Universidad de Deusto
Biblioteca

Clemente Alejandría

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTIS

ALEXANDRINI, VIRI

LONGE DOCTISSIMI QVI PANTENI

QVIDEM MARTYRIS FVIT DISCIPVLVS,

præceptor verò Origenis, omnia, quæ quidem extant opera,
à paucis iam annis inuenta, & nunc denuò accuratiùs excusa, Gentiano Herueto Aurelio interprete.

Addita sunt in fine scholia, obscuriora quædam loca illustrantia, cum duplici indice, quorum alter res & verba his operibus contenta, ordine alphabetico, compendiosè digesta lectori exhibet. Postremus verò sacræ scripturæ locos à Clemente Alexandrino explicatos, complectitur.

Librorum nomenclaturam & ordinem, octaua pagella indicabit.

Societatis Iesu.
Burgis. 1863.
2456 1

PARISIIS,
Apud Sebastianum Niuellium, via Iacobæa, sub Ciconiis.
M. D. LXXII.

Cum Priuilegio Regis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rodolpho Carpensi sanctæ Romanæ eccle-

SIAE TIT. SANCTAE MARIAE

Transsyberinæ amplissimo Cardinali,

Gentianus Hervetus

S. D. P.

CVM nihil sit pulchrius, nihil præclarius, nihil ad laudem & gloriam illustrius, quàm vitam ita instituere, vt ad publicam vtilitatem omnes rationes, omnia consilia, & omnes denique actiones conferantur: nulli certè mihi reipublicæ magis videntur prodesse, iis qui egregia veterum monimenta, qui virtute & doctrina cæteris antecelluere, è tenebris eruta in claram lucem proferunt. Qui meo quidem iudicio longè in hoc cæteros sua superant beneficentia, quòd quantū vis magna sint aliorū beneficia, illis certè de iis tantùm qui viuunt bene merentur: horū verò insignia merita, sibi non solùm viuos, sed eos etiã qui è viuis excesserе deuinciunt. Nã & apud veteres qui hanc vitam reliquere scriptores, magna initur gratia, cùm quę ad publicam vtilitatem diuinè scripserunt, communicantur omnibus, & qui sunt studiosi, ex eorum lucubrationibus magnum fructum percipientes, tum ipsis authoribus, tum iis quoque quorum opera authores in lucem prodierunt, agnoscunt se debere plurimum. Quòd si vllus vnquam scriptor antiquus diu planè sepultus tandem exiit in lucem, à quo maxima in publicum redundauit vtilitas, Clemens certè Alexandrinus, qui fuit Pantęni Martyris discipulus, & Magister Origenis, propter admirabilem eius eruditionem, sit necesse est omnibus longè vtilissimus. Ac de eius quidem insigni doctrina, cùm Eusebij Cęsarienſis, Theodoriti Episcopi Cyrensis, Diui Hieronymi Stridonensis, & aliquot aliorum virorum illustrium possim proferre testimonia, mihi in presentia vnus sufficerit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui de eo ita scribit aduersus Iulianum: Ἔφη δὲ καὶ Κλήμης ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ μάλα τι καὶ πολυίστωρ, περὶ τε θεῶν καὶ ναῶν ἀδί. Θ γὰρ δὴ δὲ τοῦτο διωπήσομεν. πρὸς δὲ καὶ αὐτοὺς ἐλέγξομεν νέως μὲν εὐφήμως, ὀνομαζομένους, τάφους δὲ γεπομένους τότε, καὶ τάφους νέως ὑπεκκλημένους. quod est, De diis autem & templis sic dixit Clemens vir disertus, & plurimarum rerum cognitione præditus. Neque enim hoc celabimus, atque adeo hoc conuincemus, specioso quidem nomine dici templa, fuisse autem sepulchra

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea quę templa sunt appellata. Et rursus: Τούτης τῆς ἰδίας μέμνηται ἱστορίας εἰ πῶς ἐν ῥωμαίοις ὁ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθὴς, καὶ ἀπαγιασμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος, ὡς ὀλίγοι τῶν κατ' αὐτόν. Huius, inquit, historię separatim meminit Clemens in Stromatibus, vir disertus & in primis studiosus, & qui eorum quę apud Gręcos leguntur altitudinẽ ea cura ac studio perscrutatus est, quo pauci vtiq; ex iis qui eũ pręcessere. Quàm is autẽ sit vtilis futurus, hinc potest euidenter perspici, Súntne aliqui, qui priscis & ex ălto petitis delectantur historiis? hi legant Clementem, qui omnes antiquas ita tenuit historias, vt nihil eorum quę in vniuerso terrarum orbe gesta sunt, eum latuisse videatur. Sunt qui veterum Poetarum carmina perinde venerantur ac quędam diuina oraculorum responsa? hi Clementem magnificiant necesse est, qui plurimorum Poëtarum citat testimonia, quorum opera hodie funditus interiere. Sunt qui priscos in deorum sacrificiis velint scire ritus & cęrimonias? hi adeant Clementem, qui omnia veterum deorum orgia & nefanda mysteria ita aperit, vt si quis adhuc inter Christianos ἑλληνίζει, & veteres Gentium mores & instituta laudat & admiratur (atqui vtinam nullus esset) is lecto Clemente, si non sit vel lapide stupidior, omnem de falsis diis falsam abiiciat opinionem, & eorum qui olim deos colebant, amentiæ eum pudeat necesse est. Sunt qui veterum Philosophorum velint decreta cognoscere? hi videant Clementem, qui Philosophiæ totius originem, Philosophorum omnium familias, sectas, successiones & scita, ita tradit & describit, vt cùm vir tam insigniter doctus Christianam philosophiam omnibus prætulerit, eam esse planè diuinam, & à Deo reuera inspiratam & promulgatam, quantumuis increduli, vel inuiti fateantur oportet. Sunt qui veterum hæreticorum, qui Dei Ecclesiam in eius nascentis initio perturbarunt, dogmata cupiunt cognoscere? hi ea à Clemente explicata audient & confutata. Sunt qui aduersus nostri temporis hęreticos desiderant veterum authoritates? eos quoque suo testimonio pulchrè instructos in plurimis dimittet Clemens. Sunt qui prauos ac corruptos mores corrigi cupiunt? at nemo est qui vitia acrius insectetur, nemo qui ad virtutes melius adhortetur, nemo qui rectè instituendę vitę viam melius demonstret. Sunt qui optant in integrum lapsam restitui disciplinam? hi cùm Clementis doctrinam & vitę sanctitatem, vt par est, laudauerint, qui cùm esset solummodo presbyter, talis fuit, quales si essent permulti nostris temporibus Episcopi, pręclarè ageretur cum Christiana republica: hi inuocant Christum rogabunt, vt iis qui hodie sibi commisso gregi pręsunt, sancto suo Spiritu sanctam mentem inspiret. Cùm itaque reipub. christianę tam vtilis sit futurus clemens Alexandrinus, iis plurimum deberi agnoscatur, magnęque gratię habeantur & agantur ęquum est, quorum opera effectum est, vt vir tantus in publicum exiret. cuius Stromata quidem & Pędagogus ex Medicea bibliotheca, ea suppeditante clarissimo virtutisque & doctrinę amantissimo Principe, COSMO Florẽtiæ duce, in apertum prodiere. A te autem amplissime cardinalis, benignè est suppeditatus is liber qui dicitur προτρεπτικός. Is est autem oratio, qua dehortatur Gentes à cultu simulatorum, & ad veram hortatur religionem. Qui cùm nuper editus esset, & aliquot meis amicis visum esset facturum me operæprecium si eum latinè verterem, eam ego prouinciam eò suscepi confidentius, quòd à tuo exemplari antiquissimo, & permultis in eo adiectis scholiis illustrato, adiutus sim. Quo nomine cùm & ego & hi qui ex meo labore aliquam accipient vtilitatem, tibi multum debeant, & his meis ad te literis testatum relinquere, & hoc clementis opusculum quidem, sed varia & multiplici doctrina refertum, tibi dedicare & offerre constitui. Quod vt grato animo accipias, te etiam atque etiam oratum velim. Vale cardinalis amplissime. Romæ, pridie cal. Ianua. M. D. L.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTORI, S.

MVLTI infinita prope librorum multitudine de virtutibus & vitiis scripserunt, quibus illarum efferendæ dignitati horum contra improbandæ turpitudini insudarunt, vt illas sequendi studio omnium animos inflammarent, ob his autem neminem non reuocarent. Quos ego nec iniuria laudo, sed affirmare ausim non tantum illis debere posteros, quantum iis qui historiis conscribendis & nocturnos & diurnos labores consecrarunt. Non enim argumentorum subtilitate aut disputandi acumine tam potenter & bene quid virtus sit, intelligitur, quam rerum gestarũ narratione declaratur. Quis de hac re vel minimum dubitabit: si eorum, quæ Fabius Quintilianus scripsit recordetur? hunc ergo sic loquentem audiamus: An fortitudinẽ, fidem, iustitiã, continentiã, frugalitatẽ contemptũ doloris, ac mortis melius alij docebunt: quã Fabricij, Curij, Reguli, Decij, Mutij, & alij innumerabiles? Quantũ etiam Græci præceptis valent, tantũ etiam Romani quod maius est exemplis. Eadem quoque sunt quæ Cicero scripsit in libro qui orator inscribitur. Cum commemoratio autem, inquit, antiquitatis, exemplorúmque prolatio, summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem. Quoniam igitur exemplorum adiectione, quam disputatione melius virtutum cognitio comparatur, plus laboris est conferendum historiis, ex quibus exemplorum vis suppetit, quam philosophorum disputationibus legendis. Quæ Ciceroni virtutes tradendi ratio fuit: quemadmodum ex ipsis verbis docemur cum primo paradoxo. Sed hæc, inquit, videri possunt obscuriora, cum sine exemplorum appositione lentius disputantur, vita atque factis illustranda summorum virorum hæc: quæ verbis subtilius quam satis est, disputari videntur. Sed quoniam exemplorum, quæ ab historiis petuntur, par non est autoritas, sed quo antiquiora eo sunt potentiora: consulo vt historiographorum vnus maximè eligatur legendus Clemens Alexandrinus, tantæ antiquitatis vt non procul à temporibus Apostolorum abfuerit. Floruit enim Antonio & Seuerò imperatoribus, & magni illius Origenis præceptor fuit, qui præterquam quod, variam texit historiam varia etiam dogmata Græca, Latina, Barbara, dici hæreticos arguit. Sed quid in eius commendatione diutius elaboro, Quem Eusebius, sanctus Hieronymus, Volaterranus, tantopere commendarunt? Quisquis ergo & reconditæ & multæ eruditionis consequendæ appetens fuerit Clementis lectioni, se totum addicat. Vale.

PRIVILEGII SVMMA.

CAROLVS IX. Francorum Rex, suo diplomate sanxit, ne quis opera Clementis Alexandrini, ex collatione complurium exemplarium, in celeberrimis bibliothecis conquisitorum recognita, ante sexennium à die primæ editionis numerandum, præter Sebastianũ Niuellium bibliopolam, ad eius castigationis exemplum imprimat, néve alibi impressa diuendat in Galliis. Secus qui faxit mulcta fisco applicanda, aliísque pœnis indictis damnabitur, vt latiùs patet in literis Priuilegij indultis Lutetiæ 10 Aprilis. 1571.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Liber adhortatorius aduersus Gentes, qui Protrepticus inscribitur.

Pædagogi libri tres.

Stromatum siue Commentariorum, de varia multiplicique literatura, ad instituendũ Christianum philosophum, libri octo.

CLEMENTIS ALEXANDRINI ADHORTATORIA AD GRÆCOS SEV AD GENTES.

AMPHION Thebanus, & Arion Methymnæus, fuerunt quidem ambo arte canendi præditi, Græcorum autem in choro: & fabula & canticum de ambobus hucusq; canitur quòd hic quidem piscem inescauerit, ille verò Thebas ædificauerit. Thracius autem alius Sophista (alia est hæc Græca fabula) solo cãtu feras reddebat mansuetas: quinetiam & cæteras arbores, & fagos, suis locis motas musica transplãtabat. Possum tibi aliam quoque narrare fabulam, huic non minus quàm fratri frater est similis, similem, & Cantorem Eunomum Locrensem, & Cicadam Pythicam, Dies festus maximo Græcorum conuentu Pythone celebrabatur propter Draconem mortuum, Eunomo canente serpentis epitaphium, nescio an hymnus an lamentatio serpentis esset canticum. Erat autem certamen constitutum, & æstus, tempore cithara canebat Eunomus, quando cicadæ quæ sole incalescebant, sub ramis canebant in montibus. Canebant autem non Draconi mortuo, sed Deo sapientissimo verè liberum cãticum modis Eunomi præstantius. Locro chorda rumpitur, in citharæ iugum aduolat cicada, & super instrumentum tanquam super ramum personat, & citharæ cantico apta harmonia conueniens citharœdus, chordam suppleuit deficiẽtem. Cicada ergo Eunomi cantu ducitur, vt vult fabula, quæ æneum Eunomũ in Pythane posuit cum ipsã cithara, & Locri socium certaminis. Ea autem & sua sponte aduolat, & sua sponte canit: Græcis autem visus est fuisse histrio & imitator musicæ. Qùanam ergo ratione credidistis inanibus fabulis, existimantes animandia demulceri musica: lætus autẽ ac speciosus vultus veritatis, solus, vt est verisimile, videtur vobis esse simulatus, & infidelitatis oculis subiicitur? Cithæron autem, & Helicon, & Odrysij montes, & Thracura quæ errori initiant mysteria, diuinis honoribus affecta, hymnisque & laudibus sunt celebrata. Ego quidem, etsi mera sit fabula, ægrefero tot & tantas quæ à tragœdis referuntur calamitates. Vobis autem malorum quoque descriptiones actus Poëtarum euaserunt. Sed actus quidem, & Lenæum celebrantes, & iam planè debacchãtes Poëtas, hedera vtique redimitos, mysteriis Bacchicis præter modum desipientes cum ipsis Satyris, & insano Thyaso, & alio choro dæmonum, in Helicone & Cythærone qui consenuerunt includamus: supernè autem è cælis deducamus veritatem, vna cùm clarissima prudentia, in montem Dei sanctum, & sanctum chorum propheticum. Illa autem vel longè clarissima luce emicans vndiquaque illuminet eos qui volutantur in tenebris & homines liberet ab errore, superiam dexteram, nempe intelligentiam, porrigens ad salutem. Ij verò ad se reuersi; Heliconem quidem & Citharonem renuentes deferant, Sion autem habitent. Ex Sion enim egredietur Lex, & Verbum Domini ex Hierusalem. Verbum cælestæ, verus germanusque decertator, qui in totius mundi theatro coronatur. Canit autem meus quidem certè Eunomus, non Terpandri modum, neque modum Capitonis, sed neque Phrygium, vel Lydium, vel Dorium, sed nouæ harmoniæ æternum modum, qui à Deo accipit denominationem, Canticum Esai. 2.

A nouum, Leuiticum,

Luctu iráque carens grauiumque obliuia ducens Cunctorum. Inc*ũ*dum quoddam & verum persuasionis medicamentum est cantico contemperatũ. Mihi itaque videntur & Thracius ille Orpheus, & Thebanus, & Methymnæus, viri quidam, non viri, fuisse deceptores, qui prætextu musicæ vitæ perniciẽ afferentes, artificiosis quibusdam præstigiis ad corruptelas dæmoniacè incitantes, probra orgiis celebrantes luctus in deorum cantica traducentes, primi deduxere homines ad simulachra, atque adeo lapidibus & lignis, hoc est. imaginibus & adumbrationibus, agrestem gentis excitauere cõsuetudinem: illam verè pulchram libertatẽ, eorum qui sub celo vitã, egerunt canticis & carminibus in extremã redigentes seruitutem. Sed non talis est meus cantor, sed venit paulò pòst dissoluturus acerbam seruitutem dæmonum tyrãnidem obtinentium: ad suaue autem & benignum religionis & pietatis in Deum iugum nos traducens, in cælũ rursus euocat eos qui humi sunt abiecti. Solus quidẽ certè ex iis qui vnquam fuerunt, difficillimas feras, homines mãsuefecit. Volucres quidẽ, eos qui ex ipsis sunt leues: serpentes verò, eos qui deceptores: & leones, eos qui sunt animosi & ad iram concitati: sues autem, eos qui sunt voluptati dediti: lupos autem, eos qui sunt rapaces: lapides autẽ & ligna, sunt insipientes. Præterea autem lapidibus quoque est insensilior homo qui est luctus ignorantia. Testis nobis accedit vox prophetica veritati concinẽs, quæ miseretur eorum qui sunt contriti in ignorantia & amentia. Potens est enim Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahę, qui miserat' multam insciti*ã* & cordis duritiẽ eorũ qui lapiduerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempe Gentibus quæ crediderunt lapidibus. Rursus ergo quosdam virulentos impostoresque ac simulatores, iusticiæ insidiantes, appellauit genimina viperarũ. Sed horũ quoque serpẽtum si quis pœnitentia ductus fuerit. Verbũ lubens ac sua sponte sequẽs, homo Dei efficitur. Alios aũt allegoricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens, qui in forma hominũ sunt rapaces, Has ergo omnes immanissimas feras & tales lapides, ipse cęlestis cantus in mansuetos homines transformauit. Eramus enim, eramus nos quoque aliquando insipientes, inobedientes, errantes, seruiẽtes voluptatibus & cupiditatibus variis, in malitia & inuidia degentes, odibiles, nos inuicem odio habentes, vt ait scriptura apostolica. Quando autem benignitas & humanitas apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus in iustitia quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam nos saluos fecit.

Hom. Od.

Matth. 3.

Luc. 3.

Matth. 7.

Ad Tit. 3

Vide quãtum potuerit nouum Canticum: homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris. Hi autem qui erant alioqui vt mortui, qui eius quæ verè est vita non erant participes, postquã cantici solùm fuerũt auditores, reuixerunt. Hoc tibi & vniuersum numerosè concinneque exornauit, & elemẽtorum dissensionem in ordinem redegit consonantiæ, vt ei totus mundus fieret harmonia, & mare quidẽ diuisit solutum, ni aũt vt terrã inuaderet prohibuit: terram autẽ rursus stabilem & solidam effecit, quæ ferebatur, & ei mare terminum

pulchrè. Iam verò ignis quoque vehementiam aëre emollit, veluti Doricam harmoniam Lydia attemperans, & seruam aëris frigiditatem ignis amplexu leniit, hos extremos vniuersorũ sonos numerosè & concinnè contemperans. Atque incorruptum quidem hoc canticum, vniuersorum firmamentũ, & harmonia omnium, à mediis ad fines, & ab extremis extẽsum ad media, concinnauit hoc vniuersum, non ex musica Thracia, quæ est Tubal musicæ similis, sed ex paterna Dei voluntate, quam Dauid admiratus est. Qui autem ex Dauid ortus est, & ante ipsum fuit, Dei verbum, lyrã quidem & citharam instrumenta inanima despiciens, cùm hunc mundum, atque etiam paruum mundum, nempe hominẽ, & eius animam corpus sancto spiritu concinnasset, psallit Deo per instrumẽtum multarum vocum, & huic instrumento, nempe homini, canit: Tu enim es cithara, & tibia, & templum meum: cithara propter harmoniam, tibia propter spiritum, templum propter verbum, vt illa quidem resonet, hæc verò inspirent, templum autem contineat Dominum Dauid certè rex citharœdus, cuius paulò antè meminimus, qui adhortabatur ad veritatem, dehortabatur autem ab idolis, longè quidem aberat vt ipse laudaret dæmones, qui vera musica ab ipso expellebãtur, qua Saule à dæmone vexato, ille solummodo canens, eum curauit. Pulchrum spirans instrumentum Dominus, hominem fecit ad suam imaginẽ. Certè ipse quoque est Dei concinnum & aptum instrumẽtum & sanctum, & sapientia supermundana, verbum cæleste. Quidnà ergo vult instrumentum, Dei verbum, Dominus, & nouum canticum? Patefacere oculos cæcorum, & aperire aures surdorum, & qui pedibus claudicant vel errant, ad insti. iã deducere, Deum insipientibus hominibus ostendere, interitum compescere, mortem vincere, inobedientes filios patri reconciliare. Benignum Dei instrumẽtum Dominus, miseretur, castigat, hortatur, admonet, conseruat, custodit, & doctrinæ mercedem ex redundanti quadã copia, nobis regnũ cœlorum promittit, hunc solum fructum accipiens ex nobis, quod salui sumus. Vita enim hominũ pascitur interitu: veritas autem, sicut apis, nulli ex iis quæ sunt detrimentũ afferẽs, propter solam salutem hominum exultat. Habes ergo promissionem, habes, benignitatem, euade gratię particeps, & meum salutare canticum ne ita exiliimes esse nouum, vt vas vel domum: erat enim ante Luciferum, & in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Est autem vetus error: res noua verò apparet veritas. Siue ergo veteres Phryges docent fabulosæ capræ: siue rursus Arcades, qui eos ante Lunam fuisse describũt poetæ, siue rursus Ægyptios, bi qui hanc primam apparuisse terram, deosque & homines somniant: sed nullus eorum fuit ante hunc mundum: nos autem sumus ante mundi constitutionẽ, qui eò quod esse oporteret, in ipso prius Deo sumus genti. Dei verbi sumus nos figmenta ratione prædita, per quẽ prisci sumus, quoniam in principio erat verbum. Sed quoniam Verbum quidã erat ab alto petita origine, diuinum vniuersorum principiũ & fuit & est. Quia autem nunc nomen accepit olym sanctificatũ, potestate dignum, Christus, nouũ, mihi vocatum est canticum. Hic ergo verbum Christus, & vt nos olim essemus, erat enim in Deo, & vt bene essemus causa fuit. Nunc autem apparuit hominibus hic ipse Verbum, qui solus est ambo, Deus & homo: & est nobis omniũ causa bonorũ, à quo edocti rectè viuere, ad vitam æternam transmittimur. Nam vt ait diuinus

Gene. 4.

2 Reg. 8.

Cauè legẽdum.

Ioan. 1.

Herodotus.

A ille Dñi Apostolus, Gratia Dei salutaris omnibus hominibus apparuit, docẽs nos, vt abnegantes impietatẽ & secularia desideria, moderatè & iustè & piè viuam⁹ in hoc seculo expectantes, beatã spem & aduentũ gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesũ Christi. Hoc est canticũ nouũ, aduentus qui nunc refulsit in nobis, Verbi qui erat in principio, & prius fuit. Apparuit autem nuper, qui prius erat Seruator: apparuit qui est, in eo quid est, quoniã Verbum qui erat apud Deũ, Doctor apparuit, per quẽ omnia sunt fabricata. Verbum, qui cũ eo quod finxit vitã, simul præbuit in principio, vt opifex, bene viuere docuit, cum apparuisset vt magister, vt postea semper viuere suppeditaret vt Deus. B Ille autem nõ nunc quidem primũ misertus est nostri erroris, sed ab ipso altè petito principio: nũc autẽ cùm iam periremus, apparẽs conseruauit. Maligna enim & serpẽs bellua oculos præstringens redigit in seruitutẽ, & in hodiernũ vsq; diem homines affligit, barbarorũ ritu (vt mihi videtur) puniẽs, qui dicũtur cadaueribus alligare captiuos, donec eum ipsis quoque putrescant. Hic ergo malus tyrannus & draco, quoscunq; ab ortu sibi potuerit vẽdicare, lapidibus, & lignis & imaginibus, & aliquib⁹ eiusmodi simulachris, misero superstitionis vinculo, viuos (vt dicitur adducẽs, vnà cum eis sepelit, donec vnà cum eis interierint. Quã obrẽ, vnus enim est seductor, qui ab initio quidẽ Euam, nũc autem alios quoq; iam homines ad mortẽ adducit, vnus & idẽ est nobis adiutor & opitulator Dñs, à principio quidẽ propheticè præsignificãs, nunc autẽ iam etiam apertè ad salutẽ adhortans. Fugiamus ergo, præcepto parentes Apostolico, principẽ potestatis aëris, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, & ad seruatorẽ Dñm accurramus, qui & nunc & semper adhortatur ad salutã, per prodigia & signa, in Ægypto, in deserto, & per rubrũ, & per eam, quæ humanitatis gratia Hebræos ancillæ instar, sequebatur nubẽ. Atque hoc quidem metu adhortabatur eos qui erãt duro corde. Iam verò etiã per Mosem omnibus sapientiæ numeris absolutũ, & veri amatorem Esaiam, & omnẽ chorũ propheticũ, magis ex ratione, ad rationẽ seu Verbũ conuertit eos qui habẽt aures, & alicubi quidẽ maledictis incessit, alicubi verò etiam minatur, & nonnullos quidem deflet homines, nõnullis verò canit quemadmodum bonus medicus corporum ægrotantiũ, alia quidẽ effingens cataplasmatibus, alia verò leuigans, alia autẽ exhauriens, alia autem ferro quoque diuidẽs, alia autẽ vrens, & nonnunquã etiam secans, si qua ratione fieri possit, vt præter partem vel membrũ possit homo sanari. Multiplices quidẽ habet Seruator voces & modos ad salutẽ hominum: minans admonet, maledicens conuertit, deflens miseretur, psallens per rubrum loquitur, quoniã illi signis egebant & prodigiis: & igne terret homines, ex columna flammã accẽdens, quod est simul gratiæ & timoris indicium: si obedieris, lucẽs, si non obedieris ignem.

Quoniã autẽ & columna & rubo caro est pretiosior, Prophetæ post illa loquuntur. Ipse est Dñs loquens in Esaia, ipse in Helia, ipse in ore Prophetarũ. Quòd si tu non credis Prophetis, fabulã autem esse existimas & viros, & ignẽ, ipse tibi loquetur Dñs. Qui eùm in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse æqualem Deo: seipsum autem exinaniit misericors Dñs, hominem seruare cupiens, & ipso iam tibi Verbũ euidenter loquitur, ægreferens incredulitatẽ. Ego certè loquor, Dei Verbum factus homo, vt tu quoque discas ab homine, quãnam tandem ratione homo efficiatur Deus.

Adri.

Phil. 2.

Ad Phil. 2

Deus. Deinde, an non absurdum, ô amici, Deum quidẽm semper nos adhortari ad virtutẽ, nos autem recusare vtilitatẽ, & differre salutẽ? An non Ioannes quoque adhortatur ad salutẽ, & est vniuersum vox exhortatoria? Eum ergo rogemus, quisnam tu es ex hominibus? Heliam quidẽ se non esse dicet, Christum autem esse negabit, vocem autem esse fatebitur clamãtem in deserto. Quis est ergo. Ioannes? Vt eum vtcunq; exprimam, liceat dicere, vox Verbi adhortatoria, clamãs in deserto. Quid clamas ô vox? dic nobis quoque: Rectas facite vias Dñi, præcursor Ioannes: & vox Verbũ præcurrit, vox adhortatoria, præparans ad salutẽ, vox adhortans ad hæreditatem cœlorum, per quam sterilis & deserta nõ est amplius infertilis. Hãc mihi fœtus conceptionem prædixit vox angeli. Illa quoque vox præcurrebat, Dominũ sterilem annuncians mulierem, vt Ioannes desertam. Per hãc ergo Verbi vocem, sterilis multos habet filios, & deserta fert fructũ. Hæ duæ voces dominum præcurrentes, angeli & Ioannis mihi quidem significãt salutẽ repositam, nempe quod cùm hoc Verbum apparuerit, bonæ prolis fructũ recepturi simus, vitam æternam. Has ambas itaque voces simul Scriptura colligens, totum aperit: Audiat quæ nõ parit, erumpat vocem quæ non parturit, quòd sunt plures filij desertæ, quàm eius quę habet virũ. Virũ nobis annũciabat angelus nos adhortabatur Ioãnes vt agricolam cogitaremus, virum quæreremus. Est enim hic vnus & idem, vir sterilis mulieris, agricola desertæ, qui diuina impleuit virtute & sterilem & desertam. Quia enim ingenuę multi sunt filij, carebat autẽ liberis propter incredulitatẽ, que multos ab initio habuit filios, mulier Hebræa: sterilis accipit virum, & deserta agricolam. Deinde illa quidem, fructuum, hæc verò fidelium, ambæ autẽ matres per Verbum. Infidelibus autem in hodiernum vsque diem & sterilis & deserta relinquitur. Ioannes quidem præco Verbi, ea vtique ratione adhortabatur, paratos esse ad Dei Christi aduẽtum: & id erat quod tacitè significabat Zacharię silentium, expectans fructum Christi precursorem, vt Verbum lux veritatis, Propheticorum ænigmatum mysticum absolut silentium, factus Euãgelium. Tu autem si Deum verè videre desideras, fis particeps piaculorũ quæ Deo conueniunt, non ramorũ lauri, & quorundam sertorum fictorum ex lana & purpura, sed iustitia redimitus, & continentiæ foliis contectus, seduiò Christum quæras. Ego, inquit sum ostium, quod discere oportet iis qui voluerint Deũ intelligere, vt nobis omnes simul portas cœlorum aperiat. Sunt enim rationales rationis seu Verbi portæ, quæ aperiuntur claue fidei. Deum nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Bene autem scio, quòd qui clausam portã tunc aperit, reuelat postea ea quæ sunt intus, & ostendit ea quæ nec prius poterant cognosci, nisi ab iis qui per Christum ambulassent, per quem solum eus cernitur. Impia ergo adyta ne iuuestigetis, nec barathrorum ora præstigiis plena, aut Lebeten Thesprotæum, aut tripodem Cirrhæum, aut æs Dodonæum. Gerendryon autem arenis desertis honoratum, & quod illic est oraculum, quod cum ipsa quercu emarcuit, anilibus fabulis relinquatis. Silentio quidem certè mandatus est fons Castalius, & alius fons Colophonis, & alia similiter perierunt fluenta diuinatoria, quæ certè fastu plena, ferò quidem, tandẽ tamen conuicta sunt, vt quę vnà cum suis effluxere fabulis. Narra nobis alius quoque diuinationis, vel infanæ potius vanitatis oracula, Clarium, Pythium, Didymeũ, Amphiaraum, Apollinem, Amphilochum. Quòd si velis, & monstrorum inspectores, augures, & aruspices, & somniorum coniectores vnà cum eis consecra. Ad Pithium autem adductos simul statue aleuromantes & crithomantes, & eos qui adhuc apud multos sunt in honore, ventri loquos. Iam vero adyta Egyptiorum, & necromantiæ Hetruscorum, demandantur tenebris. Sunt hæc verè insana hominum infidelium commenta. Ad harũ præstigiarum mercaturæ societatem adducuntur capræ, quæ sunt ad diuinationem exercitatæ: & corui, qui ab hominibus docentur dare responsa. Quid tibi recensem mysteria? Non propalabo quidem, vt aiunt olim Alcibiade, sed per Verbũ veritatis, præstigias quæ in eis latent rectè aperiam, & eos qui vestri dij vocantur, quorum sunt sacra mystica, tanquam in vitæ scena, veritatis contemplatoribus in medium proferam & euoluam. Dionysum Mænolen orgiis Bacci celebrãt, crudarum carnium esu sacram agentes insaniam, & cæsarum carnium peragunt diuisionem, coronati serpentibus, vlulãtes Euam, Euam illam per quam error est cõsecutus: & signum Bacchicorum orgiorum est serpens mysteriis initiatus. Iam verò si accuratè vox spectetur Hebraica, nomen Heuia aspiratum, exponitur serpẽs fœmina. Ceres autem & filia Proserpina iam in scena actus factæ sunt, erroremque & raptum, & earũ luctum Eleusis illustrat facibus. Mihi autem videtur oportere dare etymologiam horum vocabulorum, Orgia, & mysteria. Orgia quidã dicuntur ἀπὸ τῶν ὀργῶν, hoc est, ab ira Cereris in Iouem. Mysteria autem ἀπὸ τοῦ μύειν, hoc est, ab execratione & abominatione quæ accidit circa Dionysum. Quòd si etiã à Mæonte quodam Attico, quem dicit Apollodorus interiisse in venatione, nulla est inuidia vestra mysteria sepulchri honore esse affecta. Possunt autem aliter quoq; intelligi μυστήρια quasi αὐδήρια, literis ex aduersò sibi respondentibus: διὰ τοῦτο, id est, venantur enim si vllæ aliæ, huiusmodi quoque fabulæ, ex Thracibus, maximè barbaros: ex Phrygibus, amãtissimos: ex Græcis superstitiosos. Pereat ergo qui huius fraudis fuit princeps & author hominibus, siue Dardanus, qui matris deorum ostendit mysteria: siue Eetion, qui Samothracũ fuggessit Orgia & sacra mystica: siue Phryx ille Midas, qui didicit ab Odryso, deinde iis qui eius parebant ditioni, fraudem tradidit artificiosam. Non enim Cyprius insularis Cinyras mihi vnquam persuaserit, libidinosa quæ circa Venerem fiebant orgia ausus ex nocte diei tradere, dum meretricem ciuem vellet in deos referre. Melampodem autem filium Amythaonis, alij dicunt ex Ægypto in Græciam transtulisse festum Cereris, luctum qui laudibus celebratur. Hos ego dixerim fuisse principes & authores impiarum fabularum, & patres pernicioſæ superstitionis, qui vitij & corruptelæ semẽ in vita seminarũt, mysteria. Iam verò (rẽpus enim est) conuincã hæc vestra orgia esse plena fraude & prestigiis, & si mysteriis estis initiati, has vestras fabulas quæ in honore habentur magis ridebitis. Apertè autẽ dico quæ sunt occulta, non erubescens dicere ea quæ non pudet vos adorare. Quæ ergo ex spuma & in Cypro est genita, Cinyræ amica, Venerẽ dico, quæ φιλήτωρ dicitur quod exorta sit ἐμφύτων, hoc est, ex gẽitalibus, ex falacibus inquam illis genitalibus quæ cœlo absciſsa sunt, quæ post absciſsionem fluctui vim attulerunt, tanquam libidinosis vestris partibus dignus, fructus sit Venus in sacris mysticis. Marinæ huius voluptatis generationis indicium, salis pugillus & Phallus traditur, iis qui in hac mœchandi arte sunt initiati.

Esai. 40, Ioan. 1.

Esai. 54.

Luc. 1.

Ioan. 11.

Matth. 11.

Cinyras fuit rex Cypri.

Veneris mysteria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Numinum autem ei offerunt ij qui initiãtur, vt amicæ amatores: Cereris autẽ mysteria, sunt Iouis cum matre venerei congressus, & ira, nescio quid deinceps dicam, matris ab vxoris Cereris, qua de causa dicitur appellata esse Brimo, Iouis preces, & potus bilis, & cordis euulsiones, & dictu nefãdæ operationes. Hæc mystica sacra peragunt Phryges Atthidi, & Cybelæ, & Corybantibus. Hoc quoque iactarunt, quòd cùm Iupiter ab ariete geminos euulsisset coleos, iecit in medium sinum Cereris, de violento congressu falsum pẽdens supplicium, vt qui seipsum vtiq; excidisset. Hæc symbola huius initiationis satis superque adaucta, satis scio vobis risum esse motura, etiam si vobis non veniat in mentem ridere, eò quòd refellamini. Ex tympano comedi, ex cymbalo bibi, temperatum attuli, ingressa sum thalamum, an non probra sunt hæc symbola? non ridicula mysteria? Quid autem si etiam reliqua adiecerim? Verum quidem gerit Ceres, nutritur autem Proserpina. Rursus autem hic Iupiter qui genuit, coit cum Proserpina sua filia post matrẽ Cererem, oblitus prioris sceleris. Pater & corruptor puellæ Iupiter, & coit factus draco, conuictus quisnam esset. Sabaziorũ certè mysteriorum signum est iis qui initiantur, Deus qui sinum peruadit. Est autem iis draco qui extrahitur à sinu eorum qui initiantur, euidens argumentum Iouis incontinentiæ. Parit autem proserpina quoque filium taurina specie. Certè, ait quidem Poëta cultui idolorũ deditus, Taurus pater draconis, & pater tauri draco, In monte occultum bubulcus stimulũ. Bubulci, vt existimo, stimulum, ferulam illam pulcram efficiens, quam Bacchi circumagunt. Vis etiã tibi narrem quomodo flores colligerit Proserpina, eiusque calathum, & raptum à Plutone, & hiarũ terræ & sues Eubulei quæ deuoratæ fuerũt à deabus? propter causam, in Thesmophoriis sacrificãtes, expellunt, porcos Huius fabulæ diẽ festũ mulieres variè concelebrãt, Thesmophoria, Scirophoria, multis modis raptum Proserpinę tragicè decantantes. Dionysi enim mysteria sunt planè inhumana, quẽ non esset adhuc puer, motu qui sit in armis, Curetibus chorearn ducẽtibus, dolo autem subeuntibus Titanibus, puerilibus quibusdam ludis deceptum hi decerpserũt Titanes, cùm adhuc esse t infans, vt mysterij poëta dicit Orpheus Thracius:

Pinea nux, trochus, & qui flectunt membra mouentque
Ludi, & quæ Hesperides miserunt aurea mala

In vtilia autem huius mysterij symbola, non fuerit invtile ad ea condemnãda adducere, talus, spæra, nux pinea, malã, trochus, speculum, vellus. Atque Minerua quidem quę Dionysi cor fustulit, appellata est Pallas, ἀπὸ τῆ πάλλειν, id est, à vibrando seu torquendo, eò quod coniceret ac torqueat. Titades autẽ qui ipsum eriam discerperunt, cùm quendam lebetẽ tripodi imposuissent Dionisi membra iniicientes, ea prius coxerunt deinde confixa verubus Vulcano imposita tenebant. Iupiter autem cùm postea apparuisset, siquidem deus erat, vt qui assarum carnium nidorem fortè sensisset, cuius præmij se esse participes vestri dij confitentur, Titanes punit fulmine, & membra Dionisi, filio Apollini sepelire præcipit. Ille autẽ, non fuit enim Ioui inobediens, deferens in Parnassum, deponit illic cadauer lacerum. Quòd si etiam Corybantum velis Orgia considerare, hi cùm tertiũ fratrem occidissent, caput mortui purpura contexerunt, & coronatũ sepelierunt, ferentes in clypeo æneo ad radicem montis, Olympi. Et hæc sunt, vt in summa dicam, mysteria, cædes, & sepulchra. Horũ autẽ sacerdotes, quos Anactoleslas vocãt ij quibus vocare curæ est, ad calamitatẽ quædam monstra afferunt, prohibentes, apiũ cum totis radicibus in mensã apponere: putãt enim ex Corybãtico qui effluxit sanguine, enatũ esse apium. Sicut certè mulieres etiam quæ Thesmophoria celebrant, à mãli Punici granorum esu se abstinẽt, existimantes ex guttis sanguinis Dionysi germinasse mãla Punica. Cabeiros autem appellantes Corybantes, mortem quoq; Cabiricam annunciant. Hi enim duo fratricidæ, cùm cistam sustulissent in qua repositũ erat pudendũ Dionisi, eam vexerunt in Hetruriã, egregiarum mercium mercatores, & ibi habitarunt cùm essent exules, venerabilem pietatis doctrinã pudenda & cistam colãdam commendantes Hetruscis. Propter quam causam non improbabiliter volunt nonnulli Dionysum vocari Atim, vt qui sit priuatus pudendis. Et quid mirũ, si Hetrusci brabari in tam turpes incidant affectiones, cum etiam Athenienſibus & aliis Græcię (pudet me vel dicere) probro ac decore plena sit Cereris fabula? Cùm enim erraret Cæres ad quærendam filiam Proserpinã, circa Eleusinem (is est autem locus Atticæ) defatigatur, & mœrore affecta sedet super puteum. Hoc in hodiernum vsque diem prohibetur iis qui initiantur, ne videãtur ij qui sunt initiati mysteriis, imitari eam quæ lugebat. Tunc autem habitabant Eleusinen Terrigenæ, seu Terræ filij. Eorũ nomina sunt, baubo, & Dysaules & Triptolemus, præterea autem Eumolpus & Eubuleus. Triptolemus erat bubulcus, pastor autem Eumolpus, vpilio autem Eubuleus, à quibus Eumolpidarum, & hoc sacra enuncians præconum genus, Athenis effloruit. Baubo autem (neque enim me continebo quin dicam) cùm Cererem hospitio excepisset, ei confectum potũ porrigit. Cùm ea autem recusaret accipere, & non vellet bibere, vt quæ lugeret, ægreferẽs Baubo, vt quę fuisset despecta, pudenda aperit, & ea deæ ostẽdit. Ceres autẽ delectatur visione, & vix tandẽ potum accipit, exhilarata spectaculo. Hæc sunt archana Athenienſium mysteria: hæc etiam describit Orpheus. Adducam autẽ tibi ipsos versus Orphei, vt habeas illum ipsum mystagogum testem impudentiæ:

Sic dixit, vestes tollens, omnemque figuram
Corporis ostendit turpem, puerilique Iacchus
Tunc ætate fuit, gremio à quo est dextera Baubus
Ridente immissa, ipsa hilari sed tunc dea mente
Subrisit, varium vas quod potumque tenebat
In cista accepit.

Eleusiniorum mysteriorũ signum est, Ieiunaui, potũ confectũ bibi, ex cista accepi: postquam feci, deposui in calathũ, & ex calatho in cistam. Pulchra quidẽ hęc sunt spectacula, & deæ conuenientia. Digna quidẽ certè nocte mysteria, & igne, & qui magno, vel potius vano est animo, populo Erechthidarũ, atque etiã aliis Græcis, quos quidẽ vita functos ea manẽt, quę ne sperant quidẽ. His quidẽ vaticinatur Heraclitus Ephesius, his, inquam, noctiuagis, Magis, Bacchis, mystis, his post mortẽ minatur, his ignẽ vaticinatẽ. Iis enim quæ ex hominũ sentẽtia mysteria existimãtur, prophanè initiantur: sunt enim ea, lex vana & opinio, & sunt draconis mysteria fraus quędã, quæ verè prophana colit sacra, & ad execrãda sacramẽta, adulterina exhortatẽ religione. Quales autẽ sunt cistę eorũ mysticæ? Oportet eũ sancta eorũ reuelare & arcana enũciare. An nõ ea sunt sesamides & pyramides, & ana bene laborata, libaq; multis distincta vmbilicis salisq; pugilli, & draco orgiũ ionysi Bassari? An nõ mala Punica, atq; etiã corda, ferulæ, & hederę & pręterea placentæ & papauera? Hæc sunt eorum sancta. Quinetiam

etiam Themidis arcana symbola, origanum, lucerna, ensis, pecten muliebris, quem honestè & mysticè licet dicere, pudendum muliebre. O euidentem impudentiam. Olim quidem moderatis hominibus voluptatis integumentum erat nox silens: nunc autem iis qui initiantur, est incontinentiæ sacra nox loquens: & ignis qui lucet in facibus, vitia & animi perturbationes arguit. Extingue ignem ô sacerdos, reuerere lampades ô tu qui faces geris, tuum Iacchum lux arguit. Conuertere, cela nocte mysteria, & orgia honorentur tenebris. Ignis nõ dissimulat, & arguit, & punit quæ iubetur. Hæc sunt impiorũ, & qui sunt planè sine Deo, mysteria. Impios autẽ eos & sine Deo iure voco, qui eum quidem qui est verè Deus ignorauerunt, puerum autem qui discerpitur à Titanibus, & lugentem mulierculam, & partes reuera præ pudore minimè dicendas impudenter colunt, duplicique tenentur impietate: priore quidẽ, qua eum qui est Deus ignorant, eum qui vere est Deus non agnoscentes: altera & secunda, qua per eum errorem eos qui non sunt, vt qui sint existimant, & eos deos nominant qui verè non sunt, imò verò qui ne sunt quidem, sed solum nomen obtinent.

Ephe. 2. Propterea certè nos quoque arguit Apostolus: Et eratis, dicens, alieni à testamentis promissionis, spem non habẽtes, & sine Deo in mundo. Multa bona regi Scitharum eueniant, quicunque fuerit Anacharsis. Is ciuem suum, qui Matris deorum sacra quæ fiunt apud Cyzicenos, in Scithia imitabatur, & tympanum perstrepens, & cymbalum resonans, vt Menagyrtes aliquis, collo appensum habebat, sagittis confodit, vt qui & ipse effœminatus euasisset apud Græcos, & fœmininum morbũ alios Græcos doceret. Qua de causa (nullo enim modo celandum est) venit mihi in mentem admirari, quonam modo Euemerum Agrigentinum, & Nicanorem Cyprium, & Diagoram, & Hipponem Melium, & illum post hos Cyreneum, cui nomen erat Theodorus, & multos alios, qui moderatè ac continenter vixerunt, & reliquis hominibus acrius hunc de diis istis errorẽ perspexerunt, impios & θεήλατε hoc est, absque Deo cognominarunt, etiamsi veritatem ipsam non consideraverint, sed errorem quidem certè suspicati sint: quod quidem non paruum exoritur semen ad excitandam scintillam intelligentiæ veritatis. Ex quibus vnus quidem præcipit Egyptiis: Si existimatis deos, ne ipsos lugeatis, neque plangatis: si autem lugetis, ne eos deos esse putetis. Alter verò cùm Herculem ex ligno cepisset efformatum (aliquid autẽ domi fortè coquebat, vt est verisimile) age ô Hercules, inquit, nunc iam tempus est, vt sicut Euristheo, nobis quoque in hoc tertiodecimo decertando certamine inseruias, idq; Diagoræ pares, & ipsum tanquam lignum in ignem iniecit. Extrema itaque ignorantiæ sunt, impietas & superstitio, extra quæ studendum est manere. Non vides Mosem, sacrum veritatis interpretem, iubentem, vt Eunuchus, & cui sunt execta virilia, non ingrediatur in ecclesiam? & præterea is qui natus est ex meretrice? Significat autem per priores quidem, mores impios, diuina virtute & genitali priuatos: per reliquum autem tertium, eum qui pro vno solo, qui est Deus, multos falso nomine deos sibi adscribit, sicut is qui natus est ex meretrice, multos adscribit sibi patres, propter veri patris ignorationem. Erat autem quædam antiqua, naturaliter hominibus ingenerata, cum cælo societas, ignoratione quidem obscurata, sed quæ tamen repentè ex tenebris exilit & emicat, vt illud ab aliquo dictum est:

Deut. 23.

Hùncne vides qui supra infimum æthera,
Vltus suis terram humidisque continet,
Cui terra currus, & edes terrestria?
Qui suam tu sis conicere est difficile.

Et quecunque huiusmodi alia canunt Poëtæ. Peruersæ autẽ sententiæ, & quæ declinarunt à recta, verè pernicioſæ, hominem, qui est planta cælestis, diuerterunt à cælesti videndi ratione, & humi prostrauerunt, persuadentes humanis figmentis attendere. Alij enim statim in cœlo cõtemplando decepti, & soli visui credentes, motus astrorum contemplantes, admirati sunt, & deos esse censuerunt, astra deos, nempe ἀπὸ τῆ θεῖν: hoc est, à cursu nominãtes, & selem adorarunt, vt Indi: & Lunam, vt Phryges. Alij autem, eorum quæ ex terris nascuntur mites fructus carpentes, Cererem frumentum, vt Athenienses: & Dionysium vitem, vt Thebani, appellauerunt. Alij cùm considerassent vitij pœnas, eas in deos referunt, adorãtes pœnas & calamitates. Hinc Furias & Eumenidas, & quos ἀλαστορίους & προστροπαίους vocant, ceu auerruncatores & malorum depulsores: & præterea ἀλέξους, id est, cacodæmones seu malos genios, finxerunt Poëtæ scenici. Iam verò quidam ex philosophis, ipsi quoque post Poëticos, earum quæ sunt in nobis affectionum, figuras & simulacra constituunt, nempe metum, & amorem, & gaudium, & spem: sicut certè priscus quoque Epimenides, qui Contumeliæ & Impudentiæ Athenis erexit altaria. Alij autem ex iisdem rebus impulsi, ab hominibus in deos referuntur, & instar corporis effinguntur, Iustitia quædam, & Clotho, & Lachesis, & Atropos, & Parca, & Auxo, & Thallo, Atticæ. Sextus est modus introducendæ & acquirendæ deorum deceptionis, quo deos numerant duodecim. Quorum etiam Theogoniam, seu deorum ortum, canit Hesiodus, & quæcunque de diis theologicè disserit Homerus. Restat prostremus (sunt enim hi omnes septẽ modi) qui proficiscitur à diuino in homines beneficio. Nã cùm beneficio afficientem Deum non intelligerent, effinxerunt quosdam Seruatores, Castorem & Pollucem, & Herculem ἀλεξίκακον, id est, in malis adiutorem, & medicum Æsculapium. Hæ quidem sunt lubricæ & exitioſæ à veritate digressiones, quæ hominem à cælo detrahunt, & in barathrum pessundant. Volo autem vobis, quales essent ipsi dij, & quinã essent, ad viuum ostendere, vt tandem ab errore cessetis, rursus autem in cælum reuertamini. Eramus enim nos quoque ali- *Ephe. 2.* quando filij iræ, sicut etiam reliqui: Deus autem cùm diues esset in misericordia, per multam suam dilectionem qua dilexit nos, cùm iam essemus mortui delictis, cum Christo conuiuificauit. Viuens enim Verbum, & vna cum Christo sepultum, vnà cùm Deo extollitur. Qui autem adhuc sunt infideles, iræ filij nominantur, vt qui ira nutriãtur. Nos non sumus amplius iræ alumni, qui sumus auulsi ab errore tendimus, autem ad veritatem. Ea ratione nos, qui aliquando fuimus filij iniquitatis, per Verbi clementiam nunc facti sumus filij Dei. Vos autem vester quoq; incessit poëta Agrigentinus Empedocles:

Difficilis nam quos cruciat scelerata que vita,
Non erit à misero vobis cessare dolore.

Ac plurima quidem vobis de diis ficta & fabuloſe sunt tradita. Quæcunque autem facta esse reputatum est ea de hominibus turpibus, & qui petulanter ac flagitioſe vixerunt, scripta sunt. Cum festu quodam & furore inceditis, & recta via relicta, per spinas & vepres abitis,

αἴξω, ab augendo. γένεσις, à germinãdo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cur cessatis? ab humanis desistite rebus:
Et mistis nectis tenebris apprendite lucem.

Hæc vobis præcipit prophetica & poëtica Sybilla: præcipit etiã Veritas, quæ harum terribilium & stuporem iucutiẽtium personarum, aperit deorum turbam, falsò susceptas opiniones synonymis arguẽs. Ac sunt quidem qui tres dicunt esse Ioues: vnum quidem Ætheris filium in Arcadia, reliquos autem filios Saturni, Eorum autem vnum quidem in Creta, alterum verò rursus in arcadia. Sunt autem qui ponunt quinq; Mineruas, vnam quidem Vulcani filiam. Athenienses: alteram verò Nili, Ægyptiam: tertiam Saturni, belli inuẽtricem: quartam Iouis, quam Messenij Coriphasiam à matre cognominarunt. Postremam filiã Pallantis & Titanidis filiæ Oceani, quæ patre impiè ab ipsa sacrificato, ornata fuit patris pelle, tanquam vellere. Iam verò Apollinam Aristoteles quidẽ primum Vulcani & Mineruæ (non est hîc ampli⁹ virgo Minerua) secundum in Greta, filium Corybantis, tertium Iouis, & quartum Arcadem, Sileni. Is apud Arcadas appellatus est Nomius. Post hos recensẽt Lybin Ammonis. Didymus autẽ Grammaticus sextum his subiungit, filium Magnetis. Quot autem nunc quoque sunt Apollines innumerabiles, mortales homines, opẽ ferentes, qui similiter vocati sunt atq; illi prædicti? Quid autem si tibi multos dixerim Æsculapios, vel qui enumerantur Mercurios, vel Vulcanos qui traduntur in fabulis? Num superflua quædã vobis afferre videbor, qui aures vestras his multis nominibus obruam? Sed ipsos quidem, patriæ, & artes, & vitæ, & præterea sepulchra, eos homines fuisse cõuincunt. Mars quidem certè, qui à Poëtis fuit, vt potuit, honoratus,

Mars Mars pernicies hominum, qui mœnia quassas.

Iliad. 5. Hic transfuga, qui nunc has, nunc illas partes sequitur, & insurgit in hostes, vt dicit quidem Epicarmus, erat Spartanus. Sophocles autẽ eum nouit esse Thracem: alij autem Arcadem. Hunc autem Homerus dicit fuisse vinctum tredecim mensibus:

Iliad. 5. *Et Mars fortimit, cui otus fortisque Ephialtes*
Hunc nati gidas cerunt vinculo Aloi.
Mensibus is dolin terdenis vinctus aheno est.

Multis augeantur bonis Cares, qui canes ei sacrificant. Scythæ autem non cessent mactare asinos, vt dicit Apollodorus & Callimachus.

Phœbus hyperboreis asino placatur in oris.

Idem autem alibi:

Phœbum mactati cædes delectat aselli.

Vulcanus autem quem iecit Iupiter ex Olympo à limine dio, cùm in Lemnum cecidisset, fuit faber æris, vt qui mutilatus esset pedibus,

Graciles illi tibiaque fluebant.

Habes etiam Medicum, nõ solùm æris fabrum inter deos: Medicus autem erat auarus, nomen est ei Æsculapius. Tibi autem tuum adducam poëtam Bœotium

Illum quoque subuertit præclara mercede. (Pindarum:
Aurum quod in manibus apparuit.
Manus autem Saturnius iaculatus per ambas,
Respirationem pectoris abstulit ocyus.
Ardens autẽ fulmen illi mortẽ attulit. Et Euripides:
Nam Iupiter meum peremit filium,
Cui torsit ignem in pectus, Æsculapium.

Hic ergo ictus fulmine iacet in finibus Cynosuridis. *Tenos, vna ex Cycladibus.* Philochorus autem dicit Medicum in Teno coli Neptunum Saturnum autem situm esse in Sicilia, & eum illic fuisse sepultum. Patrocles Thurius & iunior Sophocles scribũt de Castore & Polluce, eos fuisse quos-

A dam homines morti fatisque obnoxios. Quòd si cui possit fidẽ facere Homerus, audiatur quod scriptũ est:

Hos autem gremio iam terra tenebat *Iliad. 7.*
In Lacedæmone, eis quæ chara est patria tellus.

Accedat autẽ is quoq; qui scripsit poëmata Cypriaca:

Mortalis Castor, mortemque huic fata pararunt:
Immortalis erat sed Pollux, Martia proles.

Hoc quidem effinxit poëticè. Homerus autem est eo fide dignior, qui dixit de vtroq;, Castore & Polluce, & qui præterea Herculem arguit esse hominem:

Nanque virum Alcidem qui insignia facta fecisset. *Odyss. 7.*

Herculem ergo ipse quoque Homerus nouit mortalem hominem. Hieronymus autem Philosophus ipsius quoque corporis narrat habitum, paruum, crispo, capillo, bona firmaque valetudine. Dicæ archus autem gracilem, neruosum, nigrum, naso aquilino, oculis sublætis, fuso capillo. Hic ergo Hercules cùm duos & quinquaginta annos vixisset, è vita excessit, per eam quæ fuit in Oeta pyram, iustis illi factis exequiis. Musæ autem, quas Alcander ait genus ducere à Ioue & Memoria, & reliqui poëtæ & scriptores vt deas eas habẽt & colunt, quin & totæ ciuitates Musis musæa extruunt: eas cùm essent seruæ, emit Megacle filia Macaris, Macar autem erat quidem rex Lesbiorum: semper autem contendebat cum vxore. Matris autem vicẽ dolebat Megaclo. Quin ni enim doleret? & Musas has ancillas tot emit numero, & Mysis vocat lingua Æolica, has docuit canere, & vetera facta numerosè ad citharam cantare. Illæ verò cùm cithara assiduè sonarent, & pulchrè incantarent, Macara demulcebant, & eius iram sedabant. Qua de causa Megaclo, vt pro matre eis referret gratias, posuit columnas æneas, & per omnia iussit sacra honorari. Et sunt Musæ quidem tales. Est autem historia apud Myrsilum Lesbiũ. Audite ergo corũ qui sunt apud vos deorũ amores, & quę sunt præter fidẽ fabulas intẽperantiæ, & eorũ vulnera, & vincula, & risus, & pugnas, & preterea seruitutes, & cõuiuia, & rursus cõplexus, & lachrymas, & affectiones, & impudicas voluptates. Voca mihi Neptunum, & chorũ qui fuit ab ipso corrupt⁹, Amphitritẽ, Amymonẽ, Alopẽ, Melanippẽ, Alcyonem, Hippothoëm, Chionẽ, & alias innumerabiles, in quibus quidẽ cùm tot essent vestri, Neptuni affectiones in arctum cogebantur. Voca mihi etiam Apollinẽ. Is est Phœbus, & vates castus, & bonus cõsiliarius. Sed nõ hęc dicit Sterope, nec Arethusa, nec Arsinoë, nec Zeuxippe, nec Prothoë, nec Marpissa, nec Hyptipyle. Effugit enim sola Daphne & vatẽ & vitium. Et post omnes veniat ipse Iupiter, vestra sententia hominum pater atq; deorum, qui in Venerẽ adeò fuit profusus, vt omnes quidẽ desideraret, suam autẽ in omnes expleret libidinẽ. Explebatur itaque mulieribus, non minus quàm hircus Thmuitarũ capris. Atque tua quidem ô Homere ad-

Amauit & eius glaucis Saturnius ipse, (miror poëmata
Fusique Ambrosii Regis fluxere capilli *Iliad. 2.*
Vertice de sacro, magnum & tremefecit Olympum.

Legitur Æthusa.

Grauem ac venerabilẽ ô Homere effingis Iouẽ, & ei nutum tribuis honorandũ. Sed si solùm ei cestũ ô homo ostenderis, & Iupiter arguitur, & coma dedecore afficitur. In quantam libidinem processit ille Iupiter, qui tot noctes cum Alcumena transegit in delitiis?

Neque enim nouem noctes longæ sunt intemperanti. Rursus autem vniuersa vita erat breuis intemperantiæ, vt illum nobis malorum propulsatorem fereret, Iouis filius Hercules, verè Iouis, qui ex

longa

longa nocte gignitur, qui duodecim certamina longo tempore fortiter sustinuit, quinquaginta autem filias. Thestiæ vna nocte vitiauit, vt qui simul & adulter & sponsus fuerit tot virginum. Non abs re ergo eum vocant poetæ miserum & ἀσυλόγαμον, id est, perpetratorẽ rerum nefariarum. Longum autem fuerit eius omnis generis adulteria & stupra pueris illata recẽsere. Nam nec à pueris quidem dij vestri abstinuere, vnus quidẽ Hylam, alius verò Hyacinthum, alius Pelopem, alius Chrysippum, alius autem Ganymedem, amãtes. Hos deos vestræ vxores adorent, tales autem suos esse maritos vota faciant, adeò temperãtes, vt sint diis similes, similia consectantes. Tales filij vestri consuescant colere, vt etiam viri fiant, sacram fornicationis imaginẽ, Deos accipientes. Sed ex diis fortè quidem soli masculi feruntur in Venerẽ: Deæ autem fœminæ domi quęlibet harum, ait Homerus, erubescentes Deæ propter honestatem videre Venerem adulteratam. Illę autem se gerunt impudicè, in adulterio vehemẽtius implicitæ. Aurora propter Tithonum, Luna Endymionem, Nereis propter Æacum, & propter Peleum Thetis, propter Iasonem autem Ceres, & propter Adonidem Proserpina, Venus verò propter Martem est probro & dedecore affecta: trãsijt ad Cinyram, & nupsit Anchisæ, & Phaëthonti parauit insidias, & amauit Adonidem, contendit autẽ cũ Iunone quæ βοῶπις dicitur, hoc est, bouinis oculis: & cùm se propter mãlũ Deæ vestibus exuissent, se permiserunt pastori, iudicaturo quænam esset ex eis pulchra. Agè verò paucis quoq; obeamus certamina, & panegyricos illos sepulchrales conuẽtus dissoluamus, Isthmia, & Nemea, & Pythia, & quæ ea sequũtur Olympia. In Pythone quidẽ Pythius Draco colitur, & frequens serpentis conuentus appellatur Pythia. In Isthmo miserabile excremẽtum mare expuit, & Melicertam deflent in Isthmia. Nemeæ alij puero Archemoro iusta facta sunt, & funebris pueri oratio appellatur Nemea. Pisa autem vobis, ô Græci, est sepulchrum aurigæ Phrygis, & Pelopis inferiæ. Olympia sibi vendicat Iupiter Phidiæ. Erant ergo mysteria, vt videtur, certamina, quæ suscipiebãtur propter mortuos, sicut etiam oraculi responsa: & facta sunt ambo publica. Sed quæ sunt quidem in Sagra mysteria, & quæ in Alimunte Atticæ, circunscripta sunt Athenis, mundi autem sunt probrũ ac dedecus: & certamina & Phalli Dionyso consecrati, qui vitam malè occuparunt. Dionysus enim cùm cuperet descendere ad inferos, viam ignorabat. Pollicetur autem se ei esse dicturum quidam Prosymnus nomine, sed non sine mercede. Merces autem nõ pulchra, sed pulchra Dionyso. erat autem venerea gratia, merces quam postulabatur Dionysus. A Deo autem volente hoc postulatum est, idq; ei daturũ pollicetur, si redierit, iureiurando promisso confirmato. Cùm viam didicisset, abijt, rursus redijt, non offendit Prosymnũ, erat enim mortuus. Amatori iusta faciens Dionysus, proficiscitur ad monimentum, & muliebria patiendi vehementi tenetur desiderio. Cùm ergo ficus ramũ, vt contigit, excidisset, instar virilis membri eum efformat, & ei insidet ramo, faciẽs promissum mortuo. Mysticum huius quod accidit monimentum, per vrbes Phalli excitantur Dionysio. Nisi enim pompam facerent Dionyso, & canticum canerent, pudendis, inquit Heraclitus, fierent impudentissima. Hic est autem Orcus, & Dionysus seu Bacchus cui insaniunt, & cui bacchantur, non tantùm propter ebrietatem corporis (vt opinor) quàm propter probrosam sacrorum libidinis in-

terpretationem. Sunt ergo iurè vestri dij tales, qui serui fuere vitiorum: quinetiam eorum qui Ilotes vocãtur à Lacedæmonijs. Iugum seruile subijt Apollo Admeto Phæris. Hercules Sardibus Omphalæ. Laomedonti autem fuit mercenarius Neptunus & Apollo, sicut seruus inutilis, qui nec libertatem quidem potuit consequi à priori domino. Tunc etiam muros Troiæ Phrygi ædificarunt. Non pudet autem Homerum dicere Mineruam Vlyssi præluxisse, aureum lychnum tenentem in manibus. Legimus autem Venerem, tanquam immodestam aliquam ancillulam, lectica Helenæ apposuisse ex aduerso adulteri, vt eum induceret ad coitum. Panyassis autem, præter hos, alios quoque plurimos deos refert seruijsse hominibus, sic scribens:

Passa Ceres, passusque insignis Muleiber. est que
Passus Neptunus, passusque est Phœbus Apollo
Mortali ipse suas operas mercede locare.
Passus Marsque ferox, irato à patre coactus.

Et quæ deinceps sequuntur.

Est ergo his meritò consequens, hos vestros deos, qui & amore languent, & animi vexantur perturbationibus, omnino inducere obnoxios humanis affectionibus: nam mortale illis est corpus. Rectè autem admodum conijcit Homerus, introducens Venerem propter vulnus acuta & magna voce clamantem, & narrans bellicosissimum Martem fuisse à Diomede in ventre sauciatum. Polemo autem dicit etiam Mineruam fuisse vulneratam ab Ornyto. Quinetiam dicit Homerus Plutonem fuisse vulneratum ab Hercule, & Eleum Augeam. Iam verò Iunonem quoque coniugalem, refert idem Panyassis, fuisse vulneratam ab eodem Hercule in Pylo arenoso. Sosibius autem dicit etiam Herculem fuisse in manu sauciatum ab Hippocoontidis. Quod si sunt vulnera, est etiam sanguis. Sanies verò poëtica, quàm ἰχῶρα vocant, est etiam sanguine turpior. Putrefactio enim sanguinis sanies intelligitur. Et curationes ergo & nutrimenta quibus indigent, eis necesse est inducere. Quare & mensæ, & ebrietates, & risus, & coitus vtpote quòd homines venereis rebus non vterentur, nec darent operã liberis, sed nec dormituri essent, si essent immortales, nullius egeni, & expertes senij. Fuit aũt humanæ quoque mẽsæ particeps apud Æthiopes: inhumanæ aũt & nefariæ, cõuiuio à Lycaone exceptus ipse Iupiter, humanis certè carnibus impletus nõ lubẽs. Nesciebat enim deus, quòd Lycaon Arcas eũ cõuiuio excipiebat, interfectũ suũ filiũ ei epulandũ apponeret: Nyctimo ei nomen erat. Egregius verò Iupiter, qui est diuinator, hospitalis, supplices exaudiens, clemens, panomphæus seu voces ac linguas omnium excipiens, depulsor & auersor malorũ: potius autẽ iniustus, scelerat⁹, iniquus, impius, inhumanus, violentus, stuprator, adulter, amator. Sed tunc quidem fuit cùm esset talis, nempe quãdo erat homo: nunc autem mihi videntur vobis quoq; consenuisse fabulæ. Iupiter non est amplius draco, nõ cygnus, non aquila, nõ homo amori deditus, non volat deus, puerorum amore non tenetur, non osculatur, non affert vim, etsi adhuc multæ sint pulchræ mulieres, & Læda venustiores, & Semele formosiores: adolescentes autem speciosiores & ciuiliores Phrygiæ bubulco. Vbi nunc est illa aquila, vbi verò cygnus, vbi autem ipse Iupiter? vnà cum penna consenuit. Non enim quòd amoribus operam dederit, eum pœnitet, nec docetur esse moderatus & temperans. Vobis autem fabula aperitur, mortua est Leda, mortuus est cygnus, mortua est aquila. Quære tuũ Iouẽ, ne scruteris

Universidad de Deusto
Biblioteca

cælum, sed terram. Narrabit tibi Cretẽsis, apud quem A est sepultus. Callimachus in Hymnis: Sepulchrum enim, inquit, tuũ ô rex, Cretes sunt fabricati. Mortuus est. n. Iupiter, ne ægrè feras, vt Leda, vt cygnus, vt aquila, vt homo amori deditus, vt draco. Iam verò videntur ipsi quoque qui praua imbuti sunt superstitione, inuiti quidem, sed tamen de dijs errorem intelligere:

Annosa haud geniti sunt ex quercine petrâue,
Sed sunt ex genere hominum.

Paulo pòst autem inuenientur esse & quercus & petræ. Agamemnonem certè quendam Iouem in Sparta coli refert Staphylus. Phanocles autem, in pulchris colebat heroibus Agamemnonem Græcorum regem. Argynnæ B stare templum Veneris propter Argennum dilectum. Dianam quæ vocatur ἀπνιγομένη, hoc est, suffocata, colunt Arcades, vt inquit Callimachus in causis. Culta est etiam in Methymna alia Diana Condylitis, sic appellata à pugno. Est etiam Podagræ alterius Dianæ templum in Laconica, vt ait Sosibius. Polemo autem nouit imaginem hiantis Apollinis, & obsonatoris rursus Apollinis aliam, quæ colitur in Elide. Hic Elei Ioui ἀποτροπαίῳ sacrificant. Romani aũt sacrificant ἀποτρόπῳ Herculi, id est, muscarum depulsori, & Febri & Pauori, quos ipsos quoque adscribunt innumerum eorum qui erant cum Hercule, Mitto autem Argiuos, qui colunt Venerem τυμβωρύχον, id est, quæ sepulchra C effodit. Argiui & Lacones, & etiam Spartani, Dianam colunt Chelytidem, quoniam tussire ab eis vocatur χελύσσειν. Vnde nam putas hæc tibi adscripta sunt? Asseruntur ea quæ adducuntur à vobis: ne tuos quidem videris agnoscere scriptores, quos ego testes cito ad tuam incred[u]litatem? O miseri, qui omnẽ vestram vitam reuera minimè vitalem, impia impleuistis ludificatione. Annon caluus quidem Iupiter Argis, alius autem vltor, honorati sunt in Cypro? Annon Veneri quidem πανδήμῳ, Argiui: ἑταίρᾳ autem, id est, amicæ seu meretrici, Athenienses: καλλιστύλῳ autem, id est, pulchr[a] habent[es] ates, sacrificant Syracusani, quam Nican[dr]e Poëta alicubi vocauit καλλίγλυτον, D id est, pulchris clunibus? Dionysum autem iam taceo χορηγὸν ὅλον, id est, cunni contrectatorem. Eum adorant Sicyonij, Dionysum præficientes membris muliebribus, vt curam gerat turpitudinis, colentes eum qui est author & princeps probri ac petulantiæ. Tales quidẽ sunt ipsis dei: tales autem sunt ipsi quoque, in dijs ludentes, vel potius seipsos ludificantes, probróque & ignominia seipsos afficientes. Et quanto meliùs Ægyptij, qui vicatim & per oppida, bruta coluẽrunt animantia, quàm Græci, qui tales deos adorant: illa enim, etsi sint fer[a], non sunt tamen adultera, nec stupro ac fornicationi dedita; hi autem quales sint, quid opus est amplius dicere, cùm satis eos conuicerimus? Porrò E autem Ægyptii, quorum nunc feci mentionem, dispersi sunt in varios cultus ac religiones. Ex his, Eueniti quidem colunt piscem Phagrum. Mæoten autẽ (est verò hic quoque alius piscis) colunt qui habitant Elephantinam. Oxyrinchitæ autem piscem similiter, à quo eorũ denominatur regio. Præterea aũt Ichneumonem Heracleopolitæ: Saitæ autem & Thebani, ouem: Lupum autem Lycopolitani, Canem verò Cynopolitani, Apim Memphitani, Hircum Mendesij. Vos autem qui estis Ægyptijs omnino meliores, vereor autem dicere deteriores, qui non cessatis Ægyptios ridere quotidie, quales vos quoque estis in bruta animantia? Ex vobis quidem iconias honore affecerunt Thessali, propter cõsuetudinem. Thebani autem mustelas, propter ortum Herculis. Quid verò, Thessali rursus dicuntur colere formicas, quoniam dicerunt Iouem assimilatum formicæ, coijsse cũ Eurymeduſa filia Cletoris, & genuisse Myrmidonem? Polemo autem refert eos qui habitãt circa Troadem, colere mures qui sunt in his regionibus, quos ipsi appellant σμινθέας, quoniam arrodebant chordas arcuum bellicorum, & Sminthium Apollinem ab illis muribus appellarunt. Heraclides autem dicit in ædificationibus templorum in Arcanania, vbi est Actium promontorium, & templum Actij Apollinis, bouẽ priùs sacrificari muscis. Neque verò obliuiscar Samiorum, qui ouem colunt, vt dicit Euphorion. Sed nec eorum qui colunt Phœniciam Syrorum, quorum alij quidẽ columbas, alij verò pisces tam impensè colunt, quàm Elei Iouem. Age verò, quoniam non sunt dij quos colitis, mihi rursus videtur considerandum, an sint reuera dæmones, relati in hunc secundum ordinem, vt vos dicitis. Si sunt itaque dæmones, liguritores & scelerati, possunt etiam apertè inueniri in ciuitatibus dæmones indigenæ, qui honores decerpunt: apud Cythnios quidem Edemus, apud Tenios Callistagoras, apud Eleos autem Anius, apud Lacones Astrabacus. Colitur autem quidam quoque heros Phalereis in puppi. Et Pythia constituit, vt sacrificarent Platæensib⁹ Androcrati, & Democrati, & Cyclæo, & Leuconi, cùm vel maximè tunc vigerent Medica certamina. Possunt alij quoq; permulti cerni dæmones, ei qui potest vel parum perspicere.

Cythnos vna ex insulis Cycladibus.

Hesiodus.

Dæmonum decies ter habet nam millia tellus
Immortalia, quis hominum custodia cessa est.

Quínam sunt hi custodes? O Bœotie, non te pigeat dicere. Num clarum est quòd hi sunt, & qui sunt his honoratiores, magni dæmones, Apollo, Diana, Latona, Ceres, Proserpina, Pluto, Hercules, ipse Iupiter? Sed ne fugiamus, nos custodiunt ô Ascræe, ne fortassè peccemus, qui peccatis non sunt vtique affines. Hìc licet eloqui id quod habet instar prouerbij, Pater qui non potest corrigi, corrigit filiũ. Si autem sunt hi quoque custodes, non sunt propter eam qua sunt in nos affecti beneuolentiam, sed nostrum vrgentes exitiũ, instar adulatorum adhærescunt vitæ, fumo inescati. Ipsi certè dæmones fatentur suam ingluuiem libaminis & nidoris, vt qui dicant, sortiti sumus hoc munus. Quámnam aliam vocem ederent, si vocem acciperent dij Ægyptiorum, nempe feles & mustelæ, quàm Homericam & Poëticam, cui placet nidor & condimentum obsoniorum? Tales quidem sunt apud vos & dæmones & dei, & si qui semidei, tanquam semiasini muli vocati sunt. Nèque enim est vobis nominum egestas ad impietatis compositiones. Age verò hoc quoque adijciamus, quod inhumani & homines odio habentes dæmones sunt vestri dij, & non solùm lætitiam ex eo capiunt quòd hominum mentes offendant, sed etiã ex hominum cæde fruuntur voluptate, nunc quidem armatas in stadijs contentiones, nunc autem innumerabiles de laude in bellis decertationes, sibi præbentes materiam voluptatis, vt vel maximè possint humanis affatim expleri cędibus. Iam verò cùm ciuitates & gẽtes, tanquam pestes inquasissent, sæua postularunt libamina. Et Aristomenes quidem Messenius, Ithomere Ioui trecentos mactatur, se tot & tales hecatombas ritè sacrificare existimans, in quibus etiam Theopompus, rex Lacedæmoniorum, erat præclara victima. Tauri autem populi qui habitant circa Tauricã Chersonesum

sonesum, quoscunque hospites apud se ceperint, ex ijs A qui mari aberrarunt, Dianæ Tauricæ eos statim sacrificant. Hæc tua sacrificia Euripides in scena tragicè decantat. Monimus autem in Collectione rerum mirabilium, refert in Pella Thessaliæ Acheum hominem sacrificari Peleo & Chironi. Lycios aũt (sunt hi verò gens Cretensium) pronunciat itidẽ Anticlides in reditibus, Ioui mactare homines: & Lesbios Dionyso similе offerre sacrificium dicit Dosidas. Phocenses autẽ (neque enim eos præteribo) eos scribit Pythocles in tertio de Concordia, hominem holocaustum offerre Dianæ Tauricæ. Erechtheus autẽ Atticus, & Marius Romanus sacrificarunt suas filias, quorum ille quidem B Persephonę, vt Demaratus in primo Rerum tragicarum, hic autem, nempe Marius, dijs Auerruncanis seu malorum depulsoribus, vt Dorotheus scribit in quarto Rerum Italicarum. Hominibus quidem bene velle ex his rebus ostenduntur dæmones. Quomodo ergo non sunt sancti, qui sunt cultui dæmonum ac superstitioni dediti? alij quidem dæmones vr seruatores bonis verbis prosequentes, alij verò petentes salutem à salutis insidiatoribus. Dum ergo existimant se eis ritè sacrificare, non animaduertunt se homines occidere. Non enim ex loco sit cædes hostia: neque si quis Dianæ & Ioui in sacro loco, magis quàm iræ & auaritiæ & alijs similibus dæmonib⁹ in altaribus vel in vijs hominem occiderit, sacram, appellans hostiam, id sacrum C est, sed est cædes & homicidium tale sacrificiũ. Quid ergo, ô homines aliorum hominum sapientissimi, alias quidem feras fugimus, & sicubi in vrsum vel leonẽ incidimus, diuertimus?

Iliad. 3. vers. 2.

Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem,
Præsit humi nitens, trepidúsque repente refugit.

Pernitiosos autem & exitiales insidiatores, hominúmque hostes & prædones, cùm dæmones esse prius senseritis & intelligatis, non declinatis, non auersaminiẽ? Quídnam autem veri dixerint improbi, vel quámnam attulerint vtilitatem? Iam ego possum tibi ostendere hominẽ vestris istis dijs, nempe dæmonibus, meliorem: Apollinе vatæ, Cyrum & Solonem. Munera diligit vester Phœbus, nõ homines. Prodidit Crœsum amicũ, & mercedis oblitus, adeò erat gloriæ cupidus, Crœsum ad rogum deduxit per Halym. Sic amantes dæmones deducunt ad ignem. Sed tù ô homo, qui es Apolline hominum amantior & verior, miserere eius qui est vinctus supra pyram. Et tu quidem Solon vaticinar⁹ veritatem. Tu autem Cyre iube pyram extingui. Tu postremò ô Crœse fac vt sapias, cùm tuo malo id didiceris. Est ingratus is quem adoras: capit mercedem, & auro accepto mentitur. O Solon vide rursus finem: nunquid nõ dæmon, sed homo tibi dicit? Non obliqua vaticinatur Solon, eum bene intelliges: verum solum ô Barbare responsum hoc in pyra experieris. Vnde mihi venit in mẽtem admirari, quibúsnã tandem visis abducti homines qui sint decepti, superstitionem & dæmonum cultum annunciarunt hominibus, sceleratos dæmones colere lege lata iubẽtes, seu fuerit ille Phoroneus, seu Merops, seu aliquis alius, qui eis posuerũt templa & altaria, & præterea sacrificia eis primi obtulisse fabulosè dicti sunt: nam posterioribus quidem certè temporibus, finxerunt deos quos adorarent. Hũc certè Amorem vel Cupidinem, qui dicitur esse inter deos antiquissimos, nemo prius colebat, quã adolescentulus quispiam Charmam ceperit, & aram elegantiorem posuerit in Academia, postquã fuit expleta cupiditas, & morbi intemperantiam appellarũt Amorem, intemperantem cupiditatem in deorum numerum referentes. Athenienses autem nec quis esset quidem Pan nouerant, priusquam eis diceret Philippides. Meritò ergo dæmonum cultus, cùm alicunde cepisset principiũ, fons fuit stolidi vitij. Deinde cùm non fuisset rescissus, sed accepisset augmentum, & magno fluxisset alueo, multos dæmones constituit, sacrificans hecatombas, & conuentus celebrans, & imagines erigens, & templa ædificans. Quæ quidẽ nec ipsa silentio prætermittam, atq; adeò ipsa conuincam speciosо quidam nomine nominari templa fuisse autẽ sepulchra, hoc est, sepulchra vocata fuisse templa. Vos autem vel nunc saltem dæmonum cultus & superstitionis obliuiscamini, sepulchra colere erubescentes. In templo Mineruæ, Lariſſæ, in arce est sepulchrum Acrisij. Athenis autem in arce, Cecropis, vt ait Antiochus in nono Historiarum. Quid verò Erichthonius, non fuit sepultus in templo Poliadis? Immarus autem filius Eumolpi & Dairæ, non fuit sepultus in ambitu Eleusinij, quod est sub arce? Filiæ autem Celei, non sunt sepultæ in Eleusine? Quid tibi enumerem vxores Hyperboreorum? Hyperoche & Laodice sepultæ sunt in Artemisio in Delo. Id autẽ est in templo Delij Apollinis. Leandrius autem dicit Clearchum fuisse Mileti sepultum in Didymæo. Hìc Leucophrynes monimentum par est non prætermittere, sequẽdo Zenonem Myndium, quæ in templo Dianæ sepulta est, Magnesiæ. Sed neq; Apollinis aram quæ est in Thelmesso, quam ipsam quoque scribunt esse monimentũ Thelmissis vatis. Ptolomæus autem filius Agesarchæ, in primo eorũ quos scribit de Philopatre, dicit in Papho, in templo Veneris sepultũ esse Cyniram & eius nepotes. Sed mihi quidem persequ[e]nti sepulchra quæ adorantur, ne vniuersum quidem tempus sufficerit. Vos autem, si non eorum quæ audetis aliquis vos pudor subeat, planè mortui, verè mortuis credentes circumcursatis. O miseri cur nam hoc malum toleratis? Nocte quidem capita vobis sunt inuoluta. Quòd si prærer hæc ipas vobis imagines subiecero considerãdas, verè persequentes, inuenietis nugas esse consuetudinem, vt qui manuum hominum opera colatis insensibilia. Et Scythæ quidẽ antiquitus adorabant acinacem: Arabes autem lapidem: Persæ verò fluuiũ: & ex alijs hominibus, ij qui erant adhuc antiquiores, ligna erigebant insignia, & columnas ponebant ex lapidibus: quæ etiam appellabantur ξόανα, eò quod raderentur & expolirentur ex materia. In Icaro certè, imago Dianæ lignum erat non laboratum: & Citharonię: Iunonis Thespiæ truncus excisus: & Samiæ Iunonis, vt ait Æthlius, prius quidem erat asser, postea autem cùm esset Archon Procleus, efficta est in formam statuæ. Postquam aũt cœperũt statuæ formari nominib⁹, ἑστᾶν, quod idem est quod statuæ, cœperũt denominationem ἐκ τοῦ ἑστάναι, id est, ex hominibus. Romæ autẽ antiquit⁹ statuã Martis fuisse hastã dicit scriptor Varro, cùm nondum peruenissent artifices ad hoc speciosum quidẽ, sed improbũ artificiũ. Postquã autẽ ars floruit, auctus est error. Quòd itaq; lapides & ligna, & vt semel dicam materiã fecerint imagines hominibus similes, quibus pietatis formã præ vobis fertis, calumniãtes veritatẽ, iam quidẽ ex hoc patet. Verumenimuerò cùm locus indigeat aliqua demonstratione, non est id recusandum. Ac Iouem quidem Olympicũ, & Poliadem Athenis, ex auro & ebore effecisse Phidiã, cuiųis est euidens. Iunonis autem Samiæ statuam factam esse Euclidis cœlo refert Olympicus in Samiacis. Ne ergo

Thespiæ locus in Bœotia sacer Iunoni.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Locus hic est corruptus.

ex lapide qui vocatur λυχνίς. Calos autē eam quā narrantur habere mediam, Polemonē ostendere in quarto eorū quæ scripsit ad Timæum: nec eas quæ sunt in Pataris Lyciæ statuas, Iouis & Apollinis, quas rursus Phidias imagines, sicut Leones qui cum eis dedicatæ sunt, effecit. Quod si, vt nonnulli dicūt, erat ars Bryaxis, non cōtendo, habes eū quoque statuarium, vtrum eorum velis adscribe. Quinetiam Telesij Atheniēsis, vt ait Philochorus, opus sunt imagines in Neapecha, Neptuni & Amphitrites, quæ adorantur Teni. Demetrius autē in secundo Argolicorū, statuæ Iunonis Tirynthiæ, & materiā, pirū, & effectorem fuisse scribit Argum. Multi autē fortasse admirabuntur si didicerint Palladium quod appellatur Diopetes, vt quod à Ioue deuolarit, quod Diomedes quidem & Vlysses ferūtur Troia abstulisse, depositse autē apud Demophoontem, fuisse constitutū ex ossibus Pelopis, quemadmodum Olympium ex alijs ossibus beluæ Indicæ. Atqui adduco Dionysiū hæc referentē in quinta parte circuli. Appellas autē in Delphicis dicit duo fuisse Palladia, ambo autē fabricata esse ab hominibus. Sed ne quis existimet me propter ignorationē prætermisisse, hæc quoque adducam: Morychi Dionysi statuam fuisse quidē factā ex lapide qui vocatur Phellata, esse autē opus Siconis cognomine Eupalami, vt dicit Polemo in quadam epistola. Fuerūt autem etiam quidem duo alij, Cretenses, vt arbitror, statuarij, Ecyles & Dipœnus hi nominabantur. Fecerunt autem imagines Castoris & Pollucis quæ sunt Argis, & effigiem Herculis quæ est Tyrinthe, & statuam Dianæ Munichiæ in Sicyone. Et quid in his immoror, cùm liceat vobis magnum illum dæmonem ostendere quisnam fuerit, quem per excellentiam audimus cultu & veneratione dignum ab omnibus esse habitum? Eum non esse manu factum ausi sunt dicere, Ægyptium Sarapim. Alij enim scribunt eum fuisse munus missum à Sinopensibus ad Ptolemæum Philadelphum, qui eos fame laborantes misso ex Ægypto frumento recreauit: esse autem hanc statuam effigiem Plutonis, qui acceptam statuam posuerit in promontorio quod nunc appellant Racotim, vbi etiam est honore affectum templum Sarapidis. est autem prædium locis vicinum. Eliastichem autem pellicem mortuam Canopi, translatam Ptolemæus sepelijt sub prius dicto templo. Alij autem Ponticam imaginem dicunt esse Sarapim, translatam autē fuisse honorificè Alexandriam à frequenti hominum conuentu. Isidorus solus, à Seleucēsibus, qui sunt propter Antiochiam, statuam fuisse traductam, qui ipsi quoque penuria frumenti laborauerant, & nutriti fuerant à Ptolemæo. Cæterū Athenodorus quidem filius Sandonis cùm vellet Sarapidis ostendere antiquitatē, nescio quomodo eò lapsus est, vt cū argueret factam fuisse statuam. Sesostrim dicit regē Ægyptium, cùm plurimas Græcorum gentes sibi subiūxisset, reuersum in Ægyptum, multos adduxisse artifices. Osirim itaq; à quo genus dūxerat, iussit magnificè affabréque variatum effingi. Eum autem construit Bryaxes opifex, non Athenīensis, sed aliquis alius qui eodem appellabatur nomine quo Bryaxes, qui ad opus faciēdū mixta & varia vsus est materia. Habebat enim ramentum auri, & argenti, & æris, & ferri, & plumbi, nec ei vllus lapis deerat Ægyptius, nec Sapphiri & Hematitis fragmenta, sed nec Smaragdi & Topazij. Hæc ergo omnia leuigata tritáque ac cōmixta illiuit colore cæruleo. Qua de causa nigrior est color imaginis. Et cū pharmaco relicto ex sepultura Osiridis & Apis, omnia permiscuisset, duplicauit Sarapim, cuius nomen quoque significat & funeris societatem, & opus quod factum est ex sepultura, vt quod compositum ex Osiride & Api, factum sit Osirapis. Nouum autem alium in Ægypto, & qui vel ab ipsis propēmodum colitur Græcis, retulit in numerum deorum, Imperator Romanorum, dilectum, & qui fuit formosissimus, Antinoum: quem ita consecrauit, vt Ganymedem Iupiter. Non enim facilè arcetur cupiditas, quæ caret metu. Et sacras Antinoi noctes nūc adorant homines, quas turpes sciebat amator qui simul vigilauerat. Quid mihi refers in numerum deorum, eum qui stupro fuit honoratus? Quid verò iussisti etiam lugeri tanquā filium? Quid verō eius quoque narras pulchritudinem? Turpis est pulchritudo, quæ per contumeliam & probrū emarcuit. Ne tyrannidē exerceas ô homo in pulchritudinem, ne probrum afferas florenti adolescenti. Ipsam mundam conserua, vt sit pulchra. Pulchritudinis nis rex efficere, non tyrannus, liber maneat. Tunc tuā agnoscam pulchritudinem, quoniam mūdam conseruasti imaginem: tūc veram adorabo pulchritudinem, quæ est exemplar pulchrorū. Iam verò dilecti sepulchrum, est templum Antinoi & oppidum. Sicut autē templa, ita etiam sepulchra habentur in admiratione, Pyramides, & Mausolea, & Labyrinthi, alia templa mortuorum, vt illa sepulchra deorum. Vobis autē magistram adducam vatem Sibyllam:

Quasi diceret siue fuerit ars Bryaxis, siue Phidiæ.

Morychus vnus ex Bacchi cognominibus.

Non sunt responsa hæc Phœbi mendacia, stulti
Quæque deum dixere homines, falsoque vocarunt
Vatem: sed vox ista Dei simulachris,
Quem haud fecere manus hominum, sermonis egenis,

Hæc quidem tibi prædicit ruinas templorū, significans quidem fore, vt templū Dianæ Ephesiæ terræ hiatibus & motibus absorbeatur, his verbis:

Abiecta autem Ephesus tristisque in littore flebit,
Et templum quærens, quod tunc non incolet vllus.

Templum autē Isidis & Sarapidis in Ægypto diruendum dicit, & exurendum:

Isi dea in Nili tu vndis insanit amœnis
Sola, & voce carens, Memphisque Acherontis arenit.

Deinde subijcit:

Tuque Sarapi erecta ingens cui saxea moles,
Magnus in Ægypto miseram impendet tibi casus.

Sed si tu non audis prophetissam, at tuum audi philosophum Heraclitum Ephesium, quòd sint insensiles, exprobrantem imaginibus. Et his vota faciūt imaginibus, perinde ac si quis loquatur cū ædibus. An nō enim sunt prodigiosi qui lapides adorant? Deinde vero eos etiam statuentes ante fores, perinde ac viuos ac efficaces? Mercuriū tanquā deum adorant, eum etiam ἀγυιᾶ, hoc est, viæ viciniæue præfectum, ianitorem statuentes. Si enim tanquam insensiles iniuria afficiunt, cur adorant vt deos? Si vero existimant eos esse sensus participes, cur eos ianitores constituunt? Romani autē qui res maximas & præclarè gestas Fortunæ attribuūt, & eam esse deam maximam existimant, posuerūt eam in sterquilinio: dignum Deæ templum, secessum tribuentes. Verūtenimuero insensili lapidi & ligno & diuiti auro nihil penitus curæ est, nec nidor, nec sanguis, nec fumus, quo dum honorantur & suffumigantur, nigrescunt: sed neq; honori nec iniuria. Sunt autē hæ imagines quouis animali viliores. Et quomodo quæ sunt insensilia, diuino sint honore affecta, mihi venit in mentem dubitare, & errantium, vtpote miserorum, misereri amentiæ. Nam si quædam animalia nō habēt omnes sensus, vt vermes & erucæ, & quæcunq; statim

statim à primo ortu manca & mutila apparent, sicut talpæ & mus araneus, quam dicit Nicander cæcam & surdam, sunt tamen meliores his statuis & imaginibus quæ sunt surdæ penitus: habent enim vnum quidem certè sensum, verbi gratia, auditum vel tactum, vel qui habet proportionem ac conuenientiam cum odoratu vel gustu: simulachra autem nullū sensum participant. Sunt autem multa animantia quæ nec visum habent, nec auditum, neque vocē, cuiusmodi est genus ostreorum, viuunt tamen & augentor, & præterea vnà cum Luna afficiuntur. Statuæ autem ociosæ, inefficaces, inutiles & insensiles, alligantur, & clauis configuntur, & compinguntur, sunduntur, limantur, secantur, eraduntur, cælantur. Surdam quidem terrā vexant & cōtumelioſe tractant statuarij, eam à natura propria arte dimouentes, & adorare persuadentes. Adorant autem ij qui deos faciunt, non deos & dæmones, mea quidem sententia, sed terram & artem, quod quidem est imagines. Verè est imago, mortua materia formata manu artificis. Nobis autem non est sensilis, imago materiæ sensilis, sed quæ percipitur intelligentia. Deus qui solus verè est Deus, intelligentia percipitur, non sensu. Ac rursus cùm in ipsis casibus & infortunijs re ipsa dicerint superstitiosi lapidum adoratores, incensilem non colere materiam, ab ipso vsu victi pereunt præ superstitione: & tamen simulachra contemnentes, nec volentes omnino videri contemnere, ab ipsis dijs cōuincuntur, quibus sunt dedicatæ imagines. Dionysius enim tyrannus iunior cùm auream vestem Ioui abstulisset in Sicilia, iussit eum indui lanea, sicetè dicēs eam esse aurea meliorem, vt quæ esset & æstate leuior, & hyeme calidior. Antiochus autem Cyzicenus cū egeret pecunijs, Iouis auream statuam, quæ erat magnitudinis quindecim cubitorum, fundi iussit, & ex alia viliori materia statuam illi similem, laminis inauratam, rursus reponi. Hirundines autem, & multæ aues sæpe aduolantes, inquinant imagines, nullam curam gerentes nec Olympij Iouis, nec Æsculapij Epidaurij: sed nec Mineruæ Poliadis, vel Sarapidis Ægyptij, à quibus nec ipsas quidem imagines esse insensiles discitis. Sed sunt quidem improbi aliqui prædones, vel hostes, qui facta irruptione, turpis lucri gratia, særa sunt depopulati, & diripuere donaria, vel ipsas etiam sūderunt statuas. Et si Cambyses aliquis, vel Darius, vel alius insaniens, quædam eiusmodi fecerit, & si Ægyptium quis Apim occiderit, rideo quidem quòd Deū ipsorum occiderit: indignor autem, si propter lucrum peccauit. Lubens autē obliuiscar huius maleficij, auaritiam, non idolorum imbecillitatem conuinci existimans. Sed non ignis nec terribiles terræmotus pertimescunt aut reuerentur dæmones aut imagines, non magis quā calculos qui sunt ad littora accumulati fluctibus. Scio ego ignē posse conuincere, & mederi superstitioni, si velis cessare ab amentia. Ignis te ad lucē deduceet. Hic ignis, & templum quod erat Argis, combussit vnà cum sacerdote Chrysside, & id quod erat Ephesi, Dianæ, secundum post Amazones, & Romæ sæpe depopulatus est Capitolium. Sed nec abstinuit à templo Sarapidis Alexandriæ. Liberalis autem Dionysi Athenis templum diruit, & templum Delphici priùs rapuit procella, deinde ignis sapiens temperánsque deleuit. Hoc tibi ostenditur proœmium eorum quæ pollicetur ignis. Qui autem fabricantur statuas, nonne eos admonent qui ex vobis sapiunt, vt materiā contemnatis? Athenīensis quidē Phidias, qui scripsit in Iouis Olympij digito, παιδίσκου κάλλος, Pulcher om-

Epidaurus est oppidum Argorū sacrū Apollini.

nes adiuuans. Non erat enim ei pulcher Iupiter, sed is qui ab eo amabatur. Praxiteles autē, vt declarat. Posidippus in libro de Cnidio, Veneris Cnidiæ cōstruens imaginē, fecit eā formæ similem Cratinæ quam amabat, vt adorarent miseri amicam Praxitelis. Cū floreret autē Phryne meretrix Thespiaca, pictores omnes imitabantur Veneris imagines ad Phrynes pulchritudinem: sicut rursus lapicidæ quoque Mercurios effingebant. Athenis ad Alcibiadem. Restat nunc tuū adhibere iudicium, si velis etiam adorare meretrices. Hinc puto moti Reges veteres, has fabulas despicientes, liberè, propterea quòd ab hominibus nullum impenderet periculum, seipsos deos pronunciarunt: ea ratione docentes, illos quoque per gloriam factos esse immortales. Ceyx quidem filius Æoli, appellatur Iupiter ab vxore Alcyone. Rursus autem Alcyone, Iuno appellatur à marito. Ptolemæus autem quartus vocabatur Dionysius, & Mithridates Pōticus ipse quoque Dionysius. Volebat autē Alexander quoque videri filius esse Ammonis, & cornutus effingi à statuarijs, pulchrum hominis vultū cornu studens ignominia probróque afficere. Neque verò solum reges, sed etiā priuati, se iactant de diuinis appellationibus: vt Menecrates Medicus, qui fuit cognominat' Iupiter. Quid opus est vt referam Alexarchum? Is cùm fuisset sciētia Grāmaticus, vt scribit Aristus Salaminius, seipsum effinxit in Solis effigiem. Quid opus est etiam meminisse Nicagoræ? Erat Zelites genere, natus tempore Alexandri, Mercurius appellabatur Nicagoras, & vsus est Mercurij veste: cū etiā integræ gētes, & cum ipsis viris vrbes, adulatione vtentes, de dijs fabulas viles & contēptas reddant homines seipsos efficientes, dijs æquales, inflati à gloria, sibi qui modum sperant honores decernentes, nunc quidem Macedonem Pellæum, Amyntoris filium Philippum in Cynosarge adorandum decernentes, cui & fractus erat iugulus, & fracta tibia, cui fuerat exectus oculus: & rursus Demetrium ipsum quoque Deum vocantes, & vbi ex equo quidem descendit Athenas ingrediens, est remplum Demetrij κατβάτου, hoc est, Descensoris. Vbique autem aræ & nuptiæ Mineruæ ei parabantur ab Athenīensibus. Ille autem Deum quidem despiciebat, cùm non posset nubere imagini: habens autem Lamiam meretricem ascendit in arcem, & in Mineruæ thalamo volutabatur, veteri virgini, meretricis iuuenis figuras & habitus ostendens. Neque est ergo Hipponi inuidendum mortem suam efficienti immortalem: is enim Hippo iussit suo inscribi monimento hūc versum elegia eum:

Cynosarges Attice Gymnasiū.

Hic est Hipponis tumulus, quem lumine cassum
Æternis fecit Parca parem esse deis.

Rectè quidē, ô Hippo, humanū errorē nobis ostēdis. Si enim tibi vel loquēti non crediderunt, fiant mortui discipuli. Hoc est oraculū Hipponis, ipsum intelligamus. Qui à vobis adorātur, cū fuerint aliquādo homines, deinde quidē mortem obierūt. Affecit autē ipsos honore & fabula & tempus. Solent enim nescio quomodo, ea quidem quæ sunt præsentia, despici propter cōsuetudinem: quæ aūt sunt præterita, separata ab ea quæ tūc erat præsens probatione, propter incertitudinem tēporis, in honore esse propter figmentū: & alia quidem nō credi, alia verò etiā haberi in admiratione. Iam verò veteres mortui longo erroris tempore se vēditāres, à posteris existimantur esse dij. Harum rerum fidem vobis faciunt vestra mysteria, celebres cōuentus, vincula & vulnera, & dij lachrymantes.

Universidad de Navarra
Biblioteca

Iliad.2. *Ho mihi, quòd qui hominũ est mihi vel charissimus vnus,*
A Troiæ colle statuunt Sarpedona fata domari.

Superata est Iouis voluntas, & vobis fictus Iupiter luget propter Sarpedonem. Meritò ergo vos ipsi idola & dæmones eos vocatis, cùm & Mineruam ipsam & alios deos, qui eos improbè honorauit, Homerus, appellauit dæmones.

Illa est conscendit Olympum,
Ad Iouis Aegiferi, aliósque ad dæmonas, ædes.

Quomodo ergo sunt adhuc dij simulachra & dæmones, verè abominandi & immundi spiritus, quos fatentur omnes esse terrenos & lutulentos, qui circa sepulchra & monimenta ipso pondere depressi versantur & volutantur? circa quæ etiam exiliter & euanidè apparent spectra vmbris similia. Hi sunt vestri dij, simulachra, vmbræ, & præter hos claudæ illæ & rugosæ *Iliad.1.* & strabis oculis litæ, quæ sunt potius filiæ Thersitis quàm Iouis. Quare mihi videtur Dion facetè dixisse, quomodo homines bonam prolem iure petierint à Ioue, quam ipse sibi præbere non potuit? O impietatem puram: ab interitu alienam essentiam, quoad eius à vobis fieri potest, defoditis, & id quod est intemeratum & sanctum, eius quæ verè est essentiæ, obruistis, deum deprædantes. Quid ergo ijs qui nõ sunt dij munera tribuistis? Cur verò relicto cælo, terram honorastis? Quid est autem aliud aurum, vel argentũ, vel adamas, vel ferrum, vel æs, vel ebur, vel lapides pretiosi? annon terra, & ex terra? Annon aût vnius matris terræ sunt fœtus hæc cũcta quæ vides? Cur ergo, ô stolidi & inaniũ rerũ dediti cogitationi (rursus enim reuertar ad institutũ) cælestem locũ maledictis incessentes, pietatem ac religionem in solum detraxistis? terrestres deos vobis fingentes, [illegible]e genita ante deum ingenitũ persequentes, in profundiorẽ incidistis caliginẽ? Pulcher est lapis Parius, sed nondum est Neptunus. Pulchrum est ebur, sed nondum est Olympius. Materia semper arte indiget. Deus autem est nullius indigus. Præcessit ars, adiecta est figura. Materia & essentiæ opes, ad lucrum quidem deducunt, sola autem sunt figura venerandæ. Ar[illegible]um est tu[illegible]statua, est lignum, est lapis, est terra, quæ si ab initio consideraueris, formam accepit ab artifice. Ego autem terram calcare didici, non adorare. Non est enim mihi fas vnquã rebus inanimatis credere spes animæ. Eundem est ergo quàm proximè fieri potest ad imagines. Nã qui est proprius earũ error, vel ex aspectu conuincitur. Dæmonũ enim affectionem imagines vel apertissimè exprimũt. Si quis ergo picturas & imagines obiens contẽpletur, ex turpib⁹ ignominiáque ac dedecore plenis figuris, vestros deos statim agnoscet, Dionysum ex amictu, Vulcanũ ex arte, Cererem ex calamitate, Inô ex vitta, Neptunũ ex tridente, Iouem ex cygno, Herculem autem ostendit pyra: & si quis nudam viderit depictam mulierem, auream Venerẽ intelligit. Sic Pygmalion ille Cyprius eburneam amauit statuam: erat ea simulachrum Veneris, & erat nudum. Vincitur figura Cyprius, & coit cum imagine. Id autem scribit Philostephanus. Venus autem alia in Cnido erat lapis, & erat pulchra: alius eã amauit, & cum lapide Veneris habet consuetudinem, vt refert Posidippus: prior quidẽ in opere de Cypro, alter verò in opere de Cnido. Tãtum ars valuit ad decipiendum, quæ homines amori deditos illexit in barathrũ. Vim quidẽ efficacẽ habet ars opificis: sed eum qui est ratione præditus, non potest decipere, nec eos qui vixerũt ex ratione. Per picturã enim, propter adũbratã similitudinẽ, colũbi aduolarunt ad columbas, & equabus rectè pictis equi adhinnierũt. Adolescentem aiunt amasse imaginẽ, & pulchrũ iuuenẽ simulachrũ Cnidiũ: sed spectatorum visum ars deceperat. Neque enim cum dea cõgressus esset aliquis, neq; esset aliquis sepultus cum mortua, neq; dæmonẽ amasset & lapidẽ aliquis, qui fuisset sanæ mentis. Vos autem ars decipit alijs præstigijs, etiamsi nõ inducens ad amãdũ, verùm ad colendũ & adorandum simulachra & picturas. Similis quidem est pictura: laudetur ars, non decipiat autem hominẽ, ac si esset veritas. Quietè stetit equus, columba minimè est perturbata, & penna stetit ociosa. Vacca Dædali, quæ ex ligno cõfecta fuerat, cepit taurum agrestẽ, & coëgit bestiam ars, quæ eã deceperat, amãtem inire mulierem. Tantum œstrum artes quæ improbo vtuntur artificio, attulerũt insipientibus. Sed qui simias quidẽ nutriunt & exercẽt, quòd nec cereæ, nec luteæ, nec virginaliũ mundorũ similitudines, eas aliquid fallãt, mirantur. Vos aût vel simijs euadetis deteriores, dum lapideis, & ligneis, & aureis, & eburneis imagunculis & picturis animum adhibetis. Tot vobis pernitiosorum ludibriorum opifices, lapicidæ, & statuarij, pictoréſq;, & fabri, & Poëtæ, multã & talẽ turbam inducunt: in agris quidẽ Satyros, per syluas autẽ nymphas Oreades, & Hamadryades: quinetiam in aquis & fluuijs & fontib⁹. Naiades, & in Mari Nereides. Magi autem se iam fuæ impietatis gloriãtur ministros habere dæmones, vt qui eos in suorũ famulorum numerũ adscripserint, & necessitate adactos seruos fecerint suis carminibus. Deorũ itaque nuptiæ, & liberorũ procreationes, & puerperia, & adulteria quæ canuntur, & conuiuia quæ à Comicis recitantur, & risus qui in potu inducũtur, incitãt me vt vociferer, etsi velim tacere. O impietatẽ, scenã cælũ feciſtis, & De⁹ vobis factus est actus, & quod sanctum est, dæmoniorum personis in Comœdia ludificati estis, verum Dei cultum ac religionem, dæmonum superstitione, libidinosũ & obscœnè inquinantes.

Lapis Parius, est mirũ in modum albus.

Sed pulsans citharam pulchrè is præludere cœpit.
Cane nobis, ô Homere, pulchrã aliquam cantilenam.
Furtiuum pulchræ Veneris que & Martis amorem.
Vulcani in tecto vt fuerit congressus amantum
Primum, & per multa inceſtarit dona cubile,
Vulcani regis. Define cantieũ, ô Homere, nõ est pulchrũ, docet adulterium. Nos aût ne aures quidẽ stupris ac fornicationibus inquinare volumus. Sumus enim nos, sum⁹, qui Dei imaginẽ circũferimus, in hoc viuo, & q⁹ mouetur, simulachro, homine, simul habitãtẽ imaginẽ, cõsulẽtẽ colloquẽtẽ, cõtubernalẽ, & quę nostris mouetur affectionib⁹, & est affectionib⁹ oĩbus superior. Nos Deo donati & dedicati sum⁹ pro Christo. Nos genus electũ, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus peculiaris, qui aliquãdo nõ populus, nũc autẽ populus Dei, qui, vt ait Ioannes, non sumus ex ijs qui sunt inferiùs, sed ab eo qui venit supernè, vniuersum didicimus, qui Dei œconomiã seu carnis susceptæ dispensationẽ mente cõprehẽdimus, qui vt in vitæ nouitate ambularemus nos exercuimus. Sed hæc nõ cogitat vulgi magna pars, sed pudore & metu omni abiecto, domi depingũt turpes dæmonũ in Venerem prurigines & titillationes. Depictis enim quibusdam tabellis sublimè appẽsis, mentẽ adhibẽtes, thalamos ornarũt impudicitia, intemperãtiã existimãtes pietatẽ: & in cubili decumbentes, in ipsis amplexibus Venerem illam nudam respiciunt, quæ vincta est propter complexus: & ad Ledam aduolentem auem, quòd sit mulierum amans, probantes & admittentes, in annuli palla imprimunt

1. Pet. 2. Exod. 9. Ioan. 6.

primunt picturam, vtentes signaculo conueniente Iouis impudicitiæ. Hæc sunt mollis & delicatæ vitæ vestræ exemplaria. Hæ sunt Theologiæ probri & petulantiæ plenæ. Hæ sunt doctrinæ deorum, qui vnà vobiscum fornicantur. Nam quod quilibet vult, hoc etiam putat, vt ait orator Athenienſis. Cuiusmodi autem sunt aliæ quoque vobis imagines? Paniſci quidam, & nudæ puellæ, & ebrij Satyri, & membrorum erectiones, quæ picturis nudantur, conuictæ proficiſci ab intemperantia. Iam verò totius libidinis & impudicitiæ figuras apertè descriptas publicè intuentes, nõ erubescitis, sed potius positas erectásque custoditis, perinde ac si deorum vestrorum imagines impudentiæ columnas domi consecraueritis, figuras gestũque Philænidis æquè depingentes, atque certamina Herculis. Horum non solùm vsus, sed etiam aspectus & auditus deponendam esse memoriam vobis annunciamus. Scortatæ sunt aures vestræ, fornicati sunt oculi, & quod est magis nouum, ante complexum vestri adulterium admiserunt aspectus. O qui homini vim attuliſtis, & diuinitatem figmenti confutatione conuelliſtis, omninò increduli estis, vt vestras sequentes animi perturbationes, vacetis delitiis, & creditis quidem simulachris, eorum quærentes intemperantiam: Deo autem non creditis, moderationem non ferentes & continentiam: & quæ sunt quidem præstantiora, odio habuiſtis: quæ verò deteriora, honore affeciſtis, vt qui virtutis quidem sitis effecti contemplatores, vitij autem decertatores. Beati ergo vno, vt semel dicam, consensu sunt soli illi ex Sibyllæ sententia, quicunque

Grecè ita puto legendum καὶ τοῦτον τὸν ἀλλάμαν τος ἐλέγχω ἀσυμφόρατον.

Æ se visa deum qui omnino templa negabunt,
Surdorum & lapidum quę sunt altaria, sedes:
Ex lapide & manibus simulachra effecta virorum,
Cæsorumque sunt animato infecta cruore,
Quadrupedum, bipedũ, volucrumque, & cęde ferarum.

Exod.20. Nobis enim est apertè vetitum artẽ fallacem exercere. Non facies enim, inquit Prophetà, cuiusuis rei similitudinem, eorum quæ sunt in cælo, & quæcunq; sunt in terra infra. Reuera enim Cererem Praxitelis, & Proserpinã, & Iacchum mysticum deos existimaremus, vel Lysippi artes, vel manus Apellis, quæ diuinæ existimationis figurãm præbuere materiæ. Sed vos quidem vt statua fabricetur quàm pulcherrima valde adlaboratis, ne autem propter insensilitatẽ efficiamini imaginibus similes, non curatis. Valde certè dilucidè & breuiter arguit Propheticus sermo consuetudinem, dicens, quòd omnes dij gentium sunt idola dæmoniorum: Deus autem cælos fecit, & ea quæ sunt in cælo. Hinc itaq; factum est, vt quidam errantes nescio quomodo, diuinam quidem artem, sed non Deum adorent, Solem & Lunam, & alium chorum astrorum, eos præter rationẽ deos existimantes, cùm sint instrumenta temporis. Verbo enim eius firmati sunt cæli, & *Psal.32.* spiritu oris eius omnis virtus eorum. Sed ars quidem humana, & domos, & naues, & vrbes, & picturas fabricatur, Deus autem quomodo dixerim quæcunque facit? Vide vniuersum mundum. Illius est opus & cælum & Sol, & angeli & homines sunt opera digitorum eius. Quanta est autem Dei potẽtia? Ipsius Dei solùm volũtas, est mũdi creatio. Solus enim Deus fecit, quoniam ipse quoq; est solus verè Deus. Sola volũtate operatur, & eius solum velle, factum esse consequitur. Hinc euertitur chorus Philosophorum, qui factũ quidem esse hominẽ ad cælum contemplandum pulcherrimè confitentur, sed quæ in cælo cernuntur & visu comprehenduntur adorant. Etsi enim humana opera non sunt ea quæ sunt in cælo, at hominibus tamẽ sunt fabricata. Nec adoret quis vestrũm Solẽ, sed Solis effectorem desideret: neque mundum Deum esse censeat, & vt Deum colat, sed mundi quærat opificem. Ei ergo qui ad portas venturus est salutares, solum restat, vt videtur, refugium diuina sapientia. Hinc tanquam ex sacro aliquo asylo, nullus homo potest amplius educi, qui magno studio contendit ad salutem. Persequamur autem, si velis, sententias quoq; philosophorum, quas de diis iactitãt, si fortè ipsam quoq; inuenerimus philosophiam, propter inanẽ gloriam, ex materia idola constituentem, si etiam dæmonia quædam diuino honore afficientem, persequendo ostendere possimus somniare veritatem. Principia itaque à se laudata reliquerunt, Thales Milesius aquam, & Anaximenes, qui ipse quoq; fuit Milesius, aërem, quẽ Diogenes Apolloniates est postea consecutus. Parmenides autem Eliates introduxit deos ignem & terram. Ex his autem alterũ solum deum existimarũt ignem, Hippasus Metapontinus, & Ephesius Heraclitus. Empedocles aût Agrigentinus, cùm incidisset in multitudinem, præter hæc quatuor elementa, contẽtionẽ enumerat & amicitiam. Sunt autẽ hi quoq; impij, qui insipida quadam sapientia adorarunt materiã: & lapides quidem vel ligna non honorarunt, terram autem eorum matrem vt deam esse colendam putarũt: & Neptunum quidem non effingũt, ipsam autem aquam colunt. Quid est enim aliud Neptunus, quàm humida quædam substantia, quæ ἀπὸ τοῦ πόσεως, hoc est, à potu, Græcè vocata ποσειδὼν, sicut certè Mars bellicus ἀπὸ τοῦ ἄρσεως καὶ ἀνῃρέσεως, id est, ab insurrectione & interfectione. Qua ratione mihi videntur quoq; valde multi, cùm solum ensem fixerint, tãquam Marti sacrificare. Est autem hoc Scytharum, sicut dicit Eudoxus in secundo de ambitu. Ex Scythis autem Sarmatæ, vt dicit Icesius in opere de Mysteriis, adorãt acinacem. Hoc etiã vsu venit Heraclito & eius sectatoribus, qui ignem colunt tanquam ortus rerum principiũ. Hunc enim ignem alij nominarunt ἥφαιστον, id est, Vulcanum. Perſarum autem Magi ignem coluerunt, & multi ex iis qui Asiam incolunt. Quinetiam Macedones, vt ait Diogenes in primo Persicorũ. Quid mihi opus est recensere Sarmatas, quos refert Nymphodorus, in libro de Legibus Barbaricis, ignẽ colere, aut Persas & Medos & Magos? Hos autẽ dicit Dinon sacrificare sub dio, solas deorũ imagines ignẽ & aquã esse putantes. Neq; verò eorũ celauerim inscitiã: nam etsi se maximè existimãt fugere ab errore, in alium tamẽ labuntur errorẽ. Deorũ quidem imagines ligna & lapides non existimarunt, vt Græci. Sed nec Ichneumonas & Ibides, vt Ægyptij, sed ignẽ & aquã, vt philosophi. Multis tamẽ postea decursis annorũ curriculis, eos imagines hominum formæ similes coluisse ostendit Berosus in tertio Chaldaicorum, cùm hoc introduxisset Artaxerxes Darij filij Ochi filius, qui cùm primus Veneris Tanaidis imaginẽ erexisset Babylone, & Susis, & Ecbatanis, & Persis, & Bactris, & Damasco, & Sardibus, eã ostendit esse colendam. Fateantur ergo philosophi suos magistros fuisse Persas, vel Sarmatas, vel Magos, à quibus didicerunt impietatem venerabiliũ sibi principiorũ, principem omnium effectorẽ & ipsorũ principiorum opificem ignorantes, deum, qui caret principio: hæc autem egena & infirma, vt ait Apostolus, *Galat.4.* quæ ad vsum hominum ministeriúmq; facta sunt elementa adorantes. Ex aliis autem philosophis, qui ele-

Hic Berosus fuit Sibyllę pater, vt refert Iustinus Martyr.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mentis præteritis, quid excelsius & præstantius indagarunt: alij quidē ex ipsis laudarunt infinitum, ex quibus fuit Anaximāder Milesius, & Anaxagoras Clazomenius, & Athenien sis Archelaus. Atq; hi quidē ambo præfecerunt mentem infinitati. Leucippus autem Milesius & Chius Metrodorus, ipsi quoq;, vt videtur, duplicia reliquēre principia, plenum & inane. His autem duobus assumpta adiecit simulachra, seu rerum species, Democrit⁹ Abderitanus. Alcmæō verò Crotoniata, astra deos esse putabat, vt quæ sint animata. Sed nec corū silebo impudētiam. Xenocrates (fuit hic Carthaginensis) septem quidem deos Planetas, octauum verò, qui ex his omnibus constat, mundum tacitē significat. Sed nec prętermittam Stoicos, qui omnē quantumuis vilem & abiectam materiam dicūt deum peruadere, qui apertè suam philosophiā afficiunt dedecore. Sed nec molestum fuerit, vt arbitror, cùm ad hunc locū peruenerim, meminisse etiam Peripateticorū. Et qui est quidē pater huius hæresis, cùm nō intellexisset patrem, eū qui vocatur supremus, putat esse animā vniuersi, hoc est, mūdi animā deum esse existimās, ipse à se ipso confoditur: Qui enim vsq; ad Lunā eius definit prouidentiā, deinde mundū deum esse existimat, euertitur, vt qui eū, qui est dei expers, deum esse arbitretur. Eresius autē ille Theophrastus, familiaris Aristotelis, alicubi quidē cælū, alicubi verò spiritum, deum esse existimat. Nam Epicuri quidē solius vel lubens obliuiscar, qui deo dicit non esse curæ res humanas, impiè se gerens per omnia. Quid verò Heraclides Ponticus? nō ipse quoque alicubi detrahitur ad simulachra? Magna mihi affluit huiusmodi turba, inducens veluti cuiandā laruam dæmoniorū, absurdas terorum fabu[illegible]ugis anilibus adumbratas. Longè abest vt viris permittam⁹ audire eiusmodi fabulas, qui ne lachrymantes quidē, vt dicitur, filios narrando fabulas solari assueſcimus, timentes ne vnà cum eis nutriamus impietatem, quæ annunciatur quidem ab his, qui sibi videntur sapientes: qui quidē veritatē non magis nouerūt quàm pu[illegible] Quid enim, ô per veritatem, eos qui tib[illegible] rediderunt, fluxui & interitui grauibus & inordinatis efficis obnoxios? Cur verò mihi vitam reples simulachris, vel vētos, vel aërem, vel ignem, vel terram, vel lapides, ligna, vel hunc mundū deos effingens? & de diis etiam stellis errantibus, hominibus qui verè aberrauerunt, per hanc vulgò iactatam astrologiam, non astronomiam, sublimè loquens & nugans? Desidero dominum spirituum, dominum ignis, mundi opificem Deum quæro, qui præbet Soli lumē, non autē dei Opera. Quænam autem à te inquisitionis accipiam adiutorem? Nō enim Platonem, si velis, omninō repudiamus. Quānā ergo ratione est deus perscrutandus, o Plato? Vniuersi enim huius patrē & effectorem & inuenire est difficile, & cùm inueneris, fieri nō potest vt eum enuncies. Cur nam verò ô per ipsum? Nequaquam enim est dicendus. Rectè ô Plato attigisti veritatem, sed ne te pigeat laboris, vnà mecum suscipe boni inquisitionem. Omnibus enim, vt semel dicā, hominibus, maximè autem iis qui versantur in doctrina & literis, instillatus est quidam diuin⁹ influxus. Qua de causa vel inuiti fatentur quidem vnum esse deum, ab interitu alienum & ingenitum, eūmque in cæli vertice, in sua propria specula verè semper esse. Dic autem, quisnam deus est mihi cogitandus?

Qui cuncta cernit, ipse sed non cernitur,

Ait Euripides. Mihi ergo videtur Menander errasse, cùm dicit:

O sol Deorum, nam te adorare decet
Primum, Dei per quem videntur cæteri.

Neq; enim Sol vnquam ostendet verum deum, neque verum Verbū, qui est Sol animæ, quem, si solum intus sit exortus, in profundo mentis, ipsius quoque mentis illustratur oculus. Vnde non improbabiliter Democritus ait, paucos ex doctis hominibus manus sustulisse: hic quem nunc Græci vocamus aërem, totū oppleri fabulis, quòd ipse omnia norit, & det, & auferat, & is sit rex omnium. Hac ergo ratione Plato, quoque de deo cogitans, regem omnium significat, & est ille causa omnium bonorū. Quisnā ergo rex est deus vniuersorum? Eorum quæ sunt mensura veritatis. Sicut enim ea in quæ cadit dimensio, mensura comprehenduntur: ita etiam eò quòd deum cogitemus, venit in dimensionem & comprehenditur veritas. Verè autem facer Moses: Non erit, inquit, in tuo marsupio statera magna vel parua, sed statera vera & æqua, stateram & mensuram & numerum omniū deum esse existimans. Iniusta enim & iniqua simulachra, domi in marsupio, & in sordida, vt semel dicam, anima sunt abconsa. Quæ est autem sola iusta mensura? qui solus est verè deus, semper æqualis, & semper eodem modo se habens, omnia metitur & ponderat tāquam trutina iustitia, vniuersorum naturam in æquilibrio continens & sustinens. Deus quidem certè, sicut vetus est oratio, omnium quæ sunt, principium & finem & media continēs, rectā semper secundum naturam circūcirca ingreditur. Illum autem semper consequitur iustitia, quæ de eis pœnas sumit, qui à lege diuina deficiunt. Vndénam, ô Plato, veritatem coniicis? Vndénā abundè suppeditata rationum copia, pietatem & verum Dei cultum vaticinatur? His, inquit, sunt sapientiora barbarorum genera. Noui tuos magistros, etsi eos celare velis. Geometriam discis ab Ægyptiis, Astronomiam à Babyloniis, rectas & sanas incantationes accipis à Thracibus. Te etiam multa docuerunt Assyrij. Leges autem quæcunq; veræ sunt, & de Deo opinio, suppeditata tibi sunt ab Hebræis, qui non vanis erroribus, nec hominum opera aurea, ænea & argentea, eburnea, lignea & lapidea hominum qui mortui sunt adorant simulachra, quæ inani consilio adorantur ab hominibus, sed sanctas vlnas tollunt ad cælum, manè à cubili semper corpus aquis mundantes, & immortalem qui semper regnat colunt. Nec mihi ô Philosophia vnum hunc Platonem, sed multos etiā alios cura vt in medium adducas, qui vnū verè Deū, solum loquūtur Deum, sicubi per eius inspirationem veritatem apprehenderint. Antisthenes enim nō hoc quidem Cynicum cogitauit, sed vt qui esset Socratis familiaris, dicit Deum nulli esse similem: quare nemo eum potest discere ex imagine. Xenophon autem Athenien sis ipse quoque apertè scribit de veritate, testimoniū dicturus vt Socrates, nisi ipse timuisset pharmacum: sed nihilo secius tacitè significat: Qui, inquit, omnia mouet & quieta efficit, magnus quidem est & apertè potens: sed cuiusmodi nam sit forma, non apparet. Sed nec Sol, qui omni ex parte videtur esse lucidus & conspicuus, ipse seipsum videre permittit: sed si quis ipsum impudenter fuerit contemplatus, visu oculorum priuatur. Vndénam igitur eruditur Grylli filius? num ab Hebræorum prophetissa scilicet, quæ hoc modo vaticinatur?

Quæ caro cœlestem poterit verūmque tuerit
Humanæ sortis qui expers in vertice cæli
Est Deus. Æduersos radios neque cernere Solis

Mortales

Plato in Timæo.

Per ipsum, videlicet Deum, die ô Plate.

ἀγχίνους.

Xenoph. de memor. dic. & fac. Soc.

Mortales possunt homines, lucémque micantem.

Cleanthes autē Pisadeus, Stoicus philosophus, qui non Poëticā theogoniam, sed veram ostēdit Theologiam, non celauit quidnā de Deo sentiret. Si bonum quale sit me rogas, audi: ordinatū, iustum, sanctum, pium, seipsum continens, pulchrum, decorū, seuerū, constans, semper conferens, metus, curæ & doloris expers, iucūdum, tutū, amicum, honoratum, quod omnes fatentur gloriosum, à fastu alienū, curam gerens, moderatum, vehemens, diuturnū, reprehēlioni minimè affine, sem per permanens. Is est sordidus & illiberalis, quisquis respicit ad opinionē, tanquā ab illa quid boni cōsecuturus. Hic, vt existimo, apertè docet qualissimam sit Deus, & quòd cōmunis opinio & cōsuetudo, eos qui ipsas sequuntur, sed non eos qui Deū quærunt, in seruitutē redigunt. Nec est silendus Pythagoras, qui dicit: Deus quidem est vnus. Is autem non est, vt quidā existimant, extra mundi administrationem, sed est totus in ipsa, in toto circulo speculator totius generationis, vniuersorum cōtemperatio, qui semper est, & suas facultates deducit ad opus, omnium operum in cælo illustrator, pater omnium, mēs & animatio toti circulo, omnium motus. Atque hæc quidem sufficiunt ad Dei agnitionem, quæ ab ipsis quidem Deo inspirante scripta, à nobis autem selecta sunt ei, qui vel parū potest perspicere veritatem. Accedat autem (non sufficit enim philosophia) ipsa quoque poëtica, quæ est quidē omnino in falso occupata, sed vix tandem aliquando testatur veritatem, vel potius Deo confitetur fabulosam digressionem. Accedat autem quicunque velit poëta. Ac primus quidem Aratus intelligit Dei potestatem omnia peruadere:

Atque vt sint omnia firma,
Primo & postremo præbent huic sacra precésque.
O mirande pater, salue, valde vtilis orbi.

Aſcræus quoq; Hesiodus Deū itidē tacitè significat:

Ipse suo regno ditioneque continet omnes.
Nec tenet imperium hoc ex immortalibus vllus.

Iā verò in scena quoq; veritatē aperiunt. Vn⁹ quidē,

In æthera & cælum cum tu susexeris,
Eum vide, tu censeas esse Deum, ait Euripides.

Sophilli verò filius Sophocles:

In veritate est vnus, est vnus Deus,
Qui machinam cæli solique condidit,
Lætos maris que fluctus & vehementia
Ventorum: aberrantes lacro nos homines
Sed recreantes qui incidunt casus graues,
Imagines & æneas & lignea
Et lapideas posuimus atque eburneas:
Diisque sacra offerentes, & festos dies
His celebrantes, esse diximus pios.

Hic quidem tam audacter & tam confidenter veritatem auditoribus introduxit in scenam. Thracius autē sacrorum simul interpres & poëta, Oeagri filius Orpheus, postquā Orgiorū sacra sunt effatus, & simulachrorū expositio Theologiā, veritatis inducit recantationem, verè sacram, sed serò tamen canens orationē:

Esſ dabor quis fas est, aures claude prophane
Quisquis es, illustri Musæa sed edite Luna,
Audi, vera loquar, nec quæ olim visa fuere
Pectoribus, charæ te priuent lumine vitæ.
Verbum est aspiciens diuinum, assistere nunquam
Huic cessat, mentémque tuam & cor dirige, recta
Atque via ingredere, mundi autem respice Regem,
Solum immortalem.

Deinde inscriūs subiungens, dicit dilucidē:

Ex se vnus genitus genitā & sunt omnia ab vno.
Versatúrque in eis ipse, ex mortalibus vllus
Nec videt hunc, contrà sed cunctos aspicit ipse.

Sic quidē Orpheus, & cū aberrasset, tandē intellexit:

Aſt homo consilio ne tu cunctare sagaci,
Sed propera placare Deum, mox ipse reuersus.

Si enim cùm vel maximè Græci quasdā verbi diuini accepissent illuminationes, veritatis pauca quædā sunt elocuti, atteſtantur quidē eius vim non occultam, seipsos aūt arguunt, vt qui imbecilli finē non attigerint. Iā enim existimo cuiuis euasisse manifestū, quòd qui absq; Verbo veritatis operātur aliquid vel loquuntur, sunt similes iis qui conātur ingredi absq; pedibus. Te quoq; pudore quodā moueāt ad salutē, Deorum vestrorū reprehensiones, quibus à veritate coacti Poëtæ vestri, eos insectantur in comœdiis. Menander certè Comicus in Auriga, in actu qui dicitur Supposititius:

Nullus, inquit, mihi placet Deus sorsi ambulans
Cum vetula, neque in domos ingrediens
In tabula Metragyrtes.

Tales enim erant Metragyrtæ. Vnde eis medicātibus meritò dicebat Antisthenes: Non alo matrē Deorum quā dij alunt. Rursus aūt idē Comicus in actu qui dicitur Sacerdos; ægrè ferens consuetudinē, impiam erroris arrogantiā conatur refelliere, sapienter eloquens:

Nam si trahit Deum
Ad quod cupit quisquam homo cymbalis,
Hoc qui facit, certè is Deo est potentior.
Audaciæ sed vitæque hæc reperta sunt
Hominibus instrumenta.

Neque verò solus Menander, sed etiam Homerus & Euripides, & alij permulti poëtæ Deos vestros arguunt, nec eos verentur insequi maledictis vel tantillum. Iam Mineruam κεκορυθωμένην, id est, muscam caninam, & Vulcanum λαφυγῶτα, id est, vtroq; pede claudum appellant. Veneri autem dicit Helena,

Atque tuis pedibus reditum tibi non sit Olympo.

De Dionyso autē seu Baccho apertè dicit Homerus:

Et qui nutrices Bacchi quaquaque furentis,
In diuum imm[illegible]sit Dionysum, quæ simul omnes
Thyesium iecerunt sæuo impellente Lycurgo.

Socratica schola verè dignus est Euripides, respiciens ad veritatem, & spectatores despiciens, aliquādo quidem Apollinem, qui medias habitat sedes, in os apertissimè respondens hominibus, arguens:

Parens ei, suam parentem cecidit,
Eum putate vos impium & occidite,
Peccauit ille, non ego, minus sciens
Eram qui honest & ipsius iustitiæ.

Aliquando autem Herculem inducens furiosum, & alicubi ebrium & insatiabilem. Quomodo enim non erat eiusmodi, qui in conuiuio virides ficus comedebat cum carnibus, latrans tam ineptè, vt id sciret vel barbarus? Iam verò in actu cui nomen est Ion, capite nudo deos theatro aperit.

Æquum esse quā potest, dedistis qui hominibus
Leges, rei vt vos sitis iniustitiæ?
Quod si (nam erit nunquam id, & absque re loquor)
Supplicium ob raptas luatis fœminas,
Neptune tu & cælum tenet qui Iupiter,
Scelera luendo, templa eximanibitis.

Tempus est itaq; aliis prius ordine peractis, vēnire ad scripturas propheticas. Prophetarū enim respōsa, materiā nobis apertè præbentia ad Dei cultū & religionem, veritati fundamentum subiiciunt. Diuinæ autē scripturæ, honestæq; & moderatæ vitæ institutiones,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ sunt viæ compendiosæ, nudæ à verborum sucis & ornamentis blanditiisque & illecebris, exigunt hominem qui suffocatur à vitio, casus eorum quæ ad victum pertinent contemnentes, vna & eadē voce multa remedia afferentes, à damnosa quidem fraude nos dehortantes, ad præuisam autem salutem apertè adhortantes. Prophetissa itaque Sibylla nobis prima canat canticum salutare.

Omnino en clarus, nullóque errore vagatur.
Dimissit tandem nebulis tenebrisque venite.
Solis lux grata aspectu clarissima fulget,
Figatúrque animis præstans sapientia vestris.
Est mittens imbres Deus vnus, fulgura, motus,
Fulmina, pestes atque fames, & tristia cuncta,
Et glaciem, atque niues. Quid opus tibi singula dicam?
Est cæli princeps, Dominus terræis quoque verè est.

Diuinè profectò erroré quidem tenebris assimilans, Soli autem & Dei luci cognitionem. Vtrunq; autem adducés in comparationē, docet electionem. Falsum enim nō per solam veri allationem exterminatur, sed per vsum veritatis per vim electū fugatur. Hieremias autē Propheta sapientissimus, vel in Hieremia potiùs
Cap.23. sanctus Spiritus, Deū ostendit: Deus appropinquans ego sum, inquit, & non Deus procul. Si fuerit homo aliquis in occulto, & ego nō videbo ipsum? An nō cælum & terrā ego impleo? dicit Dominus. Rursum au-
Cap.40. tem per Esaiā: Quis metietur, inquit, cælum palmo, & terram omnē pugillo? Vide Dei magnitudinē, & admirare. Eum adoremus de quo dicit Propheta: A fa-
Idem 64. cie tua montes liquescēt, sicut cera à facie ignis. Is est,
Idem 66. inquit, Deus, cuius cælū est thronus, terra autē scabellum pedū eius, qui ... cælum aperuerit, te error apprehendet. Vis autē etiam audire quid hīc Propheta dicat de simulachris? Traducentur, inquit, coram Sole, & erunt eorū morticinia escæ volucribus cæli & bestiis terræ, & putrefient à Sole & Luna. Ipsi amauerunt ea quibus ipsi etiā seruierunt, & ciuitas eorum incendetur. Dicit autē fore, ... etiā elementa & mundus cum eis pereant ... terra, inquit, veterascet, & cælum præteribit, verbū autem Domini manet in æternum. Quid verò quādo Deus rursus voluerit seipsum per Mosen
Deut.32. ostendere? Videte videte quòd ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam & viuere faciam, percutiā & ego medebor, & non est qui eripiet è meis manibus. Sed vsne adhuc audire alīū responsa dante? Habes vniuersam chorū Propheticū, eos qui vnà cum Mose cōcinunt. Quid eis dicit Spiritus sanctus? Non verebor dicere per Osee Prophetā: Ecce ego firmans tonitru, & creans spiritū, cuius manus cæli quoq; fundarunt multitudiam. Præterea autē per Esaiā hanc quoq;
Esa.45. tibi vocē ... digā in memoriam: Ego sum, inquit, Dominus, ego sum qui loquor iustitiā, & annuncio veritatem, congregamini & venite. Simul consultate qui seruamini à Gentibus. Non cognouerunt qui tollunt lignū sculpturā eorū, & deos orantes qui eos non seruabunt. Deinde paulò inferiùs: Ego, inquit, Deus, & nō est præter me iustus, & seruator nō est excepto me. Cōuertimini ad me, & salui estote qui estis ex finibus
Esa.40. terræ: Ego sum Deus, & nō est alius, per mejpsum iuro. Idololatris autem indignatur dicens: Cui assimilastis Dominum, aut cui similitudini assimilastis ipsum? Num imaginē fecit faber, aut aurifex auro fuso ipsum auro illuit? & quæ deinceps consequuntur. Non amplius ego, ô vos idololatræ, sed nunc quoq; minas cauete. Etiabūt enim sculptilia, & quę manu facta sunt, vel hi potiùs qui fiduciam in eis habuerunt: est enim

A materia insensilis. Præterea, inquit, Dominus concutiet vrbes quæ habitantur, & manu comprehendet vniuersum orbem terræ tanquā nidū. Quid tibi annūciem sapientiæ mysteria & verba, ex erudito quodam Hebræo? Dominus creauit me initiū viarum suarum *Prouer.8.* ad opera sua. & Dominus dat sapientiam, & à facie eius cognitio & intelligētia. Quousq; piger iaces? quādo autē ex somno excitaberis? Sin autem fueris impiger, veniet tanquam fons messis tua, verbū paternum, bonus lychnus, Dominus qui inducit lucem, fidem omnibus & salutem. Dominus enim qui fecit terram in virtute sua, vt ait Hieremias, erexit orbem terræ in sa- *Cap.27.*
B pientia sua. Nos enim qui procideramus ad simulachra, sapientia, quæ est Verbum eius, erigit ad veritatem. & hæc est prima à lapsu resurrectio. Vnde ab omni idolo- *Deu.6.*
latria dehortās diuinus Moses, pulcherrimè clamauit: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus vnus *Matth.4.*
est, & Dominū Deū tuum adorabis, & illi soli seruies. Nunc ô homines intelligite, ex sententia beati illius *Psal.2.*
Psalmographi Dauid, apprehendite disciplinā, ne aliquando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta, quādo exarserit velociter furor eius. Beati omnes qui confidunt in ipso. Iam verò nostri mirandum in modum miserās Dominus, nobis tradit modū salutarem, veluti numerum quem vocant ἀριθμὸν, quòd hortetur ad ingrediendum: Filij hominum vsquequo graui *Ibid.4.*
C corde? Vt quid diligitis vanitatē & quæritis mendaciū? Quænam est ergo vanitas? & quid est mendaciū? sanctus Domini Apostolus Græcos reprehendens, tibi exponet, quòd cùm Deū cognouissent, non vt Deū *Rom.1.*
glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinē carnis corruptibilis hominis, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori. Atqui hic est Deus, qui in principio fecit cælum & terram. Tu autē Deū quidem non intelligis, cælum autē adoras, & quomodo non te impiè geris? Audi rursus Prophetam qui dicit: Deficiet quidem sol, & cęlū obscurabitur, resplēdebit autem omnipotens in æternum, & mouebuntur
D cælorū virtutes, & cæli cōuoluentur vt pellis, vt qui extendant & cōtrahātur; hæc enim sunt voces prophe ticæ) & terra fugiet à facie Domini. Possim tibi scripturas afferre innumerabiles, quarū ne apex quidem vnus præteribit, qui non euaserit perfectus. Os enim Domini, Spiritus sanctus, ea est elocutum: Ne amplius *Heb.12.*
ergo, inquit, fili mi negligas disciplinam Domini, neq; defatigeris cum ab eo corriperis. O insignem humanitatem: non vt magister discipulos, neq; vt ministros Dominus, nec vt homines Deus, sed vt pater, quā benignè admonet filios? Deinde fatetur quidē Moses, se timere ac tremere cùm de verbo audiret. Tu aūt verbū diuinū audiēs, non times? nō es anxius? nō simul &
E reuereris & studes discere? hoc est, festinas ad salutem, timens iram, diligens gratiā, spem amplectens & admirans, vt declines iudicium. Venite venite ô meorum iuuenū cœtus: nisi enim efficiamini rursus vt pueri, & regeneremini, vt ait Scriptura, eum qui verē est pater non recipietis, neq; vnquā in regnum cælorū intrabitis. Quomodo enim hospiti permissum est ingredi? Sed quādo, vt puto, inscriptus fuerit, & ciuis effectus, & patrem acceperit, tūc erit in numero filiorū patris, tūc dignus habebitur qui sit hęres, tūc germano & dilecto regnum paternum impertiet. Hæc est enim primogenita ecclesia, quæ constat ex multis bonis pueris. Hi sunt primogeniti, qui descripti sunt in cælis, & vnà cum tot angelorum millibus diem festū celebrant.

Primoge-

Primogeniti autē nos filij, qui sumus Dei alumni, qui A venderetur? Ne si Pactolum quidem, qui totus aureo, primogeniti sumus germani amici, qui primi ex aliis hominibus Deum intelleximus, qui primi à peccatis auulsi, qui à diabolo primi sumus separati. Nunc autē sunt tantò quidam magis impij, quanto est benignior Deus ac humanior. Deus enim ex seruis vult nos fieri filios, illi autem etiam filij effici contempserunt. O magnam arrogantiam: Dominum pudore afficitis. Libertatem pollicetur, vos autem ausugitis in seruitutē. Salutem gratis largitur, vos autem ad hominem descenditis. Vitam donat æternam, vos autē supplicium expectatis, & ignem præstolamini, quem parauit Domi- *Ephes.4.*
nus diabolo & angelis eius. Propterea beatus Apos- B
tolus: Testor, inquit, in Domino, ne amplius ambuletis sicut & Gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati cogitatione, & alienati à vita Dei, propter ignorātiam quæ est in ipsis, propter cæcitatem cordis ipsorum: qui quidem seipsos tradiderunt, indurati impudicitiæ, ad operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Tali teste refellente hominum ignorantiam, & Deum inuocāte, quidnā restat aliud incredulis, quàm iudicium & cōdemnatio? Non negligit autem Dominus, suadens, terrens: adhortans, excitans, admonens.
Ibid.5. A somno quidem certē excitat, & ab ipsis tenebris eos qui aberrauerunt facit surgere: Expergiscere, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chri- C
stus dominꝰ, Sol resurrectionis, qui ante Luciferum gignitur, qui largitus est vitam propriis radiis. Ne quis
Psal.84. ergo Verbum despiciat, ne seipsum imprudens despiceatur. Dicit enim alicubi Scriptura: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tētationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri in probatione. Quænā est autē probatio? Si velis discere, exponet tibi sanctus Spiritus: Et viderunt, inquit, opera mea quadraginta annis. Quare proximus fui generationi huic, & dixi, semper errant corde. Ipsi verò non cognouerunt vias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibūt in requiē meam. Videte minas, videte adhortationem, videte D
honorē. Cur ergo gratiam adhuc mutamus in iram, & non patentibus auribus Verbum susципientes, in castis animis Deum hospitio excipimꝰ? Est enim magna gratia eius promissionis, si hodie vocem eius audierimus. Illud autem, hodie, augetur in vnoquoq; eius die, donec nominatur hodie. Vsque ad consummationem & hodie & doctrina permanet, & tunc quæ verē est hodie, quæ non deficit dies Dei, vnà cum seculis extenditur. Semper ergo audiamus vocē Verbi diuini. Hodie enim est imago ęterni seculi, lucis verò signum ac symbolum est dies. Lux verò est Verbū hominibus, per quod Deum contemplamur. Meritò ergo iis qui crediderunt & obediunt, superabūdauit gratia. Iis au- E
tem qui non crediderunt & errant corde, & vias Domini nō cognouerunt, quas rectas facere & parare iussit Ioannes, iis proximus fuit Dominus & minatur. Atq; minarum quoq; finem acceperunt ænigmaticè veteres Hebræorum errones. Non dicuntur enim ingredi in requiem, propter infidelitatem, priusquam ipsi Mosis successorem consecuti, serò tandem dicant se nō posse aliter esse saluos, quàm si Iesu crediderint. Dominus autem cùm sit benignus, adhortatur omnes homines ad agnitionem veritatis, qui mittit paracle-
1.Tim.4. tū. Quænam est ergo agnitio? pietas ac Dei cultus. Est autē pietas ad omnia vtilis ex Pauli sententia, habens promissionem vitæ præsentis & futuræ. Quanti ô homines profiteremini vos esse empturos, si salus æterna

admirabitur quispiā aliorū sanctorū adhortationes, vt ipsum Dominū, qui est benignus ac humanus. Nullū enim aliud est ei præterquàm hoc solū opus, vt homo saluus fiat. Clamat ergo ipse vrgēs ad salutem: Appropinquauit regnum cælorū. Conuertit homines timori appropinquātes. Ea ratione Apostolus quoq; Domini adhortās Macedonas, fit diuinæ ... ocis interpres, dicens: Appropinquauit Dominus, cauete ne deprehendamur vacui. Vos autem qui estis adeò egeni, vel po- *Phil.4.*
tius increduli, neq; ipsi Domino credentes, neq; Paulo, & maximè roganti pro Christo, gustate & videte quòd Christus est Deus, fides introducet, experientia docebit, Scriptura instituet: Venite, dicens, ô filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Deinde vt iis *Psal.33.*
qui iam crediderunt, breuiter subiungit: Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Nos sumus, inquiemꝰ, qui sumus boni adoratores, qui bonorū æmulatores ac sectatores. Audite ergo qui estis lōgè, audite qui propè. Nullis celatū est Verbū, lux est cōmunis, omnibus illucescit hominibus. Nullus est in Verbo Cimmerius, festinemus ad salutem, ad regenerationē. Multi in vnā cogi dilectionem, per monadicę essentiæ vnionem, festinemus. Beneficio affecti, conuenienter persequamur vnionem, bonam exquirentes vnitatem. Quæ est autem ex multis vnio? cùm ex vocum multitudine & dispersione diuinā ceperit harmoniā, sit vnus concentus, vnum chori ducē sequens & magistrū Verbū, in eadem acquiescens veritate, dicēs, Abba pater. Hāc Deus verā vocem amplectitur, eam primā à suis filiis percipiēs. At, inquitis, nō est fas nobis euertere cōsuetudinē traditā à patribus. Quid verò, an nō primo alimento lacte vtimur, cui certè in lucē editos nutrices nos assuefecere? Cur verò paternas facultates augemꝰ aut diminuimꝰ, & nō equales, vt accepimꝰ, cōseruamꝰ? Cur aūt nō amplius in sinu pa- *ἀναπολόγητοι.*
terno singultimꝰ, vel etiā alia quæ dū vt infantes faceremꝰ, & aleremur à matribus, risum mouimꝰ, nō amplius facimus? sed nos ipsos, etiāsi pædagogos minimè habuimus, correximus. Deinde in affectionibus quidem excessus, etsi sint dānosi & periculosi, dulces tamē éxciduntꝫ in vita autem, non improbam relinquentes

Universidad de Deusto
Biblioteca

consuetudinem vitiosámque & impiam, etsi patres ægrè ferant, declinabimus ad veritatem, & eum qui verè Pater est inquiremus, tanquam letifero aliquo veneno reiecta consuetudine? Hoc ipsum enim est pulcherrimum argumentum, ad vobis ostendendũ, quod ex insania & hac longè infelicissima consuetudine odio habita est pietas & Dei cultus. Nũquam enim esset odio habitum vel prohibitum tãtum bonum, quo generi hominum nullum à Deo datum est præstãtius, nisi abrepti à cõsuetudine, deinde nobis occlusis auribus, vt equi duræ ceruicis habenas detrectantes, & ore frænum mordẽtes, fugeretis rationes, vestræ quidẽ vitæ aurigas nos excutere cupientes: sed vos ipsos præ insicitia præcipites dante in exitiũ, sanctum Dei Verbum ducitis execrãdum. Vestræ itaque electionis vos consequuntur præmia, ex Sophoclis sententia:

Mens vana, inutiles aures, curæ irritæ.

Et nescitis hoc esse longè omnium verissimum, quòd boni quidem & pij bonam consequentur remunerationem, vt qui bonum honorarint: qui autem contrà sunt mali, supplicium conueniens. Ac etiam vitij principi imminet supplicium? Et certè minatur Zacharias fore vt puniatur: In te est qui elegit Hierusalem, non ecce hoc est torris euulsus ex igne? Quænam ergo adhuc ineſt hominibus appetitio mortis volũtariæ? Cur verò ad mortifer im hunc torrem confugerunt, cum quo comburentur, cùm liceat rectè ex Deo viuere, non ex consuetudine? Deus enim vitam largitur. Mala autem cõsuetudo post excessum ex hac vita, vanam pœnitentiam affert cum supplicio. Passus nouit quoq; stultus, quod perdit dæmonum superstitio, & salutem [illegible] verus Dei cul[illegible] Videat vestrũm aliquis eos qui adorant simulachra, iordida coma, veste senta & lacera deformatos, à lauacris quidem omninò abstinẽtes, excrescentibus autem vnguibus efferatos, & multos etiam pudendis priuatos, re ipsa ostendentes, templa idolorum esse quædam sepulchra vel carceres. Hi certè mihi videntur lugere, nõ deos colere, vt qui ea passi sint, quæ [illegible] potius [illegible]sericordia digna, quàm Dei cultu ac religione. Et hæc videntes vos adhuc cæcutitis, & ad vniuersorum Dominum non respicietis? Non autem ex iis qui hic sunt carceribus fugientes, confugietis ad eam quæ est ex cælis misericordiam? Deus enim ex multa benignitate & clementia hominem retinet & complectitur, sicut cùm pullus è nido excidit, mater auis è nido aduolat. Si quando autem serpens pullo deuoraturus inhiet, mater circumuolat, natos charissima pignora deflens. Deus autem pater & suum quærit figmentum, & ei quod lapsum est medetur, & feram persequitur, & pullum rursus in nidũ recipit, v[illegible]rsus aduolet incitans. Deinde canes quidem, qui iam aberrauerunt sagacibus naribus quærentes, Dominum inuestigant: Nouit autem, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit. Quid ergo Dominus? Iniuriæ acceptæ obliuiscitur, adhuc miseretur, adhuc postulat pœnitentiam. Volo autem vos rogare, an non vobis videtur absurdum, vos ipsos qui estis Dei figmẽtum, & ab ipso animam accepistis, & omnino Dei estis, alij seruire Domino, & præterea colere quidem pro rege tyrannum, pro bono autem malum? Quis enim, ô per veritatem, sanæ mentis, bonum relinquens versatur cum vitio? Quis est autem qui Deum fugiẽs, viuit ynà cum dæmonijs? Quis autem, cùm possit esse Dei filius, delectatur seruitute? Aut quis cùm cæli possit esse ciuis, erebum persequitur, cùm ei liceat colere

Zach. 8.

Hesiodus.

Esa. 1.

A paradysum, & cælum circumcirca obire, vitalisque & puri esse fontis particeps, per lucidam illã in aere suis vestigiis ambulando nebulam, & contemplando, vt Helias, salutarem pluuiam? Illi autẽ, instar vermium, in cœno & voraginibus, nempe voluptatis fluctis voluntati, inutilibus & stultis pascuntur delitiis, suilli quidam homines. Sues enim, inquit, cœno magis delectantur, quàm aqua munda: & in cõgestę paleæ versari cumulo, est quædã insana eis delectatio, vt ait Democritus. Ne ergo, ne euadamus mãcipia, neque porcis efficiamur similes, sed vt germani filij lucis, intueamur lucem & sursum aspiciamus, ne nos esse adulterinos deprehendat Dominus, quemadmodum sol aquilas. Ducamur ergo pœnitentia, & ex ignoratione traducamur ad scientiam, ex imprudentia ad prudẽtiam, ex intemperantia ad temperantiam, ex iniustitia ad iustitiam, ex impietate & nulla religione ad Deum. Pulchrum est periculum ad Deum transfugere. Multa alia possumus bona consequi nos iustitiæ amatores, qui æternam salutem persequimur. Quinetiã eorum quæ Deus ipse tacitè significat, loquẽs per Esaiam, est hæreditas iis qui colunt Dominum. Est pulchra quidem certè & amabilis hæreditas, non aurum, non argẽtum, non vestis, in qua sunt tineæ: nec res terrenæ quas subit latro in diuitiis terrestribus cæcutiens, sed thesaurus ille salutis, ad quem oportet eos contendere qui C Verbi fuerint amatores. Hinc autẽ nobiscum abeunt bona opera, & ueritatis pennis simul euolant. Hanc nobis hęreditatem æternum Dei tradit testamentum, donum æternum suppeditans. Hic autem amore nostri præditus noster pater, verè pater, nõ cessat adhortari, admonere, docere, diligere. Neque enim cessat dare salutem. Cõsulit autem ea quæ sunt optima. Efficiamini iusti, ait Dominus. Qui sitis, ite ad aquam: & quicunque non habetis pecuniam, ite & emite, & bibite absque pecunia. Adhortatur ad lauacrum, ad salutem. ad illuminationem, propẽmodum clamans & dicens: Do tibi, ô fili, terram & mare, & cælum, & quę in eis sunt tibi omnia largior animantia. Solummodò D ô fili patrem sitias, Deus tibi gratis ostendetur. Non cauponatur veritas, dat tibi & volucria & natatilia & terrestria animantia. Hæc tuis cum gratiarum actione sumendis nutrimentis pater est fabricatus, quæ pecunia quidem emet qui est adulterinꝰ, & filius perditionis, cuius institutum est seruire mammonæ: tibi autem tua permittit. Germano dicit filio, qui amat patrem, per quem adhuc operatur, cui etiam soli promittit, dicens: Et extendetur terra ad confirmationem. Interitui enim seu corruptioni non confirmatur. Mea est enim vniuersa terra: ea autem tua quoque est, si Deum receperis. Vnde iis qui crediderũt, meritò annunciat Scriptura: Sancti autem Domini erunt hæredes Dei F gloriæ & potentiæ. Quænam est, dic mihi ô beate, gloria? Quam oculos non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, & lætabuntur in regno Domini sui in æternum, Amen. Habetis ô homines diuinam gratiæ promissionem: audiuistis etiam alias supplicij minas, per quæ dat salutem Dominus, & gratia & metu hominem instituens. Quid cunctamur? cur non supplicium effugimus? Cur non donum suscipimus? Cur non eligimus ea quæ sunt præstantiora, Deũ malo, & idololatriæ præferentes sapientiam, & vitam morte commutantes? Ecce, inquit, ante faciem vestrã posui mortem & vitam: tentat te Dominus vt vitam eligas. Consulit tibi vt pater, Deo obedite. Si enim me, inquit, audieritis & volueritis, bona terræ comedetis.

3. Reg. 17.

ἐκ τοῦ φορυτοῦ μαγγανικοῦ.

ἀγχιστεύων τοῦ γένους.

Esa. 55.

Ecclesi. 15.

Esa. 1.

dictis. Obedientiæ est gratia. Sin autem mihi non obedieritis, neque volueritis, gladius vos & ignis deuorabit. Inobedictiæ autem est iudicium. Os enim Domini hęc locutum est, lex veritatis, Verbum Domini. Vultis ego sim vobis bonus consiliarius? Sed vos quidem audite, ego autem, si fieri possit, ostendam. Vos quidem oportebat, ô homines, de ipso bono cogitantes, testem à natura ingeneratum & eum fide dignum adducere, nempe fidem, quæ ex se & ex sua domo apertè eligit id quod est optimum ac præstantissimum, nec quærere aut laborare an ea sit persequenda. Etenim an aliquem inebriari oporteat, verbi gratia, dubitare oportet? Vos autem inebriamini, priusquam cõsideraueritis. Et an iniuria sit faciẽda, non valde estis soliciti, sed quamprimùm iniuriam facitis. Solùm autem an Deus sit colendus quæritis: & an sapiens, hoc est, Deus & Christus sit sequendus, hoc consultandũ & considerandum esse censetis. Credite nobis, si vos inuaserit ebrietas, vt sobrij & moderati sitis. Credite, si affecti estis iniuria, vt viuatis. Si autem vultis credere, euidentem virtutum fidem suspicientes, ex redundanti quadam copia vobis adducam de Verbo persuasionẽ. Vos autem (patrij enim mores adhuc vos præ-
occupatos abducũt à veritate) iam audieritis quomodo se habet id quod sequitur. Neque verò vos huius
Qui pudor scilicet, eos qui sunt magno & forti animo, solet valde lædere: tales enim viros appellat.
nominis pudor occupet, qui viris affert damnum maximum. In veritatis ergo studio nos apertè exuentes, C germanè ac legitimè certemus, designatore quidem Verbo sancto, certamen autem ac præmium certaminis agonotheta proponente Domino vniuersorum. Non proponitur enim nobis paruum certaminis præmium immortalitas. No curetis ergo, nec si vobis detrahant quidam forensium rabularum quisquiliæ, dæmonum superstitionis impium ducentes chorum, amentia & insania in ipsum deturbati barathrum, simulachrorum factores, & adoratores lapidum. Illi enim ausi sunt homines in deos referre, tertiumdecimum Macedonem Alexandrum in deorum numerum adscribentes, quem Babylon arguit mortuum. Diuinum itaque admiror Sophistam, ei nomẽ erat Theocritus. D Irridens is Theocritus vanas hominũ opiniones quas de diis habebant, dixit ad ciues: O viri, inquit, bono estote animo, donec videtis deos mori ante homines. Hos autem deos qui sub aspectum cadunt, & horum qui sunt geniti promiscuam qui adorat colluuiem, essque assentatur, is est dæmonibus illis longè infelicior. Deus enim nullo modo est iniustus vt dæmones, sed quam fieri potest iustissimus: neque est illi quicquam similius, quàm qui ex nobis fuerit quàm iustissimus. Ite in viam omnes qui illiberalem manuum artem exercent, populus qui Mineruam Iouis filiam Gorgopin & Ergatin statutis ventilabris colitis: stulti lapidũ opifices iidémque adoratores veniant, Phidias vester E & Polycletus, & rursus Praxiteles, & Apelles & quicunque illiberales & sordidas tractant artes, qui sunt terreni terræ operarij. Tunc enim, inquit quædã prophetia, res hic se habebunt infeliciter, quando crediderint statuis. Veniant ergo rursus (non enim desinam vocare) viles abiectique artifices: nullus vtique ex his spirantem fabricatus est imaginem, sed neque ex terra mollem carnem effecit. Quis liquefecit medullam? aut quis fecit vt ossa concrescerent? quis neruos distẽdit? quis venas inflauit? quis in ipsis sanguinẽ infudit? aut quis cutem extendit? vbinam autem quis eorum oculos fecit videntes? quis inspirauit animam? quis donauit iustitiam? quis promisit immortalitatem? Solus

μεγαλοψύχου.

A vniuersorum opifex Pater, cuius est ars longè optima ac præstantissima. Talem animatam imaginem, [illegible] nempe hominem fecit. Olympus autem vester, imago imaginis longè à veritate discrepans, est surdum opus manuũ Atticarum. Est enim Dei imago eius verbum & filius, mentis germanum diuinum illud Verbum, lucis lux exemplaris & archetypa. Verbi autem imago est homo, vera mens quæ est in homine, qui ad Dei imaginem & similitudinem propterea factus esse dicitur, prudentia quæ est in corde, diuino Verbo assimilatus, & ea ratione Verbi rationisque particeps. Hominis autẽ terrigenæ, qui videtur, terrena imago, sunt quæ viri similitudinem referũt effigies. Procul à B veritate cernitur id quod est ad rempus expressum ac efformatum. Nihil ergo mihi videtur fuisse aliud vita nisi furore plena, quæ tanto studio versabatur in materia. Permissa est autem à vana opinione cõsuetudo, quæ nos quidem fecit gustare seruitutem, curámque superuacaneam & à ratione alienam. Legum autem iniquarum & fallacium imitationum causa est ignoratio, quæ quidem hominum generi comparata, cùm Parcarum exitialium & abominandorum simulachrorum dæmonum multas formas excogitasset, iis qui eam sequuntur longæ mortis impressit maculam. Rationalem ergo aquam seu Verbi accipite. Lauamini qui estis polluti. Vos veris aspergite guttis & emundate à C consuetudine. Mundos homines cælum oportet conscendere. Homo es, quære id quod est maximè commune, eum qui te est fabricatus. Filius es, id quod est maximè proprium, agnosce patrem. Tu autem adhuc permanes in peccatis, extabescens & liquescens voluptatibus. Cui loquetur Dominus? Vestrum est regnũ cælorum, si velitis, qui liberam animi voluntatem ad Deum direxeritis. Vestrum est si tantum volueritis credere, & compendium sequi prædicationis. Quam cùm exaudiissent Nineuitæ, expectatam euersionem, *Matth. 7.* per germanam & synceram pœnitentiam egregia salute cõmutauere. Quomodo ergo, inquit, cælos conscendam? Via est Dominus angusta quidem, sed ex cælis: angusta quidem, sed quæ mittit ad cælos: angusta, quæ despicitur in terra: lata, quæ adoratur in cælis. Deinde qui Verbum quidem non accepit auditione, ei venia datur propter ignorantiam. Qui autem haurit auribus, & animæ sua sponte infert incredulitatem, quo videbitur quidem esse prudentior, eum maiori eo malo fuerit: quoniam accusatrice vsus est prudentia, id quod est optimum non eligens. Est enim alioqui homini à natura ingeneratum, vt ei quædam intercedat cum Deo coniunctio. Quemadmodum ergo equum non cogimus arare, neque taurum venari, ad id autem quod natura aptũ est, animal vnumquodque trahimus: sic certè hominem qui natus est ad cæli contemplationem, & verè est planta cælestis, adhortamur ad Dei cognitionem, id quod est eius proprium, eximium, & peculiare comprehendentes, vt sufficiẽs seculorum viaticum, pietatem & Dei cultum comparet, consulentes. Terram cole, dicimus, si es agricola: sed cognosce Deum, terram colens: & nauiga, qui teneris amore nauigationis, sed cælestem assumens gubernatorem. Te militantem deprehendit cognitio, audi Imperatorem qui tibi iusta significat. Vt qui ergo sitis crapula grauati & ebrietate, redite ad sobrietatem, & cum parum perspexeritis, cum animis vestris cogitate quidnam sibi velint qui à vobis adorantur lapides, & quæ vano studio in materiam expenditis. In ignoratione & facultates & opes, sicut etiam vestram

ὑποκείσεται.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vitam, in morte consumitis, cum vanæ vestræ spei hûc solum finem inueneritis, nec vestrûm possitis misereri. Sed nec vt iis qui miserentur vestri erroris apti estis vt credatis, mancipati malæ consuetudini, à qua depẽdentes, vestra sponte vsq; ad extremum spiritum passum itis ad interitum. Lux enim venit in mundum, & *Ioan.3.* dilexerũt homines magis tenebras quàm lucem, cum liceat ea amouere quę saluti impedimentum afferunt, fastum, diuitias, & timorem, proferendo hoc poeticũ: *Hominod.* Quõ fero hãc magnam vim pecuniæ? vbinam autem ipse quoque aberro? Si vultis ergo, his inanibus abiectis vilis ac phantasiis, renunciare ipsi consuetudini, die vanæ gloriæ, falsa valete somnia, eratis ergo nihil. Quid enim, ó homines, existimatis Typhonẽ, & Ἀνώνυμος ἄλλος. B docidem, & Mercurium, & Amyetum? num est cuilibet vtique manifestum eos esse lapides sicut etiam Mercurium? Vt autem non est Deus area, & vt non est Deus iris, sed sunt aerum & nubium quædam affectiones: & quemadmodum dies non est Deus, neque mensis, nec annus: sic neque Sol, nec Luna, quibus definitur vnumquodque eorũ quæ prædicta sunt. Quis itaque sanæ mentis, pœnam supplicium, iustitiam & Nemesin Deos esse putauerit? Nam neque Furiæ, nec Parcę, nec fatum: quoniam nec respub. nec gloria, nec Plutus, id est, diuitiæ, quem vel pictores cæcũ depingunt. Si autem Verecundiam & Amorem & Venerẽ in Deos refertis, eos cõsequantur pudor & appetitio, C & pulchritudo, & coitus. Non ergo amplius iurè dij apud vos Gemelli existimabuntur, somnus & mors, cum ea sint affectiones quæ naturaliter animalibus eueniant? Sed neque Fatum, nec Parcas, Deos meritò licetis. Si autem [illegible] & pugna non sunt dij, nec deus est Mars, nec Enyo. Præterea autem fulgura & fulmina & imbres nõ sunt dij, quomodo sunt dij ignis & aqua? Quomodo autem quæ διάκοπτα, hoc est, aerem percurrentes dicuntur, & Cometæ, qui prouenerunt ex affectione aeris? Qui deam autem dicit Fortunam, deam quoque dicat actionem. Si ergo nullum ex his censetur esse Deus, [illegible] nec ex illis insensilibus & manu factis figmentis: cernitur autem quædam in nos di- D uinæ potentiæ prouidentia: restat vt nihil aliud quam hoc confiteamur, quòd solus verè sit & consistit, qui *Demosthenem.* verè est solus Deus. Verum enimuero hominibus qui mandragoram, vel aliquod aliud pharmacum bibe- runt, stulti euasere similes. Deus autem vobis concedat, vt ex hoc somno aliquando excitemini, & Deum intelligatis, neque aurum, vel lapidem, vel arborem, vel actionem, vel affectionem, vel morbum, vel timorem, vt Deum affingatis. Verè enim sunt in alma terra *Ex Hesiodo.* tres dæmonum myriades, non immortalium, sed neq; mortal[illegible]: nam neque sunt sensu præditi, vt mortis sint quoque participes, sed lapidei & lignei hominum domini, qui vitam hominũ violant & iniuria afficiunt E per consuetudinem. Domini autem, inquit, est terra & plenitudo eius. Deinde, cur in iis quæ sunt Domini, voluptati & delitiis indulgens, audes ignorare Dominum? Relinque meam terram, inquiet tibi Dominus, ne tangas aquam quam tibi dono, ne sis particeps fructuum quos ego colo. Alimenta ó homo refer Deo accepta, agnosce tuum Dominum, proprium es Dei figmentum. Quod autem est eius proprium, quomodo iurè fiat alienum? Quod est einm abalienatum, cum priuetur proprietate, priuatur veritate. An non enim quodammodo vt Niobe, vel vt magis mysticè ad vos loquar, instar vxoris viri Hebræi (eum Loth appellabant veteres) euasistis omni A sensu vacui? Hanc mulierem accepimus effectam esse lapidem, propterea quòd amaret Sodoma. Sodomitæ autem impij, & qui versabantur adhuc in impietate, duro erant corde & stolidi. Has tibi existima voces dici diuitus. Ne existimes enim lapides quidem esse sacra & ligna & aues & serpentes, non autem homines: sed contrà, verè quidem sacros homines existima, feras autem & lapides id quod sunt. Miseri enim & infelices homines per coruum quidem & graculum existimant Deum clamare, per hominem autem tacere: & honore quidem affecerunt coruum vt Dei nunciũ: Dei autem hominem persequuntur, nõ crocitantem, nec glocitantem, sed, proh dolor, è ratione loquẽtem, benignisque & humanis vocibus resonando instituẽtem, inhumanè conantur occidere, dum vocat ad iustitiam: neque quæ supernè descendit gratiã excipientes, neque supplicium declinantes. Deo enim non crediderunt, neque eius edisserunt potentiam. Cuius autem est humanitas quæ verbis dici non potest, eius est improbitatis odium quod capi nõ potest. Alit autem ira quidem supplicium propter peccatum: bene facit autem humanitas propter pœnitentiam. Dei autem priuari auxilio est lõgè miserrimum. Oculorum quidem orbitas, & aurium surditas, maiori dolore afficiunt, quàm cętera maligni commoda. Illa enim aspectu cęlesti est priuata: hæc verò orbata est cælesti doctrina. C Vos autem, qui quod ad veritatem quidem attinet, estis manci, & mente quidem cæci, surdi autem intelligentia, non doletis, non ægrè fertis, non cælum videre & cæli effectorem desideraſtis, nec vniuersorum opificem & patrem audire & discere quæsiistis, institutum & liberam animi voluntatem saluti coniungẽtes? Nullum enim obsistit impedimentum ei qui contendit ad Dei cognitionem, non liberorum orbitas, non paupertas, non ignominia, non egestas possessionum. Nemo eam quæ vera verè est, sapientiam optat excindere, & ære ferróue commutare. Id enim elegit potius, quam quiduis aliud. Christus est vbiq; salutaris. Qui enim iusti est æmulator, vt qui est amator eius qui nullius est egenus, paucis indiget, vt qui non in aliquo alio, quam in ipso & Deo, beatitudinis thesaurũ reposuerit, vbi non est tinea, non sur, non pirata, sed bonorum æternus dator. Meritò ergo assimilati estis illis serpentibus, qui clausas habent aures incantaoribus. Ira enim eis, inquit Scriptura, est ad similitudinẽ serpentis, tanquam surdæ aspidis & aures suas obthurantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. Sed vos quidem reueremini sanctitatem, mitéq; nostrum verbũ susçipite, & virus letale expuite, vt vobis quoque interitum, sicut illis senium exuere concedatur. Audite me, nec aures obstruite, nec auditum obsepite, sed mẽti ea quæ dicuntur imprimite. Immortalitatis pulchrum est medicamentum, reptiles ac serpentinas tandem conuersiones sistite. Inimici enim Domini terram lingent, inquit Scriptura: à terra in ætherem extollamini, respicite in cælum, admiremini, desinite insidiari calcaneo iustorum & viam veritatis impedire, Estote prudentes & innoxij: fortasse Dominus vtique vobis dabit pennam simplicitatis (vult pẽnis induere terrigenas) vt relictis lustris cælos habitetis, solummodo ex toto corde ducamur pœnitentia, vt possimus capere Dominum ex toto corde. Sperate in ipsum, inquit, tota populi congregatio, effundite coram ipso omnia corda vestra: iis dicit qui sunt recentes ab improbitate, miseretur, & implet iustitia. Crede homo homini & Deo. Crede homo Deo viuenti, qui passus

κατεχόντα.

Aspectu cælesti, id est, spectaculo diuinę pulchritudinis.

Bonũ doctrinæ præfert cuiuis alij bono.

In ipso bono scilicet doctrinæ.

passus est & adoratur. Credite serui mortuo, omnes homines credite ei qui solus est Deus ex omnibus hominibus. Credite, & mercedem accipite salutẽ. Quærite Deum, & viuet anima vestra. Qui quærit Deum, est de propria salute solicitus. Inuenisti Deum, habes vitam. Quæramus ergo, vt etiam viuamus. Merces inuentionis, vita est apud Deum. Exultent & lætentur in te omnes qui te quærunt, & dicant perpetuò, magnificetur Deus. Pulcher hymnus Dei homo immortalis, qui iustitia ædificatur, in quo sunt insculpta eloquia veritatis. Vbi enim est alibi inscribenda iustitia, quam in anima temperanti ac moderatà? vbi charitas? vbi autem pudor? & vbi mãsuetudo? Oportet, vt existimo, vt qui his diuinis sunt scripturis obsignati, existiment eas esse optimos carceres à quibus emittatur sapientia, ad quamcumque vitæ partẽ ij conuersi fuerint, & eundem salutis portum nullis agitatum fluctibus putent sapientiam: per quam sunt quidem boni patres filiorum, qui ad patrem confugerunt: boni autem sunt filij in parentes, qui filium intellexerunt: boni autem mariti vxorem, qui sponsi meminerunt: boni autẽ sunt famulorum domini, qui sunt ab extrema seruitute liberati. O errore qui est in hominibus bestiæ beatiores, quæ possidẽt quidem vt vos ignorationem, veritatem autem nequaquã falso imitantur ac simulant. Non sunt apud eas genera adulatorum. Pisces nequaquam dæmones colunt superstitiosę, aues non adorãt C simulachra. Vnum cælum solum stupent, quoniam Deum non possunt intelligentia apprehẽdere, vt quibus non sit concessa ratio. Deinde non erubescitis, quòd vos ipsos feceritis piscibus minus participes rationis, qui per tot ætates cõtriti estis in impietate? Fuistis infantes, deinde pueri, deinde puberes, deinde viri, boni autem nunquam. Senectutem saltem reueremini. Cùm in vitæ sitis occasu, resipiscite moderatiq; ac temperantes euadite, vel in fine vitæ Deum agnoscite, vt vobis vitæ finis suscipiat initium salutis. Consensuistis in falsa dæmonum religione, venite iuuenes ac recentes ad Dei cultum verámque religionem, vos referet Deus in numerum puerorum simplicium. Le- D ges quidem Solonis sequatur Athenienſis, & Argiuus leges Phoronei, & Spartanus Lycurgi. Si autem teipsum Deo asscribis, cælum quidẽ tibi est patria, Deus autem legislator. Quænam autem sunt leges? Non occides, adulterium non committes, puero stuprum nõ inferes, non furaberis, non dices falsum testimonium: diliges Dominum Deum tuum. Horum autem sunt etiam implementa leges rationales, & verba sancta, si in ipsis inscribantur cordibus: Diliges proximũ tuum sicut teipsum. &, tibi percutienti maxillam, præbe etiam alterã. Non concupisces: sola enim concupiscentia admisisti adulterium. Quãtò est melius hominibus ab initio ea quæ non oportet nolle cõcupiscere, quam E assequi ea quæ concupieris? Sed vos quidem non potestis sustinere salutis acrimoniam. Quemadmodum autem cibis dulcibus delectamur, eos pluris facientes propter leuitatem voluptatis: nos autem curant & sanant amara, quæ sensum exasperant: sed eos qui sunt imbecillo stomacho, confirmat medicamentorum acrimonia, sic delectat & iucũdo quidem sensu titillat consuetudo. Sed illa quidem in barathrum deturbat consuetudo, in cælum autem dedicit, veritas, quæ aspera quidem primum est, sed bona puerorum educatrix: & honestus quidem ac venerandus est mulierum cœtus, prudens autem moderatusque senatus. Neque verò ea est aditu difficilis, neque eiusmodi vt sit eam A accipere difficile, sed est proximè in nostris domibus vt dicit tacitè significans Moses Jongè sapientissimus, in tribus nostris degens partibus, manibus, ore, & corde. Hoc quidem verum est ac germanum signum veritatis, quæ in summa tribus completur, consilio, & actione, & verbo. Neque verò vereris, ne multa eíq; iucunda, te visis pulsum ac phantasiis abducant à sapientia, transiliet ipse lubens nugas consuetudinis, sicut etiam pueri, cùm ad virilem ætatem peruenerint, abiiciunt ludicra. Celeritate quidem inexuperabili, & quæ facilem aditum præbet beneuolentia, diuina quę terræ illuxit potentia, impleuit vniuersum salutari semine. Non enim tantum opus in tam paruo tempore B absque diuina cura & prouidentia perfecit Dominus, qui visu est despectus, reipsa autem adoratur, qui expurgans, & salutaris, benignúsq; & clemens est, Verbum diuinum qui reuera est Deus manifestissimus, qui est vniuersorum domino exæquatus: quoniam erat eius filius: & Verbum erat in Deo, neque quando est primùm prædicatus non creditus, neque quando suscepit personam hominis, nec quando carne effictus egit salutarem actum humanitatis ignoratus. Fuit enim verus ac germanus decertator, & sui figmẽti propugnator. Celerrimè autem omnibus nominibus traditus, cum Sole celeriùs ortus esset ex ipsa paterna voluntate, facillimè fecit vt Deus nobis illucescerer, vnãm ipse esset, & quis esset, per ea quę docuit & demonstrauit, ostendens, fœderis initor & recõciliator, & Seruator noster, Verbum, fons viuificus, pacificus, qui per vniuersam terræ faciem diffunditur, per quẽ, vt semel dicam, effecta sunt omnia, pelagus bonorum. Parumper autem si velis ab alto repetens, intuere diuinum beneficium. Primus homo quando in Paradyso erat, ludebat solutus, quoniam erat Dei puer: quando autem subiecit se voluptati (Serpens allegoricè dicitur voluptas, super ventrem repẽs, vitio terreno innutrita materiis) illectus est puer cupiditatibus, vir effectus per inobedientiam, & cùm patrem non audiisset, Deum affecit ignominia. Quantum verium habet voluptas? Homo qui erat solutus propter simplicitatem, inuctus est alligatus peccatis. Eum voluit rursùs Dominus soluere à vinculis & carne illigatus. O diuinum mysterium. hunc serpentẽ subegit, & tyrannũ redegit in seruitutem, nempe mortem, & quod est maximè præter opinionem, illum hominem qui seductus fuerat à voluptate, qui alligatus erat interitui & corruptioni, extensis manibus ostendit solutum. O mysticum miraculum. Inclinatus quidem est Dominus, homo autem surrexit, & qui cecidit ex paradyso, maius obedictiæ præmium cælos accipit. Quamobrem, vt mihi videtur, quoniam ipsum Verbum ad nos venit cælitus, non est nobis amplius eundum, ad humanam doctrinam, Athenas, & aliam Græciam, quinetiam Ioniam, quærendo curiosè. Si est enim nobis ille magister, qui impleuit omnia sanctis potestatibus, opificio, salute, beneficio, legislatione, prophetia, doctrina, magister omnia nunc resonat, & vniuersum iam Athenæ & Græcia factum est Verbo. Non enim poëticæ quidem fabulæ credidistis, quæ Minoën scribit Cretensem vsum esse familiari Iouis consuetudine: nobis autem non credetis qui Dei suimus discipuli, qui eam philosophiam, quæ reuera vera est, suscepimus? Quam autem summi tantùm obscurè significarunt Philosophi, Christi etiam comprehendere & prædicauere discipuli. Atque vniuersus quidem, vt semel dicam, Christus non diuiditur. Neque est Bar-

Extensis manibus in cruce.

Universidad de Deusto
Biblioteca

barus, nec Iudæus, nec Græcus, nec masculus, nec fœmina: est autem nouus homo dei sancto Spiritu transformatus. Deinde alia quidem consilia & admonitiones, & molesta sunt, & sunt de iis quæ sunt singularia, an ducenda sit vxor, an sit gerenda respublica, an procreandi filij. Generalis autem sola adhortatio, & quæ ad totam scilicet vitam in omni tempore, in omni euentu, vitam dirigit ad id quod est præcipuum, est pietas ac Dei cultus. Qua ratione solum quoque viuere necesse est, vt semper viuamus. Philosophia autem, vt dicunt veteres, est diuturnum Sapientiæ consilium, quod æternum ambit amorem. Præceptum autẽ Domini lucidum illuminans oculos. Suscipe Christum, suscipe visum, suscipe lucẽ, vt rectè cognoscas Deũm- B que virũmque, dulce Verbum, quod nos illuminauit: super aurum & lapidem pretiosum est, desiderabile super mel & fauum. Quomodo enim non est desiderabile, quod mentem in tenebris defossam, operantem effecerit & efficacem, & animæ lucíferos aperuerit oculos? Quemadmodum enim si sol non esset, quod ad alia quidem astra attinet, nox essent omnia: ita nisi Verbum cognouissemus, & eo illuminati essemus, nihil differremus ab auibus quæ pascuntur, vt qui pinguescamus in tenebris, & morte nutriamur. Capiamus lucem, vt Deum capiamus. Capiamus lucem, vt simus Domini discipuli. Hoc certè Patri quoque est pollicitus. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio C ecclesiæ laudabo te. Lauda, & narrabo tibi patrem tuum Deum. Saluum faciunt tuæ narrationes. Docebit me canticũ, quòd huc vsque erraui quærens Deũ. Quoniam autem ad lucem me deducis Domine, & Deum inuenio per te & Patrẽ accipio abs te, sio tuus [illegible]eres, quoniam [illegible]ratris te non puduit. Auferamus ergo, auferamus obliuionem veritatis, ignoratia amota & tenebris, quę sunt impedimẽto oculis perinde ac caligo: eum qui verè est Deus contemplemur, hanc ei primùm vocẽ in hymno acclamantes: Salue lux, quoniam lux nobis è cælo exorta est, qui desolati eramus in tenebris, & ineluctabili [illegible]umbra mortis: lux, inquam, sole purior, & vita quæ hîc est iucundior. Illa lux vita est D æterna, & viuunt quæcunque eam participant. Nox autem veretur lucem, & propter timorem occidens, cedit diei Domini. Fiunt omnia lux quæ spiri nõ potest, & occasus credidit orienti. hoc noua voluit creatura. Qui omnia enim obequitat sol iustitiæ, æquè obit humanitatem, imitans patrem qui æquè super omnes facit oriri solem suum, & rorem instillat veritatis. Is occasum traduxit in orientem, & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem, in æthere suspendit, transplantans interitum & corruptionem [illegible] interitus & corruptionis vacuitatem: & terram mutat in cælum Dei agricola, dextra significans: populos autem ad bonum opus excitans, veram E vitam in memoriam redigens, & verè magnam, & diuinam, & quæ auferri non potest nobis hæreditatem largiens, cælesti doctrina hominem Deum faciens, dans legem in mentem ipsorum, & ea scribens in corde. Quasnam scribit leges? Quòd omnes sciẽt Deum à magno vsque ad paruum. Et propitius, inquit Deus, ero ipsis, & peccatorum eorum non recordabor. Suscipiamus leges vitæ, pareamus Deo exhortanti. Discamus ipsum, vt sit propitius. Reddamus illi licet nõ egenti gratam mercedẽ, affectus bene compositos: & veluti inhabitatæ domus mercedem, pro nostra quæ est hîc inhabitatione, demus Deo pietatem ac eius cultum. Æs pro auro pondúsque nouem, pro pon-

A dere centum taurorum. Pro modica fide dat tibi tantam terram quam colas: aquam, vt bibas, & aliam, vt nauiges: aerem, vt respires: ignem, vt operaris: mundum, vt inhabites. Hinc tibi concessit in cælos mittere coloniam. Hæc tot & tam magna opera & munera modica fide locauit. Deinde qui crediderunt quidem *Locauit, id* præstigiatoribus, amuleta & incantationes accipiunt *est, tradidit* vt salutares: Vos autem ne ipsum quidem Verbum *Largitus.* cæleste, qui est seruator, alligare vobis vultis, & Dei credentes incantationi liberari quidem à vitiis & perturbationibus, quæ sunt morbi animi: auelli autem à peccato. Est enim peccatum mors æterna. Estis planè edentuli & cæci sicut talpæ, & nihil aliud quàm comedentes, degitis in tenebris, circumfluentes interitu & corruptione. Sed est veritas quæ clamat. Ex tenebris lux lucebit. Luceat ergo lux in occulto hominis, nempe in corde, & exoriantur radij cognitionis, eum qui intùs est occultus, hominem manifestantes & illustrantes, discipulum lucis, qui est Christi familiaris & cohæres: maximè quando pio & bono filio, maximè honorandum & colendum boni Patris nomen venerit ad cognitionem, imperantis lenia, & filio iubentis ea quæ sunt salutaria. Qui autem ei paret, in omnibus magna commoda percipit, sequitur Deum, paret Patri, se errare cognoscit, Deũ diligit, diligit proximum, implet mandatum, quærit præmium, postulat promissum. Deo autem semper est propositum seruare gregem hominum, & ideo pastorem bonum, bonus misit Deus. Verbum autem explicata veritate, ostẽdit hominibus altitudinem salutis, vt vel salui fierent ducti pœnitentia, vt iudicarentur, si non obediissent. Hæc est prædicatio iustitiæ, iis quidem qui parent, Euangelium, seu bonus nuncius: iis autem qui non obedierint, iudicium. Sed terrifica quidem tuba classicum canens, congregauit milites, & bellum denunciauit. Christus autem qui pacificum modum in fines terræ inspirauit, non congregabit suos milites pacificos? Collegit quidem, ô homo, sanguine & Verbo incruentum exercitum, & regnum cælorum eis tradidit. Tuba est Christi, eius Euangelium. Is quidem tuba cecinit, nos autem audiuimus. Armemur pacificẽ, induentes thoracem iustitiæ & fidei clypeum assumentes, & galeam salutaris imponentes, & acuamus gladium spiritus, quod est Verbum Dei. Ita nos Apostolus ordinat pacificè. Hæc sunt arma nostra in vulnerabilia. His armati, confligamus instructa acie aduersus malum, ignita mali iacula extinguamus aqueis à Verbo tinctis cuspidibus, beneficia remunerantes gratis benedictionibus, & Deum verbo Diuino honorantes. Adhuc enim loquente te, dicet, inquit: Ecce adsum. O sanctum beatam hanc potentiam, per *Esa.58.* quam Deus versatur vnà cum hominibus. Melius est ergo & præstatius imitatorem simul fieri & cultorem optimæ ac præstantissimæ eorum quæ sunt essentiæ. Non poterit enim quis Deum imitari, nisi eo quòd sanctè colat: neque colere ac venerari, nisi eum imitetur. Quid est enim cælestis amor & verè diuinus, hac ratione accedit hominibus, quando in ipsa anima id quod verè est honestum, à Verbo diuino excitatum, potuerit effulgere. Et quod est maximum, cum germana ac syncera voluntate vnà concurrit salus, simul, vt semel dicam, coniugatis libera animi electione & vita. Proinde hæc sola veritatis adhortatio assimila- *Coniugatio,* ta est fidelissimis amicis, permanens vsque ad extre- *id est, conue-* mum spiritum, & bona dux ac comes toto ac perfecto *nientibus.* spiritu animæ, iis qui tendunt ad cælum. Quid autem te ad-

te adhortor? Vrgeo vt saluus fias. Hoc vult Christus, vno verbo tibi viam largitur. Et quódnam est hoc? Disce paucis. Verbum veritatis, Verbum incorruptionis, qui hominem regenerat, ipsum reducens ad veritatem, stimulus salutis, qui abigit interitum, qui mortem persequitur, qui ædificauit templum in hominibus, vt in hominibus Deum collocet. Fac vt templum sit castum ac mundum, & voluptates & delitias, tanquam caducum & breuem florem, relinque vento & igni. Temperantiæ autem ac modestationis sapienter fructus cole, & Deo teipsum consecra primitias, vt non solùm sit opus, sed etiam Dei gratia. Decet autem vtrunque, & Christo familiarem videri, & dignũ regno, & regno esse dignatum. Fugiamus ergo con- B suetudinem, fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut Charybdis minas, aut fabulosas Sirenes: suffocat hominẽ, à veritate auertit, abducit à vita, est laqueus, est barathrum, est malum ventilabrum consuetudo. Ait quidem ille:

Hom. in Od. *Nauem inter fumum sæuum fluctúmque coerce.*

Fugiamus, fugiamus ô socij, hæc vnda ignem eructat, *Circem in-* mala est insula, accumulata ossibus & cadaueribus. In *mat.* eam autem canit formosa meretricula, voluptas, quæ publica oblectat musica:

Sirenes hæc *Gloria Græcorum veni, age huc illustris Vlyssi,*
decãt Vlyssi. *Siste ratem, diuina audire vt carmina possis.*

Laudat te, ô nauta, & celebrem te dicit & illustrem, & Græcorum gloriam sibi vendicat meretrix. Sine eã possidere cadauera, fert tibi opẽ diuinus spiritus. Prætergredere, voluptatem abige:

Hesiodus. *Atque cane meretrix te fœmina fallere compta.*
Possit, dulce loquens, quærens te euertere nido.

Præter nauiga canticum, mortem operatur. Si solùm velis, vicisti interitum, & ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio. Gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cælorum te adducet Spiritus sanctus. Tune meum Deum intueberis, & sanctis illis initiabere mysteriis, & frueris iis quæ sunt occulta in cælis, quæ mi- D hi sunt seruata, quæ neque auris audiuit, nec in cor alicuius ascẽderunt. Soles mihi duos videre en video, & duplices Thebas, dicebat quidam bacchans idolis, mera ebrius ignorãtia. Ego verò eius misertus fuerim debacchantis, & eum qui sic desipit, adhortatus fuerim ad moderatam temperantémque salutem: quoniam Dominus quoque pœnitentiam peccatoris, & non mortem desiderat. Veni ô Vesane, non thyrso innixus, neque hædera redemitus. Abiice mitram, abiice nebridem, sis temperans ac moderatus. Ostendam tibi Verbum, & Verbi mysteria narrans conuenienter tuæ similitudini. Hic est mons Deo dilectus, qui non tragœdiis subiicitur, vt Cytharon: sed est dedi- E catus veritatis actibus, mons sobrius, castis vmbrosus materiis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semeles sorores, Mænades, quæ in incesta viscerationе carnũ initiantur, sed Dei filiæ, pulchræ agnæ, quæ veneranda Verbi orgia concelebrant, chorum moderatum congregantes. Chorus sunt iusti. Canticum est hymnus Regis omnium, psalluat puellæ, gloria afficiunt Angeli, Prophetæ loquuntur, editur sonus musicæ, cursu Thiasum persequuntur, magno studio festinant qui sunt vocati, patrem cupiẽtes recipere. Veni tu quoque mihi ô senex, relictis Athenis, & diuinatione abiecta & arte Bacchica, deducere ad veritatem. Ecce do tibi lignum quo innitaris. Festina Ti-

A resia, crede. Christus illuminabit visum sole splendidius, per quem cæcorum oculi respiciunt: nox te fugiet, ignis perterrebitur, mors peribit. Videbis cælos ô senex, qui Thebas non aspicis. O verè sancta mysteria. O puram lucem, præferuntur mihi faces, cùm cælos & Deum aspexero, sanctus fio initiatus. Sacrorum autem interpres est Dominus, & mystam obsignat illuminans, & Patri commendat eum qui credidit, qui seruatur seculis. Hæ sunt debacchationes meorum mysteriorum. Si velis tu quoque initiare, & chorum duces cum Angelis circa eum qui est ingenitus, & ab interitu alienus, & qui solus est verè Deus, vnà hymnum nobiscum canente Deo Verbo. Æter- B nus hic est Iesus vnus, qui magnus pontifex & vnius Dei, qui idem quoque est pater, orat pro hominibus, & hortatur homines. Audite gentes innumerabiles, vel potius quicunque ex hominibus estis ratione præditi, & Barbari & Græci, voco omne genus hominũ, quorum ego sum opifex voluntate Patris. Venite ad me sub vno Deo collocandi, & vno Dei Verbo: nec sola ratione superate expertia rationis animantia, sed etiam ex vniuersis mortalibus do fruẽdam vobis immortalitatem. Volo enim, volo vos hac quoque impertiri gratia, plenum & integrum præbens beneficiũ. Interitus ac corruptionis vacuitatem, & rationem seu Verbum vobis largior, Dei cognitionem, perfectum C meipsum largior. Hoc sum ego, hoc vult Deus. Hoc est consensio, hoc est concentus & harmonia Patris. Hoc Filius, hoc Christus, hoc Verbum Dei, brachiũ Domini, potestas vniuersorum, voluntas Patris. Quorum olim quidem imagines, sed non omnes similes. Volo vos corrigere ad exemplar, vt satis mihi quoque similes: vngam vos vnguẽto fidei, per quod interitum exuitis & corruptionem: & iustitiæ nudam ostendam figuram, per quam ad Deum ascenditis. Venite ad me *Matth.11.* omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quòd ego sum mitis & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugũ enim meum est suaue, & onus meum leue. Festinemus, curramus ô religiosi, & Dei verbi similes, ô homines, imagines, festinemus: curramus, tollamus iugũ eius, subeamus incorruptionem. Pulchrum aurigam hominum Christum diligamus. Pullum cum veteri duxit sub idem iugum, & iuncta hominum biga, currum dirigit ad immortalitatem, contendens ad Deum, vt euidẽter impleat quod tacitè significauerat: prius quidem in Hierusalem, nũc autem agens in cælos. Pulcherrimum est Patri spectaculum filius æternus, victor. Magno ergo studio & contentione feramur ad honesta & efficiamur homines pij ac religiosi, & maximè eorum quæ sunt aliena ab affectionibus & perturbationibus, Deum & vitam acquiramus. Est autem Verbum adiutor: bono animo E simus, & in eo ponamus fiduciam. Nec nos vnquam tantum auri & argenti & gloriæ subeat desiderium, quantum ipsius Verbi veritatis. Neq; enim Deo gratum est, si nos ea quidem quæ sunt maximi pretij, minimi facimus: amentias autem, & ignorãtias, & socordias, ac voluptates, & cultus simulachrorum, manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam pluris faciamus. Non abs re enim philosophi, quæcunque stulti faciunt, ea impiè gerere, & impios esse existimãt. Quinetiam ipsam præterea ignorantiam insaniæ genus describentes, nihil aliud quàm multos fatẽtur insanire. Non est ergo dubitandum, inquiet Verbum, vtrum sit eorum melius, sapere ac moderatum esse, an

Universidad de Deusto
Biblioteca

insanire. Oportet autem veritati fortiter adhærentes, Deum sequi totis viribus, moderatè se gerentes, & existimare omnia eius esse sicut sunt. Præterea autem nos quoque cùm didicerimus esse rem pulcherrimum eius possessionem, seipsos Deo permittere, Dominum Deum diligentes, & hoc nostrum esse munus per totam vitam existimantes. Si autem sunt communia ea quæ sunt amicorum (est autem homo religiosus, & Dei amicus Verbo intercedente) sunt itaque omnia hominis, quia sunt Dei omnia, & sunt omnia amborũ amicorum communia, Dei & hominis. Nobis ergo hoc nunc restat, vt dicamus, eum solum qui est pius ac religiosus, esse Christianum, & diuitem, & temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine, & dicere & credere iustum est & sanctũ, vt qui à Christo Iesu factus sit cum prudentia, atque adeo iam quoque Deo similis. Non celat itaque Propheta gratiam, dicens: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Nos enim, nos adoptauit, & noster tantùm vult esse pater, non eorum qui fidem non habẽt. Res ergo nostræ ita se habẽt, qui sumus Dei ministri. Qualia autem sunt consilia, tales quoque sunt sermones: quales autem sunt sermones, tales etiam actiones: & qualia sunt opera, vita talis. Bona est vniuersa hominum vita, qui Christum cognouerunt. Satis, vt puto, verborum fecimus, etiamsi longius processi, propter humanitatem & beneuolentiam, quod de Deo habui effundẽs, vtpote qui ad maximum omnium bonorum hortarer, nempe salutẽ. De ea enim vita quæ nullum habet finem & intermissionem, nec volunt quidem vnquam intermitti orationes, sacra enunciantes. Vobis autem adhuc hic restat finis, vt eligamus id quod est vtile, vel iudicium, vel gratiam. Nam ego ne puto quidem esse dubitandum, vtrum eorum sit melius: sed nec fas est comparare vitam cum interitu.

Psal. 81.

ORATIONIS ADHORTATORIÆ AD GENTES FINIS.

ILLV-

ILLVSTRI AC REVEREN-

DO IOANNI AB HANGESTO NOVIODV-

NENSI EPISCOPO ET COMITI, REGNI FRANCIÆ PARI, GENTIANVS HERVETVS

S. P. D.

VM Clementis Alexandrini Pædagogus, nuper à me Latinè versus, esset in lucem exiturus, didque apud me cogitassem, quémnam ex omnibus potiss. mum deligerem, cuius felicibus auspicijs fretus, tutò posset multiplex ac varium doctorum virorum subire iudicium, tu mihi in primis occurristi, ad quem & ipse Clemens meritò mitti magnopere cuperet, & à quo eum benignè excipiendum, amanter amplectendum, fortiterque defendendum, ego instis, vt existimo, de causis mihi persuaderem. Cum enim ad conciliandam retinendámque amicitiam plurimùm valeat eorundem morum ac studiorum similitudo: Clementis autem tanta sit doctrina, tam insignis & propè incredibilis rerum variarum cognitio, vt vir longè doctissimus Theodoretus eum virum sacrum, & maximæ rerum experientiæ & doctrinæ præditum, in suo de Diuinis dogmatibus libello, vocare minimè dubitarit: ad quem potius fuerit is mittendus, quàm ad eum qui in omni literarum genere est ita versatus, vt in singulis excellat? Nec, verè vereor, ne aliquo adulandi studio adductus, plura tibi quàm par sit tribuere existimer, cùm sit mihi magis pertimescendum, ne viri docti, qui & antea in Gallia, & nunc in Italia pro summa tua humanitate te familiariter vsi sunt, & indies vtuntur, me nimis esse in laudandis parcum, & malignum arguant, quàm metuendum, ne ia tibi laudibus modum excessisse videar. Quæ quidem ego fusè ac prolixè in præsentia persequerer, nisi mihi interim esset habenda ratio tuæ verecundiæ, qui cùm sis ab omnibus longè celebrari dignissimus, à nullo tamen lubenter in os laudari pateris. Hoc tantùm dicam, quod mihi Clementem ad te mittenti quodammodo necesse est, & te Clementem, & Clementem te esse dignissimum. Nec dubito, quin vbi familiaris aliqua inter vos intercesserit consuetudo, vtrique, nempe vt & tu illum, & ille te vicissim admiretur, vsu sit venturum. Nam cùm præter sacrarum literarum peritiam, in quibus eius præcipua laborauit industria, omnium bonarum artium totiusque humanitatis, maximè autem philosophiæ, & in primis Platonicæ, quæ tu, quòd à Christiana in permultis non ita multum dissidere videatur, admodum delectaris, non dubito, quin vir magnus & maximè suspiciendus à te sit existimandus. Sed cùm ille hæc omnia esse tibi secum communia intellexerit, tibi autem hoc præterea accedere cognouerit, quòd ille pulcherrimam quidem illam, sed vnam tamen tantùm linguam, nempe Græcam, teneat: tu autem Græcam, Latinam, Hebræam, Chaldæam, vt omittam Arabicam, quam satis feliciter attigisti, & Gallicam, quam ab infantia, & Italicam, quam adolescens obiter didicisti, pulchrè calleas, & liberalibus omnibus disciplinis philosophiæque ac medicinæ cognitioni, Iuris Gallis ac Pontificij scientiam admixueris, administrandæque Reipub. iurisque dicendi rationem tam diuturno rerum vsu & experientia, quàm veterum exemplorum & monimentorum recordatione comparatam comprehenderis, non dubito quin ille tibi secundus sit omnia tributurus, & quòd ad tantum virum missus sit, magnas gratias acturus. Sed quid ago, qui contrà ac statueram in tuas laudes excurram? cùm mihi magis laborandum sit vt tu Clementem clementer ac pias, quàm committendum, vt dum vtrunque inter se confero, alteri fortasse videar minimum detrahere. Vt eum autem tibi gratum futurum mihi persuadeam, tua facit humanitas, ad quem cum viris omnibus doctis facilis pateat aditus, multum abest vt virum longè doctissimum & optimum à te futem excludendum. Qui quidem cùm Græcè & Latinè nunc in lucem exeat, si natiua eius lingua te magis delectet, poteris eum Græcè perlegere. Sin autem velis eum quandoque audire loquentem paulo familiarius, Latino cum sermone non tam ornate quidem illo & eleganti, sed qui tamen eius cogitata fideliter exprimat, differentem audies. Interpretis enim fidem si nihil aliud, me satis præstitisse existimo. Quod cum tu, vt spero, facile animaduerteris, restabit vt à te petam ac postulem, vt cum hunc Pædagogum grata manu acceperis, me, imo verò nostrum Clementem tuo patrocinio à malignorum & improborum hominum calumnijs defendas: qui cum ipsi nullam Christianæ Reipub. velem nauent operam, in hoc tamen sibi valde placent, si secure aliorum detrahant laboribus. Quorum ego maledicta me posse facilè repellere, imo verò dissipare existimo, si tu eum qua spero benevolentia exceperis, & summa tui nominis authoritate defenderis. Vale, & me in clientulorum tuorum numerum dignere adscribere. Romæ, VI. Idus Iul. M. D. XLIX.

CAPITA PRIMI LIBRI.

Quid profiteatur Pædagogus. Cap. 1.
Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus. Cap. 2.
Quòd sit benignus & hominum amator Pædagogus. Cap. 3.
Quòd ex æquo virorum & mulierum Pædagogus sit fermo. Cap. 4.
Quòd omnes qui in veritate versantur, sint apud Deũ pueri. Cap. 5.
Aduersus eos qui existimant puerorum & infantium appellationem significare primarum disciplinarum doctrinam. Cap. 6.
Quis sit Pædagogus, & de eius Pædagogia. Cap. 7.
Aduersus eos qui existimant, non esse bonum, quod iustum est. Cap. 8.
Quòd eiusdem sit potestatis & benefacere, & iustè punire. In quo etiam dicitur, quis sit modus Verbi Pædagogiæ. Cap. 9.
Quòd idem Deus per idem verbum & à peccatis arceat minans, & humanæ naturæ det salutem adhortans. Cap. 10.
Quòd per Legem & Prophetas Verbum fungeretur Pædagogi officio. Cap. 11.
Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectionis seueritate & benignitate vsus sit. Cap. 12.
Quòd, quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, sit ex recta ratione: ita rursus peccatum sit præter rectam rationem. Cap. 13.

CLEMENTIS ALEXANDRINI PÆDAGOGVS, LIBER PRIMVS.

Quid profiteatur Pædagogus, Cap. I.

CONSTITVTA est basis veritatis, ô vos pueri, nobis ipsis sancti templi magni Dei, infractum fundamentum cognitionis, pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentaneæ, æterna appetitio deiecta in prædium intelligens. Cùm hæc quidem certè tria sint in homine, mores, actiones, animíque affectiones seu perturbationes: mores sortitus est sermo exhortatorius, pietatis dux ac religionis, qui instar carinæ subiectus est ad fidei ædificationem: quo quidem nos valde exultantes, & opiniones veteres abiurãtes, ad salutem capescendam iuuenes alacréque reddimur, cum psallente prophetia concinẽtes: Quàm bonus Israel Deus *Psal. 72.* ijs, qui recto sunt corde. Omnibus verò actionibus præest sermo qui versatur in tradendis præceptis: animi autem motibus ac perturbationibus medetur sermo consolatorius. Hic ipse idem quiuis sermo, cùm vnus sit, à mundana, in qua eductus & coalitus est, consuetudine hominẽ abripiens, & in simplici vniusque modi fidei in Deum salute instituens, dux scilicet cælestis sermo, quando ad salutem quidem adhortatus est, ei impositum est nomen exhortatorij. & hic sermo propriè incitatorius, ex parte scilicet totum, appellatus est. Est enim exhortatoria vniuersa religio piúsque Dei cultus, vt qui & vitæ hîc rectè degendæ, & futuræ desiderium menti cognatę ingeneret. Nunc autem cùm & in medendo & in præceptis tradendis versetur, & ad vtrunque simul, eum quem admonet, ipse seipsum sequens, adhortetur, qui in nobis sunt animi morborum curationem in summa promittens, hic à nobis appositè vno appelletur nomine, Pædagogus: cùm in actione, non in accuratè tradenda disciplinæ ratione, versetur Pædagogus: quatenus eius quoque finis est, animam meliorem reddere, non docere: & in vita moderata ac temperata, non quæ sit scientia prædita, instituere. Quanquam hic ipse quoque sermo ad docendum aptus est, sed eo in præsentia non vtitur. Qui enim quæ ad dogmata pertinent declarat & reuelat, is sermo est qui in docendo versatur Cùm autem in actione versetur Pædagogus, postquam ad componendos mores prius adhortatus est, tum ad ea quæ oportet agenda adhortatur, pura ac syncera præcepta tradens, & eorum quæ prius admissa sunt, erratorum imagines ac similitudines posteris ostendens. Sunt autem ambo vtilissima: Adhortatorium quidem genus, ad parendum. Quod autem instar imaginis ac similitudinis assumitur, quod est ipsum quoque duplex, sicut prior coniugatio: partim quidem in eo consistit, vt bonum eligentes imitemur: partim autem, vt malum repudiẽtes auersemur. Morborum itaque animi hinc curatio sequitur, cùm adhibitis imaginum ac similitudinum solatijs, animos confirmat Pædagogus humanis præceptis, tanquam lenibus medicamẽtis, ad perfectam veritatis cognitionem eos qui laborant deducens. Inter sanitatem autem & cognitionem permultum interest: nam hæc quidem disciplina, illa verò curatione comparatur. Qui itaque laborat, non prius aliquid eorum quæ ad doctrinam pertinẽt didicerit, quàm perfectè sanus fuerit. Neque enim discentibus ac laborantibus vnumquodque præceptum similiter traditur, sed illis quidẽ ad cognitionem, his verò ad medelam. Quemadmodũ ergo, quorum corpus ægrotat, ijs medico opus est: ita quorum æger est animus, ij pædagogo opus habent, vt animi nostri morbis medeatur: deinde verò doctore, qui puram deducat animam ad cognitionis aptitudinem, vt possit reuelationem sermonis percipere. Porrò autem dum gradu salutari nobis conuenièti in efficaci disciplina nos studet perfectos & cõsumatos reddere, pulchra vtitur œconomia, omni ex parte benignus & hominum amans Verbum, è supernis adhortans, deinde fungens Pędagogi officio in omnibus, & nos edocens.

Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus, Cap. II.

PÆdagogus autem noster, ô vos pueri, est Deo Patri suo similis, cuius est filius, in quẽ nullum omnino cadit peccatum, éstq; nulli reprehensioni affinis, & animo impatibilis: Deus in figura hominis, impollut⁹, paternæ voluntati seruiẽs, Deus verbũ, qui est in patre, qui est à dextris patris, & cùm figura Deus est. Hic nobis est imago in qua nulla est macula. Ei omnibus viribus tentandũ est animam similem efficere. Sed ille quidem liber est ab omnib⁹ humanis animi perturbationibus. Propterea enim vel solus est iudex, quòd solus sit in quẽ peccatũ non cadit: nos autẽ conemur quoad eius fieri poterit, vt quàm minimum peccemus. Nihil enim maiori curę ac studio esse debet, quàm vt ab animi perturbationibus morbísque primùm liberemur: deinde verò, vt prohibeamus ne in peccatorum consuetudinem facilè prolabamur. Atque optimũ quidẽ est nullo modo peccare penitus, quod quidẽ Dei esse dicimus. Secundum autẽ, nullum ex voluntarijs attingere maleficijs, quod est propriũ sapientis, & in inuoluntariorum non adeò multa incidere. Tertium autẽ, quod est propriũ eorum qui bene educti & à Pædagogo rectè instituti fuere, in peccatis nõ diutissimè immorari, vltimo loco ponatur. Sed ei quoq; salutare fuerit, si ijs qui vocãt ad pœnitẽtiam, minimè repugnauerit. Atq; mihi quidem per Mosen videtur pulcherrimè dicere Pędagogus: Si *Numer. 6.* quis in eò fuerit repẽtè mortu⁹, statim polluetur caput voti eius, & radetur: peccatum inuoluntariũ, mortem repentinam appellans. Eam autẽ dicit polluere, vt quę animã macula respergat, & ideo quamcitissimè ei adhibet medicinam, cõsulens vt statim ei caput radatur, nempe ignorãtiæ comas, quæ vmbrã rationi offundunt, amouere & abstergere suadẽs, vt à densa vitij materia nuda relicta ratio (ea autẽ sedem suam collocat in cerebro) quamocyssimè redeat ad pœnitẽtiã. Deinde cũ pauca adiecisset, subiungit: Priores autem dies irrationales. Per quæ clarũ est significari peccata quæ nõ facta sunt per rationẽ. Et inuoluntariũ quidẽ appellauit repentinũm, peccare autẽ, irrationale. Quamobrẽ sermo Pædagogus sortitus est moderationẽ, ad prohibẽdũ irrationale peccatũ. Id autẽ hinc ex Scriptura cõsidera: Propterea hæc dicit Dominus. quòd prius fuerit peccatum, arguendo ostenditur per sequẽtem dictionem, Propterea, quod iustũ iudiciũ sequitur. Idq; per Prophetas aperte ostẽditur, dũ dicunt: Si nõ peccasses

Christus Deus in figura hominis.

Ioan. 5.
2. Pet. 2.

non hæc

Esai. 66. non hæc esset minatus. & propterea sic dicit Dominus. Propterea quòd hos sermones non audiistis, ideo
Hiere. 7. hæc dicit Dominus. &: Ecce propterea dicit Dominus. Propterea enim est Prophetia, propter obedien-
Ezech. 33. tiam scilicet & inobedictiam. Propter illam quidem, vt seruemur: propter hanc autem, vt castigemur. Est autem Pædagogus noster Verbum, qui præternaturales animæ affectiones curat per admonitiones. Morborum enim corporis auxilium, propriè vocatur Medicina, quæ docetur humana sapientia. Verbum autẽ
Psal. 85. paternũ, solus est humanarũ ęgritudinũ, Pęonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Salutũ sacerdotium, inquit, Deus me⁹ sperantẽ in te. Miserere B mei Dñe, quia ad te clamabo toto die. Medicina enim vt ait Democritus, medetur morbis corporis, sapientia autẽ liberat animã à perturbationibus. Bonus autẽ Pædagogus, qui est sapientia, qui Verbum Patris, qui fabricatus est cælum, vniuersi figmenti curam gerit, eiusque corpori & animæ medetur, qui est omni ex
Marc. 2. parte sufficiens medicus humanæ naturæ, seruator, Surge, inquit, paralytico, & sublato, in quo iaces, gra-
Ioan. 11. bato, vade domum, & qui prius erat infirmus, extemplo sanus & firmus euasit. Et mortuo, Lazare, dixit, egredere. Ille verò mortuus, ex sepulchro exijt qualis erat ante quàm moreretur, meditatus resurrectionem. Quinetiam ipsi quoque medetur animę præceptis do- C nísque ac gratijs. Sed præceptis quidem ac monitis id facere vtique differt: donis autem ac gratijs diues, Dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. Nos autem simul ac ipse cogitauit, facti sumus infantes, optimũ ac stabilissimum locum ab optima & præclarè ordinata eius moderatione adepti: quæ primum quidem in mundi & cæli solíque ambitibus circumagitur, in cæterorúmque astrorum motibus versatur, propter hominẽ: deinde verò in ipso homine, in quem omne eius studium confertur: eumque maximum ac pulcherrimum esse opus existimãs, prudentia quidem ac moderatione & temperantia animam eius direxit: corpus verò pulchritudine iustáque & commoderata D membrorum proportione temperauit: in humanę autem naturæ actionibus quod in eis rectè & ex virtute geritur, pulchrumque qui est in eis ordinem, ex suo eis inspirauit.

Quòd sit benignus & hominum amans Pædagogus, Cap. III.

IN omnibus prodest & in omnibus iuuat Dominus, & tanquam homo, & tanquam Deus: peccata quidem remittens, vt Deus: ne peccemus autem, Pædagogi ritu instituens, vt homo. Iurè ergo homo est Deo charus, quo- E
Gene. 1. niam eius figmentum homo est. Et alia quidem solo iussu fecit: hominem autẽ per se manu fabricatus est, & quid ei proprium, inspirauit. Quod ergo ab ipso & ad eius imaginem factum est, vel tanquam propter se Deo eligendum, ab ipso Deo fabricatum est, vel tanquam propter aliud eligendum effictum est. Si ergo homo est propter se res eligenda cùm bonus sit, bonũ amauit. & intus est in homine id amatoriũ, quod Dei inspiratio seu insufflatio dicitur. Si autem homo res propter alias eligenda factus est, non alia fuit Deo causa cur hunc faceret, quàm quòd absq; eo neque Deus poterat esse bonus opifex, neque homo peruenire ad Dei cognitionem. Non enim aliter id cuius causa homo factus est Deus fecisset, si non homo factus esset: A & quam habuit absconsam volendo potentiam, per externam impleuit faciendi potestatem Deus ab homine acceptam qui fecit hominem: & vidit quem habuit, & factum est quod voluit, nihil est autem quod Deus non possit. Homo ergo quem fecit Deus, res est per se eligenda. Quæ res autem per se est eligenda, ei est propria ac familiaris, cui per se est eligenda. Ea autem res est expetenda & diligenda. Sed & si quid est diligendum, non potest id ab ipso non diligi. Diligendum autem esse hominem ostensum est. Homo ergo à Deo diligitur. Qui enim fieri potest vt non diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu patris demittitur, Verbum fidei, fides ex superabundantia, ipse Dominus? qui apertè confitetur & dicit: Ipse enim pater *Ioan. 16.* vos diligit, quia vos me dilexistis. Et ipse rursus: Et *Ibidem. 17.* dilexisti ipsos, quemadmodũ me dilexisti. Quidnam ergo vult Pędagogus, & quid profitetur, & quomodo & factis & dictis affectus sit & in iis quæ sunt agenda præcipiendis, & prohibendis ijs quæ sunt contraria, iam vtique clarum est. Manifestum est autem esse alterum genus sermonis, cuius est institutum docere, quod quidem est subtile & spiritale, & accuratam tractandi rationem sequitur, & in arcanis contemplandis mysterijs versatur. Id autem in præsentia differatur. Par est autem eum nos redamare, qui pro suo in C nos amore dux est nobis vitę optimæ degendæ: ex eius autem voluntatis iussis viuere, non ea solùm quæ iubentur exequentes, vel quæ prohibentur cauẽtes, sed etiam has quidẽ imagines auersantes, illas verò, quoad eius fieri poterit, imitantes: Pædagogi factorum similitudinem operando referre, vt impleat id quod dictum est, Ad imaginem & similitudinem. In vita enim tanquam in profundis errãtes tenebris, optimo, & qui nunquam aberret ac offendat duce opus habemus. *Matth. 15.* Optimus autem dux est, non cæcus, vt dicit Scriptura, cæcos in foueas ducens, sed Verbum, cuius est visus perspicacissimus, & qui cordis intima pertuidet. Quẽadmodum ergo non est lux quæ non illuminat, neque D mouens quod non mouet, ita nec diligens quod non diligit, nec bonum quod non prodest, & ad salutem deducit. Faciamus ergo præcepta per opera & facta *Ioan. 1.* Domini. Verbum enim ipsum apertè caro factum est, eandem simul virtutem actiuam & contemplatiuam ostendens. atque adeo eius sermonem, præcepta & monita legem existimantes, cognoscamus quæ sunt breues & directæ viæ ad æternitatẽ. Persuasione enim sunt plena præcepta, non timore.

Quòd ex æquo virorum & mulierum Pædagogus sermo sit, Cap. IIII.

HANC ergo bonam obedictiam magis magísque amplectẽtes, nos ipsos Domino tradamus, firmissimum eius fidei rudentem appendentes, cogitantes eandem esse virtutem viri & mulieris. Si enim vtrísque vnus Deus *Galat. 3.* est, vtrísque etiam vnus est Pædagogus, vna ecclesia, vna moderatio ac temperantia, vna verecundia, alimentum commune, coniugales nuptiæ, respiratio, visus, auditus, cognitio, spes, obedientia, charitas, omnia similia. Quorum autem est vita quidem communis, communis autem gratia, & salus communis, eorum quoque communis est dilectio & educatio. In hoc enim, inquit, seculo vxores ducunt & nubunt, *Matth. 22.* in quo solo fœmininum à masculo discernitur: in *Luc. 20.* illo autem non amplius, vbi socialis & Sanctæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

huius vitæ quæ ex coniunctione proficiscitur, præmia non masculo ac fœminæ, sed homini proponuntur, cùm eum qui est separat⁹ seiungat cupiditas. Viris itaque & mulieribus commune nomen homo est. Ea ratione mihi videntur Attici ἀνδράριον communiter non solùm masculum, sed etiam fœminam vocasse, si cui fide dignus videtur esse Comicus Mænander in Rapizomena, qui sic dicit: Filiola mea. admodum enim natura humanum est ac benignum ἀνδράριον. Iam verò ἄρνες quoq;, quod agnos significat, est epicœnum nomen simplicitatis, animalis masculini & fœminini. Ipse autē Dominus nos pascit in secula seculorū, Amē. Sine pastore autem, nec oues, nec quicquam potest aliud viuere: neque pueri sine pædagogo, nec ministri sine Domino.

Quòd omnes qui in veritate versantur, sint apud Deum pueri, Capit. V.

QVOD itaque Pædagogia quidem sit παιδὸς ἀγωγὴ, hoc est, puerorum eductio, ex ipso nomine clarum est. Restat autē vt pueros quos scriptura significat consideremus, deinde Pædagogum eis præficiamus. Nos pueri sumus. Multifariam autem nos celebrat, multisque modis varijs hominibus allegoricè vtitur Scriptura, simplicitatem fidei diuersis rationibus immutans. In Euangelio itaque: Cùm in littore, inquit, stetisset Dominus, Discipulos (erant autem piscantes) alloquutus est: Puelli, nunquid obsonium habetis? eos pueros appellans, quos vsu & diuturna consuetudine habebat familiares. Et adduxerunt ei, inquit, pueros ad impositionem manuum benedictionis. Cùm autem eius noti ac familiares prohiberent, dixit Iesus: Sinite puellos, & ne prohibete eos venire ad me: talium enim est regnum cœlorum. Quid autem sibi vult quod dictum est, ipse declarabit Dominus, dicens: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut hi puelli, non intrabitis in regnum cœlorum. non regenerationem allegoricè hîc significans, sed quæ in pueris inest simplicitatem, vt eius similitudinem referamus, commendans. Pueros quoque nos eligit spiritus Propheticus. Cùm carpsissent, inquit, pueri ramos oleæ vel palmarum, exierunt obuiam Domino, & clamarunt dicentes: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini: Lux & gloria & laus cū supplicatione Domino. hoc enim significat Osanna, si Latinè explicetur. Mihi autem videtur Scriptura, hanc prophetiam proferens, tacitè eam quæ prædicta fuerat probri loco obiicere. Nunquam legistis, Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem? Hac itidem ratione Dominus suos familiares stimulat, vt ipsum diligenter attenderent incitans, vt qui iam ad patrem properaret: auditores vt maiore desiderio eum audirent præparans fore vt paulò pòst abesset præsignificans: oportere eos veritate vberius ac profusius frui inuens, cùm Verbum mox se in cælum reciperet. Rursus ergo eos vocat puellos. Ait enim: Puelli, adhuc modicum sum vobiscum. Et rursus assimilat regnum cælorum puellis in foro sedentibus, & dicentibus: Tibia vobis cecinimus, & non saltastis: lamentati sumus, & non planxistis: & quæcunque alia subiunxit his consentanea. Neque verò ita solùm sentit Euāgelium, sed prophetia quoque est eiusdem sentētiæ. Dicit itaque Dauid, Laudate pueri Dominum, laudate nomen Dñi. Porrò autem dicit etiam per Esaiam: Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus. Miraris, dum audis viros, qui sunt in Gentibus à Dño vocari pueros: nō mihi vocem videris audire Atticam, à qua disci potest, eas, quæ sunt elegantes & speciosæ adolescentulæ, & præterea ingenuæ appellari παιδίσκας, ancillas autem παιδαρίσκας, & ipsas adolescentulas propter ætatis puerilis vigorē diminutiuè puellarum nomine honorari. Iam verò cùm dicit, Agnelli stent à dextris, simplices pueros significat, tanquam agni & oues sint genere, non viri. Agnellos autem priuilegio dignos censuit, eam quæ est in hominibus facilitatem ac teneritudinē morumque simplicitatem & animi innocentiā præferens. Et rursus quando dicit, Tanquam vituli lactentes, nos rursus allegoricè significat. Et quādo, Tanquam columbam simplicem & felle carentem. Et cùm rursus nos iubet per Mosen duos pullos columbarū vel par turturum pro peccato offerre, corū quę sunt tenera, nullam quæ eis inest cum peccato affinitatem, pullumque innocentiam, & acceptæ iniuriæ nullam recordationem dicens esse Deo acceptam, & simile simili expiari exponens. Quinetiam turturum timiditas, quæ ne peccetur adhibēda est, cautionem significat. Quod autem nos pullos dicat, testis est Scriptura: Quemadmodum gallina congregat pullos sub alis suis: ita nos sumus pulli Dñi sane, quàm admirabiliter & mysticè animæ simplicitatem ex puerili ætate describente sermone. Alicubi enim nos vocat pueros, alicubi verò, pullos, nonnunquam autem infantes, alicubi autem filiolos, & sæpe filios, & populum recentem, & populum nouum. Seruis autē meis, inquit, imponetur nomen nouum. Nomen nouum dicit, quod est recens, æternum, impollutum, simplex, & infantile & verum, quod benedicetur in terra. Per allegoriam autem nos rursus pullos vocat, qui vitij iugum non subimus, qui ab improbitate minimè domiti sumus, sed sumus simplices, & ad ipsum solum Patrem exilimus: non equos subiugales, qui ad propinquorum vxores hinniunt, & fœminarū insano amore tenentur, sed liberos, & recēter genitos: qui propter fidem exultant: qui celeriter currunt ad veritatem: qui sunt veloces ad salutem: qui mundana proterunt & conculcant. Lætare valde filia Sion, annuncia filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit tibi iustus, mansuetus, & seruans, & ipse mitis, & qui ascendit subiugalem & pullum nouum. Non satis habuit solum dixisse pullum, sed etiam nouū ei adiecit, humanitatis quæ in Christo vnita est nouitatem, & senij expertem cum simplicitate æternitatem ostendēs. Tales autem nos nouos pullos qui infantes sumus diuinus noster alit pullorū domitor. Quòd si asinus quoque nouus est in Scriptura, pullus tamen est hic quoq; asinus. Et pullum, inquit, alligauit vineæ. hunc simplicem & infantem populum sermoni alligans, quem vocat allegoricè vitem. Fert enim vinum vitis sicut Verbum sanguinem. Est autem vtrumque poculentū hominibus ad salutem: vinum quidē corpori, sanguis verò spiritui. Quòd autē nos quoque agnos dicit, fide dignus testis est spiritus loquens per Esaiam: Sicut pastor pascet gregē suum, & brachio suo colliget agnos: per id quod est in ouibus tenerrimum, agnos scilicet simplicitatem allegoricè significans. Atqueadeo nos quidem certè earum quæ sunt in vita longè pulcherrimas & perfectissimas possessiones appellatione puerili honorātes, disciplinā Græcè παιδείαν, & παιδαγωγίαν vocauimus. Pædagogiam autem esse confitemur bonam à pueris in virtute institutionem. Nobis itaque Dominus apertius ac euidentius reuelans quid

Matth. 18. *Matth. 21.* *Psal. 8.* *Ioan. 13.* *Matth. 11.* *Psal. 112.* *Esai. 8.* *Matth. 25.* *Hiere. 46.* *Deut. 14.* *Numer. 6.* *Matth. 23.* *Esai. 40.* *Zach. 9.* *Matth. 21.* *Genes. 49.*

quid ex appellatione puerorum significetur, cùm orta esset quæstio inter Apostolos, quisnam ex eis maior esset, statuit Iesus puellum in medio dicēs: Qui se humiliauerit vt hic puellus, is maior est in regno cælorū. Non ergo puerorum appellatione vsus est tanquam qui per ætatem essent inconsiderati, & ratione minimè vti possent, quemadmodum nonnulli sensere: neque si dixerit, nisi fueritis sicut hi puelli, non intrabitis in regnum Dei, id inerudite accipiendum est. Qui itaque infantes sumus, humi non amplius volutamur: neque vt antea serpentum more in terra serpimus, toto corpore in stultis cupiditatibus prouoluti, sed mente sursum erecti, mundoque & peccatis renunciantes, suspenso pede eatenus terram tangentes, quatenus in mundo esse videamur, sanctam persequimur sapientiam. Hęc autem videtur esse stultitia iis, qui se ad calliditatem & versutiā exacuerunt. Iurè ergo sunt pueri, qui Deum solum patrem nouerunt, simplices infantes, integri ac innocentes, qui sunt vnicornium cornuū amatores. Iis itaque qui in sermone processerūt, hanc vocem annunciauit, rerum ac negociorum quæ hîc sunt iubens curam abiicere, & suadens solum patrem attendere, puellos imitantes. Et ideo dicit in iis quæ consequuntur: Ne sitis soliciti de crastino, sufficit enim diei malitia sua. Ita curis de victu depositis, soli Patri adhærere præcipit. Qui autem hoc implet præceptum, reuera infans ac puer Deo est & mundo: huic quidem, tanquā seductus ac errabūdus: illi verò, tanquam dilectus. Iam verò si vnus est, vt dicit Scriptura, magister in cælis, in cōfesso est, qui in terra sunt, omnes appellari discipulos. Ita enim habet veritas, id quidem quod est perfectum, esse apud Dominum qui semper docet: quod puerile autē est & infantile, apud nos, qui semper discimus. Porrò autem itidem Prophetia id quod perfectum est honorauit viri appellatione. Et per Dauid quidem, de diabolo: Virum, inquit sanguinum abominatur Dominus. Virum vocat, vt qui sit perfectus in vitio. Dicitur vir quoque Dominus, vt qui sit perfectus in iustitia. Iam enim Apostolus ad Corinthios scribens, dicit: Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo: siue tanquā infantes & sanctos, veruntamen soli Domino. Ad Ephesios autem scribens, apertissimè reuelauit quod quæritur, dicens: hoc modo: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Dei in virum perfectum, in mansuram ętatis plenitudinis Christi, vt non simus amplius infantes qui fluctibus agitemur & circumferamur omni vento doctrinæ, in prestigiis hominum, in versutia ad insidias erroris: vera autē dicentes in dilectione, augeamus in ipsum omnia. Hæc dicens ad ædificationem corporis Christi, qui est caput & vir, qui solus in iustitia perfectus: nos autem infantes, qui ad inflationem perflantes, hæresum ventos vitantes, & ijs non fidem habentes qui nos aliter docēt quàm patres, tunc perfecti efficimur quādo sumus ecclesia, capite, Christo scilicet, recepto. Hic autem par est attendere, appellationem huius vocabuli νήπιος, quod infantem significat, vt intelligatur τὸ νήπιον non dici de insipientibus. Qui est enim insipiens, dicitur ἀνόητος, νήπιος autem, qui est νηφάλιος, vt ἥμερος qui est leni ac molli animo. Quo fit, vt is dicatur νήπιος, qui moribus mitis ac mansuetus recenter euasit. Hoc autem manifestissimè significauit beatus Paulus, dicens: Cùm possemus oneri esse sicut Christi Apostoli, fuimus mites in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Mitis ergo ac mansuetus est infans, nēpe νήπιος, & ea ratione magis tener ac mollis, & tener mollisque est, qui est simplex, doli ac fraudis expers, & remotus à simulatione, rectoque & erecto animo. Hoc est autem fundamentum simplicitatis & veritatis. Super quem enim, inquit, respiciam, nisi super mansuetum & quietum? Talis enim est sermo virginalis, tener ac mollis, & fictioni non affinis. Vnde etiam virginē teneram sponsam, & puerū ἁπαλόφρονα, ἁπαλοὶ ἀνατολοί, hoc est, teneri ac mollis animi, vocare consueuimus. Sumus autem nos teneri ac molles, qui persuasioni nō reluctamur, & à bonitate non difficiliter colimur, bileq; vacui, & malitia & peruersitate minimè permixti sumus. Vetus enim generatio peruersa est & duro corde. Chorus autem infantium. nos inquam, qui sumus nouus populus, mollis est & delicatus vt puer. Propter simplicium autem & innocentum corda, fatetur se gaudere Apostolus in epistola ad Romanos, & quandam, vt ita dicam, infantium definitionem tradit, dicens: Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum. Neque enim nomen τὸ κακὸν à nobis intelligitur per priuationem, quoniam à Grammaticis statuitur τὸ esse priuatiuam particulam. Si qui enim infantiam infectantur, nos vocant insipientes, videre quomodo Dominum blasphemiis & maledictis impetunt, dum eos existimant insipientes qui ad Deum confugerunt. Sin autem, quod magis quoque audiendum est, ipsi de simplicibus infantes acceperint, gaudemus appellatione. Infantes enim sunt mentes nouæ in veteri insipiētia, quæ nuper prudentes, quæ in Nouo Testamento exortæ sunt. Nuper certè Deus per Christi aduentum fuit cognitus. Deum enim nemo nouit nisi Filius, & cui filius reuelauerit. Iuuenes ergo populus nouus vt distinguatur à veteri populo, ij sunt qui noua bona didicerunt: & est nobis vber ætatis ipsa iuuentus expers senij, in qua semper vigemus ad intelligentiam & mentis agitationem, semper iuuenes, & semper mansueti, & semper recentes ac noui. Oportet enim nouos esse sermones, qui noui verbi fuerunt participes. Quod autem fuit ærernitatis particeps, ei quod est ab interitu alienum solet assimilari, vt puerilis ætatis appellatio, sit nobis ver totius vitæ, propterea quòd sit senij expers, quæ est in nobis veritas, & mores nostri, qui sunt veritate perfusi. Sapientia autem semper germinans, quæ semper similiter & eodem modo se habet, & nūquam mutatur, Puelli, inquit, eorum super humeros tollentur, & super genua consolationem accipient perinde ac si mater aliquem consoletur, ita ego quoque vos consolabor. Mater quidem ad se pueros adducit: & nos matrem quærimus Ecclesiam. Quicquid itaque est imbecillum & tenerum, vt quod propter imbecillitatem auxilio egeat, gratum est, iucundum & delectabile, animosa animæ parte ei quod est tantillum auxilium ferente. Quemadmodum enim patres & matres lubentius vident, equorum quidem pullos, boum verò paruos vitulos, & leonum leunculum, & cerui hinnulum, & hominis puellum: ita etiam vniuersorum Pater eos qui ad ipsum confugiunt recipit, & in filiorum adoptionem spiritu regeneratos nouit mansuetos, & eos solos diligit, eisque fert auxilium, & pro eis pugnat, eosque defendit: & ideo puellum nominat. Ego verò Isaac quoque ad puerum refero. Isaac, risus exponitur. Eum vidit ludentem cum vxore & auxiliatrice Rebecca rex curiosus. Rex autem, cui nomen erat Abimelech, mihi videtur esse quædam supramundana sapientia, quæ puerilis ludi

Matth. 18. *2. Cor. 11.* *Ephe. 4.* *1. Thess. 2.* *Esai. 66.* *Rom. vlt.* *Matth. 11.* *Luc 10* *Esai. 49. & 66.* *Gene. 26.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

παιδεία

ac disciplinæ considerat mysterium. Interpretantur autem Rebeccam, tolerantiam. O prudentem ludum ac disciplinã, Risus & à tolerantia adiuuatur, & Rex, qui ea attendit, stupet & admiratur spiritum eorum qui sunt puelli in Christo, qui in tolerantia vitam agunt. Et hic est diuinus ludus ac disciplina. Talem ludum ludere suum Iouem dicit Heraclitus. Quid enim aliud viro sapienti & perfecto magis conuenit, quàm ludere & collætari? per honestarum rerum tolerantiam, & bonorum, administrationem, dies festos cum Deo celebrantem. Potest etiam aliter accipi quod à prophetia significatur, nos scilicet lætari & ridere propter salutem, quemadmodum Isaac. Risit autem ille quoque à morte solutus, ludens & exultans cum sponsa, quæ nostra est ad salutem auxiliatrix Ecclesia, cui firmum ac solidum nomen impositum est, Tolerantia: vel quoniam ea manet in secula, semper gaudens: vel quòd constet ex tolerantia credentium, qui sumus membra Christi, & eorum qui ad finem sustinuerunt testimonium, & quæ sit propterea gratiarũ actio. Hic est ludus & disciplina mystica, & salus quæ cum graui ac honesto solatio fert auxiliũ. Rex itaque Christus è superis risum nostrum speculatur, & cum è fenestra, vt dicit Scriptura, prospexisset gratiarum actionẽm, & benedictionem, exultationem & lætitiam, & simul etiam cùm ijs operantem tolerantiam, & eorum coniunctionem, solam suam respicit ecclesiam: ostendens faciem suam quæ deerat ecclesiæ, quę regali capite perfecta efficitur. Vbi erat autẽ fenestra per quã ostendebatur Dominus? Caro, per quam fuit manifestatus. Ipse est Isaac (aliter enim accipere possumus) qui est typus ac figura Domini. Puer quidem vt filius: erat enim filius Abrahæ, quemadmodum Christus Dei: hostia autem sicut Dominus, sed non oblatus est vt Dominus. Ligna solùm sacrificij portauit Isaac, vt lignum Dominus. Mystice autem risit, prædicens fore, vt Dominus nos risu impleret, qui sanguine Domini ab interitu & corruptione redempti sumus. Solummodò autem ipse Isaac non passus est, quę primas passionis partes Verbo cesserit. Quinetiam significat Domini diuinitatem, dum non fuit occisus. Surrexit enim post iusta facta funeris Iesus: non passus, quemadmodum Isaac dimissus est è sacrificio. Porrò autem ad eius quod propositum est defensionem, maximum quoque aliud afferam. Ipsum Dominum puellum nominat, id per Esaiam prædicẽs spiritus: Ecce puellus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & vocatum est nomen eius, magni consilij Angelus. Quid est ergo puellus? Infans, ad cuius imaginem nos infantes sumus. Per eundem Prophetam narrat eius magnitudinem: Admirabilis consiliarius, Deus potens, pater æternus, princeps pacis: eò quòd ludum ac disciplinã impleat: Et pacis eius nõ est finis. O magnum Deum. O perfectum puerum. Filius in Patre, & Pater in Filio. Et quomodo non est perfecta huius pueri puerilis disciplina & institutio, quæ nos omnes pueros peruadit, Pædagogi ritu nos instituens, qui sumus eius infantes? Is manus in nos expandit, quæ apertè & euidenter fuere creditæ. De hoc puello fert quoque testimonium Ioannes, qui est maior Propheta inter natos mulierum: Ecce agnus Dei. Quoniam enim Scriptura pueros ac infantes agnos nominat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris.

A

Esai. 9.

Ioan. 1.

Aduersus eos qui existimant, puerorum & infantium appellationem significare primarum disciplinarum doctrinam. Capit. VI.

LICET autem nobis veluti ex quadam redundanti copia eos aggredi, qui in reprehendendis aliis delectãtur. Non enim nos pueri & infantes appellati sumus, quòd sit puerilis & contemnenda nostra disciplina, vt nos calumniati sunt, qui sunt inflati scientia. Statim itaq; regenerati recepimus perfectionem, cuius causa festinabamus. Fuimus enim illuminati: id autem est, Deum agnoscere. Non est ergo imperfectus, qui quod perfectum est cognouit: nec me reprehenderitis, quod fatear me Deum nosse. Verbo enim ita dicere visum est: Is verò liber est. Iam enim dum tingeretur Dominus, vox è cælis testis dilecti resonuit: Tu es filius meus dilectus, ego hodie genui te. Sapientes ergo rogemus: Christus hodie regeneratus: iám ne est perfectus, an quod est absurdissimum, ei aliquid de est? Sed si ita est, vt aliquid disceret opus fuit: sed cum cùm Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneũ. Neq; enim quis Verbo maior fuerit. Sed neque magister ac doctor est eius qui solus est magister. An non ergo vel inuiti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum, ex œconomica præordinatione esse perfectè regeneratum? Etsi erat perfectus, cur qui erat perfectus tingebatur? Oportebat, inquiunt, implere humanam professionem. Pulcherrimè. Ita enim dico. Simul ac ergo à Ioanne tingitur, sit perfectus scilicet. Nihil ergo ab eo didicit? nequaquam. Solo autem lauacro perficitur, & spiritus aduentu sanctificatur. Ita habet. Hoc ipsum nobis quoque euenit quorum fuit exemplar Dominus. Tincti illuminamur: illuminati, in filios adoptamur: adoptati perficimur: perfecti immortales reddimur. Ego, inquit, dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Multis autem modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum, & lauacrum. Lauacrum quidem, per quod peccata abstergimus. Gratia autem, qua remittũtur pœnæ quæ peccatis debentur. Illuminatio autem, per quam sanctam illam & salutarẽ lucem intuemur, hoc est, per quam id quod est diuinum perspicimus. Perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit qui Deum nouit? Est enim reuera absurdum, Dei vocari gratiam, quæ non sit perfecta & vndequaque plena. Qui est autem perfectus, perfecta vtique largietur. Quemadmodum autem simul ac ipse iussit fiunt omnia, ita sequitur, vt eo quòd solum gratificari voluerit, plena fuerit gratia. Quod enim futurum est temporis, id per voluntatem potentiæ anticipatur. Accedit ijs, quòd liberatio à malis est initium salutis. Soli ergo qui primùm vitæ fines attigimus, iam perfecti sumus. Iam autem viuimus, qui sumus à morte separati. Christum ergo sequi salus est. Quod enim factum est, in ipso vita est. Amen amen dico vobis, inquit, qui sermones meos audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transijt à morte ad vitam. Ita solùm credidisse & regeneratum esse, est in vita perfectio. Nunquam est enim Deus imbecillus. Quemadmodum enim eius voluntas est opus, & id Mundus nominatur: ita etiam eius voluntas est hominum salus, & ea vocata est Ecclesia. Nouit ergo quos vocauit, quos seruauit: simul autem vocauit, & seruauit. Ipsi enim vos, inquit Apostolus à Deo docti estis. Nefas est ergo imperfectum sentire, quod

B

C

D

E

Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Ibidem.

Psal. 81.

Rom. 8.

re, quod abeo docetur. Quod autem ab eo discitur, est æterni Seruatoris æterna salus. Cui gratia in secula seculorũ, amen. Et qui est solummodò regeneratus, quẽadmodũ etiã illuminatus dicitur: illuminatus quidem protinus à tenebris liberatur, & ab eo tẽpore lucem accepit. Quemadmodũ ergo qui somnũ excusserunt, ab eo tempore protinus intus vigilant: vel potius quẽadmodũ qui oculorum suffusionem conãtur amouere, non extrinsecus eis lucem suppeditant, quam nõ habent, sed quod oculis impedimentum afferebat depellentes, liberam relinquunt pupillam: ita etiam qui tingimur, absterfis peccatis, quæ diuino spiritui instar caliginis tenebras offundebant, liberum, ab omnique impedimento vacuum, & lucidum habemus spiritus oculum: quo quidem solo quod diuinum est intuemur, cælitùs influente nobis sancto spiritu. Hæc est æternæ splẽdoris temperatura, qui videre potest æternam lucem: quandoquidem quod simile est, est amicum simili. Quod sanctum est autem, amicum est ei ex quo sanctum est, quod lux propriè appellatum est. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Hinc puto ab antiquis Græcis hominẽ vocatum esse φῶτα, id est, lucem. At nondum, inquiunt, perfectum donum accepit. Ego quoque assentior: sed est in luce, & tenebræ ipsum non comprehendunt. Inter lucem autem & tenebras nihil est intermedium. In resurrectione autem credentium, finis est repositus. Is autẽ non est aliquid aliud adipisci, quàm promissum prius conuentum assequi. Non enim eodem tempore ambo simul consistere dicimus, nempe & accessum ad finem, & accessus anticipationem. Nõ est enim idem, æuum & tempus. Sed neque idem est appetitio, qua ad aliquid impellimur, & finis ad quem tendimus. Circa vnum autem ambo, & vnus circa ambo versatur. Est autem, vt ita dicam, incitans quidem appetitio, fides quæ in tempore generatur: finis promissum autem assequi, qui est firmus ac stabilis in secula. Ipse autem Dominus salutis æqualitatem apertissimè reuelauit, cùm dixit: Hæc est enim voluntas patris mei, vt omnis qui contemplatur filium, & credit in ipsum, habeat vitam æternam, & resuscitabo ipsum in nouissimo die. Quatenus ergo fieri potest, in hoc mundo, quem per nouissimum diem significauit, qui eousque seruatur dum cessauerit, nos perfectos factos esse credimus. Fides enim est doctrinæ perfectio. Et ideo dicit: Qui credit in filium, habet vitam æternam. Si ergo qui credidimus, habemus vitam æternã, quid reliqui est vltra vitæ æternæ possessionem? Fidei autem quæ ex se perfecta & plena est, nihil deest. Sin autem ei aliquid deest, non est vndequaque perfecta, neque fides est in vlla reclaudicans: neque postquam ex hoc loco excesserint, expectat eos qui crediderunt, cùm absque vllo discrimine hic arrham acceperint. Sed cùm illud quod futurum est credere præceperimus, post resurrectionem quod factum est recipimus: vt illud impleatur quod dictum est: Fiat secundum fidem tuam. Vbi autem fides, hic promissio. Promissionis autem perfectio est requies. Quapropter cognitio quidem est in illuminatione: finis autem cognitionis, requies. quod quidem extremum expetendum intelligitur. Quemadmodum ergo imperitia, peritia soluitur, & inuenta certa via, dubitatio: ita illuminatione tenebras deleri necesse est. Tenebræ autem sunt ignoratio, per quam in peccata incidimus, circa veritatem hallucinantes. Cognitio ergo est illuminatio quæ delet ignorationem, & perspicacem videndi facultatem inserit. Quin etiam eorum quæ sunt deteriora reiectio, est meliorum reuelatio. Quæ enim malè colligauit ignoratio, ea pulchrè resoluit agnitio.

A

B

C

D

E

Ephes. 4.

ἀΐδιον.

Ioan. 8.

Ibidem 3.

Matth. 9.

Hæc autem vincula quam celerrimè remittuntur, humana quidem fide, diuina verò gratia, cum remittuntur peccata vno medicamento præconio, nempe verbali baptismo. Omnia ergo peccata eluimus, & è vestigio mali non sumus amplius. Vna est hæc gratia illuminationis, quòd non sint ijdem mores, qui erant ante quàm lauaremur. Quoniam autem cognitio vnà oritur cum illuminatione circa mentem refulgens, & qui prius rudes & ignari eramus, protinùs vocamur discipuli: vtrúmne id factum est cùm aliquando aduentasset disciplina? non enim poteris tempus dicere. Catecheſis enim, seu quæ per auditum suscipitur institutio, ad fidem deducit. Fides autem simul cum baptismo docetur à diuino spiritu. Quòd enim fides vna sit vniuersa salus humanæ naturæ, eadem sit autem iusti & benigni Dei erga omnes æqualitas & communicatio, Paulus manifestissimè expositi, sic dicens: Priusquàm autem veniret fides, custodiebamur sub lege, concluſi sub fide quæ erat reuelanda. Quare lex fuit noster pædagogus in Christo, vt ex fide iustificemur. Postquam autem venit fides, non sumus amplius sub pædagogo. Nõ auditis nos nõ esse amplius sub illa lege quæ erat cũ timore, sed sub Verbo qui est pædagogus liberi arbitrij? Deinde subiunxit vocem quæ est remota ab omni personarũ acceptione: Omnes enim filij estis per fidem Dei in Christo Iesu. Quicunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus nec Græcus, non est seruus nec liber, non est masculus & fœmina. Omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu. Non ergo hi quidem sunt cognitione præditi, hi autem animales in eodem verbo: sed omnes qui concupiscentias carnales deposuerũt, sunt æquales & spiritales apud Dominum. Et rursus alibi scribit: Etenim vno spiritu omnes nos in vnũ corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes ex vno poculo bibimus. Neque verò absurdum fuerit illorum quoquẽ ipsorũ, vnà cum eis, verbis vti, qui spiritus quidem percolationem dicunt esse meliorum memoriam. Percolationem autem intelligunt, quæ ex meliorum fit recordatione, eorũ quę peiora sunt separationẽ. Et itaque qui meliora reuocauit in memoriam, necessariò sequitur pœnitentia propter deteriora. Ipsum ergo spiritum pœnitentia adductum recurrisse fatentur. Eodem modo nos quoque nostrorum peccatorum moti pœnitentia, ipsorum detrimentis renunciantes, baptismo percolati ad æternam quoque lucem recurrimus, filij ad patrem. Exultans itaque in spiritu Iesus, Confiteor tibi pater, inquit, Deus cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Infantes nos ac paruulos pædagogus & magister appellans, qui sapientibus qui sunt in mũdo, sumus aptiores ad salutẽ, qui sapientes seipsos existimãtes, superbia inflati sunt: & exclamat exultans & mirandum in modum lætus, tanquã vnà cum infantibus balbutiẽs: Næ, ó pater, quia sic cõplacuit ante te. Propterea quæ abscõsa sunt à sapientibus & intelligentibus huius quod nunc est seculi, reuelata sunt infantibus. Meritò ergo Dei pueri, qui veterẽ quidẽ hominẽ deposuerũt, & vitij tunicã exuerunt: Dei aũt incorruptionẽ induerũt, vt nouus facti populus sanctus, regenerati impollutũ hominem custodiamus. & infans quidem est, tanquã Dei puellus, qui à fornicatione & improbitate est ex-

λογικῶν φωτισμῶν.

Gal. 3.

Ibidem.

1. Cor. 12.

Matth. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

purgãtus. Manifestissimè itaque beatus Paulus nos ab
Cap. 14. hac quæstione liberauit in priore epistola ad Corinthios, sic scribens: Fratres ne pueri efficiamini mentibus, sed sitis vtio infantes, mentibus autem este perfecti. Illud autem: Quando eram paruulus, cogitabã vt
1. Cor. 13. parutilus, loquebar vt paruulus: quam sub lege egit vitam significat, in qua non vt iam simplex, sed vt adhuc insipiens, puerilia quidem animo agitans, persequebatur: puerilia autem loquens, blasphemijs & maledictis verbum incessebat. Duo enim significat τὸ νήπιος, infantem videlicet & stultum. Postquam factus sum, inquit, vir (rursus dicit Paulus) feci vt cessarent ea quæ erant infantis. Non ætatis imperfectam magnitudinẽ, sed nec temporis præfinitam mensuram, neque viriliũ B
& perfectiorum disciplinas: arcanas scilicet alias doctrinas significat, infantiam extra fines amandans, qui se eam annunciare profitetur Apostolus. Sed infantes quidem dicit eos qui sunt in lege, qui non secus ac laruis pueri, timore perturbantur. Viros autem qui Verbo paremus, nostríque sumus iuris & arbitrij, vocauit qui credidimus, spontanea electione seruati, sapienter, non insipienter metu territi. De hac re testimoniũ ferat ipse Apostolus, Iudæos secundum prius testamentum dicens hæredes, nos autem secundum promissionem. Dico autem, inquit, quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omniũ, sed est sub
Gal. 4. tutoribus & curatoribus vsque ad patris præfinitum C
tempus: ita & nos quando eramus redacti in seruitutẽ sub elementis mũdi. Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui erant sub lege redimeret, vt adoptionẽ filiorũ per ipsum reciperemus. Vide quomodo confessus est esse infantes, qui timori & peccatis subiecti sunt: eos autem qui sub fide sunt filios vocans, viros effecit, tanquam vt eos distingueret ab in-
Ibidem. fantibus qui sunt in lege. Non es enim, inquit, amplius seruus, sed filius. Sin autem filius, & hæres per Deum. Quid ergo filio deest post hæreditatem? Eleganter ergo sic exponi potest illud, Quando eram infans: hoc est, quando eram Iudæus (erat enim à prima sua origine Hæbræus) cogitabam vt infans, quoniam sequebar D
legem: postquam autẽ factus sum vir, non amplius quę sunt infantis, hoc est, quæ sunt legis, sed quæ sunt viri, cogito, hoc est, quæ sunt Christi, quem solum virum Scriptura vocat, vt antè diximus: cessare feci quæ sunt infantis. Quæ est autem in Christo infantia, est perfectio, si cum lege conferatur. Cùm hîc simus suscipiẽda est defensio infantiæ. Est præterea interpretandum
1. Cor. 3. id quoque quod ab Apostolo dictũ est: Lac vobis potum dedi tanquam infantibus in Christo, non cibum: nondum enim poteratis, sed neque adhuc nunc potestis. Non ealm mihi videtur dictum Iudaicè accipiẽ-
Exod. 3. dum quod dicit. Nam illam quoque scripturam ei ex E
hoc aduerso adducam. Inducam vos in terram bonam lacte & melle fluentem. Exoritur itaque maxima dubitatio in harum scripturarum collatione cogitantibus. Si enim fidei in Christum principium est quæ per lac designatur infantia: ea autem tanquam puerilis & imperfecta vilipenditur: quomodo eius quod est perfectum & scientia præditum, post cibum requies, infantili rursus lacte honorata est? Nunquid ergo hoc, quod veluti quãdam similitudinem indicat, tale quid significat? & est vtique hoc dictum ita legẽdum: Lac vobis potum dedi in Christo: & paruo interiecto spatio subiungamus, Tanquam infantibus. vt per lectionis distinctionem talem sensum accipiamus, Catechizaui vos, hoc est, per auditum in Christo institui, simplici verò & ex se naturali alimento spiritali. Talis est enim lactis, quæ est altrix animalium, substantia, ex amantibus vberibus scaturiens: ita vt vniuersum sic intelligatur. Quemadmodum nutrices recenter natos infantes lacte nutriũt, ita ego Christi lacte nempe vobis spiritale nutrimentum instillans. Ita ergo perfectũ est alimentum lac perfectum, & ad finem qui nunquã cessaturus est deducit. Quocirca in quiete quoq; idẽ ipsum lac & mel promittitur. Iurè enim rursus iustis lac Dominus pollicetur, vt apertè Verbum esse vtrunque ostendatur, Alpha & ω, principium & finis: Verbũ inquam, quod lac allegoricè dicitur. Tale quid Homer⁹ vel inuitus diuinat, iustos homines γαλακτοφάγους, hoc est, qui lacte vescuntur, appellans. Potest etiam ita Scriptura accipi. Et ego, fratres, nõ potui loqui vobis *1. Cor. 3.* tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus, tanquã infantibus in Christo, vt possint carnales intelligi, qui recẽter instituebantur, erántque catechumeni, & adhuc infantes in Christo. Spiritales enim eos qui sancto spiritui iam crediderunt, appellauit. Carnales au- νεοκατήχητοι
tem, eos qui per auditionem recẽter institui sunt, nec adhuc sunt expurgati: quos meritò adhuc carnales dicit, vt qui æquè ac Gentes ea quæ erant carnis cogitabant. Vbi enim inter vos æmulatio & lis, an non carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quocir- *1. Cor. 3.*
ca dicit etiam, Lac vobis, inquit, potum dedi: cognitionem dicens vobis infudi, quæ ex catechesi, id est, per auditum institutione data est, quæ nutrit in vitã æternam. Quinetiam hoc verbum, Potum dedi, est symbolum ac signum perfectæ participationis. Qui enim perfecti sunt, dicuntur bibere, infantes autem lugere. Sanguis enim meus, inquit Dominus, verus est potus. Nunquid ergo cùm dixit, Lac potum dedi, significauit perfectam in verbo Lacte lætitiam, veritatis scilicet cognitionem? Quod autem deinceps subiungitur, Non cibum, nondum enim poteratis, euidentem quæ erit in futuro seculo reuelationem, iustar cibi, facie ad faciem, potest significare. Videmus enim nunc tanquã per speculum, dicit idem Apostolus, tunc autem facie ad faciem. Quocirca illud quoque subiunxit: Sed neque nunc potestis, adhuc enim carnales estis, quæ sunt carnis cogitantes, concupiscentes, amantes, æmulantes, iracscentes, inuidentes. Non enim in carne amplius sumus, vt quidam existimarunt: cum ea enim, facies Angelis æqualem habentes promissum facie ad faciẽ videbimus. Quomodo autem, si verè est illud promis- *1. Cor. 2.*
sum postquam hinc excesserimus, quod oculus nõ vi- *2. Cor. 12.*
dit, neque in mentem hominis ascendit, se id nouisse dicunt, cùm spiritu non intellexerint, sed ex disciplina acceperint, quod auris nunquam audiuit, præterquam illa sola quæ in tertium cælum rapta est, sed illud quoque arcano silentio obtegere iussus est? Sin autem humana sapientia, quod quidem restat, potest intelligi, est cognitionis gloriatio. Audi legem scripturæ: Ne glorietur sapiens in sapientia sua: & non glorietur fortis in fortitudine sua, sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Nos autem à Deo docti sumus, & *Hierem. 9.*
in Christi nomine gloriamur. Quomodo ergo nõ est *1. Cor. 1.*
existimandum, Apostolum hoc modo intelligere lac infantium, siquidem pastores sumus qui ecclesijs præsumus ad imaginem boni pastoris, vos autem oues? an non eum qui lac quoque gregis dicit Dominũ seruare consequentiam, vtentem allegoria? Iam verò dictũ rursus menti est applicandum, Lac vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis: nõ aliquid aliud quàm

quàm lac cibum existimantes, sed idem substantia. A
Similiter enim idem ipsum quoq; Verbum vel est remissum laxúmque & mite, vt lac: vel concretum & coactũ, vt cibus. Verumenimuero si sic acceperimus, potest à nobis lac intelligi prædicatio, quæ plurimùm diffusa est. Cibus autem, fides, quæ à catechesi in fundamentum coacta & conuersa est: quæ cùm sit auditione solidior, cibo assimilatur in ipsa anima corpus effecta. Tale alimentũ alibi quoque Dominus in Euãgelio secundum Ioannem aliter per symbola ac signa
Ioan 6. exposuit cùm dixit: Comedite carnes meas, & bibite meum sanguinem: euidẽter fidei & promissionis quod est, esculentum & poculentum dicens, allegoricè, per quę ecclesia, tanquam homo ex multis constans membris irrigatur & augetur, & ex vtrisque constatur & coalescit, corpore quidem, fide, anima verò, spe, quẽadmodum Dominus quoque ex carne & sanguine. Reuera enim sanguis fidei est spes, in qua continetur, quemadmodum fides ab anima. cùm autem spes expirauerit, perinde ac si sanguis effluxerit, vitalis fidei facultas dissoluitur. Quòd si velint nonnulli contendere, dicentes lac primas significare disciplinas tanquàm prima nutrimenta, cibum autem spiritales cognitiones, ad quas seipsos propter scientiam erigunt, sciant quod cùm vtique cibum dicant nutrimentum solidũ, & carnem & sanguinem Iesu gloriabunda sua sapientia deducunt ad veram simplicitatem. Sanguis enim C
inuenitur primùm genitus in homine, quem nonnulli dicere ausi sunt substantiam animæ. Hic autẽ sanguis naturali cõuersus cõcoctione, postquã mater concepit & vterũ gerit, charitate consentiente & vnà quodãmodo patiẽte, efflorescit & senescit, vt sit infans absq; metu: & quod carnis quidẽ est humidius, est sanguis, vt qui sit veluti quædam caro humida: sanguinis autẽ lac est id quod est iucundius & subtilius. Siue enim est sanguis qui fœtui qui est in vtero suppeditatur, & per maternum prius vmbilicum mittitur: siue ipsa mẽstrua à proprio motu excluſa, naturali diffusione ab almo & generationis authore Deo ad vbera iam turgentia se conferre iubentur, sanguis mutatus infanti efficitur iu- D
cundum & suaue nutrimentum: ex omnibus enim mẽbris maximum habent consensum vbera cum matrice. Vbi enim in partu vas absciſſum fuerit per quod sanguis ad fœtum deferebatur, obstruitur quidẽ meatus, sanguis autẽ ad vbera impellitur, & cùm illuc permultum defluxerit, extenduntur, & sanguis in lac mutatur, non secus ac mutatur sanguis in pus in vlceratione: siue à venis apertis, quæ sitæ sunt in mamillis, per fœtus distensiones, in naturales mamillarum cauernas sanguis transfunditur, ei autem commixtus qui ex vicinis arterijs emittitur spiritus, manente integra quæ subijcitur sanguinis substantia, vndæ instar agitatus al- E
besceit, & tali interruptione ritu spumæ mutatur affectione quadam ei quæ mari euenit non absimili, quod
ἁλὸς ἔχολα. quidem Poëtæ dicunt ventorum concitum insultibus fulis quisquilias expuere. Veruntamẽ adhuc habet sanguinis substantiam. Eodem modo fluuij quoque dum magno seruntur impetu, circunfusi aëris interceptione lancinati spumam cũ murmure exprimunt: & quod in ore nostro est humidum, spiritu exalbescit. Quàm est ergo absurdum non fateri, sanguinem in eum fulgorem eámque albedinem à spiritu conuerti, eámque susc ipere mutationem in qualitate, non autem in substantia? Nihil certè quod melius nutriat, neque quod sit dulcius, nec lacte candidius, inueneris. Est id itaque omni ex parte spiritali nutrimẽto simile, quod est qui-
dem dulce propter gratiam, nutriens autem tanquam vita, candidum autem vt dies Christi, & sanguinem Verbi ostensum est esse tanquam lac. Ea ergo ratione in puerperio dispensatum lac infanti subministratur, & vbera quæ interim rect à virum respiciebant, iam ad puellum inclinantur, quod à natura elaboratũ est nutrimentum, vt ad capiendum facilè exhibeant edocta, ad salutis educationem. Non enim tanquã fontes sunt vbera influente parato lacte plena, sed alimentũ mutantia, lac in se ipsis efficiunt, & exhalant. Alimentum autem quod est ipsum conueniens ac vtile puello recenter compacto & nato, à Deo altore & Patre eorum qui generantur & regenerantur, elaboratur, quemad- B
modum veteribus Hebræis manna cælitùs defluebat, supercæleste Angelorum nutrimentum. Certè nunc *Exod. 16.*
quoque nutrices id lactis quod primum ad potũ effun- *Deut. 8.*
ditur, eodem quo illud nutrimentum nomine manna appellauerunt. Cæterùm mulieres quidem prægnantes, cùm matres factæ fuerint, lac emittunt. Dominus autem Christus fructus Virginis, non beata duxit vbera fœminea, nec ea ad nutrimentum delegit: sed cùm amans & benignus Pater Verbum impluisset, ipsum iam spiritale alimentum factum est bonis & moderatis hominibus. O miraculum mysticum. Vnus quidẽ est vniuersorum pater. Vnum est etiam Verbum vniuersorum, & Spiritus sanctus vnus, & ipse est vbique. C
Vna autem sola est mater virgo: mihi autẽ placet eam vocare ecclesiam. Lac nõ habuit mater hæc sola, quoniam sola non fuit mulier. Virgo est autem simul & mater, integra quidem & inuiolata, vt virgo: amans autem, vt mater: & suos accersens infantulos, sancto lacte, nempe verbo infantili enutrit. Ideo autem lac nõ habuit, quòd lac esset hic infantulus pulcher & appositus, scilicet corpus Christi, nouũ cœtum verbo nutriens: quem ipse Dominus carnali labore peperit: quẽ ipse fascijs alligauit Dominus, precioso sanguine. O sanctas secundinas: & partũ sanctum: ô sanctas fascias, Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor. Comedite, inquit, meam carnem, & *Ioan 6.*
bibite meum sanguinem. Hæc appolita & conuenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, & carnẽ præbet, & effundit sanguinem, & ad incrementum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium. Veterem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum: alsus autem nouæ Christi diætæ effectos participes, illum, si fieri possit, recipientes, in nobis ipsis reponere, & seruatorẽ intra pectus comprehendere, vt carnis nostræ affectiones integras perfectásque reddamus. At non vis sic intelligere, sed fortasse cõmunius. Hoc quoque modo audi: s. Carnem nobis allegoricè sanctus significat Spiritus: ab ipso enim caro fabricata est. Sanguis Verbũ no- E
bis designat: tanquam enim diues sanguis, Verbum vitæ infusum est. Amborum autem est temperatura Dominus. Alimẽtũ infantiũ est Dominus, qui est spiritus & verbũ. Alimentũ, id est Domin⁹ Iesus, hoc est, Verbum Dei, est spiritus incarnatus, caro cælestis sanctificata. Nutrimentum est lac Patris, quo solo aluntur infantuli. Ipse itaque qui est dilectus & altor noster, Verbum, effudit pro nobis suum sanguinem, salutem humanæ naturæ afferens, per quem qui in Deum credidimus, ad mamillam Patris, quæ curarum obliuionẽ inducit, nempe Verbum, confugimus. Ille autem solus, vt est consentaneum, nobis lac dilectionis infantius suppeditat. Iique sunt verè beati, qui hanc lactant mamillam. Et ideo Petrus quoque dicit: Deposito

Universidad de Deusto
Biblioteca

1. Pet. 2. ergo omni vitio, & omni dolo, & simulatione, & A
inuidia, & detractione, tanquam nuper nati infantes verbale lac concupiſtis, vt in ipſo creſcatis in
ſalutem, ſi guſtaſtis quod Chriſtus Dominus. Quòd
ſi quiſpiam etiam eis conceſſerit cibum aliquid a-
liud eſſe præter lac, deinde quomodo non à ſeipſis
confingetur, vt qui naturam non conſideraſſent?
Etenim alimentum cùm condenſans hyems cõtinet,
& intus concluſo calido non præbet exitum, concoctum & in ſanguinem verſum fluit in venas. Illæ autẽ
cùm eis non detur perſpiratio, impletæ maximè intenduntur, & pulſant. Quocirca nutrices quoque lacte
tunc maximè plenæ ſunt. A nobis autem paulò antè
oſtenſum eſt, ſanguinem prægnantibus in lac deduci, B Geneſ. 49.
mutatum quidem, ſed nequaquam conuerſa ſubſtantia, quemadmodũ ſcilicet ſeneſcentibus pili flaui mutantur in canos. Æſtate autem rurſus corpus, cùm ſit
rarius, vt alimentum faciliùs differatur efficit: & lac
minimè abundat, quoniam neque ſanguis, neque vniuerſum continetur nutrimẽtum. Si ergo cibi quidem
confectio ſanguificatur, ſanguis verò lacteſcit, ſanguis
eſt lactis præparatio, ſicut ſanguis hominis, & acinus
vineæ. Lacte ergo, dominico ſcilicet nutrimento, ſtatim quidem poſtquam editi ſumus, alimur: ſimulac autem regenerati ſuimus, honore affecti ſumus, dũ ſpes
quietis annũciatur, ſuperna Hieruſalem, in qua & mel C
& lac pluere ſcriptum eſt, dum per materiale ſanctum
1. Cor. 6. nobis alimentum deſpondetur. Cibi enim, ſicut ait
Apoſtolus, abolentur. Quod per lac autem eſt nutrimentum, deducit in cælos, ciues cælorum & cum Angelis choreas ducturos enutriens. Quoniam autẽ Verbum eſt fons vitæ ſcaturiens, & flumen olei dictũ eſt,
faciẽtò Paulus allegoricè loquens, & ipſum lac nomi-
Ibidem 3. nans, ſubiungit: Potum dedi. Verbũ enim bibitur alimentum veritatis. Certè potus quoque vocatur humidum nutrimentum. Poteſt autem res eadem eſſe & cibus, ſi aliquo modo affecta ſit, & potus, ſi alio & alio
modo conſideretur, quemadmodum caſeus quoque
eſt lactis concretio, vel lac concretum: neque enim di- D
ctiones auc ꝑari mihi in præſentia curæ eſt, præterquàm quòd vtrunque nutrimentum vna ſubminiſtrat
ſubſtantia. Cæterum pueris quoque lactantibus lac ſolum ſufficit, vt ſit & potus & alimentum. Ego, inquit
Ioan 4. Dominus, habeo manducare cibum quem vos neſcitis. Cibus meus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me. Videte alium cibum, qui quemadmodum lac
allegoricè dictus eſt, nempe voluntas Dei. Quinetiam
propriæ paſſionis complementum abuſiuè poculum
appellauit, quando eam ebibere ac exhaurire & perficere ipſum ſolum oportebat. Ita Chriſto quidem nutrimentum erat paternæ voluntatis adimpletio. Nobis
autem ipſe Chriſtus infantibus eſt alimẽtum, qui Verbum cœlorũ exugimus. Hinc quærere Græcè dicitur E
μαζὸν καὶ μαζίον, quòd infantibus qui verbum quærunt, paterna benignitatis vbera lac ſuppeditant. Præterea autem
ſeipſum quoque panem cælorum Verbum fatetur.
Ioan 6. Non enim Moſes, inquit, dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verũ: panis
enim ex Deo eſt qui de cælo deſcendit, & vitam dat
mundo & panis quem ego dabo caro mea eſt, quam
ego dabo pro mundi vita. Hic panis notandũ eſt myſterium, quòd ipſum dicat carnem, vt quæ per ignem
reſurgat, quemadmodum ex corruptione & ſatione
frumentum reſurgit, atque adeo quæ etiam per ignem
conſiſtat, in gaudium eccleſiæ, vt panis qui pinſitur.
Sed hoc rurſus à nobis dicetur apertius in libro de re-
ſurrectione. Quoniam autem dixit, Et panis quẽ ego
dabo, caro mea eſt: caro autẽ ſanguine irrigatur: ſanguis autem vinum allegoricè dicitur: ſciendũ eſt quod
panis in vinum temperatum minutatim coniectus, vinum arripit, quod eſt aqueum autem relinquit: ita etiã
caro Domini quæ eſt panis cælorum, ebibit ſanguinẽ:
eos qui ex hominibus ſunt cæleſtes, ad incorruptionẽ
enutriens, ſolas autem illas carnales cupiditates ad corruptionem relinquens. Ita Verbum multis modis allegoricè dicitur, & cibus, & caro, & nutrimentũ, & panis, & ſanguis & lac. Omnia eſt Dominus, vt nos eo
fruamur qui in ipſum credidimus. Ne quis verò alienum exiſtimet, quòd nos ſanguinem Domini lac allegoricè dicamus: an non enim vinum quoque allegoricè dicitur? Qui lauat, inquit, in vino veſtem ſuam, &
in ſanguine vuæ indumentum ſuum. In ſpiritu ſuo dicit ſe ornaturum corpus Verbi, quemadmodum ſcilicet ſuo ſpiritu enutriet eos qui verbum eſuriũt. Quòd
autem ſanguis ſit, Verbum, Abel iuſti ſanguis fert teſtimonium, qui Deum interpellat. Sanguis enim vo- Ibidem 4.
cem nunquam emittet, niſi ſanguis Verbum intelligatur. Vetus enim iuſtus, typus eſt noui iuſti: & ſanguis
vetus qui interpellat, pro nouo ſanguine interpellat.
Deum autem alloquitur ſanguis qui eſt Verbũ, quoniam ſignificauit Verbum qui erat paſſurus. Cæterũ
caro quoque ipſa, & ſanguis qui eſt in ipſa, veluti per
quandam remunerationem, lacte irrigatur & augetur.
Porrò autem eius quod conceptum eſt formatio, ſit
ſemine commixto ac contemperato cum puro, quod
relictum eſt, excremento menſtruæ purgationis. Quæ
eſt enim in eo facultas, ſanguinis naturam conglobãs,
quemadmodum coagulum facit lac concreſcere, formationis efficit ſubſtantiam. Facilè enim producit bona temperatura: quæ autẽ ſunt extrema, propenſa ſunt
ad filiorum ſterilitatem. Iam enim in ipſa terra, quòd
nimijs imbribus inundatur, ſemen abſtrahitur, propter humoris autem ſiccitatẽ deſiccatur. Qui eſt autem viſcoſus ſuccus, ſemen continet & producit. Iam
verò nonnulli quoque animalis ſemen ſtatuunt eſſe
ſpumam ſanguinis in ſubſtãtia, qui innato maſculi calore in coniunctione turbatus, ventilatus ſpumeſcit, &
deponitur in venis ſeminarijs. Hinc Diogenes Apolloniates vult Venerem Græcè eſſe dictam ἀφροδίτην. ἀφροδίτη
Ex his omnibus clarum eſt ſanguinẽ eſſe humani cor- Venus, aut
poris ſubſtantiam. Quinetiam qui eſt in vtero, primũ coitus
quidẽ eſt lactea humidi coagulatio: deinde hæc coa- ἀπὸ τῆς ἀφρῆς
gulatio in ſanguinem conuerſa caro efficitur: concreta autem in vtero à naturali & calido ſpiritu, à quo
effingitur fœtus, viuificatur. Sed etiam poſtquam eſt
in lucem editus puellus, eodem ſanguine alitur. Natura enim ſanguinis eſt fluxus lactis, & fons nutrimenti lac eſt, quo etiam mulier oſtenditur & verè pepe-
riſſe, & eſſe mater: per quod etiã beneuolentiæ amatorium accipit. Propterea ergo qui in Apoſtolo erat
Sanctus ſpiritus, Domini voce vtens, dicit myſticè:
Lac vobis potum dedi. Si enim in Chriſto regenerati 1. Cor. 3.
ſumus, qui nos regenerauit, proprio lacte nutrit, nempe Verbo. Quicquid enim generauit, ei quod generatur, protinus alimentum præbere, eſt cõſentaneum.
Quemadmodum autem regeneratio cõuenienter, ita
etiam nutrimentum fuit homini ſpiritale. Omni ergo
ratione nos in omnibus Chriſto coniungimur, & familiares reddimur, & in cognatione, per ſanguinẽ eius
quo redimimur: & in conſenſione, per nutritionẽ quæ
ex verbo efficitur: & in incorruptione, per eius ipſius
inſtitutionem, & vitæ agendæ rationem. Aluiſſe autẽ,
inter

inter homines ſæpe affert plura amoris incitamenta, A
quàm procreaſſe liberos. Idem ergo ſanguis & lac, eſt
Ibidem. 3. ſymbolum ac ſignum paſſionis & doctrinæ. Vnicuiq;
2. Cor. 3. ergo noſtrũm, qui infantes ſumus, licet Domino gloriari & eloqui: Patre bono, æquè bono me ſanguine
glorior eſſe. Quod autem lac ex ſanguine fiat per mutationem, iam quidem clarum eſt: verùm id etiam &
ex pecoribus & ex bobus licet cognoſcere. Hæc enim
animalia tempore anni quod ver vocamus, cùm ſit id
quod ambit humidius, herbæque & paſcua ſint melioris ſucci & magis roſcida, ſanguine prius implentur, vt
ex venarum quæ incuruantur vaſorum extenſione licet cognoſcere: ex ſanguine autem lac ſunditur vbe-
rius: contrà autem æſtate, ab æſtu aduſtus & arefactus B
ſiſtit ſanguis mutationem, & ideo minus mulgentur.
Quinetiam lac quoque habet maximè naturalem cum
aqua cognationem, quemadmodum ſcilicet cum nutrimento ſpiritali lauacrũ ſpiritale. Qui itaque in prædicto lacte frigidæ aquæ parum exorbent, ſtatim iuuantur: non ſinit enim lac aceſcere, quæ eſt illi cum
aqua ſocietas, dum non per repugnantiam aliquam,
ſed per coniunctam illi affectionem maturatur. Et quã
habet verbum cum baptiſmo ſocietatem, eandem habet lac cum aqua conuentionem: hoc enim ſolum ex
humidis ſuſcipit cum aqua mixtionem, recipiens expurgationem, quemadmodum baptiſmus propter re- C
miſſionem peccatorum. Aptè etiam & appoſitè melle
miſcetur, idque rurſus propter purgationem, cum dulci nutrimento. Verbum enim benignitate cõmixtum,
ſimul & animi medetur affectionib⁹, & expurgat peccata, illúdque Melle dulcior emanat ſermo, mihi videtur dictum eſſe de Verbo, qui eſt mel. Multis autem in
Pſal. 18. locis Prophetia eũ extollit ſuper mel & fauum. Porrò
autem miſcetur quoque lac vino dulci: eſt autem vtilis mixtio, veluti contemperata affectione ad incorruptionem: Lac enim à vino ſereſcit, & finditur, & quicquid eſt eius adulterinum, id tanquam per aquæductũ
educitur. Eodem autem modo ſpiritalis fidei ſocietas
ſe habet in hominem patibilem. Sereſcere enim faciẽs
carnales concupiſcentias, hominem ad æternitatẽ cõ- D
trahit, diuinis immortalem efficiens. Sed & multi adipe lactis, quod butyrum vocãt, vtuntur ad lucernam,
Allusio eſt ad ἔλαιον καὶ γάλακτος. multiplicè Verbi miſericordiã per hoc ænigma apertè
ſignificantes, vt quod ſolum iurè nutriat, & augeat, &
Deut. 32. infantes illuminet. Propterea enim Scriptura quoque
dicit de Domino: Cibarunt eos germina agrorum: ſuxerunt mel de petra, & oleum ex petra ſolida: butyrum boum & lac ouium, cum adipe agnorum, & quæ
ſequuntur, dedit eis. Quinetiam prædicens Propheta
pueri generationem: Butyrum, inquit, & mel comedet. Mihi autem venit etiam in mẽtem admirari, quomodo audẽt quidam ſeipſos vocare perfectos & gno-
ſticos, hoc eſt, cognitione præditos, plus de ſe quam E
Philip. 3. Apoſtolus ſentientes, inflati, & exultantes, cùm ipſe
Paul⁹ de ſe fateatur: Non quòd iam cœpi, vel iam perfectus ſum: perſequor autem ſi etiam comprehendam,
propter quod & cõprehenſus ſum à Chriſto. Fratres,
ego meipſum nondum exiſtimo comprehendiſſe.
Vnum autem, eorum quæ retro ſunt obliuiſcens, ad ea
autem quæ antè ſunt me extendens, ſecundum ſcopũ
perſequor brauiũ ſupernæ vocationis in Chriſto Ieſu.
Et ſeipſum quidem perfectum exiſtimat, quòd à priore vita liberatus ſit: meliorem autem perſequitur, non
tanquam in cognitione perfectus, ſed tãquam id quod
eſt perfectum deſiderans. Et ideo ſubiungit: Quicunque ergo perfecti, hoc ſentimus: perfectionem ſcili-

cet dicens renunciaſſe peccatis, & in fidem eius qui eſt
perfectus eſſe regeneratos, poſteriorum peccatorum
oblitos.

Quis ſit Pædagogus, & de eius Pædagogia. Cap. VII.

QVONIAM ergo oſtẽdimus, pueros nos omnes qui à Scriptura vocamur, nec id ſolum,
ſed etiam qui Chriſtum ſecuti ſumus, nos
infantes dictos eſſe allegoricè: ſolum autem
eſſe perfectum Patrem vniuerſorum: in ipſo enim Filius, & in Filio Pater: reſtat vt nos ordinem ſequentes,
dicamus quis ſit noſter Pædagogus. Vocatur autem
Ieſus. Nonnunquam ergo ſeipſum paſtorem vocat, & Ioan. 10.
dicit, Ego ſum paſtor bonus, per metaphorã ſumptam
à paſtoribus, qui ducunt oues. Qui puellos ducit in-
tellectus pædagogus, qui eſt paſtor curam gerens in-
fantium. Infantes enim, ſimplices tanquam oues dicũ- Ibidem.
tur allegoricè. Et erunt, inquit, omnes vnus grex, &
vnus paſtor. Pædagogus ergo iure Verbum dicitur,
qui pueros nos ducit ad ſalutem. Euidentiſſimè ergo
Verbum dicit de ſeipſo per Oſeam. Ego autem ſum Præceptor
præceptor veſter. Pædagogia autem eſt diuina religio, græce παι-
quæ eſt doctrina diuini cultus, & eruditio ad aſſequẽ- δωγὸς, &
dam veritatis agnitionem, & recta inſtitutio, vitæque eſt allu-
agendæ ratio, quæ in cælum deducit. Pædagogia autẽ ſio ad παι-
multis modis appellatur. Eſt enim pædagogia eius qui δαγωγὸν.
ducitur & diſcit: & pædagogia eius qui ducit & do-
cet: & tertiò pædagogia eſt ipſa deductio & inſtitutio:
& quartò pædagogia eſt ea quæ docentur, vt præcepta. Eſt autem quæ eſt ex Deo pædagogia, veritatis
directio ad Dei contemplationem, & ſanctarum actionum aperta ac euidens deſcriptio in æterna perſeue-
rantia. Quemadmodum ergo phalangem dirigit dux
exercitus, militum ſalutis curam gerens: & gubernator
nauis clauum regit, voleus ſeruare vectores: ita etiam
pædagogus ducit pueros ad ſalutarem vitæ agẽdæ ra-
tionem, vt noſtri ipſorum curam gerat. Et in ſumma,
quæcunque à Deo iuſtè nobis fieri petierimus, ea nobis aderunt ſi Pædagogo paruerimus. Quemadmodũ
ergo gubernator non ſemper cedit ventis, ſed contrà
proram obuertens, vniuerſis reſiſtit tempeſtatibus: ita
pædagogus legibus quę ſunt in hoc mundo nunquam
cedit, nec eis puellum, tanquam cymbam, in beluinam
& libidinoſam viuendi rationem impellere permittit:
ſed ſolo ſecundo veritatis ſpiritu in altum ſublatus,
clauum pueri, aures inquam, fortiter tenet, donec in-
offenſum puellum in portum cælorum perduxerit.
Patrius enim qui ab eis vocatur mos, momento temporis præterit. Diuina autẽ vitæ inſtitutio eſt in æternum permanens poſſeſſio. Achillis quidem pædagogum dicunt fuiſſe Phœnicem, & Creſi filiorũ Adraſtum, Alexandri autem Leonidem, & Philippi Nauſithoon. Sed Phœnix quidem inſano mulierum amore
tenebatur: erat autem exul Adraſtus: Leonides verò
Macedonis faſtum nõ reſecuit: nec Nauſithous ebrietatis Pellæi curauit vitium. Neque verò Alcibiadis
ſcortationem Thrax Zopyrus reprimere potuit.
Sed erat empritium mancipium Zopyrus: & The- Pelleus Phi
miſtoclis liberorum pædagogus Sicinnus fuit ignauus lippus, à
famulus. Eum dicunt ſaltaſſe, & genus ſaltationis, Pella vrbe
quod Sicinnis græcè dicitur, inuenieſſe. Non nos la- Macedoniæ.
tuerunt qui apud Perſas Regij vocantur pædagogi,
quos numero quatuor ex omnibus Perſis optima-
tim deligentes reges Perſarum, ſuis præficiebant liberis. Sed ſolam ſagittandi artem diſcunt eorum filij:

Universidad de Deusto
Biblioteca

postquam autem ad pubertatem peruenerint, cum so- A
roribus & matribus, mulieribúsque tã vxoribus quàm
concubinis innumerabilibus coëunt, tanquam capri
ad Venereum congressum exercitati. Noster autem
pædagogus sanctus Deus Iesus, qui est dux omnis hu-
manæ naturæ, Verbum, ipse benignus & clemens
Deut. 32. Deus, est pædagogus. De ipso quidem alicubi dicit
Spiritus sanctus in cantico: Populo in deserto sufficiẽ-
ter suppeditauit in siti æstus, in inaquoso ipsum cir-
cumdedit, & eum erudijt & custodiit tanquam pupil-
lam oculi, sicut aquila protegit nidum suum, & in pul-
lis suis desiderauit: expansis alis suscepit ipsos, & su-
per dorsum eos recepit: Dominus solus duxit ipsos, &
non erat cum eis Deus alienus. Apertè, vt mihi quidẽ B
videtur, Scriptura ostendit pædagogum, eius ductum
enarrans. Rursus autem quando dicit, per propriam
Mich. 6. personam, seipsum fatetur pædagogũ. Ego Dominus
Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Quis ergo
habet potestatem inducendi & educendi? an non pæ-
Genes. 17. dagogus? Is apparuit Abrahę, & dixit: Ego sum Deus
Ἀμφίτεμα. tuus, grãtus esto coram me. Eum autem tanquam opti-
mus pædagogus, vt sit fidelis puer, instruit dicens: Et
sis irreprehensibilis. Et ponam testamentum inter me
& te & semen tuum. Amicitiæ quæ præest & curam
Ibid. 28. gerit, hîc est societas & communicatio. Iacob autem
pędagogus videtur esse euidentissimè. Ei itaque dicit:
Ecce ego tecum, custodiens te in vniuersã via quocũ-
que ambulaueris, & reducam te in terram hanc, quo-
niam non te derelinquam donec fecerim quæcunque
locutus sum tibi. Cum eo autẽ colluctari quoque di-
Ibid. 32. citur. Remansit autem, inquit, Iacob solus, & luctaba-
tur cum eo homo, nempe pædagogus, vsque ad matu-
tinum. Hic erat homo qui agebat & ferebat, qui vnà
exercebatur, & exercitatorem Iacob aduersum ma-
lignum inungebat. Quòd autem Verbũ esset qui erat
Ibidem. vnà cum Iacob aliptes & inunctor, & pædagogus hu-
manæ naturæ, ex hoc sciri potest: Interrogauit, inquit,
ipsum, & dixit ei: Enuncia mihi quod sit nomen tuũ.
Et dixit: Cur interrogas nomen meum? Nomen enim
nouum nouo populo eferuabat, nempe infanti. Ad- D
huc autem erat innominatus Deus Dominus, vt qui
nondum homo factus fuerat. Vocauit tamen Iacob
nomen loci illius, Speciem Dei. Aspexi enim, inquit,
εἶδος εἶδον. Deum facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea. Fa-
Ibidem. cies autem Dei, est Verbum, quo Deꝰ illuminatur &
cognoscitur. Tunc etiam nominatus est Israël, quan-
do vidit Deum Dominum. Hic est Deus, qui est Ver-
bum, qui pædagogus, qui ei postea rursus dixit: Ne ti-
Ibidẽ 46. meas descendere in Ægyptum. Vide quomodo iustũ
sequitur pædagogus, & quomodo eum qui exercetur
inungit, docens supplantare aduersariũ. Hic ipse Mo-
sen quoque docet fungi pædagogi officio. Dicit enim
Exod. 32. Dominus: Si quis peccauit coram me, deleo eum de E
libro meo: nunc autem vade, & deduc populum hunc
in locum quem dixi tibi. Hoc in loco est magister pæ-
dagogiæ. Reuera enim erat Dominus per Mosen pæ-
dagogus veteris populi, per seipsum autem, populi no
Ibidem. ui dux, facie ad faciem. Ecce enim dixit Mosi: Ange-
lus meus præcedet te: euangelicam & principalẽ Ver-
bi potestatem repræsentans. Dominicam aũt authori-
tatem ac dignitatem conseruans: Quo die, inquit, visi-
tauero, inducam super ipsos peccatum ipsorũ. hoc est:
Quo die iudex fuero constitutus, reddam quæ eorum
peccatis respondeant. Idem enim pædagogus & iu-
dex, eos qui non obedierunt iudicat. Eorum autẽ pec-
catum benignum Verbum nequaquam silentio præ-
terit. Arguit autem, vt ducantur pœnitentia. Mauult *Ezech. 18.*
enim Dominus pœnitentiam peccatoris, quàm mor-
tem. Nos autem, cùm tanquam infantes aliorum pec-
cata auditione acceperimus, minarum metu ne similia
patiamur, ab eiusmodi delictis abstinemus. Quidnam
fuit ergo quod peccarunt? Quòd in ira sua homines
occiderunt, & sua cupiditate tauro neruos præcide-
runt, execranda est ira ipsorum. Quis ergo nos eo be-
nignius & humanius erudierit? Prius itaque veteri po- *Rom. 8.*
pulo vetus erat testamentum, & Lex cum metu popu-
lum erudiebat, & Verbum erat angelus: nouo autẽ &
recenti populo nouum ac recens testamentum datum
est, & Verbum fuit genitum, & metus in dilectionem
conuersus est, & mysticus ille Angelus Iesus paritur.
Hic enim ipse pædagogus, tunc quidem, Dominum
Deum timebis, dicebat: nobis autẽ per hoc suasit, Di-
liges Dominũ Deũ tuũ: & nobis præcipit, Cessate ab *Deut. 6.*
operibus vestris peccatorum veterum, discite benefa- *Matth. 22.*
cere: Declina à malo, & fac bonum: Dilexisti iustitiã, *Esa. 1.*
odio habuisti iniquitatem. Hoc est meum nouum te- *Psal. 36.*
stamentum veteri litera impressum. Non est ergo ex- *Ibid. 44.*
probranda Verbi nouitas. Sed Dominus quoque dicit *Hier. 1.*
in Hieremia: Ne dicas quòd sum iunior. Antequam te
formarim in vtero noui te, & antequam egredereris è
matrice sanctificaui te. Hæc apud nos potest prophe-
tia significare eos, qui ante mundi constitutionẽ Deo
C ad fidem sunt cogniti, nomine autẽ sunt infantes pro-
pter impletam nuper Dei voluntatem, quatenus ad *Ibidem.*
vocationem & salutem recenter nati sumus. Quocir-
ca etiam subiungit: Prophetam ad gentes posui te: di-
cens eum oportere prædicere, non videri esse probro
recentioris appellationem ijs qui videntur infantes.
Lex autem est vetus gratia per Mosen à Verbo data. *Ioan. 1.*
Quocirca dicit quoque scriptura, Lex per Mosen da-
ta est: non à Mose, sed à Verbo quidẽ, verùm per Mo-
sen seruum suum: & ideo fuit ad tempus. Æterna autẽ
gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Videte
verba scripturæ. De lege quidem, data est, inquit: tan-
tùm: Veritas autem, quæ est gratia Patris, est æternũ
D Verbi opus: & non dicitur dari, sed per Iesum fieri, si-
ne quo factum est nihil. Iam verò Moses propheticè
perfecto cedens pædagogo, nempe Verbo, & nomen
& pædagogiam prædicit, & populo commendat pæ-
dagogum, præceptis ei obedientiæ traditis: Prophetã *Deut. 18.*
vobis suscitabit, inquit, Deus tanquã me de fratribus
vestris: per Iesum Naue filium, Iesum Dei significans:
nomẽ enim Iesu, quod in lege prædicabatur, erat adũ-
bratio Domini. Subiungit itaque, quod populo vtile
futurum erat consulens: Ipsum audietis, dicens. Et ho-
mo qui non audierit Prophetã hunc, ei minatur. Tale
nobis prædicit nomen salutaris pædagogi, propterea
ei virgam adiungit prophetia, virgam disciplinæ, im-
perij, & potestatis: vt quibus Verbum suadens & ad-
monens non medetur, eis minæ medeantur. Quibus
autem non medẽtur minæ, eis virga medebitur. Qui- *Esa. 11.*
bus verò virga non medetur, eos ignis depascit. Egre-
dietur, inquit, virga de radice Iesse: Vide pædagogi
curam, sapientiam, & potestatem. Non secundum opi-
nionem, inquit, iudicabit, neque secundum loquelam
arguet, sed iudicabit humili iudicium, & arguet pecca-
tores terræ. Et per Dauid: Castigãs castigauit me Do- *Psal. 117.*
minus, & morti non tradidit me. A Domino enim ca-
stigari, & tanquam à pædagogo erudiri, est à morte li-
berari. Et dicit per eundem prophetam: In virga fer-
rea pasces eos. Ea quoque motus Apostolus in epis-
tola ad Corinthios: Quid vultis, inquit, in virga veniam *Ibidem 2.*
ad vos, *1. Cor. 4.*

Psal. 119. ad vos, an in dilectione & spiritu lenitatis? Sed etiam,
Ibidem. 22. virgam potentiæ emittet Dominus ex Sion, dicit per
alium prophetam. Pædagogica autem hæc virga tua
& baculus tuus me consolata sunt, dixit aliquis alius.
Hæc est pædagogi potestas, veneranda & grauis con-
solatoria, salutaris.

Aduersus eos qui existimant non esse bonum eum qui iustus est, Cap. VIII.

Eccle. 21.

HIc exoriuntur aliqui, qui dicunt non esse
bonum Dominum, propter virgam & mi- B
nas, & timorem: neque scripturam audiẽ-
tes quæ sic dicit: Et qui timet Dominum,
conuertetur ad cor suum. & obliti, quod est maximũ,
eius benignitatis, quòd propter nos homo factus sit.
Iob. 10. Atqui propheta eũ familiarius precatur per hæc ver-
Psal. 102. ba: Memento nostrî, quoniam puluis sumus, hoc est,
Miserere nostrî, quoniam carnis imbecillitatẽ tu ipse
eam passus, expertus es. Ea ergo ratione optimus, &
nulli reprehẽsioni obnoxius pędadogus est Dominus,
Sap. 11. qui propter insignem benignitatem & clementiam
vniuscuiusq; hominum naturæ miseretur. Nihil enim
esset quod odio habet Dominus: non enim aliquid
quidem odit, vult autem id esse quod odit. Neq; verò C
vult aliquid non esse, est autẽ causa vt sit id quod vult
non esse. Sed neque non vult quidem aliquid nõ esse,
id verò est. Si quid ergo odio habet Verbum, id vult
non esse. Nihil est autẽ, cuius non causam Deus, quod
id sit, præbeat. Nihil ergo odio habet Deus: Sed neq;
Ioan. 1. Verbum: vtrunque enim vnũ est, nempe Deus. Dixit
enim: In principio erat Verbum, & Verbum erat in
Deo, & Deus erat Verbum. Quòd si nihil odio habet
eorum quæ ab ipso facta sunt, restat vt id diligat. Lõgè
autem plus quàm alia iurè hominẽ diliget, qui est pul-
cherrimũ animal eorum quæ ab ipso effecta sunt, pie-
tateque ac religione præditum. Hominem ergo dili-
git Deus, ergo Verbum etiam hominem diligit. Qui D
autem aliquid amat, ei vult prodesse. Quod autẽ pro-
Matth. 6. dest, eo quod non prodest vtique fuerit præstantius.
Præstantius autem bono nihil est, prodest ergo quod
bonum est. Deum autem esse bonum in confesso est.
Deus ergo prodest. Bonum autem quatenus bonum
est, nihil aliud facit quàm prodest. Deus ergo prodest
in omnibus. Et non homini quidem in aliqua re pro-
dest? non autem eius curam gerit? Neque curam qui-
dem eius gerit? nõ autem est etiam de eo solicitus? Est
enim præstãtius quod sua sponte prodest, quàm quod
non sua sponte. Deo autem nihil est præstantius. Nec
est aliud sua sponte prodesse, quàm esse de homine so-
licitum. Deus ergo curam gerit hominis, & de eo est E
solicitus. Id autem reipsa ostendit, cum Verbo eum
erudiat, qui est verus ac germanus coadiutor Dei in
homines beneuolentiæ. Bonum autem esse dicitur,
non eò quòd virtutem habeat: quandoquidẽ iusticia
quoque bonum esse dicitur, non quod habeat virtutẽ,
ipsa enim est virtus, sed quod ipsa ex se & per se bona
sit. Dicitur etiam alio modo bonum, id quod est vtile
non eo quod delectet, sed eo quod prosit. Quæ qui-
dem omnia est iustitia, & vt virtus, & vt per se eligen-
da bonum, & vt quæ non delectet. Non enim iudicat
ad gratiam, sed pro vniuscuiusque meritis distribuit.
Id autem quod est vtile, sequitur id quod prodest. Per
omnes ergo partes per quas bonum dijudicatur, iusti-
tia quoque boni figuram ac characterem suscipit: sunt
A inter se æqualia & similia. Bonũ est ergo iustitia. Quo-
modo ergo inquiunt, si Dñs homines diligit, & bonus
est, irascitur, & punit? Necesse est ergo de ijs quàm
fieri poterit breuissimè disserere: est enim hæc tracta-
tio aliqua ex parte conducibilis, ad rectam puerorum
eductionem necessarij auxilij locum tenens. Multæ
enim animi affectiones curantur supplicio, & præce-
ptorum acerbiorum iussu, atque etiam per doctrinam
nonnullarum speculationum. Est autem reprehensio *Abscessus*
veluti quędam chirurgia affectionum animæ. Absces- *græce est ἀπὸ*
sus autem, veritatis affectiones, quas sectione deuidẽ- *τοῦ, hoc est*
tem oportet coarguere. Medicamentorum autem po- *apostema. sic*
tioni aut aplicationi est similis probri insimulatio, quæ *hic humoris*
resoluit affectiones quæ iam occalluerunt, impudicæ- *abscessus.*
que & libidinosæ vitæ sordes expurgat, fastúsque ac
superbiæ carnes quæ excreuerunt, exæquat, sanum ac
verum hominem reparans ac restituens. Iam vero ad-
monitio est veluti quædam diæta ægrotantis animæ,
quæ sunt sumenda consulit, & quæ nõ sunt, prohibet.
Hæc aũt omnia tẽdunt ad salutẽ & sanitatem æternã.
Quinetiam dux exercitus, cùm in eos qui maleficium
admiserunt, & mulctis pecuniarijs, & pœnis quæ cum
vinculis & extrema ignominia ad corpus vsq; pertua-
dunt, animaduertit, & nonnullos etiam nonnunquam
morte punit, finem habet id quod bonum est, vt qui
eius imperio parent duces admoneantur. Ita etiã ma-
gnus ille Imperator vniuersorum dux Verbũ, eos qui
præter suam legem effrænatiori impetu efferuntur, &
aurigæ non parẽt, vt à seruitute & errore, & ab aduer-
sarij captiuitate liberentur, vt animi perturbationes
coerceant admonens, ad sacram reipublicæ concordiã
eos pacificè deducit. Quemadmodum ergo orationi
suasoriæ adiunctum est genus exhortatorium & con-
solatorium, ita etiam laudatorio vituperatoriũ & ex-
probratorium. Est autem hoc genus ars quædam ab- *Heb. 12.*
stersoria. Beneuolentiæ autem, non odij signum est,
reprehendere. Ambo enim probrum obijciunt, & a-
micus & inimicus: sed inimicus quidem irridens, ami-
cus autem benè volẽs. Non ergo propter odium Do-
minus homines maledictis incessit, quos cùm propter
nostra ipsorum scelera licuisset perdere, ipse pro nobis
passus est. Pædagogus enim, vt qui sit bonus, admodũ
artificioſè vel per maledictum ad vituperandum irre-
pit, maledicto tanquam flagello mentis socordiam ex-
citans. Rursus autem eosdem vicissim conatur adhor-
tari. Quos enim laus non mouit, eos incitauit vitupe-
ratio: & quos tanquam mortuos vituperatio non
excitauit ad salutem, eos ad veritatem expergefacit
maledictum. Flagella enim & maledicta in omni *Eccle. 22.*
tempore sapientiæ. Qui testam conglutinat, & stul-
tum docet, ad sensum, inquit, terram ducit, & eum qui
est desperatus acuit ad prudentiam. Propterea apertè
subiunxit: Excitans dormientem è profundo somno,
qui est ex alijs maximè mortis similis. Porrò autem
ipse de seipso apertissimè exponit, multiplicem mul-
tisque modis vtilem culturam allegoricè significans, *Ioan. 15.*
quando dixit: Ego sum vitis vera, & Pater meus
agricola est. Deinde rursus subiunxit: Omnis palmes
in me non ferens fructum, tollit ipsum, & quidquid
fructum fert expurgat, vt amplius fructus ferat. Sylue-
scit enim vitis nisi putetur: ita etiam homo. Luxu-
riãtes autẽ adnatásque propagines, Verbũ, qui est gla-
dius, expurgat, cogẽs appetitiones ne fructũ ferre desi-
derent. Eorum aũt qui peccãt increpatio habet scopũ
salutem, Verbo se concinnè applicante pro proprijs
vniuscuiusque moribus, & alicubi quidẽ vehementi

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac intenso, alicubi autem laxo ac remisso. Apertissimè itaque per Mosen dictum est: Bono este animo, vt vos tentet accessit Deus, vt sit timor eius in vobis, vt non peccetis. Hinc pulchrè quoque Platò cùm didicisset: Omnibus enim, inquit, reuera bene sit qui dant pœnas: iuuantur enim dum eis punitis melior euadit anima. Si qui autem corriguntur, ijsà iusto bene fit. etiam ex sententia Platonis in confesso est bonum esse quod iustum est. Ipse ergo timor prodest, & vt hominibus bono esset inuentus est: quoniam spiritus timens Dominum viuet. Spes enim est in eum qui ipsos saluos facit. Hic ipse autem, Verbum inquam, qui pœnas imponit, est iudex. De quo dicit etiam Esaias: Dominus tradidit ipsum peccatis nostris, peccatorum scilicet correctorem & directorem: & ideo solus hic potest peccata remittere, noster à Patre vniuersorum constitutus Pedagogus, qui solus ab obedientia potest discernere inobedientiam. Qui autem minatur, apertè ostendit se nihil mali velle facere, neque ea quæ minatur exequi, sed incusso timore impetum ad peccata reprimit, & suam in homines beneuolentiam ostendit, adhuc differens, & ostendens qualia sunt passuri si peccatores permaneant. Non autem sicut serpens statim insixus momordit. Bonus est ergo Deus. Atque ipse quidem Dominus sermone ante factum sæpe vtitur. Sagittæ, inquit, meæ cõficient ipsos, consumpti fame & morsu auium, & neruorum in ceruicem conuultio immedicabilis. Dentes beluarum immittam in ipsos cum ira serpentium super terram, foris filijs eos orbabit gladius, & ex promptuarijs metus. Non enim Deus irascitur, vt nonnullis visum est, sed per suam in homines beneuolentiam à plurimis quidem abstinere hortatus est, omnia autem quæ sunt agenda indicauit. Bona autem est hæc ars, terrere ne peccemus. Timor enim Domini peccata extrudit. Qui est autem sine timore, non poterit iustificari, inquit Scriptura. Deus autem non ex ira irrogat supplicium, sed quod iustum est considerat, nempe quòd propter nos expediat prætermitti quod iustum. Vnusquisque autem nostrûm supplicium eligit, cùm sponte peccat. culpa autem est eius qui eligit: in Deum autem culpa conferri nequit. Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Nunquid est Deus iniustus qui infert iram? Absit. Dicit itaque minans: Acuam gladium meum, & apprehendet iudicium manus mea, & ipse retribuam ius inimicis, & ijs qui oderunt me retribuam. Inebriabo Sagittas meas sanguine, & gladius meus comedet carnes à sanguine vulneratorum. Hîc ergo apertum est, quòd qui non sunt inimici veritati, neque verbum oderunt, suam ipsorum salutem odio non habuerint, inimicitiarum autem pœnas effugerint. Corona itaque sapientiæ, inquit sapientia, timor Domini. Apertissimè autem per Amos prophetam sui consilij rationem Verbum significauit: Euerti vos, dicens, sicut Deus euertit Sodomam & Gomorram, & fuistis sicut torris extractus ab igne, & ne sic quidem ad me conuersi estis, dicit Dominus. Videte quomodo Deus propter suam bonitatem requirit pœnitentiam: & in ipsa minarum intentione tacite ostendit suam in homines beneuolẽtiam: Auertam, inquit, faciem meam ab ipsis, & ostendam quid erit ipsis. Vbi enim Domini facies respicit, illic est pax & exultatio. Vbi autem faciem auertit, ingreditur vitium. Nõ vult ergo mala intueri: bonus enim est: sed cùm ipse oculos auertit, sua sponte propter humanam infidelitatem

Deut. 8.
Esai. 43.
Deut. 32.
Ecclc. 1.
Amos 4.
Rom. 11.

A ortum habet vitium. Vide ergo, inquit Paulus, bonitatem & seueritatem Dei: In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate, hoc est, fide in Christum. Eum autẽ qui bonus est, quatenus bonus est, sequitur odiũ vitij. Et ideo fatebor quidẽ eum castigare infideles. Castigatio enim est bono & vtilitati eius qui castigatur: est enim eius qui resistit correctio: vlciscitur aũt nõ vult. Est autẽ vltio, retributio mali quod emittit ad vtilitatẽ eius quod vlciscitur. Vlciscitur autem non desiderauerit, qui pro ijs qui nobis faciunt iniuriam nos orare docuit. Atqui quòd bonus sit Deus omnes confitẽtur. Quòd autem idem quoque Deus iustus sit, non est mihi plũ-
B ribus verbis opus, si euangelicam Domini vocem adduxero. Vnum quidem ipsum dicit: Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt etiam mundus credat quòd tu me miseris. Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis, vt vnum sint, sicut nos vnum sumus: ego in ipsis, & tu in me, vt sint perfecti in vnũ. Vnum autem est Deus, & vltra vnum, & supra ipsam vnitatem. Et ideo particula illa, Tu demonstratiuam habẽs emphasim, eum qui verè solus est, qui fuit, & est, & erit Deum ostendit. In quibus tribus temporibus ponitur vnum nomen, nempe Ens. Quod autem is ipse qui solus Deus
ὁ ὢν
est, ipse quoque solus & verè iustus sit, in ipso testabi-
C tur Dominus euangelio, dicens: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, illi quoque mecum sint, vt contemplantur gloriam meam quam dedisti mihi, quòd dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, & mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & illi cognouerunt, quòd tu me miseris, & notum eis feci nomen tuum, & notum faciam. Hic est qui reddit peccata patrũ in filios ijs qui oderunt, & faciens misericordiam ijs qui diligunt. Qui enim hos quidem statuit à dextris, illos verò à sinistris, quatenus quidem Pater qui bonus est mente concipitur, id solum quod est bonus appellatus est: quatenus verò qui Filius est verbum eius in Patre est, iustus appella-
D tur ex mutua quæ est inter se relatione & habitudine, vt sit dilectionis æqualitate dimensum nomen potentiæ: Virum, inquit, secundũ opera sua iudicabit, cùm bonę statêre iusticiæ faciem Deus nobis Iesum notum fecerit, per quem, tanquam ex æquali trutina, Deum cognouimus. De eo quoque apertè dicit Sapientia: Misericordia enim & ira cum ipso, Dominus enim his vtrisque solus est potens, iram effundens ad propiciationem ex magna sua misericordia. Ita etiam eius reprehẽsio: misericordię enim & reprehẽsionis scopus salus est eorũ qui reprehẽduntur. Iam vero quod bonus sit idẽ Deus & Pater Dñi nostri Iesu Christi, idem Verbum rursus confitebitur, dicẽs eum esse bonum in
E ingratos & in improbos: & præterea dũ dicit. Estote misericordes, sicut Pater vester est misericors. quinetiã quãdo apertè dicit: Nemo bonus nisi pater meus qui est in cælis. Deinde rursus: Pater, inquit solẽ suum splendere facit super omnes. hîc notandum est, quod Patrẽ suum qui bonus est, opificẽ quoque & creatorem esse fatetur. Quòd autem iustus sit creator, nulla est controuersia. Et rursus: Pater meus, inquit, pluit super iustos & iniustos: & quatenus quidẽ pluit, est aquarũ & nubiũ apifex: quatenus autẽ super omnes, iustè est & cum virtute eius æquilibriũ. Tanquam bonus autem, super iustos & iniustos, similiter. Apertissimè ergo vnũ & eundẽ esse Deũ ratiocinatione colligimus, hoc modo: Videbo cælos opera digitorum tuorũ: &, Qui creauit

Deut. 32.
Ecclc. 1.
Rom. 3.
Deut. 32.
Prou. 31.
Sap. 6.
Ecclc. 5. 18
Matth. 5.
Marc. 10.
Matth. 5.
Ibidem.
Exod. 20.
Psal. 8.

Ibidem. 2
Ibidem. 10.
Ibid. 102.
Esai. 62.
Matth. 6.
Rom. 3.

creauit cælos, in cælis habitat: &, Cælum sedes tua, A Spiritus sanctus cecinit. Dominus autem dicit in precatione: Pater noster qui est in cælis. Cæli autem sunt eius qui mundum creauit. Contradici ergo non potest, quin Dominus sit filius opificis. Quòd si apud omnes in confesso est iustum esse creatorem: opificis autem filius est Dominus, eius ergo qui est iustus, filius est Dominus. Quocirca Paulus quoq; dicit: Nunc autem sine lege iusticia Dei manifestata est. Et rursus, vt magis Deum censeas: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes credentes. Non est enim distinctio. Et prẽterea ferens testimonium veritati paulò
B post subiungit: Intollerantia Dei ad ostensionem quòd sit idem iustus, & iustificans eum qui est ex fide,

Ibid. 7.

Iesus. Quod autem iustum est id bonum esse, nosse videtur qui dicit: Quare lex quidem sancta, & præceptum sanctum, & iustum, & bonum: in eadem potestate vtrunque nomen collocans. Atqui nullus est etiam bonus nisi Pater eius. Idem est ergo pater eius, qui cùm vnum sit, multis significatur potestatibus. Et

Matth. 11.

hoc sibi volebat illud: Nemo nouit Patrem, qui quidem erat ipse omnia priúsquam veniret Filius: vt sit veritate apertum, quòd qui est vniuersorum Deus, vnus solus sit bonus, iustus, opifex, Filius in Patre, cui gloria in secula seculorum, Amen. Sed neque à salu-
C tari verbo est alienum, dum cura aliquorum ab eo geritur: maledicere etenim, hoc quoque est medicamentum diuinæ benignitatis, ex quo efflorescit rubor pudoris, & ad peccandum subit verecundia. Si enim oportet vituperare, oportet etiam maledicere. Quo in loco animam, quæ dolere desijt, tempus est non letaliter sauciare, sed salubriter exiguo dolore lucrantem à morte æterna liberationem. In pædagogia autem eius magna est sapientia, & varia est eius administrationis ratio ad salutem. Bonis enim fert testimonium pædagogus. Vocatos autem ad meliora euocat, & eos qui ad iniuriam faciendam properant, ab impetu auertit: iubet autem ad vitam meliorem traduci. Non est enim alterum, quod est absque testimonio,
D ab eo cui fertur testimonium, & gratia est maxima, quæ proficiscitur ex testimonio. Porrò autẽ iræ quoque affectio, si ira vocanda sit eius admonitio, est benignitatis & beneuolentiæ in homines, cùm Deus ad affectiones descendat propter hominẽ, propter quem Verbum Dei homo factus est.

Quòd eiusdem est potestatis & benefacere, & iuste punire: in quo etiam dicitur, quis sit modus Verbi Pædagogi. Cap. IX.

Sap. 7.

MINIBVS ergo viribus, humanæ naturæ pædagogus, diuinum nostrum Verbum E vtens omnibus sapientiæ machinis, infantes conseruare aggressus est, admonens, reprehendens, increpans, arguens, minens, sanans, promittens, gratificans, multis quibusdam veluti frænis à ratione alienas humanæ naturæ appetitiones alligans. Vt ergo paucis dicam, in nos ita se gerit Dominus, vt nos in nostros filios. Sunt tibi filij, castiga eos, suadet sapientia, & insiccte eos à iuuentute sua. Sunt tibi filiæ, attende corpori earum, & ne vultum tuum apud eas exhilarauerris. Atqui liberos nostros, filios & filias, valde & supra quodcunque aliud amamus. Quoniam autem qui ad gratiam quidem loquuntur, parum diligunt id quod molestia non afficiunt: qui autem ad vtilitatem acerbi sunt, etsi in præsentia mole-

sti sint, in futurum postea seculum beneficio afficiũt. non præsentem voluptatem Dominus, sed futuram spectauit delectationem. Bẽignè autem eius pædagogiæ modum persequamur cum prophetico testimonio. Est ergo admonitio, curam gerens vituperatio, mentem inserens. Talis est pædagogus admoni- *Matt. 23.*
tor, vt quando dicit in Euangelio: Quoties volui cõ- *Hier. 3. 32.*
gregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos, & noluistis. Et rursus scriptura admonet: Et mœchati sunt, dicens, in lignum & lapidem, & suffumigarunt Baal. Maximum autem signum est eius benignitatis, quòd licet apertè sciret impudentiam populi qui recalcitrabat & resiliebat, apertè tamen adhortatur ad pœnitentiam, & dicit per Ezechiel: Fili *Cap. 2.*
hominis in medio scorpiorum tu habitas: veruntamen loquere ipsis si fortè audierint. Quinetiam Mosi di- *Exod 3.*
cit: Vadè & dic Pharaoni vt emittat populum: ego autem noui quòd non emittet ipsos. Vtrunque enim apertè ostendit, & Deum præsciuisse futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occasionem pœnitentiæ. Admonet etiam per Esaiam, populi *Cap. 29.*
curem gerens, quando dicit: Hic populus labijs me *Matth. 15.*
honorat, cor autem eorum longè est à me. Hoc est ἐκ περιττοῦ λόγου.
vituperatio arguens: Frustra autem me colunt, docentes doctrinas mandata hominum. Hic curatio, quæ peccatum manifestauit, eadem ratione salutem ostendit. Increpatio autem est propter turpia vituperatio, ijs quæ sunt honesta, coniungens. Hoc ostenditur per *Cap. 5.*
Hieremiam: Equi in fœminas insanientes facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Nunquid propter hæc non visitabo, dicit Dominus, vel in populo tali non vindicabit anima mea? Coniungit autem vbique timorem, quòd timor Domini sit prin- *Cap. 4.*
cipium sensus. Et rursus per Osee: Non visitabo, inquit, ipsos? quoniam ipsi cum meretricibus commiscebantur, & cum initiatis sacrificabant, & populus qui intelligebat coniungebatur cum meretrice. Eorum peccatum ostendit apertius, eos intelligere
D profitens, vt qui sua sponte & consultò peccarent. Intelligentia autem est animæ oculus, & ideo Israel est qui Deum videt: hoc est, qui Deum intelligit. Querela autem est vituperatio, vtpote eorum qui cõtemnunt vel negligunt. Hoc modo pædagogiæ vsus est per Esaiam, dicens: Audi cælum & ausculta ter- *Cap. 1.*
ra, quoniam Dominus locutus est. Filios genui, & extuli, ipsi verò me nihili duxerunt: Nouit bos possessorem, & asinus præcepe Domini sui, Israel autem me non cognouit. Quomodo enim non est indignum, si qui nouit Deum, non cognoscat Dominum? sed bos quidem & asinus, quæ sunt inertia & stulta animalia, nouerint eum qui ipsa alit, Israel autem ijs à ratione alienior inueniatur? Et cum per Hieremiam pluribus de populo questus esset, subiungit:
E Et me reliquerunt, dicit Dominus. Infectatio au- *Hier. 1. & 2.*
tem est inuectiua increpatio, vel inhens vituperatio. Hoc etiam medicamento vsus est Pædagogus per ἐπιλοιδορία
Esaiam, dicens: Væ filij defectores. Hæc dicit Do- *Esai. 30.*
minus: Feci stis consilium non per me, & pacta conuenta non per spiritum meum. Acerbissimo autem constipamento in singulis vtitur, nempe metu per ipsum simul aperiens & conuertens populum ad salutem: quemadmodum lanæ quoque quæ tinguntur solent constringi ac constipari, dum parantur, vt colorem melius suscipiant. Redargutio autem est peccati prolatio, id in medium afferens. Eo tanquam maximè necessario pædagogiæ modo vtitur, propterea quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

eneruata, & soluta sit permultorum fides. Dicit enim
Esa. 30. & 63. per Esaiam: Dereliquistis Dominum, & ad indignationem concitauistis sanctum Israelis. Dicit etiam per
Hier. 2. Hieremiam: Stupuit cælum propter hoc, & terra multò magis horruit: quoniam duo mala fecit hic populus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt lacus conuitos qui aquam continere non poterunt. Et rursus per eundem: Peccatum peccauit Hierusalem, propterea in commotionem facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt ipsam, quoniam viderunt eius turpitudinem. Redargutionis autem acerbitatem & vehementiam per Solomonem consolans, dicit, tacitè significans pædagogiæ in filios amorem:
Prou. 3. Fili mi, disciplinam Domini ne despicias, neque ægre feras cum ab ipso corriperis. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit: quoniam homo peccator fugit reprehensionem. Consequenter ergo dicit scriptura: Increpet me iustus, & castiget, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Castigatio autem est vituperatio,
Psal. 140. quæ affert intelligentiam. Nec ab hoc quidem pædagogiæ modo abstinuit, sed dicit per Hieremiã, Quousque clamabo, & non exaudient? ecce aures incircuncisæ eorum. O beatam tolerantiam. Et rursus per eundem: Incircuncisæ omnes gentes: hic autem populus est incircuncisus corde, quoniam populus est inobediens: filij, inquit, quibus non est fides. Visitatio autem est vehemens redargutio. Via est hoc genere in Euangelio: Hierusalem, Hierusalem quæ occidit prophetas, & lapidat eos qui ad ipsam missi sunt.
Matth. 23. Nominis aũt conduplicatio effecit vt esset grauis reprehẽsio. Qui eñ Deũ nouit, quomodo Dei ministros persequitur? Propterea, inquit, relinquitur domus vestra deserta. Dico enim vobis: Deinceps non videbitis me donec dixeritis, Benedictus qui venit in nomine Domini. Si enim non susceperitis benignitatem, cognoscetis potentiam. Maledictum autem est intensa & vehemens oratio. Pro medicamento autem vsa est
Esai. 1. maledicto dicens per Esaiam: Væ genti peccatrici, filij iniqui, populus plenus iniquitatibus, semen malum.
Matth. 3. Et in euangelio per Ioannem: Serpentes inquit, genimina viperarum. Accusatio autẽ est vituperatio eorũ qui faciunt iniuriam. Hac pædagogiæ ratione per
Psal. 17. Dauid vsus est, dicens: Populus quem non cognoui seruijt mihi, & in auditu auris obedijt mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, & claudicauerunt à vijs suis. Et
Hier. 3. Ibid. 2. 8. per Hieremiam: Et dedi ei libellum repudij, & non timuit incompositus Iuda. Et rursus: Et me nihili fecit domus Israel, & domus Iudæ mentita est Domino.
μεταμορία Thren. 1. Expostulatio autem est, quæ artificiali auxilio clam fit vituperatio, quæ ipsa quoque saluti prouidet sub integumento. Ea autem vsa est per Hieremiam, Quomodo sedit sola ciuitas, quæ fuerat plena populis, facta est tanquam vidua: quæ imperabat regionibus, facta est sub tributo: flens fleuit in nocte. Obtrectatio autem est obtrectans vituperatio. Et eo vsus est auxilio diuinus pædagogus, dicens per Hieremiam:
Hier. 3. Fuit tibi aspectus meretricis, impudens fuisti erga omnes, & non in domum vocauisti me & patrem & principem virginitatis tuæ, & pulchra meretrix & iucunda, dux venenorum. Artificiosè admodum cùm virgini sub nomine meretricio insultasset, rursus ad honestatem meam adhortans euocat. Indignatio autem est legitima increpatio, seu increpatio filiorum qui
Deut. 32. plus quàm oportet extolluntur. Ea pædagogia per Mosen vtitur, dicens: Filij reprehensibiles, generatio praua & peruersa: hæc Domino retribuitis? Hic populus stultus & non sapiens: non hic ipse Pater possedit te? Et per Esaiam dicit: Principes tui non obe-
Esai. 1. diunt, socij furum, diligentes munera persequentes retributionem, orphanis non iudicãtes. Et vt in summa dicam, eius in incutiendo timore artificium, est fons salutis. Boni est autem, dare salutem. Misericordia autem Domini est super omnem carnem, dum arguit, castigat & docet, sicut pastor gregem suum. Eorum qui disciplinam suscipiunt miseretur, & eos qui sunt ardenti studio sibi conglutinat: & hac ducendi ratione sexcenta millia peditum, qui coacti erant in ea quam habebant cordis duritie flagellans, miserans, verberans, medens, in miseratione & disciplina custodijt. Prout enim eius est multa misericordia, ita etiam eius reprehensio. Pulchrum enim quidem certè est non peccare: bonum est etiam vt & qui peccat ducatur pœnitentia: quemadmodum optimum quidem est semper esse sanum: bonum autem est etiam à morbo conualescere. Hac etiam ratione per Solomonem
Prou. 23. præcipit: Tu quidem virga percute filium tuum, animam autem eius à morte libera. Et rursus: Ne parseris castigare puerum: virga autem ipsum corrige, non enim morietur. Reprehensio enim & increpatio, sicut vel ipsum Græcum nomen nempe ἐλεγχὸς significat, sunt ipsi ictus animæ, qui peccata castigant, & mortem prohibent: ad moderationem autem & temperantiam deducunt eos qui feruntur ad intemperantiam. Hac quidem certè ratione Plato cùm sciret reprehensionem maximas esse vires correctionis, & præcipuam purgationem, conuenienter ei quod dictum est, eum qui est maximè impurus, vult incruditum & turpem euasisse, propterea quòd reprehendi non posset: quẽadmodum purissimum & pulcherrimum eum esse conueniebat, qui futurus esset beatus. Si enim magistratus ac principes non sunt timori bono operi, quomodo qui natura bonus est Deus, ei qui non peccat erit timori? Si autẽ malum facies, time, vt dicit Apo-
Rom. 13. stolus. Et ideo ipse quoque Apostolus ad similitudi-
Ibidem. nẽ Domini sigillatim ecclesias peracriter incessit tuæ
Gal. 4. conscius libertatis, & imbecillitatis eorum qui audiebant. Galatis itaque dicit: Inimicus factus sum, vera vobis dicens? Quemadmodum autem qui sani sunt, non opus habent medico, quatenus sunt valentes: qui autem ægrotant, arte indigent, ita nos quoque qui in vita laboramus probrosis cupiditatibus, vituperandisque intemperantijs, ac libidinibus aliorúmque vitiorũ inflammationibus, Seruatore opus habemus. Is autem non solùm lenia ac mitia adhibet medicamenta, sed etiam acria. Peccatorum quidem certè proserpentes corrosiones sistunt amaræ metus radices. Quamobrẽ salutaris est metus, licet amarus. Iurè ergo qui ægrotamus, Seruatore opus habemus: qui autem aberrauimus, eo qui nos est deducturus: & qui cæci sumus, eo qui nos ad lucẽ deducat, & qui sitimus, fõte vitali, cui' qui sunt participes, non amplius sitient: & qui mortui sumus, vita egemus: & qui oues, pastore: & qui pueri, pædagogo: quinetiam vniuersa humana natura, Iesu: ne qui insolẽtes & peccatores sumus, incidam' in finẽ condẽnationis: à paleis autẽ segregemur, & in apothecam paternã recõdamur. Ventilabrum enim in manu
Matth. 3. Luc. 3. Domini, quo palea quæ igni debetur à frumẽto secernitur. Licet autem, si vultis, sanctissimi pastoris & pædagogi omnipotentis & paterni Verbi summam nobis sapientiã edisce re, vbi allegoria vtitur, seipsum dicens pastorem ouium. est autem pẽdagogus infantiũ. Dicit ergo

ergo per Ezechielem, orationem dirigens ad presby-
Ezech. 34. teros, & eis quandam salutarem iustæ solicitudinis descriptionem exponens: Et quod claudum est alligabo, & quod ægrum est curabo, & quod aberrat, reducam: & pascam ipsos ego ad montem sanctum meum. Hæc sunt præcepta boni pastoris. Pasce nos infantes, sicut oues. Etiam Dñe imple tuis iustitiæ pascuis: etiam pædagoge pasce nos ad sanctũ tuum mõtem, ad ecclesiã,
Ibidem. quæ in alto est, quæ superat nubes, quæ cælos tãgit. Et ero, inquit, pastor ipsorũ, & ero prope ipsos, sicut tunica prope corpus ipsorum. Vule carni meæ dare salutem, me tunica incorruptionis induens, & corpus meũ
Zach. 13. inunxit: Vocabunt me, inquit, & dicam, Ecce adsum.
Esa. 58. Celerius exaudijsti, quũ ego expectaui Dñe. Et si traijciant, non cadent, dicit Dñs. Non cademus enim in corruptionem, qui ad incorruptionẽ traijcimus: quoniam ipse nos tenebit. Dixit enim ipse, & voluit ipse. Talis est noster pædagogus, optimo iure bonus: Non
Matth. 20. veni, inquit, vt mihi ministraretur, sed vt ipse ministra-
Ioan. 4. rem. Propterea in Euangelio sessus introducitur, qui pro nobis defatigatur, & suam ipsius animam pretium redemptionis pro multis dare pollicẽs. Hunc enim solum esse fatetur bonum pastorẽ. Liberalis ergo est ac magnificus, qui quod maximũ est suam pro nobis dat animam. Valdéque est hominibus vtilis, & in eos benignus, quòd homo voluit esse frater, cùm posset esse
Hier. 7. 17. 18. Dñs. Ille verò etiã vsqueadeo bonus fuit vt pro nobis moreretur. Quinetiam eius clamauit iustitia: Si recti
Mal. 2. ad me veniatis, & ego rectus ad vos: Si obliqui ambuletis & ego obliquus, dicit Dominus exercituum: peccatorũ increpationes per vias obliquas significãs. Recta enim & secundum naturam, quę per Iesu Literam
Prou. 1. significatur, est eius bonitas, quæ erga eos qui ex auditu crediderunt firma est & immobilis: Quoniam vocaui, & non exaudijstis, dicit Dominus, sed mea irrita feciſtis consilia: meas autem reprehensiones non attẽdistis. Ita est maximè vtilis Domini reprehẽsio. De his
Psal. 77. Dauid quoq; dicit: Generatio peruersa & exacerbãs, generatio quę non direxit cor suum, & non fuit fidelis cum Deo spiritus eius, & Dei testamẽtum non custodierunt, & in lege eius noluerunt ambulare. Hæ sunt causæ exacerbationis propter quas venit Iudex pœnas irrogaturus ijs qui bonam vitam noluerunt eligere: & ideo cũ eis paulò hic egit crassius, si ab eo quo ad mortem feruntur impetu, aliquo modo eos retardauerit.
Ibidem. Dicit itaque per Dauid minarũ causam appertissimã: Non crediderunt in mirabilibus eius. Quando occidebat ipsos, requirebant ipsum, & conuertebantur, & manè ad Deũ vigilabant, & recordati sunt quod Deus est adiutor eorum, & Deus altissimus redemptor eorum est. Ita cognouit eos conuerti propter metũ, contempsisse autem eius benignitatem. Bonum enim, vt quod sit semper beneficum, generaliter contemnitur: colitur autem qui beneuolo iustitiæ metu admonet. Duplex est autem genus metus: quorum alterum quidem est cum pudore, quo vruntur ciues erga bonos Principes, & nos erga Deum: quemadmodum vtũtur
Eccles. 30. boni ac moderati filij in parẽtes. Equus enim, inquit, indomitus euadit durus, & filius remissus euadit petulans. Aliud autem metus genus est cum odio, quo serui vtuntur erga dominos difficiles: & Hebræi, qui Deum Dominum fecere, non patrem. Multum autem atqueadeo omnino differt id quod est spontaneum, liberum, ac voluntarium, ab eo quod fit per necessitatem, quod ad religionẽ & pietatem attinet. Ipse enim
Psal. 84. Osee. 14. inquit, est misericors, medebitur peccatis eorum & non perdet, & implebit vt auertat iram suam, & non incendet omnem indignationem suam. Vide quomodo pædagogi quod iustum est, ostenditur in increpationibus, & Dei quod bonum est, in miserationibus. Quocirca Dauid, hoc est, spiritus qui per eum
Psal. 88. loquitur, vtrunque complectens de eodem Deo psallit: Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. Misericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Fatetur esse eiusdem potestatis & iudicare & benefacere: simul enim est vtrorunque potestas, iudicium iusti quod discernit, & idem iustus & bonus qui est verè Deus: qui est ipse omnia, & omnia ipse: quoniam ipse Deus, qui est solus Deus, quemadmodum enim speculum, non est malum deformi, eo quòd ipsum ostendat qualis sit: & quemadmodũ medicus non est ægrotanti malus, quòd ei febrem annunciet: non enim medicus febris causa est, sed ipse febrem arguit: ita nec is qui reprehendit, ei malè vult qui laborat animo, neque enim ei delicta adiungit, sed ea quæ adsunt peccata ostẽdit, ad hoc vt auertat ab eiusmodi studijs. Quãobrem Deus quidem bonus est per seipsum, iustus autem propter nos, & ideo etiam bonus. Quod iustum est autem, nobis per suum ipsius Verbum ostendit illinc è superis vnde ipse fuit Pater. Priusquam enim esset creator, Deus erat, bonus erat: & propterea & opifex esse & Pater voluit: & illius amoris habitudo ac relatio fuit iustitiæ principium, cùm & solem suum lucere faceret, & filium suum mitteret. Isque primus è cælis bonam annunciauit iustitiam, cùm diceret:
Matth. 14. Nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem nisi Filius. Hæc reciproca quæ ex æquo rependitur cognitio, est antiquæ iustitiæ symbolum. Deinde ad homines descendit iustitia, & scripto & corpore, Verbo & lege humanam naturam ad salutarem vrgens pœnitentiam: bona enim erat. At Deo non obedis? Eius rei culpam tibi adscribe, qui iudicem attrahas.

Quòd idem Deus per idem Verbum & à peccatis arcet minans, & humanæ naturæ dat salutem adhortans, Cap. X.

Sit itaque quæ in adstringẽda humana natura versatur administrationem, bonam esse & salutarẽ & à Verbo necessario assumi ostendimus vsque & ad pœnitentiam, & ad pectorum prohibitionem, accommodata fuerit, considerãda deinceps fuerit Verbi mansuetudo & lenitas. Eum enim iustum esse ostensum est. Proprias autem exponit sententias quę ad salutem hortantur, per quas id quod bonum est & cõducibile, vult ex paterna voluntate significare. Hæc autem considera. Honestum quidem, est encomiastici. Vtile verò, suasorij. Enim verò suasorij quidem relatio & habitudo, est hortatorium & dehortatorium: encomastici verò laudatorium & vituperatorium. Aliquo enim modo affecta sententia suasoria, efficitur hortatoria, & aliquo modo dehortatoria. Similiter etiam genus encomiasticum, aliquo quidem modo affectum, est vituperatorium: aliquo verò, laudatorium, in quibus maximè versatur iustus pædagogus, qui quod nobis est vtile, sibi tanquam scopum proposuit. Verumenimuero genus quidem vituperatorium & dehortatorium nobis prius ostensum est: nunc autem hortatorium & laudatoriũ rursus nobis aggrediendum est, & tanquam in trutina in æquilibrio stantes iusti lances expendamus. Ad ea ergo quæ sunt vtilia, adhortatione vtitur pædagogus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prou. 45. hoc modo per Solomonem: Ego vos, ô homines, adhortor, & meam vocem edo filijs hominum, audite me: præclara enim dicam. & quæ sequuntur. Quæ sunt autem salutaria consulit: quoniam consilium ad eligendum & vitandum aptum est, quemodum facit per Dauid, dicens: Beatus vir qui non ambulauit in Psal 1. consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & supra cathedram pestilentiarum non sedit: sed in lege Domini voluntas eius. Consilia autem dandi tres sunt partes. Vna quidem, quæ sumit exempla ex tempore præterito: vt, verbi gratia, quid Hebræis euenerit, qui aurum per idololatriæ crimen adorarunt in vitulo, & quid passi sunt cùm fornicati essent, & quæ B Exod 32. sunt similia. Altera verò quæ ex præsenti tempore intelligitur, vt quæ sensu comprehendatur, sicut illud Matth. 11. quod dictum est ijs qui Dominum rogarunt: An ipse es Christus, aliúmne expectamus? Abite & dicite Ioanni, cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Hoc ergo fuit quod prædicens dicebat Dauid: Sicut audiuimus, ita & vidimus. Ex futuPsal. 47. ris autem constat tertia pars dandi consilij, qua quæ sunt euentura iubet cauere, quemadmodum illud Matt. 8.22. Luc. 13. quoque dictum est: Qui autem in peccata inciderint, eijcientur in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium, & quæ sunt similia: adeò vt ex his om- C nibus clarum sit Dominum per omnem medendi rationem procedentem, humanam naturam euocare ad salutem. Consolatione autem peccata solatur minuës quidem cupiditatem, simul autem spem præbens ad Ezech. 18. salutem. Dicit enim per Ezechielem: Si conuerti fueMatth. 11. ritis ex toto corde vestro, & dixeritis Pater, audiam vos tanquam populum sanctum. Et rursus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & ea quæ sequuntur ex sua persona dicit Prou. 3. Dominus. Apertissimè autem ad bonitatem vocat per Solomonem, dicens: Beatus homo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui inuenit prudentiam. Quod bonum est enim à quærente inuenitur, & solet videri ab D eo qui inuenit. Iam verò per Hieremiam quoq; enarHier 31. rat prudentiam: Beati sumus Israël, dicens, quòd quæ Verbū λόγος ratio. Deo grata sunt, à nobis cognosci possint. Cognosci Hier. 11. autem possunt per Verbum, quem sumus beati & pruBarūch. 3. dentes. Prudentia enim & cognitio significatur per Luc. 11. eundem prophetam dicentem: Audi Israel mandata Deut. 4.8. vitæ, ausculta vt cognoscas prudentiam. Per Mosen Esai. 56. autem propter suam in homines beneuolentiam doPsal. 1. num quoque pollicetur ijs qui contendunt ad salutem. Dicit enim: Et introducam vos in terrā bonam quam iurauit Dominus patribus vestris. Et præterea: Introducam vos in mentem sanctum, & vos lętitia afficiam, dicit per Esaiam. Iam verò est aliud quoq; genus pædagogiæ, nempe beatificatio: Beatus ille est, per Dauid dicit, qui non peccauit: & erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet. Per hoc etiam tacitè significauit resurrectionem: Et omnia quæcunque faciet, ei rectè succedent. Nos vult esse tales vt simus beati. Rursus autem ostendens id quod ex aduerso respondet iustitiæ trutinæ: At non sic impij, inquit, non sic, sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Cùm peccatorum pœnas, & facilem & tanquam ventis perflabilem eorum dissipationem ostendisset pædagogus, per pœnam à causa dehortatus est: & cùm supplicium pro meritis intentasset, beneficentiæ suæ benignitaA tem ostendit, vt bona nobis paremus, issque fruamur, per eam summo nos artificio excitans. Quinetiam ad cognitionem nos per Hieremiam hortatur, dicens: Hier. 6. Via Dei si ambulasses, habitasses in pace in seculum. Cognitionis enim eis mercedem ostendens, prudentes ad eius amorem exitat. Et ei qui aberrauit dans Ibidem. veniam, Conuertere, conuertere enim, inquit, sicut qui vindemiat ad canistrum suum. Vides bonum iustitiæ, quæ consulit moueri pœnitentia. Præterea per Hieremiam illuminat eos qui à veritate aberrant. Hęc Ibidem. autem dicit Dominus: State in vijs, & videte, & rogate semitas Domini æternas, quæ nam est semita bona, & ambulate in ea, & inuenietis sanctificationem Hier. 18. animabus vestris. Ducit autem ad pœnitentiam causa salutis nostræ. Propterea dicit: Si te pœnituerit, ex- Ezech. 18. 33. 36. purgabit Dominus cor tuum, & cor seminis tui. Poteram quidem ad huius quæstionis defensionem adducere Philosophos, qui dicunt eum solum qui est perfectus, esse laudabilem: qui malus est autem, vituperabilem. Sed quoniam nonnulli quod beatum est calumniantur, vt quod neque ipsum aliquid negocij habeat, neque alij exhibeat cùm beneuolentiam in homines non intelligant, propter hos, & propter eos etiam qui bono quod iustum est non tribuunt, id quod à nobis dictum fuit, adiectum est. Conse- C quens enim esset vt diceremus, increpatorium ac vituperatorium pædagogiæ genus conuenire hominibus, quoniam omnes homines stultos dicunt: sapiens autem solus Deus est, à quo sapientia: & perfectus solus, & ideo solus quoque laudabilis. Sed hac oratione non vtor. Dico ergo, laudem & vituperationem, vel quod laudi & vituperationi est assimile, esse medicamenta hominibus maximè necessaria. Qui sunt itaque curatu difficiles, ab igne, malleo, incude, hoc est, minis, reprehensione increpatione tanquam ferrum aguntur. Qui autem ipsam fidem attendunt, tanquam per se docti, & libero animi arbitrio impulsi, laude augentur. Laudata enim D virtus non secus ac arbor crescit. Hoc cùm intelligeret, mihi videtur Samius præcepisse Pythagoras.

Quæ mala sunt faciens reprehendere, sed bona, gaude.

Reprehendere autem dicitur etiam admonere, quod grecè est νουθετεῖν. Admonitionis autem, quæ Græcè est νουθέτησις, etymologia est τῆς διανοίας πρόσθεσις hoc est mentis immissio, quòd sit increpatorium genus quòd mentem pariat. Cæterùm alia innumerabilia inueniri possunt præcepta de parandis bonis, & malis fugiendis: Non est pax impijs dicit Dominus. Pro- Esai. 48. Prou. 1. pterea per Solomonem præcipit infantibus: Fili, ne E te in errorem abducant peccatores, neque in vijs cum eis ambulaueris, si te hortati fuerint, dicentes: Veni nobiscum, si socius innocentis sanguinis: in terra autem virum iustum iniustè abscondamus, de medio eum tollamus, sicut infernus viuentem. Hoc itaque de Domini quoque passione prædicitur. Porrò per Ezechielem etiam vita nobis mandata suppeditat. Anima quæ peccat, morietur: homo autem erit iustus, qui facit iusticiam. Non comedet in montibus, & oculos suos non coniecit in cogitata domus Israel, & vxorem proximi sui non polluerit, & ad mulierem quæ est in puerperio non appropinquabit, & hominem potentia non opprimet, & pignus debitoris reddet, & rapinam non rapiet, panem suum dabit esurienti, & nudū induet. Pecuniā suam non dabit ad vsurā, & com-

& commodum non accipiet, & ab iniquitate auertet A manum suam, & iustum iudicium faciet inter virum & inter proximum suum. In præceptis meis ambulauit, & iustificationes meas seruauit vt faceret eas. Iustus hic est vita viuet, dicit Dominus. Hæc continent descriptionem institutionis vitæ Christianorum, & conuenientem adhortationem ad beatam vitam, præmium vitæ, vitam æternam.

Quòd per legem & Prophetas Verbum fungeretur Pædagogi officio. Cap. X I.

Matth. 13. λογικῶς διδόμενον. EIVS quidem in homines beneuolentiæ & B pædagogiæ modus, vt à nobis geri potuit, ostensus est. Quocirca ipse seipsum pulcherrimè exponens, grano sinapis assimilauit: & verbi quod seminatur, quod in eo inest spirituale, naturámque multiplicem, verbalísque seu rationalis potestatis magnificentiam simul & sanctitatem, & præterea reprehensionis mordacitatem, & repurgandi facultatem, esse vtilem propter acrimoniam significans. Per exiguum itaque granum, quod allegoricè dicitur, vniuersæ humanæ naturæ plurimam salutē largitur. Atque mel quidem, cùm sit dulcissimum, bilem generat: quemadmodum quod bonum est, contemC ptum: quod quidem causa est peccandi. Sinapi autem & bilem diminuit, hoc est, iram: & phlegma excindit, hoc est, fastum ac superbiam. Ex quo verbo vera animæ sanitas æternáq; bona temperatura accedit. Olim itaque per Mosen, Verbum pædagogi fungebatur officio. Deinde etiam per Prophetas. Est autem Moses Exod. 32. quoque Propheta. Est enim Lex Pædagogia puerorū 1. Cor. 10. insolentium, qui habenis non facilè retinentur. Saturati ergo, inquit, surrexerunt ludere. Saturati autem Græcè est χορτασθέντες, quasi dicas, fœno repleti, nempe qui à ratione alienam alimẽti plenitudinẽ χόρτασμα, hoc est, fœni repletionem, non autem cibum dixerit. Quoniam autem absque ratione satiati, absque ratione ludebant, propterea ipsos & Lex & timor sequebatur, vt & peccata rescinderet, & ad res honestas rectè & ex virtute gerendas adhortaretur, aures præparans vt vero pædagogo obedirent, qui est vnum & idem Gal. 3. Verbum legi quæ vrgebat conueniens: datum enim dicit Paulus pędagogum ad Christum, adeò vt ex hoc apertum sit, vnum solum, verum, bonum, iustum, ad imaginem & similitudinem Patris filium, Iesum, verbum Dei esse nostrum pædagogum', cui nos tradidit Deus tanquam Pater beneuolus, vero & germano pædagogo comittens & commendans filios, vt qui nobis Matth. 17. diluciđè præceperit: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Fide dignus est diuinus pædagogus, tribus rebus pulcherrimis ornatus, scientia, beneuolentia, dicē- E di libertate. Scientia quidem, quoniam est paterna sapientia. Omnis enim sapientia est à Domino, & cū eo est in æuum. Dicendi autē fiducia, quoniam Deus est & opifex. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Beneuolentia autem, quoniam solus pro nobis seipsum hostiam tradidit. Bonus enim Ephes. 5. pastor animam suam ponit pro ouibus suis, atqueadeo Ioan. 10. eam posuit. Beneuolentia autem nihil est aliud, quàm voluntas boni proximi sui propter illum.

Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectionis sęueritate & benignitate vsus sit. Cap. X I I.

HIs iam peractis, consequens fuerit, vt pædagogus noster Iesus vitam nobis veram describat, & qui in Christo est hominem instituat. Est autem forma eius ac character neque admodum difficilis, nec præ benignitate vsqueadeo dissolutus. Simul autem mandat, & mandatorum characteres ita imprimit, vt ea possint persicere. Atque mihi quidem is ipse videtur hominem finxisse ex puluere: aqua autem regenerasse: spiritu verò auxisse: Verbo autem, pædagogi instar instituis- 33 puer. se, ad filiorum adoptionem & salutem sanctis præceptis dirigens, vt cùm terra genitum in sanctū & supercælestem hominem suo aduētu transformasset, diui- nam illam vocem maximè impleret: Faciamus homi- Genes. 1. nem ad imaginem & similitudinem nostram. Atque fuit quidem Christus hoc plenum quod dixit Deus. Alius autem homo intelligitur per solam imaginem. Nos autem, ô boni Patris filij, alumni boni Pædagogi, Patris voluntatem impleamus, Verbum audiamus, & verè salutarem Seruatoris nostri vitam exprimamus, hic iam meditantes cælestem vitæ agendæ formā, per quam effecti dij, semper germinante lætitia & incorrupto boni odoris vnguento inungamur, euidens incorruptionis indicium habentes vitæ Domini formā & Dei vestigia persequentes: cui soli conuenit considerare, atqueadeo cui curæ est quomodo & quánam ratione futura sit vita hominum sanior. Quinetiam ad hoc vt victu facilè contenti simus, & quæ sunt superuacanea negligamus, accinctíque & expediti & ad bonæ vitæ æternitatem parati simus, nos præparat, vnúquéque nostrum esse ipsum sui ipsius penum docens. Matth. 6. Ne soliciti enim, inquit, sitis de crastino: dicens oportere eum qui in Christi numerum relatus est, sua sorte contentum, sibi per se seruientem, & cui in diem satis sit victum deligere. Non enim in bello, sed in pace instituimur. Ac bello quidem magno apparatu opus est, magnóque & profuso sumptu egent delitiæ: pax autē & dilectio, simplices & quæ lites ac negotia fugiunt sorores, non armis, neque profuso apparatu indigent. D Nutrimentum eis Verbum est. Verbū autē is est cui & demōstrandi & docēdi principatus obtigit, à quo frugalitatem, simplicitatem, à fastúque alienationem, libertatis amorem, benignitatem & honesti studium edíscimus. Id, etsi vno Verbo cum virtutis cōiunctione Deo similes reddimur, non ad socordiam ac negligentiam oportet traducere, sed elabora, & ne defatigeris, eris enim qualis non speras, neque verò conijcere potueris. Quemadmodū autē Philosophorū quidē est alia viuendi ratio, alia verò oratorū, alia autem luctatorum: ita est generosa ac liberalis affectio, liberæ animi voluntati quæ honesti est studiosa, conueniens, quæ accessit ex Christi pædagogia, & qui operari docti sunt, honesti & graues, incessus & accubitus, nutritio & somnus, cubitúsq; & viuēdi ratio, & reliqua disciplina. Nō est enim nimis intensa ac vehemens eiusmodi Verbi eductio, sed moderata, & quæ iusto ac recto tenore cōsistat. Hac etiā ratione Seruator Verbū dictus est, qui hęc hominib⁹ verbalia & rationalia medicamenta ad salutē, vt bono ac integro sensu præditi essemus, inuenit, oportunitatem quidem obseruans detrimentū autem & offensionem arguēs, & affectionum animi causas exponens, & à ratione alienarū cupiditatum radices excindens, à quibus quidem abstinere oporteat præcipiens, omnia autem salutis antidota ægrotantibus exhibens. Hoc est enim maximum, & maximè regium Dei opus, humanam seruare na-

Universidad de Deusto
Biblioteca

turam. At medico quidem, qui nihil quod ad salutem faciat cōsulit, ægroti succensent: diuino autem Pædagogo, quomodo non maximas se habere gratias fatebuntur, qui minimè taceat, nec animi penetralibus contineat minas quæ ferunt ad exitium? sed & eas arguat, & quæ ad eas tendunt appetitiones excindat, & quæ ad rectam reipub. administrationē pertinent edoceat. Magnæ ergo illi sunt agendæ gratiæ. Ratione enim prædictum animal, hominem inquam, aliquid ne aliud dicimus quàm oportere id quod est diuinū contemplari? Porrò autem humanam quoque naturam dico eum oportere considerare, & ita viuere, vt iubet & dictat veritas, & ipsum Pædagogum & eius præcepta mirandum in modum admirantes, vt quæ inter se congruant & conueniant. Cui conuenienter imagini ac similitudini oportet nos quoque, cùm nos ipsos Pædagogo adaptauerimus, ita viuere, vt factis oratio retiera conueniat.

Quòd quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, sit ex rectæ rationē, ita rursus peccatum præter rationem. Cap. XIII.

SVICQVID est præter rectam rationem, id est peccatum. Iam enim generales animi affectiones seu perturbationes hoc modo definiendas censent Philosophi. Cupiditatem, quidem, appetitionem quæ non paret rationi: Metum autem, dissolutionem quæ non paret rationi: Voluptatem autem, elationem animæ quæ non paret rationi. Si ergo quæ in rationem est inobediētia, peccatum generat, quomodo non necessariò rationis obedientia, quam quidem finem dicimus, parit ac procreat id quod vocatur honestū ac decorum? Ipsa enim virtus, est animæ concinna & cōgrua affectio, quæ rationi subijcitur per totam vitā. Quin etiam, quod est supremū omniū, ipsam Philosophiam definiūt, studiū rectæ rationis, adeò vt sit necessariò delectū, quicquid sit propter errorem rationis, & meritò græcè vocetur ἁμάρτημα, hoc est, erratū, quod etiam peccatum significat: Iam enim, quādo primus homo peccauit, & Deo non obedit: Et tumentis, inquit, assimilatus est homo, qui præter rationem aberrasset, meritò rationis expers existimatus comparatur iumentis. Hinc etiam dicit Sapientia: Equus ad coitum libidinosus, & adulter irrationali iumēto assimilatus. Et ideo subiungit: Quocunque super eum sedente hinnit. Non amplius, inquit, homo loquitur. Non est enim amplius particeps rationis, qui peccat præter rationem: est autem expers rationis belua, dedita cupiditatibus, cui omnes voluptates insident. Quod ex rationis autem obedientia rectè & ex virtute geritur, κατόρθωσις & κατόρθωμα, hoc est, quod congruit & conuenit, nempe officium, vocant Stoici. Quod itaque decet & cōgruit, nempe officiū, id etiam conuenit. Obedientia autem fundatur mandatis. Eæ autem monitionibus, quæ cùm sint eædem, veritatem sibi scopum proponentes, ad extremum expetendum, quod finis intelligitur, instituunt. Pietatis autē ac religionis finis est æterna in Deo requies. Æui autem seu æternitatis principiū, est noster finis. Quod est itaque pietatis honestum rectéque & ex virtute factum, id quod decet ac conuenit, nempe officiū, operibus efficit. Vnde officia meritò consistunt in actionibus, non autem in dictionibus. Et est Christiani quidē actio, rationalis animæ operatio, ex syncero ac prudēti iudicio & appetitione veritatis, quæ per coniunctū auxiliūmque simul ferēs corpus peragitur. Quod decet autem ac conuenit, officium inquam, est quæ in vita Deum & Christum sequitur voluntas vna, quæ se propter vitam æternam rectè & ex virtute gerit. Etenim Christianorum vita quam nunc instituimus, est quidam conuentus ac cōgregatio actionum rationalium: hoc est, eorum quæ à ratione docentur, quæ non labitur operatio, quam quidem fidem appellauimus. Conuentus autem ac congregatio, mandata Domini, quæ cùm sint diuinæ sententiæ, monita spiritalia, nobis ipsis scriptæ sunt, vt quę & nobis ipsis & proximis bene possint quadrare. Quinetiam ipsæ quoque ad nos reuertuntur, sicut globus qui propter repercussionem ad eum qui iacit recurrit. Vnde etiam sunt ea quæ decent ac conueniunt, nempe officia ad diuinam pædagogiam necessaria, vt quæ à Deo præcepta & ad salutem tradita sunt. Et quoniam eorum quæ sunt necessaria, alia quidem solùm ad vitam hîc agēdam pertinent, alia verò hîc vt illic bene viuamus erigunt & extollunt: conuenienter quoque officiorum, hæc quidem ad viuendum, illa verò ad rectè viuendum ordinantur. Quæcunque ergo ad gentiliter viuendū præcipiuntur, ea vulgò apud multos publicata sunt. Quæ autem ad bene viuendum cōueniunt, ex quibus æterna illa vita acquiritur, ea hîc veluti adumbrata ex ipsis scripturis colligentibus licebit considerare.

λόγος ratio, prò filio Dei hoc in loco necessariò vertitur.

Hier. 5.

Hæc insunt in secundo libro Pædagogi.

Quomodo in alimentis versari oporteat. Cap. 1.
Quomodo oporteat se in potu gerere. Cap. 2.
Quòd non oportet sumptuosæ ac magnificæ suppellectilis studio teneri. Cap. 3.
Quomodo in conuiuiis sit relaxandus animus. Cap. 4.
De risu. Cap. 5.
De turpiloquio. Cap. 6.
Quænam obseruare oporteat eos qui vrbanè ac ciuiliter vnà viuunt. Cap. 7.
An vnguentis & coronis sit vtendum. Cap. 8.
Quomodo se in somno gerere oporteat. Cap. 9.
Quænam de liberorum procreatione tractanda sint. Cap. 10.
De calceamentis. Cap. 11.
Quòd gemmæ & mundum aureum non magni pendere & admirari oporteat. Cap. 12.

CLEMEN-

CLEMENTIS PÆDAGOGI

LIBER SECVNDVS.

Quomodo in alimentis versari oporteat. Cap. I.

PROPOSITVM itaque institutū ac scopum sequentibus, & scripturas ad eam pædagogiæ partem, quæ vitæ vtilis futura est deligētibus, qualem esse in tota vita eum qui Christianus dicitur, oporteat, summatim describendū est. Nobis igitur à nobis ipsis incipiendum est, & quomodo nos componere ac moderari oporteat. Compositi itaque proportionem & commoderationem coniectantibus, quemadmodum vnumquenque nostrūm se in suum corpus gerere, vel potius quomodo id dirigere oporteat, dicendum est. Quando enim quis à rebus externis, & ab ipsa prætereа eductione corporis ad mētem à ratione deductus, eorum quæ in homine secundum naturam eueniunt contemplationē accuratè perfectéque didicerit, sciet non esse studium in res externas conferendum: hominis autem esse proprium, animæ expurgare oculū, castámque & sanctam carnem suam tueri. Qui enim ab illis purè emundatus exolutúsque fuerit per quæ est adhuc puluis, quídnam aliud seipso habuerit conducibilius ad hoc, vt recta via ingrediatur ad Dei comprehensionem? Atque alij quidem homines viuunt vt comedant, quod certè etiam rationis expertibus euenit animantibus, quibus nihil aliud quàm venter vita est: nobis autem pædagogus præcipit comesse vt viuamus. neque enim nostrum nutritio munus est, neque institutum scopúsue noster voluptas: sed ea nutritio est propter nostram hîc mansionem, quam ad incorruptionem ratio instituit: & ideo secernitur ac seligitur alimentum. Est autem ipsum simplex, & non nimio studio comparanda nimiúue curiosa, sed simplicibus & minimè curiosis puellis apta & appositа veritas, vtpote quod ad viuendum, nō ad lautitias delitiásque aptum sit. Ipsum autē viuere, ex duobus, sanitate scilicet & viribus, constituitur, quibus maximè conuenit alimenti facilitas, vt quod & ad digestionem & corporis leuitatem sit vtile: ex quibus incrementum, sanitas, & iustæ vires: non autem iniustæ, lubricæ & miseræ, quales sunt quæ Athletis ex illa sua edendi necessitate obueniūt. Sunt itaq; multiplices qualitates respuēdæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporū habitudines, stomachorum subuersiones, cùm corruptus & constupratus sit gustus, misera & infausta quadam condiendi arte, & inani in faciendis bellarijs artificio. Audent enim appellare nutritionem, delitiarū exercitationē, quæ in noxias voluptates dilabitur. Antiphanes autem Delius medicus vel vnam hanc dixit esse morborum causam, ciborum varietatem: cùm qui veritatem ægreferant, multiplici nescio qua vana gloria frugalem & moderatum victum abiurent, & transmarinas escas anxiè perquirunt. Ac mihi quidem venit in mentem eorum morbi misereri: ipsos autem non pudet suas decantare delitias, cúmque in freto sint Siculo, murænas anxio & solicito animo perquirant, & Mæandri anguillas, & qui in Melo sunt hœdos, & qui in Sciatho mugiles, Pelori cōchas, & Abydena ostrea, nec mænas quæ sunt in Lipara prætermittant, nec bolum Mantinicum, nec betas quæ sunt apud Aseræos, & pectines exquirant Methymnæos, & psettas Atticas, & turdos Daphnios, & caricas Chelidonias, propter quas in Græciam cum quinquies mille millibus infelix Persa profectus est: Phasidis aues præterea coëmant, attagenas Ægyptias, Medicum pauonem. Hæc condimentis immutantes, ij qui sunt gulæ dediti, obsonijs inhiant, quæcunque tellus, & profunda Ponti, immensáque alit latitudo aëris, ingluuiei ea suæ comparantes. Videntur reuera hi insatiabiles, & solliciti ac anxij ciborum indagatores, ad delitias ac voluptates suas mundum irretire, sibilantibus sartaginibus vndiq; circunstrepentes, & circa cochlear & mortariū totam vitam suam consumentes, edaces atque adeo omniuori homines, materiam ignis instar apprehendentes.

ἰχθὺς piscis genus, de quibus vide Athenæū & Aristotelem.

Quinetiam facilem & parabilē cibum, nempe panem effœminant, quod frumenti est nutriens excribrantes, vt quod est alimenti necessarium, sit probrū voluptatis. Apud homines autem nullum habet terminū delicata ingluuies. In liba enim placentes & bellaria prouecta est, merendarum & cœnæ appendicum multitudinem inueniens, omnes qualitates aucupans. At mihi quidē videtur homo qui est eiusmodi, nihil esse aliud quàm bucca aut maxilla. Ne delideres autem, inquit Scriptura, cibos diuitū: ij enim vitæ non veræ & turpi coniuncti sunt. Illi enim dant operam obsonijs quæ simus paulò pòst excipit: nobis autem cibum cælestē venantibus necesse est ventri qui est sub cælo imperare, & multò magis ijs quæ ei amica & grata sunt: Quæ Deus abolebit, inquit Apostolus, voraces gulæ cupiditates iure execrans. Escæ enim ventri, ex quibus hęc carnalis, & quæ interitum affert, vita dependet, quam audent nonnulli vocare charitatem, effrænata lingua vtentes, nempe quædam prandiola nidorem & ius redolentia, pulchro & salutari Verbi opere appellantes, sanctificatam charitatem ollulis & iuris fluento iniuria afficientes, potúque delitijs & fumo illud nomen maledicto persequentes: fallūtur existimatione, vt qui Dei promissum prandiolis se posse emere expectauerint. Quæ enim lætitiæ causa sunt cōgregationes, ipsi quoque recensentes & cœnulas, & prandia, & epulas, hunc cœtum iure vocauerimus, rationem sequentes. Has autem epulas ἀγάπας, id est, charitates, non vocauit Dominus. Dicit itaque alicubi quidem: Quando fueris inuitatus ad nuptias, ne primo loco accumbas, sed quando vocatus fueris, accumbe in vltimo loco. alicubi autem: Quando feceris prandium aut cœnam. Et rursus: Sed quando feceris epulum, voca mendicos, propter quod cœna maximè facienda est. Et præterea: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Sed sentio vndēnā effluxerit speciosa cœnarum appellatio: nempe ex gutturibus. Insaniæ merendarum ventitator, ait Comicus. Reuera enim multis multa sunt cœnæ gratia: nondum enim didicerunt Deum parasse suo opificio, homini inquam, cibum & potum, vt conseruetur, non autem vt voluptate afficiatur. Nam nec corporibus quidem natura insitū est, vt ex multiplici ciborum varietate iuuentur. Contrà enim omnino qui escis vtuntur vilissimis, sunt robustiores, saniores, & generosiores: vt fumuli Dominis, & agricolæ possessoribus: & non solùm fortiores, sed etiā

vocabant Clementis tempore nonnulli prandia ac conuiuia ἀγάπας, *hoc est, charitates.*

Luc. 14.

Ibidem.

1. Corin. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

prudentiores, vt Philosophi diuitibus. Neque enim A mentem nutrimentis obruerūt, neque ipsum voluptatibus deceperunt. Charitas autem reuera est cælestenutrimētum, rationale epulum: omnia sustinet, omnia suffert, omnia sperat, charitas nūquam excidit. Beatus qui comedit prandium in regno Dei. Casus est autem omnium grauissimus, si quæ charitas non potest excidere, supernè è cælis ad iuscula humi abijciatur. Et tu nec eam existimas putare cœnam quæ aboletur? Si facultates inquit, meas distribuero, charitatem autē non habeam, nihil sum. Ab vniuersa hac charitate dependet Lex & Verbum, si Dominum Deum tuum & proximum dilexeris. In cælis autem est hoc cæleste conuiuium, quod à bona sessione ἀναζύσις græcè dicitur. Terrestre autē, cœna dictum est, vt ex Scriptura ostēsum est. & sit quidem cœna propter charitatem: sed non est cœna charitas, verùm socialis benuolentiæ, & quæ fiat lubenter impertit, indicium. Ne quod ergo nostrum bonū est, maledictis lacessatur. Non est enim regnum Dei esca & potus, dicit Apostolus, vt fluxum & momentaneum prandium intelligatur: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. De hoc qui prandio comederit, is eorum quæ sunt, optimum, nempe regnum Dei possidebit, sanctum charitatis conuentū hic meditatus, nempe cælestem ecclesiam. Charitas ergo res est pura & Deo digna: officium verò eius est communicatio. Cura autem disciplinæ est charitas, quam dicit Sapientia: Charitas verò obseruatio legū eius. Hæ autem lætitiæ habent quoddam charitatis incitamentum ex nutrimento publico, quod ad æternā assuefacit oblectationem. Charitas ergo cœna nō est: epulum autem à charitate pendeat. Discant enim, inquit, filij tui quos dilexisti Domine, quòd non generationes fructuum nutriant hominem, sed verbū tuum eos qui tibi credunt conseruat: non enim in pane viuet iustus. Sed sit nobis cœna tenuis & expedita, apta ad vigilias, impermixta diuersis qualitatibus, & quæ à pædagogi disciplina minimè sit aliena. Bona enim nutrix ad societatem & communicationem est charitas, quæ copiosum llabet viaticum, nempe sufficientiam, quæ quidem dimensō iusta quantitate alimento præfecta, salubriter corpus administrans, etiam proximis ex eo aliquid distribuit. Victus autem qui inundat & obruit sufficiētiam, homini multum officit, animam quidem segnem & inertem reddit, corpus verò valetudinariū, & quod in morbos facilè prolabitur, efficiens. Quin etiam voluptates quæ in aromatibus conditis dijudicandis dapibus sunt anxiæ & difficiles, probra & maledicta inurunt: vtpote liguritionem, ingluuiem, edacitatem, voracitatem, insatiabilitatem, & huiusmodi alia. Musicæ quoque ijs nominibus aptissimè respondentes, & viuerræ, & adulatores, & gladiatores, & immane genus parasitorum, vētris voluptate: hi quidem rationem, illi verò amicitiam, alij autem vitam ipsam vendentes, super ventrem serpētes, beluæ hominibus similes, ad imaginem patris sui, edacis voracissque beluæ, & qui eos prodigos, quod græcè est ἀσώτους, appellarunt, bene mihi videntur eorum finem significasse: vt qui eos σώσουσι, hoc est, à salute alienos, per elisionē elementi σ, intellexerint. An non enim sunt eiusmodi qui in ollis versantur, multiplicibúsque exquisitorum condimentorum varietatibus, qui sunt humilis & abiecti animi, terræ planè filij, qui victum in dies persequuntur perinde ac non victuri? Eos miseros pronunciat per Esaiam sanctus Spiritus, cùm nomen Charitatis sensim nescio quomodo ab eis sustuliſſet, quoniam non erat epulum rationi consentaneum: Ipsi autem fecerunt lætitiam, occidentes vitulos, & oues sacrificantes, dicentes: Comedamus & bibamus, cras enim morimur. Et quòd eiusmodi delitias peccatum existimet, subiungit: Et non dimittetur hoc vestrum peccatum, donec mortui fueritis. Non dicens peccati remissionē mortem insensilem, si retributionem peccati, quæ quidem mors est, à salute secernens. Ne læteris autem propter execrandas delitias, dicit Sapientia. Hic autē de idolothytis quoque, hoc est, de ijs quæ idolis immolantur, mentio facienda est, quónam modo præcipiat ab ijs esse abstinendum. Illa mihi videntur execrāda & abominanda, quorum sanguinem superuolant. Subter sunt erebum quæ animæ hoc nunc lumine cassæ. Nolo enim vos fieri participes dæmoniorum, dicit Apostolus. Eorum enim qui seruantur, & eorum qui pereunt, separata sunt nutrimenta. Ab his ergo abstinendum est, non quòd pertimescamus, non est enim in eis aliqua potentia, sed quòd propter nostram conscientiam, quæ sancta est, ea propter dæmonum odiū, quibus illa sunt dedicata, auersemur: & præterea, propter eorum qui multa procliuiter discernunt, ac verētur imbecillitatem, quibus infirma polluitur cōscientia: Cibus enim nos non commendabit Deo: neque quæ intrant coinquinant hominem, sed quæ ex ore, inquit, exeunt. Vsus enim nutrimenti est indifferens: Neque enim si comedamus, inquit, plus habemus: nec si non comedamus, deficimus. Sed non est consentaneum vt sint mensæ dæmoniorum participes, qui diuino ac spiritali nutrimento digni sumus habiti. Annon habemus potestatem comedendi & bibendi, dicit Apostolus, & mulieres circunducendi? sed voluptatibus, scilicet, imperantes, arcemus cupiditates. Videte ergo ne hæc nostra potestis offensionem afferat imbecillis. Nō oportet ergo nos veluti prodigè & profusè viuentes, quemadmodum est in Euangelio similitudo filij diuitis, aburi donis patris, sed eis vti, vt qui ipsis constanter imperemus: vt in cibos enim regnum & dominatum obtineamus, non vt eis seruiamus, ordinati fuimus. Res est ergo præclara & maximè expetenda, id quod verum est suspicientes, supernum alimentū persequi, & eius quod verè est inexplebili spectaculo impleri, firma, stabili, & pura voluptate fruentes. Hanc enim charitatē oportere nos suscipere ostendit cibus Christi. Est autem valde à ratione alienum & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum, morti nutriti, deorsum in terram respicientes, & è terra semper in mēsas procumbentes, lautam ac delicatam vitam persequentes, id quod bonum est, hic vtique in vita quæ non est futura insodientes, soli cibi deuorationi blandientes, propter quā in maiori pretio sint eo qui quàm agricolæ. Non enim ferculorum circumlationē tollimus, sed consuetudinis prolapsionem, tanquam calamitatē, suspectum habemus. Quocirca vitandus est luxus, pauca quædam & quæ sunt necessaria sumentibus: & si quis nos inuitat infidelium, & accedere statuamus (bonum est enim cum insolentibus hominibus non versari) quicquid apponitur iubet nos comedere, nihil interrogantes propter conscientiam. Similiter autem iussit nos ea quæ sunt in macello citra vllum scrupulum vllámue curiosam indagationem emere. Non est ergo omnino à varijs cibis abstinendum, sed in eis non est studium ponēdum. Ea autem quæ apponuntur sumenda sunt, vt decet Christianum, eum quidem qui nos inuitauit honorātes, innoxia & quæ satietatem non afferat sermonis & congressio-

1. Cor. 13.
Ibidem.
Matth. 22.
B
Rom. 14.
C
Sapien. 6.
Deut. 6.
D
Esa. 22.
Proverb. 4. 20.
Eccles. 2.
1. Cor. 10.
1. Cor. 8.
Matth. 15.
1. Cor. 8.
Ibidem. 9.
Ibidem. 8.
Luc. 15.
E
1. Cor. 10.

congressionis societate: sumptuosas quæ inferuntur A dapes indifferentes esse existimantes, obsonia despicientes, vt quæ nō sint paulò pòst. Qui comedit, eum qui non comedit non spernat. Qui autem non comedit, eum qui comedit non iudicet. Cùm autem parum fuerit progressus, præcepti quoque causam exponit: Qui comedit, inquiēs, Domino comedit, & Deo agit gratias: & qui non comedit, Domino non comedit, & Deo agit gratias: vt sit iustum nutrimētum gratiarum actio. Porrò autem qui semper agit gratias, is in voluptatibus nō versatur. Quòd si etiam propter virtutem conuiuas aliquot inuitemus, eò magis à lautis & delicatis his cibis abstinendum est, euidens virtutis exemplar nos ipsos exhibētes, sicut ipsi Christum exemplar B habuimus. Si quid enim eiusmodi ciborum fratrem offendit, nō comedam, inquit, in æternum, ne fratrem meum offendam. Exigua continentia hominem lucrifacio. An non habemus potestatem comedendi & bibendi? Et veritatem cognouimus, inquit, quòd nihil est simulachrum in mūdo, sed solus reuera & vnus noster Deus, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus. Sed tua, inquit, cognitione perit frater imbecillus, propter quem Christus mortuus est. Qui autem imbecillorū fratrum cōscientiam verberant, in Christum peccant. Hac quidem certè ratione Apostolus de nobis cautionem adhibens, cœnas discernit: non commisceri iubens, si quis frater inueniatur qui dicitur esse fornicator, vel adulter, vel idololatra, cum eo nec comedere quidem, vel sermonē, vel obsonium, quod illinc procedit inquinamentum habens suspectum, quemadmodum etiam mensas dæmoniorum. Bonū ergo esse nec carnem comedere, nec vinum bibere, & ipse fatetur, & Pythagorici: hoc enim est potius feræ: & quæ ex eis ascendit exhalatio, cùm sit crassior & turbidior, offundit animæ tenebras. Quòd si quis ea quoque sumat, non peccat, modò ea moderatè ac temperatè sumat, non eis nimium deditus, neque ab eis dependens, neque obsonia deuorans ac deglutiens. Ei enim vox personabit, dicens: Ne cibi gratia dissolue opus Dei. Est enim insipientis, ea quæ publicis epulis apponuntur, valde mirari ac stupere, postquam quæ ex verbo percipiūtur delitias senseris: multò est autem insipientius visum, seruire pulmentis, adeò vt eorum, vt ita dicam, intemperantia vnà cum eis feratur à ministris. Quomodo autem non est inutile è sedibus surgere, propémodum facie in ollas injicientes, è sedibus tanquam è nido prospicientes, vt quod vulgò dicitur, vaporem errantē excipiant per respirationem? Quomodo autem non est à ratione alienum, manus cōdimentis immiscere, vel perpetuò ad obsonium extendere, non gustantium ritu, sed rapientium, se immoderatè & indecorè implentes? Licet enim videre eos qui sunt eiusmodi, suibus vel canibus propter voracitatem assimilari, potius quàm hominibus: qui adeò festinant vt saturentur, vt ambæ maxillæ simul inflentur, elatis vasis quæ sunt in facie: quinetiam sudorem præterea diffundi, dum propter intemperantiam anhelant, festinatione indecora, & ab honesta consuetudine aliena, intruso in ventrem nutrimento, & tanquam ad viaticū, non ad digestionem, edulia reponunt. Atque cùm semper malum sit immoderatio, ea in nutrimentis maximè reprobatur. Ingluuies itaque, quæ græcè εἰλοφαγία dicitur, nihil est aliud quàm in obsonij vsu immoderatio. Dicitur etiam λαιμαργία, quæ quidem est circa guttur insania: & γαστριμαργία, quæ est in alimento intempe-

Rom. 14.
1. Corin. 8.
Ibidem. 9.
Ibid. 8.
Ibidem. 5.
C
Rom. 14.
D
E

rantia, & vt ipsum nomen indicat, in ventrem insania. Insanus enim græcè μαργὸς dicitur. Eos itaque qui in epulis iniuriam facere meditabantur Apostolus increpans, dicit: Vnusquisque enim propriam cœnam præoccupat in comedendo: & alius quidem esurit, alius verò est ebrius. Annon domos habetis ad comedendum & bibendum? aut Dei ecclesiam contemnitis, & pudore afficitis eos qui non habent? Apud eos autem qui habent, insatiabiles qui citra vllum pudorē comedunt, seipsos dedecore afficiunt. Ambo autem malè faciunt, hi quidem qui eos qui non habebant grauarunt: illi verò qui suam intemperantiam apud eos qui habent aperuerunt. Necessariò ergo aduersus eos qui pudorem exuerunt & insatiabiles, quibus nihil sufficit, cœnis impudentius vtentes, secundò rursus Apostolus in vocem erupit indignantē: Quamobrem fratres mei conuenientes ad comedendum, alter alterum expectate. Si quis autem esurit, domi comedat, ne in iudicium conueniatis. Ab omni ergo seruili & illiberali actione & intemperātia abstinendum est, quæ apponuntur honestè tangendo, & manum, & lectum, & barbam seruando impollutam, faciei decorem immobilem, & non se huc & illuc versantem custodiendo, nec inter comedendum se indecorè gerendo, sed manum quidem ordinatè certis interuallis adhibitis porrigendo. Est etiam cauendum ne inter comedendum C loquaris, sit enim vox indecora, & non satis expressa ac significans, vt quæ plenis maxillis in angustū coërcetur: & lingua quæ nutrimēto premitur, à naturali operatione præpedita, oppressam edit prolationem. Sed nec simul edere & bibere conuenit: est enim maximè intemperantiæ tempora confundere, quorum vsus nō simul conueniunt. Et siue comeditis, inquit, siue bibitis, omnia in gloriam Dei facite, veram frugalitatē ac tenuitatem tanquam scopum proponentes. quā mihi Dominus quoque videtur significasse, cùm panes benedixit & assos pisces, cum quibus suos discipulos cōuiuio excepit, cibi non nimis exquisiti pulchrū exemplar inducens. Ille itaq; piscis quem (cùm iussisset dominus) Petrus cepit, ipse quoque facile, diuinitus donatum, frugaléque ac moderatum alimentum significat. Per eos autem qui ex aqua ascendunt ad escam iustitiæ, monet auferre luxuriam, & auaritiam, tanquam piscis numisma, vt separet vanam gloriam, & dato stratere publicanis, redditis Cæsari quæ sunt Cæsaris, Deo feruet quæ Dei sunt. Habet autem stater alias quoque solutiones quæ minimè ignorantur: sed ea tractare nō est huius temporis: sufficit autem admonitio, ea nobis ad præsens institutum vtentibus, cùm à Verbi floribus minimè discrepet, quod quidem iam sæpe fecimus, ad eam de qua agitur quæstionem, fontem long⁹ vtilissimum attrahentes, vt irrigentur quæ à Verbo plantantur. Etsi enim omnium mihi licet esse particeps, non omnia tamen expediunt: citò enim adducuntur vt ea faciant quæ non licet, qui faciunt omnia quæ licet. Quemadmodum autem non aduenit iustitia per auaritiam & plura habendi cupiditatem, neque temperantia per intemperantiam: ita nec victus Christiani ratio lautitijs paratur & delitijs. A cibis enim titillantibus & ad venerem incitantibus, procul est mensa veritatis. Etsi enim maximè propter homines omnia facta sunt, non tamen omnibus vti bonum est, sed neque semper: nam tempus, occasio, modus, & ad aliquid relatio, non paruum ei qui instituitur momentum afferunt ad id, quod sibi est vtile. Atque hoc quidem aptū est, & magnam vim habet ad abolēdam vitam quæ est

1. Cor. 10.
Ioan. vlt.
1. Cor. 10.
1. Cor. 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diuitiæ, ἀλέτως: plus iusto auē ea- cui fingi- tur. Matth. 6.

ventri dedita, ad quam quidem diuitiæ incitant, non A eæ quæ sunt acribus oculis, sed nimiæ quæ circa gulæ insaniam cæcutiunt copiæ. Nemo autem ad res necessarias pauper est, neq; homo vnquam despicitur. Qui enim & pennata & natatilia, & vt semel dicam, à ratione aliena nutrit animantia, vnus est Deus. eis autem nihil deest, etsi nullam de victu curam gerant. Nos autē eis sumus eò præstantiores, quòd & Domini: & Deo eò familiariores, quòd & temperantiores. Facti autem sumus non vt comedamus & bibamus, sed facti sumus

Prouer. 13. vt essemus ad Dei agnitionem: Iustus enim, inquit, comedens, impletur animo: ventres autem impiorū egeni, vt qui nunquam cessaturas cupedias appetant. Magnificentia autem non ad solum vsum, sed etiam ad so- B cialem communicationem apta est: quocirca ij cibi cauendi sunt, qui nos esurientes non cogūt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigijs fallentes. Annon est enim vel in moderata frugalitate multiplex ciborum varietas? bulbi, oliuæ, aliquot olera, lac, caseus, fructus, & quæcunque absque iure coquūtur: & si assa carne vel elixa opus fuerit, ea est quo-

Luc. 24. que impertienda. Habetis hic aliquid esculentum? dixit Dominus discipulis post resurrectionem. Illi verò, vt qui frugalitatem exercere ab eo didicerant, ei assi piscis partem dederunt. Et cùm coram eis comedisset, dixit eis, inquit Lucas, quæcunque dixit. Ad hæc autē ne bellariorum quidem, nempe fauorum, expertes esse C oportet eos qui rationi conueniēter cœnant. Ex cibis enim ij sunt aptissimi, quibus ex se vti licet absq; igne, quoniam sunt paratiores: fecundi autem, qui sunt frugaliores ac viliores, vt antè diximus. Iis autem qui ad luxum mensarum propensi sunt, & suos sibi morbos enutriunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego

Græce est allusio in ἀκμήνα & φθαρμενα. Matth. 3. non verebor appellare Ventridæmonem, dæmonum omnium pessimum & perniciosissimum. Is autem est reuera similis ei qui dicitur ventriloquus. Melius est autem esse felicem, quàm habere cohabitātem dæmonem. In vsu autem virtutis esse censetur felicitas. Matthæus itaque Apostolus seminibus, baccis & oleribus absque carnibus vtebatur. Ioannes autem continentiā D vlterius extendens, locustas & mel agreste comedebat. Porrò autem Petrus quoque abstinebat à suibus.

Actuū 10. Sed ei persuasit quæ in eum cecidit ecstasis, vt in Actibus Apostolorum scriptum est: Et videt cælū apertum, & vas quoddam quatuor initijs alligatum super terram, omnes quadrupedes, & serpentes terræ, & volucres cæli in ipso. Et vox ad ipsum facta est: Surge, & occide, & comede. Petrus autrem dixit: Nequaquam Domine, quoniam omne commune & immundum nunquam comedi. Et vox rursus ad eum secundò facta est: Quæ Deus mundauit ne communia dixeris. Ergo nobis quoque vsus est indifferens: Nō enim quę intrant in os coinquinant hominem, sed in intempe- E rantia inanis exercitatio. Deus enim qui finxit homi-

Genes. 1. & 9. nem: Omnia vobis, inquit, erunt in cibum. Olera autē cum charitate meliora, quàm vitulus cū fraude. Hoc nobis recte in memoriam reuocat id quod antè dictū est, quòd nō sunt olera charitas, sed secundæ sunt cœnæ cum charitate, in quibus bona quidem est media constitutio, in omnibus quidem, sed vel maximè in apparatu conuiuij. Nam sunt extrema quidem periculosa: media autem bona sunt: medium est autem, quicquid non eget rebus necessarijs. Quæ sunt enim secūdum naturam appetitiones, circunscribuntur sufficiētia. Porrò autem Iudæis per legem summo cōsilio annunciatur frugalitas. Innumerabilium quippe rerum vsum per Mosen abstulit pædagogus, causas illis adiungens, occultas quidem, quæ erant spiritales, apertas autem, quæ carnales, quibus etiam crediderūt: ijs quidem, quòd vngulam non habeant bisidam: illis verò, quòd cibum non ruminent: alijs verò, quòd ex aqua- *Leuit. 11.* tilibus sola squamas non habeant, adeo vt eis omnino pauca restarent apta ad alimentum. Quæ autem permisit tangere, eorum rursus prohibuit morticinia, & quæ simulachris immolata, & quæ suffocata fuerant: nanque ne hæc quidem licet tractare. Quoniam enim fieri non potest, vt qui iucundis vtitur, ab eis suscipiēdis abstineat, ei contrariam vitæ rationem opposuit, donec qui ex more proficiscitur ad voluptatem ac de- B lectationem impetum dissolueret. Hominibus autem sæpenumero quidem damnum & molestiam procreauit voluptas: graues autem affectiones, & obliuionem, & insipientiam, in anima parit nimia alimenti copia. Iam verò dicunt etiam puerorū corpora rectè crescere in longitudinem, si desit nutrimentum: neq; enim prohibetur spiritus recurrens ad incrementum, cùm commodam cursus respirationem multum nutrimentum obsepiat. Vnde luxuriosam delitijsq; affluētem vitam qui sectatus est, veritatem Philosophorū Plato scintillam Hebraicæ veritatis suscitans: Mihi autem, inquit, cùm venissem, quæ illic beata vita dicitur, Italicis & Syracusanis mensis plena, nullo modo placuit. Bis die saturum viuere, & noctu nunquam solum dormire, & quæcunque studia hanc vitam consequuntur. Ex his enim nullus homo ex ijs qui sunt sub cælo potest esse prudens, qui hæc à iuuentute exercet, nec sic admirabilis natura superabitur. Neque enim Plato de Dauide non audierat, qui in sua ciuitate in medio tabernaculo sanctam arcam collocans facta omnibus qui eius ditioni parebant lætitia, coram Domino di- *1. Para. 16.* stribuit omnibus Israēlis copijs, à viro vsque ad mulierem, vnicuique tortam panis, & subcineritium panem, & laganum ex sartagine. Hoc est sufficiens nutrimentum & Israēliticum: gentile autem quod est, superuacaneum. Qui autem eo vtitur, nunquam vt sit sapiens laborauerit, vt qui mentem in ventre infoderit, admodum similis pisci qui græcè ἔνυδρος, hoc est, asinus dicitur: quem quidem dicit Aristoteles solum ex alijs animalibus habere cor in ventre. Hunc Epicharmus comicus vocat ἰχθὺν πολύφρονα, hoc est, qui à communi ventris consuetudine discedit. Tales sunt ij homines, qui in ventrem crediderunt. Quorum Deus venter est, & gloria in ignominia ipsorum, qui ea quæ sunt terrena *Philip. 3.* cogitant, eis non bona prædixit Apostolus, dicens: Quorum finis est interitus.

Quomodo in potu se gerere oporteat. Cap. II.

VINO autem modico vtere, aquam bibenti *1. Tim. 5.* Timotheo, propter stomachum tuū, dicit Apostolus, pulchrè admodum ægrotanti & languenti corpori conueniens, quod ipsum confirmet ac corroboret auxilium adhibens: modicum autem id decernens, ne eum lateret, hoc auxilium propter multitudinem alia egere curatione. Naturalis itaque & sobrius potus sitientibus necessarius, est aqua. Eam ex prærupta petra manentem, veteribus Hebræis vnicum ac simplicem temperantiæ potum supeditauit Dominus. Oportebat autem eos vt pote errantes esse maximè sobrios: postea sancta vitis botrum germinauit propheticū. Hoc signum est ijs qui *Exod. 17. Num. 20.* ad quietem ex errore instituti sunt, magnus botrus, nempe

nempe Verbū pro nobis expressum, cum sanguis vuæ, Verbum scilicet, aqua temperari voluerit. Sic etiam sanguis eius salute temperatur. Duplex est autem sanguis Domini: alter enim est carnalis, quo redempti sumus ab interitu: alter verò spiritalis, quo scilicet vncti sumus. Et hoc est, bibere Iesu sanguinē, esse participem incorruptionis Domini: Verbi autem virtus est spiritus, quemadmodum sanguis carnis. Commoderata itaque proportione & conuenientia, vinum quidem aquæ, homini verò spiritus admiscetur. Ac temperatum quidem vinum ad fidem conuiuio excipit, Spiritus autem deducit ad incorruptionem. Amborum autem temperatura potus scilicet & verbi, di- B citur Eucharistia, quæ & laudatur, & bona est gratia: cuius qui per fidem sunt participes, sanctificantur & corpore & anima, cum diuinum temperamentum, hominem scilicet, diuina voluntas Spiritu & Verbo mysticè contemperauerit. Etenim verè quidem spiritus animæ quæ ab ipso fertur, coniungitur & familiaris efficitur: caro autem Verbo, propter quam Verbum caro factum est. Eos itaque laudo & admiror qui vitam austeram delegerunt, & moderatæ vitæ medicamentum aquam appetunt: vinum autem tanquam ignis minas, quàm longissimè fugiunt. Placet ergo vt pueri & puellæ ab hoc medicamento plurimum abstineant. Non enim feruenti ætati, quod est C omnium humidorum calidissimum vinum infundere conuenit, perinde ac si quis ignem in ignem deriuet, ex quo agrestes immanesque appetitiones, ardentésque cupiditates, & mores ignei incenduntur: excalefacti autem intus adolescentes euadunt propensi ad libidines, adeò vt præuisum eorum damnum per corpus comprobetur, celerius, quàm oportuit maturatis membris cupiditatis. Vino itaque efferuescente, luxuriant ac intumescunt vbera & pudenda, fornicationis imaginem iam prænunciantia: & corpus cogit vulnus animæ inflammari, & pulsus impudentes anxiam superuacaneam persequuntur diligentiam, temperantiam ac moderationem ad iniquitatem prouo- D cantes: hinc autem fit, vt multum iuuentutis, fines pudoris transiliat. Oportet autem quam maximè fieri potest iuuenum appetitiones conari extinguere, minarum quidem Baechicum fomitem auferentes, seruori autem contrarium medicamentum infundentes, quod etiam ardentem animam cohibebit, & membra intumescentia retinebit, & quæ iam agitatur cupiditatis incitamentum sopiet. Qui autem sunt in ipso flore ac vigore ætatis, cùm interdiu quidem prandium sumpserint quibus conuenit prandium, pane solo gustato à potu omnino abstineant, vt ebibatur eorum superflua humiditas, aridorum esu veluti quadam spongia exhausta. Assiduè enim spuere & emungi, & E ad excernendum properare, sunt signum intemperantiæ ex immoderata exhibitione humidorum, quę plus quàm par sit in corpus infunduntur. Quòd si etiam sitis accesserit, curetur aqua non multa hæc affectio. Neque enim aqua nimium profusè impleri conuenit, ne obruatur nutrimentum: comminatur autem ad faciendam concoctionem, dum cibi quidem assurgunt in molem: pauca sunt autem quæ ad excretionem procedant. Quanquam etiam alioqui conuenit diuinis cogitationibus vino minimè grauari. Perpaucanam cogit, sicut ait Comicus, merum comprehendere, tantum abest vt temperantem eum possit efficere. Vespere autem tempore cœnæ vino vtēdum est: quoniam enim paulò magis sobrijs ac serijs lectionibus A non amplius operā damus, tunc sit frigidius quòd ambit interdiu, vt introducto calore fouendus sit tepor innatus qui deficit. Sed hic quoque vino est exiguo vtendum: neque enim vsque ad contumeliæ crateras accedendum est. Iis autem qui iam sunt prouectioris ætatis, hilarius potu vti permittendum est, ætatis refrigerationem, quæ tēpore quodammodo emarcescit, vitis medicamento citra noxam susciantes. Neque enim seniorum appetitiones circa ebrietates naufragia amplius magna ex parte fluctuant. Ratione enim ac tempore, veluti quibusdam anchoris, in portu fundati, cupiditatum tempestatem, quæ ex ebrietate excitatur, ferunt facilius. quibus etiam in conuiuijs licet aliquid vrbanè dicere ac lepidè. Cæterū ijs quoque sit potationis eousque terminus, dum & illabefactatam rationem, & suo officio fungētem memoriam, corpúsque vino immotū & inconcussum consertient. ἀγρύπνιον, hoc est, qui suum pectus vino insigniter armauit, vocāt qui sunt eorum periti. Melius est ergo ne labaris, antea desinere. Artorius autem quidam in libro de longa vita (sic enim commemini) existimat oportere eousque potum solummodo prębere donec cibi humectētur, vt nobis vitam paremus longiorem. Conuenit ergo vt vinum alij quidem loco medicinæ propter solam sanitatem adhibeant, alij verò vt se relaxent & exhilarent. Vinum enim primùm quidem facit eum, qui plus quàm antè bibit, ipsum esse sibi ipsi æquum & clementem, & conuiuis suauem & famulis mitiorem, & amicis iucundiorem: contumelia autem affectū par pari refert. Cùm enim sit calidum, & habet suaues succos moderatè temperatos, turpia quidem excrementa liquefacit caliditate, acres autem & malos succos bono odore contemperat. Illud ergo bene dictum est: Exultatio animæ & cordis, vinū creatum est ab initio, si quantū satis est bibatur. Optimum *Psal. 10. Eccle. 13.* est aūt aqua plurima vinū miscere, & non ipsum tanquam aquam requirere, hebésq; & obtusum reddere ad temulentiā: neq; tanquā aquam infundere propter vinositatē. Sunt enim ambo Dei opera, & ea ratione conducit ad sanitatē vtriúsque mixtura, aquæ scilicet & vini: quoniā ex eo quod est necessariū, & eo quod est vtile, vita cōsistit. Ei itaque quod est necessarium, nēpe aquæ plurimæ, ex vtili etiam aliquid immiscendum est. Vino aūt immodico lingua quidē præpeditur, labra verò soluuntur, oculi aūt detorquētur ac diuertuntur, cùm præ humiditatis multitudine visus tāquam in piscina natitet, & mentiri coācti existimant quidē omnia in orbē circumagi, numerare autem non possunt, quæ procul sunt tāquā sint vnica. Atqui duos soles videre mi videor, ebrius dicebat Thebanus senex. Motus eñ visus à vini caliditate, sæpius eius quod vnū est, multiplicem apprehendit subſtantiam. nihil aūt differt an visum moueat, an id quòd videtur: idem enim visui ex vtrisque á ccidit, qui propter fluctuationem non potest subiectum perfectè comprehendere. Iam verò gressus tanquā fluctu impellente subsidunt, nec possunt locum tenere: ructúsque ac singultus, vomitúsque & desipientiæ pro ludo & delectamento subeunt. Quisquis enim est remulētus, vt dicit tragœdia,

Eum ira vincit, caret sapientia.
Solétque, lingua cùm permulta fuderit,
Inuitus audire quæ volens dixit malè.

Atq; ante tragœdiā quidē clamauit Sapientia: Vinū quod bibit multū, in irritatione & omni lapsu replet. *Prou. 2.* Quocirca plurimi quidem dicunt oportere in con- *Eccle. 19.* uiuio se relaxare, & quæ sunt seria in auroram dif- *& 13.*

ferre. Ego autem tunc maximè censeo rationem esse in conuiuium vnà introducendam, quæ instar pædagogi corrigat temulentiam, ne nobis imprudentibus conuiuium dilabatur ad ebrietatem. Quemadmodũ enim nemo qui sapit, æquum cẽsuerit claudere oculos, priusquam eat dormitum: ita nec rationem abesse à conuiuio quis rectè voluerit, neque ante res gerendas eam præsopire rectè instituerit. Sed neque poterit vnquam ratio à suo munere desistere, nec si dormiamus quidem: ea enim ad sumnum est inuitanda. Perfecta enim sapientia, quæ est diuinarum & humanarum rerum scientia, quæ vniuersa cõplectitur ac continet, quatenus gregis hominum curam gerit, ars vitæ efficitur, & ea ratione quandiu viuimus simul adest perpetuò, proprium semper munus, nempe bonam vitam, obiens. Miseri autem qui è conuiuio temperantiam exigunt, quæ in compotationibus versatur intemperantiam, vitam esse beatam existimãt. Quorum vita quidem nihil est aliud quàm comessatio, crapula, balnea, temetum, matulæ, otium, potus. Videre ergo licet aliquos eorum semimortuos, cespitantes, in collis coronas habentes, non secus ac amphoras inter se inuicem merum fundentes sub nomine beneuolentiæ: alios autem plenos crapula, sordidatos, in vultu pallentes & liuidos, & hesternæ temulentiæ adhuc aliam infundentes temulentiam. Bonum, bonum est, ô amici, vt cum hanc imaginem simul ridiculam & miserabilem quamlongissimè ab ea didicerimus, nos ipsos ad id quod est melius componamus & effingamus, timentes ne fortè nos quoque alijs simile spectaculum fiamus, & ridiculi euadamus. Lepidè profectò dictum est: Fornacem quidem inter tingendum probare ferri aciem, vinum autem cor superborum. Et est quidem ebrietas, vsus vini vehementior: debacchatio verò, quæ Græcè est μαστιγία, quod ex huius vsu præter decorum loquendo susçipitur dedecus. Crapula autem, quæ propter ebrietatem accipitur molestia & fastidium, quæ κραιπάλη græcè dicta est, eò quòd caput vibret & exagitet. Hanc vitam (si quidem vita est appellanda, quæ est ignaua & otiosa, libidini & voluptati dedita, temulentiam admirans & suspiciens) diuina despiciens Sapientia, præcipit suis filijs: ne sis vini potor, nec stipem extendas ad emptiones carnium. Omnis enim ebriosus & fornicator mendicabit, & induetur laceris & pannosis omnis somnolẽtus. Somnolentus enim est, quisquis ad sapientiam non vigilat, sed ab ebrietate in sumnum demergitur. Et laceris, inquit, induetur debacchator, & per ebrietatem pudore afficietur, propter eos qui aspiciunt. Peccatoris enim foramina sunt ea, quæ ex veste carnali sunt lacerata, perforata libidinibus, per quæ dedecus intra animam cernitur, nempe peccatum, propter quod non facilè seruabitur vestis quæ vndicunque diuulsa est & dilaniata, multis marcescens cupiditatibus, à salute separata ac discissa. Et ea ratione admonendum aptissimè subiungit: Cui væ, cui tumultus, cui iudicia, cui iniucundæ loquelæ, cui contritiones superuacuæ? Videte vinosum totum dilaceratum, qui ipsam quidem rationem despicit, seipsum autem tradidit & permisit ebrietati, & quot & quanta ei Scriptura minata est. Minis autem rursus subiungit: Cuius sunt liuidi oculi? an non eorum qui in vinis tempus consumunt? an non eorum qui inuestigant vbi fiant potationes? Hic quidem eum qui potu nimio delectatur, vel iam rationi mortuum esse ostendit per liuentes oculos, quod est signum mortuis, eam quæ est in Domino mortem ei annuncians. Obliuio enim eorum quæ ad verãm vitam pertinent, vergit ad interitum. Iure ergo pædagogus vehementissimè prohibet, nostræ salutis curam gerens: Ne bibite, inquit, vinum propter ebrietatem. Quamobrem, rogabis? Quoniam, inquit, os tuum tunc loquetur peruersa. Iaces autem tãquam in corde maris, & tanquam gubernator in multis fluctibus. Ex hoc loco etiam adiuta dicit Poëtica:

Vinum hominum vrbes, velut ignis corda furore
Pellit, ceu Libyci fluctuat vnda maris,
Quem Notus aut Boreas agitant. Et rursus:
Arcanáque cuncta
Vinum errans aperit, temulentis noxia vinum,
Vinum quod mentes fallit. Et quæ sequuntur.

Videtis naufragij periculum. Cor quidem multo potu obruitur, vini autem temulentiæ maris minis comparauit, in qua corpus tanquam nauis demersum, turpitudinis profundum subijt ac dedecoris, decumanis vinis fluctibus obrutum. Gubernator autem, mens scilicet humana, supereminentis ebrietatis fluctu circumagitur, & in mari versans caligat, & propter procellæ tenebras à portu veritatis aberrat, donec in saxa mari latentia irruens, seipsum in voluptates impactũ perdiderit. Meritò ergo Apostolus quoq; præcipit: Ne inebriemini vino, in quo est multa luxuria. Luxuria aũt græcè est ἀσωτία: nõ posse seruari ebrietatem, per ἀσωτίαν significans. Nam etsi aquam vnum in nuptijs fecerit, non tamen permisit inebriari: quod erat autem aqueum sensus legis viuificauit, operatorem scilicet ex Adam, cùm vniuersum mundum repleuit sanguine, & potum vitis veritatis, temperamẽtum veteris legis & Verbi noui ad præstituti temporis cõplementũ, pietati ac Dei cultui præbuit. Mysticum ergo signum sancti sanguinis vinum scriptura nominauit. Temulentiæ autem incommoda reprehẽdens: Intemperans, inquit, res est vinum, & iniuriosa res ebrietas. Placet ergo rectæ rationi, hyeme quidem propter rigorem eousque bibere dum non rigeas, ijs qui sunt ad rigorẽ procliues: alio autẽ tẽpore propter medelam intestinorum. Quemadmodum enim cibo vt non esurias, ita etiam potu ne sitias, vtendum est, diligenter cauendo ne labamur (res est enim admodum lubrica & periculosa vini ingressus) ita aũt fuerit anima nostra pura, sicca & luminosa. Ipsa autem sicca anima, est sapientissima & optima: ea autem ratione etiam contẽplatiua, nec ex ijs quæ ex vino ascendunt exhalationibus madefacta, instar nubis in molem corpoream coacta est. Non est ergo vinũ Chium magna cura requirẽdum, si absit: nec Arethusium, si non adsit. Sitis enim est alicuius indigẽtiæ affectio, & ad eam explandam quærit conueniens auxilium, non autem vinum ardens ac sumosum. Languescentis autem & imbecillæ propter intemperantiam appetitionis sunt transmarinæ vini importationes, desipiente in desiderijs animo vel ante ebrietatem. Nam & Thasium odoriferum, & bene spirans Lesbium, & quoddam suaue Creticum, & dulce Syracusium, & Mendesium quoddam Ægyptiacum, & insulare Naxium & aliquod aliud flagrans ex Italia. Multa quidem hæc nomina. Moderato conuiuæ vinum vnum, quod ex vnius Dei agricultura prouenit. Quid enim, an non vinum in sua patria natum cuiq; sufficit ad suam explandam cupiditatem? Nisi fortè etiam aquam sunt importaturi, quemadmodum stulti reges. Choaspes qui sic dicitur, est fluuius Indiæ, cuius est ad potum

Prou. 23. *Esa. 28.* *Prou. 20.* *Prou. 23.* *Eccle. 19.* *Ibid. 23.* *Ephe. 5.* *Allusio ab in ἀσωτος & ἀσωστος* *Ioan. 2.*

ad potum optima aqua Choaspia. Quemadmodum autem vinum vinosos, ita quæ inuehitur aqua diuites miseros efficit in delitijs. Et hîc spiritus sanctus per Amos elocutus: Qui bibunt vinũ percolatũ, & super lectum, inquit, sedent eburneum: & quæcunque ea consequuntur, probri loco subiunxit. Decoris autem cura est maximè gerenda, cuius etiam Mineruã, quæcunque ea fuerit, curam gerentem dicit fabula, tibiarum abiecisse delectationem, propterea quòd id esset aspectu indecorum, vtpote vt vultu stabili, nec se huc & illuc flectente bibamus, non nimis auidè attrahentes, nec ante quàm biberimus, oculos indecorè se gerere cogentes, præ intemperantia inconueniẽter haurientes, vt mentum non conspergamus, nec vestem madefacianus, dum potus simul totus infunditur, faciem nostram phialis proluentes, atqueadeo propemodum obruentes. Etenim sũ sũrrus, dum potus magno impetu fertur, & plurimo spiritu attrahitur, perinde ac si in vas fictile infundatur, guttur autem resonat propter rapidam ingurgitationem, turpe est & indecorum intemperantiæ spectaculum. Accedit his, quòd ei quoque est damnosum, qui illo vtitur, potus studium. Ne ad id quod tibi damnum affert, ô amice, festinaueris. A te non rapitur potus, tibi datus est, & te expectat: ne disrumpi festinaueris, ingenti hiatu attrahens. Impletur tua sitis, etsi tardius biberis, honestè ac decorè te gerens, dum potus vt decet, per partes diuiditur. Non einm tempore aufertur, quod præripitur ab intemperantia. In vino, inquit, ne te virum fortem præbeas. Multos enim vinum reddidit inutiles. Ebrietate autem maximè vtuntur Scythæ, Celtæ, Iberi, & Thraces, quæ vniuersæ sunt bellicosæ gentes: pulchrúmque ac beatum vitæ studium se exercere putant. Nos autem qui sumus genus pacificum, ad vsum, non ad petulantiam & contumeliam conuiuantes, sobrijs haustibus amicitiæ ergò bibimus, vt vero & conuenienti nomine appellentur pocula amicitiæ. Quomodo Dominum bibisse existimatis, quando propter nos homo factus est? adeóne impudenter vt nos? an non honestè ac temperatè? an non consideratè? Rectè enim scitote, ipse quoque vino vsus est: nam ipse quoque homo, & vinum benedixit, cùm dixit: Accipite, bibite, hoc est sanguis meus, sanguis vitis: Verbum, quod pro multis effunditur in remissionem peccatorum, sanctum lætitiæ fluentum allegoricè significat. Et quòd sobrium quidem ac moderatum esse oportet eum qui bibit, per ea quæ in conuiuijs docuit apertè ostẽdit: neque enim ebrius docuit. Quòd autem vinum esset quod benedictum est, ostẽdit rursus, dicẽs discipulis: Non bibam ex fructu vitis huius, donec bibero ipsum vobiscum in regno patris mei. Cæterùm quòd vinum quidem esset quod bibebatur à Domino, rursus ipse de seipso dicit, Iudæorum cordis duritiem exprobrans: Venit enim, inquit, filius hominis, & dicunt: Ecce homo vorax, & potor vini, publicanorum amicus. Hæc quidem nobis firma & fixa sint aduersus eos qui dicuntur Encratitæ. Porrò autem mulieres, id quod honestum est ac decorum vtique susçipientes, ne labra latis calicibus diffundentes, dilatato ore disrumpantur, admodum angustis in ore alabastris indecorè bibentes, capita quidam reflectunt, colla autem non, vt mihi quidem videtur, honestè denudant, & jugulum extendentes potum ingurgitant, conuiuis ea quæ possunt veluti denudantes, viriléque eructationes vel potius seruiles attrahentes, in luxu & in delitijs tempus consumunt.

Hoc de regẽbus Persarum scribit Herodotus & multi alij. *Amos. 6.* *Ibid. 7.* *Matth. 26.* *Ibidem.* *Luc. 7.* *Eccle. 31.* *Esai. 5.*

Nihil enim quod probrum affert & vituperationem, viro, qui ratione est præditus, conuenit, multò autem minus mulieri, cui vel ipsum tantum scire ipsam qúænam sit, ei affert pudorem. Ira autem, inquit, magna est mulier ebria: tanquam ira Dei mulier temulenta. Quamobrem? quoniam suam non celat turpitudinem. Facilè enim mulier ad inhonestè se gerendum attrahitur, si liberam suam animi electionem voluptatibus solummodo permiserit. Neque verò alabastris bibere prohibuerimus, sed studere in ijs solùm bibere, vt superbum & arrogans resecamus: eis quæ inciderint, citra vllam animi affectionem vti illis consulentes, ad quas prolabuntur appetitiones eis longè antè eminus resecantes. Iam verò aëris impulsus, qui redeunte quadam fluctuatione incitat ad eructandum est sensim transmittendus. Nullo autem modo permittendum est mulieribus, vt appareant aliquid corporis denudantes, ne ambo prolabantur: hi quidem, vt qui ad videndum incitentur: illæ verò, vt quæ in se virorum intuitum attrahant. Semper autem, tanquam præsente Domino, honestè versandum est, ne nobis quoque sicut Corinthijs succensens dicat Apostolus: Conuenientibus vobis non licet Dominicam cœnam comedere. Mihi videtur is qui à Mathematicis dicitur Acephalus, qui ante stellam errantem enumeratur, capite in pectus compresso, significare helluones homines, & voluptuarios, & ad ebrietatem propensos. Nam in his quoque ratiocinandi facultas, non in capite, sed in intestinis collocatur, iræ & cupiditati seruiens. Quamobrem quemadmodum Elpenor fregit calcaneum, cùm cecidisset propter ebrietatem: ita eorum cerebrum præ ebrietate caligine offusum, ad cor & iecur, hoc est, ad voluptatem & iram maiori casu décidit, quàm dicunt Poëtæ Vulcanum cælitus à Ioue in terram fuisse deiectum. Labor autem vigiliæ, inquit, & bilis, & tormentum est cum homine insatiabili. Quocirca Noë quoque indecora vinolentia scripta est, vt ebrietatem quàm maximè vitemus, manifestam scriptúsque mandatum lapsus imaginem habentes: propter quam qui ebrietatis texerunt turpitudinem, benedicuntur à Domino. Breuissimè itaque comprehendens Scriptura, vno verbo omnia dixit, quod homini erudito satis est vinum, & in eius cubili requieset.

I. Cor. 11. *Genes. 9.*

Quòd in sumptuosam vasorum supellectilem non sit studium conferendum.

Cap. III.

ARGENTEORVM itaque & aureorum gemmeorúmque poculorum irritus & inutilis est vsus, vt qui sit visus solùm deceptio. Nam siue eis calidum mixtum liquorem infuderis, excalefactorum vasorum molesta est tractatio: siue rursus frigidum infuderis, qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & est damnosus diues potus. Valeant ergo Theridei calices, Antigonides, cãthari Labronij, & Lepastæ, & poculorum genera innumerabilia, trullæ præterea & pfycteres, & cœnochoæ. Aurum enim & argentum, & priuatim & publicè est inuidiosa, vt semel dicam, possessio, si vsum excesserit: rara ad acquirendum, difficilis ad custodiendum, & non apta ad vtendum.

De his Athenæus lib. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quinetiam curiosa ac superflua tornatorum in vitro A lo meliorem præbere accubitum, quam lectum eburneum. Cùm autem ab substernendum sit satis ouinarum caprinarúmue pellium, adeò vt purpureis aut puniceis non sit opus, propter primarum, quæ exitium attulerunt, delitiarum stultitiam, nihilo secius condemnase frugalitatem, quis tantus error & vana honesti pulchríque persuasio? Videte, Christus in vilicatino cibum sumpsit, & fecit discipulos super herbam accumbere, & pedes eorum lauit linteo accinctus. Deus à fastu alienus, & Dominus omnium, nunquid argenteum lauacrum è cælo deferens? Et à Samaritana potum petijt, quæ aquam vase fictili hauriebat è puteo, aurum regale non requirens, sitim autem docens facilè extinguere. Scopum enim constituebat vsum, non nimiam & inutilem magnificẽtiam. In conuiuijs autem comedebat & bibebat, non terræ metalla effodiens, neque auri & argenti, hoc est, rubiginem redolentibus vasculis vtens: quodammodo enim spirat incensæ rubigo materiæ. In summa enim & alimenta, & vestes, vasa & supellectilem, & quæcunque in domo sunt, atque ipsam, vt semel dicam, vitam, oportet esse consentaneam rectæ Christiani hominis institutioni, prout cõducibile fuerit, accommodatam personæ, ætati, studio, ac tempori. Cùm enim simus vnius Dei ministri, oportet & possessiones, & quæ est in eis supellectilem, vnius honestæ vitæ C signa ostendere, & vnumquenque hominum indistincta & non differenti fide, huic vniformi institutioni ea quæ consequuntur consentanea & conuenientia, per hanc vnicam affectionem videri facere. Quæ autem nec difficiliter acquirimus, & eis facilè vtimur, laudamus, & facilè custodimus, & facilè communicamus: meliora autem sunt quæ vtilia. Quæ viliora autem sunt ac frugaliora, sunt meliora diuitibus. In summa, diuitiæ quæ non rectè administrantur, sunt arx vitij ac sceleris, in quibus multi cæcutientes, cælorum regnum nunquam ingredi poterunt, in rebus quidam mundanis ægrotantes, superbè autem & arroganter propter delitias viuentes. Oportet autem eos, D qui contendunt ad salutem, hoc animo antea anticipasse, quòd vsus quidem causa, nobis sit vniuersa possessio: sufficientiæ autem gratia, possessio, quam etiam ex paucis quispiam parauerit. Vani autem sunt, qui propter insatiabilitatem repositis rebus preciosis delectantur. Qui autem cogit, inquit, mercedes, coëgit in nodum perforatum. Is autem est qui cogit, & sementem excludit, & detrimento afficitur, qui nulli impertitur. Res est autem planè ridicula, & digna maximè quæ ludibrio habeatur, argentea vrinæ receptacula, & vitreas matulas viros inferre, quemadmodum suos introducunt consiliarios: & has quæ sine ratione sunt, diuites mulieres, ex auro excrementorum facere E receptacula, vt ne egerere quidem eis liceat absque superbia. Vellem quidem eos per totam vitam aurum stercora existimare. Nunc autem arx vitij inuenta est pecuniæ cupiditas, quam Apostolus dicit esse radicem omnium malorum: quam quidam appetentes, à fide aberrarunt, & seipsos confixerunt multis doloribus. Veræ autem diuitiæ sunt, paupertas cupiditatum: & vera animi magnitudo est, non propter diuitias sibi placere, & magnos spiritus sumere, sed eas despicere. De supellectile autem & vasis se iactare est perquàm turpe: non enim in eis studium suum ponere æquum est, quæ volenti licet vel è foro emere. Sapientia autem emi non potest terreno numismate, nec in foro, sed

1. *Cor.* 7.

Ibidem. Gene. 1.

Matth. 19. *Mar.* 10.

Baruch. 3.

Matth. 14. *Mar.* 6. *Ioan.* 13. *Ibid.* 4.

1. *Timot.* 6.

sed in cælo venditur: & iusto nummo venditur, nempe Verbo immortali, regali aureo. A

Quomodo in conuiuijs se recreare oporteat, Cap. IIII.

ACONVIVIO autem rationali absit comessatio & lasciuia iuuenilis: quinetiam inanes vigiliæ, quæ de petulantia & turpibus conuiciis & maledictis sibi placent. Est enim hæc comessatio tibia inebrians, extemporalis amatorij pontis impotentiæ catena. Amor autem & ebrietas, & quę ratione carent affectiones, à nostro choro procul amandentur. Vnà autem cum petulantia in comessatione versatur cantilena: in potu verò vigiliæ ebrietatem accersunt, & excitant libidinem, quæ sunt rebus turpibus faciendis dedita audatia. Sin autem in tibijs, & psalterijs, choris & saltationibus, & plausibus Ægyptiorũ, & dissolutis eiusmodi ocijs studiosè versentur, immodesti, insolenter, valdéque à bona disciplina alieni euaserint, vtpote quos cymbala & tympana circunsonent, & fraudis instrumenta circunstrepant. Reuera enim, vt mihi videtur, eiusmodi conuiuium est ebrietatis theatrum. Cùm enim tenebrarum opera exuerimus, induere arma lucis vult Apostolus, vt in die decorè ambulantes, non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & in impudicitijs versantes. Fistula itaque tribuatur pastoribus: tibia autem superstitiosis hominib⁹, qui ad cultum idolorum contendunt. Reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio conuiuio amandanda, quæ magis bestijs quàm hominibus conueniunt, & ijs hominibus qui à ratione sunt alieniores. Ceruas enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos inter venandum cantu duci à venatoribus. Equis autem coëuntibus, veluti quidem hymenæus, tibia carmen canitur: id autem ab incitandis equis Musici appellarunt ἱππιάζειν. Omne autem turpe spectaculum, omnemque turpem auditionem, & vt semel dicam, turpem omnem sensum intemperantiæ, quod quidem est vera sensus priuatio, D maximè oportet nos excindere, quę in oculis & in auribus titillat & effœminat, voluptatem cauentes: fractorum enim cantuum, & flebilium Caricæ Musæ modorum varia veneficia, intemperanti & prauo musicæ artificio mores corrumpunt, ad huius comessationis affectionem trahentes. Diuinum autem ministerium separans psallit spiritus: Laudate eum in sono tubæ. In sono enim tubæ suscitabit mortuos: Laudate eum in psalterio, quoniam lingua est psalterium Domini. Et in cithara laudate eum. Per citharam os intelligatur, quod spiritu tanquam plectro pulsatur. In tympano & choro laudate eum. Dicit Ecclesiam quę meditata est carnis resurrectionem in pelle resonante. In chordis & organo laudate eum. Organum dicit E corpus nostrum, & chordas eius neruos, per quos numerosè & concinnè intenditur, & spiritu pulsatum, voces edit humanas. Laudate eum in cymbalis iubilationis. Oris cymbalum dicit linguam, quæ pulsatis labris resonat. Et ideo humanæ naturæ acclamauit: Omnis spiritus laudet Dominum: quoniam omnis spiritus quem fecit, curam gessit. Verè enim pacificum instrumentum homo est. Alia autem si quis curiosius inquirat, inueniet instrumenta bellica ad cupiditates inflammantia, vel amores incendentia, vel animum irámq; irritantia. In bellis itaque suis turba vtuntur Hetrusci, fistula Arcades, Siculi autẽ instrumentis quæ appellant ψυκτίδας, Cretenses lyra, Lacedæmonij tibia, cornu Thraces, tympano Ægyptij, & Arabes cymbalo. Vno ergo instrumento, Verbo solo pacifico nos vtimur, quo Deum honoramus, non amplius, veteri psalterio, & tuba, & tympano, & tibia, quibus mos erat ijs qui in bello se exercebant, Deíque metum contempserunt, & simul congregatis concionibus in choris vti, vt per eiusmodi modos solutus ac deiectus excitaretur animus. Duplex autem sit nostra in potu beneuolentiæ ergò inuitatio, ex lege. Si enim diliges Dominum Deum tuum, deinde proximum tuũ: prior quidem, quæ est in Deum beneuola inuitatio, fiat per gratiarum actionem & psalmodiam: secunda autẽ, quę est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem. Verbum enim Dñi inhabitet in vobis copiosè, dicit B Apostolus. Hoc autem verbum se accõmodat & reddit conforme temporibus, personis, locis, atque adeo nunc quoque in conuiuio versatur. Rursus enim subiungit Apostolus: In omni sapientia docentes, & admonentes vos ipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus, in gratia canẽtes in corde vestro Deo. Et rursus: Quidquid feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine Dñi Iesũ, gratias agẽtes Deo & Patri eius. Hæc est gratiosa ac iucũda nostra comessatio. Et si ad liram vel citharam canere & psallere noueris, nulla in te cadet reprehẽsio. Hebræam iustum regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus: Exultate C iusti in Dño, rectos decet laudatio (dicit prophetia) Confitemini Dño in cithara, in psalterio decachordo ei psallite. Cantate ei canticum nouum. Nunquid autem decachordũ psalterium Verbũ Iesum significat, qui manifestatur elemento decadis? Quemadmodum autem antequã sumamus alimentum, laudare nos cõ-*Litera I de-* uenit factorem vniuersorum: ita etiam in potu nos ei *uenit apud Gre-* decet psallere, cùm eius creaturarum efficimur parti- *cos significat.* cipes. Est enim psalmus numerosa & modesta laudatio. Canticũ spiritale psalmum dixit Apostolus. Postremò *Ad Colo.* 3. autem antequã nos somnus inuadat, pium & sanctum est Deo gratias agere, vt qui eius benignitatem & gratiam fuerimus consecuti, ita vtcum diuino quodam afflatu nos ad somnum conferamus: & confiteri ei, inquit, in canticis labiorum, quòd in eius iussu fiat quicquid ei visum est, & ad eius salutare nihil est neq; mãcum neque diminutum. Cæterùm apud Græcos quoque veteres, in conuiuijs ad compotandum comparatis, & distillantibus poculis, ad Hebraicorum psalmorum similitudinem, cantieũ quod appellabatur σκόλιον, id est, oblicum, canebatur communiter omnibus voce simul pæana clamantibus: & nonnunquã etiam per cantici vices propinationem circumagẽtibus. Qui autem erant ex eis musicæ paulò peritiores, etiam ad lyram canebant. Verùm amatoria quidem procul absint cantica. Sint autem cantica, Dei laudes: Laudent, in- E quit, nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei. Et quis est chorus qui psallit? Ipse tibi narrabit spiritus: Laudatio eius in ecclesia sanctorũ. Exultent propter regem ipsorũ. Et rursus subiungit: Quoniam beneplacitum est Domino in populo suo. Sunt enim admittẽdę modestæ & pudicę harmoniæ, à forti & neruosa nostra cogitatione verè molles & eneruatas harmonias amandãdo quamlongissimè, quæ improbo flexuum vocis artificio vtentes, ad delicatam & ignauam vitæ agendæ rationẽ deducunt. Graues autem, & quæ ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietati, proteruiæ valedicũt. Chromaticæ igitur, harmoniæ, impudenti in vino proteruiæ, floribúsque redimitæ & meretriciæ musicæ, sunt relinquendæ.

Psal. 150.

Psal. 61. & 118.

Ibid. 149.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De risu. Cap. V.

RERVM autem ridicularum vel ridendarum potius actionum imitatores, exigendi sunt à nostra republica. Cùm enim verba omnia à cogitatione & moribus emanent, fieri non potest vt verba aliqua emittantur ridicula, quæ non procedant à moribus ridiculis. Illud enim: *Matth. 7.* Non est arbor bona quę facit fructus malos, neque arbor mala quæ facit fructus bonos, hîc quoque applicandum est. Sermo enim fructus est cogitationis. Si ergo qui risum mouent sunt exterminandi à nostra republica, lõgè abest vt nobis permittat risum mouere. Absurdum enim esset, quorum auditores esse prohibitum est, inueniri eorũ imitatores. Multò autẽ esset absurdius studere vt ipse sis ridiculus, hoc est, probris incessendus & irridendus. Si enim ridiculam figuram suscipere, quemadmodũ in pompis videtur nonnulli, in animum minimè induxerimus: quomodo internum hominem magis ridiculam sustinere figuram iure pasli fuerimus? & si personam nostram non nostra quidem sponte in magis ridiculosam vnquam conuerterimus, quomodo in verbis studuerimꝰ esse & videri ridiculi, id quod est omnium quæ sunt in homine lõgè pretiosissimum, nempe sermonem ac rationem ludibrio habentes? Ridiculum est ergo hæc exercere, quandoquidem nec huiusmodi ridiculorum hominum oratio digna est quæ audiatur: per hæc nomina ad turpia facta consuefaciens. Vrbanè ergo & lepidè loquendum est, non risus autem mouẽdus: quinetiam ipse risus est comprimẽdus. Nam ipse quoque, si quo modo oportet proferatur, præ se fert decorem & honestatem: sin aliter prodeat, indicat intemperantiam. Nam, vt semel dicam, quæcunque sunt naturalia hominibus, ea ab illis minimè tollenda sunt, sed eis potius modus & cõueniens tempus adhibendum est. Non enim quoniam homo est animal vi ridendi prædium, ideo perpetuò ridendum est, quandoquidem nec equus, cuius est proprius hinnitus, semper hinnit. Tanquam autẽ animalia ratione prædita, oportet nos temperatè componere, studij nostri acrimoniã & nimiùm intensam vehementiam moderatè remittentes, non autem inconcinnè dissoluentes. Quæ vultus enim tanquã alicuius instrumẽti fit per harmoniam decora remissio, appellata est Græcè μαδίαμα, hoc est, subrisio. Ita appellata est diffusio, & exhilaratio, & risus eorum in quorum vultu residet modestia. Immoderata autem & inconcinna vultus dissolutio, si sit quidem in mulieribus, appellatur Græcè κχλωμός, hoc est, risus immodestus & lasciuus: is est autem risus meretricius, si autem in viris, καγχασμὸς, hoc est, cachinnatio. Est autem hic procorum risus insolens & proteruus. Sultus autem in *Eccle. 21.* risu extollit vocem suam, inquit Scriptura: Vir autem astutus vix sensim subridebit. Astutum autem nunc dicit prudẽtem, qui contrario modo quam stultus affectus est. Sed neque rursus oportet esse tristem, sed grauem & cogitãtem: illum enim magis admitto subridentem, qui seuera visus est facie subridere, quàm qui non seuera: minus enim fuerit risus ille irridendus. Oportet autem ipsum quoque subrisum doceri & castigari, & si de rebus quidem turpibus fuerit, erubescere potius videri quàm subridere, ne videamur per consensum collãtari: si autem de rebus molestis, conuenit potius tristiores videri, quàm lætari. Illud enim est considerationis humanæ indicium, hoc autem exhibet crudelitatis existimationẽ. Neque eñ est semper ridendũ: est enim immoderatũ: neq; si adsint seniores vel aliqui quos æquũ est reuereri: nisi fortè ipsi quoq; vt nos exhilarent, vrbanè aliquid & lepidè dixerint. Sed neque apud quoslibet ridendũ est, neque in omni loco, sed neque omnibus, neque propter omnia. Maximè enim adolescentulis & mulieribus risus est procliuis ad calumniã. Terribile autẽ aliquid & rigidum præ se ferre eminus, eos qui circunstãt expellit. Potest enim vel solo aspectu grauitas, petulantiæ irruptiones frangere ac reprimere.

Omnes autem stultos, vt vno verbo dicam, vinum
Et ridere iubet molle, & saltare lubenter,

mores effœminatos conuertens ad mollitiem. Est autẽ considerandum, quomodo hinc profecta dicendi licentia, turpitudinem vsquèadeo auget & amplificat, vt eam deducat ad turpiloquium.

Edidit, & quod erat melius non dicere, verbum.

Improborũ itaque hominũ mores in vino maximè perspici cõtingit, vt qui sint omni simulatione nudati propter illiberalem vini petulantiæ in dicendo licentiam, per quam sopitur quidem ratio, quæ in ipsa anima ebrietate oppressa est & grauata: agrestes autem & omni vrbanitate carẽtes excitantur affectiones quæ in animi inbecillitatem facilè dominatum occupant.

De turpiloquio, Cap. VI.

ATurpiloquio autem & nos omnino abstinere oportet, & eis qui illo vtuntur os obstruere, & aspectu seueriore, & vultus auersione, & ea quæ vocatur, subsannatione, & sæpe etiã asperiori oratione. Quæ enim, inquit, ex ore exeunt, coinquinant hominem. Communem, *Matthæ 15.* & gentilem, & indoctum, intemperantémque & petulantem eum ostendunt: non autem propriũ, modestum, honestum, & temperantem. Cùm autem turpia æquè in audiendo versentur & in spectando, diuinus pædagogus eadem ratione pueris luctantibus, ne aures eorum offendantur, pudicos & modestos sermones, veluti quædam aurium munimenta adhibet, ne possit ad frangendam animam peruadere pulsatio fornicationis: oculos autem dirigit ad rerum honestarum spectaculum, melius esse dicens labi pedibus quàm oculis. Hoc turpiloquium propulsans Apostolus: Omnis *Ephe. 4.* inquit, malus sermo ex ore vestro non procedat, sed *Ibid. 5.* si quis bonus. Et rursus: Sicut decet sanctos, non nominetur in vobis turpitudo, & stultiloquium, vel scurrilis vrbanitas, quæ ad rem non pertinent: sed potius gratiarum actio. Si autem qui stultum dixit fratrem, obnoxius est iudicio, quid de eo qui stulta loquitur pronunciabimus? An non etiam de eo scri- *Matuh. 5.* ptum est: Qui locutus verbum fuerit ociosum, red- *Ibid. 12.* det rationem Domino in die iudicij? Et rursus: Ex ser- *Ibidem.* mone tuo iustificaberis, inquit, & ex sermone tuo cõdemnaberis. Quænã sunt ergo salutares auriũ defensiones, & quænam sunt lubricorum oculorũ disciplinæ? Quæ cum iustis sunt conuersationes, aurésque præoccupant, & eis prius obstruunt, qui volunt abducere à veritate. Bonos mores perdunt malæ consuetudines, inquit Poëtica. Præclarius autem Apo- *Rom. 12.* stolus: Estote, inquit, odio habentes malum, adhærentes bono. Qui enim cum sanctis versatur, sanctificabitur. Omnino ergo abstinendum est à turpibus auditionibus, & verbis, & spectaculis: sed multò magis à factis turpibus mundos esse oportet: partim quidem in ostendẽdis & nudãdis aliquibus partibus corporis quas non decet: partim autem in contemplandis

Coinquinãt Græcè κοινοῦσι id est, cõmunem reddũt.

Genes. 9. dis secretioribus partibus. Neque enim turpem iusti denudationem in animum induxit aspicere molestus filius: sed texit mod. estia, quod nudarat ebrietas, spectandum lapsum inscientiæ. Mundos autem nihilo secius esse oportet & à vocũ prolationibus, quibus nullũ esse oportet aditũ ad aures eorũ qui in Christo crediderunt. Hac ratione mihi videtur pædagogus nihil quod sit indecorũ & inhonestum nobis loqui permittere, longè antè nos præmuniens aduersus incontinentiam. Præclarè enim & mira arte solet vitiorũ radices excindere: quemadmodum, Non mœchaberis, per illud: Non concupisces. Adulterium enim fructus est *Exod. 20.* concupiscentiæ, quæ quidem est mala radix. Similiter *Matth. 5.* ergo hic quoque pædagogus securam nominũ licentiam, tanquam vsum reprehendit, securam intemperãtię congressionẽ amputans: se enim in nominibus insolenter gerere, facit vt meditemur inhonestè facere. In voce autẽ esse modestum, est seipsum exercere ad fortiter sustinendam libidinis impressionem. Profundiori autem oratione tractauimus, quòd neque in nominibus, sed neque in partibus ad coitum pertinentibus, & nuptiali congressione, in quibus imposita sunt nomina quæ vsu minimè trita sunt, eius quod verè turpe est ponitur appellatio. Nam neq; genu & tibia, & huiusmodi membra, & quæ eis imposita sunt nomina, sunt turpia, nec quæ per ea fit actio: membra aũt & hominis verenda, verecundia quidem plena, non autem turpia cẽsenda sunt. Turpis autem res est, quæ fit præter leges eorũ operatio, ideóque probro digna & supplicio. Turpe enim solum reuera est vitium, & quę per ipsum aguntur. His ergo consequenter iurè vocetur turpiloquium, quæ de vitiosis factis habetur oratio, cuiusmodi est, si de adulterio vel de puerorum amore differatur, & quæ sunt huiusmodi. Quanquam ineptæ quoque nugæ sunt silentio prætermittendæ. Ex multiloquio enim, inquit, non effugies peccatũ. Luet ergo *Prouer. 10.* pœnas linguæ vitium. Est enim tacens qui inuenitur *Eccl. 10.* sapiens, & est qui odio habetur propter multã loquacitatem. Quinetiam ipse nugator affert sibijpsi fasti- *Ibid. 10.* dium ac sacietatem. Qui enim multiplicat sermonem, odit animam suam.

Quænam obseruare oporteat eos qui honestè simul viuunt. Cap. VII.

ANOBIS autem absit quoq; irridere, à quo primum incipit cõtumelia, ex quibus lites, pugnæ & inimicitiæ erumpunt. Diximus autem contumeliã esse ebrietatis ministrũ. Non ex solis autẽ factis, sed etiam ex verbis homo iu- *Ibid. 31.* dicatur. In conuiuio aũt, inquit, ne argueris proximũ, & ei opprobrij sermonẽ ne dixeris. Si enim vel maximè cum sanctis cõuersari præcipitur, sanctum irridere *Prouer. 20.* peccatum est. Ex ore enim insipientium, inquit Scri- *Ephes. 5.* ptura, baculus contumeliæ: baculum dicens, fundamẽtum cõtumeliæ, cui innititur & super quam requiescit contumelia. Vnde admiror Apostolum, qui hic quoque suadet, neque scurrilia, neque quæ nihil ad rẽ pertinent, verba effundere. Si enim propter charitatẽ cõuenitur ad cõuiuia: conuiuij autem finis est, in eos qui simul sunt beneuolentia: charitatem autẽ consequuntur cibus & potus, quomodo non est vt ratio postulat conuersandum, & nec propter charitatem dubitãdũ? Si enim conuenimus, vt quæ inter nos est beneuolentiam augeamus, quomodo inimicitias irridendo prouocamus? Satius est tacere quàm contradicere, peccatum peccato adducẽtes. Beatus reuera vir ille est, qui *Eccle. 14.* non est lapsus in ore suo, vel non compunctus est in molestia peccati, vel ductus pœnitẽtia propter ea quæ locutus peccauit: vel ideo quòd locutus neminem molestia affecerit. In summa ergo adolescentes & adolescentulæ ab eiusmodi conuiuijs omnino abstineant, ne labantur in ijs quæ non conueniebant. Inusitatæ enim auditiones, & indecora spectacula, dum in eis adhuc fides fluctuat, mentem eorum euentilant: ætatis autem instabilitas eas adiuuat, vt ad cupiditates ferantur præcipites. Quinetiam nonnunquam alijs causæ sunt offensionum, dum florem ætatis, qui est maximè lubricus & periculosus, ostentant. Rectè enim videtur præcipere Sapientia: Cum muliere quæ viro *Ibidẽ 9.* subiecta est ne omnino sedeas, & ne super cubitum cum ea accubueris: hoc est, ne cum ea frequentius cœnes, neque cum ea comedas. Et ideo subiungit: Neq; cum ea in vino congrediaris, nequando inclinet cor tuum in ipsam, & sanguine tuo labetur ad interitum. Lubrica enim res est, quæ est in vino libertas, quæ potest effloreſcere. Viro autem subiectam nominauit, quod maius sit periculum ei qui vitæ societatis vinculum conatur dissoluere. quòd si aliqua necessitas euenerit quæ eas iubeat accedere, illæ quidem exterius amictu pulchrè tegantur, intus autem pudore. Quæcunque autem non sunt viro subiectæ, ijs est extremũ probrum interesse conuiuio virorum, sdque vinolentorum. Qui in tabernaculum autem oculos fixerint, immobiles, innixi cubitis adsint solis auribus. Quòd si etiam sederint, ne pedes sæpe permutent, nec alterum fœmur alteri superponant, nec manum mento sustentent. Illiberale enim est & indecorum, seipsum non ferre, sdque datur vitio adolescenti. Sæpe autem moueri, habitúmque & figuram mutare, signum est leuitatis. Iam verò modesti est & honesti, & in cibo & in potu quod minus est eligere, sdque tardius & nõ procliuius, tam in principio quàm etiam in interuallis. Quinetiam prioremdesinere, & ab affectione se alienum ostendere: Comede, inquit, vt homo, quæ apponuntur: cessa autem primus disciplinæ gratia. Et *Eccles. 31.* si in medio plurium sederis, ne ante ipsos manum porrigas. Non est ergo vnquam prosiliendum ab ingluuia persuasis? sed nec quamuis cupientes non nisi aliquanto pòst porrigere oportet, longa mora intemperantiã fatentes. Sed neque interim videri tanquam feras cibo hærere, cúmque auidè arripere. Porrò autem nec obsonij multum ingerẽdum est: neque enim vt obsoniũ deuoret, sed vt frumento vescatur homini innatũ est. Ante multos autem surgere, & conuiuio excedere, est valde modesti hominis. Cùm est, inquit, tẽpus surgendi, ne sis postremus, & reuertere in domũ tuã. Quinetiam dicebãt duodecim, cùm euocassent discipulorũ multitudinem: Nõ est bonum nos relicto verbo Dei, *Actuũ. 6.* ministrare mensis. Quòd si hoc diligenter cauerunt, multò magis vitabant ingluuiem. Hi autem ipsi Apostoli scribentes fratribus qui erant in Antiochia, Syria *Actũ. 15.* & Cilicia: Visum est, dixerunt, spiritui sancto & nobis, nullũ vobis maius onus imponere, præterquã necessitatem abstinendi ab immolatis & sanguine, suffocatis & fornicatione, à quibus vos ipsos custodientes, rectè facietis. Oportet autem in vino petulantiam non fœcus fugere quã cicutam: ambo enim ad mortẽ attrahunt. Oportet verò & profusum risum arcere, & immodicas lachrymas: sæpe enim temulenti cũ maximũ cachinnũ sustulerint, deinde rursus nescio qua persuasi vini insolẽtia, descendũt ad lachrymas. A ratione

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim alienum est, & esse effœminatũ, & esse petulantem. Senes autem adolescentes tanquam filios respicientes, rarissimè quidem, sed aliquando tamen cum eis luserint, falsum aliquod dictum in eos torquentes, quod eos decorum doceat. Cum taciturno & verecundo facetè & vrbanè potest hoc modo agere: Meus autem filius (de eo loquens qui tacet) non cessat loqui. Adolescentis enim verecundiam auget talis ludificatio, lepidè ostendens bona quæ in eo insunt, per fallsam insimulationem malorũ quæ ei non insunt. Est enim hæc quædam magistri docentis inuentio, per id quod non adest, id quod adest confirmans. Certè tale quid etiam facere constituit, qui eum qui aquã bibit, & est sobrius ac temperans, temulentum dicit esse & petulantem. Quòd si sint etiam nonnulli qui alios lubenter irrideant, nobis quidem tacendum est, & verba superflua sunt tanquam plena pocula à nobis transmittenda. Lubricus enim & periculosus est eiusmodi ludus. Os autem temerarij appropinquat contritioni. Nõ susc ipies aũt inanẽ auditionẽ: neque vnà cũ iniusto sedebis vt sis falsus testis, neque in calumnijs, neq; in maledictis, sed neq; in improbitate. Atq; ego quidẽ mihi videor modestorũ voci posse modũ imponere, quibus permittitur, vt is qui cũ alio disserit loquatur. Silentium enim est virtus mulierum: à periculo autem remotum adolescentum munus est: probata autẽ iam ætate bona est oratio. Senior loquere in conuiuio, te enim decet: sed citra impedimentum loquere, & in perfecta scientia. Adolescens, tibi quoque permittit Sapientia, loquere, si te opus sit, vix cùm bis interrogatus fueris. Sermonem aut em tuum paucis in summã redige. Vterque autem qui differt, vocem suam metiatur iusta proportione & commoderatione. Elatus enim clamor pronunciationis, est res insanissima: cum proximis autem ita loqui vt non audiaris, eius est qui nullo est sensu præditus, neq; enim audient: & est hoc quidem pusilli & abiecti animi indicium, illud verò arrogantiæ. Absit etiam vehemens contentio pro inani verborum victoria: quibus enim finis est esse à tumultu & perturbatione alienos, & hoc sibi vult illud: Pax tibi. Priusquam autem audieris, ne verbum respondeas. Iam verò vox quoque fracta & eneruata est fœminæ: modesti autem est in voce moderatio, à magnitudine simul & prolixitate celeritatéque & multitudine arcẽtis suam orationem. Neque enim prolixo est vnquam sermone vtendum, neque multum loquendũ, nec nugandum: sed neque volubiliter & præcipitanter colloquendum est. Ipsi enim voci (vt ita dicam) ius suum tribuendum est, importunisque vociferatoribus & exclamatoribus ora sunt obstruenda. Ea enim de causa Thersitem plagis castigauit moderatus Vlysses:

Immodicis verbis turbabat nam omnia solus.
Plurima mente sua temerè is confusa tenebat,
Sed certo nihil ordine.

Terribilis enim in interitu suo vir linguosus. Nugatorum itaque, non secus ac veterum calcorum, alia quidem vitio detrita sunt: sola autem lingua reliqua est ad damnum. Ea de causa quę sunt vitæ vtilissima præcipit Sapientia: Ne nugeris in multitudine seniorum. Quinetiam nugas nostras radicitus excindens, à Deo incipiens, & vt moderatè nos geramus constituens, dicit: Sermonem ne iteraueris in oratione tua. Poppysmata autem, & sibili, & digitis expressi soni, quibus accessuntur famuli, cùm sint rationis expertes significationes, ratione præditis hominibus vitandi sunt. Frequenter etiam spuere, & violentius excreare, & etiam emungere in conuiuio, vitandũ est. Conuiuarum enim habenda est vtiq; ratio, ne præ nausea talem auersentur turpitudinem, quæ arguit intemperantiam. Non enim sicut bobus & asinis simul est præsepe & sterquilinium: multi enim eodem tempore se emungunt, spuunt, & cœnant. Sternutatio autem si cui euenerit, sicut etiam ructus, non oportebit sono proximos ciere, qui de mala educatione ferant testimonium, sed ructus quidem cum expirato cẽre est transmittendus, ore decorè composito, nec instar personarum tragicarum diducto & hiante. Sternutationis autem qui conturbat strepitus, respiratione leniter repressa ac retenta auferẽdus est. Hac enim ratione, quã honestissimè fieri poterit, conglobatæ spiritus minæ intus sunt extinguendæ, prouidendo vt ita transeat, vt etiã cæteros latẽre conetur, si vi expressus aër aliquod secum excrementum eduxerit. Arrogantiæ autem & insolentiæ signum est, ipsis velle sonis aliquid addere, non autem detrahere. Iam verò qui dentes scalpunt, & vlcera cruentant, tum sibi ipsis molesti sunt, & tum inuisi proximis. Porrò autem aurium quoque fricationes, & sternutamentorum irritationes, sunt suilli pruritus & confricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem. Fugiendæ quoque sunt turpitudines quæ sub aspectum cadunt, & turpes qui de eis fiũt sermones. Sit autem grauis quoque aspectus, colliq̃ue conuersio ac motus honestus & decorus, & manuum quoque in loquendo gestus. In summa enim, quies, pax, & tranquillitas, est Christiani propria.

Ecclesi. 32.

Ibidem.

Ibidem. 7.

An vnguentis & coronis vtendum sit. Cap. VIII.

CORONARVM autem & vnguentorũ vsus nõ est nobis necessarius: ad libidines enim & voluptates impellunt, maximè cum nox propè est. Scio quòd cùm vnguenti alabastrum ad sanctam cœnam mulier attulisset, vnxit pedes Domini, & eũ delectauit. Scio etiam veteres Hebræorum reges auro & lapide pretioso ornata gestasse diademata. Sed mulier quidem Verbi nondum fuerat particeps: erat enim adhuc peccatrix. Eo autem quod apud se esse pulcherrimũ existimabat, nempe vnguẽto, honorauit Dominum, atque etiam ornamẽto corporis, nempe capillis suis, abstersit vnguentum quod redundabat, libans Domino lachrymas pœnitentiæ: propterea eius peccata remissa sunt. Potest autem hoc esse signum ac symbolũ doctrinæ Dominicæ & eius passionis: pedes enim qui vnguntur vnguento odorifero, doctrinam diuinam significant, quæ cum insigni gloria orbem terræ peruadit. Exijt enim sonus eorum in fines terræ. atque adeò, si non nimium importunus videor, pedes Domini sunt Apostoli prophetia deliburi, qui suaueolentis vnguenti, scilicet sancti sunt spiritus participes. Itaque Apostoli, qui vniuersum orbẽ terræ obierunt, & Euangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per Psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus in loco vbi steterũt pedes eius. hoc est, quò pedes eius peruenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ. Lachrymæ autem sunt pœnitentia: & soluti capilli prædicabant liberationem à nimio amore superflui ornatus, & quæ cum prædicatione propter Dominum suscipienda erat, afflictionem in tolerantia, veteri illa per nouam fidem soluta vana gloria. Quinetiam significat passionem Domini. Mysticè sic intelligentibus, oleum est ipse Dominus, à quo ad nos peruenit

Luc. 7.

Psal. 18. Rom. 10.

Psal. 131.

uenit misericordia. Vnguentum autem, adulterinum inquam oleum, est Iudas proditor, quo pedes vnctus est Dominus, dum à conuersatione in mundo liberabatur: vnguntur enim mortui. Lachrymæ autẽ sumus peccatores, qui in ipsum credidimus, quibus peccata remisit. Et capilli soluti, flens est Hierusalem, quæ inuncta fuerat, propter quam prophetiæ fuerunt lamẽtationes. Nos autẽ docebit ipse Dominus Iudam esse falsum & adulterinum: Qui intinxerit mecum, dicẽs, in catinum, hic me tradet. Vides conuiuam dolosum. Hic ipse Iudas osculo prodidit Dominum: fuit enim idem hypocrita & simulator, fraudulentúmq; ac dolosum habens osculum, alium veterem imitans hypocritam, & populum illum arguens propter quem dictum est: Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Est ergo satis probabile, eũ quidem oleum significare, vt discipulum qui consecutus fuit misericordiam. Fraudulentum autem vtpote proditorem, oleum infectum ac venenatũ. Hoc ergo erat quod prædicebãt pedes vnguẽto deliburi, Iudæ nempe proditionem, cùm Dominus pergeret ad passionẽ. Quinetiam ipse Seruator lauans pedes discipulorum, mittens ipsos ad honestas actiones, eorum ingressum ad beneficia gentium significauit, quæ decora & pura erant propria potestate præparans: ijs fragrauit vnguẽtum, & suauis odoris opus ad omnes perueniens ab ijs celebratum est. Domini enim passio nos quidem bono odore repleuit, Hebræos verò peccato. Hoc apertissimè ostendit Apostolus, dicens: Deo gratia, qui nos semper facit triumphare in Christo, & odorẽ suæ cognitionis per nos manifestat in omni loco, quoniam Domini bonus odor sumus Deo in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt: his quidẽ odor ex morte in mortem, illis verò odor ex vita in vitam. Porrò autẽ reges Iudæorum auro & gemmis & compositis ac varia corona vtentes, Christi, Christũ in capite symbolicè gestantes, imprudentes capite Domini ornabantur. Lapis quidem certè preciosus vel margarita, vel Smaragdus, ipsum Verbum significat. Aurum autem rursus est ipsum Verbum ab interitu alienum, qui corruptionis virus minimè recipit. Atque ipsi quidem nato aurum obtulerunt Magi, quod est regni symbolum. manet autem hæc corona immortalis ad imaginem Domini: non enim veluti flos fluxescit. Iam verò noui etiam Aristippũ Cyrenæũ. Mollũ ac luxuriosæ vitę erat deditus Aristippus: is eiusmodi sophisticè proponebat orationẽ: Equus qui vnguento vngitur, in viri virtute nõ lædit, nec vnctus canis in virtute canis. Subiúxit, ergo nec homo: & ita concluserit syllogismum. Atqui equo quidem & cani nulla est ad vnguentum cognoscendum ratio: quibus autem sensus est ratione magis præditus, ijs illorum vsus est magis vituperandus, vt qui pueriles odores exhibeant. Horum autẽ vnguentorum sunt infinitæ differentiæ: Brenthium, Metallũ, & Regium, Plangonium, & Phigdæ Ægyptiæ. Simonides autem in Iambis non veretur dicere: Vngebar vnguentis & thymiamatibus, & baccari: nam quidam mercator aderat. Porrò aũtem vtuntur etiam vnguento ex lilijs, & vnguento Cyprio, & Nardus apud eos est in maximo precio: vnguentum quoque ex rosis, & alia quibus vtuntur mulieres, & humida, & sicca, & quæ aspergũntur vnguenta, & quibus fiunt suffitus: indies enim ab eis noua excogitantur, vt inexplebilẽ cupiditatem boni odoris insatiabilitate expleant: quocirca nimiam quandam decori pulchrique curam redolent. Atque ex quidẽ & lua vestimenta, & vestes stragulas, domósque suas suffumigant & aspergunt, atque adeo vel ipsas propémodum matulas olere cogunt vnguenti delitiæ. Quamobrem rectè mihi videntur nonnulli, cùm ægreferrent tantum studij in vnguenta cõferri, vt vel virilitatem ipsam effœminarent, & eorum artifices, nempe vnguentarios, à ciuitatibus quæ bonis legibus & institutis reguntur expellere, atque adeo ipsos etiam floridarum lanarum infectores. Nefas est enim vestes dolosas & vnguenta in ciuitatem veritatis ingredi. Oportet aũt viros in primis apud nos vnguẽta non olere, sed vitæ probitatem. Spiret autem fœmina Christum, qui est regalis vnctio, non vnguenta & diapasmata: diuina autem semper vngatur pudicitiæ vnctione, sancto delectata vnguento, nempe spiritu. Hãc suauis odoris vnctionẽ hominibus notis suis Christus comparat, ex aromatibus cælestibus hoc vnguentum componens. Hoc autem vnguento ipse quoque Dominus vngitur, sicut per Dauid meminit: Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætiæ præ participibus tuis. Myrrha, & stacte, & casia à vestimentis tuis. Cæterùm ne fortè sicut vultures vnguenta abhorreamus, aut sicut scarabæi: hos enim roſaceo vnguento delibutos mori inquiunt, pauca quædam ex his vnguẽtis sunt eligenda fœminis, quæ virum minimè torpefaciunt. Nimiæ enim vnguentorum vnctiones, iusta quæ fiunt mortuis, potius quàm familiarem vitæ cõsuetudinem redolent. Quanquam ipsum quoque oleum apibus & insectis est inimicum, verùm id prodest nonnullis hominibus, nonnullos autem ad pugnam excitat, & qui prius erant amici, id vnctos in stadijs eò deducit, vt omni contentione omnibúsque viribus in certamine depugnent: vnguentum autem, cùm molle sit oleum, non existimatis generosos mores posse effœminare? Quemadmodum autẽ delitias à gustu amouimus, ita certè à visu & odoratu sensus titillantem voluptatem amandamus, ne quam fugauimus intemperantiam, per sensus, tanquam per portas quibus desunt custodes, ei in animum aditum patefaciamus. Quòd si suauis odoris suffitum, pontificem magnum, nempe Dominũ dicant Deo offerre, ne id esse sacrificium & suauis odoris suffirum intelligant, sed gratam & acceptã charitatem, spiritalem scilicet odoris suauitatem, Dominum altari offerre accipiant. Sufficit itaque ipsum oleum & ad superficiem cutis pinguefaciendam, neruósque relaxandos, & ad corporis grauiorem reprimẽdum odorem, si etiam oleo ad hoc opus habeamus. Suauis autẽ odoris studium, est esca ocij & mollitiei, quæ ad libidinosam & intemperantem cupiditatẽ paulatim attrahit. Qui est enim intemperans, vndiquaquo ducitur ac trahitur, & à cibo, & à strato, & à conuersatione, & ab oculis, & ab auribus, & à maxillis, atque adeò etiam à naribus. Et sicut boues annulis & funibus, ita etiam intemperans sufflitibus, & vnguentis, & suaue olẽtibus coronarum odoribus trahitur. Quoniam autem voluptati nihil loci tribuimus, quæ ad nullum vsum qui vitæ conferat fuerit compositа, agè hîc quoque eas distinguamus, id quod est vtile eligẽtes. Sunt enim suaues quidam odores, qui neque torporem afferunt, neq; ad amores impellunt, neque impudicam coniunctionem ac meretricium contubernium redolent, sed sunt vnà cum temperantia salubres, & cerebrum quidem alunt quando malè affectum fuerit, & ventriculũ corroborant. Multùm ergo abest vt oporteat refrigerare floribus, quando quis vult neruos leues agiléque reddere. Non est enim vsus eorum omnino ablegandus, sed vnguento tanquam medicamento & auxilio vten-

Matth. 26.

Esa. 29.

Psal. 44.

2. Cor. 2.

Matth. 2.

ἐκλεκτὰ λίαν.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dũ est, & ad vires lãguentes excitãdas, & ad catarrhos, & ad refrigerationes, & ad fastidiũ. Quẽadmodũ alicubi quoq; dicit Comicus: Vnguẽtis manus vngitur, quod est pars sanitatis maxima, vt cerebri bonos odores faciat. Quinetiam pedum, per eorum quæ calefaciũt aut refrigerant vnctionem, fricatio exercetur vtilitatis gratia: vt scilicet ijs qui sunt repleti in capite, fiat quædam attractio & diuersio ad corporis partes quæ sunt minus principales. Voluptas autem, cui nulla accedit vtilitas, meretriciorum est morum opprobrium, & medicamentum ad prouocandum. Omnino autem multùm differt μυροθηρᾶν, hoc est, esse vnguento delibutum, ab eo quod est vngi vnguento: illud enim est effœminatum: vnguẽto autem vngi nonnunquam est vtile. Aristippus itaque Philosophus cùm vnguento vnctus esset, dicebat, malos malè perdendos esse cinædos, qui vt vnguẽti vtilitas malè audiret effecerãt. Honora autem medicum propter eius vtilitatem, inquit Scriptura: ipsum enim creauit Altissimus. A Domino autem est medicina. Deinde subiungit: Et vnguentarius faciet mixtionẽ. videlicet quòd data esset vnguẽta ad vtilitatem, non autem ad suauem sensuum titillationem. In vnguentorum enim incitamentis nequaquam ponendum est studium, sed est id quod est in eis vtile eligendum, cùm etiam Deus hominibus oleum nasci permiserit ad leuandos labores. Desipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos autem vngunt, celerius canescunt propter aromata desiccatoria. Quocirca sunt etiam qui vnguntur siccio-
res: facit autem siccitas caniores. Siue enim canities est pilorum exiccatio, siue calidi defectus, siccitate proprium pilorum nutrimentum ebibente humidum, & efficiente canos, quomodo vnguenta adhuc amauerimus propter quæ cani fiunt, qui canos fugimus? Quẽadmodum autem qui naribus sunt sagacibus canes, feras odore inuestigant: ita ex nimis curiosa vnguentorum fragrantia, qui moderati sunt & temperantes, venantur intemperantes. Porrò autem talis quoque vsus coronarum ad comessationem, & in vino proteruiam comparatus effluxit. Ne caput mihi corona cinxeris. Ver est. In roscidis pratis & mollibus variisque germinantibus floribus degere pulchrum est, natiua & syncera odoris suauitate apum ritu fruentes. Ex puro autem prato contextam coronam pro ornamento domi circunferre nõ est moderatorum hominum. Nõ enim rosarum baccis, vel violis, vel lilijs, vel aliquibus alijs eiusmodi floribus comam quæ separat ad vinolentam petulantiam, eam herbis ac floribus variegantes, contegere conuenit. Alioqui enim etiam comam refrigerat circumposita corona, tum propter humiditatem, tum propter frigiditatem. Ea de causa medici cùm cerebrum esse frigidum per diligentem naturæ cõtemplationem cognoscant, pectora esse vngenda sentiunt & supremas nasi partes, vt sensim transiens calida exhalatio, eius frigiditatem possit rectè fouere. Longè ergo abest vt is sit floribus refrigerandus. Accedit his, quòd florum quoque delectationem perdunt ij qui sunt coronati. Visu enim non fruuntur qui habent coronam supra oculos reuinctam. Sed neque odoris suauitate, cùm instrumentis respiratorijs sint flores eis superiores. Cùm enim odor secundum naturam sursum emittatur & exhaletur, supra caput respiratio nulla delectatione fruitur, cùm suauitas odoris abripiatur. Sicut ergo pulchritudo, ita etiam flos delectat dum videtur, & oportet nos eorum quæ pulchra sunt aspectu fruentes, laude & gloria afficere opificem. Vsus autem eorum est noxius, & celeriter præterit, pœnitẽtiæ supplicio affectus. Statim autem probatur eorũ vitæ breuitas: ambo enim flaccescunt, & flos, & pulchritudo. Cæterùm eos quidem qui ea contrectant, ille quidem refrigerat, hæc verò incendit & inflammat. Vt vno autem verbo absoluam, qui præter aspectum vsus eorũ fruendo percipitur, petulantia est & iniuria, non autẽ delectatio. Oblectare autem nos honestè oportet tanquam in paradyso, Scripturam verè sequentes. Mulieris quidem corona vir est existimandus, viri autẽ matrimonium, matrimonij autem flores, amborum liberi, quos quidem carnalium pratorum diuinus colligit agricola. Senum autem coronæ sunt filiorũ filij: filijs autem gloria, inquit, sunt patres. Nobis autem Pater vniuersorũ & vniuersæ ecclesiæ corona Christus est. Quemadmodum autem radices & herbæ, ita etiã flores proprias habent qualitates: & has quidem vtiles, illas verò noxias, alias autem periculosas. Hedera itaque refrigerat: nux autem emittit spiritum qui torporẽ & veternum immittit, vt vel ipsa ostendit nominis etymologia. Narcissus verò flos est grauis odoris: id autẽ arguit nominis appellatio, vt qui neuris νάρκην, hoc est, torporem afferat. Rosarum autem & violarum qui emittuntur odores, cùm sint modicè frigidi, grauedines capitis comprimunt, & coërcent. Nobis autẽ nullo modo non solùm vnà inebriari, sed ne mero quidẽ vti permissum est. Quinetiam crocus & flos ligustri in somnum minimè molestum deducũt. Porrò autem multa ex ijs cerebrum quod est natura frigidũ suis fouent odoribus, dum excremẽta cerebri subtilia & minuta efficiunt. Hinc etiam dicunt rosam Græcè ῥόδον quasi fuisse nominatam, quòd odoris plurimum fluxũ emittat, & ideo citò marcescit. Cæterũ nec apud antiquos quidem Græcos fuit vllus adhuc coronarũ vsus. Neq; enim proci, nec qui luxuriosam vitam agebant Phæaces eis vsi sunt. In certaminibus autem primò fuit donum Athletarum, secundò autem plausus & excitatio, tertiò foliorum coniectio, vltimò autem fuit corona, cùm Græciæ post tempora Medica, magna ad delitias facta esset accessio. Qui à Verbo itaque seu ratione instituuntur, à coronis arcẽtur, nec existimant rationem esse à se alligandam quæ in cerebro sita est: non quòd conuiuialis per vinum petulantiæ sit corona symbolum, sed quòd ea sit dedicata simulachris. Sophocles certè. Narcissum antiquam magnorum deorum coronam appellauit, id dicens de terrestribus: Sappho autẽ coronat musas rosa. Non es rosarum Pieriarum particeps. Iunonẽ autem dicunt delectari lilio, & Dianam myrsine. Etsi enim flores quidẽ maximè propter hominem facti sunt, eos tamen cùm stulti accepissent, nõ ad proprium vsum, quo grato animo vti poterant, sed in ingratum dæmonũ ministerium abusi sunt. Ab eis ergo abstinendum est propter conscientiam. A turba autem & negotio remotæ segnitiæ corona signũ est. Qua de causa mortuos quoque coronant, quo nomine re ipsa suo testimonio idola mortua esse asserũt: qui enim bacchantur, nec absque coronis orgia sua celebrant: postquam autem flores circumposuerint, postremò mirandum in modum incenduntur. Cum dæmonibus nullo modo communicandum est. Sed nec viua Dei imago mortuorum simulachrorum ritu est coronanda. Pulchra enim amaranti corona ei est reposita qui se rectè gesserit. Hunc florem terra ferre nõ potest: cælũ solummodo eum potest producere. Accedit his, quòd à ratione alienum est, vt qui audierimus Dominum spinis fuisse coronatũ, ipsi venerabili

Ecclesiast. 38.

Nux καρύα Græcè à κάρη, hoc est à torpore aut grauedine. ἀπὸ τοῦ βάρους.

ῥόδον ἀπὸ τοῦ ῥοῦς ὀδμῆς, hoc est à fluxu odoris. δῶρα ἰσυγεφὲς φυλλοσολία.

2. Cor. 6. ἀκάμαντος & amarantum florem.

Domini

Qui immarcescibilẽ significat.

Matth. 27.

Domini passioni per ludum insultantes, habeamus capita redimita floribus. Domini enim corona nos prophetice significabat, qui fuimus aliquando infrugiferi, qui circa illũ positi fuimus per ecclesiam, cuius ipse est caput. Quinetiam est typus fidei. Vitæ quidẽ, propter ligni substantiam: lætitiæ autem, propter coronæ appellationem: periculi verò, propter spinam: neque enim citra sanguinem licet ad Verbum accedere. Contexta autem corona marcescit, & prauitatis perplexum sertum dissoluitur, & flos exiccatur. Marcescit enim gloria eorum qui Domino minimè crediderunt. In altum autem elatum Iesum coronauerunt, suam testantes insciti. Hac enim ipsa de causa cùm duro corde sint, sapienter prolatam non intelligunt prophetiã, quam ipsi appellant Domini probrũ & contumeliam. Non cognouit Dominum populus qui aberrauit: ratione ac consideratione minimè fuit circumcisus: non fuerunt eius illuminatæ tenebræ: non nouit Deum: negauit Dominum: verum esse Israëlem perdidit: Deum persecutus est: Verbum sperauit afficere contumelia: & quem tanquam maleficum crucifixit, tanquam regẽ coronauit. Quapropter in quem hominem non crediderunt, eum benignum Deum Dominũ agnoscent, & iustum. Quem exacerbauerũt vt se Dominũ ostenderet, hoc de eo in altum sublato testati sunt, diadema iustitiæ ei super omne nomen exaltato tributentes, per spinam semper florentem. Hoc diadema est inimicum ijs qui insidiantur: ijs autem qui in ecclesia simul versantur, amicum, eos circunsepsit ac munijt. Hæc corona flos est eorum qui crediderunt in eum qui glorificatus est, cruentat autem & castigat eos qui non crediderunt. Porrò autem hoc quoque signum est rei à Domino bene gestæ, cùm ipse suo capite & principali parte corporis omnia mala nostra portauerit, propter quæ pungebamur. Cùm ipse enim ab offensionibus & peccatis, & eiusmodi spinis, nos propria passione liberasset, diabolúmque infirmasset & aboleuisset, orans meritò dixit: Vbi tuus ô mors stimulus? Atq; nos quidem vuas ex spinis colligimus, & ficus ex rubis: illi autem consauciantur ac laniantur, ad quos manus extendit, nempe ad populum infidelem & infrugiferũ. Possem aliud quoque tibi mysticũ dicere. Nam cùm omnipotens vniuersorum Dominus, quando cœpit per Verbum legem ferre, & Mosi suam potentiam voluit manifestare, ei diuina visio ostenditur formatæ lucis in rubo ardente. Spinosa autem planta est rubus. Postquam Verbum legem ferre & cum hominibus cõuersari desijt, mysticè rursus Dominus corona coronatur, hinc illuc vnde descenderat abiens, veteris descensus principium instaurans, ac deintegro veluti * in summam redigens, vt quod primum per rubum Verbum visum fuerat, per spinam rursus assumptum ostenderet omnia esse vnius potentiæ, cùm sit vnus, & Patris qui vnus est, Filius, principium & finis seculi. Sed digressus sum à specie pædagogica ad genus orationis quod versatur in docendis dogmatibus: rursus ergo reuertor ad propositum. Quòd ergo loco medicamẽti curationis gratia, & nonnunquam etiam moderatæ recreationis, non sit reijcienda quæ ex floribus sentitur oblectatio, & quæ ex vnguentis & suffitibus accipitur vtilitas, ostẽdimus. Quòd si dixerint aliqui, quænam est ergo amplius florum gratia ijs qui eis nõ vtuntur? Sciant ex eis quoque componi vnguenta, eáque esse admodum vtilia. Susinum quidem cõponitur ex lilijs & lirinis. Est autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abstergens, subtilium tenuiúmque partium, bilem mouens, molliẽs. Narcissinum autem, quod componitur ex Narcisso, æquè iuuat ac Susinũ. Myrsinum verò, quod ex myrtis & myrsine constat, est constipans: qui ex corpore autem emittuntur odores, coërcet ac continet. Quod est ex rosis autem, est refrigerans. In summa enim, vt eis bene vtamur, ea fabricata sunt. Exaudite me, inquit, & tanquã rosa plantata in fluentis aquarum germinate. Tanquam libanus suauem odorem emittite, & benedicite Dominum super opera eius. De his autem multa dici possent, cùm nos flores & aromata ad necessarias vtilitates, non ad delitiarum insolentiam facta esse dicamus. Quòd si est etiam aliquid concedendum, odore florum vti sufficit: nequaquam autem coronentur. Hominis enim curam gerit Pater, & ei soli suã præbet artem propriam. Dicit itaque Scriptura: Aqua & ignis, & ferrũ, & lac, simila frumenti, & mel, sanguis vuæ, & oleum, & vestis, hæc omnia pijs ad bona sunt.

Ecclesiast. 39.

Ibidem.

μυῤῥίνης.

Heb. 2. 1. Cor. 15.

Exod. 3.

Lucis, Græcè est φωτὸς, quod & lux est & bonum.

ἀπὸ τοῦ βάλλω.

Quomodo se in somno gerere oporteat. Cap. IX.

VOmodo autem deinceps nos ad somnum conferemus modestiæ præceptorũ memores, iam dicendum est. Postquam enim sancto conuiuio Deo benedixerimus, eúmque laudauerimus, quòd quæ erant nostro vsui necessaria suppeditauerit, & eum diem transmitteremus cõcesserit, nobis conuertenda est ad somnum oratio: stratorũ magnificentiam, puluinos auro intertextos, auróque variegatas glabras vestes, stragulas, puniceásq; xystidas, & pretiosissimos gaunacas, & Poëtica purpurea Rhegea, vestésque supernè molles ac delicatas, & cubilia vel ipso somno molliora valere iubentibus. Nam præterquam quòd vituperanda est hæc mollis & sensum titillans voluptas, in lanuginosis plumis dormire est noxium, corporibus tanquam in vastum quendam hiatum cadentibus, propter stratorũ mollitiẽ. Neque enim eos, qui in eis versãtes dormiunt, continẽt, propterea quòd ex vtraque parte corporis, cubile aggeris instar assurgat: neq; vt cibi concoquantur permittũt, sed potius incendunt: quod quidem nutrimẽtum corrumpit. In planis autem & æquatis cubilibus decubitus, qui sunt somni veluti naturale gymnasium, ad nutrimentum digerendum conferunt. Qui autẽ possunt in alijs volutari cubilibus, somni veluti naturale hoc habentes gymnasium, alimenta facilius digerunt, & se ad omnes casus aptiores efficiunt. Præterea autem lecticæ quæ pedes habent argenteos, magnam arrogantiam arguũt: & ebur quod est in lectulis, cùm elephanti corpus reliquit animam, non est vsqueadeo licitum sanctis hominibus, vt quod iners & ignauũ sit quietis artificium. Non est ergo studium in ea conferendum: non est enim possessoribus eorum vsus prohibitus, sed quod in eis ponitur studium est prohibitum: non est enim sita in eis felicitas. Rursus autem est vanæ gloriæ Cynicæ, ad dormiendum quemadmodum Diomedes se exercere, Agrestísque bouis constrarat tergora subtus, nisi fortè cogat casus aliquis. Vlysses autem quod lecti sponsæ claudicabat, suppositio lapide corrigebat: tanta frugalitas, & natiua, nec extrinsecus petita operis simplicitas, non solum apud priuatos, sed etiã apud veterum Græcorum præfectos exercebatur. Quanquam quid de ijs mihi dicere opus est? Iacob humi dormiebat, & lapis erat ei puluinus: atque quidem visum videre dignus est habitus, quod captum hominis

ξυστὰς χειμερινὰς θέρους.

Genes. 28.

Universidad de Deusto
Biblioteca

superabat. Nobis autem vt rationi conuenit, simplici A cultu & frugali vtēdum est, quod habeat id quod nos iuuet commoderatum & conueniens: si æstus sit, quod protegat: si sit frigus, quod foueat. Sit autem lectus nō affabre & curiosè factus, pedésq; habeat planos ac læues: nimis enim curiosæ & exquisitæ tornaturæ, sunt sæpe reptilium semitæ animantium, dum in incisuris artis circumaguntur, & minimè dilabuntur. In primis autem cubilis mollitiem commoderatè & conuenienter virilem esse oportet & masculam: nō oportet enim somnum esse perfectam corporis solutionem, sed tantùm remissionem. Et ideo eum dico esse assumendum non ad ocium & socordiam, sed ad negotiorum & actionum quietum. Ita ergo dormitandum est, vt facilè B excitemur. Sint enim, inquit, vestri lumbi præcincti, & *Luc. 12.* lucernæ ardentes, & vos similes hominibus dominum suum expectantibus, quādo redibit à nuptijs, vt cùm venerit & pulsauerit, statim illi aperiant. Beati serui illi quos veniens Dominus inuenerit vigilantes: dormientis enim hominis nullus vsus, quemadmodū nec mortui. Quocirca sæpe etiam noctu è lecto surgēdum est. Deúsque est laudandus: beati enim qui in ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes Angelis; quos nos ἐγρηγόρους, hoc est, vigilātes vocamus. Dormiens autem homo nullus vllius est præcij, non magis quàm qui nō viuit. Qui autem lucem habet, vigilat, & tenebræ eum non comprehendunt: nec itaq; somnus, quoniam non tenebræ. Ad Deū ergo vigilauit qui fuit illuminatus. *Ioan. 1.* Qui autem talis est, viuit. Quod enim factū est in ipso, *Prouerb. 8.* vita erat. Beatus homo, inquit Sapiētia, qui me audiet, & homo qui vias meas custodit, vigilans in foribus meis, interdiu obseruans stationem mei ingressus. Ne ergo dormiamus vt cæteri, sed vigilemus, & sobrij simus. Qui enim dormiūt, noctu dormiunt: & qui ebrij *1. ad Thes.* sunt, noctu ebrij sunt: hoc est, in tenebris ignorantiæ. *5.* Nos autem qui diei sumus, sobrij simus: omnes enim vos estis filij lucis, & filij diei. Non sumus noctis, nec tenebrarum, sed qui vt verè viuamus, rectéque ac syncerè sentiamus, noſtri maximè cūram gerit, plurimo tempore vigilauit, id solum sibi reseruās quod erat ad D suam sanitatem vtile. Id autem non vsque adeo est vsitatum, sed exercitationis meditatio perpetuas vigilias gignit ex laboribus. Ne cibi ergo nos grauent, sed alleuent, vt quammaximè fieri poterit somno minimè lædamur, vt grauantur natantes quibus appendūtur onera. Rursus autem veluti ex abysso infernè nos alleuabit sobrietas ad paratam vigilię stationē: est enim somnus qui nos deprimit morti similis, eò deducens per ignorationē vt sensu careamus, & clausis à cilijs oculis lucem abscindit. Hanc ergo lucem, qui sumus veræ lucis filij, ne foras excludamus: intus autē ad nos conuersi, absconsi hominis visum illuminantes, & ipsam veritatem contemplantes, & eius fluxionū effecti par- E ticipes, vera somnia euidenter prudentérque reuelemus. Eorum autem qui crapula grauantur, ructus, & eorum qui nimio cibo onusti sunt oscitationes, stragulísque inuolutum stertere, ventrúmque in arctū compressorum murmura, oculum animæ perspicacē obruunt, impleta cogitatione varijs visionibus. Causa autem est alimentum superuacaneum, quod ratiocinatiuam animæ facultatem eò trahit, vt sensu priuetur penitus. Immodicus enim somnus, nec corporibus nec animis nostris vllam affert vtilitatem, nec ijs quæ circa veritatem versantur omnino conuenit actionibus, etsi *Genes. 19.* sit secundum naturam. Loth autem iustus (regenerationis enim œconomiæ in præsentia mitto expositionem) non ad illum nefarium inductus esset coitū, nisi inebriatus fuisset à filiabus, somnóque oppressus & grauatus. Si ergo causas quæ ad multū ac profundum somnum nos impellunt præcauerimus, magis sobriè dormiemus: non enim oportet eos, qui inhabitantem & vigilantem intus habent rationem, tota nocte dormire. Noctu autem maximè expergiscendū est quando dies desinunt, & huic quidem danda est opera literis, illi verò ars sua est inchoanda: fœminas autē oportet aggredi lanificium. Nobis autem, vt semel dicam, omnibus aduersus somnum decertandum est, nos paulatim accessione facta assuefacientibus, vt maiori parte temporis per vigiliam simus vitæ participes. Somnus enim, non secus ac publicanus, dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit. Longè autem abest vt permittatur interdiu dormire ijs, qui maximā noctis partem ad vigilias resecant. Tædia autem & dormitationes, pandiculationes, & oscitationes, sunt instabilia animæ fastidia. Postremò autem hoc sciendum est, non esse animam quæ somno indiget: ipsa enim est semper mobilis: sed corpus, quod quieti traditur, resoluitur, dum anima non amplius corporaliter operatur, sed per seipsam mente versat: quo fit vt quæ sunt vera somnia, rectè reputanti sint sobriæ animæ cogitata, vt quæ ad corporis affectiones per consensum non trahatur, & ipsa sibijpsi quæ sunt optima consulat. animæ autem C est interitus, si ipsa apud se omnino quiescat: & ideo Deum mente semper versans, per continuam constitutinē corpori vigiliam inferens, exæquat hominem angelicæ gratiæ: vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens.

Quænam de procreatione liberorum tractanda sint. Cap. X.

TEmpus autem coniunctionis considerandū ijs solis relinquitur, qui iuncti sunt matrimonio: qui autem matrimonio iuncti sunt, ijs scopus est & institutum, liberorū susceptio: finis autem, vt boni sint liberi: quemadmodum agricolæ seminis quidem deiectionis causa est, quòd nutrimenti habendi curam gerat: ei autem agriculturæ finis est, fructuum perceptio. Multò autem melior est agricola, qui terram colit animatam: ille enim ad tempus alimentum expetens, hic verò vt vniuersum permaneat curam gerens, agricolæ officio fingitur: & ille quidem propter se, hic verò propter Deum plantat ac seminat. Dixit enim: Crescite & multiplicemini. & subaudiendum est: Et ea ratione fit homo Dei imago, quatenus homo cooperatur ad generationem hominis. Non est quælibet terra apta ad suscipienda semina: quòd si etiam sit quælibet, non tamen eidem agricolæ. Neque verò seminandum est supra petram, neque semen est iniuria afficiendum, quod quidē dux est & princeps generationis, éstq; substātia quæ simul habet insitas naturæ rationes. Quæ sunt autem secundum naturam rationes, absque ratione præternaturalibus mandando meatibus, ignominia & probro afficere, valde est nefarium & impium. Videte itaq; quomodo sapientissimus Moses infrugiferam aliquando *Leuit. 11.* sationem symbolicè repulit: Non comedes, inquiēs, *Deut. 14.* leporem, nec hyænam. Non vult homines esse qualitatis eorum participes, neque eis æqualem gustare libidinem: hæc enim animalia ad explendum coitū venereum, ferūtur insano quodam stupore. Ac leporem quidem dicunt quotannis multiplicare Venerem, pro numero

Genes. 1.

numero annorum quos vixit habentem foramina: & A ea ratione dum leporis esum prohibet, significat se dehortari puerorum amorem. Hyænam autem vicissim singulis annis masculinum sexum mutare in fœminium: significare autem non esse ad adulteria prorumpendum, eum qui ab hyæna abstinet. Sed non oportere quidem his assimilari animalibus, per propositam prohibitionem sapientissimum Mosen citra vllam dubitationem significare, ego quoque assentior: non tamen eorū quæ symbolicè dicta sunt expositioni consentio: nunquam enim naturæ vis potest afferri vt mutetur: quod autem semel in ipsa effictum est, nefas est affectione in cōtrarium refingi: affectio enim est, non B natura. Eius enim quod formatum est adulterare charactērem, non autem ipsam formam potest transformare affectio. Etsi enim multæ aues dicuntur temporum vicibus mutare & vocem & colorem: quemadmodum merula ex nigra quidem flaua, ex ea autē quæ suauiter canebat, obstrepera & turbulentum sonum edēs fieri dicitur: itidem etiam luscinia & colorem & vocem, cùm Solis fiunt conuersiones, mutare asseritur: cæterùm non mutant ipsam naturam, vt figura mutata fiat mas ex fœmina, sed recens quidem pennarum productio, nouæ vestis instar, quandam pennarum tincturam, tanquam flores emittit: sed ea paulò pòst minis hybernis exhalatur, sicut flos, dum color C flaccescit, ipsa quoque vox similiter frigore malè vexata, marcescit. Cùm enim exterior cutis ab aëre ambiēte dansatur, quæ in collo sunt arteriæ compressæ & constipatæ, spiritum quoque comprimunt: is autem in arctum valde coactus, suffocatū & oppressum edit sonum. Rursus itaque ambiēti aëri assimilatur, & vere relaxatus ex angustijs liberatur spiritus, qui fertur per dilatatas, quæ tunc clausæ erant, arterias. Non profert itaque amplius cantum flaccidum & languidum, sed iam emittit canorum: etiam vox eorum latius diffunditur: etiam anium vocis existit cantus, ver. Nequaquam ergo credendum est hyænam vnquam mutare naturam: idem enim animal non habet simul ambo D pudenda masculini & fœminini, sicut nonnulli existimarunt, Hermaphroditos prodigiosè narrantes, & inter masculum & fœminam, hanc ex viro & fœmina constantem naturam innouantes. Valde autem falluntur, vt qui non animaduerterint quàm sit filiorum amans omnium mater & genitrix natura. Quoniam enim hoc animal, hyæna inquam, est salacissimum sub cauda ante excrementi meatum, adnatum est ei quoddam carneum tuberculum, fœminino pudendo figura persimile. Nullum autem meatum habet hæc figura carnis in vllum vsum desinens, vel in matricem inquam, vel in rectum intestinum: solam autem habet multum concauitatem, quæ inanem excipiat libidi- E nem, quando auersi fuerint meatus, qui in concipiendo fœtu occupati sunt. Hoc ipsum autem & masculo & fœminæ hyænæ adnatum est, quòd sit insigniter pathica: masculus enim vicissim & agit & patitur, vnde etiam rarissimè inueniri potest hyæna fœmina. Nō enim frequenter concipit hoc animal, cùm in eis turò redundet satio præter naturam. Hac etiam ratione mihi videtur Plato in Phædro, amorem puerorum repellens, eum appellare bestiam, quòd frænum mordentes, qui se voluptatibus dedunt, libidinosi, quadrupedum more ingrediuntur, & filios seminare conantur. Impios autem tradidit Deus, vt ait Apostolus, in passiones ignominiæ: nam & fœminæ eorum mutauerunt uaturalem vsum, in eum qui est præter natu-

Rom. 1.

ram: similiter autem & masculi eorum, relicto vsu naturali, exarserunt in desiderio sui inter se inuicem, masculini in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in se recipientes. Atqui ne libidinosissimis quidem animantibus concessit natura excrementi meatum superfluum: vrina enim in vesicam excernitur, humefactum alimentum *Ἀπόφυσις* in ventrem, lachryma verò in oculum, sanguis in venas, sordes in aures, mucus in nares defertur recti autem intestini simi sedes cohæret, per quam excrementa expuuntur. Sola ergo varia in hyænis natura superfluo coitui superfluam hanc partem excogitauit, & ideo est etiam aliquantisper concauum: vt prurientibus partibus inseruiat, exinde autem excæcatur concauitas: non fuit enim fabricata ad generationem. Hinc nobis manifestum atque adeo in confesso est, vitandos esse cum masculis concubitus, & infrugiferas sationes, & Venerem præposteram, & quæ natura cohærere non possunt, androginorum, id est, qui viri sunt simul & mulieres, coniunctiones, ipsam naturam sequentibus, quæ per partium prohibet constitutionem, vt quæ masculum non ad semen suscipiendum, sed ad id effundendum virum fecerit. Hieremias autem quando dicit, hoc est, per ipsum loqueus Spiritus: Spelunca hyænæ facta est domus mea, quod *Cap. 12.* erat ex mortuis corporibus alimentum abhorrens: sapienti allegoria reprehendit cultum simulachrorum: verè enim oportet ab idolis esse puram domum Dei viuentis. Rursus Moses lepore quoque vesci prohibet. Omni enim tempore coit lepus, & salit assidente fœmina eam à tergo aggrediens: est enim ex ijs quæ retro intiliunt. Concipit autem singulis mensibus, & superfœrat: init autem & parit. Postquam autem peperit, statim initur in quocunque fuerit leporario: neque eim vno contenta est matrimonio: & rursus concipit adhuc lactēs, habet enim matricem cui sunt duo sinus, & non vnus solus matricis vacuus sinus, est ei sufficiēs sedes ad receptaculum coitus: quicquid enim est vacuum, desiderat repleri. Accidit autem vt cùm vterum gerunt, altera pars matricis desiderio teneatur, & libidine furiat, quocirca fiunt eis superfœrationes. Ab elementibus ergo appetitionibus, mutuísque congressionibus, & cum prægnantibus fœminis coniunctionibus, alternísque initibus, puerorúmque stupris, adulterijs, & libidine abstinere, huius nos ænigmatis prohibitio adhortata est. Idcirco apertè & non per ænigmata Moses adhuc nudo capite prohibuit: Non fornicaberis, non mœchaberis, pueris stuprum *Exod. 20.* non afferes, inquiens. Verbi itaque iussus, est omni ratione obseruandus, neque quicquam contra leges vllo modo faciendum est, neque sunt mandata infirmanda. Malæ enim cupiditati nomen est, petulans iniuria. & equum cupiditatis petulantem ac insolentem vocauit Plato, cùm legisset: Facti estis mihi equi furentes in fœminas. Pro probro autē petulantique iniuria *Hier. 5.* supplicium significabāt Angeli, qui Sodomam acces- *Ezech. 23.* serūt. Ii eos qui probro & ignominia illos afficere vo- *Gene. 19.* luerunt, vna cum ipsa ciuitate combusserunt, euidenti hoc indicio ignem, qui est fructus libidinis, describentes. quæ enim veteribus acciderunt, sicut antè diximus, ad nos admonendos scripta sunt, ne ijsdem teneamur vitijs, & caueamus ne in pœnas similes incidamus. Oportet autem filios quidem existimare, pueros: vxores autem alienas intueri tanquam proprias filias: voluptates autē continere, ventríque & ijs quæ sunt infra ventrem dominari, est maximi imperij. Si

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam ne digitum quidem temerè mouere permittit sa- A pienti ratio, vt confitẽtur Stoici, quomodo non multò magis ijs qui sapientiam persequuntur, in eam qua coitur particulam dominatus est obtinendus? Atque hac mihi quidem de causa videtur esse nominatum pudẽdum, quòd hac corporis parte magis quàm qualibet alia cùm pudore vtendum sit: naturâ enim sicut alimentis. ita etiam legitimis nuptijs quantum conuenit, confert & decet, nobis vti permisit: permisit autem appetere liberorum procreationem. Quicunque autem quòd modum excedit persequuntur, labuntur in eo quod est secundum naturam, per congressus qui sunt præter leges, seipsos lædentes. Omnino enim rectè habet nunquam cum adolescentibus, perinde ac B cum fœminis, Veneris vti consuetudine. Et ideo non esse in petris & lapidibus seminandũ, dicit qui à Mose sactus est Philosophus, quoniam nunquam actis radicibus genitalem sit semen naturam susceperturum. Verbum itaque per Mosen appertissimè præcepit: Et cùm masculo non dormies fœminino concubitu, est enim abominatio. Accedit his, quòd ab omni quoque aruo fœminino, præterquam à proprio, ex diuinis scripturis colligens, præclarus Plato consuluit, lege illinc accepta: Et vxori proximi tui non dabis concubitum seminis, vt polluaris apud ipsam. Irrita autem sunt & adulterina concubinarum semina. Ne semina, vbi non vis tibi nasci quod seminatum est. Neque vllam omnino tange mulierem, præterquam tuam ipsius vxorem, ex qua sola tibi licet carnis voluptates percipere ad suscipiendam legitimam successionem. Hæc enim rationi sola sunt legitima. Eis quidem certè qui diuini muneris, nempe opificialis sunt participes semen non est abijciendum, neque iniuria afficiendum, neq; tanquam si cornibus semen mandes seminãdum est. Hic ipse ergo Moses cum ipsis quoque prohibet vxoribus congredi, si fortè eas detineant purgationes mẽstruæ. Non enim purgamento corporis, id quod est maximè genitale seminis, & quod mox homo futurum est, polluere est consentaneum: nec sordido materiæ profluuio, & quæ expurgantur inquinamentis inundare ac D obruere. Semen autem generationis degenerat ineptúmque redditur, si matricis sulcis priuetur. Neque verò vllum vnquam induxit veterum Hebræorum coëuntem cum sua vxore prægnante. Sola enim voluptas si quis ea etiam vtatur in coniugio, est præter leges & iniusta, & à ratione aliena. Rursus autẽ Moses abducit viros à prægnantibus, quoúsque pepererint. Reuera enim matrix sub vesica quidem collocata super intestinum autem quod rectum appellatur posita, extendit collum inter humeros in vesica: & os colli, in quod venit semen, impletum occluditur, rursúsque mane redditur partu purgato: fructu autem depósito, deinde semen suscipit. Neque verò nobis tur- E pe est ad auditorum vtilitatẽ nominare partes in quibus fit fœtus conceptio, quæ quidem Deum fabricari non puduit. Matrix itaque sitiens filiorum procreationem semen susc ipit, probrosúmque & vituperandũ negat coitum, post sationem ore clauso omnino iam libidinem excludens. Eius autem appetitiones, quæ prius in amantibus versabantur complexibus, intrò conuersæ, in procreatione sobolis occupatæ, operantur vna cum opifice. Nefas est ergo operantem iam naturam adhuc molestia afficere, superfluè prorumpendo ad petulantem iniuriam: petulans autem iniuria, & multa habet nomina, & est multiplex. Postquam autem ad hanc veneream conuersa fuerit immoderatio-

Leuit. 18.

Ibidem.

μοιχεῖαι

Ibidem.

nem, Græcè λαγνεία. id est, lasciuia dicitur, quo nomine significatur libidinosa, popularis, & incesta in coitum propensio: quæ cùm aucta fuerit, magna simul morborum conuenit multitudo, videndi desiderium, vinolentia, & amor in mulieres, luxus quoque, & simul vniuersum voluptatum studiũ: in quæ omnia tyrannidem obtinet cupiditas. His autem cognatæ innumerabiles augentur affectiones, ex quibus mores intemperãtes ad summum prouehuntur. Dicit autem scriptura: Parantur intemperantibus flagella, & sup- *Prou. 3.*
plicia humeris insipientum: vim intemperantiæ, constantémque tolerantiam, vocans humeros insipientũ. Quocirca, Amoue à seruis tuis spes inanes, & indeco- *Eccle. 23.*
ras, inquit, cupiditates auerte à me. Ventris appetitio, & coitus ne me apprehendant. Longe ergo sunt arcẽda plurima insidiatorum maleficia: non ad solam enim Cratetis peram, sed etiam ad nostram ciuitatẽ non nauigat stultus parasitus, nec scortator libidinosus qui clune valde exultat, nõ dolosa meretrix nec vlla eiusmodi alia voluptatis belua. Multa ergo nobis per totã vitam seminetur, quæ bona sit & honesta, occupatio. In summa ergo, vel iungi matrimonio, vel omnino à matrimonio purum & mundum esse oportet: in quæstione enim id versatur, & hoc à nobis declaratum est in libro de continentia. Quòd si hoc ipsum, An ducẽda sit vxor, veniat in consideration em: quomodo libe- C rè permittetur, quemadmodũ nutrimẽto, ita etiam coitu semper vti, tanquam necessario? Ex eo ergo videri possunt nerui tanquam stamina differri, & in vehementi congressus intensione disrumpi. Iam verò offundit etiam caliginem sensibus: robur quoque interrumpit. Patet hoc & in animantibus rationis expertibus, & in ijs quæ in exercitatione versantur corporibus: quorum hi quidem qui abstinent, in certaminibus superãt aduersarios: illa verò à coitu abducuntur, atque adeo vix circumaguntur & traluntur, omnibus viribus & omni animi impetu perfectè exinanita. Paruam epilepsiam dicebat coitum Sophista Abderites, existimans morbum immedicabilem. An non enim consequuntur resolutiones, quæ exinanitionis eiúsq; D quod abscedit magnitudini asscribuntur? homo enim ex homine enascitur & euellitur. Vide damni magnitudinem: totus homo per exinanitionẽ coitus abstrahitur. Dicit enim: Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Homo ergo tantum exinanitur semine, *Genes. 2.*
quantus videtur corpore, est enim generationis initiũ id quod recedit: quinetiam conturbat ebullitio materiæ, & compagem corporis labefactat & commouet. Lepidè ergo dixit ille, qui interroganti, quomodo adhuc rebus vteretur venereis, respondens: Bona verba, quæso ego verò lubẽtissimè isthinc, tanquã ab agresti & insano domino profugi. Cæterùm introducatur E quidem & eligatur matrimonium: vult enim Dominus humanum genus repleri: sed non dicit, Estote libidinosi: nec vos tanquam ad coitum natos voluit dedere voluptati. Pudore autem nos afficiat pædagogus clámans per Ezechielem: Circuncidamini fornica- *Ezech. 44.*
tionem vestram. Aliquod tempus ad fœminandum oportunum habent quoque rationis expertia animantia. Non coire autem ad liberorum procreationem, est facere iniuriam naturæ, quam quidem oportet magistram asciscentes, quas prudenter introducit temporis considerationes, diligenter obseruare, senectutem inquam, & puerilem ætatem. His enim nundum concessit: illos autem nõ vult amplius vxores ducere. Sed nõ vult homines semper dare operã matrimonio. Ma-

Ibidem.

Ose. 2.

trimonium

trimonium autem est filiorũ procreationis appetitio, A non nullo ac incerto ordine feminis excretio, quæ est & præter leges, & à ratione aliena. Secundum naturã autẽ nobis vita vniuersa processerit, si & ab initio cupiditates contineamus, & hominũ genus. quod ex diuina prouidentia nascitur, improbis & malitiosis machinationibus non interficiamus: eæ eñ sub prætextu fornicationis, vtentes medicamentis quæ omnino ad exitium attrahunt, simul cum fœtu omnem humanitatẽ consumunt. Cæterùm quibus vxores ducere concessum est, ijs pædagogo opus fuerit, vt non interdiu mystica naturæ celebrẽtur orgia, nec ex ecclesia, verbi gratia, aut ex foro mane rediens, galli more coëat, B quando orationis, & lectionis, & efficatium que interdiu fiunt operum tempus est: vesperè autem oportet post conuiuium quiescere, & post gratiarum actionem quæ fit Deo pro bonis quæ percepimus. Nõ semper autem concedit tempus natura, vt peragatur congressus matrimonij: est enim eo desiderabilior cõiunctio quo diuturnior. neque verò noctu, tanquã in tenebris, se immodestè & intemperanter gerendum est, sed verecundia, tanquam lux rationis, in animo includenda est. Nihil enim à Penelope telam texente differemus, si interdiu quidẽ texamus dogmata temperãtiæ, noctu autem ea resoluamus, cùm in cubile venerimus. Si enim honestatẽ exercere oportet, multò ma- C gis tuæ vxori honestas est ostendenda, inhonestas vitando cõiunctiones: & quòd castè cum proximis versetis, fide dignum è domo adsit testimonium. Non est enim, non est aliquid honestum apud eam reputandũ, apud quam honestas nõ est testata ac probata in acribus illis voluptatibus. Beneuolentia autem, quæ fatetur se præcipitem ferri ad congressionem, exiguo tempore floret, & cum corpore consenescit: nonnunquã autem etiam præsenescit, flacceſcente iam & marcescente libidine, quãdo matrimonialem moderationem ac temperantiam meretriciæ voluptates iniuria affecerint. Amantiũ enim corda sunt volucria: amorísque irritamenta extinguuntur sæpe pœnitentia: amórque D sæpe vertitur in odium, quando reprehensionem senserit satietas. Impudicorum verò verborũ, & turpium figurarum, meretriciorúmque osculorum, & huiusmodi lasciuiarũ nomina, ne sunt quidem memoria tenenda, beatum sequentibus Apostolũ, qui apertè dicit: Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel plu- *Ephe. 5.*
ra habendi cupiditas, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos. Rectè ergo videt dixisse quispiã: *Hoc Epicurus et similia dicit in sententijs, quas vocant κυριὰς id est, principales.*
Nulli quidem profuit coitus, rectè autẽ cũm eo agitur si nõ læserit. Qui enim ex lege est, est periculosus, nisi quatenus in liberorum procreatione versatur. De eo autẽ qui est præter leges dicit Scriptura: Mulier* me- *Ecclesiast. 24. 25.*
retrix apro similis reputabitur. Quæ autem viro sub- E iecta est, turris est mortis ijs qui ea vtuntur. Capro vel apro meretricià cõparauit affectionẽ. Mortẽ aũt dixit petitam, adulterium quod committitur in meretrice quæ custoditur. Domũ autem & vrbem, in qua suam exercent intẽperantiam. Quinetiam quæ est apud vos Poëtica: quodammodo ea exprobrans, scribit: *Prou. 5. 7. 25.*

Mœchus es, illicitus coitus valdèque nefandus
Fœminúsque virũm tecum est, ô maxima pestis.

Rursus autem pudicos & continentes admiratur:

Quos desiderium tenuit nec turpe cubile
Alterius, nec tetra inuisaque stupra tulerunt,
Vlla vnquam maribus.

Quandoquidẽ multi hæc sua peccata non esse præ-

ter naturam voluptates existimant: qui autem sunt his paulò meliores, esse hæc quidem peccata agnoscunt, vincuntur autem à voluptatibus, & sunt eis tenebræ vitiorum integumentum: suum enim adulterio violat matrimonium, qui id habet pro meretrice, & non audit pedagogum clamantem: Homo qui ascendit super *Eccle. 23.*
lectum suum, qui dicit in animo, quis me videt? Circa me sunt tenebræ, & parietes sunt tegumenta mea, & nemo aspicit peccata mea. Quid vereor ne meminerit Altissimus? Is quidem est miserrimus, qui solos veretur hominum oculos, existimat autem fore vt Deum lateat: nescit enim Scripturam dicere, Oculi Domini *Ibidem.*
altissimi, dici non potest quanto sint sole splendidiores. Qui respiciũt omnes vias hominum, & partes occultas intelligunt. Itidem rursus pædagogus eis mina- *Cap. 29.*
tur per Esaiam, dicens: Væ ijs qui in occulto consilium capiunt, & dicunt, Quis nos videt? Sensilem enim lucem latebit fortasse quispiam, sed eam quæ intelligentia apprehenditur minimè latẽre potest. An vt ait Heraclitus, id quod nunquam occidit, possit latẽre quispiam? Tenebras ergo minimè obtegamus, etenim lux in nobis habitat: Et tenebræ, inquit, ipsum non *Ioan. 1.*
comprehendunt. Ipsa autem noctem illustrat honesta ac pudica cogitatio. Bonorum autem virorum cogi- *Psal. 17.*
tationes lucernas quę dormire non possunt appellauit *Prou. 31.*
Scriptura. Quanquam ipsum quidem conari latẽre C propter ea quæ facit quispiam, peccare est citra vllam controuersiã. Quicunque autem peccat, statim quoque facit iniuriam, non tam proximo, si mœchetur, quàm sibi ipsi, quòd mœchatus fuerit: quin & seipsum omnino reddit deteriorũ suæque famæ detrahit. Qui enim peccat, quatenus peccat, ipse est seipso deterior, & ignominiosior: omnino autem iam ei vtique adest intẽperãtia, vt qui vincatur à turpi voluptate. Quamobrem qui fornicatur, Deo est omnino mortuus, & à *λόγος ratio & verbũ.*
ratione tanquam à spiritu vt cadauer relictus est. Quod enim sanctum est, vt est consentaneum, pollui auersatur. Puro autem purum semper fas est tan- *Herodotus dicit mulieres simul cũ tunica pudorẽ exuere.*
gere. Ne simulac exuitur tunica, pudorẽm quoque D exuamus: nam iusto temperantiam nunquam fas est exuere. Ecce enim hoc corruptibile induit incorruptionem, quando cupiditas insatiabilis, quæ fluxu quodam fertur in libidinem, castigata à continentia, & à corruptionis amore aliena, æternæ temperantiæ hominem tradiderit. In hoc enim seculo vxores ducunt, & nubunt: abolitis autem carnis operibus, ipsa pura carne induti incorruptionem, id quod est Angelis proportione commoderatum persequimur. Hac ratione Plato quoque in Philebo, qui fuerat barbaræ discipulus philosophiæ, impios & à Deo alienos eos mystícè vocauit, qui Deum in ipsis habitantem, nem- *λόγοι verbũ & ratio.*
pe rationem, corrumpunt, & quantum in se est vitio- E rum suorum coniunctione polluunt. Non est ergo *1. Cor. 6.*
ijs vnquam mortaliter viuendum, qui Deo sanctificantur: neque, vt Dicit Paulus, membra Christi facienda sunt membra meretricis: nec Dei templum, *Num. 25.*
faciendum est templum turpium affectionum. Re- *1. Cor. 10.*
cordemini quatuor & viginti milia fuisse propter for- *Eccle. 18.*
nicationem extrusa. Ea autem quæ euenerunt ijs *Luc. 22.*
qui fornicaai sunt, vt iamà me dictum est, sunt figuræ quæ nostras libidines corrigunt. Porrò autem pædagogus monet appertissimè: Post tua desideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinum enim & mulieres facient sapientes deficere: & qui adhæret meretricibus, euadet audatior. Putredo & vermis erunt eius hæredes, & efferetur in maiori ludi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

brio. Et rursus, non cessat enim iuuare: Qui autem voluptatem aduersis oculis intuetur, coronat vitã suam. Non est ergo iustum vinci à rebus venereis, nec libidinibus stolidè inhiare, nec à ratione alienis appetitionibus moueri, nec desiderare pollui. Ei autem soli qui vxorem duxit, vt qui tunc sit agricola, serere permissum est, quando tempus sementem admittit. Aduersus aliam autem intemperãtiam, optimum quidem est medicamentum, ratio. Fert etiam auxilium penuria satietatis, per quam accẽsæ libidines, prosiliunt ad voluptates. Ergo nec sumptuosã vestis est assumenda, sicut nec cibus varius. Ipse certè Dñs in animũ, & corpus, & tertio loco in ea quæ externa sunt præcepta diuidens, propter corpus quidem externa cõparare consulit: corpus autem adminiſtrat per animam, animam autem erudit: Ne soliciti sitis animæ vestræ, inquiens, quid comedatis, neq; corpori vestro quid induamini. Anima enim plus est quàm cibus, & corpus quàm vestimẽtum. Et subiungit apertum doctrinæ indicium: Considerate coruos quod neque seminant, neq; metunt, quibus non est penus, nec horreum, & Deus nutrit ipsos. Non vos præstatis volucribus? Et hæc quidem de nutrimento. Similiter autem de veste quoque præcipit, quæ rerum externarum tertium locum obtinet: Considerate, inquiẽs, lilia quomodo neq; nent, neque texunt. Dico autem vobis, quod neque Solomon induebatur vt vnum ex his. De diuitijs aũt valde se iactabat rex Solomon. Quid est itaque floribus pulchrius & floridius? Quid est autem lilijs vel rosis delectabilius? Si autem fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto vos magis, modicæ fidei? Et vos ne quærite, quid comedatis, aut quid bibatis. Hic, hæc particula, Quid, cibi varietatem expulit. Id enim significatur ex Scriptura, Ne soliciti sitis, qũænam comedatis, aut qũænã bibatis. De his enim esse solicitum, est nimia plura habendi cupiditas, & delitias arguit. Sed si comedere per se solum cogitetur, est argumẽtum necessitatis, & defectus replẽtio, vt dixiimus. Quod est autẽ amplius, est ex superfluo. Quod est autẽ ex superfluo, esse à Diabolo declarauit Scriptura. Sensum autem planum facit quæ sequitur dictio. Cùm enim dixisset: Ne quærite quid comedatis & quid bibatis, subiunxit: Et ne sublimes efferamini. A veritate autem sublimes efferunt arrogantia & delitiæ: & quæ in rebus superuacaneis versatur delectatio, abducit à veritate. Quocirca pulcherrimè quoque dicit: Hæc autem omnia gentes mundi querunt. Qui immoderati sunt & insipientes, gentes sunt. Qũænam autem hæc dicit? delitias, delectationem, cupedias, obsoniorum voracitatem, & ingluuiem. Hæc sunt illud, Quid. De solo autem nutrimento, sicco scilicet & humido, vt quæ sint necessaria: Scit, inquit, pater vester quid vobis op' sit. Quòd si nobis omnino innatum est vt quæramus, ne quærẽdi facultatem in delitijs perdamus, sed eam ad veritatem inquirendam excitemus. Quærite enim, inquit, regnũ Dei, & quæ ad alimentum pertinent adijciẽtur vobis. Si ergo de veste & delitijs, rebúsque superuacaneis, tanquam non necessariam omnino curam tollit, quid censendum est eum dicere de nimio ornatus studio, de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarum, auri elaboratione, capillis artificiosis & intortis crinibus? Quid de fucata oculorum pictura, quid de vulsionibus, purpurissi ac cerussæ fucationibus, tinctísque pilorũ coloribus, improbísq; huiusmodi artificiorũ fraudibus? An nõ hoc quoq; rectè

Matth. 6.

Ibidem.

conijciẽdũ est, id quod de sceno paulò antè dictũ est, de his ornamẽtorũ amatoribus, qui à tẽperantia & vero animi ornatu alieni sũt, optimè posse dici? Ager emẽ est mũdus, & nos herba, qui sumus Dei gratia irrigati: tonsi aũt rursus exorimur, vt pluribus ostẽdetur in libro de resurrectione. Fenũ aũt turba promiscua allegoricè dicitur, quæ se ad momẽtaneã lætitiã applicat, quæ floret paruo tẽpore, quæ superflua ornamẽta, quę gloriã, quę quiduis poti' quã veritatẽ sectatur: quæ nõ ad aliud apta est, quàm ad ignis inedẽdiũ. Homo quidã, dicit narrãs Dñs, erat valde diues, qui induebatur purpura & byssо, qui oblectabat quotidie splendidè. Hic erat fœnũ. Mẽdicus aũt quidã nomine Lazarus, abiectus erat in vestibulo diuitis, vlceratus, cupiẽs repleri ijs quæ cadebãt de mẽsa diuitis. Hic est herba. Sed ille quidẽ diues puniebat ad inferos, vt qui esset ignis particeps: hic autẽ rursus germinauit in sinu Patris. Laudo ergo & admiror veterẽ Lacedæmoniorũ ciuitatẽ, quæ solis meretricib' floridas vestes & aurũ mundũ gestare permisit, à probis mulierib' mũdi studiũ auferẽs, quòd solis meretricib' se ornare cõcederet. Cõrà aũt Athenienſiũ principes, qui ciuilẽ vitæ formã expulerũt, togæ virilis obliti aurũ gestabãt, & talaribus tunicis amiciebãtur: Crobulo, quod est vestimẽti genꝰ, aureo induebãtur, adiunctis cicadis ornati: ortũ suũ reuera terrestrẽ, Cynedico quodã fastu & arrogãtia mõstrãtes. Horum aũt principũ æmulatio ad alios quoque Ionas peruasit, quos Homerus esse effœminatos ostẽdẽs, vocat ἀλκιτύπους, hoc est vestimẽta trahẽtes. Ij ergo qui pulchri simulachrũ, nimiũ scilicet ornatus studiũ, non aũt ipsum pulchrũ & honestũ attendunt, specioso nomine simulachrorũ cultũ rursus inducentes, à veritate lõgè sunt relegãdi, cùm opinione, non scientia, pulchri naturã somnient: & est vita quæ ab eis hîc agitur, profundus sumnus ignorantiæ. An non oportet nos excitatos, ad id quod verè pulchrum est & ornatum contendere? & id solum assequi desiderare, relinquentes quæ hîc sunt mundana, ipſo mundo, hoc est, vero ornatu gaudentes, priúsquam perfectè obdormiamus? Dico ergo hominẽ non alia de causã opus habere vestimentis, quàm vt tegatur corpus, ad maxima frigora & vehementes æstus propulsãdos, ne nos lædat ambientis aëris immoderatio. Quòd si hic est vestis scopus, vide ne non alia quidem viris, alia verò fœminis vestis tribuenda sit: tegi enim vtrísque commune est, quemadmodum comedere & bibere. Cùm vsus itaque sit communis, constructionem similem comprobamus. Quemadmodum enim vtrísque commune est vt egeant ijs quæ tegant, ita à quibus tegendi sunt esse oportet similia, etsi oporteat huiusmodi tegumentum assumere, quo sunt fœminarum celandi oculi. Etsi enim fœmina propter imbecillitatem longè plura cõcupiscat, id malæ educationis consuetudini tribuendum est, per quam sæpenumero viri in malis vitæ institutis educati, euaserunt mulieribus magis effœminati: non est igitur eis hac in re cedendum. Quòd si se eis aliquantulum accommodare oporteat, vestibus quidem paulo mollioribus eis vti concedendum est, dummodo nimis subtiliter per summam stultitiam laborata opera, curiosæque in texturis plicaturæ, longissimè amandentur: auri fila, & Indicos seres, & operosos bombyces valere iubentibus. Est autem bombyx primùm vermis, deinde aspera ex eo nascitur eruca, post quam in tertia metamorphosi innouatur papilio, quẽ nonnulli Græcè appellãt νηϊδάλιον, ex quo longum stamen nascitur, quemadmodum ex aranea tela

Sumptum ex tragœdia Euripidis Hecubæ.

aranęæ.

araneæ. Superflua enim hæc & perspicua, mentem minimè constantem arguunt, quæ exiguo expanso velo, tanquam quodam lenocinio, probrum corporis illiciunt. Non est enim amplius tegumentum mollis ac delicata vestis, quæ nudam figuram non potest occulere: eiusmodi enim vestis in corpus incidens, mollius ipsi corpori imprimitur & applicatur, figuræ carnis instar adhærens: & mulieris typum ita exprimit, vt vel non videnti manifesta sit tota constitutio corporis. Reijciendæ quoq; sunt vestimenti tinctoræ: ipse enim & ab vsu & à veritate longè remotæ sunt, præter id quòd ex eis mõrum oritur reprehensio: neque enim est earum vsus vtilis: nam nec ad frigus propulsandum est aptus, neque ad tegumẽtum habet aliquid amplius quàm alia vestis, nisi solum vituperium. Coloris autem delectans suauitas malè habet auidos, eos ad stultam impellens libitudinem: atque eos quidem qui sunt cãdidi, & non intus adulterini, candidis & minimè curiosis ac operosis vestibus vti est conuenientissimum. Apertè certè & purè Daniel Propheta: Positi sunt, inquit, throni, & sedit super ipsos tanquam vetus dierum, & eius vestimentum album sicut nix. Tali veste vtentem Dominum, in visione se vidisse dicit Apocalipsis: Vidi animas eorum qui testes fuerãt sub altari, & data est vnicuique vestis candida. Quòd si oporteat etiam aliquem alium colorem quærere, naturalis veritatis per se tinctura sufficit. Vestes autem quæ sunt floribus similes, Bacchicis nugis & initiorũ mysterijs reliquendæ sunt: deinde verò purpura & vasa argẽtea, sunt, vt dicit Comicus, Tragœdis & non vitæ vtilia. Vita autem nostra quiduis potius quàm pompa est existimanda: tinctura itaque Sardiniaca, & alia omphacina seu oleagina, & alia viridis, rosãcea & coccina, & aliæ innumerabiles tincturæ, excogitatæ sunt à pernitiosis delectationibus, quo fit vt visus iam sit vestis, non autem integumẽti. Quæ autem ex auro affabrè factа, & quæ purpura tincta sunt, & hæ animalium quæ vento feruntur delitiæ, & ille vnguentis deliburus Crocotus, & suspiciendarũ membranularum precia ingentia, & variegatæ vestes, quæ in purpura habent animalia, cum ipsa arte valere iubenda sunt. Quid enim prudenter ac præclarè fecerint mulieres, quæ, vt ait Comœdia, floribus tinctæ, Crocotum gestantes, atque fucatæ sedent? Apertè itaque suadet pædagogus: In amictu vestis ne glorieris, neque in omni gloria quæ est præter leges efferaris. Eos certè irridens qui mollibus vestibus induti sunt, dicit in Euangelio: Ecce qui in vestitu glorioso & delitiis degunt, sunt in terrenis regijs. Regias dicit terrenas, mortales ac incorruptibiles, vbi est vana honesti opinio, inanis gloriæ ambitio, error & adulatio. Qui aulam autem cælestem obseruant quæ est circa omnium regem, incorruptibilem animæ vestem, nempe carnem sanctificãt, & per eam induunt incorruptionem. Quemadmodũ ergo que non nubit, soli Deo dat operam, & eius cura non diuiditur: pudica autem quæ nupsit, vitam cum Deo & cum marito diuidit: quæ autem aliter fertur, tota coniugij, hoc est, vitij efficitur: eodem modo pudica mulier, vt ego quidem sentio, quæ marito dat operam, pia est & religiosa citra vllam fictionem: quæ autem immoderato ornatus studio tenetur, & à Deo & à pudico coniugio excidit, vt quæ maritum ornamento permutet. Quemadmodum Argiua illa meretrix. Eryphile inquam, Auri quæ pretium sumpsit pro coniuge charo. Quocirca Cæum sophistam iurè approbo, qui virtutis & improbitatis aptas describit ima-

Cap. 7.

Cap. 6.

Ecclę. 11.

Matth. 11.

1. Cor. 7. τοῦ κυρίου

gines: quarum hanc quidem fecit simpliciter stantem, candida veste induram & puram, nempe virtutem, sola verecundia ornatam: talem esse oportet fidelem mulierem, nempe virtute præditam cum verecundia. Alteram autem contra inducit, nempe improbitatem, superflua quidem & varia veste indutam, alieno autem colore exultantem: motus eius & habitus comparatus ad delectationem describitur, non secus ac meretricis. Qui ergo rationem seu Verbum sequitur, nulli turpi voluptati adhærebit. Et ideo quod in veste vsum affert præferendum est: etsi Verbum hoc canit, λέγει per Dauid dicens de Domino: Delectauerunt te filiæ regum in honore. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, & fimbrijs aureis circumamicta: non luxuriosas ac delicatas vestes, sed integrum ac incorruptum, ex fide contextum ornatum eorum qui consecuti sunt misericordiam, nẽpe Ecclesiæ, significauit, in qua Iesus à dolo alienus splendet vt aurum & fimbriæ aureæ sunt electi. Quòd si etiam propter fœminas sit aliquid relaxandum, texenda quidem est suauis vestis & tactu mollis, sed non sicut picturæ, est ad visus delectationem colorum variegãda floribus. Pictura enim tempore euanescit: ablutiones autem, extersiones, ac constipationes, quæ venenatis tincturæ succis lanas inficiunt, imbecillas vestiũ texturas efficiunt: hoc autem nec ad bonam quidem domus administrationem aptum est. Est autem maximè ineptum & indecorum, pepla, xystides, ephaptides, lenáſque ac tunicas stupere & admirari, & quæ, vt ait Homerus, velant circumquaque pudorem. Pudet me, vt verè dicam, cùm videam tantum opum effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradyso, ramis & foliis dimetiebatur tegumentum pudoris: nunc autem cùm nobis oues fabricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes. A ratione autem seu Verbo instituti, sumptuosas vestes redarguamus, dicentes, estis pili ouium. Etiamsi se iactet Miletus, etiamsi laudetur Italia, etiamsi sub pellibus pili custodiantur, quorum nonnulli insano amore tenentur' nobis quidem certè nullum est studium in ea conferendum. Beatus aũt Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delitias redolent, pilos camelorum elegit, & eis se vestijt, simplicem vitam & à dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat & locustas, dulcem & spiritalem eibum à fastu alienas & moderatas vias Domini præparans. Se enim certè purpurea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset: sed cùm in solitudinum quietis, tranquillè cum Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio, vnáque boni specie, sordidóque ac illiberali decore se remouit. Quina autem pelle Helias vtebatur indumento, & quinam pellem stringebat zona facta ex pilis. Esaias verò alius propheta, nudus erat, & nullis vtebatur calceis sæpe autem facco quoque vtebatur, quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiã, is cingulum solum habuit lineum. Quemadmodum aũt bene nutrita corpora, si nuda sint, vires ac vigorẽ apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum si ineptis nugis non inuoluatur, magis indicat animi magnitudinem & magnificentiam. Trahere autem vestes ad summos vsque pedes demissas, valde est arrogans & superbũ, quòd ambulandi actionem impedit cùm vestis instar verriculi, quæ in soli sunt superficie sordes secum attrahat: ne fractis quidem & eneruatis his saltatoribus, qui Cynædicam turpitudinem mutũ in scenam transferunt, vestẽ cum tanto dedecore diffluentẽ

Matth. 3.

4. Reg. 1.

Esai. 20.

Hiere. 13.

Genes. 3.

Psal. 44.

Luc. 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

desijs ritibus, quibus exquisitæ vestes, fimbriarumque dilatationes, & curiosi figurarum numeri, illiberalem ac sordidam syrmatum mollitiē indicāt. Quòd si quis talarem Dñi vestē adducit, variegata illa tunica ostendit flores Sapiētiæ, varias & quæ non flacescunt Scripturas, eloquia Domini, quæ veritatis splēdoribus refulgent. Eiusmodi alia veste spiritus Dominum per Dauid induit, sic psallens: Confessionem & decorem indutus es, inducens lucem, sicut vestimentū. Quemadmodum ergo vestium compositionem honestam, & ab eo quod est indecorum mundam esse oportet, itia etiam vitanda est vsus immoderatio. Neque enim sicut Lacænas virgines, supra genu vestiri honestū est: B nullam enim partem fœminę nudari decorum est. Atqui posset quidem honestē dici vrbana & faceta illa vox quæ dicta est ei qui dixerat, Pulcher cubitus: at non publicus. & tibi pulchræ sunt tibiæ dicendo, sed sunt solius mei mariti: & speciosa facies, sed est eius tantùm qui me vxorem duxit. Ego autem nolo pudicas fœminas præbere taliū laudum causam ijs, qui per eiusmodi laudes vt probrū eis afferant venantur. Nec verò solum calcaneum nudare est prohibitū, sed etiā caput tegere, & vultum adumbrare iussum est: neque enim honestum est corporis pulchritudinem esse hominum aucupium: nec par est vt purpureo vtens velo fœmina velit aspici. Atqui vtinam posset etiam à ve- C ste eximi purpura, vt non in vtentium faciem spectatores conuerteret. Atque illæ quidem cùm reliquæ vestes admodum parum texant, fecerunt quicquid est purpureum, suas inflammantes libidines. Quæ autem his stolidis & mollibus purpuris inpensè delectantur, éas, vt sunt verba Poëtæ, Purpurea arripuit mors. Propter hanc itaque purpuram, & Tyrus, & Sydon, & quæ regio est mari propinqua Laconico, maximè desiderantur: quinetiam earum tinctores, & purpuræ infectores, & ipsa conchylia in magno pretio habentur, propterea quòd eorum sanguis producat purpuram. At etiam auidis pannis admiscentes dolosæ mulieres, & quę sunt ex viris effœminati, fraudulētas dolosásque tincturas, insano, quodam amore feruntur D in immoderationem, non amplius lintea ex Ægypto, sed quædam alia ex terra Hebræorum & Cilicum cōparantes. Amorgina autem taceo & byssina: delitiæ iam eorum appellationem immodicè ludificādo transmiserunt. Porrò autem oportet, vt mihi quidem videtur, id quod tegitur, ex tegumento ostendere, se esse eo melius: vt templo imaginē, & corpore animam, & veste corpus: nunc autem contrà omnino. Si corpus quidem earum venundetur, nunquam mille drachmas Atticas inuenerit: vnam autem vestem mille talentis ementes, se esse vestibus inutiliores & viliores arguūt. Cur ergo quæ sunt rara & pretiosa, plus quàm ea quæ sunt in medio sita & vilia, persequimini? Quoniam quod verè pulchrum, & quod verè bonum est E ignoratis, & pro ijs quæ sunt, ea quæ esse videntur, à **stultis magno** studio quæruntur, qui perinde ac insani, **quæ alba sunt** tanquā nigra visione apprehendunt.

De calceamentis, Cap. X I.

SImiliter autem in calceamētis superbæ arrogantésque fœminæ magnā quoque ostēdunt mollitiem. Verè ergo turpia sunt illa sandalia, in quibus sunt aurea veluti donaria: quinetiam circumcirca clauos solijs infigere æquū censent. Multæ aūt eis quoque amatorias salutationes imprimunt, vt vel per terrū numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant. Valere ergo iubendum est aureorū & gemmeorum sandaliorum vanis artificijs, & crepidis Atticis & Sicyonijs, cothurnísque Persicis & Hetruscis. Recto aūt scopo, vt veritati nostrę mos est, proposito, id quod est secundum naturam eligendum est: calceorum enim vsus hic quidem est ad tegēdos pedes: alius autem ad propulsandas offensiones, & à montanis asperitatibus plantā pedis cōseruans. Sunt itaq; mulieribus albi concedendi calcei, nisi iter ineant: tunc aūt eis vnctis vtendum est. Neque enim fœminam decet pedē ostendere: & alioqui mulieri tener est sensus, vt facilè lædatur. Virò autē pulchrè conuenit nullos habere calceos, præter quàm si militet, Calceatū enim esse, non paruam habet affinitatē cum eo quod est, esse ligatum. Optimum quidem est exercitationis genus nudis vti pedibus, & ad sanitatem & ad expeditam facilitatem, vbi non prohibeat necessitas. quòd si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis vtendum est: eas autem Attici vocabant κοιναδας, quòd pedes, quantū ego conijcio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis sufficit Ioannes, qui dicebat se non esse dignū soluere corrigiā calceorum Dñi. Non enim curiosos aut superfluos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hæbreis ostendebat. Hoc autem num quid aliud significet, alibi ostendetur.

Quòd non oporteat gemmas & aureum ornatum stupere & admirari, Cap. X I I.

GEmmas autem fuscas aut virides, & quæ ab externi maris æstu expelluntur, & quæ ex terrę ramentis deteruntur, admirari & stupere est puerile. In pellucidos enim lapillos, proprioſque ac peculiares colores, atque vitra varia magno ferri studio, nihil est aliud quàm stultorum hominum, qui trahuntur ab ijs quibus inest pellens visio. Ita etiam pueri cùm ignem aspexerint, splendore adducti ad eum feruntur, cùm qui sit eum tangere periculosum, propter ignorationē minimè animaduerterint. Tales stultis sunt mulieribus gēmæ monilibus alligatæ, & inclusæ torquibus, amethysi, & ceraunitę, & iaspides, & topazion, & smaragdus Milesia, merces preciosissima. Maximi autem pretij Margarita mundū muliebrem per summam lasciuiā mirādum in modum inuasit: ea autem nascitur in quodam ostreo pinnis nō absimile: magnitudo aūt eius est quantus permagnus piscis oculus: nec pudet miseras totum suum studium in hoc ostreo ponere, cùm eis liceat sancta ornari gēma, nempe Verbo Dei, quod vtique Scriptura appellauit Margaritā, qui est pellucidus & purus Iesus, qui est in carne contēplator oculus, qui est ratio, qui perspicuus, per quem caro est pretiosa quæ aqua regeneratur. Illud enim ostreum in aqua natum carnem contegit: ex ea aūt margarita concipitur. Ex sanctis autem lapidibus supernam Hierusalē fuisse cōstructam accepimus: & duodecim portas cælestis ciuitatis, lapidibus preciosis assimilatas, susciendam Apostolicæ vocis gratiā significare admittimus. In pretiosis enim lapidibus collocati sunt colores, sunt aūt ij pretiosi: alia verò remanēt terrestris materia: meritò ergo symbolicè sanctorū ex his ædificatur ciuitas. Ex inimitabili itaq; illo flore lapidū, florem spiritus, ab interitu scilicet alienā & sanctam substantiam, intellexere. Quæ ergo quid sit in Scripturis symbolicum non intelligunt, totæ lapidibus inhiant, admirabilem illam defensionem afferentes: Quæ ostēdit Dominus, cur eis non vtamur? &

Adsunt

Adsunt mihi, cur nō eis me oblectabo? &, quibūsnam A ergo facta sunt, si non nobis? Eorum qui Dei vocem planè ignorauerunt, sunt eiusmodi voces. Primùm enim quæ sunt necessaria, sicut aquam & aërem, aperte omnibus suppeditat: quæcunque autem non sunt necessaria, terra & aqua absscondit. Et ideo aurum formicæ fodiunt: aurum Gryphes custodiunt: à mari teguntur margaritæ: vos autem curam superuacaneam ponitis in iis quæ nō oportet. cece totum cælum apertum est, & Deum non quæritis: absconsum autem aurum & lapides ij apud nos scrutātur, qui sunt damnati capitis. Quinetiā Scripturæ repugnat, cùm illa aperte *Matth. 6.* clamet: Quærite primùm regnum cælorum, & hæc *1. Cor. 10.* omnia adijcientur vobis. Quòd si etiam vobis omnia B donata sunt, & si vobis omnia cōcessa sint, & si omnia vobis licent, ait Apostolus, sed nōn omnia expediunt. Produxit aūt genus nostrū Deus ipse ad cōmunicationē, cùm ipse prior suū filiū impertiit, & suū Verbū omnibus cōmune subministrauit, & fecit omnia pro omnib⁹: sunt ergo omnia cōmunia, ne plura quàm alij sibi vendicent diuites. Hoc ergo, Adsunt mihi, & supersunt, cur non me iis oblectabo? non est humanum, nec ad societatem pertinens. Illud autem magis charitatem arguit, Adsunt mihi, cur non impertiar pauperibus? qui enim talis est, est perfectus, qui hoc impleuit, *Rom. 12.* Diliges proximum tuum sicut teipsum. Hæc sunt ve- C *Galat. 5.* ræ delitiæ, hic est pretiosus thesaurus. Quæ autē fiunt in cupiditates impensæ, interitus non sumptus locum obtinent. Scio enim Deum potestatem vsus nobis dedisse, verùm eum vsque ad id quod est necessarium: & vsum communem esse statuit. Absurdum est autem & turpe, vnum lautè & luxuriosè viuere, cùm multi esuriant. Quanto est enim gloriosius multis benefacere, quàm magnifice habitare? quanto autem prudentius, in homines quàm in lapides & in aurum impendere? quanto autem est vtilius ornatos habere amicos, quàm ornamenta in anima? cuinam autem agri tantum profuerint quātum gratificari? Restat ergo nobis vt illud quoque quod obiicitur dissoluamus. Quinam ergo ha- D bebūt quæ sunt sumptuosa & magnifica, si omnes quę sunt vilia & frugalia deligunt? Homines, dixerimus, si absque vlla vehementi affectione & discrimine eis vtamur: sin autem fieri non potest vt sint omnes frugi & temperātes, at propter vsum rerum necessariarum, ea quæ facile parari possunt, sunt persequenda, hęc superuacanea multum valere iubentes. In summa ergo, ornamenta, vt quæ ornatus satietatem afferunt, ipsum etiam mundū recusantibus sunt omnino exterminanda: oportet enim eas intus esse ornatas, & pulchrā mulierem internam ostendere. In sola enim anima pulchritudo apparet & turpitudo: & ideo is solus qui est virtute prędituſ, is vere est pulcher, bon⁹ & honestus: & solum quod pulchrum est & honestum, bonū esse E statuitur. Sola autem virtus vel per pulchrum corpus apparet, & in carne efflorescit, moderationis speciem amabilem ostēdens, quādo mores tanquā lux quædam in forma resplenderint. Vniuscuiusque enim plantæ & animalis pulchritudinem, in vniuscuiusque virtute esse euenit. Hominis autē virtus est iustitia, temperantia, animi magnitudo, & pietas: pulcher ergo & honestus homo est qui est iustus & moderatus, & vt semel dicā, qui bonus est, nō qui diues. Iā verò milites quoq; volūt auro ornari, vt qui nec illud legerint Poëticum:

Hom. Ilia. *Quique aurum gestans, in bellum, vt stulta puella, Ibat.*

Cæterùm ornatus quidem studium, quòd virtutis minime curam gerit, sed corpus sibi vendicat, boni & honesti studio conuerso ad vanam gloriam, funditus expellēdum est. Quæ enim corpori non conueniunt, perinde ac si ei conueniant, adiungens, mendacij meditationem, & consuetudinis fraudem progenerauit, non honestatem, simplicitatem, & à simulatione alienationem, & vere puerilitiam, sed fastum, arrogantiam, mollitiem & luxuriam ostendēs. Istæ verò veram pulchritudinem obscurant, auro eam adumbrantes, nec intelligunt quantum in se delictum admittunt, se innumerabilibus vinculis alligātes, quemadmodum dicunt apud barbaros, scelestos & maleficos homines auro vinciri. Captiuos hos vinctósque diuites videntur esse æmulatæ mulieres. An non enim colli vinculū est torques aureus, moniliáque & quæ κατάστρωτα vocantur, catenarum locum obtinent? quæ etiam Attica lingua eodem nomine, nempe ἅλυσα. hoc est, catenæ appellantur. Talares autem compedes, indecorum in pedibus fœminarum ornamentum vocauit Philęmon in Synephebo:

Pellucidas vestes, quendámque compedem Aureum.

Cur ergo hic à vobis tantopere expetitur ornatus, nisi quòd vos velitis, ó fœminæ, videri esse compedibus astrictas? Si materia enim probrum eluit, est hoc quidem vitium quod minime interit. Ac mihi quidē videntur sua sponte vinculis alligatæ, gloriari de suis magnis calamitatibus. Ac fortasse etiā Poëtica fabula adulterium committētem Venerem dicit fuisse comprehensam eiusmodi vinculis, nihil aliud quàm hæc ornamenta, adulterij esse signa significans. Illa enim aurea quoq; fuisse dixit Homerus. Iam verò vel apertissima maligni signa nequaquam pudet eas inducere. Quemadmodum enim Euam serpens decepit, ita etiā mulieres alias mundus aureus, esca vtens serpentis figura, in probra furiosa impulit, nēpe mūrænulas quasdam aureas & serpentes ad decorem effingens. Dicit itaque Comicus Nicostratus, Cātenas, monilia, annulos, armillas, serpētes, periscelides, elleborum. Summa autem cum earum ignominia omnem mūdum muliebrem recensens Aristophanes ostēdit in Thesmophoria Zusis. Adducā autem ipsa verba Comici, quæ importunum vestræ insolentiæ fastum apertè arguunt: Mitrę, redimicula, nitrum, &acus, pumex, strophium, quæ pōst locatur funda, & posterius operculū, fucus, torques, componendorúmq; oculorum instrumenta, subtilis vestis linea, vitta, zona, instita, prætexta, multitia, cython, baratrum, encyclon, tunica. quæ sunt autē horum non dixi maxima, in aures, gemmæ, plastra, botrylidon, sibulę, amphileę, monilia, pedicæ, sigilla. catenæ, annuli, cataplasmata, ampullæ, capitis ligamina, olisbi, sardia, vētilabra, clinčteres. Ego quidem defessus sum, & indignor, dicendo tot earum ornamentorū multitudinem. Mihi autem in mētem venit admirari, quòd eæ non eneecentur, dum tantum onus baiulant. O curam valde inanem. O vanam & insanam gloriæ cupiditatem. Ritu meretricio opes effundūt in probra ac dedecora, suáq; improba & arrogāti stoliditate Dei dona corrumpunt & adulterant, artē maligni imitantes. Dominus autem in Euangelio eum diuitem qui in horreis & apothecis recondebat, & apud se dicebat, *Luc. 12.* Habes multa bona in multos annos reposita, comede, bibe, lætare, apertè stultum vocauit: hac enim nocte animam tuam accipiunt: quæ ergo parasti, cuius erunt? Apelles pictor cùm vidisset quendam ex suis discipulis pinxisse Helenā multo auro ornatam: O adolescēs,

Universidad de Deusto
Biblioteca

inquit, cùm non posses pingere pulchram, fecisti diuitem. Tales sunt Helenæ, quæ nunc sunt mulieres, non verè pulchræ, sed multis effictæ & ornatæ diuitijs. Eis prædicit spiritus per Sophoniam, argentum & aurum ipsárum non posse eas eximere in die iræ Domini. Eis autem quæ à pædagogo Christo erudiuntur, non auro, sed ratione ac Verbo exornari conuenit, per quod solum apparet aurum. Beati quidem fuissent Hebræi veteres, si mundum mulierum abstulissent & abiecissent, vel solummodo fudissent: nunc autẽ cùm aureum bouem conflassent, & in eo adorando idololatriæ peccatum admisissent, ipsi quidem nec ex arte, nec ex suo instituto commodi quicquam ceperunt, expressissima autem figura nostras mulieres docuerunt, vt ab ornamentis abstineant. Quæ itaque cupiditas in aurum fornicatur, fit idolum quod igne examinatur: cui quidem soli reseruantur delitiæ, vt quæ sint simulachrũ, non veritas. Hinc Verbum per prophetam Hebræos probris insectans: Argentea & aurea, inquit, fecerunt Baal, ornamenta scilicet. Et apertè cõminans: Et vindicabo, inquit, super ipsam dies Baalim, in quibus ei sacrificauit, & in aures ei apposuit, & torques suos. Et ornatus causam subiungit, dicens: Et ambulauit post amatores suos, mei autem oblita est, dicit Dominus. Ipsi ergo improbo Sophistæ, diabolo scilicet, nugis dimissis, ne sint huius meretricij ornatus participes, nec per speciosum prætextum, idololatriæ crimen admittant. Admodum ergo pulchrè dixit beatus Paulus: Mulieres, inquit, similiter non implicaturis, vel auro, vel margaritis, vel veste sumptuosa, sed quæ decet mulieres profitentes pietatem, per bona opera seipsas ornantes. Earum enim ornatum iurè abesse iubet. Si sunt enim pulchræ, sufficit natura: non contendat ars contra naturam: hoc est, fraus minimè litiget cum veritate. Sin autem sunt natura turpes, ex ijs quæ sibi applicant, quod non habent arguunt. Eas ergo quæ Christo seruiunt, conuenit amplecti frugalitatem. Frugalitas enim reuera curam gerit sanctitatis, vt quæ ea quæ redundant, & sunt immoderata, exæquet & per quælibet, qui ex superuacaneis capitur vsum percipiat. Quod enim frugale est ac tenue, vt ipsum etiam nomen indicat, non eminet, neque vlla in re in molem assurgit aut intumescit, sed est vniuersum planũ, lene, æquale, & minimè superfluum, & ea de causa sufficiẽs. Est autem sufficientia habitus quidam qui ad suum finem peruenit, ita vt neq; quid desit, neque redundet. Eorum aut mater est iustitia: nutrix autem, virtus ea quæ Græcè dicitur αὐτάρκεια quæ est per quam contenti sumus: ea igitur est habitus ijs quæ oportet contentus, & qui per se ea acquirit quæ ad beatam vitam conferunt. Sit ergo in vestrarum manuum carpis sanctus ornatus, quæ facilè impertitur communicatio, & familiæ administrandæ opera. Qui enim dat pauperi, fœneratur Deo, & manus fortiũ ditescunt. Fortes vocat eos qui pecunias contemnunt, & qui sunt ad communicandum & largiẽdum faciles. In pedibus autem appareat impigra alacritas ad benefaciendum, & ingressus ad iustitiam. Torques autem & catenę sunt pudor & modestia: talia Deus fundit monilia. Beatus homo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam, dicit spiritus per Solomonem. Eius enim est melior mercatura quàm thesauri auri & argẽti. Est autem pretiosis gemmis pretiosior: hæc est enim verum ornamentum. Eis autem non perforentur aures præter naturam, vt aureæ ab eis inaures dependeant: neque enim fas est vim afferre naturæ præter id quod voluit. Non alius autẽ fuerit melior aurium ornatus, descendens ad meatus qui sunt secundum naturam, quàm vera Catechesis, hoc est, quæ per auditum suscipitur institutio. Oculi autem verbo inuncti, & aures ad sensum perforatæ, diuinarum rerum auditorem & sanctarum rerum contemplatorem efficiunt, Verbo verè veram ostendente pulchritudinem, quam oculus non vidit, nec auris priùs audiuit.

Exod. 32.

Osee 2.13.

1. Tim. 2.

λιτὸν frugale & tenue.

ἱκανὸν sufficiens, ἀπ' ἰκνέομαι, quod significat peruenio.

Prouer. 3.

HÆC INSVNT IN TERTIO libro Pædagogi.

De vera pulchritudine. Cap. 1.
Quòd non sit cultu vtendum. Cap. 2.
Aduersus viros qui se colunt. Cap. 3.
Cum quibusnam sit habenda consuetudo. Cap. 4.
Quomodo in balneis se gerere oporteat. Cap. 5.
Quod solus Christianus sit diues. Cap. 6.
Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas. Cap. 7.
Quòd similitudines & exempla, sint rectæ doctrinæ parit maxima. Cap. 8.
Quòd gymnasia quoque sunt eligenda ijs qui rationi vitam agunt consentaneam. Cap. 9.
Optimæ vitæ compendiosa pertractatio. Cap. 10.
Optimæ vitæ similiter breuis pertractatio, & quæcunque sanctæ scripturæ vitam Christianam describunt.
Hymnus sancti Clementis de Seruatore Christo.

CLEMENTIS PÆDAGOGI
LIBER TERTIVS.

De vera pulchritudine. Cap. 1.

EST ergo, vt videtur, disciplinarũ omnium pulcherrima ac maxima, seipsum nosse: si quis enim seipsum norit, Deum cognoscit. quòd si Deum cognoscet, ei assimilabitur, non aurum gestans, nec talarem vestem ferens, sed benefaciens, & quàm paucissimis fieri poterit indigens. Solus autem deus nulla re omnino indiget, & maximè quidem gaudet, quando videt nos mentis ornatu mũdos: deinde & eo, qui castam corporis vestem, nempe moderationem & temperantiam complectitur. Cùm sit itaque anima triplex genere: intelligentia, quæ ratiocinandi facultas appellatur: internus homo est, qui huic homini qui videtur, imperat, eum ipsum autem alioqui Deus agit. Ira autem quæ est fera & immanis, haud ita procul à furore habitat. In varias autem formas se mutans tertia est cupiditas, quæ plusquam Proteus marinus dæmon varius, nunc hanc, nunc illam, nunc aliam figuram suscipit, & ad libidines, stupra, & adulteria allicit,

Efficiúrque leo primum, cui barba decora est.

Cultum & ornatum adhuc ferens. Virum autem esse, barbæ pili ostendunt:

Sed post illa draco, vel pardus, sus quaque magnus.

Prolapsum est nimium cultus studiũ ad intemperantiam. Valentem itaque feram homo non præ se fert amplius:

Humida lympha, arbos ramíque sit alta proceris.

Effunduntur affectiones, obruuntur voluptates, flaccescit pulchritudo, & citius quàm folia humi décidit, quando amatoriæ eius petulantiæ procellæ expirauerint, & priusquam venerit autumnus, marcescit & interit. Omnia enim sit cupiditas, & omnia effingit, & vult fucum facere, vt occultet hominem: homo autem ille, cui ratio verbúmue cohabitat, non variatur, non fingitur, formam habet rationis. Deo assimilatur, pulcher est, non vt pulcher videatur colitur. Vera est pulchritudo, est enim Deus: Deus autẽ ille sit homo, quoniam Deus vult. Rectè ergo dixit Heraclitus: Homines dij, dij homines: ratio enim hæc est euidens mysterium. Deus in homine, & homo Deus: & voluntatem Patris interceſſor efficit. Interceſſor enim est ratio seu Verbum, quæ est cõmunis ambobus. Dei quidem filius, seruator autem hominum: & illius quidem minister, noster autem pædagogus. Atque cùm caro quidem serua sit, quemadmodũ testatur Paulus, quomodo quis iurè ancillam lenonis instar exornauerit? Philip. 2. Hebr. 2. Quòd enim id quod carneum est, sit serui forma, dicit de Domino Apostolus, eũ seipsum exinanijsse serui forma accepta, externum hominem seruum appellans priusquàm seruijsset, & carnem suscepisset Dominus. Misericors autem Deus, ipse carnem effecit liberam, cúmque ab interitu acerbáque & letifera seruitute liberasset, incorruptionem ei adiunxit, sanctum hoc & æternitatis ornamentum carni, immortalitatem videlicet, apponens. Est autem alia quoque hominum pulchritudo, charitas: Charitas autem, vt ait Apostolus, est patiens, benigna, nõ æmulatur, non agit perperam, non inflatur. Perperàm enim agere dicitur cultus, qui superfluitatem & inutilitatem apertè indicat. Et ideo subiungit: Non indecorè se gerit. Indecora enim est aliena, & quæ non est secundum naturam, figura: quæ autem ficta est, est aliena. Quod quidem apertè explicat, dum dicit: Non quærit quæ sua sunt. Quod enim propriũ est eius, est veritas. Vocat itaque quod suum est. Quod alienum est autem quærit nimium ornatus studium, vt quod sit remotum à Deo, ratione, & charitate. Ipsum autem Dominum fuisse aspectu deformem, testatur spiritus per Esaiam: Et vidimus ipsum, & non habebat speciem nec pulchritudinem, sed speciem eius vilis, diminuta præ hominibus. Quis est autẽ Domino præstantior? Sed non carnis pulchritudinem quæ visione apprehenditur, sed veram animæ & corporis ostendit pulchritudinem: animæ quidem, beneficentiam: carnis verò, immortalitatem.

Esai. 53.

1. Cor. 13.

Quòd non sit cultu vtendum, Cap. 11.

NON externi ergo hominis aspectus, sed animus probitatis ornamento ornandus est. Dici potest, ornandam quoque esse carnẽ ornamento continentiæ. Istæ autem non animaduertunt, dum colunt id quod est extrinsecus, quæ intus in profundo sita sunt, esse planè inculta, horrida & sterilia: cuiusmodi sunt etiam ornamẽta Ægyptiorum, apud quos templa, eorúmque porticus, vestibula ac luci magnificè instructi, eorúmq; atria multis columnis cincta sunt: parietes autem lapidibus externis & artificiosè depictis resplendent, ita vt nihil desit: ædes autem auro, argento, & electro collucent, & ex India ac Æthiopia varijs fulgentibus lapillis: adyta verò intextis auro obumbrantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subieris, & ad eius quod est præstantius spectaculum properans, imaginẽ quę templum habitat quęsieris, sacerdos quispiam ex ijs qui in templo sacrificant graui & venerãdo vultu aspiciens, & Ægyptiorum lingua pæanem concinens, cùm veli aliquantum contraxerit tanquam Deum ostensurus, abundè nobis suppeditat occasionem irridendi numinis: neque enim intus inuenietur Deus qui quærebatur, ad quem festinabamus, sed felis, vel Crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua eiusmodi belua, quæ templo quidem est indigna, sed antro, speluncæ, ac cœno magis congruit. Apparet Deus Ægyptiorũ, belua, quæ super vestem stragulam purpuream volutatur. Ita etiam mihi videntur fœminæ quæ aurũ gestant, & in crispandis crinibus exercentur, & in genis vngendis, oculisque pingendis, & pilis tingendis versantur, & aliam mollitiem arte improba persequũtur, carnalem ambitum ornantes, & verè Ægyptios imitantes, infelices amatores attrahere. Sed si quis veli tẽplum aperuerit, vittam inquam, vestem, aurum, fucũ, tincturam, & quæ eis intrita & incrustata sunt, hoc est, velamentum quod ex eis contextum est, tanquã illic veram inuenturus pulchritudinem, rectè scio eũ esse abominaturum. Neque enim Dei imaginem intus inueniet habitantem, quam est consentaneum: sed loco eius fornicatrix & adultera animę occupauit adytum, & vera esse bestia conuincetur, fuco scilicet intrita & incrustata simia: & seductor ille serpẽs, mentis exedẽs intelligentiam, per gloriæ cupiditatem pro spelunca

Universidad de Deusto
Biblioteca

habet animam, & cum omnia exitialibus venenis impleuerit, & erroris sui virus eructauerit, mulieres in meretrices transformat hic Draco, fungês lenónis officio: non est enim mulieris, sed meretricis, illud nimiũ sui ornandi studium. Quæ quidem mulieres, domus apud maritos seruandæ, administrandæque familiæ curam gerunt exiguam, sed soluta mariti crumena, quæ eis suppeditantur, conuertunt in suas cupiditates, & quòd pulchræ videantur multos testes habeant: & ornandi artificio toto die assidentes vacant, ære emptis mancipiis. Carnẽ ergo vt quæ sit visu iniucunda, mollem & suauem reddunt: & inrerdiu quidem in thalamis versantes, arti ornandi affixæ sunt, ne floridis coloribus depictæ deprehendantur: vespere autem tanquam ex antro ad lucernam prorepit hæc adulterina pulchritudo. Nam & ebrietas, & lux exilior & paulò obscurior, incrustationi earum opem ferunt. Atq; eam quidem, quæ suos pilos reddebat flauos, Mænander Comicus domo arcet:

At nunc recede ab his ædibus: nam fœminam
Pudicam non decet facere flauos pilos,
Sed neque genas fucare, nec oculos depingere.

Non intelligunt autem misere, se propriam perdere pulchritudinem, dum externam inducũt. Summo itaque mane se lacerantes & extendentes, varijsq; ac confusis mixtionibus effingentes, viuum quidem cutis colorem refrigerãt, carnem autem venenis effodiunt, curiosisque ac superfluis absterſionibus proprium decoris florem corrumpunt, & marcidum efficiũt: quocirca eæ cataplasmatibus quidem cernuntur pallidæ, à morbis autem facilè arripiuntur, vt quæ adumbratam carnem venenis iam liquefactam habeant: hominum opificem contumelia afficientes, tãquam qui pro meritis non fuerit eis largitus pulchritudinem. Iurè ergo quod ad domum seruandam, & administrandam familiam attinet, sunt ociosæ, vt quæ sedeant, veluti depictæ ad spectaculum, non natæ ad domus custodiam similiæque administrationem. Et ideò apud Comicum dicit considerata mulier:

Quid prouidi fecerimus nos fœminæ
Vel splendidi, quæ tot colorum floribus
Sparsæ sedemus, liberarum mulierum
Typum ac figuram destruentes funditus,
Perniciem domorum, & coniugum exitium,
Et filiorum vendicantes dedecus.

Hac etiam ratione Antiphates Comicus in Malthacã irridet meretriciam mulierum consuetudinem: dicens verba omnibus communia, aduersus illam earum fricationem & intritionem. Venit ipsa, transit, accedit, non transit, venit, adest, abest, erigitur, accedit, smegmate saponéue purgatur, pectitur, eiecit, teritur, lauatur, se contemplatur, componitur, vnguentis perfunditur, ornatur, vngitur, & si quid non habeat, enecatur. Ter enim non semel dignę sunt quæ pereant, quæ Crocodilorum excrementis vtuntur, & spuma sæpiarum vnguntur, & supercilia fuligine illinunt, & fuco genas terunt. Quæ ergo vel Poëtis ethnicis erãt odio propter mores, cur nõ magis à veritate reijciendæ fuerint? Alius itaque Comicus eas reprehendens, Alexis, eius enim verba afferam, quæ curiosa & superuacanea rerum explicatione, propter perpetuã & immutabilem earum impudentiam pudore eum affici ostendunt, neque enim erat quantum par fuisset curiosus, me autem pudet fœminas ita in Comœdijs ridere, si eis possem aliquid afferre auxilij. Deinde verò marito quoque affert exitium: primùm quidem in lucro, & in spoliandis proximis: omnia alia opera ab eis sunt obiter. Est aliqua parua, super in calceis insuitur: longa est aliqua, tenuem gestat scalam, caput in humerum demittens egreditur, hoc ei detrahit de longitudine: depressiores coxæ & fœmora sunt alicui, eis aliquid assuit, vt qui ingrediuntur eam pulchras habere nates exclament: mollem ac prominentem habet ventrem, vt Comicorũ nutrices, appositis nonnullis eum erigit: depressior est venter, veluti contis quibusdam adhibitis effecit vt is anteriùs procedat: supercilia flaua habet, aliqua depingunt fuligine: alicui vt ea nigra sint contigit, tollit ceruſa nigrorem: sunt alicui nimis alba, farina deterit alborẽ: habet aliquam corporis partem candidam, eam nudam ostendit: bellos habet dentes, rideat necesse est, vt præsentes videant quàm sit ei os vanustum: & quamuis læta non sit, toto tamen die ridet, in labris habẽs tenuem myrsinæ tabellam, vt velit nolit ea tandem cogatur diducere. Hæc ad dehortandum nimium sui ornatus studium ex mundana adduxi sapientia, cùm velit Verbũ nos omni ratione conseruare: mox autẽ diuinis quoque Scripturis id munio. Solet autem qui non latet, propter reprehensionum dedecus abstinere à peccatis. Quemadmodum autem cui impositum est cataplasma, & cui inuncti sunt oculi, vel ipso aspectu præbet morbi suspicionem: ita fuci, tincturæ, & colores illiti, animam intrinsecus ægrotare significant. Ne ad alienum autem fluuium accedamus, nobis suadet pædagogus: per alienum fluuium, alienam vxorem libidini deditam allegoricè significans, vt quæ ad omnes dimanet, & per meretriciam intemperãtiam omnium voluptati effundatur. Ab aliena, inquit, aqua abstine, *Prouer. 9.* & ex fonte alieno ne biberis: titillantis sensum delectationis fluentũ nos vitare admonens, vt longo tempore viuamus. Adiecti autem nobis fuerint anni vitæ, siue alienam voluptatem non venantibus, siue etiam hæreses declinantibus: atque ebriosum quidem esse & vinosum, etsi sint magna vitia, nõ tamen tanta, quãtum est nimium sui ornandi studium. Mensa plena, & frequentes calices satis sunt ad implẽdam ingluuiem: at qui auri, purpuræ, & gemmarum nimio studio tenentur, ijs nec quod super terram, nec quod sub terra est, aurum sufficerit: neque mare Tyrium, nec quæ ab Indis & Æthiopibus deportantur onera: sed nec Pactolus, cuius sunt fluenta aurea: sed nec si quis eorum Midas fortè euaserit, is impleri potest, sed est adhuc pauper, alias opes desiderans: vnà autem cum auro vel cõmori parati sunt. Quòd si cæcæ sunt opes, vt reuera cæcæ sunt, quomodo non cæcæ sunt quæ eas stupent, & admirantur, & in eas affectæ sunt? Dum ergo cupiditatis limites sibi non constituunt, in impudentiã impingunt. Eis enim opus est & theatro, & pompa, & spectatorum multitudine, & errore in sacris, & diuturna mora in triuijs, vt eæ sint manifestæ omnibus. Ornantur enim vt alijs placeant, quæ in facie, non in corde gloriantur. Sicut enim notæ inustæ fugitiuum, ita etiam floridi colores adulteram indicant: nam etsi coccino induaris, & aureo ornamẽto orneris, & oculos tuos vngas stibio, frustra est pul- *Hierem. 4.* chritudo tua, dicit Verbum per Hieremiam. An verò non absurdum est equos quidem, & aues, & alia animantia, ex herba & pratis surgere ac euolare proprio ornamento: lætantia, iubis & colore naturali, & pennis varijs: mulierem verò perinde ac si sit bestijs inferior, se esse adeò deformem existimare, vt externa, emptitia & adumbrata pulchritudine egeat? Vittæ certè,

certè, & earum permultæ differentiæ, & curiosæ ac superuacaneæ capillorum plicaturæ, & crinium innumerabiles figuræ, & pretiosæ speculorum structuræ quibus se componunt, dum eas venantur qui puerorũ more insipientium formas admirantur, sunt fœminarum quæ omnem pudorem exuerunt: quas qui meretrices vocauerit, is non aberrauerit, quæ ex vultibus suis personas faciunt. Nobis autem suadet sermo, non ea cõsiderare quæ videntur, sed ea quæ non videntur. *προσωπῖον. 2. Cor. 4.* Quæ enim videntur sunt temporalia: quæ autem non videntur, æterna. Quo autem nihil dici aut singi potest absurdius, fictæ istius suæ formæ, perinde ac si res ab eis bene gesta & correcta sit, specula excogitarunt, cùm huic fraudi esset potius admouendum operculũ. Neque verò (vt est in Græcorum fabulis) formoso Narcisso rectè succesit, quòd suæ fuerit contemplator imaginis. Quòd si Moses præcipit hominibus nullam facere imaginem, quæ * Deum arte repræsentet: *Exo. 20. Deut. 5.* quomodo hæ rectè fecerint mulieres, quæ fallaci per- *τὴν αὐτὴν χρῶν.* sonæ fictione suas per reuerberationẽ imitantur imagines? Cæterùm prophetæ quoque Samueli, cùm mitteretur vt vngeret in regem vnum ex filijs Iesse, & vidisset eius filium natu maximum pulchrũ & magnum, quando eo lætatus Samuel chrisma protulit, dixit, in- *1. Reg. 4.* quit, ei Dominus: Ne respexeris ad aspectum eius, & altitudinem magnitudinis eius, quoniam repuli eum. Homo enim respiciet ad oculos, & Dominus ad cor. Et non vnxit eum qui erat pulcher corpore, sed eum qui pulcher erat animo. Si ergo naturalem corporis pulchritudinem minus quàm pulchritudinem animæ æstimat Dominus, qui sentit de adulterina, qui quic- *1. Cor. 13.* quid falsum est omnino expulit? Per fidem enim ambulamus, nõ per speciem. Apertissimè ergo docet Dominus per Abraham, & patriã, & cognatos, & possessiones, & omnes diuitias contemnere eum qui Deum sequitur, cùm eum fecit aduenam. Et ideo eum appel- *Genes. 14.* lauit Amicum, vt qui suas facultates habuisset cõtemptui: erat enim honesto loco natꝰ, & valde diues. Trecentis itaque & octodecim suis famulis quatuor reges subegit, qui Loth captiuũ abduxerant. Solam Hester *Hester 5.* iustè inuenimus ornatam: mysticè ornabatur mulier regi suo, sed eius pulchritudo pretium inuenitur, quo liberatus fuit populus qui interficiebatur. Quòd autem cultus faciat mulieres meretrices, viros autem androgynos seu effœminatos & adulteros, testis est nobis Tragicus, sic narrans:

Venisset ast hic ex Phrygibus cùm qui Deas
Dijudicauit, sunt vt Ægis fabulæ,
Lacedæmona, ornatu superbo vectium,
Barbarico luxúque & auro splendidus:
Amans amantem vi recepsit auferens
Helenen ad Idæ caulas, abesset cum domo
Menelaus.

O ad adulteria incitantem pulchritudinem. Græciam euertit barbarum sui ornandi studium, & effœminatæ delitiæ. Laconicam pudicitiam corrupit vestis, & luxus, & pulchra species: Barbaricum sui ornandi studium meretricem probauit Iouis filiam. Nõ erat eis pædagogus qui rescinderet libidines, nec qui diceret. Non mœchaberis: nec qui diceret, Non concupisces, nec ad adulterium iter ingredieris per concupiscentiam, sed neque appetitiones inflammabis per immoderatum tui ornandi studium. Sed hæc cuiusmodi consecutus est exitus, & quot mala senserunt qui nimium sui amorem prohibere noluerũt? Propter effræ- natas voluptates Græcia & Asia cõmotæ sunt. A barbaro adolescentulo omnia agitãtur. Tota Græcia nauigat, mare in arctum cogitur terras ferens, longũ bellum excitatur, & vehementia erumpunt prælia, campíque implentur cadaueribus, classi insultat Barbarus, dominatum obtinet iniquitas, & ficti illius Iouis oculus Thraces respicit, & fluuiorũ fluenta sistuntur mortuis corporibus, pectora pulsantur plãctibus, & luctus terram possidet. Idæ autẽ multis fontibus irriguæ omnes concutiuntur pedes & omnia cacumina. Troianorum vrbes & Achiuorũ naues. Quò fugiemus, ó Homere, & vbi consistemus? Ostende nobis terram quæ minimè mota sit.

Puer ne habenas tetigeris qui es insciens,
Currúmque agendi ignarus, haud ascenderis.

Duobus aurigis cælũ lætatur, quibus solis ignis agitur. Mens enim à voluptate abducitur, & rationis integritas, quæ Verbo pædagogo non vtitur, labitur in libidinem: lapsus autem mercedem recipit, quòd excidat. Harum rerum tibi sunt indicio Angeli, qui Dei *Esa. 14.* reliquerunt pulchritudinem, propter pulchritudinem *Ezech. 28.* quæ flaccessit, atqueadeo è cælis in terram eciderunt. Quinetiam Sicimiræ puniuntur, qui lapli sunt, sanctæ virgini probrum inferentes. Sepulchrum, eis est supplicium, & pœnæ monimentum nos ducit ad salutem.

Aduersus viros qui se colunt. Cap. III.

FOvsque ergo processit luxus, vt nõ solùm fœminæ inani hoc studio laborẽt, sed etiã viri hoc vitium sequãtur. Qui enim à corporis cultu minimè puri sunt, ij nequaquã sani sunt: ad mollitiem autem declinantes, planè effœminãtur, illiberali quidem tonsu ac meretricio se tondentes: subtilibus autem ac perspicuis vestibus induti, glorioſè vndequaque obeuntes, Mastichen rodentes, & vnguenta olentes. Quid de ijs dixerit quispiam, qui tanquam Metoposcopus, ex figura diuinat, cùm eos viderit, adulteros, androgynos atq; effœminatos, vtranque Venerem persequentes, pilis infestos, glabros, florem virilem abhorrentes, comas autem non secus ac mulieres ornantes? in nefarijs autem & audacibus cœptis improbi ac scelerati viuentes: stolida admirtunt atque improba facta, ait Sibylla. Propter eos plenæ sunt ciuitates ijs, quos effœminatos picant, radunt, & vellunt. Officinæ autem vbique cõstructæ & apertæ sunt, & huius meretriciæ fornicationis artifices multum pecuniæ lucrantur ab ijs qui seipsos pice oblinunt, & pilos vulsoribus quoquo modo præbent vellendos, quos nec eorum qui vident, nec eorum qui accedunt, nec suijpsorum qui viri sunt pudet. Tales sunt qui turpes & illiberales persequuntur affectiones, & quorum corpus violentis picis vulsionibus totum glabrũ est & læue. Nihil est certè quo possit vlterius progredi talis impudentia. Si enim nihil ab eis infectũ relinquitur, nec silentio est à me prætereundum. Quendam ex ijs qui verè sunt ignaui ac degeneres, pædagogi ritu increpans Diogenes, cùm venderetur, magno & forti animo dixit: Veni adolescens, eme tibi virum: ancipiti oratione fornicatorium eius vitæ institutum corrigens. Eos enim qui viri sunt radi ac leuigari, quomodo non est turpe ac planè illiberale? Pilos autẽ tingere, & canos vngere ac coloribus oblinere, quibus perditi androgyni effœminatíque homines vtuntur, muliebréſque pexus omnino dimittendi sunt. Putant enim se, sicut serpentes, posse senium capitis exuere, dum seipsos pingentes transformant ac renouant: sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

& capillos callidè circumferibant, rugas tamen non effugient, sed neque mortem latebût, etsi tempus per artem ementiantur. Quo magis homo festinat ad finem, tanto est verè venerabilior, vt qui Deum solû habeat sibi senioren. Nam ille quoq; est æternus senex, qui est ijs quæ sunt antiquior. Antiquum dierum illum vocauit prophetia. Et capilli capitis eius tanquam lana pura, ait Propheta. Nullus autem alius, inquit Dominus, potest album pilum facere, vel nigrû. Quomodo ergo opus Deo contrariû fabricantur, vel potius ei per vim aduersantur impij, qui pilum transmutãt qui ab eo canus factus est? Senum autem corona, inquit Scriptura, est multa experientia: & vultus eius canities, flos est multæ experientiæ. Illi verò canorum tinctorem, qui est ætatis munus præcipuum, dedecore afficiunt. Fieri autem non potest, non potest, inquam, fieri, vt veram ostendat animam, qui caput habet adulterinum. Vos autem non sic, inquit Christum didicistis, si quidem ipsum audijstis, & in ipso docti estis, sicut est veritas in Iesu, vt vos deponatis secundum priorem cõuersationem veterem hominem: non canum, sed eum qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Renouemini autem (non tincturis & cultibus) spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominẽ, qui secundû Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Eum autẽ qui vir est, pecti & tonderi, crines componentem ad speculum, genásque radi, velli, ac deglabrari, quomodo non est planè muliebre? & certè nisi quis eos nudos videri: mulieres esse putauerit. Etsi enim eis aurũ gestare non sit permissum, per muliebrem tamen libidinẽ, quasdam auri fimbrias & quædam fila solijs circumplectentes, vel ex eadem materia sphæricas nescio quas figuras facientes, talis appendant, & erecto collo gestant. Hoc est inuentum fractorum hominum, qui trahuntur in gynæcium, ancipitis vitæ & ad libidinẽ propensarum bestiarum. Hæc est fornicatoria & impia insidiarum ratio: Deus enim voluit fœminã quidem esse glabram ac læuem, sola coma, sicut equum iuba, sponte naturæ exultinte: virum autem cùm sicut Leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto pectore, quod quidem est roboris & imperij indicium. Ita etiam gallos qui pro gallinis decertant, cristis tanquam galeis ornauit. Hos autem pilos Deus tanti facit, vt eos simul cum prudentia iubeat adesse hominibus: atque adeo honestate delectatus, grauitatem honorauit venerandi canitie. Prudentia autem, & accuratæ exactæque rationes, cunæ intelligentiæ, vnà cum tempore ad summum suum vigorem perueniunt, & intensis multæ experientiæ viribus, senium confirmant ac corroborant, amabilem venerandæ prudẽtiæ florem ad fidem iurè faciendam proferentes, scilicet caniciem. Hoc viri signũ, barba scilicet, per quod vir apparet, est Eua antiquius, & signum melioris naturæ. Eum Deus æquum censuit hirtum esse oportere, & per totum viri corpus pilos disseminauit: quicquid autem eius erat læue ac molle, à latere abstulit, ad seminis susceptionem tractibilem fœminam fabricatus, vt & generationis & domus custodiæ esset opitulatrix. Ille autẽ (quod læue enim erat proiecerat) & vir manfit, & virum ostendit, & ei agere, quemadmodum illi pati, concessum est: sunt enim natura siccIora & calidiora, quæ sunt hirsuta, lenibus. Quocirca & masculina fœminis, & coleata exectis, & perfecta imperfectis, & hirsutiora sunt & calidiora. In eo ergo violando, quod est virilis naturæ signũ, eo scilicet quod est hirsutum, cõtra legem facere est impium. Læuoris autem aut glabritiei ornamẽtum (à verbo enim inflammor) si in viros quidem, est mulierculæ: si in fœminas autẽ, adulteri: vtrunque autem est à nostra republica longissimè relegandum. Quinetiam vestri quoque capitis omnes capilli numerati sunt, ait Dominus. Sunt autem etiam pili in barba numerati, atqueadeo etiã quæ sunt in toto corpore: non est ergo aliquid vellendum præter Dei institutum, quod in voluntate eius annumeratum est. Nisi vtique vos ipsos non agnoscitis, inquit Dominus, quòd Christus Iesus est in vobis: quẽ si inhabitantem sciuissemus, nescio quomodo ipsum probro afficere in animum induxissemus. Picari autẽ ac velli, vereor dicere quàm sit indecorum & turpe factu. Auersos, incuruatos, & arcana naturæ apertè denudantes, exilientes, & coxarum vertebras propémodum luxantes, & cùm erubescendæ sint eorum figuræ, ipsi non erubescẽtes, in ipso iuuenum cœtu & medio gymnasio vbi virtus virorum exercetur, se indecorè gerentes, hoc præter naturam persequi exercitiũ, quomodo non est extremæ intemperantiæ? Qui enim in aperto hæc faciunt, vix vllos domi fuerint reueriti. Quæ in publico autem est intemperãtia, testatur eam quæ est in obscuro in summa licentia libidinem. Qui enim sub solis radijs virum abnegat, clarum est eũ nocte conuinci mulierem. Non erat autem, dixit Verò per Mosen, meretrix ex filiabus Israël, & nõ erit scortum ex filijs Israël. At pix iuuat, inquiũtimo verò facit vt quis malè audiat. Nemo autẽ qui sapit, voluerit scortum videri, si eo morbo non laboret, & studere vt pulchra imago vituperetur. Si eos enim qui sunt vocati secundum propositum Deus præscIuit cõformes imagini sui filij, propter quos, vt vult Apostolus, præsinijt ac prædestinauit beatitudinẽ, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: quomodo nõ sunt impij, qui conforme Domino corpus iniuria probróque afficiunt? Ei autem qui pulcher esse velit, quod est in homine pulcherrimum, ornandum est, nempe mens, quam oportet quotidie pulchriorem & magis decoram ostendere. Vellendi autem sunt non pili, sed cupiditates. Ego verò eorũ etiam qui abijs qui mancipia venundant, veneunt pusionum misereor: atqui probro & iniuria non à seipsis afficiuntur, sed iussi miseri ad turpem quæstum faciendum ornantur. Qui autem sua sponte lubentésque ac volentes ea faciunt, quæ qui iubent capite punirentur, si viri essent, quomodo non execrandi? At nũc quidem vita eò processit intemperantiæ, insultante & lasciente iniquitate, & quicquid est impudicum & libidinosum, diffusum est in ciuitatibus, & iam pro lege habetur. In eis stant in fornice mulieres, carnem suam ad probrum voluptatis venundantes: & pueri docti abnegare naturam, mulieres simulãt. Omnia immutauit luxus: hominem probro ac dedecore affecit: mollis & luxuriosa superflua curiositas quærit omnia, omnia aggreditur, naturam coërcet, homines pariuntur muliebria, & fœminę præter naturam viros agunt, & nubunt vxoréque ducunt fœminæ: nullus est meatus ad quem non pateat aditus impudicitiæ. Iam verò eis quoque communis venus publicatur, comiuiorum deliciæ. O miserandũ spectaculum, ô nefandum studium. Hæc ciuilis nostræ intemperantiæ ostenduntur trophæa: flagitia arguũt, quæ prostant in fornicibus. O quanta est hæc iniquitas. Sed neque intelligunt miseri quantas sæpe tragœdias excitet incertus coitus. Cum meritorio filio & meretricibus filiabus, sæpe patres coëunt, expositorũ filiorum minimè recordantes, & viros esse eos qui genuerunt ostendit nimia libidinis licentia. Hæc sapientes leges permittunt: licet autem eis peccare ex lege, et nefandam voluptatem appellant facilitatem: se esse ab adulterio liberos existimant, qui naturam adulterant. Eos autem consequitur eorum, quæ flagitiosè ab eis perpetrata sunt, vltrix iustitia: & in seipsos ineuitabilem attrahentes calamitatem, paruo nummo mortem emunt. Harum mercium miseri mercatores, nauigant, tanquam frumẽtum, tanquam vinum, fornicationem importantes: alij autem longè miseriores, tanquam panem, tanquam obsonium, voluptates comparant. Et nec illud quidem Mosis eis venit in mẽtem: Non prophanabis filiam tuam, vt eam facias meretricẽ: & non fornicabitur terra, & terra implebitur iniquitate. Hæc olim propheticè dicta sunt, est autem manifestus exitus. Omnis iam terra & fornicatione & iniquitate plena est. Suspicio autẽ & admiror veteres Romanorum legislatores: ij muliebre & effœminatũ vitæ studium odio habuerunt, & corporis cum fœmina consuetudinem præter naturæ legem, vt in terra insoderetur ex lege iustitiæ æquum existimarunt. Nefas est enim barbam vellere, quæ est pulchritudo congenita, pulchritudo generosa & ingenua.

Primum lanugo est, qua sit gratissima pubes.

Procedens autem iam inungitur, dum barba delectatur, in quam vnguentum descendit Propheticum, dum Aaron honoratur. Oportet autem eum qui à pædagogo rectè instituitur, super quem pax habitauit, etiam cum pilis suis pacem agere. Quid non igitur admiserint fœminæ ad libidinem propensæ, dum vident viros talia audere? Imò verò ij non viri, sed Batali & fœminelli dicendi sunt, quorum voces sunt compressæ & græciles, vestis autẽ cùm tactu tum tinctura ipsa est effœminata. Ex moribus autem externis apertè arguuntur hi homines, ex amictu, calceatu, figura & habitu, tonsu, aspectu. Ex aspectu enim vir cognoscetur, inquit Scriptura, & ex occursu hominis homo agnoscetur. Vestitus viri, & gressus pedis & risus dentium de ipso annunciabit. Ij enim etsi alijs pilis maximè cani sint, eorum qui sunt in capite solummodo curam gerunt, vittis, non secus ac fœminæ, comas propémodum alligantes. Atque leones quidem de hirtis suis pilis se iactant, sed in pugna eis armantur. Capri quoque ipsi gloriantur de suis cristis, sed eos pilis inhorrescentes pertimescunt venatores.

Lanigeræ quoque oues denso sunt vellere onustæ.

Atqui eorum quoque pilos multiplicauit benignus Pater in tuum, ô homo, vsum, dum te vellera tondere docuit. Et ex gentibus quidem Galli & Scythæ comam nutriunt, sed non se immodicè colunt: & terribile quidem quid præ se fert densum barbari capillitiũ, & flauus ille color bellũ minatur, vt qui videatur cognationem habere cum sanguine: Ambo hi barbari luxum odio habuere. Apertos testes proferẽt Germanus quidem Rhenum, Scytha verò plaustrum: nonnunquam autem euenit, vt Scytha plaustrum quoq; contemnat. Diuitiæ barbaro eius esse videtur magnitudo, & relictis delitijs vitam agit frugalem. Domum sufficientem, & equo agiliorem, equum scilicet acceptum conscẽdens Scytha, eum ducit quò vult. Fame autem laborans, petit ab equo alimentum: ille verò præbet venas, & quem solum possidet sanguinem domino suppeditat. Porrò autem equus quoque Nomadi est & vehiculum & cibus. Arabiorum autem (sunt hi alij Nomades) ad pugnandum apta ætas camelos conscendit: prægnantes hi camelos educunt. Ille verò simul & pascuntur & currunt. Dominos suscipientes vnà quoq; cum eis domũ ferunt. Quòd si potus quoque barbaris defecerit, lac mulgent: exinanito autem nutrimento ne sanguini quidem parcunt, vt fertur de lupis rabie agitatis. Illæ verò barbaris mansuetiores, etiam iniuria affectæ, mali accepti nõ recordantur, sed solitudinem confidenter percurrunt, dominos simul portantes & alentes. Pereãt ergo immanes beluæ, quibus est cibus sanguis. Neque enim hominibus fas est tangere sanguinẽ, quibus corpus nihil est aliud quàm caro exculta sanguine. Verbi particeps fuit humanus sanguis, & gratiæ per spiritum habet communionẽ. Siquis eum iniuria affecerit, non latebit: licet ei, etiam si sit nudatus figura, ipsum alloqui Dñm. Barbarorum autem probo frugalitatem: expeditam vitæ rationẽ diligentes barbari, reliquerunt delitias. Tales nos vocat Dominus nudos à fastu & arrogantia, nudos à vana gloria, auulsos à peccatis, solum vitæ lignum ferentes, solam salutem obtinentes.

Cum quibusnam habenda sit consuetudo, Cap. IIII.

VErumenimuerò imprudens trãsilij spiritu consequentiam, ad quam rursus est reuertendum, & reprehendenda est multorum seruorum possessio. Per se enim operari, & per se ministrare fugientes, ad famulos confugiunt, obsonatorum, & mensæ structorum, eorúmque qui carnes in frusta artificioSè dissecant, magnam ementes multitudinẽ. In multas aũt & varias partes eis sunt diuisi mercenarij: ac nonnulli quidem eorum laborãt in ijs quæ ad explendam gulæ ingluuiẽ pertinent, structores, & ciborum conditores, & alij quidem bellariorum, alij verò liborum ac placentarum, & alij pulmentorum ac sorbitionum sunt cõpositores & architecti. Alij verò ponunt operam in vestibus superfluis: alij autem aurum custodiunt, vt Gryphes: alij argentum seruãt, & abstergunt pocula. & conuiuiorum apparatus præparant: alii fricant iumenta, & ab eis exercetur turba pocillatorum, formosorúmque adolescentum greges tanquã pecorum, à quibus emulgent pulchritudinem. Ornatores aũt & ornatrices mulieribus ornãdis deseruiunt: & hæ quidẽ speculis, ille aũt vittis, aliæ verò præsunt pectinibus. Eunuchi multi isque lenones: propterea quod sit probabile eos libidini non posse operã dare, iis qui volunt vacare voluptati inseruientes citra vllam suspicionem. Eunuchus autẽ verus est, nõ qui non potest, sed qui non vult dare operã voluptati. Transgressis itaque Iudæis per Samuelẽ Prophetã Verbũ protestãs, petenti Regem populo nõ humanum pollicetur Dominũ, sed quẽdam se insolẽtem daturum eis minatur Tyrannum, libidini & voluptati deditum: Qui vestras, inquit, filias accipiet in vnguentarias, coquas, & panificas, vt qui belli lege eas inuaserit, non autem sequatur pacificam reipublicæ administrationem. Et qui mulierum quidem lecticas in altum tollant, & perniciter eas ferant, multi Galli sunt: lanificium autem, teléque texendæ artificium, muliebréq; opus ac domus administratio & custodia, nusquamest: sed qui mulieribus quidem falsa narrant, toto die cum eis versãtur, amatorias fabulas nugaciter referentes, earúmque corpus & animas falsis factis & verbis mendacibus enecantes. Non eris autem, inquit, cum multis propter vitium, nec adiicieris cum multitudine: quoniam sapientia in paucis, confusio autem & immoderatio in multis cernitur. Atque illæ

Daniel. 7. Matthæ. 5.
Eccles. 25.
Ephes. 4.
Deut. 23.
Rom. 8.
Batuli fuit vir effœminatissimus. Eccl. 18. Ibid. 19.
Leuit. 9.
1. Reg. 8.
7. 17.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidem non propter honestatem quòd nolint aspici, A qui lecticas earum portent conducunt. Rectè enim ageretur, si huic affectioni hunc afferrent prætextum: sed per summas delitias vehuntur à famulis, per pompam traduci cupientes. Aperto itaq; velo eos qui ipsas respiciunt acrius intuentes, mores suos ostendunt? sæpe autem etiam extrà prospiciût, quæ est extrinsecus honestatem hac nimis lubrica & superuacanea cura probro afficientes. Ne respicias autem, inquit, in vicis ciuitatis: nec erres in eius solitudinibus: est enim verè solitudo, etiamsi sit turba incontinentium, vbi non est homo pudicus. Hæ verò circumferuntur per templa sacrificantes, & diuinâtes cum præstigiatoribus & circulatoribus, & cum sceleratis vetulis, quæ domibus exitium afferunt, quotidie vnà pompam transmittentes, & aniles susurros ad pocula sustinentes, quædam amatoria & carmina in matrimonij perniciem composita à præstigiatoribus edisscentes: & hos quidem viros habent, illis verò adhærescunt: alios autem eis vates pollicentur, se autem falli nesciunt, & seipsas quidem tanquam vas voluptatis, ijs tradentes qui volunt explere libidinem: suam autem pudicitiam probro turpissimo permutantes, vituperandum imprimis exitiũ pro magno lucro ducunt. Multi autem sunt meretriciæ impudicitiæ ministri, vnus hinc, alius aliunde subeuntes. Facilè enim ad libidinẽ feruntur intẽperantes, sicut porci ad eam aluei partẽ quæ deprimitur. Vnde C scriptura constãtissimè admonet: Ne introducas quẽuis hominem in domum tuam: dolosi enim hominis multæ sunt insidiæ. Alibi autem: Viri iusti, inquit, sint tui cõuiuæ, & in timore Domini tua permanebit gloriatio. Abeat in malam rem fornicatio. Hoc enim scitote, inquit Apostolus, quòd omnis fornicator vel immundus, vel auarus, qui est cultor idolorum, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Istæ verò effœminatorum virorum delectantur congressibus: intrò autem cõfluunt cinædorum turbæ lingua effrænatæ, scelerati quidem corpore, & sceleratiquidem oratione, ad ministeria impudica viriles, adulterio deseruientes, impudicè ridentes, & susurrantes, & fornicatorium ac D cinædicum ad lasciuiam sonum per nares edentes, impudicis verbis & figuris delectare conantes, & ad risum, qui est fornicationis præcursor, prouocantes. Nonnunquam autem vel qualibet ira incensi, vel ipsi qui scorta sunt, vel qui etiam cinædorum turbam tanquam felix quid ac beatum in suam perniciem sectantur, naribus non secus ac ranæ plausum edunt, vt qui in naso bilem veluti inhabitantem, habeant. Quinetiam quæ sunt ex eis paulò ciuiliores, aues Indicas pauonésque Medicos nutriunt, & accumbunt quidem vnà cum acuto capite, monstris sicinnis portentis lætantes, & rident quidem cùm Thersiten audiunt: ipsæ verò Thersitas maximi precij ementes, non de con- E iugibus, sed de illis quæ sunt terræ pondus se iactant, & modestam quidem & continẽtem viduam. Melitæo catello longè præstãtiorem, despiciunt, & iustum senem negligunt, qui est, vt puto, monstro ære empto magis decorus & honestus. Puerum autem orphanum non admittunt, quæ psittacos & graculos enutriunt, sed filios quidem domi natos exponunt, gallinarũ autem pullos excipiunt: & quæ sunt expertia rationis, ijs quæ ratione sunt prædita præferunt: cùm oporteret senes alere, qui moderationem profitentur & temperantiam, & sunt, vt ego quidẽ existimo, simijs formosiores, & loqui possunt melius luscinijs, & illud in medium adducere: Fœneratur Deo qui miseretur pauperis. & hoc: Quatenus autem, inquit, vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Eæ autem contra intemperantiam prætulerent temperantiæ, vt quæ suas facultates in lapides conuerterint, margaritas scilicet & smaragdos Indicos. Quinetiam in futilibus & euanidis tincturis, & in emptitijs mãsipijs temerè profundunt, & pecunias abijciunt, non secus ac gallinæ satiatæ vitæ, stercora sodiẽtes. Paupertas autem, inquit, virum humiliat. Per paupertatem volunt dicere parsimoniam, per quam pauperes sunt ij qui sunt diuites, vt qui bona non communicent.

Prou. 19.
Matth. 25.

Hesi. 6.

Ibid. 11.

Ibid. 9.

Ephe. 5.

Quomodo in balneis se gerere oporteat, Cap. V.

B

Qviusmodi autem sunt eis lauacra? Domus artificioscè compactæ, perspicuæ, quæque circunferri possunt, tegũtur sindone: & cathedræ aureæ, argenteæ, & vasa innumerabilia aurea & argentea: quorum hæc quidem ad propinandum, illa verò ad vescẽdum, alia autem ad lauandum circunferuntur: quinetiam carbonum craticulæ. Eò enim veniunt intemperantiæ, vt cœnent & sint ebriæ dum lauantur, & argenteam supellectilem, cum qua pompam transmittunt, arroganter in balneis proferunt, atqueadeo fortasse etiam diuitias, propter immodicam superbiam. Maximè autem voluntariam insolentiam, per quam viros pusilli & effœminati animi arguunt, vt qui victi sint à fœminis, ostentant, & quo modocúnque seipsas non posse conuenire, nec sine multis vasis posse sudare, comprobant. Etenim quæ sunt pauperes, cùm pompæ non sint participes, lauacris ex æquo fruuntur: habent itaque sordes diuitiarũ, opes nimias maledictorum. Hac veluti esca irretiunt miseros, auri splendorem ore hiante admirantes. Ea enim ratione eius quod bonum & honestum est ignaros in stuporem adducentes, vt ipsas mirentur amatores callido commiscuntur artificio, qui eis paulò pòst nudis insultant. Atque ipsæ quidem suis maritis non se exuerint, simulatum pudorem probabiliter præ se ferentes. Licet autem aliis volẽtibus, eas quæ domi sunt inclusæ, nudas videre in balneis: hîc enim se exuere spectatoribus tanquam corporum cauponibus non erubescunt. Sed Hesiodus quidem,

Corpus fœmineo non exhilarare lauacro

suadet. Viris autem & fœminis communia aperta sunt balnea, & ex eo exuuntur ad intemperantiam (à visu enim hominibus amor proficiscitur) perinde ac si sit eis pudor in lauacris obrutus. Quæ autem non vsque adeo omnem pudorem exuerunt, externos quidem excludunt: vnà aũtem cum suis ministris collauantur, & seruis nudæ exuuntur, & ab eis fricantur, pertimescenti libidini concedentes, vt securè contrectet. Qui enim nudis dominabus ad lauacrum introducuntur, studeant se exuere, ad cupiditatis audaciam malo more metum circunscribentes. Ac veteres quidem Athletæ virum nudum ostendere erubescentes, dum certamen peragebant accinctis subligaculis seruabant verecundiam: istæ autem cùm simul cum tunica pudorem exuerint, volunt quidem videri pulchræ, similiter autem malæ vel inuitæ conuincuntur. Etenim per ipsum corpus maximè apparet lasciua conceptio, quemadmodum hydropicis per cutis superficiem quod humidum continetur. quod autem in vtroque

ægrotat,

ανανκαῖοι saty ri et genus satyricę sal tationis.

χαράδριος

ægrotat, ex visu cognoscitur. Oportet ergo viros sepulchrum veritatis exemplum fœminis præbentes, erubescere vnà cum eis exui, lubricunque ac periculosum aspectum effugere. Qui enim curiosius, inquit, respexit, iam peccauit. Oportet ergo domi quidem parentum & famulorum pudore affici: in vijs autem, eorum qui fiunt obuiam: in lauacris verò, mulierũ: in solitudine autẽ, suijpsius: vbique autem, Verbi, quòd est vbique, & sine ipso factum est nihil. Hac enim solùm ratione fit vt quis nunquã labatur, si Deum sibipsi semper adesse existimat.

Matth. 5.

Ioan. 1.

Quòd solus Christianus sit diues, Cap. VI.

Svnt itaque habendæ diuitiæ, vt est rationi consentaneum: sũtque benignè, non autem sordidè, nec insolenter communicandæ: nec est honesti studium in sui amorem superbiámque & arrogantiam consumendum, ne fortè nobis vrsque dicat quispiam: Equus eius est precij quindecim talentorum, vel fundus, vel seruus, vel aurum: ipse verò est tribus obolis vilior. Iam enim auser mundum à fœminis, & seruos à dominis, nihil inuenies dominos differre ab emptitijs mancipijs, non incessu, non aspectu, non sermone, adeò sunt similes mancipijs. Quinetiam in hoc discrepant, quod sint seruis imbecilliores, & ita educti sint vt sint magis valetudinarij. Hoc ergo ex dogmatibus optimũ est perpetuò canendum, quòd vir quidem bonus, qui est moderatus & iustus, in cælo recundit thesaurum pecuniæ. Is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus, inuenit thesaurum in quem non cadit interitus, vbi nec tinea est, nec latro. Is ergo est verè beatus, etiamsi sit paruus, imbecillus, & inglorius: issque reuera magnas possidet diuitias. Quòd si sit vel Mida & Cynira ditior, sit autem iniustus & insolens, quemadmodum qui purpura & byssо luxuriosè vestiebatur, Lazarum autem contemnebat, & miser est, & in mœrore viuit, neque viuet. Diuitiæ ergo sunt serpenti similes, quem si quis nescit in offense eminus accipere, bestiam sine D periculo summa cauda apprehendens, ea manu circumplicabitur, & mordebit: pulchrè callent serpentum instar repentes diuitiæ, dum à perito vel ab imperito apprehenduntur, inhærere & mordere. Sed si quis se magnificum præbens rectè & scienter eis vtatur, cùm Verbi quidem carmine bestiam detraxerit, ipse verò illæsus manserit. Cæterùm, vt videtur, non satis animaduertimus quis sit is solus diues, qui quæ sunt longè preciosissima possidet. Magni autem precij sunt, non gemma, non argentum, non vestis, non corporis pulchritudo, sed virtus. Ea est autem ratio tradita per pædagogum ad exercitationem. Hæc est ratio, quæ abiurat delitias, & eam quæ per se fit operaE tionẽ in ministerium euocat, laudátque frugalitatem filium temperantiæ: accipite, inquit, disciplinam, & non argentum, & cognitionem super aurum probatũ. Melior est enim sapiẽtia lapidibus preciosis: quicquid est autem preciosum, nequaquam est ea dignum. Et rursus: Colligite me super aurum, & lapidem preciosum, & argentum: germina enim mea meliora sunt argento electo. Quòd si etiam distinguere oporteat, sit quidem diues qui multa possidet, cẽterùm auro onustus, vt sordidum marsupium: at in iusto quidẽ certè inest honestum ac decorum: decorum enim est ordo, qui in administrãdo, ita vt oportet, largiendóq; definitur. Sunt enim qui seminant, & plura colligunt, de quibus

Luc. 16.

Prou. 8.

Ibidem.

A scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculũ seculi. Quare non qui habet, & seruat, sed qui impertit, est diues: & impertitio ac communicatio, non autem possessio, beatum reddit. Animæ autẽ fructus est, communicatio. Diuitiæ ergo sunt in anima. Atqui bona possideri solùm possunt à bonis: boni autẽ Christiani. Homo autem insipiens vel intẽperans neq; boni sensum habuerit, neq; possessionis. A solis ergo Christianis possunt bona possideri. His autẽ bonis nihil est diuitius: hi sunt ergo soli diuites. Veræ enim sunt diuitiæ, iustitia, & ratio, quæ est quouis thesauro precioſior. Quæ quidem diuitiæ ex pecoribus & prædijs non augentur, sed à Deo donãtur diuitiæ quæ B auferri non possunt, cuius est thesaurus sola anima, possessio ei qui illam possidet optima, quę hominem verè reddit beatum. Cui enim adest, nihil eorum expetere quæ non sunt in nostra potestate, ea autem quæ expetit consequi: quinetiam quæ sanctè desiderat, ea petentem à Deo accipere? quomodo non is multa, imo verò omnia possidet, qui thesaurum æternum, nempe Deum habeat: Petẽti, inquit, dabitur, & pulsanti aperietur. Si Deus nihil negat, pietate ac religione præditi viri sunt omnia.

Psal. 111.

Matth. 7.

Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas, Cap. VII.

C

Delitiæ autem errantes in voluptatibus, graue sunt ac periculosum hominibus naufragium. A vero enim honesti studio, & quæ viro bono conueniũt voluptatibus, aliena est hæc iucunda, & gloriæ ac laudis expers multorum vita. Homo enim est natura excelsum & erectum animal, & quod veri quærendi ac inueniendi desiderio tenetur, vt qui vnius opus sit & effectum. A diuina aũt vita alienum est libidinis voluptatisque studium: vtpote, similiter quidẽ vesci ac passeres, coire aũt similiter vt hirci & sues. Voluptatẽ enim bonũ existimare, est planè perfectæ eius quod honestum est inscientiæ. Porrò autẽ nimia diuitiarũ cupiditas homi em à recta vitæ ratione dimouet, persuadens vt ad res turpes omnẽ planè pudorẽ exuat, si modò ei sicut ferę liceat quibusuis vesci, & quælibet similiter bibere, & in rebus venereis suam quacumq; ratione libidinẽ explere, & ideo rarissimè regni Dei fit hæres. Quorsum ergo tot parãtur obsonia? an nõ vt vnũ ventrẽ impleat? Quàm res sit immunda ingluuies, arguũt sterquilinia, in quæ ventres nostri expuunt reliquias conuiuij. Quorsum aũt tot pocillatores congregant, cùm calice vno possint impleri? quorsum autem vestium arcas? quorsum vasa aurea? & quorsum ornamenta? Compilatoribus & sceleratis hominibus hæc parantur, & oculis qui sãtiari nequeunt: Eleemosynæ autem & fides, inquit Scriptura, te non deserant. Ecce igitur Heliam quoq; Thesbytem habemus pulchrum exemplum frugalitatis, quãdo sedit sub ramno, & Angelus ei affert alimẽtũ. Erat subcinericius panis ordeaceus, & amphora aquæ: eiusmodi prandiũ ad eum misit Dñs. Proficiscentes ergo nos ad veritatem, accinctos esse oportet. Ne portetis, inquit Dñs, crumenam, non peram, neq; calceamentũ: hoc est, Ne possideatis diuitias quæ solùm in crumena reconduntur, ne vestra implete horrea, tãquam sementem in pera deponentes, sed ijs etiam qui egent impertite. Ne de iumentis & famulis sitis nimiũ soliciti, quæ diuitum ingressus calceamenta, cùm onera portent, allegoricè dicta sunt. Abijcienda est ergo vasorum multitudo, & pocula aurea & ar-

Eccl. 7.17. & 29.
3. Reg. 19.
Matth. 10.
Luc. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gẽtes, & famulorum turba, cùm pulchras & veneran-
das pediſſequas à pædagogo acceperimus, per ſeipſum
operationem ſcilicet & frugalitatem. Iam verò ita in-
cedendum eſt vt conuenienter Verbo ingrediamur:
& ſi cui adſit vxor & filij, domus nequaquá eſt onus,
quæ cũ prudẽti viatore migrare didicerit. Vxor quo-
que quę virum diligit, coërcenda eſt & componenda,
vt ſimiliter ac maritus iter ingrediatur. Pulchrum eſt
viaticum viæ quę ducit ad cælum, ſi frugalitatem cum
vna moderata grauitate iungamus. Menſura autẽ ſicut
pes calcei, ita etiam vniuſcuiuſq; poſſeſſionis eſt cor-
pus. Quod autẽ ſuperabundat, quæ ſunt, inquit, or-
namenta & ſupellex diuitum, non ſunt ornatus corpo-
ris. Oportet autẽ vi in cœlos conſcendere, & pulchrũ
baculum beneficentiam ſcilicet, circunferre, & ijs
qui affliguntur, elargientem veram quietem percipe-
re. Fatetur enim Scriptura, animæ redemptionis pre-
Prou. 13. cium eſſe proprias diuitias: hoc eſt, ſi ditеſcat, ſaluus
erit per elargitionem. Quemadmodum enim quicun-
que putei ſcaturiunt, exhauſti in priſtinam menſuram
reuertuntur: ita etiam elargitio, quæ eſt bonus fons
benignitatis, potum ſitientibus communicans, rurſus
augetur & repletur, quemadmodum ad vbera, quæ
ſuguntur vel etiam mulgentur, ſolet lac cõfluere. Eſt
enim minime indigens, qui Deum verbum habet om-
nipotentẽ & nullo eorum quibus opus habet vnquam
eget: Verbum enim poſſeſsio eſt cui nihil deeſt, & eſt
C cauſa omnis copiæ. Si quis autem dixerit ſe ſæpe vi-
diſſe iuſtum cui panis deerat, hoc quidem rarum eſt, &
id vbi non eſt alius iuſtus. Sed tamen illud quoque le-
gat: Non in ſolo pane viuet iuſtus, ſed in verbo Do-
Deut. 8. mini, qui eſt panis verus, panis cæleſtis. Vir ergo bo-
Matth. 4. nus nunquam laborat inopia, quãdiu habuerit ſaluam
in Deum confeſſionem: licet enim ei petere & acci-
pere ea quibus indiget à Patre vniuerſorum, & pro-
prijs frui, ſi filium cuſtodiat. Hoc quoque adeſt, nul-
lam ſentire indigentiam: hoc noſtrum Verbum fun-
gens munere pædagogi, dat nobis diuitias, nec diteſ-
cere vlla eſt inuidia ijs qui per ipſum poſſident vt nul-
lius egeãt: qui has habet diuitias, fiat hæres regni Dei.
D

Quòd ſimilitudines & exempla ſint rectæ doctrinæ pars maxima, Cap. VIII.

SI quis autem veſtrũm delitias perpetuò fu-
gerit, à frugalitate eductus, inuoluntarios
labores facilius ſuſtinere meditabitur, vo-
luntarias afflictiones pro perſecutionum per-
petuis habens exercitijs: vt cùm ad neceſſarios
venerit labores, & dolores ac metus, ad eos tole-
randos non ſit inexercitatus. Et ideo patriam non
habemus in terra, vt poſſeſſiones terrenas contemna-
mus. Eſt itaque ditiſſima frugalitas, quæ æxequatur
expenſis non deficientibus, quas conuenit pendi ad
ea quæ oportet & quantum oportet. Expenſæ enim
οἰλυτε δα- ſunt penſiones. Et quomodo oporteat quidem vxo-
σκ τὸμοῦσα rem ſimul cum marito viuere, & de domus admini-
ſtratione, & vſu famulorum, & quomodo eam per ſe
operari conueniat, & de tempore matrimonij, & de ijs
quæ ad mulieres pertinent, diſſeruimus in libro de nup-
tijs. Quæ autem ad pædagogicam inſtitutionẽ per-
tinent, ea nunc nobis loco deſcriptionis addenda
ſunt, Chriſtianam vitam exprimentibus: & plurи-
ma quidem iam dicta & in formam pædagogicæ in-
ſtitutionis redacta ſunt. Quod autem reſtat, ſubijcie-
mus. Neque enim parui ad ſalutem momenti ſunt
exempla.

Vlyſſis vxorem vide(ait Tragœdia) *haud leto dedit*
Telemachus, haud marito nanque iunxerat
Maritum, ei cubile in ædibus ſanctum manet.

Flagitioſum exprobrans adulterium, pulchram tẽ-
perantiæ imaginem oſtendit, in maritum amorem.
Ilotas autem (ſeruorum nomen ſunt Ilotes) Lacedæ-
monij cogentes inebriari, ſibijpſis ſobrijs, ea quæ fa-
ciebat ebrietas, correctionis curationiſque loco oſten-
debant. Obſeruantes ergo illorum turpitudinem, do-
cebantur ne in idem quod damnabant vitium incide-
rent, ex ebriorum probro hoc fructus conſequentes,
B quòd ipſi non peccarẽt. Ex hominibus enim alij qui-
dem docti ſeruati ſunt: alij verò ſua ſponte virtutẽ vel
amplexi ſunt, vel quæſierunt.

Optimus ille quidem eſt, qui percipit omnia per ſe. *Heſiodus.*
Ipſe eſt Abraham qui Deum quæſiuit. *Geneſ.* 17.

Is bonus eſt rurſus, qui paret rectè à monenti.

Hi ſunt diſcipuli, qui Verbo crediderunt: & ideo il- *Luc.* 6.
le quidem appellatus eſt amicus, illi autem Apoſtoli.
Vnum & eundem Deum ille quidem magna cura &
ſtudio inquirens, hi verò prædicantes: ſunt autem
ambo populi. Horum autem amborum auditores, ille
quidem per inquiſitionem commodum conſecutus
eſt, hic verò ſaluus euaſit per inuentionem.
C

Sed qui nec per ſe apprendit, nec rectè à, monente
Hunc alio, reputat, planè vir inutilis ille.

Populus alius eſt gentilis, inutilis: hic eſt populus,
qui Chriſtum non ſequitur. Multis tamen modis iu-
uãs pædagogus, qui eſt clemẽs & benignus, hęc quidẽ
ſuaſit, illa verò etiã exprobrauit. Iam verò alijs quo-
que peccantibus, eorum nobis oſtendit turpitudinem,
& quod eam conſequitur ſupplicium, ſimúlque &
conſolans & admonens, ſe eſſe benignum & clemen-
tem oſtendit, hoc conſilio vt nos à vitio auerteret, ea
quæ paſſi ſunt oſtendens. Per quas imagines & ſimili-
tudines, vt eos quidem qui malè affecti erant ceſſarẽt,
D effecit: eos verò qui ijs ſimilia audebant, prohibuit: a-
lios ad tolerãtiam fundauit: alios à vitio repreſſit: alios
verò etiam curauit, per contemplationẽ eius quod eſt
ſimile, traductos ad id quod eſt melius. Quis enim quę-
piam in via ſequens non cauerit, ſi prior in foſſam ce-
ciderit, vt deuitet periculum, peccati conſequentiam
fugiens? Quid verò ſi quis ſe exercet, viam quæ ducit
ad gloriam didicerit, & videns athletam qui eum præ-
ceſſit præmiũ habuiſſe, nõ contẽdit ad coronã, ipſum
antiquiorẽ imitãs? Multæ ſunt eiuſmodi ſimilitudines
diuinæ Sapiẽtiæ. Vnius autem exempli meminero, &
paucis exponam quod áccidit Sodomitis, & fuit quidẽ
ijs qui ſcelus admiſerãt iudiciũ, pædagogica autem in- *Geneſ.* 19.
E ſtitutio ijs qui audiuerint. Sodomitę cũ propter mul-
tas delitias in libidinis & intemperãtiæ vitium impe-
giſſent, adulteria quidem ſecurè committentes, pue-
rorum autẽ inſano amore ardentes, reſpexit, eos Ver-
bum quod videt omnia, quem latẽre non poſſunt qui
neſaria perpetrãt. Neque verò eorum libidini acquie-
uit vigilans humanæ naturæ cuſtos: nos autẽ ab illorũ
imitatione auertens, ad ſuámque moderationẽ & tẽpe-
rantiã inſtituẽs, aliquos inuadens peccatores, ne ſi im-
punita relinqueretur impudicitia, ea frueretur nimia
ſecuritate, iuſſit cõburi Somoda: prouidi illi⁹ ignis ali-
quid effundẽs in intemperantiã, ne ſi non caſtigata eſ-
ſet eorũ libido, fores nimis aperiret ijs qui toto impetu
feruntur ad voluptatẽ. Fuit ergo iuſtum Sodomorum
ſupplicium,

ſupplicium, ſalutis bene ab hominibus conſiderandæ A
imago. Qui enim non ſimiliter peccarint ac ij qui
puniti ſunt, nunquam peccatoribus ſimiles pœnas de-
derint, vt qui propterea quòd non peccarint ne pate-
rentur cauerint. Volo enim vos ſcire, inquit Iudas,
quòd Deus qui ſemel ſeruauit populum ex Ægypto,
ſecundò perdidit eos qui non crediderũt, & Angelos
qui non cuſtodierũt ſuum imperium, ſed reliquerunt
proprium habitaculum, in iudicium magni diei, vin-
culis æternis ſub caligine agreſtium angelorum cuſto-
dijt. Et paulatim eorum qui iudicantur imagines ad-
modum ad docendum appoſitè explicat. Vę eis quòd
in via Cain ambulauerunt, & in errore Balaam effuſi
ſunt, & in contradictione Core perierunt. Eos enim B
qui ferre non poſſunt libertatem adoptionis filiorum
Dei, arcet metus, ne ſe inſolenter gerant. Ideo enim
ſunt minæ ac ſupplicia, vt timentes pœnas à peccatis
abſtineamus. Poſſum tibi narrare pœnas nimiæ orna-
tus cupiditatis, & inanis gloriæ, non autem ſolius in-
temperantiæ: & præterea maledicta afferre in eos qui
propter diuitias malè ſentiunt & ſe gerunt, in quibus
Deus terrendo prohibet à maleficijs. Cæterùm par-
cens prolixitati operis, adducam pædagogi præcepta
quæ ſequuntur, vt minas caueant.

Quinam de cauſa ſit balneum accedendum, Cap. IX.

BAlnei ergo (ab eo enim digreſſa eſt ora-
tio) quatuor ſunt cauſæ, per quas ad ipſum
accedimus. Vel enim cauſa munditiei, vel
caloris, vel ſanitatis, vel poſtremò volup-
tatis. Se ergo voluptatis cauſa lauare reijciendum eſt:
impudens enim voluptas eſt omnino excindenda. Su-
mendum eſt autem lauacrum mulieribus quidẽ mun-
dationis cauſa & ſanitatis: ſolius autem ſanitatis cau-
ſa, viris. Caloris verò cauſa lauari eſt ſuperfluum, cùm
quod frigore horridum euaſerit, poſſit aliter recreari.
Porrò autem balnei frequentes vſus vires adimunt,
naturalémque roboris vehementiam relaxãt, ſæpe au- D
tem diſſoluunt, & vt quis animo linquatur efficiunt.
Quodammodo enim corpora, non ſecus ac arbores,
non ſolùm ore, ſed etiam ijs qui ſunt in toto corpore
meatibus inter lauandum bibunt. Huius aũt rei eſt in-
dicium quòd qui ſæpe futierint, deinde in aquas deſ-
cenderint, ſiti remedium inuenerunt. Niſi ergo ad ali-
quid proſit lauacrum, non oportet nos eo reſoluere.
Veteres ea ἀσθενοποιὰ, hoc eſt, fullonicas hominũ
officinas vocarunt, quoniam citius quàm par erat pen-
noſa corpora efficiunt, & ante tempus cogunt conſe-
neſcere, abſtergẽtia, dum non ſecus ac in ferro, calore
caro mollificatur. Hinc frigidi veluti tinctura & tem-
peratura opus habemus. Neque verò ſemper eſt lauã- E
dum, ſed ſiue paulò fueris inanior, vel rurſus paulò re-
pletior, reſpuendum eſt balneum: ſed eo certè vten-
dum eſt habita ratione ætatis, corporis & tẽporis anni.
Non enim omnes ſemper, nec ſemper iuuat, vt qui ea-
rum rerum ſunt periti fatentur. Nobis autem ſufficit
ſymmetria, quam ſemper vt vitæ noſtræ opem ferat
accerſimus. Neque enim balneo adeò vtendum eſt, vt
manus alterius egeamus adminiculo: neque verò aſſi-
duè & ſæpe in die lauandum eſt, ſicut ſi requẽter in fo-
rum ventitamus. Iam verò multos quoque habere qui
miniſtrent, eſt proximos iniuria afficere per delitias: &
eſt eorum qui non intelligũt oportere eſſe commune
eorum qui lauãtur balneum. Oportet autem maximè
quidẽ lauare animam purgãte ratione, & nonnunquã
etiã corpus, propter ſordes quę ei adnaſcuntur. Quin-
etiam ſunt nonnunquam reſoluendi labores: Væ enim *Matth.* 23.
vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, dicit Dominus,
quoniam ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis. Sepulchrũ
pulchrum apparet extrinſecus: intus autem plenũ eſt
mortuis oſſibus, & omni immunditia. Et rurſus dicit
eiſdem: Væ vobis, quoniam mũdatis quod eſt extrin- *Ibidem.*
ſecus poculi & patinæ, intus autem plena ſunt immũ-
ditiã: munda primùm quod intus eſt poculi, vt ſit etiã
mundum quod eſt exterius. Optimum ergo lauacrum
expurgat ſordes animæ, eſtque ſpirituale, de quo dicit
apertè Propheta: Abluit Dominus ſordes filiorum & *Eſai.* 4.
filiarum Iſraël, & mũdabit ſanguinem ex medio ipſo-
rum, ſanguinem iniquitatis, & cædes prophetarum.
Purgationis autem modum ſubiunxit Dominus dicẽs:
In ſpiritu iudicij, & in ſpiritu vſtionis. Quod eſt autẽ
corporis carneum, vel per ſolam aquam auluitur, vt
ſit ſæperuti, vbi non eſt balneum.

Quòd exercitia quoque ſint eligenda ijs qui vitam agũt rationi conſentaneam, Cap. X.

ADoleſcentibus autem ſufficit gymnaſium,
etiamſi adſit balneũ: erenim hæc viris quo-
que longè balneis anteferre, fortè non ma-
lum fuerit, vt quæ habẽat aliquid quod iu-
uenibus cõfert ad ſanitatem ſtudiumque ac laudis cu-
piditatem afferunt, vt non ſolùm bonæ corporis ha-
bitudinis, ſed etiam animi magnitudinis curam gerãt.
Quod ſi fiat abſq; eo quod à rebus melioribus abſtra-
hantur, ſitum eſt & non inutile. Neque verò hìc ſunt
abducendæ mulieres à labore corporis, ſed non ad lu-
ctam & curſum exhortandæ ſunt: ſed in lana & tela
ſunt exercendæ, & vt piſtrici adſint ſi opus ſit. Præte-
rea autem ipſas per ſe vxores oportet, ex penu afferre
ea quibus opus habemus, & neq; eis ad piſtrinum aut
molendinum accedere turpe eſt: ſed neque in coquẽ-
do obſonio verſari, modò id ſit marito grãtum, mu-
D lieri domus cuſtodi & auxiliatrici eſt dedecus. Iam
verò & per ſe veſtes ſtragulas excutere, & ſitienti ma-
rito potum præbere, cibúmq; apponere honeſtiſſimè
poterit, ſeque ad moderatam ſanitatem ita exercuerit.
Talem mulierem ſuſcipit pædagogus, quæ cubitos
extendat ad ea quæ ſunt vtilia, manus ſuas colo fulcit,
eaſdémque pauperi aperit, carpum verò mẽdico por-
rigit, nec Saram imitando, viatoribus miniſtrandi of-
ficio fungi erubeſcit. Dixit enim ei Abraham: Feſti- *Geneſ.* 18.
na & commiſce tres menſuras ſimilæ, & fac ſubcineri- *Ibid.* 29.
tios. Rachel autem filia Laban veniebat, inquit, cum
ouibus patris ſui. Nec ea ſuffecerunt, ſed docens quàm
ab omni eſſet faſtu aliena, ſubiunxit: Ipſa enim paſce-
E bat oues patris ſui. Alia nobis innumerabilia præbent
Scripturæ exempla frugalitatis, laboris, & etiam exer-
citij. Ex viris autem, alij quidem nudi luctentur: alij
verò paruo quoque globo ludant eo ludo qui Phenis
dicitur, maximè in ſole. Alijs verò ſufficit deambula-
tio rus euntibus, vel in vrbem deſcendentibus. Quòd
ſi etiam ligonem tractauerint, non eſt hæc illiberalis
nec ſordida mercatura œconomica, ad agricolam per-
tinẽtis exercitij. Cæterùm oblitus ſum propẽmodum
dicere, quòd Pittacus ille rex Mitylenæorum moluit, ἄλλῳ
eo efficaci vtens exercitio. Pulchrum eſt autem etiam
aquam per ſe haurire, & ligna ſcindere quibus ſit vſu-
rus. Iacob autem paſcebat oues Laban quæ relictæ
fuerant, regale habens ſignum, virgam ſtyracinam, *Geneſ.* 30.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ per lignum meditabatur naturam mutare in melius. Multis quoque quæ alta fit voce lectio, est exercitium. Iam verò lucta quoque quam selegimus, non assumatur gratia inutilis contentionis & vanæ gloriæ cupiditatis, sed vt viriles excernantur sudores. Nec verò laborandum est in ostentando ea in re artificio, sed recta lucta certandum est, collis, manibus, & lateribus implicatis. Est enim honestior & virilior, quæ cum decoro robore sit hoc modo exercitatio, quę vtilis & conducibilis sanitatis gratia assumitur. Reliqui alij, gymnasticæ, non liberalium vitæ studiorum meditationem profitentur. Modus autem est vbique attendendus. Quemadmodum enim est optimum labores cibos præcedere: ita supra modum laborare, est & pessimum & laboriosum, & morborum causa. Neque ergo oportet esse omnino ociosum, neq; esse omnino nimis laboriosum. Sicut enim de alimento diximus, ita etiam dicendum est vbique in omnibus. Non ad voluptatem luxuriosámque vitæ rationẽ vita agenda est: nec rursus ad cõtrariam, & quæ nullum habeat temperamentum, sed eam quæ inter hæc medium locum obtinet, éstque temperata ac moderata, & pura ab vtróque vitio, delitiarum scilicet & parcitatis. Iam verò, sicut etiam antè diximus, virtus ea per quã contenti sumus, est excercitium à fastu alienum, & ipsum sibijpsi calceos induere, & pedes lauare, & oleo vnctum seipsum confricare. Porrò autem ei quoque qui fricauit, mutuam dare operam, id quoque est communicatiuæ iustitiæ exercitiũ: & dormire iuxta amicum ægrotantem, quique non potest sibijpsi ministrare, & egenti ea quæ sunt necessaria apponere. Et apposuit eis, inquit, tribus Abraham prandium sub arbore, & adstitit eis comedentibus. Piscatio quoque, quemadmodum Petro, si nobis superfuerit à discipulis ocium. Hæc est autem melior piscatio, quam Dominus largitus est discipulo, qui tanquam pisces per aquam homines piscari docuit.

Ἐγκράτεια

Ibid. 18. *Ioan.* 21. *Matth.* 4.

Compendiosa oprimæ vitæ pertractatio,
Cap. X I.

VOcirca & aurum gestare, & molliori vti veste, non omnino rescindendum est: sed frænãdæ sunt rationis expertes affectiones, ne per nimiam dissolutionem abripiẽtes ad mollem nos ac luxuriosam vitã impellant. Quæ enim in satietatem impegerunt delitiæ, mirãdum in modum exultant, & resistunt, aurigámque & pædagogum excutiunt, qui procul habenas retinens, equum humanum fert & agit ad salutem: animæ scilicet partem à ratione alienam, quæ in voluptates, & vituperandas appetitiones, & gemmas, & aurum, & vestem variam reliquumque luxum efferatur. Illud autem memoria maximè tenendum est, quod sanctè dictum est: Conuersationem vestram in gentibus habẽtes honestam, vt in quo de vobis malè loquuntur, tanquam maleficis, ex honestis operibus suspicientes, Deum glorificent. Nobis ergo concedit pædagogus frugali veste vti, albo colore, vt diximus, vt non arti varieganti, sed naturæ generanti, nos accommodantes, quicquid est fallax, & veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & vniusmodi veritatis amplectamur. Nimis luxuriose ac delicatè viuentem reprehendens Sophocles dicit:

Quæ fœminarum sunt amictæ vestibus.

quas histriones referũt. Quemadmodum enim militis & nautæ, ita etiam pudicæ fœminæ est propria vestis, quæ est minimè elaborata, & est decora ac mũda. Vnde etiam quæ in lege per Mosẽn de lepra lata est lex, reijcit id quod est varium, & multis maculis notatum, perinde ac nefarium, vt quod sit serpentis varijs squamis simile. Eum ergo qui varietate colorum minimè efflorescit, totus autem à vertice capitis vsq; ad extremos pedes est cãdidus, mundum esse statuit, vt quemadmodum in corpore, varia quoque ac versipelli relicta mentis affectione, qui non est varius, nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus. Qui autem in hoc quoque Mosis est imitator longè optimus Plato, illam texturam admittit, cui non amplius operis est adhibitum, qtiàm pudica mulier postulet. Albi verò cõlores honestati conueniunt. Alibi quoque dicit: Et in textura non adhibere tincturas præterquam ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis albũ conuenit. Quemadmodum ergo signa quæ ad causas proximè accedunt, si adsint ipsum rei effectum significant, vel potius indicãt: quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autem color bonúsque pulsus sanitatẽ: ita etiã talis qui est apud nos amictus indicat qualis sit nostrorum morum cõstitutio. Pura autem est & simplex moderatio & temperãtia, quoniam munditia quidem est habitus puram vitæ rationem præparans, & minimè mixtam turpibus. Simplicitas autem est habitus, qui tollit superflua. Solida autẽ vestis, & à fullonico artificio maximè est aliena, & protegit calidum quod est in corpore, non quòd in se vestis habeat caliditatem, sed quòd quæ est in corpore exeuntem reuocet, & ei non præbeat exitum. Quòd si etiam aliqua in ea fortè insit, ipsam in se comprehensam continet, & ab ipsa excalefacta corpus vicissim calefacit: quapropter hyeme ea maximè vtendũ est. Et autẽ est facilis: facillitas aũt est habitus, ab ijs quæ sunt superflua alienus, qui ad hoc vt nihil desit, susc̃ipit ea quæ sufficiũt ad numerũ eorũ quę pertinent ad sanitatẽ, & ad beatã vitam. Porrò aũt vtatur etiam fœmina veste frugali & honesta, magis autem molli quàm viro conueniat, sed non quæ pudorem omnino abiecerit, nec planè mollitie diffluat. Congruãt aũt vestes ætati, personæ, figuris, naturæ, studijs. Pulcherrimè enim nobis præcipit diuinus Apostolus, vt Iesum Christũ induamus, & ne carnis curã geramus, in desiderijs. Prohibet aũt Verbũ, ne auriculas sauciemus vim naturæ afferẽtes. Cur nõ eñ itidẽ narem? vt illud etiã impleat quod dictum est: Quemadmodũ inauris in nare suis, ita improbæ fœminæ pulchritudo. In summa eñ, si quis auro ornari existimet, is est auro inferior: qui aũt est auro inferior, is non est eius dñs. Se autem Lydio ramento minus esse honestum & inferiorem fateri, quomodo non est absurdissimũ? Quemadmodũ ergo polluitur aurum suis immunditia cœnũ rostro suo conturbãtis, ita quæ sunt paulò magis luxi deditæ mulieres, si à nimijs copijs incitentur ad libidinem & impuditiam, probro ac dedecore verã pulchritudinẽ afficiunt, eam inquinamentis veneris polluentes. Dat ergo eis annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum, sed vt ea obsignet quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quòd seruandæ domus ad eam cura pertinet. Si enim rectam pędagogi institutionem omnes propè sequerẽtur, nihil opus esset signaculis, cùm omnes essent ex æquo iusti & serui & domini. Sed quoniã ignorantia & mala educatio prębet occasionẽ propensionis ad iniuriam, fuit opus sigillis. Sed nonnunquam etiam de illa seuera & accurata vitę ratione est aliquid remittẽdum: nonnunquam enim concedendũ est illis, quæ in coniugem minus continentem incidunt, ornari, vt marito suo placeant. Hic autẽ eis constituatur terminus, vt à sõlis suis maritis laudari, & eis placere ambiant. Atque ego quidem nollem eas corporeum exercere decorem, sed eos quibus nupserũt pudico maritorum amore inducere, qui quidem est violentum & iustum medicamentum: sed quoniam ij volunt esse misera & infelici animã, permittatur eis, si pudicæ & castæ esse velint, à ratione alienas maritorum cupiditates & appetitiones paulatim lenire ac sedare. Ipsi autem ad frugalitatem sensim sunt inducẽdi, paulatim assuefaciendo ei quod est moderatius ac temperatius. Honestas enim non eius quod est importunum & immodicum adiectione, sed eius quod est superuacaneũ detractione accedit. Ea ergo quæ à fœminis ad luxum comparantur, ab eis tanquam pennę detrahenda sunt, vt quæ instabilem superbiam ac mollitiem inanésque voluptates procreent, quib' excitatæ & quodammodo alatæ, sæpe à matrimonijs resiliũt. Quocirca fœminę honestè ornandæ, & pudico pudore astringendæ sunt, ne à veritate propter mollitiem diffluant. Atque honestũ quidem est vt viri vxoribus suis fidem habentes, eis domus custodiam permittant, vt quæ eis ad id opitulatrices datę sunt. Quòd si oporteat nos quoque, dum rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & sæpe etiam sumus sine vxoribus, nonnulla vt sint tutiora obsignare, dat nobis quoque vnum ad hoc signaculum: alij autem sunt abijciendi annulli: vt vult enim Scriptura, Aureus prudenti mundus est disciplina. Quæ aurum autem gestant mulieres, mihi videntur timere, ne si quis aurum ab eis abstulerit, existimentur ancillæ, vt quæ non sint ornatæ. Nobilitas autem veritatis, quæ in eo quod est natura pulchrum ac honestum in anima dijudicatur, non emptione & venditione, sed illiberali mente seruitutem discreuit. Nobis autem non videri, sed liberos esse conuenit, qui à Deo quidem tâquam pædagogo instituti, à Deo verò adoptati sumus. Et ideo & status, & motus, & incessus, & vestitus, & vniuersa, vt semel dicam, vita est quàm maximè libera suscipienda. Sed neque est à viris annulus in articulo ferendus: hoc enim est muliebre: sed in paruo digito, atque adeo in extrema eius parte est demittendus: ita enim erit manus maximè ad operãdum expedita in ijs in quibus ea egemus: neque facilè excidet sigillum, quod maiore articuli ligamento custoditur. Sint autem nobis signacula, columba, vel pisces, vel nauis quæ celeri cursu à vento fertur, vel lyra musica, qua vsus est Polycrates, vel anchora nautica quã insculpebat Seleucus: & si sit piscans aliquis, meminerit Apostoli, & puerorum qui ex aqua extrahuntur. Neque enim idolorum sunt imprimẽdæ facies, quibus vel solùm attendere prohibitum est: sed nec ensis, vel arcus, ijs qui pacem persequuntur: nec pocula, ijs qui sunt moderati ac temperantes. Multi autem libidinosi nudatos habent eos quos amant, vel amicas, vt ne si velint quidẽ, possint affectionis amoris obliuiscì, quòd libido & intemperantia eis perpetuò in mentem reuocetur. De pilis autem ita videtur. Virorum quidem sit rarum caput, nisi fortè pilos crispos habeat: barba autem hirsutã. Intorti autem capilli ne à capite nimiũ demittantur, in comam muliebrem dilabentes: viris enim barba sufficit. Quòd si quis etiam barbæ nonnihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda, est enim turpe spectaculum: barbæque ad cutem vsq; tonsus, non videtur multum ab esse à vulsione & læuore. Iam enim Psalmographus barbæ coma delectatus: Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Is cùm barbæ conduplicatione decorem laudasset, vultũ exhilarauit vnguento Domini. Quoniam autem non decoris gratia tonsus, sed propter circunstantiam accipitur, pili quidem capitis, ne si crescant, descendentes visum impediant, & fortè qui in superiori labri parte inter comedendum pollumtur, tondendi sunt, non nouacula, est enim illiberale, sed tonsorum forficibus. Barbæ autem pili, qui nihil molestiæ afferunt, non sunt vexandi, vt qui vultui grauitatem afferant, & quendam paternum terrorem incutiant. Porrò autem multos quoque decet non peccare figura & habitus, ne facilè deprehendantur. Iis autem qui nolunt manifestè peccare, latére figuram & non esse insignem, est gratissimum. Quod veriti ij quibus licet peccare, propterea quòd non cognoscantur, multis assimilati vt securè possent peccare consecuti sunt. Non solùm ergo seuerum virum ostendit capillorum raritas, sed etiam efficit vt minus facilè lædatur cranium, cùm & frigori & æstui ipsum assuefaciat, & incommoda quæ ab eis proficiscuntur repellat, quæ quidem coma instar spongiæ in seipsam recipiens, perpetuam ex humore noxiam cerebro infligit. Mulieribus autem crines mollire sufficit, & tenui aliqua fibula commam alligare frugaliter, simplici cultura pudicas comas in veram & germanam pulchritudinem alentibus. Meretricij enim pilorum plexus, & catenarum nexus, cùm eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt, artificiosis insertis vinculis euellentes: quo fit vt ne sua quidem tangant capita, ne capillos confundant pertimescentes. Quinetiam non sine metu eas inuadit somnus, dum timent ne texturæ figuram imprudentes spolient. Alienorum autem capillorũ appositiones sunt omnino reijciendæ, & externas comas capiti adhibere est maximè impium, quæ mortuis pilis cranium induunt. Cui enim manum imponit presbyter? Cui autem benedicet? Non mulieri quæ est ornata, sed alienis capillis, & per ipsos alij capiti. Si autem mulieris quidem caput est vir: virĩ autem caput est Christus: quomodo non est impium eas in duplex peccatum incidere? Per immodicam enim comam viros decipiunt: Dominum autem quantum in ipsis situm est, dedecore afficiunt, dum meretriciè ornantur in fraudem veritatis, & caput quod verè pulchrum est maledictis incessunt. Nec ergo pili sunt tingendi, nec cani colorandi. Neq; enim vestem variare concessum est: & maximè ætatis senium, & id cui magna fides habetur, non est tegendum. Dei autem decus in lucem proferendum est, ad hoc vt id honorent adolescentes. Cùm enim imprudenter se gerentibus apparuisset aliquando instar pædagogi canicies, eos traduxit ad modestiam, & visus fulgore iuuenilem terruit & repressit cupiditatem: sed neque earum vultibus sunt callidæ sapientiæ illecebræ illinendæ. Pudicum autem eis ornatum ostendemus. Pulchritudo enim oprima primùm est pulchritudo animæ, vt sæpe significauimus, quando fuerit anima ornata sancto Spiritu, & ijs quæ ab eo oriuntur ornata lætitijs, iustitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore & pudore, quo nullus color nitidior vnquam visus est. Postea autem exerceatur quoque pulchritudo corporis, commoderatione membrorum & partium cum bono colore. Hic est sanitatis aptus & compositus ornatus, per quem ficti simulachri accedit ad verum transitus, conueniente figurę quæ à Deo data est. Ad ornandum autem

Prou. 8.

Psal. 132.

1. *Cor.* 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundum naturam magno prædita est artificio potus temperatura, & cibi commoderatio. Non solùm enim corpus ex his sanitatem obtinet, sed etiam facit vt ex his appareat pulchritudo. Ex eo enim quod est ignitum, fulgor & splendor accedit: ex humido autem, nitor & gratia: ex sicco autem, virtus & stabilitas: ex aëre autem, spirandi facilitas, & par æquilibrium: ex quibus concinna & pulchra hæc verbi seu rationis statua ornata est. Sanitatis autem liberalis flos est pulchritudo: sanitas enim intus operatur, exterius autem efflorescēs pulchritudo bonum colorem manifestum ostendit. Pulcherrimæ ergo & saluberrimæ vitæ agendæ rationes, corpora exercentes, germanam & firmam efficiūt pulchritudinem, spiritu in seipsum attrahente succum omnem & frigidum spiritum. Ad se autem trahit caliditas ventilata motibus: posquam autem attraxerit, excalefactum, paulatim per ipsas carnes exhalat nutrimenti superabundantiam, aliquanta quidem humiditate, sed insigni caliditate: & ideo priùs quoque exinanitur nutrimentum. Corpori autem immobili cibus minimè adhærescit, sed excidit: quemadmodum à frigido clibano panis, vel totus, vel solum fundum relinquens. Iurè ergo ijs qui per exercitiorum abstersiones non excernunt, & vrinæ & stercora redundant. Redundant etiam eis alia excrementa, & præterea sudores, cùm alimentum minimè distribuatur corpori, sed effundatur in ea quæ sunt superuacanea. Hinc etiam ad partes genitales excitantur libidines, cùm commoderatis motibus affluat superfluitas. Quocirca liquefacere oportet hanc superfluitatem, & eam in concoctionem effundere, per quam rubescit species. Est autem absurdum eos qui ad Dei imaginem & similitudinem facti sunt, tanquam archetypum exemplar cōtemnentes, externum ornatum inducere, improbum humanum artificium Dei opificio præferentes. Iubet autem pædagogus eas in vestitu honesto eum pudore & modestia seipsas exornare, subiectas viris proprijs, vt etsi qui verbo non pareant, per vxorum conuersationem absque verbo lucrifiāt. Cùm viderint, inquit, castam vestram quæ est in verbo conuersatione. Quorum sit non qui est extrinsecus plicaturæ vel auri appositionis, vel vestium indumenti ornatus, sed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis & quieti spiritus, qui est coram Deo preciosus. Quæ à mulieribus autem per se fit operatio, eis veram & maximè germanam affert pulchritudinem, vt quæ earum corpora exerceat, & ipsas per se ornet: non ab alijs laboratū immundum mūdum sordidúmque ac illiberalem & meretricium afferens, sed mundum vniuscuiusque pudicæ mulieris, qui per manus eius, quando maximè opus fuerit, & suppeditatur & texitur. Neq; enim vnquam conuenit ijs quæ ex foro emuntur, sed proprijs ac domesticis videri ornatas operibus, quæ ex Dei legibus vitam suam instituunt. Res est enim pulcherrima, mulier domus custos, quæ & se & maritum proprijs ornamentis induit, per quę omnes exultant, filij quidē propter matrem, maritus autem propter vxorem, ipsa autem propter eos, omnes verò propter Deum. Vt paucis igitur dicam, virtutis penus est fortis mulier quæ cibos ociosa non comedit: eleëmosynę autē leges sunt in ore eius, quæ os suum sapienter & legitimè aperuit. Quam beatam dixerunt filij surgentes, maritus autem laudauit, vt sanctum Verbum dicit per Solomonem. Mulier enim pia benedicitur, ipsa autem laudet timorem Domini. Et rursus: Mulier fortis corona est marito suo. Corrigendæ autem sunt quàm maximè & figu-

1. Tim. 2.

1. Pet. 3.

Prouer. 31.
Ibidem. 12.

A B C D E

Ibidem. 5.

Iudicū 14.
Ibidem 16.
Genes. 39.

Matth. 5.

Ibid. 6.

Coloss. 3.

Prouer. 9.

rę & aspectus & incessus & voces. Non enim eas ita se gerere oportet vt nōnullæ, quæ gestus comœdiæ imitantes, & saltatorum fractos motus seruantes, effœminatis motibus, mollibúsque ingressibus & fictis vocibus veluti in proscenij prodeunt, scintillantibus oculis inuentes, ad ineſcandam voluptatē instructæ. Mel enim à labris mulieris meretricis distillat, quæ ad gratiam loquens guttur suum impinguat: ad id quidē certè postea felle amarius inuenies, & magis acutū quàm gladium ancipitem. Insipientiæ enim pedes dēducunt eos qui illa vtuntur post mortem ad inferos. Generosum certè Sampsonem vicit fornicaria: & virum suum torondit alia mulier. Sed non ita conculcauit Ioseph alia mulier, victa est autem Ægyptia fornicatrix. & firmens vincula temperantiæ potentior apparet soluta potestate. Optimè autem se habere videtur id quod dictum est. In summa, nescio ego susurrare, neque fractus in obliquúmque reflexo collo ingredi, quem admodum alios hic cinædos multos video in ciuitate, vulsósque ac picatos. Muliebres autem motus, luxus, & delitiæ sunt omnino arcendæ. Mollis enim in incedendo motus, effœminatéque ac eneruatè ingredi, vt ait Anacreon, sunt valde meretricia. Dicit quidem, vt mihi videtur, Comœdia, meretricia vestigia relinquere formam & delitias. Fornicatoria autem vestigia minimè figuntur in veritate, vias enim vitæ non ingrediuntur: sunt autem lubricæ ac periculosæ eius orbitę, & quæ non sunt cognitu faciles. Porrò autem oculis maximè parcendum est, quoniam melius est labi pedibus quàm oculis. Dominus itaque quàm fieri potest compendiosissimè medetur huic vitio: Si te tuus, inquiens, scandalizat oculus, excinde eum, ex imo euellens cupiditatem: lasciui autem aspectus, & versatilibus ac tanquam conniuentibus oculis intueri, nihil est aliud, quàm oculis mœchari, cùm per eos cupiditas ineat prima pugnæ præludia. Ante totum enim corpus corrumpuntur oculi. Pulchra autem ac bona contemplans oculus, cor lætitia afficit: hoc est, qui rectè contemplari didicit, lætitia afficit. Annuens autem oculo cum dolo, viris dolores congregat. Talem vtiq; effœminatum Sardanapalum, regem Assyriorum, in lecto pedibus sursum sublatis sedentem, purpuram carpentem, & albuginem oculorum versantem, introducūt. Quæ hæc exercent mulieres suo intuitu suijpsarum lenæ sunt: Lucerna enim corporis est oculus, inquit Scriptura, per quem apparent interna, luce quæ cernitur illustrata. Fornicatio autem mulieris in eleuatione oculorum. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionē, cupiditatem malam, & auaritiam, quæ est idolorū cultus, propter quæ venit ira Dei super filios inobedientiæ, clamat Apostolus. Nos autē affectiones animi excitamus, & non erubescimus: aliæ quidem ex ijs mastichem deuorantes, obeuntes, diductis labris arridentes ijs qui ad eas accedunt: aliæ verò, perinde ac si digitos non haberent, fibulis quas ferunt, capita scalpētes, deliciantur, & vt eas vel ex testudine, vel elephante, vel aliquo alio animali mortuo factas habeant magno studio procurant: aliæ autem, tanquam quæ habeant pullulantes quosdē flores, vt decoræ videantur aspectantibus, illitis coloribus ornatæ vultus suos commaculant. Stultam & audacem vocat huiusmodi mulierem per Solomonem, quæ nescit verecundiam: Sedit in foribus domus suę apertè super sellam, vocans eos qui in via prætereunt, eos scilicet qui vias suas dirigunt. Vocat autem per suam speciem & vniuersam vitā, dicens scilicet:

scilicet: Quis est vestrūm stultissimus? ad me declinet. His autem qui egent prudentia, præcipit dicens: Absconsos panes iucūdè tangite, & dulcem furti aquam: furtiuam hanc dicit venerem. Hinc adiutus Boœtius Pindarus, Dulcis est, inquit, furtiua cura veneris. Miser autem nescit quòd serpentes apud eam habitant, & quod vadit ad laqueum inferi. Sed resilias, inquit pædagogus, neque in loco diutius habites, neque in eam tuos defigas oculos: ita enim aquam alienam traijcies, & transibis Acherontem. Quocirca hæc dicit Dominus per Esaiam: Propterea quòd ambulauerunt filiæ Sion erecto collo, & in nutibus oculorū, & simul cum incessu trahentes tunicas, & pedibus ludentes, & humiliabit Deus filias Sion, & reuelabit figuram earum, figuram indecoram. Ego quidem censeo ne ancillas quidem quæ probas sequuntur fœminas, oportere turpia dicere aut facere: sed ipsas debere castigari à dominis. Valde itaque acriter dicit Comicus Philemon: Cùm liceat post mulierem liberam respicientem ancillam retro sequi pulchrā, & ex Platæico consequentem quempiam eam limis intueri. In dominam enim retorquetur ancillæ intemperantia, quæ concedit vt qui minora aggrediuntur, non vereantur ad maiora conscendere, cùm eo quòd ignoscat turpibus, domina præ se ferat se eam non damnare. Non succensere autem ijs qui se dedunt libidini, est indicium animi ad similia propensi. Qualis enim domina, talis est (vt dicitur in prouerbio) catella. A deambulatione autē nobis procul est amandandus furiosus incessus, sed honestus & lentus nobis est eligendus, nō autem nimis tardus. Sed neq; in via fluctuare, nec supina ceruice obnios respicere, an ipsum aspiciant, tanquam pompam in scena traducentem, & anulos ostentantem: nec si in locum decliuiorem detrudatur, eos oportet à famulis in pristinum locum reduci, vt nonnullos videmus delicatiores qui videntur esse robusti, sed sunt ab animi mollitie effœminati. In fortis autem viri vultu nullum esse oportet signum mollitiei, sed neque in vlla parte corporis. Neque ergo in motu neque in habitu inueniatur vnquam magni animi & excelsi dedecus. Neq; verò tanquā iumentis famulis vtendum est ei, qui fuerit sanæ mentis. Quemadmodum enim illis præcipitur, vt cum omni metu dominis, non solùm bonis & clementibus, sed morosis etiam & prauis, ait Petrus, subijciantur: ita æquitas, & patiētia, & benignitas dominis pulchrè conuenit. In summa, este, inquit, omnes vnanimes, misericordes, fratrum amantes, bonis visceribus præditi, humiles, & quæ sequuntur, vt bonæ cuiusdam & amabilis benedictionis hæredes sitis. Adolescentulæ imaginem volēs describere Zeno Cittieus, eam ita effingit: Sit, inquit, pura facies, supercilium nō demissum, nec oculus sublimis, neque fractus, ceruix minimè supina, nec remissa membra corporis, sed erecta, & similia ei qui est in tonis, recto tono: sit in sermone acumen, & bona eorum quæ dicta fuerint memoria, habitúsque & motus qui nullam spem præbeat impudicis. Resideat quidem in vultu pudor, & viraginem aspectu præ se ferat. Procul autem absit myropolarum, aurificum, lanificum, cæterarúmque officinarum caligo, in quibus ornatu meretricio ornatę, tanquam sedentes in prostibulo, totum diem transigunt. Neque ergo viri in tonstrinis & cauponis versantes, suauibus blandísque verbis nugentur, & assidētes mulieres cessent quandoq; venari, qui etiam vt risum mouēant non cessant maledicere. Iam verò prohibendus quoque est tesserarum ludus: & præterea ex talorum ludo lucri studium, quod nonnulli acriter persequuntur. Talia eis bile vexatis minimè reconditę inueniunt delitiæ: in causa autem est ocium. Amat autem quis inania quæ sunt à veritate seiuncta: neque enim aliter possunt recreare animū absque damno. Vniuscuiusq; autem hominum mentis imitatio est vitæ electio. Cæterum, vt est consentaneum, ea demum vitæ prodest consuetudo, quæ intercedit cum viris bonis. Rursus autem vitæ vsum cū improbis hominibus planè fuillū, agnoscens sapientissimus per Mosen pædagogus, seniori populo porcis vesci prohibuit: significans non oportere eos qui Deum inuocant, cum impuris versari hominibus, qui porcorum instar corporalibus voluptatibus, obscœnisque cibis, & impudicis titillationibus prurientes, damnosa veneris voluptate perfunduntur. Sed neq; miluium, raptóque vescētem auem, & aquilam dicit esse comedēdam: Non appropinquabis ijs, inquiens, qui rapina victum sibi cōparant. Porrò autem alia quoque similiter eandem habent allegoriam. Cum quibúsnam autem, nempe iustis, vitæ habenda sit coniunctio, rursus dicit per allegoriā: Quicquid enim bisidam habet vngulā, & ruminat, est mundum. Quod bisidam enim habet vngulā, iustitiæ ostēdit æquilibrium. Quod ruminat autem, proprium iustitiæ nutrimentum, nempe Verbum, quod extrinsecus quidem ingreditur per catachesin, quemadmodū nutrimentum: ex cogitatione autem tanquam à ventre ad rationalem reminiscentiam intrinsecus reuocatur. Ruminat autē iustus spiritale nutrimentū, cùm Verbum habet in ore. Bisida autem iurè est iustitia, vt quę & hîc sanctificet, in seculúmque futurum transmittat. Non ducet ergo nos pædagogus ad spectacula: nec inconcinnè stadia & theatra pestilentiæ cathedram quis vocauerit: nam hîc quoque scelestum est consilium, quemadmodum aduersus iustum, & ideo maledictis deuouetur quod aduersus ipsum initur conciliū. Magna itaque cōfusione & iniquitate hi cœtus pleni sunt, & occasio conuentus causa est turpitudinis, cùm viri & fœminæ permixtim cōueniant, alter ad alterius spectaculum. Hic perperàm iam agit cōcilū. Dum enim lasciuiunt oculi, calescunt appetitiones, & oculi proximos impudentiùs respicere assuefacti, quòd concessum ocium habeant, intendūt cupiditates. Prohibeantur ergo spectacula & acromata, quæ nequitia, verbísque obscœnis & vanis temerè profusis plena sunt. Quod enim turpe factum non ostenditur in theatris? quod autem verbum impudens non proferunt qui risum mouent scurræ & histriones? qui autem ex vitio quod in se est delectationem aliquam perceperūt, euidentes domi imagines imprimunt. Contrà autem qui his demulceri & his affici nequeunt, in ignauis voluptatibus minimè prolabētur. Si dixerint enim, pro ludo assumi spectacula ad recreandos animos: dicemus non sapere ciuitates, quibus ludus pro re seria habetur. Neque enim ludi sunt inanis gloriæ cupiditates, quæ ad morte afficiendum adeò sunt immisericordes. Sed neq; vana studia & inconsideratæ ambitiones, & præterea suarum facultatum impēsæ. Neque verò quæ his de causis excitantur seditiones amplius ludi sunt. Vano enim studio nunquam emendum est ocium: neque enim qui sapit, id quod est iucundum, ei quod est melius prætulerit. At non omnes, inquit, philosophamur. Nunquid ergo nec omnes vitam persequimur? Quid tu dicis? quomodo ergo credidisti? Quomodo autem præterea Deum amas & proximū, si non philosopharis? quomodo autem teipsum amas, si non sis vitæ cu-

1. Pet. 2.

Leuit. 11.
Deut. 14.

Ibidem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pidus? Literæ, inquit, non didici. Sed si non didicisti legere, non est quòd de auditu te possis excusare, quoniam is nequit doceri. Fides autem non sapientum secundum mundum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes, est possessio. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptum quod & ad rudes ignarósque homines pertinet, & est diuinum, vocatū est charitas, quæ est decretum spiritale. Licet etiā audire diuinam sapientiam, & licet in administranda republica versari. quinetiam quæ sunt in mundo honestè ex Dei sententia auferre minimè est prohibitum. Qui aliquid vendit aut emit, eorum quæ à se venduntur aut emuntur, nunquam dicat duo pretia. Vnū autem ac simplex dicens, & vera dicere studens, si id non consequatur, dum veritatem assequitur, diues est recta animi affectione. Absit autem iusiurandū, author omnium quæ venduntur. Abſit autem etiam in alijs iusiurandum, & ita philosophentur negociatores forenses
Exod.20. & c[illegible]ones. Non assumes nomē Domini in vano: neque enim eum mundauerit Dominus, qui nomen eius in vano assumit. Eos autē qui præter hæc faciunt, qui sunt auari, mendaces, hypocritæ, qui veritatem cauponantur, ex paterna aula expulit Dominus, nolens iniustæ negociationis, vel verborum, vel quæ ex materia consistunt possessionum domum esse, sanctam domū Domini. In Ecclesiam autem venire oportet virum & mulierem, honestè indutos, nō simulato incessu, silentium amplectentes, charitatem nō fictam possidentes, castos corpore, castos corde, ad Deū rogādum aptos. Hoc amplius habeat mulier: semper tecta sit, nisi domi fuerit. Est enim honestus habitus, & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa enim nunquam labetur, si & verecundiam & vestem ante oculos posuerit: nec ad peccati lapsum alium prouocabit, dum vultū suum operit. Hoc enim Verbū requirit, quandoquidē conuenit eam tectam orare. Dicūt autem Æneæ vxorem propter insignem honestatem, ne cùm Troia quidem caperetur perterritam se detexisse: sed etiam dum ab incendio fugeret, mansisse coopertam. Oporteret autem tales in tota vita & videri & effingi eos qui Christo initiantur, quales se in ecclesijs ad grauitatē & honestatem componunt, & esse, non autem videri esse tales, adeò mites, adeò pios ac religiosos, adeò charitati deditos. Nunc autem, nescio quomodo, vnà cum locis figuram, habitúmque & mores mutant, non secus ac Polypos dicunt petris quibus adhæresunt assimilatos, videri quoque colore esse tales. Postquam itaque excesserunt à congregatione, deposita illa quæ in ea erat diuina inspiratione, multitudini cum qua versantur assimilantur: vel potius deposita falsa ac simulata grauitatis persona, deprehenduntur quales esse ignorabantur: & cùm qui de Deo habitus est sermonē venerati sunt, eum illic reliquunt vbi audiuerunt, foris autem impijs modis & amatorijs canticis se oblectant, tibiarum cantu, plausu, temulentia, & quouis cœno ac sorde oppleti. Hoc autem dum cantant & recantant, ij qui immortalitatem antea celebrabant, tandem pernitiosissimam mali malè canunt palinodiam, Comedamus & bibamus, cras enim morimur. Ij autem nō cras verè, sed iam Deo mortui sunt, sepelientes suos mortuos, hoc est, seipsos in mortem infodiētes. Eis autem fortiter resistit Apostolus: Ne erretis, neque adulteri,
1. Cor.6. neque molles, neque masculorum concubitores, neq; fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, & quecunque alia his adiungit, regnum Dei possidebūt. Præterea in regnum Dei vocati sumus, dignè regno ambulemus, Deum diligentes & proximum. Dilectio autem non in osculo censetur, sed in benevolētia. Illi autem nihil aliud osculo quàm ecclesias conturbant, cùm ipsām non habeant intus amicitiam. Etenim hoc vtique turpem mouit suspicionem & maledicentiam, quod impudenter osculo vterentur, quod esse oportebat mysticum. Id sanctum vocauit Apostolus. Regno dignè gustato, ore modesto & clauso benevolentiam animi ostendamus, per quod maximè se exerit mansuetudo morum. Est autem aliud quoque osculum incestum, veneno plenum, sanctitatem simulans. An nescitis quod etiam phalangia, si ore tantùm tangant, graues dolores hominibus afferunt? Oscula autē impudicitiæ sæpe virus immittūt. Manifestum itaque nobis euasit, osculum non esse dilectionem: dilectio enim est Dei. Hæc est autem dilectio Dei, inquit Ioannes, vt mandata seruemus: non vt nos inuicem ore demulceamus: & mandata eius grauia non sunt. Cæterùm dilectorum quoque in via salutationes, qui volūt per res externas euadere manifesti, ne minimā quidem habent gratiam. Si enim in adyto mysticè Deū orare conuenit, consequēs fuerit proximum quoque, quem secundo loco iubemur diligere, similiter ac Deū, mysticè intus amanter & benignè alloqui, tempus redimentes: nos enim sumus sal terræ. Qui autē amico mane magna voce benedixit, ab eo qui execratur & maledicit nihil videbitur differre. Videtur autem super omnia esse auersandus mulierum aspectus: non solùm enim si tangantur, sed etiam si spectentur, peccari potest: quæ maximè vitare oportet eos qui rectè & syncerè instituuntur. Oculi enim tui recta videant, supercilia autem recta annuant. Etsi enim fieri potest vt qui viderit se fortiter gerat, veruntamen ne cadat cauendum est: fieri enim potest, vt qui viderit, labatur: sed fieri non potest, vt qui non viderit, concupiscat. Non solum enim pudicos ac temperantes satis est esse puros, sed etiam adhibenda est opera, vt quod est extrinsecus, sit ab omni reprehensione & vituperatione alienum, omni excusa suspicionis causa, vt in summam quandam contrahatur castitas, vt non simus solum fideles, sed etiā videamur fide digni. Etenim hoc quoque cauendum est, vt ait Apostolus, ne quis nos reprehendat: Prouidentes enim, inquit, bona non solū coram Domino, sed etiam coram hominibus. Auerte autem oculum à muliere gratiosa, & ne discas alienā pulchritudinem, inquit Scriptura. Et si causam roges, ipse tibi enarrabit: In pulchritudine enim mulieris multi seducti sunt, & ex eo, tanquam ignis, accenditur amicitia, quæ ad ignem nunquam cessaturū deducit propter peccatum: amicitia, inquam, quæ ex igne oritur, quam appellarunt Amorem.

1. Thess.2.

Legitur etiā illorum habitus fides.

Rom. 12.

Eccles. 9.

Breuis optimæ vitæ similiter pertractatio, & quot loca Scripturæ sanctæ vitam Christianorum describant. Cap. XII.

EGo verò ijs quoque qui vxores duxerint cōsuluerim, ne vnquam vxores suas coram famulis osculentur: nam nec famulis quidem eum vnquam arridere permisit Aristoteles, tantum abest vt in eorū cōspectu videri oscular ac complecti vxorem. Melius est autem vt à domo incipiamus honestatem ostendere matrimonij: temperantiæ enim maxima est coniugatio, quæ puram spirat ac redolet voluptatem. Admodum enim pulchrè dicit tragœdia:

O fœmina,

O fœminæ, non hominibus tantæ ferunt
Aurum, tyrannis, vlla nec luxuria
Latitiæ, boni vt mariti & fœminæ
Pia æqua mens faueni mariti commodis.

Hæc præcepta iustitiæ, quæ ab ijs qui mundanā sequuntur sapientiam dicta sunt, sunt minimè recusanda. Scientes ergo suum cuiusque officium, in timore conuersemini tempore vestri incolatus, scientes quod
1. Pet.1. nō corruptibilibus, argēto & auro redempti sumus ex vana nostra conuersatione à patribus tradita, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati, & in quem nulla cadit reprehensio, Christi. Satis ergo fuit præteritum tempus, ait Petrus, ad faciendam Gentium voluntatem, dum ambulauimus in lasciuijs, concupiscentijs, temulentijs, comessationibus, potationibus, & nefarijs idolorum cultibus. Limitem habemus crucem Domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur. Regenerati ergo, in veritate affigamur, re-
Psal. 33. sipiscamúsque atque sanctificemur: Quoniam oculi Domini super iustos, & aures eius in deprecatione ipsorum. Vultus autem Domini super facientes mala. Et quis est qui sit nobis malè facturus, si bonum secuti fuerimus? Optima autem educatio seu institutio, est moderatio, quæ est decorum vndiquaque perfectum, firmáque ac stabilis ordinata potestas, ea quæ sunt inter se inuicem connuncta & cohærentia factis rectè distribuens, virtute insuperabilis. Hæc quidem vt asperius dicerem adductus sum, procurans salutem correctionis, à me quidē dicta sint, inquit pædagogus, quo-
Prouer.24. 28. niam Qui liberè quidem arguit, est pacificus. Vos autem si me quidem audieritis, salui eritis. Quòd si ea
Ibidem 4. quæ dicta sunt non attenderitis, non est mihi curæ. Et
Esa. 5. tamen ei quoque hoc modo curæ est: peccatoris enim
Ezech. 18. 33. mauult pœnitētiam quàm mortem. Sin autem me audieritis, bona terræ comedetis, dicit rursus pædagogus, Bona terræ humana bona nominans, formam, di-
Esa. 1. uitias, sanitatem, vires & alimentum. Verè enim bona
1. Cor. 2. sunt ea quæ neque auris audiuit, neque vnquam in cor ascenderunt. Apud eum qui verè rex est, & verè est, sunt bona quæ verè sunt, & nos expectant. Bonorum enim est & donator & custos. Per illorum autem participationem quæ hîc sunt eodem nomine appellātur, hominum imbecillitatem Verbo in Deo erudiente, & eos deducente à sensilibus ad intelligentiā. Quæcunque sunt ergo domi seruāda, & quomodo vita sit corrigenda, nobis satis differuit pædagogus. Quæ itaque solet in via lubenter dicere pueris, donec eos ad magistrū deduxerit, ea à nobis veluti in summa per ipsas scripturas subijciuntur & apponuntur, nuda præcepta adducēs, tempori quidem peregrinationis accommodans, interpretationes autem earum magistro relinquens. Eius enim lex vult timorem soluere, liberum
vt iuuenes. animi arbitrium ad fidem liberās. Audi, inquit, ō puer, qui rectè institueris, capita salutis: aperiam enim mores meos, & tibi pulchra hæc præcepta suggeram, per quæ pernenies ad salutem. Duco autem te per viam
Psalm.1. salutarem: discede à vijs erroris, quoniam nouit Dominus viam iustorum, & via impiorum peribit. Sequere ergo, ō puer, bonam viam, qua ego te deducam, aures mihi præbens audientes, & dabo tibi thesauros arcanos, occultos, & qui non possunt videri à gentibus, à nobis autem possunt. Sapientiæ autem thesaurō non possunt deficere, quos admīrās Apostolus: O profun-
Rom. 11. ditas, inquit, diuitiarum & sapientiæ. Thesauri autem multi ab vno Deo suppeditantur: hi quidē per legem, illi verò per prophetas reuelantur: alij verò ore diui-

A no, alius verò concinens heptachordo spiritus. Cùm sit autem vnus Dominus, est idem per hos omnes pædagogus. Hic est ergo quod omnia summatim complectitur præceptum, & ad vitam pertinet admonitio: Quemadmodum vultis vt vobis faciant homines, vos quoque eis facite. Possunt etiam per duo omnia præcepta comprehendi, vt dicit Dominus: Diliges Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua, & proximum tuum sicut teipsum. Deinde ex his infert: Ex hoc dependent tota Lex & Prophetæ. Iam verò ei qui interrogauit, quid faciam vt vitæ æternæ hæreditatē possideam? Nosti mandata, respondit. Qui cùm affirmasset: Hoc fac, inquit, & salu⁹ eris.
B Veruntamen est etiam distinctiùs adducenda pædagogi benignitas per varia & salutaria præcepta, vt ex copiosa salute & scripturarum ordinatione, ea promptiùs inueniamus. Est nobis qui per Mosen datus est Decalogus, simplici & vnius generis elemento significans, salutarem peccatorum appellationem circumscribens. Non mœchaberis. Idola non adorabis. Pueris stuprum non inferes. Non furaberis. Non dices falsum testimonium. Honora patrem tuum & matrem tuam, & ea quæ illa consequuntur, sunt à nobis seruanda, & quæcunq; in libris legendis præcipiūtur. Porrò autem præcipit etiam per Esaiam: Lauamini, & mundi estote, auferte scelera ab animabus vestris corā ocu-
C lis meis, discite bonum facere, quærite iudicium, liberate eum qui iniuria afficitur, iudicate orphano, & iustificate viduam, & venite, & disceptemus, dicit Dominus. Multa etiam apud alios præcepta inuenerimus: quemadmodum, verbi gratia, orationis quidem, circa bona operatio: oratio Domino accepta, dicit Scriptura. Et exponitur etiā modus orationis: Si videris, inquit, nudum, operi eum, & necessarios seminis tui nō despicies: tunc erumpet mane lumen tuum, & medelæ tuæ citò exorientur, & ambulabit ante te iustitia tua, & gloria Dei te complectetur. Quis est aūt fructus huius orationis? Tunc clamabis, & Deus te exaudiet. Adhuc loquente te, dicet: Ecce adsum. De ieiuniō autē: Cur nam mihi ieiunatis, ait Dominus? Non hoc ieiunium ego elegi, & diem, vt homo humiliet animam suam. Ne si collum quidem tuum flexeris vt circum, & saccum ac cinerem substraueris, ne sic quidem vocabitis ieiunium acceptum. Quid ergo sibi vult ieiuniū? Ecce hoc est, inquit, ieiunium quod elegi, dicit Dominus: solue omne vinculum iniquitatis: dissolue peruersos nexus violentorum contractuum, libera eos qui sunt offensi in acceptilatione, & iniustam omnem scripturam discerpe. Frange esurienti panem tuum, & pauperes qui tecto carēt, introduc in domum tuā. Iam verò de sacrificijs quoque: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocau-
E stis arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hœdorum nolo, nec veneritis vt à me videamini. Quis enim requisiuit hęc de manibus vestris? Atriū meum calcare nō adijcietis, si similam afferatis. Mane incensum mihi est abominatio, neomenias vestras & sabbata non fero. Quomodo ergo sacrificabo Domino? Sacrificiū, inquit, Domino spiritus cōtritus. Quomodo igitur coronabo, vel vngam vnguento, vel Domino quódnam incensum offeram? Odor, inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hæc sunt coronæ, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Præterea de patientia: Si peccauerit, inquit, frater tuus, ipsum argue, & si eum pœnituerit, ei remitte. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te cō-

Leuāt septenario numero.
Matth. 5.
Ibid. 22.
Ibid. 19.
Exod.20.
Deut. 5.
Cap. 1.
Actuum 10.
Iacob.5.
Esa. 58.
Ibidem.
Esa. 1.
Psal. 50.
Eccles. 35.
Matth. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uertatur, dicens, me pœnitet, ei remitte. Et ijs quidem A
Luc. 3. qui militant, per Ioannem præcipit, vt sint sólis stipendijs contenti. Publicanis autem, vt non amplius exigát quàm sit constitutum. Iudici autem: Non accipies, in-
Deute. 16. quit, personam in iudicio. Dona enim excæcant oculos videntium, & corrumpunt verba iusta vt liberent eos qui faciunt iniuriam. Quinetiam ijs qui studentoeconomiæ & domus administrationi: Possessio quæ
Habac. 2. paratur cum iniquitate, minor redditur. Quinetiam
1. Pet. 4. de charitate: Charitas, inquit, operit multitudinẽ pec-
Matth. 22. catorum. Et de reipublicæ administratione: Reddite
Leuit. 19. quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. De
Eccles. 10. iureiurando autem & de iniuriæ acceptæ recordatione: Nunquid ego mádaui patribus vestris exeuntibus B
è terra Ægypti, vt offerrent mihi holocausta & sacrificia? Sed hoc mandaui vobis: Vnusquisque vestrũm aduersus proximum in corde suo iniuriæ acceptæ non recordetur, falsum iusiurandũ non diligat. Quinetiam
Esa. 5. mendacibus & superbis minatur: illis quidẽ hoc mo-
Luc. 14. do: Væ ijs qui dicunt dulce amarum, & amarum dul-
Matth. 5. ce. His verò sic: Væ prudentes in seipsis, & corã seipsis scientes. Qui enim seipsum humiliat, exaltabitur: & qui seipsum exaltat, humiliabitur. Et misericordes quidem beatos pronunciat, quoniá ipsi misericordiam consequentur. Iram autem infelicem pronunciat sa-
Eccles. 30. pientia: Quoniam ipsos quoque prudẽtes perdet. Iam verò iubet quoque inimicos diligere, & ijs qui nos ex- C
ecrantur benedicere, oraréque pro ijs qui nobis insultant, & nos iniuria afficiunt. Ei qui te, inquit, percutit
Matth. 5. in maxillam, præbe ei & alteram. Et si quis abstulerit tibi tunicam, ne prohibeas quò minus tollat etiá pallium. De fide autem: Quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis, inquit: infidelibus autem nihil
Ibid. 21. est fidum, vt ait Pindarus. Ac famulis quidem vtẽdum est, tanquam nobis ipsis: sunt enim homines, sicut nos: Deus enim est omnibus liberis & seruis ex æquo, si consideres. Oportet autem fratres quoque peccantes
Prouer. 13. non punire, sed reprehendere: Qui suo enim parcit
Matth. 23. baculo, inquit, suum odit filium. Præterea gloriæ qui-
Ibidem 11. dem expellit cupiditatem, dicens: Væ vobis Pharisæi, D
Luc. 7. quoniam amatis primas sedes in synagogis, & salutationes in foro. Peccatoris autem amplectitur pœnitentiam, quæ peccata sequitur pœnitentiam diligens. So-
1. Petr. 2. lum enim Verbum est, in quod peccatum non cadit. Est enim peccare natura omnibus innatum & cõmune: post peccatum autẽ resipiscere, non est cuiusis ho-
Matth. 25. minis, sed eius qui est iure magnificiendus. De communicatione autem: Venite, inquit, ad me omnes benedicti, este hæredes regni vobis parati à constitutione mundi. Esurij enim, & dedistis mihi ad comedendum: sitiui, & dedistis mihi potum: peregrinus eram, & me collegistis: nudus, & me operuistis, infirmus, & visitastis me: erã in carcere, & ad me venistis. Et quan- E
do fecimus aliquid horum Domino? Ipse rursus dicet Dominus, Fratrum beneuolentiã beneuolè in seipsum conuertens, & dicẽs: Quodcunque fecistis his paruis, mihi fecistis. Et ibunt qui tales sunt in vitam ẽternam. Tales sunt Verbi leges, verba consolatoria, non in tabulis lapideis, digitis Domini scriptis, sed scriptæ in cordibus hominum, in quas solum nõ cadit interitus. Quocirca fractæ sunt tabulæ eorũ qui erant duri cordis, vt fides puerorum imprimeretur in teneris mentibus. Ambæ autem leges Verbo seruiebant, ad humanę naturæ institutionẽ: illa quidem per Mosen, hæc verò per Apostolos. Cuiusmodi autem tradita sit per Apostolos puerilis institutio, mihi videtur de eo quoq; ge-

nere necessariò differendum. Imo verò sui recordans dicit Pædagogus. Atque ipsã quidem eius præcepta rursus exponam veluti in semine: Depositomendacio *Zachar. 8.*
loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, *Ephes. 4*
quoniam sumus alter alterius membra. Sol non occidat super iracundiam vestram, neque locum date diabolo. Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius laboret, operans bonum vt possit impertiri egenti. Omnis amaritudo, & ira, & excandescẽtia, & clamor, & maledictum tollatur à vobis cum omni vitio. Estote alter in alterum benigni, misericordes, vobis inuicem gratificantes, quemadmodum Deus quoque vobis in Christo gratificatus est. Estote ergo prudentes, *Ephes. 5.*
& Dei imitatores, sicut filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit vos. Mulieres quidem proprijs viris subijciantur, tanquã Domino. Mariti autem suas vxores diligant, sicut Christus dilexit *Ibidem 6.*
Ecclesiam. Se ergo inuicem diligent qui sunt coniuncti, sicut propria corpora. Filij obedite vestris parentibus. Patres ne prouocate ad irã filios vestros, sed educate eos in disciplina & admonitione Domini. Serui obedite dominis secundum carnẽ, cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo ex animo cum beneuolentia seruientes. Et Domini benefacite seruis vestris, remittentes minas, scientes quòd & ipsorum & vester Dominus est in cælis, & non est C
personæ acceptio. Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Ne simus vanæ gloriæ cupidi, alter alterũ pro- *Galat. 5.*
uocantes, alter alteri inuidentes. Alter alterius onera portate, & ita implete legem Christi. Ne erretis. Deus *Ibidem 6.*
non subsannatur: quod bonum est facientes, ne animo deficiamur, proprio enim tempore metemus. Non dissoluti, pacem in vobis agite. Adhortamur autem vos *1. Thess. 5.*
fratres, admonete insolentes, cõsolemini pusillanimes, sustinete infirmos, patientes estote erga omnes. Videte ne quis malum alicui pro malo reddat. Spiritum ne extinguaris, Prophetiam ne nihili ducatis. Omnia autem probate, & quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete. In oratione perseuerate, vigilantes in ipsã. In gratiarum actione, in sapientia ambulate apud eos qui extrà sunt tempus redimentes. Sermo ve- *Coloss. 4.*
ster semper in gratia, sale sit conditus, vt sciatis quo- *1. Tim. 4.*
modo oporteat vos vnicuique respondere. Enutriamini in sermonibus fidei. Exerceamini ad pietatem: *Ibidem 6.*
corporalis enim exercitatio ad modicũ est vtilis. Pietas autem est vtilis ad omnia, habens promissionẽ vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Qui fideles habent Domi- *Rom. 12.*
nos, ne contẽnant, quoniam fratres sunt, sed magis seruiant, quoniam sunt fideles. Qui largitur, sit in simplicitate: qui præest, in studio: qui miseretur, in hilaritate: charitas non ficta, malum odio habentes, bono adhærentes, fraterna dilectione vestri inuicem amantes, honore vos inuicem præuenientes, studio non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, afflictionem sustinentes, in oratione perseuerãtes, hospitalitatem persequentes, vsibus sanctorum communicantes. Hæc pauca ex multis, exempli gratia, ex ipsis Scripturis percurrens Pædagogus, suis apponit pueris, per quæ, vt semel dicam, funditus excinditur vitium, & circumscribitur iniquitas. Plurima autem alia præcepta quæ ad electas personas pertinent, in sanctis libris scripta sunt: hæc quidem presbyteris, alia verò Episcopis, alia diaconis, alia autem viduis, ex quibus fuerit aliud dicendi tempus. Multa autem etiam per ænigmata, multa verò per parabolas quoque possunt prodesse ijs qui in ea incidunt: sed non est meũ, inquit

Pædagogus,

Pædagogus, hæc docere, sed magistro ad sancta verba A
exponenda opus habemus, ad quem nobis eundum est. Et iam quidem certè tempus est mihi quidem cessandi à pædagogia, vobis autem audiendi magistrum. Cùm is autem vos exceperit in bona disciplina eductos, edocebit eloquia. Rectè autem cecinit ecclesia & sponsus, qui est solus magister, boni patris bona voluntas, sapientia germana, sanctificatio cognitionis. Et
1. Ioan. 2. ipse est propitiatio pro peccatis nostris, vt dicit Ioannes, qui medetur & corpori & animæ nostræ, proprio nempe homini, Iesus. Non solum autem pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Et in hoc cognoscimus quòd ipsum cognouimus, si eius mandata seruemus. Qui dicit, cognoui ipsum, & mandata eius non B
seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat eius sermonem, verè perfecta est in eo Dei dilectio: in hoc cognoscimus quòd in eo sumus. Qui dicit in ipso se manere, debet sicut ille ambulauit, ipse quoque ambulare. O alumni beatæ pædagogiæ, impleamus pulchram Ecclesiæ personam, & ad bonam matrem infantes accurramus, & si simus sermonis auditores, beatam glorificemus œconomiam, humanæ scilicet carnis susceptæ consilium, per quod tanquam à pædagogo quidem homo instituitur, sanctificatur autem tanquam Dei puellus, & in cælis quidem versatur, è terra institutus, patrem autem illic sumit, quem discit in terra. Omnia Verbum & facit, & docet, & C
instituit. Equus fræno ducitur, & taurus iugo, fera læqueo capitur: homo autem Verbo transformatur, quo feræ mansuescunt, inescantur, natatilia, & attrahuntur volucres. Hoc Verbum seu ratio reuera equo frænum construit, tauro iugum, fere laqueum, pisci arundinem, aui laqueum. Hoc rẽpublicam gerit: agros colit, imperat, & est administer, & vniuersa fabricatur.

Hoc terram, ac cælum, maris æquoráque altra creauit,
Astráque quæ cęlum pulchra vndique cuncta coronant.

O diuina opera. O diuina præcepta. Aqua hæc in seipso fluctuet: hic ignis iram cõcineat: aër hic vagetur in æthere: terra autem & concrescat & ferat. Quando ego volo hominem formare, elementa sunt mihi materia, vnà cum meo figmento colabito. Si me cognoueris, ignis tibi seruiet. Tale ac tantum est Verbum. Hic est pædagogus, mundi & hominis opifex, & propter ipsum iàm est mundi quoque pædagogus, cuius iussu ambo constamus, expectantes iudicium. Neque enim furtiuum fert hominibus vocale verbum. Erit verbum sapientia, vt ait Bacchylides. Irreprehensibiles autem, & integri, & inculpati Deo, vt dicit Paulus, filij, in medio generationis prauæ & peruersæ, tan- *Philip. 2.*
quam luminaria in mundo apparete. Quod ergo restat, propter talem Verbi celebrationem Verbum orabimus. Placare tuis ô pædagoge pueris, pater auriga, fili Israel, & pater vnum ambo, Domine. Da nobis qui tua sequimur præcepta, vt impleamus similitudinem imaginis, & pro viribus sentiamus bonum Deum & Iudicem non acerbum: præstáque vt omnes qui in tua pace versamur, vt in tuam ciuitatem trãsferamur, cùm vndas peccati absque fluctibus tranauerimus, tranquilli cum sancto Spiritu conueniamus, & ineffabili sapientia noctu & interdiu ad perfectum vsque diem laudantes, gratias agamus, laudemus vnum Patrem, & filium: filium inquam pædagogum & magi- C
strum, vnà cum sancto Spiritu, qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia vnũ, per quem est quod semper est, cuius membra omnes, cuius sunt gloria & secula, qui est vndiquáque bonus, vndiquáque pulcher, vndiquáque sapiens, vndiquáque iustus: cui gloria nunc & in secula seculorum, Amen. Quoniam autem pædagogus nos duxit in Ecclesiam, ipséque sibi ipsi, Verbo inquam, quod docet, & omnia considerat, assidet, bene habuerit, si nos cùm in hoc loco sumus iustæ gratiarum actionis mercedem, pulchræ pædagogiæ conuenientem laudem Domino offeramus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HYMNVS CHRISTI

SERVATORIS A SANCTO CLEMENTE COMPOSITVS, E GRÆCO VERBATIM NVLLA VERSVS HABITA RATIONE TRADVCTVS.

FRænum pullorum indocilium,
Penna volucrum non errantium,
Verus clauus infantium,
Pastor agnorum regalium,
Tuos simplices
Pueros congrega,
Ad sanctè laudandum,
Syncerè canendum
Ore innoxio
Christum puerorum ducem.
Rex sanctorum,
Verbum, qui domas omnia,
Patris altissimi,
Sapientiæ rector,
Laborum sustentaculum,
Æuo gaudens,
Humani generis
Seruator Iesu,
Pastor, arator,
Clauus, frænum,
Penna cælestis
Sanctissimi gregis.
Piscator hominum,
Qui salui fiunt.
Pelagi vitij
Pisces castos
Vnda ex infest
Dulci vita inescans.
Sis dux ouium
Rationalium pastor
Sancte, sis dux,
Rex, puerorum intactorum.
Vestigia Christi,
Vita cælestis,
Verbum perenne,
Æuum infinitum,
Lux æterna,
Fons misericordiæ,
Operatrix virtutis,
Honesta vita,
Deum laudent, Christe Iesu.
Lac cæleste
Dulcibus vberibus
Nymphæ Gratiarum
Sapientiæ tuæ expressum,
Infantuli
Ore tenero
Enutriti,
Mammæ rationalis
Roscido spiritu
Impleti,
Laudes simplices,
Hymnos veraces,
Regi Christo,
Mercedes sanctas
Vitæ doctrinæ,
Canamus simul.
Canamus simpliciter
Puerum valentem,
Chorus pacis,
Christo geniti,
Populus modestus.
Psallamus simul Deum pacis.

PÆDAGOGIÆ LIBRI TERTII ET VLTIMI FINIS.

COSMO MEDICI CLARISSIMO ET PRVDENTISSIMO FLORENTIÆ DVCI, GENTIANVS HERVETVS.

S. P. D.

CVM Clementis Alexandrini Stromatum octo libri varia & multiplici eruditione referti, è tua bibliotheca exprompti, & à tuo typographo Græcè in lucem editi, à me Latinè essent versi, Clarissime princeps, non committendum putaui, vt cum ij in studiosorum manus propediem essent venturi, nescirent cuinam hunc thesaurum eos ferre acceptum oporteret. Nam cùm multis nominibus tibi plurimùm debeant qui literarum studijs delectantur, se quidem certè huius verè admirabilis authoris editione tibi adeò obligatos fateantur necesse est, vt diuini huius beneficij memoriam, nulla sit vnquam deletura oblivio. Est certè eiusmodi hic eius Commentarius, qui cuiusuis doctrinæ tantas continet opes & tam innumerabiles, vt nullus sit vllis artibus ac disciplinis præditus, qui non sit ex eo maximam vtilitatem accepturus. Qui si interijsset, & non tua ope esset in vitam propè dixerim reuocatus, incredibilem fecisset iacturam Christiana respublica. Quo quidem nomine ipsum quoque Clementem, quem, suum opus ad publicam vtilitatem conscriptum, ab interitu esse vindicatum, gaudere est consentaneum: magnas quoque tibi gratias & habiturum, & suis ad Deum precibus esse relaturum, piè credendum est. Ea verò magna laus est, optime Princeps, non solum viuos, sed eos quoque qui è vitijs excessere, tibi immortali tuo beneficio obstringere. Plurima sunt profectò eáque maxima & præclarissima, quæ plurimi in te iurè fatiantur, laudant, & admirantur: nihil est tamen quod omnes vno ore magis prædicant atque adeo in cælum ferunt, quàm & tuum insignem doctrinæ amorem, & eximiam in doctos beneuolentiam. Et meritò profectò: nam cùm in hac diuinitus ad te delata pulcherrimæ reipublicæ administratione hoc tibi proposueris, & eò omnes tuas actiones hucusque direxeris, vt, quod quidem est optimi & verè Christiani principis institutum, ciues tui bene ac beatè viuant, quod tum demum fit, cùm expulsis vitijs suus est virtuti ac dignitati locus: quid honestius & vtilius, quam & ex antiquorum monumentis præclara instituta & facta discere, & ad rei honestæ tuo exemplo, studio & auxilio, tuos ciues incitare? Ea rè certè factum est, vt cùm peritissimi instar medici, & bene valentes ea quæ ad tuendam sanitatem pertinent docuisses, et ægros partim lenibus, partim acribus, prout morbus postulabat, medicamentis curasses, sit exoptata salus vestræ reddita reipublicæ. Sed quò fero, qui contrà ac statueram in tuas laudes excurro, quas nec tam parus est ingenij, nec tam exiguæ in dicendo facultatis, minimè certè huius epistolæ brevitatis celebrare, & non potius ad Clementem nostrum redeo? Quidni enim eum nostrum vocem, cùm vterque in eum quod potuit contulerit? Tu eum liberaliter excepisti, sonsti, recreasti, nitidúmque & rectè curatum in publicum exire iussisti. Ego autem protinus non vulgari inita cum eo amicitia, non satis habui eum audire Græce loquentem, nisi etiam, vt Latinis omnibus esset familiaris, eum Romanè loqui cogerem: quàm bene quidem, esto aliorum iudicium. Neque enim is sum, qui nesciam quam sit difficile Græcum senem sermonem discere peregrinum, maximè si ipse magister non ea quam ipse docet lingua sit: spes, quomodocunque tamen se habeat, ego sedulò sum conatus, & me præstitisse opinor, vt si nihil aliud, cogitata certè sua Latinè fideliter & familiariter explicet. Huius itaque Clementis quæ quidem extant opera, maximo tuo beneficio in lucem nuper edita, cùm Latinè reddidissem, & pulcherrimis typis in publicum edenda Florentiam misissem, hoc diuinum Stromatum opus faustissimis tuis auspicijs emittendum esse censui. Quod quidem vt facerem, eo lubentius sum adductus, quòd cùm Petrus Victorius vir egregiè doctus, Marcello Ceruino Cardinali sanctæ Crucis, viro in primis pio & docto, in cuius sum clientela, cùm Protrepticon Clementis benignè suppeditasset, omnia eius opera dedicarit, ab officio meo non alienum fuit, si hæc Stromata felici tuo nomini consecrarem, testatum reliquerè quàm sit bonis omnibus gratum, & immortali laude celebratum, hoc tuum doctrinæ studium, & ad bonas prænehendas artes & disciplinas inexhausta liberalitas. Vale Princeps optime, & Clementi Latinè loquenti faciles aures pauliſper præbe. Eugubij, pridie Non Iulij, M. D. L. I.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER PRIMVS.

Deest principium.

* * * *

Vt ea sub manu legas, & ea seruare possis. Vtrum autem ne omnino quidē, an est aliquibus permittendum scribere? & si prius quidem, quis est vsus literarum? sin autē alterum, aut viris bonis, aut ijs qui non sunt eiusmodi. Ridiculū quidem certè fuerit, eorum B qui sunt boni ac studiosi scriptis repudiatis, eos qui tales non sunt cōponentes admittere. Sed Theopompo quidem & Timæo, qui fabulas & maledicta componunt, præterea autē Epicuro quoque qui est princeps & author impietatis, quinetiam Hipponacti & Archilocho tam turpiter scribere concedendum est, ei autem qui veritatem prædicat, prohibendum est posteris vtilitatem relinquere? Pulchrum autem esse & honestum existimo, iis etiam qui postea futuri sunt, bonos filios relinquere. Ac filij quidem corporum, animæ autem sunt fœtus orationes. Iam Patres eos dicimus qui nos catechesi instituerūt. Philosophia autē, humana est, & se lubenter communicat. Dicit itaque C Solomon: Fili, si susceptam præcepti mei dictionem *Prou. 2.* apud te absconderis, exaudiet sapiētiam auris tua. Sermonem qui seminatur, in eius qui discit anima abscondi dicit, tanquam in terra: & hæc est plantatio spiritalis. Vnde etiam infert: Et applicabis cor tuum ad intelligentiam, applicabis autem ipsam ad admonitionem filio tuo. Anima enim animæ, & spiritus spiritui copulatus, per sermoni seminationem id quod deiectum est augent & viuificāt: filius autem est, quisquis eruditur, ex eo quod ei qui eum erudit, obediat. Fili, inquit, præscriptorum meorum ne obliuiscaris. Quòd si non est omnium cognitio, asinus ad lyram. vt ij dicunt qui prouerbiis vtuntur, vulgò sunt quæ D scripta sunt. Sues quidem certè magis delectantur lu- *Matth. 13.* to, quàm aqua munda. Propterea, inquit Dominus, loquor eis in parabolis, quod videntes non vident, & audientes non audiunt, & non intelligunt: non quòd eis Dominus præbeat ignorationem, sic enim sentire est nepharium, sed quòd eam quæ inerat, Propheticè *Luc. 19.* arguerit, & ea quæ dicebantur, non esse intellecturos indicarit. Iam autem cernitur ipse Seruator, qui ex redundanti copia, pro eius qui accipit viribus, quæ ex exercitatione seruis augentur, facultates distribuerat, reuersus cum eis rationem ponere, quando iis quidem qui eius pecuniam auxerant, qui in modico fuerant fideles, exceptis, eos super multa constituturum pollicitus, in Domini gaudium iussit ingredi: ei autem qui pecuniam ad fenerandum creditam occultauerat, & eam ipsam quam acceperat absque vllo emolumento reddebat, Serue, inquit, nequam & ignaue, oportebat te pecuniā meam dare numulariis, & ego veniens meā recepissem. Propter hęc seruus inutilis iniicietur in tenebras exteriores. Tu ergo fortis esto, ait quoque Pau- *2. Tim. 2.* lus, in gratia quæ est in Christo Iesu & quæ audiisti à me per multos testes, ea commitre fidelibus hominibus, qui quidem idonei erunt alios quoque docere. *Ibidem.* Et rursus: Stude teipsum Deo probum exhibere operarium, inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Si ambo ergo verbum prædicant, hic quidem scripto, ille verò voce, quomodo non sunt ambo admittēdi, qui effecerunt vt fides operetur per dilectionem? A culpa autem eius qui quod est optimum non elegit, Deus est prorsus alienus, & minimè eius causa. Iam verò illorum quidem munus est verbum fœnerari: horum autem, probare, & aut accipere, aut non. Iudicium autem in ipsis iudicatur. Sed prædicandi quidem scientia est quodammodo Angelica, vtrovis modo iuuans, seu per manum, seu per linguam operetur: quoniam qui seminat in spiritum, de spiritu metet vitam æternam. Quod autem bonum est facientes, ne simus pusillo & abiecto animo. In eum quidem certè qui diuina prouidētia in eam inciderit, confert ea quæ sunt maxima, principium fidei, vitæ rectè instituendæ promptum & alacre desiderium, veritatis appetitionem & ad eam incitationem, motum inquisitionis, vestigium cognitionis, & vt rem in pauca conferam, dat materiam & occasionem salutis. Qui autem in verbis veritatis germanè & syncerè sunt educati accepto vi- πίστιν tæ æternæ viatico, sublimes in cælum feruntur. Valde *2. Cor. 6.* itaque mirabiliter dicit Apostolus: Semper vos exhibentes vt Dei ministros, vt pauperes, multos autem ditantes: vt nihil habentes, & omnia possidentes. Os *1. Tim. 5.* nostrum apertum est ad vos. Testificor autem, inquit scribens ad Timotheum, coram Deo & Christo Iesu, & electis Angelis, vt hæc serues absque præiudicio, παράκλησιν nihil faciens secundum prouocationem. Necesse est ergo vtrósque eos probare seipsos: illum quidem an dignus sit qui dicat & monimēta relinquat: hūc verò, an iure possit audire & legere. Etiam Eucharistiam cùm quidam vt mos est diuiserint, permittunt vni- D cuique ex populo eius partem sumere. Ad accuratè enim perfectéque eligendum ac fugiendum, optima est conscientia. Firmum autem eius fundamētum, est recta vita, cum ea quæ conuenit doctrina: & sequi alios iam probatos & qui se rectè gesserunt, optimum est, & ad veritatem intelligendam, & ad exequanda mandata. Quemobrem qui comederit panem & bi- *1. Cor. 11.* berit calicē Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat & de calice bibat. Consequens est ergo, vt qui vt proximis prosit curam suscipit, consideret, nunquid audacter ac temerè, & aliqua in aliquos ductus æmulatione, ad docendū profiluerit: num gloriā aucu- E petur eius verbi communicatio: num hāc solam accipit mercedē, eorum qui audiunt salutem: num loquēdi ad gratiam, sordiúmq; acceptorum munerum criminationem effugerit, qui per literarum monimenta loquitur. Nunquā eīn in sermone adulationis fuimus, *1. Tim. 2.* sicut nouistis, inquit Apostolus, neq; in prætextu auaritiæ, Deus testis, neque quærentes gloriam ab hominibus, neque à vobis, neq; ab aliis, cùm possemus esse oneri vt Christi Apostoli: sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Eadē aūt ratione eis quoq; qui sunt diuinorū verborū participes, obseruandum est, num nimiū curiosi animi vitio inducti, tanquam vrbium ædificia visuri, ad id accedant, num veniāt vt sint rerū secularium participes, cùm audierint eos qui sunt Christo consecrati, ea quę sunt ad victum necessaria

necessaria lubenter communicare. Sed sunt ij quidem A hypocritæ, & ideo mittantur. Si quis autē non videri iustus, sed esse velit, oportet vt optima is sit conscientia. Si est ergo messis quidē multa, operarij verò pauci reuera orare oportet vt maxime sit plurium operariorum copia. Est autē duplex agricultura: vna quidem quæ scriptis non continetur, altera verò quæ continetur. Vtrouis autē modo Domini operarius præclarum frumentū seminauerit, & spicas auxerit & messuerit, verè diuinus aparebit agricola. Operamini, in- *Ioan. 6.* quit Dominus, non cibum qui perit, sed qui manet in *Matth. 5.* vitam æternam. Sumitur autem nutrimentum & per cibos & per verba: & reuera beati sunt pacifici, qui eos qui in hac vita & errore ab ignoratione oppugnā- B tur, contraria docendo transmouent, & traducunt ad pacem quæ est in Verbo, & vita quæ est ex Deo, & eos qui esuriunt iustitiam, panis distributione nutriūt. Sunt enim etiam animæ propria habentes nutrimenta, & aliæ quidem augentur per agnitionem & scientiam, aliæ verò per Græcam pascuntur philosophiam, cuius, quemadmodum nucum, non est quiduis esculentum. Qui autem plantat & irrigat, cùm eius qui auget sint ministri, in ministerio vnum sunt. Vnus- *1. Cor. 3.* quisque autem propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. Dei enim sumus cooperatores, Dei agricultura: Dei ædificatio estis, vt ait Apostolus. Neque verò permittendum est auditoribus vt C ex comparatione faciāt probationem: neque verbum tradendum est examinādum iis qui educati sunt in artibus omnis generis doctrinæ, & inflatorum argumētorum viribus animam iam habent præoccupatam, & κριτικὸν λόγον nundum exinanitam. Qui autem ex fide conuiuari in- iudicium rationabile: stituerit, is ad diuinorum verborum susceptionem firmes est ac stabilis, vt qui iudicium quod bona nititur alludit autem ad Moyſ. ratione, nempe fidem habeat. Eum autem hinc ex re- *Esai. 6.* dundanti copia sequitur persuasio. Hoc itaque erat *Galat. 6.* illud propheticum: Nisi crediderit is, non intelligetis. *Psal. 50.* Dum ergo tempus habemus, operemur bonum, maximè autem apud domesticos fidei. Vnusquisque autem eorum ex beati Dauidis sententia psallat gratias D agens: Asperges me Domine, hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditam mihi facies lætitiam, & exultatione exultabūt ossa humiliata. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Atque qui ad præsentes quidem dicit, & tempore probat, & iudicio iudicat, & discernit ab alijs eum qui potest audire, obseruans orationes, mores, consuetudines, vitam, motus, habitus, aspectum, fermonem, triuium, petram, viam quæ conculcatur, E terram fertilem, syluescentem regionem, & regionem benum ac feracem, & quæ colitur, & quæ potest multiplicare sementem. Qui autem per literarum moni- ἐξ ἀτελ menta loquitur, apud Deum sacramenti religione obstringitur, hæc in scriptis vociferans: Nec lucri gratia, nec inanis gloriæ causa, non vinci ab affectione, non quæstui seruire, non efferri voluptate, sed eorum qui legunt sola frui salute, cuius nec est in præsentia particeps, sed spe expectans eam quæ omnino reddenda est retributionem ab eo, qui operariis pollicitus est se redditurum mercedem pro meritis. Sed nec eum qui in virorum numerum adscriptus est, oportet desiderare remunerationem. Non enim qui sua benefacta iactauit, propter gloriationem accepit retributionem. Qui autem eorum quæ oportet aliquid facit propter remunerationem, aut vt rectè operans studens recipere, aut vt maleficus pœnam vitans, an non mundana tenetur consuetudine? Oportet autem Dominum, quoad eius fieri potest, imitari. Is autem fuerit qui Dei voluntati inseruit, qui cùm gratis acceperit, dat gratis satis magnam recipiens mercedem, ipsam vita institutionem. Non ingredietur autē, inquit, in sancta mer- *Deut. 23.* ces meretricis. Porrò autem prohibitum est offerre al- ἀλλαγμα. tari pretium canis. Cui autem mala educatione & doctrina obtusus est animæ oculus, vadat ad propriam lucem, ad veritatem, quæ in scriptis ea quæ non sunt B scripta indicat. Qui sitis, ite ad aquam dicit Esaias. *Esai. 55.* Et bibite aquā de vasis vestris, monet Solomon. Plato *Prou. 5.* itaque qui est ex Hebræis philosophus, iubet agricolas non irrigare, neque aquam ab alijs sumere, nisi cùm *Plat. 3. de leg.* prius apud se foderint vsque ad terram, quæ virginalis dicitur, terram aridam & aquæ expertem inuenerint. Inopiæ enim non succurrere, non iustum est: ocio autem ac socordiæ viaticum suppeditare, minimè est *Est apud Plat.* honestum: etiamsi onus quidem simul imponere ra- τὴν χρεμπτόμ. tioni esse consentaneum, simul autem portare non cō- *quod Clemēs hic dicit.* uenire dicebat Pythagoras. Simul autē accendit scri- κνιζούσαν. ptura igniculum animæ, & conueniētem oculum dirigit ad contemplationem, fortasse quidem etiam ali- quid immittens, vt is qui inserit agricola, id autē quod *1. Cor. 11.* inest excitans. Multi enim in nobis, ex diuini Apostoli sentētia, sunt infirmi & imbecilli, & dormiunt multi. Si autem nos ipsos diiudicaremus, non diiudicaremur. Non est autē hoc opus scriptura artificiosè comparata ad ostentationem, sed mihi ad senectutem reconduntur monimenta, obliuionis medicamentum, verè imago & adumbratio euidētium & animatarum illarum orationum quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quique reuera erant maximi pretij & æstimationis. Eorum vnus quidem in Græcia, Ionicus, alij verò in magna Græcia. Alter eorum erat ex Cæle syria, alter ex Ægypto, alij autem D ex Oriente, & eius alter quidem Assyrius, alter verò in Palæstina Hebræus ex alto ducta origine. Cùm autem in eum vltimū incidissem, erat autem primus potestate, conquieui in Ægypto, venans ea quæ latuerant. Sicula reuera apis, Prophetici & Apostolici prati flores decerpens, synceram quandam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum qui audiebant animis. Sed qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim à Petro & Iacobo & Ioanne & Paulo, sanctis Apostolis, filius à Patre accipiens, pauci autem sunt patribus similes, ad nos quoq; Deo volente peruenerunt, illa à maioribus data & apostolica deposituri semina. Rectè autem scio fore vt exul- E tent, non hac dico lætati expositione, sed sola ea obseruatione quæ est in annotatione. Est enim hæc, vt opinor, descriptio animæ desiderantis beatam ita conseruare traditionem vt non possit effugere. Filio autē *Græcè est* amante sapientiam, pater lætitia afficietur. Putei qui *ἀνάρσι, sed* exhauriuntur, emittūt aquam magis perspicuam: cor- *puto legendum.* rumpuntur autem ij quorum nullus est particeps. Fer- *ποιοῦσι.* rum quoque vsus seruat purius, vsus autem defectus ei *Matth. 5.* generat rubiginem. Vt semel enim dicam, exercitatio salubrem habitum ingenerat & spiritibus & corporibus. Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui accepti fuerint conuiuio. Quid enim iuuat sapiētia, quæ non sapientem efficit eum qui potest audire? Præterea

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem semper quoq; seruat Seruator, & semper operatur vt videt Patrem. Docens aliquis plus discit, & dicēs sæpe vnà audit cum ijs qui ipsum audiunt. Vnus est enim magister & eius qui discit, & eius qui audit, qui & mentem irrigat & rationem. Nunquid etiam prohibuit Dominus à bono feriari & sabbatum agere? Diuinis autem mysteriis & sancta illa luce impertiri illos concessit qui ea possent capere. Iam verò non reuelauit multis ea que non erant multorum, sed paucis quibus sciebat conuenire, qui & ea possent accipere, & ex eis informari. Arcana autem, sicut Deus, verbo ereduntur, non scripto. Quòd si quis dicat scriptum esse, Nihil occultum quod non manifestabitur: nihil opertum quod non reuelabitur: à nobis quoque audiat, ei qui occultè audit, occultum manifestatum iri: & ei qui secretè ea quæ traduntur potest seruare, apertum iri quod opertum est, vt veritas, & id quod multis est occultum, fiat paucis manifestū. Nam cur omnes nesciunt veritatem? Cur autem non est ab omnibus amata iustitia, si est omnium iustitia? Sed enim traduntur mysticè mysteria, vt sit etiam in ore loquētis id quod loquitur, potius autem in voce, sed in intelligentia, Dedit autem Deus Ecclesiæ alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Horum itáque meorum commentariorum scriptura, scio quàm sit imbecilla, si conferatur cum illo spiritu gratia pleno, quem vt audiremus digni fumus habiti: fuerit autem imago archetypum in memoriam reuocans, ei qui in thyrso ictus fuerit. Sapienti enim, inquit, loquere, & erit sapientior. Quinetiam habenti adijcietur. Profitetur autem, non arcana satis posse interpretari, multum abest, sed tantum in memoriam reuocare, siue aliquando obliti fuerimus, siue ne obliuiscamur. Multa autem recté scio effluxisse propter longitudinem temporis, vt quæ absque scriptis effugerint. Vnde memoriæ meæ imbecillitatem sublcuans, expositionem capita constituentem, salutare memoriæ monimentum mihi comparans, hac necessariò vsus sum descriptione. Sunt ergo quædam, quorum ne recordati quidem fumus: erat enim apud viros beatos magna quædam vis. Sunt etiam quædam non annotata, quæ cùm tempore manssissent, nunc effugerunt: aliqua autem quæ extinguebantur, vt quæ flaccescerent in ipsa cogitatione. Quoniam autem ijs qui non sunt probati, non facilè potest exhiberi eiusmodi ministerium: hæc monimentis suscitans, nonnulla quidem consultò prætermitto, timens scribere quæ etiam caui dicere, non vtique inuideqs, neque enim fas, sed ijs timens in ea incidere, ne in aliam fortè partem accipientes laberentur, & puero gladium, vt dicunt qui prouerbijs vtuntur, præbere inueniremur. Neque enim fieri potest vt quæ scripta sunt non elabantur, etiam si à me non edita manserint. Reuoluta autem, & vna semper voce, nempe ea quæ scripta est, vtentia, interroganti nihil amplius præter ea quæ scripta sunt, respondent. Necessariò enim semper auxilio indigent, aut eius qui scripsit aut alterius, qui eisdem insistit vestigiis. Sunt autem quædam, etiam quæ mihi tacitè significabit scriptura, & in aliis quidem insistet, alia verò tantùm dicet, conabitur aût & celàs dicere, & occultàs aperire, & tacens ostendere, & quę ab insignibus hęretibus decreta sancita sunt adducet, & aduersus ea dicet quęcunque ante propheticam contemplationem prius

Matth. 10. *Luc.* 11.

Ephe. 4.

Prou. 1.

dispensata esse oportet, quæ nobis procedet ex gloriosa & veneranda traditionis regula, ab ortu mundi progredientibus, ea quæ ex naturali contemplatione necessariò prius tractida sunt prius adducens, præpurgata, prius terra & à spinis & ab omni herba agricolæ ritu, ad plantandam vineam. Certamen enim est etiam præludium certaminis, & mysteria sunt ea quæ præcedunt mysteria. Neque verò verebuntur nostri commentarij vti iis quæ sunt pulcherrima ex philosophia, & iis quæ præcedunt disciplinis. Non enim solum propter Hebræos, & eos qui sunt sub lege, par est fieri Iudæum, sed etiam propter Græcos Græcum, vt omnes lucrifaciamus. Et in Epistola ad Colossenses: admonentes, inquit, omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Quanquam alioqui commentariorum descriptioni conuenit splendor contemplationis. Iam verò ipsa quoque bonarum disciplinarum copia est veluti quoddam condimentum Athletæ cibo permixtum, non delitias quidem captantis, sed bonum appetitum sumentis, laudis amorem. Psallentes quidem certè, nimis intensum grauitatis sonum modulatè remittimus. Quemadmodum autem qui volunt alloqui populum, hoc sæpenumerò faciunt per præconem, vt ea quæ dicuntur magis exaudiantur: ita hic quoque cùm ad multos habenda sit à nobis oratio quæ præcedit traditionem, adducendæ sunt opiniones & voces quæ eis in singulis resonant, per quas ij magis conuertentur qui audient. Et, vt paucis dicam, in multis quidem margaritis vna est. In multa autem piscium piscatione vnus est callionymus, tempore autem & labore eluceſcet veritas, si bonus obtigerit adiutor. Per homines enim diuinitùs plurima beneficia suppeditantur. Atque omnes quidem qui visu vtimur, ea quæ cadunt in ipsum contemplamur, sed alij aliorum gratia. Iam non similiter ouem contemplatur coquus & pastor. Ille quidem an sit pinguis diligenter scrutatur: hic verò lac ouis obseruat an sit generosum. Mulgeat quidem aliquis, si cibo egeat: vellus tondeat, si ei tegumento opus sit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ Græcorum doctrinæ. Nullam enim existimo scripturam adeò fortunatam præcedere, cui nullus omnino contradicat: sed illam existimandum est esse rationi consentaneam, cui nemo iurè contra dicit. Et actio simul & institutum est admittendum, non quod est à reprehensione alienum, sed quod nullus iure reprehendit. Non statim autem, si quis non principaliter efficit, hoc facit quòd id deuitet: sed id agit diuinam quandam sapienter adhibens dispensationem, & se rebus accommodans, & in omnem partem versus. Neque enim qui habet virtutem, via ad virtutem amplius opus habet: neq; qui valet viribus, eget instauratione. Quēadmodum enim terram prius rigāt agricolæ: ita etiam nos, eo quod ebibi potest ex Græcorū orationibus, id quod est in eis terrestre prius irrigam⁹, vt susciplat spiritale semen quod deiicitur, & id facilè possit alere. Continebūt aût hæ orationes, quæ dicuntur σύμματα, id est, stragulæ variéque contextæ, admixtam veritatē philosophiæ decretis, vel potius coopertam & abscōsam, sicut testa operitur id quod est in nuce esculētem. Fidei enim semina, solis, vt existimo, conuenit seruari fidei agricolis. Non me autem lauerunt ea etiam quæ ab aliquibus imperitè tumultuantibus iactātur, qui dicunt oportere in ijs versari quæ sunt maximè

1. Cor. 9. *Coloss.* 1.

χαντομαθίας τοῦ ῥητορικοῦ.

κατὰ περίστασιν οἰκονομικῶς.

Hunc dicit aliqui esse anthiam, alij ἰχθὺν ἱερὸν, *seu sacrum piscem.*

Deus fit

mè necessaria, & quæ fidem continent: externa autem & quæ sunt superuacanea transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in ijs quæ ad finem nihil conferunt. Alij autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, vt quæ profecta sit à maligno aliquo inuentore. Ego autem quod vitium quidem malam habeat naturam, nec alicuius boni esse agricola vnquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus quæ dicuntur σύμματα, tacitè significans aliqua ratione diuinę quoque prouidentiæ opus esse Philosophiam. De commentarijs autem, qui in temporibus necessarijs, Græcorum complexi sunt opinionem, tantùm dico ijs qui reprehendendi studio delectantur. Primùm quidem, etli sit inutilis philosophia, si eam esse inutilem confirmare vtile est, est vtilis. Deinde nec fieri potest, vt ij Græcos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur, si non vnà sigillatim ad ea aperienda descendant vsque ad cognitionem. Est enim vel maximè fide digna probatio quæ est cum experientia, quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio, eorū quæ sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet ad finē nō conferant, artifici tamen ornamentum afferunt. Et alioqui varia ac multiplex doctrina, & variè probat id quod adducitur, & Catechumenis admirationem afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata, ad eorum qui audiunt persuasionem deducit, & ad veritatem. Est autem fide digna eiusmodi animū permouēs persuasio, per quam qui sunt doctrinæ studiosi, quæ male exagitatur, suscipiunt veritatem, ad hoc vt neque ipsa Philosophia vitæ perniciem afferat, cùm sit rerum falsarum & malorum operum artifex, quam nonnulli falsò affirmarunt esse cuidentem veritatis imaginem, donum Græcis datum diuinitus: neq; nos à fide auellamur, à fraudulentæ artis veluti quibusdam decepti præstigijs, sed vt semel dicam, maiori integumento vtentes, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam vtcunque comparemus. Quinetiam ipsorum quoque dogmatum conflictus, dum inter se conferuntur, veritatem conciliat, vnde consequitur cognitio, nō quòd per principalem rationem ingressa sit Philosophia, sed quòd per eum fructum qui capitur ex cognitione, veræ comprehensionis firmam ac stabilem suscipiamus persuasionem, propter eorum quæ subintelliguntur scientiam. Taceo quòd hæ orationes multiplici ac varia doctrina in vnum corpus coagmentatæ, volunt ex arte celare semina cognitionis. Quemadmodū ergo qui studio tenetur venationis, postquam quæsijt, inuestigauit, indagauit, canes qui cursu persequerentur emisit, feram capit: ita etiam apparet verum dulcedine quæsitum, & labore paratum. Quánam ergo de causa sic tuos commentarios tibi ordinare visum est? Quoniam magnum est periculum, verè arcanam veræ Philosophiæ rationem, ijs propalare, qui profusè quidem ac petulanter, sed non iurè volunt cōtra omnes dicere, omnia autem nomina ac verba turpiter & indecorè eiaculantur, & seipsos fallentes, & eorū qui sibi adhærent oculos præstringentes. Hebræi enim signa quærunt, vt ait Apostolus, Græci autem sapientiam quærunt. Magna est autem turba eiusmodi: ac eorum quidem aliqui voluptatibus mancipati, cùm velint non credere, omni veneratione dignam irridentveritatem, barbariem habentes ludibrio. Aliqui autem alij seipsos erigentes, calumnias verbis inuenire contendunt, contentiosas comparantes quæstiones, dictiuncularum venatores, pusillarum quarundam artium æmulatores, litigato-

ἐπιχειροῦσι

1. Cor. 2.

λοιδορίαν καὶ ἐμπαιγμὸν λαμβάνουσι.

res, & iurgiorum consarcinatores, vt ait ille Abderitanus:

Lingua volubilis est hominum, est & fabula multa.
Dictorum omnimodum hinc atq; hinc diuisio multa est:
Quod verbum ediderit, te tale audire necesse est.

Ob hanc ergo artem se efferentes Sophistæ infelices, canoris quibusdam suis nugis garrientes, cùm in nominum delectu & certa dictionum compositione & connexione tota vita laborant, * cicadis apparent loquaciores, eos quibus pruriunt aures, non satis, vt mihi videtur, viriliter demulcentes & titillantes.

Verborum non stilla cadens, sed flumen, inertum.

Et certè quomodo veterum calceorum, imbecilla quidem sunt eis alia & diffluunt, sola autem eis restat lingua. Pulchrè autem eos insectans, scribit Solon Athenienſis:

Ad linguam aspicitis, & dulcia verba loquentis.
Quilibet ast vestrum vulpis vestigia figit.
Cuncta est vobis petulans mens.

Hoc vtique significat vox illa salutaris: Vulpes foueas habent, filius autem hominis non habet vbi caput reclinet. Soli enim, vt arbitror, qui credit, perfectè distincto ab ijs bestijs quæ dictæ sunt à Scriptura, eorum quæ sunt caput conquiescit, nempe benignum & mansuetum verbum, qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum: Dominus enim solus cognoscit disceptationes sapientum, quòd vanæ sunt: sapientes vtique Scriptura vocāte Sophistas, qui in dictionibus versantur & artibus superfluis. Vnde ipsi quoq; Græci, eos qui in re aliqua curiosè versantur, sapiētes simul & Sophistas denominatiuè appellarunt. Cratinus itaq; cùm in Archilochijs Poëtas recensuisset, ait: Vobis Sophistarum examen quod prodijt? Et similiter Iophon Comicus in Aulœdis Satyris, dicit de Rapsodis & aliquibus alijs:

Nanque intrant
Vnà Sophistarum caterua plurima.

De iis & similibus qui se inani dicendi genere exercuerunt, pulcherrimè dicit diuina scriptura, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentū abolebo. Homerus autem & fabrum vocat sapientem, & de Margite, si is vtique est, sic scribit:

Hanc nec artatorem Dij fossorémue crearunt,
Nec aliàue modo sapientem, atq; abfuit omnis.

Hesiodus autem cùm Linum Citharœdum dixisset esse cuiusuis sapientiæ peritum, nautam etiam non veretur dicere sapientem, scribens:

Nauicæ in arte aliquid qui nec sapit.

Daniel autem Propheta, Mysterium, inquit, quod rex rogat, non est sapiētum, magorum, incantatorum, Gazarenorū potestas vt regi annuncient, sed est Deus in cœlo reuelans. Quinetiam appellat sapientes Babylonis. Quòd autem scriptura Sapientiā appellet æquiuocè omnem mundanam siue sapientiam siue artem, aliæ autem sunt quæ per additionem & compositionem humana sint ratione excogitatæ, & quòd à Deo sit quæ arte fit & est sapiens excogitatio, manifestum erit, si hanc dictionē adiecerimus. Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Ecce vocaui Beseleēl filium Vri, filij Or de tribu Iuda, & impleui eum diuino spiritu sapientiæ, vt in omni opere excogitet & architecteatur, operetur aurū & argētū, & æs, & hyacinthum, & purpuram & coccinum, & vt operetur opera lapidea, & fabrilem artem lignorum, vsque ad illud, & omnia opera. Deinde verò generalem infert orationem: Et cuilibet intelligēti corde dedi intelligētiam,

Habetur in Græco, τερψίνων, *id est, turibus: sed puto legendum* τερψιγόων, *id est cicadis.* χαῖνα νέοι.

Matth. 8. *Luc.* 9.

Daniel. 2.

Exod. 31.

hoc est, ei qui potest susc̃ipere labore & exercitatione. Rursus autem apertè scriptum est ex nomine Domini: Et tu loquere omnibus sapientibus cogitatione, quos impleui spiritu sensus. Habent quidem aliquam peculiarem naturæ proprietatẽ, qui sunt sapientes cogitatione. Duplicem autem sensus spiritum accipiunt ab ea quæ est principalis sapientia, ij qui seipsos idoneos exhibuerunt. Qui persequuntur enim artes sordidas & illiberales, eo quod circa sensus excellit fruuntur. Auditu quidem, qui dicitur communiter musicus: tactu verò, figulus: & voce, cantor: olfactu, vnguentarius: visu, qui ea quę in sigillis exprimuntur est tornandi facultate præditus. Qui autẽ in doctrina versantur, suppeditatam habent consensionem, per quam Poëtæ modos, dictionem Rhetores, & syllogismos Dialectici, & Philosophi apprehendunt eam quæ ad se pertinet contemplationem. Ad inueniendum enim & excogitandum res est apta consensio, quæ etiam probabiliter animum applicare persuadet: animi autẽ auget applicationem vnà ad scientiam quoque exercitatio. Meritò ergo Apostolus variam ac multiplicem dixit Dei sapientiam, vt quæ multif[illegible]m multisque modis, per artem, per scientiam, per fidem, per Prophetiam, suam ostentat potentiam ad nostrum beneficiũ. Quoniam omnis sapientia à Domino, & cum ipso est in sęcula, vt dicit Iesu sapientia. Si enim prudẽtiam & sensum magna voce inuocaueris, & eam quæsieris sicut argenti thesauros, & prompto & alacri animo inuestigaris, intelliges Dei cultum, & sensum diuinum inuenies. Ad differentiam sensus qui versatur in Philosophia, dixit Propheta, quem præclarè ac magnificè docet scrutari ad profectum in Dei cultu & pietate in Deum. Ei autem opposuit sensum qui est in Dei cultu, cognitionem significans, & hęc dicens: Deus enim dat sapientiam ex ore suo, & sensum simul & prudentiam, & iustis instar thesauri recondit auxilium. Is enim qui à Philosophia fuere iustificati, auxilium tanquam thesaurus reconditur: ea quoque consensio quæ ducit ad Dei cultum & pietatem in Deum. Atque erat quidem ante Domini aduentum Philosophia Græcis necessaria ad iustitiam: nunc autem est vtilis ad Dei cultum & pietatem ijs qui fidem colligũt per demonstrationem. Quoniam pes, inquit, tuus non offendet, si quæ bona sunt ad Dei prouidẽtiam referas, siue Græca sint, siue nostra. Omnium enim bonorum Deus est causa: sed aliorum quidem principaliter, vt testamenti veteris & noui: aliorum autem per consequentiam, sicut Philosophię. Fortè autẽ principaliter tunc etiam Græcis data fuit, priusquã Dominus Græcos quoque vocasset. Nam ipsa quoque Græcos Pædagogi more docebat, sicut lex Hebræos ad Christũ. Præparat ergo Philosophia, ei viam muniens qui à Christo perficitur. Iam sapientiam, inquit Solomon, vallo circunda, & te exaltabit, corona autem voluptatis te proteget. Nam cùm tu eam per Philosophiam & multam rectam eruditionem lorica munieris, Sophistis inaccessam seruaueris. Atque est quidem vna via veritatis, sed in eam tanquã in fluuium perennem alia aliunde fluenta influunt. Diuinè ergo dictũ est: Audi fili mi, & mea verba susc̃ipe, vt sint tibi multæ vię vitę: vias enim sapientiæ doceo te, ne te deficiãt fontes qui ex ipsa terra scaturiũt. Quo quidem in loco vnius cuiusdam iusti vias plures salutares recensuit. Infert autẽ alias multorum multas iustorum vias, hoc modo id indicãs: Viæ autem iustorum splendent sicut lux. Fuerint autem mandata quoque, & quæ prius audiuntur disciplinæ, viæ & admonicula vitæ. Hierusalem Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos. Hierusalem autem exponitur visio pacis. Significat ergo propheticè, eos qui pacificè res sacras inspexerint, ad vocationem multis modis institui. Quid ergo? voluit quidem, nõ autem potuit? Quot autem modis? aut vbi? Bis, per Prophetas, & aduentum. Multiplicem ergo sapientiam ostendit dictio Quoties: & vnoquoquemodo qualitatis & quantitatis omnino seruat aliquos & in tempore & in sęculo: Quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terræ. Quòd si quis vim afforens, dicat: Ne animũ adhibe mulieri malæ, mel enim distillat à labijs mulieris meretricis, Græcam esse eruditionem, audiat quæ deinceps sequuntur: Quæ ad tempus vngit guttur suum. Philosophia autẽ non adulatur: quámnam ergo significet, eam quæ fornicata est dilucidè infert. Stultitiæ enim pedes deducunt eos qui ea vtuntur post mortem ad inferos: eius autem vestigia minimè sunt stabilia. Fac ergo vt via tua longè absit à stulta voluptate. Ne steteris ad fores domus ei⁹, vt non tradat alijs vitam tuam. Et protestatur: Deinde te pœnitebit in senectute, quando cõtritæ fuerint carnes tui corporis. Hic est enim finis stultæ voluptatis. Et hæc quidem ita se habent. Cùm autem dixerit: Ne sis multùm apud alienam, vti quidem, sed non immorari & permanere in doctrina seculari admonet. Verbo enim Domini præparant, ac prius instituunt, quæ temporibus conuenientibus vnicuique generationi vtiliter data sunt. Iam enim quidam ancillarum inescati amatorijs, contempserunt dominam Philosophiã, & ex ipsis alij quidem consenuerũt in Musica, alij verò in Geometria, alij autem in Grammatica, plurimi autem in Rhetorica. Sed quemadmodum liberales quæ stant in circulo disciplinæ, cõferunt ad Philosophiam quæ est ipsorum domina: ita etiam ipsa Philosophia conducit ad parandam sapientiã. Est enim Philosophia quidem exercitatio, Sapientia verò scientia rerum diuinarum & humanarum, & causarum ipsarum. Est enim sapientia domina Philosophiæ, sicut illa eius quæ prius auditur disciplinæ. Si enim Philosophia professitur continentiam & linguæ & ventris, & eorum quæ sunt sub ventrem, & est propter se eligenda: multò videbitur venerabilior & præstantior, si exerceatur propter Dei honorem & cognitionem. Eorum autem quæ dicta sunt, per hæc præbebit scriptura testimoniũ. Sara erat olim sterilis. Abrahæ autem vxor, cùm non páreret, Sara, ancillam suam nomine Agar Ægyptiam permittit Abrahæ ad liberorum susc̃eptionem. Sapiẽtia ergo quæ cum fideli cohabitat (fidelis autem & iustus reputatus est Abraham) erat adhuc sterilis & sine liberis in illa generatione, vt quæ nihil adhuc Abrahæ quod esset ex virtute peperisset: meritò autẽ volebat, vt qui proficiendi adhuc tempus haberet, cum mundi seu sęculi disciplina (per Ægyptum autem allegoricè significatur mũdus) prius cõgrederetur, postea aũt ad eam quoq; accedẽs diuina prouidẽtia gigneret Isaac. Interpretatur aũt Philo Agar quidẽ incolatũ: hic enim dictũ est, Ne multum sis apud alienã: Saram autẽ, meum principatũ. Licet ergo ei qui disciplinis prius est institutus, venire ad sapientiã, quæ vel maximè principatũ obtinet, à qua augetur gen⁹ Israëlitic̃ũ. Ex quib⁹ ostẽditur sapientiam esse docendi potestate præditam, ad quam peruenit Abraham, ex contemplatione cælestium transiens ad eam quæ ex Deo est fidem & iustitiam. Per Isaac autem id quod per se didicit indicatur. Quare etiam Christi typus inuenitur. Is fuit vir vnius vxoris,

vxoris, nempe Rebeccæ, quam transferant tolerãtiam. Dicitur autem Iacob congredi cum pluribus, vt qui exponatur exercitator. Sunt autem exercitationes per plura & differentia dogmata. Vnde hîc etiam nominatur Israël, qui reuera est vi perspiciendi præditus, vt qui sit multarum rerum peritus, & ad exercendum accommodatus. Fuerit etiam aliquid aliud quod significatur per tres illos priores patres, nempe esse firmum ac validum cognitionis signaculum, quod constat ex natura, & doctrina, & exercitatione. Habueris autem etiam aliam eorum quæ dicta sunt similitudinẽ, Thamar quæ sedit in triuio, & visa est esse meretrix, quam studiosus Iudas (exponitur autem potens, qui nihil relinquit quod non consideret ac scrutetur) considerauit, & ad eam declinauit, seruans eam quam habuit in Deum confessionem. Vnde etiã Abraham, cùm Sara æmularetur Agar, quæ erat in maiori quàm ipsa existimatione, vt qui secularis Philosophiæ solùm id quod est vtile elegisset, Ecce, inquit, ancilla in manibus tuis, vtere ea vt lubet. Quasi diceret: Secularem quidẽ amplector doctrinam, & vt iuniorem, & vt conseruam: scientiam autem tuam, vt perfectam dominam, honoro & colo. Et afflixit eã Sara, quod perinde est ac correxit & admonuit. Rectè itaque dictum est: Noli negligere disciplinam Domini, neque defatigeris cùm ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. Ac prædictæ quidem scripturæ in alijs locis examinatæ, alia mysteria adesse significant. Hinc ergo dicimus Philosophiam nuda ratione habere inquisitionem veritatis & naturæ eorum quæ sunt. Hæc autem est veritas de qua ipse dixit Dominus, Ego sum veritas. & rursus, Disciplinam quæ præcedit eã quæ est in Christo quietem, exercere mentem & excitare intelligentiam, generando ingenij acumen aptum ad inquirendum per veram Philosophiam, quam inuentam vel potius acceptam Mystæ habent ab ipsa veritate. Multùm autem confert promptitudo, ad videndum ea quæ oportet per exercitationem: mentis autem fuerint exercitatio ea quæ mente possunt percipi. Triplex autem eorum natura, quæ in quantis continuis, & quantis discretis, & ijs quæ sunt dicenda, consideratur. Quæ enim ex demonstrationibus conficitur oratio, perfectam animæ fidẽ facit eius quod consequitur, vt non putet id quod demonstratum est aliter se habere: nec sinit vt ijs succumbat quæ nobis per fraudem incurrunt. In his ergo disciplinis à sensilibus expurgatur & excitatur anima, vt possit veritatem perspicere. Educatio enim, & bona quæ seruatur eruditio, bonas efficit naturas: & bonæ naturæ talem susc̃ipientes disciplinam, fiunt adhuc prioribus meliores, cùm ad alia, tum ad gignendum, quemadmodum in alijs animalibus. Vnde etiam dicit: Vade ad formicam ô piger, & efficere illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimentum recondit tempore messis aduersus minas hyemis. aut: Vade ad apem, & disce eam esse opificem. Ipsa enim omne pratum depascens, vnum fauum generat. Si autẽ oras in cella penuaria, sicut docuit Dominus adorare spiritu, non vtique in sola domo versabitur œconomia, sed etiam in anima, quánam sint ei tribuenda, & quemadmodum, & quantum, & quánam sint reponẽda, & in ipsam recondenda, & quando ea afferenda, & apud quos. Non enim natura, sed disciplina viri boni & honesti fiunt, quemadmodum medici & gubernatores. Omnes itaque cõmuniter videmus vitem & equum, sed sciet quidem agricola, vitisne ad ferẽdum fructum bona sit an mala: & qui equorum habet cognitionem, facilè discernit ignauum vel celerem. Alios autem esse aliis natura ad virtutẽ aptiores, ostendunt quidẽ quædam studia eorũ qui sunt aliis natura aptiores: nullam autem ex virtute perfectionem arguunt eorũ qui sunt meliori natura, cùm etiã qui natura minimè apti sint ad virtutem, eam quam par est assecuti disciplinã, vel ad omne genus probitatis & honestatis peruenerint: & contrà, qui natura apti erant ad virtutem, euaserint mali negligentia & incuria. Nos rursus natura ad societatem & communicationem aptos iustósque Deus fabricatus est. Vnde nec iustum ex sola impositione oriri dicendum est: ex præcepto autem bonum opificij excitari intelligendũ est, cùm ex disciplina didicerit anima velle bonum eligere. Sed quemadmodum vel sine literis fidelem posse esse dicimus, ita quę in fide dicuntur posse intelligere eum qui non didicit confitemur. Quæ enim bene dicuntur admittere, aliena autẽ non admittere, non sola fides, sed quæ circa disciplinã versatur, fides efficit. Quòd si ignorantia, imperitia simul & insciti a, rerum diuinarum & humanarum scientiam æquè affert ac doctrina: at quemadmodũ in vitæ paupertate licet rectè viuere, ita etiam licet in abũdantiæ & facilius simul & celerius cum præcedentibus disciplinis liberalibus posse aliquem virtutem venari confitemur, quę tamen nõ est eiusmodi vt sine ijs capi non possit, sed tunc quoque ab ijs qui didicerunt, & sensus habent exercitatos. Odium enim, inquit Solomon, excitat contentio. Vias autem vitæ custodit disciplina, vt non decipiamur, neque circumueniamur ab ijs qui ad auditorũ perniciem improbam artem exercuerunt. Disciplina vagatur, inquit, inconfutabilis. Oportet autem arguendi & refellendi genus persequi, vt Sophistarum fallaces repellantur opiniones. Rectè profectò ac diuinè Anaxarchus scribit in libro de Regno: Multa ac varia doctrina multùm quidẽ iuuat, multùm autem lædit eum qui eam possidet. Iuuat quidem eũ qui dignus est, lædit autem eũ qui quiduis dicit vel in vniuerso populo. Oportet autem scire mensuram temporis. Hic est autem finis sapientiæ. Quicunque autem canunt pro foribus, etiamsi quid doctum cecinerint, non reputati sapientes opinionem subeunt stultitiæ. Et Hesiodus:

Musarum, reddunt hominem quæ multa loquentem
Diuinum, vocalem.

In verbis enim copiosum dicit multa loquentem, acrem autem ac vehemẽtem, vocalem, & diuinũ, eum qui est peritus, & Philosophus, & sciens veritatis. Apparet itaque priores illas liberales Græcorum disciplinas vnà cum ipsa Philosophia venire diuinitus ad homines, non principaliter, sed quemadmodum imbres erumpunt in terram bonam, & in simum, & super domos. Similiter autem germinat & herba & frumẽtum, & nascitur etiam ficus in monimentis, & si qua est arbor impudentior. Et quæ nascuntur, emergunt in figura eorum quæ vera sunt, quoniam eandem pluuiæ virtutem sunt assecuta, sed non eandem habuere grãtiam quam ea quæ in solo pingui nata sunt, vt quæ vel arefacta vel eunlsi fuerint. Porrò autem hîc quoque est vtilis parabola sementis, quam Dominus est interpretatus. Vnus enim est agricola terræ quæ est in hominibus, qui ex alto seminat à constitutione mundi alentia semina, qui vnoquoque tempore verbũ principale impluit, tempora autẽ & loca quæ susc̃eperunt, genuere differentiam. Et alioqui agricola non solum frumentum, etsi eius quoque sint plures differentiæ,

Gen. 32. Ibidem 32. — Ἰσραὴλ βλέπων θεόν.
Sap. 1. Prouer. 1. — σωτὴρ σοφίας.
Ibid. 38. — ἑταίρα.
Gen. 16. & 21. Prouer. 3. Heb. 12. — ἔλεγξις.
Iosue 14. — παιδεία.
Ecclesi. 11. Iosue. 10. — ἀγροικία.
Prouer. 6. — μυρμήκιον.
Ecclesi. 11. Iosue. 10. — ἀγροικία.
Prouer. 13. — νεῖκος ἐγείρει.
Prouer. 1. — ἀνεξέλεγκτος.
Prouer. 4. — ἀκρόασις.
Prouer. 13. — ἀκροατικός

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed etiam alia semina seminat, hordeum, fabas, pisa, cicer, & semina quæ olera in hortis producunt, & flores. Eiusdem est autem agriculturæ, & plãtandi officium, & operandi, quæcunque pertinent ad ipsã plantaria, hortos, & pomaria, & in summa, ad omnis generis arbores producendas & alendas. Similiter autem nõ solùm pascendarum ouium, sed & boum equorúmque & canum alendorum & curandarum apum artes omnes, & vt semel dicam, quæ in curandis gregibus animalibúsque nutriendis versantur, inter se quidem differunt eo quod est magis & minus: sed sunt omnes vitæ vtiles. Philosophiam autem non dico Stoicam, nec Platonicam, aut Epicureã, & Aristotelicam, sed quæcunque ab his sectis rectè dicta sunt, quæ docent iustitiam cum pia scientia, hoc totum selectum, dico Philosophiam: quæcunque autem ex humanis amputata cogitatis adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim. Iam verò illud quoque consideremus, quòd si quando rectè viuunt qui nesciunt benefacere, accidit enim vt benefaciant: nonnulli aut[em] per intelligentiam ad veritatis verbum feruntur tanquam ad scopum: Abraham autem nõ ex operibus iustificatus est, sed ex fide: nihil ergo eis post vitæ finem proderit, etiam si nunc rectè operentur, nisi fidem habeant. Propterea enim Græca voce expositę sunt scripturæ, vt nullũ vnquam ignorãtiæ possint prætextum afferre, cùm possint quæ sunt apud nos audire, si tantùm voluerint. Aliter dicit aliquis de veritate, aliter veritas seipsam interpretatur. Aliud est veritatis coniectura, & aliud veritas, aliud similitudo, aliud idipsum quod est. Et altera quidẽ accedit disciplina & exercitatione, altera verò potestate & fide. Est enim donum doctrina pietatis, gratia verò fides. Facientes enim Dei voluntatem cognoscimus.

Psal.117. Aperite ergo, inquit Scriptura, portas iustitię, vt in eas ingressus confitear Domino. Sed viæ quidem ad iustitiam, cùm Deus seruet multis modis, est enim bonus, sunt multæ & variæ, & ferentes ad viam Dominicam & portam. Quòd si viam regiam & ingressum quæris valida authoritate munitũ, audies: Hæc est porta Domini, iusti intrabunt in eam. Cùm ergo multæ apertæ sint portæ in iustitia, hæc fuit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi potestate prædita. Iam Clemens in epistola ad Corinthios, his verbis inquit, exponens differẽtiam eorum qui sunt probati in ecclesia: Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus. Ars autẽ Sophistica, quam sectari sunt Græci tanquam rem præclaram & magni faciendam, est potestas phantastica, seu quæ visione percipitur, verbis falsas opiniones tanquam veras ingenerans. Præbet enim ad persuadendum quidem dicendi artem, ad contendendum verò, litigandi ac decertandi. Artes ergo, si non fuerint cum Philosophia, fuerint cuilibet exitiales. Apertè itaque Plato malam artem appellauit Sophisticam, & eum sequens Aristoteles, eam quandam furandi artem pronunciat, vt quæ totum sapientiæ officium probabiliter auferat, & profiteatur sapientiam in qua nõ est versãta, nec in eam studium posuit. Vt paucis autem dicam: quemadmodum artis quidem dicendi principium, est id quod est probabile: officiũ verò, argumentum: & finis, persuasio: ita litigandi ac cõcertandi artis principiũ est id quod visum fuerit: officium verò, contentio: & finis, victoria. Eodem enim modo Sophisticę quoque artis principiũ quidem est id quod apparet, officium verò duplex, vnum quidem ex arte dicendi, quod cernitur perpetua oratione rem persequens: alterum verò ex Dialectica, interrogans: eius verò finis est obstupefactio & deductio ad admirationem. Et quæ rursus in scholis vulgò iactatur Dialectica, ostenditur Philosophi esse exercitatio in eo quod est opinabile, contradicendi facultatis gratia. Meritò ergo egregius Apostolus superuacaneas has artes dictionum vilipendens: Si quis non accedit, inquit, ad *1. Tim.6.* sanos sermones, doctrina autẽ aliqua est inflatus, nihil sciens, sed laborans circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, suspiciones malæ, concertationes hominum mente corruptorum, & priuatorum veritate. Vides quomodo in eos inuectus sit, Logicam, id est, quæ in sermone versatur, eorum artem morbum appellans, propter quam se efferunt, & magnificè circunspiciũt quibus cordi est hæc ars garrula & improba, siue sint Græci, siue etiam barbari Sophistæ. Pulcherrimè ergo dicit Tragicus Euripides in Phœnissis:

Iniqua verò oratio
In se ægra, pharmacis eget sapientibus.

Sanus enim dictus est sermo salutaris, cùm ipse sit veritas: & id quod sanum est semper, manet immortale. Quæ est autem ab eo quod est sanum & diuinum secretio, est impietas & letalis affectio. Hi sunt lupi rapaces tecti pellibus ouium, plagiarij, & diserti animarum abigei, qui clàm quidem furantur: sed fures esse conuincuntur, qui & dolo & vi nos conantur superare, qui nõ delectamur superuacaneis, vtpote quòd minus eis in dicendo valeamus.

Vir impeditus sæpe linguæ infantia,
Cùm iusta dixit, at diserto habet minus.
Quin ore quod bellè fluit, verissima
Surripiunt, appareant vt quæ haud decet,

inquit Tragœdia. Tales autem sunt litigiosi isti, siue sectas sectentur, siue artes nescio quas exerceant dialecticas. Isti sunt qui funiculos trahunt, inquit Scriptura, & nihil texunt, inanem laborem plurimi facientes, quem imposturam & astutiam ipse vocauit Apostolus, aptam ad erroris insidias. Sunt enim, inquit, multi *Tit.1.* inobedientes, vaniloqui, mẽtem decipientes. Nõ omnibus ergo dictũ est, Vos estis sal terræ. Sunt enim aliqui etiam ex ijs qui verbum audiunt, marinis piscibus *Matth.6.* similes, qui cum ab ipso ortu in falso nutriantur, salibus tamen ad condiendum indigent. Ego itaque vel lubentissimè admitto tragœdiam quæ dicit: O fili, rectè etiam dici possunt falsæ orationes, specie autẽ verborum verum vicerint. Sed non est hoc perfectissimum verum natura & factũ. Quisquis autem fuerit lingua quidem sapiens, res tamen semper existimo esse verbis præstantiores. Multis ergo placere minimè est expetendum. Quæ enim sunt illis iucunda, nos non exercemus. Quæ nos autem scimus, procul sunt ab illorum affectione. Ne simus, inquit Apostolus, inanis gloriæ *Gal.5.* cupidi, nos inuicem prouocantes, inuicem inuidẽtes. Sic itaque veri amator Plato, veluti à Deo incitatus dicit: Ego, inquit, sum eiusmodi vt nulli alij credam nisi rationi, quæ mihi consideranti optima visa fuerit. Eos ergo reprehendit qui absq; mente & scientia credunt opinionibus, vtpote quòd non oporteat relicta recta & sana ratione, ei credere quæ est falsi particeps. A veritate enim aberrasse malum est. Vera autem dicere, & ea quæ sunt opinari, bonum. Bonis autem inuiti quidem priuantur homines: priuantur tamen, vel circumuenti, vel præstigijs decepti, vel coacti, & cùm nõ crediderint. Atque qui credidit quidem, sua sponte capitur:

tur: circumuenitur autem qui in contrariam persuasionem traducitur, oblitus quòd alia quidem tempus, alia verò ratio aufert imprudẽti. Cogit autem sæpe dolor, & angor, & rursus contentio, & ira, postquam suscepta fuerit opinio. Postremò autẽ præstigijs decipiuntur, qui vel à voluptate sunt inducti, vel timore perterriti. Sunt autem mutationes omnes voluntariæ. Atque nihil quidem eorum vnquam acceperit scientia. Nonnulli autẽ qui se putant esse ingenioſos, nec Philosophiam attingere volunt, nec Dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solam & nudam fidem requirunt, perinde ac si cùm nullam vitis curam gesserint, velint ab initio statim botros accipere. *Ioan. 15.* Dicitur autẽ Dominus vitis allegoricè, à quo cum diligentia, & agri colendi arte, quæ fit ratione ac sermone, fructus est vindemiandus. Putare oportet, fodere, ligare, & reliqua facere. Falce, vt sentio, & ligone, & alijs rusticis instrumẽtis ad vitis curam opus est, vt nobis fructum producat esculentum. Quemadmodum autẽ in agricultura, ita etiam in medicina, ille vtiliter didicit qui varias attigit disciplinas, vt possit melius colere & curare. Ita hîc etiam eum bene & vtiliter eruditum existimo, qui omnia refert ad veritatem, adeò vt ex Geometria & Musica & ex Grammatica & ipsa Philosophia colligẽs quod est vtile, nullis insidijs interceptã seruet fidẽ. Porrò autẽ athleta, vt prius dictum est, contemnitur, qui se non prius instruxit ad certamen. Iam verò gubernatorem quoque laudamus qui multarum rerum habet experientiam, qui mores nouit multorum hominum, & medicum qui multa est expertus, qua ratione effingũt etiam empiricum. Qui autem singula refert ad rectam vitã, exempla afferens ex Græcis & ex barbaris, is valde peritus veritatis inuestigator, & multi reuera consilij, instar lapidis Indicis (is est autem Lydius) creditur posse discernere aurum adulterinũ à probo, & aptus esse ad separandum is qui ex nobis habet multam rerum experientiam & cognitionem, Sophisticam quidem à Philosophia, gymnatricem autem à gymnastica, & culinariam à medicina, & dicendi artẽ à Dialectica, quinetiam alias hæreſes quæ sunt in barbara Philosophia ab ipsa veritate. Quomodo autẽ non necesse est vt de ijs quæ intelligentia percipiuntur, tractet philosophando, qui Dei velit potentiam attingere? Quomodo autem non est etiam vtile diuidere voces quæ sunt ancipites, & quę in testamentis esse runtur æquiuocè? Ex amphibolia enim Dominus sapienter eludit diabolum in tempore tentationis, *Matth.4.* Nec ego hîc vtique video, quonam modo Philosophiæ & Dialecticæ inuentor, vt quidam existimant, inducitur deceptus tropo amphiboliæ. Si autem Prophetę & Apostoli artes non norant, per quas ostẽdunt exercitationes quæ sunt in Philosophia: at mens prophetici & docentis spiritus occultè loquens, propterea quòd non sint aures omnium intelligentes, artificiosas doctrinas exigit ad explicationem. Securè enim nouerunt illarum sensum Prophetæ & spiritus discipuli. Ex fide enim & quàm dici non potest facilè, dixit spiritus, sed non tam facilè percipere possunt ij qui non didicerunt. Præcepta autem, inquit, scribe dupliciter, nempe voluntate & cognitione respondendi verba veritatis ijs qui tibi proponũt. Quænam est autem respondendi, vel quæ etiam interrogandi scientia? Fuerit autẽ hæc dialectica. Quid verò, an non factum quoque est dicere? & facere ex verbo sit seu ratione? Si non enim verbo seu ratione agamus, citra rationem fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. Et nihil sine ipso factum est, inquit: Verbo, inquam, Deo seu ratione. An non etiam Dominus omnia fecit verbo seu ratione? Operantur autem etiam iumenta acta cogente metu. Num etiam qui vocantur Orthodoxi, bona opera aggrediuntur, nescięs quæ faciunt? Propterea ergo Seruator cùm panem accepisset, primùm locutus est, & egit gratias: deinde cùm panem fregisset apposuit, vt comedamus ex ratione, & cùm scripturas aguouerimus, vitam instituamus per obedientiam. *Ioan. 1.* *Matth. 26.* *1. Cor. 11.*

Quemadmodum autem qui mala vtuntur oratione, nihil differunt ab ijs qui malo facto vtuntur: calumnia enim est ministra gladij, & affert dolorẽ maledictum: ex quibus est vitæ euersio, hæc autem fuerint opera improbę orationis: ita etiam qui bona vtuntur oratione, propè accedunt ad eos qui bonis factis vtuntur. Recreat itaque animam oratio, & adhortatur ad honestatem. Beatus est autem qui pro dextra vtraq; manu vtitur. Neque ergo qui bene potest facere, est maledictis incessendus ab eo qui bene potest dicere: neq; est vituperandus qui bene potest dicere, ab eo qui bene facere potest. Faciat autem vterque id quod ei à natura est insitum. Quod autem alter factũ ostendit, hoc alter loquitur, beneficentiæ veluti viam præparans, & deducens auditores vt bene operẽtur. Est enim etiam salutaris oratio, sicut opus salutare. Atque iustitia quidem certè non consistit absq; oratione. Quemadmodum autem beneficio affici tollitur, si auferamus bene facere: ita tollitur obedientia & fides, si nec præceptũ, nec qui est ipsum explicaturus, simul assumãtur. Núc autem altero alterius gratia, & verbis & factis abũdamus. Ars autem contentiosa & Sophistica est penitus repudianda, quandoquidem ipsæ Sophistarum dictiones non solùm multorum oculos præstringunt & eos seducunt, sed nonnunquam etiã vim afferentes, Cadmeam referũt victoriam. Est enim longè verissimus ille Psalmus: Iustus viuet in finem, quoniam non videbit interitum, quando viderit sapientes morientes. *Psal.48.*

Quósnam autem dicit sapientes, audi ex Iesu sapientia: Non est sapientia improbitatis scientia. Iam autem dicit quam excogitarunt artes quæ in dicẽdo & differendo versantur. Quæres ergo apud malos sapientiam, *Prouer. 10.* & non inuenies. Et si rursus roges quænam ea est: Os iusti, inquit, distillabit tibi sapientiam. Dicitur autem ars Sophistica æquiuocè cum veritate sapientia. Meum autem est probabile, vt existimo, institutũ, verbo quidem ac ratione conuenienter viuere, ea autem quæ significantur intelligere: eloquentiam autem nunquam magnifacientem, contentũ esse si significetur id quod intelligitur. Quo autem nomine significetur id quod volo exponere, nihil mihi curæ est. Opem enim ferre vt seruentur ij qui seruari cupiunt, puto esse optimũ, non autem dictiunculas tanquam quædam ornamenta cõponere. Et si caueris, inquit Pythagoreus in Platonis Politico, ne sis de nominibus nimium solicitus, prudentia locupletior apparebis in senectute. Et rursus inuenies in Theæteto: Nominum autem & verborum facilitas, & nõ nimis accurata examinatio, vt plurimum nõ est sordida & illiberalis, sed eius potius contrarium: est autem nõnunquam etiam necessaria. Hæc quàm fieri potest breuissimè scriptura enunciauit, dicens: Ne multũ verseris in verbis. Dictio enim est tanquam vestis: at corporeæ res autem sunt carnes & nerui. Non oportet ergo maiorem vestis quàm salutis corporis curam gerere. Non solùm enim frugalis vitæ ratio, sed etiam à superuacaneo cultu ornatúque aliena oratio, exercenda est ei qui veram vitam elegit: siqui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem delitias vt dolosas & luxuriosas repudiamus, sicut vnguẽtũ & purpurã veteres lacedęmonij, dolosas quidẽ vestis, & dolosas vnctiones rectè reputãtes & nominãtes, quoniam nec honestus est ille cibi apparatus qui plura habet condimẽta quàm ea quę nutriunt: nec est bellus vrbanúsve orationis vsus, qui auditores magis potest delectare quàm iuuare. Musas existimare Sirenibus iucũdiores admonet Pythagoras, docens nõ cũ voluptate exercere sapientias, arguens autem deceptricem aliam animi oblectationem. Qui nauigando præteruectus est Sirenas, vnus sufficit: & qui Sphingi respondit, vnus alius, atque adeò si vultis, nullus. Non oportet ergo vnquam dilatare phylacteria vanam ambiendo & magnificiendo gloriam. Sufficit autem ei qui cognoscendi est potestate præditus, si ei vel vnus inuentus sit auditor. Potest itaq; audiri Pindarus scribens Bœotius: Non apud omnes licet veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentij vijs. Stimulus autem pugnæ est dominans oratio. Admodum
2. Tim. 2. ergo rectè nos vehementer admonet beatus Apostolus, ne verbis cõtendamus propter nihil vtile ad euersionem auditorum: prophanas autem vocum nouitates vitemus, ad plurimum enim proficiunt impietatis,
1. Cor. 3. & sermo eorum serpit vt cancer. Hæc ergo sapientia mundi, stultitia est apud Deum. Et horum sapientum cognoscit Deus cogitationes quòd vanæ sunt. Nemo
Hier. 9. ergo glorietur humana præcellens cogitatione. Rectè enim scriptum est in Hieremia: Ne glorietur sapiẽs in sapientia sua, & ne glorietur fortis in fortitudine sua, & ne glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, quòd intelligat & cognoscat, quòd ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium & iustitiam super terrã: quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus. Ne confidamus in nobis ipsis, sed in Deo qui suscitat mortuos, inquit Apostol': qui ex tanta morte nos eripuit, vt fides nostra non sit in sapientia
1. Cor. 2. hominum, sed in virtute Dei. Spiritalis enim dijudicat
Col. 2. omnia, ipse autem à nullo dijudicatur. Illa quoq; eius audio: Hæc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, neque subingrediatur qui deprædatur. Et rursus: Videte ne quis sit qui vos seducat per Philosophiam & inanem deceptionem, secundũ traditionem hominum, secundũ elementa mundi, & non secundum Christum. Philosophiam quidam nõ omnem, sed Epicuream, cuius etiam meminit Paulus in Actibus Apostolorum, reprehendens, quæ tollit prouidentiam, & in Deorum numerũ refert voluptatem, & si qua alia honore affecit elementa, quæ eis nõ constituens causam efficientem, ne visione quidem apprehendit opificem. Quinetiam Stoici, quorum ipse quoque meminit, nõ rectè dicunt, Deum, cùm sit corpus, vilissimam pertasisse materiam. Traditionem autem humanã, canoras dicit nugas quæ versantur in oratione. Quamobrem illa quoque scribit: Iuniores fugite quæstiones: sunt enim pueriles huiusmodi contentiones. Virtus autem non tenetur amore iuuenum, inquit Plato philosophus: & certamen nostrum, vt vult Gorgias Leontinus, duabus opus habet virtutibus, audacia & sapientia: audacia quidem, vt adeat periculum: sapiẽtia autem, vt discernat ænigma. Verbũ enim quemadmodum in Olympia præconium, vocat quidem eum qui vult, sed coronat eum qui potest esse inuictus, quoniam reuera Verbum non vult ociosum esse eum
Matth. 7. qui credidit. Quærite enim, inquit, & inuenietis: sed inquisitionem terminat inuentione, recentibus nugis exterminatis, inserta autem contemplatione quæ nostram fidem confirmat. Hoc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, ait Apostolus, vt
Col. 2. qui, quæ ab eis dicuntur, discernere scilicet didiceritis, & ijs quæ obijciuntur occurrere docti sitis. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum, in eo ambulate radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide. Est autem persuasio fidei confirmatio. Videte ne quis sit qui vos abducat ab fide in Christũ per philosophiam & inanem deceptionem, quæ tollit prouidentiam secundum traditionem hominum. Quæ est enim secundum traditionem diuinã philosophia, constituit & confirmat prouidentiam, qua sublata videtur fabula Seruatoris œconomia, cùm nos secundum elemẽta huius mũdi, & nõ secũdũ Christũ seramur. Quæ est enim Christo cõsentanea doctrina, & opificẽ Deũ esse asserit, & deducit prouidentiã vsq; ad singularia, & talem elementorum nouit esse naturam, vt in eam cadat ortus & mutatio, eáq; docet à Deo regi ad hoc vt vim assimilantem ac dispensantem habeant, adeò vt mens principalis omnem præcedat doctrinam. Elementa autem colunt, Diogenes quidem aërem, Thales verò aquam, Hippasus verò ignẽ & qui principia ponunt indiuidua, philosophiæ nomen suscipientes,
Philip. 1. impij quidam homunculi & voluptati dediti. Propterea oro, inquit, vt dilectio vestra adhuc magis & magis abundet in agnitione & omni sensu, ad hoc vt vos probetis quæ sunt potiora. Nam quando eramus, in-
Gal. 3. quit Apostolus, paruuli, sub elementis huius mundi eramus seruientes. Paruulus autem etiam si sit hæres, nihil differt à seruo vsque ad præfinitum tẽpus patris. Paruuli ergo sunt etiam Philosophi, nisi à Christo viri fiant. Si enim non futurus sit hæres cum filio liberæ, at est quidem certè semen Abrahæ, quod nõ ex promissione donum suscepit proprium. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. Quisquis enim est lactis particeps, non est peritus sermonis iustitiæ, cùm sit paruulus, & nondum sciat verbum per quod credidit & operatur, nec possit in ipso reddere
1. Thess. 2. rationem. Omnia autem probate, inquit Apostolus, & quod bonum est tenete. Spiritalibus dicens, qui omnia quæ dicuntur ex veritate dijudicant, vtrùm videantur, an sic veritati cohæreant. Inconfutabilis autem vagatur disciplina, & plagæ & reprehẽsiones dant disciplinam sapiẽtiæ, reprehensiones scilicet quæ sunt cum dilectione. Cor enim rectum exquirit cognitionem, quoniam qui quęrit Deum, cognitionem inuenit cum
1. Cor. 4. iustitia. Qui ipsam autem rectè quæsierunt, pacem inuenerunt. Et cognoscam non sermonẽ eorum qui inflati sunt, sed virtutem: eos qui sunt opinione sapientes, & se quidem esse putant, non autem sunt sapiẽtes, impetẽs hæc scribit: Non enim est in sermone regnum Dei. Non inquam in eo qui non est verus, sed opinione probabilis. In virtute autem dixit, seu potentia: sola enim est potẽs veritas. Et rursus: Si quis putat se nosse aliquid, nondum nouit sicut nosse oportet. Nũquam est enim veritas opinio. Sed cognitionis quidem opinio inflat & fastu replet, charitas autem ædificat, quæ non in opinione versatur, sed veritate. Vnde si quis di-
1. Cor. 8. ligit, is cognitus est, inquit. Quoniam autem non sola traditio est publica ei qui sensit sermonis magnificentiam, occultanda est sapientia quæ dicta est in mysterio, quam docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne linguam purgatur, vt possit dicere visionem: & linguam solùm, sed etiam aures castas nobis habere conuenit, si conemur fieri veritatis partici-

pes. Hæc mihi erant impedimẽto quominus scriberẽ,
Matth. 7. & nunc adhuc vereor, vt ait, ante porcos iácere margaritas, ne eas conculcẽt pedibus, & conuersi nos frãgant. Est enim difficile de vero lumine verè puros & perspicuos ostẽdere sermones suillis & indoctis auditoribus. His enim vix possunt apud vulgus vlla magis audiri ridicula: rursus autem apud ingeniosos magis admirabilia & Deum magis inspirantia. Animalis autem homo non susc ipit ea quæ sunt spiritus Dei: sunt enim ei stultitia. Sapientes autem ore non proferunt
Matth. 10. quæ in confessu cogitãt. Sed quod auditis, inquit Dominus, in aurem, prædicate super tecta, arcanas traditiones veræ cognitionis, quæ excelsè & excellenter explicantur, iubens suscipere, & sicut in aurem audiuimus, ita etiam tradere quibus oportet, non aũt omnibus passim tradere quæ eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed reuera commentariorum monimentorúmve descriptio, sunt quæcunque sparsim habent seminatã hîc & illic veritatem, vt eos lateant qui more graculorum passim ac temerè verba serunt. Postquam autem agricolam bonũ nacta fuerint, producet vnumquodque ex iis & edet frumentũ. Cùm vna sit itaque veritas (habet enim innumerabilia falsum diuerticula, quemadmodum Bacchæ quæ Penthei membra diuellerunt ac distulerũt) Philosophiæ tam barbaræ quàm Græcæ hæreses, vnaquæque id quod sortita est, tanquam totam iactat veritatẽ. Lucis autem, vt opinor, exortu omnia illuminantur. Vniuersi ergo Græci ac barbari quicunq; veritatem desiderarunt, alij quidem non paucas, alij verò partem aliquam, si modò vllam, veritates Verbi habere ostendi possunt. Atq; seculum quidem, temporis futurũ & præsens, quinetiam præteritum, instar momenti constituunt. Sed multò est potentior seculi veritas ad propria colligenda semina, etiamsi in terram alienam ceciderint. Permulta enim inuenimus ex his quę opinione recepta sunt, apud hęreses, quæ non sunt omnino absurdæ, nec excisam habent naturalẽ consequentiam, * vt quæ tanquam virum fœminæ Christum exciderint, etiam si certum sit & extra controuersiam eas esse dissimiles genere & tota veritate. Aut enim vt membrum, aut vt species, aut vt genus in vnum colligitur. Iam enim hypate quoque cùm sit Nete contraria, est tamen vna harmonia, & numerus par differt ab impari: in Arithmetica tamen ambo conueniunt, quemadmodum figura circulus, & triangulus, & quadratus, & quæcunque aliæ figuræ inter se differunt. Quinetiam in mundo vniuerso partes omnes, etiam si inter se differant, seruant eam quæ est cum toto coniunctionem & conuenientiã. Sic ergo & barbara & Græca Philosophia, æternæ veritatis aulsam quandam particulam, non è Bacchi mythologia, sed ex verbi quod semper est Theologia decerpsit. Qui autem diuisa rursus composuerit, & perfectum verbum vnum fecerit, scias futurum vt veritatem citra periculum contempletur.
Eccle. 1. Scriptum est itaque in Ecclesiaste: Et adieci sapientiam super omnes qui fuerunt antè me in Hierusalem, & cor meum vidit multa, sapientiam & cognitionem, parabolas & scientiam noui præterea. Et hoc quidem est electio spiritus, quòniam in multitudine sapientiæ est multitudo cognitionis. Qui est autem omnis generis sapientia præditus, is propriè fuerit virtutem cognoscendi assecutus. Iam verò scriptum est: Abundantia cognitionis sapientiæ, viuificabit eum qui est ex ipsa. Et rursus apertius confirmat ea quæ dicta sunt hoc dictum: Sunt omnia in conspectu eorum qui intelligunt. Omnia autem, sunt Græca & barbara. Al-

terutra autem non sunt vtique omnia. In conspectu
Prou. 7. autem sunt iis qui sensum volunt accipere. Eligite disciplinam, & non argentum, & cognitionem super aurum probatum. Eligite autem sensum quoque plus quàm aurum purum: melior est enim sapientia lapidibus preciosis. Quicquid autem est preciosum, non est precio cum ea conferendum. Dicunt autem Græci post Orpheum & Linum, & poëtas qui apud eos fuerunt antiquissimi, in admiratione fuisse habitos propter sapiẽtiam, primos septẽ qui cognominati fuerunt sapientes, quorum quatuor quidem fuerunt ex Asia, Tales Milesius, & Bias Prienus, & Pittacus Mitylenæus, & Cleobulus Lindius: duo autem ex Europa,
Cap. 1. Solon Athenien sis, & Chilo Lacedæmonius: septimum autem alij quidem dicunt esse Periandrum Corinthium, alij verò Anacharsim Scytham, alij verò Epimenidem Cretensem, quem Græcum Prophetam nouit Paulus, cuius etiam meminit in epistola ad Titum sic dicens: Dixit quidam ex ipsis proprius Propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Et testimonium hoc verum est. Vides quomodo etiam in Græcorum prophetis dat aliquid veritatis. Nec erubescit, & ad ædificationẽ, & ad aliquorum quam gerit curam disserens, vti Græcis poëmatibus. Itaque ad Corinthios (non enim hîc solum) dis-
1. Cor. 15. serẽs de resurrectione mortuorum, tragico iambo vsus est, dicens: Quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci, corrumpunt bonos mores colloquia praua. Alij autem Acusilaum Argiuum in septem sapientum numerum retulerũt: alij autem Pherecydem Syrum. Plato autem pro Periandro vt sapientia indigno, propterea quòd fuerit tyrannus, ponit Myson em Cheneum. Et quòd longè quidẽ infra Mosis ætatem fuerint Græcorum sapientes, ostendetur paulò pòst. Quòd autem modus eius quæ fuit apud eos Philosophiæ fuerit Hebraicus & ænigmaticus, iam considerandum est. Breuitatem itaque amplectebantur quæ est admonitoria, & quæ vtilissima. Iam Plato hunc modum dicit studiosè ac diligẽter fuisse consectatos, communiter quidem omnes Græcos, præcipuè autem Lacedæmonios & Cretenses, qui optimis legibus vtebantur. Atque illud quidem, Nosce teipsum, alij quidem existimarũt Chilonis: Chamæleo autem in libro de Diis, Thaletis: Aristoteles autem Pythiæ. Potest autem id iubere persequi cognitionem. Nam sine substantia vniuersorum non possunt nosci partes. Oportet autem ortum mundi diligenter inquirere, per quẽ poterit quoque disci natura hominis. Chiloni rursus Lacedæmonio tribuunt, Ne quid nimis. Strato autem in opere de inuentis, asscribit hoc dictum Stratodemo Tegeatæ: Didymus autem id censet esse Solonis, sicut
E etiam Cleobuli, Modus optimus. Illud autem Spondæ noxa præstò est, Cleomenes quidem in libro de Hesiodo, dicit prius fuisse dictũ ab Homero his verbis, Δαλάσσι δαλὸν πρὸ ἐγγυαᾶσθαι. Aristotelici autem existimant id fuisse Chilonis: Didymus aũt dicit id fuisse admonitionẽ Thaletis. Et deinde illud: Omnes homines mali, vel plurimi hominũ mali (hoc enim dictũ duobus modis effertur) Sotades Byzãtinus dicit esse Biantis. & illud: Omnia vincit diligens meditatio, volunt esse Periãdri. Similiter aũt admonitionem quæ dicit: Nosce occasionẽ, fuisse Pittaci. Solon aũt leges tulit Athenien sibus, Pittacus verò Mitylenæis. Tandẽ aũt Pythagoras Pherecydis familiaris, seipsum primus appellauit Philosophũ. Philosophiæ itaq;, post viros qui prius dicti sunt, tres fuere successiones, quæ no-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mina sumpserunt à locis in quibus versatæ sunt. Italica quidē, quæ deriuata est à Pythagora. Ionica verò, quæ à Thalete. Eleatica autem, quæ à Xenophane. Porrò autem Mnesarchi filius, Samius quidem erat, vt dicit Hippobotus: vt autem dicit Aristoxenus in vita Pythagoræ, & Aristarchus & Theopompus, erat Tuscus: vt autem Neanthes, Syrius, vel Tyrius, adeò vt explurimorum sententia Pythagoras esset genere barbarus. Quinetiam Thales, vt referunt Leander & Herodotus, erat Phœnix: vt autem nonnulli existimarunt, Milesius. Hic solus videtur esse congressus cum Prophetis Ægyptiorum. Eius autem nullus scribitur præceptor, quemadmodum nec Pherecydis Syri, cuius fuit discipulus Pythagoras. Sed Pythagoræ quidem, quæ Italica dicta est Philosophia, consenuit in Metaponto oppido Italiæ. Anaximander autem Praxidami filius, Milesius, succedit Thaleti. Ei Anaximenes Eurystrati Milesius. Post quem Anaxagoras Hegesibuli Clazomenius. Hic ex Ionia schola traduxit Athenas. Ei succedit Archelaus, quem audiuit Socrates.

διαπεφθαρ. ἐστιν ἀλλαχοῦ.

a *Ex his æquilonum declinauit lapicida.*

Græcum incantator, ait Timon in Sillis, propterea quòd à Physicis declinarit ad ea quæ ad mores pertinent. Socratē autem cùm audiisset, Antisthenes quidem sectam introduxit Cynicam. Plato autem secessit id Academiam. Apud Platonem philosophatus Aristoteles, cùm trantiisset in Lyceum, hæresim creat Paripateticam. Ei succedit Theophrastus, cui Stratō, cui Lycon, deinde Critolaus, deinde Diodorus. Platoni succedit Speusippus, ei Xenocrates, cui Polemō: Polemonis autem auditores fuere Crates & Crantor, in quos desiit vetus Academia. Crantoris autem fuit particeps Arcesilaus, à quo vsque ad Hegesilaum media floruit Academia. Deinde Carneades succedit Hegesilao, & qui deinceps sequuntur. Eleaticæ autē disciplinæ princeps fuit Zenophanes Colophonius, quem dicit. Timæus fuisse tempore Hieronis qui in Sicilia obtinuit dominatum, & Epicharmi Poëtæ. Apollodorus autem eum cùm natus esset quadragesima Olympiade, peruenisse vsque ad tempora Darij & Cyri. Xenophanis ergo fuit auditor Parmenides, eius Zeno, deinde Leucippus, deinde Democritus: Democriti autem autem auditores, Protagoras Abderitanus & Metrodorus Chius, cuius Diogenes Smyrneus, cuius Anaxarchus, eius autem Pyrrhon, cuius Nausiphanes: eius dicunt nonnulli discipulum fuisse Epicurum. Et hæc est quidem successio eorum qui fuerunt apud Græcos Philosophorum, tanquam in Epitome. Tempora autem eorum qui fuerunt principes & autores ipsorum Philosophiæ, sunt dicenda consequenter, vt in conferēdo estēdamus Hebræorū Philosophiā fuisse generationibus multis antiquiorē. Et de Xenophane quidē dictum est, qui fuit Eleaticæ princeps Philosophiæ. Thaletē aūt Eudemus in historiis astrologicis dicit prædixisse defectū Solis qui fuit eo tēpore quo inter se man' cōsuerūt Medi & Lydi, regnante quidē Cyaxarepatre Astyagis in Media Alyatte autem Crœsi, in Lydia. Ei autem congruit Herodotus quoque in primo. Sunt autem ea tempora circa quinquagesimam Olympiadem. Pithagoras aūt inuenitur tēpore Polycratis tyranni circa sexagesimā secundam Olympiadem. Solonis autem æmulator fuisse scribitur Mnesiphilus, cū quo versatus est Themistocles. Floruit autem Solon quadragesima sexta Olympiade. Heraclitus enim Bausonis filius persuasit Melanconiæ tyranno vt deponeret tyrannidem. Hic despexit regem Darium adhortantem vt veniret ad Persas. Hæc sunt quidem tempora eorum qui apud Græcos fuere antiquissimi sapientum & Philosophorum. Quod autem eorum plurimi fuerint & genere barbari, & à barbaris eruditi, quid opus est dicere? Siquidem Tuscum fuisse Pythagoram ostensum est. Phryx autem erat Antisthenes: & Orpheus, Odrysius vel Thrax. Homerum enim plurimi ostendunt Ægyptium. Thales autem cùm esset Phœnix genere, etiam cùm Ægyptiorū prophetis congressus esse dicitur: sicut etiam Pythagoras cū iis ipsis propter quos etiam fuit circuncisus, vt adyta ingrediens, Ægyptiorum mysticam disceret Philosophiam: & cum Chaldæorum & Magorum versatus est præstantissimis: & eam quæ nunc vocatur Ecclesiam, significat quod apud ipsum est ὁμιλουσων. Plato autem non it inficias, se ea quæ sunt præstantissima in Philosophia imercatum esse à barbaris, & se fatetur venisse in Ægyptum: in Phædone scribens, vndiquaque posse iuuari Philosophum. Magna quidem est, inquit, Græcia ó Cebes, ait ille, in qua sunt viri omni ex parte boni, multa sunt autem etiam genera barbarorum. Sic existimat Plato ex barbaris quoque esse aliquos Philosophos. Epicurus autem cōtrà existimat solos Græcos posse philosophari. Et in Conuiuio Plato laudans barbaros, vt qui philosophiam insigniter exercuerint, verè dicit: Et in multis aliis, & apud Græcos, & apud barbaros, quorum etiam sacra iam multa sacta sunt, propter eiusmodi filios. Clarum est autem barbaros eximiè semper honorasse suos legumlatores & præceptores, eos Deos appellantes. Bonas enim animas, vt dicit Plato, supercælesti loco relicto, sustinuisse venire in hunc tartarum, & corpore suscepto, malorum omnium quę sunt in generatione fuisse participes existimant, humani generis curam gerentes, quæ & leges tulerunt, & philosophiam prædicarunt, quo maius bonum ad hominum genus nunquam venit, nec veniet. Atque mihi quidem videntur cùm sensissent magna quæ per sapientes conferebantur beneficia, & eos coluisse, & publicè esse philosophati, & Bracmanes vniuersi, & Odrysæ, & Getæ. Quinetiam genus Aegyptium diligentissimè illos in Deos retulit, & Chaldæi, & Arabes qui dicti sunt Felices, & quicunque habitarunt Palæstinam, & non minimam Persici generis partem, & alia præter hæc genera innumerabilia. Clarum est autem inueniri semper Platonem magni facere barbaros, vt qui meminisset se & Pythagoram plurima eáque prestantissima & nobilissima dogmata didicisse apud barbaros. Et ideo dixit etiā, genera barbarorū, genera philosophorū barbarorū hominum cognoscens. Et in Phædro regē Aegyptium, & Thoyth nobis ostēdit sapientiorē: quē quidem nouit esse Mercuriū. Quinetiā in Charmide videtur quosdam scire Thraces, qui dicūtur animā facere immortalē. Narratur aūt Pythagoras quidē fuisse discipulus Sōchedis archiprophetæ Agyptij: Plato aūt Sechnuphidis Heliopolitani: Eudoxus aūt Cnidius Conuphidis, qui ipse quoque fuit Aegyptius. In Dialogo autē de anima, rursus videtur Plato agnoscere Prophetiā, introducēs Prophetā Lachesis orationē enunciātem, apud eas quæ sortiuntur animas prædicere: & in Timæo sapientissimū Platonem introducit discentem à barbaro. Ita autem se habet dictio: O Solō Solon, vos Græci semper estis pueri, senex autem nullus est Græcus, disciplinā enim nullam habetis canā. Democritus autem

ἀγνοεῖται ἐναντίως.

ἐμιμήσατο auditorium ἀνάκτων ὁμῶν ἀκούειν.

Plato in Phædone.

autē morales libros scripsit Babylonicos: dicitur enim Acicari, quam est interpretatus columnam suis scriptis adiunxisse: & possunt hæc ex ipso obseruari. Hæc autem dicit Democritus, cùm de seipso quidem certè scriberet, & de magna sua se iactaret doctrina: Ego ex iis qui meo tempore fuerunt, plures terras peragraui, ea quæ procul erant remota inquirens, & aëris & terræ vidi regiones plurimas, & homines doctos audiui plurimos, & in componendis cum demonstratione lineis nemo me adhuc superauit, nec qui Ægyptiorum quidem vocantur Arpedonaptæ. Cum his autem postremò octoginta annis fui in terra aliena. Adiit enim Babylonem, Persidem & Ægyptum, Magorum & Sacerdotum se præbens discipulum. Zoroastrem autem Magum Persam Pythagoras ostēdit. Qui Prodici hæresim persequuntur, gloriantur se arcanos libros huius viri possidere. Alexander autem in libro de Symbolis Pythagoricis, refert Pythagoram fuisse discipulum Nazareti Assyrij. Quidam eum existimant Ezechielem, sed non est, vt ostendetur postea: & vult prætetea Pythagoram Gallos audiisse & Brachmanas. Clearchus autem Peripateticus dicit se nosse quendam Iudæum cum quo versatus est Aristoteles. Heraclitus autem non humanitus, sed diuinitus potius dicit apparuisse Sibyllam. Aiunt itaque Delphis in curia ostendi petram quandam, super quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ ex Helicone venerat educata à Musis, cùm esset filia Lamiæ Sidoniæ. Serapion autem in versibus dicit ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam: & id quidem quod ex ea in aërem recessit post obitum, id esse quod in sortibus diuinat & augurijs: ex eo autem quod in terram mutatum est corpore, exorta, vt cōsentaneum est, herba, quæcunque eam bestiæ comedissent, cùm in eo loco essent, scribit perfectam futuri cognitionē per exta hominibus significasse. Eius autem animam existimat eam esse faciem quæ apparet in Luna. Et hæc quidem de Sibylla. Numa autem rex Romanorū erat quidem Pythagoreus, ex ijs autem quæ à Mose tradita sunt adiutus, prohibuit Romanis ne homini aut animali similem Dei facerent imaginem. Cùm itaque centum & septuaginta primis annis templa ædificarent, nulla imaginem nec affictam nec depictam fecere. Occultè enim eis indicarat Numa, quòd id quod est optimum, non alia ratione quàm sola mente vlli licet attingere. Philosophia ergo, res quædā valde vtilis, olim quidem floruit apud Barbaros, per gentes resplendens: postea autem venit etiam ad Græcos. Ei autem præfuerūt & Ægyptiorum Prophetæ, & Assyriorum Chaldæi, & Gallorum Druidæ, & Semanæi Bactrorum, & Celtarum ij qui philosophati sunt, & Persarum Magi, qui quidem Seruatoris quoque nostri ortum significauerunt, stella eos præcedente veniētes in Iudæam, & Indorū Gymnosophistæ, & alij philosophi Barbari. Est autem duplex eorum genus: alij enim ex iis vocantur Sarmanæ, alij verò Brachmanes. Et ex Sarmanis quidem, ij qui appellantur Allobij, neque vrbes habitāt, nec domos aut tecta habent: arborum autem induuntur corticibus, & glandes arborúmque baccas comedunt, & aquam bibunt manibus: non nuptias, non liberorum norunt procreationem, quemadmodum ij qui nunc vocātur Eneratitæ, id est, continentes. Sunt autem etiem ex Indis, qui Buttæ parent præceptis, quem propter insignem virtutem vt Deum honorarunt. Scytha autem erat etiam Anacharsis, qui scribitur Græcorum multis antecelluisse philosophis. Helanicus autē scribit Hyperboreos habitasse vsq; Riphæos montes, doceri autem ipsos iustitiam, non vescentes carnibus, sed arborū fructibus. Ii sexagenarios extra portas ducentes, tollunt de medio. Sunt autem etiam apud Germanos sacræ quæ vocantur mulieres, quæ fluuiorū vortices prospicientes, fluentorúmque sonitus ac circumuolutiones, futura coniiciunt & prædicunt. Eæ non permiserunt vt ipsi cum Cæsare pugnarent ante quàm noua Luna illuxisset. His omnibus Iudæū genus est longè antiquius, & eam quæ apud ipsos scriptis mandata est Philosophiam, cœpisse ante Græcam, multis verbis ostēdit Philo Pythagoreus. Quinetiam Aristobulus quoque Peripateticus, & alij cōplures, ne in eis nominatim persequendis immorer. Apertissimè autē scriptor Megasthenes, qui vixit cum Seleuco Nicatore, scribit in tertio rerum indicarum, omnia quidem quæ de natura dicta sunt à veteribus, dicuntur etiā ab iis qui extra Græciā philosophantur, partim quidē apud Indos à Brachmanis, partim verò in Syria ab iis qui vocantur Iudæi. Quidam autem fabulosius ex iis qui Idæi appellantur Dactyli, sapientes quosdam primos exortos esse dicūt, ad quos & Ephesiarū quæ dicuntur literarū, & eorum qui sunt in Musica numerorum refertur inuentio. Propter quam causam sunt apellati qui sunt apud musicos Dactyli. Phryges autem erant & barbari Idæi Dactyli. Herodotus autem refert Herculē, cùm fuisset vates & Physicus, ab Atlante Barbaro Phryge mundi suscepisse columnas. Hermippus autē Berytius vocat Chironē Centaurum sapientē. De quo etiam dicit qui scripsit Titanomachiam, quòd is primus

Ad iustum duxit mortalia secula, monstrans
Iusiurandum, & sacra Deum, ealique figuras.

Ab eo instituitur Achilles qui ducitur ad Iliū. Hippo autem filia Centauri, cum Æolo habitans, docuit eum naturæ contemplationem, patriam scientiam. De Hippone autem testatur quoque sic Euripides:

Diuina quæ primum quidem præsagiit
Oracula, atque per ortus syderum.

Apud hunc Æolum, Vlysses post Troiam captam hospitio excipitur. Obserua mihi tempora ad comparationem ætatis Mosis, & antiquissimè quæ eius tempore fuit philosophiæ. Non solius autem philosophię, sed etiam omnium ferè artium fuere inuentores Barbari. Primi itaque Ægyptij Astrologiam ad homines deduxere. Similiter autem etiam Chaldæi. Ægyptij rursus & lucernas primi accendere docuerunt, & annum in menses duodecim diuiserunt, & in tēplis cum mulieribus coire prohibuerunt, neq; ad sacra ab vxore illotis adeundum esse lege sanxerunt. Et rursus inuentores fuere Geometriæ. Sunt autem qui dicunt Cares, eam quæ ex astris colligitur, inuenisse præsciētiam. Augum aūt volatus primi Phryges obseruarunt. Aruspicinam aūt seu extispicinam perfectè tenuerunt qui fuere vicini Italiæ. Isauri autem & Arabes auguriis studuere, sicut Telmisenses ei quæ per somnia fit diuinationi. Hetrusci tubam, & Phryges tibiam excogitauere. Phryges enim erant Olympus & Marsias. Cadmus autem erat Phœnix, qui fuit Græcis literarum inuētor, vt ait Euphorus. Vnde etiam scribit Herodotus literas appellatas fuisse Phœnicias. Alij autem dicunt Phœnices & Syros primos excogitasse literas. Medicinam autem Apim Ægyptium indigenam, priúsquā Io veniret in Ægyptum: postea autem Æsculapium dicunt artem amplificasse. Atlas autem Libs, primus nauem est fabricatus, & mare

μιμνήσκεται

Universidad de Deusto
Biblioteca

natum vsit. Et rursus Celmis & Damnaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam, vt autem Hesiodus, Scytha. Ac Thraces quidem primi eam quæ ἀκμὴ vocatur inuenerunt: est autem incuruus gladius, & peltis primi vsi sunt in equis. Similiter autem Illirij quoque peltam inuenerunt. Præterea Canos siguinam excogitasse & calcem dicit Sanites: is fuit qui primus excogitauit clypeum. Cadmus autē Phœnix primus inuenit lapicidinam: in monte Pangeo excogitauit auri metalla. Iam verò aliud quoque genus, Cappadoces, primi inuenerunt id quod Nablium appellatur, quemadmodum Assyrij quoq; Dichordon. Carthaginenses autem primi construxerunt quadrirenam. Eam autem ex tempore, & absque vlla præmeditatione, fabricatus est Bosphorus. Medæa autem Æetæ filia, Colchis, prima pilos tingere excogitauit. Quinetiam Noropes (est autem gens Pæoniæ, nunc autem appellatur Norica) æs elaborarunt, & primi ferrum purgarunt: & Amycus Rex Bebrycum, lora pugilum, id est, cestus, primus excogitauit: & Olympus Mysius in musica harmoniam Lydiam artificiosè inuenit: & qui vocantur Troglodytæ, Sambucam instrumentum inuenere musicum. Aiunt autem obliquam quoque fistulam Satyrum inuenisse Phrygem: κρόμματα autē seu modos Olympum similiter Phrygem, quemadmodum Phrygiam harmoniam & mixophrygiam & mixolydiam Marsyam, qui erat eiusdem regionis cum iis qui antè dicti sunt, & Doricam Thamyrim Thracem excogitasse. Persas quoque primos audiuimus currum & lectum & pedum scabellum effecisse, & Sidonios triremem nauem ædificasse. Siculi quoque qui sunt in Italia primi inuenere Phormingem, quæ non multum differt à cithara: & inuenere crepitacula quæ dicuntur Crotala. Quinetiam tempore Semiramidis Regis Ægyptiorum, narrant inuentas fuisse vestes byssinas. Et primam scripsisse epistolas Atossam Persarum reginam dicit Hellanicus. Scamon quidem Mitylinæus & Theophrastus Eresius, & Cydippus Mantinæus, & præterea Antiphanes, & Aristodemus, & Aristoteles, quinetiam Philostephanus, & Strato quoque Peripateticus, in libris suis de iis quæ sunt inuenta hæc narrarunt. Ex his autem pauca adieci ad confirmandam inuentricem & vitæ vtilem naturam, quæ fuit apud Barbaros, à quibus, in studiis & rebus exercendis, Græci magnam accepere vtilitatem. Si quis autem vocem reprehendit barbaram, Mihi autem, inquit Anacharsis, omnes Græci Scythe sunt. Is autem erat qui apud Græcos in admiratione est habitus, qui dixit: Mihi indumētum est læna: cœna, lac & caseus. Vides barbaram philosophiam, quæ sūcta, non verba profitetur. Apostolus autem sic dicit: Et vos per linguam, si non rectè significātem vocē dederitis, quomodo cognoscetur quod dicitur? eritis enim in aërem loquentes. Tot, verbi gratia, genera linguarum sunt in mundo, & nihil est vocis expers. Si ergo non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus: & qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Vix certè tādem ad Græcos accessit componendarum orationum doctrina, & scriptura. Et Alemæon quidem Perithoi filius, Crotoniata, primus librum scripsit de natura. Alij autē Anaxagorā Hegesibuli filium Clazomeniū primum librum scriptū edidisse referunt. Modos autem poëmatibus primus adiecit, & Lacedæmoniorū leges numerosis versibus scripsit Terpander Antissæus. Dithyrambū aūt excogitauit Lassus Hermioneus, Hymnum Stesichorus Imeræus, Choream Alcman Lacedæmonius, Amatoria Anacreon Teius ὑπόρχημα, id est, canticum ad saltādum accommodatū Pindarus Thebanus. Et ἴαμβος quos vocant, primos cecinit in choro & cithara Timotheus Melesius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilochus Parius. Claudum aūt iambum Hipponax Ephesius. Et tragœdiam quidem Thespis Athenienſis, Comœdiam autē Sisarion Icariēus. Tēpora horum tradunt Grammatici. Longū autem fuerit ea accuratè adducere, cùm ipse mox ostēdatur Dionysius, nēpe Bacchus, propter quē celebrātur & Dionysia & spectacula, esse Mose posterior. Aiūt autem & quæ in schola fiunt orationes, & rhetoricas proprietates, inuenisse, & mercede primum iudicialē orationē alteri tradendā conscripsisse Antiphontem tribu Rhamnusium, vt dixit Diodorus. Apollodorus autē Cumanus primus Critici nomen suscepit, & appellatus est Grammaticus. Nonnulli autē dicunt Eratosthenem Cyrenæum. Quoniam autē duos edidit libros quos inscripsit Grammaticos, nominatus est Grammaticus, sicut nunc nominamus. Primus Praxiphanes Dionysiphanis filius Mitylenæus, & Zaleucus Locrus primus scibitur leges tulisse. Alij autem dicunt Menōtum filium Diospilyncei, is fuit post Danaum, decima generatione ab Inacho & Mose, vt paulò inferiùs ostendemus. Lycurgus autem multis annis pòst Troiam captam, qui fuit centum & quinquaginta annis ante Olympiades, tulit leges Lacedæmoniis. Solonis verò tempus prius diximus. Dracon autē, qui ipse quoque fuit legislator, inuenitur fuisse circa tricesimā nonam Olympiadem. Antilochus autem qui scripsit de omnibus viris doctis à Pythagoræ ætate vsque ad mortē Epicuri, quæ fuit decimo mensis Octobris, cōplectitur omnes annos trecentos duodecim. Præterea aiunt Phanothea Icarij vxorem inuenisse Heroicum hexametrū, alij verò Themin, vnam ex Titanidibus. Didymus autem in libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidē, primā ex mulieribus esse philosophatā, & scripsisse poëmata. Græca itaq; philosophia, vt aliqui quidē, casu vtcunque & exiliter veritatē, sed non omnem assequitur: vt alij autem volūt, mota est à diabolo. Nonnulli aūt vniuersam Philosophiā inferiores quasdā potestates inspirasse existimāt. Sed si non comprehendit quidē Græca Philosophia veritatis magnitudinē, & est adhuc imbecilla ad mandata Dñi exequēda, at maximè regali quidā certè doctrinæ viam præparat, vtcunque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendā veritatem confirmās eum qui opinatur prouidentiā. At, inquiunt, scriptū est, omnes qui fuerunt ante aduentum Dñi sunt fures & latrones. Omnes ergo hi qui in sermone continentur, qui fuerunt ante susceptam à Verbo carnem, exaudiuntur generaliter. Sed Prophetæ quidē, vt qui à Domino fuerunt missi & inspirati, non fures, sed ministri. Dicit itaque scriptura: Misit sapientia seruos suos conuocās cum alto præconio ad craterē vini. Philosophia aūt non missa est à Dño, sed venit, inquit, furto surrepta, vel à fure donata. Siue ergo potestas, aut Angel⁹ qui veritatis aliquid didicit, & in ea nō māsit, hæc inspirauit, & furto surrepta docuit: hoc fecit, nō quòd nescierit Dñs, qui fines eorum quæ futura sunt nouit ante cōstitutionem vniuscuiúsque essentiæ, sed quòd non prohibuerit. Tunc enim aliquā habuit vtilitatem furtum quod redibat ad homines, nō quòd is qui surripuit vtile sibi proponeret, sed prouidentia ad vtile dirigeret,

diligeret audacis cœpti euentum. Scio multos in nos assiduè insurgere, & id quod non prohibet, causam esse dicere. Furti enim causam esse dicūt eum qui non seruauit, vel eum qui non prohibuit: quemadmodum incendij, eum qui ignem non extinxit incipientem: & naufragij, gubernatorem, qui rudentem non contraxerit. Iam verò puniuntur à lege qui horū causæ sunt: nam in cuius potestate erat situm prohibere, in eum eius quod accidit culpa confertur. Ad eos autem dicimus, in faciendo, operando, & agendo, causam intelligi. Id autem quod non prohibet, hoc ipso remotum est ab operatione. Præterea causā quidem versatur in operatione, quemadmodum nauis ædificator in eo quòd fiat scapha. Domus autē ædificator, in eo quòd ædes construatur. Id autem quod non prohibet, ab eo quod sit, separatum est. Propterea ergo perficitur, quòd id quod potest prohibere, nō operatur nec prohibet. Quid enim operatur qui non prohibet? Iam verò ad absurdum quoque redit id quod ab eis dicitur: siquidem sauciationis causam esse dicent, non telum, sed clypeum, qui non prohibuit quo minus telum peruaderet. Neque enim furem, sed eum qui furtum non prohibuit, reprehendent. Ergo Græcorum quoque naues non Hectorem dicant combussisse, sed Achillem: quoniam cùm prohibere posset Hectorem, non prohibuit. Sed ille quidem propter iram (in eius autem potestate non erat irasci vel non irasci) & ignē non prohibuit, & fortè adiuuans causa fuit. * Diabolus autem cùm liberum haberet arbitrium, & duci posset pœnitentia & furari, ipse quoque furti causa est, non autem Dominus qui non prohibuit. Sed nec noxium erat donum, vt accederet prohibitio. Et si accuratè & subtiliter aduersus eos agendum est, sciant id quidem quod non prohibet, quod in furto factum esse dicimus, nullo modo esse causam: in id autem quod prohibet, causam culpámque conferri. Qui enim clypeo protegit, ei qui protegitur causa est ne saucietur, prohibens ipsum sauciari. Et Socrati dæmonium causa erat, non prohibens, sed adhortans, etsi non adhortaretur. Sec nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & † appetendi & aggrediendi, sed sit vitium inuoluntarium: vnde qui prohibuit quidem causa est: qui autem non prohibuit liberam animæ electionem, iustè iudicat, vt vel maximè quidem Deus nobis non sit causa vitij. Quoniam autem liberā electio & appetitio peccata primùm inchoat, falsa autem nonnunquàm dominatur opinio, aqua, cùm sit iustitia & ignorantia, recedere negligimus, iurè infliguntur supplicia. Febrire enim est inuoluntarium, sed cùm per se & propter suam intemperantiam febrierit, eum reprehendimus, vtpote quòd vitium sit inuoluntarium. Nemo enim malum eligit, quatenus malum: sed abductus ab ea quæ ineſt in ipso voluptate, id bonum ratus, suscipiendum existimat. Quæ cùm ita se habeant, & liberari ab ignoratione, & à mala & delectabili electione, & ante omnia non assentiri falacibus illis phantasiis & visis, situm est in nostra potestate. Latro autem & fur dicitur diabolus, qui Prophetis pseudoprophetas admiscuit, tanquam frumento zizania. Omnes ergo qui fuerunt ante Dominum, fures & latrones, non absolutè autē omnes homines, sed omnes pseudoprophetæ, & omnes qui nō propriè ab ipso missi sunt. Habuerunt autem pseudoprophetæ quòque furtum prophetæ nomē, cùm Prophetæ quidem essent, sed eius qui est mendax. Dicit enim Dñs: Vos ex patre vestro diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quoniā non est in ipso veritas. Cùm locutus fuerit falsum, ex propriis loquitur, quoniam mendax est & pater eius. In falsis autem vera quoq; aliqua dicebant pseudoprophetę. Et ij reuera prophetabant in ectasi, vt Apostatæ, eius, inquam, qui defecerat, ministri. Dicit autem Pastor quoque Angelus pœnitentiæ, ad Hermetem, de pseudopropheta: Quædam enim verba vera dicit: diabolus enim eum implet suo spiritu, si quem possit ex iustis frangere. Omnia ergo à superis in bonum dispensantur, vt per ecclesiam cognoscatur multiplex ac varia Dei sapientia, ex seculorum præscientia, quam fecit in Christo. Deo aūt nihil aduersatur, nec est quicquam ei contrarium, vt qui sit Dñs & omnipotēs. Quinetiam eorum qui defecerunt consilia & operationes, cùm sint singulares, fiunt quidem ex mala affectione, sicut morbi corporis: ab vniuersa autem ac generali prouidentia administrātur ad finem salubrem, etiamsi causa sit morbi efficiens. Est itáque maximum diuinæ prouidentiæ argumentum, non sinere vt vitium quod ex voluntaria defectione ortum est, inconducibile maneat & inutile, sed nec sit omnino noxium. Diuinæ enim sapientiæ & virtutis & potētiæ est officium, non solùm bona facere (hæc est enim, vt semel dicam, Dei natura, vt ignis calescere, & lucis illuminare) sed illud quoque maximè, vt id quod per malos aliquos excitatum est, ad bonum aliquem finem & vtilem deducat, & vtiliter iis quæ videntur mala vtatur, sicut eo quod ex tentatione processit testimonio. Est ergo etiam in philosophia, quæ furto surrepta & veluti à Prometheo, parū ignis aptū ad lumen qui vtiliter excitatur, & vestigium aliquod sapiētiæ, & motus à Deo. In his autē latrones & fures fuerint, qui sunt apud Græcos Philosophi, qui ante Dñi aduentum, à Prophetis Hebræis partes veritatis id minimè agnoscentes sumpserunt, sed sibi tanquam propria dogmata attribuerunt, & alia quidem adulterarunt, alia autem, superuacanea quadam diligentia, indoctè tanquam sapientes pronunciarunt, alia autem etiam inuenerunt. Fortè enim sensus quoque spiritum habuerunt. Assentitur autem scripturæ quoq; Aristoteles, qui dixit Sophisticam esse furem sapientiæ, sicut antè ostendimus. Apostolus autem: Quæ etiam loquimur, inquit, non in iis quæ doceri possunt humanæ sapientiæ verbis, sed in iis quæ doceri possunt, spiritus. De prophetis enim: Omnes, inquit, de plenitudine eius accepimus, Christi scilicet. Quare non sunt fures Prophetæ. Et doctrina mea, non est mea, inquit Dñs, sed eius qui misit me Patris. Et de furibus: Qui autem ex seipso, inquit, loquitur, gloriam propriam quærit. Tales autem sunt qui sibi placent Græci, & sunt arrogantes. Sapientes autē eos dicens scriptura, non reprehendit eos qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur. De his autem dicit: Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo. Infert itaq; Apostolus: Vbi sapiēs? vbi scriba? vbi inquisitor huius seculi? vt à scribis distingueret, huius seculi inquisitores ponens Philosophos ex gentibus. Nónne infatuauit Deus mundi sapientiā, quod perinde est ac stultam ostendit, & non veram, vt putabāt? Et si roges causam cur sibi viderentur sapiētes: propter cæcitatem cordis sui, inquit: quoniam in sapientia Dei, hoc est, quę per Prophetas est annunciata, non cognouit mundus, nēpe per sapientiam quæ loquitur per Prophetas, ipsum scilicet Deum, ipsi Deo visum est per prædicationem

stultitiæ, quę Græcis scilicet, videtur esse stultitia, falsos facere credentes. Quoniam Iudæi, inquit, signa
1. Cor. 1. petunt ad fidē, Græci aūt quærunt sapientiam, nempe orationes quæ vocantur ἀναγκαιοι, hoc est, necessariò concludentes, & alios scilicet syllogismos. Nos autem prædicamus Iesum Christū crucifixum, Iudæis quidē scandalū, quòd cùm sciāt prophetiā, non credāt euentui: Græcis aūt stultitiam: fabulosum enim esse existimant qui sibi videntur sapientes, & per hominem filiū Dei loqui, & Deum habere filiū, & eum esse passum: quo fit vt suæ opinionis anticipatio eis persuadeat vt non credant. Seruatoris enim aduentus, non stultos fecit & duros corde & infideles, sed prudētes, & aptos quibus persuadeatur & præterea fideles. Ostensi sunt aūt, ab eorum qui obedierunt voluntaria inclinatione separati, ij qui noluerunt parēre, & imprudentes & infideles & stulti. Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Num ergo, quod est etiam melius, existimandū est esse enuntiatiuum illud: Non infatuauit Deus sapientiā mundi, perinde ac nō stultā fecit, ne causa doritiei cordis à Deo eis facta videatur qui stultam fecit sapientiā? Omnino enim etsi sapientes essent, maiori culpę fuere obnoxij, qui prædicationi non crediderunt. Voluntaria enim est electio & delectus veritatis. Quinetiam illud: Perdam sapientiā sapientū, eius quæ contēnitur ac despicitur barbaræ philosophiæ oppositione dicit illustrasse, sicut etiam lucerna quæ à Sole illustratur discitur periisse, eo quòd non æqualem edat operationē. Cùm ergo omnes homines vocati sint, qui voluerunt obedire, nominati sunt vocati. Non est enim apud Deum iniustitia. Iam verò qui ex vtroque populo crediderunt, ij sunt populus peculiaris. Et in Actis Apostolorum hoc his verbis inueneris: Qui itaque verbum eius
Esai. 1. susceperunt, baptizati sunt. Qui aūt noluerunt parēre, seipsos scilicet abduxerūt. Ad eos dicit Prophetia: Et si velitis, & me audieritis, bona terræ comedetis: in nobis situm esse arguens & eligere & declinare. Dei autē sapientiā dixit Apostolus doctrinam quæ est ex Dño, vt veram philosophiam ostēdat tradi per Dominum.
Ephe. 4 Quinetiam qui sibi videtur sapiēs, habet quasdam admonitiones, quæ iubēt apud Apostolū induere nouū hominem, qui secundū Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Quamobrem deponentes mendacium, loquimini veritatē. Ne detis locū diabolo. Qui furabatur, nō amplius furetur, sed potiùs laboret operans bonū. Operari autē est adlaborare quærendo veritatem, nēpe eum ea quæ sermone fit beneficentia, vt impertiri possitis ei qui opus habet, & seculares copias & diuinam sapientiā. Vult enim verbum doceri, & argentum mensis dari perfectè examinatū, vt detur fœnori. Vnde infert: Turpe Verbum ex ore vestro non
σαπρὸς, putridum, πῶσις. exeat. Id autem turpe est, quod procedit ex opinione quam de se quis concipit: sed si quod est bonū ad ædificationē vtilitatis, vt det gratiā audientibus. Boni aūt Dei, bonū sit verbum necesse est. Quomodo aūt non est bonum quod saluū facit? Quòd itaque testimonio comprobetur Græcos vera quædā habere dogmata, hinc quoq; licēt considerare. Scribitur in Actis Apo-
Act. 17. στάσεως. Paulum hæc dicere ad Areopagitas: Superstitiosiores vos video. Præteriēs enim & vidēs simulacra vestra, inueni & aram in qua scriptū erat, Ignotō Deo. Quē ergo ignorātes colitis, eum vobis annūcio. Deus enim qui fecit mundū & omnia quæ in ipso sunt, hic cæli & terræ cùm sit Dñs, non in manufactis templis habitat, nec à manibus humanis colitur, indigens aliquo, cùm ipse det omnibus vitam & inspirationē & omnia, fecit-

A que ex vno omne genus hominū inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiēs statuta tēpora & terminos habitationis eorum, quærere Deum si fortè attrectent aut inueniāt, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrū. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidam vestrorum poëtarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Ex quibus clarum est quòd euam poëticis vtens exemplis, ex Arati fœnomenis approbat quæ apud Græcos rectè dicta sunt, & per ignotum Deum, honorari quidem per circumlocutionem à Græcis opificem Deum significauit, ex agnitione autem oportere per filium ac- Act. 26.
B cipere & discere. Misi ergo propterea te ad gentes, aperire, inquit, oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & à potestate Satanæ ad Deum, vt ipsi accipiāt remissionē peccatorū & hæreditatē in ijs qui sunt fide sanctificati in me. Si ergo sunt qui aperiuntur oculi cęcorum. Patris per filiū agnitio, est circumlocutionis Græcæ comprehensio: & conuerti à potestate Satanæ, est mutari à peccato, per quod introducta erat seruitus. Nec tamen absolutè omnem susceipimus Philosophiā, sed illam de qua apud Platonem quoq; dicit Socrates. Sunt enim, vt aiunt, in mysteriis, multi qui- Matth. 22.
C dem qui gestant ferulam, pauci verò Bacchi: multos quidem esse vocatos, paucos autem electos tacitè significans. Apertè itaq; subiungit: Si autem ea quidem sententia non sunt alij, quàm qui rectè sunt philosophati, à quib' ego quidē, quoad eius à me fieri potuit, in vita nunquam abfui, sed vt ex eis essem omni ratione omnem adhibui diligentiam. An autem rectè adhibuerim, & quid perfecerimus, cùm illuc venerimus apertè sciemus, si Deus velit, paulò pòst. An non tibi videtur fidei ex scripturis Hebraicis eam quæ est post mortem iusti spem declarare? Et in Demodoco, si modò est opus Platonis: Nec existimes me dicere philo- ἐπιτυχίας.
sophari, in artes incumbentem viuere, nec multa discere appetentem: nam ego quidem hoc probrum esse ducebam. Sciēbat enim, vt existimo, eum multarum rerum scientem mentem iam habere qui docet, vt est
D Heracliti sententia. Et in quinto de republica: Hos ergo, inquit, omnes, & alios quarundam eiusmodi rerum, & nescio quarum artium Mathematicos, ponemus Philosophos? Nequaquam, inquit, sed similes Philosophis. Veros autem, inquit, quósnam dicis? Eos, inquam ego, qui veritatis delectantur contemplatione. Non enim in Geometria, quæ postulata habet & positiones, est Philosophia. Neque in Musica, quæ quidem est coniecturalis: neque in Astronomia, quæ naturalibus & fluentibus & verisimilibus est referta rationibus: sed est ipsius boni per scientiam & veritatem, cùm aliæ quidem sint boni viæ, sed tan- ἐγκύκλιον.
quam ad bonum. Quare nec ipse doctrinæ orbem,
E quem vocant encyclopædian, dat ad bonum conferre, sed opem ferre ad excitandam & exercendam animam ad ea quæ percipiuntur intelligentia. Siue ergo κατὰ συμβεβηκὸς
dicunt Græcos diuinæ Philosophiæ esse casu aliquid eloquios: casus est diuinæ œconomiæ. Non enim propter eam quę nobiscum intercedit contentionem, ἐνδοξος.
casum quis in Deos referet. Siue quòd præfixum scopum sint assecuti, ea assecutio non est expers pro- κατὰ συνεργίαν.
uidentiæ. Siue rursus dicat Græcos naturalem habuisse notionem, vnum naturæ cognoscimus opificem, qua ratione esse quoque naturalem diximus iustitiam. Siue mentem habuisse communem: quibus sit eius pater, & quæ sit in mētis distributione iustitia μεταφόρως.
cōsideremus. Nam siue quis dixerit μεταφόρως, hoc est, prælocutionē seu prædictionē, & causæ συνεκφωνεῖ

A id est, coniunctam explicationē, dicit species prophe- στωικῶν-
τικὰ ἰδιώματα.
tiæ. Atque per veritatis quidem apparētem speciē alij dicunt quædā dicta esse à Philosophis. De nobis itaq; dicit diuinus Apostolus: Videmus enim nunc tanquā 1. Cor. 13.
per speculum, per eam quæ est in ipso reflexionē nos ipsos cognoscentes, & ex ea quæ est in nobis diuinitate efficiētem causam, quoad eius potest fieri, vnà contemplantes. Vidisti enim, inquit, fratrem tuum, vidisti Deum tuum, Seruatorem puto Deum nunc nobis dictum esse. Post carnem autem depositam, facie ad faciem, tunc iam definitè & comprehensè, quando cor ἐμφατικὴ καὶ διαφανῆ.
purum fuerit. Et per apparentem quidem speciem & pellucentem Deum vident, qui apud Græcos exactè
B sunt philosophati. Tales enim sunt quæ ex imbecillitate cernūtur phātasiæ seu visiones, quēadmodū visio cernitur in aquis, & videmus per perlucida & perspicua corpora. Rectè ergo Solomō: Qui seminat, inquit, Prouer. 11.
iustitiam, operatur fidem. Sunt autem qui plura seminant, ij qui plura faciūt. Et rursus: Curam gere eorum Prouer. 27.
ἄριμοι.
quæ sunt in campo viridia, & tondebis herbam, & collige fœnum maturum, vt habeas oues ad vestimētum. Vides quemadmodum externi quoque integumēti & custodiæ sit cura gerenda. Scienter autem agnoscas animas gregis tui. Quando enim gentes quæ legem non Rom. 1.
habent, natura quæ sunt legis faciunt, ij non habentes legem sibi ipsis sunt lex, præputio seruante Legis iusti-
C ficationes ex sententia Apostoli, & ante Legem & ante Aduentum. Tanquam comparationem autem faciens Philosophorum cum ijs qui vocantur Hæretici, admodum dilucidè: Melior est, inquit Verbū, amicus pro- Prouer. 27.
Prouer. 10.
pè, quàm frater longè habitans. Qui autem falsis innititur, is pascit ventos, & persequitur aues pennatas. Nō existimo Verbum nunc dicere Philosophiam, cùm in multis probabiliter argumentetur, & probabiliter loquatur philosophia, sed insectatur hæreses. Infert itaque: Reliquit enim vias suæ vineæ, in semitis autē propriæ agriculturæ aberrauit. Eæ autem sunt quæ ecclesiam relinquunt ab initio. Iam verò qui cęcidit in hæresim, trāsit per solitudinē sine aqua, eo qui verè Deus
D est relicto, à Deo desertus, aquam quærens sine aqua, inhabitabilem & sitibundam terram peruadens, colligens manibus sterilitatem fructuum. Et ijs qui carent prudentia: Iubeo, inquit Sapientia, ijs qui versantur in hæresibus, dicens scilicet: Panes absconsos lubēter tangite, & aquam furti dulcem, panem & vinum, non in aliquibus alijs, quàm in ijs quæ pane & vino, in oblatione, non ex regula ecclesiæ, vtūtur hæresibus, apertè ponente Scriptura. Sunt enim qui sola aqua vtuntur Prouerb. 8.
Hi hæretici vocantur ἀπὸ τοῦ ὕδατος.
in Eucharistia. Sed resilias, ne diu moreris in loco eius: locum synagogam, non autem ecclesiam, æquiuocè appellauit. Deinde acclamat: Ita enim traijcies aquam alienam: baptisma hæreticum, non conuenientem &
E germanam aquam reputans. Et transmeabis fluuium alienum, qui in mare defert & detrahit, in quod emittitur qui diuertit ab ea stabilitate quæ est in veritate, rursus confluens ad gentiles & inordinatos vitæ fluctus. Quemadmodum autē multi homines qui nauem trahunt, non dici possunt multæ causæ, sed vna causa ex multis: nō est enim vnusquisque causa vt nauis trahatur, sed cum alijs: ita etiam Philosophia confert ad comprehendendam veritatem, cùm sit inquisitio veritatis, non quòd sit causa comprehensionis, sed causa cum alijs, & adiuuans, & fortè etiam causa adiuuans. Quemadmodum autem cùm beatum esse vnū sit, eius causæ sunt virtutes quæ sunt plures: & quēadmodum eius quod est calefieri, & Sol & ignis & balneū & ve-

F stis: ita cùm sit vna veritas, multa sunt quæ conferūt ad eius inquisitionem, inuentio autē est per filium. Et siquidem rectè consideremus, potestate vna est virtus, secundū autē vt ea cùm his quidem insit rebus, dicatur prudentia, in illis autem temperantia, in alijs verò animi magnitudo vel iustitia. Eadem autem ratione cùm sit vna quoque veritas, in Geometria, Geometriæ ve- ἀναφορικὸς.
ritas, in Musica autem, Musicę, & in recta philosophia fuerit Græca veritas. Sola autem hæc est præcipua veritas quæ manibus tradi non potest, quam docemur à Dei filio. Hoc modo dicimus de vna & eadē drachma, si data quidem fuerit nautæ, naulum: si Publicano, vectigal: & ei qui domum locat, merces conductæ
B domus: præceptori, operæ merces: & ei qui vendit, arrha. Vnaquæque autem siue virtus, siue etiam veritas vniuocè vocetur, causa est solius qui per se est effectus. Per coniunctum autem earum vsum fit beatè viuere. Non enim ex nominibus beati fuerimus, cùm re- ἐπίγνωσιν.
ctam viam dicamus beatitudinem, & beatum cui virtute exornata est anima. Quòd si etiam Philosophia opem fert eminus inuentioni veritatis, varijs notioni- ἐπιβολάς.
bus tendens ad nostrā cognitionē quæ proximè attin- λογικῶς.
git veritatem: at ei opem fert qui ex Verbo seu ratione studuerit conari apprehendere cognitionem. Et à nostra separatur Græca veritas, etiamsi sit idem nomen sortita, & propter magnitudinē cognitionis, & demō-
C strationē magis principalē, & diuinā virtutem, & quæ sunt similia. A Deo enim docti sumus, qui literas verè sacras à filio Dei discemur: vnde nec similiter mouent animas, sed diuersā doctrina. Quòd si propter eos qui lubēter reprehendūt, oportebit nos distinguere, cùm dicamus. Philosophiam adiuuantē causam & cooperatricem veræ comprehensionis, cùm sit inquisitio veritatis, fatebimur eam esse disciplinam quæ præcedit τὸ γνωστικὸν.
vim cognoscendi, non causam statuentes eam quæ est causa adiuuans, neque continens, id quod adiuuat cooparatur, nec perinde ac non sit veritas absque philosophia. Nam omnes ferè absque disciplinarū orbe & Græca philosophia, alij autem etiā absque literis, diuina & barbara moti philosophia, potestate eum qui de Deo est per fidem accepimus sermonē, eruditi sapientia quæ per se operatur. Quod autem facit cum alio, cùm sit imperfectum vt per se operetur, cooperantem & adiuuantem causam dicimus, vt quod sit nominatum causa eò quòd vnà venerit cum alio, per se autem non possit præbere verum effectū. Quanquam per se quoque aliquando Græcos iustificabat Philosophia, sed non ad vniuersam ac generalem iustitiā, ad quam cooperatrix & adiutrix inuenitur, sicut primus & se- γραμματικὸς.
cundus gradus ei qui ascendit in cœnaculū, & Gram-
D maticus ei qui est philosophaturus. Nō quòd per eius ablationem, vniuerso ac generali verbo desit aliquid, vel perimatur veritas. Nam & visus & auditus & vox confert ad veritatem. Mens autem est quæ eam ap- προσφυῶς.
positè & naturaliter cognoscit. Sed ex ijs quidem quę adiuuant & cooperantur, alia quidem maiorem, alia verò minorem vim afferunt. Perspicuitas itaq; opem ἀφελίαν.
fert ad tradendam veritatem: & dialectica, ne prosternamur ab hæresibus quæ faciunt incursiones. Et est quidem per se perfecta, & nullius indiga Seruatoris doctrina, cùm sit Dei virtus & sapientia. Accedens autem Græca philosophia, non veritatem facit potentiorem, sed debilem aduersus eam efficit Sophisticam argumentationē, & propulsans dolosas aduersus veritatem insidias, dicta est vineæ apta sepes & vallus. Et quę est quidē ex fide veritas tāquā panis necessaria est

ad vtendum. Quæ autem præcedit disciplina, est ob- A
ἀγγελικὴ καὶ ἀλληγορικὴ παιδεία. sonio similis & bellarijs. Definẽte cœna suauis est placentula, vt ait Pindarus Thebanus. Apertè autem dicit scriptura: Astutior erit simplex intelligens. Sapiens autem suscipiet cognitionẽ. Et: Qui à se ipso quidem accepit, gloriam propriam quærit, inquit Dominus. Qui autem quærit gloriam eius qui misit ipsum, verus est, & iniustitia non est in ipso. Contrà igitur se iniustè gerit qui sibi vsurpauit ea quæ sunt Barbarorum, & tanquam propriam iactans, suam agens gloriam, &
Eccles. 17. mentiens veritatem: is fur dictus est à scriptura. Dicit itaque Fili ne sis mendax, deducit enim mendacium ad furtum. Iam autem fur, id quod habet surreptum, verè habet, etiam si sit aurum, etiam si argẽtum, etiam B si oratio, etiam si decretum. Ex parte ergo ea quæ sus-
κατὰ λογισμὸν ἀκολουθοῦσι θεοῦ. furati sunt, vera quidem sunt, sciunt autem per coniecturam, & rationum moti necessitatibus. Si itaque dicerint, agnoscent comprehendendo. Et quòd philosophorũ quidem dogmata ex Hebræis surrepta fuerint, tractabimus paulò pòst. Prius autem, quod erat consequens, iam dicendum est de temporibus Mosis, per quæ ostendetur citra vllã cõtrouersiam, Hebræorum philosophiam esse quauis Philosophia longè antiquiorem. Ac de ijs quidem accuratè dictum est à Tatiano in oratione aduersus Græcos. Dictum est autem etiam à Casiano in primo Exegeticõ: postulat tamen commentarius, vt nos quoque ea per curramus quæ in C loco dicta sunt. Apiõ itaq; Grãmaticus, qui πλειονεικτεῖ, id est, sæpe victor est cognominatus, in quarto historiarum Ægypti, etsi esset infensus Hebræis vtpote genere Ægyptius, adeò vt etiam aduersus Iudæos librũ scripserit, Amosis Ægypti Regis mentionem faciens, eius rerum gestarũ testem adducit Ptolemæum Mendesium. Eius autem verba sic habent: Effodit autem Amosis Athyriam, qui fuit tempore Inachi Argiui, vt scripsit in temporibus Mendesius Ptolemæus. Hic autem Ptolemæus, fuit quidem sacerdos. Regum autem Ægypti res gestas tribus libris exponens, dicit tempore Amosis Ægypti Regis Mose duce Iudæos exijsse ex Ægypto. Ex quibus cernitur Mosen floruisse tem- D
pore Inachi. Ex rebus autem Græcis, sunt antiquiores Argolicæ, eæ inquam, quæ ducunt originem ab Inacho, vt docet Dionysius Halicarnassæus in Temporibus. His autem, quatuor quidem generationibus sunt res Atticæ recentiores, quæ ducũt originem à Cecrope, qui † duplici fuit natura, & indigena, vt ijsdem verbis dicit Tatianus. Nouem verò, res Arcadicæ à Pelasgo. Dicitur autem hic quoque indigena. His autem sunt aliæ, quindecim recẽtiores, nempe Phtioticæ quę à Deucalione. Ad tempus autem rerum Troianarum, ab Inacho generationes quidem viginti vel plures numerantur. Sunt autem anni, vt semel dicam, quadrin- E
genti & vltrà. Iam verò res quoque Assyriorum videbuntur rebus Græcis multis annis antiquiores, ex ijs quæ dicit Ctesias. Tricesimosecũdo mouit Moses ex Aegypto, tempore Amosis Aegyptij & Inachi Argiui. Fuit autem in Græcia, tempore quidem Phoronei, qui fuit pòst Inachum, inundatio, quæ fuit tempore Ogygis, & regnum quod fuit Sicyone, primi quidem Aegialei, deinde Europis, deinde Telchinis, & regnũ Cretis in Creta. Acusilaus enim dicit Phoroneũ fuisse primum hominum. Vnde etiam Poëta Phoronidis, dixit eum fuisse patrem mortalium hominum. Hinc Plato in Timæo secutus Acusilaum, scribit: Et cũ vellet eos aliquando inducere vt dicerent de rebus antiquis huius ciuitatis, aggreditur dicere quæ sunt anti-

τετρακόσιοστὸν *græcè est, sed legendũ esse* τριακοστὸν *colligitur ex suppuratione.*

† διφυὴς. *Græcũ habet* πατρικὸν τὸ δυεῖν, *sed puto legendũ* φυτικαὶ δυνα.

quissima, de Phoroneo, qui dictus est primus, & de Neobe, & quæ fuerunt post diluuiũ. Tempore autem Phorbantis fuit Actæus, à quo Actæa Attica. Tempore autẽ Triopæ, Prometheus & Atlas & Epimetheus, & qui duplicem naturam habebat Cecrops, & Ino. Tempore autem Crotopi, quæ Phaëthontis tempore fuit inflammatio, & quæ tempore Deucalionis fuit inundatio. Tempore autem Stheneli, & regnum Amphictyonis, & Danai in Peloponnesum aduentus, & Dardaniæ à Dardano ædificatio. A Ioue qui genitus, inquit Homerus, nouit qui cogere nubes. & ex Creta in Phœniciam deductio. Tẽpore autem Lyncei, Proserpinæ raptus, & extructio templi quod est in Eleusine, & Triptolemi agricultura, & Cadmi Thebas aduentus, & regnum Minois. Tempore autẽ Prœti, bellum Eumolphi aduersus Atheniẽses. Tempore autem Acrisij, Pelopis ex Phrygia transitus, & Iouis Athenas aduentus, & secundus Cecrops, & Persei & Bacchi res gestæ, & Orpheus & Musæus. Octauodecimo autem anno regni Agamemnonis captũ est Ilium regnantis Demophontis Thesei filij anno primo, duodecimo mẽsis Thargelionis, vt ait Dionysi* Argiuus. Aegias autẽ & Dercylus in tertio, octauo mensis Panemi desinentis. Hellanicus enim dicit duodecimo mense Thargelionis, & nonnulli eorũ qui Attica scripserunt, octauo desinentis, postremo anno regnante C Menestheo, in plenilunio. Noctis quidem erat mediũ, inquit is qui paruam fecit Iliadem, & splendebat lucida Luna. Alij autẽ eodem die Scirrophorionis. Theseus autem qui erat æmulator Herculis, est Troianis vna generatione antiquior. Tlepolemi itaque qui fuit filius Herculis, meminit Homerus, quòd in Ilium militauerit. Ostenditur ergo Mosen fuisse antequã Bacchus referretur in Deos, annis * sexcentis quatuor: siquidem in Deos refertur tricesimo secundo anno regni Persei, vt ait Apollodorus in Chronicis. A Baccho autem ad Herculem, & viros illos fortes qui cum Iasone in Argo nauigarunt colliguntur anni sexaginta tres. Et Æsculapius & Dioscuri, id est Castor & Pollux, cum eis nauigarunt vt testatur Apollonius Rhodius in Argonauticis. A regno autem Herculis quod fuit Argis, vsque ad ipsius Herculis & Aesculapij in Deos relationẽ, colligũtur anni triginta, vt vult Apollodorus chronographus. Hinc autem vsque ad relationem in deos Castoris & Pollucis, sunt anni quinquaginta tres. Hoc vtique tempore Troia quoque capta fuit. Quòd si Hesiodo quoque poëtæ oportet credere, eum audiamus:

Editus est que Ioni pulchra ex Atlantide Maia
Preco Deum, fuerat cùm sacrum ingressa cubile.
Prælarum at peperit natum Cadmæa, coisset
Cum furtim Semele, Bacchum valde exhilarantem.

Cadmus quidem pater Semeles tẽpore Lyncei venit Thebas, & fuit inuentor Græcarum literarũ. Triopas autem eodem fuit tempore cum Iside, generatione septima ab Inacho. Isidem autem dicunt eandem fuisse quæ Io, propterea quòd oberrans obierit totam terram. Ister autẽ in libro de Colonia Aegyptiorum, dicit eam fuisse filiam Promethei. Prometheus autem fuit tempore Triopæ, septima generatione post Mosen. Quare vel ante eam quæ ex Græcorum sententia fuit hominis generationem, Moses videtur floruisse. Leo autem qui tractauit de Dijs qui sunt in Aegypto, dicit Isidem à Græcis vocari Cererem, quæ fuit tempore Lyncei, vndecima generatione post Mosen. Apis autem Rex Argorũ, ædificat Memphim, vt dicit Aristippus

Βεγγαλίωνα λήγοντος. *Est aũt hæc comparatio more Athoniensiũ, qui post vicesimum Lunæ diẽ ita computabant.*

ἀγὸν Φίλιππος, ἱβδόμῳ Φθινοντος. * *Est corruptus numerus, & forte pro sexcentis legendum est trecentis. Mercurius.*

stippus in primo Arcadicorũ. Aristeas verò Argiuus A
dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse quem colunt Ægyptij, Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de legibus Asiæ, dicit Apim taurũ mortuum & conditum loculo qui σορὸς Græcè dicitur, fuisse repositum in templo dæmonis qui colebatur, & hinc appellatũ fuisse Soroapim, & postea quadam eorum qui illic habitabant consuetudine Sarapim. Est autem Apis tertius ab Inacho. Iam verò Latona fuit tempore Tityi. Nanque à Latona clara est Iouis incita coniux. Tityus autem fuit eodem tempore cum Tantalo. Meritò ergo scribit etiam Pindarus Bœotius: In tempore autem Apollo fuit genitus. Nec mirum, cùm etiam Admeto vnà cum Hercule inueniatur seruijsse B
χρυσομαδῆσαι. mercede in magnum annũ. Zethus autẽ & Amphion inuentores Musicę, fuerunt circa Cadmi ętatẽ. Quòd si quis dicat Phemonoëm primã Acrisio responsa ceciniſſe, sciat quòd viginti & septẽ annis post Phemonoëm fuit Orpheus, & Musæus, & Linus præceptor Herculis. Homerus autem & Hesiodus fuere Iliacis multò recentiores, post quos longè fuere recentiores Græcorum legislatores Lycurgus, & Solon, & septem sapientes, & Syrius Pherecydes, & magnus Pythagoras qui longè fuerunt inferius circa Olympiadas, vt prius ostendimus. Plurimis ergo qui apud Græcos coniuntur Dijs, non solùm ijs qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, ostensum est nobis Mosen esse antiquiorem. C
Neque verò is solus, sed etiam Sibylla dicitur Orpheo antiquior. De eius enim cognomine, & de ijs quæ ab ea prolata sunt responsis multa dicuntur, & cùm esset Phrygia, appellatam esse Dianam, & cùm ea ad Delphos accessisset, ceciniſſe:

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus estis
Serui, veni ad vos Iouis expositura potentis
Mentem, in germanum cùm sim bile pereita Phœbum.

Est autem alia quoque quæ vocatur Herophile Erythræa. Harum meminit Heraclides Ponticus in libro de Oraculis. Mitto Ægyptiam, & Italicam quæ Romæ habitauit Carmentale, cuius fuit filius Euander, qui Romæ templum Panis, quod Lupercal appella- D
ὀψιμαθεῖς. tur, condidit. Operæprecium est autem, cùm in hunc locum deuenerimus, aliorum quoque Prophetarum, qui post Mosen fuerunt apud Hebræos, tempora exquirere. Postquam è vita excesſit Moses, dux populi succedit Iesus, qui bellum quidem gessit lxvj. annis: in terra autem illa bona quieuit xxv. annis. Vt autẽ continet liber Iesu, Mosi succeſſit vir prędict⁹ annis xxvij. Deinde cùm peccassent Hebræi, traduntur Mesopotamiæ Regi Chusachar octo annis, vt refert liber Iudicum. Quum autem postea Deum orassent, ducem accipiunt Gothoniel, fratrem Chaleu iuniorem ex tribu Iuda, qui cùm interfeciſſet Regem Mesopotamiæ, præfuit populo annis deinceps quinquaginta. Et cùm E
rursus peccassent, traditi sunt Æglom Regi Moabitarum annis xxviij. Cùm autem rursus rediissent, eorum dux fuit Aod annis octoginta, vir qui ambabus manibus pro dextra vtebatur, ex tribu Ephraim: Is est qui Æglom de medio sustulit. Mortuo autem Aod cùm rursus peccassent, traditi sunt Iabim Regi Chanaam xx. annis. Eius tẽpore fuit Prophetiſſa Debbora vxor Labidoth ex tribu Ephraim. erat aũt Pontifex Ozius filius Riesu. Cùm per eam exercitum ductaſſet Barac filius Benner ex tribu Nephtalim, acie cõgressus cum Sisara principe exercitus Iabim, potitus est victoria. Atque hinc quidem populo præfuit Debbora, eũ iudicans. Ea autem mortua cum rursus peccassẽt popu-

Ἀεροπαγίτης. lus, Madianitis traditur annis vij. Post hęc Gedeon ex tribu Manaſſæ, filius Ioæ, cùm ccc. in aciem produxiſſet, & centum & viginti eorum millia cecidiſſet, præfuit annis xl. Post quem eius filius Achimelech tribus annis. Ei succeſſit Boleas filius Bedan filij Charran, ex tribu Ephraim. xxiij. annis magistratum obtinẽs. Post quem cùm rursus peccassẽt populus, octodecim annis traditur Ammanitis. Cùm autem ducti fuissent pœnitentia, eis præest Iephte Galaadites ex tribu Manaſſę, & præfuit vj. annis, Post quem dux fuit Abatthan, qui erat ex Bethleem, de tribu Iuda, annis vij. Deinde Ebron Zabulonites octo annis. Deinde Æglon ex E- *Græcè est* phraim octo annis. Nonnulli autem septẽ annis Abat- παραφέρουσι *than coniungunt quatuor annos Ebrom. Et cùm post* τὰ *legi* eum rursus peccaſſet populus, alienigenis Philistæis πατρικὰ subijcitur quadraginta annis. His autem reuersis, præ- ἀναγκαίας est Sampson ex tribu Dan, cùm in bello vicisset alie- ἔσται. nigenas. Is fuit dux xx. annis. Et post eum, cùm nullus esset qui præesset, populũ iudicauit Eli sacerdos quadraginta annis. Ei succedit Samuel Propheta, cũ quo regnauit Saul, qui viginti septẽ annis regnũ obtinuit. Is etiam Dauidem vnxit Regem. Mortuus est autem Samuel duobus annis ante Saulem, cùm esset Pontifex Abimelech. Is Saulem vnxit in Regẽ, qui primus post Iudices regnauit in Israël. Quorum vniuersus numerus vsque ad Samuelem, anni sunt quadringenti sexa- C
ginta tres, menses septem. Deinde, vt habetur Regum τετρακοσιοστὸν primo, regnauit renouat⁹ Saul xx. annis. Post mortem *Dist.* autem Saulis, regnat Dauid secũdò in Chebron, filius Iesse, ex tribu Iuda, quadraginta annis, vt continet secundus Regum. Erat autem Pontifex Abiathar, filius Abimelech, ex cognatione Eli. Fuerunt autem Gad & Nathan prophetæ eius tempore. Fiunt ergo à Iesu Naue vsque ad tempus quo Dauid regnum accepit, vt nonnulli quidem volunt, anni quadringenti quinquaginta: vt autem proposita ostẽdit chronographia, colliguntur anni quingenti xxiij. menses septem, vsq; ad mortem Dauidis. Postea regnauit Salomon filius Dauid annis xl. Eius tẽpore fuit perpetuò propheta Nathan, qui etiam eum adhortatus est vt templũ extrueret. Similiter autẽ Achias quoque prophetauit in Silo. Erant autẽ ambo quoque Reges, Dauid & Solomon prophetæ. Sadoc autem primus Pontifex sacrificauit in templo quod ædificauit Solomon qui erat octauus ab Aaron primo Pontifice. Sunt ergo à Mose vsque ad ætatem Solomonis, vt dicunt quidem aliqui, anni quingenti nonaginta quinque: vt alij autem, quingenti septuaginta sex. Si quis autem, ijs qui sunt à Iesu vsq; ad Dauid, quadringentis quinquaginta annis, quadraginta annos quibus dux fuit Moses cõnumerauerit, & alios octoginta annos quot nat⁹ erat Moses priusquàm exirent ex Ægypto Hebræi, & his adiecerit quadra- E
ginta annos regni Dauid, colliget omnes annos sexcentos decem. Accuratius autem ac perfectius procedet nostra chronographia, si quingentis & viginti tribus annis & septem mensibus vsque ad mortem Dauidis, adiecerit quis centum & viginti annos Mosis, & Solomonis xl. Colliget enim omnes vsque ad mortem Solomonis, annos sexcentos octoginta tres septẽ menses. Hiramus dat suam filiam Solomoni, quo tempore post Troiam captam venit Menelaus in Phœniciam, vt ait Menander Pergamenus, & Letus in Phœnicijs. Post Solomonem autem regnat Roboam, filius eius, annis septendecim. Erat autem Pontifex Abimelech filius Sadoc. Eius tempore diuiso regno in Samaria, regnat Hieroboam ex tribu Ephraim, seruus Solomo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis. Prophetauit autem Achias quoque Silonites, & A Sameas filius Amame, qui etiam ex Iuda abijt ad Roboam, & prophetauit super altare. Post eum regnauit Abiu filiꝰ eius, annis xxiij. & similiter eius filius Athaman. Is in senectute laborauit podagra. Prophetauit autem eius tempore Iehu filius Ananiæ. Post eum regnauit Iosaphat eius filius, annis quinque. Eius tempore prophetarunt Helias Thesbites, & Micheas filius Ieble, & Abdias filius Ananiæ. Tempore autem Micheæ erat pseudopropheta Sedecias filius Chanaan. Post eos sequitur regnum Ioram filij Iosaphat ad viij. annos, cuius tempore prophetauit Helias, & post Heliam Helisæus filius Saphat. Eius tempore, ij qui erant in Samaria, comederũt stercus columbæ, & B suos liberos. Tempus autem Iosaphat extenditur ab vltima parte tertij Regum vsque ad quartum. Tempore autẽ Ioran assumptus est Helias. Cœpit autem prophetare Elisæus filius Saphat sex annis, cùm esset natus annos xl. Deinde Ochozias regnauit anno vno. Eius tempore adhuc prophetabat Helisæus, & cum eo Abdadonæus. Post eum mater Oziæ Gotholia regnat octo annis, interfectis filijs sui fratris: erat enim ex genere Achab. Soror autem Oziæ Iesabæa suffurata est filium Oziæ, Ioas, & ei postea regnum tribuit. Tempore huius Gotholiæ adhuc prophetabat Helisæus, postquàm regnauit, vt dixi antea, Ioas, qui fuit C seruatus à Iesabæa vxore Iodeæ Pontificis. Fiunt autem omnes anni xl. Colligũtur ergo à Solomone vsq; ad mortem Helisæi prophetæ, vt nonnulli quidẽ dicunt, centum & quinque: vt alij autẽ, centum & duo: vt quæ est autem proposita ostendit chronographia, à regno Solomonis anni centũ octoginta vnus. A temporibus autem Troianis vsque ad ortum Homeri, ex Philochori quidem sententia, fiunt centum & octoginta anni post Ionicam deductã coloniam. Aristarchus autem in commentarijs Archilochijs, dicit eum fuisse tempore deductionis coloniæ Ionicæ, quæ fuit centum & quadraginta annis post Troiana tempora. Apollodorus autem centum annis post deductam coloniam Ionicam, cùm Agesilaus Doryssæus esset Rex D

ὃς ἐπιβαλὼν κυνῆ. Lacedæmoniorum, adeò vt ad eum peruenerit Lycurgus legislator, cum esset adhuc iuuenis. Euthymenes autem in Chronicis dicit eum floruisse cũ Hesiodo, tempore Acasti, & natum fuisse in Chio circiter annum cc. post Troiam captam. In hac autem sententia est etiam Archemachus in tertio Eubœicorum. Quo fit, vt ipse & Hesiodus sint Helisæo propheta recentiores. Quòd si quis velit sequi Grammaticum Cratetem, & dicat fuisse Homerum circa reditũ Heraclidarum, octoginta annis post captam Troiam, inuenietur rursus Solomone posterior, cuius tempore fuit Menelai aduẽtus in Phœniciam, vt antè dictum est. Eratosthenes autem centesimo anno post captam E

Græcũ habet ἓξ καὶ ἑπτακόσια ἔτεσι τρίτῳ φιλιππικῶν, sed puto legendum ἐπὶ πεντακοσιοστοῦ τρίτου φιλιππικῶν aut forte ἐπὶ πεντακοσιοστοῦ τρίτου id est, in quadragesimo tertio, Troiam, refert Homeri ætatẽ. Quinetiam Theopompus in quadragesimo tertio rerum Philippicarum, refert Homerum fuisse quingentis annis post eos qui in Ilio militarũt. Euphorion autem in opere de Aliadibus, dicit eum fuisse tempore Gygis, qui cœpit regnare octauadecima Olympiade, quem etiam dicit primum nominatum esse tyrannum. Sosibius autem Lacon in descriptione temporum, redigit Homerum in viij. annum regni Charilli Polydecti. Ac regnauit quidem Charillus annis sexaginta quatuor, post quem filius Nicãder annis xxxix. In xxxiiij. eius annis dicũt fuisse positã primã Olympiadem, adeò vt esset vtique Homerus nonaginta annis ante quàm posita essent Olympia. Post Ioam regnum excipit Amasias eius filius annis xxxix. Ei similiter succedit Ozias eius filius annis quinquaginta duobus. Is autem mortuus est leprosus. Eius autem tempore prophetarunt Amos & Esaias eius filius, & Osee filius Beeri, & Ionas filius Amathi, qui erat ex Geth Chober, qui prædicauit Nineuitis, qui ex ventre ceti excessit. Deinde regnat Ioathan filius Oziæ annis xvj. Eius tempore adhuc prophetabat Esaias & Osee, & Michæas Moaræchites, & Ioël filius Bathuel. Ei succedit eiꝰ filius Achaz annis sedecim. Eius tẽpore xv. anno abductus est Israël Babylonem, & Salmanasar rex Assyriorum transmigrare fecit eos qui habitabãt in Samaria, ad Medos & B Babylonem. Achaz rursus succedit Oseæ annis octo. Deinde Ezechias annis xxix. Ei propter sanctitatem, cũ ad finẽ vitæ peruenisset, largitur Deus per Esaiam, vt viueret alios quindecim annos, per regressum Solis. Ad eum vsque peruenerunt prophetantes Esaias, & Osee, & Michæas. Hi autem dicuntur fuisse post ætatem Lycurgi legislatoris Lacedæmoniorũ. Dieuchidas enim in quarto Megaricorum, circa ducentesimum nonagesimũ annum ex quo Troia fuit secundò capta, dicit floruisse Lycurgum. Esaias autem à regno Solomonis, cuius tempore ostensum est Menelaum venisse in Phœniciam, ducẽtesimo anno adhuc prophetasse cernitur, & cum eo Michæas & Osee & C Ioël filius Bathuel. Post Ezechiam autem, filius eius Manasses regnat annis quinquagintaquinque. Deinde eius filius Amos duobus annis. Post quẽ eius filius Iosias iustus & æqui obseruantissimus, annis triginta & vno. Is imposuit membra hominũ super membra idolorum, quemadmodum scriptum est in Leuitico. Eius tempore anno xviij. pascha actum est, quod à Samuele, neque in eo quod interceſſerat tempore fuerat celebratum. Tunc etiam Chelcias sacerdos, pater Hieremiæ Prophetæ, cùm in librũ legis incidisset in templo reconditum, eo tecto vitam finijt. Eius tempore prophetauit Olda, & Sophonias, & Hieremias. Tempore autem Hieremiæ fuit pseudopropheta Ananias filius Iosiæ. Is cùm non audijsset Hieremiam prophetam, interemptus est à Nechao Rege Ægypti in fluuio Euphrate, cum ei occurrisset proficiscenti aduersus Ægyptios. Iosiæ succedit Ieconias, & Ioachas eius filius, mensibus tribus & decem diebus. Eum Nechao Rex Ægypti vinctum abduxit in Ægyptũ, cùm pro eo constituisset Regem fratrem eius Ioachim, tributarium regionis, annis vndecim. Post eum Ioachim eiusdem cum eo nominis, regnauit tribus mensibus. Deinde Sedechias annis vndecim, & ad eum vsque peruenit prophetans Hieremias. Prophetarunt autẽ & Buzi & Vrias filius Samei, & cũ eo Abacum. Hic accipiunt finem Hebræi Reges. Fiunt ergo à Mosis quidẽ ortu vsque ad hanc transmigrationem, vt nonnulli quidem dicunt, anni noningenti septuaginta duo: ex accurata autem & exacta chronographia, mille octogintaquinque, sex menses, decem dies. A regno autem Dauidis vsque ad captiuitatem quæ facta est à Chaldæis, anni quadringenti quinquaginta duo, menses sex: vt autem colligit nostra accurata temporum supputatio, quadringenti anni octogintaduo, menses sex, decem dies. In xij. autem anno regni Sedechiæ, Nabuchodonosor septuaginta annis ante principatum Persarum, aduersus Phœnicas & Iudæos bellum gessit, vt dicit Berosus in historijs Chaldaicis. Ioabas autem scribens de Assyrijs, fatetur se à Berosõ sumpsisse historiam, vera esse quæ ab eo dicuntur testificans. Nabuchodonosor ergo

vt qui non curet exprimere in quo lib.

πλιθίου.

ergo excæcatum Sedechiam abducit Babylonem, & A totum facit populum transmigrare. Fuit autem hæc captiuitas lxx. annis, paucis exceptis, qui confugerunt in Ægyptum. Prophetarunt autem etiam tempore Sedechiæ Hieremias adhuc & Abacum. Quinto autem anno eius regni Babylone prophetauit Ezechiel. Post quem Naum Propheta. Deinde Daniel. Rursus verò post eum prophetarunt Aggæus & Zacharias, primi Darij tempore, duobus annis. Post quem qui fuit in xij. Angelus. Post Aggæum autem & Zachariã, Nehemias, qui fuit princeps pocillatorum Artaxerxis, filius autem Acheli Israelitæ, ædificauit ciuitatẽ Hierusalem, & templum extruxit. In hac captiuitate fuit Esther & Mardocheus, cuius habetur liber, sicut e- B tiam Maccabæorum. In hac captiuitate cùm statuam adorare noluissent Misaël, Ananias & Azarias, iniecti in fornacem ignis, seruati sunt apparente Angelo. Tũc per Draconem Daniel iniectus in lacum leonum, ab Abacum diuina prouidentia nutritur, septimo die seruatur. Hîc etiam factum est signum Ionæ, & Tobias per Raphaëlem Angelum Saram ducit vxorem, cùm dæmon septem primos eius procos sustulisset: & post nuptias Thobiæ, pater eius Tobet visum recipit. Hic Zorobabel cùm aduersarios vicisset sapientia, emit à Dario renouationẽ Hierusalem, & cùm Esdra redijt in patriam, per quem facta populi redemptio, & diuinitus inspiratorum eloquiorum recensio & renouatio, & pascha salutare celebratum est, & soluta est affinitas quæ Hebræis interceſſerat cum alienigenis. Publico autẽ præconio proclamauerat Darius Hebræorum restitutionem. Cùm autem Darij tempore effectum esset quod promiserat, celebratum festum Encæniorum, sicut etiam Tabernaculorum. Fiunt autem anni omnes cum annis captiuitatis vsque ad populi restitutionem, ab ortu quidem Mosis, anni mille centum quinquaginta quinque, menses sex, decem dies. A regno autem Dauid, anni, vt nonnulli quidem, trecenti quinquaginta duo: vt autem dicam accuratius, quingenti septuaginta duo, menses sex, decem dies. Impleta sunt ergo à captiuitate quæ tẽpore Hieremiæ Pro- D

Daniel. 9. phetæ fuit Babylone, ea quæ à Propheta Daniele dicta sunt, quæ sic habent: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuũ, & super ciuitatem sanctam tuam, vt cõsumatur peccatum, & vt obsignet peccata & deleat iniquitates, & vt expiet, & vt agat iustitiam sempiternam, & obsignet visionẽ & Prophetam, & vngat sanctum sanctorum: & cognosces & intelliges ab exitu sermonis, vt respondeas, & ædifices Hierusalẽ. Vsq; ad Christũ Ducẽ hebdomades septẽ & hebdomades septuaginta duæ erũt, & conuertetur & ædificabitur platea & murus, & inaniẽtur tẽpora, & post sexaginta duas hebdomadas exterminabitur chrisma, & iudiciũ nõ est ipsi, & ciuitatẽ & sanctũ de- E

Dubitatur testamẽtum factum. struet cum Duce veniente. Excindẽtur in inundatione, & vsque ad finem belli abbreuiati deletionibus. Et confirmabit testamentum multum hebdomade vna, & in dimidio hebdomadis tolletur sacrificium meum & libamen, & in templo abominatio desolationum, & vsque ad consũmationem temporis, consumatio dabitur in desolationem. Et dimidium hebdomadis cessare faciet thymiama sacrificij: & expansio destructionis vsque ad consũmationem & instar destructionis libaminis. Quòd ita que in septem hebdomadibus ædificatum sit templum, hoc clarum est. In Esdra enim scriptum est: Et sic fuit Christus Rex dux Iudæorum, cùm impletæ essent septem hebdomades in Hierusalem, & in sexaginta duabus hebdomadibus quieuit vniuersa Iudæa, & fuit absque bellis, & Dominus noster Christus sanctus sanctorum cùm venisset, & visionem implesset & Prophetam, in carne vnctus est patris sui spiritu. In his sexaginta duabꝰ hebdomadibus, quemadmodum dixit Propheta, & in vna hebdomade, Dominus, dimidium hebdomadis tenuit Nero regnans, & in sancta ciuitate Hierusalem statuit abominationem: & in dimidio hebdomadis, & ipse sublatus est, & Otho & Galba & Vitellius. Vespasianus autem & imperiũ obtinuit, & Hierusalem diruit, & sanctum desolatum reddidit. Et quòd hæc ita se habeant, ei qui potest quidem intelligere, clarum est, sicut dixit Pro- B pheta. Cùm itaque impleretur vndecimus annus, in principio sequentis, regnante Ioachim, facta est captiuitas Babylonica à Rege Nabuchodonosor, cùm septimo iam anno Rex esset Assyriorũ, Vafreus autem secundo anno esset Rex Ægyptiorum, Philippus autem magistratum summum gereret Athenis, primo anno quadragesimæ octauæ Olympiadis. Mansit autem captiuitas annis septuaginta. vt quæ cessarit anno secundo Darij Hystaspis filij, qui fuit Rex Persarum, Assyriorum & Ægyptiorum, cuius tempore, vt priùs dixi, Aggæus & Zacharias, & qui fuit ex duodecim Angelus, prophetauere. Erat autẽ Pontifex Iesus Iosedec filius. In secũdo autem anno regni Darij, quem C dicit Herodotus Magorum dissoluisse imperiũ, mittitur Zorobabel filius Salathiel, vt excitet & exornet templum quod erat Hierosolymis. Colligũtur autem sic quoque Persarum tempora. Cyrus annis triginta: Cambyses nouendecim: Darius quadraginta sex: Xerxes viginti sex: Artaxerxes quadraginta & vnum: Darius octo, Artaxerxes quadraginta duos: Ochus vel Arses, tres. Colliguntur autem simul anni regum Persarum ducenti triginta quinque. Cùm hunc itaq; Darium sustulisset Alexander Macedo ijs annis qui sunt adiecti regnare incipit. Similiter ergo Macedonũ quoque Regum tempora sic colliguntur. Alexander annis decẽ & octo: Ptolemæus Lagi filius, annis quadraginta: Ptolemæus Philadelphus annis viginti septem: deinde Euergetes, annis viginti quinque: deinde Philopater, annis septendecim: post quem Epiphanes, annis viginti quatuor: ei succedit Philomater, & regnat annis triginta quinque: post quem Fuscon, annis viginti nouẽ: deinde Lathurus, annis triginta sex: deinde qui fuit cognominatus Dionysius, annis viginti nouẽ: postrema regnauit Cleopatra viginti duobus annis. Post quam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora, anni trecenti duodecim, dies octodecim. Ostenditur ergo eos qui tempora Darij Hystaspis filij secũdo anno eius regni prophetauere, nempe Agæum & Zachariam, & Angelũ qui fuit ex duodecim, cùm in primo anno quadragesimæ octauæ Olympiadis prophetarint, esse Pythagora antiquiores, qui fertur fuisse sexagesima secũda Olympiade: & Thalete, qui ex Græcorum sapiẽtibus fuit antiquissimꝰ, qui fuit circa quinquagesimam Olympiadem. Qui autem cum Thalete connumerati sunt sapientes, fuerunt eodem tempore, vt ait Androm in Tripode. Heraclitus enim cum esset Pythagora posterior, eius in suis scriptis meminit: vnde citra controuersiam, ætate eorum qui prius dicti sunt Prophetarum simul cum ijs etiam qui septem dicuntur sapiẽtes, antiquior fuerit prima Olympias, quæ etiam ostenditur fuisse Iliacis posterior, quadringentis septem annis. Facilè ergo potest perspici, Solomonem

Malachias ab Hebræis vocatur Angelus.

Ol. 42. an. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui fuit tempore Menelai (is autem fuit temporibus Troianis) fuisse Græcorum sapientibus multis annis antiquiorem. Eo autē rursus quot sit annis prior Moses, in ijs quæ antè dicta sunt à nobis declaratū est. Alexander autem qui Polyhistor, hoc est, Multiscius est cognominatus, in suo opere de Iudæis, aliquas scripsit epistolas, Solomonis quidem & ad Vafrem Regem Ægypti, & ad Regem Phœniciæ Tyriorum, & eorū ad Solomonem, in quibus ostenditur quidem Vafrem octoginta millia virorum Ægyptiorum ei misisse ad templi ædificationem: alterum autem totidem cū architecto Tyrio, ex matre Iudæa, ex tribu Dauid, vt illic scriptū est, cui nomen Hyperon. Quinetiam Onomacritus Athenienſis, cuius dicūtur esse poëmata quæ Orpheo adscribuntur tempore principatus Pisistratidarum, circa quinquagesimam Olympiadem inuenitur. Et Orpheus Musæi discipulus qui vnà cum Hercule nauigauit. Amphion autem duabus generationibus præcedit Iliaca. Demodocus verò & Phemius, post Troiam captam: ille quidem apud Phæacas, hic verò apud Procos, propter artem pulsandi citharam in magna erant existimatione. Iam verò quæ Musæi feruntur esse responsa, aiunt esse Onomacriti. Cratetem verò Orphei, Zopyri Heracliotæ, & descēsum ad inferos esse Prodici Chij. Ion autem Chius in trigrammis refert Pythagoram hæc quoque Orpheo tribuere. Epigenes autem in ijs quæ scripsit de poësi quæ refertur ad Orpheum, dicit esse Cercopis Pythagorei descensum ad inferos, & sacram orationem: peplum & autem & Physica, Brontim. Porrò autem nonnulli quoque Terpandrum inter priscos referunt. Hellanicus certè eū refert fuisse tempore Medæ. Phanias autem ponens Leschen Lesbium ante Terpandrum, refert Terpandrum esse Archilocho recentior. m, Leschen autem concertasse cum Arctino & vicisse. Xanthus autē Lydius circa octauamdecimam Olympiadem. Vt autem Dionysius, circa quintam decimam Olympiadem Thasum fuisse conditam, vt sit consentaneum iam cognitum fuisse Archilochum post vicesimam Olympiadem. Meminit certè & Magnetum exitij, quod paulò antè fuerat. At fertur quidem Simonides fuisse tempore Archilochi: Callinus autem non multò antiquior. Magnetum enim qui perierant meminit Archilochus. Hic verò, vt quorum essent res scecūdæ, meminit. Eumelus autem Corinthius cū esset antiquior, dicitur peruenisse vsque ad Archiam qui condidit Syracusas. Et hæc quidem inductus sum vt dicerem, quòd maximè quidem inter vetustissimos Poëtas ponant Cyclicos. Iam verò inter Græcos quoque dicuntur fuisse multi qui responsa dederunt, sicut Bacides: vnus quidam Bœotius, alter verò Arcas, qui multa multis prædixerūt. Athenienſis autem Amphileti consilio Pisistratus quoque confirmauit tyrannidem, cùm ei inuadendi tempus significasset. Taceatur enim Cometa Cretensis, Cyniras Cyprius, Admetus Thessalus, Aristæus Cyrenæus, Amphiaraus Athenienſis, Timotheus Corcyreus, Demenetus Phocensis, Epigenes Thespiensis, Nicias Caryſtius, Aristo Thessalus, Dionysius Carthaginenſis, Cleophon Corinthius, Hippo filia Chironis, & Bœo, & Nanto, & Sibyllarum turba, Samia, Colophonia, Cumana, Erythræa, Phyto, Taraxādra, Macetis, Thessala, Thesprotis: & rursus Chalchas & Mopsus qui fuerunt Troianis temporibus: antiquior autem Mopsus, vt qui nauigaret vnà cum Argonautis. Aiunt autem Battum Cyrenæum composuisse eam quæ Mopsi dicitur diuinationem. Et Dorotheus in primo libro qui inscribitur Pandecta, refert Mopsum adijsse Alcyonem & Coronem. Præsciētię autem Pythagoras quoque Magnus semper mentem adhibuit, & Abaris Hyperboreus, & Aristæas Proconnesius, & Epimenides Cretensis qui venit Spartam, & Zoroaster Medus, & Empedocles Agrigentinus, & Phormio Lacon. Quinetiam Polyaratus Thasius, & Empedotimus Syracusanus, & post hos maximè Socrates Athenienſis. Est enim mihi, inquit in Theage, quod ab incunte ætate diuina sorte accidit, signum dæmonis. Id autem est vox, quæ vbi fuerit edita, retinet ne faciam quod sum facturus, hortatur autem nunquam. Et Excecestus Phocensium tyrannus duos gestans * incantatos annulos, qui inter se inuicem ab eis edebatur sonitu, sciebat tempus rerum gerendarū, mortuus tamen est dolo interfectus, etiam si id ei prius significasset sonitus, vt dicit Aristoteles in opere de Repub. Phocensium. Quinetiam ex ijs qui aliquādo fuere homines in Ægypto, opinione autem hominum Dij fuerunt, Hermes Thebanus, & Æsculapius Memphitanus, & rursus Tiresias & Māto Thebis, vt dicit Euripides. Iam Helenus & Laocoon & Oenone & Brenus in Ilio. Crenus enim vnus Heraclidarum dicitur insignis vates, & Iacus alius in Elide, à quo Iacidę, & Polyidus Argis & Megaris, cuius meminit Tragœdia. Quid opus est recensere Telemum, qui cùm esset vates Cyclopum, prædixit Polyphemo ea quæ in errore Vlyſsis euenerunt: aut cum qui erat Athenis Onomacritum: aut Amphiaraum, qui cū septem qui aduersus Thebas bellum gesserunt, fertur * Troia capta vna generatiõe fuisse posterior: aut Theoclymenum in Cephalenia, aut Telmessum in Caria, aut Galeum in Sicilia? Præter hos autem fuerint etiam alij, Idmon qui fuit cum Argonautis, Phemonoë Delphis, Mopsus Apollinis filius, & Manteus in Pamphylia, & Amphilochus Amphiarai filius in Cilicia, Alcmeon apud Acarnanes, Anias in Delo, Aristāder Telmessensis, qui fuit cum Alexandro. Iam verò Philochorus, in primo de diuinatione, refert Orpheum fuisse Vatem. Theopompus autē & Ephorus & Timæus Orthagoram quendam Vatem fuisse scribunt, quemadmodum Pythocles Samius in quarto rerum Italicarum Caium Iulium Nepotem. Sed illi quidem fures omnes & latrones, vt dicit scriptura, plurima ex observatione & ex verisimilibus prædixerunt, sicut medici & Vates † qui coniectant ex regula naturæ, alij autem etiam à dæmonibus incitati, vel per aquas, & suffitus, & aërem aliqua qualitate præditum, perturbati. Apud Hebræos autem Dei virtute & inspiratione, ante legem quidem Adam, qui & in muliere & in animantū nominatione futura prædixit: & Noë, qui prædicauit pœnitentiā. Abraam, Isaac & Iacob, qui apertè non pauca ex futuris & ijs quæ iam instabant præfignificabant. Cum lege autem Moses & Aaron, post quos prophetauere Iesus filius Naue, Samuel, Gad, Achias, Amæas, Iehu, Helias, Michæas, Abdiu, Eliseus, Abdadone, Amos, Esaias, Osee, Ionas, Ioël, Hieremias, Sophonias, Buzi, Ezechiel, Vrias, Abacum, Naum, Daniel, Misaël * qui præerat rationibus, Aggæus, Zacharias, & qui erat ex duodecim Angelus. Sunt autem omnes Prophetæ xxxv. Ex mulieribus autem (nam eæ quoque prophetabant) Sara, & Rebecca, & Maria, Debbora, & Olda. Deinde circa eadem tempora prophetauit Ioannes vsque ad baptisinum salutarem. Post Christi autē ortum, Anna & Symeon. Zacharias enim pater Ioānis, ante filiū quoq; in Euangeliis

* Græcum habet τριακοντάκοντα, sed lego τριακοσ.

† Græcum exemplar habet ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου, id est, ante Sothiacam reuelationem. Deus autem minuit plurimos in quæstionibus communibus alibus. Existimo autem scripsisse Clementē ἀγγέλους τῶν ἐθνῶν ἀλλόφυλος, id est ante captā Troiam. Ab Inacho enim ad captam Troiam inter-

esse plus quam quadringenti anni, vt ipse prius dixit.

geliis dicitur prophetasse. Ab alto ergo à Mose colligamus Græcorum chronographiam. Ab ortu Mosis vsque ad Iudæorum ex Ægypto exitum, anni octoginta: & qui fuerunt vsque ad eius mortem alij quadraginta. Fuit Hebræorum exitus tempore Inachi † ante Sothiacā reuelationē, egresso ex Ægypto Mose, annis prius quadringentis quadragintaquinq;. A Mosis autē principatu, & Inacho vsque ad inundationem Deucalionis, secundum, inquam, diluuium, & incendium Phaëtonis, quę quidem tēpore Crotopi acciderunt, enumerantur * quatuor generationes. Ad centum aût annorum numerum reducuntur tres generationes. Ab inundatione aût ad Idæ incendiū, & ferri inuentionē, & Idæos Dactylos, anni septuaginta tres, & ab Idę incendio vsque ad raptum Ganymedis, anni sexaginta quinque. Hinc aût ad Persei expeditionem, quando etiam Glaucus Isthmia statuit propter Melicertam, anni quindecim. A Persei aût expeditione ad Troiam conditā, anni trigintaquatuor. Hinc ad Nauis quæ Argo dicta est nauigationē, anni sexaginta quatuor. Ab eo ad Thesei & Minotaurū anni xxxii. Deinde ad eos septē qui Thebas oppugnauere, anni decē. Ad Olympicum aût certamē quod instituit Hercules propter Pelopē, anni tres: & Amazonū Athenas expeditionem, & Helenæ raptū à Theseo, anni nouē. Hinc ad Herculis relationem in Deos, anni vndecim. Deinde ad Helenæ raptum ab Alexandro, anni quatuor. A Troia autem capta ad Æneæ descensum, & conditum Lauinium, anni decem, & ad Ascanij imperium anni octo: & ad Heraclidarum descensum, anni sexaginta vnus: & ad Iphiti Olympiadem, anni trecenti triginta octo. Eratosthenes aût tempora sic describit. A capta quidem Troia ad Heraclidarū descensum, anni octoginta. Hinc aût ad conditam Ioniani anni sexaginta. Quæ autem deinceps consequuntur, ad Lycurgi quidem tutelam, anni centū quinquaginta nouē. Ad annum autē qui prima præcedit Olympia, anni centum octo. A qua Olympiade ad transitum Xerxis anni ducenti nonaginta septem: à quo ad principiū Peloponesiaci, anni quadraginta octo: & ad cladem quam à Lacedæmoniis accepere Athenienses, anni vigintiseptem: & ad pugnā Leuctricā anni xxx. Post quam ad Philippi mortē, anni xxxv. Post hæc aût ad Alexandri obitum, anni duodecim. Rursus à prima Olympiade nonnulli dicunt ad Romā conditā colligi annos xxiiii. Hinc ad Babylonis à Dario euersionem anni circiter ducenti quadraginta tres. A capta autem Babylone ad mortē Alexandri, anni centū octoginta sex. Hinc ad victoriā Augusti, quādo Antonius sibiipsi mortem consciuit Alexādriæ, anni ducēti nonaginta quatuor, cùm tunc esset Augustus iiij Consul. A quo tempore ad certamen quod Romæ exhibuit Domitianus, anni centum quatuordecim. A primo aût certamine, vsq; ad mortem Commodi, anni centū vndecim. Sunt aût qui à Cecrope quidem vsque ad Alexādrū Macedonem, colligunt annos mille octingentos viginti octo. A Demophonte autem, mille ducētos quinquaginta: & à Troia capta ad descensum Heraclidarū, annos cētum viginti, vel centū octoginta. Ab eo vsq; ad Euænetum Athenis summū gerentē magistratū, cuius tēpore dicunt Alexandrū traiecisse in Asiam, vt Phanias quidem, anni septingenti quindecim: vt Ephorus autem, septingenti trigintaquinque: vt autem Timęus & Clitarchus, octingēti viginti: vt autem Eratosthenes, septingenti septuaginta tres: vt autem Duris, à Troia capta ad Alexandri in Asiam aduentum, anni mille.

* Græcum habet τριακοσ. sed lego τριακοσ.

Hinc ad Euænetum qui Athenis summū gerebat magistratum, cuius tempore obiit Alexander, anni vndecim. Hinc ad imperium Germanici Claudii Cæsaris, anni trecenti sexagintaquinque. A quo tempore manifesti sunt anni, qui colligūtur vsque ad mortē Commodi. Post Græca aût sunt etiam ex barbarorum supputatione, maxima temporum tradenda spacia. Ab Adam quidem vsque ad diluuium colliguntur anni bis mille centum quadraginta octo, dies quatuor. A Sem autem vsq; ad Abraam anni mille ducenti quinquaginta. Ab Isaac autem vsque ad terrę diuisionem, anni sexcenti sedecim. Deinde à Iudicibus vsque ad Samuelem, anni quadringenti sexagintatres, menses septem. Et post iudices anni regnorum quingenti septuaginta duo, menses sex, dies decem. Post quæ tempora, Persici regni anni ducenti triginta quinque. Deinde Macedonici vsq; ad mortem Antonij, anni trecenti duodecim, dies decem & octo. Post quod tempus regnū Romanorum vsq; ad mortem Commodi, anni ducēti vigintiduo. Et rursus à captiuitate septuagenaria, & populi in patriā terram restitutione, ad captiuitatē quæ fuit tempore Vespasiani, colligūtur anni quadringenti decem. Postremò autē à Vaspasiano vsque ad mortem Commodi inueniuntur anni cētum viginti vnus, menses sex, dies vigintiquatuor. Demetrius autem dicit in libro de Regibus Iudææ, tribum Iuda, & Beniamin, & Leui, non fuisse abductam in captiuitatem à Senacherib, sed esse ab hac captiuitate vsque ad vltimā, quā Nabuchodonosor fecit ex Hierosolymis, annos cxxviii. menses sex. Ex quo autem decē tribus abductæ fuerunt captiuæ ex Samaria, vsq; ad Ptolemæum quartum, anni quingenti septuaginta tres, nouem menses. Philo aût scripsit ipse quoq; Reges Iudæorum aliter quàm Demetrius. Præterea autē Eupolemus quoque in simili opere dicit omnes annos ab Adam vsque ad quintum annum Demetrii, xii. anno Ptolemæi in Ægypto regnantis, colligi annos quinquies M. cxlix. A quo autem tempore Moses Iudęos eduxit ex Ægypto vsque ad prędictum tempus, colligi annos bis mille quingentos octoginta. Ab hoc autem tempore vsque ad Consules Romæ Caium Domitianum & Cāsianum, colliguntur anni cxx. Euphorus autem & alij multi Historici, & gentes & linguas dicunt septuaginta quinque, cum audiissent vocem Mosis dicentis: Erant autem omnes animæ ex Iacob septuagintaquinque, quæ descenderunt in Ægyptum. Videntur autem ex vera ratione, linguæ seu dialecti, vt vocant & sermones generales esse septuaginta duæ, vt nostræ tradunt scripturæ. Fiunt autem aliæ per communionem duarum vel trium, vel etiam plurium dialectorum. Est autem dialectus dictio, quæ loci proprium ostendit charactērem: vel dictio, quæ proprium vel communem gentis charactērem ostendit. Dicunt autem Græci esse quinque apud se dialectos, Atticam, Ionicam, Doricam, Æolicam, & quintam communem: quæ autem comprehendi nequeunt voces Barbarorum, non dici dialectos, sed linguas. Plato autem diis quoque quandam dialectum attribuit, maximè quidem id coniiciens ex somniis & oraculis: alias autem etiam ex dæmoniacis, qui nec suā voce nec dialecto loquuntur, sed dæmonum qui ingrediuntur. Existimat autem rationis quoque expertium esse animantium dialectos, quas exaudiunt quæ sunt eiusdem generis. Cùm itaque in cœnum ceciderit Elephas, & clamauerit, præsens aliquis alius id contemplatus, reuertitur paulò post, & secun-

dæt gregē Elephantū, & eum seruat qui ceciderat. A
Aiunt aūt Scorpiū quoq; in Libya, si non ei succedat
vt hominem feriat, abeuntē reuerti cum pluribus, al-
terum autem ab altero instar catenę dependentem, ita
moliri insidias, non obscuro nutu bestiis ventibus, sed
nec figura sibi significantibus, sed propria, vt puto,
dialecto. Dicunt aūt aliqui quoque alij, quòd si quis
piscis qui euellitur, rupto laqueo euaserit, non amplius
inuenietur eo die piscis eius generis. Primæ aūt & ge-
nerales dialecti barbaræ quidem, nomina aūt habent
natura: nam preces quoque fatentur homines esse po-
tentiores quæ dicuntur voce barbara. Porrò aūt Pla-
to in Cratylo, eum πῦρ, quod ignem significat, vellet
interpretari, dicit esse nomen barbaricū. Testatur ita- B
que Phrygas sic vocantes, paululum quid ab eo declinare. Nihil autē, vt existimo, post hæc offecerit Ro-
manorum quoque Imperatorū tempora adducere, ad
ortum Seruatoris ostēdendū. Augustus annis quadra-
ginta trib⁹, Tiberius annis xxij. Caius annis iiij. Clau-
dius annis xiiij. Nero annis xiiij, Galba anno vno, Ves-
pasianus annis x. Titus annis ij. Domitianus annis xv.
Nerua anno vno, Traianus annis xix. Adrianus annis
xxj. Antonin⁹ annis xxj. similiter rursus Antoninus &
Commodus annis xxxij. Fiunt ab Augusto vsque ad
Commodū anni omnes ccxxij. & anni ab Adam vsq;
ad mortem Cōmodi M M M M M Dcclxxxiiij. duo
menses, duodecim dies. Quidam Romanorum Impe- C
ratorum tempora sic describunt. C. Iulius Cæsar an-
nis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post
quē regnauit Augustus annis xlvj. mensibus quatuor,
die vno. Deinde Tiberius annis xxvj. mensibus vi.
diebus xix. Cui succedit C. Cæsar annis tribus, decē
mensibus, viij. diebus. Et Claudius xiij. annis, viij.
mensibus, xxviij. diebus. Nero annis xiij. viij. mensi-
bus, xxviij. diebus. Galba mēsibus septem, vj. diebus.
Otho v. mensibus, die vno. Vitellius vij. mensibus,
die vno. Vespasianus annis xj. mēsibus xi. diebus xxij.
Titus ij. annis, mēsibus duobus. Domitianus annis xv.
mēsibus viij. diebus quinq;. Nerua anno vno, mēsibus
iiij. diebus x. Traianus xix. annis, vij. mēsibus, xv. die- D
bus. Adrianus annis xx. mensibus decē, diebus xxviij.
Antoninus annis xxij. mēsibus iij. vij. diebus. Marcus
Aurelius Antoninus annis xix. diebus vndecim. Com-
modus annis xij, mēsibus nouē, diebus xiiij. A Iulio er-
go Cæsare vsq; ad mortē Cōmodi, sunt anni ccxxxvj,
mēses vj. Colligūtur aūt oēs anni à Romulo qui vrbē
cōdidit, vsq; ad mortē Cōmodi, anni Dccliij. menses
sex. Natus est autē Dñs noster xxviij anno, cùm primū
iusserunt censum describi, et mue fieri, tempore Au-
gusti. Quòd aūt hoc verū sit, sic scriptum est in Euā-
Luc. 5. gelio secundū Lucam: Anno autē quintodecimo Ti-
berij Cæsaris, factum est verbum Dñi super Ioannem
Zacharię filium. Et rursus in eodem: Erat Iesus veniēs E
ad baptisma, quasi triginta annorum. Et quòd anno
solo oporteret eum prædicare, hoc quoque sic scriptū
Esai. 17. est: Annum acceptabilem Dñi prædicatum misit me.
Hoc & Propheta dixit & Euangelium. Quintodecimo
ergo anno Tiberij, & quintodecimo Augusti, sic
implentur triginta anni vsque ad tempus quo passus
est. Ex quo aūt passus est, vsque ad euersionem Hie-
rusalem, fiunt anni xlii. menses tres. Et ab euersione
Hierusalē, vsque ad mortem Commodi, anni cxxviii.
menses decem, dies tres. Fiunt autem ex quo natus est
Dominus vsque ad mortem Commodi, anni omnes
clxxxxiiii. mensis vnus. Sunt autem qui curiosius na-
tali Domini non solùm annū, sed etiam diem addunt,

quem dicunt xxviii. anni Augusti, in xxv. πάχων. Ba- πάχων, fortè
silidis autem sectatores, eius quoque baptismi diem nomen mē-
celebrant, totam præcedentem noctem in lectionibus sis.
transigētes. Dicunt autem eum esse quintumdecimū προσκυνητὰ
annum Tiberii, quintumdecimum mensis Tubi. Ali- γενόμενα ἀπὸ
qui autem eum esse vndecimum eiusdem mensis. Et γνώσεως.
de eius passione subtilius differentes, aliqui quidem
sextodecimo anno Tiberii Cæsaris xxv. Phamenoth,
alii verò xxv. Pharmuti, alii autem Phatmuthi xix.
dicunt passum esse Dominum. Quinetiam dicunt ex
iis aliqui, eum natum esse xxiiii. vel xxv. Pharmuthi.
Præterea autem illa quoque sunt referenda ad chro-
nographiam, dies inquam, quos significat Daniel à
desolatione Hierusalem. Vespasiani anni vii. menses
vii. Duo etiam anni adiunguntur Othonis & Galbæ
& Vitellii, xvii. mensibus, viii, diebus, & sic fiunt an-
ni tres & menses vi. quod est dimidium hebdomadis,
quemadmodum dixit Daniel propheta. Dixit enim
bis mille trecētos dies fuisse ex quo stetit abominatio
à Nerone in ciuitatem sanctam vsque ad eius euersio-
nem. Sic enim ostendit dictum quod subiicitur: Quo-
úsque stabit visio sacrificium sublatum peccatum de-
solationis quod datum est. & potestas & sanctum con-
culcabitur. Et dixit ei: Vsque ad vesperam, dies bis
mille trecenti, & tolletur sanctum. Hi ergo bis mille
trecenti dies fiunt anni sex, menses quatuor: quorum
dimidiū tenuit Nero Imperiū obtinens, & fuit dimi- C
diū hebdomadis: dimidiū autē Vespasianus cū Otho-
ne, Galba & Vitellio. Et ideo dicit Daniel: Beatus
qui peruenerit ad dies mille trecētos triginta quinq;.
Ad eos enim vsque dies fuit bellū, post hæc aūt ces-
sauit. Ostēditur aūt hic quoque numerus ex subiecto
capite, quod sic habet: Et à tempore immutationis
perennitatis, & quo data fuerit abominatio desolatio-
nis, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui sustī-
nuerit & peruenerit ad dies mille trecentos triginta-
quinque. Flauius autem Iosephus Iudæus, qui Iudai-
cas composuit historias, colligens tempora, ait à Mose
vsque ad Dauid esse annos Dlxxw. A Dauid vsque
ad secundum annum Vespasiani M clxxix. Deinde ab D
eo vsque ad decimum annum Antonini, anni lxxvii.
ita vt à Mose vsque ad decimum annum Antonini sint
omnes anni M D cccexxxiii. Alii aūt numerantes ab
Inacho & Mose vsque ad mortem Commodi, dixe-
runt esse annos M M D cccexlii. Alii verò M M D
ccc xxi. In Euangelio autem secundum Matthæum,
quæ ab Abraham deducitur genealogia, vsque ad
Mariam matrem Domini terminatur. Sunt enim, in-
quit, ab Abraham vsque ad Dauid xiiij. generationes,
& à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis ge-
nerationes xiiii. & à transmigratione Babylonis vsque
ad Christum similiter aliæ generationes xiii. tria my-
stica interualla, quæ sex complentur hebdomadibus.
Et quæ de temporibus quidem variè à multis scripta,
& à nobis expositā fuerunt, sic habeant. Versās au-
tem fuisse scripturas & leges & Prophetarum ex He-
bræo sermone in linguam Græcā aiunt tempore Pto-
lemæi Lagi filii: aut vt dicunt nonnulli, tempore eius
qui fuit cognominatus Philadelphus, cùm maximā ad
eam rem contulisset diligētiam Demetrius Phalereus,
& vt verterentur vehementer procurasset. Nam cùm
adhuc Asiam obtinerēt Macedones, Rex magno stu-
dio contēdens eam, quæ Alexandriæ in eius potestate
erat, bibliothecā omnib⁹ scripturis exornare, voluit vt
Hierosolymitani quoque eas quæ apud se erant Pro-
phetias in sermonem Græcum interpretarentur. Illi

autem

autem, vt qui adhuc obedirent Macedonibus, ex iis A
qui apud se erant probatissimi, & maximæ existima-
tionis, Scripturarum peritos, & Græcæ linguæ scien-
tes septuaginta seniores delectos ad eum miserunt
cum libris diuinis. Cùm autem vnusquisque sigil- ἴδιόν.
latim ex sua propria interpretatus esset prophetia,
conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes &
sententiis & dictionibus. Dei enim erat voluntas, quæ μιμλαστηρί-
id ad Græcorum aures consultò comparauerat. Neq; ου.
verò ab inspiratione Dei erat alienū qui prophetiam
dederat, vt interpretationem quoque tanquam Græ-
cam efficeret prophetiam. Nam etiam in captiuitate
Regis Nabuchodonosor, cùm interiissent Scripturæ
tempore Artaxerxis Persarum regis, inspiratus Esdras B
Leuites, qui factus fuerat sacerdos, prophetauit, om-
nes veteres rursus scripturas renouans. Aristobulus
autem in primo libro ad Philomatrem scribit his ver-
bis: Secutus est autem nostras quoque leges Plato, &
satis aperte ostendit se eorum quę in eis dicuntur fuis-
se admodū studiosum. Ante Demetrium autem, priusquam rerum potirentur Alexander & Persæ, versa
fuerant, & quæ ab Hebræis nostris gesta fuerant in
exitu ex Ægypto, & quæcunque eis insignia & facta
erant & apparuerant, & regionis per vim quæsita pos-
sessio, & omnium quæ latæ sunt legum descriptio,
adeò vt clarum sit antedictum Philosophum multa ex
eis sumpsisse. Fuit enim multa doctrina præditus, sicut C
etiam Pythagoras multa ex nostris trāstulit in suorum
dogmatum traditionem. Numenius autem Philoso-
phus Pythagoreus apertè scribit: Quid enim est Pla-
to, nisi Moses qui loquitur Atticè? Hic Moses erat
Theologus & Propheta, vt autem nonnulli, sacrarum
legum interpres. Genus eius & res gestas & vitā, ipsæ
scripturæ quæ sunt fide dignæ prædicant: & tamen à
nobis quoque dicendum est, quòd Moses cùm ex alto
petita origine genere esset Chaldæus, natus est in Æ-
gypto, cùm maiores eius propter diuturnam famem
ex Babylone migrassent in Ægyptum. Septima gene- περίοικοι.
ratione genitus, & regaliter educatus, tali fortunæ casu
vsus est. Cùm Hebræi in Ægypto creuissent in ma- D
gnam multitudinem, veritus Rex regionis, ne eorum
qui ex Hebræis nascebantur multitudo, ei pareret in-
sidias, iubet ipsos alere quidem fœminas (est enim res
ad bellum imbecilla mulier) masculos aūt interimere,
suspectam habens validam iuuentutem. Cùm nobili
autem loco esset natus puer, tribus deinceps mensibus
celantes, eum parantes alebant, naturali amore vin-
cente tyrannicam crudelitatem. Postea autem veriti
ne vnà cū puero perirēt, cùm ex papyro quæ in iis lo-
cis nascitur vas construxissent, ad palustris stagnantis-
que fluuij ripas puerum impositum exponunt. Obser-
uabat autem soror quid esset euenturum, procul stans
à puero. Regis filia, quæ longo tempore non conci- E
piebat, filium autem desiderabat, illo die eò venit ad
fluuium vt se lauaret & aspergeret. Cùm flentem au-
tem puerum audiisset, iussit ad se adduci, eiúsque mi-
serta quærebat nutricem. Tunc accurrēs soror pueri,
dixit se habere Hebræam fœminam quæ non multò
antè peperisset, eamque adducturam, si velit: quæ cùm
assensa esset & rogasset, adduxit ipsius pueri matrem,
tanquam aliquam aliam, mercede constituta nutricem
eius futuram. Deinde puero imponit nomen Regina,
Exod. 2. Moses, apta etymologia, eo quòd eum ex aqua sustu-
lisset. Aquam enim Moy vocāt Ægyptij, in qua mo-
riturus fuerat expositus. Moysen enim vocant eum
qui ex aqua emersus respirauerit. Clarū est ergo quòd

prius circunciso puero, parentes aliquod nomen im- A
posuerūt. Vocabatur autem Ioachim. Habuit autem
tertium quoque nomen in cælo postquam assumptus
est, vt dicunt Mystæ, nempe Melchi. Cùm autem
ætate esset grandior, Arithmeticam & Geometriam,
Rythmicam & Harmonicam, & præterea Medici-
nam simul & Musicam doctus est ab iis qui erant insi-
gnes inter Ægyptios, & præterea eam quæ traditur
per symbola seu signa philosophiam, quam in literis
ostendunt Hieroglyphicis. Alium autem doctrinæ
orbem, tanquam puerum regium, Græci eum docue-
re in Ægypto, vt dicit Philo in vita Mosis. Didicit
autem literas Ægyptiorum, & rerum cælestium scié- B
tiam à Chaldæis & ab Ægyptiis. Vnde in eius rebus
gestis dicitur doctus fuisse in omni sapiētia Ægyptio-
rum. Eupolemus autem in libro de Iudææ regibus,
dicit Mosen primum fuisse sapientem, & grammati-
cam primùm tradidisse Iudæis, & Phœnices accepisse ἄλλοι.
à Iudæis, Græcos autem à Phœnicibus. Ad eorum au-
tem deductus naturam, auxit prudentiam eam, quæ
erat sui generis & maiorum suorum æmulatus doctri-
nam, adeò vt etiam Ægyptium, qui Hebræum iniu-
stè inuaserat, percutiens interfecerit. Aiunt aūt mystæ
eum solo verbo occidisse Ægyptum, sicut certè po- Act. 5.
stea Petrus in Actibus fertur eos qui precium agri sibi
vsurpauerant, & mentiti erant, verbo interfecisse. Ar-
tapanus certè in opere de Iudæis, refert Mosen in cu- C
stodia inclusū à Nechephre rege Ægyptiorū, eò quòd
peteret vt populus liberaretur ex Aegypto: noctu a-
perto carcere Dei voluntate egressum, cùm in regiam
accessisset, dormienti regi adstitisse, & eum excitasse:
eum autem eo quòd factum fuerat stupefactum, iu-
sisse Mosi vt diceret nomen eius qui miserat, & illum
quidem cùm ad aurem se inclinasset, dixisse. Regem
autem, cùm audiisset, mutum cecidisse: cùm eum au-
tem Moses tenuisset, rursus reuixisse. De Mosis autem δράματι.
educatione nobiscum quoque consentiet Ezechielus
Iudaiacarum tragediarū Poëta in Actu qui inscribitur
Ἐξαγωγὴ, id est, Eductio, sic scribēs ex persona Mosis:

Nostrum videret nam genus cùm crescere,
Est machinatus in nos plus satis doli
Rex Pharao, laterum acribus laboribus,
Ædificiorúmque opprimens nos molibus.
In vrbibúsque turrium ob se miseros:
Dein publico Hebræis iubet præconio,
Projicere masculos profundum in fluuium.
Quę peperisset me abscondit ast parens
Mensibus, vt aiebat, tribus, prodita videm
Expositi, ornatu mihi circundato,
Ad fluuij ripas, hispida vbi erat palus.
Maria soror sed nostra spectabat propè.
Dein nata regis quæ carebat liberis,
Venit aquis vt limpidis corpus suum
Recreet, videns statim me sustulit.
Cognouit Hebræum esse, verbáque hæc ait.
Maria soror celerem ad eam mouens pedem,
Tibi ex Hebræis visne nutricem parem
Puerō puellæ nata regis annuit:
Profecta matri dixit, illáque aduenit
Mox mater, vlnis filiúmque amplectitur.
At nata regis dixit: Hunc ô fœmina
Alas, tibi merces tua haud negabitur.
Nomen dedit Moses mihi, quòd ab humidis
Ripa repertum sustulit fluminea.
Infantiæ at tempus mihi vbi transiit,
Ad regiam me mater adduxit domum.

Desunt verba filiæ Pharaonis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cum cuncta dixisset prius mihi ordine,
Genusque patrium, Deique munera.
Dum puerilis nobis itaque aras fuit,
Et victus amplus, & doctrina regia,
Æquè dabantur ac si essem eius filius.
Plenus dierum, sed vbi affuit finis,
Ægressus ades regias.

Deinde cùm narrasset pugnam Hebræi & Ægyptij, & sepultum in arena Ægyptium, de alia pugna sic dicit:

Ferus cur qui te est imbecilliori?
Nobis is autem dixit: Et quis Iudicem
Te huc misit, aut magistratum? Num occidere
Me vis, heri sicut cæcidisti virum?
Timent ego dixi: Qui apertum istud fuit?

εὐμηθείας. Deinde autem ex Ægypto fugit, & oues pascit, vt qui ad pastoralem principatum prius erudiretur. Ei enim qui mansuetissimo hominum gregi est præfuturus, est præ exercitatio ouium pascendarum scientia: sicut iis qui sunt natura bellicosi, venatura. Ab ea autem eum ducit Deus, vt esset dux Hebræorum exercitus. Deinde sæpe quidem admonentur Ægyptij, qui sæpe fuere insipientes. Fuerunt autem Hebræi spectatores malorum quæ patiebantur alij, Dei potentiam citra vllum discentes periculũ. Quoniam autem Ægyptij potẽtiæ effecta auditione non accipiebant, propter insipientiam stolidi non credẽtes, tunc, vt est in prouerbio, factum stulti cognouerunt, & postea exeuntes Hebræi magna Ægyptiorũ præda exportata recesserunt. Non propter auaritiam, vt dicunt accusatores: (neque enim Deus eis aliena persuasit concupiscere) sed primùm quidem, earum, quas omni tempore Ægyptiis præbuerunt, operarum ac seruitiorum necessariam mercedem referentes: deinde etiam se quodammodo vlti sunt, Ægyptiis vt auaris par pari referẽtes prædæ exportatione, sicut illi Hebræis prius molestiam attulerant, redigendo eos in seruitutem. Siue ergo vt in bello quis hoc factum esse dixerit: res hostium victoriæ iure auferre volebant, vt potentiores inferiorum: belli autem iusta erat causa. Supplices propter famem Hebræi veneruntad Ægyptios: illi autem hospites redactos in seruitutem, instar mancipiorum seruire coëgerunt, ne mercedem quidem eis soluentes. Siue vt in pace: mercedem prædem ab inuitis acceperunt, qui longo tempore non soluebant, sed ipsos ea priuabant. Est itaque noster Moses propheticus, legum ferendarum peritus, ordinandæ & instruendæ aciei guarus, exercitus ducendi artem tenens, politicus & philosophus. Ac quomodo quidem fuerit propheticus, post hæc dicetur quando de Prophetia tractabimus. Ordinandæ autem aciei peritia, fuerit pars artis imperatoriæ seu ducẽdi exercitus. Ars autem ducendi exercitus, est pars regnandi scientiæ. Et rursus legum ferendarum peritia, regnandi scientiæ pars fuerit, sicut etiam iudicandi facultas. Regnãdi autem sciẽtiæ vna quidem pars fuerit diuina, cuiusmodi est quæ est ex Deo & sancto eius filio, à quibus & quæ ex terra bona sunt, & quæ externa & perfecta suppeditatur feliciras. Petite enim, inquit, magna & parua vobis adiicientur. Secunda est autem regni species post eam administrationem quæ rationalis purè est ac diuina: ea inquam, quæ animosa seu iracunda animæ parte solùm in regnando vtitur, per quam speciem Hercules quidem Argiuorum, Alexander verò rex fuit Macedonum. Tertia est, quæ vnum solum concupiscit, nempe vt vincat & euertat. vt malo autem vel bono sit victoria cuiam gerere, ei minimè ineſt: quo quidem vsi sunt Persæ cùm bellum gererent in Græciam. Iræ enim, vna quidem pars est sõlùm contentiosa, quæ quærit potentiam vt dominatum obtineat: altera verò boni & honesti studiosa, ira vtente anima ad id quod bonum est & honestum. Quarta autem regnandi species est omnium pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finẽ sibi proponunt, vt plurimum indulgeant suis cupiditatibus. Regnandi autem scientiæ, tam quæ virtute vincit, quàm quæ vi instrumentum est, aciei ordinendæ scientia. Alia autem in alia natura & materia. In armis quidem & pugnacibus animalibus, per animata & inanimata, anima & mens est id quod ordinat. In animæ autem perturbationibus, in quas virtute dominatum obtinemus, ratiocinatio est id quod est ordinandi potestate præditum, vt quæ continentiam, & temperantiam cum sanctitate, & bonam cognitionem cum veritate obsignet, finem ad pietatem Deique cultum referens: sic enim virtute vtentibus prudentia est quæ ordinat: diuina autem, sapientia: humana verò, politica, seu regendarum ciuitatum scientia. Omnia autem, scientia regnandi. Rex itaque is est qui imperat ex legibus, qui est præditus scientia imperandi volentibus, cuiusmodi est Dominus, qui eos qui in ipsum & per ipsum credunt admittit. Omnia enim tradidit Deus, & omnia Christo subiecit, regi nostro, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quòd Dominus Iesus Christus, in gloriam Dei Patris. Strategemà autem, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtrisque mixta est. Vnaquæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta, aut per vtrumque simul. Hæc autem omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vlciscendis quibus expedit, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo, vel vera dicendo, vel etiam simul vtendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat vti vnoquoque eorum, cùm Græci accepissent à Mose, non paruam accepere vtilitatem. Verbi autem gratia, vnius aut alterius imperatorij exempli meminero. Moses cùm populum eduxisset, suspicatus fore vt persequerentur Ægyptij, breui & compendiosa via relicta, conuersus est in solitudinem, & maxima ex parte iter noctu faciebat. Alia enim erat œconomia qua docebantur Hebræi, per multam solitudinem & longum tempus credere vnum solum Deum esse, per moderatam assuefacti tolerantiam. Mosis ergo docet strategema, oportere ante pericula prouidere ea quæ sunt vtilia, & sic aggredi. Et certè euenit id quod suspicatus est. In equis enim & curribus persecuti sunt Ægyptij: sed citò perierunt, cùm mare disruptum esset, & ipsos cum equis & curribus obruisset, adeò vt eorum nullæ remanserint reliquiæ. Post hæc autem sequens columna ignis (eos enim præcedebat) duxit Hebræos per regionem inaccessam, laboribus & itineribus ad robur & fortitudinem eos exercens ac inducens, vt postquam eorum quæ videbantur grauia periculum fecissent, quàm bona esset apparet regio, ad quam eos ex via inuia transmittebat. Iam verò hostes quoque qui prius regionem insidebant, in fugam versos occidit, cùm eos ex solitudine & via aspera (talis eñ est virtus imperatoria) in eos inuasisset.

Hoc

Hoc enim erat peritiæ & ducendi exercitus scientiæ, hostium regionem occupasse. Hoc cùm animaduertisset Miltiades imperator exercitus Athenienſium, qui ea quæ in Marathone fuit pugna vicit Persas, hoc modo est imitatus. Noctu duxit Atheniẽses, per loca inuia iter faciens, & eos qui ipsum obseruabant barbaros decipiẽs. Hippias enim qui defecerat ab Atheniẽsibus, barbaros in Atticam induxerat, & opportuna quæ præoccupauerat loca seruabat, propterea quòd erat peritus regionis. Ac difficile quidem erat latẽre Hippiam: vnde meritò Miltiades & locis inuiis & nocte vsus, aggressus Persas quibus præerat Datis, in certamine cum iis quorum ipse dux erat, superior euasit, & rem bene ac feliciter gessit. Quinetiam Thrasybulo, qui exules ex Phyla reducebat, & latẽre volebat, dux fit columna, & Thrasybulo noctu per loca nõ trita ingredienti, cum nec luceret Luna, hybernúmque cælum esset & caliginosum, videbatur ignis præcedẽs, qui cùm eos citra vllam deduxisset offensionem, defecit vbi nunc est ara τῆς φυσικῆς, id est, Luciferę. Vel ex hoc ergo euadant nostra Græcis credibilia, nempe quòd facere potest Deus omnipotẽs vt columna ignis Hæbreos noctu præcedat, quæ etiam dux sit eorum itineris. Porrò aũt dicitur etiam in quodam responso:

Exhilarans Bacchus Thebanæ ẽstque columna.

Ex ea quæ est apud Hebræos historia. Quinetiam Euripides dicit in Antiopa:

Iutus Iubilcum ast in thalamis
Hedera comantem columnam Euij Dei.

Significat autem columna, Dei non posse effingi imaginem. Illuminata autem columna, præter hoc quod significat non posse effingi imaginem, Dei quoque stabiliratem significat ac firmitatem, & immutabilem eius lucem, quæque non potest figurari. Prius itaque quàm accuratè perfectéque tenerentur imaginum habitus, veteres columnas erigentes, eas colebãt tanquam statuas. Atque idcirco sic scribit qui fecit Phoronidem:

ἀφιδρύματα. *Callithoe clauem reginæ gestat Olympi,*
Argiuæ Iunonis, sertis atque corollis
Reginæ primum est à qua exornata columna.

Quinetiam qui fecit Europiam, significat eam quæ est in Delphis Apollinis imaginem, esse columnam per hæc:

Vt decimámque Deo primos fruitúsque dicemus,
Sedibus ex sacro sanctu celsaque columna.

ἀπόδειξιν, ἵνα μὴ λόγου πολλοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πολλά. Apollo quidẽ certe, qui mysticè ex priuatione multorum intelligitur, est vnus deus. Quinetiam ignis ille qui columnæ erat similis, & ignis qui ingrediebatur per loca inuia, & ad quæ non patebat aditus, est symbolum ac signum sanctæ Lucis quæ trãsit per terram, & in cœlum rursus recurrit per lignum, per quã etiam darum est nobis videre per intelligentiam. Plato autẽ philosophus, à Mose in legibus ferendis adiutus, reprehendit quidem Minois & Lycurgi Reip. administrandæ rationem, vt quæ ad solam animi magnitudinem respicerent & fortitudinem: laudauit autẽ vt honestiorem & magis venerandam, eam quæ vnum quid dicit, & semper ad vnum dirigitur decretum. Nam & robore & honestate & prudentia dicit nos decere magis philosophari, si ad cœli dignitatem respicientes, immutabiliter & citra vllam pœnitentiam, eadem sententia, & de iisdem vtamur. An non interpretatur ea quæ in lege dicuntur, vt ad vnum Deum respiciamus, & ea quæ iusta sunt agamus, præcipiẽs? Politici autem dicit esse duas species, vnam quidem, legitimum: alteram verò, politicum, equiuocè nominatum. Et politicum quidẽ propriè significat opificé in libro eiusdem nominis, & eos qui ad ipsum respiciunt, & rectè operantur & iustè viuunt cum contemplatione, ipsos quoque nominat politicos. Quod autẽ politicum vocatum est, æquè ac legitimum, & in mundanã diuidit mentis magnitudinem, & in priuatum ordinem, quem moderationem & concinnitatem vocauit, & temperantiam, quando magistratus quidẽ conuenientes fuerint iis quib. imperãt, ij autem quibus imperatur, paruerint magistratibus. Quod quidẽ vt fiat, Mosis op' magno studio contendit. Prẽterea legitimum quidem ad generationem, politicum aũt ad amicitiam & concordiam pertinere, dicit adiutus Plato: & legibus quidem eum qui est in Epinomide philosophum coniunxit, qui nouit transitus omnis generationis quæ fit per errantia. Philosophum aũt alium Timæum, qui est & Astronomiæ peritus, & illorum motuum, & eam quæ est inter se cõsensionem & societatem contemplatur, coniungit libris de Repub. Deinde, finis enim est, vt existimo, & Politici, & eius qui ex lege viuit, contemplatio. Necesse est ergo ciuitatem rectè administrare: optimum est autem philosophari. Qui enim sapit, omnia sua referẽs ad cognitionem vixerit, vitam quidem suam bonis factis dirigens, quæ autem sunt contraria despiciens, & quæ ad veritatem conferunt disciplinas persequẽs. Lex autem est, non ea quæ lege decernuntur, nam nec sunt ea quæ videntur, visus, neque quæuis opinio: non enim ea quoque quæ est mala, sed lex est opinio bona, bona est autẽ quæ est vera. Bona est autem, quæ id quod est inuenit, & id assequitur. Qui est autem, misit me, inquit Moses. Cui consequenter, bonæ scilicet opinioni, quidem dixerunt legem esse rectam rationem, quæ iubet quidẽ ea quę sunt facienda, prohibet autem quæ non sunt facienda. Vnde meritò dictum est, Legem datam esse per Mosen, vt quæ sit regula iustorũ & iniustorũ: & eum propriè θεσμὸν, id est, ritũ, dixerimus, qui à Deo per Mosen est traditus. Habet itaq; eam quæ est ad Deum deductionẽ. Dicit autem Paulus quoque: Lex propter præuaricationes est posita, donec veniret semen cui promissum est. Deinde veluti sensum explicans ac prosequens, infert: Priusquam autem veniret fides, sub lege custodiebamur, concluſi timore, ex peccatis scilicet, in eam fidẽ quæ erat reuelanda: quare Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificemur. Est autem legis ferẽdæ peritus, qui id quod conuenit, vnicuíque animæ parti, & eius factis tribuit. Moses autem, vt semel dicam, erat lex animata, quæ ratione bona seu verbo bono gubernabatur. Subministrauit itaq; bonã Reip. administrãdæ rationem. Ea aũt est bona educatio hominum in societate. Iam verò facultatem tractauit iudiciariam, quæ est sciẽtia, peccata propter id quod est iustum, corrigens. Eiusdem aũt cum ea ordinis, est puniens facultas, quæ tenet sciẽtiam moderandarum castigationem. Cùm sit aũt castigatio, est animæ correctio. Versãtur autem, vt semel dicam, tota Moſis institutio, & in docendis iis qui possunt esse boni & honesti, & in iis venandis qui sunt eis similes: quæ quidẽ fuerit ars imperatoria. Qui aũt versatur in rectè vtendo iis quæ ratione ac verbo capta fuerint, ea fuerit legum ferendarum sapientia. Eius enim, vt quæ sit maximè regia, est propriũ & acquirere & vti. Solũ itaque sapientẽ Philosophi, regem, legislatorẽ, imperatorem, iustum, sanctum, Deo amicum prædicant. Si hæc autem in Mose inuenerimus, vt ex ipsis ostenditur scri-

Universidad de Deusto Biblioteca

ptoris, rectè persuasi dixerimus, sapientem reuera esse Moſen. Quemadmodum ergo pastoralē artem ouium curam gerere dicimus: ita enim pastor bonus animam ponit pro ouibus: ita etiam legum ferendarū artem dicemus, virtutē hominum comparare, humanū bonum pro viribus excitantem, vt quæ gregis hominū curam gerat & prouidentiam. Quòd si grex qui à Dño dicitur allegoricè, nihil est aliud quàm grex hominū, idē erit bonus pastor & legislator. Vnius gregis, nempe earum quæ ipsum audiunt ouium, vnus est curator, nempe is qui perditam & quærit & inuenit, lege & ratione: si quidem lex est spiritalis, & quæ ad ipsam ducit beatitudinē. Quæ enim spiritu sancto facta est, est spiritalis. Is autē est reuera legislator, qui non solùm bona & honesta profitetur, sed scit etiam. Huius lex quoque est, qui scientiā habet iustum salutare, vel potius, lex est iussus scientiæ. Potentia enim & sapientia est ratio seu verbū Dei. Et hic ipse rursus est legum expositor, per quem lex data est, qui est primus expositor diuinorum præceptorum, qui sinum patris explicat ac exponit, filius vnigenitus. Deinde qui legi quidem parent, quòd habeāt aliquam eius cognitionem, neq; possint non credere, nec ignorare veritatē. Qui autē non credunt, & in factis & operibus minimè esse volunt, ij quoque si vlli alij se veritatem ignorare fatētur. Quænam est ergo Græcorum incredulitas? num nolle credere veritati, quę dicit Legem per Moſen data esse diuinitus? cùm ipsi ex ijs quæ apud se scripta sunt Moſen honorent, & Minoēm referant ad Iouis antrum venientem, nouem annorum spacio Leges à Ioue accepisse: & Lycurgum scribāt assiduè Delphos euntem ad Apollinē, leges ab eo didicisse: & Plato & Ephorus, & Chamæleo Heracleotes in opere de ebrietate, & Aristoteles de Republica Locrorum, Zaleucum Locrum leges à Minerua accepisse, literarum monimentis mandarunt. Qui autem Græcorū leges, vt maximè fide dignæ videātur pro viribus efferentes, ad deos referunt, ad Mosaicæ prophetiæ similitudinē, sunt ingrati, vt qui non fateantur veritatem & exemplar, archetypū eorum quæ à se narrantur. Nemo ergo propter supplicia insectetur legem, vt non bonam & honestam. Non enim qui aufert morbum corporis, beneficio afficere videbitur? qui autem ab iustitia animam conatur liberare, non maiorem videbitur curam gerere, quo est anima corpore præstātior? Sed pro sanitate quidē corporis, & secari & vri, & medicamenta potare sustinemus, & qui hæc adhibet, & seruator vocatur & medicus, & nec ei inuidet, nec malè vult ægrotus, & vt artis dictat ratio partes quoque aliquas rescindit, ne sanæ partes vnà cum eis intereant, nec tamen quis medici artem criminis arguerit. Animæ autem gratia, non similiter tolerabimus aut exilia, aut mulctas, aut vincula, si modò quis ex iniustitia sit restituendus in iustitiam? Lex enim eorum qui ei parent curam gerēs, ad pietatem in Deum instituit, & dictat ea quæ sunt faciēda, & propulsat vnumquodque peccatum, pœnas imponens iis quæ sunt mediocria. Cùm autem viderit aliquem ita se habere, vt videatur immedicabilis, vtpote qui ad extremam prouehatur iniustitiam: tunc aliorum iam curam gerens, ne ab ipso corrūpantur, tāquam aliquam partem à toto corpore resecans, sic eum qui est huiusmodi, occidit sāluberrimè. Iudicati aūt à Dño, inquit Apostolus, castigamur, ne cum mundo condēnemur. Prædixit eñ Propheta: Castigans castigauit me Dñs, morti aūt non tradidit me. Vt enim te suam doceret iustitiā, castigauit te, inquit, & tentauit, & fame & siti te afflixit in deserto. Vt cognoscerētur omnes iustificationes & iudicia eius in corde tuo, quæcunq; ego tibi præcipio hodie, & scias in corde tuo, quòd vt si quis homo castigabit filium suum, ita castigabit te Dñs Deus noster. Quòd autem exemplū corrigat, iam malus, inquit, vidēs malum puniti, ipse vehemēter castigatur. Nam generatio sapientiæ est timor Dñi. Est autem maximū & perfectissimum bonū, quando à malè faciendo & à re malè gerenda, ad virtutem & bonam actionem possit quis aliquem traducere: quod quidē lex facit. Quare etiam quando in immedicabile aliquod malum ceciderit, ab iniustitia & auaritia obsessus aliquis, beneficio afficietur si interficiatur. Lex est enim benefica, quæ alios quidem potest iustos ex iniustis facere, si modò velint audire, alios verò liberat à malis præsentibus. Eos enim qui temperatē & iustè viuere elegerint, immortales satagit reddere. Nosse autem legem est bonæ mentis. Et rursus: Viri mali legem non intelligunt: qui autem quærunt Dominum, intelligent in omni bono. Oportet autem eam quæ administrat prouidentiam, esse & dominam & bonam. Vtriusque enim vis procurat salutem: illa quidem, supplicio castigans, vt domina: hæc verò, per beneficentiam commodans, vt beneficia. Licet autem non esse filium incredulitatis, sed transire à tenebris ad vitam, & aure sapientiæ accommodata, esse Dei legitimum, seruum quidem primùm, deinde fidelem famulum, timentem Dominum Deum. Quòd si quis ascenderit, refertur in numerum filiorum. Postquam autem charitas operuērit multitudinem peccatorum, beatæ spei perfectione, licet eum tunc auctum charitate suscipere, relatum in electam filiorum adoptionem quæ Dei vocata est amica, iam votum canentem & dicentem: Sit mihi Dominus in Deum. Legis autem beneficentiam, per eum locum in quo agit cum Iudæis, declarauit Apostolus sic scribens: Si tu autem Iudæus cognominaris & in lege requiescis, & in Deo gloriaris, & cognoscis voluntatem Dei, & probas vtiliora instructus per legem, & confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Hæc enim posse legem certum est, & extra controuersiam etiam, si ij qui vitam ex lege non instituunt, se tanquam in lege glorientur viuere. Beatus est autem vir qui inuenit sapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam. Ex ore autem ipsius, sapientiæ scilicet, iustitia egreditur, legem autem & misericordiā fert in lingua. Vnius enim est Domini operatio, qui est Dei virtus & sapientia, Lex & Euangelium: & quem timorem genuit lex, is est misericors ad salutem. Eleemosinæ autem fides & veritas ne te deserant, alliga autem eas collo tuo. Similiter autem ac Paulus, Prophetia exprobrat Popopulo, quod legem non intelligat. Contritio & afflictio in viis ipsorum, & viam pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos ipsorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Scimus autem quòd lex bona sit, si quis ea legitimè vtatur. Qui autem volunt esse legis doctores, non intelligunt, inquit Apostolus, nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant. Finis autem præcepti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. At Mosaica quidem Philosophia quadripartitò diuiditur, & in partem historicam, & eam quæ propriè vocatur legitima, quę quidē fuerint priæ

Ioan. 1.

Ibid. 16.

μικρὸν παιδεύεται τὸν ἀπαγόμενον.

Rom. 2.

Ibidem.

1. Tim. 1.

1. Cor. 11.
Psal. 117.

priæ morum tractationis: tertiam autem eam quæ pertinet ad sacrificia, quod quidem est naturæ cōtemplationis: & postremò quartam, speciē theologicam, quæ est superna contemplatio, quam dicit Plato esse reuera magnorum mysteriorum. Hanc autem speciem vocat Aristoteles μετὰ τὰ φυσικά, hoc est, post naturalia. Et quæ est quidem ex Platonis sentētia dialectica seu ars differendi, vt dicit in Politico, est quædam scientia inuentrix eorum quæ sunt significationis. A viro autem bono & moderato est acquirenda, non vt aliquid dicat vel faciat eorum quæ dicuntur aut fiunt apud homines (vt faciunt qui nunc sunt Dialectici, qui versantur in rebus Sophisticis) sed vt possint quidem dicere & facere ea quæ Deo grata sunt, sdque vniuersum pro viribus. Cùm sit autē vera dialectica, philosophia permixta veritate, res considerans, facultatésque & potestates examinans, transcendit ad præstantissimam omnium essentiam, & audet etiā vltrà progredi ad Deum vniuersorum, non rerum mortalium peritiam, sed diuinarum cælestiúmque scientiam profitēs, quam consequitur, etiā in rebus humanis, qui in oratione & rebus agendis versatur, proprius vsus. Meritò ergo scriptura quoque tales nos esse volens dialecticos, sic hortatur: Efficiamini autem probi trapezitæ, alia quidem reprobantes, quod autem bonum est tenentes. Hæc enim reuera dialectica, est prudentia prædita vi diuidendi ea quæ percipiuntur intelligētia, & purè ac syncerè citráque omnem mixtionem ostendendi subiectum eorum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis, descēdens vsque ad ea quæ sunt maximè specialia, præbens vnumquodq; eorum quæ sunt, intuendum quale sit. Quocirca ea sola veluti manu ducit ad veram sapiētiam, quæ quidem est diuina potestas, quæ ea quæ sunt, vt quæ sunt cognoscit, habens id quod est perfectum, libera ab omni animi perturbatione, non sine seruatore, qui à nostræ animę videndi potestate, à mala conuersatione insusam caliginosam ignorationem diuino verbo amouit, & reddidit id quod est optimum ac præstantissimū, vt rectè cognoscamus hominémque Deúmque. Is est qui reuera ostendit quomodo nos ipsos cognoscere oporteat, qui vniuersorum patrem cui vult reuelat, & facit vt intelligat, quoad fieri potest vt humana natura cōprehendat. Nemo enim nouit filium nisi pater: neque patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Meritò ergo Apostolus dicit, per reuelationē se nosse mysterium, quemadmodū prius scripsi in breui, vt possitis legentes intelligere intelligentiam meam in mysterio Christi. Vt possitis dixit, quoniā sciebat aliquos hac solum accepisse, nondum autem cibum, & nec lac quidē solummodo. Tribus autem modis Dei voluntas est nobis accipienda: vel vt signū aperiens, vel vt præceptum confirmans ad rectam institutionem, vel prædicens, vt prophetia. Sat autem scio esse virorū, ea quæ sunt huiusmodi discernere ac discere. Non enim vna Myconis, vniuersa ad intelligendum scriptura, vt dicunt qui vtuntur prouerbijs. Est autem quàm maximè tieri potest dialecticé ad eam accedendum, consequentiam diuinæ doctrinæ venantibus. Vnde pulcherrimè Sacerdos apud Platonem Ægyptius, O Sōlon Solon, inquit, Vos Græci semper estis pueri, nullam penitus in animis per veterem auditionē antiquam habentes opinionē: ex Græcis autem nullus est senex. Senes, vt arbitror, dicens, qui antiquiora, hoc est, nostra, nouerūt: vt rursus iuuenes, qui recentiora, & quæ exercebantur à Græcis, quæ heri & nuper facta fuerant, vt vetera & antiqua referebant. Subiunxit itaque: Nec disciplina vlla cana tempore, more quodam barbarico non ficta & planè pura nobis vtētibus metaphora. Qui sunt ergo viri reuera bona mente prædīti & cordati, absque vllo artificio accedunt ad totum figmentum interpretationis. De Græcis autem dicit, eorum opinionē parum quid differre à fabulis. Nō sunt enim pueriles audiendæ fabulæ, sed nec ij qui pueris fabulæ facti sunt. Pueros autem dixit ipsas quidem certè fabulas, vtpote quòd parum videant qui se apud Græcos existimant sapientes: per canam disciplinam, tacitè significans antiquissimam quæ est apud Barbaros, veritatē. Cui verbo oppositum illud, puer fabula, arguens fabulosam recentium tractationem, vt quæ puerorum instar, nihil habeat antiquius: vtrunque cōmuniter, & fabulas eorum, & orationes esse pueriles ostendens. Diuinè ergo potestas illa quæ Hermæ loquitur in reuelatione: Visiones, inquit, & reuelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis, sint ea nec ne. Similiter autem ex redundanti quoque doctrinæ copia validas efficiunt demonstrationes, confirmántq; ac fundant rationes demonstratiuas, quatenus eorum tanquam iuuenum mentes pendent sublimes in aëre. Lucerna ergo est præceptum bonum, vt vult Scriptura. Lex autem est lumen vitæ. Vias enim vitæ arguit disciplina. Lex rex est omnium mortalium & immortalium, inquit Pindarus. Ego autem per hæc exaudio eum qui legem tulit, & Heſiodium illud dictū esse accipio de Deo vniuersorum, etiamsi ex coniectura à Poëta dictum est, non autem ex comprehensione:

Humano generi lex nanque est à Ioue lata,
Pisces atque ferę volucrésque per æra nantes
Sese edunt, cum illis vlla haud sit norma iuris.
Est hominum generi iustum, est res quæ optima, cessit.

Siue ergo naturalem legem quæ est vnà cum generatione, siue eam dicat quæ rursus data est, sed à Deo, & naturæ & disciplinæ vna est lex, vt etiam Plato in Politico dicit vnum legislatorem: in Legibus autem, vnum ea quæ ad Musicam pertinent intellectum, per hæc docens vnam esse rationem & Deum vnum. Moses autem videtur Dominū appellare διαθήκην, hoc est, pactum seu testamentum. Ecce ego, dicens, pactum meum tecum. Nam prius quoque dixit pactum ipsum non esse quærendum in scriptura. Est enim pactum quod Deus statuit, qui est author vniuersi. Deus autem Græcè θεὸς dictus, παρὰ τὸ θεῖν, hoc est, expositione, ordine & administratione. In Petri autem prædicatione inueneris Dominum vocari Legem & Rationem. Sed qui ex vera quidem sumitur philosophia, cognitionis monimentorum primus liber Stromateus hic terminetur.

Idem autē significat quod vna hirūdo non facit ver. ἐγγύμνασις.

Heſiodus.

διαθήκην, ἀπὸ τοῦ πάντας. θεὸς, ἀπὸ τοῦ θεῖναι.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER SECVNDVS.

EINCEPS autē fuerit tractandum, quoniam barbaræ philosophiæ fures Scriptura Græcos esse dixit, quemadmodum hoc paucis ostendatur. Non solùm enim ex ijs quæ à nobis narrantur, ea quæ sunt admirabilia & præter fidem imitantes, scripsisse ostendemus, sed etiam principalia dogmata surripientes, eáque adulterantes, cùm nostræ sint, vt demōstrauimus, scripturæ antiquiores, conuincemus, nempe & in decretis de fide, & de sapientia, & spe, & charitate, & de pœnitentia, & continentia, quinetiam de Dei timore. Examen certè virtutum veritatis, & quæcunque postulabit quæ in proposito loco sit aduotatio, comprehēdentur, & quòd maximè occultum barbaræ philosophiæ symbolicū hoc & ænigmaticū genus sunt æmulati, qui actione & exercitatione priscam sunt sectati philosophiam, quod quidem genus est vtilissimum, atque adeo maximè necessarium cognitioni veritatis. Post hæc existimo esse consequens ijs respondere quæ dicunt Græci dum in nos inuehuntur, paucas adducendo scripturas, si fortè contingat, vt Iudæus quoque paulatim exaudiens, ex ijs quæ credidit, possit conuerti ad eum quem nō credidit. Præclaros autem egregiósque philosophos meritò excipiet, à charitate profecta, eorū vitæ & inuentionis nouarum dogmatum reprehensio, nō vlciscentibus quidem nobis inimicos, multum quidem abest, cùm etiam eis bene precari ac benedicere didicerimus qui nos execrātur, etiam si in nos maledictis inuehantur: sed vt illi conuertātur, si fortè erubuerint qui omni sunt ex parte sapictes, per barbaram correcti reprehensionem, vt possint tandem perspicere, cuiusmodi sint disciplinæ, quarum gratia peregrinando transmarinas obeūt regiones. Quorū enim sunt fures, ea quoque sunt demonstrāda, eis nimio sui amore detractio, & maiori quàm par sit de se persuasione: quæ autē ipsi quærentes, gloriantur se inuenisse, ea sunt reprehendenda. Consequens autem est, vt disciplinarū qui vocatur orbis, ostendamus quàm sit inutilis, & de Astrologia, Mathematica, Magica, & arte præstringēdi oculos, quæ dicitur γοητεια, curiim est à nobis tractandum. De ijs enim tanquam maximis scientijs, omnes Græci se iactant, & sibi placent. Qui autem liberè & audacter reprehendit, est pacificus. Sæpe autem diximus, neque nos vt Græci essemus exercuisse, neque in eo studiū ponere. Hoc enim sufficiat ad multos populari quadam persuasione à veritate abducendos. Quæ verè est autem philosophia, non in lingua, sed in mente iuuabit eos qui audierint. Oportet autem, vt opinor, eum qui curam gerit veritatis, non insidiosè captóque consilio ac cura adhibita dictionem componere, sed conari tantùm id quod vult quomodo potest exponere. Eos enim qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ effugiunt. Atque agricolæ quidem est propriū, rosam quæ in spinis nascitur citra noxam carpere: similiter & artifices, eam quæ in ostrei carne insolita est margaritam inuenire. Aiunt autem gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non copioso appositio nutrimento, & eæ pedibus fodiētes, cum labore alimentū colligūt. Si quis ergo eius quod est simile contemplandi potestate præditus, cupit in multis probabilibus sisque Græcis, id quod verum est persequi, tanquam sub laruis verum vultum studiosè persecutatus, venabitur. Dicit enim quæ Hermæ in visione apparuit potestas: Quod tibi contingit reuelari, reuelabitur. Propter tuam autem ne efferaris sapientiam, dicūt Prouerbia. In omnibus autem vijs cognosce ipsam, vt recto tramite dirigat vias tuas, pes autem tuus ne offendat. Vult enim per hæc ostendere, oportere opera esse verbo consequentia. Iam verò ostendit nos oportere ex omni doctrina eligendo habere id quod est vtile. Sunt autem viæ sapientiæ variæ, vt recto tramite incedamus ad viam veritatis. Via autē est fides. Pes autem tuus nō offendat, ait de aliquibus qui videbantur aduersari vni eique diuinæ quæ prouidet administrationi. Vnde subiungit: Ne sis sapiens apud teipsum, per impias rationes, quæ seditionem agitant aduersus Dei œconomiam ac dispensationem. Time autem Deum, qui solus est potens: cui est consequens, Deo nihil aduersari. Et alioqui apertè quoque docet inductio, quòd Dei timor, est mali declinatio. Dicit enim: Et declina ab omni malo. Hæc est disciplina Domini. Quem enim diligit Dominus, castigat, efficiens quidem vt doleat, ad hoc vt intelligat, restituens autem ad pacem & incorruptionem. Barbara itaque quam nos persequimur philosophia, reuera est perfecta & vera. Dicit itaque in Sapientia: Ipse mihi dedit non falsam eorum quæ sunt cognitionem, vt cognoscam mundi constitutionem, & ea quæ deinceps sequuntur, vsque ad illud, Et vires radicum. In his omnibus naturalem comprehendit contemplationē, quæ est omnium quæ facta sunt in mūdo sensili. Deinceps autem tacitè quoque de ijs significat quæ comprehenduntur intelligētia, per ea quæ subiungit: Et quæcunque sunt occulta & aperta cognoui. Quæ est enim omniū artifex, me docuit Sapientia. Paucis habes quid nostra profiteatur Sapientia. Horum autem disciplina quæ cum recta vitæ institutione fuerit exercitata, per omnium artificem sapiētiam, erigit ad eum qui est dux & princeps vniuersi, qui est res apprehensu & venatu difficilis, quę semper recedit, & procul abest ab eo qui persequitur. Ipse autē cùm procul sit, incedit vel propinquissimè. res certè ineffabilis. Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul quidem essentia. Quomodo enim quod est genitum, appropinquarit ingenito? Proximè autem est potestate, qua sinu suo omnia complectitur. Si clanculum quis fecerit, inquit, & non videbo eum? Atqui & videnti, & benefaciēte, & docentæ quæ nos tangit potestate, semper adest Dei potētia. Vnde Moses cùm persuasum haberet Deū nunquam humana cognitū iri sapientia, Ostende te mihi, inquit: & in caliginem, vbi erat Dei vox, ingredi cogitur, hoc est, ad arcanas & informes de eo quod est notiones. Non est enim in caligine Deus, aut in loco, sed supra locum, & tempus, & proprietatem eorū quæ facta sunt: quare nunquam est in parte, nec vt continēs, nec vt qui cōtineatur, aut per circumscriptionem, aut per sectionem. Quam enim domum ædificabitis mihi? inquit Dominus. Sed nec sibi ædificauit cùm capi non possit. Et quamuis cælum dicatur eius sedes, nec sic quidem continetur, sed requiescit delectatus opificio.

Clarum

Clarum est ergo occultatam nobis esse veritatem, & si id iam vno exemplo ostensum est, id quoq; paulo pòst monstrabitur pluribus. Quomodo autē non sunt meritò excipiendi, qui & discere volūt, & ex sententia Solomonis possunt nosse sapientiam & disciplinam, & intelligere rationes prudētiæ, & susc ipere strophas orationum, & veram intelligere iustitiam? vtpote quòd sit alia, quæ non ex veritate docetur à Græcis legibus & alijs philosophis. Et iudicia, inquit, dirigere, non iudicialia, sed quod est in nobis iudiciū sānum & ab errore alienū oportere nos habere significat. Vt det simplicibus astutiam, puero autem nuper nato sensum & beneuolentiam. Hæc enim cùm audierit sapiens, qui persuasum habet obedire præceptis, erit per cognitionem sapientior. Qui est autē intelligens, acquiret gubernationem, & intelliget parabolam & obscurū sermonē, & sapientū dicta & ænigmata. Non enim adulterinas proferūt rationes, qui sunt à Deo inspirati, nec ij qui ab eis mercantur: sed nec laqueos quibus multi Sophistæ adolescentes implicant, nulli rei quæ vera sit vacantes. Sed qui spiritum quidem sanctū possident, profunda Dei scrutantur, hoc est, ij qui ea assequuntur quæ latent in prophetis. Sanctis autem canes impertire vetatur, donec bestiæ manserint. Non oportet enim inuidiosis & perturbatis, & adhuc infidelibus & impudentibus moribus, ad latrandum aduersus inquisitionem, vnquam temperare diuinum & purum fluentum aquæ viuæ. Ne effundantur, inquit, aquæ extra fontem tuum, in tuas autem plateas trāseant aquæ tuę. Non enim hæc multi percipiunt qui in ea incidunt. Sed nec cùm didicerint cognoscunt, vt ait egregius Heraclitus. Annon is quoque tibi videtur eos qui non credunt vituperare? Iustus autem meus ex fide viuet, dixit Propheta. Dicit autem alius quoque propheta: Nisi credideritis, nō intelligetis. Quomodo enim admirabilem & supernaturalem eorum contemplationem capere potuerit anima, si intus in eis discendis depugnet incredulitas? Fides autem, quam Græci calumniantur, existimantes inanem & barbaram, est voluntaria anticipatio, pietatis assensio, rerum quæ sperantur substantia, argumentum earum quæ non videntur, vt est sententia diuini Apostoli. Per eam enim maximè testimonium acceperunt antiquiores. Sine fide autem impossibile est Deo placere. Alij autem, rei non apparentis vnientem assensionem tradiderunt esse fidem sicut certè demonstrationem, rei quæ ignoratur manifestam assensionem. Si itaque voluntaria electio est alicuius appetens, versatur nūc appetitio in cogitatione. Quoniam autem actionis principiū est electio voluntaria, inuenitur fides esse principium actionis, fundamentum prudentis electionis, aliquo ei prius per fidem ostendente demonstrationem. Volentem autem sequi id quod est vtile, est principium prudentiæ. Magnum itaque momentum ad cognitionem affert, quæ diuelli non potest voluntaria electio. Iam fidei meditatio sit scientia, quæ stabili ac firmo innixa est fundamento. Scientiam itaque definiunt philosophi, habitum qui transmoueri nō potest à ratione. Est ergo aliquis alios eiusmodi verus status pietatis ac Dei cultus, cuius sola est magistra ratio. Non ego quidem, sed, vt arbitror, Theophrastus dicit sensum esse fidei principium. Ab eo enim porriguntur principia ad eam quæ est in nobis rationem & cogitationē. Qui diuinis ergo credidit Scripturis, firmum habens iudicium cui contradici nequit, demonstrationem eius qui Scripturas dedit vocem accipit. Non vtique fit ergo fides munita per demonstrationem. Beati itaque qui non viderunt & crediderunt. Ac Sirenum quidem cantus efficaces, vim plusquam humanam ostendentes, eos qui in eas inciderant obstupefaciebant, vt ea quæ dicebātur exciperent, propémodum inuitos inducētes. Hic fidem esse naturalem existimant. Basilidis sectatores, quatenus eam etiam in electione collocant, vt quæ intelligente comprehensione, disciplinas inueniat citra demonstrationem. Valentiniani autem cùm nobis quidem simplicibus fidem tribuerint, sibi qui natura salui fiunt, volunt esse cognitionem ex excellentis abundantia seminis, dicentes eam esse longè magis à fide separatam, quàm spiritale ab animali. Præterea dicunt Basilidei, fidem simul & electionem esse propriam in vnoquoque spacio: rursus autem ex consequentia supermundanæ electionis, consequi mundanam totius naturæ fidem, & pro modo spei vniuscuiusque conueniens quoque esse donum fidei. Voluntariæ ergo ac liberæ electionis non est fides vtique officiū, si est naturæ commodum, nec iustam consequetur retributionem, nec qui non credidit cuius culpa id non euenit, nec is qui credidit, qui causa non fuit. Omnis aūt fidei & incredulitatis proprietas & differentia, nec laudi, nec vituperationi fuerit obnoxia, rectè considerantibus, cùm habeat præcedentem naturalē necessitatem, quæ orta est ab eo qui potest omnia. Quòd si nos, tanquam inanima, naturalibus operationibus veluti funibus trahamur, superuacaneum est inuoluntarium, & appetitio quæ ea præcedit. Nec ego illud vtique esse animal intelligo, cuius vim appetendi, quæ ab externa causa mouetur, sortita est necessitas. Vbi autem est amplius eius qui fuit aliquādo incredulus pœnitentia, per quam remissio peccatorum? Quare nec amplius baptismus rationi cōsentaneus, nec beatum signaculum, nec filius, nec pater, sed est eis impia, vt existimo, naturarum distributio, quæ fundamentum salutis non habet fidem voluntariam. Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare à Domino datum esse hominibus, à Scripturis accepimus, iudicio quod trāsmoueri & excidere nō potest, fidei acquiescamus, alacrem & promptū ostendendo spiritum, quoniam vitam elegimus, & Deo per vocem illius credidimus, & qui verbo credidit, nouit rem esse veram. Verbū enim est veritas. Qui autem non credidit dicenti, Deo non credidit. Fide intelligamus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent, inquit Apostolus. Fide maiorem hostiam Abel quàm Cain obtulit, per quam testimonium est consecutus quod esset iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur, & quæ deinceps sequuntur, vsque ad illud, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Hos ergo cùm etiam ante legem fides iustificasset cōstituit hæredes diuinæ promissionis. Quid ergo adhuc fidei ex nostra historia recensens adduco testimonia? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Iephtę, Dauid, Samuel & Prophetis, & quæ sequuntur. Cùm autem sint quatuor in quibus verum consistit, sensus, intelligentia, scientia, opinio, natura quidem prima est mens seu intelligentia: nobis autem & ad nos relatus, sensus. Ex sensu autem & intelligentia consistit scientiæ essentia. Intelligentiæ autem & sensus cōmune est id quod est euidēs. Sed sensus quidem est basis scientiæ. Fides autem progressa per sensilia, relinquit opinionem: contendit autem ad ea quæ sunt à falso aliena, & permanet in veritate. Si quis autem dicat scien-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tam demõstrare cum ratione, audiat, quòd sunt etiam principia quæ demonstrari nequeunt: neque enim cognosci possunt arte nec prudentia. Hæc enim versatur in ijs quæ contingit se aliter habere: illa autem est efficiens & propémodum contemplans. Fide ergo sola existimant se consequi principium vniuersorũ. Quæuis enim scientia doceri potest. Quod autem doceri potest, docetur ex eo quod prius cognoscitur. Non prius autem cognoscebatur à Græcis principium vniuersorum. Neque ergo à Thalete qui aquam sciebat primam causam, neque ab alijs qui deinceps consecuti sunt Physicis. Primus enim Anaxagoras mẽtem rebus adhibuit. Sed nec ille dignitatem seruauit efficiẽtem, nescio quas amentes describens reuolutiones, eũ mentis ab agendo cessatione & amentia. Quocirca verbũ quoque dicit: Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Quæ est enim scientia, est habitus demõstratiuus. Fides aũt, gratia, quæ ex ijs quæ demõstrari nequeũt, deducit ad id quod est simplex, generale, & vniuersum, quod neque est eũ materia, neque materia, neq; sub materia. Increduli aũt, vt videtur, ex cælo, & ex eo quod aspectari non potest, omnia trahunt in terram, manibus reuera petras & quercus apprehendentes, vt ait Plato. Omnia enim quæ sunt eiusmodi attingẽtes, hoc solum esse affirmãt, quod habet applicationem & contactum eiusmodi, idem definiẽtes corpus & essentiam. Aduersus eos ab alto decertãtes, ex eo quod non est aspectabile, alicunde eos piè admodum vlciscũtur, incorporeas quasdam, & quæ intelligentia percipiuntur, formas, vrgentes veram esse essentiam. Ecce facio noua, ait Verbum, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderũt. Nouo oculo, noua aure, nouo corde, quæcunque videri & audiri possunt, sunt per fidem & intelligentiam comprehendenda, spiritaliter dicentibus, audientibus, agemibus Domini discipulis. Est enim probus numm⁹, & alius adulterinus, qui nihilo secius rudes decipit & ignaros, sed non argentarios, qui sciunt cùm didicerint separare & discernere probũ à reprobo, eóque qui est malæ notæ. Sic argẽtarius rudi & ignaro solum dicit nummum esse adulterinum. Quomodo autem, solus scit argentarij familiaris, & qui in eo est exercitatus. Aristoteles autem, id quod consequitur sciẽtiam, iudicium, quòd verum sit hoc quidpiam, dicit esse fidem. Est ergò fides scientia præstantior, & eius iudex. Fidem autem imitatur coniectura, quæ est imbecilla opinio, sicut adulator amicum, & lupus canem. Quoniam autem videt faber quòd qui aliqua didicit, fit artifex, & gubernator doctus artem, gubernare poterit, non satis esse reputans fieri bonum & honestum: necesse est eũ qui paret, discere: parêre autem Verbo, quem magistrum esse diximus, est illi credere, in nulla re repugnando, aut contradicẽdo. Quomodo enim fieri potest vt aduersus Deum aliquid sciamus? est ergo fidelis cognitio. Potest autem cognosci fides diuina quadam consecutione & mutua consequentia. Iam verò Epicurus quoq;, qui veritati maximè prætulit voluptatem, cogitationis anticipationem existimat esse fidem. Anticipationem autem definit, applicationem ad aliquid euidens, & ad euidentem rei intelligentiam: neminem autem posse nec quærere, nec dubitare, neque verò opinari, sed neque probare aut arguere, absque anticipatione. Quomodo autem non habens quis anticipationem eius quod desiderat, didicerit id de quo quærit? Qui autem didicit anticipationem, iam facit comprehensionem. Si autem is qui discit, nõ discit absque anticipatione, quæ possit ea quæ dicuntur suscipere? ipse quidem habet aures præditas facultate audiendæ veritatis. Beatus est autẽ qui dicit in aures audiẽtium, sicut certè beatus quoque est is qui est obedientiæ. Audire autẽ est intelligere. Si ergo fides nihil est aliud quàm anticipatio cogitationis circa ea quæ dicuntur, & hoc dictum est obedientia, & intelligentia persuasio, sine fide autem non discet aliquis, quoniam nec sine anticipatione, verũ ergo omnino ostenditur quod à Propheta dictum est, Nisi crediderit is, non intelliget. *Esa. 6.* Hoc eloquium Heraclitus quoque Ephesius circumloquens dixit: Nisi speret, id quod est insperatum non inueniet, cùm sit & inscrutabile, & nullus ad id pateat aditus. Sed Plato quoque Philosophus, in Legibus, eum qui beatus & felix est futurus, dicit oportere esse ab initio participem veritatis, vt cùm sit verus, plurimo viuat tempore: fidelis enim. Infidelis autem est, cui voluntarium placet falsum. Cui autem inuoluntarium, cùm sit amens, non est animal. Neutrũ ergo est ἀιρετὸν expetendum. Ingratus enim est quisquis est infidelis & ignarus. Nunquid autem in Euthydemo occultè hanc esse dicis regalem sapiẽtiam? In Politico quidem certè his verbis: Quare veri Regis regalis est sapientia, & qui eam possederit, siue princeps, siue priuatus fuerit, omnino ex hac quidem arte βασιλικὸς, id est, regalis, seu regnandi peritus, rectè appellabitur. Iam qui in Christum crediderunt, Christi, id est, vncti, & sunt, & dicuntur: sicut ij qui sunt reuera regales, Regi curæ sunt. Sicut enim sapientes sunt sapientia sapientes, & qui sunt iusti, iure iusti sunt: ita etiam sunt à Christo Rege reges, & qui Christi sunt, sunt Christiani. Deinde inferiùs apertè subiungit: Quod rectum est autem fuerit legitimum, & lex cùm sit natura, est recta ratio, & non in scriptis, neque in alijs. Et hospes Eleates virum regalem & politicum, legem animatam pronunciat. Talis autẽ est qui legem quidem implet, facit autem voluntatem patris, apertè in excelso aliquo ligno inscriptus, diuinæ virtutis exemplar expositus ijs qui possunt perspicere. Sciunt autem Græci, Ephororum Lacedæmoniorum scytalas fuisse lege in lignis inscriptas. Lex autem mea, vt prius dictum est, est & regia & animata, & recta ratio. Lex, quæ est Rex omniũ mortalium & immortalium, vt canit Pindarus Bœotius. Speusippus autem in primo aduersus Cleophontem, videtur dicere similia Platoni, sic scribens: Si enim regnum res bona est, & sapiẽs solus est Rex & Princeps: lex cùm sit recta ratio, bona fuerit. quæ quidem ita se habent. His consequentia statuunt philosophi Stoici, qui regnum, sacerdotium, Prophetiam, legis ferendæ scientiam, diuitias, veram pulchritudinẽ, nobilitatem, libertatem, soli sapienti tribuunt. Fatentur autem ipsi quoque eum inueniri difficiliter. Videntur ergo omnia quæ prius dicta sunt dogmata, à magno Mose Græcis esse tradita. Et omnia quidem esse sapiẽtis per hæc docet: Et quoniam misertus est mei Deus, mihi sunt omnia. Eum autem Deo esse amicũ significat, dicens: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse autem inuenitur apertè vocatus amicus. *Exod. 33.* Qui aũt videt Deũ, nomen mutasse ostenditur, & Isaac tanquã victimam cõsecratã allegoricè sibi delegit, typũ futurã salutaris œconomiæ. Et à Græcis celebratur Rex Minos, qui nouẽ annis familiariter cũ Ioue est versatus, cùm audiuissent quẽadmodum Deus cũ Mose loquebatur, vt si quis cum suo amico loqueretur. Erat aũt Moses quidem sapiens, Rex, legislator. Seruator autẽ noster humanã omnẽ naturã superat. Pulcher quidẽ, vt à nobis solus

Matth. 23. Fides, gratia quæ ex his, quæ demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale, & vniuersum. Esa. 43. 1. Cor. 9.

ἀσυναγώνιστος. παρανίκητος.

ἀκαιρία.

πρόληψις. πρόληψις. κατάληψις.

solus ametur, qui verã desideramus pulchritudinem: erat enim lux vera. Rex autem & à pueris imperitis, & à non credentibus Iudæis & ignorantibus vocatus, & ab ipsis Prophetis prædicatus ostenditur. Adeò autem dicit, vt omnem terram, & quod super terram, & sub terra est, aurum, quæ ei cum omni gloria ab aduersario dabãtur, despexerit. Quid attinet dicere, quòd sit solus Pontifex, qui solus Dei cultus tenet scientiam? Rex pacis Melchisedech, qui solus est vel omnium aptissimus vt præsit humano generi. Legislator autem, vt qui dat legẽ in ore Prophetarum, quæ sunt agenda, & quæ non, apertissimè præcipiens & docens. Quis autẽ ex eo fuerit nobilior, cuius solus pater est Deus? Agè verò ostendamus Platonem quoque eisdem suffragari dogmatibus. Sapientem in Phædro quidem dixit esse diuitem, dicens: O dilecte Pan, & quicunque alij dij hîc adestis, date mihi vt sim pulcher in ijs quæ sunt intrinsecus, extrinsecus autẽ quæcunque habeo sint mihi amica ijs quę sunt intrinsecus, sapientem autem diuitẽ existimem. Hospes aũt Atheniẽsis, eos reprehendẽs qui existimabant illos esse diuites qui multas possidẽt pecunias, sic dicit: Vt autem valde sint diuites & boni, nequit fieri, ij quidem quos diuites vulgus numerat. Dicit autem eos qui in paucis hominum maximi precij possessiones possident, quas etiam malus aliquis possidet. Fidelis est, totus mundus pecuniarum, ait Solomon: infidelis autem, ne obulus quidem. Multò ergo magis Scripturæ credendum est, quæ dicit fore vt celerius camelus per foramen acus transeat, quàm vt dives philosophetur. Contrà autem pauperes Plato beatos censet, vt intellexit, dicens: Paupertas autem est existimanda, non facultates diminuere, sed augere insatiabilitatem. Non est enim paupertas, pecunię paucitas, sed insatiabilitas: quæ si recesserit, qui bonus est dives quoque fuerit. Et in Alcibiade, rem quidem seruilem dicit vitium, virtutem verò rem liberalem. Tollite, inquit, à vobis iugum graue, & sumite leue, ait Scriptura, quemadmodũ vocant etiam Poëtæ iugum seruile. Et illud, Venundati estis peccatis vestris, ijs quæ prius dicta sunt conuenit. *Ioan. 8.* Omnis ergo qui facit peccatum, seruus est: qui est autem seruus, non manet in domo in æternum. Si autem filius vos liberauerit, liberi eritis, & veritas liberabit vos. Pulchrũ autem esse sapientem, sic dicit hospes Atheniensis. Quòd si quis affirmet iustos, etsi sint deformes corpore, quatenus quidem sunt mores iustissimi, ea ratione esse pulchros: propémodum nullus sic dicẽs videri possit malè dicere. Et species eius deficiebat præter omnes filios hominum, prædixit Prophetia. Plato autem sapiẽtem dixit Regem in Politico, vt prius iam dictum est. His autem demonstratis reuertamur ad susceptam de fide orationem. Iam verò Plato quoque omni ostendit demonstratione, quòd vbique fide opus sit. Ex verbis simul pacem. Fidelis enim & syncerus in seditionibus nũquam fuerit absque omni virtute. Pugnaces autem vel in bello mori volunt permulti mercenarij, quorum plerique ferè omnes sunt audaces & iniusti, insolentes, & prudentiæ expertes, paucis admodum exceptis. Si hæc autem rectè dicũtur, quinis legislator, qui est alicuius momenti, ad maximam virtutem maximè respiciens, feret leges. Ea est autẽ fidelitas, qua in omni tempore opus habemus, & in pace, & in bello, & in alia vniuersa denique vita: videtur enim alias simul comprehensis continere. Quod optimum est autem, non est bellũ, nec seditio: ijs enim opus habere deprecandum fuerit. Pax autem inter se inuicem & beneuolentia, res est longè optima. Ex his quidem constat, maximè esse optãdum pacem habere, ex Platonis sententia: maximè autẽ mater virtutũ est fides. Meritò ergo dictum est apud Solomonem: Sapientia est in ore fidelium. Nam Xenocrates quoque in libro de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum causarum, & essentiæ quæ percipitur intelligentia: existimans esse duplicem prudentiam, vnam quidem quæ versatur in agendo, alteram quę in contemplando, quam quidem esse dicit humanam sapientiam. Quocirca sapientia quidem est prudentia, sed non quæuis prudẽtia est sapientia. Ostensum est autem, principij vniuersorũ esse eam quæ fide habetur scientiam, non autem demonstrationem. Absurdũ enim fuerit Pythagoræ quidem Samij sectatores, recusatis eorum quæ quærebantur demonstrationibus, illud, Ipse dixit, fidem facere arbitrari, & ad ea quæ audierunt confirmanda, hanc vocem satis esse ducere: eos autem qui cõtemplandæ veritatis tenẽtur desiderio, fide digno magistro soli Seruatori Deo fidem non habere, aggredientes eorũ quæ dicuntur probationes ab eo exigere. Qui autem habet aures audiendi, audiat. Et quis is? Dicat Epicharmus: Mens videt, mens audit: alia autem sunt surda & cæca. *Epicharmus.* Aliques incredulos arguens Heraclitus, dicit: Audire nescientes, nec dicere. Adiutus vtique à Solomone dicente: Si dilexeris audire, susc ipies, & si inclinaueris aurem tuam, eris sapiens. Domine quis credidit auditui nostro? inquit Esaias. Fides enim est ex auditu: auditus autem per Verbum Dei, inquit Apostolus. *Esa. 53. Rom. 10.* Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabũt, nisi missi fuerint? Quemadmodum scriptum est: Quàm speciosi pedes euangelizantium bona. Vides quomodo per auditum, & prædicationem Apostolorum, fidem erigit ad Verbũ Domini & filiũ Dei? Nondum intelligimus demonstrationem esse verbum Domini. Quemadmodum ergo sphæra ludere, nõ solum dependet ab eo qui mittit sphæram, sed ei etiam eo opus est qui illam numerosè excipiat, vt ex sphæræ legibus peragatur ludi exercitatio: ita etiam vt sit doctrina fide digna accidit, quando fides eorum qui audiunt, quæ est ars, vt semel dicam, naturalis, confert ad disciplinam. Adiuuat ique terra quoque fertilis ad seminum deiectionem. Neque enim optimæ doctrinæ est aliqua vtilitas, nisi adsit ei⁹ qui discit susceptio: neque prophetiæ, nisi adsit obedientia eorum qui audiunt. Aridæ enim festucæ, quæ sunt paratæ ad susc ipiendam vrendi facultatem, facilius accenduntur: & lapis qui vulgò inctatur, ferrum trahit propter cognationem, & lachryma succini attrahit festucas, & electrum mouet paleas. Eis autẽ parent quæ trahuntur, qui dici nõ potest tracta spiritu, nõ vt principales causæ, sed vt adiuuantes. Cùm sit ergo duplex vitij genus: vnum quidem, quod cum fraude & clanculum, alterum autem quod cum vi fert & trahit, diuinum Verbũ clamauit omnes simul vocans, eos quidem vel maximè cognoscens qui non erant parituri: & tamẽ quoniam est in nostra potestate parêre & non parêre, vt nulli possint causari prætextum ignorantiæ, iustam fecit vocationem. Quod autem præstare possunt vniuscuiusq; vires, exigit. Nonnullis enim simul adest & velle & posse, vt ijs qui per exercitationem eò peruenerint & purgati sint. Alii autem etsi nondum possint, iam tamen habent velle. Est autem velle quidem, munus animæ: agere autẽ, non sine corpore. neq;

Celerius camelus per foramen, &c. Matth. 19. Marc. 10.

εὐσχημοσύνη.

τὸ κατὰ βούλησιν.

ἐλλιπὲς κίνησις.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerò solus finis res dimetitur, sed eæ etiã vniuscuiusq; electione diiudicantur: si facilè elegit, si peccatorum suorum ductus est pœnitentia, si propter ea in quibus lapsus est eũ remordet conscientia, & errorẽ recognouit, quod est, postea cognouit. Est enim tarda cognitio pœnitentiæ. Cognitio autem, est prima à peccato cessatio. Fidei ergo officium quoque & opus est pœnitentia. Nisi enim crediderit esse peccatum quo prius tenebatur, non dimouebitur: & nisi crediderit, ei quidem qui delinquit, impẽdere supplicium: paratam autem esse salutẽ ei qui ex præceptis viuit, ne sic quidem mutabitur. Iam autem spes quoque consistit ex fide. Definiunt itaque fidem sectatores Basilidis, animæ assensionem alicui eorum quæ sensum nõ mouent, propterea quòd non adsunt. Spes autẽ est boni acquirendi expectatio. Fidelem autem necesse est esse expectationem. Fidelis autem est, qui citra transgressionem ea seruat quæ sunt ei tradita. Nobis autem tradũtur quæ de Deo dicũtur, & verba diuina, nempe mãdata, cum executione præceptorũ. Hic est seruus fidelis qui laudatur à Domino. Cùm autẽ dixerit, fidelis Deus, cuinam pronuncianti par sit credere significat, & is fuerit Deus fidelis. Quomodo ergo, si credere est opinari aut existimare, quæ à se dicuntur Philosõphi firma esse existimant? Non est enim opinio aut existimatio, ea quæ est voluntaria demonstrationis præcedentis assensio, sed alicui valido ac potenti assensio. Quis autem Deo fuerit potentior? Infidelitas autem, est eius quod oppositũ inubecilla enunciatiua opinio seu existimatio: quemadmodum credendi difficultas quæ dicitur ἀπιστία, est habitus qui fidem difficiliter admittit. Et fides quidem est voluntaria existimatio, & anticipatio prudentis præcomprehensionis. Expectatio aũt est opinio futuri. Aliorũ autẽ expectatio, est incerti opinio. Fiducia autẽ est firma de aliquo apprehensio. Quare ei credimus in quo fiduciam habuimus in gloriã diuinã & salutẽ. In solo autẽ Deo fiduciam habuimus, quẽ scimus nõ transgressurũ ea quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideo creata, & ab ipso beneuolè nobis data. Est aũt beneuolentia, bonorũ voluntas, alteri illius ipsius gratia. Ille enim nullius indiget. In nos aũt desinit beneficẽtia, & quæ est à Domino benignitas, cùm sit diuina beneuolẽtia, & beneuolentia ad hoc vt bene faciat. Si autem Abrahæ qui credidit reputarum est ad iustitiam, sẽmen autem Abrahæ sumus nos, per auditũ quoque nobis est credendũ. Israëlitæ enim sumus nos, qui non per signa, sed per auditũ credimus. Propterea lætare sterilis quæ nõ paris, erumpe & clama, inquit, quæ non parturis, quoniã multi sunt filii desertæ magis quàm eius quæ habet virũ. Vixisti in circuitu populi, benedicti sunt filij tui in tabernaculis patrum tuorum. Si autem eædem manliones à Prophetis & nobis & rursus Patriarchis annunciantur: ostenditur vnum esse Deum vtriusque testamenti. Subiungit itaque manifestius: Hæreditasti testamentum Israël, dicens ei quæ est ex gẽtibus vocationi, quæ erat aliquando sterilis huius viri, qui est verbum, quæ prius fuerat deserta à sponso. Iustus autẽ ex fide viuet, quæ est in testamento & præceptis, quoniam hæc duo, nomine & tempore, ætate & profectu, data œconomicè, cùm potestate quidem vnum sint, illud quidẽ nouum, hoc verò vetus, per filium ab vno Deo suppeditantur. Qua ratione dicit etiam Apostolus in Epistola ad Romanos, iustitia enim Dei in ipsõ reuelatur ex fide in fidem vnam, quæ ex Prophetia perficitur in Euangelio per vnum & eundem dominum docens salutem.

τετράδραμα.

ὑπόληψις.

Esa. 54. Galat. 4. de vñ testimonio.

Hoc, inquit, præceptum cõmendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam cõscientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt, quoniam quæ à Deo venit conscientiam polluerunt infidelitate. Non est ergo amplius fides meritò temerè reprehendenda, vt & facilis & vulgaris, & quæ sit quorumlibet. Si humanũ enim esset studium, vt existimabant Græci, etiam extinctum esset. Sin autem augetur, non est vbi non sit. Dico ergo fidem, siue fundata sit à charitate, siue etiam à timore, vt dicũt accusatores, esse diuinum aliquid, vt quæ neque ab alia mundana amicitia diuellatur, neque à timore præsente dissoluatur. Charitas enim, ea, quæ illi cũ fide intercedit amicitia, facit fideles. Fides autem est basis hæ stabilimentũ charitatis, vicissim inducẽs beneficentiam, quãdo etiam legis pædagogus timor, propterea quòd credatur, timor quoque esse creditur. Si enim in operando, quòd is sit ostenditur. Qui autem facturus est & minatur, nõ autem operans & præsens creditur, non ipse fidẽ procreat, qui esse fide dignus est ab ipsa probatus. Diuina ergo est tanta mutatio, vt qui ex infidelitate fidelis factus fuerit, spei quoque credat & timori. At prima quidem ad salutem inclinatio nobis fides apparet, post quam timor & spes & pœnitentia, cum continentia & tolerantia proficientes, nos ducunt ad charitatem & ad cognitionem. Meritò ergo Barnabas apostol⁹, Ex qua parte, inquit, studui paulatim ad vos mittere, vt cum fide vestra perfectam etiam habeatis cognitionẽ. Fidei ergo nostræ coadiutores sunt timor & tolerantia: quæ autem nobis opem ferunt, sunt longanimitas & continẽtia. His ergo, inquit, in ijs quæ ad Dominum pertinent, castè manentibus, viã cum eis lætantur sapientia, intelligẽtia, scientia, cognitio. Cùm itaque prius dictæ virtutes sint elementa cognitionis, euenit vt fides sit magis elementaris, quæ ei qui est cognoscendi potestate præditus, est æquè necessaria, ac ei qui in hoc mundo viuit, ad viuendum respiratio. Vt autem absque quatuor elementis non licet viuere, ita nec absq; fide liçet assequi cognitionẽ. Hæc est ergo basis veritatis. Qui timorem autem accusant, legẽ insectantur. Quòd ti legem, clarum est quòd illum quoque qui legem dedit. Hæc enim tria necesse est consistant in subiecto: is qui administrat, administratio, & id quod administratur. Si ergo legem per positionem abstulerint, necesse est vtique vt vnusquisque qui ducitur à cupiditate, voluptati obsequẽs, id quidem quod rectè honestéque se habet negligat, Deum autẽ despidiat, absque metu autẽ simul sit impius & iniustus, vt qui à veritate exciuerit. At certè, inquiunt, timor est à ratione aliena declinatio, & animi perturbatio. Quid tu dicis? & quomodo tibi amplius seruari possit hæc definitio, cùm præceptum mihi per rationem seu verbum datum sit? Præceptum autem timorem pronunciat per disciplinam, eum qui id suscipit, parans vt corrigatur. Nõ est ergo timor à ratione alienus: est itaque rationi consentaneus. Quid ni enim, cùm adhortetur, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, nõ falsum dices testimonium. Sed si nomina astutè excogitant, κλέπτειν, id est, cautionem, vocent legis timorem philosõphi, quę est cõsentanea rationi declinatio. Hos Critolaus Phaselites non ineptè vocauit ὀνοματομάχους, id est, qui depugnant de nominibus. Pulchrum ergo, atque adeò pulcherrimum, ijs qui nos accusant præceptum apparuit, excogitata mutatione nominis. Cautio ergo esse rationi consentanea ostenditur, cùm sit eius quod

κατὰ ἀντίφρασιν.

κλέπτειν.

quod lædit declinatio, ex qua exoritur eorum quæ præcesserunt peccatorũ pœnitentia. Principium enim sapientiæ est timor Domini. Intellectus autem bonus omnibus facientibus eum. Sapientiam vocat effectionem, quæ est timor Domini, deducens ad sapientiam. Si autem lex affert timorem, principium sapientiæ est legis cognitio, & non est sapiens absque lege. Insipientes ergo sunt qui legem recusant, cui est consequẽs vt ipsi reputentur ἄθεοι seu impij. Disciplina autem est principium sapientiæ. Sapientiam autem & disciplinam impij nihili pendent, ait Scriptura. Videamus autem quenam esse timẽda lex annunciet. Si ea quidem quæ sunt media inter virtutem & vitium, vt paupertatem & morbum, & ignominiam, & ignobilitatem, & quæ sunt his similia: hæc quidem etiam quæ sunt in ciuitate leges proponentes laudantur, & Peripateticis, qui tria bonorum genera introducunt, & eorum contraria mala esse reputant, ea conuenit opinio. Nobis autẽ data lex, ea quæ verè mala sunt iubet fugere, adulterium, petulantiã, puerorum amorem, ignorantiam, iniustitiam, morbum, animæ mortem, non eam quæ soluit animam à corpore, sed eam quæ animam dissoluit à veritate. Hæc sunt enim grauia & verè timenda vitia, & quę ex eis proficiscuntur operationes. Verumenimuerò iniustè pennatis tendi retia dicunt diuina responsa. Ipsi enim dum sunt sanguinum participes, mala sibi instar thesauri recondunt. Quomodo ergo à nonnullis hereticis lex adhuc mala dicitur? vociferantibus dicere Apostolum: Per legem enim cognitio peccati. Quibus dicimus: Ex peccatum non fecit, sed ostendit. Cùm enim ea quæ sunt facienda iusserit, reprehendit ea quæ non sunt facienda. Boni autem est, id quod salutare quidem est docere, quod exitiale autem ostendere, & illo quidem vti consulere, hoc verò iubere fugere. Iam Apostolus, quem non intelligunt dixit peccati cognitionem per legem esse manifestatam, non autem accepisse substantiam. Quomodo autem non est bona lex, quæ erudit ac castigat, & quæ data est pœdagogus ad Christum, vt dum per timorem castigationis ratione dirigimur, ad eam quæ est per Christum perfectionem conuertamur? Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed eius pœnitentiam. Pœnitentiam autem efficit præceptum, quod ea quidem prohibet, quæ non sunt facienda, benefacta autem profitetur. Mortem autem, vt arbitror, dicit ignorantiam. Et qui est prope Dominum, est plenus flagellis. Qui cognitioni scilicet appropinquat, periculis, timoribus, molestiis, afflictionibus vtitur, propter desiderium veritatis. Filius enim castigatus euasit sapiens, & seruatus est ab æstu filius intelligens. Filius autem intelligens suscipiet præcepta. Et Barnabas Apostolus: Væ qui sunt intelligentes apud seipsos, & coram se scientes. Et paulo pòst subiunxit: Efficiamur spiritales, templum Deo perfectum, quatenus est in nobis, Dei timorem meditemur, & eius præcepta seruare contendamus, vt lætemur in eius iustificationibus. Vnde sapientiæ principium timor Dei diuinæ dictus est. Hìc Basilidis sectatores hoc dictum exponentes, dicunt ipsum Principem cùm exaudiisset dictionem spiritus qui ministrabatur, propter auditionem & spectaculum fuisse obstupefactum, cùm ei præter spem annunciatum esset Euangelium, & eius obstupefactionem appellatam esse timorem, qui fuit principium sapientiæ genera diiudicantis, & discernentis, & perficientis, & restituentis.

Psal. 110.

πρὸ τούτων τίνες.

Ezech. 18.

ἄθεοι.

castigatus, eruditus.

dicit.

Cùm enim non solum mundum, sed etiam electionem discreuisset, eum postremò amendat. Videtur autem Valentinus quoque in quadam epistola talia quædam mente apprehendisse. His enim verbis scribit: Et sic ex illo figmento terrore affectus fuit author Angelorum, quando maiora elocutus est quàm quæ conuenirent effictioni, propter eum qui in ipso inaspectabiliter dederat semen supernæ essentiæ, & liberè loquebatur. Ita etiam in mundanorum hominum generationibus, timores fuerunt opera hominum iis qui ea faciebant: quemadmodum statuæ & imagines, & omnium manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, timorem præbuit eius qui prius erat hominis, vt qui ipse esset in ipso constitutus, & obstupuerunt, & opus citò aboleuerunt. Sed cùm sit vnum principium, vt ostendetur paulo pòst, canoras quasdam nugas & figmẽta videbuntur isti homines effingere. Quoniam autem à lege & Prophetis prius eruditi ac castigari vtile esse Deo visum est, principium sapientiæ dictus est timor Domini, qui à Domino per Mosen datus est iis qui non obediunt, & sunt duri corde. Quos enim non expugnat ratio, eos mansuefacit metus. Quod quidem cùm ab alto præuidisset Verbum quod erudit ac castigat, vtroque modò aptè ac conuenienter expurgans, ad pietatem concinnauit instrumentum. Est igitur obstupefactio, timor ex insueta visione seu phantasia, vel propter inexpactatam visionẽ, tanquam nuncium. Timor autem est insignis admiratio, tanquam ob id quod vel factum est, vel est. Non animaduertunt itaque se affectionibus ac perturbationibus feciſse obnoxium, maximum, & qui ab eis celebratur Deum, per obstupefactionem, & ante obstupefactionem versatum esse in ignoratione, siquidem ignoratio fuit ante obstupefactionem. Si autem obstupefactio, & timor fuit Dei sapientiæ principium, magnum est periculum, ne & ante Dei sapientiam & totius mundi creationem, quinetiam restitutionem & ipsam electionem quæ erat causa, fuerit ignoratio. Vtrum ergo rerum bonarum aut malarum est ignoratio? Sed si rerum quidem bonarum aliquid cessat obstupefactione, eis & minister cessat, & prædicatio, & baptisma: sin autem malarum, quomodo est malum causa rerum optimarum? Si enim non prior fuisset ignoratio, non descendisset minister. Sed nec obstupefactio cœpisset principem, vt ipsi dicunt: neque sapientiæ principium cœpisset ex timore ad electionem & mundana diiudicanda. Si autem metus eius qui prius erat hominis, fecit sui figmenti insidiatores Angelos, vtpote quòd inaspectabile supernæ substantiæ semen collocaretur intus in opificio, aut exinani opinione, quod quidẽ est incredibile, æmulatione perciti sunt in Angelos propter opificium, cuius tanquam filij alicuius crediti sunt esse authores, adeò vt nulla non in eos cadat ignorantia, aut moti sunt cùm tenerentur præscientia. Sed non insidiati essent, per id quod aggressi sunt, ei quod præsciuerunt, neque ob suum opus obstupefacti essent, cùm ex præscientia semen supernum intellexissent, aut postremò freti cognitione ausi essent, quod ipsum quoque non potest fieri, cùm didicissent id quod est in pleromate homini insidiari. Præterea & id quod est ad imaginem, in quo est etiam exemplar, & id quod cum reliqua cognitione est ab interitu alienũ, assumpserũt. His ergo ipsis, & aliquibus aliis,

φιλοκερτομητικῶς ἐπὶ πάσιν.

ὑπὸ ἀγγέλων.

ἐκπλήξις.

ἀδιόριστος.

πλήρωμα.

Universidad de Deusto
Biblioteca

maximè autem Marcioniſtis, non audientibus clamat Scriptura: Qui autem me audit, requieſcet in pace confidens, & ſine metu ceſſabit ab omni malo. Quid ergo hi legem eſſe volunt? Malam quidem non inquiunt, ſed iuſtam, bonum à iuſto diſcernentes. Dominus autem iubens timere malum non malum malo liberat, ſed diſſoluit contrarium contrario. Bono autē malum eſt contrarium, vt iuſtum iniuſto. Si ergo malorum dixit principium metus vacuitatem, quam facit Domini timor: timor bonum eſt, & qui eſt ex lege metus, non ſolùm eſt iuſtus, ſed etiam bonus, vt qui auferat vitium. Metu autem inducit metus vacuitatē, non animi perturbatione impatibilitatem: diſciplina autem ingenerat affectionum moderationem. Cùm itaque audierimus, honora Dominum, & eris fortis, præter ipſum autem ne time alium: timere peccare, ſequi autem quæ à Deo data ſunt præcepta, Dei honorem accipimus, *θεὸν* autem eſt Dei metus. Sed etſi timor eſt affectio, vt volunt aliqui timorem eſſe affectionē, non eſt quiuis metus affectio. Superſtitio quidem quæ vocatur *δεισιδαιμονία*, eſt affectio vt quę ſit dęmonum metus, qui affectionibus ſuſque deque feruntur & agitantur. Rurſus autem Dei impatibilis metus eſt impatibilis. Timet enim quis non Deū, ſed à Deo excidere. Qui autem hoc veretur, nempe ne in mala incidat, mala timet & veretur. Qui autē timet ne cadat, ſe eſſe ab interitu alienū vult & impatibilem. Sapiens timens declinauit à malo. Inſipiens autem confidens aggreditur, ait Scriptura. Et rurſus: In timore Domini eſt, inquit, ſpes fortitudinis. Deducit ergo talis metus & ad pœnitentiam & ad ſpem. Spes autem eſt expectatio bonorum, vel abſentis boni bona ſperatio. Certè caſus quoq; vel ad bonam ſpem aſſumitur, quem ad charitatē deducere didicimus. Charitas autem fuerit conſenſio eorum quę ſunt in ratione & vita & moribus: aut, vt paucis dicam, vitæ ſocietas, vel amicitiæ & beneuolentiæ extenſio, cum recta ratione ad vſum amicorum ac familiariū quę *ἴσασι*, vocantur (dicitur autem *ἴσασι*, quaſi *ἴσης οἶδε*, id eſt, ego alter) qua etiam eos fratres appellamus, qui ſunt eodem verbo regenerati. Adhæret autem charitati & hoſpitalitas, quæ eſt artificium amicitiæ circa vſum hoſpitum. Hoſpites autem ſunt, quorum ſunt externa quæ ſunt mundana. Mundanos enim eos qui in terram ſperant, & concupiſcentias carnales exaudimus: Nolite conformari, inquit Apoſtolus, huic ſeculo, ſed transformemini renouatione mentis, ad hoc vt vos probetis quæ ſit voluntas Dei bona, bene placens, & perfecta. Verſabitur ergo hoſpitalitas in eo quod eſt vtile hoſpitibus. Hoſpites autē ſunt qui etiam dicuntur *ξένοι*, *ξένοι* autem ſunt amici. Amici autē ſunt fratres. Frater amice, inquit Homerus. & humanitas, quæ eſt amicus vſus hominum, & bona affectio, quæ eſt quoddam amicitię artificium in amicorum vel neceſſariorū delectiones, comitantur charitatē. Si autē reuera homo qui eſt in nobis, eſt ſpiritalis, humanitas eſt fraternitas iis, qui ſunt eiuſdem ſpiritus participes. Affectio autem rurſus eſt conſeruatio beneuolētię vel dilectionis. Dilectio autem eſt perfecta & abſoluta demōſtratio: & diligi, quod eſt *ἀγαπᾶσθαι*, eſt placere moribus ducique & abduci. In idem autem ducuntur, quæ eſt ſcientia communium bonorum. Conſenſio enim, quæ *ἁρμονία σύνεσις*, eſt concentus in animis. Et non ficta, inquit, charitas ſit nobis, & odio habentes malum, adhæreamus bono & fraternitati, & quæ ſequuntur vſque ad illud: Si poſſibile eſt, quantū in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Deinde: Ne vincaris, inquit, à malo, ſed vince in bono malum. Et idem Apoſtolus fatetur ſe Iudæis ferre teſtimonium, quòd zelum Dei habeant, ſed non ſecundū ſcientiam. Ignorantes enim Dei iuſtitiam, & propriam quærentes ſtatuere, Dei iuſtitiæ non fuere ſubiecti. Non enim Dei voluntatem cognouerunt & fecerunt, ſed quod ipſi exiſtimauerunt, hoc etiam legem velle putarunt. Neque legi tanquam prophetāti crediderunt, ſed ſermoni ſolummodo & timori, non autem affectioni & fidei crediderunt. Finis enim legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam, qui eſt à lege prædictus, omni credenti. Vnde eis dictum eſt à Moſe: Ego æmulatione vos prouocabo in non gētę, in populo ſtulto vos ad iram irritabo, qui fuit ſcilicet paratus ad obediendū. Et per Eſaiam: Inuētus ſum, inquit, iis qui me non credunt, manifeſtus fui iis qui me non interrogant: ante Domini aduentum ſcilicet, poſt quem Iſraeli quoque illa quæ prædicta ſunt conuenięter dicuntur: Expandi manus meas toto die ad populum inobedientem & contradicentem. Vides cautam vocationis gentium, apertè à Propheta dictam eſſe, populi inobedientiam & contradictionem. Deinde, in his quoque Dei oſtenditur bonitas. Dicit enim Apoſtolus: Sed eorum delicto ſalus gentibus, ad hoc vt eos æmulatione prouocarent, & vt vellent ipſi duci pœnitentia. Paſtor autem cùm ſolummodo de iis qui dormiiſſent poſuiſſet dictionē, nouit quoſdam iuſtos in gētibus & in Iudæis, non ſolùm ante aduentū Dñi, ſed etiam ante legem, ex eo quòd Deo grati acceptique fuerint, vt Abel, vt Noe, vt ſi quis alius iuſtus. Dicit ergo Apoſtolos & doctores filij Dei, etiam cùm dormiiſſent, poteſtate & fide prædicaſſe iis qui prius dormierant. Deinde ſubiungit: Et ipſi dederunt ipſis ſignaculū prædicationis. Deſcēderunt ergo cum ipſis in aquam, & rurſus aſcenderūt. Sed hi viuentes deſcēderunt, & rurſus viuentes aſcenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui deſcenderunt, viui aūt aſcēderunt. Per hos ergo viuificati ſunt, & agnouerūt nomen filij Dei, & ideo vnà quoq; cum illis aſcēderunt, & eos compegerunt in turris ædificationem, & qui in lapides cæli non poterant, coædificati ſunt. In iuſtitia dormierunt, & in magna puritate. Solum autem hoc ſignaculum non habebant. Quando enim gentes legē non habentes, natura quæ ſunt legis faciunt, ij legem non habentes ſibiipſi ſunt lex, vt ait Apoſtolus. Quòd itaque virtutes ſe inuicem conſequuntur, quid opus eſt dicere, cùm iam oſtenderimus quod fides quidem ſperat propter pœnitentiam, pietas autem propter fidem, & quæ in iis eſt perſeuerantia & exercitatio, vnà cum diſciplina terminatur in charitate, illa verò perficitur cognitione. Illud autem neceſſariò adnotandum eſt, quod ſolus Deus eſt intelligendus natura eſſe ſapiens. Quare ſapientia quoque Dei virtus, quæ docuit veritatem, hîc quoque aſſumpta eſt perfectio cognitionis. Amat autem & diligit veritatem philoſophus, eo quòd ſit verus ac germanus famulus, iam propter charitatem exiſtimatus amicus. Eius autem eſt principium, res admirari, vt dicit Plato in Theæteto. Et Matthias adhortans in traditionibus, Admirare præſentia, eum eſſe primum gradum ſtatuens vlterioris cognitionis. Qua ratione etiam ſcriptum eſt in Euāgelio ſecundū Hebræos: Qui admiratus fuerit, regnabit, & qui regnauit, requieſcet. Fieri ergo nō poteſt vt philoſophetur qui eſt rudis & ignarus: porrò autem non poteſt fieri vt philoſophetur is qui ſapientiæ notionem non ceperit, cùm philoſophia ſit eius quod

Prou. 7.

ἐκπλῆξις καὶ ἔμφοβος.

Prou. 14. μεγαυχεῖ.

ἐμμέλεια.

φιλοξενία

Rom. 10,

ξένοι.
φιλανθρωπία φιλοσοφία.

τιθεσι ἀγαπᾶσθαι δὲ τὸ ἀγαθοῖς τοῖς ἀκόλουθα.

Rom. 12.

quod verè eſt appetitio, & earum quæ ad id tendunt diſciplinarum. Et quamuis in rectè agendo ſe aliqui exercuerint, vt ſciatur tamen quomodo ſit vtendum, & faciendum eſt & adlaborandum, quatenus Deo quoque aſſimilatur aliquis, Deo inquam ſeruatori, colens Deum Seruatorem per Verbum Pontificem, per quem videntur quæ in veritate ſunt honeſta & iuſta. Religio eſt actio quæ Deum ſequitur. Hæc ergo tria noſter ſibi vendicat Philoſophus: primùm quidem contemplationem: ſecundò autem, præceptorum executionem: tertiò verò, bonorum virorum conſtitutionem. Quę quidem cùm conuenerint, efficiunt virum cognoſcendi poteſtate præditum. Vnde diuinæ dixit Scriptura: Et dixit Dominus ad Moſen dicens: Loquere filiis Iſrael, & dices illis, Ego Dominus Deus veſter. Secundum ſtudia terræ Ægypti in qua habitaſtis in ea, non facietis, & ſecundum ſtudia terrę Chanaam, in quam vos ego illuc introduco, non facietis, & in eorum legitimis non incedetis. Iudicia mea facietis, & præcepta mea ſeruabitis. Ambulate in eis. Ego Dominus Deus veſter, & ſeruabitis omnia præcepta mea, & facietis ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego Dominus Deus veſter. An autem mundi & deceptionis, an animi perturbationum & vitiorum ſit ſignum ac ſymbolum Ægyptus & terra Chanaam, nunc quidem eſt prætermittendum. Quænam autem ſint exercēda vt diuina & non mundana, nobis oſtendit eloquium. Cùm autem dicit: Qui fecerit homo, viuet in eis: & ipſorum Hebræorum correctionem, & proximorum noſtrorum & noſtram exercitationem & profectum, ipſorum vitam dicit & noſtram. Qui enim ſunt mortui delictis, conuiuificātur Chriſto per noſtrum teſtamentum. Sæpe autem repetens Scriptura illud, Ego Deus veſter, pudore afficiendo pulcherrimè hortatur, docens ſequi Deum, qui dedit præcepta. Admonet autem ſenſim Deū quærere, & quoad eius fieri poteſt, conari cognoſcere: quæ quidem fuerit maxima contemplatio, quæ eſt reuera ſcientia ſupernæ ſpeculationis, à qua nunquam ſeparatur iuſta operatio. Sed eorum quidem qui ſe ſapientes exiſtimant, ſiue ſint barbaræ hæreſes, ſiue Græcorum philoſophi, inflat ſcientia, ex ſententia Apoſtoli. Fidelis eſt autem cognitio, quæ fuerit ex ſcientia demonſtratio eorum quæ traduntur in vera philoſophia. Dixerimus autem eam eſſe orationem quę iis de quibus dubitatur, ex iis quæ ſunt certa & extra controuerſiam, fidem facit. Cùm ſit autem duplex fides, vna quidem quæ eſt ex ſcientia, altera verò quæ ex opinione: nihil obſtat quo minus duplex nominetur quoque demonſtratio: vna ex ſcientia, ex opinione altera: quandoquidem cognitio quoque, & præcognitio duplex dicitur: vna quidem quæ accuratam & exactem habet ſuam naturam: altera verò quæ mancam. Nunquid autem ea ſola quę eſt apud nos vera fuerit demonſtratio, vt quæ ex diuinis ſuppeditetur Scripturis, quæ ſunt ſacræ literæ, & ex ea quæ à Deo docetur ſapientia, vt ait Apoſtolus? Diſciplina ergo, & parēre præceptis, quod eſt Deo credere, & fides Dei potentia, quæ eſt vis veritatis, ſtatim dicit: Si habeatis fidem vt granum ſinapis, montem transferetis. Et rurſus: Secundum fidem tuam fiat tibi. & vnus quidem curatur, ſuſcepta per fidem curatione: mortuus autem reſurgit per vim eius qui crediderat quòd eſſet reſurrecturus. Quæ eſt autem ex opinione demonſtratio, eſt & humana, & fit exargumentis rhetoricis, vel etiam dialecticis ſyllogiſmis. Suprema enim demonſtratio, quam ex ſcientia ſupernæ ſpeculationis, à qua nunquam ſeparatur iuſta operatio. Sed eorum quidem qui ſe ſapientes exiſtimant, ſiue ſint barbaræ hæreſes, ſiue Græcorum philoſophi, inflat ſcientia, ex ſententia Apoſtoli. Fidelis eſt autem cognitio, quæ fuerit ex ſcientia demonſtratio eorum quæ traduntur in vera philoſophia. Dixerimus autem eam eſſe orationem quę iis de quibus dubitatur, ex iis quæ ſunt certa & extra controuerſiam, fidem facit. Cùm ſit autem duplex fides, vna quidem quæ eſt ex ſcientia, altera verò quæ ex opinione: nihil obſtat quo minus duplex nominetur quoque demonſtratio: vna ex ſcientia, ex opinione altera: quandoquidem cognitio quoque, & præcognitio duplex dicitur: vna quidem quæ accuratam & exactem habet ſuam naturam: altera verò quæ mancam. Nunquid autem ea ſola quę eſt apud nos vera fuerit demonſtratio, vt quæ ex diuinis ſuppeditetur Scripturis, quæ ſunt ſacræ literæ, & ex ea quæ à Deo docetur ſapientia, vt ait Apoſtolus? Diſciplina ergo, & parēre præceptis, quod eſt Deo credere, & fides Dei potentia, quæ eſt vis veritatis, ſtatim dicit: Si habeatis fidem vt granum ſinapis, montem transferetis. Et rurſus: Secundum fidem tuam fiat tibi. & vnus quidem curatur, ſuſcepta per fidem curatione: mortuus autem reſurgit per vim eius qui crediderat quòd eſſet reſurrecturus. Quæ eſt autem ex opinione demonſtratio, eſt & humana, & fit exargumentis rhetoricis, vel etiam dialecticis ſyllogiſmis. Suprema enim demonſtratio, quam ex ſcientia demonſtrauimus, fidem inſerit per allationem & apertionem ſcripturarum, animis eorum qui diſcere cupiunt, quæ quidem fuerit cognitio. Si enim quæ aſſumuntur ad id quod quæritur, vera ſumuntur, vt quæ ſunt diuina & prophetica: clarum eſt vtique quod quę etiam eis infertur concluſio, vera inferetur, & rectè nobis demonſtratio fuerit cognitio. Cùm itaq; diuini & cęleſtis nutrimēti monimētū in vrna aurea conſecrare iubebatur, Gomor, inquit, erat decima trium menſura. In nobis enim ipſis tres menſuræ tria ſignificant iudicia: ſenſus quidem ſenſilium: Eorum autem quæ dicuntur nominum & verborum, ratio: eorum autem quæ percipiuntur intelligentia, mens. Qui eſt ergo cognoſcendi poteſtate præditus, abſtinebit quidem à peccatis quæ fiunt & ſermone, & cogitatione, & ſenſu, & opere, cùm audierit, quemadmodum qui vidit ad concupiſcendum, mœchatus eſt: & animo perceperit, quòd beati ſunt qui ſunt mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: illud quoque ſciens, quòd non quæ intrant per os, coinquinant hominem, ſed illa quæ per os exeunt hominem coinquinant. Ex corde enim exeunt cogitationes. Hæc eſt, vt exiſtimo, quæ ex Deo eſt vera & iuſta mēſura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimenſionem, ea quæ hominē continet decas, quā in ſumma tres prius dictæ ſignificarūt mēſuræ. Fuerit aūt corp⁹ & anima, & quinque ſenſus, & vocis edendę poteſtas, vſque ſeminaria, & cogitādi ſeu ſpiritalis facultas, aut quocūq; alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicā, alia omnia tranſcendentes, in mente ſiſtere: ſicut certè in mundo quoque, cùm nouē partes trāſilierimus, primam quidem quæ eſt per quatuor elementa quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinde ſeptem errantes, & nonam inerrantem, venire ad perfectum numerum qui eſt ſuper deos, nempe decimam partem, & vt ſemel dicam, ad Dei cognitionem, poſt creaturam deſiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ Oephi, & hoſtiarum, & paſchæ dies feſtus incipiebat à decima, quæ eſt cuiuſuis perturbationis & cuiuſuis ſenſilis tranſitus. Fide ergo conſiſtit is qui eſt cognoſcendi poteſtate præditus. Qui ſe autem exiſtimat ſapientem, ea quæ ſunt veritatis non attingit, infirmis & inſtabilibus vtens impulſionibus. Iurè ergo ſcriptum eſt: Egreſſus eſt autem Cain à facie Dei, & habitauit in terra Naid, contra Edem. Interpretatio autem Naid eſt fluctus: Edem autem, delitiæ. Fides autem & cognitio & pax ſunt delitiæ, quam qui non audiit, eiicitur. Qui ſe autem exiſtimat ſapientem, ne omnino quidem diuina vult audire præcepta, ſed tanquam qui per ſe didicerit, effrenatus fertur in ſalum fluctuans, deſcendens ad mortalia, & ea quæ ſunt generabilia, à cognitione ingeniti, aliàs alia opinans. Quibus autem non ineſt gubernatio, ij cadunt ſicut ſolia. Ratio & quæ eſt pars principalis animæ, quæque eam ducit ac regit, dicta eſt eius gubernator. Eſt enim reuera immutabiliter ad id quod eſt immutabile deductio. Sic Abraham ſtabat rectus ex aduerſo Domini, & appropinquans dixit. Et dicitur Moſi, tu autem ſta hîc mecum. Simonis autem ſectatores, ſtanti quem colunt, volunt aſſimilari moribus. Fides ergo & cognitio veritatis efficiunt, vt quæ eas acceperit anima, eodem modo & ſemper ſimiliter ſe habeat. Cùm falſo autem cognatione coniuncta ſunt tranſitio, declinatio & defectio, ſicut vi

Exod. 17.

γνωστικὸν.

Matth. 5. Matth. 15.

ὁλικὸν.

Genes. 18.

Exod. 34.

Universidad de Deusto
Biblioteca

2. Tim. 1.

Prou. 10.

Gnosticus.

ἀποδυναστο. δυναμεως. sed lego, ἀνυπαρξιας.

gnoscendi tranquillitas, quies & pax. Quemadmodum ergo insectatur philosophiam arrogantia & gloriosa de se persuasio: ita etiam cognitionem falsa cognitio, & quæ appellatur æquiuocè. De qua scribens Apostolus, O Timothee, inquit, depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Cùm ab hac voce conuincantur hæretici, epistolas ad Timotheum abrogant. Age ergo, si Dominus est veritas, & sapientia, & Dei virtus, sicut est: ostendatur quòd reuera is est cognoscendi potestate præditus, qui eum cognouit, & per ipsum, eius patrem. Sentit enim vnà eum qui dicit: Labia iustorum sciunt excelsa. Cùm autem fides sicut etiam tempus sit duplex, inuenerimus duas virtutes quæ simul habitant. Tempori enim quod est præteritum, est memoria: ei autem quod futurum est, spes. Credimus enim fuisse præterita, & fore ea quæ futura sunt. Et rursus diligimus, sic se præterita habere fide persuasi, futura spe expectantes. Ei enim qui est cognoscendi potestate præditus, omnia persuasit dilectio, vt qui vnum Deum sciuerit. Et ecce omnia quecunque est architectatus erant valde bona, & nouit & admiratur. Pietas autem adiicit vitæ longitudinem, & timor Domini adiicit dies. Quemadmodum ergo dies sunt pars vitæ quæ pergit ascendere: ita etiam timor est principium dilectionis, qui fit per incrementũ fides, deinde dilectio. Sed nõ sicut feram & timeo & odi, ita etiam patrem vereor quem timeo & amo. Rursus timens ne castiger, meipsum diligo, timorem eligens. Qui timet offendere patrem, seipsum diligit. Beatus ergo qui inuenitur fidelis, dilectione & timore contemperatus. Fides autem est virtus ad salutem, & potentia ad vitam æternam. Rursus, Prophetia est præcognitio: cognitio autem, est prophetiæ intelligentia. Veluti cognitio illorum quę illis prius fuere cognita, à Domino, qui omnia prius manifestat. Cognitio ergo eorum quæ prædicta sunt, triplicem ostendit euentum: aut eum qui fuit olim, aut eum qui iam est præsens, aut eum qui est futurus. Deinde extrema quidem sub fidem cadunt, vel eorum quæ sunt perfecta, vel eorum quæ sperantur. Ad confirmanda autem ambo extrema, affert persuasionem presens operatio. Si enim cùm vna sit prophetia, eius quidem vna pars perficitur, altera verò pars est impleta, hinc fit credibile, & id quod speratur, & verum quod præteriit. Prius enim erat præsens, deinde nobis præteriit, adeò vt sit etiam fides præteritorum, præteriti comprehensio, & spes quidem futura, comprehensio rei futuræ. Assensiones autem, non solùm Platonici, sed etiam Stoici, dicunt esse in nostra potestate. Omnis ergo opinio, & iudicium, & existimatio, & disciplina, quibus viuimus, & semper sumus cum humano genere, est assensio. Ea autem nihil fuerit aliud quàm fides. Et incredulitas seu infidelitas, quæ est fidei interemptio aut destructio, ostendit posse esse assensionem aut fidem. Eius enim quæ esse non potuerit, non fuerit priuatio. Et si quis verum considerat, inueniet hominem quidem malè audire ex eo quòd falsò assentiatur: multa autem habere quæ eum moueant & incitent ad veri fidem. Quæ ergo Ecclesiam continet, vt Pastor inquit, virtus, est fides, per quam seruantur electi Dei: ea autem se viriliter ac fortiter gerens, est continentia. Eas aũt consequitur simplicitas, scientia, innocentia, honestas, dilectio. Hæ autem sunt filiæ fidei. Et rursus: Præcedit quidẽ fides, timor autem ædificat, perficit aũt dilectio. Dicit itaq; timendum esse Dominum ad ædificationem, sed non diabolum ad euersionẽ. Contrà autem opera quidem Domini, hoc est, præcepta esse diligenda & facienda, opera autem diaboli esse timenda, & non facienda. Timor enim Dei erudit ac castigat, & in dilectionem restituit: timor autem operum diaboli, habet etiam odium cohabitans. Idem autem dicit etiam pœnitentiam esse magnã intelligentiam. Qui enim eorum quę fecit, ducitur pœnitentia, non amplius facit vel dicit. Propterea autẽ quæ peccauit torquens animam, bona facit. Remissio ergo peccatorum differt à pœnitentia: ambo autem ea ostẽdit in nostra potestate. Eum ergo qui accepit remissionem peccatorum, non oportet amplius peccare, nempe in prima & sola peccatorum pœnitentia: ea autem fuerit eorum quæ prius fuerunt in gentili & prima vita: ea inquam, quæ fuit in ignorantia. Iam iis qui vocati sunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à peccatis, vt fides fundetur. Cùm autem sit Dominus cognitor cordium, & futura presciat, facilem hominis mutationem, & ad reuertendum propensionem, & diaboli calliditatem ab alto vidit à principio, qui homini inuidens propter remissionem peccatorum, aliquas peccatorũ causas seruis Dei suggeret, astutè hoc moliens, vt ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo cùm sit multæ misericordiæ, iis etiam qui fide in aliquod peccatũ ineidunt, secundam pœnitentiam, quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, coactus & callidè circumuentus, vnam adhuc impœnitendam acceperit pœnitentiam. Voluntariè enim peccantibus nobis postquam acceperimus agnitionem veritatis, non amplius relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicij, & zelus ignis qui est deuoraturus aduersarios. Continuæ autem & se vicissim excipientes propter peccata pœnitentiæ, nihil differunt ab iis qui omnino non crediderunt, præterquam in eo solo quòd se peccare senserunt: neq; scio vtrũ sit deterius, pudentémne ac scientem peccare, an cùm pro iis quæ peccauit pœnitentia ductus fuerit, rursus peccare. Eo enim quòd vtrinque arguatur peccatũ apparet: illud quidem condemnatum, propterea quòd factum sit ab operario iniquitatis, hoc verò, ab eo qui præscit id quod est faciendum, aggrediente vt malum. Et ille quidem iræ fortasse & voluptati obsequitur, non ignorãs quibus gratificetur: hic autem qui cùm ductus sit pœnitẽtia propterea quòd sit gratificatus, deinde rursus recurrerit ad voluptatem, ei coniungitur qui ab initio peccat voluntariè. Cuius enim ductus est aliquis pœnitentia, hoc rursus faciens, quod à se condemnatum facit, hoc sua sponte peragit. Ille ergo ex gentibus & priore illa vita ad fidem incitatus, remissionem peccatorum semel est consecutus: hic autem qui etiam postea peccauit, deinde pœnitentia ducitur, etiam si veniam assequatur, debet erubescere, vt qui non amplius lauetur in remissionem peccatorum. Oportet enim non solùm idola relinquere quæ prius pro diis habebat, sed etiam facta prioris vitæ, eum qui non est ex sanguinibus neque voluntate carnis, sed in spiritu regeneratur, quod quidem fuerit, non in idem reuolutum peccatum, duci pœnitentia. Est enim rursus meditatio peccatorum, sæpe pœnitere, & ad facilem mutationem aptitudo ex defectu exercitationis. Apparet ergo, sed non est pœnitentia, sæpe petere veniam de iis quę sæpe peccamus. Iustitia autem munit vias à reprehensione alienas. Et rursus:

Hebr. 10.

Isai. 66.

Prou. 15.

Psal. 102.
Psal. 125.
Psal. 113.

Psal. 48.

Exod. 20.
Marci. 10.
Genes. 19.
Ἄλλος ἀλλότριος.

ἁμάρτημα. ἀτύχημα. ἀδίκημα.

Viri innocẽtis iustitia diriget viam suam. Quinetiam sicut pater miseretur filiorũ suorum, misertus est Dominus timentium eum, scribit Dauid. Qui seminant ergo in lachrymis, in exultatione metent, de iis loquẽs qui confitẽtur in pœnitẽtia. Beati eñ omnes qui timent Dominum. Vides eam quæ est in Euangelio similem beatitudinem. Ne timeas, inquit, quando diues fuerit homo, & quando multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam dum ipse moritur, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. Ego autem in misericordia tua introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in iustitia tua. Atque est quidem timorem incutiens, mentis ad aliquid vel ab aliquo impulsio. Affectio autem seu perturbatio est nimia impulsio, vel quæ plus quàm par sit extendit mensuras rationis: vel empulsio quæ effertur, & non paret rationi. Præter naturam ergo animæ motus, ex ea quæ est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones. Defectio autem & recessus & inobedientia sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quocirca iudicantur etiam quæ sunt voluntaria. Iam si quis persequatur vnamquanque animi perturbationem, eas à ratione alienas inuenerit. Non iudicatur ergo, id quod est inuolũtarium. Id autem est duplex, vnũ quidem quod fit ex ignoratione, alterum verò, necessitate. Nam quomodo iudicaueris de iis qui dicuntur peccare modis inuoluntariis? Aut enim qui seipsum ignorauit, vt Cleomenes & Athemas qui erant correpti furore aut rem quã facit, vt Æschylus qui in scena effatus mysteria in Areopago dicta causa fuit absolutus, cùm ostendisset se non esse mysteriis initiatum: aut ignorans id quod agitur, vt qui emisit aduersarium, & domesticum occidit pro inimico: aut id in quo agitur, vt qui orbicularis exercetur lanceis, & aliquem interfecit, cùm orbem emisisset lancea: aut ignorans quemadmodum esset faciendum, vt qui in stadio occidit aduersarium, non enim vt occideret, sed vt vinceret certabatur: aut id cuius gratia agitur, quemadmodum dedit Medicus salubre antidotum, & occidit. Is autem non ea de causa dedit, sed vt eum seruaret. Ac puniebat quidem tunc quoque lex eum qui non sponte interfecit, vt eum qui non sponte laborobat pro fluuio seminis: sed non æquè atque eum qui sponte. Quanquam ille quoque punietur tanquam propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem. Reuera enim est puniendus is qui est verbi genitalis incontinens, quod ipsum quoque est animi affectio aliena à ratione, quæ propè accedit ad futilem loquacitatem. Fidelis autem eligit res celare spiritu. Quæ sponte ergo & ex electione suscipiuntur, puniuntur. Dominus enim scrutatur corda & renes, & indicatur is, qui respexit ad concupiscentiam. Quare etiam dicit, Ne concupiscas. Et hic populus, inquit, honorat me labiis: cor autem ipsorum procul est à me. Deus enim respicit ad animum. Nam vxorem quoque Loth quæ sua sponte solum erat conuersa ad mundanum vitium, reliquit insensilem, efficiens eam vt petram salis, & statuens, ne vlterius progrederetur, non stultam & quæ nihil efficeret imaginem, sed quæ condire & confirmare posset eum qui potest perspicere spiritaliter. Voluntarium autẽ est, vel quod est ex appetitione, vel quod ex institutо ac electione, vel quod ex cogitatione. Iam verò hæc quodãmodo inter se propè sita sunt, peccatum, infortunium, scelus seu iniustè factum. Et est peccatum quidem, verbi gratia, luxuriose & intemperanter viuere. Infortunium autem, amicum tanquam inimicum inscienter occidere. Scelus autem est, sepulchrorum effossio, aut sacrilegium. Peccare autem constat ex eo quòd nesciat iudicare, quindam facere oporteat: sicut certè in fossam quoque incidit aliquis, vel quòd ignorauerit, vel quòd transilire non potuerit propter imbecillitatem corporis. Sed in nostra quidem certè est potestate, & ad nostram deduci disciplinam, & parère præceptis, quoniam nisi voluerimus esse participes, iræ & voluptati nos ipsos dedentes, peccabimus, vel potius iniuria nostram afficiemus animam. Laius enim ille dicit in tragœdia:

Quorum monet latuit nihil me penitus.
Mihi tamen scienti affert natura vim.

Hoc est, vt dedat animi perturbationi. Medea quoq; ipsa similiter clamat in scena:

Factura quæ am sim satis scio mala:
Consilio meo est ira ast potentior.

Sed nec tacet Aiax, sed sibi manus illaturus vociferat:

Res ergo mentem est nulla quæ sic liberi
Mordet viri, ac iniqua iniusta infamia.
Affectus ipse sic sum ego, me inuoluens
Condensa labes, ex profundo commouet
Stimulis furoru concitum per æribus.

Atque hos quidem ira, alios verò innumerabiles cupiditas deducit in tragœdiam, Phædram, Anthiam, Eriphilem,

Quæ sibi dilecti precio sum acceperat aurum.

Comicum enim Thrasonidem alia scena: Puellula, inquit, velis, me sibi seruum fecit. Infortunium autẽ, est peccatum mentis præter rationem. Peccatũ autem est voluntaria iniustitia. Iniustitia autem est vitium voluntarium. Est ergo peccatum quidem meum voluntarium. Et ideo dicit: Peccatum vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia, dicẽs iis qui iam crediderant. Quoniam eius nos liuore sanati sumus. Infortunium autem est alterius in me actio inuoluntaria. Iniustitia autem inuenitur solùm voluntaria, siue sit mea, siue alterius. Has autem peccatorum differentias significat Psalmographus, beatos dicens quorum Deus deleuit iniquitates, texit autem peccata, & alia non imputauit, & dimisit reliqua. Scriptum est enim: Beatus cui non imputauerit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Hæc beatitudo facta est super electos à Deo per Iesum Christum dominum nostrum. Operit enim charitas multitudinem peccatorum. Delet autem is, qui magis vult pœnitentiam quàm mortem peccatoris. Non imputentur autem quę non constant ex instituto & libera electione. Qui enim concupiuit, iam inquit, mœchatus est. Et remittit peccata Verbum illuminans. Et in tempore illo, inquit Dominus, quærent iniustitiam Israël, & non erit, & peccata Iudæ, & non inuenientur. Quoniam quis sicut ego, & quis stabit contra faciem meã? Vides vnum Deum annunciari bonum, qui retribuit pro meritis, & peccata remittit. Videtur autem Ioannes quoque in maiore epistola, in his peccatorum docere differentias. Si quis viderit fratrem suum peccantem, peccatum non ad mortem, petet, & dabit ei vitam. Peccantibus non ad mortem, inquit. Est enim peccatum ad mortem: non de illo dico vt roget quis. Omnis iniustitia est peccatum. Et est peccatum non ad mortem. Sed & Dauid, & ante Dauid Moses, per hæc, trium dogmatum ostendunt cognitionem. Bea-

Rom. 6.
Esai. 53.
1. Pet. 2.

Psal. 31.

1. Pet. 4.

Hiere. 50.
Naum. 1.

1. Ioan. 3.

Psal. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ius vir qui non ambulauit in via impiorũ, sicut pisces A ambulant in tenebris in profundo. Qui enim squamas ſton habent, quos prohibet Moſes tangere, paſcuntur in profundo maris. Neque in via peccatorum ſtetit, ſicut ij qui cùm Dominum videantur timere, peccant, vt porcus. Eſuriens enim clamat; repletus autem non agnoſcit Dominũ. Neque ſedit ſuper cathedram peſtilentiæ, ſicut volucres paratæ ad rapinam. Suaſit autem Moſes non veſci porco, nec aquila, nec accipitre, neque coruo, neque quouis piſce qui non habet ſquamas. Hæc quidem Barnabas. Audiui autem ego virum in his rebus doctum, dicẽtem eſſe quidem gentes conſilium impiorum. Viam autem peccatorum, Iudaicam opinionem: & peſtilentiæ cathedram accipientem hæreſes. Alius autem dicebat magis propriè, poſitam quidem eſſe primam beatitudinem, in iis qui non ſunt ſceleratas ſecuti ſententias, quæ à Deo defecerunt. Secundum autem, eorum qui in lata via manent, vel eorum qui nutriti ſunt in lege, vel etiam eorum qui ex gentibus non ſunt ducti pœnitentia. Cathedra autem pœnitẽtiæ & theatra fuerint & iudicia, vbi magis ſequuntur improbas & exitiales poteſtates, & operum eorum ſocietatẽ. Sed in lege Domini voluntas eius. Petrus in prædicatione legem & verbum appellauit Dominum, videtur autem aliter quoque legiſlator docere tres modos quibus accipitur peccatum. Eorum quidem quæ in ſermone ſiunt, per piſces C mutos: eſt enim reuera vbi ſilentium eſt ſermone præſtantius: eſt etiam ſilentij munus expers periculi. Eorum autem quæ ſunt in facto, per aues rapaces & carniuoras. Porcus cœno & ſtercore delectatur, & oportet ne conſcientiam quidem habere pollutam. Meritò ergo dicit Propheta: Non ſic, inquit, impij, ſed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Propterea non reſurgẽt impij in iudicio, qui iam ſunt condemnati: quoniam qui non credit, iam iudicatus eſt. Neque peccatores in conſilio iuſtorum, qui iam ſunt damnati ad hoc, vt non vniantur eis qui citra vllum lapſum vixerunt. Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & via peccatorum peribit. Rurſus Dominus D apertè oſtendit in noſtra eſſe poteſtate delicta & peccata, ponens modos curationis animi morbis conue- *Ezech.34.* nientes, volens nos à Paſtoribus corrigi per Ezechielem: accuſans, opinor, eorum aliquos, quòd præcepta non ſeruauerint. Quod imbecillum fuit non confirmaſtis, & quæ deinceps conſequuntur, vſque ad *Luc. 15.* illud, Et non erat qui requireret, nec auerteret. Magnum eſt enim gaudium apud patrem, vno peccatore ſeruato, inquit Dominus. Ea ratione magis eſt laudandus Abraham, qui ambulauit ſicut locutus eſt ei Dominus. Cùm hinc hauſiſſet quidam ex Græcorum ſa- *Antiquũ dictum, Deũ ſequere, vnde ſumptum. συγγνώμη.* pientibus, illud dictum protulit, Deum ſequere. Pij autem, inquit Eſaias, ea quæ ſunt, ſapientia conſultarunt. Conſilium autem eſt quæſtio, quomodo in præſentibus rebus rectè tranſegerimus. εὐβουλία autem, id eſt, bona conſultatio, eſt prudentia in conſiliis. Quid verò, an non Deus quoque poſt Cain datam veniam, conſequenter non multò pòſt introducit Enoch, qui ductus fuerat pœnitentia, ſignificans ſolere pœnitentiam generare veniam? Conſiſtit autem venia non ex remiſſione, ſed ex medicatione. Hoc ipſum etiam ſit apud Aaron in fabricatione vituli. Hinc quidam ex Græcorum ſapientibus dixit: Venia eſt melior ſupplicio. ſicut certè illud quoque: Sponde, noxa præſtò *Prou. 6.* eſt, ex voce Salomone dicentis: Fili ſi pro amico tuo ſide iuſſeris, trades manum inimico. Laqueus enim viro validus labia propria, & capitur verbis oris proprij. Paulò autem iam magis myſticè illinc ſumptum eſt illud, Noſce teipſum. Vidiſti fratrem tuum, vidiſti Deum tuum. Hac vtique ratione diliges Dominum *Matth. 22. & Gal. 5.* Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum *Ioan. 15.* ſicut teipſum. In his dicit præceptis totam legem & Prophetas pendẽre. His illa quoque concinunt: Hæc locutus ſum vobis, vt gaudiũ meum impleretur. Hoc autem eſt præceptum meum, vt vos inuicem diligatis, ſicut dilexi vos: eſt enim miſericors & miſerator Dominus Chriſtus vniuerſis. Apertius autem, Noſce *Eleemoſynis & fide expurgantur peccata.* teipſum, præcipiens Moſes, ſæpe dicit: Attende tibi ipſi. Eleemoſynis ergo & fide expurgantur peccata: B timore autem Domini quilibet à malo declinat. Timor autem Domini eſt diſciplina & ſapientia. Hìc rurſus exoriuntur accuſatores, gaudium & triſtitiam dicentes eſſe animi perturbationes. Gaudium enim definiunt elationem rationi conſentaneam: & exultare, propter ea quæ ſunt bona letarũ miſericordiam autem, triſtitiam propter eum qui indignè mala patitur: animæ autem eſſe mutationes & motus ea quæ ſunt eiuſmodi. Nos autem, vt videtur, hæc non ceſſamus carnaliter intelligere, & ex noſtris animi affectionibus deducere ſcripturas, & Dei impatibilis voluntatem noſtris motionibus ſimilem accipere. Vt nos autem audire poſſumus, ita in omnipotente habere exiſtimãtes, impiè aberramus: ſed vt nos audire poteramus qui carne eramus illigati, ita nobis ſunt loeuti Prophetæ, Domino ſe ſalubriter accommodãte ac demittente ad hominum imbecillitatem. Quoniam igitur eſt Dei voluntas vt ſeruetur is, qui paret præceptis, & ſuorum peccatorum ducitur pœnitentia, gaudemus autem propter noſtram ſalutem: id quod nobis adfert lætitiam, ſibi vt proprium attribuit Dominus qui locutus eſt per Prophetas, quemadmodum humanè dicens in Euangelio: Eſuriui, & dediſtis mihi mandu- *Matth. 25.* care: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: quod enim vni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis. Quemadmodum ergo nutritur, qui non nutritur, propterea quòd ſit nutritus is quem velit: ita non mutatus ganiſus eſt propterea quòd gaudio affectus ſit is qui pœnitentia ductus eſt, vt volebat. Qui autem affatim miſeretur Deus cùm ſit bonus, & præcepta dans per legem & Prophetas, & iam propinquius per filij aduentum ſeruans & miſerans eos quos eſt miſeratus: & propriè miſeretur maior minoris. Et homo quidem non fuerit homine maior, quatenus homo natus eſt: eſt autem Deus homine maior in omnibus. Si ergo qui eſt maior, miſeretur minoris, ſolus Deus noſtri miſerebitur. Homo enim fit à iuſtitia libenter communicans, & ea impertit quæ à Deo accepit, & propter naturalem beneuolentiam & habitudinem & propter præcepta quibus paret. Deus autem nullam habet in nos naturalem habitudinem ſeu relationem, vt volunt hæreſum conditores, nec ſi faciat ex iis quæ non ſunt: nec ſi fabricetur ex materia, quandoquidem illud quidem ne omnino quidem eſt, hæc verò eſt à Deo diuerſa in omnibus, niſi quis ipſam eius eſſe partem, & eſſe nos eiuſdem cum Deo eſſentiæ auſit dicere. Neſcio quomodo quis ita accipiens, Deum noſſe poſſit ſuſtinere, reſpiciens ad noſtram vitam in quot verſemur malis. Sic enim fuerit, quod nefas eſt dicere, Deus peccans in ſingulis partibus, ſiquidem partes ſunt totius partes, & totum complent. Sin autem non complent, ne partes quidem fuerint. Verumenimuerò cùm

natura Deus ſit diues miſericordia, noſtrî propter A ſuam bonitatem curam gerit, qui nec ſimus eius partes, nec filij natura. Et eſt hoc quidem certè maximum Dei in nos bonitatis indicium, quòd cùm ſic in ipſum nos geramus, & natura ſimus omnino alieni, noſtrî tamen curam gerat. Ac naturalis quidem eſt animantibus in ſuos fœtus affectio, & quæ ex conſuetudine oritur amicitia, ijs qui ſunt eiuſdem ſententiæ. Eſt autem in nos copioſa Dei miſericordia, qui nihil ad eũ attinemus, vel eſſentia inquam noſtra, vel natura, vel propria noſtræ eſſentię facultate, ſed eo tantum quod ſimus opus eius voluntatis. Atque adeò eum qui ſua ſponte cum exercitatione & doctrina cognitionem accepit veritatis, vocat adoptionem, quæ B eſt maximus omniũ profectus, capiunt autem iniquitates: ſuis autem peccatorũ catenis vnuſquiſque aſtrin- *Prouerb. 5.* gitur. nec eorum cauſa Deo eſt adſcribenda. Et reuera beatus eſt vir, qui omnia veretur propter pietatem. ἐπιστημικὴ ἕξις. Quemadmodum ergo ſcientia eſt habitus qui facit ſiſtere, à quo ſcire euenit: ſit autem ei comprehenſio quæ dimoueri non poteſt à ratione: ita etiam ignoratio eſt phantaſia ſeu viſio cedens, quæ dimoueri poteſt à ratione. Quod autẽ dimouetur, vt id quod conſtituitur ac confirmatur à ratione, eſt in noſtra poteſtate. Scientiæ autẽ eſt adiuncta, & experientia, & quæ Græcè dicitur ἐμπειρία, & quæ σύνεσις, & intelligentia, συνετικὰ μέρη. & cognitio. Et fierit quidem ἐπιστήμη, vniuerſorũ ſcien- C tia per ſpeciem. Experientia autem, ſcientia comprehendens, adeò vt etiam diligenter perſcrutetur quale ſit vnumquodque. Intelligentia autem eſt ſciẽtia eius quod mẽte intelligitur. Et εὐβουλία eſt ſciẽtia eius quod eſt comparabile, aut cõparatio quæ dimoueri non poteſt, aut comparatiua facultas eorum quorum eſt prudentia & ſcientia, & vniuſcuiuſque, & omnium quę in vnam conferuntur rationem. Cognitio autem eſt eius ipſius quod eſt ſcientia, aut ſcientia quæ ijs quæ ſiunt congruit. Veritas autem, veri ſcientia. Habitus autem veritatis, eſt ſcientia verorum. Scientia autem conſiſtit per rationem, & alia ratione dimoueri nõ poteſt, & περὶ τὰ θεῖα. hìc de cognitione diligenter inquirit. Quæ autẽ non D facimus, ea aut non facimus propterea quòd non poſſimus, aut propterea quòd nolimus, aut propter vtrunque. Non volamus itaque, quoniã nec poſſumus, nec volumus. Non natamus autẽ modò, verbi gratia, quoniam poſſumus quidem, ſed non volumus. Non ſumus autem ſicut Dominus, quoniam volumus quidem, ſed non poſſumus. Nullus eſt enim diſcipulus ſuper magiſtrum. Satis eſt autem ſi facti fuerimus ſicut Dominus, non eſſentia: fieri enim non poteſt vt id quod eſt adoptione, ſit eſſentia æquale ei quod eſt natura, ſed quòd facti ſumus ſempiterni, & contemplationem eorũ quę ſunt cognouerimus, & filij appellati ſimus, & patrem ἀπὸ τῶν αἰσθ. ex ijs quæ ſunt ei coniuncta ſolùm videamus. Velle er- E go omnia antecedit: rationales enim facultates ſunt eius quod eſt velle, miniſtræ. Velis, inquit, & poteris. Eius autem qui eſt cognoſcendi poteſtate præditus, & voluntas, & iudicium, & exercitatio eſt eadem. Si ſunt enim eædem propoſitiones, eadem ſunt & dogmata & iudicia, vt ei ſint & verba, & vita, & mores inſtituto τὰ ἑπόμενα. argumento conſequentes. Cor autem rectum exquirit cognitiones, & illas exaudit. Deus docuit me ſapientiam, & noui ſanctorum cognitionem. Clarum eſt ergo omnes quoque alias virtutes quæ ſcriptæ ſunt apud Moſem, præbuiſſe Græcis principium totius loci moralis, magni, inquam, animi virtutem, & temperãtiam, & prudentiam, & iuſtitiam, fortitudinem & tolerantiam, & honeſtatem, & continentiam, & quæ eas ſuperat religionem. Sed religio quidem eſt cuilibet mani- τὸ ἐπιεικὲς τοῦ θεοῦ. feſta, quæ ſupremam & antiquiſſimam cauſam docet colere & honorare. Eadem quoque lex exhibet iuſtitiam, docens etiam & prudentiam per abſtinentiam à ſimulachris ſenſilibus, & ad vniuerſorum effectorem & patrem euocationem. ex qua quidem, tanquam ex fonte aliquo, ſententia, augetur omnis intelligentia. Sacrificia enim iniquorum, ſunt Domino abominatio: vota autẽ eorũ qui recta via incedunt, ſunt ei accepta. Deo enim magis eſt accepta iuſtitia quàm ſacrificium. *Eſa. 1.* Talia ſunt etiam ea quæ ſunt apud Eſaiam: Quid mihi B multitudo ſacrificiorum veſtrorum, & vniuerſa victimarum mactatio? & cetera quæ ſequũtur. Solue omne vinculũ iniquitatis: hoc enim ſacrificium eſt Deo acceptum. Cor contritum & quærens eum qui formauit. Trutinæ doloſæ abominatio corã Domino: ſtatera autem iuſta eſt Domino accepta. Hinc ſuadet Pythagoras ſtateram nõ tranſilire. Doloſa autem iuſtitia dicta eſt, profeſſio hæreſum. Et lingua quidem iniu- *Prouer. 10.* ſtorum peribit, os autem iuſtorũ diſtillat ſapientiam: φιλόλογοι. ſed enim ſapiẽtes & prudentes, ſtultos appellant. Longum autem fuerit de his virtutibus teſtimonia adducere, cùm vniuerſa eas celebret ſcriptura. Quoniam autem magni quidem animi virtutẽ definiunt ſcientiam eorum quæ ſunt grauia & non grauia: & eorum quæ ſunt intermedia: temperantiam autem, habitũ, qui eligendo & vitando ſeruat iudicia prudentiæ: adiungitur magni quidem & excelſi animi, virtuti, & tolerantia, quam appellant fortitudinem, ſcientiam eorũ quę ſunt ſuſtinenda & quę non: & celſitudo mentis, ſcientiam eorum quæ accidunt, ea tranſcẽdens. Quineti- μεγαλοψυam temperantiæ, cautio, quæ eſt declinatio cum ratione. χία. ἀπερίσκεπτον. Cuſtodia autem præceptorum, cum ſit innoxia eorum obſeruatio, eſt ſecuritatis vitæ acquiſitio. Nec poteſt eſſe quis tolerans abſque magni animi virtute, neque continens abſque temperantia. Se autem inuicẽ conſequuntur virtute, & apud quem ſunt virtutum conſequentiæ, apud eũ eſt etiam ſalus, quæ eſt eius quod rectè habet conſeruatio. Iure ergo ſi de his virtutibus adhuc tractauerimus, de omnibus conſideraueri- γνωστικὸς. mus: quoniam qui habet vnam cognoſcendo virtutem, omnes per mutuam habet conſequentiam. Iam continentia eſt affectio, quæ non tranſiluerit ea quæ viſa fuerint ex recta ratione. Continens autem eſt is qui continet eas appetitiones quæ ſunt præter rectam rationem: vel qui ſeipſum continet, ne appetitione efferatur præter rectam rationem. Temperantia autem ipſa non eſt ſine magni animi virtute, quandoquidem ex præceptis oritur, ſequens Deum qui ordinauit, & prudentia, & quæ diuinum ſtatum imitatur iuſtitia, per quam cùm ſimus continentes, mundi ad pietatem ac religionem, & quæ Deum conſequenter ſequitur, actionem tendimus, aſſimilati Domino, quoad eius fieri poteſt à nobis caducis & morti obnoxijs. Id autem eſt, iuſtum & ſanctum ἐπιεικὲς. fieri cum prudentia. Deus enim nullius rei indiget, & eſt impatibilis: vnde nec eſt propriè continens. In eum enim nulla vnquam cadit affectio aut perturbatio, vt eam ſuperet. Noſtra autem natura, quæ eſt obnoxia affectionibus & animi perturbationibus, opus habet continentia, per quam dum exerceetur vt paucis indigeat, conatur habitu ad diuinam naturam accedere. Vir enim bonus pau-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cis indiget, vt qui sit in confinio naturę mortalis & immortalis: egens quidem & propter corpus, & propter ipsam generationem: paucis autem egere doctus, propter susceptam ratione continẽtiam. Quámnam enim habet rationem, quòd lex viro prohibet, ne vestem induat muliebrem? An nõ nos vult esse viros, & nec corpore, nec factis, nec mẽte, nec verbis effœminari? Vult enim eum esse masculum qui veritati dat operam in ferendis laboribus & perpessionibus, in vita & moribus, & in sermone & exercitatione, noctu & interdiu, & sicubi testimonio seu martyrio opus sit quod procedat per sanguinem. Rursus, si quis, inquit, domum à se nuper ædificatam nondum habitauit, aut vitem nuper plantatam operat⁹, fructus nondum fuit particeps: aut sibi desponsæ virgini nondum nupsit, eos vult humana lex esse immunes à militia, & prudenter vt decuit Imperatorem, ne dum auellimur à cupiditatibus, ignauo & deiecto animo demus operam militiæ: sunt enim liberi ab appetitionibus, qui citra vllam excusationem quæuis grauia pericula adeunt: humanè autem quoniam incertos bellorũ casus reputans, iniquum esse duxit vt hic quidem suis nõ frueretur laboribus, alter autem citra vllum laborẽ ea perciperet quæ sunt eorum qui laborarunt. Videtur autẽ lex quoque indicare animi magnitudinem, statuens oportere eum qui plantauit fructum percipere, & eum qui ædificauit habitare, & eum qui puellam ambijt, vxorem ducere. Iis enim qui se exercuerunt, spes non reddit irritas ex ratione cognitionis: nam & mortui & viuentis boni viri spes nõ perit. Ego eos qui me diligunt, amo, inquit sapientia: qui autem me quærunt, inueniunt pacem. & ea quę sequũtur. Quid verò, an non mulieres Madianitarum sua pulchritudine bellantes Hebræos à temperantia per incontinentiam deduxerunt ad impietatem? Meretricijs enim illecebris à graui & honesta exercitatione ad meretricias voluptates forma inescantes, ad sacrificia idolorum, & ad externas mulieres veluti quodam furore percitos deduxerunt. A mulieribus autem simul victi & voluptate, à Deo quidem defecerunt & à lege: & propémodum vniuersus populus in hostium manus venit ac potestatem muliebri strategemate, donec ipsos in periculum adductos exemit timor admonens. Iam verò ij qui reliqui erant, magno & lubenter pericula adeunte animo, pro pietate ac religione certamen suscipientes, euaserunt hostibus superiores. Sapientiæ ergo principium est religio. Intelligentia autem est rerum sanctarum cura & prouidentia. Nosse autem legem est bonæ mentis. Qui ergo existimarunt legem efficere timorem in quẽ cadit perturbatio, nec sunt intelligẽtes, nec legem reuera perceperũt. Timor enim Domini viuificat. Qui autem errat, affligetur in laboribus quos non considerat nec reputat cognitio. Mysticè profectò Barnabas: Deꝰ qui est vniuersi mũdi Dominus, inquit, det etiam nobis sapientiam & intelligentiam, scientiam, cognitionem iustificationum eius, tolerãtiam. Efficiamini ergo à Deo docti, requirentes quid à vobis quærat Dominus, vt inueniatis in die iudicij horum insidiatores: Dilectionis & pacis filios appellauit ex cognitione. De elargitione autem & communicatione cùm multa dici possint, sufficit, hoc dicere, quòd lex prohibet fratri fœnerari, fratrem nominans non eum solum qui est ex ijsdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, eiusdémque sententiæ, & eiusdem verbi particeps: nõ æquum censens vt ex pecuniis vsuras, sed laxis manibus & animis gratificari egentibus. Deus enim est talis doni conditor. Iam verò qui lubenter largitur, satis magnas accipit vsuras, ea quæ sunt apud homines pretiosissima, nempe mansuetudinem, benignitatẽ, magnificẽtiam, bonam famam, laudémque & gloriã. An non hoc tibi videtur esse præceptum humanitatis, sicut illud, Mercedem pauperis ipso die reddere, docet oportere sine mora exoluere mercedem ministris. Remittitur enim, vt opinor, ad id quod sequitur faciendũ pauperis alacritas, si desit alimentum. Præterea fœnerator, inquit, ne ingrediatur domum debitoris, vi pignus acceptur-rus, sed ille quidem iubeat extra proferre: qui verò habet, ne recusẽt. & in messi ea quæ à manipulis excidũt tollere prohibet possessores, sicut etiam in metendo iubet aliquid insectum relinquere, per hoc possessores valde exercens ad communicationem & magnificentiam, ex eo quòd ex proprijs aliquid dimittant egentibus, pauperibus autem præbens materiam sibi quærendi victus. Vides quomodo lex Dei simul annũciat iustitiam & bonitatem, qui omnibus alimenta abundè suppeditat: & in ipsis vindemiis regredi vt carpant ea quæ sunt relicta, & vuas quæ excidunt colligere prohibet. Eadem etiam præcipit ijs qui colligunt oleas. Iam verò decimæ quoque fructuum & pecorum, docebant & pios esse in Deum, & nõ esse lucro omnino deditos, & proximos humanitatis efficere participes. Ex his enim, vt puto, & primitiis alebantur sacerdotes. Iam ergo intelligimus nos per legẽ erudiri ad pietatem & communicationem, & ad iustitiam & humanitatem. An non enim septimo quoque anno iubet agrum relinqui ociosum? pauperes autem ijs qui diuinitus producti fuerint fructibus securè frui præcepit, agrum colente natura volẽtibus. Quomodo ergo non est bona lex, & magistra iustitiæ? Et rursus quinquagesimo anno iubet eadem facere quæ septimo: præterea reddens vnicuique proprium, si cui casu aliquo ablatus esset fundus: & eorum cupiditatem qui possidere desiderant, dimenso vtendi fruendi tempore circumscribens: & eos qui propter longam paupertatem pœnas dederunt, nolens perpetuò puniri. Eleemosynæ autem & fides custodiæ regiæ. Benedictio autem in caput eius qui elargitur, & qui miseretur mẽdicorum beabitur, quoniam charitatẽ ostendit in sibi similem, propter eam quam habet charitatem in opificem humani generis. Habent autem ea quæ prius dicta sunt, alias quoque magis naturales expositiones, de quiete & receptione hæreditatis, sed non dicta sunt in præsentia. Multis autem modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & æmulationis vacuitatem, per odij remotionem, per iniuriæ obliuionem. Est eiusmodi in omnibus vt diuidi & discerni nõ possit, sua lubenter communicans. Rursus si videris, inquit, iumentum necessariorum aut amicorũ, aut eorum quos cognoscis hominum, errans in solitudine, abduc ipsum & redde, & si procul abfuerit Dominus, postquã seruaueris cum tuis donec redierit, redde, naturalẽ docet societatem, nempe vt inuentum existimemus depositum, & nec simus memores iniuriæ ab inimico acceptæ. Præceptũ Domini, quod est reuera fons vitæ, facit declinare à laqueo mortis. Quid verò, an non iubet diligere aduenas, non solùm vt amicos & cognatos, sed etiam vt nos ipsos & animo & corpore? Iam verò gentes quoque honorauit, & nec in eos qui malè fecerunt infensus est animo. Apertè itaque dicit, non abominaberis Ægyptiũ, quoniam fuisti aduena in terra Ægypti: vel gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Ægyptium:

Deut. 22.

Deut. 24.

Immunes à militia.

Timor Domini viuificat.

Deut. 23. Frater quis.

Num. 25.

Leuit. 19.

Leuit. 25.

Deu. 24. 25. Leuit. 25.

ptium: & hostes, etiamsi muris immineant, conãtes vrbem capere, nondũ hostes vult existimare, priusquam missis ad eos legatis ad pacem prouocauerint. Quinetiam ne cum captiua quidem vult insolentem ac contumeliosam esse consuetudinem. Sed cùm ei, inquit, permiseris triginta diebus vt vult lugere, cum eius postea vestes mutaueris, tanquam cum vxore lege cũ ea congredere. Non erit enim amplius cõtumeliosa consuetudo. Sed nec mercede, tanquã meretricis, sed propter solam liberorum procreationem vult esse cõsuetudinem. Vides vnà cum continentia humanitatem. Domino amanti captiuam, non permittit explere voluptatem, sed præstituto spacio resecat cupiditatem: & præterea tondet etiã captiuæ pilos, vt probrosum auersetur amorem. Si enim ei suadet ratio vt vxorẽ ducat, eam retinebit etiam si turpis euaserit. Deinde si quis expleta cupiditate, noluerit amplius cum captiua habere cõsuetudinẽ: neq; eam ei licere vẽdere cõstituit, sed neq; amplius habere ancillã, sed vult esse liberam, & liberari à seruitute, ne si alia fuerit ingressa mulier, ei graue aliquid & intolerabile accidat ex zelotypia. Quid verò, inimicorum quoque iumenta onere pressa alleuare & erigere præcipit, eminus nos docens Dominus, non amplecti exultationem in malis, neque inimicorum insultare miserijs essque lætari, vt in his exercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Neque enim inuidere, & propter proximi bona dolore affici conuenit, neque propter mala proximi, gaudij vsuram percipere. Quòd si alicuius, inquit, inimici errans iumentũ inueneris, contentionis interno relicto incendio, ipsum abduc & redde. Iniuriæ enim & obliuionem consequitur vera vitæ probitas: & eam, inimicitiarũ dissolutio. Hinc perfectè & integrè deducimur ad concordiam, ea verò nos veluti manu deducit ad beatitudinem. Et si aliquem ex moribus inimicum existimaueris: eum autem vel à cupiditate, vel ira citra rationem decipi deprehenderis, conuerte ad vitæ probitatem. Iámne videtur humana lex & benigna, quæ est pædagogus ad Christum? & Deus idem bonus cũ iustitia, ab initio vsque ad finem vnoquoq; genere aptè vsus ad salutem? Miseremini, inquit Dominus, vt misericordiam cõsequamini: remittite vt remittatur vobis: vt facitis, ita fiet vobis: vt datis, ita dabitur vobis: vt iudicatis, ita iudicamini: vt benigni estis, ita vobiscum agetur benignè. Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Præterea eis qui victui seruiunt, infamiam omnino irrogari prohibet: & ijs qui propter debita redacti sunt in seruitutem, septimo anno dat omnino inducias. Quinetiam prohibet supplices dare ad supplicium. Est ergo verissimum illud eloquium: Sicut probatur aurum & argentum in fornace, ita Dominus eligit corda hominum. Et vir quidem misericors est longanimis, & in quolibet qui est solicitus, inest sapiẽtia. In virum enim intelligentem cadit solicitudo: & qui est solicitus ac curam gerit, vitã quæret: & qui Deum quærit, inueniet cognitionem eum iustitia. Qui eum autem rectè quæsierunt, pacẽ inuenerunt. Mihi autem videtur etiam Pythagoras suam in animantes rationis expertes mansuetudinem à lege accepisse. Iam ijs quæ in ouium & caprarum gregibus boũmque armentis nascũtur, protinus vti interdixit, ne prætextu quidem sacrificiorum patrum & matrum gratia, hominem ad mansuetudinem vel ex infimis à brutis animantibus educens. Concede, inquit, matri fœtum vel septẽ primis diebus. Si enim nihil sit sine causa: & enixis animantibus lac redundat ad fœtus nutriendos: qui à dispẽsatione lactis fœtum auellit, naturam afficit contumelia. Erubescãt ergo Græci, & si quis est alius, legem insectari, si ea quidem vel in bestias benigna sitilli autem vel hominum fœtus exponunt, quanquam longè antè & propheticè eorum feritatem lex per hoc præceptum excinderet. Si enim fœtus bestiarum à matre separari prohibet ante lactis effusionem, multò magis in hominibus crudeli & immani mẽti præparat remedium, vt etsi naturam, disciplinã certè non negligant. Hœdis enim & agnis eis impleri permissum est. Et aliqua quidem fortasse fuerit excusatio ei qui fœtum à matre separat: infantis autẽ expositionis quænam causa fuerit? Ab initio enim oportebat ne vxorẽ quidem ducere, ei qui non cupiebat procreare liberos, potius quàm per voluptatis intemperantiam, filij fieri homicidam. Rursus autẽ benigna lex prohibet eodem die fœtum & matrem sacrificare. Hinc etiam Romani, si qua mulier prægnans fuerit damnata capitis, nõ prius permittunt vt suppliciũ subeat quàm pepererit. Apertè itaque quæcunque vterum gerunt animalia, ea lex non prius mactari permittit, quàm pepererint, eminus retardans hominum ad iniuriam faciendam propensionem. Ita vel vsque ad bruta animantia extendit benignitatem, vt cùm eam in ijs quæ sunt diuersi generis exercuerimus, longè maiori humanitate vtamur in ijs quæ sunt eiusdem generis. Qui autẽ in aliquorum animantium ventres ante partum calces impingunt, vt contemperata lacte carne vescãtur, matricem quæ est creata ad generationem, faciunt sepulchrũ fœtus qui gestatur in vtero, cùm lex apertè iubet. Sed neque coques agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, inquit, id quod est viuentis nutrimentum, interempti animalis condimentum: neque quod est vitæ causa, opem ferat ad consumptionem corporis. Eadem autem lex edicit, ne alligetur os boui trituranti. Oportet enim operarium dignum censere nutrimento. Et prohibet simul in aratro coniungere bouem & asinum: fortasse quidem etiam coniectans, quàm nulla sit inter eas animantes conuenientia: simul autem significans, nullum oportere ex diuersis gentibus iniuria afficere, neque iugo subiungere, si nullius alterius rei eos possimus insimulare quàm quòd sint diuersi generis: quod quidem culpa caret, nec fit vitio, nec ex vitio proficiscitur. Mihi autem videtur quoque significare allegoria, verbi culturam non esse ex æquo cõmunicandam mũdo & immũdo, fideli & infideli: quoniam bos quidem est mundus, in immundis autem reputatus est asinus. Redundanti aũt quadam humanitate bona lex vtens, nec quæ sunt domesticæ mitisque materię arbores docet esse excindẽdas, neque segetem ante messem tondendum ad perniciem: sed neque fructum mitem omnino interimendum, neque terræ neq; animæ. Neque enim agros hostiũ permittit excindere. Iam verò qui sunt etiam studiosi agriculturæ, in his quoque possunt vtilitatem à lege accipere. Iubet enim arbores nuper plantatas, tribus annis ordine sequentibus fouere & alere, supersluas quæ adnascuntur excindendo propagines, ne nimis grauatæ opprimantur, & ne alimento minutatim diuiso imbecillæ fiant propter inopiam, araréque & circumfodere, vt nihil propè germinans ac pullulans prohibeat incrementum: & fructum non finit imperfectũ colligi ex imperfectis, sed post triennium cùm quarto anno Deo consecrarit primitias, postquam arbor perfecta fuerit. Fuerit autem hæc agriculturæ figura, modus doctrinæ, docens oportere excindere peccatorum propagines, & quæ vnà cum genitali

Marci 4.

Deut. 14.

L. prægnan tes. ff. de pœnis.

Leuit. 19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fructu pullulãt inanes herbas cogitationis, donec perficiatur & firmum fiat germen fidei. Quarto enim anno, quoniam tempore quoque opus est ei qui stabiliter per catechesim instituitur quaternio virtutũ Deo consecratur, cùm tertia iam sola coniungatur cũ quarta Domini hypostasi. Sacrificium autem laudis super holocausta. Hic enim, inquit, dat tibi vires faciẽdi virtutem. Sin autem res tibi illuminatæ fuerint: cùm vires acceperis, & acquisieris, fac tibi in cognitione virtutem. Per hæc enim ostendit & bona & dona à Deo suppeditari, & oportere nos cùm ministri facti simus diuinæ gratiæ, seminare Dei beneficia, & eos qui appropinquãt, bonos & honestos reddere, vt quàm maximè quidem temperans, continentes: qui est autẽ magni & excelsi animi, fortes: & sapiens, intelligentes: & iustus, iustos efficiat. Hic est qui ad imaginem & similitudinem est cognoscendi potestate præditus, qui Deum imitatur quoad eius fieri potest, nihil prætermittens eorum quæ faciunt ad eam quæ contingere potest similitudinem, continens, sustinens, iustè viuẽs, imperãs animi perturbationibus, ea quæ habet impertiens, pro viribus benefaciens & verbo & opere. Hic est, inquit, maximus in regno, qui fecerit & docuerit, Matth. 5. Deũ imitans, eo quòd gratificetur consimiliter. Sunt enim communiter vtilia Dei bona. Quicũque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit, Deum, inquit, irritat. Est enim arrogantia animæ vitiũ, cuius & aliorum viciorum iubet duci pœnitentia, ijs qui ex inconcinnitate & mala conuenientia concinnantur ad meliorem mutationem, per hæc tria, os, cor, manus. Symbolum autem signúmque hæc fuerint, actionis quidem, manus: cor autem, consilij: & os, sermonis. Rectè ergo dictum est de pœnitentibus illud Leuit. 16. eloquium: Deum elegisti hodie vt esset Deus tuus, & Dominus elegit te hodie, vt esses eius populus. Eum enim qui studium adhibet, vt medeatur ei qui est famulus, Deus suum facit familiarẽ: & si vnus fuerit numero, æquè ac populus est honoratus. Cùm enim sit pars populi, eum adimplet, in eum ex quo erat, restitutus. Vocatur autem ex parte quoque totũ. Ipsa autem nobilitas ostenditur in eo, quòd quæ sunt pulcherrima honestissimáq; eligat ac exerceat. Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum qui sunt in generatione, turpia quidem prompto & alacri animo delegit, vxorem sequens: vera autem & honesta neglexit, quo factum est vt vitam immortalẽ mortali commutaret, sed non in perpetuum. Noë autem qui nõ sic factus est vt Adam, cura ac prouidentia diuina conseruatur: se enim Deo obtulit ac dedicauit. Et Abrahæ qui ex tribus vxoribus liberos susceperat, non vt frueretur voluptate, sed quòd speraret, vt puto, in principio genus multiplicare, vnus solus hæres succedit bonis paternis, alij autẽ diuisi sunt à cognatione. Et cùm ex eo nati essent gemini, est hæres iunior qui patri cõplacuit, & vota susçipit: ei autem seruit is qui erat ætate maior. Malò enim bonũ est maximum, id quod non est in sua potestate. Hæc autem œconomia est & Prophetica & typica. Quòd autem sunt omnia sapientis, apertè indicat dicens: Quoniam Deus mei misertus est, sunt mihi omnia. Vnum enim oportere docet expetere, per quem facta sunt omnia, ex ijs qui digni sunt promissa tribuit. Eum ergo qui bonis fuerit, regni hæredem & ciuem, per diuinam describit sapientiam, & eorũ qui olim fuere iusti, qui & in lege, & ante legem iustè vixere, quorum actiones sunt nobis pro legibus.

Et sapientem rursus docens esse Regem, eos qui sunt diuersi generis facit ei dicentes: Rex à Deo tu es in nobis ijs qui ab eo reguntur, propter zelum virtutis viro bono sua sponte parentibus. Plato autem Philosophus finem ponens beatitudinis, dicit eam esse Deo assimilationem, quoad eius fieri potest, siue cum legis decreto quodammodo concurrens: magnæ enim naturæ & liberæ ab animi perturbationibus, nescio quomodo feruntur ad scopum veritatis, vt dicit Philo Pythagoreus, Mosis res gestas describens, siue etiam doctus ab aliquibus quæ tunc erant diuinis eloquijs, vt qui doctrinæ siti semper teneretur. Dicit enim lex: Post Dominum Deum vestrum ambulate, & mandata mea seruate. Assimilationem enim lex nominat consectationem. Talis autem consectatio, quoad eius fieri potest, assimilat. Estote, inquit Dominus, misericordes sicut pater vester cœlestis misericors. Hinc Stoici quoque, naturæ consequenter viuere, finem esse statuerũt, eleganter Dei nomine transmutato in naturam: quoniam natura & ad plantas, & ad ea quæ seminantur, & ad arbores & lapides extenditur. Apertè ergo dictũ est: Viri mali legem non intelligunt: qui autem legem diligunt, sibi muri propugnaculum muniunt. Astutorum enim sapientia agnoscet vias suas. Ignorantia autẽ sapientum erit in errore. Super quem enim respiciam, nisi super mitem & mansuetum & trementem verba mea? ait Prophetia. Docemur autem esse triplex genus amicitiæ: & eorum primum quidem est, idque optimum ac præstantissimum, id quod est ex virtute: valida enim est, quæ est ex ratione dilectio. Secundũ autem ac medium, ex remuneratione: est autem hoc genus aptum ad societatem ac communicationẽ, lubenter impertiens, & vitæ conducibile. Communis enim est quæ ex gratia amicitia. Vltimũ autem ac tertium, nos quidem dicimus id quod est ex consuetudine. Illi verò, id quod ex voluptate verti ac mutari potest. Ac mihi quidẽ pulcherrimè Hippodamus Pythagoreus videtur describere amicitias. Vna quidẽ est ex scientia deorum: altera verò, ex hominum suppeditatione: tertia verò, ex voluptate animantiũ. Est ergo vna quidem Philosophi amicitia, altera verò hominis, tertia autẽ animalis. Reuera enim Dei est imago homo benefaciens: qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul seruat, & seruatur. Et ideo cùm quis petens fuerit consecutus, non dicit danti, Rectè dedisti, sed, Rectè accepisti. Ita accipit quidem qui dat, dat autem qui accipit. Iusti autem miserentur. Benigni autem erunt habitatores terræ: innocentes autem relinquentur in ea: qui autem iniquè se gerunt, exterminabuntur ab ea. Ac mihi videtur Homerus fidelem prædiuinans, dixisse: Da amico. Inimico autem ferendum est auxilium, ne maneat inimicus. Auxilio enim vincitur quidem beneuolentia, dissoluuntur verò inimicitiæ. Sed si proponatur quidem promptitudo & animi alacritas, quatenus habet est accepta, nõ quatenus non habet. Non enim vtalijs remissio, vobis autẽ afflictio, sed ex æqualitate in præsenti tempore, & quæ sequuntur. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, ait Scriptura. Quod enim est ad imaginem & similitudinem, sicut etiam prius diximus, non ex corpore significatur (nefas enim est, mortale assimilari immortali) sed mẽte ac ratione: qua & eam quæ est in benefaciendo, & eam quæ in imperando, obsignat Dominus similitudinem. Non enim principatus corporum qualitatibus, sed iudicio mẽtis rectè geruntur. Sanctorum enim virorum consilijs ciuitates rectè administrantur, & rectè domus. Porrò autẽ animi fortitudo ipsa quoque reducitur ad diuinam similitudinem, vt quæ impatibilitate fruatur per tolerantiam, si cui audita adhuc resonant ea quæ narrantur de Anania, quorum vnus quoque fuit Daniel Propheta, diuina fide plenus. Babylonem habitabat Daniel, sicut Loth quidem Sodoma, Chaldæorum autem terram Abraham, qui paulò pòst fuit Dei amicus. Inantrum feris plenum adduxit Danielem rex Babyloniorum: ipsum autẽ eduxit illæsum, qui Rex est vniuersorum, qui fidelis Dominus. Hanc possidebit tolerantiam is qui est cognoscendi potestate præditus, quatenus est eiusmodi. Si tẽtatur, benedicet vt generosi animi Iob: si deuoretur à cete, vt Ionas, precabitur, & fides eũ restituet prædictem Nineuitis: & si inclusus fuerit cum leonibus, feras mansuefaciet: & si in ignem fuerit iniectus, rore recreabitur, non igne exuretur. Noctu erit testis, interdiu testis, in sermone, in vita, in moribus erit testis. Cum Domino cohabitans, eóque familiariter vtens, in spiritu permanet, mundus quidem carne, mundus autem corde, sanctificatus sermone. Mundus, inquit, ei crucifixus est, & ipse mundo. Is crucem Domini circunferens, Domini sequitur vestigia, tanquam Deus, effectus sanctus sanctorum. Omnis ergo virtutis recordata lex diuina, hominẽ maximè exercet ad continentiam, eam statuens fundamentum virtutũ: atque adeò nos præerudit ad continentiam acquirendam, ex vsu animantium, ijs vesci prohibens quæ sunt natura pinguia, quemadmodum genus suum, quod carnis habet plurimum. Delicatis enim ac luxuriosis suppeditatur talis vsus. Dicitur itaque quidam Philosophus suis afferens etymologiam, qui ὑς dicitur, ὡς dixisse quasi θυσ, vt qui ad θυσια, hoc est, ad sacrificãdum & mactandum aptus esset solũmodo. Datam enim esse huic animali ad nihil aliud animam, quàm vt carnes luxuriarent. Et similiter nostras cupiditates reprimens, prohibuit illis vesci piscibus, qui nec pinnas habent nec squamas. Carnium enim bonitate & pinguedine hi alijs piscibus antecellũt. Hinc existimo mysteria quoque nõ solùm prohibere aliqua tangere animalia, sed etiam nonnullas eorũ quæ sacrificantur eximere vsus partes, propter eas quas Mystæ sciunt causas. Si est itaque venter cõtinendus, & ea quæ sunt subter vẽtrem, clarum est quòd iam olim à Domino accepimus per legem excindere cupiditatem. Id autem perfectè fiet, si cupiditatis fomitem, voluptatem inquam, non fictè damnauerimus. Dicunt eius hunc esse notionẽ, lenem & blandum motum cum aliquo sensu. Ei seruientem Menelaum post Troiam captam dicunt, cùm impetu ferretur ad occidendam Helenam, vt quæ tot & tantorum fuisset causa malorum, id tamen non potuisse efficere, victum pulchritudine, per quam in mentem venit recordatio pristinæ voluptatis. Vnde ludificantes Tragici, eũ probro ac dedecore in eũ exclamant:

Mamilla vbi visa est, reiecto gladio,
Adblandiens eam perdita, osculum accipis. Et rursus:
Ergo hebetantur enses pulchritudine.

Ergo verò Antistheni assentior qui dicit: Ego Venerem si acciperem, iaculis confoderem, quòd multas nostras pulchras ac bonas vxores corruperit: & naturæ vitium dicit Cupidinem, à quo cùm vincuntur miseri, morbum Deum appellant. Per hæc enim ostenditur vinci imperitiores, propter ignorationem voluptatis, quæ non est admittenda, etsi dea dicatur, hoc est, etsi diuinitus data sit ad vsum liberorum procreationis. Et Xenophon voluptatem apertè vitium dicens, inquit: O misera, quid verò tu bonum nosti, aut quid sit honestum consideras, quæ ne eorum quidem quæ sunt iucunda expectas cupiditatem? priusquam esũrias quidem comedens: priusquam autẽ sitias, bibens: & iucundè quidem vescaris, obsoniorum conditores excogitans: vt autem suauiter bibas, sumptuosa vina comparas, & æstate circumcursans niuem quæris. Vt autem iucundè dormias, non solùm molles lectos, sed etiam quæ lectis supponantur fulcra paras. Vnde, vt dicebat Aristo, ad totum tetrachordon, voluptatem, inquam, & dolorem, metum & cupiditatem, exercitatione magna & pugna opus est:

Hi namque vel per interiora viscera
Vsque meant, hominúmque corda exagitant.

Eos enim qui magni & excelsi animi existimantur, voluptas facit cereos, ex sententia Platonis: quoniam vnaquæque voluptas, & vnusquisque dolor corpori affigit animam, eius qui nõ se separat ab animi perturbationibus, eáq; cruci affigit. Qui perdiderit animam Matth. 10. suam, inquit Dominus, seruabit ipsam: aut eam tradẽs, lubenter adeũdo pro Domino pericula, aut eam perdens, ex ea quæ est ei cum hac vita consuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare (id enim crux significat) animã volueris ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione, habebis eam, in ea quæ expectatur spe inuentam & conquiescentẽ. Hoc enim fuerit meditatio mortis, si solis ijs quæ sunt secũdum naturam dimensæ appetitionibus, quæ ea quæ sunt secundum naturã nihil excedũt, declinando ad id quod exuperat, vel quod est præter naturã, in quo peccandi enascitur potestas, cõtenti esse velimus. Oportet ergo nos Dei induere armaturam, ad hoc vt possimus resistere insidijs diaboli: quoniã arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed Deo potentia, ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes, & omnem altitudinem se extollentem aduersus Dei cognitionẽ, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum fidei, ait diuinus Apostolus. Viro vtique opus est qui admirabiliter & inconfuse ijs rebus sit vsurus, à quibus proficiscũtur animi perturbationes, vtpote diuitijs & paupertate, gloria & ignominia, sanitate & morbo, vita & morte, labore & voluptate. Vt enim indifferenter vtamur differentibus, magna nobis opus est differentia, vt qui multa imbecillitate prius malè affecti fimus, & in mala educatione, & institutione prius versãti cum ignoratione. Simplex ergo ratio nostræ philosophiæ, dicit omnes animi perturbationes & vitia, esse impressiones mollis & cedẽris animæ, & veluti obsignationes potestatum spiritalium, aduersus quas nobis est colluctatio. Maleficarum enim, vt puto, potestatũ est opus, proprij habitus aliquid conari, sigillatim operari, vt nos qui eas abrenunciauimus, in certamine superent, & suos efficiant. Est ergo iurè consequens, vt aliqui quidem in lucta prosternantur. Quicũque autem certamen magis athleticè aggrediuntur, omni cõtentione decertantes, ad coronam vsque peruenĩut: prædictæ autẽ potestates in multo fudore & cruore tunc deficiunt, victores admirantes. Eorum enim quæ mouentur, alia quidem ex appetitione mouentur & visione, sicut animalia: alia autem per translationem, sicut inanimata: ex inanimis autem plantas quoque dicunt moueri transeundo ad augmentũ, si quis eis esse plantas inanimas concesserit. Et habitum quidem lapides, naturam verò plantæ & appetitionem & visionem, & ea rursus quæ prius dicta sunt, bruta quoque participant. Ratiocinandi autẽ potestas, quæ est propria hu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mane animæ, non debet similiter impelli atq; animantia ratione carentia, sed visa quæ impellunt discernere, & non ab eis abduci. Hæ ergo de quibus diximus potestates, pulchritudines & glorias, & adulteria & voluptates, & tales eiusmodi inescates visiones, ijs quę facilè seduci possunt, animabus protendunt, quemadmodum qui pecora abigunt, eis frondes porrigunt. Deinde cùm eos astu circumuenerint, qui nó possunt veram voluptatem à falsa discernere, fluxámque ac caducam iniuriæque obnoxiam à sancta pulchritudine, ducunt redactos in seruitutem. Vnaquæque autem deceptio assiduè premens animam, in ea imprimit visionem: & imprudens inscięnsque anima perturbationis ac vitij circunfert imaginem, cùm causa oriatur ex inescatione & nostra assensione. Basilidis autem sectatores vitia & animi perturbationes consueuerũt vocare προσαπτήματα, id est, appendices: & ea esse quosdam in essentia spiritus appensos ratione prædità per quandam conturbationem & confusionem principalem: & alias rursus spirituum adulterinas & diuersi generis naturas ijs adnasci, vtpote lupi, simiæ, leonis, vrsi: quorum proprietates quæ visione in anima apprehenduntur, animæ cupiditates animantibus dicunt assimilare. Quarum enim ferunt proprietates, earum opera factáque imitantur. Et non solùm cum rationis expertium animantiũ appetitionibus & visionibus coniunctionem ineunt & familiaritatem, sed etiam plantarum æmulantur motus & pulchritudines, propterea quòd plantarum quoque ferant appensas proprietates: habere autem etiam habitus proprietates, vtpote duritiem Adamãtis. Sed aduersus hoc dogma quidem postea differemus, quãdo de anima tractabimus: nunc autem hoc solum adnotandum est, quòd Durij equi, vt est in poëticis fabulis, imaginẽ seruat homo ex sententia Basilidis, vt qui in vno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat insinuatum. Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de Adnata anima, cùm dogma animaduertisset, scribit his vęrbis, veluti seipsum accusans: Si enim alicui persuaseris non esse animam vnius partis, vi autem appendicum fieri ea quæ sunt deteriorum vitia ac perturbationes, non leuem prætextum habebũt homines scelerati, dicendi, Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum: cùm ipse dux fuerit malorum cupiditatis, & cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem cùm parte ratiocinatiua facti simus superiores, minorem quæ est in nobis creaturam videri superare. Is enim duas quoque in nobis ponit animas, sicut Pythagorei, de quibus postea cõsiderabimus. Quinetiam Valentinus scribẽs ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus: Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ sit per filium manifestatio, & per eum solum potest cor fieri mũdum, ex corde extruso omni maligno spiritu. Multi enim in eo habitãtes spiritus, id mũdum esse non sinunt. Vnusquisque autẽ eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insultans cupiditatibus. Ac mihi quidem videtur cor non esse absimile diuersorio: illud enim perforatur & effoditur, & stercore sæpe repletur, cùm homines se petulanter gerant, & locum nihil omnino curent, vt qui sit alienus. Eodem modo cor quoque, cùm, quandiu nulla eius cura geritur, sit immundum & multorum dæmonum habitaculum: postquam autem id inuiserit qui solus est bonus pater, sanctificatum est, & luce resplendet: & sic qui tali corde est præditus, beatur, quoniam Deum videbit. Quænam est ergo causa, quòd non ab initio talis animæ cura ac prouidentia geratur, dicant nobis. Aut enim non est digna, & quomodo sicut ex pœnitentia accedit ad eam prouidentia, vel natura, vt ipse vult, seruatur? & necesse est eam cùm ab initio eius cura geratur propter cognationem, immundis spiritibus nullum dare aditũ, nisi ei vis afferatur, & imbecilla probetur. Si enim dederit, cùm ea pœnitentia ducta sit, eligere quæ sunt meliora: ille inuitus dicet, id quod decernit quæ est apud nos veritas, ex obediente mutatione, non autem ex natura, esse salutem. Quemadmodum enim exhalationes, quæ & è terra & ex lacunis ac voraginibus oriuntur conflantur in caliginem & nymbosam vertiginem: ita etiam carnalium cupiditatum vapores malam animæ inurunt habitudinem, voluptatis spectra animæ repræsentantes, & ante eam effundentes. Intelligenti itaque luci tenebras offundunt, attrahente anima vapores qui oriũtur ex cupiditate & perpetuitate voluptatũ condensante vitiorum vertigines. Aurum è terra non tollitur gleba, sed cocta percolatur: deinde cùm mũda fuerit, aurum vocatur, vt quæ sit terra mundata. Petite enim, & dabitur vobis, ijs qui ex seipsis possunt ea quæ sunt optima eligere, dicitur. Quomodo autem nos diaboli operationes, & spiritus immundos in peccatoris animam seminare dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabam Apostolicum (erat autem is ex septuaginta, & Pauli adiutor) his verbis sic dicentẽ: Antequam nos Deo crederemus, erat nostrum cordis habitaculum interitui obnoxiũ & imbecillum, verè templum manu ędificatum: quia erat quidem plenum cultu idolorum, & erat domus dæmonum, quod faceret quæcunque Deo sunt contraria. Operationes ergo dæmonibus conuenientes dicit peccatores efficere: non autem ait ipsos spiritus habitare in anima infidelis. Et ideo subiungit: Attendite vt templum Domini glorioſe ædificetur. Discite vos accepisse remissionem peccatorum, & sperasse in nomen. Efficiamur rursus noui, creati ab initio. Non enim dæmones à nobis expelluntur, sed peccata, inquit, remittuntur, quæ similiter atque illi faciebamus priusquam crederemus. Meritò ergo contrà opposuit ea quæ subiunguntur: Quare in nostro habitaculo verè Deus inhabitat: in nobis est quodammodo Verbũ eius fidei, vocatio eius promissionis, sapientia iustificationũ mandata doctrinæ. Scio me in quandam incidisse hæresim: qui autem ei præerat, dicebat se per vsum voluptatis pugnare cũ voluptate, per simulatam pugnam ad voluptatẽ transfugiens præclarus hic gnosticus. Se enim dicebat esse gnosticum, id est, cognoscendi potestate præditũ: dicebat enim, non esse magnũ abstinere à voluptate qui eam nõ esset expertus, sed eum qui in ea versatus esset non vinci. Vnde propter eam dicebat se in ea exercere. Seipsum autem miser imprudẽs decipiebat arte voluptaria. In eandẽ ergo, vt patet, venit sentẽtiam Aristippus quoque Cyreneus, in quam sophista qui se iactat tenere veritatem. Cùm itaque probro ei daretur, quòd cũ meretrice Corinthia assiduè versaretur: Habeo, inquiebat, Laidem, sed ab ipsa non habeor. Tales autem sunt etiam qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes eius viri aliquid literarum monimentis mandatum, sed ab eis detortũ, nempe oportere carne vti. Sed ille quidem vir præclarus significabat oportere voluptates arcere & cupiditates, & hac exercitatione marcidas flaccidásque reddere carnis appetitiones & insultus. Qui autem instar hircorum sunt profusi ad voluptatem, veluti corpus cõtumelia afficientes, suaui fruuntur

fruuntur delectatione, nescientes quòd id quidem, cùm sit natura fluxum, sentum, squallidum pãnosumque redditur: ipsorũ autem insossa est anima in cœno vitij, vt qui decretũ ipsius voluptatis, non autem viri Apostolici sequantur. Quid hi enim differunt à Sardanapalo? cuius vitam significat epigramma:

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit, at illa iacent multa & præclara relicta.

Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed accessio quædam & affectatio vsibus quibusdam naturalibus, fami, siti, frigori, matrimonio. Si itaq; fieri posset vt absque ea vel biberetur, vel alimentum susciperetur, vel liberi procrearentur, non posset ostendi alius eius vsus. Neque enim operatio, neq; affectio, sed neque aliqua pars nostri est voluptas, sed vicarij ministerij gratia in vitam accessit, quemadmodum dicunt accessisse sales nutrimenti concoquendi causã. Quæ est autẽ effrænata, & domus administrationem vi sibi vsurpauit, primam generat cupiditatem, quæ est desiderium, & appetitus à ratione alienus, eius qui est ei gratificatus. Ea Epicuro persuasit vt philosophi finem poneret voluptatem. Diuinam itaque rem is esse statuit, firmam ac stabilem bonam carnis constitutionem, & quòd ea ita sit futura spem fide dignam. Quid enim est aliud delitiæ, quàm libidinosa luxuria, superuacanea redundantia eorum qui sunt dissoluti ad suauem sensum delectationis? significanter scribit Diogenes in quadam tragœdia:

Effœminatu quis merè accinædicis,
Cor alligatum est suauibus deliciis,
Qui laborare tantillum haud volunt.

& quæ deinceps sequuntur, quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati. Diuinè itaque mihi videtur lex voluisse vt metus impenderet necessariò, vt cautione & attentione hoc sibi pararet & conseruaret philosophus, vt esset minimè sollicitus, à lapsu alienus, & peccato non affinis, in omnibus permanens. Pax enim & libertas non aliter accedit, quàm per perpetuam & indefatigabilem aduersus animi nostri motus repugnantiam. Sunt enim hi aduersarij crassi & Olympici, & vespis, vt vno verbo dicam, acriores: & maximè voluptas, quæ non solùm interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomniis, nos cum præstigiis inescando, insidiatur & mordet. Quomodo ergo possunt adhuc Græci iure legem insectari, cùm ipsi quoque voluptatem doceant seruire metui? Socrates itaque iubet ea cauere quæ persuadent vt non esurientes comedant, & bibant non sitientes: & pulchros aspectus & oscula, vt quæ scorpiis & araneis grauius venenum naturaliter emittant. Antisthenes autem vult potius insanire, quàm voluptate affici. Et Crates Thebanus:

Hæc vincas rectis exultans moribus, atque
Te aure haud addicens, cupidis nec amoribus vnquam
Seruum: nec mercaretur sunt amplius vlli.

Et totum colligit veluti in epilogum:

Mancipat at quem non turpe tangitque voluptas,
Regnum immortale, & libertas huic quoque amatur.

Hic autem alibi rectè admodum scribit, rerum venerearum effrænati desiderij cataplasma esse famem: sin minus autem, laqueum. Zenonis autem Stoici quæ nam esset doctrina, testantur Comici, licet ei detrahentes, hoc modo:

Vir philosophatur Zeno iste philosophiam
Vanam: decet nam esuriam discipulos.
Panis sit vnus, caricæque, & potus aqua.

Hi omnes vtique non erubescunt apertè confiteri eam quæ ex cautione accipitur vtilitatem. Quæ est autem vera, & non expers rationis, sapientia, non solis verbis confidens & decretis, sed tegumentis inuulnerabilibus & mysteriis efficacibus, & in diuinis præceptis meditans & se exercens, vim diuinam per eam quæ ex ipsa inspiratur partem, à verbo seu ratione accipit. Iam verò Poëtici quoque Iouis describunt ægidem:

Terribilem, quæ albo pœnitus redimita timore est.
Lis quoque mœst, & vir virgens, & frigidus horror,
Gorgoneúmque caput, monstrum olim quod fuit ingens,
Terribile, horrendum, ostentum Iouis ægiferentis.

Iis autem, qui id quod est salutare rectè possiint perspicere, nescio an quid videbitur amabilius honestate ac grauitate legis, & eius filia cautionne ac religione. Verumenimuero quando aliquid nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, dicetur canere, sicut etiam Dominus in aliquos, ne aliqui ex iis qui eum æmulantur ac sequuntur, aliquid canant quod à tono fidiúmque concentu discrepet: sic audio, non vt quod sit nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, sed quod sit eiusmodi iis qui diuinum nolunt iugum tollere. Iis enim qui sunt remissi & imbecilli, id quod est moderatum, videtur nimis intensum, & tonum excedere: & id quod est æquum, videtur esse summum ius: quoscunque enim propterea quòd peccati amore tenentur, subit indulgentia, ij veritatem existimant esse molestiam, & seueritatem sæuitiam: & eum qui non simul peccat & vnà deorsum trahitur, immisericordem. Rectè ergo sic scribit de Plutone tragœdia:

Venturus ad quem Dæmonem tu sis rogas?
Qui haud nouit æquum, sed neque vllam gratiam:
Solummodo ast illi placet iniustitia.

Etsi enim nondum potestis facere quæ à lege imperantur, attamen considerantes esse nobis proposita pulcherrima exemplaria libertatis, amorem in ipsa nutrire & augere possumus, & ea ratione promptiori & alacriori animo iuuabimur, alia quidem prouocantes, alia verò imitantes, & alia reuerentes. Neque enim veteres illos qui ex lege vixerunt,

Annosa aut quercus genuit prærupta petra.

sed eo quòd syncerè ac germanè vellent philosophari, totos seipsos Deo obtulerunt ac dedicarunt, & in fidei rationem relati sunt. Pulchrè de Indis dicebat Zeno, se vnum malle Indum videre qui torreatur, quàm omnes de laboris perpessione discere probationes. Nobis autem sunt quotidie redundantes. Martyrum seu testium fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur, torquentur & capite truncantur. Eos omnes legis metus, qui veluti pædagogus ad Christum destuxit, exercuit, vt pietatem vel per sanguinem ostenderent. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Quosnam? Eos qui sunt voluptate superiores, qui vincunt animi motus ac perturbationes qui sciunt vnumquodque eorum que faciunt eos qui sunt Gnostici, id est cognoscendi potestate præditi, qui mundo sunt maiores. Et rursus: Ego dixi, dij estis, & filij Altissimi omnes. Quibusnam dicit Dominus? Iis qui, quoad eius fieri potest, mortalia omnia repudiant. Et dicit Apostolus: Vos autem non amplius estis in carne, sed in spiritu. Et rursus dicit: In carne cùm simus, non secundũ carnem *Rom. 8.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

militamus. Caro enim & sanguis regnũ Dei non possunt possidere, neque corruptio possidet incorruptionem. Ecce tanquam homines moriemini, nos arguens dixit spiritus. Oportet ergo nos exercere ad ea cauenda quæ sunt obnoxia vitiis, fugiendo, vt ij qui verè sunt philosophi, eos cibos qui incitant ad libidinem, & eam quæ est in cubili dissolutam remissionẽ & delectationem: & agẽdo, vt ea quidem quæ in voluptate explenda fruendisque deliciis accidunt sint aliis magnum præmium, nobis autem non itidem. Est enim donum Dei maximum temperantia. Ipse enim dixit, Non te dimitto nec te derelinquo, vt qui te dignum iudicauerim propter veram ac germanã electionem. Sic ergo nos piè ac cautè accedere conantes, eccipiet benignũ ac suaue iugum Domini, à fide in fidem, vno auriga, per profectum, vnumquenque nostrũm agente ad salutem, vt accedat is quem par est, fructus beatitudinis. Fit autem exercitatio, ex sententia Coi Hippocratis, non solùm corporis sanitas, sed etiam animę, impigra laborum susceptio, & non nimia nutrimenti exaturatio. Epicurus autem, in non esuriendo, nec sitiendo, nec frigendo, ponens beatitudinem, vocem illam Deo parem exclamauit, impiè dicens, se pro his vel cum Ioue patre esse pugnaturum, tanquam porcorum stercoribus vescentium, & non ratione præditorum & Philosophorum, beatam decernẽs victoriam. Ex iis enim qui voluptati parẽt, constat esse Cyreniacos & Epicurum. Eos enim apertè dicere, finem esse iucundè viuere. Perfectum autem bonum solum esse voluptatem. Epicurus autem doloris quoque amotionem dicit esse voluptatem: eligendum autem & expetendum esse dicit, id quòd primùm à seipsò trahit ad seipsum, quod videlicet est omnino in motu. Dinomachus autem & Callipho dixerunt esse finem, quicquid in se est facere gratiæ consequendæ & fruendæ voluptatis. Et Hieronymus Peripateticus, finem quidem esse viuere sine molestia ac perturbatione: extremum autem, seu ad finem spectans, bonum, esse felicitatem. Et Diodorus, qui similiter fuit ex eadem hæresi, finem esse pronunciat, citra vllam molestiam & honestè viuere. Atque Epicurus quidem & Cyrenaici, id quod est primum naturæ propriũ & conueniẽs, dicunt esse voluptatem. Voluptatis enim causa accedens, inquiunt, virtus, peperit voluptatem. Ex Callipbonis autem sententia, voluptatis quidem causa accessit virtus, procedente autem tẽpore cùm suam vidisset pulchritudinem, effecit vt principio, hoc est, voluptati, esset honore æqualis. Aristotelei autem finem esse tradunt, viuere ex virtute. Sed nec felicitatem nec finem adesse cuilibet qui habeat virtutẽ. Sapientem enim qui vexatur, & in varios casus præter voluntatem incidit, & ideo vult lubenter è vita effugere, nec esse beatum nec felicem. Virtute autẽ tempore quoque aliquo opus est: non enim accedit vno die, quæ etiam in perfecto consistit: quandoquidem non est vnquam, vt aiunt, puer beatus. perfectum autem tempus fuerit vita hominis: compleri itaque beatitudinẽ ex triplici genere bonorum. Neq; ergo pauper, nec inglorius, sed nec valetudinarius, sed nec si quis fuerit seruus, est beatus ex eorum sententia. Rursus autem Zeno quidem Stoicus finem esse putat ex virtute viuere. Cleanthes autem naturæ conuenienter viuere, in bene ratiocinando; quod in iis quæ sunt secundum naturam eligendis situm esse statuit. Et Antipater eius familiaris, in iis quidem quæ sunt secundum naturam assiduè & absque vlla prolapsione deligendis, iis autem quæ sunt præter naturam reiiciendis, posirum esse existimat. Et rursus Archedemus sic finem esse exponebat, in iis quæ sunt secũdum naturam maxima & præcipua deligendis, non posse transilire. Præter hos autem Panætius, conuenienter viuere appetitionibus quæ datæ sunt nobis à natura. Postremò autem Posidonius, viuere contemplando vniuersorum veritatem & ordinem, & se, quoad eius fieri potest, ita instituere, vt nulla in re ducatur à parte animæ quæ caret ratione. Quidam autem ex recentioribus Stoicis, finem esse tradiderunt, viuere consequenter constitutioni hominis. Quid tibi Aristonem recenseam? is finem dicebat esse ἀδιαφορίαν, id est, indifferentiam: indifferens autem planè relinquit indifferens: aut ea quæ ab Herillo dicuntur in medium adducã? Ex scientia viuere ponit Herillus finem. Ex Academia enim recentiores volunt nonnulli finem tradere, firmam ac stabilem à visis abstinentiam. Quinetiam Lycus Peripateticus veram animæ lætitiam dicebat esse finem, quemadmodum Leucippus eam quæ ex honestis proficiscitur. Critolaus autem qui ipse quoque fuit Peripateticus, dicebat esse perfectionem vitæ rectæ fluentis secundum naturam, quæ completur ex tribus generibus, à maioribus per manus traditam significans perfectionem. Neque verò nobis his contentis quiescendum est, sed quàm maximè contendendũ est, ea quoque quæ à Physicis de re proposita decernũtur addu-
cere. Anaxagoram enim Clazomenium aiunt dixisse contemplationem esse vitæ finem, & eam quæ ex ea procedit libertatem. Heraclitum autem Ephesium ἀφῆσιν. Pythagorã autem refert Heraclides Ponticus, scientiam perfectionis virtutum animæ tradidisse esse beatitudinem. Quinetiam Abderitani docent esse finem. Democritus quidẽ in libro de Fine, animi tranquillitatem, quem etiam appellauit εὐθυμίαν, & sæpe exclamat, Delectatio & eius priuatio sunt eorum terminus qui ad ipsum florem peruenerunt. Hecatæus autem sufficientiam. Quinetiam Apollodorus Cyzicenus animi delectationem, quemadmodum Nausiphanes admirationem vel obstupefactionem. Eam enim dicit à Democrito vocari ἀθαμβίαν. Præter hos autem Diotimus absolutam omnium bonorum perfectionẽ, quam dicit appellari εὐπορίαν, finem pronũciauit. Rursus Antisthenes quidem factus vacuitatem. Qui autẽ vocantur Annicerei ex successione Cyrenaica, nullum totius vitæ finem terminatum statuerunt: vniuscuiusque autem actiones proprium esse finem, nempe eam quæ ex actione efficitur voluptatem. Hi Cyrenaici, Epicuri voluptatis terminum, hoc est, doloris ablationem, infirmant & abrogant, eam constitutionem mortui appellantes: non solùm enim nos gaudio affici propter voluptates, sed etiam propter consuetudines & honores. Epicurus autem existimat omnem effici lætitiam ex carne primò affecta. Metrodorus autem in opere quod inscribitur, Maiorem esse causam ad felicitatẽ eam quæ est ex nobis, ea quæ ex reb⁹ oritur, Animæ, inquit, bonũ quid est aliud, quàm firma stabilis ac bona carnis cõstitutio, & spes fide digna quòd ea sic futura sit? At verò Plato Philosophus finem dicit esse duplicem. Vnum quidem, id quod est participabile & primum in ipsis formis, quod quidem nominat bonum. Alterum autem id quod est illius particeps, & quæ ab eo proficiscitur accipit similitudinem, quod quidem est in hominibus qui virtutem & veram philosophiam sibi vendicant. Quare Cleanthes quoque in secundo de voluptate, dicit Socratem vbique docere, eundem esse virum iustum & beatum: & eum execrari qui primus diuisit iustũ ab vtili,

vt

vt qui rem fecerit impiam. Reuera enim sunt impij, qui vtile à iusto quod est ex lege separant. Ipse autem Plato dicit beatitudinem, quæ est εὐδαιμονία, esse, bene habere Dæmonem. Dici autem Dæmonem, principalem animæ nostræ partem. Beatitudinem autem, esse perfectissimum bonum & plenissimum. Aliquando autem vocat vitam sibi consentientem & conuenientem, & nonnunquam id quod est ex virtute perfectissimum. Id autem ponit in scientia boni, & in ea quæ est cum Deo similitudine: similitudinem pronuncians esse iustum & sanctum cum prudentia. An non sic quidam ex nostris, ad imaginem quidem statim in ortu accepisse hominem, ad similitudinem autem per perfectionem postea esse accepturum, intelligunt? Iam verò docens Plato hanc similitudinem viro bono futuram esse cum humilitate, illud vtique interpretatur. Omnis qui seipsum humiliat, exaltabitur. Dicit itaque Legibus: Deus quidem certè, vt vetus est oratio, tenens principium & medium & finem vniuersorum, rectà pergit secũdum naturam circumiens. Eum autem semper consequitur iustitia, vltrix eorũ qui à lege diuina deficiũt. Vides quo modo ipse quoque legi diuinæ inducit religionem. Subiungit itaque: Cui qui beatus quidem est futurus, adhærens, sequitur humilis & moderatus. Deinde cùm his ea quæ sunt consequentia coniunxisset, & timore adhibito admonuisset, subiungit: Quænam est ergo actio Deo amica & consentiens? Vna, & quæ vnum quidem verbum habet vetus, nempe quod simili quidem quod est moderatum, simile fuerit amicum: quæ sunt autem immoderata, neque sibi inuicem, neque moderatis. Hac itaque ratione noster temperans, est Deo amicus, est enim similis: qui non est autem temperans, dissimilis & diuersus. Hoc autem vetus decretum esse dicens, eam quæ à lege ad ipsum peruenit, doctrinam tacitè significauit. Et in Theæteto, cùm mala circa mortalem naturam & hunc locum necessariò circumcursare dedisset, subiungit: Quare oportet tentare hinc illuc fugere quam celerrimè. Fuga autem est, Deo quoad eius fieri potest assimilatio: assimilatio autem, iustum & sanctum fieri cum prudentia. Et Speusippus Platonis ex sorore filius, dicit beatitudinem esse perfectum habitum in iis quæ sunt secundum naturam: aut habitum bonorum, quam constitutionem omnes quidem homines appetere: coniectare autem bonos molestiæ & conturbationis vacuitatem, fuerint autem virtutes effectrices felicitatis. Xenocrates verò Chalcedonensis definit beatitudinem, propriæ virtutis possessionem, & eius quæ ei inseruit facultatis: deinde vt in quo quidẽ sit, videtur dicere animam: vt autem à quibus, virtutes: vt autem ex quibus tanquam partibus, bonas actiones, & honestos habitus, & affectiones & motus, & habitudines: vt pote quòd nõ sine his sint ea quæ sunt corporis & externa. Xenocratis enim familiaris Polemo, videtur velle beatitudinem esse sufficientiam omnium bonorum, vel plurimorum & maximorum. Decernit itaque sine virtute quidem non futuram vnquam beatitudinem, absque bonis autem corporis & externis, virtutem esse sufficientem ab beatitudinem. Et hæc quidem sic habeant. Quæ autem dicuntur aduersus eas quæ dictæ sunt sententias, dicentur suo tempore. Nobis autem est propositum peruenire ad finem minimè finiendum, mandata, hoc est Deum, sequentibus, & ex eis, sine reprehensione & scienter, per diuinæ voluntatis cognitionem viuentibus. Rectè aũt

Luc. 14. & 18.

rationi seu verbo, quoad eius fieri potest, assimilatio, est finis, & in perfectam adoptionẽ per filiũ restitutio, Patrem semper glorificãs per magnũ Pontificem, qui nos fratres & cohæredes dignatus est appellare. Et Apostolus quidẽ breuiter finẽ describens in epistola ad Romanos, dicit: Nunc aũt liberati à peccatis, Deo autem seruiẽtes, habetis fructum vestrũ in sanctificationem: finem aũt, vitam æternam. Cùm autem spem nouissetduplicem, vnam quidẽ quæ expectatur, alteram verò quæ minis intẽditur, iam finẽ docet fidei restitutionem. Patientia enim, inquit, probationẽ: probatio verò spem: spes aũt non confundit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Propter quã charitatẽ est etiam in spem restitutio, quam requiẽ dicit alibi nobis esse repositam. Similia etiam inueneris apud Ezechielẽ, quæ sic habent: Anima peccans ipsa morietur. &: Vir qui fuerit iustus, & fecerit iudiciũ & iustitiam, supra montes non comedit, & suos oculos non substulit ad idola domus Israël, & vxorem proximi sui non polluit, & ad vxorem in tẽpore immunditiei suæ non accessit (non vult enim semen hominis probro ac vituperio affici) & virũ, inquit, non malè afficiet, pignus debitoris reddet, raptũ non rapiet: panẽ suũ dabit esurienti, & plura habenti cupiditatẽ non sumet, ab iniquitate auertet manum suam, verũ faciet iudiciũ inter virum & proximũ, in iustificationibus meis ambulauit, & iustificationes meas custodiet. Ad faciendã veritatẽ est iustus, vita viuet, dicit Adonai Dñs. Et Esaias, eum quidem qui credidit, ad vitæ honestatẽ: eum autem qui est cognoscendi potestate præditus, ad sciẽtiam adhortans, ostẽdens non esse eandẽ hominis & Dei virtutem, sic inquit: Quærite Dñm, & inueniẽdo ipsum inuocate. Quando aũt vobis appropinquauerit, relinquat impius vias suas, & cõuertatur ad Dñm, & misericordiã consequetur, vsq; ad, Cogitata vestra à cogitatione mea. Nos ergo ex præclari Apostoli sententia, ex fide spem iustitiæ expectamus. In Christo enim neq; circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionẽ operatur. Cupimus autem vnumquenq; vestrum eandem ostendere solicitudinẽ ad expletionem spei, vsque ad illud, secundum ordinem Melchizedec factus Pontifex in æternum. Paulo quoque similia dicit Sapientia, quæ est omni virtute plena. Qui autem me audit, habitabit in spe confidens. Spei enim restitutio, spes dicta est æquiuocè: propterea huic dictioni, Habitabit, pulcherrimè adiecit, Confidens: ostendens eum qui est huiusmodi, requieuisse, recepta ea spe quam sperabat. Quare etiam subiungit: Et quiescet securè ab omni malo. Apertè aũt dicit Apostolus in priori ad Corinthos: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: vt illud efficiaẽ, Si vos mei, ego aũt Christi, vos ergo estis Christi imitatores, Christ⁹ verò Dei. Deo ergo assimilari, vt quoad eius fieri potest, fiat quis iustus & sanctus cum prudẽtia, statuit esse scopũ fidei: finẽ aũt eam quę fit propter fidẽ promissi restitutionẽ. Ex his ergo fontes eorũ qui de fine decreuerunt, quos prius diximus, scaturiunt. Sed de his quidem satis est. Quoniam aũt voluptas & cupiditas videtur cadere in matrimoniũ, de his quoq; tractandũ est. Est ergo matrimonium, prima legitima viri & mulieris coniũctio, ad liberorum procreationem. Menander itaque Comicus: Ad seminandos liberos tibi, inquit, meam trado filiam. Quærimus autem an sit vxor ducenda, quod quidem est ex iis quæ dicta sint aliquo modo referri ad aliquid. Est enim alicui ducenda vxor,

Gen. 6. Rom. 5. Ezech. 18. Gal. 6. Heb. 7. Cap. 11. Finis Christiano homini quis. De Matrimonio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod quidem est ac si dicas, aliquo modo se habenti, A & aliqua vxor ducenda, & quæ quo modo se habeat. Neque enim est vxor ducēda cuilibet, neque semper: sed tempus quoque est, in quo conuenit: & persona cui conuenit: & ætas ad certum vsque terminum. Neque ergo est cuilibet vxor ducenda, neque semper: sed neque omnino & impudenter ac temerè, sed ei qui aliquo modo se habet, & qualis, & quando oportet & liberorum gratia, & ea quæ est in omnibus similis, & non vi aut necessitate virum
Gen. 20. amantem diligit. Vnde dicit Abraham, de vxore, vt quæ soror esset, considerans: Mihi soror est ex patre, sed non ex matre, fuit autem mihi quoque in vxorem: docens eas quæ ex eadem matræ natæ sunt, non esse ducendas vxores. Paucis autem hanc persequemur hi-
μεταλαμπα- storiam. Plato ergo matrimonium collocat in bonis
δωμενον. externis, adstruens nostri generis immortalitatem, & quandam filiorum perpetuitatē, quæ filiis veluti lampas traditur. Democritus aũt repudiat matrimonium, & procreationem liberorum, propter multas quæ ex ipsis oriuntur molestias, & quòd abstrahant ab iis quæ sunt magis necessaria. Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicunque in voluptate molestiæq; & doloris vacuitate bonum collocant. Præterea ex Stoicorum quidem sententia est indifferens, & matrimonium & liberorum susceptio, ex Peripateticorum verò, bonum. Vt semel autem dicam, dogmata lingua tenus C deducentes, voluptatibus seruierunt, alij quidem pellicibus, alij verò meretricibus, plurimi autem vtentes adolescentulis. Sapiens autem ille quaternio, in horto cum meretrice factis voluptatē gloria afficiebat. Non ergo eam quæ est de boue iungēdo effugerint execrationem, qui cùm sibi aliqua non conferre iudicent, a-
βοῦγιον. lios ea hortētur facere, vel contrà. Hoc breuiter scri-
Matth. 7. ptura significauit, dicens: Quod odio habes, alij ne feceris. Cæterùm quimatrimonium approbant, nos, inquiunt, fecit natura aptos ad matrimonium, vt liquet ex compositione corporum masculorum & fœminarum: & frequenter illud acclamant, Crescite & multiplicamini. Si autem hæc quoque ita se habent, ipsis D tamen turpe videtur, quòd homo quem Deus est architectatus, sit animātibus brutis intemperantior, quæ cum multis & impudenter non congrediuntur, sed cum vno, & quod est eiusdem generis: cuiusmodi sunt columbæ & palumbes, & genus turturum, & quę sunt his similia. Præterea, inquiunt, qui caret liberis, est ea perfectione defectus quæ est secundum naturam, vt qui suum successorem in suum locum non substituerit. Perfectus enim est qui ex seipso fecit similem: vel potius quando illum idem fecisse viderit, hoc est, quando in eandem peruenerit naturam filius, cuius est qui eum genuit. Est ergo omnino vxor ducenda, & patriæ causa & liberorum successionis, & mundi, E
ἀναξιωσει. quantum est in nobis, perfectionis. Nam alicuius etiā matrimonij miserētur pœtæ, quod est semiperfectum & caret liberis: beatum autem ducunt id quod floret & germinat vndiquaque. Morbi autem corporis maximè indicant necessarium esse matrimonium. Vxoris enim cura, & assidua eius perseuerantia, videtur, alio-
συμπαθεια. rum necessariorum & amicorum tantum superare tolerantiam, quāto ea mutua doloris consensione & misericordia antecellit, & vult omnium maximè lubēter allidere. Et reuera ex scripturæ sententia est necessaria adiutrix. Menāder itaq; Comic⁹ cùm matrimoniū esset insectatus, alia etiam vtilia opponens, respondet ei qui dixerat:

Affectus in rem sum ego
Non bene, sinistrè eam nam tu quidem capis.

Deinde subiungit:

Grauia fuerunt & molesta quæ tibi,
Vides in ipso, sed bona non aspicis.

& quę deinceps sequuntur. Fert autem opem quoque matrimonium iis qui ætate processerunt, vt quòd exhibeat vxorem curam gerentem, & alat qui ex ea susκληθωσι. cepti sunt liberos, vt in senectute parentes suos nutriant.

Viro autem gloriæ, qui fiet in terra, ei fuerint filij.
Vt subera atque imo ex profundo rete, agent,

κλώσθες. Et quæ plagas seruant lino, ex Tragici Sophoclis sen-
B tentia, Non permittunt autem Legislatores maximos magistratus genere iis qui vxorem non duxerint. Iam verò Laconum Legislator, non solùm pœnam imposuit ei qui vxorem non duxisset, sed etiam ei qui vnam tantùm, & ei qui duxisset serius, & ei qui solus viueret. Præclarus autem Plato iubet vxoris quoque alimentum publico pendere ærario, eum qui vxorē non duxisset, & sumptus quos oportet dare magistratibus. Si enim ductis vxorib. liberos non susceperint, quod in eis quidem situm est, hominum raritatem inuehēt, & ciuitates dissoluent, & qui ex eis constat ornatum: est autem eiusmodi eorum impietas, qui diuinam dissoluunt generationem. Iam verò est ignaui & imbe-
C cilli animi, fugere conuictum & vitæ consuetudinem cum vxore & liberis. Cuius enim est amissio malũ, eius omnino possessio bonum est: ita autem se habet etiam in reliquis. Atqui liberorum amissio, inquiunt, est ex supremis malis: filiorum ergo possessio, bonum est: quod si ita est, etiam matrimonium.

Absque genitare (inquit) nunquam fuerit filius.
Nec absque matre filij conceptio.
Patrem, vir vt matrem, effecit coniugium.

Maximum itaque votum statuit Homerus, virum & familiam, sed non absolutè, verùm cum bona consensione & concordia. Nam aliorum quidem matrimonium in voluptate consentit & delectatione: eorum autem qui philosophantur matrimonium, deducit ad eum qui est in Verbo consensum, quod non formam, sed mores permittit ornare mulieribus: & præcipit maritis ne vtantur vxoribus tanquam iis quæ amantur mulieribus, vnum scopum sibi proponendo vt corpori probrum afferant, sed ad totius vitæ auxilium, & optimam temperantiam, matrimonium vsurpent. Frumenti enim & ordei, vt arbitror, seminibus, quæ conuenientibus deiiciuntur temporibus, præstantior est ac preciosior homo qui seminatur, cui omnia à natura producuntur. Atque illa quidem semina agricolæ sobrij deiiciunt. Si quod sit ergo sordidum E & spurcum studium, id est à matrimonio expurgandum, ne nobis probro dari possit, quòd brutorum animantium congressus magis naturæ conueniat, quàm humana coniunctio in ipso calore veneris. Nonnulla certè eorum quo tempore iubentur statim recedunt, relinquentia administrationi opificium. A tragicis autem scriptum est, Polyxenam, etsi interficeretur, moriendo tamen magnam adhibuisse diligentiam vt honestè caderet: Illa tegens mares quæ haud licuit cernere. Fuit autem illi quoque calamitas matrimonium. Succumbere itaque & cedere vitiis & animi perturbationibus, est extrema seruitus: sicut ea certè vincere, sola est libertas. Diuina itaque scriptura, eos qui præcepta transilierunt, dicit esse

esse venundatos alienigenis, hoc est, peccatis quæ naturæ non conueniunt, donec conuersi agant pœnitentiam. Conseruandum est ergo matrimonium, tanquam sacra aliqua statua, mundũ ab iis quæ polluunt, vtpote qui à somnio quidem expergiscamur cum Domino, eamus autem dormitum cum gratiarum actione, & oremus,

Cúmque cubile tenet, lux & cùm fulserit alma,

tota nostra vita Dominum testātes: pietatem quidem ac religionem anima possidentes, temperantiam autem etiam vsque ad corpus deducentes. Deo enim reuera gratum est, à lingua ad opera traducere moderationem. Ad impudentiam autem via est turpis ser-
εἰσχρολογία sed lego. mo: & vtriusque finis est turpium rerum perpetratio. B
αἰσχροποιία. Quòd autem consulat scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem apertè constituit: Non dimittes vxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. A suspicione autem & criminatione alienam ostēdit vxorem, eo quòd non ornetur ac cometur plus quam sit decorum, assiduè attendendo precibus & orationibus: multos autem domus exitus custodiat: à sui autem aspectu, quoad eius fieri potest, excludens eos qui ad eam non attinet, ducēdo domus custodiam
Marc. 10. intempestiuis nugis conducibiliorem. Qui autem di-
A missam accipit vxorem, mœchatur, inquit: si quis enim Luc 6.
dimiserit vxorem, mœchatur ipsam, hoc est, cogit eam mœchari. Non solùm autem qui dimisit, est eius causa, sed etiam qui eam suscepit, præbēs mulieri peccandi occasionem: si enim non susciperet, reuertetur ad virum. Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem, iubet de medio tolli eam quæ adultērata, & adulterij fuerit conuicta: sin autem fuerit vxor Sacerdotis, iubet eam igni tradi. Obruitur autem adulter quoque lapidibus, sed non in eodem loco, ne mors quidem sit eis communis. Neque verò lex cum Euangelio pugnat, sed ei consentit: quidni enim? cùm sit vtriusque vnus suppeditator Dominus. Quæ enim est fornicata, viuit quidem peccato, sed mortua est mandatis: quæ autem ducta est pœnitentia, vt quæ sit regenerata per vitæ conuersionem, habet vitæ regenerationem. mortua quidem vetere fornicatrice, in vitam autem rursus ingressa ea quæ genita est per pœnitentiam. Iis quæ dicta sunt fert spiritus testimonium dicens per Ezechielem: Nolo mortem peccatoris: sed
Ezech. 18. vt conuertatur. Iam verò obruuntur lapidibus, vt qui propter duritiem cordis sint legi mortui, cui non paruerunt. Sacerdotis autem vxori augetur supplicium, quia cui plus datum est, plus ab eo exigetur. Terminetur hic quoque secunda quæ στοματῶν dicitur Oratio, propter prolixitatem capitum & multitudinem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTIS ALE
XANDRINI STROMATVM
LIBER TERTIVS

AC Valentiniani quidem, qui ab alto ex A
diuinis productionibus deduxere coniugationes, acceptum habent matrimonium. Basilidis autem sectatores, cùm interrogassent, inquiunt, Apostoli, num sit melius vxorem non ducere, dicunt respõdisse Dominum: Non omnes capiunt verbum hoc. Sunt enim Eunuchi alij quidem ab ortu, alij verò à necessitate. Hoc dictum autem sic interpretãtur: Quidam ex quo nati sunt, naturaliter fœminam auersantur, qui quidem hac naturali vtentes contemperatura, rectè faciunt si vxorem non ducant. Hi, inquiunt, eunuchi sunt ex quo nati sunt. Qui autem sunt à necessitate, ij sunt theatrici exercitatores, qui vt sibi bonam famam & gloriam attrahant, se continent. Qui autem excisi sunt impellente aliqua necessitate, eunuchi facti sunt per necessitatẽ. Qui itaq; eunuchi fiũt per necessitatẽ, non sunt eunuchi per verbum seu rationem. Qui autem regni cælestis gratia seipsos castrarunt, propter ea, inquiunt, quæ ex matrimonio eueniunt, cogitationem hanc suscipiunt, in necessariis rebus comparandis veriti negocia. Et illud: Melius est nubere quã vri, aiunt dicere Apostolũ. Ne animam tuam in ignem iniicias, noctu & interdiu resistens, & tinens ne à continentia excidas. Nam cùm in resistẽdo occupata fuerit anima, à spe est diuisa. Aprehende ergo, inquit his C
verbis Isidorus in Moralibus, robustam mulierem,
ne à Dei gratia auellaris, & cum ignem in femine excreueris, cum bona ores conscientia. Quando autem, inquit, tua gratiarum actio inciderit in petitionem, & desliteris deinceps non rectè agere, sed non errare, duc vxorem. Sed est aliquis iuuenis, vel pauper, vel ad venerem procliuis, & non vult verbo seu rationi
κατὰ λόγον.
conuenienter vxorem ducere, is à fratre ne separetur: dicat, ingressus in sancta, nihil possum pati. Sed si habeat suspicionem, dicat, Frater impone mihi manum, vt non peccem: & accipiet auxilium tam quod mente potest percipi, quam sensile. Velit tantum quod bonum est petere, & assequetur. Nonnũquam autem ore quidem dicimus, nolumus peccare: cogitatio autem nostra defixa est in peccato. Qui est eiusmodi, propter metum quod vult non facit, ne ei imponatur supplicium. Humanitas autem habet quædam necessaria & solũm naturalia. Quòd indumentis egeat, habet & necessarium & naturale: est autem res venerea naturalis, sed non necessaria. Has voces adduxi ad reprehendendum Basilidianos qui non rectè viuunt, vel vt qui peccandi potestatem habeant propter perfectionem, vel omnino quidem natura salui futuri sint, & si peccent, propter innatam electionem, quoniam nec hæc quidem eis facere concedunt eorum dogmatis primi parentes. Ne ergo Christi nomen suscipientes, & iis qui sunt in gentibus intemperantissimi in continentius viuentes, nomini maledictum inurant. Qui enim sunt eiusmodi, pseudapostoli, operarij dolosi, vsque ad illud, Quorum finis erit secũdum opera eo-
2. Cor. 11. rum. Est ergo continentia, corporis despicientia conuenienter pactis conuentis cum Deo initis: non solùm enim in rebus venereis, sed etiam in aliis quæ anima perperam concupiscit, non contenta necessariis, versatur continentia. Est autem & in lingua, & in acquiVotum Castitatis.
rendo, & in vtendo, & in concupiscendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidem præbet nobis temperantiam, vt quæ sit diuina potestas & gratia. Dicendum est ergo, quid nam nostris videatur, de eo quod est propositũ. Nos quidem castitatem, & eos quibus hoc à Deo datum est, beatos dicimus: monogamiam autem, & quæ consistit in vno solum matrimonio, honestatem admiramur, dicentes tamen oportere aliorum misereri, & alterum alterius onera portare, ne quis cùm rectè stare videatur, ipse quoque cadat. De secundis autem nuptiis: Si vraris, inquit Apostolus, iungere matrimonio. Qui
B autem à Carpocrate descẽdunt & Epiphanæ, censent vportere vxores esse communes, à quibus in nomen maximum emanauit probrũ. Hic autem Epiphanes, cuius etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandriæ nomine, ex patre quidem Alexandrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vixit autem solum septendecim annis, & Samæ, quæ est vrbs Cephaleniæ, vt Deus est honore affectus, quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, musæũ, ędificatum est & consecratum, & cùm est noua Luna, conuenientes Cephalenei, natalem in deos relationem Epiphani sacrificant, libántque & conuiuantur, & hymnos canunt. A patre autem didicit & orbem
C disciplinarum, & Platonis philosophiam. Fuit autem author & princeps monadicæ cognitionis. A quo etiã prosixit hæresis eorum qui nunc sunt Corpacratianorum. Is ergo dicit in libro de iustitia, iustitiã Dei esse quandam cum æqualitate communionem, Æquale quidem certè cælum vndiquaque extensum, totam terram continet in orbem, & nox ex æquo stellas omnes ostendit, & diei authorem & lucis patrem, solem, Deus ex alto æqualem effudit omnibus qui possunt aspicere. Illi autem omnes communiter respiciunt, quoniam non discernit diuitem vel pauperem vel populi principem, insipientes & sapientes, fœminas & masculos, liberos, seruos. Sed neque secus facit in brutis. Cùm autem omnibus animantibus æquè ipsum communem effuderit, bonis & malis firmam ac solidam
D efficit iustitiam, cùm nemo possit plus habere, neque auferre à proximo, vt ipse illius lucem habeat duplicatam. Sol facit omnibus animantibus communia exoriri nutrimenta, communi iustitia ex æquo data omnibus: & ad ea quæ sunt huiusmodi similiter fit genus boum, vt boues, & suum, vt sues, & ouium, vt oues, & reliqua omnia. Iustitia enim in iis apparet communitas. Deinde per communitatem omnia similiter seminantur in genere, & commune nutrimentum apertum est humi pascẽtibus iumẽtis omnibus, & omnib⁹ ex æquo, vt quod nulla lege teneatur: eius aũt qui donat iubẽtis suppeditatione, conuenienter iustéq; adsit omnibus. Sed neque habent scriptam legem generationis, esset enim abolita: ex æquo autem seminant & generant, habentia innatam à iustitia communionem: ex æquo cõmuniter omnibus oculũ ad videndũ, creator & pater omniũ, sua iustitia legem ferens præbuit, non discernens fœminã à masculo, non id quod est rationis particeps ab experte rationis: & vt semel dicam, nullum à nullo, æqualitate aũt & communitate visum similiter diuidẽs, vno iussu omnibus est largitus. Leges
μιτογαμία.
γάμοι.
autem,

autem inquit, hominum, cùm ignorationem castigare non possent, contra leges facere docuerunt: legum
Rom. 3. enim proprietas dissecuit diuinæ legis cõmunionem, & arrodit, non intelligens dictum Apostoli dicentis: Per legem peccatum cognoui. Et meum & tuum dicit subijsse per leges, vt quæ non ampliùs communiter fruantur (sunt enim communia) neque terra, neque possessionibus, sed neque matrimonio. Fecit enim vites communiter omnibus, quæ neque passerem, neque furem abnegant, & frumentum similiter, & alios fructus. Violata autẽ communio & æqualitas, genuit furem pecorum & fructuum. Cùm ergo Deus communiter omnia fecisset homini, & fœminam cũ masculo communiter coniunxisset, & omnia similiter animantia conglutinasset, pronunciauit iustitiam, cõmunionem cum æqualitate. Qui autẽ sic nati sunt, communionem, quæ eorum conciliat generationem, abnegauerunt. Et dicit, si vnam ducens habeat, cùm omnium possint esse participes, sicut reliqua fecit animantia. Hæc cùm his verbis dixisset, subiungit rursus his verbis: Intensam enim & vehementiorem ingenerauit masculis cupiditatem ad generis perpetuitatem, quam
Exod. 20. nec lex, nec mos, nec aliquid aliud potest abolere: est
Matth. 5. enim Dei decretum. Et quomodo amplius hîc in nostra examinetur oratione, cùm legem & Euangelium per hæc apertè destruat. Illa enim dicit: Non mœchaberis. hoc autem dicit, Quicunque respicit ad concu- C
piscentiam, iam mœchatus est. Illud enim, Nõ concupisces, quod à Lege dicitur, ostẽdit vnum esse Deum,
Deut. 5. qui prædicatur per Legem & Prophetas & Euangelium. Dicit enim, Non concupisces vxorem proximi tui. Proximus autem non est Iudæus Iudæo: frater enim est, & eundem habet spiritum: restat ergo vt propinquum dicat eum qui est alterius gentis. Quomodo autem non propinquus, qui potest spiritus esse particeps? Non solum enim Hebræorum, sed etiam gẽtium pater est Abraham. Si autem quæ est adulterata, & qui in eam fornicatus est, capite punitur: clarum est vtique præceptum quod dicit, Non concupisces vxorẽ propinqui tui, loqui de Gentibus: vt cùm quis ex Lege & D
ab vxore proximi & à sorore abstinuerit, apertè audiat à Domino, Ego autem dico non cõcupisces. Additio autem huius particulæ, Ego, ostendit præcepti operationem esse magis. Quòd autem cum Deo bellum gerat Carpocrates & Epiphanes in eo qui vulgo iactatur libro de Iustitia, patet ex eo quod subiungit his verbis: Hinc vt qui ridiculũ dixerit, legislatoris hoc verbum audiendum est, Non concupisces, & vt magis ridiculè diceret: Res, inquit, proximi tui. Ipse enim qui dedit cupiditatem, vt quæ contineat generationẽ, iubet eam auferre, eam à nullo animali auferẽs. Illud autem, Vxorem proximi tui, communionem cogens ad
E proprietatem, dixit adhuc magis ridiculè. Et hæc quidem dogmata cõstituunt egregij Carpocratiani. Hos dicũt & aliquos alios similium malorum æmulatores, ad cœnas conuenientes (neque enim dixerim agapen eorum congressionem) viros simul & mulieres, postquam satietate venerem excitante exatiati fuerint, lumine amoto, quod eorũ fornicatoriam hanc iustitiam pudore afficiebat, auersa lucerna coire quomodo velint, & cum quibus velint: meditatos autẽ in eiusmodi agape communionẽ, interdiu iam, à quibus velint mulieribus exigere Carpocrateæ (diuinæ enim nefas est dicere) legis obedientiam. Has leges, vt sentio, ferre oportuit Carpocratem, canum & suum & hircorum libidinibus. Mihi autem videtur, Platonem quoque
A malè audijsse in Republica, dicentem oportere esse communes omniũ vxores, vt qui diceret eas quidem quæ nondum nupserant, esse communes eorum qui essent petituri, quemadmodum theatrum quoque est commune spectatorũ: esse aũt vnamquamque vniuscuiusque qui præoccupasset, & non amplius communem esse eam quæ nupsisset. Xanthus autem in ijs quæ Xanthus.
inscribuntur Magica: Coëunt autẽ, inquit, Magi cum matribus & filiabus, & fas esse coire cum sororibus, & cõmunes esse vxores non vi & clàm, sed vtrisque consentientibus, cùm velit alter ducere vxorem alterius. De his & similibus hæresibus, existimo Iudam Propheticè dixisse in epistola: Similiter quidẽ hi quoque
B somniantes, non enim reuera ad veritatem se applicẽt, vsque ad illud, Et os eorũ loquitur superba. Iam verò si & ipse Plato & Pythagoras, sicut etiam postea Marcionistæ, malam existimarunt esse generationem, longè abfuit vt communes ipse poneret vxores. Sed Marcionistæ quidem dicunt malam esse naturam, ex mala materia, & à iusto factã opifice ac creatore. Qua quidem ratione nolentes implere mundum qui factus est à creatore, volunt abstinere à nuptijs, resistentes suo creatori, & contendentes ad bonum qui vocauit: sed non ad eum qui, vt dicunt, Deus est alio modo. Vnde cùm nihil hîc velint relinquere proprium, non sunt ex electione & ex instituto continentes, sed propter
C odium conceptum aduersum eum qui creauit, nolentes ijs vti quæ ab ipso sunt creata. Sed hi quidem qui propter impium quod aduersus Deũ gerunt bellum, emoti sunt ab ijs cogitationibus quæ sunt secundum naturam, Dei longanimitatem contemnentes & benignitatem, etsi nolunt vxorem ducere, cibis tamẽ vtuntur creatis, & aërem respirant creatoris, vt qui & eius sunt opera, & in ijs quæ sunt ei⁹ permaneant, & nouam quandam & alienã, vt aiunt, annunciant cognitionem, etiam si hoc nomine mundi Domino deberent agere gratias, quòd hîc acceperint Euangelium. Sed aduersus eos quidem cùm de principijs tractabimus, accuratissimè disseremus. Philosophi autẽ quorum mentionem fecimus, à quibus cùm malam esse generationem impiè didicissent Marcionistæ, tanquam suo dogmate gloriantur, non eam volunt esse natura malam, sed anima quæ id quod verũ est tradidit. Animam enim quæ est diuina, in hunc mundum deducunt tanquam in locum supplicij. Oportet autẽ animas in corpus immissas expiari ex eorum sententia. Non conuenit autẽ amἐνσωμάτω-
plius hoc dogma Marcionistis, sed ijs qui censent in σιν.
corpora intrudi, & ijs alligari, & appropinquare ani- ἐνδεῖσθαι.
mas. Aduersus quos fuerit aliud dicẽdi tempus, quan- μετεμψύχω-
do de anima tractabimus. Videtur itaque Heraclitus, maledictis insequi generationem. Quoniam autẽ, inquit, nati volunt viuere, & mortes habere, vel potius
E quiescere, filios quoque relinquunt vt mortes fiant. Clarum est autem cum eo conuenire. Empedoclem μόρα.
quoque dicentem:

Defleui & luxi, insolita est cũ regia visa. Et amplius:
Mortua nam ex viuis fecit, mutánsque vicissim.

Et rursus:

Hei mihi quàm infelix hominum genus atque miserum,
Litibus ex quantis prognatis & planctibus estis.

Dicit autem Sibylla quoque:

Mortales homines, cara qui tantum, & nihil estis.

Similiter atque poëta qui scribit:

Haud homine infelix tellus magè quicquam alit alma.

Quinetiam Theognis malam ostendit esse generationem, dicens hoc modo:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Optima non nasci res in terrestribus esset,
Nec nitidi Solis luce micante frui,
Extemplo aut natum transferre se ad ostia Ditis.

His autē cōsequentia scribit quoque Euripides poēta tragicus:

Nam nos oporteret conuentu in celebri
Deflere natum, vt veniat qui ad tot mala.
Ast mortuum, cuique à malis data est quies,
Lætos domi Lætis efferre canticis. Et rursus:
Quis nouit an viuere quidem sit mori,
Sit mori autem viuere?

Idem quod hi, videtur Herodotus quoque inducere dicētem Solonem: O Crœse, qujuis homo nihil est aliud quàm calamitas. Iam verò de Cleobide & Bitone fabula apertè nihil vult aliud quàm vituperare quidem generationem, laudare autem mortem,

Et qualis solitum est hominum generatio talis,

Ait Homerus. Plato autem in Cratylo, Orpheo tribuit id quod dicitur, quòd anima puniatur in corpore. Etenim nonnulli ipsum dicūt esse monimētū animæ, vt quæ in præsentia sit sepulta: & quoniā id significat quę significat anima, ideo rectè ppellari σῶμα. Videtur quidē certè Orphe⁹ hoc nomē maximè imposuisse, vt quæ eorum propter quæ luit, luat pœnas. Operæprecium est autem meminisse etiam eorum quæ dicit Philolaus. Sic enim dicit hic Pythagoreus: Testantur autē veteres quoque Theologi & vates, quòd propter aliqua luenda supplicia anima coniuncta sit corpori, & in eo tanquam in aliquo monimento sit sepulta. Quinetiam Pindarus de ijs quæ sunt in Eleusine mysterijs loquens, infert: Beatus, qui cùm illa sub terra viderit communia, nouit quidem vitæ finem, nouit autem datum Iouis imperium. Et Plato consequenter in Phædone nō veretur hoc modo scribere: Porrò autem hi nobis his cōstitutis mysterijs, nō aliquid aliud, &c. vsq; ad, Et eum dijs habitatione. Quid verò cùm dicit: Donec corpus habuerimus, & cōfusa nostra fuerit anima cū eiusmodi malo, illud quod desideramus, nunquam satis possederimus: an non significat generationem esse causam maximorum malorū? Iam verò in Phædone quoque attestatur: Euenit enim vt qui rectē philosophantur, non animaduertantur ab alijs in nullam rem aliam suū studium cōferre, quàm vt emoriantur & sint mortui. Et rursus: Ergo hic quoq; philosophi anima corpus maximè vilipendit, & ab eo fugit, ipsā autem per se esse quærit. Nunquit autem consentit cum diuino Apostolo, qui dicit: Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? nisi fortè eorum cōsensionem qui detrahuntur in vitium, corpus mortis dicit tropicè. Atque coitum quoq;, qui est principium generationis, vel ante Marcionem videtur Plato auersari in primo de Republica: infert enim laudans senectutem: Velim scias quòd quo magis fluxerint aliæ voluptates, eo magis studiorū ac doctrinæ cupiditates crescunt & voluptates. Et cùm rei venereæ iniecta esset mentio: Bona verba quæso, inquit: ego verò lubenter isthinc tanquam ab insano aliquo & agresti Domino effugi. Rursus dicit in Phædone, generationem maledictis insequens: Quæ ergo de his in arcanis dicitur, hæc est oratio, quòd nos homines sumus in custodia aliqua. Qui autē visi fuerint in vita sanctè agenda excelluisse, ij sunt qui ab ijs quidem quæ sunt in terra locis, tanquam à carceribus, liberantur & soluuntur: ad purā autem sursum veniunt habitationem. Sed tamen quamuis ita se habeat, rectè se gerentem administrationem sentit & prouidētiam,

σῶμα ἀπὸ τοῦ σημαίνειν, ἀφ' οὗ σημαίνεται.

Rom. 7.

& dicit: Non oportet autem seipsum soluere & effugere. Et vt paucis dicam, non dedit Marcioni occasionem vt malam existimaret materiam, cùm ipse piè de mundo hæc dixerit: Ab eo enim qui construxit, habet omnia bona: à priori autem habitu, quæcunque in cœlo siunt grauia & iniusta, ea & ipsum ex illo habet, & efficit in animantibus. Adhuc autem subiungit manifestius: Eorum autem ei causa est corporea cōtemperatura, quæ coalita est cum ea quæ olim fuit natura, quoniam magnæ confusionis & perturbationis erat particeps, priusquam veniret in eū qui nunc est mundum. Nihilominus autē in legibus quoque deflet humanum genus, sic dicens: Dij miserti hominum generis quod fuerat natura laboriosum, vt à laboribus conquiescerent, dierum festorum constituerunt eis vicissitudines. Et in Epinomide sic quoque persequitur causas cur sint miserti, & sic dicit: Ab initio ipsum esse genitum, est graue cuillbet animanti: primùm quidem esse participem eorum quæ gestantur in vtero, deinde ipsum nasci, & præterea nutriri & erudiri, per innumerabiles labores vniuersa siūt, vt omnes dicimus. Quid verò, non Heraclitus generationem quoque dicit esse mortem? Pythagoras autem similiter atque Socrates in Gorgia, cùm dicit: Mors est quæcunque experrecti videmus: quæcunque autem dormientes, somnus. Sed de his quidem satis. Quando autem tractabimus de principijs, tunc & has repugnantias quas & tacitè significant philosophi, & suis dogmatibus decernunt Marcionistę, considerabimus. Cæterum satis dilucidè ostensum esse existimo, externorum alienorúmque dogmatum occasiones, Marcionem ingratè & indoctè accepisse à Platone. Nobis autem procedat sermo de continētia. Dicebamus autem Græcos, cùm haberent suspectam in vtendo difficultatem, in filiorū generationem multa dixisse: cùm ea autem impiè excepissent Marcionistæ, eos fuisse ingratos in creatorem. Dicit enim tragœdia:

δυσχερείας

Non nasci præstat homines quàm nasci.
Dein filios acerbis cum doloribus
Enitor, enixa at stultos si pepercerim,
Afflictor improbos videns, cum nil inuet.
Rursúsque si perdam bonos: salui at sient,
Mihi miserum cor timore liquitur.
Quid hoc verò boni? non sufficit vnam
Perdere animam, nisi te affligites amplius?

Et adhuc similiter:

Mihi siet vetúsque persuasio,
Plantare filios nunquam hominem oportuit,
Dum cernit ad quos illos gignimus mala.

In his autem quæ deinceps sequuntur, malorū quoque causam euidēter reducit ad principia, sic dicens:

O qui miser natus malisque obnoxius
Editus homo es, vitæ tuæque miseriam
Inde habuisti, cœpit æther omnibus
Spiramen vnde alens tradere mortalibus.
Mortalis ergo cùm sis, ne sis immemor.

Rursus autem his similia sic tradit:

Mortalium omnium beatus non fuit
Quisquam, molestia & nemo carens fuit.

Et deinde rursus:

Heu generi humano quot & quanta accidunt,
Quot species malorum, neque finis datur.

Et adhuc similiter:

Inter homines beatus quis perpetuò non est.

Hac itaque ratione dicunt etiam Pythagoreos abstinere à rebus venereis. Mihi autem contrà videntur

vxores

vxores quidem ducere vt liberos suscipiant, velle autem à venerea voluptate se continere post susceptos liberos. Hac ratione mysticè vti fabis prohibent, non quòd sit legumen flatum excitans & concoctu difficile, & somnos efficiat turbulentos, neque quòd hominis capiti sit assimilata, vt vult ille versiculus.

Idem est nam fabam atque caput corrodere patrit.

sed potius quòd fabæ, si comedantur, steriles efficiant mulieres. Theophrastus quidē certè in libro de Causis naturalibus, fabarum siliquas, si ponātur ad radices arborum quæ nuper sunt plantatæ, refert plantas exicare. quinetiam gallinæ domesticæ quæ eas assiduè comedunt, efficiuntur steriles. Ex ijs autem qui ab hæresi aguntur, Marcionis quidem Pontici fecimus mentionem, propter ab eo susceptam aduersus Creatorē concertationem, vt qui mūdanarum rerum vsum recuset. Ei autem continentiæ causa est, si modò est ea dicenda continentia, ipse creator, cui se aduersari existimās, Gigas isse cum Deo pugnans, est inuitus continens, in creaturam & Dei opus inuehens. Qui si vsurpent vocem Domini, qui dicit Philippo: Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me. At illud considerent, quòd simile carnis figmentū fert quoque Philippus, non habēs cadauer infectum. Quomodo ergo cùm carnem haberet, nō habuit mortuum? Quoniam surrexit ex monimento Domini, quod vitia morte affecit, vixit autem Christo. Meminimus autem nefariæ quoque ex Carpocratis sententia mulierum communionis. Cùm autem de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermisimus. Cùm formosam, inquiunt, haberet vxorem, & post Seruatoris assumptionem ei fuisset ab Apostolis exprobrata zelotypia, in mediū adducta muliere, permisit cui vellet eam nubere. Aiunt enim hanc actionem illi voci cōsentaneam, quæ dicit, quòd carne vti oporteat: eiúsque factum & dictum absolutè & incōsideratè sequētes, qui eius hæresim persequuntur, impudenter effuséque fornicantur. Ego autem audio Nicolaum quidē nulla vnquam alia, quàm ea quæ ei nupserat, vxore vsum esse, & ex illius liberis filias quidem confenuisse virgines, filium autem permansisse incorruptum. Quæ cùm ita se habeant, vitij erat depulsio atque expurgatio, in medium Apostolorum circumactio vxoris, cuius dicebatur laborare zelotypia: & continentia à voluptatibus quæ magno studio parantur, docebat illud. Vti carne, hoc est, exercere carnem. Neque enim, vt existimo, volebant cōuenienter Domini præcepto, duobus Dominis seruire, voluptati & Deo. Dicunt itaque Matthiam quoq; sic docuisse. Cum carne quidem pugnare, & ea vti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem & cognitionem. Sunt autem qui etiam publicam venerem pronunciant mysticā communionem. Dicitur enim facere aliquid mali, operari: sicut etiam aliquid boni facere. similiter æquiuocè operari. Similiter autem communio quoque, bonum quidem est in communicatione pecuniæ, nutrimenti, & vestitus: illi autem quamlibet rei venereæ coniunctionem, impiè vocauerunt communionem. Dicunt itaque ex ijs quendam, cùm ad nostram virginem vultu formosam accessisset, dixisse: Scriptum est, Da omni à te petenti: illam autē honestè admodum respondisse, vt quæ non intelligeret hominis petulantiā: At tu matrem conueni de matrimonio. O impietatem, etiam voces Domini ementiuntur isti intemperantiæ communicatores, fratréfque libidinis, non solùm probrum philosophiæ, sed etiā totius vitæ, qui veritatem,

Matth. 8.

Matth. 6.

quantum in eis situm est, adulterant ac corrumpunt, vel potius defodiunt, qui omnium hominum infelicissimi, carnis & coitus coniunctionem esse pronunciant sacram communionem, & eam existimant deducere ad regnum Dei in fornices quidem & prostibula deduci hæc communio, & eius cum eis participes fiterint sues & hirci. In maiori autem spe apud eos fuerint, quæ præsunt lupanari meretrices, impudenter quoslibet qui volunt admittentes. Vos autem non sic Christum didicistis, siquidem ipsum audijstis, & in eo docti estis, quemadmodum est veritas in Christo Iesu, vt deponatis quæ sunt secundum veterem conuersationem, veterem hominem, qui corrumpitur secūdum desideria deceptionis. Renouamini autē spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus est secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis, ad Dei similitudinem. Efficimini ergo Dei imitatores, vt filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut Christus quoque dilexit nos: & tradidit seipsum pro nobis oblationē & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel auaritia, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, & turpitudo & stultiloquium. Etenim docens Apostolus meditari vel ex voce esse castos, scribit: Hoc enim scitote quòd omnis fornicator, & cætera, vsque ad illud: Magis autem arguite. Effluxit autē eis dogma ex quodam arcano, atque adeò afferam dictionem, matre eorum intemperantiæ: & siue ipsi huius libri scriptionis fuere autores, vide arrogantiam, siquidem de Deo mentiuntur propter intemperantiam: siue cùm in alios incidissent: morbo prælari huius dogmatis laborarūt, ij peruerse audiuere. Ita aūt se habet dictio. Vnū erant omnia: postquam autem eius vnitati visum est nō esse solam, exijt ab eo inspiratio, & eum ea coniunctionem inijt & communionem, & fecit dilectum. Exhinc autem egressa est ab ipsō inspiratio, cum qua cùm cōsuetudinem habuisset & coniunctionem, fecit potestates, quæ nec possint videri nec audiri, vsque ad illud, Vnamquanque in nomine proprio. Si enim hi quoque, sicut Valentiniani, spiritales posuissent cōmuniones, suscepissent fortè aliquis eorum opinionem. Carnalis autem probri communionē ad sanctam extollere prophetiam, est eius qui desperat salutem, talia autem statuunt Prodici quoque asseclæ, qui seipsos falso nomine vocant Gnosticos, seipsos quidē dicentes esse natura filios primi Dei. Nobilitate autē & libertate abutentes, viuunt vt volunt. Volunt autem libidinose, se nulla re teneri arbitrati, vt Domini sabbati, & qui sint quouis genere superiores, filij regales. Regi autem, inquiunt, lex scripta non est. * Primum quidem, quòd non faciant omnia quæ volunt: multa enim eos prohibebunt etsi cupiant, & conentur. Quinetiam quæ faciunt, non faciunt vt reges, sed vt mastigiæ: elaneulum enim committunt adulteria, timentes ne deprehendantur, & vitantes ne condemnentur, & metuentes ne supplicio afficiātur. Quomodo autē res est libera, intemperantia & turpis sermo? Omnis enim qui peccat, est seruus, inquit Apostolus. Sed quomodo vitam ex Deo instituit, qui seipsum præbuit deditium cuiuis concupiscentiæ? cùm dixerit Dominus: Ego autem dico, Ne cōcupiscas. Vult autem quis sua sponte peccare, & fert decretum vt adulteria committat, voluptatibúsque & delitijs se expleat, & aliorum violet matrimonia? Cùm aliorum autem qui inuiti peccant misereamur si in externū mundum venerint, qui in alieno non fuerint fideles, eis fides non habebitur. Afficit

Ἱεροφαντίδες γαμικαί.

Ephes. 4.

Ephes. 5.

* *Videtur tale quid deesse: Quàm falsa sunt quæ dicunt, ex his constat. Primum, &c. vel id cōsultò prætermisisse, vsus quadam breuitate, mox Thucydides.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem hospes aliquis ciues contumelia, & eis iniuriam A
facit: non autem vt peregrinus, vtens necessarijs, viuit,
ciues non offendens. Quomodo autem cùm eadem
faciant, quæ qui odio habentur gentibus, propterea
quod non faciant ea quæ edicta sunt legibus, nempe
iniqui, & incontinentes, & auari, & adulteri, dicunt se
solos Deum nosse? Oporteret enim eos etiam cùm in
alienis adsunt rectè viuere, vt reuera regiam virtutem
Num. 25. ostenderēt. Iam verò & humanis legislatoribus, & di-
1. Ioan. 1. uinæ legi odio habentur, cùm iniquè & præter leges
viuere instituerint. Is certè qui scortatorem confodit,
à Deo pius esse ostēditur in Numeris. Etsi dixerimus,
inquit Ioannes in epistola, quòd societatem habemus
cum eo, nempe Deo, & in tenebris ambulamus, men- B
timur, & veritatem non facimus. Si autem in luce am-
bulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus
cum ipso, & sanguis Iesu filij eius emundat nos à pec-
cato. Quomodo ergo sunt hi huius mundi seu seculi
hominū meliores, qui vel pessimis huius mundi sunt
similes? sunt enim, vt arbitror, similes natura, qui sunt
facti similes. Quibus autem se esse censent nobilitate
superiores, eos debent etiam superare moribus, vt vi-
tent ne includantur in carcere. Reuera enim, vt dixit
Matth. 5. Dominus, nisi abūdauerit iustitia vestra plusquā Scri-
Psal. 118. barum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum Dei.
De abstinentia autem à cibis ostenditur à Daniele. Vt
semel autem dicam, de obedientia dicit psallens Da- C
uid: In quo dirigit iunior viam suam? Et statim audit:
In custodiendo sermones tuos in toto corde. Et dicit
Hieremias: Hæc autem dicit Dominus: Per vias gen-
tium ne ambulaueritis. Hinc moti aliqui alij, pusilli &
nullius precij, dicunt formatum fuisse hominem à di-
uersis potestatibus: & quæ sunt quidem vsque ad vm-
bilicum, esse artis diuinioris: quæ autem subter mino-
ris, qua de causa coitum quoque appetere. Non ani-
maduertunt autē, quòd superiores quoque partes nu-
trimentum appetunt, & quibusdam libidinantur. Ad-
uersantur autem Christo quoque, qui dixit Pharisæis,
eundem Deum & internum nostrum & externum fe-
cisse hominem. Quinetiam appetitio nō est corporis, D
etsi fiat per corpus. Quidam alij, quos etiam vocamus
Antitactas, hoc est, aduersarios & repugnantes, dicunt
quòd Deus quidem, pater vniuersorum, noster est na-
tura, & omnia quæcūque fecit bona sunt: vnus autem
quispiam ex ijs qui ab ipso facti sunt, seminauit zaza-
nia, malorum naturam generās: quibus etiam nos om-
nes implicauit, nos efficiens patri aduersarios. Quare
nos etiam ipsi huic aduersamur ad patrē vlcisendum,
contra secundi voluntatem facientes. Quoniam ergo
hic dixit: Nō mœchaberis: nos, inquiunt, mœchamur,
vt eius mandatum dissoluamus. Dixerimus autē ad eos
quoque, quòd si pseudoprophetas, & eos qui veritā-
tem simulant, ex operibus cognosci accepimus: malè E
audiunt autem & vituperantur vestra opera, quomo-
do adhuc dicetis vos veritatem tenere? Aut enim nul-
lum est malum, & non est vtique dignus reprehensi-
one is quem vos insimulatis, vt qui Deo sit aduersatus,
neque fuit alicuius mali effector: vnà enim cum malo
arbor quoque interimitur: aut si est malum ac cōsistit,
dicant nobis quid dicant esse ea quæ data sunt præce-
pta, de iustitia, de continentia, de tolerantia, de patien-
tia, & ijs quæ sunt huiusmodi, bona an mala: & si fue-
rit quidem malum præceptum, quod plurima prohi-
bet facere turpia, aduersus seipsum legē feret vitium,
vt seipsum dissoluat, quod quidem non potest fieri: sin
autem bonum, cum bonis aduersentur præceptis, bo-
no aduersari, & mala facere confitentur. Iam verò ipse
quoque Seruator, cui soli censent esse parēdum, odio
habere, & maledictis insequi prohibuit: Et cū aduer- Matth. 5.
sario, inquit, vadēs, citus amicus conare discedere. Aut Luc. 12.
ergo Christi quoque negabunt suasionem, aduersan-
tes aduersario: aut si sint amici, non eū contrà afficient
iniuria. Quid verò, an nescitis viri egregij (loquor e-
nim tanquam præsentibus) quòd cùm præceptis quæ
se rectè habēt pugnantes, propriæ saluti resistitis? Non Matth. 5.
enim ea quæ sunt vtiliter edicta, sed vos ipsos euertis.
Et Dominus, luceant quidem, inquit, bona vestra
opera: vos autem libidines & intemperantias vestras
manifestas redditis. Et alioqui si vultis legislatoris
præcepta dissoluere, quanam de causa, illud quidem,
Non mœchaberis: & hoc, Stuprum puero non infe-
res, & quæcunque ad continentiam conferunt, dissolu-
uere conamini, propter vestram intemperantiam: non
dissoluitis autē quæ ab ipso fit hyemem, vt media ad-
huc hyeme æstatem faciatis: neque terram nauigabi-
lem, mare autem quòd pedibus obiri possit, facitis, vt
qui historias composuerunt, barbarum Xerxem dicūt
voluisse facere? Cur verò non omnibus præceptis re-
pugnatis? Nam cùm ille dicat. Crescite & multiplica-
mini, oporteret vos qui aduersamini, nullo modo vti
coitu. & cùm dixit, Dedi vobis omnia ad vescendum
& fruendū, vos nullo frui oportuit. Quinetiam eo di-
cente, oculum pro oculo, non oportuit vos decerta-
tionem contraria reprehendere decertatione. Et cùm
furem iusserit reddere quadruplum, oportuit vos furi
aliquid etiam addere. Rursus verò similiter, cùm præ-
cepto, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, repu-
gnetis, oportuit nec vniuersorum quidem Deum dili-
gere. Et rursus cum dixerit, Nō facies sculptile neque
fusile, consequens erat vt etiam sculptilia adoraretis.
Quomodo ergo non impiè facitis, qui Creatori qui-
dem, vt dicitis, resistitis, quæ sunt autem meretricibus
& adulteris similia sectamini? Quomodo autē nō sen-
titis vos eum maiorem facere, quē vt imbecillum exi-
stimatis, siquidem id sit quod vult, nō autē illud quod
voluit bonus? contrà enim ostenditur quodam modo
à vobis ipsis, imbecillem esse vestrum patrem, vt dici-
tis. Recensent etiam ex quibusdam locis Propheticis
decerptas dictiones, & malè consarcinatas, quæ alle-
goricè dicta sunt tāquam recto ductu & citra figuram
dicta sumentes. Dicunt enim scriptum esse, Deo resti- Malachi. 3.
terunt, & salui facti sunt. Illi autem & Deo impudenti
hoc tribuunt, & hoc eloquium tanquam consiliū præ-
ceptum accipiunt: & hoc suæ saluti adscribunt, quòd
creatori resistant. At impudenti quidem Deo nō scri-
ptum est. Si autem sic quoque habeat, eum qui voca-
tus est diabolus intelligite impudentem: vel vt qui ac-
usēt peccatores, vel vt qui defecerit, & sit apostata.
Populus ergo de quo hoc dictum est, cùm castigantur
propter sua peccata, ægrè ferentes & gemētes, his ver-
bis quæ dicta sunt murmurabant, quòd aliæ quidem
gentes cùm iniquè se gerant non puniantur, ipsi autem
in singulis vexentur, adeò vt Hieremias quoque dixe-
rit: Cur via impiorum prosperatur? quod simile est ei Hier. 12.
quòd dictum est apud Malachiam, Deo restiterunt,
& salui facti sunt. Nam qui dicuntur Prophetæ, non
dicunt solùm se aliqua à Deo audire, sed & ipsi etiam
ostenduntur annunciare per ἀνθυποφορὰν ea quæ vulgo ἀνθυποφορὰ
iactantur à populo, tanquam quæstiones quasdam quę
fiunt ab hominibus afferentes, ex quibus est etiam
dictum propositum. Nunquid autem ad hos verba sua
dirigens, scribit Apostolus in Epistola ad Romanos: Rom. 3.

Et non

Et non sicut blasphemamur, & sicut dicunt aliqui nos A
dicere, Faciamus mala, vt veniant bona, quorum iusta
est damnatio? Ij sunt qui in legendo tono vocis per-
uertūt scripturas ad proprias voluptates, & aliquorum
accentuum & punctorum transpositione, quæ mode-
ratè & vtiliter præcepta sunt, ad suas trahunt delitias.
Mald. 2. Qui irritatis Deum sermonibus vestris, inquit Mala-
chias, & dicitis, in quonam eum irritauimus? Dum vos
dicitis, Quicunque facit malum, bonus est coram Do-
mino, & ipse in eis complacuit, & vbi est Deus iusti-
ἐγκλήτους. tiæ? Ne ergo hunc locum vngue amplius fodicantes,
plurium absurdarum hæresum meminerimus: nec rur-
sus dum in singulis aduersus vnamquanque dicere ne-
cesse habentes, propterea pudore afficiamur, & nimis B
prolixos hos faciamus commentarios, agè in duo diui-
δύφορους. dentes omnes hæreses, eis respōdeamus. Aut enim do-
cent in differenter viuere: aut modum tonúmque ex-
cedentes, per impietatem & odium profitentur con-
tinentiam. Prius autem tractandum est de prima parte.
Si omnem vitam licet eligere, eam scilicet etiam licet,
quæ est cū continentia: & si quæuis vita nulla est peri-
culo obnoxia, electa scilicet cum virtute & temperan-
tia, multò minus. Et enim qui est Dominꝰ Sabbati da-
ta potestate, si vitæ intemperanter actæ nulla est red-
denda ratio, multō magis qui vitam moderatè & tem-
peratè instituit, nulli erit rationi reddendæ obnoxius.
1. Cor. 10. Omnia enim licent, sed nō omnia expediunt, ait Apo- C
stolus. Quòd si omnia licent, videlicet moderatū quo-
que esse & temperantem. Quemadmodum ergo is est
laudandus, qui libertate vsus est ad viuendum ex vir-
tute: ita multò magis qui dedit nobis liberam & nostri
iuris potestatem, & cōcessit nobis viuere vt vellemus,
est venerandus & adorandus, vt qui non permiserit vt
nostra electio & vitatio seruiret necessariò. Si est au-
tem vterque æquè securus, & qui incontinentiam, &
qui continentiam elegerit, non est tamen ex æquo ho-
nestum & decorum. Qui enim impegit in voluptates,
gratificatur corpori: temperans autem, animam corpo-
ris dominam liberat à vitijs. Et si dicant nos vocatos
fuisse in libertatem: solummodo ne præbeamus liber- D
Galat. 5. tatem, in occasionem carni, ex sententia Apostoli. Si
autem cupiditati est obsequendum, & quæ probrosa
est & turpis vita vt indifferens est eligenda, vt ipsi di-
cunt, aut cupiditatibus est omnino parēdum: & si hoc
ita est, facienda sunt quæuis impudicissima & maximè
nefaria, eos sequendo qui nobis persuadent: aut sunt
aliquæ declinandæ cupiditates, & non est amplius vi-
uendum indifferenter: neque est impudenter seruien-
dum vilissimis & abiectissimis nostris partibus, ventri
& pudendis, propter cupiditatem nostro blandiendo
cadaueri. Nutritur enim & viuificatur cupiditas, dum
ei vt optatis fruatur inseruitur: quemadmodum rursus
sarceatur & interturbetur, flaccescit. Quomodo au- E
tem fieri potest, vt qui victus est à voluptatibus Do-
mino assimiletur, aut Dei habeat cognitionē? Omnis
enim voluptatis principiū est cupiditas: cupiditas au-
tem est molestia, & solicitudo, quæ propter egestatem
aliquid appetit: quare nihil aliud mihi videntur, qui
hanc vitæ rationem suscipiunt, quàm quod dicitur,

Vitra ignominiam suos sentire dolores.

Vt qui attrahendum ad se malum nunc & in poste-
rum eligant. Si ergo omnia licerēt, nec timendū esset,
ne à spe excideremus propter malas actiones, esset for-
tasse eis aliquis prætextus, cur malè viueret & misera-
biliter. Quoniam aūt vita quædam beata nobis osten-
sa est per præcepta, quam oportet omnes sequentes,
nec aliquid eorum quæ dicta sunt perperam audiētes,
nec eorum quæ cōuenit aliquid, etsi sit vel minimum,
contemnentes, sequi quò verbum ducit: cùm si ab eo
exciderimus, in malum immortale incidamus necesse
est: si diuinam autem scripturam secuti fuerimus, per
quam ingrediūtur qui crediderūt, vt Domino, quo-
ad eius fieri potest, assimilentur, non est viuendum in-
differenter, sed pro viribus mundos esse oportet à vo-
luptatibus & cupiditatibus, & cura est gerēda animæ.
Mens enim quæ est munda & ab omni vitio libera, est
quodammodo apta ad potestatem Dei susciendam,
cùm diuina in eo assurgat imago: & quicunque habet
hāc spem in Dño seipsum, inquit, * mundum castúm- 1. Ioan. 3.
que facit, quatenus ille est castus. Vt ij autem accipiāt * Clemēs le
Dei cognitionem qui adhuc ducūtur à vitijs, minimè gat ἀγνίζει, noster auté interpres ἁγιάζει. vertit enim sanctificat.
potest fieri: ergo nec vt finē assequant, qui nullā habēt
Dei cognitionē. Et eum quidē qui hūc finem nō asse-
quitur, accusare videtur Dei ignoratio: vt Deus autē
ignoretur, efficit vitæ institutio. Omnino enim fieri
non potest, vt quis simul sit & sciētia prēditus, & blan-
diri corpori non erubescat. Neque enim potest vnquā
cōuenire, quòd voluptas sit bonū, cū eo, quòd bonū
sit solum pulchrum & honestum: vel etiam cum eo,
quòd solus sit pulcher Dominus, & solus bonus Deus
& solus amabilis. In Christo aūt circūcisi estis, circū- Coloss. 2.
cisione non manu facta, in expoliatione corporis car-
nis, in circuncisione Christi. Si ergo cum Christo con-
surrexistis, quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt
sapite, non quæ sunt super terram. Mortui enim estis,
& vita vestra absconsa est cum Christo Deo: non au-
tem ea quam exercent fornicatio. Mortificate ergo
membra quæ sunt super terram, fornicationē, immun-
ditiam, passionem, desiderium, propter quæ venit ira.
Deponant ergo ipsi quoque iram, indignationem, vi-
tium, maledictum, turpem sermonē ex ore suo, exuen-
tes veterem hominem cum concupiscētijs, & induen-
tes nouum qui renouatur in agnitionem, ad imaginem
eius qui creauit ipsum. Vitæ enim institutio apertè eos
arguit qui mādata nouere: qualis enim sermo, talis est
vita. Arbor autem cognoscitur ex fructibus, non ex
floribus & solijs ac ramis. Cognitio ergo est ex fructu
& vitæ institutione, non ex verbo & flore. Non enim
solum verbum dicimus esse cognitionem, sed aliquam
diuinam scientiam, & lucem illam quæ innata fuerit in
anima ex præceptorum obedientia, quæ facit omnia
manifesta quæ sunt in generatione, & hominē instruit
vt seipsum cognoscat, & docet hominem, vt ad Deum
suas cognitiones dirigat. Quod enim oculꝰ est in cor-
pore, hoc est in mente cognitio. Neque dicant liber-
tatem eam quæ est sub voluptate seruitutem, sicut ij
qui bilem dicunt dulcem. Nos enim didicimus liber-
tatem, qua Dominus noster nos liberat, soluens à vo-
luptatibus & à cupiditatibus, & alijs vitijs animique
perturbationibus. Qui dicit, Noui Dominum, & man-
data eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non 1. Ioan. 1.
est, ait Ioannes. Iis autem qui speciosis quibusdā ver-
bis, per continentiam, sunt impij & in creaturā & sanc-
tam opificem, qui est solus Deus omnipotens: & di-
cunt non esse admittendum matrimonium & libero-
rum procreationem, nec in mundum esse inducendos
alios infelices futuros, nec suppetitandum esse morti
nutrimentum, illa sunt dicenda. Primùm quidē illud
Ioannis: Et nunc Antichristi multi facti sunt, vnde sci- 1. Ioan. 2.
mus quòd nouissima hora est. Ex nobis exierunt, sed
non erant ex nobis. Nónne si fuissent ex nobis, per-
mansissent vtique nobiscum? Deinde sunt etiā euer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tenda & dissoluēda quæ ab eis afferuntur, hoc modo. Salomæ interroganti, quousq; vigebit mors, nō quasi vita esset mala, & mala creatura, Dominus, quoadusque, inquit, vos mulieres paritis, sed quasi naturalē docens cōsequentiam. Ortum enim omnino sequitur interitus. Vult ergo lex quidē vos à delitijs omnique probro & dedecore educere. Et hic est eius finis, ab iniustitia ad iustitiam deducere, honesta ac moderata eligendo matrimonia, & liberorum procreationem, bonámque vitæ institutionem. Dominus autem non venit ad soluendam legem, sed ad implendam: ad implendam autem, non vt cui aliquid deesset, sed quòd perfectæ fuerint legis prophetiæ in eius aduentu.

Nam recta vitæ institutio, ijs etiam qui iustè vixerunt, ante legem per verbum prædicabatur. Vulgus ergo hominū quod nō nouit cōtinentiam, corpore vitam degit, sed non spiritu: sine spiritu autem corpus est terra & cinis. Iam adulterium iudicat Dominus ex cogitatione. Quid enim, an non licet etiam continenter vti matrimonio, & non conari dissoluere quod coniunxit Dominus? Talia enim docent coniugij diuisores, propter quod nomen probris ac maledictis appetitur inter gentes. Sceleratum autem dicentes isti esse coitum, qui ipsi quoque vt consisterent, ex coitu accepere, quomodo non fuerint scelerati? Eorum autem qui sunt sanctificati, sanctum quoque, vt puto, semen est. Ac nobis quidem debet esse sanctificatus, non solùm spiritus, sed & mores, & vita, & corpus. Nam quanam ratione dicit Paulus Apostolus esse sanctificatam mulierem à viro, aut virum à muliere? Quid est autem quod Dominus quoque dixit ijs qui interrogabant de diuortio, an liceat vxorem dimittere, cùm Moses id permiserit? Ad duritiam cordis vestri, inquit. Moses hæc scripsit. Vos autem non legistis quòd protoplasto Deus dixit, Eritis duo in carne vna. Quare qui dimittit vxorem, præterquam fornicationis causa, facit eam mœchari. Sed post resurrectionem, inquit, nec vxores ducunt, nec nubunt. Etenim de ventre & cibis dictum est. Escæ ventri, & venter escis. Deus autem & illum & has * destruet, hos impetens, qui instar caprorum & hircorum sibi viuēdum esse censent, ne securè ac sine terrore comessent & coirent. Si resurrectionem itaque acceperunt, vt ipsi dicunt, & ideo matrimoniū infirmant & abrogant: nec comedant, nec bibant. Ociosum enim esse, cessaréque ventrem & cibos dicit Apostolus in resurrectione. Quomodo ergo esuriunt, & sitiunt, & carnis patiuntur affectiones, & alia quæ non patiotur, qui per Christum, accepit perfectā, quæ speratur, resurrectionem? Quinetiam ij qui colunt idola, à cibis & venere abstinent. Non est autem, inquit, regnum Dei cibus & potus. Certè Magis quoque curæ est, qui Angelos colunt & dæmones, simul à vino & animatis & reb* abstinere venereis. Quemadmodum autem humilitas est mansuetudo, non autem afflictio corporis: ita etiam continentia est animæ virtus, quæ non est in manifesto, sed in occulto. Sunt autem etiam qui matrimonium apertè dicunt fornicationem, & decernunt id traditum esse diabolo. Dicunt autem gloriosi isti iactatores se imitari Dominum, qui neq; vxorem duxit, neque in mundo aliquid possedit, se magis quàm alij Euangelium intellexisse gloriantes. Eis autem dicit Scriptura: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Deinde nesciunt causam cur Dominus vxorem nō duxerit. Primùm quidem propriam sponsam habuit Ecclesiam: deinde verò nec homo erat communis, vt opus haberet etiam adiutore alio quo secundum carnem: neque erat ei necesse procreare filios qui manet in æternum, & natus est solus Dei filius. Hic ipse autē Dominus dicit: Quod Deus coniunxit, homo ne separet. Et rursus: Sicut autē erat in diebus Noë, erant nubentes, & nuptui dantes, ædificantes & plantantes, & sicut erat in diebus Loth, ita erit aduētus filij hominis. Et quod non dicit ad gentes, subiungit: Num cùm venerit filius hominis, inueniet fidem in terra? Et rursus: Væ prægnantibus & lactantibus in illis diebus. Quanquam hæc quoque dicuntur allegoricè. Propterea nec tempora præfinijt, quæ pater posuit in sua potestate: vt permaneret mundus per generationes. Illud autem, Non omnes capiunt verbū hoc: sunt enim eunuchi qui sic nati sunt, & sunt enuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt enuchi qui seipsos castrarunt propter regnū cælorum. Qui potest capere, capiat: nescīunt quòd postquam de diuortio esset locutus, cùm quidā rogassent, Si sic sit causa vxoris, non expedit homini vxorē ducere: tūc dixit Dominus: Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Hoc autem qui rogabant, volebant ex eo scire, an vxore damnata & ejecta propter fornicationem, concedat aliam ducere. Aiunt autem Athletas quoque non paucos abstinere à Venere, propter exercitationem corporis continentes: quemadmodum Crotoniatem Ascylum, & Crisonem Imeræum. Quinetiam Amœbeus citharœdus, cùm recenter vxorem duxisset, à sponsa abstinuit: & Cyrenæus Aristoteles amātem Laidem solus despexit. Cùm meretrici itaque iurasset se eam esse in patriam abducturum, si ei aduersus decertātes aduersarios in aliquibus opem tulisset, postquā id perfecit, lepidè à se scriptum iusiurandum exequens, eius quamsimillimam Cyrenę statuit imaginem, vt scribit Ister in libro de Proprietate certaminum. Quare nec castitas est bonum & ex virtute, nisi fiat propter dilectionem in Deum. Iam de ijs qui matrimonium abhorrent dicit beatus Paulus: In nouissimis diebus deficient quidam à fide, attēdentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, prohibentium nubere, abstinere à cibis. Et rursus dicit: Nemo vos seducat volēs in humilitate & religione & parsimonia corporis. Idē autem illa quoque scribit: Alligatus es vxori, ne quæras solutionē. Solutus es ab vxore, ne quæras vxorem. Et rursus: Vnusquisque autem suam vxorem habeat, ne tentet vos Satanas. Quid verò, non etiam iusti veteres creaturam cum gratiarum actione participabant? Aliqui autem etiam liberos suscperunt, cum continenter versati essent in matrimonio. Et Heliæ quidem corui alimentum afferebāt, & panes & carnes. Quinetiā Samuel Propheta, armum, quem ex ijs quæ comedebat reliquerat, allatum, dedit edendum Sauli. Hi autem qui se eos dicunt vitæ institutis excellere, cum illorum actionibus ne potuerunt quidem conferri. Qui itaque non comedit, comedentem ne spernat. Qui autem comedit, eum qui non comedit nō iudicet: De* enim ipsum accepit. Quinetiam Dominus de seipso dicens: Venit, inquit, Ioannes, nec comedens nec bibens, & dicunt, dæmonium habet: venit filius hominis comedens & bibēs, & dicūt, ecce homo vorax & vini potor, amicus publicanorū & peccatorum. An etiam reprobāt Apostolos? Petrus enim & Philippus filios procrarunt: Philippus autem filias quoq; suas viris tradidit. Et Paulus quidem certè non veretur in quadam epistola suam appellare conjugem, quam non circumferebat, quòd non magno ei esset opus ministerio. Dicit itaque in quadam epistola: Non habemus

1. Cor. 7.

Matth. 19. Marci 10. Luc. 20. 1. Cor. 5.

*πεπαυμένας, otiosa reddet, & cessare faciet.

Rom. 14.

Rom. 14. habemus potestatē sororē mulierē circūducendi sicut & reliqui Apostoli? Sed hi quidē vt erat cōsentaneū, ministerio quod diu lli nō poterat, prædicationi scilicet attēdētes, nō vt vxores, sed vt sorores circunducebāt mulieres, quę vnà ministraturę essēt apud mulieres, quę domos custodiebāt: per quas etiā in gynæceū, absq; vlla reprehēsione malāue suspiciōe, ingredi posset doctrina Dñi. Atqui hic ipse exclamauit: Nō est regnū Dei esca & potus: neq; verò abstinentia à vino & carnib*, sed iustitia, & pax, & gaudiū in spiritu sancto. Quis eorū ouilla pelle indutus, & zona pellicea accinctus, circuit vt Helias? vel subligaculū tantū habēs lineū, vt Hieremias? Ioānis aūt vitæ institutū cognitione, prædituū quis immitabitur? Sed hic quoq; viuentes gratias creatori agebant beati Prophetæ. Carpocratis aūt iustitia, & eorū qui æquè atq; ipse impudicā & intēperanté persequūtur cōmunionē, hoc modo dissoluitur. Simul enim ac dixerit, A te petenti des: subiungit, & eum qui velit mutuò accipere ne auerseris, hanc docens cōmunicationem, non aūt illam incestā & impudicā coniunctionē. Quomodo aūt fuerit is qui petit & accipit, is qui mutuatur, si nullus sit qui habeat & det mutuo? Quid vero quando dicit Dominus: Esuriui, & me pauistis: sitij, & potum mihi dedistis: hospes eram, & me collegistis: nudus, & me vestijstis? Deinde subiungit: quatenus fecistis vni horum minimorum, mihi fecistis: nunquid eisdem quoq; tulit leges in veteri Testamento? Qui dat mēdico, fœneratur Deo. &: Ne abstinueris à benefaciendo egeno, inquit. Et rursus: Eleemosynæ & fides ne te deficiant, inquit. Paupertas aūt virū humiliat, ditant aūt manus virorū. Subiungit aūt: Qui pecuniā suam non dedit ad vsurā, sit acceptus. &: Precium redemptionis animæ propriæ inducantur diuitiæ. An non aperte indicat, quod sicut mundus componitur ex contrariis, nempe ex calido & frigido, humido & sicco, ita etiam ex iis qui dant, & ex iis qui accipiunt? Et rursus cùm dixit: Si vis perfectus esse, vende quæ habes, & da pauperibus reſellit eum qui gloriatur quòd omnia à iuuentute præcepta seruauerit. Non enim impleuerat illud, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Tunc autem vt qui à Domino perficeretur, docebatur communicare & impertiri per charitatem. Pulchrè ergo non prohibuit esse diuitem, sed esse diuitē iniustè & inexpleibiliter. Possessio enim quæ cùm iniquitate acceleratur, minor redditur. Sunt enim qui seminantes multiplicant, & qui colligentes minus habent. De quibus scriptū est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui enim seminat & plura colligit, is est qui per terrenam & temporalem communicationem ac distributionem, cœlestia acquirit & æterna. Est autem alius qui incassum nemini impertit, & thesauros in terra colligit, vbi ærugo & tinea destruunt. De quo scriptū est: Qui colligit mercedes, colligit in saccum perforatum. Huius agrum Dominus in Euāgelio Dicit fuisse fertilē: Deinde cùm vellet fructus reponere, & esset maiora horrea & apothecas sibi ædificaturus, sibi dixisse per prosopopœiam. Habes bona multa reposita tibi in multos annos, ede, bibe, lætare: Stulte ergo, inquit, hac nocte animā tuam à te repetunt: quæ ergo parasti, cuius erunt? Humana ergo continentia, ea in quam quę est ex sententia Philosophorum Græcorum, profitetur pugnare cum cupiditate, & in factis ei non inseruire. Quæ est autem ex nostra sententia continentia, non concupiscere: non vt quis concupiscens se fortiter gerat, sed vt etiam à concupiscendo se contineat. Non potest autem ea aliter accipi continē-

Luc. 6.

Matth. 25.

Prou. 19.

Psal. 14. Psal. 48.

Matth. 19.

Psal. 111.

Agg. 1. Luc. 12.

tia, nisi gratia Dei. Et ideo dixit: Petite, & dabitur vobis. Hanc gratiam Moses quoque accepit, qui indigo corpore erat indutus, vt quadraginta diebus neq; esuriret neque sitiret. Quemadmodum autem melius est sanum esse, quàm ægrotantem differere de sanitate: ita lucem esse, quam loqui de luce: & quæ est ex veritate continentia, ea quę docetur à Philosophis. Non enim vbi est lux, illic tenebræ. Vbi autem sola insidet cupiditas, etiamsi quiescat ab ea quæ per corpus fit operatione, at memoria quidem certè cum eo quod non est præsens congreditur. In summa autem & generaliter nobis procedat oratio de matrimonio, nutrimento, & aliis, vt nihil faciamus ex cupiditate, velimus autem ea sola quæ sunt necessaria. Non sumus enim filij cupiditatis, sed voluptatis: &, eum qui vxorem duxit pro liberorum procreatione, exercere oportet continentiā, vt ne suam quidem concupiscat vxorem, quam debet diligere, honesta & moderata voluntate operam dans liberis. Non enim carnis curam gerere ad concupiscētias didicimus: honestē autem tāquam in die Christo, & dominica lucida vitę institutione ac conuersatione ambulantes, non in comessationibus & ebrietatibus, non incubitibus & impudicitiis, nō in litibus & contētionibus. Verum enimuerò non oportet considerare continentiā in vno solùm genere, nempe in rebus venereis, sed etiam in quibuscunque aliis quæ luxuriosa concupiscit anima, non contenta necessariis, sed solicita de delitiis. Continentia est pecuniam despicere, voluptatem, possessionem, spectaculum magno & excelso animo contemnere, os continere, ratione quæ sunt mala vincere. Iam verò angeli quoque quidem cùm fuissent incōtinētes, victi cupiditate, huc è cœlo descenderunt. Valentinus autem in epistola ad Agathopodem: Cùm omnia, inquit, sustinuisset, erat cōtinēs, diuinitatem operabatur Iesus: edebat & bibebat propriè, non reddens cibos: tanta ei inerat vis continētiæ, vt etiam nutrimētum in eo non interierit, quoniā ipse nō habuit interitū. Nos ergo propter dilectionē in Dñm, & propter ipsum honestū, amplectimur cōtinētiā, templū spirit* sanctificātes. Honestū enim est, propter regnū cœlorū seipsum castrare ab omni cupiditate, & emūdare cōscientiā à mortuis operibus, ad seruiendū Deo viuēti. Qui aūt propter odiū aduersus carnem susceptū, à coniugali coniunctione, & eorum qui conueniunt ciborū participatione, liberari desiderāt, indocti sunt & impij, & absque ratione continentes, sicut aliæ gentes plurimæ. Brachmanes quidem certè neque animatum comedūt, neque vinum bibunt: sed aliqui quidē ex iis, quotidie sicut nos cibū capiūt: nonnulli autem ex iis tertio quoque die, vt ait Alexander Polyhistor in lib. de rebus Indicis: mortem autē contemnunt, & viuere nihili faciunt: credunt enim esse regenerationem: aliqui autem colunt Herculem & Panem. Qui autem ex Indis vocantur σεμνοί, hoc est, honesti ac venerandi, nudi totā vitam transigunt: ij veritatem exercent, & futura prædicunt, & colunt quandam pyramidem, sub qua existimant alicuius Dei ossa repolita. Neque verò Gymnosophistæ, nec qui dicuntur σεμνοί, id est, venerādi, vtūtur mulierib*, hoc eū præter naturā & iniquū esse existimāt: qua de causa seipsos castos conseruāt. Virgines aūt sunt etiā mulieres quæ diçūtur σεμναί, hoc est, venerandæ. Videntur aūt obseruare cœlestia, & per eorū significationem quędā futura prædicere. Quoniam autē qui introducunt in differentiam, paucas quasdam scripturas detorquentes, titillanti suæ voluptati ea suffragari existimant: quinetiā illam quoque, Peccatū enim vestri non do-

Matth. 7. Luc. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

minabitur: non estis enim sub lege, sed sub gratia: & A
Rom. 6. aliquas alias huiusmodi, quarum propter hæc non est
rationi consentaneum vt faciam mentionem: non
enim nauem instruo piraticam: agè paucis eorum ar-
gumentum perfringamus. Ipse enim egregius Apo-
stolus, prædictæ dictioni subiungens, intentati crimi-
nis afferet solutionem. Quid ergo peccabimus, quia
non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. adeò diui-
nè & propheticè cuestigio dissoluit artem voluptatis
sophisticam. Non intelligunt ergo, vt videtur, quòd
2. Cor. 5. omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi,
vt referat vnusquisque per corpus ea quæ fecit, siue
bonum, siue malum: vt quæ per corpus fecit aliquis
recipiat. Quare si qua est in Christo noua creatura, ea
ἀμαρτητικὴ. non est amplius peccatis dedita. Vetera præterierunt.
2. Cor. 6. Vitam antiquam exuimus: ecce enim noua facta sunt,
castitas ex fornicatione, & continentia ex incontinen-
tia, iustitia ex iniustitia. Quæ est enim participatio iu-
stitiæ & iniustitiæ? aut quæ luci cum tenebris socie-
1. Cor. 7. tas? quæ est autem conuentio Christo cum Belial?
quæ pars est fideli cum infideli? quæ est autem con-
sensio templo Dei cum idolis? Has ergo habentes pro-
missiones, mundemus nos ipsos ab omni inquinamen-
to carnis & spiritus, perficientes sanctitatem in timore
Dei. Qui autem Dei creaturæ resistunt per specio-
sam illam continentiam, illa quoque dicunt, quæ ad
Salomen dicta sunt, quorum prius meminimus: ha- C
bentur autem, vt existimo, in Euangelio secundum
Euāgelium secundum Ægyptios. Ægyptios. Aiunt enim ipsum dixisse Seruatorem:
Vem ad dissoluendum opera fœminæ: fœminæ qui-
dem, cupiditatis: opera autem generationem & inte-
rium. Quid ergo dixerint, Soluta est hæc administra-
tio? Non dixerint: manet enim mundus in eadem œ-
conomia. Sed non falsum dixit Dominus. Reuera
enim opera dissoluit cupiditatis, auaritiam, conten-
tionem, gloriæ cupiditatem, mulierum ipsanum amo-
rem, prædicatum, ingluuiam, luxum & profusionem,
& quæ sunt his similia. Horum autem ortus, est ani-
mæ interitus: siquidem delictis mortui efficimur. Ea
verò fœmina est intemperantia. Ortum autem & in- D
teritum, qui est in creatura, principaliter fieri necesse
est, vsque ad perfectam & omni ex parte obsolutam
distinctionem, & electionis restitutionem, per quam,
quæ etiam sunt modo permixtæ & confusæ substan-
tiæ, proprietati suæ restituuntur. Vnde merito cùm
de consummatione verbum significasset, ait Salome:
Quousque morientur homines? Hominem autem
vocat scriptura dupliciter: & eum qui apparet, & ani-
mam: & eum rursus qui seruatur, & eum qui non.
Mors autem animæ dicitur peccatum. Quare cautè
& considerate respondet Dominus: Quoadusque pe-
pererint mulieres, hoc est, quandiu operabuntur cu-
piditates. Et ideo quemadmodum per vnum homi- E
Rom. 5. nem peccatum ingressum est in mundum, per pecca-
tum quoque mors ad omnes homines peruasit, qua-
tenus omnes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam
vsque ad Mosen, inquit Apostolus: naturali autem
diuinæ œconomiæ necessitate, mors sequitur gene-
rationem: & corporis & animæ coniunctionem con-
sequitur eorum dissolutio. Si est autē propter doctri-
nam & agnitionem generatio, restitutionis autem est
dissolutio. Quomodo autem existimatur mulier causa
mortis, propterea quòd pariat: ita etiam dicetur dux
vitæ propter eandē causam. Iam quæ prior inchoauit
transgressionē vita est appellata, propter causam suc-
cessionis: & eorum qui generantur, tam iustorū, quàm
iniustorum, mater est, vnoquoque nostrûm seipsum
iustificāte, vel contrà inobedientē seipsum constituē-
te. Vnde non ego quidem arbitror Apostolū abhor-
rere vitam quæ est in carne, cùm dicit: Sed in omni fi-
Philip. 1. ducia, vt semper, nunc quoque Christus magnifica-
bitur in corpore meo, siue per vitam, siue per mortē.
Mihi enim viuere Christus, & mori lucrum. Si autem
viuere in carne est hoc quoque mihi fructus operis,
quid eligam nescio, & coarctor ex duobus, cupiens
resolui, & esse cum Christo: multò enim melius: ma-
nere autem in carne, est magis necessariū propter vos.
Per hæc enim, vt puto, apertè ostendit, exitus quidem
corporis perfectionem, esse in Deum dilectionem:
B eius autem præsentia in carne, ex grato animo profe-
ctam tolerātiam, propter eos qui opus habent vt salui
fiant. Quid verò, non etiam ea quæ deinceps sequun-
tur, ex iis quæ dicta sunt ad Salomen subiungūt ij, qui
quiduis potius quàm quæ est ex veritate Euāgelicam
regulam sunt secuti? Cùm ea enim dixisset, Rectè ergo
feci quæ non peperi: vtpote quòd non vt oportet as-
sumeretur generatio, excipit Dominus, dicens: Omni
herba vescere, ea autem quæ habet amaritudinem ne
vescaris. Per hæc enim significat, esse in nostra pote-
state, & non esse necessariam ex prohibitione præce-
pti, vel continentiam, vel etiam matrimoniū: & quòd
matrimonium creationi aliquid affert auxilij, præterea
C explicans. Nemo ergo peccatum existimet matrimo-
nium quòd est ex ratione seu per verbum, nisi existi-
mat esse amaram filiorum educationem: multis enim
contrà, carere liberis videtur esse molestissimū. Neq;
amara videatur alicui liberorum procreatio, à diuinis
abstrahens propter ea quæ ad vsum necessaria gerūtur
negocia. Hic autem non facilè ferēs vitam solitariam,
desiderat matrimonium: quādoquidem id quod cordi
est, cum temperātia est innoxium: & habet vnusquis-
que nostrûm potestatem eligendi an velit gignere fi-
lios. Considero autem quemadmodum aliqui qui-
dem qui prætextu matrimonij difficultatum ab eo ab-
stinuerunt, non conuenienter sanctæ cognitioni, ad
D inhumanitatem & odium hominum defluxerunt, & ἀπανθρω-
perit apud ipsos charitas. Aliqui autem qui legis con- πίαν.
cessioni acquiescētes sunt aligati, & titillanti sensuum
voluptate perfusi, fuerunt, vt ait Propheta, assimilati
iumentis. Quinam sunt autem illi duo & tres, qui cō- *Matth. 18.*
gregantur in nomine Domini, in quorum medio est
Dominus? an non virum & mulierem & filium tres
dicit, quoniam mulier cum viro per Deum coniungi-
tur? Sed si accinctus quis esse velit & expeditus, non
volens procreare liberos, propter eam quæ est in pro-
creandis liberis molestiam & occupationem, maneat,
inquit Apostolus, cælebs vt ego. Velle enim dicere ἄγαμον.
Dūm exponūt, cum pluribus quidem esse creatorem, *1. Cor. 7.*
E effectorem Deum generationis: cum vna autē, nempe
electo, Seruatorē, qui est alterius scilicet Dei, qui bon⁹
est, filiū. Hoc aūt non ita habet: sed est quidē etiā cum
iis qui honestè ac moderatè in matrimonio versāti sunt
& liberos susceperūt, Deus per filiū: est aūt etiam cum
eo qui rationi seu verbo conuenienter fuit continens λογικῶ-
idem Deus similiter. Fuerint aūt aliter quoq; tres qui-
dem, ira, cupiditas, & ratio: caro aūt & anima & spi-
ritus alia ratione. Fortè autem & vocationē & electio-
nem secundā, & tertium genus quod in primo honore
collocatur, tacitè significat trias quæ prius dicta est: cū
quibus est quæ omnia considerat Dei potestas, absq;
diuisione cadēs in diuisionē. Qui ergo animę quę sunt ἀμερῶς μὲ-
secundum naturā ita vt oportet vtitur operationibus, νη.

desiderat

συνεργάτ-
τοντι κτίσει
κατὰ λόγον.
διὰ τὸ σῶμα
Μεσοπο-
τάμιον.

desiderat quidem ea quæ sunt conuenientia, odio
autem habet ea quæ lædunt, sicut iubēt mandata. Be-
nedices enim, inquit, benedicenti, & maledices male-
dicenti. Quando autem hæc transiliens, iram scili-
cet & cupiditatem, creaturā reuera amauerit, propter
eum qui est Deus & effector omnium, is ex recta viuet
cognitione, non laborioso continentiæ habitu acqui-
sito per eam quæ est seruatori assimilationē, vnita co-
gnitione, fide, dilectione: vt qui finis iudicio vnus sit,
& verè spiritalis, quæ ex ira & cupiditate procedunt
cogitationes omnino non admittens, qui ad Domini
imaginem ab ipso artifice efficitur homo perfectus, di-
gnus iam qui frater à Domino nominetur, is simul est
amicus, & filius. Sic ergo duo & tres in eodem congre- B
gantur, nempe in homine cognitione prædito. Fuerit
autem multorum quoq; concordia ex tribus numera-
ta, cum quib⁹ est Dominus, vna Ecclesia, vnus homo,
genus vnum. An non cum vno quidē Iudæo erat Do-
minus legem ferens. Iam autem prophetans, & Hiere-
miam mittens Babylonem, quinetiam eos qui erant
ex gentibus vocās per prophetiam, congregauit duos
populos. Tertius autem est vnus, qui ex duobus crea-
tur in nouum hominē, quo inambulat & inhabitat in
ipsa ecclesia. Et lex simul & prophetæ, vnà cū Euan-
gelio, in nomine Christi congregātur in vnam cogni-
tionē. Qui ergo propter odiū vxorem non ducūt, vel
propter concupiscentiam carne indifferenter abutun- C
tur, non sunt in numero illorū qui seruantur, cum qui-
bus est Dominus. His sic ostensis, agèquæcunque scri-
pturæ aduersantur ijs Sophistis qui sunt ex hæresibus,
iam adducamus, declarantes regulā continentiæ quæ
rationi seu Verbo conuenienter obseruatur. Vnaquæ-
que autem hæresis scripturam habet quæ sibi conue-
nienter affertur. Qui autē intelligit, opportunè eligēs,
vtetur ad eos confutādos qui præter precepta decreta
constituunt. Atq; vt ab alto rem repetamus, lex quidē
sicut prius diximus, illud, non concupisces vxorē pro-
Matth. 5. ximi tui, prius exclamauit ante propinquam & coha-
rentem Domini vocē, quæ dicit ex sua ipsius persona:
Audiuistis legem præcipientē, Non mœchaberis. Ego D
autem dico, non cōcupisces. Quod enim vellet lex vi-
ros vti moderatè vxoribus, & propter solam liberorū
susceptionem, ex eo clarū est, quod prohibet quidem
eum qui non habet vxorem, statim cum captiua habe-
re consuetudinē. Quòd si semel desiderauerit, ei cùm
tonsa fuerit capillos, permittere vt lugeat triginta die-
bus. Si autem ne sic quidē emarcescat cupiditas, tunc
liberis operā dare, cùm quæ dominatur impulsio, pro-
bata sit præfinito, tempore consentanea rationi appe-
titio. Vnde nullum ex veteribus ex scriptura ostende-
ris, qui cum prægnante rem habuerit, sed postquam
gestauit vterum, & postquam editum fœtum à lacte
depulit, rursus à viris cognitas fuisse vxores. Iam hunc E
scopum & institutum inuenies seruantem Mosis pa-
trem, cùm triennium post Aaronem editum intermi-
sisset, genuisse Mosem. Et rursus Leuitica tribus ser-
uans hanc naturæ legem à Deo traditam, aliis numero
minor ingressa est in terram promissam. Non enim fa-
cilè multiplicatur genus, cùm viri quidem seminēt qui
γαμαξιχαι legitimum ineunt matrimonium, expectāt autem non
solùm vteri gestationem, sed etiam à lacte depulsio-
nem. Vnde meritò Moses quoque Iudæos paulatim
prouehens ad continentiam, cùm tribus diebus dein-
ceps consequētibus à venerea voluptate abstinuissent
Leuit. 16. iussit audire verba Dei. Nos ergo Dei templa sumus,
2. Cor. 6. sicut dixit Propheta: Inhabitabo in eis, & inambula-
bo, & ero eorum Deus, & ipsi erunt meus populus: si *Esai. 52.*
ex præceptis vitam instituamus, siue vnusquisque no- *2. Cor. 6.*
strum, siue tota simul ecclesia. Quare egredimini è
medio ipsorum, & separamini dicit Dominus, & im-
mundum ne tangatis, & ego vos suscipiam, & ero vo-
bis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit
Dominus omnipotēs. Non ab iis qui vxores duxerūt,
vt aiunt, sed à gentibus quæ adhuc viuebant in for-
nicatione, præterea autem à prius quoque dictis hæresi-
bus, vt immundis, & impiis, propheticè nos iubet se- *2. Cor. 7.*
parari. Vnde etiam Paulus quoque verba dirigens ad
eos, qui erant iis qui dicti sunt similes: Has ergo pro-
missiones habete, inquit, dilecti: mūdemus corda no- *2 Cor. 11.*
B stre ab omni inquinamēto carnis & spiritus, perficiē-
tes sanctitatē in timore Dei. Zelo enim vos zelo Dei:
despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere
Christo. Ecclesia autē alij non iungitur matrimonio,
sponsum possidens. Sed vnusquisque nostrum habet,
si velit, potestatem ducendi legitimam vxorem, in pri-
mis, inquam, nuptiis. Vereor autem ne sicut serpens
seduxit Euam in astutia, corrumpantur sensus vestri à
simplicitate quæ est in Christo, piè admodum & do- *1. Pet. 2.*
ctoris instar dixit Apostolus. Quocirca admirabilis
quoque Petrus, Charissimi, inquit, obsecro vos tan-
quam aduenas & peregrinos, abstinete vos à carnali-
bus desideriis, quæ militāt aduersus animam, conuer-
sationem vestram inter gentes habentes bonam: quo-
niam sic est voluntas Dei, vt bene facientes obmutes-
cere faciatis imprudentium hominum * ignorantiam, ἀγνοιαν
quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitię li- habet Grę-
bertatem, sed vt serui Dei. Similiter etiam scribit Pau- cū Clemen-
lus in epistola ad Romanos: Qui mortui sumus pecca- tis.
to, quomodo adhuc viuemus in ipso? Quoniam vetus *Rom. 6.*
homo noster simul est crucifixus, vt destruatur corpus
peccati, vsque ad illud: Neque exhibete membra
vestra arma iniustitiæ peccato. Atque adeò cùm in
hunc locum deuenerim, videor mihi non esse innota-
tum prætermissurus, quòd eundem Deum per legem
& Prophetas & Euangelium prædicet Apostolus.
Illud enim, Non concupisces, quod scriptum est in *Rom. 7.*
Euangelio, legi attribuit in Epistola ad Romanos,
sciens esse vnū eum qui prædicauit per legem & Pro-
phetas, & patrem, qui per ipsum est annunciatus. Di-
cit enim, Quid dicemus? Lex est ne peccatum? Absit,
Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Concu-
piscentiam enim non cognouissem, nisi lex diceret,
Non concupisces. etiamsi ij qui sunt diuersæ senten-
tię, repugnantes, existimant Paulum verba sua dirigē-
tem aduersus Creatorem, dixisse ea quæ deinceps se-
quuntur: Noui enim quòd non habitat in me, hoc est,
in carne mea, bonum. Sed legant ea quæ prius dicta
sunt, & ea quæ consequuntur. Prius enim dixit, sed
inhabitans in me peccatum: propter quod consenta-
neum erat dicere illud: Non habitat in carne mea bo-
num. Consequenter subiunxit: Si autem quod nolo,
hoc ego facio, non vtique ego id operor, sed quod
inhabitat in me peccatum: quod repugnans, inquit,
legi Dei & legi mentis meæ, captiuat me in lege pec-
cati quæ est in mēbris meis. Miser ego homo quis me
liberabit de corpore mortis huius? Et rursus (nunquā
enim quouis modo iuuando defatigatur) non veretur ἐκλύεσθαι.
veluti cōcludere. Lex enim spirit⁹ liberauit me à lege
peccati & mortis: quoniā per filium Deus condemna-
uit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleatur in
nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed se-
cundum spiritum. Præter hæc adhuc declarans ea quæ

prius dicta sunt, exclamat: Corpus quidem mortuum propter peccatum: significans id non esse templum, sed animæ sepulchrum. Quando enim sanctificatum fuerit Deo, spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis. Qui viuificabit etiam mortalia vestra corpora, per eius spiritum qui habitat in nobis. Rursus itaque voluptarios increpans, illa adiicit: Prudentia enim carnis, mors: quoniâ qui ex carne viuunt, ea quæ sunt carnis cogitant: & prudentia carnis est cum Deo gerere inimicitias: legi enim Dei non subiicitur. Qui autem sunt in carne, non vt quidam decernunt, Deo placere non possunt, sed vt prius diximus. Deinde vt eos distinguat, dicit ecclesiæ: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Si autem Christus in vobis, corpus quidem est mortuum per peccatum, spiritus autem viuus per iustitiam. Debitores itaque sumus fratres, non carni, vt secundũ carnem viuamus. Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri: si verò spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Et aduersus nobilitatem & aduersus libertatem, quæ execrabiliter ab iis qui sunt diuersæ sententiæ introducitur, qui propter libidinem & intemperantiam gloriantur, subiungit dicens: Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater: hoc est, ad hoc accepimus, vt cognoscamus eum quem oramus, qui est verè pater, qui eorum quæ sunt solus est pater, qui ad salutem erudit & castigat vt pater, & timorem minatur. Quod autem ex consensu ad tempus orationi vacat coniugium, doctrina est continentiæ. Adiecit enim illud quidem, ex consensu, ne quis dissolueret matrimonium. Ad tempus autem, ne ex necessitate exercens continentiam is qui vxorem duxerit, aliquando labatur in peccatum, vt qui in id incidat vt suo quidem coniugio pareat, alienum autem concupiscat. Qua ratione eum etiam qui se turpiter & indecore gerere existimat, quòd virginem alat, rectè eam dicit esse nuptum daturum. Propositum autem vniuscuiusque, tam eius qui seipsum castrauit, hoc est, qui castitatem delegit, & qui rursus propter liberorum procreationem seipsum coniunxit matrimonio, debet perseuerare, non cedens & acquiescens ei quod est minus ac inferius. Si enim vitæ suæ aliquid incrementi poterit adiicere, ipse sibi in Deo maiorem acquiret dignitatem, vt qui pure simul & considerate fuerit continens. Si autem eam quam elegit regulam superauerit, in maiorem deinde ad spem gloriam recidet. Habet enim sicut castitas, ita etiam matrimonium propria munera & ministeria, quæ ad Dominum pertinent, filiorũ, inquam, curam gerere & vxoris. Quod enim honestè cauiatur is qui est in matrimonio perfectus, est coniugij necessitudo, vt qui omnium curam ac prouidentiam in domo communi ostenderit. Iam episcopos, inquit, oportet constitui, qui ex domo propria toti quoque ecclesiæ præesse sint meditati. Vnusquisque ergo in quo vocatus est opere ministerium peragat, vt liber in Christo fiat. Et rursus de lege disserens, vtens allegoria: Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi, & quæ sequuntur. Et rursus: Mulier est alligata, quandiu viuit vir eius: sin autem mortuus fuerit, liberata est vt nubat, modò in Domino. Beata est autem si sic permanserit, mea quidé sententia. Sed in priore quidé particula: Mortificati estis, inquit, legi, non matrimonio, vt efficiamini vos alteri, qui excitatus est ex mortuis, sponsa & ecclesia, quam castam esse oportet, & ab iis quæ sunt intus cogitationibus, quæ sunt contrariæ veritati, & ab iis qui tentant extrinsecus, hoc est, ab iis qui sectantur hæreses, & persuadent vobis fornicari ab vno viro, nempe omniporenti Deo: ne sicut serpens decepit Euam, quæ vita dicitur, nos quoque inducti à callidis hæresum illecebris, transgrediamur mandata. Secunda autem particula statuit monogamiam. Non enim, vt quidem existimarunt, mulieris cum viro alligationem, carnis cum interitu connexionem, significari putandum est. Impiorum enim hominum, qui matrimonij inuentionem diabolo apertè tribuunt, reprehendit, & in periculum venit Legislator ne incessatur maledictis. Tatianum arbitror Syrum talia audere dogmata decernere. His verbis quidem certè scribit in libro de Perfectione secundum seruatorem: Consensum quidem coniungit orationi: communio autem seu coniunctio, interitus soluit interpellationem. Admodum certè circumspectè arcet per concessionem. Nam cùm rursus permisit simul conuenire propter Satanam & intemperantiam, pronunciauit eum qui est pariturus, seruiturum duobus Dominis: per consensum quidem, Deo: per dissentionem autem, intemperantiæ & fornicationi & diabolo. Hæc autem dicit, Apostolum exponens. Sophisticè autem eludit veritatem, per verum falsum confirmans: intemperantiam enim & fornicationem, diabolica vitia & affectiones nos quoque confitemur. Moderati autem matrimonij intercedit consensio, & ad precationem continenter deducens, & ad procreandos liberos cum honestate concilians. Cognitio quidem certè à scriptura dictum est tempus liberorum procreationis, cùm dixit: Cognouit autem Adam Euam vxorem suam, & concepit, & peperit filium, & nominauit nomen eius Seth: suscitauit enim mihi Deus aliud semen pro Abel. Vides quem nam maledictis incessant, qui honestam ac moderatam incessunt seminationem, & diabolo attribuunt generationem. Non enim Deum absolutè dixit, qui articuli adiectione, nempe τὸν. dicens, significauit eum qui est omnipotens. Quod ab Apostolo autem subiungitur: Et rursus, simul conuenire propter Satanam, illud prius rescindit, ne vnquam ad alias declinent cupiditates. Non enim perfectè repellit naturæ appetitiones, qui à verecundia motus fit ad tempus consensus, per quem rursus inducit coniugationem matrimonij, non ad intemperantiam & fornicationem & opus diaboli, sed ne subiungetur intemperantiæ, fornicationi & diabolo. Separat autem veterem quoque hominem & nouum Tatianus, sed non vt nos dicimus. Veterẽ quidem virum, legem: nouum aũt, Euangeliũ, ei assentimur, nos quoque dicentes, sed non eo modo quo vult ille, dissoluens legem vt alterius Dei. Sed idem vir & Dñs vetera renouãs, non amplius cõcedit polygamiã. Tũc enim id exigebat Deus, quãdo oportebat augeri & multiplicari. Monogamiam autem introducit propter liberorum procreationem, & domus curam gerendam, ad quam data est mulier adiutrix. & si cui Apostolus propter intemperantiam & vstionem, ex venia secundũ concedit matrimonium: nam hic quoque non peccat quidem ex testamento: non est enim à lege prohibitus: non implet autem summam illã vitæ perfectionem quæ agitur ex Euangelio. Gloriam aũt sibi

Deest aliquid. 1. Cor. 7.

1. Tim. 3. Rom. 7.

sibi acquirit cælestẽ, qui se apud manserit, eam quæ est morte dissoluta impollutam seruans coniunctionem, & grato ac lubente animo paret œconomiæ, per quam effectum est vt diuelli non possit à Domini ministerio. Sed nec eum qui ex coniugali surgit cubili, similiter vt olim, tingi nunc quoque iubet diuina per Dominum prouidentia: non enim necessariò à liberorum abducit procreatione, qui credentes per vnum baptismum, ad consuetudinem omni ex parte perfectam abluit Dominus, qui etiam multa Mosis baptismata per vnum comprehendit baptismum. Olim itaq; lex, per carnalem generationem, nostram prædicens regenerationem, propter generantem seminis facultatem abhibebat baptismum, non abhorrens hominis generationem. Quod enim apparet homo generatus, hoc potest seminis deiectio. Non sunt ergo multi coitus genitales, sed matricis susceptio profitetur generationem, in naturæ officina semine formato in fœtum. Quomodo autem vetus quidem est solum matrimonium & legis inuentum, alienum autem est quod est ex Domino matrimonium, cùm idem Deus seruetur à nobis? Non enim quod Deus coniunxit, homo iurè dissoluerit. Multò autem magis quæ iussit Pater, seruabit quoque filius. Si autem idem simul est & legislator & Euangelista, nunquam ipse secum pugnat. Viuit enim lex cùm sit spiritalis, & intelligatur ex cognitione. Nos autem mortui sumus legi per corpus Christi, vt gigneremur alteri qui resurrexit ex mortuis, qui prædictus fuit à lege, vt Deo fructificaremus. Quare lex quidem est sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Mortui ergo sumus legi, hoc est, peccato quod à lege significatur: quod ostendit, non autem generat lex, per iussionem eorum quæ sunt facienda, & prohibitionem eorum quę non facienda: reprehendens subiectum peccatum vt appareat peccatum. Si autem peccatum est matrimonium quod est ex lege, nescio quomodo quis dicet se Deum nosse, dicens Dei iussum esse peccatum. Quod si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christũ & ecclesiam ducit Apostolus. Quemadmodum quod ex carne generatur, caro est: ita quod ex spiritu, spiritus, non solùm in pariendo, sed etiam in discendo. Iam sancti sunt filij, Deo gratæ oblectationes verborum Dominicorum, quæ despondent animam. Sunt ergo separata fornicatio & matrimonium, quoniam à Deo longè abest diabolus. Et vos ergo mortui estis legi per corpus Christi, vt vos gigneremini alteri, qui surrexit à mortuis. Simul autem proximè exauditur, si fuerimus obedictes: quandoquidem etiam ex veritate legis, eidem Domino obedimus qui præcipit eminus. Nunquid autem de eiusmodi hominibus meritò apertè dicit spiritus? In posterioribus temporibus deficient quidem à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, & prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad participationem cum gratiarum actione, fidelibus, & qui agnouerunt veritatem, quòd omnis creatura Dei bona est, & nihil est reiiciendum quod sumitur cum gratiarũ actione. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Necessariò ergo non est prohibendum iungi matrimonio, neque carnibus vesci, aut vinum bibere. Scriptum est enim: Bonum est carnem non comedere, nec vinum bibere, si comedat per offendiculum. Et: Bonum est manere sicut ego: sed & qui vtitur, cum gratiarum actione, & qui rursus non vtitur, ipse quoq; cùm gratiarum actione, & cum moderata ac temperanti viuat perceptione, rationi conueniẽter. Et vt in summa dicam, omnes Apostoli epistolæ, quæ moderationẽ docent & continentiam, cùm & de matrimonio, & de liberorum procreatione, & de domus administratione innumerabilia præcepta contineant, nusquam honestum moderatumque matrimonium prohibuerũt aut abrogarunt, sed legis cum Euãgelio seruantes conuenientiam, vtrumq; admittunt: & eum, qui Deo agendo gratias, moderatè vtitur matrimonio: & eum qui, vt vult Dominus, viuit in castitate, quemadmodum vocatus est vnusquisque inoffensè & perfectè eligens. Et erat terra Iacob laudata supra omnem terrã, inquit Propheta, ipse vas spiritus gloria afficiens. Insectatur autem aliquis generationem, in eam dicens interitum cadere eamque perire: & vim affert ac detorquet aliquis, dicens de filiorum procreatione dixisse seruatorem: Non oportere in terra thesauros recondere, vbi tinea & ærugo demolitur: nec erubescit his addere ea quæ dicit Propheta: Omnes vos sicut vestimentum veterascetis, & tinea vos exedet. Sed neque nos contradicimus scripturæ, in nostra corpora cadere interitum, eáque esse fluxa. Fortasse autem iis cum quibus differuit, vtpote peccatoribus, prædicit interitũ. Seruator autem non dixit de liberorum procreatione, sed ad impertiẽdum ac communicandum eos adhortans, qui solùm opibus abundare, egentibus autem nolunt opem ferre. Quamobrem dicit: Operamini non cibũ qui perit, sed eum qui manet in vitam æternam. Similiter autem afferunt etiam illud dictum de resurrectione mortuorum: Filij illius sæculi nec nubunt nec nubuntur. Sed hanc interrogationem & eos qui interrogant, si quis ruminauerit, inueniet Dominum non reprobare matrimonium, sed remedium afferre expectationi carnalis cupiditatis in resurrectione. Illud autem, filij huius sæculi, non dixit ad distinctionem alicuius alius sæculi, sed perinde ac si diceret: Qui in hoc nati sunt sæculo, cùm propter generationem sint filij, & gignunt & gignuntur: quoniam non absque generatione hanc quis vitam prætergredietur. Sed hæc generatio similem suscipiens interitum, non amplius expectat eum qui ab hac vita est separatus. Vnus est ergo pater noster qui est in cælis. Sed is ipse quoque pater est omnium per creationem. Ne vocaueritis ergo, inquit, vobis patrem super terram. Quasi diceret: Ne existimetis eum qui carnali vos seuit satu, authorem & causam vestræ essentiæ, sed adiuuantem causam generationis, vel ministrũ potius. Sic ergo nos rursus conuersos vult effici vt pueros, eum qui verè pater est agnoscentes, vt qui simus regenerati per aquam, cùm hæc sit alia satio in creatione. At, inquit, qui est cœlebs curat q ræ sunt Domini: qui autẽ duxit vxorem, quomodo placebit vxori. Quid verò, an non licet etiam eis qui ex Deo placẽt vxori, Deo gratias agere? An non permittitur etiam ei qui vxorem duxit, vnà cum coniugio, etiam esse solicitũ de iis quæ sunt Dñi? Sed quemadmodum quæ non nuplit solicita est de iis quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu: ita etiã quæ nupsit, & de iis quæ sunt mariti, & de iis quæ sunt Domini, & in Dño solicita, vt sit sancta & corpore & spiritu. Ambæ enim sunt sanctæ in Domino: hæc quidem vt vxor, illa verò vt virgo. Ad eos autem pudore afficiendos & reprimendos qui sunt procliues ad secundas nuptias, aptè Apostolus alto quodam tono eloquitur. Iam, inquit, omne peccatum est extra cor-

δικαιοῦται.

Rom. 7. δικαιοῦται.

τῷ ὑπὸ ἄλλον γενέσθαι.

1. Tim. 4. πλάνοις. Planis deceptoribus.

Rom. 14. 1. Cor. 7.

1. Cor. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pus: qui autem fornicatur, in propriũ corpus peccat. A
Si quis autem matrimonium audet dicere fornicationem, rursus legem & Dominum infectans, maledictis impetit. Quemadmodum enim auaritia & plura habendi cupiditas dicitur fornicatio, vt quæ aduersetur sufficientiæ: & vt idololatria est ex vno in multos Dei attributio: ita fornicatio est ab vno matrimonio ad plura prolapsio. Tribus enim modis, vt diximus, fornicatio & adulterium sumitur apud Apostolũ. De his dicit Propheta: Peccatis vestris venundati estis. Et rursus: Pollutus es in terra aliena: coniunctionem sceleratam existimans, quæ cum alieno corpore facta est, & non cum eo quod datur in coniugio ad liberorum procreationem. Vnde etiam Apostolus: Volo, inquit, B iuniores nubere, filios procreare, domui præesse, nullã dare occasionẽ aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam diuerterunt post Satanam. Iam verò vnius quoque vxoris virum vtique admittit, seu sit presbyter, seu diaconus, seu laicus, vtens matrimonio citra reprehensionem. Seruabitur autem per filiorum procreationem. Et rursus Seruator dicens Iudæos generationem prauam & adulteram, docet eos legem non cognouisse, vt lex vult: sed seniorum traditionem, & hominum præcepta sequentes, adulterare legem non vt quæ data sit vir & dominus eorum virginitatis. Fortasse autem eos quoque nouit alienis mãcipatos cupiditatibus propter quas assiduè quoque seruientes peccatis, vendebãtur alienigenis. Nam apud Iudæos non erant admissæ communes mulieres: quinetiam prohibitum erat adulteriũ. Qui autem dicit, Vxorem duxi, non possum venire ad diuinam cœnã, est quidem exemplum ad eos arguendos, qui propter voluptates abstinent à diuino mãdato: nam hac ratione nec qui iusti fuere ante aduentum, nec qui post aduentum vxores duxerunt, seruabuntur, etiam si sint Apostoli. Quòd si illud attulerint, quod Propheta quoque dicit: Inueteraui inter omnes inimicos meos, inimicos peccata audiant. Vnum quoddam autem est peccatum, non matrimonium, sed fornicatio. Non sit quoque dicant peccatum generationem, & creatorem generationis. D Talibus argumentis vtitur quoque Iulius Cassianus, qui fuit princeps visionis seu phãtasiæ. In opere certè de Continentia, vel de Castitate, his verbis dicit: Nec dicat aliquis quòd quoniam tales habemus partes, vt sic sit quidem figurata fœmina, sic verò masculus: illa quidem ad suscipiendum, hic verò ad seminandum, concessam esse à Deo consuetudinem. Si enim à Deo, ad quem tendimus, esset hæc constitutio, non beatos dixisset esse eunuchos, neq; Prophieta dixisset eos non esse arborem infrugiferam: transferens ab arbore ad hominem qui sua sponte & ex instituto se castrat tali cogitatione. Et pro impia opinione adhuc decertãs, subiungit: Quomodo autem non iurè quis reprehenderit E Seruatorem, si nos transformauit, & ab errore liberauit, & à coniunctione partium & additamentorum & pudendorum? in hoc eadem decernens cum Tatiano: hic autem prodiit ex schola Valentini. Propterea dicit Cassianus: Cùm interrogaret Salome, quando cognoscentur ea de quibus interrogabat, ait Dñs: Quando pudoris indumentum conculcaueritis, & quando duo facta fuerint vnum, & masculum cum fœmina, nec masculum nec fœmininum. Primùm quidem in nobis traditis quatuor Euãgeliis, nõ habemus hoc dictũ, sed in eo quod est secundũ Ægyptios. Deinde mihi videtur ignorare, iram quidem masculam appetitionem, fœminam verò significare cupiditatẽ: quæ cum operata fuerint, pœnitentia & pudor consequitur. Cùm quis ergo neque iræ neque cupiditati obsequens, quæ quidem & ex cõsuetudine & ex mala aucta educatione, obumbrant & contegunt rationem, sed quæ ex iis proficiscitur exuens caliginem, & pudore affectus ex pœnitentia spiritum & animam vnierit in obedientia rationis: tunc, vt ait Paulus, non inest in nobis nec masculus nec fœmina. Recedans enim anima ab ea figura qua discernitur masculus & fœmina, traducitur ad vnionem, cùm neutrum sit. Existimat autem hic vir præclarus plus quàm par sit Platonicè, animam quæ est ab initio diuina, cupiditate effœminatam, huc venire ad generationem & interitum. Iam verò vel inuitum cogit Paulum dicere, generationem ex errore constare, cum dicit: Vereor autem ne sicut serpens 2. Cor. 11. Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. Sed certum est Dominum quoque venisse ad ea quæ aberrauerant. Aberrauerant autem non ab alto repetita origine, in ea quæ hic est generatione: est enim generatio creatura omnipotentis, qui nunquam ex melioribus ad deteriora deduxerit animam: sed ad eos qui sensibus seu cogitationibus aberrauerant, ad nos inquam venit Seruator: quæ quidem ex nostra in præceptis inobedictia corrupta sunt, dum nimis auidè voluptatẽ persequeremur, cùm vtiq; protoplastus noster tẽpus præuenisset, & non in tempore matrimonij gratiam appetiisset, & aberrasset: C quoniam quicunque aspicit mulierem, ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo, vt qui voluntatis tempus non expectauerit. Is ipse ergo erat Dominus, qui tunc quoque damnabat cupiditatem quæ præuenit matrimonium. Cùm ergo dixit Apo- Ephes. 4.
stolus, Induite nouum hominem qui secundũ Deum creatur, nobis dicit, qui ab omnipotentis voluntate effícti sumus, sicut sumus effícti. Veterem autem dixit, non respiciens ad generationem & regenerationem, sed ad vitam quæ est in inobedientia, & obedientia. Pelliceas autem tunicas existimat Cassianus esse corpora: de quibus postea & eum, & qui idem cum eo sentiunt aberrasse ostendemus, cùm de ortu hominis, iis consequenter quæ prius dicenda sunt, aggredimur expositionem. Quoniam, inquit, qui à terrenis reguntur & generant & generantur: nostra autem habitatio est in cœlo, ex quo etiam Saluatorem expectamus. Rectè ergo nos hæc quoque dicta esse scimus, quoniam vt hospites & aduenæ peregrinantes debemus vitam instituere: qui vxorem habent, vt non habentes: qui possident, vt non possidentes. Qui liberos procreant, vt mortales gignentes, vt relicturi possessiones, vt etiam sine vxore victuri, si opus sit: non cum affectione possessione vtentes, sed cùm gratiarum actione, & magna quædam ac præclara animo agitantes. Et rursus cùm dicit: 1. Cor. 7.
Bonum est homini vxorem non tangere, sed propter fornicationes vnusquisque suam vxorem habeat: id veluti exponens rursus dicit, Ne vos tentet Satanas. Non enim iis qui continenter vtuntur marrimonio propter solam liberorum procreationem, dicit, Propter intemperantiam: sed iis qui etiam finem liberorum procreationis cupiunt transilire: ne cùm nimium annuerit noster aduersarius, excitet appetitionem ad alienas voluptates. Fortasse autem quoniam iis qui iustè viuunt resistit propter æmulationem, & aduersus eos contendit, volens eos ad suos ordines traducere, per laboriosam continentiam, eis vult præbere occasionem.

Meritò

1. Tim. 5.
1. Tim. 3.
1. Tim. 2.
Matth. 12.
Luc. 14.
τῶν δοκάντων. hoc est sectę Docitarũ, qui dicebãt Dominum corpus sumpsisse phantasticum.

Meritò ergo dicit, Melius est matrimonio iungi quàm A
vri, vt vir reddat debitum vxori, & vxor viro, & ne
frustrentur inuicem hoc diuino ad generationem dato auxilio. Qui autem, inquiunt, non oderit patrem, Luc. 14. Exod. 20.
vel matrem, vel vxorem, vel filios, nõ poterit meus esse discipulus. Non iubet odisse genus: Honora enim, inquit, patrem & matrem, vt tibi bene sit: sed ne abducaris, inquit, ab ea ratione alienis appetitionibus: sed neque cum ciuilibus moribus coniungaris. Domus enim constat ex genere, ciuitates autem ex domibus, 1. Cor. 7.
quemadmodum Paulus quoque eos qui occupantur in matrimonio, mundo dixit placere. Rursus dicit Dominus: Qui vxorem duxit, ne expellat: & qui non B
duxit, ne ducat. Qui ex proposito castitatis, professus est vxorem non ducere, maneat cœlebs. Vtrisque ergo idem Dominus per prophetam Esaiam cõuenientes dat promissiones, sic dicens: Ne dicat Eunuchus, Esa. 56.
sum lignum aridum. Hæc autem dicit Dominus eunuchis: Si custodieritis sabbata mea, & feceritis quæcunque præcipio, dabo vobis locum meliorem filijs & filiabus. Non sola enim iustificat castitas, sed nec sabbatum eunuchi, nisi fecerit mandata. Infert autem ijs qui vxorem duxerunt, & dixit: Electi mei non laborabunt in vanum, neque procreabunt filios in execrationem, quia semen est benedictũ à Domino. Ei autem qui verbo seu rationi conuenienter filios procreauit C
& educauit & eruditit in Domino, sicut etiam ei qui gennit per veram catechesim & institutionẽ, merces quædam est proposita, sicut etiam electo semini. Alij autem execrationem accipiunt liberorum procreationem, & non intelligunt aduersas illos ipsos dicere scripturam. Qui enim sunt reuera electi Domini, non dogmata decernunt, nec filios progignunt qui sunt ad execrationem, vt hæreses. Eunuchus ergo non qui per vim excisas habet partes, sed nec qui cœlebs est, dictus est, sed qui non gignit. Veritatis lignum hic prius erat aridum: si autem verbo obedierit, & sabbata custodierit per abstinentiam à peccatis, & fecerit mandata, erit honorabilior ijs qui absque recta vitæ institu- Isaiæ. 13. D
tione solo verbo eruditurtur. Filioli, modicum adhuc sum vobiscũ, inquit magister. Quare Paulus quoque scribens ad Galatas, dicit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Si enim decies mille pedagogos, inquit, habeatis in Chri- Galat. 4.
sto, sed nõ multos patres. In Christo enim per Euangelium ego vos genui. Propterea non ingredietur eunuchus in ecclesiam Dei, qui est sterilis, & non fert fructum, nec vitæ institutione, nec sermone. Sed qui se quidem castrarũt ab omni peccato propter regnum cælorũ, ij sunt beati qui à mundo iciunant. Execranda autem dies in qua natus sum, & non sit optanda, in- Hieremi. 20
quit Hieremias: non absolutè execrandam dicens generationem, sed populi peccata ægreferens & inobe- E
dientiam. Subiungit itaque: Cur enim natus sum vt viderem labores & dolores, & in perpetuo probro fuerunt dies mei? Iam omnes qui prædicabant veritatem, propter eorum qui audiebant inobedientiã, quærebantur ad pœnam, & veniebant in periculum. Cur enim non fuit vterus matris meæ sepulchrum, ne viderem afflictionem Iacob, & laborem generis Israël? ait Esdras propheta. Nullus est à sorde mundus, ait Iob. 25.
Iob, nec si sit quidem vna dies vitæ eius. Dicant ergo nobis, vbi fornicatus est infans natus? vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus? Restat ergo eis, vt videtur, consequenter, vt dicat ma-

lam esse generationem, non solum eam quæ est corporis, sed etiam quæ est animæ, propter quam etiam corpus. Ea quando dixit Dauid, in peccatis conceptus Psal. 50.
sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea: dicit Prophetice quidem matrem Euam, sed Eua fuit mater viuentium: & si in peccatis fuit conceptus, sed non ipse in peccato, neque verò ipse peccatum. Si autem quicunque etiam à peccato ad fidem conuertitur, à peccatoris consuetudine tanquam à matre conuertitur ad vitam, feret mihi testimonium vnus ex duodecim prophetis, qui dixit: Videam primogenita pro impietate fructum ventris mei, pro peccatis animæ meæ. Non accuset eum qui dixit, Crescite & multiplicamini: sed primas impulsiones & motus ex generatione, per quos Deum non cognoscimus, dicit impietates. Si quis autem ea ratione dicit malam generationem, illa etiam ratione dicat bonam, quatenus in ipso veritatem cognoscimus. Abluamini iustè, & ne peccetis. Ignorationem.n. Dei quidam habent, videlicet qui peccant. Quoniam nobis est colluctatio non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia. Possunt autem tentare principes tenebrarum huius mundi, & ideo datur venia. Et ideo Paulus quoque: Corpus meum, inquit, castigo, & in seruitutem redigo. Quoniam qui certat, in omnibus abstinet, 1. Cor. 9.
hoc est, est ad omnia continens, non ab omnibus abstinens, sed continenter vtens ijs quæ vtenda iudicauit: illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant: nos autem vt incorruptibilem, in lucta vincentes, non autem sine puluere coronam accipientes. Iam non- οὐκ πᾶσιν τῶν κακῶν ἀπέστη. non omnibus malis desistit.
nulli quoque præferunt viduam virgini incontineti, vt quæ, quam experta est voluptatem, magno & excelso animo contempserit. Sin autem malum est generatio, in malo dicant fuisse Dominum qui fuit particeps generationis, in malo virginem quæ genuit. Hei mihi quot & quanta mala: Dei voluntatem maledictis incessunt, & mysterium creationis, dum inuehuntur in generationem. Et ideo visio seu phantasia Cassiano, ideo etiam Marcioni & Valentino quoque corpus animale: quoniam homo, inquiunt, assimilatus est iumentis, veniens ad coitum. Sed quando aliena inire cubilia, vera insania percitus, voluerit, tunc reuera qui talis est efferatur. Et qui in fœminas furentes facti sunt, vnusquisque hinniebat ab vxorem proximi sui. Et si cùm ex brutis animantibus insidiosi consilij rationem cepissent serpes, & persuasissent, dicat Adam assensum esse cũ Eua cõiunctioni, nempe quòd hac natura aliàs vsi non essent Protoplasti, vt nonnulli existimant: rursus maledictis incessitur creatio, vt quæ rationis expertium animantium natura homines fecerit imbecilliores, quas consecuti sunt qui à Deo primi formati fuere. Sin autem natura quidem eos sicut bruta deduxit ad filiorum procreationem: morti autẽ sunt citius quàm oportuit, fraude inducti cũ adhuc essent iuuenes, iustũ quidem est Dei iudicium in eos qui nõ expectarunt voluntatẽ: sancta est autem generatio, per quam mundus constitit, per quã essentiæ, per quam naturę, per quam Angeli, per quam potestates, per quam animæ, per quam præcepta, per quam lex, per quam Euangelium, per quam Dei cognitio. Et omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni: & fœnum Esa. 40.
quidem exiccatur, flos autem decidit, sed verbũ Domini manet, quod vnxit animã & vnijt spiritui. Quomodo autem quæ est in Ecclesia apud nos œconomia accepisset finem absque corpore, cùm etiam ipse

autem dicti sunt hæretici qui dicebãt Christũ habuisse corpus phantasticum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui est caput ecclesiæ, in carne quidé informis & specie carens transijt, docens nos respicere ad id quod est diuinæ causæ informe & incorporeũ? Arbor enim vitæ, inquit Propheta, est in bono desiderio, docens bona & munda desideria quæ sunt in Domino viuenti. Iam verò volunt viri cum vxore in matrimonio consuetudinem, quæ dicta est cognitio, esse peccatũ: eam enim significari ex esu ligni boni & mali, per significationem huius vocabuli Cognouit, significantem mandati transgressionem. Si autẽ hoc ita est, veritatis quoque cognitio, est esus ligni vitæ. Potest ergo honestũ ac moderatum matrimonium illius quoque ligni esse particeps. Nobis autẽ prius dictũ est, quòd licet bene & malè vti matrimonio. Et hoc est lignum cognitionis, si non transgrediamur leges matrimonij. Quid verò, num Seruator noster, sicut animam, ita etiam corpus curauit ab affectionibus? Neque verò si esset caro inimica animæ, inimicã aduersus ipsam munijsset, per sanitatem * instruens. Hoc autem dico, fratres, quòd caro & sanguis regnũ Dei non possunt possidere, neque corruptio possidet incorruptionẽ. Peccatũ enim cùm sit corruptio, non potest habere societatem cum incorruptione, quæ est iustitia. Adeò stulti, inquit, estis, cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummamini. Iustitiam ergo & salutaris harmoniam, quæ est veneranda firmáque ac stabilis, alij quidem, vt ostendimus, nimium intenderũt, blasphemè ac maledicè cum quauis impietate suscipientes continentiam, cùm liceret ex sana regula castitatem eligere cum pietate, gratias quidem agendo propter datam gratiam, non habendo autem odio creaturam, neque eos aspernando qui iuncti sunt matrimonio. Est enim creatus mũdus, creata est etiam castitas. Ambo autem agant gratias in ijs, in quibus sunt collocati, si modò ea quoque norunt in quibus sunt collocati. Alij autem effrænati se petulanter & insolenter gesserũt, reuera effecti equi in fœminas insanientes, & ad proximorum suorum vxores hinnientes, vt qui & ipsi contineri non possint, & proximis suis persuadeant vt dent operam voluptati, infeliciter illas audientes scripturas: Quæ tibi obtigit partem pone nobiscum, crumenam autem vnam possideamus communem, & vnum fiat nobis marsupium. Propter eos idem Propheta dicit nobis consulens: Ne ambulaueris in via cum ipsis, declina pedem tuum à semitis eorum. Non enim iniustè tenduntur retia pennatis. Ipsi enim cùm sint sanguinum participes, thesauros malorum sibi recondunt, hoc est, sibi vendicantes immunditiam, & proximos similia docentes, bellatores, percussores caudis suis, vt ait Propheta, quas quidem Græci κέρκους appellant. Fuerint autem ij quos significat prophetia ad malum procliues, intemperãtes, qui sunt caudis suis pugnaces, tenebrarum iræque filij, manus sibi afferentes, & homicidæ propinquorũ: Expurgate ergo vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, nobis exclamat Apostolus. Et rursus propter quosdam eiusmodi homines indignans, præcipit ne cõuersari quidem, si quis frater nominetur vel fornicator, vel auarus, vel idololatra, vel maledicus, vel ebriosus, vel raptor, cũ eo qui est talis ne vnà quidem comedere. Ego enim per legem legi mortuus sum, inquit, vt Deo viuã, cum Christo sum crucifixus: viuo aũt non amplius ego, vt viuebã per cupiditates, viuit autem in me Christus castè & beatè per obediẽtiam præceptorum. Quare tunc quidé viuebã carnaliter: quod autẽ nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. In viam gentium ne abieritis, & ne ingrediamini in vrbẽ Samaritanorũ, à cõtraria vitæ institutione nos dehortãs dicit Dominus: quoniã iniquorũ virorum mala est cõuersatio. Et hæ sunt viæ omniũ qui ea quæ sunt iniqua efficiũt. Væ homini illi, inquit Dominus, bonũ esset ei si non natus esset, quàm vt vnũ ex electis meis scandalizaret. Melius esset vt ei mola imponeretur, & in mari demergeretur, quàm vt vnum ex meis peruerteret. Nomen enim Dei blasphematur propter ipsos. Vnde præclarè Apostolus: Scripsi, inquit, vobis in Epistola, non cõuersari cum fornicatoribus, vsque ad illud, corpus autẽ non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori. Et quòd matrimonium nõ dicat fornicationem, subiungit: An nescitis quòd qui adhæret meretrici, vnum est corpus? aut meretricem quis dicet virginem priusquam nubat? Et ne fraudetis, inquit, vos inuicem, nisi ex consensu ad tempus. Per dictionem, Fraudetis, ostendens matrimonij debitum esse liberorum procreationem: quod quidem in iis quæ præcedunt ostendit, dicens: Mulieri vir debitum reddat: similiter autem mulier quoque viro: post quam exolutionem, in domo custodiẽda, & in ea quæ est in Christo fide, adiutrix. Et si quid apertius dicens iis qui sunt iuncti matrimonio, præcipio, inquit, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non separari. Sin autem separata fuerit, maneat innupta, vel viro reconcilietur. Et virum vxorem nõ dimittere. Reliquis autem dico ego, non Dominus. Si quis autem frater, vsque ad illud, nunc autem sancta est. Quid autem ad hęc dicunt qui in legem inuehuntur, & in matrimonium, vt quod sit solum à lege concessum, nõ autem etiam in nouo Testamento? Quid ad has leges latas possunt dicere, qui sationem abhorrent & generationem, cùm Episcopũ quoque qui domui rectè præsit, Ecclesiæ ducem constituat? Domũ autẽ dominicã vnius mulieris cõstituit cõiugiũ. Omnia ergo dicit esse munda mundis. Pollutis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta est eorum & mens & conscientia. De ea autem voluptate quæ est præter regulam: Ne erretis, inquit, nec fornicatores, nec idololatræ, nec adulteri, nec molles, nec masculorum concubitores, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, nec raptores, regnũ Dei possidebunt. Et nos quidem abiuti fumus qui in his eramus. Qui autem in hanc tinguntur intemperantiam, extemperantia in fornicationem baptizant, voluptatibus & vitijs esse indulgendum decernentes, incontinẽtes ex moderatis esse docẽtes, & spem suam membrorum suorum impudentiæ attribuentes, vt à regno Dei abdicentur, non autem vt inscribantur qui ad eos ventitant efficientes, falsò nominatæ cognitionis appellatione, eam quæ ad exteriores ducit tenebras viam ingredientes. Quod reliquum est, fratres, quæcunque vera, quæcunque honesta, quæcunque iusta, quæcunque casta, quæcunque bonæ famæ: si qua virtus, & si qua laus, ea considerate quæ & didicistis, quæ etiam accepistis & audiistis & vidistis in me, ea facite, & Deus pacis erit vobiscũ. Et Petrus similia dicit in Epistola: Vt fides vestra & spes sit in Deum, cùm animas vestras castas effeceritis in obedientia veritatis: quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus desiderijs quæ fuerunt in ignorantia, sed secundum eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi sancti sitis in omni conuersatione. Quoniam scriptum est, sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Sed enim quæ aduersus eos qui cognitionem falso nomine simulant, necessariò suscepta est à nobis disputatio, nos longius quàm par sit abduxit, & orationem effecit prolixiorẽ. Vnde tertius quoque

Græcum habet ἀκατακάλυπτον, sed puto legendum, ἀκατασκεύαστον instruens.

Matth. 18. Marc. 9.

1. Cor. 6.

Tit. 1.

1. Cor. 6.

Philip. 4.

1. Petr. 1.

Prouerb. 1.

1. Cor. 5.

Galat. 2.

Mala. 10.

que liber Stromateus, eorum quæ sunt in vera philosophia cognitionis monimentorum, hunc finem habeat.

FINIS LIBRI TERTII
Stromatum.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER QVARTVS.

CONSEQVENS autem deinceps esse existimo, vt de martyrio tractemus, & quisnam sit perfectus. Quibus cõprehendentur ea quæ consequuntur, ex eo quod exigũt illa quæ sunt dicẽda: & quod æquè sit philosophandũ & seruo & libero, siue sit vir sexu, siue fœmina. Et cum quæ deinceps sequuntur, & de fide & de inquirendo absoluerimus, genus symbolicum adducemus, vt cùm concluserimus, orationem quæ ad mores pertinet, summatim ostendamus vtilitatem quę allata est Græcis à barbara philosophia. Quã quidem postquam oculis subiecero, & aduersus Græcos & aduersus Iudæos tradetur compendiosa scripturarũ expositio, & quæcunque in libris præcedentibus, cùm in procœmij ingressu, vno Cõmentario statuissemus perficere, rerũ aũt multitudini necessariò seruierimus, nõ licuit comprehendere. Post hæc à nobis, quoad eius fieri potest, rerum propositarum impleta declaratione, quæ de naturalibus principijs & à Græcis & ab alijs barbaris, prout ad nos peruenerunt opiniones, tradita sunt, oportet recensere, & aduersus præcipua eorum quæ sunt excogitata à philosophis argumentari. Quibus fuerit consequens, vt postquam Theologiam curſim percurrerim[s], ea quæ in prophetijs tradita sunt tractemus: vt cùm etiã Scripturas quibus credidimus, validas ac ratas esse omnipotenti authoritate ostenderimus, serie possimus per ipsas progredi, & hinc omnibus hæresibus vnum Deũ ostendere, & Dominum omnipotẽtem, qui per legem & prophetas & beatum etiam Euangelium fuit syncere ac germanè prædicatus. Multa autem sequuntur dicenda aduersus eos qui sunt diuersi opinionis, cũ conamur ea dissoluere, quæ in scriptis ab ipsis afferuntur, & vel inuitis persuadere, per ipsas conuincendo scripturas. Perfecto itaque nobis vniuerso proposito, ijs quibus voluerit spiritus cõmentarijs ad vsum instantẽ adiuti (quædam enim ante veritatẽ omnino præfari necesse est) tunc reuera gnosticam, id est, homini cognoscendi potestate prædito conuenientẽ, naturæ aggredimur contemplationem, paruis ante magna initiati mysteris, vt verè diuinæ sacrorum interpretationi nihil sit impedimento, prius expurgatis atque informatis ijs quæ oportet antè sciri & tradi. Quæ est ergo ex veritatis regula gnosticæ traditionis naturæ contemplatio, vel potius superna quędam speculatio, dependet ex ea oratione quæ traditur de ortu mundi, hinc ad formã ascendens theologicam, seu quæ in diuinitatis consistit contemplatione. Vnde ab eo ortu qui propheticè est literis manditus, nempe à Genesi, in parte principium ducemus traditionis, & quæ ab ijs, qui diuersa sentiunt, dicuntur adducentes, & quod eius à nobis fieri poterit dissoluentes. Sed hoc quidem mox scribetur, si Deus velit, & nos inspirauerit. Nunc aũt aggrediendum est id quod est propositum, & absoluẽda est ea quæ ad mores pertinet oratio. Sint autem nostra, vt sæpe diximus, Commentaria, propter eos qui impudenter ac imperitè ad ea legenda sunt accessuri, varia, & vt ipsum nomen indicat, contexta, ab vno ad aliud continens transeuntia, & per verborum quidem seriem ac contextum aliud significantia, aliud verò indicantia. Qui enim aurum, inquit Heraclitus, quærunt, multum terræ fodiunt, & parum inueniunt: qui autem id quod verè aurei generis cognatum est scrutantur, multum in pauco inuenient: inueniet enim Scriptura vnum qui sit eam intellecturus. Iũuant ergo & ad reuocandũ in memoriam, & ad veritatem apertè declarãdam, ei qui potest quærere cum ratione, Stromata Commentariorũ. Oportet autem nos quoque adlaborare, & his alia adinuenire, quoniam ijs qui ea via abeũt quam nesciunt, sufficit eam quæ ducit solũmodo indicare, postea autem iam est ingrediendum, & reliquum viæ inueniẽdum. Quemadmodum dicunt, seruo quoque aliquando scisciranti, quidnam agens Domino sit placiturus, respõdisse Pythiam, inuenies si quærieris. Et est quidem reuera, vt videtur, difficile, pulchrum & honestum quod latet inuenire, quoniam sudor ante virtutem est positus:

Via longa est atque aceliuis ad ipsam. *Hesiodus.*
Ardua nanque prius, sed cum ad fastigia ventum,
Fit facilis, quæ difficilis valde antè eluerat.

Est enim reuera arcta & angusta via Domini, & regnum Dei est violentorum. Vnde quære, inquit, & inuenies, tenens viam verè regiam, & non prætercurrens. Est ergo in exiguo quidem spacio multa genitalis copia seminum dogmatum quæ comprehenduntur in hoc opere, tanquam ager omnibus herbis plenus, ait Scriptura. Aut etiam propriam habent inscriptionem Stromata Commentariorũ, reuera multùm similem illi veteri floridæ oblationi, de qua scribit Sophocles:

Matth. 7. Matth. 11.

Quis enim erat vellus, erátque vitium
Libamen, vnáque & probè recondita.
Erátque fructus mixtus omnis generis,
Pinguéque oliuum variúmque maximè
Flauæ quod apis munere fit cereum.

Iam Stromata nostra, vt inquit agricola Timoclis Comici, ficus, oleum, caricas, mel reddunt tanquam ex agro feracissimo, propter quam feracitatem subiũgit:

Ireſionem, non agrum cultum refers.

Consuerant enim acclamare Athenienses:

Fert ficus pingues, & panes Ireſione,
Mellá quoque in catino, atque oleum quo te vngere possis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

μὴ πιστεύειν ἄρθρα τῶν φαινομένων. *In non credendo summa sita est prudentia.*

præcordium. Iam non credere quidem veritati assert mortem, ſicut credere vitam. Contrà autem, falſò credere, non credere autē veritati, trahit in exitium. Eadem eſt ratio de continentia & incontinentia. Si continere quidem eſt bonum opus, malū autem opus non cōtinere: ab iniuſtitia autem abſtinere eſt principium ſalutis. Ac mihi quidem videtur Sabbatum per abſtinentiam à malis ſignificare cōtinentiam. Et quidnam eſt in quo differt homo à beſtijs, & eo rurſus Dei angeli ſapiētiores? Minuiſti eum, inquit, paulò minus ab Angelis. De Domino enim non accipiunt Scriptura, quanquam ille quoque carnem ſerebat, ſed de eo qui eſt perfectus & gnoſticus, ſeu cognoſcendi poteſtate præditus, qui & tempore & indumento diminutus eſt ab Angelis. Sapiētiā ergo nihil aliud dico quàm ſcientiam, quoniā vita non differt à vita. Naturæ enim humanę, hoc eſt, homini, cum eo quod dignum habitum eſt immortalitate, cōmune eſt viuere, & habitus contemplationis & continentiæ, cùm ſit alterum præſtantius. Ac mihi quidem certè videtur Pythagoras ſolum Deum ſapiētem eſſe dicere. Nam Apoſtolus quoque ſcribit in epiſtola ad Romanos: Ad obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum. Propter eam autem quæ illi cum Deo intercedebat amicitiam, vocabat ſe philoſophum. Loquebatur itaque cum Moſe, inquit Deus, vt amicus cum amico. Itaque verum, quod Deo eſt manifeſtum, generat veritatem: Gnoſticus autem, ſeu qui eſt cognitionis poteſtate præditus, amat veritatem. Vade, inquit, ad formicam ô piger, & apis efficere diſcipulus, ait Solomon. Si enim vniuſcuiuſque propriæ naturæ vnum eſt munus, & bouis ſimiliter & equi & canis, quodnam dicemus eſſe proprium munus hominis? Videtur autem, vt opinor, eſſe ſimilis centauro, figmento Theſſalico, vt qui ſit compoſitus ex rationis participe, & experte rationis, anima & corpore. Sed corpus quidem & terram operatur, & tendit ad terrā: anima autē ad Deum extollitur: quæ quidem per veram erudita philoſophiam, cōtendit ad ſuos qui ſuprà ſunt cognatos, auerſa à corporis cupiditatibus, & præterea à labore & metu: quanquam bonum eſſe & tolerātiam & metum oſtendimus. Si enim per legem eſt agnitio peccati, vt dicunt qui legem infectantur, & vſque ad legem peccatum fuit in mūdo, ſed ſine lege mortuum eſt peccatum: nos eis contrà occinamus, Si enim timoris cauſam peccatum abſtuleris, aufer etiam timorem: multò autem magis ſupplicium, cùm id abſuerit cui innatum eſt vt concupiſcat. Iuſto enim, Scriptura inquit, lex non eſt poſita. Pulchrè ergo Heraclitus: Iuſtitiæ, inquit, nomen non alligaſſent, ſi hæc non eſſent. Socrates autem dicit: Legem non fuiſſe factā propter bonos. Sed neque hoc cognouerunt accuſatores quomodo dicit Apoſtolus, quòd qui propinquum ſuum diligit, malū non operatur. Illud enim, Non occides, non mœchaberis, nō furtum facies, & ſi quot ſit aliud præceptum, in hoc ſolo ſermone in vnam veluti ſummam redigitur, Diliges proximum tuū ſicut teipſum. Hac vtique ratione diliges, inquit, Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo: & diliges proximum tuum ſicut teipſum: ſiquidem qui proximum diligit, malum nō agit: & omne præceptum in hoc veluti in ſummam redigitur, in diligendo proximum. Quæ autem præcepta efficiunt vt metus impendeat, ea dilectionem pariunt, non odium. Vitium ergo non eſt lex, quæ timorem procreat: quare lex eſt ſancta, & reuera ſpiritalis ex ſententia Apoſtoli. Oportet autem, vt eſt cōſentaneum, cùm & corporis naturam, & animæ eſſentiam diligenter inquiſierimus, vtriuſque finē comprehendere, & non mortem malū eſſe putare. Quando enim ſerui eratis peccati, inquit Apoſtolus, liberi fuiſtis iuſtitiæ: quem ergo fructum tunc habuiſtis ex ijs propter quæ non erubeſcitis? Finis enim illorum eſt mors. Nunc autem liberati à peccato, Deo autem ſerui effecti, habetis fructum veſtrum in ſanctificationē: finem autē, vitam æternam. Stipendium enim peccati mors eſt. Gratia autē Dei, vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Res itaque eò videtur eſſe deducta, vt oſtenſum ſit, mortem quidem eſſe eam in corpore animæ cōiunctionem, quæ eſt dedita peccato: vitā autem à peccato ſeparationem. Multi autem nos impediunt valli & foſſæ cupiditatis, iræque & excādeſcentiæ voragines, quas tranſilire neceſſe eſt, & omnem inſidiarum effugere molitionem, eum qui nō eſt amplius per ſpeculum viſurus Dei cognitionem.

Altitonánſque vir virtutis Iuppiter auſert
Dimidium, quem alij miſerè ſeruire neceſſe eſt.

Seruos autem eos qui ſunt ſub peccato, & qui peccatis ſunt venundati, qui voluptati & libidini ſunt dediti, & tenentur amore corporis, nouit ſcriptura: & beſtias potius quàm homines eos qui ſunt aſſimilati iumentis, equos in fœminas inſanientes, ad proximorum vxores hinnientes. Eſt aſinus inſolens is qui eſt intemperans: efferatus lupus, auarus: & ſerpens, is qui eſt impoſtor & fraudulentus. Corporis ergo ab anima ſeparatio, quā toto vitæ tempore meditatur philoſophus, quandam cognitione præditam parit animi alacritatem, vt poſſit facile ferre mortem naturæ, quæ eſt ſolutio vinculorum animæ à corpore. Mihi enim crucifixus eſt mundus, & ego mundo, inquit. Viuo aūt iam cùm ſim in carne, vt ſi in cælo verſarer. Vnde meritò qui Gnoſticus vocatur facilè exaudit, & ei qui corporeum quid petit donat offerēs, & huius carunculæ affectiones prius exuens, tentatorē non iniuria afficiens, ſed ſimul docens & arguens,

Et quantis opibus quam magno cum Lapſus honore,

vt ait Empedocles, hìc deinceps verſetur cum mortalibus. Is verò feret teſtimonium, ſibi quidem, quòd ſit in Deū ſyncerus & germanus, fidelis: tentatori autem, quòd friuſtra ſit æmulatione percitus in eum, qui eſt fidelis per dilectionem. Domino autem, quòd à Deo ſit inſpirata doctrinæ perſuaſio, à qua non deficiet metu mortis: quinetiam facto confirmat veritatem prædicationis, potentem eum eſſe oſtendens ad quem cōtendit. Mireris eius dilectionem, quam docet euidenter, ei quod eſt cognatū & vnius generis grato animo vnitus, quinetiam precioſo ſanguine infideles pudore afficiens. Is ergo metu propter præceptum declinat Chriſtum negare, vt metu fiat teſtis. Sed neq; propter ſpem donorum paratorum fidem vendens: ſed propter ſuam in Dominum dilectionem, lubentiſſimè ab hac vita liberabitur, habens fortaſſe gratiā, & ei qui cauſam præbuit vt hinc exiret, & ei qui molitus eſt inſidias, honeſta accepta occaſione, quam ipſe non præbuit, ſeipſum oſtendendi quiſnam ſit, illi quidem per tolerantiam, Domino verò per charitatem, per quam oſtendebatur Domino, qui etiam antequam naſcatur, nouit inſtitutum & liberam animi voluntatem eius qui tulit teſtimoniū. Bono itaque animo venit ad amicum Dominum, pro quo & corpus atque etiam animam, vt iudices expectabāt, tradidit, & à Seruatore noſtro, ô frater dilecte, vt dicam poëticè, compellatur. Iam cōſummationem vocamus martyrium, nō quòd vitæ ſinem homo

Psalm. 8.
Rom. 16.
Exod. 33.
Prouerb. 6.
Rom. 3.
Rom. 5.
1. Tim. 1.
Rom. 13.
Matth. 22.
Rom. 7.
Hieremi. 5.
Galat. 6.

homo acceperit, vt reliqui, ſed quòd perfectum opus oſtenderit charitatis. Porrò autem Græci quoque veteres laudant finem eorum qui mortui ſunt in bello, non mortem violentam conſulentes, ſed quòd qui in bello vitam finit, mortem non timens receſſit, amputatus à corpore, cū nec prius animo laboraſſet, nec emollitus eſſet, cuiuſmodi ſolent in morbis accidere hominibus: recedunt enim effœminati & viuere cupientes, & ideo neque puram emittunt animam, ſed quæ, veluti notas plumbeas, ſecum effert cupiditates, niſi fuerint eorum aliqui docti & ex virtute conſiderati. Sunt etiam qui moriūtur in bello cum cupiditatibus, quod perinde eſt ac ſi morbo contabuerint. Si itaque quæ eſt apud Deum confeſſio, eſt teſtimonium, quæcūque anima ſe purè & ſyncerè geſſit cum Dei agnitione, & quæ præceptis paruit, & vita & ſermone eſt teſtis, quomodocūque liberetur à corpore, fidem, tanquam ſanguinem, per totam vitam, & in exitu profundens. Iam dicit Dominus in Euangelio: Qui reliquerit patrem vel matrē vel fratres, & quæ deinceps ſequuntur, propter Euangelium & nomen meum, is eſt beatus: non quoduis ſignificans teſtimonium, ſed quod eſt ex cognitione, vt qui ex regula Euangelij vitam egerit propter dilectionem in Dominum. Cognitionem enim ſignificat perceptio nominis & intelligentia Euangelij, ſed non nudam ac ſimplicem appellationem, relinquere quidem genus mundanum, relinquere autē facultates & omnem poſſeſſionem, propterea quòd viuat citra vllam ad ea affectionem. Dicitur quidem certè patria mater & nutrix allegoricè, patres autē leges ciuiles: quæ quidem grato animo ſunt contemnenda viro iuſto, qui eſt magni & excelſi animi, vt Deo fiat amicus, & conſequatur dexteras partes ſanctificationis, ſicut etiā fecerunt Apoſtoli. Deinde dicit quidem Heraclitus: Marte cæſos dij honorant & homines. Et ſcribit Plato in quinto de Republica: Eorum autē qui in bello mortui fuerint, qui præclarè ſe gerens obierit an non primùm quidem dicemus eum eſſe aurei generis? Omnium maximè. Aureum autem genus per deos eſt ex ijs qui ſunt in cælo & in ſphæra inerrante, qui maximè principatum obtinent in homines prouidentiæ. Quidam autem ex hæreticis, cùm malè Dominum audijſſent, impiè ſimul & timidè viuę tenentur cupiditate, dicentes verum eſſe teſtimonium, eius qui verè eſt Deus cognitionem: quod quidem nos quoque fatemur: eum autem eſſe ſui occiſorem & ſibi mortem conſciſcere, qui per mortē fuerit confeſſus: & alia eiuſmodi ſophiſmata callidique commenta timiditatis in medium afferunt. Aduerſus quos dicetur cùm tempus poſtulauerit: diſſident enim à nobis in principijs. Dicimus autem nos quoque eos qui de induſtria mortem quærunt (ſunt enim quidam nō noſtri, ſed tantùm nominis participes, qui quidē ſeipſos magno ſtudio contendunt tradere, propter odium in Creatorem miſeri mortem cupientes) eos, inquam, dicimus ſeipſos producere abſque vllo martyrio ac teſtificatione, etſi publicè puniantur. Fidelis enim teſtimonij non ſeruant charactērem, qui eum qui verè Deus eſt, non cognouere. Vanæ autē morti ſeipſos tradunt, ſicut ſe temerè in ignem conijciunt Indorū Gymnoſophiſtæ. Quoniā autē iſti qui falſum ſibi nomen ſumpſerunt in corpus inuehuntur, diſcant quòd bona corporis compages, & recta compoſitio animo confert ad ingenij ſolertiam. Quare in tertio de Republica Plato, quē maximè citant teſtem ad vituperandam generationem, dixit, oportere curam gerere corporis propter harmoniam animæ, per quod licet & viuere & rectè viuere ei qui annunciat prædicationem veritatis. Per vitam enim & ſanitatē ingredientes, ediſcimus cognitionem. Cui enim nihil penitus licet in altum progredi abſque eo quòd ſit in neceſſarijs, & per ea facere omnia quæ tendūt ad cognitionem, ei rectè viuere quomodo non eſt eligendum? In viuendo ergo, bene viuere rectè ſe gerit, & ad æternitatis habitum tranſmittitur, qui per corpus ad bene viuēdum ſe exercuit. Æquum eſt autem Stoicos quoque admirari, qui dicunt animam nihil affici à corpore, neque ad vitium à morbo, neque ad virtutem à ſanitate, ſed vtraque hæc dicunt eſſe indifferētia. Quanquam Iob quoque propter inſignem continentiam & fidem eximiam, vt qui pauper quidem ex diuite, ex illuſtri abiectus, ex pulchro deformis, ex ſano morbidus factus ſit, eſt nobis præclarum exemplar propoſitus, pudore afficiens eum qui tentauerat, benedicens ei qui formauerat, ſecūda ita ferens vt prima, rectè docens Peripateticos, eum qui eſt cognitione præditus rectè poſſe vti omnibus. Et quod quæ à veteribus rectè & ex virtute geſta ſunt, ad noſtras bonas actiones, propoſitæ ſint imagines, oſtēdens Apoſtolus: Vt mea, inquit, vincula fuerint in Chriſto manifeſta in omni prætorio & reliquis, & plures fratres in Domino, confiſi meis vinculis, auderent abundantius abſque metu loqui verbum Dei: quandoquidem martyria quoque ſunt exemplaria conuerſionis, glorioſe ſanctificata. Quæcunque enim, inquit, ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus cōſolationis. Videtur autem ſi adſit dolor, anima quodammodo ab ipſo declinare, & magnificere à præſenti liberari moleſtia. Illo certè tempore quieſcit etiam à diſciplinis, quando aliæ quoque cōtemptæ ſunt virtutes. Non autem vtique dicimus ipſam pati virtutem, nam nec ægrotat virtus. Qui eſt autem vtriuſque particeps & virtutis & morbi, ab eo quod vrget premitur: & ſi nō fuerit magni & excelſi animi qui nondum continentiæ habitum acquiſiit, loco pellitur, & inſtar fugæ inuenitur non tolerare. Eadem eſt autem etiam ratio de paupertate. Nam ipſa quoq; à neceſſarijs, contemplatione inquam, & pura peccati amotione ceſſare cogit animam, vt quæ verſandi in acquirendo neceſſitatem afferat ei qui non ſe totum Deo dedicauerit. Sicut rurſus ſanitas & rerum neceſſariarum copia, liberam cuſtodit animam, & quæ nullum habeat impedimentum, & ſciat rectè vti rebus præſentibus. Tribulationem enim carnis habebunt, inquit Apoſtolus, qui ſunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco: volo enim vos eſſe non ſolicitos ad hoc vt decorè & honeſtè domino indiuulſē aſſideatis. Hæc ſunt ergo retinēda non propter ſe, ſed propter corpus: habetur autē cura corporis propter animam, ad quam ſit relatio. Neceſſe eſt enim eū, qui vitā inſtituit ex cognitione, in ea diſcere ea quæ conuenit: nam bonū quidē nō eſſe voluptatē, patet ex eo quòd malæ ſint quædam voluptates. Hac ratione apparet bonū eſſe malū, & malū bonū. Præterea aūt ſi aliquas quidē expetimus voluptates, aliquas verò fugimus, non eſt quæuis voluptas malum. Similiter autem eadem quoque eſt ratio in doloribus, quorum alios quidem toleramus, alios verò fugimus. Fit autem electio & fuga ex ſcientia, adeò vt bonum ſit ſcientia, non voluptas, propter quam, voluptatē quoque aliquam nonnunquam eligimus. Iam Martyr, id eſt, teſtis, eam quæ propter ſpem capitur voluptatem, elegit atque expetit per præſentem dolorem. Si autem

Matth. 10.
Tob. 1.
Philip. 1.
Rom. 15.
1. Cor. 7.

Vnus lex, Græcè eſt maſculini generis. ingnifcatus.
Martyrium quid ſit.

insti quidem dolor intelligitur, in potu autem voluptas: dolor qui præcessit fuerit efficiés voluptaris: boni autem malum nõ fuerit efficiens: neutrum ergo est malum. Ac Simonides quidem, sicut etiam Aristoteles, scribit homini quidem esse optimum, sanum esse: secundum autem, ad bonũ & honestum natura & ingenio esse aptum: tertium autem, absque dolo & fraude esse diuitem. Et Theognis Megarensis:

Pauperiem vt fugias piscosi & in æquora ponti,
Te & Cyrne aërijs deijcito ex scopulis.

Contrà autem Antiphanes Comicus: Plutus, inquit, id est, diuitiæ, cùm plus alijs vidẽtes acceperit aliquos, cæcos facit. Iam à Poëtis prædicatur ab ortu esse cæcus. Et ei genuit natum, qui Solem non vidit, ait Euphorion Chalcidensis: ἀλίκτυπα.

Virtus docetur permalè à diuitijs,
Et quæ viris modum superant delitijs,

Dixit de Alexandro Euripides. Dictum certè est, paupertati obtigit sapientia propter cognationẽ: amor autem pecuniæ non solùm Spartam, sed etiam quamuis vrbem ceperit. Non est ergo hîc solum nummus, album argentum vel aurum, sed etiam virtus mortalibus, vt ait Sophocles. Seruator autem noster ille sanctus, & in spiritalibus & in sensilib⁹ collocauit paupertatẽ & diuitias, & quæ sunt his similia. Cùm enim dixit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, nos apertè docet in omni casu quærere martyrẽ, qui si fuerit pauper propter iustitiam, testatur esse bonum quam dilexit iustitiam. Et si esuriat & sitiat propter iustitiam, iustitiam assequi testatur esse optimum. Similiter autem qui flet quoque & luget propter iustitiam, testatur optimam legem esse pulchram & honestam. Quemadmodum ergo eos qui persecutionẽ patiuntur, ita etiam qui esuriunt & sitiunt propter iustitiam, beatos dicit, qui syncerum ac germanum susçipit desiderium, quod ne fames quidem potuit perfringere, & si ipsam sitiant iustitiam, beati. Beati sunt autem pauperes quoque, siue spiritu, siue facultatibus, propter iustitiã videlicet. Num ergo non absolutè pauperes, sed eos qui propter iustitiã voluerint fieri pauperes, eos beatos esse dicit, qui eos qui hîc sunt honores contemserunt vt bonum acquirerẽt? Similiter autem eos quoq; qui pulchris moribus & corpore fuere propter castitatem, claróque & illustres qui propter iustitiam prouecti sunt ad filiorũ adoptionem, & ideo acceperunt potestatem vt filij Dei fierent, & super serpentes & scorpios ambularẽt, & in dæmones & in aduersarij copias dominatum obtinerent. Et vt in summa dicam, Dominica exercitatio gratè ac lubẽter animam abducit à corpore, si quidem ipsa quoq; seipsam transferendo auellit. Qui enim amat animam suã, perdet illam: & qui perdidit, inueniet ipsam, si modò nostram fragilitatẽ applicemus ad Dei incorruptionem. Dei autem voluntas, est Dei agnitio, quæ est communicatio incorruptionis. Qui ergo per pœnitentiæ rationem peccatricem agnoscit animam, perdet ipsam à peccato à quo est auulsa: perditam autem inueniet per obedientiam, vt quæ fidei quidem vixerit, mortua autem sit peccato. Hoc est ergo inuenire animam, nosse seipsum. Eam autem quæ fit ad diuina conuersionem, Stoici quidem dicunt factam esse ex mutatione, mutata anima in sapientiam. Plato autem, animæ ad meliora circumactionem, quæ etiam accepit conuersionem ex nocturno quodam die. Iam etiam viro bono permittunt philosophi, vt liceat animam iusta de causa educere, si quis ab agendo adeò fuerit remotus, vt nulla ei spes amplius reliqua sit actionis. Iudex autem qui vim intulit vt negaretur dilectus, videtur probare quisnam sit Deo amicus, & quis non. Hîc autem ne comparatio quidem relinquitur, quid quisnam magis elegerit, minúsne hominum, an Dei dilectionem. Et abstinentia à malis actionibus, inuenitur quodammodo diminutio & extinctio malorum, dum eorũ tollitur operatio per cessationem ab agendo. Et hoc est, Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me, hoc est, sequere ea quæ dicuntur à Domino. Et cùm Græcè sit ὑπάρχοντα, quod & ea quæ sunt, & facultates quas habemus significat, nonnulli dicunt eum dixisse ea quæ sunt aliena, in anima, & quomodo ea distribuit pauperib⁹ minimè possunt dicere. Sed.n. Deus omnia omnibus distribuit pro meritis, cùm iusta sit dispensatio & œconomia. Facultatibus ergo, inquit, contemptis, quas Deus distribuit propter tuam magnificentiam, sequere ea quæ à me dicuntur, contende ad ascensum spiritus, non solùm iustificatus per abstinentiam à malis, sed etiam Dominica cõsummatus beneficentia. Iam verò eum qui gloriabatur se legis præcepta perfectè adimplesse, refellit, vt qui non dilexisset proximũ. Beneficentiam aũt profitetur charitas, quæ dominatur Sabbato per ascensum cognitionis. Existimo aũt oportere, neq; propter metũ supplicij, neq; propter aliquã doni promissionẽ, sed propter ipsum bonũ accedere ad verbũ salutare. Qui aũt tales sunt, stant à dextris sanctuarij. Qui autem pro donatione eorum in quæ cadit corruptio & interitus, existimant se vicissim accepturos incorruptionẽ, in duorum fratrum parabola vocati sunt mercenarij. Et nunquid hîc quoque illud, ad similitudinẽ & imaginem reducitur? vt illi quidem ex ea quæ est cum Seruatore similitudine, simul cum eo versentur. Qui autem stant à sinistris, ad imaginem. Tria ergo sunt, cùm à veritate ambobus sit vna subiecta radix, non sit autem æqualis electio, vel potius non sit æqualis quæ est ex electione differentia. Differt autem, vt existimo, elegisse ex imitatione, ab eo quod elegit ex cognitione, vt id quod est ignitum, & id quod illuminatum. Lumen ergo eius quæ est ex scriptura similitudinis, est Israël, alius autem imago. Quid autem sibi vult Lazari parabola, ostendens Domino similitudinem diuitis & pauperis? Quid verò, Nemo potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ, cùm pecuniæ amorem sic vocasset Dominus? Iam qui suarum possessionũ amore tenebantur, ad cœnam vocati non veniunt, non quod possiderent, sed quod possiderent cũ affectione. Vulpes itaque foueas habent, eos qui in effodiendis & infodiendis versantur diuitijs, homines prauos & planè terræ filios, vulpes appellauit. Similiter etiam de Herode. Abite, dicite huic vulpi, ecce dæmonia eijcio, & curationes efficio hodie & cras, & tertio consummor. Volucres enim cæli, eos qui cælo ab alijs auibus sunt distincti, qui reuera sunt mundi, qui ad cælestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. Non solùm enim diuitiarum, gloriæ, & matrimonij, sed etiam paupertatis, ei qui non fert, innumerabiles sunt solicitudines. Atque has quidem curas significauit in parabola seminis quadripartiti, dicens semen verbi quod cecidit in spinas & sepes, fuisse ab eis suffocatum, & fructũ nequiuisse producere. Discere ergo necesse est quomodo vnoquoque eorum quæ accidunt vtendum sit, vt per bonam vitam ex cognitione agẽdam, ad habitum vitæ æternæ exerceamur. Vidi enim, inquit, impium qui superexaltabatur & efferebatur super cedros libani, &

Matth. 5.
Ioan. 1.
Matth. 10.
Mar. 8.
Luc. 9.
Ioan. 12.
Luc. 16.
Matth. 19.
Mar. 10.
Matth. &
Luc. 9.
Matth. 13.
Luc. 13.
Luc. 8.
psalm. 36.

ni, & transij, inquit scriptura, & ecce non erat, & quæsiui ipsum, & non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Is autem fuerit qui non simulatè credit ex toto corde, & toto est animo tranquillus. Alius enim populus me labiis honorat, cor verò eius longè abest à Domino: ore suo benedicũt, corde verò suo execrantur. Dilexerũt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor aũt eorum non erat rectũ cum ipso, neque fideles fuerunt in testamento suo. Et ideo muta fiãt labia dolosa, & linguam magniloquam, qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, Labia nostra à nobis sunt, quis est noster Dominus? Ab afflictione inopum, & ciulatu pauperum nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in salutari, liberè agam cum ipso. Est enim Christus eorum qui humiliter se gerũt, non eorum qui eriguntur in gregem suum. Ne thesaurizate ergo vobis thesauros in terra, vbi tinea & erugo demolitur, & fures effodiunt & suffurantur: fortasse quidem eos insectans, qui tenẽtur amore possessionũ, id dicit Dominus: fortasse autem eos etiam qui sunt absolutè soliciti & curis affecti. Iam verò eos quoque qui tenentur amore corporis. Amores enim & morbi, & male cogitationes, rationem & totum hominẽ perfodiunt. Est aũt reuera noster thesaurus, vbi est mentis cognatio: quandoquidem cõmunicantem ac distribuentem vim tradit iustitiæ, indicans oportere reddere consuetudinis veteris cõuersationis, ea quæ ab ipsa sunt nobis acquisita, & ad Deum recurrere, petentes misericordiam. Is est reuera crumena quę non veteratscit, viaticum vitæ æternæ, thesaurus in cœlo non deficiens. Quoniam misẽrs miserebor cuius miserebor, ait Dominus. Dicunt aũt hęc iis quoq; qui volunt esse pauperes propter iustitiam. Audierunt enim per mandatum, latam & spaciosam esse viam quæ ducit ad interitum, & multi qui per eam transeunt, de nullo alio loquuntur, quàm de luxu, & amore mulierum, gloriæ cupiditate & ambitione, & similibus animi vitiis & perturbationibus. Stulte enim, sic inquit, hac nocte animam tuam repetunt: quæ autem ei parasti, cuius erunt? Et mandatum quidem his verbis & hoc modo se habet. Cauete ergo ab omni auaritia & plura habẽdi cupiditate, quoniam non in eo quòd alicui abundẽt facultates, vita eius. Quid enim prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentũ faciat? aut quod dabit homo precium pro anima sua? Et ideo dicit: Ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis, neque corpori quid induamini. Anima enim est plus quàm cibus, & corpus quàm indumentum. Et rursus: Scit enim pater vester quòd his omnibus opus habetis. Quærite autem primùm regnum cœlorum & iustitiam, ea enim magna sunt: parua autem & quæ ad victum pertinent, ea adijcientur vobis. An non apertè nos iubet persequi vitam quæ ex cognitione instituitur, & verbo & facto hortatur quęrere veritatẽ? Diuitem ergo non ex donatione, sed ex instituto ac voluntate docet Christus animam instituens. Zachæũ ergo, alij autem dicũt Matthiam publicanorum principem, cùm audiisset Dominum qui dignatus fuerat esse apud ipsum, dixisse, Domine dimidiũ bonorum meorum do eleemosynam, & si alicuius aliquid habui per calumniam, reddo quadruplum. De quo etiam dixit Seruator: Filius hominis cùm venisset hodie, inuenit quod perierat. Et rursus cùm vidisset in gazophylacium iecisse quidem diuitem conuenienter suis facultatibus, viduam autẽ duos nummos, dixit viduam iecisse plus quàm omnes. Ille enim ex abundantia, hęc verò ex egestate contulit. Quoniam autem reduxit ad animæ institutionem, Beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terrã. Mites autem sunt, qui insidam quæ est in anima pugnam sedauerunt, iræ & cupiditatis, & eorum quæ sub eas cadunt. Mites autem laudat eos qui tales sunt sponte & ex animi instituto, non autem eos qui ex necessitate. Sunt enim apud Dominũ complures mercedes & mãsiones, ex vitæ eorum proportione. Qui enim, inquit, prophetam in nomine prophetæ susceperit, mercedem prophetæ accipiet: & qui iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui susceperit vnum ex paruis his discipulis, non amittit mercedem. Et rursus, virtutis pro meritis differentias, & præclaras remunerationes, per horas numero non æquales. Præterea autem & vnicuique operariorum æqualis reddite mercedis, hoc est, salutis, quam significat denarius, æquum ius significauit, per eos qui operati sunt horis inter se minimè conuenientibus. Operabuntur ergo conuenienter mansionibus quæ proportione respondẽt iis quibus dignati sunt prę̃miis, ineffabilis œconomiæ & muneris adiutores. Qui autẽ inquit Plato, visi fuerint insigniter euocati ad hoc vt sanctè viuant ij sunt qui ab iis quę sunt in terra, tanquã à carceribus, liberantur & soluuntur, sursum autem ad supernam veniunt habitationem. Et rursus apertius idem dicit: Ex iis autem ipsis, qui in philosophia satis sunt expurgati, & sine corporibus omnino viuunt in vniuersum tempus. Quanquam figuras quasdam illis adiicit, aliis quidem ex ipsis, aëreas, alijs verò etiam igneas. Subiungit præterea. Et veniunt id habitationes adhuc his pulchriores, quæ nec sunt explicatu faciles, nec tempus ad id sufficit in præsentia. Vnde meritò dicit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationẽ accipient. Qui enim malè actæ vitæ ducti sunt pœnitentia, aderunt ad vocationem. Hoc enim sibi vult παρακλῆσαι, quod & consolationem accipere significat, & aduocatum esse. Duo autem sunt modi eius qui ducitur pœnitentia: vnus quidem communior timor propter ea quæ facta sunt: alter autem magis proprius, animæ apud seipsam verecundia ex conscientia. Siue ergo hîc, siue etiam alibi: quoniam nullus locus vacat Dei misericordia. Rursus dicit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequẽtur. Misericordia autem non est, vt quidem existimarũt philosophi, molestia propter alienas calamitates, sed est potius quid* diuinum, vt dicunt prophetæ. Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Misericordes aũt esse vult, non solùm qui faciunt misericordiam, sed etiam qui misereri volunt, etsi non possint, quibus adest vt sponte & libera volũtate operẽtur. Nonnunquã enim volumus, vel dãdo pecuniã, vel corporeã dãdo operã, facere misericordiã, vtpote egẽti opẽ ferre, vel ægrotãti inseruire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possum⁹ vel propter paupertatẽ, vel morbũ vel senectutẽ (nam ea quoq; morb⁹ est naturalis) exequi institutũ, ea quę cupimus, & ad quę interno animi motu ferimur, non potẽtes efficere. Eundẽ aũt honorẽ consequentur ij qui voluerũt, cùm iis qui potuerunt, quorum est volũtas æqualis, etsi alij superent facultatibus. Quoniã aũt eorũ quę ad salutis ducũt perfectionẽ viæ inueniũtur, opera & cognitio beatos dixit eos qui sunt mũdi corde quoniã ipsi Deũ videbũt. Et si reuera verũ cõsiderem⁹, cognitio est principalis animæ partis purgatio, & est bona operatio. Ac bona quidẽ sunt, alia quidẽ ipsa per se: alia autem, vt quæ bona participent,

Esai. 29.
Marc 7.
Psal. 77.
Psal. 50.
Psal. 11.
Marc. 6.
Exod. 33.
Rom. 9.
Luc. 19.
Luc. 21.
Matth. 6.
Matth. 5.
Matth. 9.
ἀγάπην Græcè, id est, *vrbanum.* *sed lege* θεῖον *diuinum.* *Osee.* 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt Gonas dicimus actiones. Absque iis aût quæ inter- A propter propriam salutem, & qui rursûs moritur pro- *Matth. 7.*
cedunt, quæ quidem obtinêt locum materiæ, neque pter propriâ salutê, sustinet propter dilectionem Dñi?
bonæ neque malæ cõstant actiones, vtpote, verbi gra- Etenim ipse cùm esset vita, propter nos pati voluit, vt
tia, vita & sanitate, & aliis quæ vel sunt necessaria, vel eius passione viueremus. Quid mihi dicitis, inquit,
circumsistentia. Corporeis ergo cupiditatibus & sanctis cogitationibus vult esse mundos eos qui veniunt Dñe Domine, & non facitis quæ dico? Qui enim labiis
ad Dei agnitionem, quando animæ facultas principalis, nihil habet adulterinũ quod se ei obiiciat, & eam diligit populus, cor autem lõgè habet à Dño, est alius
impediat. Quando ergo versatus & immoratus fuerit alio persuasus, & ei se sua sponte vendidit. Quicunq; *Matth. 15.*
in contemplatione, cum Deo puram habens consue- autem Seruatoris mandata exequuntur, in vnaquaque
tudinem, qui est ex cognitione sanctæ qualitatis par- actione sunt martyres, id est, testes facientes quidem
ticeps, propinquius accedit ad habitũ impatibilis idẽ- quod vult, consequenter autem nominantes Dñm, &
titatis: vt non habeat amplius scientiam, & possideat reipsa testantes ei cui credunt esse carnem, cùm eam
cognitionem, sed sit scientia & cognitio. Beati ergo cruci affixerint cum vitiis & concupiscentiis. Si spiri- *Galat. 6.*
B pacifici, qui legem mentis nostræ sententiæ repugnan- tu viuimus, inquit, spiritu ambulemus. Qui seminat in
tem, iræ minas, & cupiditatis escas, & alias affectiones suam carnem, ex carne metet corruptionem. Qui aût
quæ rationem oppugnant, mansuefecerunt, quietásque seminat in spiritum, ex spiritu metet vitam æternam.
reddiderunt, qui cùm scientia bonorum operum Miseris aût hominibus, quod præbetur per sanguinẽ
& veræ rationis vixerint, restituentur in amiciorem De dño testimonium, videtur esse mors violẽtissima,
& gratiorem filiorum adoptionem. Fuerit autem per- nescientibus hãc mortis iantuã, esse verę vitę principiũ.
fecta pacificatio, quæ in quocunque casu pacificum Et nec honores post mortẽ eorũ qui sanctè vixerunt,
seruat immutabilem, sanctámque & honestam dicens nec supplicia eorũ qui iniustè & libidinosè se gesserũt,
administrationem, posita in rerum diuinarum & hu- volunt intelligere, nõ ex nostris solùm dico scriptaris,
manarum scientia, per quam eas quæ sunt in mundo hæc enim omnia ferè mandata significant, sed nec suo-
repugnantias, creaturæ pulcherrimam existimat har- rum scriptis volunt aures præbere. Scribit enim The-
moniam ac concordiam. Pacificãt autem eos quoque anõ Pythagorica: Esset enim reuera pulchris vita con-
qui hîc oppugnantur à belli duce peccato, eos docen- C uiuiũ, ijs qui se sceleratè gesserũt, deinde moriuntur,
tes vt ad fidem pacémque trãseant. Totius autem vir- si non esset anima immortallis mors esset lucrum. Et
tutis summa est, vt existimo, Dominus docens opor- Plato in Phædone: Si esset enim mors à toto liberatio,
tere ex cognitione, propter charitatem in Deum, nos & quæ deinceps sequuntur. Non est ergo cogitãdum
mortem contemnere. Beati, inquit, qui persecutionẽ ex sentẽtia Telephi apud Æchilũ, simplicẽ ac vnicam
patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsi filij Dei vo- viam ferre ad inferos: sunt enim viæ multæ, & multa
cabuntur: vel, vt nonnulli ex iis qui Euangelia trans- quæ abducunt peccata. Errabundos hos, vt est, veri-
ponunt, Beati, inquit, quos persequitur iustitia, quo- simile, infideles comicè ludificans Aristophanes: Agi-
niam ipsi erunt perfecti. &: Beati qui persecutionem tè, inquit, obscuræ vitæ homines, generationi foliorũ
patiuntur propter me, quoniam locum habebunt ad similes, imbecilli, ceræ figmẽta, folia instar vmbrę red-
quem non perueniet persecutio. &: Beati eritis, quã- dentia, euanidi, inuolucres, vnius tantũ diei vitam ha-
do vos homines odio habuerint, quando exterminа- bentes. Et Epicharmus: Ipsũ, inquit, hominũ vita sunt
uerint, quando nomen vestrum vt sceleratum expun- vtres inflati. Nobis aût dixit Seruator: Spiritus prom- *Matth.*
xerint, propter filium hominis: si eos videlicet qui nos D ptus, caro infirma, quoniam prudentia carnis est Deo *Rom. 8.*
persequuntur non abominemur, & sustineamus quæ inimica, vt exponit Apostolus: Legi enim Dei non
ab eis infliguntur supplicia, nequaquam eos odio ha- subiicitur, neque enim poterit. Qui autem in carne
bentes, cogitantes nos esse tentatos tardius quam ex- sunt, Deo placere non possunt. Et id amplius expli-
pectauimus. Sed illud quoque scientes, martyrij occa- cans subiungit, ne quis ingrato animo, vt Marcion,
sionem esse quamuis tentationem. Deinde, qui men- esse malam accipiat creaturam. Si autem Christus
titus quidem est, & seipsum ostendit infidelem, & ad est in nobis, corpus quidem mortuum est propter
diaboli transfugit exercitum in quanto eum malo ver- peccatum, spiritus autem viuit propter iustitiam. Et
sari credimus? Mentitur itaque Domino, vel potius rursus: Si enim secundum carnem viuitis, estis mori-
spei suæ mentitur, eamq; frustratur, qui Deo non cre- turi. Considero enim quòd non sunt cõdignæ passio-
dit. Non credit autem, qui non facit ea quæ manda- nes huius mundi ad gloriam quę reuelãda est in nobis,
uerat. Quid verò, an non seipsum negat, qui negat si quidem compatimur, vt & conglorificemur, vt co-
Dominum? Domino enim non aufert dominium, qui hæredes Christi. Scimus aût quòd diligẽtibus Deum
se ea quę cum illo intercedit priuat necessitudine. Qui E omnia cooperantur in bonũ, iis qui vocati sunt secun-
negat ergo Seruatorem, negat vitam, quoniam lux dum propositũ. Quoniam quos præsciuit, eos & præ-
erat vita. Eos quidem non dicit esse modicæ fidei, sed destinauit conformes imagini filij Dei, vt sit ipse pri-
infideles, & hypocritas, qui nominis quidem susciпiũt mogenitus in multis fratribus. Quos autem prædesti-
inscriptionem, fideles autem esse abnegãt. Fidelis au- nauit, eos & vocauit. Quos aût vocauit, eos & iustifi-
tem dictus est & seruus & amicus. Quare si quis sei- cauit. Quos aût iustificauit, eos & glorificauit. Vides
psum diligit, diligit Dominum, & confitetur salutem, per dilectionẽ doceri martyriũ. Quòd si velis martyr
suam seruet animam. Atqui si vel pro proximo mo- esse, & testimoniũ ferre propter bonorum remunera- *1. Petr. 3.*
ris propter charitatem, existimes seruatorem tionem, rursus audies: Spe enim salui facti sumus. Spes
nostrum esse propinquũ. Deus enim appropinquans autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt
dictus est is qui seruat, & qui seruatur, mortem eligens quis, quid sperat? Si autem quod non videmus spera-
propter vitam, & propter teipsum potius, quàm pro- mus, per patiẽtiam expectamus. Sed etsi patimur pro-
pter illum patiẽs. Et nunquid propterea dictus est fra- pter iustitiam, inquit Petrus, beati. Timorem autem
ter, qui passus propter suam in Deũ dilectionẽ, passus eorum ne timueritis, neque conturbemini. Dominum
autem Christum sanctificate in cordibus vestris.
Parati autem semper ad satisfactionem omni poscenti
vos

vos rationem de ea quæ in vobis est spe, sed cum mo- A *Effodere argentum, & agros colere,*
destia & timore, conscientiam habentes bonam, vt *Aliáque quæ nos nouimus nominibus.*
in quo detrahunt vobis, confundantur, qui calum- Vulgo ergo inanis hic labor videtur expetendus.
niantur vestram bonam in Christo conuersationem. Nobis autem minimè, inquit Apostolus. Hoc au- *Rom. 6.*
Melius est enim benefacientes, si voluntas Dei velit, tem scimus, quòd vetus noster homo simul est cruci-
pati, quàm malefacientes. Et si quis altercans dicat: fixus, vt aboleatur corpus peccati, vt non amplius
Et quomodo fieri potest vt caro imbecilla resistat po- seruiamus peccato. An non illa quoque apertè sub-
Esai. 58. testatibus & spiritibus dominationum? Illud sciat, iungit Apostolus, ostendens quàm sit fides apud mul-
1. Pet. 1. quòd omnipotenti & Domino freti in eóque haben- tos verecunda? Puto enim quòd Deus nos Apos-
tes fiduciam, aduersamur potestatibus tenebrarum & tolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos.
morti. Adhuc te loquẽte, inquit, dicet, Ecce adsum. Quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis *1. Cor. 4.*
Vides adiutorem inuictũ, qui nos defendit. Ne vobis & hominibus. Vsque in hanc horam & esurimus, &
noua & aliena, inquit Petrus, videatur quæ ad tenta- sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & in-
tionem vobis sit per ignem probatio, sed quatenus B stabiles sumus, & laboramus operantes manibus no-
communicatis Christi passionibus, gaudete, vt etiam stris, maledicimur & benedicimus, persecutionem
in reuelatione eius gloriæ gaudeatis, exultantes si in patimur, & sustinemus. Tanquam purgamenta
nomine Christi probris afficiminii: beati, quòd gloriæ huius mundi facti sumus. Talia sunt ea etiam quæ di-
Psal. 43. & Dei spiritus super vos requiescit, sicut scriptum est, cit Plato in Republica, etiamsi torqueatur iustus,
Rom. 8. propter te mortificamur tota die: reputati sumus vt etiamsi ei effodiantur oculi, eum futurum esse bea-
oues occisionis. Sed in his omnib⁹ superamus propter tum. Is ergo qui est cognitione præditus, nunquam
eum qui nos dilexit. finem habebit positum in anima, sed in eo quòd sit
semper felix & beatus, & regius Dei amicus: & licet
Ex mente sed mea quæ vis rescíscere, quis ei inurat ignominiam, eumque & exilio & publi-
Non audies, nec si cremes: ferras graues catione facultatum, & postremò morte afficiat, nun-
Nec capite summo si ad pedes tuos liges, quam auelletur à libertate, & præcipua in Deum cha-
Duru nec omnibus si vinclis vincias: ritate. Omnia sustinet, & omnia suffert charitas, *2. Cor. 13.*
Vt dicit in Tragœdia fœmina se gerens viriliter. Et C quòd ei sit persuasum diuinam prouidentiam omnia *1. Cor. 4.*
Antigone Creontis edictum despiciẽs dicit audacter: rectè administrare. Rogo ergo vos, inquit, imitato-
Non, Iuppiter nanque mihi hæc edixerat. res mei estote. Primus ergo gradus corporis, est
Sed Deus nobis edicit & prædicat, eique est parẽdũ. doctrina cum timore, per quam abstinemus ab iniu-
Rom. 10. Corde enim creditur ad iustitiã, ore aût fit confessio ria: secundus autem est spes, per quam desideramus,
ad salutem. Dicit itaque scriptura: Omnis qui credit quæ sunt optima: perficit autem, vt est cõsentaneum,
in eum, pudore non afficietur. Meritò ergo scribit Si- charitas, quæ iam docet per viam cognitionis. Gen-
monides: Fertur virtus habitare in rupibus aditu dif- tiles enim, nescio quomodo, cùm necessitati quæ ca-
ficilibus, nunc autem eam celerem castum locum te- ret ratione, ea quæ eueniant tribuerint, inuiti separére
nere, & quæ nec aspici possit omnium mortaliũ ciliis, confitentur. Dicit certè Euripides:
sed ab eo demùm ad quem sudor venerit, qui mede-
tur iracundiæ, & processerit ad summam animi mag- *Quæ tibi suadeo mulier ea accipe.*
nitudinem. Et Pindarus: Iuuenum autem curæ quæ *Qui non laboret nullus est mortalium.*
versantur cum laboribus, gloriam inueniunt. Tem- D *Humet natos, nouos & deinserat,*
pore autem resplendent facta in æthere illustrata. *Atque obeat mortem. Hæc agrè homines ferunt.*
Hanc cùm apprehendisset sententiam Æschylus, Deinde subiungit:
dicit: *Oportet hæc natura quæ vult perpeti.*
Laborem qui perpetitur, Aût eò decet
Debetur huic laboris natus, gloria. *Migrare, nil vbi necessarium graue est.*
Maiori enim morti maiores partes obtingunt, ex sen-
tentia Heracliti.
Qui mortis est seruus, timore is haud vacat.
Non enim dedit nobis Deus spiritum seruitutis rursus
in timorem, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis.
2. Timo. 1. Ne ergo te pudeat mei qui sum eius vinctus, scribit ad
Timotheum, Fuerit autem huiusmodi qui bono ad-
hæret, ex sententia Apostoli, odio habens malum, g
habens charitatem non fictam. Qui enim alterum di-
ligit, legem impleuit. Si est autem Deus spei, is cuius
testes sumus, sicut est, spem nostram confitemur, ad
spem contendentes, & quod est bonitatis maximum,
impleti, inquit, omni cognitione. Indorum Philoso-
phi dicunt Alexandro Macedonum: Traduces qui-
dem corpora de loco, animas autem nostras non coges
facere quæ nolumus. Ignis est hominibus maximus
cruciatus, eum nos contemnimus. Hinc Heraclitus
vnam gloriam omnibus præposuit, profitetur autem
se vulgo cedere, vt se expleant tanquam pecora:
Multis laboret gratia sunt corporis,
Propter id & fortes domos inuenimus

Universidad de Deusto
Biblioteca

fus cognitionem Domini. His armis munitus is qui est A cognitione præditus, ô Domine, inquit, da casum & afflictionem, & accipe ostensionem, accedat hoc graue & formidabile. Pericula ego dispicio propter meâ in te dilectionem:

Nam sola virtus, rebus in mortalium,
Non præmia ex clypeis capit militia,
Sed ipsa seipsam habet laborum præmium.

Induite ergo, sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem humilitatem, mansuetudinẽ, lenitatem. Super omnia autẽ hæc, charitatem, quæ est vinculum perfectionis, & pax Christi regnet in cordibus vestris, in qua etiam vocati estis in vno corpore: & grati estote, qui adhuc estis in corpore, sicut B veteres iusti, percipientes animæ impatibilitatẽ & vacuitatẽ perturbationis, Nam non solùm Asopij & Macedones & Lacones dum torquentur fortiter tolerãt, vt ait Eratosthenes in iis quę scribit de bonis & malis, sed Zeno quoque eleates dum cogeretur arcanum aliquid enunciare, restitit tormentis nihil confitens, qui etiam postremò linguam erodens, eam expuit in tyrãnum, quem alij quidem Nearchum, alij verò Demylum appellant. Similiter autem facit etiam Theodotus Pythagoræus, & Paulus Lucidis familiaris, vt dicit Timotheus Pergameus in libro de Magnitudine animi philosophorũ, & Achaicus in Moralibus. Quinetiam Posthumus Romanus captus à Peucetione, non modò nihil ex iis quæ erant occulta aperuit, sed cùm etiã manum in ignem tanquam in as, immisisset, constitit C vultu firmo & planè immutabili. Taceo Anaxarchum exclamantẽ, Tunde Anaxarchi capsam, Anaxarchum enim non tundis, cùm pistillis ferreis tunderetur à tyranno. Neque ergo spes felicitatis, neq; in Deum charitas, ægrè fert ea quæ accidunt, manet autem libera, etiamsi in bestias incidat immanissimas, & in ignem voracissimum, & licet tyrannicis conficiatur tormentis, à diuinis pendens amicitiis, minimè redacta in seruitutem, superas obit regiones corpore iis tradito qui id solum possunt tenere. Dicitur autem gens barbara non aliena à gustu philosophiæ, quot annis eligere le- D gatum ad Zamolxim Heroëm: erat autem Zamolxis vnus ex familiaribus Pythagoræ. Mactatur ergo is qui fuerit iudicatus probatissimus, iis qui sunt philosophati quidem, sed non electi, mœrentibus, vt qui sint repulsi à beato ministerio. Plena est ergo tota ecclesia iis qui per omnem vitã sint meditati mortẽ, quæ ex sucitat ad Christum, sicut virorum, ita etiam mulierum temperantium. Licet enim ei qui ex more nostro vitam instituit, etiam absque literis philosophari, seu sit barbarus, seu Græcus, seu seruus, seu senex, seu puellus, seu mulier. Est enim temperantia communis omnium hominum, qui eam suo arbitrio delegerint. Est autem apud nos extra controuersiam, eandem naturam in vnoquoque genere, eandem etiam hvbere virtutem. Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatẽ, aliam verò videtur vir habere, sed eandem: quare etiam virtutem. Si autem viri vtique virtus est temperantia & iustitia, & quæcunq; eas consequi existimantur: soli viro conuenit esse virtute præditum, intemperantem autem & iniustam mulierem, sed turpe est hoc vel dicere. Temperantiæ ergo & iustitiæ, & cuiusuis alterius virtutis, similiter quidem virum & mulierem, liberum & seruum, curam oportet gerere, quoniam accidit vt sit vna & eadem virtus eiusdem naturæ. Atq; quòd sit quidem eadem natura fœminæ quæ viri, quatenus est fœmina, non dicimus. Omnino enim conuenit vtrique eorum esse aliquam differentiam, per quam vnum quidem eorum fœmineum, alterum verò factum est masculinũ. Verum ergo præstare & párere, fœminæ adesse dicimus, quatenus est fœmina, non quatenus est homo. Si autẽ viri & fœminæ nulla esset differentia, vtrunq; eorum eadem ageret & pateretur. Quatenus ergo est idem, eò quòd sit eadem anima, veniet ad eandẽ virtutem: quatenus autem diuersum per proprietatem corporis, ad vtero gestandos fœtus, & seruãdam domum. Volo enim, inquit Apostolus, vos scire, quòd cuiusuis viri caput est Christus, caput autem mulieris vir. Non est 1. Cor. 11. enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Sed neque B mulier est separata à viro, neque vir separatus à muliere in Domino. Sicut enim virũ temperantem, & vincere voluptates oportere dicimus: ita etiam censuerimus mulierem esse oportere temperãtem, & in pugna aduersus voluptates exercitatam. Dico autem, spiritu ambulate, & desiderium carnis non feceritis, præceptum consilit Apostolicum. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, Spiritus autem aduersus carnẽ. Hæc ergo opponuntur, non vt malum bono, sed vt quæ pugnant vtiliter. Subiungit itáque: Vt non quæ volueritis ea faciatis. Manifesta autẽ sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, continentia, bonitas, fides, mansuetudo. Carnem, vt existimo, peccatores, vt spiritum iustos dixit. Iam verò assumenda est fortitudo & magni animi virtus, pro animi fiducia & pro tolerantia, vt ei qui pulsat maxillã porrigatur alia, & ei qui aufert pallium, cedatur etiam tunica, iram coërcendo fortiter. Non enim Amazones aliquas ad bellicam virtutem exercemus fœminas, cùm etiam homines velimus esse pacificos. Audio autem mulieres quoque Sauromatidas, non minus belligerari quàm viros: & alias Sacides, quæ à tergo sagittant, simulantes fugere, æquè atque viri. Scio etiam fœminas Iberie propinquas, & factis & laboribus virilibus vtentes, etiamsi vterum gestent & iam parturiant, nihil de iis quæ sunt agẽda remittere, sed sæpe in ipsa laborum contentione, mulier quæ peperit, infantem sublatum domum portat. Iam ergo mulieres, non minus quàm masculi, & domum custodiunt, & venantur, & greges pascunt,

Aeriter & cerui vestigia Cressa secuta est.

Est ergo philosophandũ mulieribus similiter ac viris, etiamsi præstãtiores masculi primas in omnibus partes ferant, nisi euaserint molles & effœminati. Vniuerso E ergo hominũ generi necessaria est disciplina & virtus, si quidem tendant ad felicitatem. Quomodo aût non temerè variè scribit Euripides, aliquando quidem, Est quæuis viro coniux deterior, etiamsi optimus ducat probatissimam, aliquando autem: Quæuis pudica mulier est viri serua. Quæ autem non est pudica, eum qui vnà versatur superat amentia.

Nam melius nec præstantius vllum est,
Concordes quàm cùm in tecto versantur eodem
Vir simul & mulier.

Caput ergo est id quod est principale, & quod principatum obtinet. Si est aût Dominus viri caput, mulieris autem vir, vir est Dñs vxoris, vt qui sit imago & gloria Dei. Quocirca dicit etiam in epistola ad Ephesios, subiecti

Ephe. 5. subiecti inuicem in timore Dei. Mulieres suis viris A subiectæ sint, sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, vt etiam Christus caput ecclesiæ, ipse Saluator corporis: sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita etiam mulieres propriis viris in omnibus. Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam. Ita etiam viri debent diligere suas vxores, vt sua corpora. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam vnquã odio habuit. Iam verò Coloss. 3. in epistola quoque ad Colossenses inquit: Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite vxores, & nolite esse amari in illas. Filij obedite parẽtibus per omnia, hoc enim beneplacitũ est in Domino. Patres nolite & ad indignationem prouocare B filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, nõ ad oculum seruientes, tanquam hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Dominum. Et quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino seruientes, & non hominibus, scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino enim Christo Coloss. 4. seruitis. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit: & non est personarum acceptio apud Deũ. Coloss. 3. Domini, quod iustum est & æquum, seruis præstate. scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo, vbi non est Græcus nec Iudæus, circuncisio & præputiũ, nec Barbarus nec Scytha, nec seruus nec liber, sed C omnia & in omnibus Christus. Cœlestis autem ecclesiæ imago est terrestris. Quocirca precamur etiam in terra fieri voluntatem Dei sicut in cœlo, induẽtes viscera miserationis, benignitatem humilitatem, mansuetudinem, lenitatem, sustinentes nos inuicẽ & condonantes nobis inuicem, si quis aduersus aliquem habeat querelam, sicut Christus condonauit nobis, ita & nos. Super hęc autem omnia charitas, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi regat in cordibus nostris, ad quam etiam vocati estis in vno corpore & grati estote. Nihil enim vetat quo minus sæpe eadem adducatur scriptura, vt pudeat Marcionem, si qua fortè ratione persuasus mutetur, sciens oportere fide- D lem esse gratum in opificem qui nos vocauit, & nobis Euangelium annunciauit in corpore. Ex his ergo nobis est aperta quæ est ex fide vnitas, & ostensum est quis sit perfectus. Quare vel inuitis aliquibus & valde resistentibus, etiamsi à marito vel à Domino impendeant supplicia, philosophabitur seruus & mulier. Quinetiam liber quoque, etiamsi tyrannus ei mortem minitetur, etiamsi ducatur ad iudicia, & trahatur ad vltima supplicia, & de facultatibus ac fortunis suis omnibus veniat in periculum, nullo modo abstinebit à pietate & vero Dei cultu, neq; vnquam ab eo dissentiet: mulier quidem quæ cum malo marito habitat, filius autem si malum habeat patrem, vel improbum E dominum seruus, forti ac generosi animo virtutẽ persequentes. Sed vt viro pulchrum & honestum, & pro virtute, & pro libertate, & pro seipsõ mori, ita etiam mulieri. Non est enim hoc proprium masculorum naturæ, sed bonorum. Et senex ergo & iuuenis, & mulier & seruus mandatis obediens fideliter viuet, & si opus fuerit, morietur, quod quidem fuerit per mortẽ viuificari. Scimus quidem certè & filios & mulieres & seruos sæpe inuitis parẽtibus & maritis & dominis euasisse optimos. Non minus ergo prompto & alacri animo eos esse oportet qui piè vitam sunt acturi, cùm visi fuerint aliqui eos arcere: sed multò magis conuenit contendere & egregiè decertare, ne victi excidant ab optimis & maximè necessariis consiliis. Neque enim A existimo vllam admittere comparationem, vtrum sit melius adscribi in consortium omnipotentis, an dæmonum tenebras eligere. Quæ enim à nobis aguntur propter alios, ea semper egerimus, ad illos conantes respicere propter quos videntur fieri, mensuram esse ducẽtes id quod est illis gratum. Quæ autem propter nosipsos potius quàm propter alios aguntur, æquali studio à nobis fiant, siue videantur aliquibus placere, siue non videantur. Quòd si nonnulla ex iis quæ sunt indifferẽtia, tantũ honorẽ sunt assecuta, vt etiã aliquibus inuitis videantur esse expetenda ac eligẽda, multò magis existimandũ est esse pro virtute decertãdũ, non B aliquid aliud respiciendo, quàm id quòd rectè honestéque geri potest, siue id aliquibus aliis videatur, siue non. Pulchrè ergo Epicurus quoque dicit, scribens ad Menœceum: Nec si sit ali quis iuuenis, differat philosophari: neque si sit senex, defatigetur philosophando: nam nec est aliquis immaturus, neque nimis proiectæ & exhaustæ ætatis, ad adipiscendam animi sanitatem. Qui autem dicit nundum esse vel præteriisse tẽpus philosophãdi, similis est ei qui dicit ad beatitudinem vel nondum adesse tẽpus vel tẽpus præteriisse. Quare & iuniori philosophandũ est & seni; huic quidem vt senescens iuuenescat bonis, per gratiam eorum quæ facta fuerint: illi aũt, vt sit simul iuuenis & senex, C per futurorum metus vacuitatem. De martyrio autem *Matth. 10.* seu testimonio apertè dixit Dominus (ea autem simul *Marc. 8.* coniũgem* quæ diuersis in locis scripta sunt) Dico autem vobis, quicunq; in me confessus fuerit coram hominibus, filius etiam hominis cõfitebitur in eo coram Angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabo ipsum coram Angelis. Quem enim mei vel meorum verborum puduerit in hac generatione adultera & peccatrice, filium quoq; hominis eius pu- *Matth. 10.* debit, quando venerit in gloriam patris sui cum An- *Luc. 12.* gelis suis. Quicunque ergo in me confessus fuerit coram hominibus, ego quoque in eo confitebor coram patre meo qui est in cœlis. Cùm autem induxerint vos in synagogas & ad magistratus & potestates, ne prius soliciti sitis quomodo respondeatis, aut quid loquamini. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. Hũc locũ exponẽs Heracleno, cuius in schola Valentini fuit maxima existimatio, his verbis dicit confessionem quidẽ vnam esse fide & vitæ institutione, alteram verò voce. Atque quę fit quidẽ voce confessio, sit etiã apud potestates, quam solam, inquit, multi non rectè confessionem esse existimant. Possunt autem hac confessione vti etiã hypocritæ: sed nec hæc oratio inuenietur dicta esse vniuersè ac generaliter. Non enim omnes qui salui fiunt, ea confessione quæ voce sit vsi sunt, & excessere, ex quibus est Matthæus, E Philippus, Thomas, Leuis & alij multi. & est quæ voce sit confessio, non vniuersa ac generalis sed singularis. Vniuersam autem ac generalem nunc dicit eam quæ fit factis & operibus, ei quę est in ipsum fidei congruẽtibus. Hanc autem confessionem sequitur etiam singularis quæ fit apud potestates, si opus fuerit, & ratio impulerit. Nam is voce quoq; rectè confitebitur, cùm affectione prius rectè fuerit confessus. Pulchrè autem in iis qui confitentur quidem, In me, dixit: in iis autem qui negant, adiecit illud, me. Nam ij etsi ipsum voce confessi fuerint, ipsum negant, actione minimè confitentes. Ij autem soli in ipso confitentur, qui in ea quæ est in ipsum confessione & actione viuunt, vtpote quòd & ipse iis implicetur quæ confite-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, & ab iis teneatur. Quocirca nunquam potest se-
ipsum negare. Eum autem negat qui non sunt in ipso. A
Non enim dixit, Qui negauerit in me, sed me. Nullus
enim vnquam qui est in ipso, ipsum negat. Illud autem
coram hominibus, & ijs qui salui fiunt, & etiam gen-
tilibus similiter, apud alios quidē vitæ institutione, apud
alios verò etiam voce. Quamobrē nunquam possunt
ipsi negare: eum autem negant qui non sunt in ipso.
Hæc quidem Heracleon: & in alijs quidem videtur
nobiscum sentire in hac parte. Illud autem non aduer-
tit, quòd etsi non actione aliqua & vita confessi sunt
Christum corā hominibus, eò tamen quòd voce con-
fiteantur in iudicijs, & vsq; ad mortem cruciati non
negent, ex affectione credidisse cernuntur. Confitens B
autem affectio, & maxime quæ ne morte quidem mu-
tatur, omnia vitia quæ gignebantur per cupiditatem
corporis, omnino rescindit. Est enim, vt semel dicam,
repentè accumulata per actionem penitentia, & vera
in Christum confessio, voce testificante. Si aūt spiritus
patris in nobis testificatur, quomodo sum⁹ adhuc hy-
pocritæ, quos dixit sola voce testari? Dabitur aūt ali-
quibus si expediat respondere ac defendere, vt & per
testimonium & confessionem omnes iuuentur, dum
confirmantur quidem qui sunt in ecclesia, admirantur
autem & ad fidem deducuntur, qui ex gentibus salu-
tem curiosè quæsierint, reliqui autē stupore afficiun-
tur. Quamobrem oportet omnino confiteri, id enim C
situm est in nostra potestate: respondere autem & de-
fendere, non omnino. Non est enim hoc quoque situ
in nostra potestate. Qui autem sustinuerit in finem, is
Matth. 14. saluus erit. Nam quis ex iis qui sapiunt, non potius ele-
gerit in Deo regnare, quàm seruire? Deum ergo con-
Tim. 1. fitentur quidem nosse, vt dicit Apostolus, factis au-
tem negant, cùm sint abominandi, increduli, & ad
omne opus bonum reprobi. Illi autem etsi hoc solum
confessi fuerint, aliquod vnum bonum effecerint in
fine. Videtur ergo Martyrium esse expurgatio pecca-
torum cum gloria. Iam verò dicit pastor: Effugietis
operationem feræ agrestis, si cor vestrum fuerit mun-
dum & ab omni reprehensione alienum. Quinetiam D
Luc. 12. ipse Dominus, Expetiuit, inquit, vos Satanas vt cri-
braret, ego autē rogaui. Solus ergo Dominus propter
eorum qui ei insidiabantur hominū, & infidelium ex-
purgationem, bibit calicem. Quem imitantes Apo-
stoli, vt qui reuerā essent cognitione prædīti & perfe-
cti, pro ecclesijs quas fundarunt passi sunt. Sic ergo ij
qui sunt cognitione prędīti & vestigijs insistētes Apo-
stolicis, debent ita se gerere vt in eos non cadat pecca-
tum, & propter dilectionem in Dominum, diligant
etiam proximū, vt si casus aliquis pro ecclesia euocet,
citra offensionem patiētes afflictiones bibant calicem.
Quicunque autem factis quidem in vita, verbis autem
in iudicio ferunt testimonium, & spem expectantes, & E
timorem reformidantes, ij sunt meliores ijs qui ore so-
lùm confitentur salutem. Quòd si quis etiam transie-
rit ad charitatem, is reuera est beatus & germanus te-
stis, vt qui sit perfectè confessus, & præceptis & Deo,
per Dominum, quem diligēs significauit esse fratrem,
totum seipsum tradiderit, propter Deum, tanquam
depositum, gratè & amanter reddens hominem qui
exigitur. Cùm autem rursus dixerit, Quando vos per-
Matth. 10. secuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suā-
det fugere, tanquam malum sit pati persecutionem:
nec vt mortem extimescentes, iubet nos eam fuga de-
clinare. Vult aūt nos nulli esse autores, neque alicuius
mali causa adiutores, nec nobisipsis, nec ei qui perse-
quitur, nec ei qui interimit. Denūciat enim quodam-
modo vt caueat. Qui aūt non obedit, est audax & te-
merarius, & inconsultè se in manifesta pericula coni-
ciens. Si aūt qui hominē Dei interimit in Deū peccat,
is quoque eius ędis reus tenetur qui se offert iudicio.
Is aūt fuerit qui non vitat persecutionē, se capiēdum
præbens per audaciam. Is est, qui quantum in se est,
adiuuat improbitatē eius qui persequit. Quòd si etiā
ipse causam præbēs, feram planè irritet, similiter etiam
si præbeat aliquā pugnæ causam, vel damni, vel iudi-
cij, vel inimicitiārū, is occasionē peperit persecutionis.
Et ideo iussi sumus nihil retinere ex iis quæ ad hāc vi-
tam pertinēt: sed ei qui tollit palliū, præterea etiā dare
tunicam: non solùm vt permaneamus obnoxij nullis
animi perturbationibus, sed ne ea vendicātes, eos qui
in iudicio contēdūt, in nos reddamus efferatos, & per
nos eos cōmoueamus vt nomē maledictis appetāt. At
inquiūt: Si Deus vestri curam gerit, cur patimini per-
secutionem, & morte afficimini? an ipse vos eis tradit?
Nos autē non sic existimamus, velle Dūm vt in casus
incidamus, sed propheticè prædixisse ea quæ essent e-
uentura: fore scilicet vt propter nomen eius pateremur
persecutionē, vt occideremur, & vt suspenderemur.
Quamobrem noluit nos pati persecutionē, sed ea quę
passuri sumus prius significauit, per eam quòd sint e-
uentura prædictionē, exercens ad tolerantiā, cui pro-
misit hæreditatē. Quanquam non soli, sed cum multis
supplicio afficimur. At illi, inquiunt, cùm sint male-
fici, iure luunt pœnas: ergo vel inuiti nobis iustitiā suo
testimonio tribuunt, qui iniustē propter iustitiā puni-
mur. Sed neque iniuria iudicis attingit Dei prouiden-
tiam. Oportet enim iudicē in sua potestate habere sui
animi sententiam, non qui instar animatorū quodam-
modo trahatur funibus, vt qui ab externa fortasse solū
causa capiat occasiones. Examinatur ergo & probatur
ipse sicut nos, in eo quod iudicat, & per eorum quæ
sunt eligēda, electionē, & per patientiā. Quamuis aūt
non faciamus iniuriā, tanquā tamen iniuriam faciētes,
nos intuetur Iudex. Neq; enim nostra nouit, neq; vult
scire, quodā aūt inani præoccupato abripitur præiudi-
cio, quocirca etiam iudicatur. Nos ergo persequūtur,
non vt qui nos esse iniustos deprehenderint, sed quòd
nos vitæ humanæ iniuriā facere existimēt, eò quòd si-
mus Christiani, & ipsos inquā qui sic vitā instituimus,
& alios quos adhortamur vt vitam degant similē. Cur
autem, inquiūt, cùm vos persequuntur, nihil vobis af-
fertur auxilij? Quid enim, quod ad nos quidē attinet,
nobis fit iniuriæ, cùm morte dissoluamur ituri ad Do-
minū, & veluti ætatis, vitæ sustinētes mutationē? Si aūt
sapuerimus, iis gratias habebim⁹ qui nobis præbuerint
occasionē celeris migrationis, si testimoniū feram⁹ pro
pter dilectionē. Si aūt mali quidā homines nos multis
esse visi sumus, si ipsi quoq; nouissent veritatē, omnes
quidē in viam insiliissent, non fuisset aūt electio. Sed
enim nostra fides, cùm sit lux mundi, arguit infidelita-
tem. Nam me Anytus quidē & Melitus interfecerint,
nullo aūt modo me læserit quispiam. Neque enim fas
esse existimo, vt id quod est meli⁹, lædatur ab eo quod
est deterius, adeò vt vnusquisque ex nobis securè di-
cat & confidenter: Dominus mihi adiutor, non time- *Psal.* 117.
bo quid faciat mihi homo. Iustorum enim animæ in *Sap.* 3.
manu Dei sunt, & non tanget eas tormentum. Basili-
des autem in vicesimotertio Exegeticōn, de iis qui in
martyrio puniuntur, his verbis hæc dicit: Dico enim,
quicunque incidunt in eas quæ dicuntur afflictiones,
siue cùm imprudentes peccauerint in aliis lapsibus,

ad hoc

ad hoc bonum deducuntur, benignitate eius qui ad- A
ducit, cum reuera alia ex alijs crimina intententur, ne
patiātur ob ea quæ mala esse certū est & extra omnem
controuersiam, neque maledictis appetiti vt adulter,
vel occisor, sed accusati quòd sint Christiani: quod
quidem eos consolabitur, vt ne videantur quidem pa-
ti. Si quis, qui omnino nō peccauerit, accesserit ad pa-
tiendum, rārū id quidem, ne is quidem aliquid patie-
tur ex paratis à potestate insidijs, sed patietur vt passus
est infans qui videbatur nihil peccasse. Deinde paulò
inferius subiungit: Sicut ergo infans qui prius nō pec-
cauit, aut actu quidem in se nihil peccauit, sed quòd
habeat id quod peccauit, postquam cōiectus fuerit ad
patiendum, afficitur beneficio, vt qui lucretur multa B
quæ sunt difficilia: ita etiam si perfectus quoque qui
actu nihil peccauerit, patiatur, & passus fuerit, passus
est similiter atque infans, in se quidem habens peccan-
di potestatem, non accepta autē occasione ad peccan-
dum non peccauit: quare nō est sibi imputandū, quòd
non peccauerit. Quomodo enim qui vult adulterium
admittere, est adulter, etiamsi non consequatur effe-
ctus? & qui vult cædem facere, est homicida, etiamsi
non possit occidere? Ita etiam eum quem dico nō pec-
casse si videro patiētem, etiamsi nihil mali fecerit, ma-
lum dicam, eo quòd velit peccare. Quidnis enim di-
cam potius, quàm malum id quod prouidet. Deinde
inferius, apertè quoque de Domino dicit tanquam de C
homine: Sin autem his omnibus prætermissis orationi-
bus, accesseris ad hoc vt mihi adducta aliquarum per-
sonarum reuerentia dicas, verbi causa, hic ergo pecca-
uit, hic enim est passus: si permittas quidem dicā, Non
peccauit quidē, sed erat similis infanti qui patiebatur.
Sed si vehementius vrgeas, dicam, quēcunque homi-
nem nominaueris, cum esse hominem, iustum autem
Deum. Nullus enim est mundus, vt dixit quispiam, à
sorde. Sed Basilidis fundamentum dicit animam quæ
prius peccauerit in alia vita, hic pati suppliciū, electam
quidem, vt puniatur, aliam autē, vt quæ suo purgetur
supplicio. Quomodo aūt hoc verū est, cū in nostra po-
testate sitū sit cōsiteri & puniri, aut nō? In eo enim qui D
est negaturus, soluitur ea quæ est ex Basilidis sententia
prouidētia. Rogabo ergo eū in eo qui tenetur cōfesso-
re, vtrū feret testimoniū, & punietur ex prouidentia,
annon. Nam si neget, non punietur: sin autē & exitus,
& quòd nō oporteat eū puniri, dicet esse interitū eo-
rum qui sunt negaturi, ex prouidentia, intuitus feret te-
stimoniū. Quomodo autem adhuc in cœlis reponetur
glorioſissima merces ei qui testimoniū tulerit, propte-
rea quòd fuerit testis? Sin aūt eū qui erat peccandi po-
testate prædītus, nō siuit prouidētia venire ad peccan-
dum, in vtroque est iniusta, & quòd eū nō liberet qui
propter iustitiā trahitur ad supplicium, & quòd eum qui
volebat iniuriam facere liberauerit, cùm ille quidem E
fecerit propterea quòd voluit, hæc verò opus prohi-
buerit, & non iure ei faueat qui est peccandi potestate
prædītus. Quomodo aūt nō est verè impius & à Deo
alienus, qui diabolū quidē in Deos referat, hominem
aūt peccādi potestate prædītū, ausus est dicere Domi-
num? Est enim tētator diabolus, sciens quidē quòd su-
mus, nesciēs autē an tolerabimus: sed nos volens à fide
excutere, ad se etiā conatur adducere, quod quidē est
ei solum permissum, & propterea quòd nos, quòd ex
nobis ipsis saluos esse oporteat, occasiones ex præce-
ptis acceperimus: & propter eius probrum ac ignomi-
niam qui tētauit, & nō est assecutus: & propter eorum
cōfirmationem qui sunt in ecclesia, & propter eorum
conscientiam qui sunt admirati tolerantiam. Si autem
martyriū est retributio per supplicium: & fides quoque
& doctrina, per quas est martyriū. Sunt ergo he quo-
que adiutrices supplicij, quo quidnam aliud possit esse
absurdius? Sed ad illa quidem dogmata, an à corpori-
bus in corpora migret anima, & de diabolo, dicetur
suo tēpore. Nunc autē ijs quæ dicta sunt, hæc quoq;
adijciam⁹. Vbi est adhuc fides, si pro lucēdis pœnis eorū
quæ prius peccata sunt subeatur martyriū? Vbi est au-
tem charitas in Deū, qui propter veritatem persecutio-
nem patitur & sustinet? Vbi est autē laus eius qui con-
fessus est, & vituperatio eius qui abnegauit? Ad quid
autem est adhuc vtilis recta vitæ institutio, morte affi-
cere cupiditates, & nullam odisse creaturam? Si autem
vt ipse dicit Basilides, vnam partem ex Dei quæ dici-
tur voluntate, existimamus omnia diligere, quòd om-
nia rationem ac proportionem conseruent ad vniuer-
sum: alteram autem, nihil concupiscere, & tertiā nihil
odisse, volūtate Dei erunt etiā suppliciа, quod quidem
impium est cogitare. Neque enim Dominus passus est
voluntate Patris, nec qui patiuntur persecutionē, eam
Dei voluntate patiuntur. Nam ex duobus alterū, aut
bonum quid & honestum erit persecutio propter Dei
voluntatē, aut erunt insontes qui eos afficiunt & affli-
gunt. Sed nihil fit sine voluntate Domini vniuersorū.
Restat itaque, vt breuiter dicamus, ea quæ sunt huius-
modi, euenire Deo non prohibente. Hoc enim solum
seruat & prouidentiam, & Dei bonitatē. Non est ergo
existimandum eum operando exercere afflictiones,
neque enim hoc cogitare licuerit: sed non prohibere
eos qui eas exercent, persuasum habere conuenit, &
ad bonum vti audacibus cœptis aduersariorum. De- *Esai.* 4.
struam, inquit, murum, & erit in cōculcationem, cùm
eiusmodi ars erudiens sit ipsa prouidentia: in alijs qui-
dem propter suа vniuscuiusque peccata: in Domino
autem & apostolis, propter nostra. Iam verò diuinus
Apostolus: Hæc enim est, inquit, Dei voluntas sancti- *1. Thess.* 5.
ficatio vestra, vt vos abstineatis à fornicatione, & sciat
vnusquisque vestrūm vas suum possidere in sanctifi-
catione & honore, non in affectione cupiditatis sicut
gentes quæ non norunt Dominum: & non exupe-
ret, & per auaritiam circumscribat in negocio fratrem
suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus,
sicut etiam vobis prædiximus, & testificati sumus.
Non enim vocauit nos Deus propter immunditiam,
sed in sanctificatione. Itaque qui spernit, non homi-
nem spernit, sed Deum, qui dedit nobis spiritū suum
sanctum. Propter hanc ergo sanctificationē nostram,
non prohibitus fuit pati Dominus. Si quis autem ex
eis respondens, dicat puniri quidem Martyrem, pro-
pter peccata quæ sunt admissa ante hanc in corpus mi-
grationem: fructum autem rursus esse percepturum
vitæ quæ hīc acta fuerit: sic enim constitutam esse ad-
ministrationem: eum rogabimus an remuneratio fiat
ex prouidentia. Nam si quidem non fuerit diuinæ ad-
ministrationis, perit consilium & dispensatio expia-
tionis, & eis suum excidit argumentū, & fundamen-
tum eorum opinionis. Si autem à prouidentia sunt ex-
piationes, sunt punitiones quoque ex prouidētia: pro-
uidentia autē etsi à Principe, vt ita dicam, moueri in-
cipit, immixta tamen est & insita in substantijs, cum eo
quòd etiam facta est substantiarum à Deo vniuersō-
rum. Quæ cùm ita habeant, necesse est vt ipsi fiteantur,
vel nō esse iniustam punitionem, & rectè iustéque
se gerunt qui cōdemnant & persequuntur Martyres:
aut ex Dei voluntate exerceri persecutiones. Nō vtiq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

ergo labor & metus rebus accidit, vt ipsi dicunt, tanquam rubigo ferro, sed ex propria volũtate accedit ad animam. Sed de his quidem multa reseruantur dicenda, quod ad eorum, quæ quidẽ postea fiet, attinet considerationem, eam in tempore tractantibus. Valẽtinus autem in quadam homilia scribit his verbis: Ab initio estis immortales, & filij estis vitæ æternæ, & mortẽ voluistis inter vos ipsos dispertiri, vt eam consumeretis, & mors in vobis moreretur, & per vos. Quando enim mundum quidem soluitis, vos autem non dissoluimini, estis Domini creaturæ, & cuiusuis interitus. Natura enim fieri saluum, genus ponit ipse quoque similiter atque Basilides: ad nos autem desuper huc venire hoc diuersum genus, ad mortem de medio tollendã: mortis autem ortum, esse opus eius q ui creauit mundum.

Gen. 33. Quamobrem sic etiam accipit illam scripturam, Nemo videbit faciẽ Dei, & viuet, vt qui sit autor & causa mortis. De hoc Deo illa tacitè innuit, scribens his verbis: Quo est minor imago viua facie, eo est minor mundus, viuo æone. Quænam est ergo causa imaginis? Faciei maiestas, quæ pictori exhibuit figuram, vt per eius nomẽ honoraretur. Non enim ex se & sua authoritate fuit forma inuenta, sed impleuit nomẽ quod erat defectum in latitudine. Adiuuat autẽ quod Dei quoque est inaspectabile, ad fidem eius quod effictũ est. Creatorem enim, vt qui Deus & pater sit vocatus, veri Dei imaginem & Prophetam appellauit: pictorem autem, sapientiam, cuius figmentum est imago, ad gloriam eius qui est inaspectabilis. Nam quæcunque procedunt ex coniugatione, ea sunt pleromata, id est, implementa: quæcunque autem ab vno, imagines. Quoniam autem non est id quod eius apparet: quæ est ex dimidio anima venit, nempe id quod est differens, & hoc est, insufflatio differentis spiritus, & in summa id quod inspiratur in animam imaginem spiritus. Et vt in summa dicam, quæ dicuntur de creatore qui factus est ad imaginem, ea in imagine sensili in generatione dicunt fuisse prædicta de generatione hominis. quinetiam ad seipsos quoque transferunt similitudinẽ, eius qui differt spiritus interiectionẽ Creatori fuisse ignotam tradentes. Atque quando quod sit quidem vnus Deus qui prædicatur per legẽ & Prophetas & Euangelium, tractabimus, aduersus hoc quoq; disseremus: est enim oratio principalis. Ei autem quod vrget est occurrendum. Si ad dissoluendam mortem venit genus differens, Christus mortem non aboleuit, nisi ipse quoque dicatur eiusdem cum eis essentiæ: si aũt vnus eam aboleuit, ita vt genus non attingeret differẽs, non isti mortem abolent qui sunt æmuli Creatoris, qui eius quæ est ex dimidio animæ suæ inspirant imagini vitam supernam, conuenienter ei quod à se susceptũ est dogmati, etiamsi hoc dicant euenire per matrem. Sed etli dicant vnà cum Christo aduersus mortem belligerari: occultum consiteantur decretum, quòd audeant Creatoris diuinam insectari potentiam, corrigẽtes eius creaturam, tanquam potentioris, quam ipse nõ potuit liberare ab interitu. Fuerit autem Dominus quoque Deo creatore melior ac præstantior. Nunquam enim filius cum patre contenderit, idque inter Deos. Quòd autem hic sit pater filij, Creator vniuersorum Dominus omnipotens, ad illã differamus contemplationem, in qua aduersus hæreses differere promisimus, ostendentes eum esse solum qui est ab ipso prædicatus. Sed nobis quidem scribens Apostolus ad tolerantiam afflictionum: Et hoc, inquit, ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, vt non solùm in ipsum credatis, sed etiam pro eo patiamini, idem habẽtes certamen, quale vidistis in me, & nũc auditis in me. Si qua est ergo cõsolatio in Christo, si quod solatiũ charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera, & miserationes, implete meum gaudium, vt idem sentiatis, eandem habentes charitatem, vnanimes, idem sentiẽtes. Si autem immolatur super sacrificio & ministerio fidei gaudẽs & congratulans, eos ad quos loquitur Apostolus, Philippenses vocans gratiæ consortes & socios, quomodo ipsos dicit vnanimes & animales? Similiter etiam de Timotheo quoque scribens & seipso: Neminem enim, inquit, habeo tam vnanimem, qui germanè de vobis futurus sit solicitus. Omnes enim quæ sua sunt quærũt, non quæ Iesu Christi. Ne ij ergo qui prius dicti sunt, probri instar nos animales dicant. Quinetiam Phryges: iam enim ij quoque illos qui nouam nõ attendunt Prophetiam, animales appellant, aduersus quos disseremus, cùm agemus de Prophetia. Eum ergo qui est perfectus, oportet exercere charitatem, & hinc ad diuinam tendere amicitiam, per charitatem exequendo mandata. Diligere autem inimicos, non dicit malum amare, neque impietatem, vel adulterium, vel furtum, sed furem, & impium, & adulterum nõ quatenus peccat, & aliqua actione inquinat hominis appellationẽ, sed quatenus est homo, & opus Dei. Peccare certè inter actiones ponitur, nõ inter substantias, quamobrem nec Dei est opus. Dei autem inimici dicti sunt peccatores, qui sunt inimici mandatorum quibus non obediunt, sicut amici qui audiũt: hi quidem propter coniunctionem, illi verò propter alienationem ex libero animi arbitrio profectam, appellati. Nihil enim sunt inimicitiæ neque peccatum, absque inimico & peccatore: & nihil concupiscere, non tanquam sint aliena quæ sunt desiderabilia, docet non affici desiderio, vt existimarunt qui Creatorem alium esse à primo Deo discernunt: neque tanquam sit execranda & mala generatio: eæ enim sunt impiæ opiniones. Quæ autẽ sunt mundi, aliena dicimus, non vt quæ sint absurda, nec vt quæ nõ sunt Dei Domini vniuersorum, sed quoniam per totum seculũ non in eis permanemus, vt quæ possessione sint aliena, & successorum: vsu verò sint vniuscuiusque nostrũm propria, propter quos etiã facta sunt: sed tamen eatenus, quatenus vnà cum eis esse nobis necesse est. Igitur conuenienter naturali appetitioni, rectè vtendum est ijs quæ sunt prohibita, cauendo ne quouis modo nimium dilabamur, & supra modum in ea afficiamur. Porrò autem quanta est etiam benignitas? Diligite, inquit, inimicos vestros. Benedicite ijs qui vos execrãtur, & orate pro eis, qui vos afficiunt contumeliis, & similia. Quibus adijcit: Vt sitis similes patris vestri qui est in cœlis, significans eam quæ Deo fit assimilationem. Rursus autem inquit: Sis citò beneuolus aduersario tuo, donec es in via cum ipso. Aduersarius autem non est corpus, vt quidam volunt, sed diabolus, & qui ei assimilantur, qui vnà nobiscũ in via ingreditur, per homines qui eius facta imitãtur in hac vita terrena. Fieri ergo nõ potest, vt non patiantur inimicissima, qui se Christi quidem esse confitentur, in diaboli autem versantur operibus. Scriptum est enim: Ne fortè te tradat Iudici, Iudex autem ministro imperij diaboli. Persuasum enim habeo, quòd neque mors, quam afferunt ij qui persequuntur, neque vita quæ hic agitur, neque Angeli qui defecerunt, neque principatus (Satanæ autem principatus est vita quam elegit: tales enim sunt, qui sunt ex eo principat', & potestates tenebrarũ) neque præsentia, in quibus sumus tempore

Philip. 1. *Philip. 2.* *Luc. 6.* *Matth. 5.* *Matth. 5.* *Rom. 8.*

tempore huius vitę, vt spes quidem militis, lucrũ verò mercatoris: neque altitudo, neque profunditas, neque aliqua alia creatura, quæ per propriam homini operationem resistit fidei eius qui suo eligit arbitrio. Creatura autem dicitur vniuorè operatio, vt quæ sit nostrum opus, non poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Habes summam Martyris cognitione præditi. Scimus autẽ quòd omnes habemus cognitionem quæ est in communibus, & quòd vnus sit Deus. Scribebat enim ad fideles, vnde infert: Sed non est in omnibus cognitio, quæ traditur in paucis. Sunt autem qui dicunt eam, quæ est de ijs quæ simulachris immolata sunt, cognitionem non ferre in omnibus, ne fortè potestas nostra fiat offendiculum infirmis: perit enim infirmus tua cognitione. Quòd si dicant, oportere emere quicquid vẽditur in macello, per interrogationem subiungentes illud, nihil interrogantes, equè ac interrogantes, ridiculã afferunt interpretationem: dicit enim Apostolus: Omnia alia ex macello emite, nihil interrogantes, cõuenienter exceptioni eorũ quæ ostenduntur in generali omnium Apostolorum epistola, quæ, quòd ita visum sit spiritui sancto, scripta quidem in Actis Apostolorum: lata autem fuit ad fideles per ipsum Paulum qui ministrabat: significarunt enim oportere necessariò abstinere ab immolatis, & sanguine, & suffocatis, & fornicatione, à quibus se conseruantes, rectè esse facturos. Aliud ergo est quod dictum est ab Apostolo: Nũquid non habemus potestatẽ comedendi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, vt etiam reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? sed non vsi sumus, inquit, hac potestate, sed omnia sustinemus, ne dem⁹ offensionẽ Euangelio Christi, aut onera circumferẽtes, cùm oporteat esse expeditos ad omnia, aut effecti exemplum ijs qui volunt continere, vt qui non ita instructi sumus, vt quæ nobis apponuntur non libenter comedamus, & temerè cum muliere habeamus consuetudinem. Maximè autem eos quibus est credita tanta dispensatio, conuenit esse purum, & nulla labe pollutum exemplar discentibus. Nam cùm liber, inquit, essem ex omnibus, omnium me seruũ feci, vt omnes lucrifacerem. Omnis autem qui in certamine contendit, est continens in omnibus. Sed Domini est terra & plenitudo eius. Propter conscientiam ergo abstinendum est ab ijs, à quibus est abstinendũ: conscięntiam autem dico, nõ suam, est enim cognitione prædita, sed alterius, ne malè ædificetur per ignorationem, imitando id quod non cognoscit, & pro magni & excelsi animi viro fiat cõtemptor. Cur enim mea libertas iudicatur ab alia cõscientia? Si ego cum gratia participo, cur maledictis appetor pro eo pro quo gratias ago? Omnia ergo quæ facitis, in gloriam Dei facite, quæ scilicet à regula fidei permissum est facere. Corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Dicit itaque Scriptura: Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quòd si confessus fueris verbum in ore tuo, quòd Dominus Iesus: & credideris in corde tuo, quòd Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris: euidenter perfectam describit iustitiam, & opere impletam & contemplatione. Benedicere ergo oportet ijs qui persequũtur. Benedicite, & nolite execrari. Gloriatio enim nostra hęc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in sanctitate & synceritate Deum cognouimus: per hanc paruam occasionem, opus ostendentes charitatis, quòd

1. Cor. 8. *Act. 15.* *1. Cor. 9.* *Rom. 10.* *2. Cor. 1.*

non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in mundo. Hæc Apostolus quidem de cognitione. Communem autem fidei doctrinam, dixit odorem cognitionis, in secunda epistola ad Corinth. Nam in hodiernum vsque diem, idem velum multis in lectione veteris Testamẽti manet, vt quod non sit apertum per conuersionem ad Dominũ. Propterea ostendit etiam resurrectionẽ, ijs qui possunt perspicere eam quæ est adhuc in carne, vitæ serpentis super ventrem. Vnde etiam eos qui sunt eiusmodi, vocauit fœtus viperarum, libidinosos, ac voluptarios, ventríque & peni seruientes, & propter mundanas cupiditates sua inuicem capita abscindentes. Filioli, ne diligamus sermone, nec lingua, ait Ioannes, perfectos esse docens, sed opere & veritate. In hoc cognoscemus, quòd ex veritate sumus. Si autem Dei est charitas, charitas quoque est pietas ac Dei cultus. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas extrà mittit timorem. Hæc est charitas Dei, vt eius præcepta seruemus. Et rursus, ei qui cupit fieri cognitione præditus, scriptum est: Sed sis forma fidelium, in sermone, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate. Fidei enim, vt arbitror, perfectio, distinguitur à communi fide. Porrò autem diuinus quoque Apostolus per hæc tradit regulã eius qui est præditus cognitione, sic scribens: Ego enim dici in ijs in quibus sum esse contẽtus. Scio & esse humilis, scio & abundare. Vbique & in omnibus sum institutus, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui mihi dat vires. Iam verò cum alijs quoq; disserens, vt eos arguat & admoneat, non veretur dicere: Recordemini autem priorũ dierum, in quibus illuminati magnum certamẽ sustinuistis passionum, partim quidem opprobrijs & afflictionibus facti spectaculum, partim autẽ socij taliter conuersantium effecti. Nam & vincula mea commiserati estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliores & manentes facultates. Nolite itaque amittere confidentiã vestram, quæ magnam habet remunerationẽ: opus enim habetis patientia, vt cùm Dei voluntatem feceritis, reportetis promissionem. Adhuc enim paruper: Qui venit veniet, & nõ tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet. Quòd si subtraxerit se, nõ placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis ad perditionem, sed fidei ad acquisitionem animæ. Deinde adducit tibi examen exemplorum diuinorum. An non, inquit, fide se rectè gesserunt, qui ludibria & flagella, & vincula præterea & carcerem experti sunt? Lapidati fuerunt, tentati sunt, in cæde gladij mortui sunt, circuierunt in ouinis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, vexati, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, & montibus, & speluncis, & foraminibus terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt promissionem. Restat intelligendum quod per παρεπιδημιαν, id est, retiectiam dictum est, soli. Subiungit itaque: Cùm de nobis melius aliquid Deus præuidisset, bonus enim erat, vt non sine nobis consummarentur. Itaque cùm & nos circa nos habeamus tantam nubem sanctam & pellucidam testiũ, deponentes omne pondus, & nos facilè circunstans peccatum, per patientiã curramus ad nobis propositũ certamen, respicientes ad fidei autorem & consummatorem Iesum. Et quòd vnam quidem dicit salutem in Christo, & iustorum, & nostram, prius quidem dixit apertè: nihilo tamen secius de Mose quoq; dicens, subiungit: Maiores existimãs diuitias quàm thesauros Ægypti, Christi

Hebr. 10. *Hebr. 11.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

improperium: respiciebat enim remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus iram Regis. Inuisibilem enim tanquã qui videret, sustinuit. Diuina sapientia dicit de Martyribus: Visi sunt in oculis insipientium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus, cõtritio: illi verò sunt in pace. Etenim si in oculis hominum supplicijs affecti fuerint, spes eorum plena est immortalitatis. Deinde subiungit, gloriosam expurgationem docens esse martyrium: & in paucis castigati, magnis afficiẽtur beneficijs, quoniam Deus tentauit eos, hoc est, ad eorum probationem: & vt pudore afficiatur tentator, siuit eos tentari. Et inuenit eos se dignos, vt scilicet vocentur filij. Tanquã aurum in fornace probauit eos, & tanquam solidam sacrificij oblationem excepit eos, & in tempore inspectionis eorum fulgebunt, & tanquã scintillæ in stipula percurrent. Iudicabunt gentes, & dominabuntur populis, & Rex eorum erit Dominus in secula. Porrò autem Clemens quoque Apostolus in Epistola ad Corinthios, ipse quoque nobis quãdam formam eius qui est præditus cognitione describens, dicit: Quis enim apud vos versatus, omni virtute perfectam, firmámque ac stabilẽ fidem vestram non probauit? temperantémque ac moderatam vestram in Christo pietatem non est admiratus? & vestri in hospites amoris magnificos vestros mores non prædicauit? & perfectam firmámque ac stabilem cognitionem nõ beatam esse censuit? nam citra personarum acceptionem omnia fecistis, & in Dei legitimis ambulastis. Deinde apertius: Fixis ergo oculis eos intueamur, qui magnificæ eius gloriæ perfectè seruierunt. Accipiamus Enoch, qui in obedientia iustus inuentus fuit translatus: & Noë, qui cùm credidisset, fuit seruatus. Et Abraham, qui propter fidem & hospitalitatem Dei amicus, pater autẽ Isaac est appellatus. Propter hospitalitatẽ verámque religionem, Loth fuit seruatus ex Sodomis. Propter fidẽ & hospitalitatem seruata est Raab meretrix. Propter patientiam & fidẽ, in pellibus caprinis & ouinis, & ex camelorum pilis contextis vestibus ambularunt, prædicantes regnum Christi: dicimus autem Eliam & Elisæum, Ezechielem & Ioannem, Prophetas. Qui enim Dei amicus, propter fidem liberam, vocatus est Abraham, non fuit gloria elatus, sed magna vtens modestia, dixit: Ego autem sum terra & cinis. Et de Iob sic scriptum est: Iob autem erat iustus, & reprehensioni non obnoxius, Deum ritè colens, abstinens ab omni malo. Is qui sua patientia superauit tentatorem, & simul fuit testis, & à Deo accepit testimonium, humilitatem amplectitur, & dicit: Nullus est mundus à sorde, ne si sit quidem vnius diei vita eius. Moses fidelis seruus in tota domo eius, dixit ad eum qui ex rubo dabat responsa: Quis ego sum, quòd me mittis? Ego autem sum & voce tenui, & lingua tardiori, vt Domini vocem ministrem per linguam humanam. Et rursus: Ego autem sum vapor ex olla. Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Iam verò Dauid quoque, de quo testimonium ferens dicit Dominus: Inueni hominem secundum cor meum, Dauid Iessæ filium, in oleo sancto vnxi eum: sed ipse quoque dicit ad Deum, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiã tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarũ dele iniquitatẽ meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum in conspectu meo est semper. Deinde tacitè significans peccatum quod legi non subijcitur, scitè suam ostẽdens mo-

Sap. 3.

Gen. 18.
Iob. 1.

Iob. 25.

Exod. 3.

Iacob. 4.

Psal. 50.

destiam, subiungit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Dicit enim alicubi scriptura: Spiritus Domini lucerna, scrutans ventris penetralia. Et quò quis se iustè gerens, euadit maiori cognitione præditus, eò est ei propinquior spiritus lucidus. Sic iustis appropinquat Dominus, & nihil eum latet ex nostris cogitationibus, & quas facimus disputationibus. Dominum Iesum dico, qui omnipotenti sua voluntate corda nostra intuetur, cuius sanguis fuit pro nobis sanctificatus. Obseruemus ergo eos qui nobis præsunt, & reuereamur seniores, honoremus iuuenes, Dei doceamus disciplinam. Beatus enim qui docuerit & fecerit quæ sunt Domini, pro dignitate. est autem præclaræ magnificæque notionis, & cõtemplantis veritatis. Vxores nostras ad id quod bonum est corrigamus: amabiles, inquit, mores castitatis ostendant: puram & synceram suæ mãsuetudinis demonstrent voluntatem: linguæ suæ moderationem, silentio efficiant manifestam: charitatẽ suam non per prouocationes, sed omnibus qui timent Dominum, sanctè præbeant æqualem. Filij nostri sint disciplinæ Domini participes, discant quid valeat apud Deum humilitas, quid possit casta apud Deum dilectio, quomodo timor Domini bonus & magnus, seruans omnes qui in ipso sanctè versantur in puro corde. Est enim scrutator cogitationum, & mentis consiliorum, cuius spiritus est in nobis, & cùm voluerit, eũ aufert. Hæc autẽ omnia confirmat fides quæ est in Christo. Adeste filij, audite me, ait Dominus, timorẽ Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Deinde hebdomadis & ogdoadis, septenarij, inquã, & octonarij numeri subiũgit mysterium quod inducit cognitionem. Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolũ. Declina à malo, & fac bonum: quære pacem, & persequere eam. Per hæc enim significat cognitionem, cum abstinentia à malis, & cum operatione bonorum, docẽs perfici & opere & sermone. Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Clamauit autem Dominus, & exaudijt, & ex omnibus afflictionibus liberauit eum. Nam multa quidem flagella peccatorum: sperantes autem in Domino misericordia circũdabit. A multitudine misericordiæ contineri dicit eum qui germanè & syncerè sperat: quoniam scriptũ est in epistola ad Corinthios: Per Iesum Christum insipiens & obscurata mens nostra in lucem pullulat. Per eum voluit Dominus nos immortalẽ gustare cognitionem. Vnde etiam euidentius ostendens proprietatem cognitionis, subiunxit: Cùm hæc ergo sint manifesta, vel procumbentes in profundum diuinæ cognitionis, debemus omnia ritè & ordine facere, quæ nos iussit Dominus peragere, ordinatis temporibus. Sapiens ergo suam ostendat sapientiam, non verbis solùm, sed in bonis operibus. Humilis ferat testimonium, non sibi, sed in eo quòd ipse testimoniũ accipiat ab alio. Qui est carne castus, non insoleſcat, sciens esse alium qui ei suppeditat continentiam. Videte fratres, quò maiori cognitione digni sumus habiti, eò maius subimus periculũ. Venerabilis ergo & casta institutio nostræ benignitatis, ex sententia Clementis, quærit id quod est cõmuniter vtile, siue testimonium præbeat, siue doceat opere & sermone: eóque duplici, & non scripto, & scripto. Hæc est charitas, diligere Deum & proximum: ea extollit in altitudinẽ quæ non potest explicari. Charitas operit multitudinem peccatorum: charitas omnia sustinet, in omnibus est patiẽs:

Psal. 33.

charitas

charitas nos Deo conglutinat, omnia facit in concordia. In charitate consummati sunt omnes electi Dei: absque charitate nihil est gratum Deo: eius perfectionis non est, inquit, explicatio. Quis est idoneus vt in ipsa inueniatur, nisi quos ipse Deus dignos esse cẽsuerit? Iam verò apostolus Paulus, Si corpus meũ, inquit, tradidero, charitatem autem non habeam, fum æs resonans, & cymbalum tinniens. Si nõ ex affectione electa, inquit, per charitatem cognitione præditam, tulero testimonium, propter metum autem fortè, & eam quæ expectatur mercedem, labra mouens ad testimonium, fuero confessus Dominum, fum homo commu. nis, Dominum resonans, non cognoscens. Est enim & populus qui diligit habijs: est etiam alius qui tradit corpus vt comburatur. Et si distribuero omnes facultates meas ad alendos pauperes, inquit, nõ ex ratione communicationis quæ proficiscitur à charitate, sed ratione remunerationis, quæ vel ab ipso qui beneficio afficitur, vel à Domino qui promisit, expectatur: & si habeam omnem fidem, vt mõtes transferam, & vitia quæ tenebras offundunt abijciam, non fuero autem fidelis Domino propter charitatem, nihil sum, vt qui si conferar cum eo qui ex cognitione in vulgus fert testimonium, nihil reputer egregium. Omnes autem generationes ab Adam in hodiernum vsque diem præterierunt: sed qui per Dei gratiam consummati sunt in charitate, habent locum piorum, qui manifestabuntur in visitatione regni Christi. Charitas non sinit peccare. Quòd si etiam inuitus in aliquem talem casum inciderit per suggestiones aduersarij, Dauid imitans psalle: Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulũ nouellum cornua producẽtem & vngulas. Videant pauperes, & lætentur. Dicit enim: Sacrifica Deo sacrificium laudis, & redde Domino vota tua, & inuoca me in die afflictionis tuę, & liberabo te, & glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus cõtritus. Charitas ergo etiam Deus dicitur cùm sit bonus: cuius charitas proximo malum non operatur, neque iniuriam faciẽs, nec referens: omnibus autem, vt semel dicam, bene faciẽs, ad Dei imaginem. Plenitudo ergo legis est charitas: sicut Christus, hoc est, præsentia Domini qui nos diligit, & quæ est nostra ex Christo doctrina charitatis, & vitæ institutio. Charitas ergo perficit non mœchandi præceptum, & præceptum vxorem proximi non concupiscẽdi, quod prius metu fuerat prohibitum. Idem ergo factum refert, an factum sit per metum, an perfectum per charitatem, & an per fidem, an etiam ex cognitione exerceatur. Meritò ergo cõuenienter eorum differẽtiæ, ei quidem qui est præditus cognitione, parata sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Ei autem qui nudè & solummodo credidit, concedit suo testimonio centum partibus plura, quàm ea essent quæ reliquit: quã promissionem contingit cadere in hominum intelligentiam. Hoc in loco mihi venit in mẽtem cuiusdam, qui se dicebat esse gnosticũ, id est, cognitione præditum. Exponens enim illud, Ego autẽ dico, qui aspexit mulierem ad cõcupiscentiam, iam mœchatus est, nõ erubescebat nudam iudicare cupiditatem, sed si per cupiditatem, quod ex ea fit opus procedens vltra cupiditatem, in ipsa peragatur. Aut enim in somnis simul visione vtitur, aut etiam corpore. Atque qui historias quidem conscripsere, iusti Bocchoridis tale referunt iudicium. Adolescens captus amore meretricis, persuadet certa quadã mercede constituta, vt postridie puella ad eum veniat: cùm autem eum in somnis præueniſ-

1. Cor. 13.

Psal. 68.
Psal. 80.

Psal. 50.

Ioan. 4.
Rom. 13.

sęt cupiditas, præter spem expleta libidine, puellam quam amabat ad se venientem, vt constitutum fuerat, arcet aditu. Illa autem cùm id quod euenerat didicisset, exigebat mercedem, dicens se ex ratione amatoris expleſſe cupiditatem. Venerunt ergo ad iudicem. Is iusso adoleſcente crumenam in qua erat merces, in sole extendere, iussit meretricem vmbram apprehendere: lepidè imperans, vt simulachrum mercedis redderet pro simulachro cõplexus. Atque somniat quidem aliquis visioni assentiente anima. Verè autem somniat, qui aspicit ad concupiscentiam, non solùm vt ille dicebat gnosticus, si simulatque viderit, cũ muliere consuetudinem animo comprehendit, hoc enim iam est cupiditatis opus vt cupiditatis: sed si corporis respexerit pulchritudinem, ait verbum, & ei ex libidine ac cupiditate caro pulchra visa fuerit, cũ carnaliter & propensõ animo ad peccandum viderit, propterea quòd eam sit admiratus, condemnatur. Contrà autem, qui per castam aspicit dilectionem, non carnem, sed animam pulchram esse existimat, corpus, mea quidẽ sententia, admirans tanquam statuam, per quam pulchritudinem ipse quoque seipsum trãsmittit ad artificem, & id quod est verè pulchrum, sanctum, signaum, lucidum iustitiæ charactẽrem ostendens Angelis qui præsunt assensui, vnctionem dico bene compositæ & quæ Deo placet mentis, qualitatem affectionis inditam animæ quæ gestit & exultat propter inhabitationem sancti Spiritus. Hanc gloriam quæ in Mosis facie refulserat, non poterat populus intueri, & ideo gloriæ velamen assumebat apud eos qui intuebãtur carnaliter. Eos enim qui aliqua inducunt ex rebus mundanis, ij detinent qui vectigal exigunt ab ijs qui suis grauãtur vitijs & animi perturbationibus: eum autẽ qui nudus quidem est ab ijs in quæ cadit vectigal, est autem plenus cognitione & ea quæ est ex operibus iustitia, simul precantes virum transmittunt, cũ cum opere beatum pronunciantes. Et eius folium non defluet, ligni, inquam, viralis quod est nutritum secus decursus aquarum. Comparatur autem iustus arboribus frugiferis, non ijs solis quæ sublimè feruntur sacrificijs. Erant autem in sacrificiorum quoque oblationibus, penes legem qui hostiarum vitia considerabãt. Appetitionem itaque discernũt à cupiditate, qui sunt in his rebus cognoscendis pulchrè exercitati: & hanc quidem voluptati tribuunt & intemperãtiæ, appetitionem autem esse statuunt in ijs quæ sunt secũdum naturam, vt qui sit motus qui est ex ratione. Huius perfectionis potest & vir & mulier æquè esse particeps. Iam verò nõ solus Moses qui audiuit à Deo, Locutus sum ad te semel & bis, dicens: Vidi populum hũc, & ecce est dura ceruice, sine me eos perdere, & delebo nomen eorum sub cælo, & faciam te in gẽtem magnam & admirabilem, & longè magis quàm hanc: respondet rogans, non id quod suum erat spectans, sed communem salutẽ: Nequaquam Domine, mitte peccatum huic populo, aut dele me etiam de libro viuentium: tanta fuit eius perfectio, vt maluerit vnà mori cum populo, quàm solus esse saluus. Sed etiam Iudith quæ consummata fuit in mulieribus, cùm esset vrbs circumsessa, precata seniores, ingreditur quidem in castra alienigenarum, omne periculum contemnẽs pro patria, seipsam tradens hostibus in fide Dei: præmia autẽ fidei mox accipit, cum mulier in hostem fidei se præclarè gesserit, & potita sit capite Holophernis. Et rursus perfecta illa in fide Esther, Israelem à tyrannica potestate liberans, & à crudelitate Satrapę, sola mulier afflicta ieiunijs, restitit

Exod. 32.

Psal. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

armatis copijs innumerabilibus, tyrannicũ per fidem A soluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit: Amam verò repressit, & Israëlem perfecta ad Deum oratione illæsum conseruauit. Taceo enim Susannam & Mosis sororem, quòd hæc quidem vnà duxit exercitum cum Propheta, princeps omniũ mulierum quæ apud Hebræos erant insignes sapientia: illa verò per summam honestatem, vel ad mortem vsque procedens, cum ab intemperantibus condemnaretur amatoribus, perstitit firma & constans testis pudicitiæ. Dion certè Philosophus refert quandam mulierem Lysidisam, propter insignem pudorem, se lauasse cum ipsa tunica: Philoteram autem, cùm esset ingressura solium, paulatim contraxisse tunicam, quantum quæ nuda erant tegebantur ab aqua: deinde rursus paulatim ascendentem induisse. An non enim tormẽta quoque tulit fortiter Leæna Attica, quæ cùm esset conscia insidiarum quæ ab Armodio & Aristogitone parabantur in Hipparchum, nihil omnino est elocuta, etsi valde cruciaretur? Aiunt autem Argolicas quoque Telesilla poëtria duce, Spartanos qui magna erant virtute in rebus bellicis, cumprimum se eis ostendissent, fugasse, & effeciss[illegible] illæ mortem nihil extimescerent. De filiab⁹ quoq; Danai dicit similia is qui fecit Danaidẽ:

Tũcque citò Danai sumpserunt arma puellæ,
In ripis pulchro labentis flumine Nili.

& quæ sequuntur. C

Canunt autem reliqui Poëtæ velocitatem Atalantæ in venatione, & egregiam Anticleæ amicitiam, & Alcestidis in maritum amorem, & Macæriæ & Hyacinthidum magnum & excelsum animum. Quid verò non Theanô quidem Pythagorica eò proceslit philosophiæ, vt ei qui ipsam curiosè aspexerat, & dixerat, Pulcher cubitus respondent, At non publicus? Eiusdem grauitatis fertur illud quoque dictum. Rogata enim Postæa mulier à quo viro descenderit in Thesmophorium, A proprio quidem, inquit: & statim subiunxit, Nunquam autẽ ab alieno. Quinetiam Themisto quoque Zoili filia Lampsacena, vxor Leontiei Lampsaceni, dabat operam philosophiæ Epicureæ: sicut Myia D Theanûs filia, Pythagoreæ, & Arginete quæ scripsit res gestas Dionysij. Filiæ autem Diodori, cui fuit cognomen Saturnus, fuerũt omnes dialecticæ, vt ait Philo dialecticus in Menexeno, quarum hæc ferũtur esse nomina Menexenẽ, Argia, Theognis, Artemesia, Pantaclea. Memini autem etiam Cynicæ cuiusdam. Hipparchia autem vocabatur Maronitis, vxor Cratetis, propter quam in Poëcile quoque celebrata fuore Cynogamia. Arete autem Aristippi Cyrenaica, erudijt Aristippum qui μητροδίδακτος, id est, à matre doctus, fuit cognominatus. Apud Platonem etiam philosophabantur Lasthenia Arcadia, & Axiothea Phliasia. Aspasia autem Milesia, de qua multa quo- E que conscribunt Comici, vsus quidem est Socrates, ad Philosophiam: Pericles autem, ad rhetoricam. Prætermitto alias, ne sit prolixior oratio, neque recensens Poëtrias, Corynnâ & Telesillam, Myiam & Sappho, aut pictrices, vt Irenem Cratini filiam, & Anaxãdram Nealcis, vt dicit Dydimus in Symposiacis. Cleoboli autem sapientis & Lyndiorum monarchæ filiam, non pudebat lauare pedes paternorum hospitum. Nam Abrahæ quoque vxor beata Sarra, parauit ipsa Angelis panes subcinerititios: & puellæ regiæ pascebant oues apud Hebræos. Vnde etiam quæ est apud Homerum Nausicaa, iuerat ad pannos lauandos. Velit ergo pudica mulier, primùm quidem si fieri possit marito persuadere, vt sit ei socius eorum quæ ferunt ad beatitudinem: si id autem non possit efficere, sola cõtendat ad virtutem, marito quidem parens in omnibus, vt inuito illo nihil vnquam faciat, præter ea quæ censentur pertinere ad virtutem & salutẽ. Sed & si quis citra vllam pergentem simulationem, aut vxorem, aut etiam ancillam, arceat à tali affectione, nihil aliud videtur is tunc facere, quàm à iustitia quidem & temperãtia statuisse abducere: iniustam autem simul & intemperantem voluisse domum suam efficere. Fieri ergo non potest vt nec vir, nec mulier, sit in vlla re doctus, qui non fuerit vsus disciplina, meditationéque & exercitatione. Virtutem autem nõ in aliquibus alijs, sed vel in nobis maximè sitam esse dicimus. Itaque alia quidem potest quis arcere bellum gerens, quod autem in nostra B situ est potestate, nequaquam, nec si maximè quidem institerit. Est enim donum datum diuinitus, & quod non alicui alij subijcitur. Vnde intemperantia quidem non videri potuerit esse alicuius malũ, quàm eius qui se gerit intemperanter. Temperãtia autem rursus eius bonum qui potest se temperare. Mulierem autem quę cum honestate amat maritum, describit Euripides, sic monens:

Bonisque verbis prosequi
Videri oportet si quid coniux dixerit:
Si haud dixerit, laborare vt ad gratiam
Dicat mariti. Et his rursus vtique similia:
Dulcis estque coniugem, mali
Si euenerit quid, cum viro tristarier,
Dolorus esse gaudij participem.

Sic morum mansuetudinem ostendens & beneuolentiam esse vel in calamitatibus. Deinde subiungit:

Ægrotus & si sis, ægra simul feram
Tuáque patiar mala: & certe mihi,
Non quicquam acerbi: vnà cum amicis nam decet
Fieri beatos: quid nisi hoc amicitia est?

Sanctificatur itaque etiam quod per Verbum perficitur matrimonium, si coniugium se Deo submittat, & cũ vero corde administretur in fidei certitudine, sanctificatorum corda à mala conscientia, & ablutorum corpus aqua munda, & habentium cõfessionem fidei. Fidelis enim est qui promisit. Oportet autem felix matrimonium, neque vnquam diuitijs, nec pulchritudine censeri, sed virtute.

Nulli quidem (ait tragœdia)
Coniugi in maritum pulchra forma profuit,
Multis autem virtus profuit.

Quæuis enim bona mulier, quæ viro adhæret, scit esse temperans. Deinde veluti duas admonitiones, ait:

Hoc primum adest, nam deformis maritus si fiet,
Formosum ei quæ sapit decet videriet.
Non oculus, sed mens ea est quæ iudicat:

& quæ consequuntur. Valde autem propriè dixit scriptura mulierem datam esse à Deo adiutricem. Clarum est ergo, quòd vnicuique ex ijs quæ à marito eueniunt molestijs, ratione cũ persuasione mederi apud se constituet. Sin autem non obediat, tunc iam conabitur, quoad eius fieri potest, ab humana natura, vitam nulli peccato affinẽ transigere, & seu cũ Verbo mori oporteat, seu viuere, talis actionis adiutorẽ & sociũ Deum esse existimans, qui reuera & adest, & est Seruator, & in præsentia & in futuro, illúmque ducem & principem cuiusuis actionis constituens, temperantiam quidem & iustitiam suum esse munus existimans, religionem autem & in Deum pietatem & amorem finem suum esse statuens. Eleganter itaque Apostolus in epistola

Tit. 2. stola ad Titum dicit, anus debere esse in habitu sancto non calumniatrices, non vino multo seruientes, vt erudiant adolescentes, vt sint virorum suorum amantes, & filios suos diligant, prudentes, caste & sobriæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis, ne *Hebr. 12.* verbum dei blasphemetur. Potius autem, inquit, pacem persequimini cum omnibus, & sanctificationem, sine quo nemo videbit Dominum: attendentes ne quis fornicator aut profanus, vt Esau, qui pro cibo vno vendidit sua primogenita: ne qua radix amaritudinis sursùm nascens molestiam afferat, & per eam inquinentur multi. Deinde veluti colophonem imponens quæstioni de matrimonio, subiungit: Honora- *Heb. 13.* bile connubium in omnibus, & torus immaculatus. B Fornicatores autẽ & adulteros iudicabit Deus. Cùm vnus vtique scopus & vnus finis, & viro & mulieri sit ostensus, de eo qui est perfectus dicit Petrus in Epi- *1. Pet. 1.* stola: Modicum nunc si oportet tristitia affecti in variis tentationibus, vt probatio vestræ fidei multò pretiosior auro quod perit, & per ignem est probatum, inueniatur, in laudem & gloriam in reuelatione Iesu Christi, quem cùm non videritis, diligitis: in quem nunc cùm non videatis, credatis autem, exultatis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fi- *1. Cor. 11.* dei, salutem animarum. Quamobrem Paulus quoque gloriatur se propter Christũ fuisse in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Hic inuenio perfectum multis modis accipi, prout is est qui in vnaquaque virtute se rectè gerit. Perficitur itaque & consumatur aliquis, & vt pius ac religiosus, & vt tolerans, & vt continens, & vt operarius, & vt martyr, & vt cognitione præditus. In omnibus autem simul perfectus, nescio an vllus sit qui est adhuc homo, nisi solùm is qui propter nos induit hominem. Quanquam ex nuda lege fuerit quis vtique perfectus, qui profitetur abstinentiam à malis. Ea autem est via ad Euangelium, & ad bene faciendum. Sed legis quidem ex cognitione perfectio, est assumptio Euangelij, vt fiat is qui est ex lege perfectus. Ita enim prædixit is qui est ex lege Moses, esse audiendum vt accipiamus D ex Apostoli sententia, Christum legis plenitudinem. In Euangelio autem iam proficit is qui est cognitione præditus, non solùm vtens lege tanquam gradu, sed eam precipiens & mente intelligens, vt tradidit Apostolis qui dedit testamenta Dominus. Quòd si etiam rectè vitam instituerit, sicut certè fieri non potest vt in bene operãdo difficultatem consequatur cognitio, & præterea rectissimè confessus, Martyr seu testis fiat, maximam vt inter homines dignitatẽ meritúmq; accipiens, ne sic quidem eò perueniet, vt vocetur in carne perfectus, quoniam hanc appellationem præoccupauit vitæ finis, cùm, qui est testis ex cognitione, iam eò perueneriet vt perfectum opus ostẽderet & propriè E produceret, sanguine per charitatem ex cognitione profectam benignè donato emittent spiritum: beatus autem hinc fuerit & iurè perfectus vocetur, vt sublimitas potestatis sit Dei, & non ex nobis, vt dicit Apo- *2. Cor. 4.* stolus. Solùm conseruemus liberum eligẽdi arbitrium & charitatem: in quolibet afflicti, sed non redacti in angustias: egentes, sed non oppressi egestate: persecutionem patientes, sed non derelicti: dejecti, sed non *2. Cor. 10.* perditi. Oportet enim eos qui ex sententia Apostoli contendunt ad consumationẽ, nullam in nulla re dare offensionẽ, sed in re qualibet commẽdare seipsos non hominibus, sed Deo. Sit autem accessio & additamentum parêre etiam hominibus: etenim his etiam parêre est consentaneum, propter ea quæ insectantur male- A dicta. Commendatio autem in tolerantia multa, in af- *2. Cor. 6.* flictionibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in cognitione, in patientia, in benignitate, in sancto spiritu, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, vt simus templa Dei emundata ab omni inquinamẽto carnis & spiritus. Et ego, inquit, vos accipiam, & ero vobis in patrem, & *2. Cor. 7.* vos eritis mihi in filios & filias, ait Dominus omnipotens. Perficiamus ergo, inquit, sanctitatem in timore Dei. Nam etsi tristitiam timor generat, gaudeo, inquam, non quòd tristitia affecti estis, sed quòd tristitia affecti estis ad pœnitentiam. Tristitia enim affecti estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum à nobis accipiatis. Nam quæ est secundum Deum tristitia, pœnitentiam ad salutem operatur impœnitendam. Tristitia autem mũdi, mortem operatur. Etenim hoc ipsum quòd tristitia affecti estis secundũ Deum, quantum in vobis operatur studium, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desideriũ, sed æmulationem, sed vindictam? In omni exhibuistis vos esse castos negotio. Hæc sunt exercitationis quæ ex cognitione proficiscitur præexercitamenta. Quoniam autem Deus ipse omnipotens dedit alios quidem Apo- *Ephe. 4.* stolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, C alios autem pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Dei filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: studendum est viri euadere ex cognitione, & quam maximè perfici adhuc in carne manentes, experfecta hîc concordia & consensione, meditantes cum Dei voluntate concurrere, ad restitutionem eius quæ verè est perfecta nobilitatis & cognationis, in plenitudinem Christi quæ ex perfectione perfecta est absoluté. Iam cernimus quánam ratione & quomodo & quando perfectum dicit diuinus Apostolus, & vt perfectorum ostendit differentias. Et rursus: Vnicuique datur manifestatio spi- *1. Cor. 12.* ritus ad vtilitatem, alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij autem gratiæ sanitatum in eodem spiritu, alij verò operationes virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij aût interpretatio linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus & idem spiritus, diuidens seorsum vnicuique prout vult. Quæ cùm ita se habeant, Prophetæ quidem perfecti sunt in prophetia, iusti autem in iustitia, & martyres in confessione. Alij autem in prædicatione, non expertes quidem virtutum communium, sed rectè se gerentes in iis in quibus sunt ordinati. Quis enim sanæ mentis dixerit Prophetam non esse iustum? Quid enim, non iusti quoque sicut Abraham prophetarunt?

Bellica nanque Deus dedit huic vt munera obiret,
Illi vt saltaret, cithara cantúue sonaret,

ait Homerus. Sed vnusquisque habet proprium donum à Deo hic quidem sic, ille verò sic: Apostoli autem fuere pleni in omnibus. Inuenies itaque, si volueris, ex eorum rebus gestis & scriptis, eorum cognitionem, vitam, prædicationem, iustitiam, castitatem, prophetiam. Sciendum est autem quòd etsi Paulus sit tẽpore recentior, vt qui statim floruerit post

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domini assumptionem: eius tamen scriptura depẽdet ex veteri testamento, illinc & spirans & loquens. Quæ est enim in Christum fides, & Euangelij cognitio, est expositio, & legis adimpletio. & ideo dictum est Hebræis: nisi credideritis, non intelligetis: hoc est, nisi ei credideritis qui per legẽ est prædictus, & à legis oraculo est significatus, non intelligetis vetus testamentũ, quòd ipse per propriam expositionem præsentiam: quocirca intelligens & perspicax quoque est hic, qui est cognitione præditus. Est autem eius opus non à malis abstinentia, ea est enim basis maximi profectus, sed nec aliquid boni facere, vel propter metum. Scriptum est enim: Quò fugiam, & vbi absc̃ondar à facie tua? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si abiero ad extrema maris, illic est dextera tua: si descendero in abyssos, illic spiritus tuus. Sed neque propter spem promissi honoris: dictum est enim, Ecce Dominus, & merces eius à facie eius, vt reddat vnicuique secundum opera sua, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus iis qui ipsum diligunt. Sola autem quæ propter charitatem fit beneficentia, propter ipsum honestum est expetenda ei qui est cognitione præditus. Iam verò ex persona Dei, Domino dictum est: Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Petitio maximè regia, quæ docet hominum salutem peti sine mercede, vt nos simus hæredes & possideamus Dominũ. Contrà enim alicuius vsus gratia, nempe vt hoc fiat, vel illud non fiat, eam quæ circa Deum versatur desiderare scientiam, non est proprium eius qui est cognitione præditus: causa autem contemplationis ei sufficit, ipsa cognitio. Ausim enim dicere, non eò quòd velit saluus esse, eliget cognitionem, qui persequitur cognitionem propter iustam diuinam scientiam. Intelligentia enim semper versare, extenditur ad id quod est semper versare intelligentia: illud autem semper versare intelligentia, cùm per temperationem nullis interuallis disiunctam, facta fuerit eius qui cognoscit essentia, & perpetua contemplatio manet viua substantia. Si quis ergo per positionem ei qui est cognitione præditus proposuerit, vtrum malit, Dei cognitionem, an salutem æternam, sint autem ea separata, cùm sint omnino eadem, nihil penitus dubitans elegerit Dei cognitionem, propter se iudicans esse expetendam eam quæ fidem transcendit per charitatem ad cognitionem, proprietatem. Hæc est ergo prima eius qui est perfectus beneficentia, quando non fit propter aliquem vsum eorum quæ ad se pertinẽt. Cùm autem iudicauerit pulchrum esse & honestum id quod bonum est facere, vehementer incitata operatio bene fẽ gerit in omni actione, non in aliqua quidẽ rectè, in aliqua verò non, sed in benefaciendi habitu constituta, neque præterea propter gloriam, aut vt philosophi dicunt εὐκλεᾶ, id est, famam illustrem, neque propter mercedem aut ab hominibus, aut à Deo, ad imaginem & similitudinem Domini vitam peregerit. Et si aliqua ratione ei bonum operanti aliquid contrarium occurrerit, talionem parisque pari relationem vt bonam, citra vllam acceptæ iniuriæ recordationem, proiiciet, vt qui erga iustos & iniustos, existat iustus & bonus. Eis qui sunt eiusmodi dicit Dominus: Estote sicut pater vester perfectus. Si caro est mortua, viuit autem ipse solus, vt qui sepulchrum in sanctum templum Domino cõsecrauerit, veterem peccatis obnoxium animam ad Deum conuertens. Is non est amplius continens, sed præuenit ad habitum impatibilitatis, vt diuinam figuram induat expectans. Si eleemosynam, inquit, feceris, nemo sciat: & si ieiunaueris, vngere, vt Deus solus cognoscat, nullus autem homo. Sed neque ipse qui miseretur, debet scire se misereri: sic enim erit aliquando quidem misericors, aliquãdo verò non. Cùm autem ex habitu fecerit id quod est beneficum, naturam boni imitabitur. Affectio autem & natura erit & exercitatio. Non oportet autem elatos transmoueri, sed ingrediẽtes peruenire quò oportet. Hoc est enim trahi à patre, dignum effici vt gratiæ virtutem à Deo accipiat, & currat citra impedimentum: & si electum odio habeant aliqui, is nouit eorum insciitiam, animi eorum miserens ignorationis. Meritò ergo ipsa diligit cognitio, & eos qui ignorant docet & erudit omnem Dei omnipotẽtis honorare creaturam, siquidem Deum didicit diligere. Is non ita habebit virtutem vt ea vel vigilando possit amitti, vel in somniis, vel vlla visione, quoniam nec à seipso vnquam excedit habitus, ab eo quod est esse habitum, excidens. Siue ergo cognitio dicatur esse habitus vel affectio, eò quòd nunquam subeant diuersæ notiones, principalis pars animæ manẽs non alterabilis, non assumit aliquam visorum diuersitatem, quæ ex diurnis moribus fiunt simulachra somnians. Propterea certè Dominus quoque præcipit vigilare, vt nec nostra quidem in somnis vnquam moueatur anima animi perturbationibus, sed noctis quoq; vitæ institutionem, tanquam quæ interdiu operetur, duram & immaculatam imperat custodire. Hæc est enim, quæ fit, quoad eius fieri potest, Deo assimilatio, mentem conseruare in ea habitudine ac relatione que fit in iis quæ sunt eadẽ: hæc est autem mentis habitudo, tanquam mentis. Varia autem affectio, fit per eam quæ est erga res materiales affectionẽ. Qua quidem ratione mihi videntur noctem vocasse ὑφόρους, quoniam anima tunc cessans à sensibus conuertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ particeps. Propterea ergo sacra quoque mysteria maximè noctu fiunt, significantia eam quæ noctu fit, animæ à corpore contractionem. Ne dormiamus igitur vt reliqui, sed vigilemus & sobrij simus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt: & qui inebriantur, noctu inebriantur: nos autem cùm simus diei, sobrij simus, induentes loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis. Quæcunq; autem dicunt de somno, eadem etiam oportet exaudire de morte: vtrunque enim significat abscessum animæ, mors quidem magis, somnus verò minus: quòd quidem potest etiam accipi ab Heraclito. Homo in lætitia tangit lucem sibi mortuus, extinctus: viuus autem tangit mortuum, dormiens extinctus oculos. Vigilans tangit dormientem: Beati enim qui viderunt Dũm, ex sentẽtia Apostoli. Quoniam tempus est iam nos ex somno surgere: nunc enim est proprius nostra salus, quàm quando credidimus. Nox processit, dies appropinquauit. Deponam⁹ ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Diem autem allegoricè dicit filium & lucem, & rursus præcepta arma lucis metaphoricè. Hac ratione dicunt oportere nos ablutos, ad sacrificia & preces ire mundos & splendidos, & hoc quidem fieri symboli signiue gratia, esse scilicet extrinsecus ornatum & emundatum. Emundatio autem est, ea quæ sunt sancta animo agitare & sentire. Quinetiam imago quoque fuerit baptismatis, quæ etiam à Mose poëtis tradita fuit hoc modo:

Cum hausit aquam, mundas gestans in corpore vestes,
Penelope venit ad preces. Telemachus autem
Ablutúsque manus pelago, edit vota Mineruæ.

Hic

Esai. 7.

Psal. 136.

Apoc. 22.
1. Cor. 3.

Psal. 2.

Matth. 5.

Matth. 6.

ὑφόρους dicuntur à bene prædendo. 1. Thess. 5.

Hic erat mos Iudæorum, vt etiam sæpe in lecto tingerentur. Bene ergo illud quoque dictum est: Non lauacro mundus esto, sed animo. Est enim perfecta, vt sentio, mundities, quæ est mentis & operum & cogitationum, & præterea sermonis quoq; synceritas, & vltima peccati in insomnijs vacuitas. Est aût sufficiens, vt ego quidẽ opinor, homini purgatio, perfecta firmáq; ac stabilis pœnitẽtia, si cùm de præcedẽtibus nos damnauerimus actionibus, anterius procedamus, postea intelligentes, & mentem immersam sustolentes, tam ab ijs quæ per sensum delectans, quam prioribus delictis. Si itaque scientiæ quæ dicitur εἰπεῖν, danda est etymologia ex statione & quiete, quæ dicitur στάσις, eius sumenda est explicatio, quoniam nostram in rebus sistit mentem, quæ prius aliàs aliter ferebatur. Similiter fidei quoque πίστεως inquam, danda est etymologia, animæ nostræ πρὸς τὸν θεὸν στάσις, id est, circa id quod est statio & quies. Nos autem eum qui semper & in omnibus est iustus scire cupimus, qui nec timens supplicia quæ à lege statuuntur, nec eorum cum quibus versatur, & qui peccata persequuntur, odium vitans in improbos, nec quod ex ipsis sceleribus & flagitiis impendet periculũ reformidans, iustus permanet. Qui enim propter hęc abstinet à faciendo aliquid ex iis quæ sunt iniusta, non est sua sponte, sed metu bonus. Atq; Epicurus quidem ait eum qui est ex eius sententia sapiens, velle propter aliquod lucrum facere iniuriam. Non posse enim sibi persuadere fore vt lateat. Quare si sciuerit fore vt lateat, faciet iniuriam, vt est eius sententia. Et hæc quidem sunt tenebricosa dogmata. Si autem ab iniuria faciẽda abstinuerit propter spem remunerationis à Deo consequendæ ob ea quæ iustè fecerit, ne sic quidem sua sponte est bonus. Sicut enim illum metus, sic hunc quoque merces iustum facit, vel potius efficit vt videatur iustus. Eam autem spem quæ est post mortem, non solùm sciunt qui barbaram persequuntur philosophiam, bonis quidem bonam, malis autem contrariam, sed etiam Pythagorei: nam illi quoque spem in fine denunciabant iis qui philosophabantur, cùm etiam Socrates dicat in Phædone, bonas animas hinc cùm bona spe excedere: & rursus malos vituperans, ei opponit: viuunt enim cum mala spe, dicens. Et videtur etiam consentire Heraclitus, per ea quæ dicit differens de hominibus: Homines mortuos manent quæ non sperant, nec expectant. Diuinæ ergo Paulus apertè scribit ad Romanos: Afflictio patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio autem spem, spes verò pudore non afficit. Propter spem enim futuram est patientia: spes autem est etiam æquiuocè spei redditio & restitutio, quæ etiam pudore non afficit, vt quæ probris & contumeliis non amplius afficiatur. Qui autem nudæ vocationi, quatenus vocatus est, obedit, is neque propter timorem, neque propter voluptates, tendit ad cognitionem. Non enim considerat an aliquod vtile luerum vel delectatio aliqua extrinsecus consequatur, sed tractus à dilectione eius qui verè est amatoris, & ad id quod fieri opportet adductus, pius est Dei cultor. Vnde nec si per positionem à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra vllam pœnam: neque si propterea beatorum bona accepturũ eum esse ei promissum fuerit: sed nec si persuasum habuerit fore, vt Deum lateant ea quæ gerit (quod quidem fieri non potest) in animum vnquam esse inducturum, vt aliquid agat præter rectam rationem, cùm id quod verè est honestũ, & ex seipso eligendum, & ea ratione expetendum amandúmque, semel elegerit. Non enim in esca ventris esse quod bonũ est accepimus. Audiuit aût ille quòd cibus nos non commendabit, neque matrimoniũ, sed neque abstinẽtia à matrimonio in ignoratione: sed opus ex virtute quod fit per cognitionem. Nam canis quoque qui est animal expers rationis, sic dicatur esse continens, dum eum timet qui tollit baculum, & ideo à cibo abstinet. Horum ergo scias quòd ablata quæ facta est promissio, & circũscriptus is cuius minæ intentatæ sunt metus, & separatum quod impẽdet periculum, arguit propositum. Non enim ipsi rei naturæ se proprie coniungunt, & accommodant, vt reuera comprehẽdant per cognitionem, esse quidem bona omnia quæ creata sunt ad vsum nostrum: vt matrimonium, verbi gratia, & liberorum procreationem, si assumptę sint cum temperantia: bona aût esse melius per eam quæ est Deo assimilationem, euadere impatibilem & virtute præditum: sed ex iis quæ extrinsecus adducuntur bonis vel malis, ab aliis quidem abstinẽt: ab aliis verò minimè. Qninetiam ea à quibus abstinẽt abhorrentes, creaturam & opificem cernuntur accusare: & licet ipsa specie versentur fideliter, habent tamen impium iudicium. Illud autem, Non concupisces, neque necessitate eget quæ est ex timore, quæ cogit abstinere à suauibus: neque merecde, quæ per promissionem persuadet reprimere appetitiones. Neque obedientiam propter mandatum, sed propter promissionem eligunt, qui Deo propter promissa obediunt, à voluptate inescati. Sed neque auersatio à rebus sensilibus, effecerit consequenter coniunctionem cum iis quæ percipiuntur intelligẽtia. Contrà autem, cum iis quæ intelligentia percipiuntur coniunctio, ei qui est cognitione præditus, secũdum naturam deducitur à rebus sensilibus, vt qui per eorum quæ sunt pulchra electionem, bonũ scienter elegerit, & admiretur quidem generationem & sanctificet Creatorem: sanctificet autem eam quæ sit Deo assimilationem. Sed ego me liberabo, dixerit, à cupiditate, ô Domine, vt mihi tecum intercedat coniunctio: pulchra enim est quæ vtique creata est dispensatio, & omnia rectè administrantur, & nihil sit sine causa. In tuis me esse oportẽt, ô Omnipotens, & licet hic fuero, sum apud te. Volo aût expers esse metus, vt ad te possim appropinquare, meditans vt tua paucis contenta sit electio, quæ iusta est, eorum quę sunt bonę ex similibus. Mysticè admodum & sanctissimè nos docẽs Apostolus, eam quæ verè grata est electionem, non quòd alia tanquam mala reprobet, sed quòd bonis censeat esse meliora, significauit dicens: Quare & qui matrimonia iungit virginẽ suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit, ad id quod honestum est, & facultatẽ præbet indiuulsè Domino assidẽdi. Scimus aût ea quæ difficulter quidẽ parari possunt, nõ esse necessaria: quę aût sunt necessaria, paratu facilia benignè facta esse à Deo. Quamobrem bene dicit Democrit⁹, naturã & doctrinã rem esse persimilem. Causam aût breuiter reddimus. Natura enim hominem concinnat & componit: concinnans autem ac componẽs, naturam ei tribuit: neq; interest an fuerit natura effectus talis, an tempore & disciplina transformatus: vtrumque autem præbuit Dominus, illud quidem per creationem, hoc verò per recreationem & renouationem, quæ fit ex testamẽto. Quod autem conducit ei quod est magis principale, id est magis eligendum: est autem omnium maximè principale, mens: sic ergo videntur reuera honesta esse iucundissima, & ex se præbere eum quem desiderant fructum,

Rom. 5.

1. Cor. 8.

1. Cor. 7.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prou. 1. Psal. 8. Ioan. 10.

nempe animæ tranquillitatem. Qui autem me audit inquit, requiescet in pace confidēs, & sine metu conquiescet ab omni malo. Confide in toto corde tuo & mente tua in Deo. Hoc modo fieri potest vt qui est cognitione præditus, iam deus euaserit. Ego dixi Dij estis, & filij Altissimi. Dicit autem Empedocles quoque sapientum animas Deos fieri, hoc modo scribens.

Postremò vates, & qui hymnos carmine cantant,
Et medici in sectis hominum terrestribus insunt:
Hinc existunt Dij, sunt quorum maxima honores.

Atq; homo quidem qui est in genere, fingitur ex idea spiritus qui est congenitus. Neque enim informis & figuræ expers creatur in officina naturæ, vbi hominis generatio mysticè perficitur, cùm sit communis & ars & essentia. Homo autem hic quispiam, seu homo singularis, charactērem suscipit ex forma animæ insita eorum quæ elegerit. Qua ratione Adam quoque dicimus fuisse perfectum, quod attinet ad formationem: nihil enim ei defuit ex iis quæ homini formę & speciei charactērem tribuunt. Ille autem dum fieret, accepit perfectionem, & iustificatus est per obedientiam. Hoc erat quod in virum crescebat, nempe id quod in eius potestate erat situm, seu liberum arbitrium. Quòd autem elegerit, atque adeo id quod erat vetitum elegerit, non est culpa in Deum conferenda. Duplex enim est generatio, vna quidem eorum quæ gignuntur, altera verò eorum quæ fiunt: & hominis quidem magni & fortis animi virtus cùm sit, vt aiunt, sua essentia perturbationibus ac motibus animi obnoxius, reddit metus expertem & insuperabilem eum qui est eius particeps, & est ira mentis satelles in patientia, & tolerantia, & iis quæ sunt similia. Sub cupiditate autem collocatur etiam temperantia, & salutaris prudentia. Deus autem est impatibilis, iræque expers & cupiditatis, & non per eam est metus expers, aut ea declinat quæ sunt molesta & grauia. Sed neque est temperans aut imperat cupiditatibus: neque enim in graue aliquod aut molestum Dei natura inciderit. Neque fugit Deus timorem, sicut nec concupiscet, vt etiam imperet cupiditati. Mysticè ergo apud nos quoque dictum est illud Pythagoræum, Oportere hominem quoque fieri vnum. Nam ipse quoque Pontifex est vnus, cùm sit vnus Deus per immutabilem huius habitum, quòd bona scilicet semper currant. Iam verò Seruator per cupiditatem vnà etiam sustulit iram, quæ est vindictæ cupiditas. In summa enim, patibilitas est per quoduis genus cupiditatis. Qui autem ad impatibilitatem deductus homo, Deus efficitur citra vllum inquinamentum, sit vnicus. Quomodo ergo qui in mari ab anchora stabiliuntur, trahunt quidem anchoram, non illam autem attrahunt, sed seipsos ad anchoram: ita qui per vitam quæ proficiscitur à cognitione, Deum attrahūt imprudentes, & non aduertentes, seipsos ad Deum adducunt. Qui enim Deum colit, seipsum colit. In vita ergo quæ versatur in contemplatione, sui quis curam gerit, dum Deum veneratur, & per suam syncerā purgationem Deum sanctum sanctè contemplatur. Quæ enim assistit temperantia, seipsam assiduè considerans & contemplans, Deo quoad eius fieri potest, assimilatur. Iam verò id est in nostra potestate, cuius ex æquo sumus Domini, & eius quod ei aduersatur, vt philosophari, vel non: & credere, aut non credere. Per hoc ergo quòd sumus æquè participes vtriusque eorum quæ inter se aduersantur, inuenitur fieri posse id quod est in nostra potestate. Quinetiam præcepta sunt eiusmodi vt à nobis possint fieri & non fieri, quæ consentaneum est vt consequatur laus & vituperatio: & qui rursus puniuntur propter ea quæ ab ipsis admissa sunt peccata, propter ipsa sola puniuntur. Præterierunt enim ea quæ facta sunt, neque fieri potest vt sit vnquam infectum quod factum est. Dimittuntur ergo quæ facta sunt ante fidem, non vt non facta sint, sed tanquam non facta sint. Sed ne omnia quidem, dicit Basilides, sed sola dimitti in voluntaria, & quæ fiunt per ignorationem, perinde ac si homo aliquis, non Deus, tam magnum præberet donum. *Psal. 48.* Huic dicit Scriptura: Existimasti ô impie, quòd ero tui similis? Sed etsi punimur propter voluntaria, non vt non facta fuerint, sed quòd facta sint punimur. Punitio aūt non iuuat eū qui peccauit ad hoc vt nō fecerit, sed ad hoc vt nō peccet amplius, neq; vllus alius incidat in similia. Hic ergo bonus Deus castigat propter has tres causas: primū quidē, vt is qui castigatur, seipso melior euadat: deinde, vt ij qui possunt salui fieri per exēpla, præparētur admoniti: & tertiò, ne is qui iniuriā afficitur, contēptui habeatur, & aptus sit ad iniuriā accipiēdam. Sunt aūt duo quoq; modi correctionis: vnus quidem, docendo: alter verò, corrigēdo, quem etiam castigantem diximus. Sciendum est autem eos qui post lauacrum in peccata incidunt eos esse qui castigantur. Quæ enim prius facta sunt, dimissa sunt: quæ autem postea fiunt, expurgātur. De incredulis dictum est, eos esse reputatos tanquam puluerem quem proicit ventus à facie terræ, & guttam quæ à cado excidit. *Psal. 1. Esai. 40.* Beatus est qui habet scientiæ disciplinam, & neque ad damna ciuium, neque ad iniustas impellitur actiones, sed immortalis naturæ senij expertem intuetur ornatum, quanam ratione, & quo pacto, quóue modo constiterit. Iis autem qui sunt eiusmodi, nunquam turpium factorum insidet meditatio. Meritò ergo Plato quoque eum qui ideas contemplatur, dicit victurum esse Deum inter homines: mens autem est locus idearum, mens verò est Deus. Eum qui Deum in quem non cadit aspectus contemplatur, dixit Deum viuentem inter homines. *Hoseæ.* Porrò autem in Sophista quoque Eleatem hospitem qui erat dialecticus, Socrates Deum nominauit, quales sunt diis externis hospitibus similes, qui in vrbes ventitant. Quando enim anima quæ transcendit generationem, per se fuerit, & cum formis seu ideis versatur, qualis est qui est dux chori in Theæteto, is factus tanquam angelus, erit cum Christo, vt qui versetur in contemplatione, semper Dei voluntatem considerans: reuera hic solus prudens, isti volitant velut vmbræ. *Matth. 8.* Mortui enim sepeliunt mortuos suos. Vnde dicit Hieremias: Implebo ipsam mortuis terra genitis, quos percussit ira mea. Atque Deus quidem cùm demonstrari nequeat, non efficit scientiam: filius autem est & sapientia, & scientia, & veritas, & quæcunque cum his vllam habent cognationem. Quinetiam habet demonstrationem, & vim ratiocinandi. Omnes autem spiritus potestates, cùm simul vna res factæ fuerint, ad idem conferunt, nempe ad filium. Est aūt indefinitus vnaquaq; suarum potestatum notione. Quanquam non sit verè vnum vt vnum, neque multa vt partes filius, sed vt omnia vnum, vnde etiam omnia. Est enim idem circulus omniū potestatū, quæ in vnum circumuoluuntur & vniuntur. Et ideo Verbum dictum est Alpha & ω, cuius solius finis fit principium, & rursus definit in id quod est desuper principium, nusquam distantiam accipiens & dimensionem. Quamobrē & in ipsum & per ipsum credere, est vnicū

Hinc Deus, ἐπὸ τῦ θεῖν, quod est currere.

fieri scilicet in ipso indiuulse vnitum: non credere autem, est dubitare, spacióque ac interuallo diuiungi & diuidi. Propterea hæc dicit Dominus: Omnis filius alienigena, est incircunsisus corde, & incircuncisus carne, hoc est, immundus & corpore & spiritu. Non ingredietur in sanctā ex alienigenis in medio dom⁹ Israel, præterquā Leuitæ. *Ezec. 44.* Alienigenas aūt dixit eos qui noluerunt credere, sed volunt esse increduli: soli ergo ij qui puram agūt vitam, verè sunt Dei sacerdotes. Ea de causa cùm omnes tribus circunciderentur, reputatæ sunt sanctiores quæ vngebantur in Pontifices, & Reges, & Prophetas. Vnde eis præcipit ne tangere quidem mortuos, nec ingredi ad obeuntes, non quòd sit sceleratum corpus, sed quòd peccatum & inobedientia sit carnalis, & in corpore versetur, sirq; mortua, & ideo abominanda. Ad solum ergo patrem & matrē filiúmq; & filiam mortuam permissum est ingredi sacerdoti, quoniā hi soli sunt cognati carnis & seminis, à quibus proximam & continentem causam ingressus in vitam accepit quoque sacerdos. Mundantur autem hi quoque septem diebus, per quot dies perficitur generatio: septimo enim quies celebratur, octauo autem offert propiciationem, vt scriptum est in Ezechiele, per quam propitiationē potest accipi promissio. Perfecta est autem, vt existimo, purgatio ac emundatio, quæ per legem & prophetas est propitia fides in Euāgelium, & quæ est per omnem obedientiam puritas, cum rerum quoque mundanarum depositione, vsque ad gratam tabernaculi reditionem à iucundo vsu animæ. Sine ergo fuerit tempus quod per septem quæ enumerātur periodos, in summam redit quietem: siue septem cœli, quos quidem per ascensum numerant: siue etiam inerrans regio, quæ appropinquat mundo qui percipitur intelligentia, dicatur Octaua: dicit tamen oportere eum qui est præditus cognitione, ex generatione emergere & ex peccato: septem itaque diebus sacrificētur hostiæ pro peccatis. Cautio enim mutationis adhuc tēgit septimum ambitū. Iob autem iustus: Ipse, inquit, nudus sum egressus ex vtero matris *Iob. 1.* meæ, & nudus illuc reuertar: non nudus à possessionibus, hoc enim est & paruum & commune, sed vt iustus recedit nudus à vitio & peccato, & ab informi simulachro, quod eos consequitur qui iniustè vixerunt. *Matth. 18.* Hoc enim fuit quod dictum est: Nisi conuersi effecti fueritis vt pueli, mundi quidem carne, sancti verò anima, per abstinentiam à malis operibus: ostendens quòd nos tales esse vult, quales etiam genuit ex matricæ aquæ. Generatio enim excipiens generationem, vult immortales reddere per profectum: impiorum autem lucerna extinguetur. Porrò autem castitatem in corpore & anima, quam is persequitur qui est cognitione præditus, sapientissimus Moses pulchrè epanalepsi seu repetitione vsus, significauit, corporis & animæ incorruptionē describēs in Rebecca hoc modo: Virgo autem erat pulchra, vir non cognouit ipsam. *Gene. 24.* Rebecca autē exponitur Dei gloria: Dei autem gloria est incorruptio. Hæc est quæ verè est iustitia, nolle rei alterius plus quàm par sit habere, sed totum esse templum Domini sanctificatum. Iustitia ergo est pax vitæ & stabilitas ac tranquillitas, ad quam Dominus amandauit dicens. Abi in pacem. Salem enim pax exponitur, cuius noster Seruator Rex describitur, quem dicit Moses, Melchizedech, Rex Salem, Sacerdos Dei altissimi, qui vinum & panem sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistiæ. Quinetiam Melchizedech exponitur Rex iustus. Vniuoca autem sunt iustitia & pax. Basilides autem qui defecit, iustitiam, & eius filiam pacem, existimat manere collocatas in octaua. Transeundum est autem à naturalioribus ad moralia, quæ sunt apertiora. Quæ enim de illis habetur oratio, sequetur post eam quæ est in manibus tractationem. Verè ergo Seruator noster nos mysteriis initiat, conuenienter iis quæ dicit tragœdia,

Videns videntes, donat & ipsa Orgia.

Quòd si roges, hæc Orgia quámnam tibi habeant speciem, rursus audies:

Arcana non bacchantibus scire haud licet.

Quòd si quis rursus curiosè scrutetur cuiusmodi ea sint, rursus audiat:

Te scire nefas, sed scire operæ pretium est.
Qui est impius, sunt huic Dei infesta Orgia.

Deus autem est expers principij, perfectum & omni ex parte absolutum vniuersorum principium, principij efficiens: & quatenus quidem est essentia, est principium loci efficientis; quatenus autem est bonum, moralis: quatenus autem rursus est mens, ratiocinantis loci & iudicantis. Vnde etiam solus est magister, qui est solus altissimi casti patris, qui erudit hominem. Non ergo rectè faciunt, qui figmentum insectantur, & corpus vituperant, non considerantes corporis cōstitutionem rectam factam esse ad cœlum contemplandum & instrumentorum sensuum effectionem tendere ad cognitionem, & membra & partes aptè esse compositas ad honestum, non ad voluptatem. Vnde susscipit hoc habitaculum animam Deo preciosissimam, & spiritu sancto dignum censetur per animæ & corporis sanctificationem, vt quod perfectione Seruatoris perficiatur. Quinetiam mutua trium virturum consequentia inuenitur in homine cognitione prædito, qui moraliter, naturaliter & logicè circa Deum versatur. Sapientia enim est scientia rerum diuinarum & humanarum. Iustitia autem est concentus partium animæ. Sanctitas autem est Dei cultus. Si quis autem dicat se accusare carnem, & propter ipsam generationem, adducens Esaiam qui dicit: Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos cecidit, verbum autem *Esai. 40.* Domini manet in æternum: audiat spiritum per Hieremiam interpretantem id quod quæritur: Et dispersi ipsos tanquam paleas quæ à vento agitatæ volant in solitudinem. Hæc est sors & pars vestræ incredulitatis, dicit Dominus. Sicut oblitus es mei, & sperasti in falcis, ego quoque reuelabo posteriora tua super faciem tuam, & videbitur ignominia tua, adulterium tuum, & hinnitus tuus, & quæ deinceps consequuntur. Hic est enim flos fœni, & secundum carnem ambulare, & carnales esse ex Apostoli sententia, eos qui sunt in peccatis. Præstantiorem quidem hominis partem esse animam, est extra controuersiam, corpus autem deteriorem. Sed neque anima bonum est natura, neque rursus malum natura corpus. Neq; verò quod non est bonum, hoc est protinus malum: sunt enim quædam quæ medium locum obtinent, & in mediis sunt * præposita & reiecta. Oportebat ergo hominis compositionem, quæ est in sensilibus, consistere ex diuersis, sed non ex contrariis, corpore & anima. Semper ergo bonæ actiones, vt meliores, attribuuntur ei quod est præstantius, nempe spiritui principali: voluptuariæ autem & peccantes, ei quod est deterius, nempe peccanti spiritui. Iam verò sapientis anima, & eius qui est cognitione præditus, vt quæ in corpore

προηγμένα καὶ ἀπρόηγμένα. sunt Stoicorum vocabula, de quibus Cicero 3. de Finibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

peregrinetur, eo seuerè & austerè vtitur, non in ipsum nimiam affectionem ostendens aut indulgentiam, vt quæ sit euestigiò relictura tabernaculum, si excedendi & migrandi tempus eam vocauerit. Aduena, inquit, sum in terra, & peregrinus sum ego vobiscum. Et hinc externam mundi electionem Basilides eam dicit accepisse, vt quæ sit natura supramundana. Hoc autem non ita se habet: vnius enim Dei sunt omnia, & non fuerit aliquis natura mundi hospes, cùm sit vna quidem essentia, vnus autem Deus. Sed electus vitam agit tanquam hospes, sciens omnia quæ sunt acquirēda, & quæ reiicienda: quæcunque autem bona triplicia esse volunt Peripatetici, eis vtitur: quinetiam corpore, sicut aliquis qui procul peregrè proficiscitur, diuersoriis & habitaculis quæ ei in via occurrunt, curam quidem gerens etiam rerum mundanarum loci in quo diuersatur, habitationem autem & possessionem, sicut etiam vsum, relinquens, nulla motus affectione: prompto & alacri animo eum sequens qui è vita abducit: nulla occasione se vnquam retrò conuertens, de incolatu quidem agens gratias, benedicens autem propter exitum, cælestem amplectens mansionem. Scimus enim quòd si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, domum non manu factam æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod est ex cœlo superindui cupientes, siquidem etiam induti non nudi inueniemur. Per fidem enim ambulamus, non per speciem, vt ait Apostolus: magis autem volumus peregrinari à corpore, & apud Deum versari. Magis autem est incomparatione: comparatio autem est in iis quæ cadunt in similitudinem, vt fortior fortibus fortior, fortium aût fortissimus. Vnde subiunxit: Quamobrem contendimus, siue peregrinantes, siue apud eum versantes ei placere, vni scilicet Deo, cuius omnia sunt opus & creatura, & mundus, & supermundana. Admiror Epicharmum qui aperte dicit: Si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus. Superius manet in cœlo spiritus. Et poëtam lyricum canentem: Impiorum autem animæ sub cœlo volant in cruentis doloribus, sub malorum iugis ineuitabilibus: piorum autem, in cœlis habitant, cantibus beatum, magnum canentes in hymnis. Non ergo huc de cœlis anima ad ea quæ sunt deteriora demittitur: Deus enim facit omnia ad ea quæ sunt meliora, sed ea quæ vitam elegit optimam ex Deo & iustitia, cœlum terra commutat. Meritò ergo Iob qui peruenit ad cognitionē: Nunc, inquit, scio quòd omnia potes, nihil est autem quod tu non possis. Quis enim annunciat mihi quæ non noueram, magna & admirabilia quæ nesciebam? Ego autem meipsum vilipendi, existimans meipsum esse terram & cinerē. Nam qui est in ignoratione, est peccato obnoxius, & terra & cinis: qui consistit autem in cognitione, Deo quantum potest assimilatus, iam est spiritalis, & ideo electus. Quòd autem amētes & inobedientes terram vocet scriptura, planum faciet Hieremias propheta de Ioachim & eius fratribus, dicens: Terra, terra, audi verbum Domini, scribe virum hūc hominem abdicatum. Alius autem rursus propheta dicit, Audi cœlum, & ausculta terra: auditum appellans intelligentiā, & cœlum animam eius qui est præditus cognitione, qui cœli & rerum diuinarum susceptit contemplationem, & ea ratione factus est Israelita. Contrà enim eum qui elegerat insciti am & cordis duritiem, terram dixit. Et illud, Auscultа, appellauit ab auribus quæ sunt instrumenta auditus, carnalia attribuens iis qui rebus attendunt sensilibus. Hi sunt de quibus dicit Micheas propheta: Audite populi verbum Domini, qui cohabitatis simul cum doloribus. Et Abraham: Nequaquam, dixit Dominus qui iudicat terram. Nam qui non credidit, conuenienter salutari voci iam iudicatus est. Scriptum est autem in libris quoque Regum iudicium & sententia Domini, quæ sic habet: Iustos exaudit Deus, impios autem non seruat, eò quòd ipsi nolint nosse Deum. Absurda enim non faciet omnipotens. Quid ad hanc vocem adhuc dicunt hæreses, cùm omnipotentem bonum Deum prædicet scriptura, & vitij & iniustitiæ minimè esse authorem? siquidem ignorātia quidem propterea oritur quòd non cognoscat. Deus autem nihil facit absurdum. Hic est enim, inquit, Deus noster, & non est præter eum qui seruet. Non est enim apud Deum iniustitia, ex sententia Apostoli. Apertè autem adhuc propheta Dei cōsilium, & cognitionis profectum per hæc docet: Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus à te petit, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius? Vt & eum diligas, & illi soli seruias, petitur à te qui habes potestatem eligendæ salutis. Quid ergo sibi volentes Pythagoræi, iubent cum voce precari? non quòd, vt mihi quidem videtur, existimarent Deum non posse exaudire eos qui tacitè loquuntur, sed quòd iustas vellent esse preces, quas non vereretur quis fundere multis eas scitibus. Nos autem de precatione quidem, procedente oratione, in tempore tractabimus. Debemus autem habere opera clamantia, tanquam in die ambulantes. Luceāt enim opera tua. Et ecce homo, & opera eius ante faciem eius. Ecce enim Deus, & opera eius. Deū oportet imitari, quoad eius fieri potest ab eo qui est cognitione præditus. Mihi autem videntur poëtæ quoque electos appellare θεοείδεις, id est, Dei formes, & θεοὺς, id est, diuos, & ἀντίθεους, hoc est, Deo æquales, & Διὶ μὲν ἀναλόγους, hec est, consilio Ioui pares, & θεοῖς ἐναλίγκιον μήδεσθαι, hoc est, Est quorum similis prudentia diuis: & θεοειδέα, id est, Deo similis, corrodentes illud, ad imaginem & similitudinem. Euripides itaque, In meò, inquit, tergo sunt pennæ aureæ, & aptantur grata Sirenum talaria, Ibóque in immensum sublatus æthera, Iouem conuenturus. Ego autem Christi spiritum orauerim, vt me in meam sustollat Hierusalem. Dicunt enim Stoici quoque, cælum quidem propriè esse ciuitatem, quæ autem sunt hic in terra, non vtiq; ciuitates: dici enim, sed non esse. Res enim bona est ciuitas, & populus, honestus aliquis cœtus, & multitudo hominum quę regitur lege, sicut verbo ecclesia, ciuitas quæ non potest circumlideri, nec opprimi tyrannide. In terra diuina voluntas, in terra sicut in cælo. Huius autem ciuitatis imagines poëtæ quoq; condunt, scribentes: Hyperboreæ enim & Arimaspiæ ciuitates, & campi Elysij, sunt Reipublicæ & ciuitatis iustorum instituta. Scimus autem Platonis quoque Rempublicam esse positam in cælo vt exemplar.

2. Cor. 5.

Iob. 42.

Hierem. 22. Esai. 1.

Michæ. 3. Gene. 18. Ioan. 3

Esai. 45. Rom. 9.

Deut. 10.

Rom. 13. Matth. 5

CLEMEN-

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM

LIBER QVINTVS.

DE eo quidē qui est cognitione præditus, hęc quodammodo cursim sum⁹ persecuti: iam autē pergamus ad ea quę deinceps consequuntur. Atq; fides quidem rursus est considerāda: sunt enim qui fidē quidem nostram esse de filio, cognitionem autem de spiritu, distinguant. Non animaduerterunt autem quòd verè quidem credere oportet filio, & quòd filius, & quòd venerit, & quo modo, & propter quid, & de passione. Nosse autem necesse est quis sit filius Dei. Iam verò neq; est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Sed neque pater est sine filio: simul enim cū eo quod est pater, est filij pater. Filius autē verus est de patre magister. Et vt credat quis filio, oportet nosse patrem, ad quem refertur etiam filius. Et rursus, vt patrem prius cognoscamus, oportet credere filio, quoniam docet Dei filius. Ex fide enim ad cognitionem per filium pater. Cognitio autem filij & patris, quæ est ex cognoscendi regula, quæ verè est regula cognitionis, est aggressio & tractatio veritatis per veritatē. Nos ergo sumus, qui sumus fideles in eo quod non creditur, & qui sumus cognitione præditi, in eo quod non cognoscitur: hoc est, in eo quod ignoratur & non creditur ab omnibus: cognitione autem præditi, in eo quod à paucis creditur, & cognoscitur. Cognitione autem præditi, nō oratione opera describentes, sed ipsa cōtemplatione. Beatus qui dicit in aures audientium. Fides autem, sunt aures animæ. Hanc autem fidem tacitè innuit Dominus, dicens: Qui habet aures audiendi, audiat, vt cùm crediderit, intelligat ea quæ dicit, vt dicit. Cæterùm Homerus quoque poëtarum antiquissimus, pro eo quod est sentire, verbo audire, specie pro genere vsus scribit: Cùm audiebant maximè & ipsi. In summa enim, cōcentus & consensio fidei amborum, in vno sine versatur, nempe salute. Verus autem nobis testis est Apostolus, dicens: Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis donum impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Hoc autē est, vt simul consolationem in vobis accipiatis per eā quæ est inter nos inuicem fidem, vestram & meam. Et rursus paulò inferius subiungit: Iustitia autem Dei in ipso reuelatur ex fide in fidē. Videtur ergo Apostolus duplicem fidem annunciare, vel potius vnam, quæ augmentum suscipit & perfectionem. Nam cōmunis quidem fides subijcitur tanquam fundamentum. Iis quidem certè qui cupiebant curari, vt qui fideliter mouerentur, dicebat: Fides tua te saluum fecit. Quæ autem eximiè superædificatur, fideli consummatur, & rursus perficitur per eam quæ accedit ex doctrina, & ratione peragendi mandata, quales erant Apostoli, de quibus dictum est, fidē montes transmouere, & arbores transplantare. Vnde cùm sensissent magnitudinem potestatis, rogabant vt adderetur eis fides, quæ vt granū sinapis morderet vtiliter animā, & in ipsa adeò crescēret, vt in ipsa requiescerent de rebus sublimibus rationes. Si quis enim Deum scit natura, vt existimat Basilides, intelligentiam eximiam fidem simul & regnū vocans, & creaturā essentia dignam, prope eū qui fecit ipsam esse interpretans essentiam, sed non potestatem: & naturā, & substantiā, & creaturæ quæ superari nō potest indefinitā pulchritudinē, nō aût libero arbitrio vtētis rationalē assensionē dicit fidē: sunt ergo superuacanea præcepta tam in veteri quàm in nouo Testamēto, cùm natura saluus fiat aliquis, vt vult Valētinus, & sit natura fidelis & electus, vt putat Basilides: fieri autē poterat vt absq; aduentu Seruatoris aliquo tandē tempore posset natura resplēdescere. Sin aût necessariū dixerint aduentū Domini, eis euanescunt naturæ proprietates, cùm doctrina & purgatione & bonorū operum effectione, nō autē natura, seruetur electio. Abraham itaque qui per auditū credidit voci quæ sub quercu, quæ erat in Mambræ, est pollicita: Do tibi terrā hanc & semini tuo, electo ne erat, an non? Sed si nō erat quidem, quomodo statim credidit tanquā naturaliter? sin autem erat electus, solutū est eorū fundamentū, cùm inueniatur atq; etiā salua fiat electio ante aduētum Domini: Reputatū est enim ei ad iustitiā. Si quis enim ausit dicere, sequēs Marcionē, Creatorē seruare eum qui in ipsum credidit etiam ante aduētū Domini, cū propria eius salute seruetur etiā electio: plus quàm par sit ab eo cōmendabitur boni potestas, vt quę ferò, & post eum, qui ab eis iactatur, Creatorem, ipsa quoque salutem dare aggrediatur, vel doctrina, vel etiam eius imitatione. Sed etiam si ita se habēs, det salutem bonus, ex eorū sentētia: neque suos, neque cū eius voluntate qui fecit creaturam aggreditur dare salutē, sed vi, vel dolo. Et quomodo erit vtique bonus qui sic facit, & est posterior? Si autē differt locus, & mansio omnipotentis remota est à mansione boni: at ejus qui dat salutem voluntas nō est remota à bono? vt quæ prior cœperit. Ex ijs ergo quæ peregim⁹ infideles, esse amētes ostenditur. Semitæ enim eorum sunt peruersæ, & nesciunt pacem, inquit Propheta. Stultas autem & ineruditas quæstiones vitare duimus suasit Paulus, quoniam generant pugnas: & clamat Æschylus,

Ne in ijs labores temerè quæ nihil iuuant.

Nam eam quidē quæ vnā cū fide conuenit quæstionem, quæ supra fundamētū fidei superædificat, splendidā ac magnificā veritatis cognitionē, optimā esse scimus. Scimus aût quòd neque ea vtique quærūtur quæ sunt manifesta, vt, exempli causa, an sit dies, cū sit dies. Neque ea quæ sunt incerta, & núquā futura sunt manifesta, vt illud, sint ne stellæ pares an impares. Sed neque ea quæ cōuertuntur: quæ etiā ab ijs qui aduersantur in disserendo, ex æquo dici possunt, vt illud, an sit animal quod est in vtero, an non animal. Quartus modus est, quādo ex alterutra horū parte producitur argumentū, contra quod dici, & quod solui nō potest. Si ergo quærēdi causa omnibus modis de medio tollitur, fides firmatur ac stabilitur. Eis ergo illud producim⁹, cōtra quod dici nō potest, quòd Deus est qui dicit, & de vnoquoq; eorū de quibus quæro traditū adducit in scriptis. Quis est ergo adeò impius & à Deo alienus, vt Deo nō credat, & probationes à Deo postulet tanquā ab hominib⁹? Rursus ex quæstionib⁹, aliæ quidē sensū indigēt, vt si quis quęrat an ignis sit calid⁹, aut nix alba. Aliquæ verò admonitiōe & increpatiōe, vt ait Aristoteles: vt illa interrogatio, an oporteat honorare parētes. Sút etiā quędā dignę quę puniātur, cuiusmodi est, quærere ꝓbationes, an sit ꝓuidētia. Cū sit ergo proui-

Rom. 1.

Luc. 8.

2. Tim. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Græcia, nõ ex prouidentia factam fuisse & prophetiam, & eam quæ in Seruatorem facta est œconomiã diuinámque dispensationem, putare, est nefarium. Et fortasse ne conari quidem oportet hæc probare, cùm sit manifesta diuina prouidentia, ex aspectu omnium quę videntur effectorum, quæ arte cõstat & sapientia, quorum alia quidem fiunt ordine, alia verò ordine manifestantur. Qui nos autem essentia & vita impertijt, dedit etiam verbum seu rationem, nos simul conuenienter rationi volens & bene viuere. Verbum enim patris vniuersorum, non est hoc quod profertur, sed sapientia, & Dei bonitas manifestissima: & rursus omnipotẽs potestas & verè diuina, quæ non est eiusmodi vt intelligentia comprehendi nõ possit vel ab ijs qui nõ confitentur, voluntas quæ omnia cõtinet sua omnipotentia. Quoniam autem partim quidem infideles, partim verò contentiosi, non omnes assequuntur boni perfectionem. Nam neque fieri potest, vt sine libero animi nostri arbitrio & instituto consequamur: neque vniuersum est positum in nostra volũtate, quale sit quod est euenturum: gratia enim seruamur, sed non absque bonis operibus: sed oportet quidem cùm natura apti simus ad bonũ, ad id aliquod adhibere studiũ. Oportet autem mentem quoque habere sanam, & quæ nulla retardetur pœnitentia à boni venatione, ad quod quidem maximè diuina c[illegible] habem⁹ gratia, rectáque doctrina, castáque & munda animi affectione, & patris ad ipsum attractione. Terreno enim corpori illigati, sensilia quidem per corpus apprehendimus: quæ intelligentia autem percipiũtur, per ipsam vim rationis. Si quis autẽ expectauerit fore vt omnia sensiliter comprehẽdat, longe à veritate excidit. Spiritaliter quidem certè scribit Apostolus de Dei cognitione: Videmus enim nũc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem. Paucis enim datum est spectaculum veritatis. Dicit itaque Plato quoque in Epinomide: Non dico fieri posse vt omnes homines fiant beati & felices, præterquã pauci: donec vixero, hoc definio. Bona autem spes est fore, vt postquam excessero omnia consequar. Eadem sibi volunt quæ dicũtur apud Mosem: Nemo videbit faciem meam, & viuet. Ciarum est enim neminem vnquã vitę tempore posse Deum euidenter comprehendere. Qui sunt autem mundi corde, Deum videbũt, postquam ad extremam peruenerint perfectionem. Cùm enim ad ea quæ sunt comprehẽdenda imbecillis esset anima, & diuino magistro egeremus, deorsum mittitur Seruator, boni possessionis & doctor & suppeditator, arcanũ magnę prouidentiæ, sanctúmque signum & indicium. Vbi est ergo scriba? vbi inquisitor hui⁹ sęculi? non infatuauit, inquit, Deus stultitiã huius mũdi? Et rursus: Perdã sapientiã sapientũ, & intelligentiam intelligẽtium reprobabo, horum scilicet qui sibi videtur sapientes, & sunt contentiosi. Pulcherrimè itaq; dicit Hieremias: Hæc dicit Dominus: State in vijs, & interrogate semitas ęternas quænam sit via bona, & in ea ambulate, & inuenietis expiationem animabus vestris. Interrogate, inquit, & audite ab ijs qui norunt, citra contentionem & decertationem. Cùm didicerimus autẽ viam veritatis, rectà ingrediamur, minimè nos retrò conuertentes, donec consecuti simus id quod desideratur. Meritò ergo rex quidem Romanorum, Numa erat ei nomen, cùm esset Pythagoræus, primus ex omnibus hominibus posuit tẽplum fidei & pacis. Abrahæ autẽ qui credidit reputata fuit iustitia. Is cùm sublimem eorum quæ in aëre eueniũt, & excelsam eorum quæ in cælo mouentur perseqüetur philosophiam, vocabatur Abram, quod exponitur Pater sublimis. Postea autem cùm in cælum suspexisset, siue viso in spiritu filio, vt quidam exponũt, siue glorioso angelo, siue etiam alijs cognito Deo creatura præstantiore, & quolibet qui est in ipsa ordine, assumit alpha, nempe cognitionem vnius & solius Dei, & dicitur Abraam, vt qui pro naturæ indagatore, sapiẽs, piúsque in Deum, & eius amicus factus est. Exponitur n. pater electus, sonitus. Verbum enim factum sonat. Huius autem pater, est mens: eius autem qui est virtute præditus, est mens electa. Mihi autẽ venit in mentem Agrigentinum poëtam laudare, qui fidem laudibus sic celebrat:

Dilecti, scio quòd verum sermonibus insit
Quòs dico, res difficilis sed & ardua valde,
Ægrè hominum est subiens, fides est impulsio, mentes.

Propterea hortatur quoque Apostolus: vt fides nostra non sit in sapientia hominũ, qui profitentur persuadere, sed in Dei virtute, quæ sola & absque demonstrationibus, per solam fidem potest dare salutem. Eorum enim qui sunt probati, probatissimus nouit seruare. Quinetiam falsorum quoque architectos & testes comprehẽdet iustitia, inquit Ephesius. Nam hic quoque nouit, vt qui ex barbara didicerit philosophia, eam quæ sit per ignem expurgationem eorũ qui malè vixerunt, quam κάθαρσιν, hoc est, exustionem seu inflammationem postea vocarũt Stoici: qua ratione eum etiã, qui est propinè certa prædius qualitate, statuunt futurum vt resurgat, eo ipso tuentes resurrectionem. Plato autem terram quibusdam temporibus dicit per ignem & aquã expurgari, hoc modo: Multi sæpe fuerunt hominum interitus, & erũt igne quidem & aqua maximi: quinetiam alijs quoque innumerabilibus alij breuiores. Et paulo pòst subiungit: Reuera autem est eorum quæ terram & cælũ obeunt immutatio, & qui post longa temporum interualla, eorum quæ sunt in terra multo igne fit interitus. Deinde subiungit de diluuio: Quando autem rursus dij terram aquis expurgantes inundant, qui sunt quidem in montibus bubulci & pastores, conseruantur: qui autem sunt in ijs quæ sunt apud nos vrbib⁹, in mare ferũtur à fluuijs. Ostendimus autem in primo Stromate, Græcorum philosophos dici fures, qui à Mose & Prophetis præcipua dogmata non gratè acceperunt. Quibus illud quoq; adiecimus, quòd angeli illi quibus supera sors obtigerat, delapsi ad voluptates, enunciarunt arcana mulieribus, & quæcunque ad eorum venerunt cognitionem, cùm alij celarent angeli, vel potius reseruarent in aduẽtum Domini. Illinc profluxit doctrina prouidẽtiæ, & sublimium rerum reuelatio. Cùm autem prophetia iam Græcis esset tradita, tractatio de dogmatibus suscepta est à philosophis, alicubi quidẽ verè rectè, alicubi verò falsa & quæ aberrabant coniectantibus, cùm quod allegoriã occultaretur prophetica minimè intelligerent, quod etiam paucis propositum est adnotare, ea quæ vrgent persequentibus. Fidem ergo non ociosam & solam, sed cum inquisitione ostendere oportere dicimus. Non hoc enim dico, nõ oportere omnino quærere. Quære enim, inquit, & inuenies.

Quod autem quæritur,
Capi potest, quod negligitur verò effugit,
vt ait Sophocles.

Similia autem dicit etiam Menander Comicus. Quæcunque autem quæruntur studio & solicitudine opus habere dicunt qui sunt sapientissimi: sed perspicientem quidem animæ facultatem ad inuentionẽ oportet dirigere, & quæ impedimentum afferunt expurgare: & rursus contentionem, inuidiam, & ipsam litem pessimè perdendam abijcere. Pulcherrimè enim scribit Timon Phliasius:

Pernities hominum resonans lis venit inane,
Cui soror & socia est faciens contentio cædes,
Cunctas res alias quæ circumualuitur: at deus
Cernicem abfirmans, hominem ad spes trudit inanes.

Deinde paulò inferius subiungit:

Quis pugnaturos lite hos commisit acerba?
Concurrens cum Echo turba indignata silentes
Vtra viros morbum immisit, multique cadebant.

De oratione falsa negante, * & ceratine & latente, & crocodiline, & sorite præterea, & de ea quæ est detecta, & de ambiguitatibus & sophismatibus. De Deo ergo quærere, si non ad litem, sed ad inuentionẽ tendat, est salutare. Scriptum est enim in Dauid: Comedent pauperes, & implebuntur, & laudabunt Dominum qui quærũt ipsum, viuet cor ipsorum in seculum seculi. Qui enim quærunt vera inquisitione, laudantes Dominum, implebuntur dono quòd à Deo proficiscitur, hoc est, cognitione, & viuet anima eorum. Anima enim per allegoriam dicitur cor, quæ vitam suppeditauit, quoniam pater per filium cognoscitur. Sed nec omnibus qui impudenter & temerè dicunt & scribũt, oportet aures præbere. Nam calices quoq; qui à multis sumuntur per aures, hoc est, ansas, aures quidẽ amittunt, præterea autem etiam ipsi excidentes cõfringuntur. Eodem modo ij quoque qui multis nugis fidei castam incestarint auditionem, ad veritatem iam tandem obsurdescentes, & inutiles fiunt, & in tertã decidunt. Non ergo temerè pueris præcipimus, auribus eos apprehendentes, vt osculentur eos qui ad ipsos attinent, hoc vtique tacitè significãtes, ingenerari per auditum sensum dilectionis. Deus autẽ est dilectio, qui cognosci potest ab ijs qui diligunt, sicut Deus est fidelis qui fidelibus traditur per disciplinam, & oportet nos ei effici cõiunctos ac familiares per diuinam dilectionem, vt simile simili contemplemur, purè & citra fraudem verbum audientes veritatis, instar puerorum qui nobis obediũt. Hoc autem erat quod tacitè significabat, quicunque is fuerit qui inscripsit in aditu templi in Epidauro:

Esse decet castum, sancti qui limina templi
Ingreditur.

Castitas autem est, sancta cogitare. Quòd si non facti, inquit, fueritis vt hi puelli, nõ intrabitis in regnum cælorum. Hic enim Dei templum tribus cernitur fundatum fundamentis, fide, spe, charitate. Atque de fide quidem satis testimonium adduximus earũ quæ sunt apud Græcos scripturarum. Ne autem sit nostra prolixior progressio, si de spe & charitate plurima conemur colligere, sufficiet hæc sola dicere, quod Socrates in Critone, bene viuere & mori vitæ præponens, aliquam spem alterius vitæ se post mortem habere existimat. Etenim in Phædro quoque dicens ipsam animam cùm per se fuerit, solam posse veræ sapientiæ, & quæ vires humanas superat, esse participem, & quando ipsam qui hinc sumitur amor in cælum sustulerit, per philosophicam charitatẽ ad spei finem peruenientem, dicit accipere precium alterius vitæ æternæ. In conuiuio autẽ dicit, omnibus quidem esse immixtum naturalem amorẽ generandi simile, & hominibus quidem solùm homines, viro autem bono, similem: hoc autem non potest vir bonus efficere, qui non perfectas habeat virtutes, per quas sit eruditurus iuuenes qui ad eum ventitant: & vt dicit in Theæteto, generabit, & homines efficiet. Alios enim procreare quidem corpore, alios verò anima. Nam apud barbaros quoque philosophos, per auditum instituere & illuminare, dicitur regenerare. Et ego genui vos in Christo Iesu, dicit alicubi præclarus Apostolus. Empedocles autem in principijs connumerat etiam amicitiam, intelligens quandam charitatem quæ cogit ac conciliat:

Quam mente aspicias, oculis nec cernere cures.

Quinetiam Parmenides in suo poëmate de spe tacitè significans, hæc dicit:

Att amen & quæ absunt, cum ijs quæ sunt mente videto
Firmè, nanque quod est ab eo nunquam refocabit,
Vbique nec toto quod dispergebatur in orbe,
Nec quod consistat.

Nam is qui sperat, sicut etiam qui credit, mente videt ea quæ perspiciuntur intelligentia, & ea quæ sunt futura. Si ergo dicimus aliquid esse iustum, dicimus autem etiam esse pulchrum & honestum: quinetiam veritatem aliquid esse dicimus: ex his autem nihil oculis vnquam vidimus, prętерquam sola mente. Verbum autem Dei, Ego sum, inquit, veritas: est ergo verbum mente considerandum. Veros autem, inquit, philosophos quosnam dicis? Eos, dixi ego, qui sunt studioti contemplandæ veritatis. In Phædro autem Plato veritatem declarauit esse ideam. Idea autem est Dei intelligentia, seu quod à mente diuina intelligitur, quod quidem Barbari dixerunt λόγον θεοῦ, id est, Dei verbum seu rationẽ. Eius aũt sic habet dictio: Audendũ enim est verum dicere, maximè cùm dicatur de veritate. Quæ enim est coloris & figuræ expers, & non tactilis, & quæ verè est animæ essentia, à solo gubernatore Deo potest aspici. Progressum autem verbum opificij causa est & creationis. Deinde etiam seipsum generat quando verbum caro factum fuerit, vt etiam cadat sub aspectum. Iustus ergo quæret inuentionem quæ oritur ex charitate, ad quam contendens, efficitur fortunatus. Pulsanti enim, inquit, aperietur. Petite, dabitur vobis. Qui enim regnum rapiunt, sunt violenti, non contentiosis orationibus, sed rectæ vitæ assiduitate, & orationibus quæ fiunt sine intermissione, dicti sunt vim afferre, vt qui ex prioribus peccatis contractas abstulerint maculas.

Turm atim vitium certè vel pendere possis,
Deus laborantem nam fert auxilium.

Non enim expugnatu difficilia Musarum dona in medio sita, sunt à quolibet auferẽda. Ignorationis itaque animaduersio est prima disciplina ei qui verbo seu rationi conuenienter ambulat. Cùm ignorasset quispiam, quæsiuit: & cùm quæsijsset, inuenit magistrum: & cùm inuenisset, credidit: & cùm credidisset, speraúit: & cũ hinc dilexisset, dilectio similis efficitur, hoc esse studens quod prius dilexit. Hãc viam & rationem Socrates indicat Alcibiadi, sic roganti. Non aliter existimas me de ijs quæ sunt iusta cognoscere? Certè, si quidem inueneris. Sed non putas me posse inuenire? & maximè quidẽ, si quæsieris. Deinde existimas me non posse quærere? Ego quidem existimo, si putaris te non nosse. Hac ratione sunt etiam prudẽtum virginũ lampades, quæ noctu sunt accensæ in densis tenebris castitatis, quas esse noctẽ tacitè significauit scriptura. Prudentes animæ mundæ vt virgines, cùm intelligant se esse sitas in mũdi una inscitia, lumẽ accendunt, & mentem excitãt, & tenebras illuminant, & ignorationem expellunt, & quærunt veritatem, & expectant aduentum præceptoris. Fieri ergo non potest, inquam ego,

1. Cor. 1.
Hierem. 6.
1. Cor. 2.
Psal. 23.
Luc. 11.
2. Cor. 13.
Galat. 4.
Ioan. 1.
Luc. 11.
Matth. 11.
Matth. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt sit vulgus philosophum.

Thyrsigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi,

Matth. 20. Ex Platonis sententia. Multi enim sunt vocati, pauci
2. Thess. 3. verò electi. Et non est in omnibus, inquit Apostolus, cognitio. Orate autē vt liberemur à prauis & peruersis hominibus. Non est enim omniū fides. Quinetiam Cleanthis quoq; Stoici philosophi Poëtica, hoc modo scribit similia:

Ne spectes famam dum vis sophos esse repentè,
Terreat amentis nec te sententia vulgi.
Iudicium sapiens & iustum non habet vllum
Vulgus, & in paucis vix hoc reperire licebit.

Magis autem sententiosè & breuiter Comicus:

Pulchra in tumultu iudicare non decet.

Audierunt enim, vt existimo, pulchram illam quæ nobis dicit sapientiam: In medio insipientū, obserua occasionem. In medio autem cogitantium versare perpetuò. Et rursus: Sapientes occultabant sapientiam. Pignus enim veritatis exigit vulgus probationem, non contenti nuda quæ ex fide salute.

In prauis sed qui vincunt non credere valde est,
Præcipit at nostra tibi sic persuasio musa.
Dissecto noscas intra tua viscera verbo.

Prauis.n. inquit Empedocles, hoc est familiare, velle quæ sunt vera vincere ex eo quod non credāt. Quòd autem nostra sint probabilia, & digna quæ credantur, cognoscent Græci si verbum magis examinetur, per ea quæ consequuntur. Simili enim edocemur simile.
Prouer. 26. Dicit enim Solomon: Respondē stulto secundū stultitiam suam. Quocirca ijs quoque qui petunt eam quę est apud ipsos sapientiam, ea sunt exhibenda quæ eis conueniunt & sunt familiaria, vt facillimè per propria veniant, vt est consentaneum, ad fidem veritatis. Omnibus enim omnia factus sum, inquit, vt omnes lucrifaciam. Nam imber quoque diuinæ gratię, super iustos
1. Cor. 8. & iniustos demittitur. Num Iudæorū solum est Deus,
Matth. 5. non etiam gentium? Certè etiam gentium, siquidem
Rom. 3. vnus est Deus, egregius clamauit Apostolus. Sed quoniam nec bono iustè, nec cognitione ad salutē volunt credere, nos ipsi ea quæ sunt illorū propria existimantes, quoniam Dei sunt omnia, quoniam quæ sunt pulchra & honesta à nobis ad Græcos peruenerūt, ea aggrediamur prout ipsi apti sunt ad audiendum. Sapientiam enim vel iustitiam, non ex veritate, sed ex ijs quibus delectatur, maxima pars vulgi metitur. Delectatur autem non magis alijs, quam ijs quæ sunt ei similia. Quicquid enim est adhuc surdum & cæcū, & nec habet intelligentiam, neque animæ contemplandi cupidæ interitum & perspicacem aspectū, quem solus præbet Seruator, sicut in mysterijs prophanū, vel in choreis muficæ imperitum, nondum mundum, nec casta veritate dignum, inconcinnúmque & inordinatum & adhuc materiale, stare oportet extra chorū diuinum.
1. Cor. 2. Spiritalibus enim spiritalia comparamus. Propterea certè per modum occultationis qui est verè diuinus, & maximè nobis necessarius, in adyto veritatis repositum verbum reuera sacrum, Ægyptij quidem per ea quæ apud ipsos vocantur adyta, Hebræi autē per velum significarunt licere solis ijs adire, qui erant ex ipsis consecrati, hoc est, Deo dedicati, quibus erāt circumcisæ vitiorum cupiditates, per suam in solum Deū charitatem. Non mundo enim mundum tangere, Platoni quoque videbatur esse nephārium. Hinc prophetiæ & responsa dantur per ænigmata. Nec offenduntur mysteria ijs qui temerè & impudenter accedunt, sed cum quibusdā expiationibus & prædictionibus. Musa enim non erat tum quæstuosa, neque operaria, neque dulcia venduntur mellisona, à Terpsichore vultu deargentata, mollia carmina. Iam verò qui docentur ab Ægyptiis, primùm quidem docent Ægyptiarum literārum viam ac rationem quæ vocatur ἐπιστολογραφικὴ, hoc est, apta ad scribendas epistolas: secundam autem Sacerdotalem, qua vtuntur ἱερογραμματεῖς, id est, qui de rebus sacris scribunt: vltimam autem ἱερογλυφικὴν, id est, sacram quæ insculpitur scripturam, cuius vna quidem est per prima elementa κυριλογικὴ, id est, propriè loquens, altera verò symbolica, id est, per signa significans. Symbolicæ autem vna quidem propriè loquitur per imitationem, alia verò scribitur veluti tropicè, alia verò apertè sumitur allegoricè per quædam ænigmata. Qui solem itaque volūt scribere, faciunt circulum: lunam autem, figuram lunæ cornuum formā præ se ferentem, conuenienter ei formæ quæ propriè dicitur. Tropicè autem, per conueniētiam traducentes & transferentes, & alia quidē immutantes, alia verò multis modis transfigurantes, imprimunt. Regum itaque laudes fabulis per quas in deos referuntur mandātes, insculptis inscribunt notis. Tertij autem generis quod sit per ænigmata, hoc sit indicium. Alia quidem astra propter obliquam conuersionem, assimilabant corporibus serpentum: Solem verò, Scarabei, quoniā cùm rotundam ex bubulo stercore effinxit figuram, eā vltu aduersò conuoluit. Aiunt autem hoc quoque animal sex quidem mensibus sub terra, alteram verò partem anni vitam degere super terram, & semen in globum emittere, & gignere, & non nasci fœminam scarabeum. Omnes ergo, vt semel dicam, qui de rebus diuinis tractarunt, tam barbari quàm Græci, rerum quidem principia occultauerunt: veritatem autem ænigmatibus, signisque ac symbolis, & allegorijs rursus & metaphoris, & quibusdam talibus tropis modisq; tradiderunt, cuiusmodi sunt etiam apud Græcos oracula: & Apollo quidē Pythius dicitur λοξίας, id est, obliquus. Quinetiam dicta eorum qui apud Græcos vocantur sapientes, paucis dictionibus rem maiorē significant: cuiusmodi certè est illud, Parce tēpori: aut quoniam vita est breuis, & nō est hoc tempus temerè consumendum, aut contrà parcēdum priuatis sumptibus, vt, etsi, inquit, multos annos vixeris, nō desint tibi necessaria. Similiter etiā illud, Nosce teipsum, multa indicat: & quòd sis mortalis, & quòd homo natus es, & quòd si fiat collatio aliorum quæ sunt in vita præstantissima & excellentissima, nullam esse tui putes habendam rationem, si dicas te gloria insignem vel diuitem: vel contrà, quòd cùm sis diues & gloria insignis, non de solis cōmodis quibus alios superas, te iactare oporteat, & ad quid natus sis, inquit, cognosce, & cuius sis imago, & quænam sit tua essentia, & quod opificium, & quænam cum Deo coniunctio & affinitas, & quæ sunt his similia. Dicit autem per Esaiam quoque prophetam spiritus: *Esa. 45.* Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos. Dei autem thesauri, & quæ non deficiunt diuitiæ, est quæ est venatu difficilis sapientia. Quinetiam poëtæ qui à prophetis didicere Theologiā, per arcana sensa multa philosophantur, Orpheus, inquā, Linus, Musæus, Homerus & Hesiodus, & qui ea sunt ratione sapientes. Velum aūt eis apud vulgus est poëtica delectatio, somniáque & symbola, quæ sunt omnia hominibus obscuriora, nō propter inuidiā, nephas enim est Deū intelligere patibilē, sed vt ænigmatum notionem subiens inquisitio, ad inueniēdam recurrat veritatem. Ea ratione dicit vtique Sophocles poëta tragicus:

Eiusmodique

Eiusmodique ego cognoui esse Deum
Diuina semper exhibet sapientibus:
Prauis malus sed est, magisterque breuis:

Psal. 77. malum ponens pro simplici. Apertè itaque de tota nostra Scriptura in Psalmis scriptum est, vt quæ dicta sit in parabola: Audite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in
1. Cor. 2. parabolis os meū, loquar propositiones ab initio. Præclarus quoque Apostolus sic dicit quodammodo similia: Loquimur autem sapientiam inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mūdi qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam præfinijt Deus ante secula in gloriam nostram, quam nullus ex principibus huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, Dominū glorię non crucifixissent. Philosophi autem non laborarunt vt aduentum Domini afficerent ignominia. Restat ergo vt impugnet & inuehatur Apostolus in vanam persuasionem eorum qui erant sapientes apud Iudæos. Et ideo subiungit: Sed prædicamus, inquit, vt scriptum est, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus ijs qui ipsum diligunt. Nobis enim reuelauit Deus per spiritum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Spiritalem enim & cognitione
1. Cor. 3. prædium nouit sancti spiritus discipulum qui à Deo suppeditatur, qui est Christi intelligentia: animalis autem homo non suscipit ea quæ sunt spiritus: est enim ei stultitia. Iam verò Apostolus ad distinctionem perfectionis quæ existit ex cognitione, communem fidem alicubi quidem dicit fundamentum, alicubi verò lac, scribens hoc modo: Fratres, nō potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus: tanquā infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis, sed neq; adhuc nūc potestis, adhuc enim carnales estis. Vbi enim inter vos est æmulatio & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? quæ quidem eliguntur & sponte susciptūtur ab hominibus peccatoribus. Qui autem ab eis abstinuerunt, quæ sunt diuina cogitāt, & cognitionis cibi sunt participes. Secundum gratiam, inquit, mihi datam, vt sapiens architectus posui fundamētum. Alius autem superædificat aurum, & argentum, lapides præciosos. Hæc sunt ædificia cognitionis, quæ ponuntur super fundamentum fidei quæ est in Christo Iesu. Stipula autem sunt quæ offeruntur & dedicātur ab hæreticis, & ligna & fœnum. Quale autem sit vnuscuiusq; opus, ignis probabit. Cognitionis ædificium
Rom. 1. in epistola quoque ad Romanos tacitè significans, inquit: Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis donum impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Nō poterant apertè literis scribi eiusmodi dona. Iam verò à barbara philosophia admodū occultè dependēr symbola Pythagorica. Suadet itaque Samius domi nō habere hirundinem, hoc est, loquacem, & susurronem, & effrenatæ linguæ hominem, qui non potest continere, nec capere ea quæ illic fuerint communicata.
Hierem. 8. Hirundo enim & turtur, passeres agri, nouerunt tempora suorum ingressuum, inquit scriptura: nec oportet vnquam simul habitare cum nugis. Iam verò turtur murmurans, querelæ ingratum ostendens maledicentiam, ædibus meritò expellitur,

Edatur varios mihi ne hinc illinc que susurros.

Hirundo autem quæ tacitè innuit fabulam Pandionis, deprecanda sunt & expianda quæ propter illā vulgo iactantur accidisse: ex quibus Tereum alia quidem esse passum, alia verò etiam fecisse accepimus. Persequitur autē cicadas quoque musicas, vnde meritò expellitur qui verbum persequitur, per eam que Olympum despicit sceptriferam Iunonem.

Est mihi in lingua fidele penarium, ait poëtica
& Æschylus:
Mihi quoque in lingua est clauis custodiens.

Rursus Pythagoras, olla ab igne sublata, præcipit non relinquere figuram in cinere, sed eam confundere: & qui surgunt è cubili, conturbare stragula. Tacitè enim significabat, non solūm esse delendum fastum & superbiam, sed ne iræ quidem esse relinquendum vestigium. Cùm autem ebullire cessauerit, eam esse componendam & omnem esse delendam iniuriæ memoriam. Sol autem vobis ne occidat super iracūdiam ve-
Ephes. 5. strum, inquit Scriptura. Et qui dixit, Non cōcupisces, sustulit omnem acceptæ iniuriæ recordationem. Ira enim inuenitur impulsio cupiditatis mansuetæ animæ, vltionem citra rationem supra modum desiderans. Similiter etiam suadetur vt cubile quoque cōturbetur, vt nec alicuius somni nec insomnij interdiu, sed nec alicuius quæ fuit in nocte voluptatis meminerimus. Fortè autem caliginosam quoque phantasiam, significabat oportere luce veritatis confundere. Irascimini,
Psalm. 4. & nolite peccare, inquit Dauid: non assentiri vīō, neque factum inducere, iram confirmando, oportere docens. Rursus super terram non esse nauigandum, est symbolum Pythagoricum. Significat autem, vectigalia, & similes conductiones, quæ sunt turbulentæ & instabiles, esse recusandas: propterea dicit verbū Publicanos difficiliter salutē assecuturos. Rursus autem non esse gestandos annulos, neque Deorum imagines
Exod. 20. esse eis insculpendas, præcipit Pythagoras: sicut Moses multis antè seculis apertè legem sanxit, nullā oportere sculptilem vel fusilem vel fictam vel pictam imaginē simulachrúmue facere, vt sensilia minimè attenderemus, sed ad ea transiremus quæ percipiuntur intelligentia. Vt Dei enim maiestas vilis & contempta reddatur, efficit quæ est in promptu videndi consuetudo: & quæ intelligentia percipitur essentiam colere per materiam, est eā per sensum vilipendere. Quocirca Ægyptiorum quoque Sacerdotum sapientissimi, Mineruæ ædem sub dio esse constituerunt, vt Hebræi qui templum posuerunt absque imagine. Sunt autem qui Deum colentes, facta * hominis effigie quæ astra continet, eum adorāt, cùm nostra quidem certè dicat scriptura. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Operæprecium autē existimo Eurysi quoque Pythagorei vocē adducere, quæ sic habet: qui cùm in opere de fortuna dixisset, opificem seipso exemplari vtentem fecisse hominem, subiunxit: Tabernaculum autem est reliquis simile, vt quod factum fuerit ex eadem materia: à præstantissimo autem effectum artifice, qui ipsum est fabricatus seipso vsus archetypo. Et in summa, Pythagoras, & qui sunt ex eo cognominati, vnà etiam cū Platone maximè aliorum philosophorum, vsi sunt legislatore, vt conijci potest ex ipsis dogmatibus: & cùm per rectè coniectantē famam diuinationis, non absque instinctu diuino cōcurrissent, in quibusdam vocibus prophetcis, veritatem per partes & species tractatam, non obscuris appellationibus, nec extra rerum declarationem ingredientibus, honorarunt, cùm accepissent manifestationē coniunctionis quæ intercedit cum veritate. Vnde Græca quidem philosophia est similis illuminationi quæ fit ex scirpo, quem homines accēdunt, lucem artificiosè à

Græcia exemplar habet ἐφαῦ, id est, cæli: sed credēdo legendū esse ἀνθρώπου, id est, hominis: aliàqui aut nullus, aut frigidus est sensus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sole suffurantes. Verbo autem prædicato, vniuersa illa A sancta lux eluxit. Deinde furtum quidem noctu vtile est in ædibus, interdiu autem illustratur ignis, & vniuersa nox illuminatur tanto sole lucis quæ percipitur intelligentia. Iam verò eorum quæ à Mose dicta sunt de iustitia, compendium fecit Pythagoras, dicens stateram non esse transiliendam: hoc est, non prætergrediendam esse æqualitatem quæ versatur in distributionibus, honorando iustitiam.

Amicis semper colligat,
Simúlque amicos, atque etiam oppida oppidis,
Ac socios socijs: ius est æqualitas.
Hominibus infestum est ei quod amplius,
Minus, odióque hostili ipsum persequitur,
vt habet venustas poëtica.

Matth.11. Propterea Dominus, Tollite, inquit, iugum meum, quoniam benignum est & leue: & ijs qui de primatu contendunt familiaribus, cum simplicitate præcipit æqualitatem, dicens oportere eos fieri vt puellos. Similiter etiam Apostolus scribit, nullum esse in Christo *Galat. 6.* seruum, vel liberum, vel Græcum, vel Iudæum. Noua est enim creatura quæ est in Christo, contentione & auaritia vacua, & iusta æqualitas. Stat enim inuidia extra chorum diuinum, & æmulatio, & tristitia. Qua ratione myste quoque prohibent vesci corde, docentes non oportere animum mordere & exedere socordia & dolore, propter ea quæ præter consilium & opinionem cueniunt. Miser ergo ille est, quē Homerus quoque dicit solum errantē, suum animum exedere. Rursus verò cùm duas vias ponat Euangelium, & Apollo- *Matth.7.* li, atque omnes Prophetę: & vnam quidem vocent arctam & angustam, vt quæ contracta sit in præceptis & prohibitionibus, alterā verò contrariam, latam & spa- *Psal.1.* ciosam, & cui nihil obsistit: & dicant, Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit: hinc & Prodici Chij proficiscitur fabula de virtute & vitio: & Pythagoras iubens ingredi via regia, non veretur prohibere sequi vulgi sententiam quæ caret iudicio, & non est sine controuersia. Aristocritus autem in primo libro eorum quæ sentit D contra Heracleodorum, meminit cuiusdam epistolæ quæ sic habet: Rex Scytharum Atœas populo Byzantino: Nolite afferre detrimentum meis vectigalibus, nē mei equi aquam vestram bibant. Symbolicè enim bellum quod eis erat illaturus significauit barbarus. Similiter Euphorion quoque Poëta inducit dicentem Nestorem:

Monimus à fluuio nondum Simoente caballos.

Et ideo Ægyptij quoque in sacris ponunt Sphingas, vtpote quòd de Deo oratio sit ænigmatica & obscura. Fortè autem quòd Deum oporteat amare & timere: amare quidem, vt sanctis benignū & propitium: timere autē, vt qui sit impijs iustus inexorabiliter. Fe- E ræ enim simul & hominis imaginē Sphinx significat. Longum autem fuerit omnia persequi Prophetica & legalia, ea afferendo quæ dicta sunt per ænigmata: ferè enim vniuersa hoc modo loquitur diuina scriptura. Ei autem qui est sanæ mentis, ad ostendendum id quod est propositum, sufficiunt, vt existimo, pauca quædam exempla exposita. Iam enim confitetur ocultationem, quæ in veteri templo narratur septem ambituum quæ ad aliquid spectabat apud Hebræos relatio, & quæ erat in talari per varia symbola compositio, quæ referuntur ad ea quæ apparēt, significans compositionem quæ à cælo ad terram vsq; pertingit. Et operimentum & velum hyacintho & purpura & cocco & byssо erat variatum. Significabat autem, quòd natura elementorum obtinet Dei reuelationem. Purpura enim est ex *Exo. 25. 26.* aqua, & byssus ex terra: & hyacinthus assimilatus est aēri, cum sit ater & obscurus, sicut coccus igni. In medio autem operimenti & veli, quo licebat ingredi Sacerdotibus, erat situm thuribulum, symbolum terræ quæ est sita in hoc mundo medio, ex qua oriuntur exhalationes. Ille quoque locus medius qui est intra velum, in quē soli permissum erat Pontifici ingredi statis diebus, & exterius atrium quod patebat omnibus Hebræis, dicunt esse medium cæli & terrę. Alij autem dicunt esse symbolum mundi qui intelligentia percipitur, & sensilis. Operculum ergo quo arcebatur po- B puli infidelitas, expansum erat ante quinque columnas, arcens eos qui erant in ambitu. Ea ratione valde *Ioan.6.* mysticè frangūtur quinque panes à Seruatore, & multiplicantur eorū qui audiunt multitudini. Multi enim solis attēdunt sensilibus, vt quæ sola sint. Vide autem circūspiciens, inquit Plato, ne quis exaudiat ex ijs qui nō sunt mysterijs initiati. Sunt autem ij qui nihil aliud esse putant, nisi id quod possint manibus tenaciter apprehendere: actiones autem, & generationes, & quicquid non est aspectabile, non admittentes in ordinem substantiæ. Tales.n. sunt qui attēdunt solum sensuum quinarium: Auditus autem, & quæ sunt eius generis, adire non possunt Dei intelligentiam. Hinc facies pa- C tris dicta est filius, sensuum quinario effectus, carnem gestans verbum, qui & index paternæ proprietatis. Si autē spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Per fidem *Galat.5.* ambulamus, non per speciem, egregius dicit Apostolus. Igitur intra operimentum abditum fuit Sacerdotale ministerium, & eos qui in ipso laborant, longè arcet ab ijs qui sunt extrinsecus. Rursus velum adytus ad sancta sanctorum, quatuor illic columnæ declarant sanctum quaternionem veterum testamentorū. Quinetiam mysticum illud nomen tetragrammatum, quod ijs solis imponebatur qui poterant ingredi adytū, dicitur autē Iehoua, quod exponitur, qui est, & qui est futurus. Quinetiam apud Græcos nomen θεὸς, id est, D Deus, literarum continet quaternionem. Cùm autem in mundo qui percipitur intelligentia solus fuisset Dominus, ingreditur perpessiones, subiens cognitionem eius quod est ineffabile, exuperans omne nomē quod voce cognoscitur. Iam verò candelabrum quoq; erat situm in australibus partibus thuribuli, per quod declarati sunt motus septem luminarium quæ australes faciunt conuersiones. Ex vtraque.n. parte candelabri tres inserti sunt rami, & in ipsis lucernæ, quoniam Sol quoque tanquā candelabrū collocatus in medio aliarum errantium, & ijs qui sunt super ipsum, & ijs qui sunt sub ipso, diuina quadam musica lucem indit. Habet autem aliud quoque ænigma, aureū candelabrum, *Exo.25.* signi Christi, nō figura sola, sed eò etiam quod lucem immittat multifariam multisque modis in eos qui in ipsum credunt, sperant, & respiciunt, per ministerium eorum quæ sunt primò creata. Dicunt autem esse septem oculos Domini, septem spiritus, requiescentes *Esa. 11.* in virga quę floret ex radice Iesse. Ad Boreales autem partes thuribuli, sita erant mensa super quam panum erat propositio, quoniā ex spiritibus maximè nutriunt Boreales. Fuerint autem quædam mansiones ecclesiarum quæ conspirant in vnum corpus & vnū cœtum. Quæ autem de sancta arca narrantur, significant mundum qui percipitur intelligentia, qui est occultus & vulgo occlusus. Porrò autē aureæ illæ imagines, vtraq; sex habens alas, aut duas vrsas, vt quidam volunt, significat,

sicat, aut, quod magis quadrat, duo hemisphæria. Vult A autem nomen Cherubim significare multam cognitionem. Sed habent ambo duodecim alas, & per circulum Zodiacum, & tempus quod in ipso fertur, significant mundum sensilem. De his, vt existimo, dicit etiam tragœdia loquens naturaliter: Et indefessum tempus perenni fluēto plenum circuit, ipsum seipsum pariens. Et geminæ vrsæ perniciter errantibus alarum motionibus Atlanticum seruant polum. Atlas autem qui non patitur, potest quidem esse polus, & inerrans sphæra: melius est autē fortasse intelligi æuum immobile. Melius autem existimo arcam quæ ex Hebraico nomine appellatur Thebota, aliquid aliud significare. Exponitur autē vnum pro vno ex omnibus locis. An B ergo ogdoas, id est, octonarius, & mundus qui percipitur intelligentia, an etiam qui omnia comprehendit, estq; figuræ expers, & non cadit sub aspectum, Deus significetur, in præsentia dicere differatur. Cæterùm significat quietem quæ est cum spiritibus glorificantibus, quos significat Cherubim. Nunquam enim qui ne sculptile quidem fabricari suasit simulachrum, ipse sanctorum effinxisset imaginem. Neque est omnino compositum & sensile aliquod in cælo animal, quod ita se habeat. Est autem facies quidem symbolum animæ præditæ ratione. Alæ autem sunt ministeria & operationes sublimes, dexterarum simul & sinistrarum potestatum. Vox autem est gratæ mentis gloria, in C contemplatione, quæ non potest cessare. Sufficit mysticam interpretationem huc vsque procedere. Pontificis autem vestis talaris est signum mundi sensilis. Septem quidem errantium, quinque gemmæ, & duo carbunculi, propter Saturnum & Lunam. Ille enim est meridionalis quidem, & humidus & terrestris, & grauis: hæc verò aëria: vnde à nōnullis dicta est ἀστεμὶς quasi ἀστεγόμως, hoc est, secans aërem: est autem aër obscurus. Eos autem qui conferunt ad eorum quæ hîc sunt generationem, eos, inquam, qui præsunt stellis errantibus, diuina prouidentia & in pectore & in humeris meritò describit fuisse positos, per quos actio effectrix generationis est primus septenarius. Pectus D autem est habitaculum cordis & animæ. Fuerint autem aliàs quoque gemmæ varij modi salutis: aliæ quidem in supereminentibus, aliæ verò in inferioribus partibus positæ cuiusuis corporis quod salutem assequitur. Trecenta autem sexaginta sex tintinabula quę pendent à veste talari, est tempus annuum: annus, inquam, Domini acceptus, prædicans & resonans maximum aduentum Seruatoris. Quinetiam pileus aureus qui est extensus, significat regalem Domini potestatem: siquidem caput ecclesiæ est Seruator. Signū certè principalis imperij, est pileus capiti impositus: & *1. Cor. 11.* alioqui audiuimus, Et Christi caput est Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi. Iam verò Pectorale qui- E dem constat, & ex superhumerali, quod est symbolum operis, & ex rationali: hoc autem significat rationem, & est imago cæli, quod ratione seu verbo factum est, & subiicitur omniū capiti Christo, vt quod similiter & eodem modo mouetur. Lucidæ verò smaragdi gemmæ quæ sunt super superhumerale, significant Solem & Lunam, qui sunt adiutores naturæ. Manus autem, vt opinor, principium est humerus. Duodecim autem illæ quæ sunt in quatuor ordinibus locatæ super pectus, describunt nobis circulum zodiacum, conuenienter quatuor anni conuersionibus. Et alio qui oportebat capiti Dominico, legem quidem subiici & Prophetas, propterea quod iusti significantur in vtriusque testamentis. Prophetas enim simul & iustos dicentes esse Apostolos, rectè dixerimus, cùm vnus & idem sanctus spiritus operetur per omnes. Quomodo autem Dominus est supra mundum vniuersum, atque adeo vltra mundum qui percipitur intelligentia: ita etiam nomen quod inscriptū est in lamina, dignum fuit habitum quod esset super omnem principatum & potestatem. Inscriptum est autem & propter præcepta mandata literis, & propter sensilem præsentiam. Dictum est autem nomen Dei, quoniam sicut filius aspicit bonitatem Patris, operatur Deus Seruator vocatus, qui est vniuersorum principium, quod ex Deo quidem quod non cadit sub aspectū, imago effectum est primùm, & ante secula. Figurauit autē omnia quæ post se facta sunt. Iam verò rationale, Prophetiam quæ per verbum clamat & prædicat, & futurum iudicium significat. Nam idem est verbum quod simul prædicit, & iudicat, & singula discernit. Aiunt autem indumentum, vestem inquam talarem, prædicere carnis susceptæ dispensationem, per quam in mundo visus est propinquius. Ea certè ratione sanctificatam exuens Pontifex tunicam (mundus autem, & quæ est in mundo creatura, sanctificata est ab eo, qui quæ facta sunt bona simul composuit) lauatur, & induitur aliam sanctam sancti, vt ita dicam, tunicam, quæ vnà cum eo ingreditur in adyta, ostendens, vt mihi videtur, leuitam, & cognitione præditum, vt qui sit princeps aliorum Sacerdotum, cùm illi quidem aqua sint abluti, & sola fide induti, & propriam expectant mansionem, ipsum cum ea quæ percipiuntur intelligentia discreuerit sensilibus, superatis aliis Sacerdotibus, contendentem ad persuadendum id quod percipitur intelligentia, ab iis quæ hîc sunt elui, non amplius aqua emundatum, vt prius, cùm in tribus Leuiticæ referretur ordinē. Sed cùm iam verbo cognitionis toto quidem corde sit mundus, valde autem se rectè gesserit, & vitæ institutionem in extremis à Sacerdote datam in maius auxerit, reuera & verbo & vita sanctificatus, indutus exultatione gloriæ, spiritalis illius & perfecti viri arcana accepta hæreditate, quam oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, effectus filius & amicus, facie iam ad faciem implebitur contēplatione quæ non potest satiari. Sed nihil melius fuerit quàm ipsum audire Verbum, quod per scripturam, maiorem affert intelligentiam. Sic enim dicit: Et exuet vestem lineam, quam induerat cùm ingrederetur in sancta, & eam illic deponet, & lauabit corpus suum aqua in loco sancto, & induet vestem suam. Aliter autem, vt opinor, Dominus exuit & induit, descēdēs ad sensum: aliter aūt qui per ipsum credidit, exuit & induit, vt etiam significauit Apostolus, vestem sanctificatam. Hinc ad imaginē Domini eligebātur Pontifices qui erāt probatissimi ex tribu sanctificata: & qui ad regnum, & qui ad Prophetiam erant electi, vngebantur. Vnde etiā Ægyptij non quibuslibet ea quæ erant apud ipsos committebant mysteria: neq; rerum diuinarū cognitionem deferebant ad prophanos: sed ad eos solos qui erant ad regnum peruenturi, & ex Sacerdotibus iis qui iudicati fuerant probatissimi, & educatione, & doctrina, & genere. Ergo quod attinet ad occultationē, sunt Hebraicis similia Ægyptiorum ænigmata. Ex Ægyptiis alij quidem in nauigio, alij verò in Crocodilo Solem ostendunt. Significant autē quòd Sol per aërem dulcem & humidum ingrediens, gignit tempus, quod ænigmaticè significat Crocodilus per quandam aliam Sacerdotalem historiam. Porrò

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem Dioſpoli quoque, quę eſt vrbs Ægypti, in æde A
ſacra quæ vocatur Pylon, figuratus quidem eſt puel-
lus, ſignum generationis: ſenex verò, interitus: & rur-
ſus Dei ſymbolum, accipiter, vt piſcis ſymbolũ odij.
Et in alio rurſus ſignificato, Crocodilus eſt ſignum
impudentiæ. Videtur ergo vniuerſum hoc ſymbolum
ſimul poſitum hoc ſignificare: O qui naſcimini & in-
teritis, Deus odio habet impudentiam. Et aures & o-
culos fabricantes ex materia preciosa, conſecrant Dij
dedicantes, hoc vtique tacitè ſignificãtes, quod Deus
omnia videt & audit. His accedit, quòd roboris qui-
dem & fortitudinis ſignum eſt eis Leo: ſicut certè &
ipſius terræ, & agriculturæ, & alimenti, eſt bos: ma-
gnique animi virtutis & libertatis, equus: roboris au-
tem rurſus cum ingenij ſolertia, ſphinx, quæ totũ qui-
dem corpus habet Leonis, faciem autem hominis. His
quoque ſimiliter, ingenij ſolertiam & mentem & vi-
res potentiámque & artem homo ſignificans, ab eis in
ſacris inſculpitur. Iam verò in iis quoque quæ ab ipſis
vocantur deorum κυναῖοι aureas imagines, duos qui-
dem canes, vnum autem accipitrem, & Ibim vnam
circumferunt: & quatuor imaginum ſimulachra, vo-
cant quatuor literas. Atque duo quidem canes, ſunt
ſymbola duorum hemiſphæriorum, vt quæ circum-
eant & cuſtodiant: accipiter verò, Solis: eſt enim i-
gneus, & qui vim habet interimendi. Peſtilentes ita-
que morbos Soli attribuunt. Ibis autem, Lunæ: vm-
broſa quidem, nigro: lucida autem, albo, plumis re-
ferentibus. Sunt autem qui volunt quidem tropicos ſi-
gnificari à canibus, qui cuſtodiunt, & inſtar ianitorum
obſeruant, acceſſum Solis ad Auſtrum & Septentrio-
nem: æquinoctialem autem, qui eſt altus & peruſtus,
ſignificat accipiter, ſicut Ibis obliquum ſeu ſignife-
rum. Numeri enim inuentionis & menſuræ, maximè
ex animalibus, Ibis videtur principium præbuiſſe Æ-
gyptiis, ſicut ex circulis obliquus. Sed enim non ſolùm
qui ex Ægyptiis vi ratiocinandi plurimùm valuere,
ſed ex aliis quoque barbaris iis qui erant dediti ſtudio
philoſophiæ, ſymbolicum genus ſunt cõſectati. Aiunt
quidem certè Idan thuram quoque Scytarum regem, D
vt refert Pherecydes Syrius, Dario qui Iſtrum traie-
cerat bellum minantem, ſymbolum miſiſſe pro literis,
murem, ranam, auem, iaculum, aratrum. Cùm autem
de his, vt erat conſentaneum, exorta eſſe dubitatio,
Orontopagas quidem Tribunus militum, dicebat eos
tradituros imperium, coniectans ex mure quidem, ha-
bitationes: ex rana autem, aquas: ex aue verò, aërem:
ex iaculo autem, arma: ex aratro verò, regionem. Xi-
phodres autem cõtrà eſt interpretatus. Dicebat enim:
Niſi tanquam aues euolauerimus, aut tanquam mures
terram, vel tanquam ranæ aquam ſubierimus, illorum
tela non effugerimus: non ſumus enim Domini regio-
nis. Anacharſim quoque Scytham dicit dormientem, E
ſiniſtra quidem continuiſſe pudenda, os autem dex-
tera, ſignificantem oportere quidem vtrunque, ſed
maius eſſe, linguam cohibere, quàm voluptatem. Et
quid opus eſt vt in barbaris referendis immorer, cùm
liceat oſtẽdere ipſos Græcos valde eſſe vſos occultatione? Androcides certè Pythagoricus literas quæ vo-
cantur Epheſiæ, in vulgus autem fuere valde iactatæ,
dicit locum tenere ſymbolorum. Significare autem
ἄνοπτον quidem tenebras, eas enim non habere vmbras:
κατόπτριον autem, lucem, quoniam illuſtrat vmbram. Αἰὼ
autem priſca appellatione eſt terra, & τετρὰς, hoc eſt,
quaternio, annus, propter horas. Δαμναμενεὺς autem Sol
qui domat, & ἄνοια, vox vera. Significat autem Sym-

κυναῖοι βίων.

bolum, rerum diuinarum eum eſſe ornatum, qui eſt
tenebrarum ſi conferatur cum luce, & Sol cum anno,
& terra cum omnis generis naturę generatione. Quin-
etiam Dionyſius Thrax Grammaticus, in libro de de-
claratione ſymboli de rotulis, dicit his verbis: Signifi-
cabãt aũt non per verba ſolũ, ſed etiam per ſymbola,
nonnulli actiones: per verba quidem, vt ſe habẽt, quæ
dicuntur præcepta Delphica, Nihil nimis: &, Noſce
teipſum, & quæ ſunt his ſimilia: per ſymbola autem,
vt & rota quæ vertitur in deorum templis, quæ tracta
eſt ab Ægyptiis, & rami qui dantur iis qui adorant.
Dicit enim Orpheus Thracius:

Ramorum, aſt quis ſunt hominum terreſtria curæ,
Non vno ſtant fat a loco in mente, omnia circum B
Voluuntur, nec fas vna eſt conſiſtere parte,
Vt cæpit curſus, verum eſt pars cuilibet æqua.

Rami autem, aut ſunt ſymbolum primi nutrimenti,
aut vt ſciat vulgus fructus quidem omnino germinare
& augeri, longiſſimo tempore permanentes: ſe autem
accepiſſe exiguum vitæ tempus, ea de cauſa volũt dari
ramos. Fortaſſe autem etiam vt ſciant, quòd ſicut ij
rurſus vtuntur, ita illos quoque hanc vitam citò eſſe
relicturos, & ignis opus futuros. Genus ergo ſymbo-
licæ interpretationis eſt ad multa vtiliſſimum, vt quod
& ad rectam conferat Theologiam, & pietatem, & ad
iudicandam ingenij ſolertiam, & breuitatis exercita-
tionem, & ad oſtendẽdam ſapientiam. Sapientis enim C
eſſe vti dictione ſymbolica, appoſite dicit Didymus
Grammaticus, & declarare id quod per eam ſignifica-
tur. Iam puerorum quoque doctrina quæ verſatur in
elementis, complectitur interpretationem quatuor
elementorum. Dicit enim Phrygas aquam vocare Be-
dy, ſicut etiam Orpheus:

Nympharúmque Bedy primanat limpida lympha.

Quinetiam Dion Thytes, id eſt, ſacrificator, vide-
tur ſcribere ſimiliter: Et acceptum Bedy effunde ma-
nibus, & conuertere ad aruſpicinam. Contrà autem
Comicus Philydæus, Bedy, aërem, qui vitam ſuppe-
ditat, per hæc intelligit:

Traham vt Bedy ſalutare deprecor,
Quod ſanitatis eſt pars vel potiſſima.

vt traham, inquit, aërem purum, non perturbatum.
Huic opinioni conſentit etiam Neanthes Cyzicenus,
ſcribens ſacerdotes Macedonum in precibus inuocare
Bedy, vt ſit eis propitius & filiis, quod quidem inter-
pretantur, aërem. Zaps autem alij quidem indoctè ac-
ceperunt ignem, à verbo ὀδύειν, quod ſignificat ebul-
litionem. Sic autem vocatur mare, vt Euphorion in
iis quæ ſcripſit aduerſus Theoridam:

Nauibus exitio fuerat, quem cautibus vrget
Zaps:
Et Zaps inſanus nunc plangit in æquore ſalſus. E

Similiter autem Cratinus iunior Comicus:

Producit & ſquillas Zaps & piſciculos.

Et Simmias Rhodius:

Ex Amaſignetis Cabriſque enatus amarus
Eſt Zaps.

ὄβριμον autem eſt terra quę eſt effuſa in magnitudinẽ. Et
πλῆκτρον, id eſt, plectrum, alij quidem polum, alij verò
aërem, qui omnia pulſat & mouet ad naturam & aug-
mentum, aut qui omnia implet. Non legerunt autem
iſti Cleanthem philoſophum, qui Solem apertè vocat
πλῆκτρον. In oriente enim iubar fulciens mundum ve-
luti pulſans, in concinnum aptúmque curſum lucem
deducit. Ex Sole autem reliqua quoque aſtra

ſigni-

ſignificat. Sphinx autem non eſt intelligentia vniuer-
ſorum, & ex poëtæ Arati ſententia, mundi conuerſio: A
ſed fortè fuerit quidam ſpiritalis tenor qui peruadit,
& mundum continet: melius autem fuerit accipere
æthera, qui omnia continet & conſtringit, ſicut etiam
dicit Empedocles:

Principium Solis tibi nunc agè carmine dicam,
Atque orta vnde ſient quæ à nobis cuncta videntur,
Tellus, atque mare exundans, atque humidus aer.
Titan, atque æther qui cuncta aſtringit in orbem.

Apollodorus autem Corcyræus dicit hos verſus fuiſſe
prolatos à Brancho vate, Mileſios expiante à fame.
Ille enim multitudinem ramis lauri aſpergens hymnũ
dicendo præiuit hoc modo: B

Cantetis pueri hetu Hecaergun atque Hecaergam.

Ita autem acclamauit populus vt diceret, Bedy, Zaps,
Chthon, Plectrum, Sphinx, Cnachzbi, Chtyptes,
Phlegmo, Drops. Meminit autem hiſtoriæ Callima-
chus quoque in Iambis. Cnaachzbi autem per deri-
uationem eſt morbus, ex eo quod eſt κνάειν, id eſt, an-
gere & dolore afficere. & δακτύειν quod eſt differre ac
diſpergere, & πρηὶ κάειν quod eſt fulmine cõburere. Theſ-
pis autem Tragicus per hæc dicit aliquid aliud ſigni-
ficari, ſcribens hoc modo: Ecce tibi libo Cnachzbi
candidum, quod ex Cnecis expreſſi lactentibus. Ecce
cùm tibi chtyptem caſeum, rubro melle miſcuerim,
Pandiorum tempore in tuis ſanctis id pono altaribus. C
Ecce tibi Bromij candens fulgur libo. Significat au-
tem, vt exiſtimo, primum lacteum nutrimẽtum quod
eſt ex xxiiij elementis animæ, poſt quod cibus iam eſt
lac concretum. Poſtremum autem ſanguis vitis verbi,
docet candens vinum, nempe perficientem lætitiam,
educationis. Drops autem eſt verbum efficax, quod
ex prima cathecheſi, hoc eſt, quæ per auditum ſit in-
ſtitutione, ad viri incrementum, in menſuram ætatis,
hominem accendit & illuminat. Fertur etiam tertia
puerilis in hunc mundum deſcriptio, μάραξις, σφίγξ,
κλώψ, ζυχθωδόν. Significat autem, vt opinor, per elemẽ-
torum & mundi adminiſtrationem, oportere nos pro-
gredi ad perfectiorum cognitionem, vi & labore eter- D
na ſuperata ſalute: μάραξις enim ſignificat comprehen-
dere, Sphinx autem mundi compagem, ζυχθωδὸν autem
difficultatem, & κλώψ latentem Domini cognitionem
ſimul & diem ſignificat. Quid verò, an non Epigenes
quoque in libro de Poëſi Orphei, ea quæ apud Or-
pheum ſunt eius propria exponens, dicit κερκίσι καμπυ-
λοχάρσι, id eſt radiis incurui corporis aratra ſignificari?
νημάτιν autem, hoc eſt ſtaminibus, ſulcos: στῆμον autem,
hoc eſt filium, dici allegoricè ſemen, & Iouis lachry-
mas ſignificare pluuiam: μοῖραι autem hoc eſt Parcas,
rurſus partes Lunæ triceſimam quintamdecimam, &
nouam Lunam. Quocirca dicit etiam Orpheum eas
vocare λευκωλένους, id eſt, candidatas, vt quæ ſint partes E
lucis. Rurſus ἄνθιον quidem, id eſt floridum ver ſignifi-
care propter naturam. Noctem autem ἀγρίδα, propter
quietem, & Lunam γοργόπιν, propter ea quæ eſt in ipſa
faciem. Et ἀφροδίτην, id eſt Venerem, apud Theolo-
gum dici tempus quo ſeminare oporteat. Huiuſmodi
etiam ænigmatibus vtebantur Pythagoræi, Proſerpi-
næ quidem carnes, ſtellas errantes: Saturni autem la-
chrymam, mare dicentes allegoricè. Et innumerabi-
lia inuenerimus tam apud philoſophos, quàm apud
Poëtas dicta ænigmaticè, cùm etiam toti libri indicent
abditam ſcriptoris voluntatem: cuiuſmodi eſt liber
Heracliti de Natura, qui etiam propterea appellatus
eſt σκοτεινὸς, id eſt, obſcurus ac tenebricoſus. Huic li-

σφὶγξ ἀπὸ τοῦ σφίγγειν.

ἰακτέον καὶ ἑκάεργον epitheta Apollinis & Dianæ, ita dicta, quod operẽtur eminus κνακῶν. καὶ ἑκάεργος.

ἀγρὶς, id eſt, ὀπωρινὴ, ἀφροδίτην τὴν ἀκμὴν, id eſt, τὸ ſπέρμα.

bro eſt ſimilis Pherecidis quoq; Syri Theologia. Eu-
phorion enim poëta, & Callimachi Cauſæ, & Lycro-
phronis Alexandra, & quæ ſunt his ſimilia, ſunt inſtar
gymnaſij propoſita ad explicandum, omnib. Gram-
maticis. Talia ergo Moſes quoque præcipit, vt hæc
communia: Non veſci porco, neque aquila, neque
accipitre, neque coruo. Nam porcus quidem, quod
eſt animal voluptati deditum & immũdum, ciborum
cupiditatem, & ſalacem in re venerea libidinem, & in-
quinatam ſignificat intemperantiam, materialémque
& in luto iacentem, & quæ ad cædem pingueſcit & in-
teritum. Rurſus autem permittit veſci iis, quæ habent
fiſſam vngulam & quæ ruminant, ſignificans, inquit
Barnabas, oportere adhærere iis qui timẽt Dominum,
& in corde meditantur eam quam acceperunt verbi
diſtinctionem iis qui loquuntur, & ſeruãt Domini iu-
ſtificationes: iis qui ſciũt quòd meditatio eſt opus læ-
titiæ, & qui verbum Domini ruminãt. Quid verò eſt
quod fiſſas & duplices habet vngulas? Quod iuſtus &
in hoc mundo ambulat, & ſanctum expectat ſeculum.
Deinde ſubiungit: Videte quàm pulchrè legem Mo-
ſes tulerit. Sed vndenam illis in mẽtem venerit vt hæc
cogitarent? Nos iure præcepta intelligentes, loquimur
vt Deus voluit, propterea aures noſtras & corda cir-
cumcidit, vt hæc intelligamus. Quando certè dixit,
Non veſcẽris aquila, accipitre, & miluo, & coruo. Nõ
adhærebis, inquit, neque aſſimilaberis his hominibus,
qui labore & ſudore neſciũt ſibi parare victum, ſed in
rapina viuunt & iniquitate. Aquila enim rapinam, ac-
cipiter autem iniuſtitiam, & coruus auaritiam, & plura
habendi cupiditatem ſignificat. Scriptum eſt autem: *Pſal. 17.*
Cum viro innocente eris innocens, & cum electo ele-
ctus eris, & cum peruerſo peruertẽris. Sanctis ergo cõ-
uenit adhærere, quoniam ij qui eis adhærent ſanctifi-
cabuntur. Hinc ſcribit Theognis:

Te bona nanque boni, ſi vna verſere, docebunt:
Praui ſed periment quod ſint ingenium.

Et rurſus quando dicit in Cantico: Glorioſe enim ma- *Exod. 15.*
gnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare:
multiplex, & beluinum, & quod appetitionis impetu
fertur vitium, vnà cum auriga qui aſcenderat, & ha-
benas laxarat voluptatibus in mare proiecit, in mundi
deiiciens tumultus & perturbationes. Ita etiam Plato
in libro de Anima, & aurigam, & equum qui defece-
rat, partem expertem rationis, quæ bipertito diuidi-
tur, nempe in iram & cupiditatem, dicit cadere. Qua
ratione Phaëtontem quoque propter incontinentiam
fabula è curru excidiſſe ſignificat. Ita etiam ſe habet *Gene. 37.*
de Ioſeph. Cùm ei adoleſcenti fratres inuidiſſent, vt
qui amplius aliquid preuideret in cognitione, eum va-
ria exuerunt tunica, & acceptum in lacum proiecerũt
(lacus autem inanis non habuit aquam) vt qui variam
viri boni cognitionem, ex diligenti ſtudio compara-
tam amandaſſent & valere iuſſiſſent: aut nuda quæ eſt
ex lege fide vtentes, proiecerunt in acum aqua va-
cuum, vt qui vendidiſſent in Ægyptum diuino verbo
defectum. Vacuus autem ſcientia lacu, in quem pro-
iectus, cùm exuiſſet cognitionẽ, videbatur ſimilis fra-
tribus, eſt nudus cognitione qui delituerat ſapiens.
Alio autem ſignificato fuerit cupiditas varium indu-
mentum, quæ in vaſtum barathrum eſt proiecta. Si *Exod. 21.*
quis autem, inquit lacum aperuerit, vel ædificauerit,
& ipſum non texerit, vitulus autem vel aſinus in eum
inciderit, lacus Dominus ſoluet pecuniam, & dabit
proximo, quod autem fuerit mortuum, eius erit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Esai. 1. Nic mihi illam subiunge propheriam: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israël autem me non intellexit. Ne quis ergo ex iis, cùm inciderit in eam quæ à te docetur cognitionem, nec possit continere veritatẽ, non obediat & excidat, sis cautus in vsu verbi: & apud eos quidem qui accedunt citra rationem, occlude fontem qui viuit in profundo, potum autem præbe iis qui sitierint veritatem. Apud eos ergo qui non possunt accipere profunditatem cognitionis, tege lacũ, Dominus ergo lacus, ipse inquam qui est cognitione præditus, mulctabitur, inquit, vt in quem culpa conferatur, quòd is fuerit offensus & deuoratus verbi magnitudine, cùm tantas opes verbi minimè caperet, aut quòd eum qui operabatur traduxerit ad cõtemplationem, & à rudi & illaborata fide abduxerit per occasionem. Pecuniam autem dabit voluntati omnipotenti, sui facti reddens rationem. Hic est ergo typus & figura legis & prophetarum, quę fuit vsque ad Ioannem. Ille autem etiamsi sit locutus apertius, vt qui non amplius vt Propheta prædiceret, sed iam præsentem ostẽderet, qui ab initio symbolicè annunciabatur, Non sum tamen, inquit, dignus qui soluem corrigiam eius calcei. Fatetur enim se non esse dignum qui tantam baptizet potestatem. Oportet enim eos qui mundos faciunt, animam exoluere à corpore & eius peccatis, tanquam pedem à vinculo. Fortasse autem postremam quoque Seruatoris in nos operationem, proximam, inquam, & continentem, quæ Prophetiæ ænigmate occultabatur per præsentiam, is qui per ipsum ostendit aspectum, eum qui prædicebatur, eam quæ procul in apertum veniebat significãdo præsentiam, reuera soluit finem eloquiorum carnis dispẽsationis, detecta notione symbolorum. Et quæ à Romanis siunt in testamentis, locum obtinuerunt: nempe libræ illæ, & asses, propter iustitiam, fructuúmque perceptiones, & aurium contrectationẽ: illa quidem, vt iustè quidem fiant: hæc autem, ad honoris diuisionem: tertium verò vt qui incidisset, cùm ei onus imponeretur, stans audiret, & teneret locum intercessoris. Sed, vt videtur, nimio quodam demonstrandi studio, plus quàm par sit, sum progressus. Me enim vita deficiet adducentem eorum multitudinem qui symbolicè Philosophantur. Memoriæ ergo causa, & breuitatis, & quòd se extendant ad veritatem, tales sunt scripturæ barbaricæ philosophiæ. Eorum enim qui sæpe ad eos accedunt, & dederunt, sui experientiam, & in fide, & in vita vniuersa, solum esse volũt eam quę verè est Philosophiam, & veram Theologiam. Iam verò nos quoq; volunt opus habere aliquo interprete & duce: sic enim fore vt maius in eam studium conferatur, & minimè decipiantur cùm accipiant ab iis qui norunt, & profint iis qui se sunt digni existimarunt. Et alioqui omnia quę ostenduntur per aliquod velamentum, maiorem & præclariorem ostendunt veritatem, sicut res quæ in aqua pellucent, & formæ quæ per tegumenta concedũt aliquam sui euidentiam. Arguunt enim splendores, præter id quòd quæ sunt manifesta, vno modo intelligãtur. Cùm ergo liceat pluribus modis accipere, sicut certè accipimus in iis quæ dicta sunt cum occultatione, ea cùm ita habeant, fallitur quidem indoctus & imperitus, comprehendit autem qui est cognitione præditus, iam ergo nec quis libet volunt omnia exponi temerè, nec communicari bona sapientiæ, iis qui ne in somnis quidem sunt omnia expurgati (neq; enim fas est quibuslibet obuiis ea expetere quæ parata fuere cũ tot certaminib⁹) neq; prophanis verbis narrare mysteria. Aiunt certè Hipparchum Pythagoræum accusatum quòd apertè scripsisset decreta Pythagoræ, expulsum fuisse è schola, & propter ipsum, tanquam propter mortuum, factam esse columnam. Quocirca etiam in barbara philosophia vocant mortuos, eos qui exciderunt à dogmatibus, & mẽtem subiecerunt animæ perturbationibus. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ? vt ait diuinus Apostolus: aut quæ societas luci cum tenebris? Quæ autẽ est conuentio Christo cum Belial? aut quæ pars est fideli cum infideli? Olympiorum enim & mortuorum sunt separati honores. Quocirca egredimini è medio ipsorum, & separemini, dicit Dominus, & immundum ne tangatis, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias. Non soli autem Epicurei & Plato multa occultabant, sed etiam Epicurei dicunt quædam esse apud se arcana, & non permittere omnibus vt ea scripta legãt. Quinetiam Stoici dicunt à Zenone primo quædam fuisse conscripta, quæ non facile permittunt legere discipulis, quorum non prius fuerit factum ab ipsis periculum, an germanè & syncere philosophentur. Aristotelei quoque dicunt, ex suis scriptis alia quidem esse ἐσωτερικά, id est, interna: alia verò cõmunia & ἐξωτερικά, hoc est, externa. Quinetiam ij qui fecere mysteria, cùm essent Philosophi, sua dogmata obscurauerunt fabulis, vt non essent manifesta omnibus: deinde illi quidem humanas celantes opiniones, arcebant indoctos ne ad eas adirent: eorum autem quæ verè sunt sanctam & beatam contemplationem, non multò magis celari conferebat. Sed neq; ea quæ sunt barbaræ Philosophiæ, neque fabulæ Pythagoricæ, neque quæ apud Platonem in Republica ab Armenio, & in Gorgia ab Æaco Rhadamanto & in Phædone fabula, Tartari, & in Protagora Promethei & Epimethei, & præterea fabula belli gesti inter Atlantinos & Athenienses in Atlantico, non sunt in omnibus nominibus exponendæ allegoricè, sed quæcunque vniuersãm ac generalem significant sententiam. Atque hæc certè inuenerimus significari per symbola sub velo allegoriæ. Quinetiam cum Pythagora consuetudo, & quæ cum familiaribus erat duplex coniunctio, vocans quosdam ἀκουστικούς, id est, Auscultatores, quosdam verò Mathematicos, qui syncerè ac germanè attingebant Philosophiam, significabat aliud quidem dictum fuisse, aliud verò fuisse à multis occultatum. Fortassis autem illud quoque duplex orationis genus Peripateticorum, nempe & quod opinabile, & quòd ἐπιστημονικόν, id est, scientiam constituens vocatur, non multum abest quin diuidat opinionem ac famam à vera gloria quæ dicitur ἀνάλωτος, & à veritate.

Mortale à fecto flores decerpere honorum,
Te minimè subiget, pia possis quo mage fari.

Musæ certè Ionicæ dicunt dilucidè vulgus quidem hominum, & eos ex populis qui sibi videntur sapientes, sequi poëtas, & vti legibus, vt qui sciant multos esse malos: eos autem qui sunt optimi gloriam persequi: eligunt enim, inquit, optimi omnium contraria, perennem gloriam mortalium. Multi autem se explent & exaturant, tanquam pecora, ventre & pudendis, & rebus ex iis quæ sunt in nobis turpissimis, metientes beatitudinem. Magnus quoque ille Permenides Eleates, introducit duarum viarum doctrinam, sic scribens:

Ioan. 1.

Lucia.

Vna

Vna quidem veri est, bene quam cor credere constans
Possit, opinio sed mortalium leuis altera vulgi,
Cui non certa fides, nec ineſt persuasio vera.

Ephe. 3. Meritò ergo dicit diuinus Apostolus: Per reuelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut prius scripsi paucis, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius Apostolis & Prophetis. Est enim aliqua quoque perfectorum doctrina, de qua dicit scribens ad Colossenses: Non cessamus pro vobis orare & petere, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spirituali, vt ambuletis dignè Deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescẽtes in cognitione Dei, omni virtute confirmati, secundum potentiam gloriæ eius. Et rursus: Secundum dispensationem Dei quæ data est mihi, inquit, in vobis, vt impleam verbum Dei, mysterium quod fuit absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notum facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius in gentibus. Quocirca alia quidem sunt mysteria quæ fuerunt absconsa vsque ad Apostolos, & tradita sunt ab ipsis, vrà Domino acceperunt: absconsa autem in veteri testamento, quæ nunc manifestata sunt sanctis. Aliud verò est quod est diuitiæ gloriæ mysterij, quod est in gẽtibus, quod est fides & spes in Christum, quem alibi dixit fundamentum. Et rursus veluti cupiens manifestare cognitionem, sic scribit: Admonentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Non omnem hominem absolutè, quoniam nullus esset infideles: sed nec omnem qui credit, perfectum in Christo: sed omnem dicit hominem, perinde ac si diceret: totum hominem, vtpote sanctificatum corpore & anima. Quòd enim non sit omnium cognitio, subiungit apertè: Constructi in charitate, & in omnes diuitias certitudinis intelligentiæ, in agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Orationi instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione: gratiarum autem actio, non solùm sit in animo & bonis spiritualibus, sed etiam in corpore & bonis corporis. Adhuc quoque apertius ostendit, cognitionem non esse omnium subiungens: Orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium ad loquendum mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum, vt manifestem ipsum ita vt oportet me loqui.

Coloss. 1.

Coloss. 4.

Hebr. 5. Iam enim erant quæ tradebantur Hebræis sine scriptis. Et enim cum deberetis, inquit, esse doctores, propter tempus, vt qui in testamento veteri consenueritis, rursus opus habetis vt vos doceam quænam sint elementa initij eloquiorum Dei, & facti estis quibus lacte sit opus, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, est imperitus sermonis iustitiæ, est enim paruulus, vt cui sint primæ creditæ disciplinæ. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni ac mali.

Hebr. 6. Quocirca dimittẽtes inicij Christi sermonem, ad perfectionem feramur. Quinetiã Barnabas qui ipse quoque prædicauit verbum vnà cùm Apostolo, Simplicius, inquit, vobis scribo, vt intelligatis. Deinde paulò inferius, iam adducens manifestius vestigium traditionis quæ est ex cognitione, dicit: Quid eis dicit alius Propheta Moses: Ecce hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terrã bonã, quam iurauit Dominus Deus, Deus Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & possidetẽ eam terram fluentem lacte & melle. Quid dicat cognitio, discite: Sperate, inquit, in eum qui in carne est vobis manifestandus Iesus Christus. Homo enim est terra patientis: ex facie enim terræ fuit Adæ formatio. Quid ergo dicit in terrã bonã fluentem lacte & melle? benedictus Dãs noster, ó fratres, qui sapientiam & intelligentiam posuit in nobis occultorum suorum. Dicit enim Propheta, Parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens & sciens, & Diligens Dominum suum? Paucorum est hęc capere. Non enim inuidens, inquit, præcepit Dominus in aliquo Euangelio: Mysterium meum mihi, & filiis domus meæ, in turo & extra solicitudinem statuens electionem, vt cùm ea acceperit quæ sunt coniuncta & conuenientia iis quæ elegerit, sit zelo superior. Qui enim non habet boni cognitionem, est malus, quoniam vnus est bonus, pater: patrẽ autem ignorare, est mors: vt nosse, vita æterna, per participationem potestatis, in quam non cadit interitus: & non interire quidem, est esse participem diuinitatis: interitum autem affert recessus à Dei cognitione. Rursus Propheta: Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, vt cognoscant quòd ego Dominus Deus. His conuenienter Dauid quoque psallit: Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi. Diem diei eructat verbum, vt apertè scriptum est, & nox nocti annunciat scientiam, quæ est abdita mysticè. Et non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum Deo qui dixit, Faciet quis clanculum, & non videbo ipsum? Propterea disciplina dicta est illuminatio, vt quæ manifestauerit ea quæ erant occulta, cùm magister solùm aperuit arcæ operaculum, contra quam Poëtæ dicunt Iouem bonorum quidem dolium obturasse, malorum autem aperuisse. Scio quòd veniens ad vos, inquit Apostolus, veniam in plenitudine benedictionis Christi. Spiritale donum, & traditionem quæ est ex cognitione, eis præsentibus præsens cupit impertire (neque enim ea poterant significari per epistolam) plenitudinem Christi, vocãs per reuelationem mysterij, quod æternis temporibus fuerat tacitum, nunc autem fuit manifestatum per scripturas Propheticas, secundum mandatum æterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cogniti: hoc est in eos qui ex gentibus eum esse credebant. Paucis autem ex his ostenditur quænam sunt ea quæ sunt in mysterio. Meritò ergo Plato quoque de Deo tractans in epistolis: Dicendum est, inquit, tibi per ænigmata, vt si tabulæ vel in mari vel in terra aliquid acciderit, qui legit non intelligat. Deus enim vniuersorum, qui omnem vocem, omnem cognitionem, & omnem superat notionem ac intelligentiam, nunquam mãdari possit literis, cùm sit potestate sua eiusmodi, vt verbis nõ possit exprimi: quod ipsum quoq; Plato significauit, dicens: Hæc ergo considerans, caue ne te aliquando pœniteat eorum quæ nunc indignè exciderunt. Maxima autem cautio est, non scribere, sed discere. Non potest enim, non potest fieri, vt quæ scripta sunt non excidant. His germana dicit sanctus quoq; Apostolus Paulus, Propheticam & verè antiquam conseruãs occultationẽ, à qua quæ Græcis fuerunt pulchra profluxere dogmata. Sapientiã autem loquimur inter perfectos: sapientiam autem non huius seculi, neque principium huius seculi qui destruũtur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. Deinde paulò inferius cautionem ne sermones in vulgus exeãt, docet

Esai. 45.

Psal. 50.

Psal. 18.

Num. 24.

Rom. 15.

1. *Cor.* 2.

1. *Cor.* 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc modo: Et ego fratres, non potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tanquã carnalibus: tanquam infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum: nundum enim poteratis, sed neque nunc potestis, adhuc enim carnales estis. Si ergo lac quidẽ est infantiũ, cibus aũt, perfectorũ nutrimentũ, dictus est ab Apostolis: lac quidem intelligetur cathechesis, veluti primum nutrimentum animæ: cibus aũt, suspiciens contemplatio, quæ sunt ipsæ carnes & sanguis verbi, hoc est, comprehensio diuinæ potentiæ & essentiæ. Gustate & videte, inquit, quòd Christ⁹ est Dñs. Sic enim seipsum impertit iis qui sunt talis cibi spiritalis participes, quãdo anima ipsã seipsam nutrit ex sententia Platonis. Cibus enim & potus verbi diuini, est cognitio diuinæ essentiæ. Quamobrem Plato quoque dicit in secũdo de Republica: Cùm sacrificauerimus, nõ porcum, sed magnum aliquod & dubiũ sacrificiũ, ita demum oportere de Deo quærere. Apostolus autem: Et pascha, inquit, nostrũ immolatus est Christus, reuera dubium & inexplicabile sacrificium, filius Dei qui pro nobis sanctificatur. Sacrificiũ autem Deo acceptũ, est corporis & eius affectionũ ac vitiorum seperatio: is est verus reuera Dei cultus. Num autẽ propterea meritò dicta est à Socrate Philosophia mortis meditatio? qui enim neq; visum adducit in cogitando, neq; aliquem trahit ex aliis sensibus, sed ipsa pura mente se rebus applicat, is veram persequitur philosophiã. Hoc sibi vult etiam Pythagoræ quinque annorum silentium, quod præcipit discipulis, vt scilicet auersi à rebus sensilibus, nuda mente Deum contẽplarentur. Hæc ergo à Mose accepta sunt philosophati Græcorum præstantissimi. Præcipit em vt holocausta, cùm ea excoriauerint, mẽbratim diuidant, quoniam cognoscentem animã cùm nuda fuerit à pelle materiali, absque nugis corporis & omnibus vitiis, quæ sibi vendicant inanes & falsæ opiniones, carnalibus exutam cupiditatibus. luci conlecrari necesse est. Plurimi autem homines, id quod est mortale tanquã cochleæ induentes, & circa suas ipsarum libidines & intemperãtias, non secus ac histrices, instar globi circumacti, de beato Deo, & in quẽ non cadit interitus, talia qualia de se opinantur. Non animaduertunt autem etsi sint nobis propinqui, Deũ dedisse nobis innumerabilia quorum ipse non est particeps: generationem quidem, cùm ipse sit ingenitus: nutrimentum autem, cùm ipse eo non egeat: & augmentum, cùm sit in æqualitate: senectutis & mortis potestatem, cum ipse sit senij & mortis expers: quocirca & manus, & pedes, & os, & oculos, & ingressus, & egressus, & iras, & minas, nemo aliquo modo existimet dici Dei affectiones apud Hebræos. Sanctius est aũt & magis pium, quædam ex his nominibus dici allegoricè, quæ quidem procedẽte tempore suo loco aperiemus. Ex omnibus medicamentis est maximè salutaris sapiẽtia. Callimachus scribit in Epigrammatibus. Alius autem ex alio sapiens. Et olim & nunc, inquit Bacchylides in Pæanibus: neq; enim obscurorum versuum fores facilè est inuenire. Pulchrè itaque Isocrates in Panathenaico, cùm prius posuisset, Quosnam ergo voco sapientes? subiungit: Primum quidem eos, qui rectè vtuntur iis rebus quæ quotidie accidunt, & quorum est eiusmodi opinio, vt temporum opportunitates facilè assequatur, & magna ex parte cõiectet id quod est vtile: deinde eos qui honestè & iustè semper versantur cum eis quorum vtuntur consuetudine: & quæ ab aliis quidem afferuntur molestias & indignitates tolerantes & facilè ferunt, seipsos autem quàm fieri potest minimè graues, & quam moderatissimos exhibent iis qui eis vtuntur: præterea autem eos, qui voluptatibus quidem imperant, & sunt eis superiores: non vincuntur autem à rebus aduersis, sed in eis se strenuè gerunt, & pro dignitate naturæ cuius sunt participes. Quartum, quod quidem est maximũ, eos quos non corrumpunt res secundæ, nec ab eis ad immoderationem traducuntur & insolentiã, sed permanent in ordine eorum qui sunt modesti & rectè sapiũt. Deinde colophonem addit orationi: Eos autem qui nõ solùm ad vnum ex his, sed ad hæc omnia habent animæ habitum bene compositum, eos dico esse & prudentes & perfectos viros, & omnes habere virtutes. Vides quomodo vitam quæ ex cognitione agitur, græci quoque (etsi nesciãt quomodo scire oporteat) diuinis laudibus celebrent: quænam sit autem cognitio, ne in somnis quidem norunt. Si ergo inter nos cõuenit, cognitionem esse cibum rationalem, reuera sunt beati, qui conuenienter diuinæ scripturæ esuriũt & sitiũt veritatem, quoniam implebuntur alimento æterno. Valde autem admirabiliter qui est in scena Philosophus Euripides, inuenitur iis quæ dicta sunt consentire per hæc, patrem & filium simul nescio quomodo tacitè significans: Tibi omniũ regi libamen & molam offerens, Iupiter, siue mauis Dis vocari: Tu autem mihi sacrificium dubium omnis fructuum oblationis accipe, plenum, profusum. Perfecta enim & omni ex patre absoluta oblatio, dubiúmque, & quod exitum inuenire non noteſt, pro nobis Christus est sacrificium. Et quòd Seruatorem ipsum nescius dicat, planum faciet, subiungens: Tu enim in cœlestibus sceptrum Iouis tractans, terrestrium autem ô Dis es imperij particeps. Deinde dicit apertè: Mitte quidem lucem, animæ virorum scire volentium certamina vndenam germinauerint: Quænam radix malorum, & quemnam ex beatis, cùm exposuerint, inuenire possit quies laborum. Non abs re ergo in mysteriis quoq; quæ fiunt apud Græcos, primum locum tenent expiationes & lustrationes, sicut etiam apud Barbaros lauachrum. Post hæc autem sunt parua mysteria, quæ habent aliquod fundamẽtum doctrinæ & præparationis futurorum. In magnis autem de vniuersis non restat amplius discere, sed contemplari & mente comprehendere & naturam & res ipsas. Acceperimus autem expiandi quidem & expurgandi modum, confessione, contemplandi autem resolutione, procedentes ad primam intelligẽtiam per resolutionem, ex iis quæ sunt ei subiecta ducentes initium, auferentes quidem à corpore qualitates naturales, circuncidentes autem eam quæ est in profundum dimensionem: deinde eam quæ est in latitudinem, & post hæc eam quæ est in longitudinem. Quod enim restat signũ, est vnitas, quæ, vt ita dicam, habet posituram. Si ergo ablatis omnibus quæ adsunt corporibus, & iis quæ dicuntur incorporea, nos ipsos proiecerimus ad Christi magnitudinem: & deinde in vastitatem immensitatémq; sanctitate processerimus, ad intelligentiam omnipotentis vtcunque processerimus, non quod est, sed quod non est cognoscentes. Figura autem & motus, vel status, vel sedes, vel locus, vel dextera, vel sinistra, de patre vniuersorum ne sunt quidem cogitanda. Atqui hęc quoque scripta sunt, sed quid velit significare vnumquodq; eorum, ostendetur suo loco. Non est ergo prima causa in loco, sed supra locum & tempus & nomen & intelligentiã. Propterea Moses quoq; dicit: Ostende mihi teipsum euidentissimè: tacitè innuens Deũ nõ posse doceri, nec verbis exprimi ab hominib.

1. Cor. 5.

Exod. 33.

sed

sed sola ea quę ab ipso proficiscitur posse potestate cognosci. Inquisitio enim est informis, & quæ non cadit sub aspectum: gratia autem cognitionis, est ab ipso per filium. Apertissimè autem Solomon nobis ferat testimonium, dicens hoc modo: Prudentia hominis nõ est in me, Deus autem dat mihi sapientiam, scio autẽ sancta. Iam verò diuinam prouidentiam allegoricè Moses nominauit lignum vitæ quod plantatum fuit in paradiso: qui quidem paradisus potest etiam esse mũdus, in quo orta sunt omnia quæ processere ex creatione. In eo & verbum floruit & fructum tulit caro factum, & eos qui eius benignitatẽ gustarant viuificauit, quoniam nec absque ligno nobis venit in cognitionem. Suspẽsa enim est vita nostra ad fidem nostram. Porrò autem Solomon quoque rursus dicit: Arbor est immortalitatis ijs qui ipsam apprehendunt. Et ideo dicit: Ecce do ante faciem tuam vitam & mortem, diligere Dominum Deum, & ambulare in vijs eius, & audire vocem eius, & credere vitæ. Sin autem transgressi fueritis iustificationes & iudicia quę dedi vobis, perditione perdemini. Hoc enim est vita & lõgitudo dierum tuorum, diligere Dominum Deũ tuum. Rursus Abraham cùm venisset in locum quem dixit ei Deus, tertio die suspiciens videt locum eminus. Nam primus quidem dies est qui sit per aspectum rerum pulcharum & honestarum: secundus est optimæ animæ desiderijs: tertio verò mens perspicit spiritalia, apertis oculis à Magistro, qui die tertio resurrexit. Fuerint autem tres quoque dies mysterium signaculi, per quod, is qui verè est Deus, creditur. Eminus ergo cõsequenter videt locum, est enim Dei regio captu difficilis, quẽ appellauit Plato χώραν ἰδεῶν, hoc est, idearum regionem, seu campum ac receptaculum, cùm à Mose eum accepisset esse locum, vt qui omnia & vniuersa contineat. Meritò autem eminus videtur ab Abraham, propterea quòd sit in generatione, & per Angelum cõtinenter ac proximè mysterijs initiatur. Hinc Apostolus: Videmus nunc, inquit, tanquam per speculũ, tunc autem facie ad faciem, per solas illas puras & incorporeas mentis applicationes. Fieri autem potest vt quis in diserendo de Deo, diuinet, si aggrediatur absque omnibus sensibus, contendere ad id quod est vnumquodque, & ab ijs quæ sunt non prius discedere, quàm transcendens ea quæ id supereminent, id quod est bonum, ipsa apprehenderit intelligentia, versans in ipso fine eius quod potest apprehendi intelligentia, ex Platonis sententia. Rursus Moses non permittens aras & delubra multis in locis construi, vno Dei templo extructo, & vnigenitum esse mundum, vt ait Basilides, & vnum, vt non amplius videtur Basilidi, Deum annunciauit: & quoniam eum qui comprehendi non potest loco, non comprehendit Moses qui est præditus cognitione, in templo nullum posuit colendum simulachrum, Deum sub aspectum non cadere, & circumscribi non posse significans, ad Dei autẽ notitiam Hebræos vtcunque adducẽs, per honorem eius quod est in templo nominis. Quinetiam verbum prohibens & fanorum constructiones, & omnia sacrificia, omnipotentem non esse in aliquo tacitè significat, per ea quæ dicit: Quam domum ædificabitis mihi, inquit Dominus? Cœlũ mihi est sedes, & quæ deinceps consequuntur. Et de sacrificijs similiter: Sanguinem taurorum, & adipem agnorum nolo, & quæ post hæc per Prophetam prohibet spiritus Domini. Pulcherrimè igitur his quoque Euripides adstipulatur, scribens:

Construita ab architectis quæ queat domus,

Prouer. 30.

Sap. 15.
Eccl. 15.
Deut. 30.

Gen. 22.

1. Cor. 13.

Esa. 66.
Psal. 49.

Corpus Dei plexu cohibere manuum?

Et de sacrificijs similiter:

Nanque indiget Deus, Deus si rectè siet.

Poëtarum sunt hæc verba infelicia. Deus enim non fecit mundam, quòd ei opus esset, & honores scilicet ab hominibus, & ab alijs dijs & dæmonibus, inquit Plato, perciperet, veluti quoddam vectigal accipiens à generatione: à nobis quidem fumos, à dijs autem & dæmonibus propria eorum munera ac ministeria. Appositissimè ergo & efficacissimè ad docendum Paulus in Actis Apostolorum, Deus, inquit, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, is cùm sit Dominus cæli & terræ, non in manu factis templis habitat, neque ab humanis manibus colitur aliquo indigens, cùm ipse det omnibus spiritum & vitam & omnia. Dicit autem Zeno quoque autor sectæ Stoicæ, in libro de Republica, neque oportere templa facere, nec imagines: nihil enim quod sit compositum esse dijs dignum. Nec veritus est hæc his verbis scribere: Neque opus erit fana ædificare, fanum enim quod non sit magni precij & sanctum, nihil est existimandũ. Nullum autem magni precij & sanctum, est ædificatorum opus & illiberalium opificum. Meritò ergo Plato quoque sciens mundum esse Dei templum, ciuibus ostendit vnum locum ciuitatis, vbi eis essent reponenda simulachra. Priuatim autem prohibuit vt nemo haberet Deorum imagines. Nemo ergo alius, inquit, dijs sacra consecret. Nam aurum quidem & argentum & in aliis ciuitatibus priuatim, & in sacris, res est inuidiosa: ebur autem corporis quod amisit animam, est nefarium donarium: ferrum autem & æs, sunt instrumenta bellorum. Ex ligno autem quod ex vno est ligno compactum, quodcunque voluerit offerat: similiter etiam ex lapide quoque ad sacra cõmunia. Meritò ergo in magna epistola: Verbis enim, inquit, nequaquam potest explicari vt aliæ disciplinæ. Sed cùm in re ipsa diuturnus fuerit vsus & longa vitæ consuetudo, repentè tanquam ex igne qui exilijt lux accensa in anima, ipsa seipsam iam alit. Annon hæc sunt similia ijs quæ dicta sunt à propheta Sophonia? Et assumpsit me spiritus, & sustulit in quintum cælum, & contemplabar Angelos qui Domini vocabantur, & diadema eorum impositum in sancto spiritu, & erat sedes vniuscuiusque eorum septuplo maior luce Solis orientis, habitantes in templis salutis, & laudantes Deum ineffabilem, altissimum. Patrem enim effectorem huius vniuersi, & inuenire est difficile, & cùm inueneris, vt apud omnes eloquaris, nequit fieri. Verbis enim minimè explicari potest, vt aliæ disciplinæ, veri amicus dicit Plato. Pulchrè enim audierat quòd sapientissimus Moses mõtem adscendens per sanctam contemplationem, ad fastigium eorum quæ percipiuntur intelligentia, necessariò discernens, prohibet ne totus populus secum ascendat. Et quando dicit Scriptura: Ingressus est autem Moses in caliginem vbi erat Deus, hoc significat ijs qui possunt intelligere, Deum nec esse aspectabilem, nec verbis posse enunciari. Caligo autem reuera, nempe multorum incredulitas & ignorantia, obijcitur splẽdori veritatis. Et rursus Orpheus Theologus cùm ex eo aditus dixisset,

Vnus perfectus per se, ex vno omnia facta,

aut, Nata, nam sic quoque scribitur, subiungit:

Nullus & ipsum
Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.

Apertius autem subiungit:

Non video hunc, solidus positus nam nymbus in orbem est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Itaque pupillæ oculis hominum mortalibus insunt
humanæ & mortales: ijs insunt nam caro & ossa.

2. Cor. 12. Iis quæ dicta sunt feret testimonium Apostolus dicens: Noui hominem in Christo raptum vsq; ad tertium cælum, & illinc in paradisum, qui audiuit verba arcana quæ non licet homini loqui: sic tacitè significans, Deum verbis non posse explicari: nõ lege & meditatione alicuius præcepti, illud, non licet, adijciens, sed sancta potestate Deum verbis enunciari non posse significans. Siquidem super tertium cælum loqui incipit, vt fas est ijs qui illic sunt electas animas initiare faciens. Scio autem apud Platonem (multa enim exempla quæ sunt ex barbara philosophia, nunc mihi suggerit scriptura, cõuenienter primis promissis, tempus expectãs) multos cœlos intelligi. Cùm certè dubitasset in Timæo, an oporteat plures mundos, an hunc vnum existimare, indifferenter vtitur nominibus, citra vllum discrimen nominis, mundum & cælum appellans. Dictio autem sic habet: Vtrum ergo rectè diximus vnum cælum, an multos & infinitos? Rectius fuerit vnum dicere, siquidem effectus est ad exemplar. Quinetiam in epistola Romanorũ ad Corinthios scriptũ est: Oceanus infinitus, & qui sunt post ipsum mundi. His ergo consequenter exclamat diuinus Apostolus: O altitudo diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei. Nunquid ergo hoc erat quod tacitè significabat Propheta, iubẽs subcinericios, qui ἰνκρυφίαν, id est, occulti dicuntur, facere azimes? significans verè sacrum de ingenito & potestatibus eius verbum mysticum oportere celari. Hæc cõfirmans in epistola ad Corinthios apertè dixit Apostolus: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neq; principum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. Et rursus alibi dicit: Ad agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc obsignat ipse Seruator noster sic dicẽs: Vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Et rursus Euangelium dicit Seruatorem nostrũ dixisse Apostolis sermonem in mysterio. Dicit enim de eo Prophetia: Aperiet in parabolis os suum, & eructabit quæ sunt abscõsa à constitutione mundi. Iam verò per parabolam quoque de fermento significat Dominus occultationem, dicit enim: Simile est regnum cælorum fermento, quod cùm accepisset mulier, abscondit in farinæ satis tribus, donec totum fuit fermentatum. Aut enim tripertitò per obedientiam salua fit anima: per spiritalem potestatem in eo abscõsam, per fidem, aut quòd vis verbi quæ data est nobis, cùm sit & valida & compendiosa, quemlibet qui eam exceperit & intra se possederit, occultè & latenter ad se trahit, & omnem eius coactam multitudinem colligit ad vnitatem. Hęc ergo à Solone sapientissimè scripta sunt de Deo:

Mensura haud facile est obscuram mente videre,
Extrema ex rebus quæ omnia sola tenet.

De Deo enim dicit poëta Agrigentinus:

Illum non oculis nostris apprendere facile est,
Aut manibus, via quæ rerum est maxima, mentes
Vt credant hominum quæ mox deducere possit.

Ioan. 1. Et Ioannes apostolus: Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Deus qui est in sinu patris, ille exposuit. Cùm autem inaspectabilem & ineffabilem Dei sinum nominasset, hinc quidam eum profundum vocauerũt, vt qui omnia comprehẽderit, & veluti sinu complexus sit, nec possit quis eum assequi, & sit infinitus. Est quidem certè hæc de Deo oratio tractatu difficillima. Quoniam enim cuiusuis rei principium est inuentu longè difficillimum: est certè omnino primum & antiquissimum principium difficillimum ad demonstrandum, quod quidem est etiam alijs omnibus causa vt fiant & facta sint. Quemadmodũ enim dici potuerit, quod neque est genus, neque differentia, neq; species, neque indiuiduũ, neque numerus, sed neque accidẽs aliquod, neque cui aliquid accidit. Neque verò eum totum rectè dixerit quispiam: in magnitudine enim totum ponitur, & est pater vniuersorum. Sed neque dicendum est esse aliquas eius partes: in vnũ enim non cadit diuisio, & ideo est etiam infinitũ, non quòd eiusmodi mente cogitetur vt peruadi non possit, sed quatenus nullam dilantiam suscipit ac dimensionem, & finem non habet: & ideo est figuræ expers, & quod nominari nõ potest. Et si aliquando eum nominemus, non propriè vocantes, aut vnum, aut bonũ, aut mentem, aut ipsum id quod est, aut patrem, aut Deum, aut creatorem, aut Dominum: non id dicimus tanquam nomen eius proferentes, sed propter eius potestatem pulchris vtimur nominibus, vt in alijs non aberrãs, his inniti possit cogitatio. Non enim vnum quodque ex his Deum significat, sed omnia simul omnipotẽtis indicant potentiam. Quæ enim dicuntur ex ijs quæ ipsis adsunt, aut ex ea quæ est inter se inuicem habitudine ac relatione: horum autem nihil potest de Deo accipi. Sed neque scientia accipitur de προβατικοῖς, ea enim ex prioribus constat & ex notioribus: nihil est autem ante ingenitum, restat vtique vt diuina gratia, & solo quod ab eo proficiscitur verbo, id quod est ignotum intelligamus, quomodo Lucas quoq; in Actibus Apostolorum Paulum dicere commemorat: Viri Athenienses, per omnia tanquam superstitiosiores vos video: præteriens enim & contemplans quæ colitis simulachra vestra, inueni etiã aram in qua scriptũ erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum ego vobis annuncio. Quicquid ergo cadit sub nomen, est genitum, velint ánnon. Siue ergo Pater ipse ad se trahit quemlibet qui purè vixerit & processerit ad notionem beatæ naturæ, & in quam non cadit interitus: siue liberum quod est in nobis arbitrium, veniens ad boni cognitionem, septa transilit, vt dicitur in gymnasijs: non tamẽ absque eximia gratia erigitur & exurgit anima, & extollitur supra ea quę supereminent, quicquid graue est deponens, & reddens ei quod est cognatum. Dicit autem Plato quoque in Menone, virtutem esse datam diuinitùs, vt hæc eius verba ostendunt: Ex hac ergo consideratione, ô Menon, videtur nobis virtus diuina sorte accedere quibus accedit. An non tibi videtur eum qui ad omnes venit cognoscendi habitus, diuinam sortem tacitè significasse? Apertius autẽ subiungit: Sin autem nos nunc in hac rota rectè quæsiuimus oratione, virtus nec fuerit natura, nec eiusmodi vt doceri possit, sed diuina sorte accedere, nõ absq; mente, ijs ad quos accesserit. Ergo diuinitùs data sapiẽtia quæ est virtus Patris, adhortatur quidem nostrum liberum arbitrium, excipit autem fidem, curámque & attentionem remuneratur electionis suprema cõmunicatione. Potrò autem ipsum quoque tibi adducam Platonem, aperte volentẽ vt credatur Dei filijs. Nam cùm de dijs qui sub aspectum non cadunt & sunt gegeniti, verba feciſſet in Timæo, de alijs dicere dæmonibus, & eorum ortum scire, dicit nostras vires superare: credendum autem esse ijs qui prius dixerunt, qui à dijs quidem, vt dixerunt, genus duxere, apertè autem suos parentes cognouere. Fieri ergo nõ potest vt Deorum

rum filijs fides non habeatur, etiamsi absque probabilibus & necessarijs dicant demonstrationibus. Non arbitror à Græcis posse manifestius ferri testimonium, Seruatorem nostrum, & eos qui vncti sunt in Prophetiam, hos quidem Dei filios esse appellatos: Dominum autem cùm sit verus & germanus filius, veros esse testes rerum diuinarũ. Et ideo adiecit, oportere eis credere, cùm sint inspirati diuinitùs, etiamsi quis paulò magis tragicè dixerit non credere:

Soph. in Antig. *Nam non erat Iupiter hæc qui prædicauerat.*

sed sciat ipsum Deum per filiũ prædicasse scripturas. Matth. 11. Fide dignus autem est is qui sua annunciat: quoniam, Nemo, inquit Dominus, nouit patrem, nisi filius, & cui filius reuelauerit. Est ergo hoc credendum ex Platonis quoque sententia, etiam si absque probabilibus & necessarijs demõstrationibus, per vetus & per nouum Testamentum prædicetur & dicatur. Si enim nõ credideritis, inquit Dominus, in peccatis vestris moriemini. Contrà autẽ: Qui credit habet vitam æternam. Beati ergo sunt omnes qui cõfidunt in ipsũ: fiduciam autẽ habere, est quid fide amplius. Quando enim sciuerit quispiam magistrum nostrum esse Dei filiũ, concepit fiduciam quòd eius doctrina sit vera. Quomodo autem doctrina, ex sententia Empedoclis, auget præcordia, ita in Dominũ fiducia auget fidem. Atque eorum quidem esse dicimus, philosophiam quidem vituperare, fidem autem insectari, & laudare iniustitiam, & beatam vitam esse ducere quæ agitur ex cupiditate & libidine. Iam verò fides, etsi est voluntaria animæ assensio, est tamen bonorum operatrix, & iustæ fundamentum actionis. Quòd si artificiosè disputet Aristoteles, facere quidem docẽs poni & in bestijs & in inanimis, agere autem esse hominum tantum, eos corrigat qui dicũt Deum esse factorem vniuersorũ. Quod autem agitur, est vel bonum, inquit, vel necessariũ: iniuriam ergo facere non est bonum: nemo enim facit iniuriam nisi propter aliquid aliud. Ex iis autem quæ sunt necessaria, nihil est voluntarium: iniuriam ergo facere est voluntarium, quare nec est necessarium. Boni autem à malis maximè differunt, institutis, & electionib⁹, & bonis desiderijs. Quæuis enim animæ nequitia fit cum intemperantia, & qui agit per affectionem, per intemperantiam agit & nequitiam. Ioan. 10. Mihi itaque succurrit in singulis admirari diuinam illam vocem: Amen amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in ouile, sed aliunde ascendens, ille est fur & latro: qui autem ingreditur per ostium, est pastor ouium, ei ianitor aperit. Deinde rem prosequens dicit Dominus: Ego sum ostium ouium. Oportet ergo eos qui per Christũ didicerunt veritatem fieri saluos, etiã si fuerint Græcã philosophati philosophiam. Nunc enim apertè est ostensum, quod alijs generationibus notum non euaserat, nunc hominum filijs est reuelatum. Nam Dei quidẽ manifestatio erat vnius omnipotentis, apud omnes qui rectè sapiunt omnino naturalis, & æternum ex diuina prouidentia beneficium apprehenderunt plurimi, qui non planè omnẽ exuerunt pudorem aduersus veritatem. Atque vt summatim quidem dicam, Xenocrates Carthaginensis non spem omnem abiicit, quinetiam in rationis expertibus animãtibus sit Dei notitia. Democritus aũt, etsi nolit, confitebitur per dogmatũ consequentiã: fecit enim eadem imagines in homines incurrẽtes, & in animãtes rationis expertes, ex diuina essentia. Longè certè abest vt sit homo expers diuinæ notionis, quem etiam scriptum est participem fuisse inspirationis in generatione, vt qui fuerit purioris essentiæ particeps quàm alia animantia. Hinc Pythagoras dicit mentẽ diuina sorte venire ad homines, sicut fatentur Plato & Aristoteles: sed nos quidem dicimus spiritum sanctum inspirari ei qui credidit. Platonici autem, mentem quidem, quæ est à diuina sorte effluxio, inanima inhabitantem: animam autem in corpore constituunt. Apertè enim Ioh. 2. dictum est per Ioël, qui erat vnus ex duodecim prophetis: Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & filij vestri & filiæ vestræ prophetabunt. Sed nõ vt pars Dei, est spiritus in vnoquoque nostrũm. Sed quomodo fiat hæc diuisio, & quisnam sit spiritus sanctus, ostendetur à nobis in libris de Prophetia, & in libris de Anima. Sed ad cognoscẽdas quidem cognitionis profunditates, bona est incredulitas ex sentẽtia Heracliti: non cognosci enim, suũ habet refugiũ ad incredulitatẽ. Quod aũt deinceps cõsequitur est tradẽdũ: & Græcorũ furtũ ex barbara sumptũ philosophia iã est clarius ostẽdendũ. Aiunt Stoici Deum esse corpus & spiritũ essentia, sicut certè etiam animam. Hæc omnia apertè inuenies in scripturis. Ne mihi enim in præsentia earum allegorias animo cogitaueris, vt quæ ex cognitione habetur tradit veritas, num aliquid aliud indicent, sicut sapientes luctatores Sap. 7. aliud eas ostendere significant. Sed illi quidem dicunt Deum vniuersam peruadere essentiam: nos autẽ eum solum dicimus effectorem, & verbo effectorem. Induxit autem eos quod dictum est in sapientiam: Transit autem & peruasit omnia propter puritatem: quoniam non intellexerunt hæc dici de sapientia quæ fuit primò à Deo creata. Næ, inquiunt, sed materiam ponunt philosophi, & Stoici, & Pythagoras, quinetiam Aristoteles peripateticus, non autem vnum principium. Sciunt ergo eam quæ vocatur materiam, quæ ab ipsis dicitur expers qualitatis & figuræ, audacius quoque à Platone dictam esse, id quod non est. Num autem vel in primis mysticè, cùm sciret esse vnum quod verè est principium, in Timæo dicit his verbis? Nũc autem sic nostra se habeat oratio. De vniuersorum quidem siue principio, siue principijs, siue quomodocunque de his videatur, nunc non est dicendum, nõ propter aliquid aliud, quàm quòd sit difficilè præsenti modo pertractationis ea quę videantur declarare. Et alioqui dictio illa prophetica: Terra autem erat inaspectabilis & in- Gen. 1. composita, præbuit eis occasionem materialis tradendæ subsantiæ. Iam verò hinc Epicuri quidem mẽtem subijt casus, cum hoc dictum non intellexisset: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Aristoteli autem ve- Eccl. 1. nit in mẽtem vsque ad lunam deducere prouidẽtiam, Psal. 35. ex hoc Psalmo: Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes: nondũ enim reuelata fuerat propheticorum mysteriorum declaratio vsque ad aduentum Domini. Et rursus, supplicia post mortem, & pœnas quæ igne luuntur, à barbara philosophia, & vniuersa musa Poëtica, & Græca etiam, surripuit philosophia. Plato certè in vltimo de Republica, dicit his verbis: Hic viri agrestes aspectu ignito cùm altitissent, sermonem intelligentes, alios quidem seorsum assumptos ducebant. Aridæum autẽ & alios cùm colligassent, manúsque & pedes & caput deiecissent, atque ab eis pellẽ detraxissent, extra viam non longè trahentes, aspalathis lacerabant. Viri enim illi igniti ei volunt significare angelos, quæ assumptos iniustos puniunt. Psal. 103. Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos ignem ardentem. His autem est consequens, animam esse immortalem. Quod enim punitur vel casti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gitur, cùm sit sensu præditũ, viuit, etiam si dicatur pati. Quid verò, non nouit Plato & fluuios ignis, & terræ altitudinem eam quæ à barbaris gehenna vocatur, tartarũ nominans propheticè, Cocytúmque & Acherontem, & Pyriphlegetontem, & quædam huiusmodi, quæ ad castigationem disciplinámque inducunt, loca suppliciorum? Paruorum autem, conuenienter scripturæ, & minimorum angelos Deũ videntes, quin etiam nostrũ curationem & visitationem quæ ad nos venit per angelos qui nobis præsunt, indicans, non veretur scribere, postquam omnes animæ vitam elegissent, ita vt sortitæ erãt, ordine accedere ad Lachesim: illam autẽ eum quem vnusquisque elegit dæmonem, cum eo mittere vitæ custodem, & vt adimpleat ea quę elegerit. Fortasse autem Socrati quoque dæmoniũ tale quid significabat. Iam verò genitum esse mundum, cùm id à Mose accepissent, decreuerunt philosophi. Quinetiam Plato quoq; dixit apertè: Vtrum fuit nullum habens ortus principium, an ortus est? Ortus est, vt qui cœperit ab aliquo principio. Nam & cùm sit aspectabilis, est tractabilis: & cũ sit tractabilis, est corporeus. Et rursus quando dixit: Atque effectorem quidem & patrẽ huius vniuersi inuenire est difficile, non solùm mundum ostendit esse genitum, sed etiam ex seipso significat esse genitum, tanquam filium: patrem autem eius esse vocatum, vt qui ex solo sit genitus, & ex eo qui non esset constiterit. Genitum autem mundum ponunt etiam Stoici, & qui in barbara philosophia est frequens, diabolũ principem inquam dæmonum, maleficam esse animam dicit Plato in libro de Legibus decimo, his verbis: Animam quæ ea administrat quę vndique mouentur, cœlum etiam necesse est administrare. Dixisse: Quid verò, vnã an plures? Plures ego pro vobis respondebo. Non minus vtiq; quàm duas effeciſſe posuerimus, nempe eam quæ est benefica, & eam quæ potest efficere contraria. Similiter autem hæc quoque scribit in Phædro: Atque sunt quidem alia quoq; mala. Sed dæmon quidem aliquis plurimis in præsentiam admiscuit vel voluptatem. Quinetiam in decimo de Legibus, apertè ostẽdit illud Apostolicum, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus spiritalia eorum quæ sunt in cœlis, scribens hoc modo: Quoniam enim eis concessimus, nobis quidem esse cœlum multis bonis plenũ, esse autem etiam cõtrarijs, pluribus autem qui non sunt eiusmodi, est, inquimus, pugna eiusmodi immortalis, & quæ magna cautione indiget. Et rursus vnum quidem mundum nouit barbara philosophia qui percipitur intelligentia, alterum verò sensilem: illum quidem archetypum, hũc verò imaginem eius qui exemplar dicitur: & illũ quidem attribuit vnitati, vt qui percipiatur intelligentia: hunc verò, nempe sensilem, senario. Coniugiũ enim apud Pythagoræos vocatur senarius, vt qui sit genitalis numerus. Et in vnitate quidẽ constituit cœlum non aspectabile, & terram sanctam, & lucem quæ percipitur intelligẽtia. In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat inuisibilis. Deinde subiungit: Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. In ortu autem mundi sensilis cœlũ fabricatur solidum (quod est autem solidum, est sensile) & terram aspectabilẽ, & lucem quæ videtur. An non tibi hinc videtur Plato, animantium ideas relinquere in mundo qui percipitur intelligentia, & formas sensiles, & quæ intelligentia percipiuntur fabricari genera? Meritò ergo ex terra quidem corpus dicit formari Moses, quod dicit terrenum Plato tabernaculum: animam autem ratione præditam desuper inspiratã fuisse in faciem. Hic enim dicunt esse collocatam principalem animæ facultatem, ingressum animæ in Protoplastum, per accessionem sensuum, interpretãtes, & ideo factum esse hominem ad imaginem & similitudinem. Dei enim imago, est verbum diuinum & regium, homo impatibilis: imago autem imaginis, mens humana. Si alio autem nomine velis assumere assimilationẽ, inueneris apud Mosem diuinam quæ nominatur consequẽtiam. Dicit enim: Post Dominum Deum vestrum ambulate, & eius præcepta custodite. Sunt autem, vt opinor, Dei assectatores & cultores, omnes qui sunt virtute præditi. Hinc Stoici quidem dixerunt esse finem philosophiæ, secũdum naturam viuere: Plato autem Deo assimilationem, vt ostendimus in secundo Stromate, & Zeno Stoicus qui id accepit à Platone. Is autem Plato ex barbara id sumens philosophia, dicit omnes bonos esse inter se amicos. Dicit enim Socrates in Phædro, non consequi ac euenire quòd malum sit malo amicum, neque vt bonum bono nõ amicum. Quod quidem satis quoque probauit in Lysia, quòd in iniustitia & improbitate nunquam seruari potuerit amicitia. Et hospes Athenienſis similiter dicit actionem esse charam & Deo consequentem, & quæ habet vnam antiquam rationem, quando simile quidem simili, quod est moderatum, sit simile: immoderata autem, nec immoderatis, nec moderatis sunt amica. Deus autem fuerit nobis rerum omnium mensura. Deinde rursus subiungit inferius: Quiuis enim bonus, est bono similis. Ea autem ratione & qui est Deo similis, cuius bono est amicus, & Deo. Cùm in hoc sum loco, illius quoque sum recordatus. Dicit enim in fine Timæi, oportere id quod intelligit assimilare ei quod intelligentia apprehẽditur cõuenienter antiquæ naturæ. Cùm autẽ assimilauerit, habere sinẽ vitæ optimæ, quæ à dijs proposita est homini, & in tempus præsens & in futurum. Illa enim eandem vim habẽt quam hæc. Non cessabit qui quærit donec inuenerit: cùm autem inuenerit admirabitur, admirans autem regnabit, regnans autem requiescet. Quid verò, nõ illa quoque Thaletis quæ ex his sumpta sunt, in secula seculorum Deum gloria affici, & cordis cognitorem à nobis dici apertè interpretatur? Rogatus enim Thales quid sit Deus: Id, inquit, quod neque habet principium nec finem. Cùm autem rogasset alius, an Deum lateat homo aliquid agens: Et quomodo, inquit, qui ne cogitans quidem? Porrò solum esse bonum id quod est honestum, nouit barbara philosophia, & virtutem sufficere ad feliciratem, cùm dixit: Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam. Nam quod bonum est vitam appellat, & honestum eius electionem: malum autem, electionem cõtrarij. Boni autem & vitę vnus est finis, esse pium ac religiosum. Hęc est enim vita tua & dierũ longitudo, id diligere quod pertinet ad veritatem. Illa autẽ se habent manifestius. Seruator enim cùm Deum diligere iussisset & proximum, dicit in his duobus mandatis totam legem pendẽre & prophetas. Hæc dogmata vulgò iactant Stoici, & ante eos in Phædro precans Socrates: O Pan & dij alij, date mihi vt intus sim pulcher & honestꝰ. In Theæteto autem apertẽ dicit: Qui enim pulchrẽ dicit & honestè, is pulcher est, bonúsque & honestus. Et in Protagora fatetur Protagoræ familiaribus se eum conueniſſe qui esset pulchrior Alcibiade: siquidẽ est pulcherrimum id quod est sapientissimum. Dicebat enim

Ephes. 6. *Deut. 28* *Matth. 5*

virtutem esse animæ pulchritudinem, contrà autem, vitium animæ turpitudinẽ. Atque Antipater quidem Stoicus tribus quos scripsit libris, quòd ex sententia Platonis, quòd solum honestum est bonum, probat etiam quòd ex eius sententia sit sufficiens virtus ad beatitudinem: & cõplura alia adducit dogmata quæ conueniunt cũ Stoicis. Ab Aristobulo autem qui fuit tempore Ptolemæi Philadelphi, cui' meminit is qui composuit Epitomen rerum gestarum à Machabæis, multos fuisse libros per quos probat, philosophiã peripateticam ex lege Mosaica, & alijs dependisse prophetis. Et hæc quidem ita se habeant. Fratres autem esse nos tanquam vnius Dei & vnius magistri, videtur vtique Plato quoque vocare hoc modo: Nam estis quidem omnino, qui estis in ciuitate, fratres, vt ad eos dicemus narrantes fabulas. Sed Deus dum fingeret, quicunque quidem ex vobis erant apti ad imperandum, aurum eis commiscuit in generatione, & ideo sunt præstantissimi & maximi precij: quicunque autem erant auxiliatores, argentum: ferrum autem & æs, agricolis & alijs opificibus. Vnde dicit fuisse necesse vt amplecterẽtur & amarent: ij quidem ea propter quæ est cognitio: illos autem ea propter quæ est gloria. Fortasse autẽ diuinat electam hanc naturam quæ desiderat cognitionem: nisi fortè tres aliquas ponens naturas, describit tres formas reipublicæ, vt quidam existimarunt: & Iudæorum quidem, argenteam: Græcorum autẽ, tertiam: Christianorum autem, quibus aurum regale est admixtum, nempe sanctus spiritus, & vitam Christianam ostendens, his verbis scribit in Theæteto: Dicamus verò de ijs qui sunt summi & præcipui. Quid enim dixerit quispiam eos qui malè versantur in philosophia? ij autem nec viam norunt in forum, nec vbi sit prætorium aut curia, aut aliquis alius communis conuentus ciuitatis. Leges autem & scripta decreta, neque vident neque audiunt. Sodalium autem studia & congressiones, & quæ cum tibicinis fiunt comessationes, ne in somnis quidem eis venit in mentem exercere. Bene autem an malè factum quid sit in ciuitate, aut quodnam est malum quod factũ est à maioribus, magis eos latuit quàm qui maris dicuntur choëi: & hæc nesciunt quidem se nescire, sed reuera iacet quidẽ humi eius corpus, & cum populo versatur. Ipse autem, vt ait Pindarus, & terram & cœlum superuolat, astrorum motus quærens, & vniuersam naturam omni ex parte indagans. Rursus ipsi dicto Domini, Sermo vester sit, ita ita, & non non, illud est assimilandum: Sed mihi & falsum concedere, & verum de medio tollere, non est fas. Et iurandi prohibitioni congruit hæc dictio quæ est in decimo de Legibus: Laus autem & iusiurandum absit de re qualibet. Et in summa, Pythagoras & Socrates & Plato, dicentes se audire vocem Dei, considerantes vniuersorum constructionem quæ à Deo accuratè & perfectè facta est, & ab eo perpetuò continetur, audiuerunt Mosem dicentem, Dixit, & facta sunt, describente verbum Dei esse opus. Et cum constitissent in formatione hominis quæ facta est ex puluere, terrenum quidem esse corpus philosophi singillatim pronunciant. Homerus autem non veretur ponere loco execrationis:

Omnes in terram sed vos redeatis & vndam.

sicut Esaias dicens: Et conculcate ipsos tanquam lutum. Callimachus autem scribit dilucidè: Erat ille annus, quo aliquando volueris, & quod est in mari, & quadrupes ei loquebatur, vt lutum Prometheï. Et rursus idem: Si te, inquit, finxit Prometheus, & non ex alio luto factus es. Et Hesiodus dicit de Pandora:

Vulcanum insignem iussit mox puluere limphan
Miscere, vnà hominisque illi præbere loquelam
Et mentem.

Ignem ergo artificiosum via eũtem in generationem, naturam definiunt Stoici. Ignis autem & lux allegoricè dicitur Deus, & verbum eius, à scriptura. Quid verò, non Homerus quoque describens per paraphrasim aquæ à terra separationem, & manifestam aridæ detectionem, dicit de Tethide & Oceano?

Tempore nam longo cessauit inire cubile
Alter in alterius.

Rursus Deo potẽtiam in omnibus tribuunt, etiam qui apud Græcos sunt eruditissimi. Epicharmus quidem, erat autem Pythagoreus, dicens: Deum nihil effugit, hoc te oportet scire. Ipse nostri est inspector: nihil est autem, quod non possit Deus. Vates autem Lyricus: Potest autem Deus ex nigra nocte lucem emittere intemeratam: atris autem tenebris tegere purum diei iubar. Qui solus, inquit, potest, cùm est dies, noctem facere, is est Deus. Et Aratus in ijs quæ inscribuntur Phænomena:

A Ioue principium, assidua quem laudibus omnes
Concelebrant homines, plena sunt Ioue omnia plena,
Compita cum pagis, omnes & cum æquore portus,
Omnibus atque vtimur Ioue nos ex partibus omnes.

Deinde infert:

Nam genus illius sumus (nempe creatione) ipsique & nomine dexter.
Dextera significat, pigrásque ad munia gentes
Excitat, in cœlo namque ipse hæc signa locauit,
Astra & distinguens, claris annumque coronans
Stellis, queis homini certissima signa darentur
Horarum, vt stabili procedant omnia cursu.
Atque illum semper primum extremumque precantur,
Salue mire Pater qui ingentia commoda præbes

Quinetiam ante eum Homerus in clypeo quem fabricatus est Vulcanus, mundi creationem scribens ex Mosis sententia:

Terras atque mare, & cœlum fabricatus in illo est.
Omnia resplendens & cœlum quæ astra coronant.

Qui enim & poëtarum versibus, & ijs quæ soluta scripta sunt oratione, canitur Iupiter, in Deum refert cogitationẽ. Iam verò, vt semel dicam, Democritus scribit paucos esse sub luce homines, qui hîc manus extendunt, quem nunc aërem Græci vocamus. Dicitur in fabulis omnia Iupiter, isque omnia nouit, & donat, & aufert, & est is Rex omnium. Magis autem mystícè Pindarus quidem Bœotus, vt qui esset Pythagoræus: Vnum virorum, dicens, diuinitùs afflatorum est genus, ex vna autem matre spiramus ambo, tradi materiam, & vnũ eius opificem quem δημιουργὸν vocat, id est, præclarum ac optimum artificem, qui etiam pro meritis progressionem præbuit ad diuinitatem. Taceo enim Platonem, is apertè in epistola ad Erastũ, & Coriscum videtur nescio quomodo patrem & filiũ ostendere ex scripturis Hebraicis, cùm ita eos hortatur: Iurantes, studio adhibito à Musis nõ alieno, & studij sorore disciplina, Deum ipsum omnium rerum causam, & ducis & causæ patrem Dominum iuretis, quẽ si rectè philosophati fueritis, intelligetis. Et quæ est in Timæo concio, patrem vocat opificem, sic dicens: Dei Deorum quorum ego sum pater & opifex operum. Quare quando etiam dicit: Circa omnium Regem sunt omnia, & illius causa omnia: illũ quoque omnium causam appellans secundum autem circa secunda, &

Matth. 5. *Iohn.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tertium circa tertia, non aliter ego exaudio, quàm sanctam significari trinitatem. Nam tertium quidem esse sanctum spiritum, filium autem secundum, per quem facta sunt omnia ex voluntate patris. Idem autē in decimo libro de Republica meminit Heri Armenij, genere Pamphyli, qui est Zoroaster. Ipse quidem certè Zoroaster hæc scribit: Conscripsit Zoroaster Armenij filius, genere Pamphylus: In bello mortuus, cùm essem apud inferos, à Dijs didici. Hunc Zoroastrem, cùm duodecimo die post mortem in rogo fuisset positus, Plato dicit reuixisse. Ac fortasse quidem resurrectionem, fortasse autem illa tacitè significat, nempe quòd per duodecim signa animæ viam capessunt ad assumptionem. Ipse autem ad generationem quoque dicit eundem esse descensum. Ea ratione existimandum est Herculis quoque fuisse duodecim certamina, post quæ à toto mundo liberationem consequitur anima. Admitto etiam Empedoclem, qui admodū naturaliter vniuersorum meminit instaurationis, quòd scilicet aliquādo futura sit mutatio in ignis essentiam. Heraclitus Ephesius est manifestissimè in hac sententia, cùm vnum quidem mundum censuisset esse æternum, alterum verò nouisset interire, eum scilicet qui consistit per variam & multiplicem exornationem, vt qui non sit alius ab illo qui aliquo modo se habet. Cæterùm quòd æternum quidem nouerat mundum, qui ex vniuersa essentia est æternè qualis, planum facit, sic dicens: Mundum eundum vniuersorum neque Deorum vllus fecit, nec hominum: sed fuit semper, & est, & erit ignis semper viuens, mensuras accendens, & extinguens mensuras. Quòd autem eum & ortum esse, & in eum cadere interitum putaret, significant ea quæ subiunguntur: Ignis conuersiones, primùm mare: maris autem dimidium quidem terra, dimidium verò fulmen. Virtute enim ac potestate dicit, quòd ab administrante verbo & Deo, ignis, nempe omnia per aërem conuertuntur in humidū, quod est veluti semen mundi dispositionis, quod vocat mare. Ex eo autem rursus gignitur terra & cœlum, & quæ in eis continentur. Quomodo autem rursus in pristinū statum redeat & igneſcat, per hæc apertè ostendit: Mare diffunditur, & mensionem accipit eadem ratione quæ prius erat antequam mare fieret. Similiter eadem quoque de alijs elementis. Ei consimilia decreta fuerūt etiam Stoicorum doctissimi, tractantes & de cōflagratione, & mundi administratione, & de mundo qui est æternè qualis, & de homine, & de animarum nostrarum permansione. Rursus autem Plato quoque in septimo de Republica, eum qui est hîc diem, nocturnū appellauit, propter mundi principes, vt sentio, harum tenebrarum. Somnum autem & mortem, animæ descensum in corpus, eo modo quo Heraclitus. Nunquid autem de Seruatore hoc prædixit spiritus, dicens per Dauid? Ego dormiui & soporatus sum, excitatus sum, quoniā Dominus me suscipiet. Non solam enim Christi resurrectionē, ex somno excitationē, sed etiā Dominiin carnem descēsum, somnū vocat allegoricè. Iā verò idem Seruator præcipit, vigilate: perinde ac si diceret, Meditemini viuere, & tentetis separare animam à corpore. Diem quoque Dominicū, in decimo de Republica Plato per hæc diuinat. Postquam autem ijs qui fuerint in prato septem dies transierint, surgentes hinc oportet octauo proficisci, & quarto die venire. Atque pratum quidem oportet audire sphæram inerrantem, vtpote locum mitem, placidum & benignū, piorumque & sanctorum locum. Septem autem dies, vnumquenque motum septē errantium, & omnem operandi artem quæ tendit ad finem quietis. Iter autē quod fit post errantes, deducit ad cœlum, hoc est, octauum motum & diem. Quarto autē die dicit ab ire animas, significans iter quod fit per quatuor elementa. Quinetiam septimum diem sacrum, non solùm sciunt Hebræi, verùm etiam Græci per quem vniuersus mūdus circumagitur eorum quæ viua gignuntur, & omnium quæ producuntur à natura. Hesiodus quidem sic de eo dicit:

Prima dies sacra est, tum quarta septima sacræ.

Et rursus:

Septimo erat rursus lux vel clarissima Solis.

Homerus autem:

Sacra dies verò post hæc tum septima venit. Et:
Septima sacra fuit. Et rursus:
Septenúsque dies fuit, in quo cuncta peracta.

Et rursus:

Lucéque septena ex ripis Acherontis abimus.

Quinetiam Callimachus quoque poëta scribit:

Omnia septenáque die perfecta fuere.

Et rursus:

Septimus inque bonis, natalis septimus illi est. Et:
Septimus in primis, perfectus septimus exit. Et:
Syderea in cælo septem perfecta fuere
Orbibus, omnia quæ apparent voluentibus annis.

Quinetiam Solonis elegiæ septenarium numerū valde celebrāt. Quid verò, an non similiter scripturæ quę dicit, Tollamus iustū à nobis, quoniam est nobis inutilis, Plato propémodum propheticè prædicens salutarē dispensationem, sic dicit in secundo de Republica? Qui autem sic est affectus iustus, flagris cædetur, torquebitur, vincietur, ei oculi effodientur, & postremò omnia mala perpessus, suspendetur. Et Antisthenes Socraticus vocem illam propheticam circumlocutione exprimens quæ dicit, Cui me assimilauistis, dicit Dominus: ait eum nulli esse similem, quoniam nemo potest eū discere ex similitudine & imagine. Xenophon quoque Atheniensis similia dicit his verbis: Qui ergo omnia concutit & facit quiescere, manifestus quidem est, vt qui sit magnus & potens: quali autem sit forma prædictus non apparet. Neque verò Sol qui videtur luce illustrare omnia, ipse quoque videtur permittere vt videatur: sed si quis eū impudenter fuerit contemplatus, is priuatur oculis.

Quæ caro namque oculis cælestem cernere possit
Verum, immortálémque Deum, cui in vertice cæli est
Sedes? Sed Solis radios nec cernere fixis
Luminibus poterit quisquam mortalis ab ortu,

vt prædixit Sibylla.

Rectè ergo Xenophanes quoque Colophonius docens vnum esse Deum, & incorporeum, subiungit:

Maximus in genere est diuūm atque hominū Deus vnus,
Qui nec corpore nec mente est mortalibus vllis
Assimilis. Et rursus:
Verum videntur progignere homines Deos,
Horúmque vestē vocémque & corpore vtier.

Et rursus:

Si instrumenta manus bubus atque leonibus essent,
Pingere quìs possent, hominúmque operarier artes,
Depingenda ab eis esset si forma Deorum,
Tales hi formas facerent & corpora eorum
Talia, quale sibi corpus natura dedisset.

Rursus igitur audiamus Lyricum Bacchilidem de diuina natura dicentem: Sunt hi quidem à morbis vel valde indomiti, & nulli crimini affines, hominib⁹ nulla in re similes: Et Cleanthem Stoicū, qui in quodam poëmate de Deo hæc scribit:

Sit quale nam bonum rogas, à me audies:
Quod ordinatum est, religiosúmque ac pium,
Iustum, sui potens, decorum ac vtile:
Quod est feuerum, graue, semper conducibile.
Expers metus, doloris, & molestiæ,
Iuuans, placens, pulchrè sibi consentiens.
Clarum nec insolens, modestum & vehemens,
Quod permanet, potest nec quis imitarier.

Idem autem tacitè reprehendens vulgi idololatriam subiungit:

Seruilis est qui opinionem respicit,
Vt consecuturus aliquid per hanc boni.

Non est ergo de Deo sentiendum conuenienter vulgi opinioni.

Nam clanculum haud existimo,
Viri sceleſti amictum illum imitarier.
Atque vt hominem, tuum cubile ingredier:

ait Amphion Antiopæ. Sophocles autem directè dicit ac dilucidè:

Congressus est eius cum matre Iupiter,
Non aureus forma, aut amictus cygneu
Plumis, puellam olim velut Pleroniam
Iugrauidauit, sed homo vel planissimè.

Deinde verò persequens, hæc quoque subiunxit:

Sponsæ velox adulter mox scandit gradus.

Et deinde narrat apertius incontinētiam Iouis de quo narranttur hæ fabulæ:

Is nec cibum tetigit, aqua nec se abluit,
Cubile init, sed corde qui esset saucius,
Et nocte tota operam voluptati dedit.

Atque hæc quidem dimittantur theatrorum ignorantiæ. Apertè autem dicit quidē Heraclitus: Eius quod oportet orationem homines semper minimè intelligunt. & priusquam audierint, & cùm primùm audierint. Lyricus autem Melanippides canens dicit: Audi me ô pater miraculum mortalium, qui regis animam semper viuentem. Magnus autem Parmenides, vt Plato dicit in Sophista, de Deo hoc modo scribit:

Est is & ingenitus, nec in hunc vnquam cadit vllus
Interitus, totúsque vnigena, firmus, & ortus
Expers.

Et Hesiodus:

Cunctorum quæ morte carent rex es dominúsque.
De imperio poterit nec quis contendere tecum.

Iam verò tragœdia quoque abducens à simulachris, docet in cœlum suspicere. Sophocles quidem, vt ait Hecatæus qui composuit historias, vbi agit de Abrahamo & de Ægyptiis, in scena apertè exclamat:

In veritate est vnus Deus.
Cœlúmque terrámque spaciosam is condidit,
Ponti trucésque fluctus, vimque flaminum.
Sed corde multi aberrantes mortalium,
Nos posuimus malorum pro solatio.
Imagines Deum factas ex lapidibus,
Ex ære vel auro, vel ex ebore typos.
Isque immolantes, & celebrantes dies
Festos, pios, piéque agere nos credimus.

Euripides autem tragicè canens in eandem scena:

Altum, inquit, vides & infinitum hunc æthera,
Suo humido terram qui complexu tenet,
Puta Iouem hunc, eumque credito Deum.

In actu autem qui inscribitur Pirithus, hæc quoque canit tragicè: Te qui per te ortus es, qui in imbre æthereo omnium naturam implicasti, circum quem lux quidem & furua nox, variorumque colorum, & quæ discerni non potest astrorum multitudo assiduè ducit choreas. Hic enim eum qui per se est ortus, mentem dixit opificem. Quæ autem deinceps consequuntur, pro mundo ponuntur, in quo est repugnantia lucis & tenebrarum. Et Euphorion & Æschylus de Deo dicit grauissimè:

Iupiter est æther, est terra Iupiter,
Cælúmque & omnia Iupiter, & si quid suprà.

Scio ego Platonem quoque Heraclito adstipulari, qui scribit: Vnum quod est sapiens, solum dici non vult, & vult, nomen Iouis. Et rursus: Lex est & consilium vni parêre. Quod si velis illud dictum ad sensum deducere anagogicum, Qui habet aures audiēdi audiat: id inueneris sic declarari ab Ephesio: Qui non intelligentes audierunt, sunt surdis similes. Quodvulgò dicitur, testatur eos abesse præsentes. Sed vnum quoque principium ex Græcis audire desideras? Timæus Locrus in opere de Natura his verbis mihi ferat testimonium: Vnum principium omnium est ingenitum, si enim esset genitum, non esset vtique amplius principium, sed illa ex quibus genitum esset principium. Ex illo enim vera profluxit opinio, nempe: Audi, inquit, Israël, Dominus Deus tuus vnus est, & ei soli seruies.

Omnibus en patet is, clarúsque & apertus, inerrans,

vt ait Sibylla. Iam verò videtur Homerus quoque dicere patrem & filium, per aptam, vt contigit, horum diuinationem:

Certè cum solus sis vim tibi si afferat Vlis,
Nec ratione queat fugiet morbus Iouis vlla,
Namque Iouem ægiferum nihilum curare Cyclopes
Suerunt.

Et ante eum Iupiter loquens de eo quod est propositum, dixit:

Nate Iouis magni, patet & Iouis ægiferentis

Xenocrates autem Calcedonius, vnum quidem vocans supremum Iouem, alterum verò vltimum, reliquit patris & filij expressionem. Et quod est admirabile & præter opinionem, videtur Homerus quoque Deum cognoscere, qui inducit Deos obnoxios humanis motibus & affectionibus, quem ne sic quidem reueretur Epicurus, sic certè dicit:

Insequeris cur me pedibus pernicibus, ipse
Mortalis Pelide immortalem, an tibi notus
Non ego sum Deus?

Deum enim à mortali non posse capi, nec pedibus, nec manibus, nec oculis, nec denique toto corpore comprehendi, significauit. Cuinam assimilastis Dominum, aut cuinam similitudini ipsum assimilastis? inquit Scriptura. Num faber fecit imaginem, aut aurifex fuso auro eum inaurauit? & quæ sequuntur. Et Comicus Epicharmus de verbo sic apertè dicit in Republica: Vita hominum ratiocinatione & numero valde indiget. Viuimus autem numero & ratiocinatione: hæc enim conseruant homines. Deinde subiungit apertè: Ratio regit homines, & ritè seruat. Deinde si est homini ratiocinatio, diuina quoque præterea ratio inest homini in iis quæ ad victum pertinent & alimenta. Artes autem omnes diuina consequitur ratio quæ ipsa semper eos edocet, quidnam vtile facere oporteat. Non enim homo inuenit artem, sed eam affert Deus. Hominis autem ratio orta est ex diuina ratione.

Esai. 40.

λόγος, vermume & ratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Esaii. 1. Iam verò cùm spiritus clamauerit per Esaiam: Quid mihi multitudinem sacrificiorum? inquit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum: adipem agnorum, & sanguinem taurorum nolo. Et paulò pòst subiungat: Lauamini, mundi estote, auferte iniquitates ab animabus vestris, & quæ deinceps consequuntur. Menander Comicus scribit iisdem verbis:

Sacrificium at si quis offerens, ô Pamphile,
Taurorum, aut hœdorum aliquam multitudinem,
Aut aliorem eiusmodi, vel quidpiam
Quod arte sit laboratum, vtpote aureas,
Purpureas, vel quas confecit chlamydas,
Eburnea aut smaragdina animalcula,
Propitium futurum sibi putat Deum,
Et fallitur, nimisque is est mente leui:
Nanque probus frugique oportet vir siet,
Nec virgines vitiet, adulter nec siet,
Nec quid furetur is, eadem nec perpetret,
Ne acum quidem implicatum cupias Pamphile,
Nanque aspicit propinquus qui est tibi Deus.

Deus appropinquans, inquit, ego sum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis, & non videbo ipsum? inquit per Hieremiam. Et rursus Menãder scripturam illam circumloquendo proferens: Sacrificate sacrificiũ iustitiæ & sperate in Dño, sic scribit:

Neque acum charissime,
Disideres vnquam alienam: nam Deo
Facta haud iniqua, sed quæ iusta sunt placent.
Sinit laborantem sed augere rem suam:
Terram colentem noctuque & interdiu.
Iustus Deo autem assiduè sacrificat,
Non vestibus nitidis, sed corde splendidus.
Si audieris tonitru, ne fugito, conscius
Si nil tibi sis penitus hœre: nam deus
Te respicit præsens propè.

Esai. 52. Adhuc te loquẽte, inquit scriptura, dicã: Ecce adsum. Diphilus rursus Comicus quædam huiusmodi disserit de iudicio:

Tu ne mortuos putas heus Nicerate,
Qui se omnibus repleuere voluptatibus,
Ac si Deum latuissent, penitus esse liberos?
Iustitiæ est oculus, tuetur qui omnia.
Nanque in inferis duas putamus semit as:
Vnam bonorum, sed malorum esse alteram
Viam, licet duas tellus simul tegat.
Agedum furare alacriter omni tempore,
Prædare, diripe, spolia: at ne erraueris,
Iudicium est faciet quidem quod in inferis
Qui est omnium dominus Deus, cui nomen est
Terribile, ego quod neque nominauerim.
Mortalium si quis putat, sed indies
Dum agit mali quicquam, latère illud deos,
Malè is putat, falsique dein conuincitur,
In otio & quiete dum degit iustitiæ,
Videte quicunque haud Deum esse creditis,
Est, est enim Deus, si quis facit sed improbè
Cùm sit malus, tempus ille contemperet:
Nam tempore ille postero pœnas dabit.

Conuenit autem his quoque per hæc tragœdia:

Erit ne erit nouum nam tempus seculi,
Quando ignis effundet refertas copias,
Auratus æther, flamma quæ pasta & fuit,
Terrena cuncta, cunctaque & sublimia Veet furens.

Et rursus subiungit paulò pòst:

Sed vniuersum vbi defecerit
Totum profundum tunc peribit fluctuum.
Tellus manebit & deserta, non enim
Pennata produxit folia igne torrida:
Seruabit at deinde cuncta quæ perdiderat.

His similia inuenimus etiam in Orphicis scripta hoc modo:

Nam quos celarat, iucunda ad lumina cunctos,
Rursus solicitus sacro de corde remisit.

Quòd si sanctè & iustè vixerimus, beati hîc quidem, sed pòst excessum è vita beatiores, non qui aliquo tẽpore simus felices, sed qui possimus in æuũ quiescere,

Vnà cum superis habitantes: mensa in eadem
Quæ sortes Danai, communi & sorte fruentes,

ait philosophica Empedoclis poëtica. Non erit aliquis adeò magnus, vel ex Græcorum sententia, vt superet iustitiam: neque adeò paruus, vt lateat. Idem autem Orpheus hæc quoque dicit:

At verbum aspiciens diuinum, totus in illo
Perfiste, atque tuæ præcordia corrige mentis,
Ingrediès rectâ & solum cœli aspice regẽ Immortalem.

Et rursus de Deo dicens, cum non cadere sub aspectũ, ait eum fuisse cognitum vni soli genere Chaldæo, siue eum dicens Abraham, vel eius filium, his verbis:

Vnus præter quam, cui derivatur origo
Chaldeum ex genere, is noscebat sydera cœli
Illorúmque vias, & qui moueatur in orbem
Sphæra, & tellurem circumuertatur in axe:
Spiritus & regat hanc & in aere & æquore fusa.

Deinde illud subiungit: Cælum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum:

Ipse autem in magno constans & firmus Olympo est:
Aureus huic thronus est, pedibus subiectáque terra.
Oceani ad fines illi portenditur ingens
Dextera, montanas at que intus concutit illi
Iras hasces, motus nec possint ferre valentes.
Ipse est in cœlis, & terram amplectitur omnem.
Principium medio extremisque ipse paratum est.
Non aliter fas est te dicere, membra tremiscunt
Cogita dum summum:

& quæ deinceps sequuntur. Per hæc enim significauit omnia illa prophetica: Si aperueris cælũ, tremor ex te apprehendet montes, & liquescẽt sicut à facie ignis liquescit cera. Et per Esaiam: Quis mensus est cælum palmo, & terram pugillo? Rursus quando dixit: Esaii. 40.

Ætheris atque orbi, ponti terræque tyrannus,
Terribile tonitru quassásque palatia cœli,
Dæmones & quem horret, timet & quem turba Deorum
Cui parent Parcæ, quamuis nil mitiget illas.
Exitij expers Matripater, voluuntur ab ira
Cui omnia, qui ventosque mouet atque omnia nymbis
Contigit, atque fecas latum æthera fulmine. In astris
Perpetuus tuus est ordo, præcepta sequendo.
Candentique tuæ sedi per multa laborans
Adstant Angelicus populus, quis maxima cura
Mandata est hominum. Producit ver tibi flores
Purpureos veniens. At te quoque tempus hybernum est.
Nubibus aduentans gelidis, quas dimidit vnis.

Deinde subiungit, apertè Deum appellans omnipotentem:

Exitij expertem, immortalem, dicere solum
Quem possunt, quibus est innatum morte carere,
Maxime diuorum fato comitatus adesto,
Magnus, & expers interitus, qui es ab æthere cinctus.

Per illud quidem Matripater, non solùm significauit generationem, sed etiam dedit occasionem iis qui introducunt productionem, vt Dei quoque coniugem excogitarent. Paraphrasticè autem scripturas illas exponit

Fato, ἀδύνατον id esse significat. quæritur. Quomodo dicatur ἄφθαρτος ἀφθόρου.

Deut. 33. ponit propheticas, nẽpe & eam quæ dicitur per Esaiã: Ego solidans tonitru, & creans spiritum, cuius manus exercitum cœli fundauerunt: & eam quæ per Mosen, Videte, videte quòd ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiã, & medebor, nõ est qui de manibus meis eripiat.

Ipse malum exque malo plantat mortalibus, atque
Ærumnas tristes, deinde & lachrymabile bellum,

ex Orphei sententia. Talia etiam Archilochus Parius: O Iupiter, tuum quidem est cœli imperium. Vides autem opera quæ populum ad cœlos dirigunt, & quæ fas est fieri. Canat rursus nobis Orpheus:

Oceani ad fines expansa est & manus illi
Vndique dextera, sub pedibus subiectáque terra est.

Hæc illinc apertè sumpta sunt, nempe Dominus seruabit ciuitates quæ habitantur: & totum orbem terræ manu comprehendet tanquam nidum: Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, vt ait Hieremias, & erexit orbem terræ in sua sapientia. Præterea autem Phocylides angelos vocans dæmones, alios quidem ex his esse bonos, alios verò esse malos per hæc ostẽdit. Nam nos quoque accepimus aliquos qui defecerunt.

Dæmonibus non vna viris natura nocendi est,
Sunt etenim longè vementia qui mala pellunt.

Rectè verò Philemon quoque Comicus, simulachrorum cultum per hæc excindit:

Fortuna non est nobis vlla vsquam Dea.
Non est, sed vnicuique quod euenerit,
Casúque fit, fortuna nobis dicitur.

Sophocles autem Tragicus:

Ipsis non veniunt certe Dijs omnia sponte,
Excepto Ioue: principium nam & finis in illo est.

Et Orpheus:

Imperium vnum est, vnus dæmon, lumine replens
Cœlum, facta in eo sunt, in quo & cuncta inuentur,
Ignis aqua & tellus:

& quæ deinceps consequuntur.

Et Pyndarus Lyricus veluti quodam Bacchico furore corripitur, & apertè dixit quid sit Deus, nempe quod vniuersum. Cùm autem dixerit: Exiguam lã- D pientiam sperat homo habere ab homine: Deorum autem cõsilia mortali mente scrutari est difficile, mortali autem natus est ex matre: ex illo deduxit sententiam, nempe: Quis nouit mentem Domini? aut quis eius fuit consiliarius? Quinetiam Hesiodus per ea quæ scribit his consonat:

Non vates inter terrestres vllus habetur,
Qui Iouis agiferi possit cognoscere mentem.

Meritò ergo Solon Athenien sis, qui ipse quoque secutus est Hesiodum, scribit:

Omnibus atque viris mens est obscura Deorum.

Gene. 3. Rursus cùm Moses prædixerit mulierem in labore & dolore esse pariturã, propter præuaricationem, scri- E bit quidam poëta non ignobilis:

Nunquam nostúque diúque
A tristi ærumna cessabunt atque labore,
Horum diúque graues mittent in pectore curas.

Præterea Homerus quidem, cùm dixit:

Ex auro verum trutinas pater ipse librabat,

Deum iustum significat. Menander autem Comicus Deum bonum interpretans, dicit:

Adest viro cuilibet dæmon bonus,
Cùm natus est statim, vt ad vitam instituat.
Nam dæmonem malum non par est credere
Esse, vt bonam ladat vitam. Deinde subiungit:

Sed bonum in omnibus Deum, aut omnem Deum dicens esse bonum, aut quod potius dicendum est A Deum esse bonũ in omnibus. Rursus Æschylus quidem Tragicus, Dei exponens potentiam, non veretur ipsum appellare etiam altissimum, per hæc:

Mortalium à rebus Deum seiungito.
Neque similem vnquam eum tibi esse credito.
Nescis eum quandoque ignem videris?
Potentia est magna, nunc aqua est, nunc tenebræ.
Et similis ipse sit quandoque bestiæ,
Ventóque, vbique, fulguri, atque pluuiæ.
Inseruiunt ei mare, altique scopuli.
Fons omnis vndáque est collecta simul.
Montes tremiscunt, terráque, & vasti maris
Ingens profundum, & montium cacumina.
Cùm viderint Domini oculos terribiles
Cuncta: potens nam gloria est Altissimi,

An non tibi videtur explicare per paraphrasim illud, A facie Domini tremit terra? Huc accedit quòd Apollo diuinandi peritissimus, Dei gloriæ ferens testimonium, cogitur dicere de Minerua, quando Medi bellum gerebãt in Græciam, quòd rogabat & foui supplicabat pro Attica: Sic autem habet oraculum:

Casta Iouem haud potis est summum placare Minerua,
Permultis verbis prudens & pectore supplex.
Igni at multa dabit vehementi templa Deorum,
Quæ sudore hîc stant nunc promanantia multo,
Et concussa metu: & quæ sequuntur. C

Theatrides aũt scribit in libro de natura: Vnum est autem eorum quæ sunt principium quidem, vnum verò verum. Illud enim est in principio vnum & solum.

Sed non est alius quisquam magno sine Rege,

inquit Orpheus. Cui credens Comicus Diphilus sententiosissimè, Eum, inquit, qui est pater omnium, solum honora perpetuò,

Qui tot bonorum inuentor est & conditor.

Meritò ergo Plato quoque assuefacit optima ingenia, vt veniant ad disciplinam, quã prius diximus esse maximam, & vt videant bonum, & illa ascendant ascensione. Hoc autẽ, vt videtur, non fuerit testæ conuersio, sed animæ circumactio à nocturno quodam die, ad verum eius quod verè est reditum, quem quidem dicemus esse philosophiã: & eos qui sunt eius participes, aurei generis esse iudicẽt, dicendo, Estis quidẽ omnes fratres: quinam aũt sint aurei generis, accuratissimè & omnino iudicẽt. Patrẽ ergo & vniuersorũ effectorem naturaliter & citra doctrinam omnia ex omnibus apprehẽdunt, inanima quidem, quæ naturalem quandã habent consensionem & conueniẽtiam cum animali: ex animatis aũt, alia quidem iam immortalia quæ per diem operantur. Ex iis autem quæ sunt adhuc mortalia, alia quidem in metu, & quæ per matrem adhuc vehũtur in vtero: alia autem quæ libera & quæ est in eorum potestate vtuntur ratiocinatione, vt ex hominibus omnes Græci & barbari. Nullum autem vsquã genus, nempe agricolarũ, neque pastorũ, neq; eorum qui versantur in ciuitatib⁹, potest viuere, nisi eius quod est præstantius ac melius fide præoccupatũ præuentúmq; fuerit. Quamobrẽ vniuersa quidẽ gens Orientalium, & vniuersa quæ pertinet ad Occidentem, Septentrionem & Austrũ, vnam habet & eandem anticipatã notionem de principatu eius qui constituit: siquidẽ quæ sunt vniuersæ & maximè generales eius operationes, omnes ex æquo peruaserunt. Longè autem magis, qui apud Græcos fuere curiosi philosophi, à barbara moti philosophia, ei qui non cadit sub aspectũ, & est solus, & potentissimus, & artifex maximus, & eorum quæ

τὸ πᾶσι ἀγαθὸν. est anceps: potest enim significare omnem bonum, aut bonũ in omnibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt pulcherrima author præcipuus, dedêre prouidê- A
tiam: verùm quæ sunt his consequêtia, nisi à nobis in-
stituti fuerint, nescientes: sed neq; quomodo natura sit
insitũ vt Deus mẽte cogitetur, sed solùm, vt iam sæpe
diximus, per eius apparentẽ veram ostensionem. Me-
ritò ergo Apostolus: At Iudæorum, inquit, solùm est
Deus, non etiam Græcorũ: non solùm dicens prophe-
ticè, eos qui ex Græcis credunt Græcos, Deum esse
cognituros, sed illud quoque significans, quòd pote-
state quidem fuerit Dñs & Deus omnium, & reuera
omnipotens: cognitione autem non omnium. Neque
enim id quod est, neque quomodo Dominus & pater
& creator, neque aliam veritatis norunt: œconomiam
ac dispẽsationẽ, nisi ab ipsa didicerint. Similiter etiam B
prophetica habẽt eandem vim cum dicto Apostolico.
Nam Esaias quidem dicit: Si autem dicit is, In Domi-
no Deo nostro confidimus, nunc misceamini cum do-
mino meo rege Assyriorũ. Et subiungit: Et nunc non
sine Domino ascendimus in hanc regionem vt in eam
bellaremus. Ionas autem ipse quoque propheta, idem
Ionæ. 1. tacitè significat, cùm dicit: Et accessit ad ipsum is qui
proram gubernabat, & dixit ei: Cur tu stertis? Surge,
inuoca Dominum Deum tuum, vt seruet nos, & non
pereamus. Nam illud quidem, Deus tuus, dicens ei
qui norat per agnitionem, hoc autem, vt seruet nos
Deus, significauit consensionem gentium quæ ap-
plicarat mentem ad omnipotentem, & nondum credi- C
derant. Et rursus idem: Et dixit ad ipsos, Seruus Do-
mini ego sum, & Dominum Deum cœli ego timeo. Et
rursus idem: Et dixerũt, Nequaquam Domine, ne pe-
reamus propter animam hominis huius. Malachias au-
Malach. 1. tem propheta apertè ostendit Deum dicentem: Sacri-
ficium non accipiam ex manibus vestris, quoniam ab
ortu solis vsque ad occasum, nomen meũ glorificatum
est ingẽtibus, & in omni loco mihi offertur sacrificiũ.
Et rursus: Quoniam Rex magnus ego sum, ait Domi-
nus omnipotens, & nomen meum clarum est in gen-
tibus. Cuiusmodi nomen? In iis quidẽ qui crediderunt,
filius patrem significans: in Græcis autem, Deus crea-
tor. Liberum autem arbitrium Plato per hæc ostẽdit: D
Virtus autem non paret alterius dominio, quam prout
vnusquisq; vel honorauit vel despexerit, erit eius par-
ticeps. Eius qui elegerit, culpæ non potest in Deum
causa conferri: Deus enim nunquam est causa malo-
rum. O Troiani bellicosi, inquit Lyricus, Iupiter re-
gnator superùm qui omnia aspicit, non est mortalibus
causa malorum, sed omnibus hominibus in medio est
propositum, vt apprehendant iustitiam castam & san-
ctam Eunomiæ comitem & prudẽtis Themidis. Bea-
torum ô pueri qui nunc inueniſtis sociam vnà habitã-
tem. Pindarus autem aperte inducit Seruatorem vnà
habitantem cum Themide, Regem Seruatorẽ iustum
hoc modo interpretans: Primùm quidem, bono con- E
silio præditam Themin cælestẽ, aureis equis, propter
Oceani rupem Parcæ ad venerabiles Olympi scalas,
in viam duxere præpinguem, vt esset vetus Seruatoris
coniunx. Ea verò, frænis aureis, & præclarũ fructum
ferẽtes, peperit bona Seruatores. Qui ergo non credit
veritati, humana autem est doctrina inflatus, miserque
est & infelix, & qui, vt ait Euripides, hæc videns,
Deum mente non cogitat, de sublimibus autem rebus
disputationis procul tortuosas iacit fallacias, quas in-
domita temerè iaculatur lingua, de iis quæ non vidẽ-
tur, nullius certè participes sententiæ accedẽs, inquam,
ad veram qui vult disciplinam, audiat quidem Parme-
nidem Eleatam promittentem,

Æthereámque scies naturam & in æthere cuncta
Signa, & sacrati clarissima lumina Solis,
Quæ res obscura est valde, vndéque nata fuere.
Magnáque Cyclopis facta in plantaria Lunæ,
Naturámque scies, cælum & quod circuit orbem.
Effugit nunquc hinc, illud durum vtque necessum
Vinxit, vt astrorum fines teneat.

Necessum, ἀνάγκην, necessitate.

Et Metrodorum, qui, etsi fuerit Epicureus, hæc diuinè dixit: Memento Menestrate, quoniam es mortalis, & vitam accepisti terminatam, anima ascendere, donec seculum, & rerum videris infinitatem, tam quæ futuræ sunt quàm quæ fuerunt: quando cum beato choro, ex Platonis sententia, felicem visionem spectaculúmq; contẽplabimur: nos quidem Ioue sequentes, alij autem cum diis aliis, & beatissima, si fas est dicere, mysteria peragemus ac celebrabimus, ipsi quidẽ integri & nulli malorum perpessioni obnoxij, quæ in posteriori tempore nos manserunt: integra aũt & quieta visa aspicientes & contemplantes in luce pura, puri, & nequaquam hoc obsignati, quod nunc corpus circunferentes nominamus, eo instar ostrei alligati. Pythagoræi autem cœlum appellant ἀντίχθονα, hoc est, terram ex aduerso sitam. In qua terra, inquit per Hieremiam, collocabo te in filios, & dabo tibi terram electam hæreditatem Dei omnipotẽtis, cuius qui fuerunt hæredes, erunt reges terræ. Affluunt mihi innumerabilia alia adiicienda, sed vt sit dicendi modus, finem imponam orationi, ne id nobis quoque eueniat quod dicit Agatho Tragicus:

Id quod abiter dicatur, vt id de quo agitur,
Existimantes, & persequentes quæuter.

Cùm ergo apertè, vt arbitror, ostẽsum sit, quomodo fures à Domino dictum esse Græcos, sit audiendum, lubens prætermitto dogmata philosophorum. Nam si eorum quoque dictiones persequeremur, mox commentariorum innumerabilem collegerimus multitudinem, ostendentes omnem quæ est apud Græcos sapientiam, esse à barbara sumptam philosophia. Quam contemplationẽ nihilo secius necessariò attingemus, quando colligemus opiniones Græcorum quæ feruntur de principiis. Sed hoc quoque nobis ex iis quæ dicta sunt licet tacitè considerare, quemadmodum sint legẽdi libri Græcorũ, & qui scit tranare eorũ fluctus.

Diuinæ mentis possedit qui bona. felix.

vt videtur ex sententia Empedoclis.

Sed miser est, tenebrosa Deum cui opinio curæ.

Cognitionem & ignorationem, felicitatis & infelicitatis esse fines diuinè significauit. Oportet enim multarum rerum esse gnaros viros philosophos, ex Heracliti sententia, & reuera necesse est,

Esse bonum hunc hominem, qui quærens multa perierat.

Ex iis ergò quæ prius dicta iam est nobis perspicuũ, esse æternam Dei beneficentiam, & vere æqualem naturalem iustitiam, à principij experte principio, pro vniuscuiusque generis dignitate, ad omnes processisse, cùm nunquam cœpisset. Neque enim huius quod est esse Dominum & bonum, principium accepit Deus, qui est semper id quod est. Sed neq; cessabit vnquam benefacere, etiamsi singula ad finem perduxerit. Est autem vnusquisque nostrùm beneficentiæ particeps ad id quod vult. Differentiam enim fecit anima quæ euasit digna electione, voluntariúmque institutum & exercitatio. Sic ergo quintus quoque liber Commentariorum cognitionis qui sunt in vera philosophia, qui nominatur Stromateus, finiatur.

CLE-

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER SEXTVS.

Hic autem sextus simul & septimus Liber, eorũ qui ex vera sunt philosophia Commentariorum cognitionem informantium, qui dicitur Stromateus, cùm moralem rationem quę in his traditur, quam maximè fieri potuerit, descripserit, & ostenderit quonam sit vitæ institutio is qui est cognitione præditus, procedit, Philosophis ostensurus eum minimè esse impium & à Dei religione alienum, vt existimauerunt, solùm autem verè pium, & qui in Deo colendo ritè versatur, eiusqui est cognitione præditus, religionis modum summatim exponens, quod attinet ad eam quæ admonet & in memoriam reuocat, scripturam citra periculum imprimendam. Operari enim cibum qui in cuum permanet, nos
Ioan. 6. Esai. 32. iussit Dominus. Et alicubi dicit Propheta: Beatus qui seminat super omnem aquam, quam conculcat vitulus & asinus: nempe qui ex lege & gentibus in vnam
Rom. 14. fidem congregatur populus. Qui autem est imbecillus, olera comedit, vt ait præclarus Apostolus. Prius C autem pædagogus, qui à nobis diuiditur in tribus libris, ostendit educationem & institutionem quæ datur à pueritia, hoc est, quæ ex catechesi, seu ex auditione tradita doctrina, fide simul augetur, vitæ informationem, & iis qui in numerum virorum adscribũtur, præparat animam virtute præditam, ad scientiam quæ cognitionem præbet accipiendam. Cùm ergo ex iis quæ per hæc à nobis dicenda sunt, Græci euidenter didicerint, quòd cùm eum qui est pius & verus Dei cultor nefariè persequantur, ipsi se impiè gerant: tunc iam procedentibus conuenienter Stromatum stylo & formæ Commentariis, soluendæ sunt quę & à Græcis & à barbaris in nos mouentur dubitationes de aduen- D tu Domini. Atque in prato quidem qui variè florent flores, & in horto arborum plantatio, non est separata per vnam quanq; speciem eorum quæ sunt alterius generis, etiamsi quidam, eruditis variè decerptis collectionibus, prata & Heliconas, & fauos, & peplos, conscripserint: sed iis quæ vt contigit mihi venerunt in mentem, & neque ordine neque dictione sunt expurgata, sunt autem de industria dispersa, permixtim nobis instar prati variata est Stromatum descriptio. Quæ cùm ita habeant, & mihi erunt ad me excitandum Commẽtarij: & ei qui est aptus ad cognitionem, si fortè in ea inciderit, eius quod est vtile ac conducibile cum fudore fiet inquisitio. Non solùm enim cibũ, sed multò magis etiam cognitionem labor præcedat æquum est, iis qui per arctam & angustam verè viam E Dominicam, ad æternam & beatam transmittuntur salutem. Nostra autem cognitio, & hortus spiritalis, est ipse noster Seruator, in quem implantamur, transpositi & transformati in terram bonam ex vita veteri. Mutatio autem plantationis confert ad fertilitatem & bonitatem fructuum. Lux est autem Dominus & vera cognitio, in quem sumus transpositi. Dicitur autem alioqui duplex etiam cognitio: vna quidem communiter, quæ est in omnibus hominibus: similiter intelligentia & apprehensio, quæ vulgò & publicè vbiq; ex eo apparet, quòd norit vnumquodque eorum quæ sunt subiecta: quam non solùm habent potestates quæ sunt ratione præditæ, sed etiam quæ ea carent: quam ego nunquam nominauerim cognitionem, vt cui sit à natura ingeneratum, vt cognoscat per sensus. Quæ autem excellenter & præcipuè nominatur cognitio, ex mẽte & ratione formam accipit & characterem, per quam solæ potestates rationis participes siũt cognitiones, quæ iis quæ apprehenduntur intelligentia, per nudam animæ operationem purè ac syncerè applicantur. Bonus est vir, inquit Dauid, qui misere- Psal. 111. tur eorum qui errore pereunt, & commodat impertiendo verbum veritatis, non temerè & vt contigit, sed si pensabit sermones suos in iudicio, profunda supputatione ac ratiocinatione: is dispersit, dedit pauperibus. Priusquàm autem aggrediamur id quod est propositum, fini quinti libri Stromatum sunt instar proœmij reddenda ea quæ desunt. Quoniam enim ostendimus symbolicũ genus esse antiquum, eo autem esse vsos non solùm prophetas qui sunt apud nos, sed etiã ex priscis Græcis permultos, & non paucos ex aliis barbaris qui sunt in gentibus, oportebat eorum quo- C que qui initiantur persequi mysteria. Hæc autem declarare distuli in eum locum, quo ea quæ à Græcis dicta sunt de principiis persequentes, confutabimus: nam huius quoque contemplationis ostendemus fore mysteria. Cùm autem ostenderimus Græcorum cogitatorum eum qui apparet sensum, ex veritate quæ nobis fuit tradita per scripturas, fusse illustratum, in quo significato fructum veritatis ad ipsos peruenisse postea, si non sit graue dictu, monstrauimus: agè ipsos Græcos furti in seipsos admissi testes adducamus. Qui enim quæ sunt eorum propria tam euidenter à se inuicem suffurantur, se quidem fures esse confirmant: vel inuiti autem ostenduntur à nobis acceptam vsurpasse veritatem, & eis qui erant sui generis clanculum tradidisse. Qui enim ne à seipsis quidem abstinent, à nostris vix abstinebunt. Atque tacebo quidem eorum dogmata in philosophia, cùm scriptis fateantur ij qui in sectas distribuuntur, ne ingrati animi criminis conuincerentur, se decreta præcipua accepisse à Socrate. Cùm autem vsus fuero paucis testimoniis eorum qui sermonibus celebrantur, & in magna existimatione habentur apud Græcos, & eorum furandi genus in diuersis tẽporibus conuicero, conuertar ad ea quæ deinceps sequuntur. Nam cùm fecisset Orpheus,

Deterius penèsque aliud quàm fœmina nil est.

Homerus apertè dicit:

Deterius grauiúsque aliud quàm fœmina nil est.

Et cùm scripsisset Musæus:

Melior longéque est robore semper ars.

Dicit Homerus:

Non alio qui ligna secat nisi robore vincit.

Et rursus cùm fecisset Musæus:

In lucem vtque vides almam felia edere terram.
Atque perire alia in ramis, ac rursus oriri
Altera, sic hominum seclum generatio voluit.

Transcribit Homerus:

Ventus fundit humi felia altera, syluáque rursus
Altera producit viridanti a tempore verno:
Nascitur humanum sic seclum, sicque recedit.

Et rursus cùm dixisset Homerus:

De fato functis minimè se extollere fas est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scribunt Archilochus & Cratinus: ille quidem: Non A
bellè habet, propter mortuos maledictis persequi. Cratinus autem in Laconibus: Terribile est hominibus de mortuis iuuenibus se valde iactare. Et rursus Archilochus illud transferens Homericum:

Sum læsus, nec ego pro multis ferre recuso,

hoc modo scribit: Erraui, & aliquem vtique alium deprehendit calamitas. Sicut certè illum quoque versum,

Communis perimit Mars & qui occiderat antè,

ipse transmutans sic protulit: Faciam, reuera enim Mars est communis hominibus. Præterea illud quoque transferens:

Omnis in arbitrio victoria postea Deorum est. B

Per hunc Iambũ iuuenibus etiam apertè addit animũ:

Victoria ast sit a est Deũm in arbitrio.

Rursus cùm dixisset Homerus:

Illotis plantis in humo duraque cubantes:

Scribit Euripides in Erechtheo,

In solo minimè strato dormiunt.
Fontibus autem minimè lauant pedes.

Et cùm similiter dixisset Archilochus:

Cor aly de alio mouetur gaudio,

Connenienter illi Homerico:

De factis aly alius nam gaudia sumit.

dicit Euripides in Oeneo:

Nanque alys alius magis lætatur moribus C

Audiui autem Æschylum quidem dicẽtem:

Est qui beatus, is maneat domi decet,
Rem qui gerit malè, is bene est vt maneat.

Euripide similiter in scena clamante:

Felix is est, beatus qui cùm sit, domi manet.

Cum sic dicat etiam Menãder in Comœdia:

Domi manere oportet, & esse liberum,
Aut non beatum illum esse verè dicier.

Rursus cùm Theognis quidem dicat:

Qui exulat, est illi non vllus fidus amicus,

Fecit Euripides:

Procul fugit quinis amicus pauperem.

Locus corruptus. D

Et cùm dixisset Epicharmus: O filia, hei mihi, cum quanam fortuna me facis habitare. & subiungat: Nam is quidem aliam sumit adolescentulã, alia autem alium quærit quempiam, scribit Euripides:

Dare iuueni iuuenem mala est res coniugem,
Nanque is cupit cubile inire alterius:
Sed machinatur ipsa egens illi malum.

Præterea cùm Euripides quidem dixisset in Medea:

Etenim mali munus viri haud est vtile,

Sophocles in Aiace flagellifero, dicit illud Iambicũ:

Dona hostium non dona sunt, nec vtilia.

Cùm autem fecisset Solon:

Nascitur ex nimijs opibus petulantia multa, E

apertè scribit Theognis:

Nascimur ex nimijs opibus petulantia pravis.

Vnde etiam Thucydides in historiis: Solent autem, inquit, permulti homines, quibus maximè res secundæ aliquantisper euenerint, fieri insolentes. Philistus quoque similiter eadem imitatur, sic dicens: Multa autem quæ conuenienter rationi feliciter succedunt hominibus, sunt & ad famam & ad rerum aduersarum cautionem tutiora. Quibus enim præter spem & expectationem res secundæ accidunt, solent euadere insolentes. Rursus cùm fecisset Euripides:

Ex patre matréque vitam egere qui asperam,
Et laboriosam, meliores filij.

scribit Critias: Incipio autem ab ortu hominum, quemadmodum fuerit corpore præstantissimus & fortissimus, si is qui serit exerceatur & strenuè comedat, & corpus vexet laboribus: & mater futuri infantis, & sit robusto corpore, & se exerceat. Rursus cùm Homerus dixisset de clypeo quod fabricatus erat Vulcanus:

Tellurem matréque & cælum fabricatus in illo est,
Oceani magnam & vim fluminis indidit illi,

dicit Pherecides Syrus, Zas facit magnum pulchrúmque pallium, & variè in eo describit terram & Ogenum & domos Ogeni. Et cùm dixisset Homerus:

Qui pudor ipse hominem multum lædit que iuuátque.

Euripides scribit in Erechtheo:

Quid de pudore dicam haud facilè iudicem.
Eo est opus certè, nec est malum grauc.

Ex mutua autem comparatione furti loca sumpseris, & ex iis qui simul floruerunt, & in iisdem inter se concertarunt. Ex Euripide quidem in Oreste:

Illecebræ soporis, & mali remedium.

Et Sophocle ex Eriphile:

Abi ad soporem, huius mali qui est medicus.

Et Euripide quidem ex Antigone:

Nothum dedit probrosum natura nomine.

Sophocles autem ex Alcuadibus:

Quidquid bonum est, naturam habet consimilem.

Rursus Eurip. quidem in Crisseno:

Etenim laborantis Deus dat auxilium.

Sophocles autem in Minoë:

Qui nil agunt, ijs non fortuna fert opem.

Quinetiam Eurip. quidem ex Alexandro:

Ostendet autem tempus, ex quo indicia,
Aut te probum vel imbrobum cognouerim.

Sophocles autem ex Hippono:

Ad hęc nihil celes, quod omnia enim videt,
Et audit omnia, illud tempus explicat.

Sed illa quoque similiter persequamur. Nam cùm D
Eumulus fecerit:

Mnemosyne atque Ioue est soboles prognata nouena.

Solon sic incipit elegiam:

Nate ex Mnemosyne & Ioue qui est regnator Olympi.

Rursus Euripides illud Homericum paraphrasticè circumloquens:

Quis tu homo es, & tibi quę nam est patria, quique parentes,

His Iambis vtitur in Ægeo:

Dicemus à qua te abisse patria
Multa peragrantem loca, & quęnam tua
Terra est, tuum quemnam asseris dici patrem?

Quid verò, non cùm dixisset Theognis:

Potetur ni mium si vinum, est res mala: sed si
Vtatur bene quis, res bona, non mala res.

scribit Panyases:

Vinum quod modicũ est, immodicum at res pessima vini.

Quinetiam cum dicat Hesiodus:

Nam tibi pro igne malum reddam quod recreet omnes.

facit Euripides: Pro igne enim alius maior & expugnatu difficilior, germinarunt fœminæ.

Ad hæc cùm dicit Homerus:

Perdendus venter nulla ratione repleri
Quit, mala plurima qui miseris mortalibus affert.

scribit Euripides:

Vincit quidem visus, ventérque malè perditus,
Ex quo quidem certè omnia profluunt mala.

Præ-

Præterea scribẽte Callia Comico, Insanientibus aiunt A
oportere omnes insanire: similiter Menander in Comœdia quæ inscribitur ΣΩΦΗ, ΔΟΥ,

Adesse semper non decet prudentiam.
Etiam euenire aliqua oportet.

Et cùm dixisset Antimachus Teius:

Ex domis hominum generi mala plurima fiunt.

Fecit Augias:

Nanque hominum mentes cum factis munera fallunt.

Cùm autem dixisset Hesiodus,

Nanque homini melior fuerit possessio nulla,
Comux quàm bona, nil scelerata at peius habetur.

dixit Simonides: Vxore autem bona, vir nullam rem possidet meliorem, neque mala deteriorem. Rursus B
cùm dixisset Epicharmus: Tanquam longo tempore victurus, & tanquam breui, ita animo agites: scribit Euripides,

Cùm cursus in rebus secundis haud siet
Certus, molestias cur non repellimus?

Similiter cum dixisset Comicus Diphilus, Vita est hominum mutabilis: ait Posidippus,

Expers molestiæ alta nemini fuit
Vita, beatus nec finem vsque ad vltimum Permansit.

Et alioqui id dicit tibi Plato, scribens de homine qui est animal mutabile. Rursus cum dixisset Euripides:

O laboriosã vita mortalium, quàm es omnino lubrica, & hæc quidẽ auges, illa verò minuis, nec est vllus C
terminus constitutus ad quẽ oporteat peruenire mortales, nisi quando venerit gelidus à Ioue missus mortis finis: scribit Diphilus,

Non vlla vita quæ omnino caret malis,
Curis, doloribus & ægritudinibus:
Cum apparuit sed mors, eorum vt medicus,
Dat requiem ijs quibus malè est, hos sopiens.

Præterea cùm dixisset Euripides: Dæmoniorum multæ sunt species: præter spem autem Dij multa efficiũt: Tragicus similiter Theodectes scribit esse instabiles fortunas mortalium. Et cùm dixisset Bacchylides: Apud nos autem mortalium, dæmoni visum est vt toto tempore vitam agens mediocrem, in tempore ad ca- D
nam perueniat senectam, priusquam incidant infortunia? scribit Moschion Comicus:

Vere beatissimus ille est omnium,
Perpetuò vitam qui egit æquabilem.

Inueneris autem cùm dixisset etiam Theognides:

Non iuuenis vetula coniunx est apta marito,
Quæ cymba vt clauo, haud audiet imperio:

Aristophanem Comicum scribentem,

Non fœminæ iuueni mas ritus conuenit Senex.

Cùm autem fecisset Anacreon: Amorem enim cano delicatum, florentibus scatẽtem matricibus: is & suam in Deos exercet potentiam, atque homines domat: scribit Euripides, E

Non adoritur vivos amor tantummodo
Et fœminas, sed ipsorum etiam Deũm
Turbat animos, ipsum mare atque ingreditur.

Sed ne nostra longius procedat oratio, dum contendimus ostendere quàm sint Græci procliues ad furtum, & in orationibus & in dogmatibus, age adducamus Hippiam Sophistam Eleum nobis apertè ferẽtem testimonium, qui id tractabat quod ad cõsiderãdum est nobis propositum. Sic autẽ dicit: Ex his fortasse dicta sunt alia quidem ab Orpheo, alia verò à Musæo breuiter, alia alibi: alia autẽ ab Hesiodo, alia verò ab Homero, alia verò ab alijs Poëtis, alia verò in ijs quæ scripta sunt soluta oratione, alia quidẽ à Græcis, alia verò A
à barbaris. Ego autẽ cùm ex his omnibus ea quæ sunt maxima & eiusdem generis composuero, hanc nouam & multiformem conficiam orationem. Vt autẽ & philosophiam & historiam, & etiam dicendi facultatem seu rhetoricam ostendamus nõ esse immunem ab hac reprehensione, consentaneum est vt ex his quoq; pauca adducamus. Nam cũ diceret Alcmæon Crotoniata: Inimicum facilius est cauere quàm amicum, Sophocles quidem fecit in Antigone,

Quod maius vlcus quàm amicus fiet malus?

Xenophon autem dixit: Non aliter inimicos læserit quispiam, quàm si videatur esse amicus. Quinetiam cùm in Telepho dixisset Euripides,

Græci sumus, dein seruiemus barbaris?

Thrasimachus in oratione pro Larissæis dicit: Archilao seruiemus, cùm simus Græci, barbaro? Cùm autem fecisset Orpheus,

Lympha anima est, sed mors est commutatio lymphæ:
Ex lympha tellus, lympha ex tellure reuertit.
Ex illo autem anima est integrum quæ aera mutat.

Heraclitus, ex his, ea quæ ab ipso dicta sunt cõponens, scribit: Animis mors est, aquam fieri: aquę autem mors est, fieri terram: ex terra autẽ fit aqua, ex aqua verò anima. Iam verò cùm dixisset Athamas Pythagoricus: Sic oriebatur vniuersi principiũ, & sunt radices quatuor, ignis, aqua, aër, terra: ex his enim gignũtur ea quæ C
gignuntur: Agrigentinus fecit Empedocles,

Cunctarum rerum radices quatuor extant:
Ignẽ primũ & aquã & terrã, deinde æthera summum
Audi, hinc prætrita, & præsentia, quæque futura.

Et cùm diceret quidem Plato: Propterea Dij quoque qui norunt homines, quos plurimi faciunt, eos à vita celerius liberant: Menander fecit,

Dei quem amant, excedit is vita iuuenis.

Cùm autẽ in Oenomao scriberet Euripides: Ex præsentibus futura conijcimus: In Phœnice aũt: Obscura indicijs deprehẽdũtur verisimiliter: dicit Hyperides: Quæ autem sunt obscura, necesse est eos qui docẽt inquirere signis & ijs quæ sunt probabilia. Et cũ rursus dixisset Isocrates, Coniectanda autẽ sunt futura ex ijs D
quæ prius facta sunt: Andocides non veretur dicere: Oportet enim ijs quæ prius facta sunt, vti tanquam signis futurorum. Præterea cùm fecisset Theognis,

Argentum reprobum atque aurum falsatæ monetæ,
Non agrè sapiens vir reperire queat.
Mentem autem charinum pectore fallat amici
Callidus, atque intus corda dolosa tegat,
Qua non à superis res est mage reproba, nosse
Inter res omnes est mage difficile.

Euripides quidem,

O Iupiter, cur adulterinum quod fiet
Aurum, dedisti signa aperta inter homines:
Sed quo queat signo malus cognosci,
Est insitus nullus character corporis?

Hyperides aũt ipse quoq; dicit: Nullus character animi est in vultu hominibus. Rursus cũ fecisset Stasinus,

Stultus qui patrem occidit, gnatósque relinquit:

dicit Xenophon: Mihi enim videor similiter nunc fecisse, atque si quis patre occisõ, eius filijs pepercerit. Et cùm Sophocles fecisset in Antigone,

Nam mater & pater cui sunt in inferis,
Fieri nequit frater vt illi germinet:

dicit Herodotus: Nam cùm mater & pater non sint amplius, fratrem non habebo. Ad hæc cùm dixisset Theopõpus, Bis pueri senes recta ratione: & ante eum Sophocles in Peleo,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quantum Æaci Pelea ego sola in ædibus
Similiter erudio, nutrio atque instituo,
Rursus puer nanque est qui sus consenuit.

dicit orator Antipho: Senis enim educatio, est similis educationi pueri. Quinetiam Philosophus quoq; Plato: Senex ergo, vt videtur, bis fuerit puer. Porrò autem cùm dicat Thucydides, Et soli Marathone periculum adisse: dixit Demosthenes, Per eos qui Marathone periculum adierunt. Sed nec illa omittam, quòd cùm Cratinus dixisset in Pœtine: Apparatum quidem fortasse cognoscitis: dicit Orator Andocides: Apparatum quidem ô Iudices, vehemensque animi studium & contentionem aduersariorum meorum omnes propemodum scitis. Similiter etiam Nicias in oratione de Deposito, aduersus Lysiam: Apparatum quidem aduersariorum, & animi studium & contentionem videtis Iudices. Et post eum dicit Æschines: Apparatum quidem videtis ô viri Athenienses, & veluti instructam aciem. Rursus cùm dixisset Demosthenes: Quantum quidem, ô Athenienses, fuerit in hac causa studium, & quàm solicita postulatio ac prehensatio, existimo vos omnes propemodum sensisse. Et Philinus similiter: Quantum quidem fuerit, ô Iudices, studium, & qualis veluti aciei instructio & adornatio in hac causa dicenda, neminem vestrùm ignorare existimo. Rursus cùm dixisset Isocrates: Perinde ac si esset pecuniæ cognatus, non illius. Lysias dicit in Orphicis: Et planum factum est eum non esse cognatum corporum, sed pecuniæ. Nam cùm Homerus quoque fecisset,

Cum vitæa esset si hæc nobis alea belli,
Essemus semp expertes mortisque futuri,
Non inter primos vellem hancce capessere pugnam,
Prælia sed nec eg o te nunc præclara iuberem
Ingredier, verum innumeras cùm æua parauit
Mortis fata vias quæ impendent posse cauere
Nec datur, insignis nobis agè fama paretur
Pugna, aut ex nobis alij inges gloria detur,

scribit Theopompus: Nã si cùm præsens quidè vitassemus periculum, liceret reliquũ tẽpus securè trãsigere, nõ esset mirandũ si vitæ essemus cupidi. Nũc autẽ vitæ nostræ tot sunt ingenerata imminẽntque pericula fatalia, vt mortem in prælio oppetere, videatur esse magis optãdum. Quid verò, an non cùm Chilo quoque Sophista dictum illud enunciasset, Sponde, noxa præstò est: Epicharmus eandem sententiam alio nomine protulit, dicens: Sponsio est noxæ filia, sponsio verò mulctæ. Quinetiam cùm medicus scripsisset Hippocrates, Respicere oportet & tempus, & regionem, & ætatem, & morbos: dicit Euripides in hexametro,

Quicunque rectè autem sciunt mederier,
Hos rationem victus cum respexerint,
Et regionem eiuum morbos discernere *Decet.*

Rursus cùm dixerit Homerus,

Dico nulli homini mortem vitare licere.

dicit Archinus, debere quidem mortem omnibus hominibus, aut prius, aut posterius. Et Demosthenes: Nam omnibus quidem hominibus vitæ finis est mors, etiamsi quis seipsum seruet inclusum in domuncula. Et cùm dixisset Herodotus, vbi agebat de Glauco Spartano, Pythiam dixisse, In Deo perinde esse dicere ac facere: dixit Aristophanes, Tantũ valet mente agitare atque agere. & ante eum Eleates Parmenides: Idem est enim & intelligentia percipere & esse. An non etiam cùm Plato dixisset: Nos autem hoc fortè ostendemus non absurdè, quòd visus quidem est amoris principium: affectionem autem spes minuit, alit verò memoria, conseruat autem consuetudo, scribit Philemon Comicus:

Primum vident omnes, deinde subit admiratio:
Deinde contemplantur, & dein spes venit.

Ita fit ex his amor. Quinetiam cùm dixisset Demosthenes: Mors enim debetur omnibus, & quæ deinde consequuntur: scribit Phanocles in libro qui inscribitur Amores seu Pulchra,

Sed nec canere vllo modo Parcæ queunt
Alma à quibuscunque terra depascatur.

Porrò autem inuenies quoque, quòd cùm Plato dixisset: Cuiusuis enim plantæ primum quod rectè ortum est germen, ad suæ naturæ virtutem est præcipuũ: appositum finem imposuerit Historicus scribens: Quinetiam nulli plantæ agresti est à natura insitum vt mansuescat, vbi teneriorem ætatem præterierint. Et illud Empedoclis,

Ipse ego nanque fui puer olim, deinde puella,
Arbustum, & volucris, mutus quoque in æquore piscis.

Euripides trãscribit in Chrysippo: Ex ijs quæ gignuntur nihil moritur: sed dum vnum ab alio discernitur, aliam formam ostendit. Et cùm Plato in libris de Republica dixisset mulieres esse cõmunes, Euripides scribit in Protesilao:

Ergo esse communem & terum fœmineum.

Quinetiam cùm scriberet Euripides:

Quæ satis sunt enim, sufficiunt sapientibus.

Epicurus dicit apertè, sufficientia res est omniũ ditissima. Et rursus cum scribat Aristoph.

Si iustus es, vitam habebis stabilem.
Viues bene expers & tumultus & metus.

dicit Epicurus: Iustitiæ fructus maximus, est vacuitas perturbationis. Atque furti quidem Græcorum, quod attinet ad sententiam, species cùm sint eiusmodi, sufficiant ad exemplum euidens ei qui potest perspicere. Iam verò non sententias solùm & dictiones suffurati esse & per paraphrasim enunciasse sunt deprehensi, vt ostendetur, sed integra habere apertè arguẽtur. Nã cùm quæ erant aliorũ, tota omnino surripuissent, enunciarunt tanquam propria, vt Eugamen Cyrenæus, ex Musæo librum integrum de Thesprotis, & Pisander Camireus Pisini Lydij Heracleam, & Panyasis Halicarnasseus à Cleophylo Samio Oechaliæ captiuitatem. Inueneris autem Homerum quoque magnum illum Poëtam, illos versus,

Atque vt vir nutrit ramum viridantis olivæ,

& quæ deinceps consequuntur, ad verbum transtulisse ex Orpheo de deleto Diouyso. Et quæ ab Orpheo in Theogonia facta sunt de Saturno:

Atque is transuersa crassa cervice iacebat,
Illum cuncta domans & somnus ceperat,

ea Homerus transtulit ad Cyclopem. Hesiodus autem facit de Melampode:

Facta autem à superis quæ sunt parere lubenter
Par homines, parui atq; mali clarissima sunt hæc Signa.

& quæ deinceps consequuntur, quæ ad verbum accepit à Musæo poëta. Aristophanes autẽ in primis Thesmophoriazusis, versus transtulit ex Comœdia Cratini, cui nomẽ Empiprameni, id est, exusti. Plato autem Comicus & Aristophanes in Dædalo à se inuicẽ surripiunt. Cocalum autem qui aptè factus fuerat à Poëta Aristophane, Comicus Philemõ, cùm eum paululum immutasset, egit in Comœdia quę Ἀποκοπιῶντες inscribitur, id est, suppositus. Hesiodi autem carmina cùm in solutam transmutassent orationem, ediderunt tãquam sua, Eumelus & Acusilaus historiographi. At Melesagora

gora autem est sufuratus Gorgias Leontinus, & Eudemus Naxius historici, & præterea Bion Proconesius, qui etiam veteris Cadmi res gestas transcripsit, eas in summã redigens: & Amphilochus & Aristocles, & Leandrius, & Anaximenes, & Hellanicus, & Hecatæus, & Androtion, & Philochorus. Dieuchidas autem Megaricus, orationis principium traduxit ex Hellanici Deucalionia. Taceo Heraclitum Ephesium, qui plurima accepit ab Orpheo. A' Pythagora autem immortalẽ esse animam auulsit Plato: illi verò ab Ægyptijs. Multi quoque Platonici scripta literis mandauere, quibus ostendunt, vt in principio diximus, & Stoicos, & Aristotelẽ plurima & præcipua dogmata sumpsisse à Platone. Quinetiam Epicurus à Democrito principalia decreta surripuit. Atque hæc quidem ita se habeant: vita enim me deficiet si velim sigillatim persequi Græcorum furta quæ à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorũ quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem, quam à nobis acceperunt. Iam verò non solùm conuincuntur à barbaris dogmata surripere, sed ea etiam imitari quæ apud nos diuina virtute ab ijs qui sanctè vixerunt dum nostri curam gerunt, fiebant admirabiliter & præter opinionẽ, ea tanquam Græcas fabulas prodigiosè narrantes. Atque eos quidem rogabimus, veráne ea quæ scribunt esse dicant, an falsa. Sed falsa quidem non dicent, non enim seipsos sua quidẽ sponte maximè damnabunt stultitiæ, quòd falsa scribant, sed vera esse confitebuntur. Et quomodo eis adhuc videntur incredibilia, quæ per Mosen & alios Prophetas facta sunt miracula? Omnium enim hominum curam gerens Deus omnipotens, alios quidem præceptis, alios verò minis, & nonnullos quidem signis prodigiosis, aliquos verò benignis promissis conuertit ad salutem. Verumenimuero cùm diuturna siccitas Græciam aliquando affligeret, & fructuum esset maxima sterilitas, qui remanserant, inquiũt, propter famem Delphos supplices venientes, rogarunt Pythiam quomodo liberarentur à tam graui calamitate. Ea respondit, calamitatis vnum esse remedium si vterentur precibus Æaci. Eis ergo morem gerens Æacus, cùm in Græcum montẽ ascendisset, mundis in cælum extensis manibus communem Deũ inuocãs precatus est vt afflictæ misereretur Græciæ. Simulac autem cœpit precari, felix statim tonitrui insonuit, & totus aër circumcirca fuit obductus nubibus. Vehementes autem & continui imbres erumpentes totam impleuere regionem. Hinc efficitur abundans & copiosa fructuum feracitas, Æaci, quę agricul- 1. Reg. 12.
turæ instar fuere, impetrata precibus. Et inuocauit, inquit, Samuel Dominum, & dedit Dominus voces & pluuiam in die messis. Vides vnum esse Deum qui per subiectas potestates pluit super iustos & iniustos. Plena est autẽ nostra Scriptura Dei exaudientis, & vnamquanque efficientis petitionem, per iustorum orationes. Rursus narrant Græci, quòd cùm Etesiæ venti aliquando deficerent, Aristæus in Cæo sacrificarit Ioui Isthmio: maxima enim erat calamitas: qui cùm ardore omnia conflagrarent, & venti non spirarent qui solebant fructus refrigerare, eos facilè reuocauit. Delphi autem, cùm Xerxes bello inuasisset Græciam, dixisset autem Pythia,

Placate ô Delphi ventos, meliúsque se habebit,

altari posito, & facto ventis sacrificio, eos habuere adiutores. Nam cùm circa Sæpiadem promontoriũ spirassent vehementer, Persicæ classis vniuersum apparatum contriuere. Empedocles quoque Agrigentinus

A κολυτικὸν, id est, venti prohibitor, fuit cognominatus. Dicitur certè quòd cùm ex monte Agrigẽti grauis quidam aliquando spiraret ventus, qui non solùm morbos importabat incolis, sed eorum etiam vxoribus erat causa sterilitatis, fecisse vt is cessaret. Quocirca ipse quoque scribit in versibus:

Indefessorum ventorum flamina tolles.
Quæ spirando hominum perdentes arua fatigant.

Et rursus.

Cùmque voles, eadem tu rursus flamina pones.

Dicebátque aliquos quidem eum sequi qui opus habebant diuinationibus, alios verò qui grauibus morbis diu cruciati fuerant. Atque iustos quidem & curationes & signa & miracula efficere, ex nostris credidere scripturis. Si enim aliquę virtutes seu potestates mo- *Psal. 83.*
uent ventos, & imbres distribuũt, audiant Psalmographum: Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Is est virtutum & principatum & potestatũ Dominus, de quo dicit Moses: vt cum eo simus, & circuncidite durum cor vestrum, & ceruicem vestram non amplius indurabitis. Dominus enim Dominorum & *Deut. 10.*
Deus Deorum, Deus magnus & fortis, & quæ deinceps consequuntur. Et Esaias: Tollite, inquit, in altum oculos vestros, & videte quis hæc omnia fecerit. Porrò autẽ dicunt aliqui pestilentias, & grandines, & procellas, & quæ sunt his similia, non fieri ex sola materiali egestate ordinis, sed solere etiam fieri per aliquam iram dæmonum vel angelorum nõ bonorũ. Iam verò aiunt magos qui sunt Cleonis, obseruantes sublimia nubium quæ erant grandines eiaculaturæ, canticis & sacrificijs iram depellere. Quòd si fortè eis quãdoque defuerit animal, suo cruentato digito sacrificant. Mantinica quoque Diotima, Athenienses qui sacrificauerant ante pestilentiam, effecit vt morbus differretur decem annis. Sicut etiam Epimenidis Cretensis sacrificia, ipsis Athenienses in tantum tempus Persicum bellum distulerunt. Existimant autem nihil referre an has animas Deos dicamus, an Angelos. Iam verò qui sunt eorum doctrinæ periti in multis templis tãquam Deorum statuas, omnes ferè mortuorum loculos posuere, dæmones quidem vocantes eorum animas, docentes eas coli ab hominibus, vt quæ diuina prouidentia propter vitæ puritatem potestatem acceperint, vt ad hominum ministerium obirent locum qui est circa terram. Sciebant enim aliquas animas ex natura teneri corpore. Sed de his quidem cùm agetur de Angelis, procedente scriptura suo tempore disseremus. Democritus autem ex cæli & sublimium rerum obseruatione multa prædicens, cognominatus fuit Sapiẽtia. Cùm itaque eũ benignè accepisset frater Damasus, ex quibusdam stellis capta coniectura, prædixit futurã multam pluuiam: atque illi quidem ei credentes, fructus
E collegerunt: nam cùm esset ætas adhuc, erant in areis: alij autem omnia amiserunt, cùm maxima & inopinata ingruisset pluuia. Quomodo autem sunt Græci adhuc non crediturí apparuisse Deũ in monte Sina, quo tem- *Exod. 20.*
pore ardebat quidem ignis nihil consumens ex ijs quæ nascebantur in monte: & tubarum ferebatur sonitus, qui absque vllis inspirabatur instrumentis? Ille enim Dei in montem descensus, est aduentus diuinæ potestatis quæ peruadit omnem mundum, & prædicat lucem ad quam non datur aditus. Talis enim est allegoria quæ est scripturæ conueniens. Cæterùm visus est ignis, vt dicit Aristobulus, cùm totus populus, qui erat non minus quàm centum myriadum, præter pueros & ætate minores, circa montem esset congregatus: esset

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem montis ambitus non minor quàm quinque die-
rum. Per totum ergo locũ visionis, eis omnibus in or-
bem vtpote castrametãtibus, visus est ignis ardens circumcirca. Quo fit vt descẽsus minimè fuerit loco terminatus: Deus enim est vbique. Dicunt autẽ ij quoque qui conscripserunt historias, in Britannia insula esse quandam speluncam monti subiectam, in fastigio autem hiatum: cùm autem ventus incidit in spelũcam, & in fossæ sinu alliditur, audiri sonum cymbalorũ quæ numerosè pulsantur. Sæpe autem cùm in syluis quoq; mouentur folia, per repentinũ & densum spiritus impetum, editur sonus auium cantui similis. Cæterùm ij qui composuere Persica, in locis quæ in Magorum regione sunt eminentiora, referunt tres montes in longo campo deinceps esse positos: eos autem qui locũ transmittunt, cùm ad primum quidem montem peruenerint, audire vocem confusam, veluti clamantium non paucorum millium hominum, perinde ac si essent in acie: ad medium autem cùm venerint, maiorem simul & euidentiorem strepitum apprehendere: tandem autem audire in fine canentes pæana, perinde ac qui vicissent. Cuiusuis autem soni causa est, vt existimo, & locorum leuitas & concauitas. Reiectus itaque qui ingressus est spiritus, in eundem locum procedens, sonat vehementius. Et hæc quidem ita se habent. Deus autem omnipotens, etsi nihil sit ei subiectum, potest vocem & visionem auditu ingenerare, suam indicãs maiestatem, præter ea quæ solita sunt naturalem habere consequentiam, ad conuertendam eam quæ nondum credit animam, & accipiendum id quod datur præceptum. Cùm autem esset nubes & mons altus, quomodo nõ poterat diuersus exaudiri sonitus, dum per operantem causam moueretur spiritus? Quamobrem dicit
Deut. 5. etiam Propheta: Vocem verborum vos audijstis, & similitudinem non vidistis. Vides quemadmodum vox Dominica, Verbum expers figuræ, Verbi virtus, Verbum Domini lucidum, veritas quæ de cælo venit desuper ad congregationem ecclesiæ, operabatur per lucidum continens ministerium. Inuenerimus autem aliud quoque testimonium, ad cõfirmandũ quòd, cùm præstantissimi Philosophi pulcherrima ex ijs quæ sunt apud nos dogmata sibi vendicauerint, ijs se veluti iactent & glorientur: nempe quòd ex alijs quoque barbaris quædam decerpserint quæ conferunt ad vnamquanque sectam, maximè autem ex Ægyptijs, cùm alia, tum dogma de migratione animæ in corpora. Ægyptij enim quandam suam persequuntur philosophiam. Hoc autem maximè ostendunt sacræ eorũ cæremoniæ. Primus enim procedit cantor, vnum aliquod afferens ex symbolis musicæ. Eum dicunt oportere accipere duos libros ex libris Mercurij, ex quibus vnus quidem continet hymnos Deorum, alter verò rationes vitæ regiæ. Post cantorem verò procedit horoscopus, qui in manu habet horologium & palmam, symbola & signa Astrologiæ. Eum libros Mercurij qui tractant de Astrologia, qui quidem sunt quatuor numero, oportet semper habere in ore. Ex quibus vnus quidem est de ordine inerrantium quæ videntur astrorum, alius verò de coitu & illuminatione Solis & Lunæ, reliqui de eorum ortu. Deinceps autem progreditur ἱερογραμματεὺς, id est, scriba sacrorum, pennas habẽs in capite, & librum in manibus & regulam, in qua est & attramentum ad scribẽdum, & iuncus quo scribũt. Hunc oportet scire & ea quæ vocantur hieroglyphica, & mundi descriptionem, & geographiam & ordinem Solis & Lunæ, & quinque errãtium, Ægyptíque chorographiam & Nili descriptionem, & descriptionem instrumentorum ornamentorúmque sacrorum, & locorum eis consecratorum, mensuráque, & ea quę sunt in sacris vtilia. Deinde post eos qui prius dicti sunt, sequitur qui dicitur κωμῳδός, id est, ornator, qui habet & iustitiæ enbitum, & calicem ad libandũ. Is scit omnia quæ vocantur παιδευτικὰ, id est, ad disciplinam & institutionem pertinẽtia, & μισχοτοφαγικὰ, hoc est, pertinentia ad ritum mactandorum vitulorum. Sunt autem decem quæ pertinent ad honorem eorum qui sunt apud eos Deorum, & Ægyptiam continent religionẽ: nempe sacrificia, primitiæ, hymni, preces, pompæ, dies festi, & quæ sunt his similia. Post omnes exit
B Propheta, qui in sinu apertè gestat hydriam: quem sequuntur qui emissos panes portant. Is, vt qui sit sacrorum præfectus, edisci libros decem qui vocantur Sacerdotales: continent autem de legibus, & Dijs, & vniuersa Sacerdotũ disciplina. Propheta enim apud Ægyptios præest etiam distributioni vectigalium. Sunt ergo quadraginta duo libri Mercurij valde necessarij, ex quibus triginta quidem & sex, qui continent omnem Ægyptiorum philosophiam, edisci ij qui antè dicti sunt: reliquos autẽ sex προφήτου, id est, qui gestant pallium, vt qui pertineant ad medicinam, nempe de constructione corporis, & de morbis, & de instrumẽtis, & medicamentis, & de oculis, & postremò de mu-
C liebribus. Et res quidem Ægyptiorum, vt paucis dicam, sunt eiusmodi. Indorum autem philosophia fuit ipsa quoque valde celebrata. Alexander quidem certè Macedo, cùm Indorũ decem cepisset Gymnosophistas qui videbantur esse optimi & præstantissimi, sermonísque breuitate cæteris antecellere, quæstiones eis proposuit, eum qui non aptè respõderet se esse de medio sublaturum minatus. Et cùm ex ijs quidem maiorem natu respõdere iussisset, is quidem primus examinatus, vtros existimet esse plures, viuósne an mortuos: viuos dixit, non esse enim mortuos. Secundus autem, terráne an mare maiores aleret beluas: terra, inquit, nam eius quoque pars est mare. Tertius autem, quódnam est animantium callidissimũ, quod hucusque non
D fuit cognitum: Homo, inquit. Quartus autẽ rogatus, quánam ratione moti, Sabba, qui erat eorũ princeps, impulissent ad defectionem: respondit, volentes eum vel honestè viuere, vel malè mori. Quintus autem rogatus, vtrũ existimet fuisse priorem, diem an noctem: vno die, inquit. Dubiarum enim quæstionum necesse est etiam esse dubias dubitationes. Sextus autem rogatus, quánam ratione fieri posset vt quis maximè diligeretur: si cùm sit, inquit, potentissimus, non fuerit terribilis. Septimus autem rogatus, quomodo ex hominibus fieret Deus aliquis: si ea, inquit, fecerit quæ fieri non potest vt homo faciat. Octauus autem interroga-
E tus, quid sit fortius, vita an mors: vita, inquit, quæ tam multa mala ferat. Nonus autem examinatus, quousque bene sit homini viuere: quousque, inquit, non existimet melius esse mori quàm viuere. Cùm autem iussisset Alexãder vt decimus quoque diceret aliquid, erat enim Iudex, alius, inquit, alio dixit deterius. Cùm autem dixisset Alexander: ergo tu quoque morieris primus, qui hæc iudicas. Et quomodo, inquit, ô Rex, verus fueris, qui dixisti te primùm eũ esse interfecturum qui pessimè respondisset? Et quòd totius quidem scripturæ Græci dicti sint fures, satis, vt opinor, pluribus ostẽsum est indicijs. Quòd autem Deum norunt, non per agnitionem, sed per qualemcunque eius manifestationem, Græcorum præstantissimi, dicit Petrus in

prædica-

prædicatione: Cognoscite ergo vnum esse Deum qui
A fecit omnium principium, & finis habet potestatem, & qui non cadit sub aspectũ, qui omnia videt: qui cùm capi non possit, omnia capit, nullius indigens, cuius indigent omnia, & per quem sunt omnia, qui cõprehendi non potest, æternus, ab interitu alienus, non factus: qui omnia fecit verbo virtutis suæ, scripturæ, inquam, cognoscentis, hoc est, filij. Deinde subiungit: Hunc Deum colite, nõ vt Græci, vtpote quòd eundẽ quem nos, colunt Deum qui sunt viri probi apud Græcos, sed non perfecta & absoluta agnitione, vt qui à filio datam nõ didicerint traditionem. Non ergo dixit, Ne colatis Deum quem Græci, sed non colatis vt Græci: Dei cultus modum mutans, non autem alium annun-
B cians. Quid autem sit, Non colatis vt Græci, ipse Petrus explanabit, subiungens: Quoniam dum feruntur ignorantia, & Deum nesciunt vt nos perfecta cognitione, cùm potestate quam dedit eis ad vsum, formassent ligna & lapides, æs & ferrum, aurum & argẽtum, ex ipsorũ materia & vsu, & quæ substantiæ seruа sunt excitassent, ea colunt: & quæ eis dedit Deus in cibum, volucres aëris, & maris natatilia, & terræ serpentes, & feras, cum agri pecorib⁹ quadrupedibus, mustelásque & mures, feles & canes & simias, & proprios cibos hominibus sacrificant, & mortua mortuis offerentes tanquam dijs, in Deũ sunt ingrati, per hæc ipsum esse negantes. Et quòd ita feratur, vtpote quòd nosipsi &
C Græci eundem Deum nouerimus, sed non similiter, sic rursus inferet hoc modo: Neque colite vt Iudæi: etenim illi soli se Deum nosse putãtes, nesciunt se adorare Angelos & Archangelos, mensem & Lunam: & nisi Luna apparuerit, non agunt sabbatum quod dicitur primum, neque agunt neomeniam, neque azyma,
Deut. 5. neque festum, neque magnũ diem. Deinde eius quod quæritur infert colophonem: Quare vos quoque sanctè & iustè quę vobis tradimus discentes, seruate, nouè Deum per Christũ colentes. Inuenimus enim in Scripturis, sicut dicit Domin⁹: Ecce facio vobis testamentum nouum, nõ vt feci patribus vestris in monte Choreb. Nouum dedit nobis testamentum: quæ enim sunt
D Iudæorum & Græcorum, sunt vetera. Nos autem qui nouè ipsum tertio genere colimus, sumus Christiani. Apertè enim, vt arbitror, ostẽdit vnum & solũ Deum, à Græcis quidem gentiliter, à Iudæis autem Iudaicè: nouè autem à nobis cognosci & spiritaliter. Præterea autem ostendit quòd idem Deus suppeditauit vtrunque testamentũ, qui etiam Græcis dedit Græcam philosophiam, per quam omnipotens à Græcis gloria afficitur. Est autem hinc quoque manifestum. Ex Græca quidem certè disciplina, & ex Regali, in vnum genus populi cui salus datur, congregantur qui fidẽ admittunt, non tempore diuisis tribus populis, ne quis triplices existimet naturas, sed diuersis eruditis testa-
E mentis, cùm sint vnius Domini, vnius Domini verbo. Nam quòd quomodo Iudæos Deus saluos esse voluit, dans eis Prophetas: ita etiam Græcorum spectatissimos propriæ suæ linguæ Prophetas excitatos, prout poterant capere Dei beneficentiam, à vulgo secreuit, præter Petri prædicationem, declarabit Paulus apostolus dicens: Libros quoque Græcos sumite, agno scite Sibyllam, quomodo vnum Deum significet, & ea quæ sunt futura: & Hystaspen sumite & legite, & inuenietis Dei filiũ multò clarius & apertius esse scriptum, & quemadmodum aduersus Christum multi Reges instruent aciem, qui eum habent odio, & eos qui nomen eius gestant, & eius fideles, & eius toleran-
A tiam & aduentum. Deinde vno verbo nos interrogat: Totus autem mundus, & quæ sunt in mundo, cuius sunt, nónne Dei? Propterea dicit Petrus dominum dixisse Apostolis: Si quis ergo velit ex Israël duci pœnitentia, & propter nomen meum credere in Deum, remittentur ei peccata post duodecim annos. Egredimini in mundum, ne quis dicat, Non audiuimus. Sed vt *Hæc præter scripturas.* in tempore nunc venit prædicatio, ita in tempore data quidem est lex & Prophetæ barbaris: philosophia autem Græcis, aures assuefaciens ad prædicationem. Dicit itaque Dominus qui saluum fecit Israël: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis tibi dedi auxiliũ: *Esai. 49.* dedi te in testamentum gentium, vt inhabitares terB ram, & possideres hæreditatem, dicens ijs qui sunt in vinculis: Egredimini, & vt reuelareris ijs qui sunt in tenebris. Si enim vincti quidem sunt Iudæi, quibus etiam dixit Dominus, Egredimini ex vinculis qui vultis, dicens eos qui sua sponte sunt vincti, & qui onera, inquit, toleratu difficilia in se per humanam susceperunt impositionem, clarum est quòd qui sunt in tenebris, ij sunt qui habent principalem animæ partem defossam in cultu simulachrorum. Nam ijs quidem qui erant iusti ex lege, fides deerat. Et ideo cùm eos curaret Dominus, dicebat, fides tua te saluũ fecit. Is autem qui erant iusti ex philosophia, non solũ opus erat fide in Dominum, sed etiam vt discederent à cul-
C tu simulachrorum. Iam verò reuelata eis veritate, ipsi quoque pœnitentia ducti sunt propter ea quæ fecerant. Quamobrem prædicauit Dominus ijs quoque qui erant apud inferos. Dicit quidem certè Scriptura: *Iob. 28.* Dicit infernus perditioni, eius quidem speciem nõ vidimus, eius autem vocem audiuimus. Non locus vtique voce accepta, dicit ea quæ prius dicta sunt, sed ij qui sunt collocati apud inferos, & seipsos tradiderunt ad exitiũ, tanquam ex naue aliqua se sua sponte in mare proijcientes. Ipsi ergo sunt qui diuinam audierunt virtutem & vocem. Nam quis sanæ mẽtis, & iustorum & peccatorum animas esse existimauerit in vna condemnatione iniustitiæ, miculam infundens prouidentiæ? Quid verò, an non significant Dominum annunciasse Euangelium, & ijs qui perierant in diluuio, vel potius vincti fuerant, & ijs qui in præsidio continebantur & custodia? Ostensum est autem in secundo quoque stromate, Apostolos consequenter Domino, ijs quoque qui erant apud inferos annunciasse Euangelium. Oportebat enim, vt existimo, sicut hîc, ita illic quoque, optimos ac præstãtissimos discipulos esse magistri imitatores, vt vnus quidem, eos qui erant ex Hebræis, alij verò gentes deducerent ad conuersionem, hoc est, eos qui in iustitia quæ est ex lege & ex philosophia vixerant quidem, sed non perfectè, sed cum errore & prolapsione vitam transegerant. Hoc enim di- *πρὸ τοῦ παθεῖν.*
E uinum decebat consilium & prouidentiam, vt qui in iustitia maiorem habuere dignitatem & merita, & præ cæteris egregiè vixerunt, & eorum quæ peccarant ducti sunt pœnitentia, etiamsi sint in alio loco, cùm extra controuersiam sint in eorum numero qui sunt Dei omnipotentis, salui fierent per propriam vniuscuiusq; cognitionem. Operatur autem, vt existimo, Seruator, quandoquidem eius est opus seruare & saluum facere: quod quidẽ certè fecit, vt qui eos qui in ipsum voluerint credere, per prædicationem, vbicunque essent, traxerit ad salutem. Si ergo Dominus nulla alia de causa descendit ad inferos, quàm vt annunciaret Euangelium, sicut descendit: aut descendit vt annũciaret omnibus, aut solis Hebræis. Atque si omnibus quidem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuerunt omnes qui crediderint, etiamsi sint ex gentibus, cùm iam illic confessi fuerint. Sunt enim salutares, & quæ erudiunt, Dei castigationes, adducentes ad conuersionem, & potius pœnitentiam eligentes quàm mortem: idque cùm possint animæ purius perspicere, quæ sunt liberæ à corporibus, etiamsi obscurentur vitiis & perturbationibus, eò quòd non se amplius eis opponat & eas impediat caruncula. Sin autem Iudæis solùm annunciauit Euangelium, quibus defuit ea quę est per Seruatorem agnitio & fides, clarum est vtique quòd cùm apud Deum nullus sit personarum respectus, Apostoli quoque sicut hîc, ita etiam illic, annúciarunt Euangelium iis qui ex gentibus erant apti ad conuersionem. Et rectè dictum est à Pastore: Descẽderunt ergo eorum in aquam, sed hi quidem descenderunt viuentes, & viuentes ascenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui descenderunt, viui autem ascenderunt. Iam verò dicit etiam Euangelium, surrexisse multa corpora eorum qui dormierãt, vt qui videlicet translati essent ad meliorem locum. Fuit ergo generalis quidam motus & translatio per Seruatoris dispẽsationem. Iustus ergo non differt à iusto, quatenus est iustus, siue is fuerit ex lege, siue Græcus: non enim Iudæorũ solùm, sed etiam omnium hominũ est Deus dominus, propinquius autem pater eorũ qui cognouerunt. Si enim honestè viuere, est etiam legitimè viuere: & vitam agere rationi consentaneam, est viuere ex lege: qui autem rectè vixerunt ante legem, in fidem sunt reputati, & iusti sunt iudicati: clarum est quòd iis etiam qui cùm extra legem essent, rectè vixerunt per vocis proprietatem, etiamsi in inferis essent & in custodia, exaudita voce Domini, vel ipsa per se, vel etiam quæ operabatur per Apostolos, mox conuersi fuerint & crediderint. Meminimus Dominum esse Dei virtutem, & fieri non posse vt virtus vnquam fuerit imbecilla. Sic existimo ostendi bonum quidem esse Deum: potentem verò Dominum salutẽ dare cum iustitia & æqualitate in eos qui conuertuntur, siue hîc, siue etiam alibi. Non huc enim solùm peruenit virtus operatrix, sed est vbique, & semper operatur. Iam verò in Petri prædicatione dicit Dominus ad discipulos post resurrectionem: Elegi vos duodecim discipulos, iudicans esse me dignos, quos voluit Dominus, & fideles ratus esse Apostolos, mittens in mundum ad annunciandum Euangelium hominibus qui sunt in orbe terrarum. vt cognoscant vnum esse Deum, per meam Christi fidem futura significantes, vt qui audierint & crediderint, salui fiant. Qui autem non crediderint, cùm audiuerint ferant testimonium, vt qui nõ possint se excusare dicendo, non audiuimus. Quid ergo, non etiam apud inferos fuit eadem œconomia ac dispensatio, vt illic quoque omnes animæ audita prædicatione, aut ostendant pœnitentiam, aut propterea quòd non crediderunt, iustùm fateantur esse supplicium? Esset autem non leuis iniquitatis, eos qui ante aduentũ Domini excessissent, cùm nec eis fuisset annunciatum Euangeliũ, nec in credendo vel non credendo vlla posset in eos culpa conferri, vel salutem assequi, vel puniri. Neque enim fas est illos quidem indicta causa fuisse condemnatos: solis autem eis qui fuerunt post eius aduentum frui diuina licuisse iustitia. Omnibus autem animis ratione præditis desuper dictum est: Quæcũque vestrũm fecit aliquis in ignoratione, Deum apertè nõ cognoscens, si ea agnoscens ductus fuerit pœnitentia, ei omnia peccata remittentur. Ecce enim, inquit, posui ante faciem vestram mortem & vitã, vt eligatis vitam: ad comparationem electionis dicẽs Deus posuisse, non ambo fecisse. Et in alia dicit scriptura: Si me audieritis & voluëritis, bona terræ comedetis: sin autem me non audieritis, neque voluëritis, gladius comedet vos: os enim Domini hæc locutum est. Rursus autem apertè Dauid, vel potius Dominus ex persona sancti (est autem is vnus à mundo condito, quicunque diuersis temporibus per fidem fuit & erit saluus) Lætatum est cor meum & exultauit lingua mea. Præterea autem caro quoque mea in spe habitabit, inquit. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre cõruptionẽ. Notas fecisti mihi vias vitæ. Implebis me lætitia cum vultu tuo. Quomodo ergo preciosus est populus Domino, ita populus sanctus omnis est cum Iudæo, etiam is qui ex gentibus conuertitur, qui prædicabatur proselytus. Meritò ergo dicit scriptura bouem & vrsam simul futuros. Nam bos quidẽ dictus est Iudæus, ex animali quod à lege sub iugo iudicatũ est mũdum, quandoquidem bos & fissam habet vngulam, & ruminat. Gentilis autem significatur per vrsam, que est animal immundum & agreste. Parit autem animal carnem informem, quam lingua sola effingit in similitudinem animalis. Verbo enim formatur ad hoc, vt ex vita ferina mansuescat, qui conuertitur ex gentibus. Iam autem mansuefactus, ipse quoque vt bos sanctificatur. Iam verò dicit Propheta: Sirenes me benedicent & filiæ passerum, & omnes bestiæ agri. Ab immundis animantibus bestiæ agri cognoscũtur, hoc est, mundi: quoniam eos qui in fidem sunt agrestes, & vita sordidi, nec ea quæ est ex lege iustitia purgati, appellat feras. Mutati autẽ ex eo quod est esse feras, per fidem dominicam fiunt homines Dei, ex eo quòd velint mutari, primùm ad hoc quòd fiant proficientes. Alios enim adhortatur Dominus, aliis verò qui iam sunt aggressi, & manum præbet & trahit. Non enim personã respicit & reueretur qui est omnium dominus: neque curabit magnitudinem, quoniam ipse fecit magnum & paruum, & similiter omnibus prouidet & omnium curam gerit. Dauid quoque dicit: Sin autem infixæ sunt etiam gentes in interitu quem fecerunt. In hoc laqueo quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Sed fuit Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitate & in afflictione. Opportunè ergo annũciatum est Euangelium iis qui sunt in afflictione. Et ideo dicit: Annunciate in gentibus studia eius, ne iniustè iudicentur. Si ergo iis qui erant in carne, propterea annunciauit Euangelium, ne iniustè condemnentur: quomodo non iis etiam qui excesserunt ante eius aduentum, propter eandem causam annunciauit? Iustus enim Dominus, & iustitiam dilexit, rectitudinem vidit vultus eius. Qui autem diligit iniustitiam, odio habet animã suam. Si ergo in diluuio periit omnis caro peccatrix, eis castigatione redeũte in disciplinam, primùm quidem voluntatem Dei, quæ vim habet erudiendi & operandi, credẽdum est dare salutem iis qui conuertuntur. Deinde etiam anima quæ est res longè subtilior, minimè potuerit affici ab aqua quæ est crassior, vt quæ propter subtilitatem & simplicitatem minimè superetur, quæ etiam appellatur incorporea. Quod autem crassum, à peccato fuerit incrassatum, hoc vnà cum spiritu carnali abiicitur, qui concupiscit aduersus animam. Iam verò eorum quoque qui communionem inducunt & commendant, princeps Valentinus, in ea quę est de amicis homilia, scribit ad verbum: Multa ex iis quæ scripta sunt in libris publicis, inueniuntur

Deut. 30.

Esai. 1.

Psal. 15.

Esai. 11.

Esai. 43.

Sap. 6.

Psal. 9.

Psal. 10.

inueniuntur scripta in Dei ecclesia. Hæc enim sunt mania verba quæ à corde proficiscuntur. Lex quę scripta est in corde, ea est populus dilecti, qui diligitur, & ipsum diligit. Libros autem communes dicit, vel scripturas Iudaicas, vel scripturas philosophorum: communem autem facit veritatem. Isidorus quoque Basilidis simul filius & discipulus, in primo libro expositionum Prophetæ Parchor, ipse quoq; scribit his verbis: Dicunt autem Attici quædã fuisse significata Socrati, dæmone eum consequente. Dicit etiam Aristoteles, omnes homines vti dæmonibus, qui eos sequuntur eo tempore quo migrant in corpus, prophetícam hanc accipiẽs doctrinam, & eam ponens in suis libris, non confitẽs vnde hanc sumpsisset orationem. Et rursus in secundo eiusdem operis sic scribit: Nec existimet aliquis, quod dicimus esse proprium electorum, hoc fuisse prædictũ ab aliquibus Philosophis Non est enim hoc eorum inuẽtum, sed cùm sumpsissent à Prophetis, id tribuerunt ei qui est sapiens ex eorum sententia. Et rursus in eodem: Mihi enim videtur eos qui sibi philosophiam vendicant, vt discant quid sit quercus alata, & varium quod in ea est pallium, quæcunq; Pherecydes allegoricè dixit in Theologia, sumens ex prophetia Cham. Fundamentum autem, vt olim adnotauimus, non dicimus eam quæ in vnaquaque hæresi suscipitur vitæ institutionem, sed id quod verè est philosophia, rectè artificiosam sapientiam, quæ præbet experientiam eorum quæ sunt in vita. Sapientiam autem, solidam rerum diuinarum & humanarum cognitionem, firmam quandam & stabilem, & quæ non potest excidere, comprehensionem, & quæ comprehendit ea quæ sunt, & præterita, & futura: quam nos docuit per suam præsentiam & per Prophetas Dominus, estque eiusmodi vt non possit excidere, vt quæ à Verbo sit tradita. Ea quoque omnino vera est voluntate, vt quæ sit cognita per filium: & partim quidem est æterna, partim autem tempori vtilis: & partim quidem vna est & eadem, partim autem multæ & indifferentes: & partim quidem est absq; vllo motu patibili, partim autem cum patibili appetitione: & partim quidem perfecta, partim verò indigẽs. Hanc ergo sapientiam concupiscit philosophia, animæ & verbi rectitutis, & vitæ puritatis, quę est beneuolè affecta in sapiẽtiam, & omnia facit vt eam consequatur. Philosophi autem apud nos quidẽ dicuntur qui amant sapiẽtiam, quæ est omnium opifex & magistra, hoc est, filij Dei cognitionem. Apud Græcos autem dicuntur Philosophi, qui disputationes de virtute suscipiunt. Fuerit autem Philosophia, quæ in vnaquaque hæresi (de iis loquor quæ sunt in philosophia) ea quæ reprehendi non possunt, decreta cum vita congruente en vnam coacta electionem, quæ ipsa quoque à barbara diuinitus data surrepta gratia, Græca ornata sunt eloquẽtia. Nam alia quidem sunt suffurati, alia verò malè audierunt. In aliis autem, aliqua quidem dixerunt imitantes, sed ea non reddidere perfecta: aliqua autem humana coniectura & ratiocinatione, in quibus etiam labuntur. Arbitrantur autem se isti quidem assequi veritatem perfectè, vt nos autem ipsos comprehẽdimus, aliqua ex parte: nihil certè amplius norunt quàm hũc mundum. Quanquam versatur Geometria in mensuris, magnitudinibus, & figuris, per eam quæ fit in plaiis descriptionem, & pictura totum locum opticum, quem vocant perspectiuum, videtur assumere in iis quæ adumbrantur. Hæc autem falsò describit visum, artificiosè vtens signis quæ fiunt per applicationem linearum visus. Hinc conseruantur ὑποφάσεις, id est, ominentes visiones, & hypotheses, hoc est, visiones inferiores, & φάσεις, hoc est visa. Et videntur quidem alia eminere, alia verò subsidere: aliqua verò, aliquo alio modo visione apprehendi in loco læui & æquabili. Ita autem Philosophi quoque instar picturæ imitantur veritatem. φιλαυτία autem, hoc est nimius amor sui, est semper quibuslibet causa peccatorũ omniũ. Quocirca non oportet eligẽdo & expetẽdo gloriã ad hominibus esse nimium sui amantẽ, sed Deũ diligẽdo esse sanctum cum prudentia. Si quis ergo vratur quidem singularibus, tanquam vniuersis ac generalibus, & id quod seruit habeat pro eo quod dominatur, à veritate excidit, non intelligens id quod à Dauid dictum est per confessionem: Terram seu cinerem tanquam panem manducabam. Nimius autem sui amor, & vana opinio ac persuasio, est ei terra, & error. Quod si ita est, est ex disciplina cognitio & scientia: si est autem disciplina, necesse est quærere magistrum. Nam Cleanthes quidem sibi magistrum adscribit Zenonem, & Theophrastus Aristotelem, & Metrodorus Epicurum, & Plato Socratem. Sed etsi venero ad Pythagoram, & Pherecydem, & Thaletem, & primos sapientes, consisto quærens eorum magistrum. Et seu dixeris Ægyptios, seu Indos, seu Babylonios, seu magos ipsos, non cessabo eorum doctorem requirere. Porrò autem te quoque deduco ad primum ortum hominum, & illinc incipio quærere quis fuerit magister: nullus quidem ex hominibus, nondum enim didicerant. Sed nec aliquis ex Angelis: neque enim quomodo significant Angeli quatenus Angeli, ita audiunt homines. Neque enim quomodo sunt nobis aures, ita est illis lingua: neque instrumenta vocis quis dederit Angelis, labra, inquam, & quæ propter ea sita sunt, & guttur, & arteriam, & viscera, & spiritum, & aërem qui pulsatur. Multum autem abest vt Deus insonet sanctitate quæ adiri non potest, qui ipse quoque separatus est ab archangelis. Iam verò angelos quoque accepimus didicisse veritatem, & qui eis subsunt principatus: ortum enim habuere. Restat ergo vt nos quoque ascendentes, eorum doctorem desideremus. Quoniam autem vnum est ingenitum, nempe Deus omnipotens, vnum est etiam prægenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vnus enim est reuera Deus, qui fecit principium vniuersorum, significans primogenitum filium, vt scribit Petrus, præclarè intelligens illud: In principio fecit Deus cælum & terram. Is autem dictus est sapientia ab omnibus Prophetis. Is est magister omnium quæ orta sunt, Dei consiliarius qui præsciuit omnia. Is autem ab alio, à prima mundi constitutione, multifariam multisque modis & docuit & perficit. Vnde merito dictum est: Ne dixeris vobis magistrum super terram. Vides vndenam anssas acceperit vera philosophia, etiam si lex sit imago & vmbra veritatis. Sed Græcorũ nimius amor sui, quosdam homines prædicat doctores. Quomodo ergo ad Deum creatorem omnis recurrit paternitas, ita etiam ad Dominum eorum quæ bona sunt & honesta doctrina, & quæ iustificat, & quæ ad hoc deducit & fert opem. Si qui autem ex aliqua affectione semina veritatis quomodocunque accepta non enutrierunt, sed terræ sterili & aridæ mandantes, ea herbis suffocarunt agrestibus, quomodo Pharisæi à lege declinarunt, doctrinas humanas inducẽtes, nõ est eorũ causa magister, sed qui perperàm audire voluerunt. Qui autem ex eis

Psal. 101.

Ioan. 1.

Gene. 1.

Heb. 1.

Matth. 23.

Universidad de Deusto
Biblioteca

crediderunt & Domini aduẽtui & scripturarũ declarationi, ij versantur in cognitione legis, sicut etiam philosophi, per doctrinam Domini perducuntur ad agnitionem veræ philosophiæ. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum ignitum, probatum terræ, purgatum septuplum: aut quòd vt argẽtum sæpe purgatum probatur iustus, Domini nummus effectus, & qui regalem accepit charactérem: aut quoniam Solomen quoque dicit linguam iusti esse argentũ ignitum, probatam autem & sapientem doctrinam, esse laudabilem & admittendam significans, quando sæpe terra fuerit expurgata, hoc est, quando anima cognitione prædita fuerit multis modis sanctificata, per abstinentiam à terrenis inflammationibus. Sanctificatur autem corpus quoque in quo habitat, cùm vt proprium dedicatur in sancti tẽpli puritatem & synceritatem. Quæ est autem in corpore primæ animæ prima purgatio, ea est abstinentia à malis, quam quidem existimant perfectionem ac consumationem, eáque est, vt semel dicam, perfectio communis Iudæi fidelis & Græci. Eius autem qui est cognitione præditus, post eam quæ aliis lege decernitur perfectionem, iustitia procedit ad operationem beneficentiæ: & cui iustitiæ augmentum creuit ad beneficentiam, ei perfectio permanet in immutabili habitu beneficentiæ ad Dei similitudinem. Nam qui sunt quidem semen Abrahæ & serui Dei, ij sunt vocati. Filij autem Iacob, eius electi, qui supplãtauerunt vitij operationẽ. Si ergo & ipsum Christum dicimus sapientiam, & eius operationem, eam quæ fit per Prophetas, per quam edisci potest traditio quæ est ex cognitione, vt ipse per præsentiam sanctos docuit Apostolos: sapientia fuerit cognitio, vt quæ sit scientia & comprehensio eorum quæ sunt, & futura sunt, & præterita, stabilis & firma, vt quæ à filio Dei sit tradita & reuelata. Atque si est quidem sapientis finis, contẽplatio, ea quidem contemplatio quæ est adhuc philosophorum, diuinam appetit scientiam: nondum autem assequitur, nisi per disciplinam acceperit vocem propheticam sibi declaratam, per quam accipit quomodo se habent, habuerunt, & habitura sint, quæ sunt, quæ futura sunt, & prius fuerũt. Cognitio autem ipsa est, quæ per successionem ad paucos ex Apostolis absque scriptis tradita peruenit. Hinc ergo cognitio seu sapientia exerceatur oportet ad contemplationis habitum æternum, & in quem non cadit alteratio. Nam Paulus quoque in Epistolis non videtur reprehẽdere philosophiam: sed eum qui est particeps altitudinis cognitionis, non vult amplius recurrere ad Græcam philosophiam, eam allegoricè vocans mundi elementa, vt quæ elementa quodammodo doceat, & sit veluti disciplina præcedens veritatem. Quocirca ad Hebræos quoque scribens qui à fide ad legem reflectebantur: An rursus, inquit, opus habetis vt vos doceam quæ nam sunt elemẽta initij eloquiorum Dei? & facti estis opus habentes lacte, & non solido cibo? Similiter autem ad Colossenses quoque qui cõuertuntur ex Græcis: Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum, * significans elementalem doctrinam reuerti ad philosophiam. Quòd si quis dicat, per hominum intelligentiã fuisse inuentam à Græcis philosophiam: atqui inuenio scripturas dicentes intelligentiam esse à Deo missam. Psalmographus quidem certè maximum esse donum existimat intelligentiam, & petit dicens: Seruus tuus ego sum, fac vt sim intelligens. Nunquid autẽ multiplicem petẽs cognitionem, scribit Dauid, bonitatem & disciplinam & cognitionem doce me, quoniam mandatis tuis credidi? Testamenta esse principalia & maximæ authoritatis, est extra controuersiam, & dari præstantioribus. Dicit quidem certè Psalmus de Deo: Nulli genti sic fecit, & iudicia sua non manifestauit eis. Illud autem, Non sic fecit, fecisse quidem significat, sed non sic. Illud ergo, Sic, positum est, vt fiat comparatio cum nostra excellentia. Poterat autem vtique Propheta dicere absolutè. Non fecit, absque additamento huius, Sic. Quinetiam Petrus quoque in Actibus: In veritate comprehendo, inquit, quòd Dominus non acceptor personarum, sed in omni gẽte qui timet ipsum & operatur iustitiam, est ei acceptus. Non tempore ergo perfectum est vt Deus personas nõ respiceret, sed id fuit ab æterno. Neque verò cœpit vnquam eius beneficentia: sed neque circunscribitur locis vel vllis hominibus. Neq; enim singularis eius beneficẽtia: Aperite mihi, inquit, portas iustitiæ, in ipsas ingressus, confitebor Domino. Prophetæ autem dictum exponens Barnabas, infert: Cùm multæ portæ sint apertæ, quæ est in iustitia, ea est in Christo, in quem beati sunt omnes qui sunt ingressi. Eidem sententiæ adhæret illud quoque Propheticum, Dominus super aquas multas, vtpote quòd non solùm testamenta diuersa, sed etiam diuersi modi doctrinæ sint ij, qui inter Græcos adducunt ad iustitiam, & qui inter barbaros. Iam verò aperte quoque psallit Dauid, veritati ferens testimonium: Auertãtur peccatores in infernum, omnes gentes qui obliuiscuntur Dei: obliuiscuntur scilicet eius cuius prius meminerant, & quem cognoscebant priusquam obliuiscerentur, eum iubent valere & amandant. Erat ergo quædam obscura Dei cognitio etiam apud gentes. Et hæc quidem ita se habeant. Oportet autẽ eum qui est cognitione præditus multa didicisse. Et quoniam dicunt Græci, cùm prior cœpisset Prothagoras, paratam esse orationẽ quæ cuiuis orationi aduersetur, dici conuenit etiam aduersus tales orationes. Dicit enim scriptura: Qui multa dicit, vicissim quoq; audiet. Parabolam aũt Dñi quis intelliget, nisi sapiens & sciens, & qui diligit Dñm suum? Sit ergo qui talis est, fidelis: sit eiusmodi vt possit explicare cognitionem, sit sapiẽs in verbis discernẽdis, sit in factis admirabilis, sit castus & mundus: eò enim debet esse magis humilis, quò videtur esse maior, dicit Clemẽs in epistola ad Corinth. Talis vt qui possit parêre præcepto: & aliquos quidẽ ex igne rapite, miseremini autẽ eorum qui discernuntur. Falx quidem certè facta est vt rami amputentur: sed implexos quoq; palmites in ea distinguimus, & spinas quæ vitibus cohærescũt excindimus, ad quas non potest accedi facilè. Hæc aũt omnia referũtur ad putãdas vites. Rursus homo factꝰ est principaliter ad Dei cognitionẽ: sed & est Geometra, & agricola, & philosophatur, ex quibus vnũ quidẽ factũ est ad viuẽdum, alterũ verò ad bene viuẽdũ, tertiũ ad ea meditãda quę demonstrãt. Porrò aũt illi qui dicunt philosophiã esse prohibitã à diabolo, illud quoq; sciant, quòd scriptura dicit, diabolũ trãsfigurari in Angelũ lucis. Quid agentem? Prophetantẽ scilicet. Si aũt prophetat vt Angelꝰ lucis, vera dicit scilicet. Si angelica & lucida prophetat, tũc etiam prophetat vtilia, quãdo trãsfiguratur ad similitudinẽ operationis, etiamsi sit alius, quatenus est subiectũ defectionis. Nam quomodo deceperit quẽpiam, si nõ studiosum per vera abducat ad coniũctionem & familiaritatẽ, & ita postea ad verũ attrahat? & alioqui

Significãs Græcũ habet διδάξει: mescans: sed lego διδῶν, id est. significans.

Psal. 11. *Psal. 147.* *Act. 10.* *Psal. 117.* *Psal. 28.* *Psal. 9.* *1. Cor. 13.* *Hebr. 5.* *Coloss. 2.*

rlioqui inuenietur scire veritatẽ, etsi non ita vt cõprehẽdat, ita tamẽ vt nõ sit eius ignarus. Non est ergo falsa philosophia, etiamsi qui est fur & mẽdax, & pertrãsfigurationẽ operationis vera dicat. Neq; verò propter eum qui dicit, sunt imperitè ea prius damnãda quæ dicuntur (quod in iis quoque qui nunc prophetare dicuntur est obseruãdũ) sed sunt cõsiderãda quæ dicũtur, an veritati cohæreant. Iam verò si vniuersa quoq; ac generali oratione, quæcunque sunt necessaria & vitæ vtilia, diuinitus ad nos venire dicamus, minimè errabimus: vel potius si dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datam esse testamentum, vt quæ sit fundamentũ Christianæ philosophiæ, etiamsi qui ex Græcis philosophantur, ad veritatẽ sua sponte obsurdescant, barbarorũ vocem vilipendẽtes, aut etiam reformidãtes mortis periculum quod impẽdet fideli & legibus ciuilibus. Quomodo autẽ in barbara philosophia, ita etiam in Græca seminata sunt zizania, ab ipso verò agricola zizaniorum: vnde etiam & quæ sunt apud nos, exortæ sunt hæreses in bono & genitali tritico: & qui Epicuri impietatem, & voluptatem, & quæcunque alia fata sunt præter rectam rationem, diuinitus datæ agriculturæ sunt Græcis fructus adulterini. Hanc dicit Apostolus sapiẽtiam huius seculi, quæ est scilicet voluptaria, & nimio tenetur sui amore, vt quæ doceat quæ sunt huius mundi, & quæ sunt circa ipsum solum, & consequẽter, quod ad præfecturam attinet, est subiecta iis qui hîc sunt principibus. Quamobrẽ singularis hæc philosophia quodam modo tradit elementa eius quę verè perfecta est scientiæ, quæ versatur circa ea quæ percipiũtur intelligentia, & his adhuc magis spiritalia, quę oculus non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, prius quàm quod de iis est verbũ, magister noster nobis aperiat sancta sanctorum, & his præterea sanctiora per ascensum reuelet iis qui germanè synceréque & non adulterinè sunt hæredes Dominicæ adoptionis. Iam enim audemus dicere (hic enim est fides cognitionis) eum omnia scire, & firma cõprehensione comprehendere ea etiam quæ sunt nobis dubia & inexplicabilia, qui verè est cognitione præditus, cuiusmodi fuit Iacobus, Petrus, Ioannes, Paulus, & reliqui Apostoli. Est enim prophetia cognitione plena, vt quæ data sit à Dño, & rursus per Dominũ declarata Apostolis. Nunquid autẽ cognitio est proprietas animæ rationeprædita, quæ ad hoc exercetur, vt per cognitionẽ inscribatur ad immortalitatẽ? Sunt enim ambæ animæ potestates, cognitio inquam & appetitio seu impulsio. Inuenitur autem appetitio motus quidam qui est post aliquam ascensionem. Qui enim ad aliquam impellitur actionem, ante actionem sumit cognitionẽ secundò autem appetitionem seu impulsionem. Præterea in hoc quoque cõsideremus. Quoniam enim discere est antiquiꝰ quàm agere: nam naturaliter qui agit, id quod vult agere, prius discit: & cognitio quidem est ex eo quod didicerit: egisse autem ex eo quòd appetierit, seu incitatus sit: & ex eo quod discatur, est cognitio: scientiam autem sequitur appetitio, post quam actio: omnis actionis quæ ratione suscipitur principiũ & opifex fuerit cognitio. Quare rursus meritò ex ea sola formam & charactérem suscipit proprietas animæ rationeprædita: reuera enim appetitio quidem, sicut etiam cognitio, mouetur in iis quæ sunt. Cognitio autem ex eo ipso, est quædam animæ consummata contemplatio eorum quæ sunt, aut alicuius, aut aliquorũ, aut omnium simul. Quanquam dicunt aliqui sapientem hominem persuasum habere, esse quædam quæ comprehendi nequeant, adeò vt de iis aliquam comprehendat comprehensionem, nẽpe quod cõprehendi nequeant quæ sunt incomprehẽsibilia, quod quidem est commune, & eorum qui parũ possunt prospicere. Nam qui est eiusmodi, confirmat esse aliqua quæ cõprehendi nequeant. Ille autem cognitione præditus, de quo loquor, ipse ea cõprehendit quæ videntur ab aliis non posse comprehẽdi, vt qui credat Dei filio nihil esse imcomprehensibile, vnde nec esse eiusmodi vt doceri non possit. Qui enim propter suam in nos charitatem passus est, nihil omiserit quod faciat ad doctrinam cognitionis. Fit ergo ipsa fides, firma & stabilis constánsq; demõstratio in iis quæ tradita sunt à Deo, quam sequitur veritas. Quòd si quis etiam desiderat multarum rerum experientiam, nouit antiqua, & coniectat futura: scit strophas orationum, & solutiones ænigmatum. Præscit signa & prodigia, & temporum euentus, discipulus sapientiæ. Talis enim est is qui est cognitione præditus, vt in eum eæ solæ cadãt affectiones quæ oriuntur vt corpus maneat, nẽpe fames, fitis, & similia. Sed in Seruatore quidem corpus, vt corpus, necessaria postulare ministeria vt permaneat, fuerit ridiculum. Comedebat enim, non propter corpus quod sancta virtute continebatur: sed ne eis qui vnà cum eo versãbatur, in mentẽ veniret dè eo aliter sentire, sicut certè postea quidam existimarunt eum apparuisse visione & phantasmate. Ipse autem, vt semel dicam, erat impatibilis, quem nullus subit motus affectionis, neq; voluptas, nec dolor. Apostoli autem cùm iram & metum & cupiditatem, per Dominicam doctrinã, ex vberiori quadam cognitione superassent, ne ea quidẽ quę videntur bona ex patibilibus motionibus, vtpote cõfidentiam, æmulationẽ, gaudiũ, cupiditatem susceperunt, vt qui propter firmũ quendam & stabilem statũ mentis, nihil penitus mutarentur, sed in exercitationis habitu semper manentes alieni ab alteratione, post Domini quidem certè resurrectionem. Nam etsi ea quæ prius dicta sunt, si cum ratione fiant, aliquis bona esse accipiat: at imperfecto quidem certè minimè sunt admittenda, qui neque habet confidentiam: neque enim versatur in rebus grauibus & molestis, cùm ex iis quæ sunt in vita, nihil graue molestúmue existimet, neque potest eum aliquid abducere à Dei charitate: neque tranquillitate animi opus habet (neque enim in dolorem incidit animúe angorem) cùm persuasum habeat omnia rectè fieri: neque irascitur, neque est enim quod eum ad iram moueat, cùm semper Deum diligat, & ad hoc solum totus sit conuersus, & ideo ex Dei creaturis nullam habet odio. Sed neque æmulatur, nihil.n. ei deest ad assimilationem, quo sit bonus & honestus. Sed neque amat aliquem communi hac amicitia, sed creatorem diligit per creaturas: neque ergo in cupiditatem aliquam incidit aut appetitionem, neque in anima indiget aliquo ex aliis, cùm iam per charitatem versetur cum dilecto, cui quidem iam est familiariter coniunctus per electionem, & per habitum qui procedit ex exercitatione, ei appropinquat continentius, & est beatus propter bonorum abundantiam. Quamobrem his de causis maxima vi contendit assimilari Domino in impatibilitate: est enim verbum seu ratio Dei intelligens, per quem mentis imago & assimilatio in solo homine cernitur: vel etiam Dei formis & Deo similis sit per animam vir bonus, & rursus Deus est hominis formæ similis: forma enim vniuscuiusque

1. Cor. 2. *1. Cor. 3.* *Sapien. 8.*

Ignis impulsio ad aliquid agendum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est mens, ex qua characterem susc̃ipimus. Quo sit vt qui peccant in hominem, sint impij & execrandi. Est enim nugatorium dicere, eum qui est cognitione præditus & perfectus, non oportere eximere iram & confidentiam, vtpote quòd absque his neque sit aduersus ea quæ ingruerint excitandus, neque quæ sunt grauia toleraturus. Sed si etiam cupiditatem ab eo abstulerimus, fore vt ab omnibus rebus molestis & asperis conturbetur & obruatur, & ideo à vita pessimè excedat, si non sit eius particeps: aut, vt quibusdã videtur, non eum capiat earum rerum desiderium, quarum capit viros bonos & honestos. Si ergo omnis coniũctio & cõciliatio quę cum iis quæ sunt bona & honesta initur, fit cum appetitione: quomodo manet, inquit, impatibilis is qui ea quæ sunt honesta expetit? Sed hi, vt videtur, nesciunt diuinitatem charitatis. Non est enim vtique charitas eius qui diligit appetitio, sed est beneuola & firma coniunctio, in vnitatem fidei restituens eum qui est cognitione præditus, loco & tẽpore minimè indigentem. Qui autem per charitatem iam fuerit in iis in quibus est futurus, vt qui spem præceperit per cognitionem, nihil expetit, vt qui, quoad eius fieri potest, habeat quod est expetendum. Meritò ergo manet in vno immutabili habitu diligens ex cognitione. Neque ergo vehementi ardebit studio vt assimiletur bonis, cùm habeat per charitatem id quod est bonum & honestum. Confidẽtia autem & cupiditate quid ei adhuc est opus, cùm impatibili Deo coniunctionem & familiaritatem acceperit per charitatem, & per eam se in eius amicorum numerũ adscripserit? Is ergo qui cognitione præditus & perfectus, eximẽdus est à quauis animę affectione ac perturbatione. Cognitio enim efficit exercitationem: exercitatio autem habitum vel affectionem. Eiusmodi autem constitutio efficit impatibilitatem, non autem animi mortuum moderationẽ. Fruitur autem impatibilitate perfecta & absoluta amputatio cupiditatis. Sed nec eorum quæ vulgò iactantur bonorum, hoc est, patibilium bonorũ quæ adiunguntur animi perturbationibus, est particeps is qui est cognitione præditus: vt exempli causa, lætitiæ, quæ adiuncta est voluptati: & mœstitiæ, ipsa enim adiuncta est dolori: & cautionis, subiicitur enim metui. Sed nec excandescentię, collocata est enim propter iram, etiãsi quidem dicãt ea iam non esse amplius mala, sed bona. Fieri enim non potest vt qui iam semel est cõsumatus per charitatem, & inexplebilem contemplationis delectationẽ æternè & insatiabiliter percipit, eáque fruitur, paruis & humilibus quibusdam & abiectis delectetur. Quæ enim iusta ei amplius restat causa cur ad bona mũdana reuertatur, qui eam acceperit lucem ad quam non patet aditus? Etsi nõdum tempore & loco, at illa quidem certè cognitione prędita charitate, propter quam sequitur hæreditas, perfectáque & absoluta restitutio: per opera confirmante eo qui reddit mercedem, quod quia elegit per cognitionem, præuenit per charitatem accipiens is qui est cognitione præditus. An non enim peregrinans ad Dominum propter suam in eum charitatẽ, etiamsi in terra cernatur eius tabernaculum, seipsum quidem à vita non educit? non est enim ei permissum, sed animam abducit à motibus & affectionibus, est enim ei concessum, & rursus viuit morte affectis cupiditatibus, & corpore non amplius vtitur, sed solùm ei permittit vti necessariis, ne ei præbeat causam dissolutionis. Quemadmodum ergo est ei amplius opus magni animi virtute, qui in malis non versetur, vt qui ne sit quidem præsens, sed totus sit cum eo quem diligit. Quis verò est etiam vsus temperantiæ, cùm ea non egeat? Tales enim habere cupiditates, vt temperantia opus sit ad eas continendas ac coercendas, nondum est mundi, sed eius qui adhuc mouetur animi perturbationibus. Magni autem & excelsi animi virtus assumitur propter metum & timiditatem. Non est enim vtiq; decorum vt Dei amicus, quem Deus prædestinauit ante mundi cõstitutionem, vt referatur in summam filiorum adoptionem, voluptatibus subiiciatur vel timoribus, & occupetur in cõprimendis animi perturbationibus. Audacter enim dixerim, quemadmodum est prædestinatus per ea quæ aget, & id quod consequetur: ita ipse quoq; cùm prædestinauerit, propter eum quẽ cognouit, habet quem dilexit: nec habet futurũ contectu difficile, sicut multi viuunt coniectantes, sed per fidem cognitione præditam, accepit id quod est incertum & obscurum aliis: & propter charitatem, iam est ei præsens id quod est futurum. Credidit enim, & propter prophetiã, & propter præsentiam, Deo qui non mentitur, & habet id quod credidit, & obtinet promissionẽ: veritas autem est qui promisit, & finẽ promissionis, propterea quod fide dignus sit is qui promisit, firmiter ac stabiliter accepit per scientiam. Is autem qui per eum in quibus est statum, nouit firmam ac stabilem futurorum comprehensionem, futuro occurrit per charitatem. Iam verò nec optabit quidem cõsequi ea quæ hîc sunt, cui persuasum est fore vt consequatur ea quæ verè bona sunt, sed semper optabit rectam & rectè se gerentem tenere fidem: & præterea quam plurimos fieri sibi similes ad Dei gloriam, qua perficitur & cõsummatur per cognitionem. Est.n. salutaris, qui Seruatori assimilatur, quatenus humanæ naturæ fas est ad eius peruenire imaginem, in exequendis præceptis, ea minimè transgrediendo, rectè se gerens. Hoc autem est Deum colere, per eam quæ verè est iustitiam factorum & cognitionis. Huius vocem in præcatione non expectat Dominus, pete, inquiens, & faciam: animo cogita, & dabo. In summa enim, in eo quod vertitur ac mutatur, fieri non potest vt id quod est immutabile, concrescat & concilietur. Cùm autem in continua mutatione, & ideo instabili, versatur facultas animæ principalis, non conseruatur vis habitus: quemodo enim qui ab iis quæ extrinsecus ingrediuntur & incurrunt semper mutatur, habitum & affectionem tenere, & vt semel dicam, scientiã possidere potuerit? Quanquam philosophi quoque virtutes, habitus & affectiones & scientias existimant. Quo modo aũt non simul generatur cum hominibus, sed est mixta scientia: & vt discatur quidem, in principio opus est attentione educationéque & incremẽto, deinde ex assidua, & quæ non intermittitur, meditatione peruenit ad habitum: ita etiam perfecta & consumata in habitu mystico, propter charitatem manet talis vt non possit excidere. Nõ solùm enim primã causam, & eam quę ab ea est genita causam cõprehendit, & in his est firmus ac stabilis, stabiliter stabiles, & quæ excidere & dimoueri nequeũt, rationes possidens: quinetiam de bonis & malis, & vniuerso rerum ortu ac generatione, & vt semel dicam, de iis quæ locutus est Dñs, accuratissimã & exactissimam à mundi constitutione ad finẽ vsque veritatem, ab ipsa veritate dedicit, nõ si quid visum fuerit probabile, aut ex Græca oratione necessariũ, ipsi veritati pręponens. Quæ aũt à Domino dicta sunt, pro apertis & manifestis sumens, etiãsi aliis obscura fuerint, iam de omnibus accepit cognitionẽ. Quę sunt aũt apud nos eloquia, & de

de iis quæ sunt, vt sunt, respondent: & de futuris, vt erunt: & de iis quæ facta sunt, vt fuerunt. In iis solis quæ scientiam constituunt, cùm sit scientia præditus, se preclarè geret, & de bono tractandam suscipiet orationem, iis quæ intelligentia percipiuntur semper adhærens: ab illis supernis archetypis exẽplaribus, suam rerum humanarum describẽs administrationem, quomodo qui nauigant, nauem ad astrum dirigũt: ad omnem bonam actionem semper præstò & paratus, omnia grauia & molesta solitus despicere, quãdo aliquid sustinere oportuerit, nihil temerarium, neque quod sibi & Reipublicæ non conueniat, vnquam peragens, prouidus ac prospiciens, & qui minimè flectitur voluptatibus tam iis quæ verè sunt, quam iis quæ noctu accidunt. Tenui enim diætæ, quæ vt paucis sit contentus efficit, assuefactus, est temperans, & moderatus cum grauitate & honestate, paucis ad vitam necessariis indigens, nihil quærens quod sit superuacaneum: sed nec hæc vt principalia, sed ex vitæ consuetudine vt peregrinationi carnis necessaria, quantum necesse est admittens: præcipua enim est ei cognitio. Per consequentiam ergo iis quoque attendit quæ exercent ad cognitionem, sumens ex vnaquaq; disciplina id quod confert ad veritatem. Ex Musica ergo, persequens proportionẽ quę est in iis quæ sunt coniuncta & composita: in Arithmetica autem, adnotans augmenta & decrementa numerorum, & eas quæ sunt inter se inuicem relationes, & quod plurima cadunt in proportionem numerorum: & Geometricam ipsam substantiam in seipsa contemplans & assuefaciens, aliquod continuum intelligentia percipit spacium, & immutabilem essentiam, quæ est alia à corporibus. Et rursus ab Astronomia à terra eleuatus, vnà cum cælo mente in altum extolletur, & simul cum eorum conuersione circumagetur, semper considerans diuina, & eam quæ est inter se inuicem consensionem & conuenientiam, à quibus adductus Abraham ascẽdit ad cognitionem eius qui creauerat. Quinetiam Dialectica vtetur is qui est cognitione præditus, eligens diuisionem generum in species: & adducet eorum quæ sunt distinctionem, donec attigerit prima & simplicia. Multi autem, non secus ac pueri laruas, timent Græcam philosophiam, dum verentur ne eos abducat. Sed si talis est apud eos fides, non dixerim. n. cognitionem, vt probabilitate orationis per eos dissoluatur, fateantur se non esse habituros veritatem: veritas.n. vt aiunt, est insuperabilis, dissoluitur autem falsa opinio. Iam enim eligimus purpuram per comparationem alterius purpuræ. Quare si quis fatetur se non habere cor rectè informatum & explicatum, is non habet mensam argentariorum, sed neque rationem quæ habet vim iudicandi. Et quemadmodum erit adhuc trapezita, qui non potest probare & discernere probum nummum à falso & adulterino? Clamauit autem Dauid: In æternum non commouebitur iustus. Neque ergo fallaci oratione, neque falsa voluptate: vnde neq; mouebitur à sua hæreditate. Ab auditione ergo mala non timebit. Neque ergo ab inani calumnia, sed nec à falsa opinione quæ eum circũsistat: sed neq; astutas & callidas pertimescet orationes, qui eas potest discernere ad interrogandum & rectè respondendum: est enim Dialectica, veluti vallus quidam, ne veritas conculcetur à Sophistis. Oportet enim eos qui laudãtur in sancto nomine Domini, vt vult Propheta, lætari corde quærentes Dominum. Quærite ergo eum, & confirmemini: quærite faciem eius perpetuò modis omnibus. Nam cùm multifariam & multis modis sit locutus, non absolutè cognoscitur. Non his ergo tanquam virtutibus vtens, is qui est cognitione præditus, habebit disciplinarum multarum cognitionem, sed vtens tanquam adiutricibus in communibus & propriis discernendis admittet ad veritatẽ. Est enim omnis erroris & omnis falsæ opinionis causa, non posse discernere quánam ratione inter se conueniant ea quæ sunt, & quánam ratione differant. Sin autem non persequatur quis orationem, quatenus ea sunt diuisa, non animaduertet se confundere communia & propria. Hoc autem si fiat, necesse est vt via amittatur, & incidatur in errores. Nominum autem & rerum distinctio, in ipsis quoque scripturis magnam lucem affert animis. Necesse est enim exaudire & dictiones plura significantes, & plures, quando quid vnum significant: vnde etiam fit, vt rectè respondeatur. Vitandus est autem multus eius & planè inutilis abusus, qui cõsumitur in iis in quibus non oportet, eo qui est cognitione præditus, vtente disciplinis tanquam præexercitationibus, quæ adiumentum causarũ instar habeant, & ad accuratam veritatis traditionem, quatenus id potest assequi, nec ab eo potest diuelli, & ad propulsandas artificiosas rationes quę improbè moliuntur excindere veritatem. Non relinquet ergo ea quæ promouent ad eas quæ sunt in orbe disciplinas, & Græcam philosophiam: sed non principali ratione, sed ea quæ est necessaria, & secunda, & quæ deriuatur ex circunstãtiis. Quibus enim improbè & malitiosè vtũtur ij qui suam operam ponunt in hæresibus, iis rectè vtetur is qui est cognitione prędit⁹. Cùm sit ergo singularis veritas quę in Græca apparet philosophia, quę verè quidem est veritas, quomodo Sol illuminans colores, & album, & nigrũ, ostendit qualis sit vnusquisq; eorum, sic ipsa quoque refellit omnem sermonis probabilitatem. Meritò ergo à Græcis quoque acclamatũ est: Principiũ magnę virtutis est regina veritas. Quemadmodum ergo in Astronomia habemus exemplum Abraham, ita etiam in Arithmetica eũdem Abraham. Cùm enim audiisset abductum fuisse Loth captiuum, trecentis vernaculis suis numeratis, hostes aggressus vincit maximum eorum numerum. Dicit ergo * Dominici quidem signi typũ quod ad figurã attinet, esse elementum, quod significat trecentos: τὸν αὐτὸν & τὸν crucis, quæ significare nomen salutare. Significari ergo eos esse Abrahæ domesticos & ei coniunctos, quod ad salutem attinet, qui ad signum & nomen Dñi confugerunt, & superasse eos qui ipsos abducebant in captiuitatem, & plurimas gentes infideles quæ eos sequebantur. Iam verò numerus quidem trecentenarius est ternarius in centenario. Decimus autem citra vllam cõtrouersiam est vndiquaque perfectus. Octo autem qui est primus cubus, est æqualitas in omnibus dimensionibus, longitudinis, latitudinis, & altitudinis. Dies hominum inquit, erunt cẽtum & viginti anni. Est autem numerus ab vnitate per compositionem quintusdecimus. Luna autem quintadecima est plena. Est autẽ aliàs quoque centum viginti numerus Triangulus, & constat ex paritate quidẽ numeri lxiiij a. Quorum quæ fit per partẽ compositio, gignit quadratos, j. iij. v. vij. ix. xj. xiij. xv. Ex imparitate autem numeri lvj. nempe septẽ paribus à binario, qui generãt eos qui sunt altera parte longiores, ij. iiij. vj. viij. x. xij. xiiij. In alio rursus significato cõstat cxx. numerus ex quatuor, vno quidẽ triãgulo, nẽpe xv. altero verò quadrato, nempe xxv. tertio aũt pentagono, nempe xxxv. quarto autem hexagono, nẽpe xxxxv. Eadem enim proportione sumptum est v. in

Psal. 114.

Psal. 68.

* T litera est typus crucis, quæ significat litera significat etiam trecentos: I. H. verò Iesum & octo deest eim. α post 64. videtur nequit, bis hęc verba deesse: Nępe octo, imparibus ab vnitate. vbi autem Ex imparitate est, Gignit quadratos, videtur legendum. Gignit triãgulos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnaquaque specie. Triangulorum enim ab vnitate v. quidē est xv. Quadratorū verò xxv. & eorum qui deinceps sequuntur, per proportionē. Iam verò numerus xxv. qui est v. ab vnitate dicitur esse symbolū tribus Leuiticæ. Numerus aūt xxxv. ipse quoque habetur ex ea quæ sit ex duplis descriptione, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica: nēpe vj. viij. ix. xij. quorū compositio generat numerū xxxv. In his diebus dicūt Iudæi formari fœtus septē mensiū. Numerus aūt xlv. constat ex descriptione quæ fit ex triplis, nempe vj. ix. xij. xviij. quorū cōpositio procreat xlv. Et in his similiter diebus dicūt formari fœtus nouem mensiū. Et est hoc quidē forma exēpli Arithmetici. Geometriæ aūt testimoniū sit tabernaculum quod construitur, & area quæ fabricatur, quæ quibusdā proportionibus, quæ cū summa ratione procedunt, diuinis constituuntur inuētionibus, per donū intelligētiæ, quæ à sensilibus ad ea quæ percipiuntur intelligētia, vel potius ab iis ad sancta, & sancta sanctorum nos traducit. Ligna enim quadrata, significāt quadratā figurā quoquo versus perusisse, securitatē & stabilitatē efficiētem rectis angulis. Et ædificij quidē longitudo erat trecētorū cubitorū, latitudo verò quinquaginta, altitudo aūt triginta: & supernè in cubitū, qui ex lata basē acuitur instar pyramidis, desinit arca, eorū qui per ignē purgātur & probantur symbolū. Hæc Geometrica præbetur proportio ad sanctas trālinittendū mansiones, quarū differētias subiectorum numerorū ostendūt differentiæ. Qui aūt inferūtur numeri, sunt secupli, vt trecēta ad quinquaginta: & decupla, vt trecenta sunt decupla ad xxx. & ὑπερτριτοι, hoc est, superbipartientes. Quinquaginta enim sunt ad xxx. superbi partientia. Sunt aūt qui trecentos cubitos dicunt esse symbolū signi Dñi. Quinquaginta aūt, spei & remissionis quæ datur in pētecoste. Et triginta, aut, vt est in nonnullis, duodecim, dicunt significare prædicationē, quoniā tricesimo quidem anno prędicauit Dñs: duodecim aūt fuerūt Apostoli. Et in cubitū consumatū fuisse ædificiū, iusti profectu desinente in monadē, & in vnitatem fidei. Mensa aūt in tēplo erat sex cubitorū, & eius pedes quatuor erāt circiter vnius cubiti & dimidij. Colligunt ergo omnes cubitos duodecim, cōueniēter duodecim mēsium cōuersioni quæ fit per circulū anni, quibus terra omnia producit & perficit, cum quatuor temporibus anni inita cōsuetudine. Terræ autem, vt arbitror, imaginem mensa significat, quæ quatuor sulcitur pedibus, æstate, autumno, vere, hyeme, per quos annus ingreditur. Quocirca dicit etiam mēsam habere vndulas inflexas ac tortiles, aut quod temporum conuersionibus omnia circumagantur, aut fortasse significauit terram quam circumfluit Oceanus. Præterea exemplū Musicæ simul psallens & prophetūs ponatur Dauid, Deū concinnè & numerosè laudans. Doricę aūt harmoniæ maximè conuenit genus ἐναρμόνιον, id est, concinnum, & Phrygiæ διάτονον, quod est vehemens aut acutum, vt ait Aristoxenes. Barbari itaq; Psalterij harmonia, modorum ostendens honestatē & grauitatē, cùm sit antiquissima, maximè fuit exemplum Terpādro ad Doricam harmoniā, Iouem laudāti hoc modo: Iupiter omnium principiū, dux omniū, hoc hymnorū principiū ad te mitto Iupiter. Potuerit aūt à psalmographo allegoricè accipi cithara, in primo quidē significato, Dominus: in secūdo aūt ij qui proximè ac continēter pulsant animas, canticū præcunte Dño. Populus quoque qui fit saluus, dici potuerit cithara per Dei inspirationem. Et qui per Dei cognitionem musicè glorificat, exauditur, verbo pulsans ad fidē. Aliter quoq; acceperis musicā consonātiam, nēpe Ecclesiasticā, legis & Prophetarū simul & Apostolorū, vnà cum Euāgelio, & concentum qui in vnoquoq; Propheta est positus, dum ab vna persona ad aliam trāsilitur. Sed plurimi, vt videtur, ex iis qui nomine sunt inscripti, non secus ac socij Vlyssis, rusticè aggrediuntur doctrinā: non Sirenes, sed numeros & modos prætereuntes, obstruentes ora propter inscitiā, quoniam sciūt, si Græcis disciplinis aurē semel præbuerint, futurum vt nunquā possint reuerti postea. Ei autem qui decerpit id quod est conducibile ad vsum Catechumenorū, & maximè eorum qui sunt Græci, Dñi autem est terra & plenitudo eius, non est abstinendū à studio doctrinę, instar brutorum animātium. Sunt aūt plurima iis qui audiūt, quoad eius fieri potest, suppeditanda auxilia. Sed nequaquā est in his immorandū, præterquā ad id quod ex iis accipi potest commodi, vt cùm id acceptum possederimus, possimus domū reuerti ad verā philosophiā, quę est firmū animæ refugiū quod ab omnibus præbet securitatem. Est ergo attingēda Musica ad mores ornādos & componēdos. Certè etiam in conuiuio nobis inuicem psallendo propinamus, nostram incantantes cupiditatē, & Deum glorificātes propter copiosam donationē eorū quib⁹ vtūtur & fruuntur homines, & quod perpetuò suppeditata fuerint nutrimēta ad augmētum corporis & animæ. Est aūt superuacanea respuēda Musica, quæ frāgit animos & variè afficit, vt quæ sit aliquādo quidem lugubris, aliquādo verò impudica & incitans ad libidinem, aliquādo autem limphata & insana. Eadem ratio est etiam de Astronomia: ea enim cum rerum sublimiū cognitione, de figura vniuersi, & cœli conuersione, & astrorum motione, ad creantem virtutē propius adducēs animam, docet nos facilè sentire tēpora anniuersaria, mutationem aëris, ortúsq; & occasus syderum. Nam ars quoque nauigandi & agricultura, reperta est vsu qui ex ea redundat: sicut Geometria, Architectura, & ars ædificandi. Efficit autem hæc quoq; disciplina vt anima maximè assequatur, & verum perspiciat, & falsum arguat, certásque assensiones inueniat & proportiones, adeò vt venetur simile in dissimilibus: inducítque nos vt inueniamus longitudinem absq; latitudine, & superficiem quæ caret altitudine, & signum quod nullas habet partes, & à sensilibus nos traducit ad ea quæ percipiuntur intelligētia. Philosophiam ergo adiuuāt disciplinæ, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate. Ecce enim chlamys primùm fuit vellus, deinde carptum fuit, & subtegmen stamēque factum est, deinde filit contextum. Oportet ergo animam prius esse præparatam, & variè elaboratam, si sit constituenda optima & præstantissima. Nam veritatis alia quidem est pars quæ versatur in cognitione, alia verò in actione: profluxit autem à contemplatione. Magna autem exercitatione opus est & experientia. Quinetiam contemplationis, alia quidem pars est vt aduersus proximos, alia verò vt aduersus seipsum. Quamobrem sic quoque eruditionem oportet esse comparatam, vt vtrisque conueniat. Ei ergo qui sufficienter didicerit illa, quę continent ea quæ deducunt ad cognitionem, licet deinceps manere quietum, actiones dirigendo ad contemplationem. Cùm autem propter proximorum vtilitatem, alij quidem se conferant ad scribendum, alij verò ad Verbum tradendum se comparent, cùm alia doctrina est vtilis, tum scripturarum Domini lectio est necessaria ad eorum quæ dicuntur demonstrationem, & maximè

Illud: Aut vt est in nōnullis, duodecim, videtur esse omnino tollendum vt superfluū.

Psal. 44. ximè si ij qui audiunt accedunt ex Græcorum doctrina. Quandam talem ecclesiam describit Dauid: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate: Græcis, inquam, & superfluis aureis fimbrijs circundata & variata. Veritas autem per Dominum,

Sap. 9. Consilium enim tuum, inquit, quis nouit, si non tu dederis sapientiam, & miseris sanctum tuum spiritum ab altissimis, & ita correctæ fuerint viæ eorum qui sunt super terram, & didicerint homines ea quę tibi placēt,

Sap. 8. & salui fuerint sapientia. Nam qui est cognitione præditus, per scripturam nouit antiqua, & conijcit futura: scit strophas orationum, & ænigmatum solutiones, præscit signa & prodigia, & euentus temporū, vt prius diximus. Vides fontem disciplinarū manare à sapientia. Iis autem qui obijciūt: Quid enim iuuat nosse causas (exempli causa) quomodo Sol moueatur, & reliqua astra: aut Geometrica speculatum esse theoremata, aut Dialectica, & vnamquāque ex alijs disciplinis? ad ea enim quæ oportet tradenda eas nihil conferre, & humanam esse intelligentiam Græcam philosophiā, minimè enim doceri à veritate: illa sunt dicenda, primùm quidem, quòd ij falluntur in ijs quæ sunt ex ijs quæ sunt maxima, nempe in mentis & intelligentiæ voluntaria electione. Qui enim sancta, inquit, sanctè seruant, sanctificabuntur, & qui ea didicerunt, inuenient responsionem. Qui enim est cognitione præditus, meritò omnia sanctè faciet quæ sunt facienda, vt

Sap. 7. didicit per doctrinam Domini, etiamsi acceperit per homines. Et rursus licet audire: In manu enim eius, hoc est, virtute & sapientia, & nos, & verba nostra, & omnis prudentia & operum scientia. Nihil enim diligit Deus nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Præterea autem non legerunt quòd dictum est à Solomo-

Ibid. 7. ne. Nam cùm de templi constructione tractasset, apertè dicit: Artifex autem construxit sapientia, tua autem pater gubernat prouidentia. Et quomodo non est à ratione alienum, arte fabrili & arte ædificandarū nauium deteriorem existimare philosophiam? Fortasse autem Dominus quoque illam, eorum qui in herba decubuerunt, multitudinem ex aduerso Tiberiadis, piscibus duobus, & hordeacis quinque aluit panibus, tacitè significās priorem Iudæorum & Græcorum eruditionem, quæ præcedit diuinum frumentū nutrimenti quod per legem colitur. Est enim hordeum frumento citius in tempore ætatis. Quæ autem per vndas gētiles gignitur & fertur Græcam philosophiam, pisces significabant, ad profusam vitæ conuersationem dati iis qui humi iacebant, qui non ita quidem dabant augmentum sicut fragmenta panum: sed cùm benedictionis Domini facti essent participes, habuerunt inspiratam diuinitatis resurrectionem per Verbi potentiam. Sed & si es nimis curiosus, accipe vnum ex piscibus eā quæ est in orbe disciplinā, reliquū verò significare ipsum quæ transcendit philosophiā, quæ scilicet cum ipsius Domini verbo cōparantur. *Mutorum autem piscium chorus affluxerit, dixit alicubi Musa tragica. Me quoq; oportet minui, augeri autē solùm iam deinceps Verbum Domini, in quo lex finitur, dixit Propheta Ioannes. Iam mihi intellige mysterium veritatis, veniā tribuēs si ad id pertractādum vereor progredi vlterius, hoc solum prædicans: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Dictus certè est lapis angularis, in quo omnis ædificatio coagmēta augetur in sanctum Dei templū, vt ait diuinus Apostolus. Taceo in præsentia parabolā quæ est in Euangelio, dicentē: Simile est regnum cęlorū homini qui sagenā iecit in ma-

re, & ex multitudine captorū piscium meliores eligit. Iam verò quatuor quoq; virtutes apertè, quæ est apud nos sapientia, sic prædicat, vt earū quoq; fontes Græcis dati sint ab Hebræis. Ex his autem sciri potest, & si quis diligit iustitiā, labores eius sunt virtutes. Temperantia enim & prudentia docet iustitiam, & magni excelsíque animi virtutem, quibus nihil est in vita hominibus vtilius. Postremò illud quoque illos scire oportebat, quòd natura quidem apti nati sumus ad virtutem, sed non quòd eam habeamus ab ortu, sed simus apti ad eam acquirendam. Qua ratione soluitur ea dubitatio, quæ ab Hæreticis aduersus nos mouetur: Vtrùm perfectus formatus sit Adam, an imperfectus? sed si imperfectus quidem, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? sin autem perfecti⁹, quomodo trāsgreditur præcepta? Audient enim etiam à nobis, quòd perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed aptus ad suscipiendam virtutem multum enim refert, factum esse aptum ad eam acquirendā. Vult autē nos ex nobis ipsis saluos fieri. Hæc est ergo natura animæ, à seipsa impelli, & incitari: deinde cùm simus ratione præditi, ratione aūt cōstet philosophia, habemus quandā eum ipsa cognationē. Aptitudo autem, est quidem motus ad virtutē, non autē virtus. Atque omnes quidem, vt dixi, apti sunt natura ad acquirendam virtutem: sed alius quidem magis, alius verò minus accedit ad disciplinam & exercitationem. Quocirca alij quidem vsque ad perfectam peruenēre virtutem, alij verò vsque ad aliquam: neglecti autem rursus aliqui, etiamsi alioqui bonum haberent ingenium, auersi sunt in contrarium. Multò autem magis quæ magnitudine & veritate præstat omnibus disciplinis cognitio, est & ad acquirendum difficillima, & multo labore superatur. Sed, vt videtur, Dei non *Sapien. 2.* nouere mysteria, quòd scilicet Deus creauit hominem ob immortalitatem, & fecit eum imaginem suæ proprietatis, per quam proprietatem eius qui nouit omnia, is qui est cognitione præditus, & iustus, & sanctus, cum prudentia contendit peruenire ad mensuram perfectæ ætatis. Quòd autem non solùm actiones & cogitationes, sed etiam verba sint munda ei qui est cognitione præditus: Probasti cor meum, visitasti me noctu, inquit, inflammasti me, & nō est inuenta in me iniquitas. Ne loquatur os meum opera hominum. Et quid dico opera hominum? Ipsum cognoscit peccatum, non id quod est adductum ad pœnitentiam, est enim hoc commune aliorū quoque fideliū, sed quod est peccatum: neque enim hoc quidpiam condemnat, sed vt semel dicam, omne peccatū: neque quod quis malè fecit, sed quod non sit faciendum, adducit. Vnde est etiam duplex pœnitentia: vna quidem est cōmunis, propterea quòd peccauerit: altera verò, cùm peccati naturam didicerit, persuadet ab ipso desistere peccato per principalem rationem, cui est consequens vt non peccet. Ne ergo dicant, quòd qui facit iniuriam, & peccat, delinquit per dæmonum operationem: sic enim nulli esset culpæ affinis. Cùm autem in peccando eadem eligat quæ dæmones, instabilis, & leuis, & mutabilis in cupiditatibus vt dæmon, sit homo dæmoniacus. Iam qui est natura quidem malus, cùm propter vitium factus sit peccator, redditus est improbus, id habens quod elegit: contrà autem vir bonus se rectè gerit. Quocirca non solùm virtutes, sed etiam actiones honestas, bona vocamus. Ex bonis autem, scimus alia quidem per se esse eligenda & expetenda, vt cognitionem (nihil enim aliud ex

** ἀνάλογοι, sed puto legendum, συναλλαγαὶ Ioan. 1. Ephes. 2. Matth. 13.*

ipsa veniamur cùm affuerit, nisi solùmodo vt ea adsit, & in perpetua simus contemplatione, & ad ipsam & propter ipsam decertemus) alia autem propter alia, vt fidem, & propter euitationem supplicij quæ ex ea proficiscimur, & vtilitatem quæ capitur ex remuneratione. Vnor enim est multis causa ne peccent. Promissio autem est occasio persequendi obedientiam, per quam salus. Perfectissimum ergo bonum est cognitio, quæ est per se expetenda: per consequentiam autem, bona quoque quæ per eam consequuntur. Et supplicium, ei quidem qui punitur, est causa correctionis: iis autem qui possunt eminus perspicere, fit exemplum, per quod cauent ne amplius cadant in similia. Suscipiamus ergo cognitionem, non ea quæ eueniunt cupiētes, sed propter hoc ipsum solum, nempe vt cognoscamus, eam amplectētes. Prima enim vtilitas est habitus cognitionis, innoxias præbens voluptates per exultationem, & nunc & in posterum. τριάσιως. Exultationem autem dicunt esse lætitiam, quæ est reputatio virtutis ex veritate, per quandam exhilarationem & diffusionem animi. Facta autem quæ participant cognitionē, sunt bonæ & honestæ actiones: nam veræ quidem diuitiæ, est abundantia in iis quę sunt ex virtute actionibus. Paupertas autem est inopia in moderatis actionibus: possessiones enim, & vsus rerum necessariarum, non habent qualitatem noxiam, sed eā quæ est præter modum quantitatem. Quocirca circumscribit cupiditates is qui est cognitione præditus, & in possessione, & in vsu, non transiliēs terminū eorum quæ sunt necessaria. Hic ergo viuere necessarium existimans ad augendam scientiam, & parandam cognitionem, non viuere, sed beneviuere faciet plurimi. Neque filios, neque rursus matrimonium, aut parentes præferens charitati in Deum, & ei quæ est in vita iustitiæ. Vxor autem ei soror post liberorum susceptionem, iudicatur tanquam quæ sit eodem patre nata, tunc solùm viri recordans, quando filios asperexerit, vt quæ sit reuera futura soror post carnis depositionem, quæ diuidit & distinguit cognitionē spiri- σχήματος tualium, proprietate sexuū. Ipsæ enim per se ex æquo sunt animæ: animæ neutræ, nec masculæ, nec fœminæ, quandoquidem neque vxores ducūt, nec nubunt. Nunquid autem sic in virum transmutatur mulier nō effœminata, quæ æquæ sit virilis & perfecta? Hoc ergo fuit Sarræ risus, cui pueri ortus fuit annūciatus, non quæ, vt arbitror, Angelo fidē non habuisset, sed quam rursus puderet congressionis, per quā futura erat mater filij. Et nunquid ab eo tempore, quo apud regem Ægypti propter Sarræ pulchritudinem vocatus est in periculum, eam propriè Abraham appellauit sororem, sed nondum eadem matre & eodem patre natam? Atque iis quidem qui peccatorum ducti sunt pœnitentia, & non solidè crediderūt, per preces præbet Deus petitiones. Iis autem qui viuunt citra peccatum & ex cognitione, cōcedit si vel solummodo cogitarint. Ecce enim Annæ quæ solummodo cogitauerat de puero, data est, Samuelis conceptio: Pete, inquit, scriptura, & faciam: animo cogita, & dabo. Deum enim accepimus cognitorem cordium, non qui coniicitur ex motu animæ, sicut nos homines: sed neque ex euentu, ridiculum enim esset sic cogitare: neque vt Architectus laudauit opus, factum est, sic quoque Deus cùm fecisset lucem, deinde eam vidisset, dixit bonam. Ille aūt etiā prius quā fecisset, sciens qualis esset futura, eā laudauit quæ facta est, vt qui potestate ab alto bonū faceret per principio carens propositum, id quod actu futurum erat bonum: & quod futurum erat, iam prædixit esse bonum, dictione hyperbato celante veritatem. Orat ergo is qui est cognitione præditus, etiam cogitatione, omni hora per charitatē Deo coniunctus, & familiaris effectus. Et primùm quidem petet remissionem peccatorum, postea non amplius peccare: deinde posse benefacere, & omnem quę facta est per dominum creationem, & dispensationem intelligere, vt mundo corde effectus per agnitionem, quæ est per filium Dei, facie ad faciem in beati spectaculi mysterio initietur, exaudiens scripturam quæ dicit: Bonum est *Tob.12.* ieiunium cum oratione. Ieiunia autem significat omnem generaliter abstinentiam ab omnibus malis, tam quæ actu fiunt, quàm quæ verbis, & ipsa cogitatione. Est ergo, vt videtur, iustitia quadrata, omni ex parte æqualis & similis, in verbo, in facto, in abstinentia à malis, in beneficentia, in perfectione cognitionis, nusquam vllo modo claudicans, ne videatur iniustus & inæqualis. Quatenus ergo est aliquis iustus, est omnino is quoque fidelis: quatenus autem est fidelis, nondū est etiam iustus. Iustitiam dico quæ fit per profectum & cōsummationē, per quam is qui est cognitione præditus, iustus dicitur. Iam verò Abrahæ qui factus fuerat fidelis, reputatum est ad iustitiam, vt qui processerat ad id quod est fidei maximum & perfectissimum. *Genes.15.* Non enim qui abstinet solùm à mala actione, est iustus, nisi præterea perfecerit vt & bene faciat, & cognoscat propter quam causam abstinēdum quidem sit ab his, illa verò sint agenda. Per arma iustitiæ dextera & *2.Cor.6.* siniſtra, dicit Apostolus iustum transmitti ad summam hæreditatem, ab his quidem munitum, illis verò etiam agentem. Non enim solùm armaturæ tegumentum, & abstinentia à peccatis, sufficit ad perfectionem, nisi adsumpserit etiam opus iustitiæ, eam quæ ad benefaciēdum est operationē. Tunc autem ambabus vtens manibus is qui est cognitione præditus, in iustitia reuelatur, iam ex hoc quoque non secus ac Moses, facie animæ glorificatus, quam quidem prius diximus corpus quod formā & charactērem tribuit iustę animæ. Quomodo enim lanæ quæ indita mansit tinctura, in reliquas quoque lanas proprietatem transmittit & mutationem: ita etiam in anima transit quidem labor, manet autem quod est bonum & honestum: & quod iucundum quidem est relinquitur, quod turpe autem est abstergitur. Hæ sunt enim qualitates, quæ vtriqueanimæ formam & charactērem tribuunt, ex quibus vna quidem cognoscitur glorificata, altera verò condemnata. Certè sicut Mosi ex iusta operatione, & ex ea quæ continenter ei intercedebat cum Deo loquente consuetudine, vultui insidebat glorificata quædā coloris species: ita etiam iustæ animæ diuina quædam vis bonitatis inhærens per inspectionem, prophetiam, & administrantem operationem, quasi intelligentis illuminationis perinde atq; caloris solaris imprimit quoddam apertum iustitiæ signaculum, lucem animæ vnitām per charitatem quæ nullo spacio disiungitur, quæ Deo afflat, & Deo afflatur. Hinc quæ Seruatori Deo fit assimilatio, exoritur ei qui est cognitione præditus, qui quidem euasit perfectus, quantum licet humanæ naturæ, sicut pater, inquit, qui est in cælis. Ipse est qui *Matth.5.* dixit: Filioli adhuc parum sum vobiscum. Nam Deus *Ioan.13.* quoque, nō quatenus est natura bonus, ea ratione manet beatus, & ab interitu alienus: neque habens negocij aliquid, neque alij exhibens, propriè autem bona faciens. Cùm verò sit Deus & pater bonus, & versetur in continua beneficentia, in eadē bonitate ita permanet

manet vt nūquam ab ea digrediatur: quis est enim boni vsus, quod neque operatur, neque bono afficit? Qui ergo primùm suis moderatus est animi motibus, & vt impatibilis euadat est meditatus, & creuit ad beneficentiam cognitione præditæ perfectionis, est hic quidem æqualis Angelis: iam autem lucidus, & tanquam Sol resplendens per beneficentiam, cōtendit iusta cognitione per Dei dilectionē, ad sanctam mansionem, sicut Apostoli, non quod fuerint electi Apostoli ex quadā eximia naturæ proprietate: nam Iudas quoque fuerat cum eis electus, sed poterant fieri Apostoli, electi ab eo qui etiam fines præuidet. Qui itaque nō vnà cum eis fuit electus Matthias, cùm se præbuisset dignum vt fieret Apostolus, sufficitur in locum Iudæ. Licet ergo nunc eis quoque qui se in Dominicis exercuere mandatis, & perfectè vixere cōuenienter Euangelio, ex cognitione quoque adscribi in numerū Apostolorum. Hic est reuera Presbyter Ecclesiæ, & verus diaconus, id est, minister Dei volūtatis, si faciat & doceat quæ sunt Domini, non vt qui ordinetur ab hominibus, neq; quod iustus censeatur presbyter, sed quod iustus referatur in presbyterarum. Et licet hic in terris nō fuerit prima sede honoratus, sedebit in quatuor & viginti thronis populum iudicans, vt dicit Ioannes *Apocal.4.* in Apocalypsi. Nam vnum quidem est reuera salutare testamentum, quod à constitutione mundi ad nos peruenit per generationes diuersas & tēpora, etiamsi dationē existimatum fuerit esse diuersum. Consequens enim est esse vnam immutabilem salutis dationem, ab vno Deo per vnum Dominū, quæ multis modis prodest. Propter quam causam tollitur materia, quæ diuidebat Græcum à Iudæo ad hoc vt esset populus peculiaris: & sic ambo perueniunt ad vnam fidei vnitatem, *Ephes.2.* & ex ambobus vna est electio. Et electis, inquit, sunt magis electi, qui ex perfecta cognitione, & ab ipsa Ecclesia sunt decerpti, & magnificentissima gloria honorati, iudices & administratores, ex æquo & ex Iudæis & ex Græcis quatuor & viginti duplicata gratia. Nam hic quoque in Ecclesia progressiones Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, sunt, vt arbitror, imitationes gloriæ Angelicæ, & illius œconomiæ ac dispensationis, quam dicunt scripturæ illos expectare, qui insistentes vestigijs Apostolorum, vixerunt in perfectione iustitiæ conuenienter Euangelio. Hos sublatos in nubibus scribit Apostolus, primùm quidem diaconos futuros, deinde cooptandos esse in presbyteratū perfectum gloriæ: gloria enim differt à gloria, donec creuerint in virum perfectum. Qui sunt tales, vt ait beatus Dauid, requiescent in monte sancto Dei, suprema *Psal.14.* *Ioan.1.* Ecclesia, in qua congregātur Dei philosophi, qui verè sunt Israëlitæ, mundi corde, in quibus nullus est dolus, qui non permanserūt in septenario quietis, sed bonorum operum effectione diuinæ assimilationis, ad octonarij beneficentiæ hereditatem sublati sunt insatiabilis contemplationis, puræ ac syncerę speculationi attendentes. Sunt autem aliæ quoque, inquit Dominus, oues, quæ non sunt ex hoc ouili, quæ alio ouili & *Ioan.10.* mansione pro proportione fidei sunt dignatæ. Meæ autem oues meam vocem audiunt, ex cognitione mea mandata intelligentes. Hoc autem licet magnificè & pro dignitate meritisque accipere cum operum remuneratione, & mutua consequentia. Quare quando audierimus, Fides tua te saluam fecit, nō accipimus eum dicere absolutè eos saluos futuros qui quomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta. Iam verò Iudæis solis hanc dicebat vocem, qui legem tenebant & vixerant absque reprehensione, quibus sola fides restabat in Dominum. Non ergo fuerit fidelis cum intemperantia, sed etsi à carne exierit, necesse est vt vitia quoque deponat, vt possit ad propriā peruenire mansionem. Plus est autem cognoscere quàm credere, sicut etiam quàm saluum esse, maius est postquam saluus factus est, supremo honore dignū esse habitum. Cùm ergo per multam disciplinā vitia exuerit qui est nobis fidelis, transit ad maximum supplicium quod est melius priori māsione, inferens proprietatem pœnitentiæ eorum peccatorum quæ admisit post baptismū. Cruciatur ergo adhuc amplius, cùm vel nondum, vel ne omnino quidem ea assequatur, quorum videt alios esse participes. Præterea autem pudore afficitur ob ea quæ deliquit, quæ quidem sunt fideli maxima supplicia. Bona est enim Dei iustitia, & iusta est eius bonitas. Quòd si fortè cessauerint cruciatus in implendis quas luunt pœnis, & expiandis quæ admissa sunt ab vnoquoque delictis, habent tamen maximum permanentem dolorem, quòd cùm sint inuenti digni alio ouili, non vnà sint cum ijs qui sunt gloria affecti propter iustitiam. Iam verò Solomon sapientem vocans eum qui est præditus cognitione, hæc dicit de ijs qui mirantur dignitatem eius mansionis: Videbunt e- *Sapien.5.* nim mortem sapientis, & non intelligent quid de eo decreuerit, & ad quid eum stabilierit Dominus & dicens de eius gloria: Is est quem aliquando habuimus in derisum, & in parabolam opprobrij, insipientes. Vitam eius existimauimus insanjam, & mortem eius ignominiosam. Quomodo est enumeratus inter filios Dei, & in sanctis est sors eius? Non solùm ergo fidelis, sed etiam gentilis, iustissimè iudicatur. Quoniā enim sciebat Deus, vt qui habeat prescientiam, eum nō esse crediturum, nihilo secius vt suam acciperet perfectionē, ei quidem philosophiam dedit, sed ante fidem. Dedit autem solem & lunam & astra ad religionē, quæ Deus *Deut.5.* fecit gentibus, inquit lex, ne si omnino essent impij & planè à Deo alieni, omnino etiam interirēt. Illi autem etsi in hoc nati essent mandato ingrati, sculptilibus attenderunt imaginibus: quod si non fuerint ducti pœnitētia iudicantur. Aliqui quidem quòd cùm possent, noluerūt Deo credere: alij verò, quòd etiam cùm vellent, non elaborauerunt vt fierent fideles: quinetiam illi quoque, qui à cultu astrorum non recurrerunt ad eorum creatorem. Hæc enim via data fuit gentibus, vt per astrorum cultum Deum suspicerent: qui autem ne in eis quidem quæ eis data sunt astris voluērūt permanere, sed etiam ab eis ad ligna & lapides procidēre, reputati sunt, inquit, vt puluis terræ, & vt gutta exacto, superuacanei ad salutem, qui eiiciuntur à corpore. Quomodo ergo absolutè quidē saluum facere, est ex iis quæ sunt media, rectè autem & vt decet, perfectum est officium: ita etiam omnis actio, eius quidem qui est cognitione præditus, rectum & perfectū est officium: eius autem qui est solummodo fidelis, media dici possit actio, vt quę ex verbo seu ratione nondum efficiatur, neque rectè geratur ex scientia. Contrà autem cuiusuis gentilis peccat actio. Non enim absolutè bene agere, sed scopum quendam spectantes actiones facere, & ex verbo seu ratione operari oportere ostendunt scripturæ. Quomodo ergo lyram pulsandi imperitis, non est lyra tangenda: ita nec sunt attingenda negotia ijs qui non acceperunt cognitionem, & nesciunt quomodo ijs vti oporteat ex verbo vitæ. Atque non solùm quidem in bellis suscipitur à bellatoribus certamen pro libertate, sed etiam in conuiuijs, & in cu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bris, & in iudicijs, ij qui verbo sunt vncti, erubescētes serui fieri voluptatis. Iniusto lucro nūquam virtutem permutauero: Lucrum autem euidenter iniustum, est voluptas & dolor, labor & metus, & vt semel dicam, vitia & motus animæ, quorum id quod est in præsentia iucundum, affert postea molestiam. Quid. n. prodest si totum mundum lucreris, inquit, perdas autem animam? *Matth. 16.* Clarum est ergo quod qui bonas non faciunt actiones, nec ea quidem norunt quæ sunt sibi vtilia. Quod si ita est, ne ij quidem Deum precari possunt vt ab eo bona accipiant, cùm quæ sint verè bona ignorent, neque si acceperint, donum senserint, neque pro dignitate eo vsi fuerint quod non norunt, & propter imperitiam rectè vtendi ijs quæ data sunt, & propter nimiam inscitiam, ne quomodo diuinis quidem donis vtendum sit scientes. Inscitia autem est causa ignorationis: atque iactabundæ quidem, sed bene sibi cōscię animæ est gloriatio, aduersus eos casus qui eueniunt eloqui. Aduersus hæc oportet se cautè & prudenter gerere: nam quod bene fit, & est iustum, mihi feret auxilium, neque vnquam malè facere deprehendar. Hęc autem bona conscientia, & sanctitatem erga Deos, & iustitiam erga homines conseruat, mūdam custodiens animam honestis cogitationibus & verbis castis, & iustis operibus. Sic vim Domini cùm acceperit anima, meditatur esse Deus, putans nullum aliud esse malum præterquàm ignorationis, & operationis quæ non sit ex recta ratione. Semper autem propter omnia Deo agens gratias, per iustam auditionem & diuinam lectionem, per veram inquisitionem, per sanctam oblationem, per beatam orationem, laudans, canens, benedicens, psallens, à Deo nullo vnquam tempore talis diuiditur anima. *Sup. 3.* Meritò ergo dictum est: Et qui in ipso consistunt, intelligent veritatem, & fideles in dilectione in ipso permanebūt. Vides qúænam differat sapientia, de ijs qui sunt præditi cognitione. Proportione ergo habita & conuenientia, sunt variæ quidem mansiones, pro dignitate & meritis eorum qui crediderunt. Ecce enim Solomon: Dabitur enim ei, inquit, fidei gratia electa, & sors in tēplo Domini iucundior. Comparatiuum enim ea quidem ostendit quæ sunt inferiora in templo Dei, quod est vniuersa ecclesia: relinquit autem superlatiuum quoque cogitandum, in quo est Dominus. Has tres electas mansiones significant numeri qui sunt in Euangelio, triginta, & sexaginta, & centum. Et perfecta quidem hæreditas est eorum qui euadunt in virum perfectum ad imaginem Domini. Similitudo autem non est, vt quidam existimant, in figura humana, est enim impia hæc cōlideratio: sed nec quæ in virtute primæ causæ traditur assimilatio, est enim hæc quoque impia traditio eorum, qui expectarunt eandem esse virtutē hominis & Dei omnipotentis: Existimasti, inquit, iniquè, quòd ero tibi similis: *Psal. 49.* sufficit enim discipulo si fiat vt magister, inquit magister. *Ioan. 13.* Ad Dei ergo fit similitudinem, qui est in filium adoptatus, & in numerum amicorum cooptatus, ex eo quòd est cohæres dominorum & deorum, si quemadmodum ipse docuit Dominus, per Euangelium fuerit consumatus. Qui est ergo cognitione præditus, magis propinquam & magis cohærentem exprimit similitudinem, nempe magistri mētem, quàm cùm ille haberet, præcepit & consuluit sapientibus & temperantibus: exprimit, inquam, hanc intelligēs vt voluit qui docuit, & magnifico sensū accepto, pro dignitate quidem docens super tecta, eos qui altè volunt ædificari, prius autem incipiens facto exequi ea quæ dicuntur, cōuenienter exemplo vitæ institutionis, ea enim præcepit quæ fieri poterāt. Et reuera oportet eum qui est regalis & Christianus, principatum posse obtinere & præesse. Neque enim solùm constitutum est vt dominaremur ijs solis quæ sunt foris bestijs, sed etiā agrestibus quæ sunt in nobis ipsis animi perturbationibus. Per scientiam ergo, vt videtur, bonæ & male vitæ, sāluus sit is qui est cognitione præditus, plus intelligens & operans quàm scribæ & Pharisæi. Intende, bene prosperare, & regna, scribit Dauid, propter veritatem *Psal. 44.* & mansuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua, hoc est, Dominus. Quis ergo sapiēs, & intelliget hæc? intelligens, & cognoscet hæc? quoniam rectæ viæ Domini, inquit Propheta, significans *Psal. 106.* eum solum qui est præditus cognitione, posse ea intelligere quæ abditè dicta sunt à spiritu. Et qui intelligit, in tempore illo silebit, inquit Scriptura, in enūciando scilicet ad indignos. Quoniā, inquit Dominus, qui habet aures audiendi audiat, dicens non esse quorumuis audire & intelligere. Iam verò Dauid dicit: Tenebrosa aqua in nubibus aëris. *Psal. 18.* A fulgore coram ipso nubes transierunt, grando & carbones ignis: abditos esse docens sanctos sermones, & ijs quidem qui sunt cognitione præditi, claras & perspicuas, tanquam grandinē innoxiam, significat demitti diuinitus: vulgo autem obscuros, tanquam qui exigne extincti sunt carbones, quos nisi quis accenderit & suscitarit, non ardebunt, neque illuminabūtur. Dominus ergo, inquit, *Esai. 50.* dat mihi linguam disciplinæ, vt sciam in tēpore quando oporteat loqui sermonem, nō solùm in ferendo testimonio, sed etiam in interrogando & respondendo. Et disciplina Domini aperit os meum. Est ergo eius qui est cognitione prædit⁹, scire vti sermone, & quando, & quo modo, & apud quos oportet. Iā verò Apo- *Coloss.* stolus quoque dicēs: Secundū elementa mundi, & nō secundū Christū: tradit doctrinā quidem Grecam esse instar elementorum, Christi autem doctrinā esse perfectam, sicut iam prius significauimus. Iam verò oleaster inseritur in pinguedine oleæ: quinetiam nascitur *Rom. 11.* eadem specie qua oleæ satiuæ. Nam id quod est insitum, pro terra vtitur arbore in qua inseritur. Omnes autem plantæ simul iussu diuino germinārunt. Quocirca etiamsi sit oleaster agrestis, eos tamē coronat qui in Olympicis vincunt certaminibus. Et vlmus vitem in altum extollens, eam docet esse fertilem. Videmus autem plus nutrimenti attrahere agrestes arbores, propterea quod non possint concoquere. Quæ sunt ergo agrestia, minus concoquunt quā satiua: & causā cur ea sint agrestia, est priuatio facultatis concoctricis. Plus ergo nutrimēti accipit inserta olea, propterea quod sit plantata in agresti. Assuescit aūt veluti concoquere nutrimentum, dum assimilatur pinguedini satiuæ. Sic etiam Philosophus, qui agresti oleæ assimilatur, cùm multa habeat nō concocta, propterea quod & lubenter inquirat, & facilè assequatur, & pinguedinem appetat veritatis, si per fidem, diuinam acceperit virtutem, in bonam & mitem insertus cognitionē, tanquam oleaster insitus in sermonem verè pulchrum & misericordem, & quod traditur nutrimentum concoquit, & fit bona & satiua olea. Insitio. n. eas quæ erant inutiles facit generosas, & quæ erant steriles, cogit esse fertiles, arte agriculturæ, & scientia quæ est ex cognitione. Aiunt autem insitionem fieri quatuor modis: vno quidem, quo inter lignum & corticem oportet eum adaptare qui inserit: quo quidem modo Catechismum suscipiunt, qui sunt ex gentibus idiotæ qui verbū accipiunt

cipiunt in superficie. Altero autem, quādo ligno fisso, *Synodus. Integrum.* in ipsum plantam generosam immiserint: quod quidem āccidit in ijs qui sunt philosophati, eis enim dissectis dogmatibus, ingeneratur agnitio veritatis: sic autem Iudæis quoq; aperta veteri scriptura, noua & generosa planta oleæ inseritur. Tertia autē insitio agrestes tangit & hereticos, qui vi trahuntur ad veritatem: nam cùm vtrunque furculum falce acuta deraserint, donec medullam quidem nudauerint, sed non vlcerauerint, eas inter se vinciunt. Quartus autem modus insitionis, est qui dicitur inoculatio: à generoso enim trūco circunciditur oculus, ei quoque cortice vnà in orbem circunscripto, vnius palmi magnitu line. Deinde eraditur truncus oculo æquali circumscriptione, & sic immittitur circumligatus, & luto circumlitus, integro seruato & illæso oculo & minimè inquinato. Hoc est genus doctrinæ quæ oritur ex cognitione, quæ res potest perspicere. Hoc quidem certè genus est maximè vtile in arboribus satiuis. Potest autem quæ ab Apostolo dicitur insitio, in bonam oleam fieri, nempe in ipsum Christum, agrestis & infidelis naturæ quę implantatur in Christum, hoc est, eorum qui credunt in Christum. Melius est autem vniuscuiusque fidem in ipsa inseri anima. Sanctus enim spiritus per eam quodammodo distributus transplantatur, prout est vniuscuiusque circumscriptio, incircumscriptè. De cogni- *Sup. c.* tione autem differens Salomon, hæc dicit: Clara est, & quæ nō marcescit sapientia, & facilè cernitur ab ijs qui ipsam diligūt, eos qui cupiunt præuenit vt præcognoscatur. Qui manè surrexerit ad ipsam, non laborabit: de ipsa enim cogitare, est perfectio prudentiæ. Et qui propter ipsam vigilauerit, citò erit cura vacuus, quoniam eos qui ipsa digni sunt, ipsa quærens circuit. Non est enim omnium cognitio. Et in semitis ab ipsis beneuolè visione apprehenditur. Semitæ autem sunt vitæ traducendæ ratio, & quæ est ex testamentis multiformis varietas. Mox subiungit: Et in omni cogitatione occurrit ipsis, vt quæ variè cōsideretur, per omnem scilicet doctrinam. Deinde infert, perficientem adducens charitatem, per rationem syllogisticam, & veras propositiones, maximè demonstratiuam, veram sic inducens illationem. Eius enim principium verissimum, est desiderium disciplinæ, hoc est, cognitionis: cura autem disciplinæ, est dilectio: dilectio autem est obseruatio legum eius: attentio autem est legum confirmatio: confirmatio verò legum est vacuitas interitus: vacuitas autem interitus facit vt ad Deum propè accedatur. Sapientię ergo desiderium attollit ad regnum: docet enim, vt arbitror, quòd vera disciplina, est quoddam desiderium cognitionis. & dilectio quidē est obseruatio mandatorum quæ deducūt ad cognitionem. Obseruatio autem ipsorum, est cōfirmatio præceptorum propter quam contingit vacuitas interitus: vacui- E tas autem interitus, efficit vt prope Deū simus. Si ergo dilectio cognitionis facit alienum ab interitu, & eum qui est regalis prope Deum extollit: oportet ergo cognitionem quærere ad inuentionem. Est autem inquisitio quidem, incitatio & impulsio ad comprehendendum, quæ per quædam signa inuenit id quod est subiectum. Inuentio autem est finis & requies inquisitionis quæ peruenit ad comprehensionem, quod quidem est cognitio: & ipsa propriè inuentio est cognitio, vt quæ sit comprehensio inquisitionis. Signum autē dicunt esse id quod præcedit, aut quod est vnà, aut quod sequitur, quod quidem est comprehensio. Eius ergo quæ est de Deo inquisitionis, inuentio quidem est doctrina quæ est per filium. Signum autem quòd sit Seruator noster ille ipse filius Dei, sunt & quæ ei⁹ aduentum præcedunt prophetiæ, quæ ipsum prædicant: & quæ cum eius ortu sensili fuerunt de ipso testimonia: & quæ præterea post eius assumptionem prædicantur & apertè ostenduntur, virtutes. Quòd ergo sit apud nos veritas, est indiciū, quòd ipse docuerit Dei filius. Si enim in omni quæstione hæc generalia inueniūtur, res & persona, quæ verè est veritas, apud nos esse ostēditur. Nam veritatis quidem quæ ostenditur persona est filius Dei: res verò, virtus fidei, quæ quodcunque ei aduersatur, & vel ipsum totum mundum repugnantem superat. Sed quoniam hoc iam est certum & extra controuersiam, confirmatum esse in æternis factis & sermonibus. & visus est dignus qui suplicio afficiatur, non contra quem dicatur, quicunq; existimat non esse prouidentiam, & reuera impius: nobis autem est propositum, quid agentes, & quomodo viuentes, peruenerimus ad omnipotentis Dei cognitionē, & quemadmodum Deum honorantes, efficiamur nobis causa salutis, cùm non à Sophistis, sed ab ipso Deo cognouerimus & didicerimus, quod ei est gratum, iustum & sanctum facere aggredimur. Nos autem esse saluos, quod quidem est ei gratū, & salus, accedit per bonam operationem & cognitionem, quorum amborum est magister Dominus. Si ergo vel ex Platonis sententia, aut à Deo, aut ab ijs qui à dijs duxere originem, verum solum disci potest: meritò à diuinis eloquijs eligentes testimonia, iactamus nos veritatem discere per filium Dei, quæ fuerunt quidem primū prædicta, deinde declarata. Quæ autem ad veritatem inueniendam adiuuant, ne sunt ipsa quidem reproba. Ipsa certè philosophia, quæ annunciat prouidentiam, & beatæ quidem vitæ remunerationem, miseræ autem punitionē, comprehensim tractat theologicè. Quæ autem accuratè & exactè traduntur, & quæ sigillatim habētur, ea vtique non seruat. Neque enim de filio Dei, neque de ea quæ est per prouidentiam œconomiam tractat, vt nos: non enim diuinam nouerat religionem. Quamobrem hæreses quoque quæ sunt in barbara philosophia, etiamsi vnum Deum dicant, etiamsi Christum celebrent, id ex comprehensione dicunt, non ex veritate: nam & alium Deum adinueniunt, & Christum non excipiunt, sicut tradunt Prophetiæ. Verumenimuero quæ sunt apud eos falsa dogmata, quādiu aduersantur vitæ quæ agitur ex veritate, sunt cōtra nos. Iam enim Paulus Ti- *Act. 16.* motheum circuncidit propter eos qui credebant ex Iudæis, ne eo dissoluente ea quæ à lege carnalius prius sumpta fuerant, à fide deficerent qui erant ex lege Catechumeni, etsi rectè sciret quòd nō iustificat circuncisio. Omnibus enim omnia fieri profitebatur, dum se κατὰ συμπε demitteret & variè eis accommodaret, ea conseruans ριφορὰν. quæ erant principalia dogmata, vt omnes lucrifaceret. Daniel autem torquem gestauit, cùm non negle- *Daniel. 5.* xisset quòd afflictus esset populus à Rege Persarum. Mendaces ergo sunt reuera, non ij qui se demittunt, & se accommodant propter œconomiam salutis: neque qui labuntur in aliquibus ex ijs quæ sunt singularia, sed qui cōcidunt in ijs quæ sunt vel maximè principalia, & Dominum quidem, quoad eius fieri ab eis potest, infirmant & abrogant: auferunt autem veram Domini doctrinam, qui non pro dignitate Dei & Do- λεγόντων. mini scripturas disserunt & tradunt. Depositum enim quod Deo redditur, est conuenienter Domini doctrinæ, per eius Apostolorum piam traditionem intelligentia & exercitatio. Quod autem auditis in aurem, *Matth. 10.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

abdità scilicet & in mysterio(nam quæ sunt eiusmodi, dicuntur in aurē dici allegoricè) super domos, inquit, prædicate, cùm ea præclarè ac magnificè accepissent, sublimique & excelso dicendi genere traderent, & ex regula veritatis scripturas explanarent. Neque enim prophetia, neque ipse seruator adeò crasse & generaliter elocutus est diuina mysteria, vt ea facilè capi possent à quibuslibet, sed differuit in parabolis. De Domino quidem certè dicunt Apostoli, quòd omnia locutus est in parabolis, & nihil loquebatur eis sine parabola. Si autē omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: ergo Prophetia quoque & lex per ipsum factæ sunt, & per ipsum dictæ sunt in parabolis. Cæterùm recta sunt omnia, inquit scriptura, coram ijs qui intelligunt, hoc est, ijs qui ab ipso declaratam scripturarum expositionem, ex ecclesiastica regula accipientes, conseruant. Regula autē ecclesiastica est concentus & consensio legis & Prophetarum, conuenienter testamento quod traditur per Domini aduētum. Atque cognitionem quidem sequitur prudentia, prudentiam autem temperātia. Dicatur enim prudētiam, quidem esse diuinam cognitionem, & in ijs qui Dij fiunt: temperantiam autem philosophantur esse mortalem, & in hominibus nondum sapientibus. Iam verò si virtus est diuina, & ceu ipsius cognitio: temperantia autem est veluti imperfecta prudentia, prudentiā quidem desiderans, laboriosè autem operans, & nō contemplans, sicut certè iustitia quæ est humana, vt quid commune subijcitur sanctitati, cùm sit diuina iustitia. Ei enim qui est perfectus, non in ciuilibus contractibus, neque in prohibitione legis, sed ex propria actione & dilectione in Deum est iustitia. Propter multas ergo causas occultant scripturæ sententiam: primùm quidem, vt diligēter inquiramus, & semper vigilemus in inueniendis salutaribus orationibus. Præterea ne omnibus quidem conueniebat hominibus intelligere, ne læderentur aliter accipientes ea quæ à sancto spiritu dicta sunt salutariter. Quocirca ijs qui sunt electi ex hominibus, & ijs qui ex fide cooptati sunt ad cognitionem, quæ seruātur sancta mysteria Prophetiarum, teguntur parabolis. Scripturarum enim stylus est parabolicus. Quocirca Dominus quoque cum non esset mundanus, tanquā mundanus venit ad homines. Portauit enim omnem virtutem & hominem qui erat in mundo enutritus, ad ea quæ percipiuntur intelligentia, & sunt principalia, à mundo in mundum erat sublaturus. Quocirca scriptura quoque vtitur metaphora. Est enim parabola res eiusmodi: oratio ab aliquo non proprio quidem, sed quod est simile proprio, ad id quod est verum & proprium deducens eum qui intelligit: aut vt dicunt aliqui, dictio quæ per alia, ea quæ propriè dicuntur ostendit cū efficacia. Iam verò vniuersa quoque œconomia quæ prædicta est à Prophetis de Domino, videtur verè parabola ijs qui veritatē non norunt, quando filium Dei qui fecit omnia, carnem suscepisse, & in vtero virginis conceptū esse, quatenus fuit genita sensilis eius caruncula: consequenter autem quatenus fuit genita, passam esse & resurrexisse, vnus quidē dicit, alij verò audiunt: Iudæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam, vt dicit Apostolus. Apertè autem scripturæ & ijs qui aures habent verum ostendētes, illud ipsum quod passa est caro quam susceperat Dominus, Dei virtutem & sapiētiam annunciant. Postremò parabolicum scripturæ genus cum sit, vt ostendimus, antiquissimum, meritò apud Prophetas maximè abūdauit, vt etiam philosophos, qui erant apud Græcos, & eos qui erant apud alios barbaros sapientes, ostēdat sanctus spiritus ignorasse futurū Dñi aduentū, & mysticā quę ab ipso tradēda fuit doctrinā. Meritò ergo quę Dñm prędicat Prophetia, ne prętermultorū dicēs opiniones aliquibus videretur blasphemare, ea quæ significātur figurauit vocib⁹, quę possint etiā ducere ad alias mētis cōceptiones. Iam verò Prophetæ omnes qui Dñi aduentum prædixerunt, & sancta quæ erant cum ipso mysteria, persecutionem passi sunt, occisi sunt, sicut ipse quoque Dominus qui eis explanauit scripturas. Eius quoque familiares, qui verbum prædicauerunt, postquam ipse excessit è vita, vsi sunt parabolis. Vnde etiam Petrus in prædicatione loquens de Apostolis, dicit: Nos autem cùm euoluissemus libros quos habuimus Prophetarum, qui partim quidem per parabolas, partim autem per ænigmata, partim verò expressa sua authoritate & ipsis verbis Christum Iesum nominant, inuenimus eius aduētum, & mortem, & crucem, & reliqua omnia supplicia quibus eum affecerunt Iudæi, & resurrectionem, & in cælos assumptionem priusquam conderentur Hierosolyma, sicut scriptum est: Hæc omnia quæ oportebat ipsum pati, & post ipsum ea quæ erunt. Hæc ergo cùm agnouissemus, Deo credidim⁹ per ea quæ de ipso scripta sunt. Et paulò pōst rursus infert, diuina prouidentia factas esse scripturas, sic referens: Sciebamus enim Deum hæc verè iussisse: & absque scriptura nihil dicimus. Habet autem alias quoque quasdam proprietates sermo Hebræus, sicut etiam vnusquisque ex reliquis, continens quandam orationem quæ gentis ostendit stylum & figuram. Definiunt itaque sermonē, dictionem quæ gentis stylo ac figura conficitur: sed non illis sermonibus nota est Prophetia. Græcis enim quæ troporum vocantur mutationes, de industria celant, deductæ ad similitudinem earum quæ sunt apud nos prophetiarum: verùm ostenditur tropus esse voluntariæ à recto declinationis, quæ fit vel versu vel soluta dictione. Est quidem certè tropus, dictio transcripta à proprio ad non proprium, cōpositionis causa, & propter rectum vsum dictionis quæ est in oratione. Prophetia autem minimè vtitur figuris in dictionib⁹, propter ornatum orationis. Eò autem quòd non sit omnium, multis modis occultat veritatē ijs solis qui sunt initiati ad cognitionem, qui veritatem quærunt propter charitatem, lucem faciens exoriri. Dicitur autem prophetiæ species prouerbium à barbara philosophia: dicitur aliqua quoque parabola, & deinde ænigma. Quinetiam dicitur sapiētia, & vt ab ea diuersum quid disciplina, & rursus sermones prudentiæ, & strophæ verborum, & vera iustitia, & rursus doctrina dirigendi iudicium: & astutia quæ simplicibus áccidit ex disciplina, & sensus & intelligentia, quæ ei inditur qui est recenter imbutus catecheſi. Qui hos, inquit, audiuit Prophetas, sapiens erit sapientior, gubernationem aūt possidebit intelligens, & intelliget parabolam & obscuram orationem, & sapientum dicta & ænigmata. Si autem ab Helleno Iouis filio, qui fuit cognominatus Deucalion, contigit Hellenicas, id est Græcas, appellari linguas, ex temporibus quæ prius diximus, facilè perspici potest quot generationibus sint Hebræa voce posteriores linguæ quæ sunt apud Græcos. Procedente autem scriptura, cùm qui prædicti sunt à Prophetatropos in vnaquaque parte adnotauerimus, adducemus viuendi rationem ex cognitione, per regulam veritatis, eam sedulò & artificiosè ostendentes. An non enim quæ Hermæ quoque in visione apparuit

ruit potestas in typo ecclesiæ, dedit librum legendum quem voluit annunciari electis? Eum autem, inquit, transcripsit ad literam, cùm non inueniret quomodo finiret syllabas. Significabat autem vtiq; literam esse omnibus ciaram, si in nuda lectione accipiatur, & hāc esse fidem quę obtinet locum elementorum. Quocirca quæ est ad literam lectio, suscipit etiam allegoriam. Scripturarum autem ex cognitione explicationem, fide iam proficiente assimilari ei quæ fit per syllabas lectioni accipimus. Quinetiam iubetur Esaias propheta, nouo libro accepto, in eo scribere sanctam quandam postea futuram cognitionem per scripturarum expositionem, prophetice prædicendo spiritu eam quæ illo tempore erat adhuc non scripta, propterea quòd nondum cognosceretur: dictum enim fuerat ab initio iis solis qui intelligunt. Iam verò cùm Apostolos docuerit Seruator, scriptæ non scripta iam quoque nobis traditur traditio. Ea ratione qui apud Græcos sunt eruditissimi, Mercurio, quem dicunt esse orationem, consecrant propter interpretationem, fructum mali Punici. Habet enim multas latebras oratio. Meritò ergo Moſen quoque qui assumebatur, duplicem vidit Iesus filius Naue, & vnum quidem cum Angelis, alterum autem supra montes, qui dignus erat cui in conuallibus, iusta fierent. Vidit autem Iesus hoc spectaculum inferius, sublatus spiritu, vnà cum Chaleb. sed non vident ambo similiter: sed hic quidem descendit citius, vt qui multum quod grauabat inferret: ille autem cùm descendisset, postea narrauit gloriam quam erat contemplatus, vt qui magis quàm alter posset perspicere, vt qui esset purior, significāte, vt arbitror, historia, non omnium esse cognitionem. Nam alij quidem corpus literarum, nempe dictiones & nomina, perinde ac corpus Mosis accipiunt: alij verò sententias, & quæ à nominibus significantur peruident, eum qui est cum Angelis Moſen curiosè inquirentes. Certè etiam ex iis qui ipsum Dominum inuocabant, multi quidem dicebant, Fili Dauid miserere mei: pauci autem cognoscebant filiū Dei sicut Petrus, quem etiam beatum pronunciauit, quoniam ei caro & sanguis non reuelauit veritatem, sed pater eius qui est in cælis: significans eum qui est cognitione prædītus, non per eius carnem quæ fuit gestata in vtero, sed per ipsam paternam potentiam cognoscere filium Omnipotentis. Non solùm autem iis qui tantummodo incidūt, est adeò difficilis acquisitio veritatis: sed eorum etiam quorum est propria scientia, ne his quidem toram simul acernatim dari contemplationem, docet Mosis historia, donec sicut Hebræi gloriam Mosis aduersis oculis aspicere soliti, & sancti Israel Angelorum visiones: ita nos quoque obiectum veritatis splendorem posſimus intueri. Nobis autem cursim exponatur indicium ad declarandam cognitionem, Decalogus. Et quòd sacer quidem sit Denarius, superuacaneum est nunc dicere. Sin autem tabulæ scriptæ opus Dei, inuenientur naturale ostendere opificium. Digitus autem Dei intelligitur Dei potentia, per quam efficitur creatio cæli & terræ: quorum amborū intelligentur tabulæ esse signa. Nam Dei quidem scriptura & formatio in subiecta tabula est mundi creatio. De alogus autem, in imagine quidem cælesti, continet Solem & Lunam, astra, nubes, lucem, spiritum, aquā, aërem, tenebras, ignem: hic est cæli naturalis decalogus. Terræ autem imago cōtinet homines, pecora, reptilia, bestias, & ex aquatilibus pisces & cete: & rursus similiter ex volucribus, & quæ sunt carniuoræ, & quæ miti ac mansueto vtūtur cibo: & ex plantis similiter, & quę sunt fertiles, & quæ steriles: hic est terræ naturalis decalogus. Porrò autem arca quæ hęc continebat, fuerit rerum diuinarum & humanarum cognitio & sapiētia. Fortasse autem fuerint hæ duæ tabulæ, Prophetia duorū testamentorū. Mysticè autem sunt renouatę, cùm simul abundaret ignoratio & peccatū. Dupliciter autem, vt videtur, scribūtur pręcepta duplicibus spiritib⁹, nēpe & principali, & eo qui subiicitur: quoniā caro cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnē. Est autē in ipso quoque homine quidam denarius: quinq; sensus, & vocis edēdæ facultas, & vis seminaria, & hic quoq; octauus qui fuit in formatione spiritus: nona est facultas animę quæ tenet principatum, quę etiam dicitur principalis: & decima est sancti Spiritus quæ per fidē accedit, formam & characterem tribuēs proprietas. His accedit, quòd decē quibusdam humanis partibus videtur lex imperare, visui, & auditui, & odoratui, tactui, & gustui, & instrumētis eorū administris, quæ sunt duplicia, nēpe manibus & pedibus: hæc est enim formatio hominis. Ingreditur autem anima, & etiam prius ingreditur principalis facultas qua ratiocinamur, quæ nō generatur per deiectionē seminis, vt etiam absq; ea numerus decimus colligatur, per quæ vniuersa actio hominis perficitur ordine. Nam cùm primū est homo genitus, accipit initiū vitæ à patibilibus: ratiocinādi ergo facultatē & eā quæ est principalis, dicimus esse animali causam constitutionis: quinetiam hanc partem expertem rationis, & fieri animatā, & esse eius partem. Iam vitalē quidem facultatem, qua cōtinetur vis nutriendi & augendi, & vt in summa dicam, mouendi, sortitus est spiritus carnalis, qui & motu est facillimus, & quoquouersus per sensus & reliquum corpus procedit, & per corpus primū patitur. Principalis autē animæ facultas habet liberam eligendi facultatē, in qua existit inquisitio, disciplina, & cognitio. Verūenimuero ordinata est vniuersorū relatio ad vnam principalem facultatē, & propter illam & viuit homo, & certo modo viuit. Per corporeū itaq; spiritum homo sentit, cōcupiscit, lætatur, irascitur, alitur, augetur: quinetiam per eum ad actiones aggreditur, cōuenienter ei quod mēs cogitarit & conceperit: postquā autē vicerit cupiditates, regnat principalis facultas. Illud ergo, Non concupises: non seruies, inquit, carnali spiritui, sed ei imperabis, quoniā caro concupiscit aduersus spiritū & insurgit vt se turpiter & indecorè gerat præter naturam: & spiritus aduersus carnem obtinet imperium, ad hoc vt homo vitam transigat secūdum naturam. Num ergo meritò dictus est homo factus esse ad Dei imaginem, non quod attinet ad figurā cōstructionis, sed quoniam Deus quidem ratione omnia architectatur: homo autē qui euaserit cognitione prædītus, ratiocinādi facultate bonas & honestas peragit actiones. Meritò ergo duæ tabulæ duobus spiritibus data pręcepta, & ei qui est formatus, & ei qui est principalis, quæ ante legē tradita fuerunt, dictæ sunt significare, & sensuum motus exprimūt per cogitationē, & manifestāt per eam quæ est ex corpore operationē: est enim ex ambob⁹ cōprehēsio. Et rursus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt sē habet sensus ad sensile, ita intelligētia ad id quod ea comprehenditur. Sunt autem duplices quoque actiones, aliæ quidem per mentis agitationem ac conceptionem, aliæ verò per operationem. Et primum quidem præceptum decalogi ostēdit vnum solum esse Deum omnipotentem, qui populum transtulit ex Ægypto per solitudinem in terram patriam, vt per diuinas quidē operationes cōprehenderēt vt poterāt eius potentiam: ab eorū autem quæ sunt genita abstinerēt idololatria, omnem spem habentes in Deo qui est ex veritate. Secunda autem oratio significabat non oportere assumere, neque inferre magnam & omni veneratione dignam eius potentiam, quæ quidem est nomen (huius enim solummodo discēdi multi sunt adhuc capaces) neque transferre eius nūcupationem ad res genitas & inanes, quas quidem fecere homines artifices: in his autem is qui est non ponitur. In identitate enim ingenita, qui est, est ipse solus. Tertia autem est oratio quæ significat mundum à Deo esse factum: & dedisse nobis septimum diem ad quiescendum, propter eam quæ est in vita afflictionem, & malorū perpessionem. Deus enim est indefessus, & impatibilis, & qui nullius indiget: quiete autem indigemus nos, qui carnem gestamus. Septimus ergo dies prædicatur quies, abstinētia à malis, præparans illum primarium & ex quo cuncta orta sunt diem, qui est verè nostra quies, qui quidē prima quoq; est reuera lucis generatio, in qua omnia simul & cernuntur & possidentur. Ex hoc die prima sapientia & cognitio nos illuminat: lux enim veritatis, lux vera, vmbræ expers, qui citra diuisionem diuiditur, spiritus Domini in eos qui sunt per fidem sanctificati, qui est instar luminaris ad eorum quæ sunt agnitionem. Eum ergo sequentes, per totam vitam reddimur impatibiles: id autem est quiescere. Quocirca Solomon quoque ante cælum & terram & omnia quæ sunt, omnipotenti dicit genitam fuisse sapientiā, cuius participatio quæ est per virtutem, non dico per essentiam, docet eos qui hīc fuerint rerum diuinarū & humanarum habere sciētiam via comprehensionis. Hæc quoque sunt obiter reuocāda in memoriam, quoniam de septenario & octonario ingressa est oratio. Qui est enim octonarius, videtur esse omnino propriè septenarius: septenarius autē apertè senarius, & hic quidem propriè esse Sabbatum. Septenarius autem operarius, nam & mundi ortus finitur in sex diebus, & motus Solis qui fit à conuersionibus ad cōuersiones seu ab vno tropico ad alterū, perficitur in sex mensibus, per quem partim quidem cadunt folia, partim verò plantæ pullulant, & seminum fiunt perfectiones. Aiunt autē fœtum quoque perfectè absolui mēse sexto, hoc est, centum & octoginta duobus diebus & dimidio, vt scribit Polybus quidem medicus in libro de Octomestribus. Aristoteles autem Philosophus in libro de Natura, & Pythagoræi, hinc, vt arbitror, ex mundi ortu ex sententia Prophetę numerum senarium perfectum existimant, & eum appellant μεσότητα & τέλειον μεσότητα quidem, id est, medirectum, quòd sit medium recti, hoc est, decem & duorū: videtur enim ex æquo abesse ab ambobus: γάμον autem, id est, coniugiū: nam vt coniugium generat ex masculo & fœmina, ita sex ex impari quidem ternario qui dicitur masculus, ex pari autem, nēpe binario, qui fœmina existimatur, gignitur: bis enim tria fiunt sex. Tot rursus sunt motus maximè generales, per quos fertur omnis generatio, sursum, deorsum, dextrorsum siniſtrorsum, antè, ponè. Meritò ergo numerū septenariū existimāt esse sine matre & sine prole, Sabbatū interpretātes, & speciē quietis dicētes allegoricè, in qua nec vxores ducunt, nec nuptum dantur amplius. Neque enim ex numero aliquo ad aliquem sumentibus fit septenarius, neque ad aliquem sumptus, facit alium ex iis qui sunt intra duodenariū. Octonarium autem cubum appellant, cùm septem errantibus inerrantem sphæram connumerātes, per quas fit magnus annus, veluti quædam periodus remunerationis eorum quæ sunt promissa. Ea ratione cùm Dominus quartus in montem adscendisset, fit sextus, & spiritali luce illuminatur, nudata quæ à se proficiscitur virtute, quātum videri poterat ab iis qui electi fuerant vt viderent, per septimā vocem prædicatus filius Dei, vt illi quidem quiescerent qui de ipso erant persuasi, ipse verò per generationē quam significauit senarius, cum esset insignis octonarius, appareret Deus in caruncula, ostendens potentiam qui numerabatur quidem vt homo, celabatur autem quisnam esset. Nam in numerorum quoque ordinem refertur senarius: elementorum autem consequentia id insigne facit quod non scribitur. Hic in ipsis quidē numeris seruatur ordine vnaquæque vnitas vsque vd septenarium & octonarium. In ordine autē elementorum fit ἕκτον sextum, & ἑβδομον septimum. Surrepto aūt nescio quomodo eo quod est insigne ad scribendum, si sic quidem sequamur, fit septenarius quidem sextus, octonarius verò septimus. Quocirca etiam sexto dicitur homo fuisse factus, qui fuit fidelis ei qui est insignis, vt Dominicæ hæreditatis quietem protinus acciperet. Tale quid ostendit etiam hora sexta salutaris œconomiæ, qua homo fuit consumatus. Iam verò ipsorum quidem octo, media fiunt septem: septem autem videntur habere sex spatia. Alia est enim illa ratio quando septenarius glorificauerit octonarium, & cæli cælis enarrāt gloriam Dei. Figuræ autem eorum sensiles, sunt elementa quæ sunt apud nos vocalia. Sic etiam ipse Dominus dictus est α & ω, principium & finis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Non ergo, sicut quidam Dei quietem existimant, cessauit Deus facere. Nam cùm sit bonus, si cessarit vnquam benefacere, Deus quoque esse cessabit, quod nefas quidem est dicere. Quieuisse ergo, est ordinasse vt seruaretur citra vllam transgressionem in omne tempus ordo eorum quæ facta sunt, & fecisse, vt vnaquæque creatura cessaret à veteri confusione. Quæ enim diuersis diebus fuerunt creationes, maximæ acceptæ sunt consequentia, vtpote quòd omnia quæ facta sunt, quæ simul creata sunt cum cogitatione, honorem sint habitura ex eo quod antiquius, nec sit futura par eorum æstimatio, neque voce fuisset declaratus vniuscuiusque ortus, si aceruatim & simul omnia fecisse, dicta esset creatio. Oportebat.n. aliquid primum quoque nominasse. Propterea ergo prima propheticè dicta sunt, cùm omnia simul potestate facta sint ex vna essentia. Est enim vna, vt opinor, Dei voluntas in vna identitate. Quomodo autem in tempore facta fuerit creatio, cùm si vnà cum iis quæ sunt tempus quoque factum fuerit. Iam verò etiam in septenariis totus mundus circumagitur omnium quæ & viua gignuntur & quæ nascuntur. Septem quidem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes. Porrò autem Mathematici quoque dicunt esse septem stellas errantes quæ terram administrant, à quibus Chaldæi existimant omnia per consensum

sensum quæ ad mortalem vitam pertinēt fieri: quo fit vt etiam de futuris quædam promittāt dicere. Ex inerrantibus autem septem quidē sunt Pleiades. Vrsæ autem constant ex septem stellis, per quas & agricultura exercetur, & nauigatur. Luna verò septimo quoque die mutat figuram. Et in prima quidem hebdomada, est dimidia sui parte cæsa: in secunda est plena: tertia autem, ab occasu rursus est dimidia sui parte cæsa: & quarta, non apparet. Quinetiam ipsa quoque, sicut tradit Seleucus Mathematicus, mutat figuram septies. Ex obscura enim & non apparēte fit cornuta lunula: deinde dimidia sui parte cæsa: deinde ἀμφίκυρτος, id est, concaua ac gibbosa & plena: & rursus occidendo cōcaua & gibbosa, & similiter sui dimidia parte cæsa, & cornuta lunula.

Septem nostra tonis pulchros lyra personet hymnos,

scribit quidam Poëta non ignobilis, docens veterem Lyram habuisse septem sonos. Sunt etiam in nostra facie septem instrumenta sensuum: duo quidem oculorum, duo autem meatuum auditus, duo autem narium, & oris septimum. Ætatum quoque mutationes fieri per septenarium elegiæ Solonis significant hoc modo:

Infans septenos postquam compleuerit annos,
Productis dentes vallus vt oris erunt.
Postquam septem alios Deus huic concesserit annos,
Fit pubes, semēque huic genitale datur.
Verùm septem alijs postquam annus creuerit ætas,
Densa seges barbæ contegit orta genas.
Additus est illi cum septenarius alter,
Vir tum virtutis fortia signa dabit.
Sed monet aduenies vxorem ducere quintus,
Posteritatis & hunc tum meminisse suæ.
Solers ingenium, firma & prudentia sexto est,
Sultra nec hoc deinceps facta videre iuuat.
Septimus accessit cùm septenarius, atque
Octauus, lingua pollet & ingenio.
Nono aliquid possunt, sed iam minuuntur in illo
Vires, quis peragunt fortia facta viri.
Sed decimus cum alios septem perfecerit annos,
Maturam mortem tristia fata dabunt.

Rursus in morbis dies criticus, id est, ferens iudicium, est septimus & quartusdecimus, in quib⁹ decertat natura aduersus causas morbi efficientes. Alia eiusmodi innumerabilia adducit Hermippus Berytius in libro de septenario. Apertè autem mysticam de septenario & octonario rationem, iis qui cognoscunt, tradit beatus Dauid sic psallens: Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Sin autem in potentatib. octoginta anni. Id autem fuerit nos regnare. Vt ergo discamus mundum esse genitum, non in tempore autem facere Deū existimemus, subiunxit Prophetia: Hic est liber generationis, & eorum quæ sunt in ipsis, quādo facta sunt, quo die fecit Deus cælum & terram. Illud enim, quando facta sunt, enunciationem significat indistinitam & expertem temporis. Hoc autem, Quo die fecit Deus, hoc est, in quo & per quem fecit omnia, & sine quo factum est nihil, significat eam quæ per filium fit operationem, quem dicit Dauid: Hic est dies quem fecit Dñs, exultemus & lætemur in ea, hoc est, per eam quæ per ipsum tradita est cognitionē, diuinis fruamur epulis. Dies enim dictū est verbū quod occulta illuminat, & per quod in lucē & ad generationē accessit vnaquæque creatura. Et in summa, decalogus per elementum ἰῶτα significat nomen beatum, Iesum qui est verbum, ostendēs. Quinta autem deinceps sequitur oratio, de honore patris & matris. Deum autem apertè dicit patrem & Dominū: quocirca eos etiam qui ipsum agnouerūt, appellat filios & Deos. Dominus ergo & pater est, qui est Creator omnium: mater autem nō, vt quidam existimant, est subsistātia ex qua sumus geniti, neque, vt aliqui exposuerunt, ecclesia, sed diuina cognitio & sapientia, vt dicit Solomon, iustorū matrem appellans sapientiam, & est propter se eligenda. Et rursus, quicquid est bonum & honestū, à Deo per filium cognoscitur. Eam consequitur oratio de adulterio. Est autem adulterium, si quis relicta ecclesiastica, & vera cognitione, & de Deo persuasione, accedat ad falsam quæ non conuenit opinionem, aut in Deos referens aliquid ex iis quæ sunt genita, & alicuius ex iis quæ non sunt simulachrum aliquod constituens, ad transiliendum cognitionem, vel potius ab ea desiliēdum. Ab eo autem qui est cognitione præditus, aliena est falsa opinio, sicut vera est ei coniuncta & familiaris. Quocirca præclarus quoq; Apostolus vnam fornicationis speciem vocat idololatriam consequenter Propheræ qui dicit: Mœchatus est cum ligno & lapide. Ligno dixit, Pater meus es tu: & lapidi, tu me genuisti. Deinde quæ est de cæde cōsequitur oratio. Est autem cædes firma ac constans ablatio. Veram ergo de Deo & eius æternitate orationem qui vult auferre, vt falsum inferat, dicens vel vniuersum nulla regi prouidentia, vel mundum esse ingenitum, vel negās aliquid ex iis quæ sunt firma ac stabilia in vera doctrina, is est pernicios̄issimus. Post hanc autem est oratio de furto. Quomodo ergo qui aliena furatur, cùm magnam faciat iniuriam, in ea quæ meretur mala meritò incidit: ita qui diuina opera sibi vēdicat per fingendi, vel pingendi artem, & dicens se esse effectorem animantium & plantarum: & similiter qui veram imitantur philosophiam, sunt fures: siue fuerit quis agricola, siue pater filij, est minister deiectionis seminum. Deus autem præbens omnium augmentum & perfectionem, adducit ea quæ gignuntur ad id quod est secundum naturam. Plurimi autem, vnà cum Philosophis, augmenta & mutationes tribuunt astris principaliter, quod in se est, vniuersorum patrem priuantes sua indefessa & inexhausta potentia. Elementa autem & astra, hoc est, potestates quæ administrant, iussa sunt ea exequi quæ pertinent ad diuinam œconomiam, eāque parent, & aguntur ab iis quæ sunt eis imperata, quò ea duxerit verbum Domini: quandoquidem diuinæ ineſt potentiæ vt omnia occultè operetur. Qui ergo dixerit se aliquid excogitasse vel fecisse ex iis quæ pertinent ad creationem, impij & nefarij incœpti dabit pœnas. Doctrina autem oratio est de omnibus cupiditatibus. Quomodo ergo qui concupiscit ea quæ non decet, cogitur reddere rationem: eodem modo non permittitur res falsas concupiscere, neque existimare, ex iis quæ sunt in generatione, animata quidem per se posse, inanima autem omnino non posse salutem dare vel lædere. Et si quis dicat antidotum non posse mederi, & cicutam interimere, latenter callido decipit sophismate. Nihil enim ex iis operatur absque eo qui herba & medicamento vtitur, sicut nec securis absque eo qui scindit, neque serra absque eo qui secat. Quomodo autem per se quidem non operantur, habent autem aliquas qualitates naturales, quæ artificis operatione proprium

Decem scribitur per ιῶτα, quæ est prima literanominis Iesu.

Psal. 89.

Psal. 117.

Hiere. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

opus efficiunt: ita generali & vniuersa Dei prouidentia, per ea quæ mouentur propinquius, per submissionem transmittitur ad singularia efficax operatio. Sed vt videtur, Græci Philosophi Deum nominantes, non cognoscunt, quoniam Deum nequaquam colunt vt Deum. Quæ enim ipsi philosophantur, vt ait Empedocles, vt quæ per vulgi linguam temerè transierint, effusa sunt, cùm ora parum nouerint vniuersi. Nam vt ars viam excogitat, qua lux quæ à sole procedit, per vas vitreum aqua plenum igneſcat: ita etiam Philosophia, cùm ex diuina scriptura veluti quandā ignis scintillam acceperit, in paucis visione apprehendit. Certè quomodo eundem aërem spirant omnia animantia, sed alia aliter, & ad diuersum quidpiam: ita etiam plurimi accedunt ad veritatem, vel potius ad id quod de veritate dicitur. Non enim de Deo dicunt aliquid, sed suas affectiones Deo attribuentes exponunt. Agitur enim ab eis vita quærentibus id quod est probabile, non autem id quod verum. Ex imitatione autē non docetur veritas, sed ex disciplina. Non enim vt videamur esse Christum credimus: quomodo nec ad solem, vt in sole tantum esse videamur, accedimus: sed hîc quidem, vt calescamus, illic autem, vt viri boni & honesti simus, vt simus Christiani, vim facimus.

Matth. 11. Regnum enim est eorum qui sunt maximè violenti: qui ex inquisitione, disciplina & perfecta exercitatione hoc percipiūt fructus, quòd Reges fiant. Qui ergo imitatur opinionem, ostendit etiam anticipatam notionem. Quando autem quispiam accepta rei scintilla, eam intus in anima accenderit desiderio & doctrina, omnia mouet postea vt cognoscat. Quod quis enim non apprehendit, neque ipsum desiderat, neque suscipit eam quæ ex ipso capitur vtilitatem. Posterius ergo is qui est cognitione præditus, propter finem eorum quæ rectè & ex virtute geruntur imitatur Dominum, quoad eius fieri potest ab hominibus, quadam Dominica accepta qualitate, ad Dei assimilationem: qui autem nesciunt cognitionem, nec certa possunt regula inquirere veritatem. Fieri ergo nō potest vt simus participes contemplationū quæ ducuntur ex cognitione, nisi nos exinaniamus prioribus cogitationibus: sic enim absolutè dicitur communiter veritas de quolibet quod intelligentia percipitur, & de sensili. Iam verò licet etiam videre veritatem picturæ distinctam à vulgari, & musicæ honestatem seiunctam ab impudica. Ergo Philosophiæ quoque est aliqua veritas separata ab aliis Philosophis, & vera pulchritudo præter adulterinam. Non eæ ergo quæ sunt in parte veritates, de quibus prædicatur veritas, sed ipsa veritas est magna cura & studio indaganda, non quærendo scire nomina. Quod enim de Deo dicitur, non est res vna, sed innumerabiles. Refert autem non Deum dicas, an quæ sunt de Deo. In summa autem, cùm de vnaquaque re dicitur, à substantia distinguenda sunt ea quæ accidunt: ac mihi sufficit dicere Deū esse eum qui est Dominus vniuersorum: per se autem perfectè & absolutè dico Dominum vniuersorum, nullo reliquo quod excipiatur. Quoniam ergo duæ sunt ideæ seu species veritatis, nempe nomina & res, alij quidem dicunt nomina, qui in ornatu & elegantia versantur orationis, cuiusmodi sunt apud Græcos Philosophi: res autem sunt apud nos barbaros. Iam verò Dominus non frustra voluit vti vili & humili forma corporis, ne quis speciem laudans, & admirās pulchritudinem, abstitat ab iis quæ dicuntur: & attendens iis quæ relinquuntur, abducatur ab iis quæ percipit intelligentia. Non est ergo versandum in dictione, sed in iis quæ significantur. Atque iis quidē quæ apprehendi possunt, & non mota sunt ad cognitionem, verbū minimè creditur. Nam corui quoque voces imitantur humanas, cùm eius rei quàm dicūt nullam habeāt notitiam. Intelligens aūt apprehensio fidem proximè cōsequitur. Ita etiam dixit Homerus, Hominum pater atq; Deorum, nesciens quisnam sit pater, & quomodo pater. Quomodo autem ei quid habet manus, sumere est secundum naturam: & ei qui oculos sanos, lucem videre: ita ei qui fidē acceperit, propriū est esse participem cognitionis, si iacto fundamēto aurum, argentū, lapides precioſos elaborare, & ei superædificare voluerit. Non ergo pollicetur se velle esse participē, sed imperare: neque se futurū, sed esse regalem, & lucidum, & cognitione præditum. Neque nomine, sed re ipsa res velle attingere cōuenit. Nam cùm sit bon⁹ Deus, propter principalem vniuersæ creaturæ partē, cùm eam vellet esse saluam, ad reliqua quoque faciēda est conuersus, hoc eis primùm præbens beneficium ab initio, vt fierent: esse enim melius, esse quàm non esse, quiuis confitebitur. Deinde prout erat capax vniuscuiusque natura, factum est & fit vnumquodq; ad ipsum quod est melius proficiens. Quamobrē non est absurdū datam quoq; esse philosophiā à diuina prouidētia, prius erudiētem ad eam quæ est per Christū perfectionem, si non erubesceat à barbara cognitione discere Philosophia profectum ad veritatē: sed sunt pili quidem numerati, & viles motiones. Philosophia aūt quomodo non est in Verbo? Atqui Sampsoni quoque data est vis in pilis, vt etiam reiectitiæ artes eorum quæ sunt in vita, quæ iacent & humi manēt post excessum animæ, cogitari non possint absq; diuina potestate. Iam verò diuina prouidētia, dēsuper ex iis quæ sunt principalia tanquam ex capite, peruadit ad omnes. Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbā Aaron, & in orā vestimenti eius, hoc est, magni Sacerdotis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factū est nihil non in mūdum corporis. Extrinsecus aūt Philosophia populi, est tāquam vestis: Philosophi ergo qui ad proprium sensum sunt spiritali sensu exercitati, postquam non partem Philosophiæ, sed eam quæ est per se perfectè & absolutè philosophia, curioſe indagauerint & cum quodam amore veritatis, & citra vllam arrogantiā veritati ferentes testimoniū, ex iis quæ apud eos qui sunt diuersæ opinionis rectè dicta sunt profecerint ad intelligentiam, per diuinam administrationē & ineffabilem bonitatē, quæ semper quātum fieri potest, ad id quod est melius adducit eorum quæ sunt naturam. Deinde non solùm cum Græcis, sed etiā cum barbaris habuerint consuetudinem, à cōmuni ad suam intelligentiam exercitatione ducuntur ad fidem: tanquam fundamēto autem susceptā vi veritatis, assumunt etiam vlteriorem progressionem ad inquirendum, & exhinc eis quidem gratum est discere, cupientes autem cognitionem, magno studio contendunt ad salutem. Ea ratione dicit scriptura, spiritum sensus datum esse à Deo artificibus: is autem nihil est aliud quàm prudentia, vis animæ quæ contemplatur ea quæ sunt, discernítque & comparat id quod est consequens, simile & dissimile, præcipitque & prohibet, & futura coniectat. Pertinet aūt non ad artes solùm, sed etiā ad ipsam philosophiam. Cur nam ergo serpens quoq; dictus est prudens? Quoniam in maleficiis quoq; potest inueniri conse-

Psal. 132. Deest aliquid, vt sit non in modum corporis, sed animæ: vel aliquid tale modi.

consequentia aliqua & discretio, & compositio, & coniectura futurorum, & ideo latent plurima scelera, quoniam mali sibi omni ratione prouident vt possint vitare supplicia. Cùm sit autem multiplex prudentia quæ extensa est per totum mundum, & per omnia humana, in vnoquoque eorum mutat appellationem. Et cùm primis quidem causis se applicauerit, appellatur intelligentia: quando autem eam demonstratiua ratione confirmauerit, nominatur cognitio, sapientia, & scientia: quando autem versatur in iis quæ tendunt ad pietatem, & à principio deductam absque contemplatione acceperit rationem, per operationis quæ est in ipsa obseruationem, fides dicitur: & si in rebus sensilibus id quod videtur constituerit, tanquam in his verissimum, recta opinio: & in iis rursus quæ admotis manibus fiunt actionibus, ars. Cùm autem absque primarum causarum contemplatione similium obseruatione & traductione ad aliquid agendum impulsionem cœperit, & aliquid constituerit, appellatur experientia: eius est proprius ille reuera principalis sanctus spiritus, quam post firmam ac stabilem fidem, postremò per inspectionē ac curationē assumit is qui credidit. Cùm sensum ergo excellentiorem participarit Philosophia, vt ostensum est ex iis quæ prius dicta sunt: quæ de iis quidem quæ percepta fuerint intelligentia, ratione fit pertractatio, cum electione & assentione, dicitur Dialectica, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate, confirmat per demōstrationem, eas autem quæ inferuntur dissoluit dubitationes. Qui ergo dicunt Philosophiam non venire huc à Deo, videntur omnino dicere fieri non posse vt Deus videat omnia singularia: neque eum esse causam bonorum omnium, cùm vnumquodq; eorum sit ex singularibus. Nihil autem ex iis quæ sunt, omnino cōstiterit, si Deus nolit: quòd si eo volente est à Deo Philosophia, ea est cum talem esse qualis est esse voluērit, propter eos qui non alia ratione abstinerent à malis. Deus enim nouit omnia, non solùm ea quæ sunt, sed etiam quæ futura sunt, & vt erit vnumquodque, & eos qui sunt singulares motus prætuidens, intuetur omnia, & omnia exaudit, & nudam animam aspiciens intrinsecus, vniuscuiusque etiam ex singularibus æternam habet intelligentiam, & quod sit in theatris, & in partibus vniuscuiusq; inspiciendo, circunspiciendo, & conspiciendo, hoc in Deo simul sit & acernatim. Omnia enim & singula intuetur vna applicatione, non tamen omnia per principale institutum. Iam enim multa quidem ex iis quæ sunt in vita, per humanam quoque rationem ortum accipiunt, cùm diuinitus acceperint illuminationem. Ecce enim sanitas, per medicinam: & bona corporis habitudo, per alipticam, id est, vngendi artem: & diuitiæ per negotiationem & rei faciendæ artem oriuntur & adsunt, per diuinam quidem prouidentiam, per humanam autem opem & operam. A Deo autem est etiam intelligentia. Atque diuinæ quidem voluntati maximè obedit bonorum virorum liberum eligendi arbitrium: quoniam bonorum quidem & malorum hominū multa sunt cōmoda communia, fiunt tamen vtilia solis bonis & probis, quorū causa Deus hæc fecit. Ad vsum enim bonorum virorum, enata est vis eorum quæ data sunt diuinitus: quinetiam cogitata eorum qui sunt virtute præditi, per diuinam fiunt inspirationem, cùm anima aliquo modo afficitur, & diuina voluntas in humanas animas transmittitur, dum qui sunt singulares diuini administri, ad talia opem ferant ministeria. Nam per gentes & ciuitates sunt distributæ Angelorum præfecturæ: fortasse autem etiam ex iis sunt deputati singulis. Pastor itaque & singularum ouium curam gerit: eos maximè prouidendi & visendi tenet studiū, qui sunt & præclaro ingenio, & populo multum possunt prodesse. Ij autē sunt qui & ad regendum & docendum sunt apti, per quos prouidentiæ euidentia apertæ ostenditur, quando vel per doctrinam, vel per magistratum aliquem, & administrationem vult Deus benefacere hominibus: vult autem semper, & ideo mouet eos qui sunt apti ad ea vtiliter efficienda quæ pertinent ad pacem & virtutem & beneficentiam. Quidquid autem est ex virtute, & à virtute oritur, & refertur ad virtutem: & aut ad hoc datur vt sint boni, aut ad hoc vt ij qui sunt boni, vtantur iis commodis quæ sunt secundum naturam: adiuuat eūm & in vniuersis, & in singularibus. Quemadmodum ergo non est absurdum, vt qui diabolo insolentiam tribuunt & iniustitiam, eum rei bonæ & quæ est ex virtute, nempe philosophiæ, datorem constituant? Contrà autem existimo legis esse proprium & rectæ rationis, reddere quod vnicuique conuenit, & quod est eius proprium, & quod ad eum pertinet. Nam vt lyra est solius cytharœdi, & tibicinis, ita commoda bonorum virorum sunt possessiones: vt eius qui est beneficus, natura est benefacere: vt ignis est calefacere, & lucis illuminare. Malum autem non faciet bonus, vt neque lux tenebras, aut ignis frigefaciet: ita contrà, vitium non fecerit aliquid quod si ex virtute, est enim eius operatio malè facere; vt tenebrarum, oculos confundere. Non est ergo vitij opus Philosophia, quæ facit homines virtute præditos: restat itaq; vt sit Dei, cuius solum opus est benefacere: & quecunque à Deo dantur, rectè & dantur & accipiuntur. Porrò aūt si vsus philosophię non est malorū, sed datus est Græcorū optimis & præstantissimis, hinc quoque clarum, à quo data sit, à prouidentia scilicet, quæ vnicuique distribuit pro meritis ea quæ conueniunt. Meritò ergo Iudæis quidem lex, Græcis autem data est philosophia vsque ad aduentum: hinc autem est vniuersa ac generalis vocatio, ad peculiarem populum iustitiæ, per eam quæ est ex fide doctrinam, per vnum cogente Dominum eo qui est vnus solus Deus amborum, Græcorum scilicet & barbarorum, vel potiùs totius humani generis. Philosophiam autem sæpe diximus, id quod per Philosophiam assequitur veritatem, etiamsi sit singulare: iam verò ea etiam quæ bona sunt in artibus, vt in artibus, habent principium diuinitus. Vt autem artificiosè aliquid facere cōtinetur in artis contemplationibus, ita prudenter facere locatur sub prudentia: prudentia autem est virtus, & proprium est eius & alia cognoscere, & ea maximè quę ad ipsam pertinent. Et sapientia quæ est facultas, nihil est aliud quàm scientia diuinorum & humanorum bonorum. Dei aūt est terra & eius plenitudo, bona diuinitus venire ad homines docēs dixit scriptura, per diuinam virtutē ac potestatē, perueniète distributione ad humanum auxilium. Iam verò sunt tres modi omnis vtilitatis, qua alius alium impertitur: vnus quidem per affectationē, vt pædotriba qui effingit puerum: alius autem per assimilationem, vt qui alterum vt crescat hortatur, eò quòd ipse prior creuerit: & ille quidem adiuuat enim qui discit, hic autem simul prodest ei qui accipit. Tertius autem modus est qui fit iussu, quando pædotriba non amplius

Universidad de Deusto
Biblioteca

informans eum qui discit, nec per se luctam ostendens puero ad imitationem, sed tanquam iam satis exercitato nominatim imperat vt luctetur. Is ergo qui est cognitione præditus, cùm à Deo potestatē iuuādi acceperit, alios quidē iuuat, effingēs assectatione, alios verò adhortans assimilatione, alios verò præceptione docēs & erudiēs. Certè ipse quoque pari ratione adiutus est à Domino. Sic ergo cognoscitur vtilitas quæ à Deo pernenit ad homines, tum. adhortantibus Angelis. Etenim diuina virtus præbet bona per Angelos, siue videantur, siue non videantur. Talis etiam fuit modus in aduentu Domini, quando & per hominum cogitationes & ratiocinationes virtus aliquid inspirat, & in mentes vim immittit & sensum perfectiorum, promptitudinis & animi alacritatis vehementiam præbens, & ad quæstiones & ad implēda opera. Exponūtur aût nobis quoque nihilo secius ad imitationem & assimilationem, verè admirabilia & sancta virtutis exempla per res gestas quæ scriptæ sunt. Porrò autem genus quoque actionis est manifestissimū & per testamenta Domini, & per leges quæ sunt apud Græcos, quinetiam per ea quæ sunt præcepta in Philosophia. Et vt semel dicam, omnis vtilitas quæ ad vitam pertinet, suprema quidem ratione, à Deo omnipotēte, qui præest omnibus patre, perficitur per filiū, qui etiam propterea est Seruator omnium, inquit Apostolus, maximè autem fidelium. Proximè autem ab iis quæ sunt
1. Tim. 4. proxima singulis, per iussum & præceptionē eius qui est propinquus primæ causæ, nempe Domino. Qui est autem apud nos cognitione præditus, semper versatur in iis quæ sunt præcipua. Sed si quādo est ei otiū, & tēpus relaxādi animi ab iis quæ sunt præcipua, loco alterius recreationis, Græcā quoque attingit philosophiā, vt qui sit bellariū ad cœnā illaturus, non vt qui neglexerit ea quæ sunt præstātiora, sed vt qui acceperit quantū decet, ideoque propter eas quas dixi causas. Qui aût in Philosophia appetūt ea quæ nō sunt necessaria, sed supernacanea, & solùm contentiosis vacāt sophismatibus, discedunt ab iis quæ sunt necessaria & præcipua, rationum vmbras verè persequentes. Ac bonū quidem est scire omnia: cui autem imbecillus est animus ad multarum disciplinarū suscipiendam peritiam, et sòla eliget quæ sunt præcipua & meliora. Nam quæ est reuera scientia, quam dicimus solum habere eum qui est præditus cognitione, est firma ac stabilis comprehensio perconstantes ac stabiles rationes deducens ad causæ cognitionem. Qui autem scit etiam eius quod verum est in re aliqua, quæcunque ea sit, in eadem habet etiam eius quod verum est scientiam. Illa ergo oratio mihi videtur rectè se habere, an sit philosophandum: eam enim hoc ipsum consequitur. Sed etsi non sit philosophandum, non enim aliquid condemnarit quispiam, si non prius nouerit est ergo philosophandum. Hæc cum ita se habeant, oportet Græcos discere per legem & prophetas, colere vnum Deum qui est
1. Cor. 8. verè omnipotens. Deinde doceri per Apostolum: Nobis autem nullum est simulachrum in mūdo, quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Præterea doceri, quòd nec eorum quos colunt simulachra sunt imagines: neque enim figura tale est genus animarum, cuiusmodi fingunt Græci statuas. Non cadunt enim animæ sub aspectum, non solùm quæ sunt compotes rationis, sed etiam animæ aliorum animantium. Corpora autem ipsarum, nunquam sunt partes ipsarum animarum, sed instrumenta, vt quibus

A aliæ quidem insideant, aliarum verò ea sunt vehicula, aliarum verò alio modo possessiones. Sed nec fieri potest vt instrumentorū expresse imitētur imagines. Fingat enim Solem, vt videtur, aliquis & Iridis imaginem repræsentet coloribus: postquam autem simulachra reliquerint, tunc audient scripturam: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarū & Pharisæorum, quia iustificantur per abstinentiā à malis, cum eo quòd Matth. 5.
cum ea quæ est in his perfectione, proximum quoque positis diligere & ei benefacere, non eritis regales. Augmentum enim eius, quæ est ex lege iustitiæ, ostendit eum qui est præditus cognitione. Sic cùm fuerit aliquis collocatus in capite quod suū regit corpus, cùm
B peruenerit ad summum fidei, ipsam, inquam, cognitionem circa quam sunt omnes sensus, assequetur similiter summam hæreditatem. Cognitionem autem obtinere principatum, apertè ostendit Apostolus iis qui possunt perspicere, hoc modo scribens Græcis illis Corinthiis: Spem autem habentes augescente fide 2. Cor. 10.
vestra fore, vt magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, vt in iis quæ sunt supra vos Euāgelizem. Non dicens extensionem prædicationis quæ fuit in loco, quoniam fidem quoque dicit abundasse in Achaia. Fertur autem in Actibus quoque Apostolorum, Verbum prædicasse Athenis: sed docet cognitionem, quæ est perfectio fidei, abundare vltra ca- Act. 17.
C techesim, conuenientur maiestati doctrinæ Domini, & regulæ ecclesiasticæ. Quocirca paulò etiā inferius subiungit: Si autem sum imperitus sermone, sed non cognitione. Cæterùm qui ex Græcis gloriantur, quòd ab eis comprehensa fuerit veritas, dicant nobis à quónam gloriantur se didicisse. A Deo quidem non, dixerint: ab hominibus autem consitentur. Et si hoc ita est, aut à seipsis serò didicerint, sicut certè ex ipsis quoque quidam insolenter gloriantur: aut ab alijs similibus. Sed non sunt fide digni de Deo dicentes homines, quatenus homines: neque enim qui homo est, potest pro dignitate de Deo vera dicere: imbecillus & morti obnoxius, de ingenito, & eo in
D quem non cadit interitus: & opus de eo qui fecit. Deinde qui non potest de seipso vera dicere, an non multò magis ne de Deo quidem ei credendum est. Quantum enim abest homo à Dei potestate, tantum est etiam eius oratio imbecilla, etiamsi non Deū, sed de Deo dicat, & verbo diuino. Est enim imbecilla natura humana oratio, & quæ non possit Deum dicere, non dico nomen, est enim hoc commune non solùm Philosophis, sed etiam Poëtis nominare, neque essentiam, neque enim potest fieri, sed Dei vim & opera. Quanquam qui Deum sibi adscribunt magistrum, vix perueniunt ad Dei notitiam, opem eis ferente gratia ad quantulamcunque cognitionem, vt-
E pote voluntate voluntatem & sancto Spiritu sanctum Spiritum contemplari assuefacientes, quoniam spiritus scrutatur Dei profunda. Animalis autē homo non
1. Cor. 2. capit ea quæ sunt Spiritus. Sola ergo est à Deo tradita, quæ est apud nos doctrina, à qua dependent omnes fontes sapientiæ, quicunque ad veritatem tanquam ad scopum feruntur. Venientis certè ad homines Domini qui nos erat docturus, innumerabiles fuere significatores, annunciatores, præparatores, præcursores ab alto ex mundi constitutione, per opera, per verba præsignificātes, prædicētes esse venturum, & quomodo, & quādo, & qūænam signa. Eminus certè lex præmeditatur & prophetia. Deinde præcursor ostendit præ-

sentem

Adieci vocabula duo, quæ in Græco videbantur deesse, nempe, Philosophi Græci.

A sentem, post quem prædicatores docentes aduentus virtutem significant. Philosophi Græcis solis, neque ijs omnibus placuere, sed Platoni quidem Socrates, & Xenocrati Plato, Aristoteles Theophrasto, & Cleanthi Zeno, qui suis solis persuaserunt assecla. Magistri autem nostri verbum non mansit in sola Iudæa, sicut Philosophia in Græcia, sed diffusum est per totū orbem terræ, Græcorum simul & barbarorum gentibus & vicis & totis vrbibus persuadens, totas domos & seorsum vnumquenque ex ijs qui audierunt, & ex ipsis etiam Philosophis non paucos iam traducens ad veritatem. Et Græcam quidē philosophiam si quiuis magistratus prohibuerit, ea statim perit: nostram au-
B tem doctrinam à prima vsque prædicatione prohibent simul Reges & Tyranni, & singuli Duces & magistratus cum vniuersis satellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus, in nos belligerantes, & nos pro viribus excindere conantes. Illa autem magis etiam floret: non enim emoritur vt doctrina humana, neque flaccescit vt donum imbecillum. Nullum enim Dei donum est imbecillum: manet autem eiusmodi vt prohiberi nequeat, cùm prædictum tamen sit fore, vt ea patiatur persecutionem. Deinde de Poëtica quidem dicit Plato: Res quædam leuis & sacra est Poëta, nec potest versus facere priusquam fuerit Deo afflatus & mente excesserit. Democritus quoque similiter: Poëta autem quæcunque quidem scripserit cum Dei afflatu & sacro spiritu, sunt valde pulchra. Scimus autem qualia dicunt Poëtæ. Omnipotentis autem Dei prophetas, qui instrumenta fuere diuinæ vocis, nemo stupuerit. Eius ergo qui est cognitione præditus veluti statuam effingentes, iam quidem ostendimus, qúænam sit eius morum magnitudo & pulchritudo, veluti describentes. Qualis autem sit in contemplatione rerum naturalium, postea ostendetur, cùm de ortu mundi tractare cœperimus.

FINIS LIBRI SEXTI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTIS ALE-
XANDRINI STROMATVM
LIBER SEPTIMVS.

AT verò tempus est vt Græcis ostendamus, solum esse verè pium ac religiosum, eum qui est cognitione præditus: vt cùm didicerint Philosophii, qualis sit is qui verè est Christianus, suâ damnent inscitiam, vt qui temerè quidem & inconsideratè nomen persequantur: nullo autè iudicio eos impios, & à Deo alienos vocent, qui norunt eum qui verè est Deus. Oportet autè ad philosophos euidentioribus vti rationibus, vt ex sua ipsorũ doctrina exercitati iam possint exaudire, etiã si seipsos nondum dignos præbuerint, vt essent facultatis credendi participes. Dictionum autem Propheticarum nõ meminerimus in præsentia, tẽpore oportuno postea vsuri scripturis. Quæ autem ab eis significantur indicabimus, Christianismum summatim describentes, ne interrumpamus orationis continuationem, si vnà complectamur scripturas, sdque ijs qui nondum intelligũt earum dictiones. Postquam autè ostenderimus ea quę significantur, tunc eis cùm crediderint, ex redundanti copia aperiẽtur scripturæ. Quòd si ea quæ à nobis dicuntur, videãtur aliquibus ex vulgo diuersa à scripturis Domini: sciendum est ea illine & spirare & viuere, & cùm ex eis argumentum habeant, se sententiam solam, non dictionem, profiteri adducere. Nimia enim pertractatio quæ nõ fit in tempore, meritò videri potuerit esse superuacanea: & nõ considerare omnino id quod instat & vrget, nimiæ fuerit socordiæ & egestatis. Verè autem beati sunt qui scrutantur testimonia Domini: in toto corde exquirent ipsum. De Domino autem testimonium ferunt lex & Prophetæ. Est ergo nobis propositum ostendere, eum solum qui est cognitione præditus, esse sanctum, & ritè eum qui est verè Deus colere prout eius decet maiestatem: eum autem qui Deum colit vt eius maiestatem decet colere, consequitur Dei amor, & in Deum pietas. Quicquid ergo est excellens & superius, existimat esse honorabile pro dignitate: & in rebus quidem sensilibus, esse honorandos magistratus & parentes, & omnem presbyterum: in ijs autem quæ docentur, antiquissimam philosophiam & vetustissimam prophetiam: in his autem quæ intelligentia percipiuntur, id quod est vetustius: in generatione, tempore & principio carens principium: & eorum quę sunt primitias, filium, à quo discere eam quæ omnia superat causam, nempe patrẽ vniuersorum, quæ quidem est vetustissima, & omniũ beneficentissima, & voce non vtique traditur, sed cultu & silentio cum sancta admiratione est colenda & veneranda: & perquam propriè quidem dicitur à Domino, quantum possunt audire ij qui discunt, intelligitur autẽ ab ijs qui à Domino electi sunt ad cognitionem, est eorũ qui sunt, vt ait Apostolus, exercitati sensibus. Dei ergo cultus est continua animæ cura ei qui est præditus cognitione, & eius perpetua in Deo occupatio per charitatem quæ nunquam intermittitur. Eius enim cultus qui versatur circa res hominũ, vnus quidem est qui reddit meliores: alius verò, qui seruit: medicina quidem corpus, philosophia verò animam reddit meliorem. Ac parentibus quidem à filijs, magistratibus autem ac principibus ab ijs qui parent eorum ditioni, seruiẽs accedit vtilitas. Similiter autem etiam in Ecclesia, eam quidem quæ facit meliores, presbyteri seruant in ecclesia: eam autem quæ seruit, diaconi. Ambobus his ministerijs Angeli Deo seruiunt in dispensatione & œconomia rerum terrenarũ: & ipse qui est cognitione præditus, qui Deo quidem inseruit, hominibus autem ostendit eam quæ meliores facit contemplationem, quomodocunque ad erudiendum fuerit constitutus, ad hominum correctionem. Ille enim solus est pius ac religiosus, qui pulchrè ac citra vllam reprehensionem, in rebus humanis Deo seruit. Quomodo enim plantarum cultura est optima, per quam nascuntur & importantur fructus, scientiæ & agriculturæ experientia hominibus vtilitatem afferens: ita eius qui est cognitione prædit*, pius ac religiosus Dei cultus, eorum hominum fructus qui per ipsum crediderunt in se accipiens, cùm plures ad agnitionem veniant, & per ipsam sălui fiant, optimum importat prouentum per experientiam. θεοσεβικὸν autem, ita enim vocatur cultus Dei maiestati conueniens, est habitus qui id conseruat quod Deum decet: θεοπρεπὲς, id est, qui cõuenienter Dei maiestati Deum colit, solus fuerit Dei amicus. Is autem fuerit qui nouit qui deceat & scientia & vita, qua sit viuendum ei qui est futurus, & iam Deo assimilatur. Ea ergo ratione fuerit primum & Dei amans: nam vt qui patrẽ honorat, amat patrem: ita qui Deum honorat, Deum amat. Qua quidem ratione mihi quoque vidẽtur esse tria effecta cognoscendi potestatis: res nosse: secundum, id efficere quod verbum seu ratio dictauerit: & tertiũ, posse tradere, prout Dei conuenit maiestati, ea quæ occulta fuerant apud veritatem. Is ergo cui persuasum fuerit Deũ esse omnipotentem, & diuina mysteria didicerit à filio eius vnigenito, quemadmodũ fuerit is ἄθεος, id est impius? nam ἄθεος quidem est qui non putat esse Deum: δεισιδαίμων autem, hoc est, superstitiosus, qui timet dæmonia, qui omnia refert in Deos, & lignũ, & lapidem, & spiritum, & hominem qui viuit è ratione redactum in seruitutem. Fides ergo est nosse Deum, quæ est prima post fiduciam doctrinæ Seruatoris, nullo modo iusta facere, existimare hoc decere Dei agnitionem. Ea re in terra quidem res est præstantissima homo, qui est maxima in Deũ pietate. In cælo autem res est præstãtissima, Angelus, qui loco propius & iam purius est æternæ & beatæ vitæ particeps. Perfectissima autem & sanctissima, & maximè principalis, & quæ maximè præest, & est maximè Regia, & longè beneficentissima, est natura filij, quæ est soli omnipotenti propinquissima: ipsa maxima excellentia, quæ omnia ordinat ex voluntate patris, & optimè gubernat vniuersum, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quòd agit arcanas & abditas respiciens notiones. Nunquam enim à sua excedit specula Dei filius, vt qui non diuidatur, nõ dissecetur, non transeat à loco ad locũ, sit aũt semper vbiq;, & nequaquã cõtineatur: tota mens, tota lux paterna, totus oculus, qui omnia videt, omnia audit, scit omnia, potestate scrutatur potestates. Ei subiecta est vniuersa militia Angelorum & Deorum, Verbo paterno quod sanctam susceperit œconomiam ac dispensationem, propter eum qui subiecit. Per quæ sunt etiam omnes eius homines: sed alij quidem per agnitionem, alij verò nondum: & alij quidem vt amici, alij verò

Psal. 118.

verò vt serui fideles, alij verò, vt absolutè serui. Hic est magister, qui mysterijs quidem erudit eum qui est præditus cognitione: & spe bona eum qui est fidelis: & corrigente disciplina per sentientem operationẽ, eum qui est duro corde: hinc est prouidentia priuatim, publicè, & vbique. Dei autem esse filium, & eũ esse Seruatorem & Dominum quem nos dicimus, aperte diuinæ ostendunt Prophetiæ. Hac ratione qui est omnium Græcorum & barbarorum Dominus, persuadet ijs qui volunt: neminem enim cogit ab ipso sălutẽ accipere, propterea quòd possit eligere, & omnia à se implere ad spem accipiendam. Hic est qui dat Græcis sapientiam per inferiores Angelos. Sunt enim iussu diuino & antiquo per gentes distributi Angeli. Sed pars Domini est opinio credentium. Aut enim omniũ hominum curam non gerit Dominus, sdque ei acciderit, aut quòd non possit, quod quidem est nefarium, est enim signum imbecillitatis: aut quòd nolit cùm possit, non est autem boni affectio: nõ est ergo socors ob delitias, qui propter nos carnẽ accepit patibilem. Aut curam gerit vniuersorum, quod quidem pertinet etiam ad eum qui est Dominus vniuersorum. Seruator enim est non horum quidem seruator, illorum verò non. Pro ea aũt quam habet vnusquisque aptitudine, suum diuisit beneficium & Græcis & barbaris, & ijs qui ex eis prædestinati quidem fuerant, suo autem tempore sunt vocati, fideles & electi. Neque ergo vnquam aliquibus inuiderit, qui omnes quidem ex æquo vocauit: ijs autem qui eximiè crediderunt, honores tribuit eximios. Neque ab alio prohibitus vnquam fuerit, qui est omnium Dominus, & maximè boni & omnipotentis patris voluntati seruiens. Sed neque Dominum impatibilem, qui sine principio est genitus, vnquam tangit inuidia: sed nec res hominum ita habent, vt eis possit inuidere Dominus. Alius autem est qui inuidet, quem etiam tetigit affectio. Sed nec dici potest Dominũ nolle dare sălutẽ humano generi propter ignorationem, quòd nesciat quomodo sit gerenda cura vniuscuiusq;. Ignoratio enim Deum nõ tangit, qui ante mundi constitutionem fuit patris consiliarius: hæc erat enim sapientia qua Deus delectabatur omnipotens. Dei enim virtus siue potestas est filius, vtpote ante omnia quæ sunt genita, Verbum patris maximè principale, & eius sapientia, propriè etiam dici potuerit magister eorum qui per ipsum sunt formati. Sed neque ab aliqua voluptate abstractus relinquit vnquam hominum curationem, qui cum fuscepisset carnem quæ natura genita fuerat patibilis, ad impatibilitatis habitũ eam erũdijt. Quomodo autem est Seruator & Dominus, si non est omnium Seruator & Dominus? Sed est quidem Seruator eorum qui crediderunt, propterea quòd scire voluerint: eorum autem qui non crediderunt est Dominus, si cùm potuerint cõfiteri, propriam & eis conuenientem acceperint beneficentiam. Omnis autem Domini operatio, relationẽ habet ad omnipotentem, & est filius paterna quædam, vt ita dicam, operatio. Nunquã ergo seruator habet odio homines, qui etiam propter suam excellentem benignitatem, & in homines charitatem, non despecta carnis humanæ imbecillitate, sed ea indutus, ad communem venit hominum salutem: est enim cõmunis fides eorum qui elegerunt: sed neque proprium opus vnquam neglexerit, quòd soli ex alijs animalibus homini notio & mentis perceptio indita sit à creatione, neque alia melior & conuenientior hominũ administratio Deo fuerit, quàm quæ est ordinata. Semper ergo conuenit ei quod est secundum naturam melius ac præstantius, vt præsit ei quod est deterius, & eius quod non potest aliquid rectè regere, ei detur administratio. Est autem id quod verè regit & præest, diuinum Verbum & eius prouidentia, quę omnia quidem respicit, nullius autem ex ijs qui ad eam pertinent despicit curationem. Ii autem qui ad ipsum pertinere, & ei esse coniuncti elegerunt, fuerint qui per fidem initiantur. Hic omnium bonorum, voluntate patris omnipotentis, author & causa filius, est primus effector motus, potestas quæ sensu non potest comprehendi. Non enim id quod erat, visus est ijs qui non poterant capere propter imbecillitatem carnis. Cùm ergo carnem accepisset sensilem, venit ostensurus hominibus sufficientes esse eorum vires, vt possint obedire mandatis. Cùm sit ergo virtus paterna, facilè superat ea quæ voluerit, ne minimum quidem relinquens, cuius curam non gerat eius administratio. Neque enim totum ab eo vtique rectè esset effectũ. Maximæ autem, vt arbitror, potestatis est omniũ partium etiam vsque ad minimam, accurata examinatio, peruadens ad primum vniuersorum administratorem, qui ex voluntate patris gubernat omnium sălutem, aliis ordinatis qui ad alios perfectos respiciunt, donec perueniatur ad magnum pontificem. Ab vno enim dẽsuper principio, quod cõuenienter voluntati operatur, dependent prima, secunda, & tertia. Deinde in summo fine eius quod apparet, beati positi sunt Angeli, atque adeo vsque ad nos ipsos, alij sub aliis sunt collocati, qui ex vno & per vnum & seruantur & seruant. Quomodo ergo vel minima pars ferri vnà mouetur spiritu lapidis magnetis, extensa per multos annulos ferreos: ita etiam qui sunt virtute præditi, diuino spiritu attracti, cum prima mansione coniunguntur, deinceps autem alij vsque ad postremam. Qui autem sunt mali ex imbecillitate, cùm propter iniustam imbecillitatẽ in malum habitum inciderint, vt qui nec teneant nec teneantur, circunfluunt circumacti animi perturbationibus, humique décidũt. Lex enim hæc ab alto data est, vt qui velit eligat virtutem. Quocirca præcepta quoque quæ & in lege, & ante legem erant, non legibus (iusto enim non est lex lata) statuerunt vt qui elegisset quidem, æternam vitam & beatum præmium acciperet: qui autem rursus vitio esset delectatus, concessere vt versaretur cum ijs quos elegerat: & rursus vt anima quæ assiduè euadit melior ad acquirendam virtutem, & paraudam iustitiam, meliorem locũ accipiat in vniuerso, vt quæ per vnumquenque profectum extendatur ad habitum impatibilitatis, donec peruenerit ad virum perfectum, nempe ad cognitionis simul & hæreditatis excellentiam. Salutares hæ conuersiones, pro ordine mutationis, diuiduntur, & temporibus, & locis, & honoribus, & cognitionibus, & hæreditatibus, & ministeriis, vsque ad eam quæ transcendit contemplationem, & est proxima Domino in æternitate. Quod est autem amabile, adducit ad sui contemplationem, quemlibet qui se totum applicauit ad cognitionẽ per dilectionem cognitionis. Quocirca præcepta dedit & priora & posteriora, ex vno fonte hauriens Dominus, nec eos qui erant ante legem, sine lege esse nihili pendens: nec eos qui non audiebant barbaram philosophiam, ferri effrænatos permittens. Nam cùm illis quidem præcepta, his verò præbuisset philosophiam, incredulitatem conclusit ad aduentum, quo tempore est inexcusabilis quisquis non crediderit. Ab alio enim & Græco & barbaro profectu, deducit ad eam quæ est per fidem perfectionem. Si quis autẽ ex Græcis, transi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

greſſus id quod præcedit Græcæ philoſophiæ, protinus ad veram aggreſſus eſt doctrinam, is etſi ſit planè rudis, longo ſuperauit interuallo, cùm ſalutis compendium per fidem elegerit ad perfectionem. Quæcúque ergo nihil impediebant quò minus eſſet homini liberum eligẽdi arbitrium, effecit vt ea ad virtutem opem ferrent, vt aliqua quidem ratione ijs etiam qui poſſunt obſcurè & exiliter diſpicere, is qui reuera eſt ſolꝰ vnus omnipotẽs, bonus appareat Deus, à ſeculo in ſeculum dans ſalutem per filium. Is rurſus nulla ratione fuit author & cauſa malitiæ ad vniuerſi enim ſalutem, ab eo qui eſt vniuerſorũ Dominus, omnia ſunt ordinata, & vniuersè & ſigillatim. Eſt ergo officium iuſtitiæ ſalutaris, vnumquodque ſemper deducere ad id quod eſt melius, prout contingit & conceditur: ad ſalutem enim & permanſionẽ eius quod eſt præſtantius, conuenienter ſuorum morum proportioni, adminiſtrantur etiam quæ ſunt minora. Ecce enim quicquid eſt virtute præditũ, mutatur in melius, habens propriam cauſam mutationis, electionem cognitionis, quam habebat anima in ſua poteſtate. Caſtigationes autem quæ ſunt neceſſariæ bonitati magni qui intuetur iudicis, & per propinquos Angelos, & per varia præiudicia, & per perfectum & omni ex parte abſolutum iudicium, cogunt eos qui doloris ſenſum paulò amplius exuerunt, duci pœnitentia. Alia autem taceo, Dominum glorificans. Cæterùm dico illas animas cognitione præditas, quæ magnificentia contemplationis, vniuſcuiuſque ſancti ordinis vitæ inſtitutum ſuperant, cùm in quibus beatæ Deorum definitæ habitationes ſunt diſtributæ in ſanctis fuerint reputatæ, & totæ ex totis tranſportatæ in melioribus locis meliora loca venerint, non in ſpeculis aut per ſpecula diuinam amplectentes contemplationem, quammaximè autem euidenti & verè puro ac ſyncero diuinæ contemplationis ſempiternæ, ſempiterno exceptas conuiuio, quo ſatiari non poſſunt quæ ſupra modũ amant animæ, & inexplebili fruentes lætitia in ſecula nunquam terminanda, permanere, honoratas, vt ita dicam, identitate vniuerſæ excellẽtiæ. Hæc eſt contemplatio quæ comprehendi poteſt ab ijs qui ſunt mundo corde. Hæc eſt ergo operatio eius qui eſt conſumatus in cognitione, cum Deo habere conſuetudinem per magnum pontificem, pro viribus Domino aſſimilatum per omnem in Deum pietatem & religionem, quæ tendit ad hominum ſalutem per curam exercendæ in nos beneficentiæ: & rurſus per ſacra miniſteria, & per doctrinam, & per bonorum operũ effectionem. Iam verò ſeipſum quoque creat & fabricatur. Quinetiam eos qui ipſum audiunt, exornat is qui eſt cognitione præditus, ei quod natura poſſidet impatibilitatẽ, id quod ex exercitatione eam habet, quoad eius fieri poteſt, maximè aſſimilãs, ſdque cùm à Domini cõſuetudine & cõuerſatione minimè poſſit auelli. Manſuetudo autem, vt ego quidem opinor, & benignitas, magnificúſque & maieſtate plenus Dei cultus, ſunt regulæ aſſimilationis, quæ oritur ex cognitione. Has ego dico virtutes eſſe ſacrificium Deo gratum & acceptum, cor à ſuperbia & faſtu alienum cum recta ſcientia, dicente ſcriptura, eſſe Dei holocauſtũ, cùm quiſquis ex hominibus aſſumptus eſt ad ſanctitatẽ, illuminetur ad eam quæ diſcerni non poteſt vnionẽ. Nam ſeipſos redigere in captiuitatem, & ſeipſos interimere, veterem hominem qui per cupiditates corrumpitur, interficientes, & nouũ ſuſcitantes à veteri mortis conuerſione, & Euangelium iuber & Apoſtolus, depoſitis quidem animi perturbationibus, à peccato autem effectos omnino alienos. Hoc erat quod lex quoque tacitè ſignificabat, iubens peccatorem tolli de medio, & à morte ad vitam traduci eam quæ eſt ex fide impatibilitatem. Quòd cùm non intelligerent ij qui leges docebant, legem autem accepiſſent, vt quæ delectaretur rixis & contentionibus, dederunt occaſionem ijs qui eam temerè volũt calumniari. Propter quam cauſam meritò Deo non ſacrificamus, qui nullius indiget, & omnia præbuit hominibus: ſed eũ glorificamus qui eſt pro nobis ſacrificatus, nos ipſos ſacrificantes, ad id quod eſt nullius indigens, ex eo quod nullius indiget, & ab impatibili ad id quod eſt impatibile. Deus enim ſola noſtra ſalute delectatur. Meritò ergo ei non offerimus ſacrificium, qui nõ vincitur à voluptatibus, cùm inferius, & nec vſque ad craſſiſſimas nubes, & longè etiam ab ijs peruenĭat quæ fit per fumum exhalatio, ſi modò peruenĭat. Nullius ergo indiget Deus, nec capitur voluptate, nec eſt aut lucri aut pecuniæ cupidus, cùm ſit plenus, & cuilibet quod ortum eſt & indiget, omnia præbeat. Neque ſacrificijs, ſed neque donarijs, neque rurſus gloria & honore Deus inuocatur, neque aliquibus eiuſmodi allicitur: ſed ſolis viris bonis & honeſtis apparet, qui iuſtum nunquam prodiderint vel propter metum intentatum, vel propter promiſſa magnifica. Qui autem non perſpexere humanæ animæ libertatem, & quæ quod ad vitæ attinet electionẽ, non poteſt redigi in ſeruitutem, quæ ab inerudita fiunt iniuſtitia ægrè ferentes, Deum non eſſe exiſtimant. His conſimili opinione, qui in voluptatũ intemperantiam, & vehementes dolores, & in infortunia præter expectationem incidunt, & caſus lamentantur, dicunt non eſſe Deum: vel ſi ſit, non omnia intueri. Alij autẽ ſunt quibus eſt perſuaſum, eos qui Dij exiſtimantur, ſacrificijs & donis poſſe placari, aſſentientes & fauentes eorum libidinibus, & neque volunt credere ſolũ eſſe eum qui eſt verè Deus, qui eſt in veræ iuſtitiæ idẽtitate. Pius ergo eſt ac religioſus is qui eſt cognitione præditus, qui primùm quidem ſui curã gerit, deinde proximorũ, vt fiant quamoptimi. Etenim filius bono patri gratificatur, ſeipſum præbens bonum & patri ſimilem: & principi ac magiſtratui is qui eius ſubiungitur imperio. Nam credere quidem & parẽre, eſt in noſtra poteſtate. Malorum autem cauſam ſi quis putauerit & materiæ imbecillitatem, & non voluntate adductos ignorationis impetus, & rationis expertes propter inſcitiam neceſſitates, cùm eos perinde ac beſtias aliquas per diſciplinam longè ſuperauerit qui eſt cognitione præditus, diuinum imitans inſtitutum, bene facit pro viribus hominibus qui voluẽrint: & ſi quando fuerit in magiſtratu conſtitutus, non ſecus ac Moſes, præerit ad ſalutem eorum in quos obtinebit imperiũ, & manſuefacit id quod eſt agreſte & infidele: honore quidem eorum qui ſunt optimi ac præſtantiſſimi: ſupplicio autem improborum, quod conuenienter rationi adſcriptum eſt ad diſciplinam. Imago enim valde diuina & Deo ſimilis, eſt viri iuſti anima, in qua per præceptorum obedientiam ædificatur & collocatur dux mortalium & immortalium omnium, Rexque & genitor omnium, bonorum reuera lex & præſcriptum, & verbum æternum, qui & priuatim ſingulis, & communiter omnibus eſt vnus Seruator. Hic eſt reuera vnigenitus, & omnium Regis & omnipotentis patris gloriæ figura, quæ ei qui eſt cognitione præditus imprimit perfectam contemplationẽ ad ſuam imaginem, vt ſit iam tertia diuina imago, quæ quoad eius fieri poteſt aſſimilatur cauſæ ſecũdæ, ei quæ eſt reuera vita, per quam,

per quam, veram vitam viuimus, veluti nobis deſcribentes eum qui eſt cognitione præditus, qui verſatur in ijs quæ ſunt firma ac ſtabilia, & nec mutari poſſunt & alterari. Sibi ergo & ſuis imperans, firmam ac ſtabilem poſſidens comprehenſionem diuinæ ſcictiæ, germanè ac ſyncerè accedit ad veritatem. Eorum enim quæ intelligentia percipiuntur cognitio & comprehenſio, iure dicatur firma ac ſtabilis ſcientia: cuius ea quidem pars quæ verſatur in rebus diuinis, hoc habet munus vt conſideret quidem quę ſit prima cauſa, quid verò ſit per quod facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil: & quænam ſunt ea quæ ſunt vt peruadentia, quæ autem vt continentia: & quæ ſunt quidem coniuncta, quæ verò vt diſiuncta: & quemnam habeat ordinem vnumquodque eorum, & quas vires, & quod miniſterium afferat vnumquodque. Et rurſus in rebus humanis, quid ſit ipſe homo, & quid ſit ei ſecũdum & præter naturã, & quemadmodum rurſus agere vel pati oporteat, & quænam ſint eius virtutes, & quænam vitia, & de bonis & malis & medijs, & quæcunque tractantur de magni & excelſi animi virtute, de prudentia & temperantia, & de ea quæ eſt poſt omnes omni ex parte perfecta & abſoluta virtute iuſtitia. Sed prudentia quidem & iuſtitia vtitur ad parandã ſapiẽtiam: magni autem animi virtute, non ſolùm in ferendis caſibus, ſed etiam in eo quòd reſiſtat voluptati & cupiditati, doloríque, & iræ: & in ſumma, cuiuis rei quæ nos vel vi vel fraude aliqua illicit. Non enim oportet vitia & honeſta ſuſtinere, ſed perſuaderi & ea ſuſtinere, quæ ſunt terribilia. Inuenitur autẽ dolor quoque vtilis, & in medicina, & ad erudiendum, & caſtigandum: & per eum corriguntur mores ad vtilitatem hominum. Magni autem & excelſi animi virtutis ſpecies ſunt tolerantia, ingens ſpiritus, magnitudo animi, liberalitas, magnificentia. Propter quam cauſam, nec reprehenſionem, nec vulgi malam famam apprehendit is qui eſt cognitione præditus, neque glorijs ſubijcitur, neque aſſentationibus: & in ſuſtinendis laboribus ſimul aliquid agens eorum quæ oportet, & caſus omnes magno & forti animo ſuperans, reuera vir apparet inter alios homines. Et rurſus conſeruans prudentiam, & moderatus ac temperans in quiete animæ, ea quæ præcipiuntur excipiens tanquam quæ ſibi conueniãt: ea verò quæ ſunt turpia, vt aliena auerſans, mundanus & ſupermundanus ornatè & decorè ſe gerens, & nullo modo delinquens. Maximè quidem diues, ex eo quòd nihil concupiſcat, vt qui paucis egeat, & cuiuſuis boni magnis abundet copiis, propter boni cognitionẽ. Eius enim iuſtitiæ eſt primum munus, amore complecti eos qui ſunt eiuſdem generis, & cum eis agere & verſari, & in terra & in cælo. Ea ratione lubenter quoque impertit & communicat ſi poſſideat: & cùm ſit comis ac benignus, ſummo odio habet malos, quoduis maleficium perfectè abhorrens & auerſans. Oportet ergo diſcere eſſe fidelem & ſibi & proximo, & parẽre præceptis. Hic eſt enim Dei ſeruus, qui ſua ſponte ſe ſubiicit præceptis: qui autem non iam propter præcepta, ſed propter ipſam cognitionem eſt mundus corde, is eſt Dei amicus. Neque enim naſcimur natura virtute præditi, neque ea natis, vt aliquæ aliæ partes corporis, accedit poſtea naturaliter, nam ſic non eſſet volũtarium, nec laudabile: ſed nec ex eorum qui conuenerunt accedente vſu & cõſuetudine, quomodo ſermo, virtus perficitur (vitium enim propemodum hoc modo ingeneratur) ſed nec ex arte aliqua, ſiue ex ijs quæ proponũt ſibi quæſtum, ſiue ex ijs quæ pertinent ad curam corporis, accedit cognitio. Sed nec ex ijs quæ ſunt in orbe diſciplinis: bene enim cum eis ageretur, ſi tantùm poſſent præparare animam & ei miniſtrare. Nam leges ciuiles malas actiones fortè poſſunt reprimere: ſed neque ad perſuadendum comparatæ orationes, cùm verſentur in ſuperficie, præbuerint permanſionem veritatis quæ conſtituit ſcientiam. Philoſophia autem Græca veluti præpurgat & præparat animam ad fidem accipiendam, ſuper quam veritas ædificat cognitionem. Hic eſt verus Athleta, qui in magno ſtadio, nempe pulchro hoc mũdo, coronatur, verum aſſecutus victoriam aduerſus omnes animi perturbationes. Nã & Agonotheta eſt omnipotẽs Deus, & qui brauia ſeu præmia diſtribuit eſt vnigenitus Dei filius, ſpectatores autem ſunt Angeli & Dij: variúmque & ex omni genere pugnæ cõſtans certamen, non eſt aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritales poteſtates quæ per carnes operantur vehementes vitiorum & affectionum motus. His magnis ſuperatis certaminibus & veluti proſtrato imminente tentatore, potitus eſt immortalitate: falli enim non poteſt Dei ſententia in iuſtiſſimo iudicio. Ac vocatũ quidem eſt theatrum ad certamen, in ſtadio autem decertant athletæ: & ex his vtique ſuperat qui aliptæ paruerit. Omnibus enim omnia à Deo propoſita ſunt æqualia, & eſt ipſe alienus à reprehenſione: miſericordiam autem conſequitur is qui poteſt, & potens eſt is qui voluerit. Hac ratione mentem quoque accepimus, vt ſciamus quod agimus: & illud, Noſce teipſum, hic eſt ſcire propter quid orti ſumus: orti autem ſumus vt eligeremus obedire præceptis ad hoc vt vellemus eſſe ſalui. Hic eſt Nemeſis, per quam Deum non licet effugere: eſt ergo officium hominis, Deo parẽre, qui variam annunciauit ſalutem per præcepta. Grati autẽ animi ſignificatio eſt confeſſio: benefactor enim prior incipit benefacere. Qui autem cum ijs, cum quibus pareſt, conſiderationibus * prompto & alacri animo acceperit, & mãdata cuſtodierit, is eſt fidelis. Qui autem pro accepto beneficio pro viribus refert gratias per charitatem, is iam eſt amicus. Vna eſt autem ab hominibus præcipua gratiæ relatio, ea facere quæ Deo ſunt optima. Nam tanquam proprij fœtus, & in aliquo cognati effectus, magiſter & ſeruator accipit vtilitates & correctiones hominum ad propriam gratiam & honorem, ſicut etiã damna & offenſiones quas accipiunt ij qui ipſi crediderunt, tanquam ingrati animi in ſe admiſſa crimina, propriáque probra & dedecora exiſtimat. Quod enim aliud probrum ac dedecus Deum attigerit? Quocirca nec poſſunt omnino referri gratiæ pro dignitate ſalutis, ſi conferantur cum vtilitate quæ à Domino proficiſcitur. Quomodo autem qui vexant poſſeſſiones, dominos iniuria afficiunt: & qui milites, eorum Imperatorem: ita Domini eſt contemptio, eorum qui ſunt illi dedicati, vexatio. Quomodo enim Sol non ſolùm cælum, & totum mundum illuminat, ſuper terram & mare reſplendens, ſed etiam per feneſtram & paruum foramẽ, vel in intima penetralia domorum lucem emittit: ita Verbum vndiquaque effuſum, vel minima reſpicit ex ijs quæ in vita geruntur. Græci autem ſicut hominibus forma ſimiles, ita ijſdem quoque quibus ipſi, animi perturbationibus, Deos ponunt obnoxios, & quomodo eorum formas ſibi ſimiles ſinguli deſcribunt, vt ait Xenophanes, Æthiopes quidem nigros & ſimos, Thraces autem fuluos & cæruleos: ita etiam animos quoque aſſimilant ijs qui eos effingunt, Barbari quidem agreſtes & efferatis mori-

ἀφ' ἑαυτοῦ Nemeſis, inde dicta, quòd effugi non poſſit.

* ἐμπρεπῶς.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus: Græci autem mansuetiores, sed in quos tamen eadunt motus & perturbationes. Quocirca necesse est quidem vt improbi malas de Deo suscipiant cogitationes, probi autem optimas. Quamobrem qui est animo verè regio & cognitione prædirus, is cùm & piè Deũ colat, & sit alienus à superstitione, persuasum habet eum solum qui est solus Deus, esse honorandum, venerandum, magnificum, beneficentia omnes complectentem, principem & authorem bonorum, malorum autem non esse causam. Atque de Græcorum quidem falsa religione satis, vt arbitror, ostendimus in libro qui dicitur Protrepticos, abundè vtentes ijs quæ ad id faciebant historiis: non sunt ergo repetenda ea quæ B apertè dicta sunt. Quod ad notandum autem attinet cùm ad hunc locum peruenerimus, satis est pauca ex multis adducere, ad ostendendum eos esse impios qui Deum pessimis hominibus assimilãt. Aut enim eis Dij lædunturab hominibus, & qui lædunturab hominibus, ostenduntur esse ijs inferiores: aut si non lædantur, quemadmodũ cùm non lædantur, perinde ac iracunda anicula ad iram incitata indignantur? vt dicunt Dianam propter Oeneum iratã fuisse Ætolis. Quemadmodum enim cùm Dea esset, non cogitauit, quod non contemnens Oeneus, sed vel cùm esset oblitus, vel cùm sacrificasset, neglexit? Bene autem ipsa quoque causam suam defendens apud Mineruam, pro- C pterea quòd ei succenseret quòd in templo peperisset, dicit:

Cruenta quidem spolia gaudes,
Cerneus detracta ex mortuis,
Nec hæc sunt tibi execranda:
Si autem ego peperi, graue ducis.

quanquam cętera quoque animalia quæ in templis pariunt, eis nullam faciunt iniuriam. Meritò ergo superstitiosi, cùm tam procliues ad iram pertimescant omnia quæ eueniunt, existimant esse signa & causas malorum. Si mus aram quæ erat è luto constructa perfoderit, & cùm nihil aliud haberet, lecythum corroserit: si gallus qui alitur vespere cecinerit, hoc alicuius D signum esse statuentes. Talem quendam ludificatur Menander in Comœdia quæ inscribitur Δεισιδαίμων, id est, superstitiosus:

Quidnam boni mihi accidat ô boni Dei?
Nam dexteri alligans calcei corrigiam *Rupi.*

Meritò ô nugator, erat enim putrida: tu autem es parcus & sordidus, qui nolis nouos emere. Lepidum est illud Antiphontis: Nam cùm quidam malè præsagiret ex eo quòd sus porcellos deuorasset, sicque eam vidisset ob sordes eius qui ipsam alebat fame valde attenuatam: De signo, inquit, lætare, quòd cùm sic esuriret, filios tuos non comederit. Quid mirum, inquit Bion, si mus calathum arroserit, cùm nõ inueniret quod co- E mederet? hoc enim fuisset mirum, si (vt ludens argutabatur Arcesilaus) murem calathus comedisset. Rectè certè Diogenes quoque ad eum qui admirabatur quòd inuenisset pistillum à serpente in gyrum circumdatum: Ne mireris, inquit: esset enim illud mirabilius, si vidisses rectum serpentem esse à pistillo circundatum. Oportet enim animantia rationis expertia currere, pugnare, párere, & mori: quæ cùm illis sint secundum naturam, præter naturam nobis nunquã fuerint:

Et volucres multæ veniunt sub lumina Solis.

Philemon quoque Comicus talia ridet in Comœdia. Cùm videro, inquit, obseruantem quis sternutarit, vel quis sit locutus, aut respiciẽtem quis sit qui pullo procedat, statim in foro sternutat vnusquisque nostrũm, A is secum ingreditur & loquitur, dicens ciuibus res non euenire vt earum fert natura. Deinde sobrij quidem petunt sanitatem: se autem implentes, & in ebrietatibus festis diebus volutantes, morbos ad se attrahunt. Multi autem suspensas quoque timent scripturas. Lepidè admodum Diogenes, cùm inuenisset scriptũ super domum cuiusdam improbi, Insignis victoria, Hercules hic habitat, nihil mali ingrediatur. Et quomodo ingredietur, inquit, dominus ædium? Ii autem ipsi omne lignum, & omnem lapidem pinguem, vt dicitur, adorãtes, lanas fluuas, & frusta sulis, & faces, & scillam, & sulphur timẽt, incantati à præstigiatoribus per quasdam immũdas expiationes. Deus autem qui reuera est Deus, sanctos solos nouit, iusti mores, sicut iniustos, impuros & sceleratos. Videre quidem certè licet oua ab his quæ purgantur si fota fuerint, viuificari: atqui hoc nequaquam fieret, si eius ipsius, quod purgatur, mala participarent. Eleganter certè Comicus quoque Diphilus per hæc ridet præstigiatores, Puellas expians Prætidas, & patrem ipsarum Prætum Abantiadem, & anum quintam inter eos, face vna, & scilla vna, quot hominum corpora, & sulphure & bitumine maris magnum edentis strepitũ, ex quieto sed profundo fluente Oceano. Sed beate aër mitte per nubes Andicyrã, vt ex cimice fucum efficiam. Certè rectè quoque Menander. Si aliquod quidem verũ malum haberes, hos C tibi verum medicamentum adhibere oporteret: nunc autẽ non habes, inane medicamentũ inueni ad inane: existima autem id te aliquid iuuare. Abstergant te circumcircà mulieres, & ex tribus fontibus aquam afferant vt te aspergant, salémque & lentem iniiciẽt: quilibet est mundus qui nullius est sibi mali conscius. Iam verò dicit Tragœdia, Oreste: Quis te perdit morbus? conscientia ipsa, quoniam sum mihi conscius me perpetrasse grauia. Reuera enim non est alia puritas quàm abstinere à peccatis. Pulchrè ergo dicit etiã Epicharmus: Mundam si mentem habeas, es mũdus toto corpore. Porrò autem animas quoque dicimus oportere prius purgari à malis & improbis dogmatibus per rectam rationem, & tunc sic conuerti ad cõmemoranda præcipua capita: nam ante mysteriorũ quoque seu sacramentorum traditionem, exhiberi oportere quasdam expiationes ijs qui sunt initiandi mysterijs, vtpote quòd oporteat impia deposita opinione ad veram conuerti traditionem. Num enim rectè & verè aliquo loco non circunscribimus eum qui non potest circunscribi, neque in templis manu factis concludimus eum qui omnia continet? Ædificatorum autem & lapicidarum, sordidæque & illiberalis artis quodnã fuerit sanctum opus? Nõ sunt ijs meliores qui aërem & id quod continet, vel potius totum mundum & vniuersum, existimarunt esse dignum Dei excellentia? Ridiculum enim fuerit, vt ipsi dicunt Philosophi, hominẽ qui est ludus Deorũ, Deum efficere, & ex ludicra arte Deum fieri: quoniam id quod fit, fit idem & simile ei ex quo fit, vt quod fit ex ebore eburneũ, & quod ex auro aureum. Quæ autẽ à vilibus & sordidis hominibus conficiuntur imagines & templa, fiunt ex vana & inutili materia: quare ipsa quoque fuerint vana, inutilia, materialia, & profana, & vt artem perfeceris, sordes semper participant & illiberalitatem: nõ sunt ergo vtique sacra & diuina artis opera. Quidnam verò poni & collocari potuerit, cùm nihil sit quod non sit positum & collocatum, quoniam omnia sunt in loco? Iam verò quod ponitur & collocatur, ponitur & collocatur cũ prius positum & collocatum non esset. Si ergo Deus

ponitur

ponitur & collocatur ab hominibus, fuit aliquando nõ posit⁹ & nõ locatus, & nec omnino quidẽ erat. Id enim erat non locatũ & positũ, quod non erat: quãdoquidem quicquid non est, ponitur & collocatur: quod autem est, non poni & collocari potuerit ab eo quod non est, sed nec ab vllo alio, nam ipsum quoque verè est: restat itaq; vt à seipso. Et quomodo aliquid ipsum seipsum generabit? aut quomodo ipsum quod est, seipsum esse ponet & collocabit? Vtrum cùm prius non esset positum & collocatum, prius seipsum posuit & collocauit? Sed ne sic quidẽ fuisset, quoniam id quod non est, poni & collocari non potest. Et quod existimatũ est esse positum & collocatũ, quomodo id quod est quod prius habuit, hoc seipsum postea fecerit? Cu- B ius autem sunt ea quæ sunt, quomodo hoc aliquo adhuc opus habuerit? Sed etsi Deus est homini forma similis, perinde ac homo opus habebit nutrimento & tegumento & domo, & aliis quæ consequenter accidunt. Nam qui eandem habent formam & easdem affectiones, eodem quoque victu egebunt. Si autem sacrum accipitur duobus modis, nempe & Deus ipse, & id quod est constructum in eius honorem, quomodo non propriè eam quæ in Dei honorẽ per sanctã agnitionem facta est ecclesiam, Dei sacrum dixerimus, quod est magni precij, & non sordida & illiberali arte constructum: sed neque manu præstigiatoris ornatum, sed voluntate Dei templum effectum? Non enim C nunc locum, sed electorum congregationem, appello ecclesiam: melius est hoc templum ad accipiendam Dei dignitatis magnitudinem. Animal enim quod est magni precij, ei qui est omni precio dignus imò cuius precio nihil omnino respondet, consecratum est propter insignem sanctitatem. Fuerit autem magni precij is qui est cognitione præditus, qui est in honore & precio apud Deum, in quo Deus est collocatus, hoc est, de Deo consecrata est cognitio. Hic diuinam inuenerimus effigiem & sanctam imaginem in iusta anima, quando ea quidem fuerit beata, vt quæ est præpurgata, beata autem efficiat opera. Hic est & quod collocari potest, & quod est collocatum: hoc quidem D in iis qui iam sunt assecuti cognitionem, illud autem in iis qui possunt fieri, etiamsi nondum sint digni Dei scientiam accipere. Nam quicquid est crediturum, iam fidelis Deo & posita in honorem imago virtute prædita, Deo est dedicata. Quomodo ergo Deus loco non circunscribitur, neque animalis figuræ vnquam assimilatur: ita nec in eum similes cadunt affectiones, neque alicuius indiget, sicut quæ sunt natiua, vt sacrificium instar alimenti propter famem cõcupiscat. Quæ tangit affectio, in ea omnia cadit interitus, & ei qui non nutritur, cibum præbere est stultitia. Porrò autem Comicus quoque ille Pherecrates lepidè in comœdia quæ inscribitur Fugitiui, fecit Deos cum E hominibus expostulare de sacris, quòd cum Diis sacrificarent, primum fecerneretur id quod eorum dedecori assignaretur, dicendo: Non eum femora ad inguinem vsque valde circumlinxeritis, & lumbos valde tenues, ipsam deinceps spinam tanquam limatam distribuistis nobis tanquam canibus? Deinde cùm vos vestri inuicem pudeat, multis modis contegitis. Eubulus ἀνάμιμνησις. autem qui est ipse quoque Comicus, hoc modo ipse quoque scribit de sacrificiis: Caudam solam & femur sacrificatis, tanquam pædiconibus. Et in comœdia Semele introductum Dionysium facit disceptantem: Pimùm quidem quòd mihi sacrificant quidam sanguinem & vesicam, cordis autem ne superficiem qui-

dem. Ego enim neque dulci vescor victima, nec femoribus. Scripsit autem Menander: Cùm summos lumbos, bilem, & quæ comedi non possunt ossa Diis imposuerint, ipsi consumunt alia. An non enim à nidore sacrificiorum vel bestiis est abstinendum? Sin autem reuera nidor est munus deorum qui sunt apud Græcos, cur non prius quoque coquos in Deos retulerint, qui æquali dignantur beatitudine, & non ipsum adorant caminum qui est huic venerabili nidori propinquior? Quinetiam Hesiodus dicit Iouem deceptum à Prometheo in diuisione carnium, accepisse.

Arte mala ossa bouis nitida pinguedine tecta. Hes. in Th.
Hinc fit vt ossa viri faceas adolere per aras
Assueti, veteris imitantur origine ritus.

Sed nequaquam dixerint, quæ ex indigentia oritur cupiditate vexatum Deum nutriri. Eum itaque efficient plantæ similem, vt qui nutriatur absque appetitione: & bestiis quæ latẽt in cauernis, eas quidem certè dicunt aut ab ea quæ est in aëre crassitudine, aut etiam ab ipsa proprij corporis exhalatione nutriri, & citra offensionem augeri. Atqui si citra vllam egestatem eis Deus nutritur, quid est opus nutrimẽto ei qui non indiget? Sin autem gaudet honorari, cùm natura nullius indigeat, non abs re nos Deum precibus honoramus, & hoc sacrificium optimũ & sanctissimum cum iustitia emittimus, iustissimo verbo eum honorantes, C per quem accipimus cognitionem, ea quæ didicimus per eum glorificantes. Est ergo quod est hic apud nos altare, terrestris congregatio eorum qui sunt dedicati orationibus qui veluti vnam vocem habent communem & vnam mentem. Quæ per odoratum autem accipiuntur nutrimenta, etsi sint diuiniora iis quæ per corpus, significant tamen respirationem. Quid ergo de Deo dicũt, vtrùm perspirat sicut genus dæmonum? an inspirat solùm, vt aquatilia per branchiorum dilatationem? an circumspirat, vt insecta per compressionem pennarum incisionis? Sed nulli ex his, si sapiant, Deum assimilauerint. Quæ autem respirant per pulmonis ad thoracem obiectam dilatationem, ea attrahunt aërem. D Deinde si Deo dederint viscera & arterias, & venas, & neruos, & partes, inducent eum nihil differentem. Conspiratio autem propriè dicitur in ecclesia. Est enim ecclesia sacrificium. Verbum quod à sanctis exhalatur animis, cùm sacrificium simul aperiatur & tota mens Deo. Sed antiquissimam quidem aram in Delo sanctam vulgò iactarũt. Ad hanc autem solam dicunt etiam accessisse Pythagoram, cæde & morte minimè inquinatam: aram autem verè sanctam iustam animam, & qui ab ea emittitur suffitum nobis sanctam dicentibus orationẽ, non credent? Esus autem carnium, vt arbitror, prætextu, excogitata sunt hominibus sacrificia: licebat autem alioqui absque tali cultu simulachrorum, ei qui vellet, vesci carnibus. Quæ enim ex E lege fiunt sacrificia, allegoricè nostrã significant religionem, vt turtur & columba quæ offerũtur pro peccatis, emundationem partis animæ quæ caret ratione, Deo esse acceptam significant. Si quis autem ex iustis esu carnium animam non onerat, satis cõsentanea vtitur ratione, non qua Pythagoras & eius assecłæ, somniantes animæ transmigrationem. Videtur autem Xenocrates seorsum tractãs de nutrimẽto ex animalibus, & Polemõ in opere de Vita secundũ naturã, apertè dicere, esse inutile quod fit per carnes nutrimẽtum, iam confectũ & assimilatum animis bestiarum. Ea ratione Iudæi quoq; maximè abstinent à carne suilla, vtpotè q hoc animal sit maximè sceleratũ & execrandũ, quo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

niam maximè ex aliis fructus effodit & corrumpit. A Sin autem dicant hominibus data esse animantia: nos quoque id confitemur, sed non omnino ad comedendum: sed neque omnia, sed quæcunque non laborant. Quocirca non malè Plato Comicus in Comœdia quę inscribitur Festa, dicit: Ex quadrupedibus autem nullum deinceps oporteret nos occidere, præter sues: carnes enim habent suauissimas, & nihil ad nos redit ex sue, præterquam setæ & lutum & clamor. Vnde etiam dicebat Essopus, non rectè clamare sues, cùm quando trahuntur, maximè intelligant se ad nihil aliud esse vtiles quam ad sacrificium. Quocirca Cleanthes quoque dicebat eos pro sale habere animam, ne carnes putrescerent. Alij ergo eò non vescuntur, vt qui sit inutilis, alij verò, vt qui fructus perimat: & alij eò non vescuntur, quòd sit animal procliue ad coitum. Ea ratione neque hircum lex sacrificat, præterquam propter solam malorum amandationem, quando quidem voluptas est viti j metropolis. Iam verò hircinarum quoque carnium esum dicunt conferre ad morbum comitialem: dicunt autem maximum augmentum fieri ex carnibus porcinis. Quocirca iis quidem qui corpus exercent est vtilis, iis autem qui ipsam conantur augere animam, propter eam quæ ex esu carnium ingeneratur hebetudinem, non vtique. Fortasse autem ex iis qui sunt prædíti cognitione, exercitationis quoque gratia abstinuerit à carnibus aliquis, & ne caro nimis luxuriet, & nimio impetu feratur ad rem Venerem. Vinum, enim, inquit Androcydes, & carnis ingurgitationes, corpus quidem robustum efficiunt, animam verò debiliorem: est ergo impium & à religione alienum hoc nutrimentum ad perfectam intelligentiam. Quocirca Ægyptij quoq; in iis quæ eorum ritu fiunt sanctificationibus, non permittunt Sacerdotibus vesci carnibus: & auiculis vtuntur quàm leuissimis: & pisces non tangunt, cùm propter alias quasdam fabulas, tum maximè quòd eiusmodi cibus carnem reddat humidam. Iam verò animantia quidem terrestria & volucria, eundem quem nostræ animæ, aërem inspirantia, nutriuntur, vt qui eiusdem generis aëre habeant animam. Pisces autem ne hunc quidem dicunt inspirare aërem, sed illum qui cum aqua fuit contemperatus statim in primo mundi ortu, sicut etiam cum reliquis elementis, quod etiam est indicium materialis permansionis. Oportet ergo Deo offerre sacrificia, nõ sumptuosa ac splendida, sed quæ sunt pia & ei accepta, & sufficitum illum in lege compositum, qui constat ex multis linguis & vocibus in oratione, vel potius qui ex diuersis gentibus & sexibus per donum testamẽtorum construitur in vnitatem fidei, & in laudibus congregatur, mente quidem pura, iusta autem & recta vitæ institutione, ex sanctis operibus & iusta oratione. Nam quis adeò stultus, vt ait lepor Poëticus, & tam ignaui est E animi,

Tam credulus vir est quisquam, vt speret Deos,
Quæ non habent carnem ossibus, tosta & bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere,

& iis qui hæc faciunt gratiam reddere, seu sint piratæ, seu latrones, seu tyranni? Nos autem dicimus ignem sanctificare, non carnes, sed animas peccatrices, ignem dicentes non illum edacem & omnia consumentem & planè sordidum & illiberalem, sed prudentem, qui peruadit animam per ignem transeuntem. Iubemur autem colere & honorare eundem, quem & verbum esse & Seruatorem & ducem habemus persuasum, & per ipsum, patrem, non selectis diebus, vt aliqui alij, sed continenter per totam vitam hoc agentes & modis omnibus. Certè genus electum, per præceptum iustificatum, Septies, inquit, laudem dixi tibi. Vnde nec in definito loco, neque in templo selecto, neque diebus aliquibus festis & præstitutis, sed per totam vitam is qui est prædítus cognitione, in omni loco, etiam si per se sit solus, & si habuerit aliquos qui similiter crediderunt, Deum honorat, hoc est, agit gratias propter rectæ vitæ cognitionem. Si autem alicuius boni viri præsentia, propter obseruantiam & reuerentiam eius quod est præstantius, eum qui conuersatur semper format & effingit: quemadmodum is qui cum B Deo semper est præsens, per cognitionem, & vitam, & gratiarũ actionem, nõ iure se melior semper euadat in omnibus & factis & verbis & affectionibus? Talis est is cui est persuasum, Deũ vbiq; adesse, non aũt arbitratu eum certis ac definitis locis esse conclusum: vt cùm se absque eo esse aliquando existimauerit, noctu & interdiu intemperantiæ se dedat & libidini. Per totam ergo vitam diem festum agentes, vbique & omni ex parte Deum adesse persuasi, laudantes agros colimus, laudantes nauigamus, & in omni alio vitæ instituto vt decet ex arte versamur. Propius autem Deo iungitur & familiaris efficitur is qui est cognitione prædítus, vt qui simul quidem grauitatem & hilaritatem ostendat C in omnibus. Grauitatem quidem, propterea quòd ad Deum cõuertatur: hilaritatem autem, propterea quòd humana bona reputet quæ dedit nobis Deus. Videtur autem cognitionis excellentiam Propheta sic ostendere: Benignitatem & disciplinam & cognitionem doce me, per adscensum amplificans id quod est prncipale perfectionis. Hic ergo homo qui est verè regalis, sacerdos, sanctus Dei, quod quidem nunc quoque seruatur apud eos qui sunt doctissimi ex barbaris, genus sacerdotale ad regnum prouehentes: hic ergo nequaquam se tradit confusæ turbæ dominæ theatrorum. Quæ autem dicuntur & fiunt & videntur voluptatis illicientis gratia, ne in somnis quidem admittit. D Neque has ergo quæ visu percipiuntur voluptates, nec eas quæ in aliis fruendis capiuntur varietates: vt sumptuosos & magnificos fullitus qui odoratũ allicium, aut condimenta ciborum, & quæ ex variis vinis sentiuntur delitias gustum inescantes: neque odoriferas ex variis floribus contexuras, quæ per sensum animam effœminant: sed honestum rerum omnium vsum ad Deum semper referens, & cibi, & potus, & vnctionis, vniuersorum datori offert primitias, gratias agens & per donum & vnctionem, & per Verbum ei datum, ad conuiuiales epulas rarò veniens, nisi quòd amicitiam concordiámque & consensionem profitetur conuiuium, vt veniat ei persuaserit. Est enim ei E persuasum Deum omnia scire & audire, nec vocem solùm, sed etiam cogitationem. Nam auditus quoque qui sit in nobis per meatus corporeos, non apprehendit per vim corpoream, sed per quendam sensum animalem, & intelligentiam quæ discernit voces aliquid significantes. Non est ergo Deus humana forma prædítus, vt audiat, neque ei sensibus est opus, vt placuit Stoicis, maximè auditu & visu, non posse enim vnquam aliter apprehendere. Sed & aëris ad patiendum facilitas, & acerrimus Angelorum consensus, & vis quæ animæ attingit conscientiam, inexplicabili potestate etiam absque sensili auditione simul cũ cogitato cognoscit omnia. Quòd si quis dicat vocem quæ inferius circa aërem voluitur, ad Deum non peruenire:

peruenire: at cogitata sanctorum secant non solùm A aërem, sed totum mundum. Occupat autem vis diuina perinde ac lux, totam animam perspicere. Quid verò, non etiam vota & instituta ad Deum perueniũt, suam vocem emittentia? an non ea etiam transmittuntur à conscientia? Quam nam vocem expectauerit, qui secundum propositum electum etiam ante ortum, & id quod futurum est tãquam quod sit cognouit? An non profundum cuiusuis animæ elucescere facit lux potestatis, cùm penetralia, vt ait scriptura, scrutetur lux potestatis? Totus auditus, & totus oculus, est, vt his nominibus vtar, Deus. Nullam ergo religionẽ, nec vllum Dei cultum seruat, neque in hymnis, neque in sermonibus, sed neque in scripturis aut dogmatibus, quæ B non conuenit de Deo opinio, ad humiles & indecoras deflectens notiones & cogitationes: quo fit vt multorũ laudatio nihil differat à maledicto, propter veritatis ignorationem. Atque quorũ quidem sunt appetitiones, cupiditates, & vt semel dicam, animi impulsiones, eorum sunt etiam precationes. Quamobrem nemo potum desiderat, sed bibere potum: sed nec hæreditatem, verùm esse hæredem: ita autem neque cognitionem, sed nosse: neque enim rectam rempublicam, sed rempublicam gerere. Eorum ergo sunt precationes, quorum petitiones: & eorum sunt petitiones, quorum sunt cupiditates. Precari autem & appetere fiunt inter se inuicem, ad habẽdum bona & ea quæ adiuncta sunt C commoda. Is itaque qui est cognitione prædítus, creaturæ & petit & precatur ea quæ sunt verè bona, nempe bona animæ, ipse quoque adiuuans vt perueniat ad habitum bonitatis, vt non amplius habeat bona tanquam aliquas adiunctas disciplinas, sit autem bonus. Quocirca eos maximè decet precari qui Deum norunt vt oportet, & ei rei habent virtutem appositam & consentaneam, qui sciunt quæ nam sint verè bona, & quæ sint petenda, & quando, & quomodo singula. Est autem extrema insciti, ab iis qui non sunt dij tanquam à diis petere: aut quæ non sunt conducibilia petere, petendo sibi mala quæ visione bona esse apprehendunt. Vnde meritò cùm sit vnus bonus Deus, ab D ipso ex bonis alia quidem dari, alia verò permanere, precamur nos & angeli, sed non similiter. Non est enim idem, petere vt donum permaneat, aut ab initio vt id accipiamus contendere. Quinetiam auersio & depulsio malorum, est species precationis. Sed ea precatione nunquam est vtendum ad damnum, nisi iustitiæ curam gerens hoc moliatur is qui est cognitione prædítus, & dispenset hanc petitionem iis qui mali sensum exuerunt. Est ergo, vt audacius dicam, precatio, cum Deo conuersatio, & collocutio: licet ergo susurrantes, & nec labra quidem aperientes tacitè loquamur, intus clamauimus. Omnem enim intrinsecus paratam collocutionem Deus exaudit perpetuò. Ea E caput & manus in cælum extendimus, & pedes excitamus in vltima acclamatione orationis, promptitudine & alacritate spiritus assequentes essentiam quæ apprehenditur intelligentia: & vnà cum verbo corpus à terra abducere conãtes, erectam & eleuatam animam desiderio meliorum cogimus in sancta progredi, magno animo carnis vinculum despicientes. Scimus enim optimè, eum qui est prædítus cognitione, totum mundum lubenter transmittere, vt certè Iudæi Ægyptum, apertè ostendendo se Deo quamproximum esse futurum. Quòd si nonnulli certas ac definitas horas constituunt orationi, vt verbi causa, tertiam, sextam, nonam: at is qui est cognitione prædítus, per totam orat vitam, per preces quidem cum Deo studens versari. Reliquit autem, vt semel dicam, omnia quæ non sunt vtilia. cùm eò iam peruenerit, vt iam hinc acceperit consumationem eius qui agit ex charitate. Iam verò triplicem horarum diuisionem, quæ totidem sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionum trinitatem. Hic mihi venit in mentem quorundam qui diuersa sentiunt, nempe Prodici hæresis sectatorum, dogmatum, quæ inducunt non esse orandum. Ne ergo de hac impia sua sapientia, tanquam noua & aliena hæresi se efferant, sciant eam fuisse quidem prius acceptam à Philosophis qui dicuntur Cyrenaici. Suo autem tempore aduersus impiam execrandorum illorum dicetur cognitionem, ne si huic Commentario insereretur contra eos disputatio, quæ de iis prolixa futura esset pertractatio, interrumperet cœptam orationem, cùm nos solum ostendamus verè pium ac religiosum Dei esse cultorem, qui ex regula ecclesiastica verè est cognitione prædítus, cui soli, cùm ex Dei voluntate dispertiat ac distribuat, fit petitio cùm petierit atque adeo cogitauerit. Quomodo enim quicquid vult potest Deus, ita quicquid petierit is qui est cognitione prædítus, id accipit. Omnino enim nouit Deus eos qui bonis digni sunt, & qui non, vnde dat ea quæ singulis conueniunt. Quamobrem indignis, etiamsi sæpe petierint, C non dabit: dabit autem scilicet iis qui sunt digni. Non est tamen petitio superflua, etiamsi bona dentur absque oratione. Iam & gratiarũ actio, & petitio eorum quæ pertinent ad conuersionem proximorum, est opus eius qui est prædius cognitione: qua quidem ratione orauit quoque Dominus, gratias quidem agens propter ministerium, rogãs autem quãplurimos esse in cognitione, vt in iis qui salui fiunt, per salutẽ ex agnitione Deus glorificetur, & qui est solus bonus & qui solus Seruator, per filium ex seculo in seculum agnoscatur. Quanquam fides quoque futurum esse vt accipiat, est species orationis quæ est reposita vt conuenit cognitioni. Cæterùm si oratio sit occasio cum Deo conuersationis, aditus ad Deum nulla est prætermittenda occasio: eius certè qui est prædítus cognitione, sanctitas connexa cum beata prouidentia, per spontaneam confessionem, ostẽdit perfectum Dei beneficium. Est enim veluti quædam mutuò respondens prouidentiæ cura, sanctitas eius qui est prædítus cognitione, & quæ conuertitur amici Dei beneuolentia. Neque enim Deus inuitus est bonus, quomodo ignis est prædítus vi calefaciendi. Est autem voluntaria bonorum impertitio, etiam si anticipet petitionem. Neque verò inuitus saluus erit is qui fit saluus: non est enim inanimis, sed omnino voluntariè & libero animi arbitrio contendet ad salutem. Quocirca præcepta quoque homo accepit, vt qui ex se moueri & incitari possit ad vtrum velit ex iis quæ sunt eligenda & fugienda. Non facit ergo Deus bona ex necessitate, sed libera voluntate bene facit iis qui ex se conuertuntur. Non est enim seruilis quæ ad nos venit diuinitùs, tanquam à deterioribus ad meliores procedens, prouidentia. Ex miseratione autem nostræ imbecillitatis, exercentur quæ sunt proximæ ac continentes prouidentiæ dispensationes: sicut etiam pastores ouium curam gerunt, & Rex eorum qui eius parent imperio, & nos paremus præfectis nostris, qui eos regunt sunt eius commissi, eo ordine qui fuit eius traditus. Dei ergo sunt serui & cultores, qui liberalissimum & maximè regalem cultum exhibent, qui sit per piam

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac religiosam mentem & cognitionem. Est ergo omnis quoque locus verè sacer, in quo Dei accipimus notione & cogitatione, & tempus. Quando autem is cuius est bona mens, & bonum animi institutũ, & qui est gratus, petit per orationem, nonnullam aliqua ex parte sert opem, lubenter per ea quę flagitat precibus, accipiens id quod desiderat. Quando enim nostram bonam animi propensionem acceperit is qui est dator bonorum, eius conceptionem omnia simul bona consequuntur. Certè per orationem examinatur modus quomodo se habeat ad id quod oportet. Si autem vox & dictio nobis data est causa intelligentiæ, quemadmodum non ipsam animam & mentem Deus exaudit, cùm iam certè anima animam, & mens mentem exaudiat? vnde quæ multas edunt voces Deus linguas non expectat, vt hominum interpretes, sed cognoscit omnium, vt semel dicam, mẽtes & quod nobis vox significat, hoc Deo nostra loquitur cogitatio, quam etiam ante creationem sciebat esse venturam in mentem. Licet ergo ne voce quidem emittere orationem, sed solùm quicquid est intrinsecus spiritale, intendere in vocem quæ mente percipitur, per indiuulsam ad Deum conuersionem. Quoniam autem dici natalis imago est Oriens, illinc quoque lux augetur quę primùm illuxit ex tenebris: sed etiam iis qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ea ratione qua Sol in Oriente matutino, nempe orationes. Vnde etiam quæ erant ex templis antiquissima, respiciebant ad Occidentem, vt qui stant vultu conuerso ad imagines, doceantur verti ad Orientem. Dirigatur oratio mea tanquã incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, aiunt Psalmi. Sceleratis ergo hominibus oratio, non solùm in alios, sed etiam in seipsos est pernicios issima: siquidẽ etiamsi quæ fausta & prospera dicunt, petita acceperint, lædunt eos qui acceperunt, vt qui sint vsus eorum nescij. Qui enim orant vt possideant ea bona quæ non habent, ea quæ videntur bona, non ea quæ sunt petunt. Qui autem est cognitione præditus, eorum quidem quæ possidet permansionem, ad ea autem quæ est superaturus aptitudinem, eorum autem quæ non est accepturus, peter ęternitatem. Quæ autem verè sunt bona quæ versantur in animo, ea & sibi esse, & ei permanere precatur: neque aliquid ex iis quæ absunt desiderat, contentus præsentibus. Neque enim est propriis bonis defectus, cùm satis iam sibi sit ex diuina gratia & cognitione. Sed cùm suis quidem sit contentus, aliis autem non egeat, omnipotẽtem autem cognoscat voluntatem, & simul habeat & precetur, maximè autem proximè adhæresca potentiæ, studens esse spiritalis, per indefinitam charitatem est vnitus Spiritui. Sic magni est & excelsi animi, qui id quod est omnium præstantissimum, quod omnium optimum, possidet per scientiam, & facilè quidem mouetur & applicatur ad contemplationem: eorum autem quæ cadunt in contemplationem, in anima vim habet permanẽtem, hoc est, perspicacem scientiæ acrimoniam. Hanc autem vt possideat potestatem quàm maxima vi contendit, se ab iis quæ menti aduersantur, & in contemplatione quidem perpetuò residens, & in ea se exercens exercitatione quæ ab iis quæ sunt iucunda se abstinet, & ea quæ sunt facienda rectè gerit, & magna præterea vtẽs experientia, tam in doctrina, quàm in iis quæ ad vitam pertinent, habet dicendi libertatem, non vim effrænatæ linguæ, sed vim & facultatem simplici oratione vtentem, quæ nihil eorum quæ conuenienti tempore dici possunt, & de quibus maximè dicendum est pro dignitate, celat, neque propter gratiam, neque propter timorem. Qui ergo quæ Dei sunt accepit à choro mystico ipsius veritatis, vtitur oratione adhortatoria, quæ magnitudinem virtutis, ipsam, inquam, & quæ ab ea oriuntur, pro dignitate indicat, cum diuina orationis eleuatione, iis quæ percipiuntur intelligentia, & quæ sunt spiritalia, quammaximè fieri potest, ex cognitione se reddens familiarem. Quo fit vt sit semper benignus, mansuetus, aditu facilis, affabilis, patiens, gratus, bona præditus conscientia. Is est non solùm rigidus & austerus ad hoc vt non corrũpatur, sed etiam ad hoc vt non tentetur. Præbet enim animum, qui neque voluptati neque dolori cedit, aut ab eis expugnatur. Iudex, si vocet ratio, immobilis, animi motibus nihil penitus largiens, immutabiliter quà iustum iubet proficisci, ingrediens, persuasum habens omnia pulcherrimè administrari, & animas semper in melius proficere, donec ad ipsum bonum venerint, vt quæ in vestibulis, vt semel dicam, patris, magno pontifici propinquæ euaserint. Hic cognitione præditus, qui est fidelis, & cui est persuasum quæ sunt in mundo optimè administrari, æquo certè fert animo omnia quæ eueniunt. Meritò ergo nihil requirit ex iis quæ ad vitam pertinent ad vsum necessarium, vt cui sit planè persuasum, quòd qui omnia nouit Deus, id quòd est vtile suppeditat bonis etiam non petentibus. Sicut enim artifici artificiosè, & gentili gentiliter: ita etiam ei qui est cognitione præditus, ex cognitione præbet singula. Et qui ex gentibus quidem conuertitur, fidem: qui autem ascendit ad cognitionem, charitatis petet perfectionem. Qui autem summum iam attigit cognitione præditus, precatur vt contemplatio augeatur & permaneat: sicut qui est homo communis, vt sit perpetuò sanus. Iam verò petet etiam vt à virtute nunquam excidat, maximè adiuuans & dans operam vt perpetuò maneat eiusmodi vt non possit excidere. Nouit enim aliquos quoque ex Angelis, qui propter socordiam humi lapsi fuerant, nondum perfectè ad vnum illum habitum, ab ea quæ est ad duplicitatem aptitudine seipsos expressisse. Is qui hîc ad summum cognitionis & excellentem viri perfecti altitudinem se exercuit, & ita viuere vt nullo loco nec tempore labatur elegit, & in eo se exercet per mentis vndique exæquatam & vnius planè tenoris stabilitatem. Quibus autem grauis aliquis adhuc relinquitur angulus deorsum vergens, vnà quoque detrahitur id quod per fidem sustollitur. Ei ergo qui exercitatione profecta ex cognitione parauerit virtutem quæ non potest amitti, efficitur naturalis habitus. Et quomodo lapidi grauitas, ita huius scientiã euadit huiusmodi vt amitti non possit, non inuoluntariè, sed voluntariè, vi rationis & cognitionis atque prouidentiæ. Quoniam autem amissum non esse, per cautionem fit eiusmodi vt non possit amitti: cautionem quidẽ ad hoc vt nõ peccet, bonam autem cõsiderationẽ ad hoc vt virtus non amittatur, retinebit. Cognitio autem videtur bonam præbere considerationem, docens perspicere ea quæ possunt adiuuare ad hoc vt virtus permaneat. Res est ergo maxima Dei cognitio: quocirca ea quoq; ita cõseruatur virtus vt amitti nequeat. Qui autẽ Deũ nouit, est sanctus & pius: qui est ergo cognitione præditus, ostensum est eum solũ esse pium & religiosum. Is gaudet quidem de bonis præsentibus: lętatur autẽ propter ea quæ sunt promissa, tanquam iam præsentia. Neque enim eum latent tanquam adhuc absentia, propterea quòd

quòd qualia sint iam antè cognouerit. Cognitione ergo persuasus, quomodo sit vnumquodque ex futuris, hoc possidet. Quod enim est manciũ ac defectum, metiendum est ex eo quod ad ipsum pertinet. Si ergo possidet sapientiam, & est res diuina sapientia: qui est particeps eius quod non indiget, non fuerit indigens. Non enim sapiẽtiæ communicatio fit dum se inuicem mouent & retinent operatio & id quod participat: neque dum aliquid aufertur, aut fit alicuius indigens. Ostenditur ergo minui nõ posse operationẽ per ipsam communicationem. Sic ergo nobis habet omnia bona is qui est cognitione præditus, potestate: sed nondum etiam numero, nam alioqui dimoueri nũ posset, quod attinet ad diuinos qui debentur profectus & administrationes. Hunc quoque Deus adiuuat, propinquiore honorans curatione. An non enim bonorum virorum gratia, & vt ea possiderent, & illis vsui, vel potius saluti essent, omnia facta sunt? Nõ ergo eis abstulerit ea quæ sunt propter virtutem, propter quos sunt quæ facta sunt. Clarum est enim quòd bonam ipsorum naturam & sanctum institutum honorans, iis qui bene viuere constituerunt, vires inspirat ad reliquam salutem, alios quidem solùm adhortãs, aliis verò qui ex se digni euaserunt opem ferens. Est enim omne bonum eiusmodi, vt adnascatur ei qui est præditus cognitione: siquidem ei est finis scire & facere scienter vnumquodq;. Quomodo autẽ medicus præbet sanitatem ijs qui ei opem ferunt ad sanitatem ita etiam Deus æternam salutẽ ijs qui opem illi ferunt, & cũ eo cooperãtur ad cognitionem, & ad bonas actiones. Cùm autem simul cum eo quod facimus, in nostra sint potestate ea quæ præcepta imperant, proficitur quoque promissio. Ac mihi videtur illud quoq; rectè dici apud Græcos. Athleta quidem non ignobilis nec pusilli animi inter veteres, cùm longo tempore corpusculum exercuisset ad fortitudinem, ascendens ad Olympia, cùm Pisani Iouis aspexisset statuã: Si omnia, inquit, ô Iupiter, mihi rectè parata sunt ad certamen, iustè mihi redde victoriã. Sic enim cùm is quoque qui est cognitione præditus, citra reprehensionem & cum bona conscientia, quod ad se attinet, omnia impleuerit, & ad doctrinam, & ad exercitationem, & ad bonorum operum effectionem, & ad hoc vt Deo sit gratus & acceptus, id vniuersum salutem deducit ad perfectionem. Hæc ergo à nobis exiguntur quæ sita sunt in nostra potestate, & eorum quæ ad nos pertinẽt tam præsentium quàm absentium electio, & desiderium, & possessio, & vsus, & permansio. Quocirca verè puram & immaculatã oportet habere animam, eum qui cum Deo conseruatur, seipsum bonum perfectè efficientem: sin minus, proficientem ad cognitionẽ, & eam desiderãtem, à vitij autẽ operibus omnino esse aualsum. Quinetiam decet eum omnes orationes & probè facere, & cum probis. Est enim lubricũ ac periculosum vnà adscribi cum peccatis aliorum. Vnà ergo cum ijs qui recentiùs crediderunt, is qui est cognitione præditus, de ijs precabitur de quibus vnà etiam agere cõuenit. Vniuersa autem eius vita, est quidam celebris ac sanctus dies festus. Atque ei quidẽ sacrificia, sunt ipsæ preces & laudes, & quæ ante cibum fiunt scripturarum lectiones: psalmi autem & hymni, dum cibus sumitur: antequam eatur cubitum, quinetiã noctu, rursus orationes. Per eas seipsum vnit choro diuino, ex memoria continua in memoriæ semper mandanda positus contẽplatione. Quid verò, non aliud quoque sacrificium, nempe dogmatum & pecuniarum in egenos largitionẽ, cognoscit? Maximè. Sed nec ea quæ sit ore vtitur verbosa precatione, vt qui quæ petere à Domino oporteat, didicerit. In omni ergo loco orabit, sed non va apertè populo appareat. Is verò dum & ambulatione vtitur & sermone & quiete & lectione & iis quæ fiunt ex oratione, omni modo precatur, & si in ipsius animæ penetralibus solùm cogitauerit, etiam inenarrabilibus gemitibus Patrẽ inuocauerit: ille autem prope adest eo adhuc loquente. Cùm sint autem tres fines cuiusvis actionis, propter id quidem quòd est bonum & vtile omnia operatur: voluptatis autẽ causa aliquid agere, his relinquit qui vulgarem vitam sequuntur. Longè autem abest vt qui in tali pietate probatur & diiudicatur, sit ad mentiendũ propensus & ad iurandum: est enim iusiurandum quidem cõfessio definitiua cum diuina assumprione. Qui est autem semel fidelis, quẽadmodum seipsum infidelem præbuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit vt ea sit firmum ac definitũ iusiurandum, & fidem confessionis ostenderit in cõstanti stabilisq; vita & sermone? Si autem in iudicio eius qui facit & loquitur positũ est facere iniuriam, non in perpessione eius qui patitur persecutionem, neq; mentietur, neq; peierabit, vt qui Deum afficeret iniuria, cùm eum sciat natura esse huiusmodi vt minimè lædi possit. Sed neque propter proximum mentietur, vel aliquid transgredietur, quem didicit diligere, etiamsi non sit familiaris. Propter seipsum autem multò magis neque mentietur, neque peierabit, siquidem nunquã sua spõte in seipsum iniustus inuenietur. Sed neque iurat, vt qui in affirmatione quidem, Næ vel Estun negatione autem, Non, ponere cõstituerit. Iurare enim est iusiurandum, vel tanquam iusiurandum mente conceptum proferre affirmatiuè. Sufficit ergo ei vel affirmationi vel negationi addere illud, Verè dico, ad comprobandum iis qui non perspiciunt stabilitatẽ eius responsionis, Oportet enim eum habere, vt ego quidem existimo, apud externos quidem vitam fide dignam, vt ne postuletur quidem ab eo iusiurandum: in seipsum autem & eos qui cõuersantur, animi æquitatem, quæ est iustitia voluntaria. Iam verò rectè & verè iurans, non autem procliuis ad iurãdum, est is qui est præditus cognitione, qui raro quidem accedit ad iurãdum, sed ita vt diximus. Quanquam verum esse in iureiurando, sit cum ea quæ est in vero consensione: contingit ergo hoc euenire, quatenus quis se rectè gerit in officiis. Vbi nam ergo est amplius opus iureiurando, ei qui ita viuit vt qui peruenerit ad summum veritatis? Qui ergo ne iurat quidem, multum abest vt sit peieraturus: qui autem nihil transgreditur ex iis quæ pacta & conuenta sunt, is nunquam iurauerit, cùm trãsgressionis & perfectæ obseruationis in fictis sit obseruatio, sicut certè mentiri & peierare, in dicendo & iurando præter officium. Qui autem iustè viuit, nihil ex iis quæ decet fieri transiliens, vbi examinatur iudicium veritatis, is factis verè & sanctè iurat: est ergo ei superfluum linguæ testimonium. Cùm ergo sit ei semper persuasum Deum esse vbique, & erubescat non verum dicere, & falsum dicere cognoscat se esse indignum, diuina & sua ipsius contentus est conscientia: & ideo non mentitur, neque præter pacta conuenta facit aliquid. Ea ratione neque iurat, si fuerit rogatus: neque vnquam negat, ne falsum dicat, etiamsi moriatur in tormentis. Eius autem qui est præditus cognitione diuinitatem, maximè auget & amplificat, qui aliorum docendorum suscepit præfecturam, vt qui maximi quod est in terris boni dispensationem & verbo & facto acce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

perit, per quam intercedit vt fiat cum Deo cõiunctio & societas. Quomodo autem qui res terrenas colunt ac venerantur, precantur imagines perinde ac si audiant, firma ac stabilia ducentes pacta conuenta quæ eis fiunt authoribus: ita authoribus ac ducibus animatis imaginibus, scilicet hominibus, vera verbi magnificẽtia à fide digno magistro accipitur: & quod in eos confertur beneficium, refertur ad ipsum Dominũ, ad cuius imaginem docẽs is qui reuera est homo, fabricatur & componit, ad salutem renouans, hominem catechumenum. Quomodo enim ferrum Martem Græci appellant, & vinum Bacchũ, per aliquam relationem: ita is qui est præditus cognitione, proximorum vtilitatem propriam salutem existimans, meritò dicatur Domini imago animata, non quo ad formæ proprietatẽ, sed quo ad symbolum signũmue potestatis, & similitudinem prædicationis. Quicquid habet in mente, id etiam fert in lingua, apud eos qui digni sunt audire, ex assensione & certa sentẽtia simul dicẽs & viuens. Vera enim simul sentit & dicit, nisi si quãdo loco medicinę, vt medicus ad ægrotantes, ad eorum qui laborant salutem, mentietur, aut falsum dicet, vt aiunt Sophistæ.

Actuũ. 6. Galat. 5. 6. Ecce enim Timotheum præclarus circuncidit Apostolus, cùm vociferaretur & scriberet circuncisionem manu factam nihil prodesse: sed ne repentè & aceruatim à lege auellens, ad eam quæ est ex fide cordis circuncisionem, adhuc reluctãtes eos qui audiebãt Hebræos, à synagoga cogeret abrumpere, se Iudæis accommodans, factus est Iudæus, vt omnes lucrifaceret. Qui ergo propter proximorum salutem quibus se accommodat, se ad solam demittit accommodationem, is nullius simulationis omnino cogitur esse particeps, propter periculũ quod imminet iustis ab iis qui eis inuident. Propter solam autem propinquorum vtilitatem, faciet quædam quæ non principaliter ab eo fierent, si non faceret propter illos. Is seipsum tradit pro Ecclesia, pro familiaribus quos ipse in fide genuit, in exemplum, iis qui possunt susc̃ipere summam œconomiam, benigni & pij doctoris, ad ostendendam verborum veritatem, ad operationẽ charitatis in Dominum. Is est eiusmodi vt à timore non redigatur in seruitutẽ, verus in sermone, tolerãs in labore, nec in ea quæ profertur oratione volens vnquã mentiri, & in ea se semper ita gerẽs vt non peccet: quãdoquidẽ ipsum mendacium, vt quod cum aliquo dolo dictum sit, non est sermo ociosus, sed exercetur ad vitium. Vndiq; ergo veritati testimoniũ fert is solus qui est cognitione prędictus, & facto, & oratione: semper enim in omnibus omnino se rectè gerit, & in sermone, & in actione, & in ipsa cogitatione. Hæc ergo est, vt cursim persequẽdo dixerim, Christiani pietas & religio. Si hæc facit vt dicit, & conuenienter rectæ rationi piè facit & iustè. Si hæc autem ita se habent, solus reuera fuerit pius, iustus, religiosũsque ac verus Dei cultor, is qui est cognitione præditus. Non est ergo Christianus impius (hoc enim fuerat propositum ostendere Philosophis) quare nullum malum vel turpe, quod est iniustũ, nullo modo vnquam operabitur. Consequenter ergo nec se gerit impiè, sed vel solus piè ac sanctè Deũ colit, eum, inquam, qui verè est Deus, princeps, & Rex omnium, & omnipotens, ex vera religione purè & castè colens. Est enim, vt semel dicam, cognitio, quædam hominis, tanquam hominis perfectio, quæ completur per rerũ diuinarum scientiam, & modo, & vita, & sermone, congruens & consentiẽs sibi & verbo diuino. Per hãc enim fides perficitur, vtpote quòd per eam solummodo fidelis efficiatur perfectus. Est ergo fides aliquod bonum intrinsecus positum, & quæ absque eo quod Deum quærat, Deum esse cõfitetur, & vt qui sit glorificat: vnde oportet ab hac fide eductũ & in ea auctũ, gratia Dei, quoad eius fieri potest, eius accipere cognitionem. Dicimus autem cognitionem differre à sapientia quæ est per doctrinam: nam quatenus quidem est aliquid cognitio, hoc omnino est etiam sapientia: quatenus autem est aliquid sapientia, non est omnino cognitio. In sola enim sermonis qui profertur cognitione, nomen sapientiæ visione apprehẽditur. Verum enimuero de Deo non dubitare, sed credere, est fundamẽtum cognitionis. Est autem vtrunque Christus, fundamentum, inquam, & ædificium, per quem est & principium & finis. Et extrema quidem non docẽtur, nempe principium & finis, fides, inquam, & charitas. Cognitio autem quæ datur ex traditione per Dei gratiam, veluti quoddam depositum committitur iis qui seipsos doctrina dignos exhibuerint, ex qua elucescit charitatis dignitas, ex luce in lucem. Dictum est enim, *Matth. 25. Luc. 14.* habenti dabitur. Fidei quidem cognitio: cognitioni autem, charitas: charitati autem, hæreditas. Hoc autẽ fit quando quis pependerit à Domino per fidem, cognitionem, & charitatem, & vnà cum eo ascenderit, vbi est fidei nostræ & charitatis Deus & custos. Vnde in fine traditur cognitio iis qui ad hoc sunt apti & selecti, eò quòd maiori præparatione opus sit & præexercitatione, & ad ea audienda quæ dicuntur, & ad vitam componendam, & ad considerate progrediendum ad id quod est vltra eam quæ est ex lege iustitiã. Ea nos deducit ad finem interminatum & perfectum, prius docens eam quæ nobis est futura, Deo conuenientem cum Diis viuendi rationem, cùm ab omni pœna & supplicio fuerimus liberati, quæ sustinemus ex peccatis ad salutarẽ disciplinam. Post quam redemptionem, præmiũ & honores dantur consumatis, cùm cessauerint quidem à purgatione, cessauerint autem etiam ab alio ministerio, & si sit sanctum, & inter sanctos: deinde iis qui fuerit mũdo corde, per proximam Domino adhæsionem, perpetuæ contemplationi permanet restitutio: & Dij vocati sunt appellatione, qui in iisdem sedibus sunt collocati, in quibus alij Dij qui sunt primi à Seruatore constituti. Est ergo cognitio velox ad purgationem, & apta ad mutationem facilè susc̃ipiendam in melius. Vnde etiam facilè traducit ad id quod est animæ cognatum ac diuinum & sanctum, & per cuiusdam proprij luminis mysticos profectus transmittit hominem, donec in supremum quietis locum restituerit eum qui est mundo corde, docẽs Deũ scienter & per comprehẽsionem contemplari facie ad faciem. Hæc est enim vtique animæ cognoscẽtis perfectio, vt cùm omnem purgationem & ministeriũ superauerit, sit cum Domino, vbi est proximè & ei cohærendo subiecta. Fides ergo, vt semel dicam, est breuis & compendiosa eorum quæ vrgent cognitio. Cognitio autem est firma ac stabilis demonstratio eorum quæ assumpta sunt per fidem, quæ per doctrinam Domini super fidẽ ædificatur, quæ transmittit ad id quod non potest excidere & mutari, & potest comprehendi scientia. Ac mihi quidem videtur esse prima quædam salutaris mutatio, quæ fit à gentibus ad fidem, vt prius dixi: secunda autem, quæ est à fide in cognitionem. Illa verò traiiciens ad charitatem, hinc iam reddit amicum amico, id quod cognoscit, ei quod cognoscitur. Et fortasse qui est eiusmodi, exhinc iam anticipauit vt sit similis Angelis. Post eam ergo postremam quæ

quæ est in carne excellentiam, semper prout conuenit mutatus ad id quod est melius, ad paternam aulam, ad verè Dominicam per sanctam hebdomadem contendit mansionem, futurus, vt ita dicam, lumen stans & manens propriè, quod est omni ex parte & omnino immutabile, qui est primus modus Dominicæ operationis, eius quæ dicta est à nobis remunerationis, conuenienter pietati & veræ religioni. Ex multis autem quæ sunt testimonijs, vnum summatim exemplum adducam, quod sic dictum est à Dauid propheta: Quis *Psal. 23.* ascendet in mõtem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, neque iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionẽ à Domino, & misericordiã à Deo Seruatore suo. Hæc est generatio quærẽtiũ Dñm, quærẽtiũ faciẽ Dei Iacob. Breuiter, vt arbitror, nobis significauit Propheta eũ qui est prædit' cognitione: curs̃imq; & obiter, vt videtur, nobis demonstrauit Dauid, Seruatorem esse Deum, dicẽs eum esse faciem Dei Iacob, qui annunciauit & docuit de spiritu. Quocirca Apostolus quoque appellauit filium ,,aracterem seu typum gloriæ patris, qui veritatẽ de Deo docuerit, & expresserit quod Deus & pater vnus est & solus omnipotens, quem nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Vnum autem esse Deum, per eos qui quærunt faciem Dei Iacob, meminit, quem solum esse Deum patrem bonum exprimit Seruator noster & Deus. Generatio autem quærẽtium eum, est genus electum, quod est vi inquirendi prædituũ ad cognitionem. Et ideo Apostolus quoq; dicit: Nihil vobis prodero, nisi vobis locutus fuero aut in reuelatio- *1. Cor. 14.* ne, aut in cognitione, aut in Prophetia, aut in doctrina. Quanquam nõnulla quoquæ rectè fiunt ab ijs qui non sunt prædiri cognitione: sed non ex ratione, sicut est in magni animi virtute. Nonnulli enim cũ sint natura iracundi, & deinde id absque ratione aluerint, ad multa citra rationem quodam feruntur impetu, & faciunt similia ijs qui sunt magni & excelsi animi, adeò vt sordidi & illiberales opifices eadem nonnunquam rectè gerunt, quod attinet ad tolerantiam: sed neque ex eadem causa, ex qua qui est præditus cognitione, neque idem sibi proponentes, nec si totum corpus tradant. Charitatem enim non habent, vt ait Apostolus, quæ generatur per cognitionem. Quęcunque ergo sit actio à sciente, ea est recta actio: quæcunque autem ab insc̃ientie, mala est, etiamsi maximè instet & vrgeat, quoniam non sit fortis ex consideratione: neque dirigit actionem ad aliquid vtile ex ijs quæ conuertunt ad virtutem, & procedunt à virtute. Eadem autem ratio est etiam in alijs virtutibus: quare etiam ijs conuenienter in Dei cultu & religione. Non ergo in sanctitate solùm talis est nobis is qui est cognitione præditus. Religioni autem ac Dei cultui qui fit ex scientia, sunt etiam consequentia præcepta de alia eius vitæ institutione. Vitam enim eius qui est cognitione præditus, nunc est nobis propositum describere, non autem adducere dogmatum contemplationem, quam conueniẽti tempore postea exponemus, simul etiam seruantes consequentiam. De vniuersis ergo verè & magnificè disseruit, vt qui diuinam conceperit doctrinam. Cùm ergo initium duxisset à creaturæ admiratione, quòd possit accipi cognitio domo argumentum afferens, fit alacer & promptus Domini discipulus. Cùm primùm autem audiuisset Deum & prouidẽtiam, credidit ex ijs quę est admiratus. Hinc impulsus omnibus modis dat operam disciplinæ, omnia illa faciens, per quæ poterit accipere cognitionem eorum quæ desiderat. Desiderium autem per profectum fidei, consistit contemperatum simul cum inquisitione: id autem est fieri dignum tali & tanta contemplatione. Sic Dei gustabit voluntatem is qui est præditus cognitione: non aures enim præbet, sed animum, rebus quæ significantur ab ijs quæ dicũtur. Cùm ergo essentias & res ipsas acceperit per verba, meritò animam quoque deducit ad ea quæ oportet, illud, Non mœchaberis, Non occides, propriè accipiens, vt dictum est ei qui est præditus cognitione, non vt existimatum est ab alijs. Accedit ergo se exercens contẽplatione quæ effecit scientiam, vt certamen ineat cum ijs quæ magis vniuersè & magnificẽtius dicta sunt, rectè sciens, quòd qui docet hominem scic̃tiam, vt ait Propheta, est Dominus, per os hominis Dominus operãs: ea ratione carmen quoque accepit. Meritò ergo nunquam iucũdum præfert vtili, nec si casu aliquo cum præuentum meretricię vim afferens prouocet formosa mulier, quoniã nec Ioseph quidem ab instituto abducere potuit vxor Domini. Ei autẽ se exuit per vim tenenti tunicam, vt qui à peccato quidem fuerit nudatus, honestatis autem & temperantiæ ornamentum induerit. Nam etsi oculi domini, Ægyptij inquam, Ioseph non videbant, at omnipotentis quidem certè inspiciebãt. Nam nos vocem quidem audimus, & corpora contemplamur: Deus autem rem examinat, à qua fertur vocem edere & aspicere. His consequenter, si vel morbus, vel casus aliquis, eum inuaserit qui est præditus cognitione, atqueadeo mors quæ est omnium terribilissima, manet animo interritus, sciens quæcunque sunt huiusmodi, esse naturæ necessitatem: sed sic quoque Dei virtute ea effici medicamentum salutis, vt quę per disciplinam eos beneficio afficiant qui sunt incompositiores, & à sancta pro meritis verè dispertiantur prouidentia. Vtens autem rebus creatis, quando dicet & quantũ dicet Verbum, ei qui creauit agendo gratias, vsus earum fit Dominus: nunquam acceptæ est memor iniuriæ, nulli indignatur, aut in eum acerbè inuehitur, etiamsi sit odio dignus propter ea quæ facit: colit enim creatorem, diligit autem vitæ socium, eius miserens, & pro eo orans propter eius ignorantiam. In corpus quoque suum per consentionem afficitur, cui quidem natura patibili est alligatus, sed non in ipsum primã susc̃ipit affectionem. In inuoluntarijs quidem certè casibus, à doloribus seipsum deducens ad ea quæ sunt eius propria, nõ abducitur ab ijs quæ sunt eius aliena: ijs autem cedit & se accommodat quæ sunt eius solùm necessaria, quatenus illæsa conseruatur anima. Non enim opinione aut existimatione solùm vult videri esse fidelis, sed cognitione & veritate, hoc & firmo & stabili facto, & sermone efficaci. Non solum ergo laudat bona & honesta, sed ipse etiam cogitur esse bonus & honestus, à bono & fideli seruo transiens ad amicum per charitatem propter perfectionem habitus, quam ex vera disciplina & multa exercitatione acquisiit. Vt qui ergo magna vi contendat vt perueniat ad summum cognitionis, moribus ornatus, habitu compositus, habẽs omnia illa commoda eius qui est verè cognitione prædirus, pulchras respiciẽs imagines, multos quidem qui rectè & ex virtute se antea gesserunt, patriarchas, plurimos autẽ prophetas, & innumerabiles Angelos, & postremò Dominum qui nos docuit, & ostendit fieri posse vt summam illam vitam assequamur: propterea omnia mundi bona quæ sunt in promptu & ad manum, non diligit, ne humi remaneat, sed ea quæ sperãtur, vel po-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tius quæ iam sunt cognita, sperantur autem esse comprehendenda. Hac ergo ratione labores, & tormenta, & afflictiones sustinet, nō vt qui sunt fortes apud Philosophos, propter spem quòd præsentes quidem sunt cessaturi dolores, sint autem rursus iucundorum futuri participes, sed cognitio ei persuasionem ingenerauit firmissimam futurorum spei recipiēdæ. Quocirca non solùm quæ hîc sunt supplicia, sed etiam iucunda contemnit omnia. Aiunt certè beatum Petrum, cùm vidisset vxorem suam duci ad mortem, lætatum quidē esse propter vocationem, & quòd domum reuerteretur: valde autem exhortando & consolando, proprio nomine eam compellantē dixisse, Heus tu memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium, & vsque ad amicissima perfecta affectio. Ea ratione Apostol⁹ quoque, qui vxorem ducit, tanquā qui non ducat, inquit, volens matrimoniū minimè moueri affectione, & nequaquam diuelli à charitate in Dominum, quam tenere ad Dominū peregrinanti vxori suasit qui verè erat vir. An non est ergo eis manifesta fides spei post mortem, qui etiam in ipso tempore tormentorum Deo agunt gratias? Firmam enim & constantem, vt opinor, fidem possidebant, quam fideles quoque consequebātur operationes. Est ergo in quouis casu fortis ac valida anim⁹ eius qui est cognitione præditus, quæ veluti corpus athletæ, & optima est habitudine, & maximas habet vires. Est enim optimi quidem consilij in ijs quæ ad homines pertinent, quid sit iusto faciēdum sententiam exponens, nempe quæ supernè à Deo procedunt principia, & ad Dei assimilationē, voluptatum & molestiarum corporis acquirit moderationem. Audacter autem insurgit aduersus metus, in Deo habens fiduciam. Reuera ergo terrestris diuinæ virtutis imago est anima cognitione prædita, perfecta virtute exornata ex his omnibus simul, natura, exercitatione, & quæ simul creuit ratione. Hæc pulchritudo animæ fit templum sancti Spiritus, quando affectionem Euangelio consentientem per totam vitam habuerit. Qui est eiusmodi, insurgit aduersus omnem metum, omne periculum, & quicquid est formidabile, non solùm mortem, sed etiam paupertatem, & morbum, & ignominiam, & quæcunque sunt huius generis, vt qui & à voluptate vinci nequeat, & rationis expertibus dominetur cupiditatibus. Bene enim nouit quæ sint agenda, & quæ nō, vt qui strenuè nouerit qūænam sint reuera grauia ac pertimescēda, & quæ non. Vnde scienter ea sustinet quæ oportet, & quæ decere ei dictat ratio, scienter distinguens ea de quibus habēda est fiducia, hoc est, ea quæ sunt bona, ab ijs quæ videntur, & terribilia ab ijs quæ apparent, vtpote morte, morbo, & paupertate, quæ quidem sunt opinionis potius quàm veritatis. Hic est qui est reuera vir bonus, qui per habitum vel affectionem animæ virtute præditæ remotus ab animi perturbationibus, vniuersam vitam superauit affectionibus obnoxiam. Huius omnia à seipso dependent ad finem acquirendum. Nam quæ fortunę dicuntur incommoda, ea viro bono non sunt formidabilia, quoniam non sunt mala. Quæ autem verè sunt grauia, ea sunt à Christiano aliena qui est præditus cognitione, vtpote quæ ex diametro pugnāt cum bonis, quoniam ea sunt mala, nec fieri potest vt eidem eodem tempore simul insint contraria. Qui citra vllam ergo reprehensionem agit actum vitæ, quem ei Deus agendum præbuerit, quæ sunt agenda & quæ sustinēda cognoscit. Nunquid ergo si propter eorū quæ sunt grauia aut non grauia, ignorationem, consistit pusilli & abiecti animi vitium, solus is qui est præditus cognitione, audenti fidentiq; est animo, vt qui norit bona quæ sunt, & futura sunt? Cum his autem, vt dixi, vnà scien⁹ ea quæ non sunt reuera grauia, vt qui sciat solū vitium esse inimicum, & exitium afferens ijs qui proficiunt ad cognitionem, armis Domini munitus, aduersus id bellum gerit. Non enim si quid constat propter imprudentiam, & diaboli operationem vel potius cooperationem, hoc protinus fuerit imprudentia aut diabolus, quoniam nulla operatio est prudentia: prudentia enim est habitus. Nulla autē operatio est habitus. Non ergo neque quæ propter ignorationem consistit actio, iam est ignoratio, sed vitiū quidem est propter ignorationem, non tamen ignoratio: neque enim animi motus, neque peccata sunt vitia, etsi procedant à vitio. Nullus ergo citra rationē sortis, est cognitione præditus: nam pueros quoque sic dixerit aliquis fortes, qui quæ sunt formidabilia sustinent, propter eorum quæ sunt grauia ignorationem: ignoem quidem certè sic tangunt: & feras quæ in hastas incurrunt, cùm sint fortes citra rationem, vocauerint ratione præditas. Fortasse autem quoque fortes dicent præstigiatores se in gladios tantes, qui ex quadam experientia propter vilem mercedem malam artem exercent. Qui est autem reuera fortis, cùm propter multorum inuidiam & æmulationem, manifestum videat periculū, quod accedit confidenter accipit, hac ratione separatus ab alijs qui dicuntur martyres, quòd alij quidem sibiipsis præbeant occasionem, & se nescio quomodo in ipsa pericula injiciant: bonis enim verbis vti par est: hi verò se ex recta ratione componentes, deinde cùm Deus vocauerit prompto & alacri animo se tradentes, & cōfirmant vocationem ex eo quod nihil temerè & præcipitanter de se constituerint, & virum præbent examinandum in ea quæ est ex veritate rationali fortitudine. Neque ergo metu maiorum minora tolerant vt reliqui: neque timentes ne vituperentur ab ijs qui sunt eiusdem loci & sententiæ, in confessione perstant vocationis, sed propter suam in Deum charitatem lubētes parent vocationi, nullum alium sibi scopum proponentes, nisi vt Deo placeant, non autem propter præmia laborum. Nam alij quidem propter gloriæ cupiditatē: alij verò quòd vitent aliud grauius supplicium: alij verò propter quasdam lætitias & voluptates post mortem futuras, patiuntur: pueri in fide, beati quidem, sed qui nondum sunt viri in ea quæ est erga Deum charitate, vt is qui est cognitione præditus. Sunt enim, sunt quomodo in gymnicis certaminibus, ita etiam in Ecclesia coronæ virorum & puerorum. Charitas autem ipsa propter se est eligenda & expetenda, non propter aliquid aliud: ei ergo qui est cognitione præditus, vnà cum cognitione augetur perfectio fortitudinis, ex vitæ exercitatione, quæ semper est meditata vincere motus animi. Metu ergo & formidine vacuum, & in Domino confidentem, reddit suum Athletam, inungens & exercens charitas: quomodo ei tribuit iustitia vt per totam vitam verum dicat. Est enim iustitiæ compēdium dicere: erit vestrum, Næ næ, & non non. Eadem ratio est etiam in temperantia: neque enim propter honoris cupiditatem, quomodo Athletæ propter coronas & gloriam: neq; rursus propter pecuniæ cupiditatem, vt nonnulli, præ se ferunt esse temperantes ac moderati, graui motu ac perturbatione animi bonum persequentes: sed neque qui propter rusticitatem est continens, & non gustat voluptates, est vllus verè temperans. Certè cùm voluptates gustauerint qui in faciēdo opere vitam terunt, continentiæ inflexam duritiem infringunt ad voluptates. Tales autem sunt ij quoque qui lege & metu prohibentur: nam si acceperint occasionem, furtim legem transgrediuntur, ea quæ sunt honesta fugientes. Quæ est autem propter seipsam expetenda temperantia, vt quæ per cognitionem perficiatur & semper maneat, virum efficit Dominum, & qui sua authoritate imperet, vt sit temperans is qui est cognitione præditus, & nec afficiatur à voluptatibus, nec liquetur doloribus, vt aiunt Adamantem igne minimè liquescere. Horum ergo causa est sanctissima & totius scientiæ præcipua charitas. Per cultū enim eius qui est optimus & excellentissimus, qui ex vno charactērem accipit, amicum simul & filium efficit eum qui est præditus cognitione, perfectum reuera virū, vt qui creuerit in mensuram ætatis. Quinetiam quæ est circa eandem rem concordia ac cōsensio, est assensio: quod autem idem est, vnum est. Amicitia autem perficitur per similitudinem communitatis quæ sita est in vno. Qui est ergo cognitione præditus, cùm diligat eū qui verè est vnus Deus, & sit vir verè perfectus, & Dei amicus, in filij locum cooptatus (hæc enim sunt nomina nobilitatis & cognitionis & perfectionis) per Dei contemplationem, quam summum profectum cognoscens capit anima, munda planè effectu, & facie, inquit, ad faciem Deum omnipotentem æternè videre dignata, tota enim effecta spiritalis, cùm ad id quod est cognatum processerit in ecclesia spirituali, manet ad Dei requiem. atque hæc quidem ita sint. Cùm autem ita se habeat is qui est cognitione præditus, & quod ad corpus attinet, & quod ad animam, & quod ad propinquos, seu fuerit seruus, seu hostis lege factus, seu qualiscunque inuenitur æqualis & similis (non enim conuenienter legi diuinæ despicit fratrem eodem patre & eadem matre natum) eum certè qui affligitur alleuat consolationibus, adhortationibus, ijs quæ sunt ad vitam necessaria succurrens: dans omnibus egentibus, sed non similiter, sed iustè & pro meritis: quinetiam ei qui persequitur & odio habet, si eo indigeat, parum curans eos qui dicunt, propter metum ei dedisse: si non hoc fecerit propter metum, sed vt ei opē ferret. Qui enim vt inimicis subueniant non parcunt pecuniæ, & odio habēt improbos, quemadmodum non fuerit in suos maior eorum charitas? Qui talis est, ex hoc progreditur ad perfectè sciēdum, & cui nam maximè, & quantum, & quando, & quomodo sit daturus. Quis autem eius viri iurè fuerit inimicus, qui nullam inimicitiarum causam præbet omnino? Nunquid autem sicut de Deo dicimus, Deum nulli aduersari, nec esse alicuius inimicum, est enim creator omnium, & nihil est ex ijs quæ constiterunt quod nolit? Dicimus autem ei esse inimicos eos qui nōn parent, & ex eius præceptis non ambulant, vt qui in eius testamentum gerant inimicitias: eodē modo inuenerimus etiam in eo qui est præditus cognitione, ipse enim nulli vnquam vllo modo fuerit inimicus: eius autē inimici intelligi potuerint, qui in viam ei cōtrariam conuertuntur. Et alioqui is qui est in nobis distribuendi habitus, dicitur iustitia: quinetiam habitus discernendi pro meritis aut magis aut minus, in quibus id oportet fieri ex scientia, est species summæ iustitiæ. Ac sunt quidem quædam quæ vulgi more rectè gerūtur ab aliquibus, vt continentia à voluptatibus. Quomodo enim intergentes, & ex eo quòd non possit consequi quod videt aliquis, & ex eo quòd timeat homines: sunt autē etiam qui propter maiores voluptates abstinent ab ijs quæ

sunt iucunda in præsentia: ita etiam in fide, aut propter promissionē, aut propter Dei metum se nonnulli continent. Sed est quidem fundamentum cognitionis, talis continentia, & quædam deductio ad id quod est melius, & ad id quod est perfectum incitatio. Initium enim sapientiæ, inquit, est timor Domini. Qui est autem perfectus, propter charitatem omnia suffert, omnia sustinet, non vt homini placens, sed Deo. Quamquam eum quoque laus sequitur per consequentiam, non ad suam vtilitatem, sed ad imitationem & vsum eorum qui laudant. Dicitur autem in alio quoque significato continens, non solùm is qui comprimit animi perturbationes, sed etiam is qui bona continuit, & firmiter ac stabiliter acquisiit scientiæ magnitudinem, ex qua producit eas quæ ex virtute fiunt operationes. Ea facit vt si quis casus euenerit, à proprio habitu nūquam excedat is qui est præditus cognitione: est enim solida & immutabilis boni quæ scientiam constituit possessio, vt quæ sit scientia diuinarum rerum & humanarum. Cognitio ergo nunquam fit ignoratio, neque bonum mutatur in malum: quocirca & comedit, & bibit, & vxorem ducit, non principaliter, sed necessariò. Vxorem autem ducere, dico, si verbum dixerit, & vt conuenit: qui enim fuerit perfectus, exempla habet Apostolos, & reuera vir ostēditur, non in eo quòd vitam elegerit monasticam, sed ille viros vincit qui in matrimonio, & liberorum procreatione, & domus cura ac prouidentia, citra voluptatem & dolorem se exercet, & cū domus curatione est indiuulsus à Dei charitate, & insurgit aduersus omnem tentationem quæ affertur per filios, vxorem & famulos, & possessiones. Ei autem qui domum non habet, magna ex parte euenit vt non tentetur. Qui ergo sui solummodo curam gerit, vincitur ab eo qui cùm sit inferior quidem in ijs quæ pertinent ad suam salutem, superior autem in ijs quæ ad vitæ spectant dispensationem, exiguam reuera conseruat imaginem, veritatis prouidentia. Sed nobis quidē quàm fieri potest maximè prius variè exercenda est anima, vt ad susceipiendam cognitionem sit operatu facilis. Non videtis quemadmodum mollitur cera & purgatur æs, vt accedentē accipiat charactērem? Iam verò vt mors est animæ separatio à corpore, ita cognitio est veluti mors rationalis, abducens & separans animam à motibus & perturbationibus, & deducens ad vitam beneficētiæ & bonarum operationum, vt tunc Deo dicat liberè, viuo sicut vis. Nam cuius est institutum vt placeat hominibus, is Deo placere non potest: quoniam nō quæ conferunt, sed quæ delectant multi eligunt: qui autem Deo placet, bonis hominibus per consequentiam fit gratus & acceptus. Quomodo ergo cibus & potus & Venus ei amplius fuerit delectabilis, cùm etiam sermonē qui aliquam affert voluptatem, motúmque cogitationis & operationem iucundam, habeat suspectam? Nemo enim potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ: non pecuniam *Matth.6.* dicens sic nudè dicit, sed suppeditationē quæ fit à pecunia in varias voluptates. Reuera non potest fieri vt qui Deum cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur seruiat voluptatibus: est ergo vnus quidem solus ab omni cupiditate alienus ab initio, benignus & clemens Dominus, qui propter nos quoque est homo. Quicunque autem studet assimilari charactēri qui ab ipso datus est, vt fiant expertes cupiditatis magna vi contendunt ex exercitatione. Qui enim cōcupiuit, & seipsum continuit, vt vidua quæ est rursus virgo per temperantiam, is eam cognitionis mercedem seruatori

Universidad de Deusto
Biblioteca

& magistro reddidit, quã ipse petiit, nempe abstinentiam à malis, & bonarum actionum operationem, per quas accedit salus. Quomodo ergo qui artes didicerunt, per ea quæ docti sunt alimenta acquirunt: ita is qui est cognitione præditus, per ea quæ scit, vitam acquirens, fit saluus: qui enim noluerit perturbationem animæ excindere, seipsum occidit. Sed, vt videtur, alimẽti quidem defectus est ignoratio animæ: nutrimentum verò, cognitio. Hæ autem sunt cognoscentes animæ quas assimilauit Euangelium virginibus sanctificatis, quæ Dominum expectãt. Nam virgines quidem sunt, vt quæ à malis abstinuerint, expectant autẽ Dominum propter charitatem: & suum lumen accẽdunt ad rerum contemplationem, prudẽtes virgines, dicentes, ô Domine, iam tandem desideramus te recipere: consequenter ijs quæ tu mandasti viximus, nihil prætermittentes eorum quæ precepisti, quamobrem promissa quóque petimus. Precamur autem quæ sunt vtilia, vtpote quod non conueniat à te petere quæ sunt pulcherrima, & accipiemus omnia ad vtilitatẽ, etiamsi videantur esse mala quæ accedunt exercitia, quæ quidem nobis tua præbet œconomia, ad stabilitatem exercendam & constantiam. Atque qui est quidem cognitione præditus, propter insignem sanctitatem est paratior si petat non assequi, quàm si non petat assequi. Precatio quidem est ei vniuersa vita, & cum Deo conuersatio, quòd si sit mundus à peccatis, omnino quod vult assequetur. Iusto enim dicit Deus: Pete & dabo tibi, cogita & faciam. Si sunt ergo vtilia, accipiet protinus: inutilia autem nunquam petet, & ideo non accipiet: sic erit id quod vult. Quòd si quis dicat nobis, quosdam etiam peccatores impetrare petitiones: hoc quidem rarò fit, propter iustam Dei bonitatem. Datur autem ijs etiã qui possunt alijs benefacere: vnde non fit donatio propter eum qui petit, sed œconomia præuidens eum qui per ipsum est saluus futurus, rursus iustam facit donationem: ijs autem qui sunt digni, ea etiam quæ verè sunt bona dantur etiam non petentibus. Quando ergo non necessitate vel metu vel spe fuerit iussus aliquis, sed ex libero animi instituto, hæc dicitur via regia, quam ingreditur regale genus: sunt autem lubricæ & præcipites aliæ ab ea declinationes. Si quis ergo metum & honorem abstulerit, nescio an adhuc sustinuerint afflictiones, & præclari qui liberè loquuntur Philosophi. Cupiditates ergo & alia peccata dicta sunt tribuli & valli: operatur ergo is qui est præditus cognitione, in vinea Domini, plantans, putans, irrigans, verè diuinus agricola eorũ qui sunt plantati in fide. Et qui malum quidem nõ fecerũt, æquum censent vt otij mercedem accipiant: qui autem bona fecit ex nudo ac puro animi instituto, exigit mercedem vt bonus operarius. Duplam certè is accepisset, & propter ea quæ non fecit, & propter ea quæ bene fecit. Hic qui est cognoscendi potestate præditus, à nemine tentatur, nisi Deus permiserit, idque propter eorum qui cum eo versantur vtilitatem: confirmat certè ad fidem per virilem adhortans tolerantiam. Et profectò propterea beati Apostoli, ad confirmandas & stabiliendas ecclesias, ad experientiam & testimoniũ ducti sunt perfectionis. Cùm ergo habeat is qui est cognitione præditus, vocem in auribus resonantem quæ dicit. Quem ego percussero, tu eius miserere, petit vt ij etiam qui odio habent, ducantur pœnitentia. Nam quod de maleficis in stadiis sumitur supplicium, est etiam puerorum non contemplari: non potest enim fieri vt ab ijsdem vnquam doceatur vel delectetur is qui est præditus cognitione, qui ex libero animi instituto, vt bonus esset & honestus se exercuit. Et ideo qui voluptatibus minimè est liquefactus, nec in peccata vnquã incidit, alienorum malorum exemplis non castigatur: multum autem abest vt terrenis voluptatibus & spectaculis delectetur, qui mundanas, etsi sint diuinæ, contempsit promissiones. Non omnis ergo qui dicit, Domine, Dmine, ingredietur in regnum Dei, sed qui facit voluntatem Dei. Is autem fuerit qui est cognitione præditus operarius, qui mundanas quidem vincit cupiditates, licet sit adhuc in carne. De ijs autem quæ cognouit futuris, & quæ adhuc sub visum nõ cadunt, tam certam habet persuasionem, vt ea magis adesse putet, quàm quæ sunt præsentia. Hic est aptus & opportunus operarius, qui ijs quidẽ quæ nouit lætatur: quòd autem in huius vitæ necessitatibus volutetur, animo contrahitur, nondum dignatus efficace eorũ quæ nouit participatione, hac ratione hac vita vtitur tãquam aliena, quantum requirit necessitas. Nouit ipse ieiunij quóque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti: dicitur autem ille quidem Mercurij, hic verò Veneris. Ecce.n. ieiunat in vita, & ab auaritia, & à libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia. Fornicationis enim iam tres supremas ex Apostoli sententia posuimus differentias, libidinem, auaritiam, idololatriam. Ieiunat ergo etiam ex lege à malis actionibus, & ex Euangelij perfectione à malis cogitationibus: ei exhibentur etiam tentationes, non ad expiationem, sed ad propinquorum, vt diximus, vtilitatem, si laborũ & dolorum periculo facto, eos contempserit & amandarit. Eadem est etiam ratio de voluptate: est enim res maxima, cùm quis eã expertus fuerit, deinde abstinuisse: quid enim magnum, si quis se contineat ab ijs quæ non nouit? Is cùm executus sit præceptum quod est ex Euangelio, facit illum diem Dominicum, quando malam abiecerit cogitationem, & acceperit eam quæ est ex cognitione, eam quæ est in ipso, Domini glorificans resurrectionem. Quinetiam cùm theorematis quod est ex scientia acceperit comprehensionem, se Dominũ videre existimat, visum suum deducẽs ad ea quæ cadunt sub aspectum, etsi videatur videre ea quæ non vult videre, castigans videndi facultatem, cùm senserit se voluptate affici ex applicatione visus: nam hoc solũ vult videre & audire quod ad se pertinet. Iam verò fratrũ animas considerans, carnis quoque pulchritudinẽ ipsa aspicit anima, quæ solum id quod est honestum consuetuit intueri absque voluptate carnali. Fratres autem sunt qui reuera per electam creationem, & morũ consensionem, & operum substantiam, eadem faciunt & cogitant & loquuntur opera sancta & honesta, quæ Dominus voluit ipsos, cùm sint electi, sentire. Nam fides quidem est in eo, quòd eadem eligãt: cognitio autem in eo, quòd eadem didicerint & sentiant: spes autem in eo, quòd eadem faciant. Quòd si propter vitæ necessitatem in se nutriendo consumat aliquid temporis, se debitum fraudare existimat, vt qui à suo auellatur negocio. Hinc fit reuera ne somnium quidem videat, quod non electo conueniat. Nam reuera is est totus hospes & peregrinus in tota vita, qui ciuitatem habitans, contemnit ea quæ sunt in ciuitate, quæ apud alios habentur in admiratione, & viuit in ciuitate tanquam in solitudine, vt non locus eum cogat, sed liberum eligendi arbitrium eum iustum ostendat. Hic qui est cognitione præditus, vt semel dicam, Apostolicam adimplet absentiam, rectè viuens, accuratè cognoscẽs, suos iuuans necessarios, montes propinquorum transmouens,

Matth. 25.

Matth. 7.

mouens, & inæqualitates ipsorum animæ abiiciens. Quanquam vnusquisque nostrũm sui est & vita & operarius. Qui autem etiam quæ sunt optima agẽs vult latere homines, Domino simul & sibi ipsi persuadens quòd viuat ex præceptis, ea præserens ex eo quòd esse credidit: Vbi enim, inquit, est mens alicuius, illic est etiam eius thesaurus: ipse seipsum diminuit, ad hoc nunquam contemnit fratrem qui fuerit in afflictione, propter eam quæ est in charitate perfectionem, si se sciuerit facilius laturum egestatem quàm frater. Existimat certè illius dolorem esse dolorem proprium, & si ex sua præbens inopia, propter beneficentiam aliquo afficiatur incommodo, id non ægrè fert, sed adhuc magis auget beneficium. Habet enim puram & syncerã fidem, eam quæ est de rebus, per opera & contemplationem laudans Euangelium. Atqui non laudem ab hominibus accipit, sed à Deo, peragens ea quæ docuit Dominus. Hic cùm attrahatur à spe propria, non gustat ea quæ sunt in mundo pulchra, omnia quæ hic sunt magno animo despiciens, miserens eorum qui post mortem castigantur, per supplicium inuiti confitentes, bonam semper habens conscientiam, & semper paratus ad exitum, vt peregrinus & hospes eatũ quæ hic sunt hæreditatũ, memor tãtùm propriorũ: quæ aũt hic sunt omnia aliena existimans, non solùm Domini mandata admirans, sed vt semel dicam, per ipsam cognitionem particeps diuinæ voluntatis, verè familiaris Domini, & mandatorum electus vt iustus, regendi autem regnandi potestate præditus, vt cognitione præditus omne quidem aurum quod est super terram, & sub terra, & regnum quod est à finibus ad fines Oceani despiciens, vt solum Domini cultum teneat. Quocirca & comedens, & bibens, & vxorem ducens, si dicat Verbum, quinetiam somnia aspiciens, sancta facit & cogitat, ea ratione semper mundus ad orationem. Is verò etiam precatur cũ Angelis, vt qui iam sit etiam æqualis Angelis, neque est vnquam extra sanctam custodiam, & licet oret solus, habet chorum Angelorũ vnà assistentem. Duplicem is nouit, & eius qui credidit operationem, & eius quod creditur, eam quæ est pro digna excellẽtia. Nam iustitia quoque est duplex, vna quidem propter charitatem, altera verò propter metum. Dictum quidem certè est timor Domini castus, permanens in seculum seculi: qui enim conuertuntur à timore ad fidem & iustitiam, permanent in seculum. Iam verò abstinentiam à malis operatur is qui timet. Adhortatur autẽ benefacere charitas ædificans super voluntarium, vt quis audiat à Domino: Non vos amplius dico seruos, sed amicos. Etiam cum fiducia accedit ad preces. Genus autem ipsum orationis est gratiarũ actio propter præterita, præsentia, & futura, vt quæ sint per fidem iam præsentia: id autem præcedit, accepisse cognitionem. Quinetiam sic quoq; petit vt viuat vitam in carne desinitam, vt cognoscendi potestate præditus, vt expers carnis, & consequatur quidem quæ sunt optima, fugiat autem quæ sunt deteriora. Petit autẽ alleuationem quoque eorũ quæ nos peccauimus, & conuersionem ad agnitionem, tam acriter sequens eũ qui vocat in excessu, quàm ille vocat, vt ita dicam, producens, propter bonam conscientiam festinans ad agendas gratias, & vt cùm illic fuerit cum Christo, vt qui seipsum dignum præbuerit propter puritatẽ, per contemperaturam habeat Dei virtutem quæ suppeditatur per Christum. Non enim caloris participatione calidus, neque ignis lucidus, sed vult totus esse lux. Is accuratè nouit id quod dictum est: Nisi odio habueritis patrẽ & matrem, & præterea propriam quoque animam, & nisi signum portaueritis. Nam & carnales affectiones, quæ voluptatis maximas habent illecebras, & magno animo despicit omnia quæ sunt accommodata & creationem & nutritionem carnis: sed etiã insurgit aduersus animam corpoream, imperium detrectanti spiritui experti rationis frænum injiciens, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum. Signum autem portare, est mortem circunferre, adhuc viuum renunciantem omnibus: quoniam non est æqualis charitas eius qui seminauit carnem, & eius qui animã creauit ad scientiam. Hic cùm ad benefaciendi habitũ peruenerit, dicto citius beneficio afficit, orans vt fratrum quidem peccatorum sit particeps ad confessionem & cognatorum conuersionem, ad propria autẽ bona amicissimis communicanda paratissimus. Ipsi autem sic ei sunt amici. Augens autem quæ apud ipsum deponuntur semina, ea quam mandauit Dominus agricultura manet quidem nulli peccato affinis: sit autẽ continens, & degit cum ijs qui sunt simili spiritu in choris sanctorum, etiamsi adhuc in terris detineatur. Hic toto die & nocte dicens & faciens iussa Domini, supra modum lætatur, non solùm cùm manè surgit & in meridie, sed etiam cùm deambulat, & dormit, & vestes induit & exuit, & docet filium, si sit genere filius, inseparabilis à mandato & à spe: Deo semper agens gratias, sicut animalia glorificãtia, quæ allegoricè dicũtur per Esaiam: tolerans cuiusuis tentationis, Dominus, inquit, dedit, Dominus abstulit. Talis erat Iob quoque, qui propter in Dominum charitatem, omnia sibi externa vnà cum sanitate auferenda deposuit: erat enim, inquit, iustus, sanctus, abstinens ab omni improbitate. Sanctũ autem significat ea iura, quæ ad Deum pertinent, & omnem œconomiam, quæ quidem sciens, erat præditus cognitione. Oportet enim neq; si sint bona, eis esse nimium deditum: neque rursus si mala, nimium ægre ferre, sed vtrisque esse superiorem, hæc quidem conculcantem, illa verò ad egenos transmittentẽ. In dispensando autem & se demittendo & accommodando, est admodum cautus is qui est præditus cautione, ne fortè non intelligatur, aut pro constitutione habeatur dispensatio. Nunquam meminit eorum, quę in se peccata sunt, sed ea remittit: quocirca iustè etiam orat, dicens, Dimitte nobis, nam nos quoque dimittimus. Nam hoc quoque vnum est ex ijs quæ vult Deus, nihil concupiscere, nullum habere odio: est enim opus vnius voluntatis, omnes homines. Nunquid autem eum qui est cognitione præditus, perfectum esse volens Seruator noster, sicut patrem cæleste, hoc est seipsum, dicẽs, Venite filij, audite à me timorem Domini, non vult nos amplius opus habere auxilio quod datur per Angelos, sed à seipso cùm dignus eu aserit accipere, & à seipso habere præsidium per obedientiam? Qui talis est, exigit à Domino, non autem petit, & egentibus fratribus non petet is qui est cognitione præditus, pecuniæ copias ad eis impertiendum: sed optabit illis suppeditari ea quibus indigent. Nam sic dat etiam preces ijs qui indigent, is qui est præditus cognitione, & non per preces insciente simul præbet & simpliciter. Sæpe ergo paupertas, & morbus, & tales tentationes præbentur ad admonitionem & correctionem præteritorum, & ad curam futurorũ. Qui est eiusmodi, his petens alleuationem, vt qui habeat id quod est eximium cognitionis, non propter vanam gloriam, sed propter hoc ipsum quòd sit cognitione præditus, exercet ipse beneficentiam, vt qui factus sit instrumentum Dei boni-

Matth. 6.

Psal. 18.

Isai. 15.

Luc. 14.

Iob. 1.

Esa. 33.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gris. Dicunt autem Matthiam Apostolũ inter cætera dixisse: Si electi vicinus peccauerit, peccauit electus: nam si se ita gessisset vt iubet Verbum seu ratio, eius vitam ita esset reueritus vicinus vt nõ peccasset. Quid ergo dicemus de eo qui est præditus cognitione? An nescitis, inquit Apostolus, quòd templum Dei estis? Diuinus ergo est is qui est præditus cognitione, & iam sanctus, qui Deo afflat & afflatur. Iam verò ostendens scriptura eum esse alienum à peccato, eum quidem qui offendisset vendit alienigenis. Ne aspiciat autem ad concupiscentiam mulierem alienam, dicens, apertè dicit peccatũ esse alienum & præter naturam templi Dei. Templum autem, vnum quidem est magnũ, vt Ecclesia; alterum verò paruum, vt homo qui seruat semen Abrahæ. Non concupiscet ergo aliquid aliud, qui habet Deum qui requiescit. Iam verò relictis omnibus quæ sunt impedimento, & despecta tota quæ eũ abstrahit materia, cælum secat per scientiam: & spiritalibus transmissis essentijs, & omni principatu & potestate, tangit supremos thronos, ad illud solum tendens, propter quod solum cognoscebat. Serpẽte ergo commixto cum columba, simul perfectè viuit & cum bona conscientia, spem fide commiscens ad expectationem futuri. Sentit enim donũ quod accepit, vt qui dignus sit habitus qui consequeretur, & translatus sit à seruitute in filiorũ adoptionem, consequenter scientiæ: & neque non Deum cognouerit, vel potius sit ab ipso cognitus propter finem, & pro gratiæ meritis ostendat operationes: opera enim sequuntur cognitionem, non secus ac vmbra corpus. Meritò ergo nihil eum conturbat ex ijs quæ accidunt, neque quicquam veretur ex ijs quæ diuino consilio fiunt propter vtile, neque erubescit mori, vt qui bonam habeat conscientiam, vt ostendatur potestatibus, ab omnibus vt semel dicam, animæ maculis emundatus, & qui sciat post excessum ex hac vita fore vt secum agatur melius. Vnde iucundum & vtile nunquam præfert œconomiæ, & diuino consilio, per mandata seipsum exercens vt euadat Domino gratus & acceptus in omnibus, & apud mundum laudabilis, quandoquidem dependent omnia ab vno Deo omnipotente. In propria, inquit, venit filius Dei, & sui eum non receperunt. Quamobrem etiam in vsu rerum mundanarum, non solùm agit gratias & admiratur creaturam, sed etiam vtens vt oportet laudatur, quoniam ei finis desinit in contemplationem per operationem ex cognitione profectam, quæ fit conuenienter mandatis. Hinc iam scientiam colligens viaticum contemplationis, postquam magnificè accepit magnitudinem contemplationis, procedit ad translationis sanctam remunerationem. Audiuit enim psalmum dicentem: Circundate Sion, & comprehendite eã, narrate in turribus eius. Significat enim, vt arbitror, eos qui Verbum altè susceperunt, futuros altos vt turres, & firmiter & stabiliter staturos in fide & cognitione. Et hęc quidem quàm fieri potest breuissimè dicta sint Græcis instar seminis, de eo qui est præditus cognitione. Sciendum est autem, quod si vnum vel alterum ex his fidelis rectè gesserit, nõ tamen geret omnia, neque cum summa illa scientia cum qua is qui est præditus cognitione. Atque illius quidẽ, vt ita dicam, impatibilitatis quæ nobis est in eo qui est præditus cognitione, per quam perfectio eius qui est fidelis, per charitatem in virum perfectum procedens ad mensuram peruenit ætatis, Deo assimilata, vt quæ verè facta sit æqualis Angelis, sucurrunt multa alia, quæ ex scriptura adduci possunt, testimonia. Satius autem existimo hanc laudem propter orationis prolixitatem ijs relinquere qui volunt laborare, permittentes vt vnà etiã elaborent dogmata per allegationem scripturarum. Vnius autem breuissimè meminero, ne locum prætermittam non adnotatum. Dicit enim diuinus Apostolus in priore Epistola ad Corinthios: Audet aliquis vestrum habens negocium cum alio, iudicio contendere apud iniustos, & nõ apud sanctos? An nescitis quòd sancti mundum iudicabunt? & quæ sequuntur. Cùm sit autem ea pars maxima, oportunis dictorũ Apostolicorum vtentes dictionibus, paucissimis persequẽtes, & dictionem enunciantes veluti metaphrasticè, ostendemus sententiam dicti Apostolici, per quam describit perfectionẽ eius qui est præditus cognitione. Non constituit enim eum qui est præditus cognitione, ex hoc solùm quod magis iniuria afficiatur, quàm afficiat: sed eum docet etiam obliuiſci acceptæ iniuriæ, nec permittens malè precari ei qui fecit iniuriam. Scit enim Dominum quoque apertè iussisse orare pro inimicis. Dicere enim eum qui est affectus iniuria iudicio contendere apud iniustos, nihil est aliud quàm velle videri vicem reddere, & velle iniuriam referre, quod quidem est ipsum quoque similiter facere iniuriam. Dicere autem aliquos velle apud sanctos iudicio contendere, ostendit eos qui perunt precibus vt ijs qui fecerunt iniuriam par pari referatur, & esse quidẽ priorib⁹ secundos meliores, sed nondum planè obediẽtes, nisi iniuriæ perfectè obliuiscentes, ex doctrina Domini precẽtur etiam pro inimicis. Pulchrũ est ergo quòd bonam mentem ex ea quæ est ad fidem pœnitentia acceperint. Nam etsi veritas eos videatur habere inimicos qui inuident & æmulãtur, ipsa tamen nulli est inimica: nam & Deus facit Solem suũ oriri super iustos & iniustos. Quinetiam ipsum Dominum misit ad iustos & iniustos, & qui contendit Deo assimilari, per maximam iniuriæ acceptæ obliuionem, remittens septuagies septies, vtpote per totam vitam & vniuersam mundi conuersionem, quæ hebdomadibus quæ numerantur significatur, est benignus & clemens in quemlibet, etiamsi quis hoc vniuersum in vita viuens tempus, iniuria afficit eum qui est præditus cognitione. Non solam enim possessionem vult virum bonum alijs permittere ex ijs qui ipsum affecere iniuria, sed etiam vult iustum ab illis iudicibus petere remissionem peccatorum, ijs qui in ipsum peccarunt. Et meritò, siquidem in eo solum quod est externum, & in eo quod pertinet ad corpus, si vel ad mortem vsque procedatur, detrimento afficiunt ij qui conantur facere iniuriam, ex quibus nihil est quod sit proprium eius qui est præditus cognitione. Quemadmodum autem Angelos qui defecerunt iudicabit quispiam, qui ipse defecerit ab illa lenitate, & acceptæ iniuriæ obliuione, quã præscribit Euangelium? Cur non ergo potius, inquit, iniuria afficimini? Cur nõ potius fraudamini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, eis scilicet malè precantes qui peccant per ignorantiam: & fraudatis Dei clementia & bonitate, quantum est in vobis, eos quibus malè precamini, fratres dicentes non eos solos qui sunt in fide, sed etiam proselytos. An enim is qui nunc est inimicus sit postea crediturus, nos nondum scimus. Ex quibus apertè colligitur, etsi non esse omnes, at nobis quidem ipsis videri esse fratres. Iam verò omnes quoque homines qui sunt vnius Dei opus & vna imago, vna circundati substantia, etiamsi sint alij alijs magis obscurati, solus cognoscit is qui scit etiam per creaturas operationem, per quam rursus Dei adoras voluntatem.

1. Cor. 3.

cap. 6.

Ioan. 1.

Psal. 47.

tatem. An nescitis quòd iniusti regnum Dei non possidebunt? iniuriam ergo facit qui refert iniuriam, seu facto, seu verbo, siue etiam volendi cogitatione, quam post legis pedagogiam circumscribit Euangelium. Et hæc quidẽ eratis: tales scilicet, quales adhuc sunt quibus ipsi non ignoscitis. Sed abluti estis: non absolutè vt reliqui, sed cùm per cognitionem abiecistis animæ affectiones, vt pro viribus assimilaremini bonitati Dei prouidentiæ, & per tolerantiam, & per acceptæ iniuriæ obliuionẽ. Super iustos & iniustos, Verbi & operum benignitatis lucem, sicut Sol, emittentes, siue hoc animi magnitudine, hoc sibi vendicabit is qui est præditus cognitione: siue imitatione eius quod est melius. Tertia est autem causa, Remitto & remittetur tibi, veluti cogente mãdato ad salutem propter insignem bonitatem. Sed sanctificati estis; ei enim qui ad hunc venit habitum, sanctum esse conuenit, nullo modo cadendo in vllam animi perturbationem, sed perinde ac si carne careat, & absque hac terra sanctus euaserit. Quamobrem iustificati estis, inquit, nomine Domini, facti estis, vt ita dicã, ab ipso, vt iusti essetis sicut ipse: & spiritui sancto, quoad eius fieri potuit, commixti & contemperati estis. Num enim omnia mihi licent? Sed non in potestatem redigar, inquit, vt aliquid faciã vel cogitem vel loquar præter Euangelium. Escæ autem ventri, & venter escis, quas Deus destruet, hoc est, eos qui sic cogitant & viuunt, tanquam nati sint vt comedant, non autem comedunt vt viuant quidẽ per cõsequentiam, cognitioni autem attendant principaliter. Et nũquid eos esse dicit veluti carnes sancti corporis? Corpus autẽ allegoricè dicitur Domini Ecclesia, spiritalis & sanctus chorus, ex quibus ij qui vocantur solùm nomine, viuunt autem nõ ex ratione, sunt carnes. Hoc autem corpus spiritale, hoc est, sancta Ecclesia, non fornicationi, nec ab Euangelio defectioni, quæ nullo modo oportet inire consuetudinem & familiaritatem cum vita gẽtilium. Fornicatur enim in Ecclesiam, eius quoque corpus, is qui gentiliter viuit in Ecclesia, siue in facto, siue in verbo, siue etiam in ipsa cogitatione. Qui huic adhæret meretrici, ei inquam quæ est præter testamentum operationi, fit aliud corpus, non sanctum in carnem vnam, & vitam gentilem, & spem aliam: qui autem adhæret Domino in spiritu, corpus spiritale, diuersum genus congressionis. Filius hic totus, homo sanctus, impatibilis, cognitione præditus, perfectus, formatus doctrina Domini, vt cùm facto & verbo & ipso spiritu Domino adhæserit, recipiat illam mansionem quæ debetur ei qui sic vir euasit. Sufficit hoc specimen eis qui habẽt aures. Non est enim euoluendum mysterium, sed tantum est ostendendum, quantum sufficit ad reuocandum in memoriam iis qui sunt participes cognitionis, qui etiã intelligent quemadmodũ dictum sit à Domino: Estote vt pater vester perfecti, perfectè peccata remittentes, & acceptæ iniuriæ obliuiscentes, & viuentes in habitu impatibilitatis. Quomodo enim perfectum dicimus medicum, & perfectũ philosophum: ita, vt opinor, perfectè cognitione præditum. Sed nihil ex his, etsi sit maximum, assumitur ad Dei similitudinem: nõ enim, vt Stoici valde impiè, hominis & Dei eandem virtutem esse dicimus. Nunquid ergo debemus esse perfecti, vt vult pater? Nequaquam enim fieri potest vt sit aliquis perfectus vt est Deus: vult autem Pater nos ita viuentes vt obediamus Euangelio, perfectos fieri citra reprehensionem. Si ergo dicti quod ita prolatũ est vt ei aliquid desit, id quod deficit subaudierimus, ad locum implẽdum iis qui possunt intelligere: & voluntatem Dei cognoscemus, & pro dignitate mandati simul piè & magnificè viuemus. Quoniam autem est consequens respondere iis quæ à Græcis & Iudæis nobis obiiciuntur: in nõnullis autem dubitationibus similiter atque prædicti nos reprehendunt quæ aliam sequuntur doctrinam hæreses, bene habuerint vt prius expurgatis iis quæ sunt impedimento, parati ad soluendas dubitationes, progrediamur ad sequens Stroma. Primùm ergo hoc aduersus nos adducunt, dicentes nos oportere credere propter dissensionem hæresum: retardatur enim ac differtur veritas, dum alij alia dogmata constituut. Ad quos dicimus, quòd & apud vos Iudæos, & apud eos qui inter Græcos fuere in maxima existimatione Philosophos, fuere plurimæ hæreses: neque tamen ideo dubitandum esse dicitis philosophari, aut se Iudaicæ tradere disciplinæ, propter eam quæ est inter se vestrarum sectarum dissensionem. Præterea autem fore vt in veritate seminentur hæreses, vt in frumento zizania, propheticè dictum est à Domino, & fieri non potest vt non fiat id quod prædictum est esse futurum. Huius autem causa est, quòd quicquid est pulchrum sequitur Momus. Num ergo si quis pacta conuenta non obseruauerit, & trãsgressus fuerit eam quæ sit apud nos confessionem, propter eum qui non stetit suæ professioni, abstinebimus nos quoque à veritate? Sed vt oportet virum probum minimè esse mendacem, & nihil infirmare eorum quæ est pollicitus, etiamsi aliqui alij pacta conuenta transiliant: ita nos quoque nullo modo conuenit transilire regulam ecclesiasticam: & maximè eam quæ sit de rebus maximis professionem, nos quidem obseruamus, illi verò transiliunt. Est ergo credendum iis quæ firmiter adherent veritati. Iam verò nobis vt largè vtentibus hac defensione licet ad eos dicere, quòd medici quoque quorum conuenienter suis sectis diuersæ sunt sententiæ, ex æquo re ipsa curant. Num ergo quispiam ægrotans & vt curetur opus habens, non admittit medicum propter eas quæ sunt in medicina hæreses? Neque ergo qui animi ægrotat, & est plenus simulachris, pro sanitate & ad Deum conuersione prætexat vnquã hæreses. Certè propter probatos, inquit, sunt hæreses: probatos autem dicit, vel eos qui venientes ad fidem, maiori electione accedunt ad doctrinam Dominicam, tanquam probos argentarios qui nummum Domini adulterinum discernunt ex falsa impressione: aut eos qui in ipsa fide iam probi euaserunt, & in vita & in cognitione. Propterea ergo maiori cura opus est & prouidentia, vt examinetur quo modo sit exactè & perfectè viuendum, & qũnam sit vera pietas & rectus Dei cultus. Clarum est enim quòd cùm veritas sit ardua & difficilis, propterea certè fuerunt quæstiones, ex quibus quæ nimio sui amore laborant, & sunt ambitiosæ & gloriæ cupidæ, sunt hæreses eorum qui non didicerunt quidem, neque verè acceperunt, sed sibi cognitionis sumpsere persuasionem. Est ergo nobis maiori studio & cura perscrutanda, ea quæ verè est veritas, quæ sola versatur circa eum qui verè est Deus. Laborem autem consequitur dulcis inuentio & memoria. Est ergo labor inueniendi subeundus propter hereses, sed non est omnino deficiendum. Neque enim si appositus sit fructus, vnus quidem verus & maturus, alius verò factus ex cera quàm maximè similis, propter similitudinem est abstinendum ab vtróq; Simul aũt discernendũ est comprehendẽte cõtemplatione, & principali cõsideratione, verũ ab eo quod apparet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et quomodo si vna quidem sit via regia, & multæ etiam aliæ, ex quibus aliquæ ferunt in præcipitium, aliquæ verò ad fluuium rapidè fluentē, aut ad mare profundum, non dubitauerit quispiam viam ingredi propter dissensionem, sed vtetur via regia & trita & seiūcta à periculo: ita cùm alij alia dicant, de veritate non est discedendum, sed est exactiùs & diligentius inquirenda eius exactissima & accuratissima cognitio. Nam cum oleribus hortensibus vnà etiam nascūtur herbæ: num ergo abstinent agricolæ à cultura hortorū? Cùm ergo habeamus à natura multa quæ nos incitant, & dant occasionem ad ea quæ dicuntur examinanda, debemus etiā veritatis inuenire consequētiam. Quocirca meritò etiam condemnamur, non assentientes iis quibus oportet parēre, non discernentes id quod repugnat, & indecorum, & præter naturam, & falsum, à vero & consentaneo, & decoro, & eo quod est secundum naturam: quibus quidē vtendum est, vt quæ incitent & sint occasio agnoscēdæ eius quæ verè est veritatis. Græcis ergo est inanis hic prætextus: volētibus enim licebit inuenire veritatem. Iis autem qui causas adducunt quæ careāt ratione, est iudicium quod nullam habet excusātionem: vtrum enim perimunt, an assentiūtur esse demonstrationem? Existimo omnes esse confessuros præter eos qui sensus perimunt. Cùm sit autem demonstratio, necesse est descendere ad quæstiones, & per ipsas scripturas discere demonstratiuè, quemadmodum lapsæ quidem sunt hæreses: quemadmodum autem in sola veritate & antiqua Ecclesia sit perfectissima cognitio, & ea quæ est reuera optima hęresis, id est, electio. Ex iis autem qui declinant à veritate, alij quidē seipsos solos, alij verò propinquos quoq; conantur fallere. Atq; ij quidem qui appellantur φιλόσοφοι, hoc est, opinione sapientes, qui se veritatem inuenisse existimant, nullam habentes veram demōstrationem, ij seipsos decipiunt, se acquieuisse existimantes, quorū non parua est multitudo, & quæstiones declinantium propter confutationes, & doctrinam vitātium propter cōdemnationem. Qui autem eos qui accedunt decipiunt, sunt valde callidi & astuti, qui etiā si satis assequantur se nihil scire, probabilibus tamen argumentis obscurant veritatem. Alia est autem, vt opinor, natura probabilium argumentorum, & alia verorum. Et quòd necesse sit nomen hęresium ita dici vt veritati opponatur, & ab ea distinguatur, cognoscim⁹: à qua cùm quædam ad hominum pernicię auulserint Sophistæ, humanis à se inuentis ea infodientes artibus, gloriantur se præesse diatribę seu scholæ potius quàm Ecclesiæ. Sed qui in rebus pulcherrimis laborem impendere sunt parati, non potius desistent quærere veritatem, quàm ex ipsis scripturis acceperint demōstrationem. Ac sunt quidem quidam communes hominū iudices, vtpote sensus: alij autem, eorum qui consultarunt & exercuerunt ea quæ vera sunt, nempe quę sunt verarum & falsarum orationum artes, per mentem & ratiocinationem. Maximū est autē deponere opinionem, consistendo in medio accuratæ perfectēq; scientiæ, & temerariæ sapientiæ opinionis, & nosse quòd qui æternam sperat quietem, cognoscit etiam eius ingressum qui est laboriosus & arctus. Et qui semel admisit Euangelium, & salutare, inquit, quando cognouerit, ne ad ea quæ sunt retro conuertatur sicut vxor Loth, neq; ad priorem vitā quæ dat operā rebus sensilibus. Sed neque recurrat ad hæreses: assuescunt enim nescio quomodo, eum qui non est, nosse Deum. Qui enim diligit patrem vel matrem plus quàm me, qui sum verè pater & magister veritatis, qui regenero & recreo, soueóque & alo electam animam, non est me dignus, vt sit, inquit, Dei filius, & Dei discipulus, & simul etiam amicus & cognatus: nemo enim ad ea quæ sunt retro respiciens, & manum suam mittens ad aratrum, est aptus regno Dei. Sed, vt videtur, multis in hodiernum diem videtur Maria esse puerpera propter ortum filij, cùm non sit puerpera: etenim dicūt aliqui eam postquam peperisset, inspectam ab obstetrice, inuentam fuisse virginem. Tales autem sunt nobis scripturæ Dominicæ, veritatem parientes, & manentes virgines cum occultatione mysteriorum: peperit, & non peperit, inquit Scriptura, vt quæ ex se, non ex coniunctione conceperit. Quamobrem iis qui sunt cognitione præditi, conceperunt scripturæ: hæreses autem, vt quæ non intellexerint, amandant tanquam quæ non conceperint. Cùm autem omnes homines idem habeant iudicium, alij quidem Verbū quod dicitur sequentes, faciunt argumenta: alij autem cùm seipsos dediderint voluptatibus, scripturam torquent ad suas cupiditates. Opus est autem, vt opinor, amatori veritatis robore animi: necesse est enim labi in maximis, eos qui res maximas aggrediuntur, nisi regulam veritatis ab ipsa veritate acceptam tenuerint. Qui autem sunt eiusmodi, vt qui à recta via exciderint, meritò etiam falluntur in plurimis singularibus, propterea quòd non habeant verorum & falsorum iudicium planè exercitatum, in iis quæ oportet eligere: si enim haberent, parērent scripturis diuinis. Quomodo ergo si quis fiat bestia ex homine, similiter atque ij qui fuerant infecti venenis Circes: ita homo Dei esse, & Domino fidelis esse perdidit, qui aduersus Ecclesiasticam recalcitrauit traditionem, & in humanarum hæresum desiluit opiniones. Qui autem ex errore reuersus obediit scripturis, & vitam suam permisit veritati, Deus quodam modo ex homine efficitur. Principium enim doctrinæ habemus Dominum, qui & per Prophetas, & per Euangelium, & per beatos Apostolos, multifariam multisque modis à principio ad finem deducit cognitionis. Principium autem si quis alio opus habere existimauerit, non vtique verè potuerit conseruari principium. Qui est ergo ex seipso fidelis, Dominica scriptura & voce est fide dignus, quæ per Dominum exercetur ad hominum beneficium. Ipsa autem iudice vtimur ad res inueniendas: quicquid autem iudicatur, non creditur, priusquam fuerit iudicatum, quare nec est principium id quod opus habet iudicio. Meritò ergo cùm fide comprehenderimus principium indemonstrabile, & ex redundanti quadam copia demōstrationes ab ipso principio sumpserimus de principio, voce Domini erudimur ad agnitionem veritatis: non enim absolutè enunciantibus hominibus fidem habuerimus, quibus licet etiam enunciare contrarium. Si autem non satis est solùm absolutè dicere quod visum est, sed oportet etiam probare quod dictum est, non expectamus testimonium quod datur ab hominibus, sed voce Domini probamus quod quæritur, quæ est magis fide digna quàm quæuis demonstrationes: vel potius quæ est sola demonstratio, per quam scientiam, qui solùm quidem gustauere scripturas, sunt fideles. Qui autē etiam vlterius processerunt, sunt perfecti gnomones veritatis, ij scilicet qui sunt cognitione præditi: quandoquidem etiam in iis quæ ad vitā pertinent, eos qui sunt rudes superant artifices, & per communes notiones exprimunt id quod est melius. Sic ergo nos quoque ex ipsis

ex ipsis de ipsis scripturis perfectè demonstrantes, ex fide persuademus demonstratiuè. Quòd si Prophetici quoq; scripturis vti ausi fuerint qui persequuntur hæreses, primùm quidem non omnibus, deinde non perfectis, neq; vt dictat corpus & contextura Prophetiæ, sed eligentes ea quæ dicta sunt ambiguè, traducūt ad proprias opiniones, paucas voces sparsim carpētes, non id considerātes quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione vtentes. Nam in omnibus ferè dictis quæ adducunt, inueneris ipsos sola nomina attendentes, vt qui mutent significata, neq; quemadmodū dicantur cognoscant, neq; iis quas afferunt allegationibus, ita vt earum natura postulat vtātur. Veritas autem non inuenitur in eo quòd transferat significata, sic enim omnem veram euertent veritatem: sed in eo quòd considerēt quid Domino & omnipotenti Deo perfectè conueniat, & eum deceat, & in eo quòd confirment vnum quodque ex iis quæ demonstrantur per scripturas, ex ipsis rursus similibus scripturis. Neq; ergo volunt conuerti ad veritatem, vt quos pudeat deponere cōmodum sui in seipsos amoris: neq; sciūt qua ratione possint suas stabilire opiniones, scripturis vim afferentes. Cùm autem ad falsa in vulgus proferēdum dogmata processerint, cum omnibus ferè scripturis euidenter pugnantes, & semper à nobis qui contra eos dicimus confutari, quod reliquū est, nunc adhuc quoque sustinēt, partim quidem ex Propheticis aliqua nō admittere, partim autem nos, tanquam qui simus alterius naturæ, non posse quæ sunt illorum propria intelligere, calumniantur. Nonnunquam autem etiam cùm conuincuntur, sua negant dogmata, apertè confiteri erubescentes quę se seorsum hic docere gloriātur: sic enim in omnibus hæresibus videre licet, persequēdo ipsorum dogmatū nequitias. Nam postquā à nobis euersi fuerint, ostendētibus ipsos apertè aduersari scripturis, duorū alterū videre licet fieri ab iis qui præsunt dogmati: aut enim suorū dogmatum consequentiam, aut ipsam prophetiam, vel potius suam ipsorum spem despiciunt. Semper enim sibi sumunt id quod eis visum fuerit esse euidentius, quàm post dictum est à Domino per Prophetas, & ab Euangelio, & etiam Apostolorū testimonio comprobatū & cōfirmatum. Cùm viderent ergo sibi imminere periculum, non de vno dogmate, sed de conseruanda hæresi: non veritatem inuenire (nā cùm quę sunt in medio posita & in promptu sunt apud nos legissent, ea vt vilia cōtempserunt) sed quod est cōmune fidei superare cōtendentes, excesserunt à veritate. Nam cum Ecclesiasticæ cognitionis non didicissent mysteria, neq; veritatis percepissent magnitudinem, vt qui in perscrutando rerum profundo fuissent socordes, & superficie tenus legissent, scripturas valere iusserunt. Inani ergo sapientiæ opinione elati, perpetuò litigant, apertè ostendētes se magis curare vt videātur, quàm vt philosophentur. Iā verò cùm non necessariis rerum nitantur principiis, & humanis moti opinionibus, vt finis deinde eis necessariò sequatur, comparant, sauciātur argumentis eorum qui verā tractant philosophiā, & quiduis potius tolerant, & omnem, vt aiunt, rudentē mouent, etiāsi futuri sint impij, propterea quòd non credant scripturis, quàm à sectæ sibi grato honore traducātur, & à vulgo iactata in eorum ecclesiis prima sede propter quā, illā quoq; coniuialem, per eam quæ falso nomine appellatur charitatem, primum accubitum amplectuntur. Quæ est autem apud nos agnitio veritatis, vt ex iis quę iam sunt credibilia, iis quę nondū sunt, fides habeatur, efficit: quæ quidam est essentia, vt ità dicam, demonstrationis. Sed omnis, vt videtur, hæresis ab initio habet aures quæ nō audiunt id quod est vtile, sed solùm patent iis quæ dicuntur ad voluptatem. Nam curatus vtique esset eorum aliquis, si tantùm voluisset parēre veritati. Est autem triplex ratio curandæ opinionis, sicut etiam cuiusuis affectionis: causæ cognitio: & quomodo ea possit auferri, & tertium, animæ exercitatio, & assuefactio vt possit sequi ea quæ rectè iudicata fuerint. Quomodo enim turbatus oculus, ità etiam anima conturbata iis dogmatibus quæ sunt præter naturam, non potest veritatis lucem perfectè videre, quinetiam ea quę sunt præ pedibus ægrè intuetur. Dicunt itaque anguillas quoque excæcatas capi in aqua turbida. Et sicut improbi pueri excludunt Pædagogum, ita etiam hi arcent Prophetias à sua Ecclesia, suspectas eas habētes propter reprehensionē & admonitionem: quàm plurima certè consarciunt mendacia & figmēta, vt iurè videātur nō admittere scripturas. Hac ergo ratione non sunt pij, vt qui diuinis pręceptis non acquiescant, hoc est, sancto spiritui. Quomodo autē dicuntur inanes amygdalæ, non in quibus nihil inest, sed in quibus id quod inest, est inutile: ita etiam hæreticos dicimus qui sunt inanes Dei consiliorum & Christi traditionū, & amarescunt non secus ac agrestis amygdala, & sunt principes authoréſque dogmatum, nisi si quæ propter veri euidentiā deponere & occultare non potuerunt. Quomodo ergo in bello non est ordo deserēdus quē dedit imperator militi: ita nec deserēdus est ordo quē dedit nobis Verbum, quem accepimus principem ac Ducem cognitionis & vitæ. Vulgus autē ne hoc quidem examinauit, an sit sequendus aliquis, & quisnam hic, & quemadmodum: quale enim est Verbum, talē quoq; vitam esse cōuenit fideli, vt possit sequi Deum qui ab initio omnia recta via dirigit. Postquam autem tresgressus fuerit. Verbum quispiam, & per id. Deum, si imbecillus quidem fuit, propterea quòd aliqua repentina se obtulerit vilio, efficiēdum est vt sint prompta visa quę sunt ex ratione. Sin autem more qui prius mutauit, victus fuerit, vt ait scriptura, is qui est ex vulgo, curandum est vt mos conquiescat in eo quod est perfectum, & omni ex parte absolutum, & vt contrà cùm dicat, exercēda est anima. Si autē pugnantia quoque aliqua dogmata videtur attrahere, ea sunt subducenda, & eundem est ad eos qui quieta dogmata efficiunt, & diuinis scripturis eos incantāt qui sunt rudes & imperiti, & strepitum pertimescunt, per testamētorum consequentiam eis veritatem explanantes. Sed, vt videtur, magis declinamus ad ea quæ sunt opinabilia, etiamsi sint contraria, quàm ad veritatem: est enim austera grauisq; ac seuera. Atq; cùm sint quidem tres animæ affectiones, ignoratio, opinio, scientia: qui in ignoratione quidem versantur, sunt gentes: qui autem in scientia, vera Ecclesia: qui verò in opinione, ij qui sectantur hæreses. Nihilo ergo apertius videre licet affirmantes eos qui sciunt de iis quæ sciunt, quàm hos de iis quæ opinantur, quod attinet ad affirmandum absque demonstratione. Se itaque inuicem despiciunt & irridēt, & accidit vt eadem intelligentia ab aliis quidem in maximo honore habeatur, ab aliis autem damnetur amentiæ. Atqui didicimus aliud quidem esse voluptatem, quæ est attribuenda gentibus: aliud autem litem ac contentionem quæ præponenda est in hæresibus: aliud gaudium, quod, vt proprium, est ecclesiæ assignandum: aliud autem, lætitiam, quæ danda est ei qui est ex veritate præditus cognitione.

ἀνυπόστατον. Lætitia cōiuncta prudentiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quemadmodum autem si quis in Ischomacho studiũ posuerit, eum faciet agricolam: & si Lampidi, nautam: & Charidemo, imperatorẽ: & Simoni, equitandi gnarum; & Perdici, cauponem: & Crobylo, opsoniorum conditorem: & Archilao, saltatorẽ: & Homero: Poëtam: & Pyrrhoni, contentiosum: & Demostheni, oratorem: & Chrysippo, dialecticum: & Aristoteli, physicum: & Platoni, philosophum: ita qui paret Domino, & per eum datam sequitur Prophetiã, efficiitur ad magistri imaginem Deus qui in carne versatur. Hanc ergo altitudinẽ minimè assequuntur, qui non sequuntur Deum eos ducentẽ: ducit autẽ per scripturas diuinitùs inspiratas. Atq; cum ea quidẽ sint innumerabilia quæ fiũt ab hominibus, sunt vtiq; duo cuiusuis peccati principia, ignoratio & imbecillitas: est aũt vtrunque in nostra potestate, cùm nec velimus discere, nec cupiditatem continere. Ex his autẽ, vnum quidem est par quod non rectè iudicant, alterum verò, per quod non possunt exequi quæ rectè sunt iudicata. Neque enim si quis fuerit deceptus in sententia, rectè agere potuerit, etiam si sit satis potẽs vt agat ea quæ fuerint cogitata: neq; qui potest id quod oportet iudicare, se ab omni reprehẽsione alienum præbuerit, si sit ad res gerẽdas impotens. Consequẽter ergo duæ quoq; genere disciplinæ traduntur vtriq; peccato vtiles: illi quidẽ, cognitio, & ex scripturarũ testimonio euidens demõstratio: huic verò, quæ est ex Verbo exercitatio, quæ à fide & timore tanquã Pædagogis docetur: crescunt aũt ambo in perfectã charitatẽ. Eius enim qui est præditus cognitione, est hîc quidẽ, vt arbitror, duplex finis: in aliquibus quidẽ, cõtemplatio ex scientia: in aliis verò, actio. Ac fieri quidẽ potuerit vt hi hæretici discentes ex his Cõmentariis, corrigantur, & cõuertantur ad Deum omnipotentẽ: sin autẽ tãquam surdi serpentes (quod nouẽ quidẽ dicitur, est autem antiquissimũ) non exaudiãt canticum, à Deo certè castigentur, paternas admonitiones quæ antè iudiciũ fiunt patienter sustinẽtes, donec pudore affecti ducãtur pœnitentiã: non autẽ per immanẽ inobediẽtiam seipsos iniiciãt in perfectum iudiciũ. Fiunt enim singulares quoque quædam disciplinæ, quas vocãt castigationes, in quas multi ex nostris qui in delicto fuerunt, ex populo Dominico dilabẽtes incidunt, sed sicut à magistro vel patre pueri, ita nos castigamur à prouidentia. Deus autẽ non punit, est enim punitio, mali redditio: castigat autem & communiter & priuatim ad vtilitatem eorum qui puniuntur. Hæc quidem adduxi, volens adhortari studiosos ne facilè prolabantur in hæreses: alios autem vt ab hac quæ consistit in superficie siue inscitia, siue stultitia, siue mala habitudine, siue quocúnq; alio nomine eam vocare oporteat, desistant efficere cupiens: contrà autẽ persuasos conans adducere ad veritatem, eos qui non sunt omnino immedicabiles, vsus sum his sermonibus. Sunt enim qui nec omnino quidẽ in animũ inducunt vt audiant eos qui hortantur ad veritatem, quinetiam nugari aggrediuntur, verba in veritatẽ maledica effundẽtes, sibi arrogãtes quòd quæ sunt ex rebus maxima, cognouerint, cùm nec didicerint, nec quæsierint, nec laborarint, nec inuenerint consequẽtiam, quorũ miserebitur potius aliquis, quàm odio habebit, propter talẽ vitæ eorum rationem. Si quis est autẽ medicabilis, qui tanquã ignem vel ferrum ferre possit libertatem veritatis, secãtem & vrentẽ falsas eorum opiniones, præbeat aures animæ. Hoc autem fiet, si non otium & socordiam amplectentes extrudãt veritatem, aut gloriam desiderantes, res nouas magna vi persequantur. Sunt enim socordes, qui, cùm liceat ex ipsis scripturis, diuinis scripturis conueniẽtes colligere demonstrationes, id omnino non faciant, sed quod eorum voluptatibus suffragatur eligũt. Gloriæ autem tenentur desiderio, qui ea quæ ex sua natura conueniunt, sermonibus diuinitùs inspiratis, tradita à beatis Apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpũt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes diuinæ traditioni, vt hæresim cõstituant. Nam inter eos viros qui tanti erãt in ecclesiastica cognitione quid restabat dicendum à Marcione, verbi gratia, aut Prodico, & similibus, qui non sunt ingressi rectã viã? Neque enim eos qui præcesserunt superare potuerunt sapientia, vt aliquid adinuenirent iis quæ ab illis verè dicta sunt: sed bene cum eis actum esset, si scire potuissent ea quæ prius sunt tradita. Is ergo nobis solus qui est cognitione præditus, cùm in ipsis scripturis consenuerit, Apostolicam & Ecclesiasticam seruans dogmatum rectitudinem, rectissimè viuit conuenienter Euangelio, & demonstrationes ita vt quærit inuenit, vt qui emittatur à Domino, à lege & à Prophetis. Nam vita, vt opinor, eius qui est præditus cognitione, nihil est aliud quàm facta & verba quæ consequuntur traditionem Domini: sed non est omnium cognitio. Nolo enim vos ignorare fratres, inquit Apostolus, quòd omnes sub nube erant, & spiritalis cibi & potus erant participes, apertè confirmans, non omnes qui Verbum audiunt, facto & verbo cepisse magnitudinem cognitionis. Vnde etiam subiunxit: Sed non in eis omnibus est complacitum. Cui nam? Ei qui dixit: Quid mihi dicitis, Domine, & nõ facitis voluntatem patris mei, hoc est, doctrinam Seruatoris, quæ nobis cibus spiritalis, & potus qui nescit sitim, aqua vitæ cognitione præditæ. At inquiũt, dicta est inflare cognitio. Ad quos dicimus: Forsasse quidem quæ videtur cognitio inflare dicitur, si quis existimet dictionem idem sibi velle quod tumefacere & insolentem reddere: sin autem, quod magis dicendum est, magnificè & verè sentire significat vox Apostoli, solutum quidem est id dè quo dubitatur. Sequentes autem scripturas, confirmemus quod dictum est. Sapientia, inquit Solomon, inflauit suos filios. Non enim iis qui sunt in doctrina singularia, fastum & arrogantiam ingenerauit Dominus, sed in veritate habere fiduciam, & esse magnificum in cognitione quę traditur per scripturas, efficit cõtemptorem eorum quæ trahunt ad peccatum, quod significat dictio Inflauit, quæ docet magnificẽtiam sapiẽtiæ, quæ implantatur iis qui sunt per doctrinam filiis. Iam verò inquit Apostolus: Et cognoscam non sermonem eorum qui sunt inflati, sed virtutem, an magnificè, quod quidem est verè, veritate autem nihil est maius, scripturas intelligatis. In hoc enim est virtus inflatorum filiorũ sapientiæ, quasi dicat: Sciam an de vestra cognitione iure vos magnificè sentiatis. Notus enim est, vt ait Dauid, in Iudæa Deus, hoc est, Israëlitis qui sunt per cognitionem: Iudæa enim exponitur confessio. Meritò ergo dictum est ab Apostolo illud, Non mœchaberis, Non furaberis, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo in summam redigitur, nempe: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Non oportet enim vnquam, vt faciunt qui hæreses persequuntur, adulterare veritatẽ, neque furari regulam Ecclesiæ, propriæ cupiditati & gloriæ inseruiẽdo in fraudem propinquorũ, quos omnino diligentes veritatẽ, decet docere eam cõplecti. Apertè ergo dictum est: Annunciate inter gentes studia

dia eius, vt non indicentur, sed conuertantur qui prius audierint. Quicũque autem linguis suis dolosè agunt, scriptis pœnis puniuntur: qui impios ergo attingunt sermones, neq; verbis diuinis rectè, sed peruersè vtuntur, neque ipsi in regnum cælorum ingrediuntur, neq; eos quos deceperunt sinũt assequi veritatem. Sed nec ipsi ingressus clauem habentes, sed falsam quandam, &, vt dicit consuetudo, ἀνακλεῖδα, id est, aduersam clauem, per quam, non relaxato velo, vt nos ingredimur per Domini traditionem, sed exciso ostio, & muro Ecclesiæ clàm perfosso, veritatem transgredientes, efficiuntur principes ac duces mysteriorum animæ impiorum. Quòd enim catholica Ecclesia posteriora sua fecerint conciliabula, non opus est multis verbis. Nam Domini quæ fuit in aduentu doctrina, cùm cœpisset ab Augusto, medio tempore Tiberij consumatur: Apostolorum autem eius doctrina, vsque ad Pauli ministerium, Neronis tempore consumatur. Inferius autem circa tempora Adriani Imperatoris fuerunt qui hæreses excogitarunt, & peruenerunt vsque ad ætatem Antonini natu maioris, vt Basilides, etiamsi Glauciam sibi adscribat magistrum, vt ipsi gloriantur, qui fuit Petri interpres. Similiter autem Valentinum quoque dicunt audiuisse Theodadi: is autem fuit Pauli familiaris. Marciõ enim cùm natus esset eadem qua ipsi ætate, versabatur vt senex cum iunioribus: post quem, Simon Petrum audiit paululum prædicantem. Quæ cùm ita habeant, clarum est ex antiquissima & verissima Ecclesia, has recentiores, & quæ his sunt adhuc inferiores, tempore fuisse innouatas, adulterinæ notæ hæreses. Ex iis quæ dicta sunt manifestum esse existimo, vnam esse veram Ecclesiam, eam quæ verè est antiqua, in cuius catalogum referuntur ij qui sunt iusti secundum propositum. Nam cum vnus sit Deus & vnus Dominus, propterea id etiam quod est summè venerabile, laudatur ex vnione, & ex eo quòd sit solum, vt quod sit imitatio principij quod est vnum. In vnius ergo naturæ sortem cooptatur Ecclesia quæ est vna, quam conantur hæreses in multas discindere. Et substantia ergo & cogitatione & principio & excellentia, solam esse dicimus, quam etiam antiquam & catholicam Ecclesiam, in vnitatem vnius fidei quę est ex propriis testamentis, vel potius ex testamento quod est vnum diuersis temporibus, in quibus Dei volũtate per vnum Dominum congregat eos qui iam sunt ordinati, quos prædestinauit Deus, cùm eos iustos cognouisset ante mundi constitutionem. Ceterùm Ecclesiæ quoque eminentia, sicut principium constructionis, est ex vnitate, omnia alia superans, & nihil habens sibi simile vel æquale. Atque de iis quidem dicetur postea. Ex hæresibus autem, aliæ quidem appellantur ex nomine, vt quæ appellatæ sunt ex Valentino & Marcione & Basilide, etiamsi glorientur se Matthiæ opinionem adducere: fuit enim vna omnium Apostolorum sicut doctrina, ita etiam traditio: aliæ autem ex loco, vt Peratici: aliæ autem ex gente, vt Phrygum hæresis: aliæ autem ex ὁperatione, vt Encratitarum: aliæ autem ex propriis dogmatibus, vt Docitarum & Hematitarum: alij autem ex positionibus, & iis quæ ipsæ honorarunt, vt qui appellantur Caianistæ & Ophiani: aliæ verò ex iis quæ nefariè ausæ sunt & perpetrarunt, vt qui ex Simonianis vocantur Entychitæ. Cùm autem iis qui ex Ecclesia spectandi tenentur desiderio, ex lege de sacrificiis, tum de Iudæis vulgaribus, tum de hæresibus quæ mysticè discernuntur, tanquam immundæ, ex diuina mundorum & immundorum animalium distinctione, paruum quoddam foramen ostenderimus, finiemus orationem. Quæ enim sunt fissis vngulis & ruminant, hostias esse mundas & Deo acceptas tradit scriptura, vtpote quòd iusti per fidem iter ingrediantur ad patrem & filium. Hæc est enim stabilitas eorum quorum fissæ sunt vngulæ, qui Dei eloquia diu noctúque meditantur & ruminant in animæ receptaculo disciplinarum: quam etiam cognitione præditam exercitatoinem, mundi animalis ruminationem dicit lex allegoricè: quæ autem neque vtrunque, neque ex iis habent alterum, secernit vt immunda. Ac quæ ruminant quidem, bifidam autem non habent vngulam, vulgus Iudæorum tacitè significant, qui eloquia quidem Dei habent in ore, fidem autem & basim non habent, quæ transmittit ad patrem per filium, & innititur veritati. Vnà etiam eiusmodi genus animantium satis facilè prolabitur, vt quorum pedes minimè sunt bifidi, neque duplicitati fidei innitantur. Nemo enim, inquit, cognoscit patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Rursus autem illa quoque contrà sunt similiter immunda, quæ bisidas quidem habent vngulas, minimè autem ruminant. Hæc enim indicant hæreticos, qui ingrediuntur quidem in nomine Patris & filij, accuratam autem eloquiorum declarationem subtiliter exprimere, & in tenues partes comminuere nequeunt, & iustitiæ opera paulò crassius, non autem accuratius & subtilius obeãt, si modò obeunt. Iis qui sunt tales dicit Dominus: Cur mihi dicitis Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Sunt autem omnino immundi, qui non bisidas habent vngulas, neque ruminant. Vos autem Megarenses, inquit Theognis, neque tertij, neque quarti, neque duodecimi estis, neque in ratione, nec numero, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ, & tanquam stilla à cado. His à nobis prætractatis, & loco morali nobis summatim sparsimque descripto, vt sumus polliciti, & quæ ad veram excitant cognitionem, ita hîc & illic disseminatis dogmatibus, vt à quolibet ex iis qui mysteriis non sunt initiati, non facilè possint inueniri sanctæ traditiones, aggrediamur quo à sumus polliciti. Sunt autem libri Stromatum vtique similes, non illis elaboratis hortis in quibus sunt arbores & plantatæ, & in certum ordinem digestæ ad delectandos oculos: sed alicui potius spisso & vmbroso monti, in quo simul sunt plantatæ cupressi & platani, laurus & hedera, mali & oleæ & ficus, de industria commistis plantis arborum fertilium simul & infertilium, propter eos qui quę sunt pulchra & matura furtipiunt & suffurantur, latère volẽte scriptura. Ex quibus cùm viui radices sumpserit, & alibi inseruerit agricola, pulchrum hortum efficiet & nemus amœnum. Neque ergo ordinem, neque dictionem spectant libri Stromatum, cùm etiam Græci de industria nolint adesse ornatum dictionis, & latenter dogmata inserant, & non vt rei habet veritas, hoc agentes vt si qui eorum scripta legant, sint laborioſi & acres ad inueniendum. Sunt enim multæ & variæ escæ propter multas piscium differentias. Atque adeo post hunc septimum librum Stromatum, de ijs quę deinceps sequuntur tractemus, aliud sumentes exordium.

Psal. 9. *Luc. 10.* *Luc. 6.* *I. Cor. 10.* *Luc. 6.* *I. Cor. 4.* *Eccles. 4.* *Psal. 73.* *Rom. 13.* *Psal. 1.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER OCTAVVS.

SED neque antiquissimi Philosophi ad contendendum ferebantur & ad dubitandum, nedum nos qui amplectimur eam quę verè est philosophiá, quos aperte causá inuentionis ad perscrutandum quærere iubet scriptura. Recentiores autem Græcorum Philosophi, inani laudis cupiditate commoti, refellendo simul & contendendo, ad nugas deducuntur inutiles. Contrà autem barbara philosophia omnem expellés contentionem:

Luc. 11. Quærite, inquit, & inuenietis: pulsáte & aperietur: petite & dabitur vobis. Atque pulsat quidem per inquisitionem, quæ per interrogationem & responsionem habetur oratio, veritatis fores, per id quod apparet. Apertè autem perscrutantem eo quod est impedimento, ingeneratur contemplatio quæ est ex scientia. Iis qui sic pulsánt aperitur, vt opinor, id quod quęritur. Et iis qui sic petunt interrogationes per scripturas, ad quod quidem à Deo contendunt, fit donatio diuinitùs datæ cognitionis, comprehendendo per rationalem quæ verè elucet inquisitionem. Non enim fieri quidem potest vt inueniat, non autem quærat: neque vt quærat quidem, non autem perscrutetur, & explicet & aperiat per interrogationem, ad euidentiam deducens id quod quæritur: neque vt rursus procedens per omnem examinationem, non deinceps accipiat præmium, videlicet scientiam eius quod quæritur. Sed potest quidem inuenire qui quærierit: quærere autem, si prius existimauerit se nescire. Hinc autem ductus desiderio ad id quod bonum est & honestum inueniendum, benignè quærit, citra contentionem & citra gloriæ cupiditatem, interrogando & respondendo, & ea etiam quæ dicuntur contiderando: Oportet enim non solùm eos qui ad diuinas se applicant scripturas, sed eos etiam qui cómunes insequuntur notiones, ita proponere quæstiones vt definat inuentio in finem aliquem vtilem. Tribulétos enim homines, & forenses inuentiones, alius excipit locus & alia turba: eum autem qui veritatis simul est amator & familiaris, decet esse pacificum, & in inquisitionibus, per demonstrationem quæ fit ex scientia, non nimio sui amore laborantem, sed veritatis amantem, accedere ad eam quæ comprehendit cognitionem. Quánam ergo fuerit alia melior aut euidentior methodus ad principiú talis doctrinæ, quàm nomen propositum tam apertè oratione persequi, vt id assequantur quicunque eadem voce vtuntur? Estne demonstrationis ergo nomen eiusmodi, cuiusmodi est Bityri, vox solùm nihil significans? Et quomodo neq; Philosophus, neque Orator, sed neque Iudex, tanquam nomen nihil significans profert demonstrationem, neque aliquis ex iis qui iudicio contendunt, ignorat esse significatum? Iam verò Philosophi excogitant demonstrationem, vt quæ consistat, alius aliter. De quauis ergo re quæsita si quis rectè tractet, nõ ad aliud principium quod sit certum & extra controuersiam potius deduceret orationem, quàm ad id quod quicunque sunt eiusdem gentis & sermonis, ex appellatione fatétur significari. Deinde ab eo progrediendo, necesse est quærere, existat nec ne id quod oratione significatur. Deinde si esse ostensum fuerit, accuratè quærendũ est qualis sit eius natura, & num ordinem datum superet. Si autem non sufficit id solũ quod visum est, absolutè discere de eo quod quęritur: licet enim ei qui aduersátur ex æquo contrà quod velit pronunciare, sed oportet confirmare id quod dictum est. Et si eius quidem referatur iudicium ad id de quo similiter dubitatur, & illius rursus ad alterũ de quo dubitatur similiter, procedet in infinitum, & non poterit demonstrari. Si autem eius quod est certũ & extra cõtrouersiam, referatur ad id quod omnes confitẽtur, illud est constituendum doctrinæ principiũ. Omne ergo nomen propositum, est sumẽdum ad orationẽ quæ est certa & extra controuersiam, & manifesta iis qui sunt participes cõsiderationis, futurũ quidẽ doctrina principiũ, expositurum aũt inuentionẽ eorũ quæ quæruntur. Agè ergò propositũ sit nomẽ Sol: dicũt itaq; Stoici eũm esse, intelligens vinculũ ex aquis marinis. An non est ergo oratio seu definitio, ipso nomine obscurior, quę alia demonstratione indiget an sit vera? Melius est ergo dicere cõmuni & aperta oratione, Solem nominari id quod est splendidissimũ eorum quæ cęlum obeũt. Est enim, vt opinor, fide dignior, & apertior, & quã omnes similiter confitẽtur homines, hæc oratiõ. Similiter aũt demõstrationẽ quoq; omnes homines cõfessi fuerint rationi esse consentaneam, quæ iis de quibus dubitatur, ex iis quæ sunt certa & extra controuersiam, facit fidẽ. Non solùm aũt demonstratio & fides & cognitio, sed etiam præscientia seu præcognitio dicitur duobus modis: vna quidem quæ est ex scientia, firma ac stabilis: alia aũt solùm ex spe. Ac propriè quidem dicitur demõstratio, quæ fidẽ ex scientia inditam animis eorum qui discũt: altera aũt est ex opinione. Sicut etiam homo, vnus quidem verè est homo qui cõmunem habet præditam: alter verò agrestis & beluinus. Sic etiã dixit Comic*: Charies est homo, donec fuerit homo. De boue quoq; æquo, & cane eadem est ratio, prout fuerit virtus vel vitiũ animalis: respiciẽtes enim ad perfectionem gẽneris, veninus ad ea quæ sunt præcipua ex significatis. Ecce enim medicum intelligimus, cui nihil deest medicæ facultatis: cognitione autem prædiũ, eum cui nihil deficit cognitionis quæ est ex sciẽtia. A syllogismi aũt differt indicatio, quatenus id quidem quod indicat, vnum significat, cùm sit vnum: vt, vterum gererẽ dicimus esse iudicium quòd nõ sit amplius virgo. Quinetiam in syllogismo sumatur, cùm sit vnum, plura consequitur: vt, quòd Pytho proderet Byzantinos, verbi causã, non vnum, sed plura sumũtur quæ ad significent. Et concludere quidẽ ex iis quæ non confitẽtur, est ratiocinari seu syllogismũ conficere. Ex veris aũt aliquid concludere, est demonstrare, adeo vt sit quædam cõposita vtilitas demonstrationis: nempe & ex eo quod quæ sumuntur vera sumat ad ea quæ quærũtur, & ex eo inferatur cõsequũs conclusio. Quòd si non sit prius, vel id non cõsequatur secundò, non demonstrauit quidẽ, sed est ratiocinatus, seu effecit syllogismũ: assumptis enim propositionibus, cõuenientem inferre conclusionẽ, solùm est ratiocinari. Ex assumptis autẽ propositionibus esse etiam quamquãq; veram, non solùm est ratiocinari, sed etiam demõstrare: concludere autem, quod est συμπέρασμα, vt etiam patet ex nomine, est ad finem deducere. Est autem in vnaquáque oratione finis id quod quæritur, quod etiam vocatur conclusio. Nulla aũt simplex & prima oratio vocatur syllogismus, etiamsi sit vera, sed est ad minimum composita ex tribus huiusmodi: duabus quidem, vt quæ sumuntur propositionibus, vna autem, vt conclusione. Aut enim omnia egent demonstratione, aut etiam quædam ex iis sunt credibilia. Sed si prius quidem verum est: vniuscuiusque demonstrationis petentes demonstrationem, procedemus in infinitum, & sic euertetur demonstratio: sin autem secundum, ea ipsa quæ sunt ex se credibilia, erunt principia demonstrationum. Iam verò Philosophi fatentur esse indemonstrabilia principia vniuersorũ: quamobrem si est demonstratio, omnino necesse est prius esse aliquid ex se credibile, quod quidem dicitur primum & indemonstrabile: ad fidem ergo indemonstrabilem reducitur omnis demonstratio. Fuerint autem alia quoque principia demonstrationum post eũ fontem qui est ex fide, nempe ea quæ euidenter apparent ex sensũ & intelligentia. Nam ea quidem quæ ex sensu euenerunt, sunt simplicia, & eiusmodi vt solui nequeant: quæ autem ex intelligentia, simplicia, rationalia, & prima: quæ autem ex his gignuntur, sunt quidem composita, sed nihilo secius euidentia, & credibilia, & primis magis rationalia. Quam ergo propriam orationis facultatem habemus omnes natura insitam, ea est ex eo quod consequens, & eo quod repugnat. Si qua ergo fuerit eiusmodi inuenta oratio, vt ex ijs quæ iam sunt credibilia, ijs quæ nondum sunt probabilia possit fidem facere, eam ipsam dicemus esse essentiam demonstrationis. Dictum est autem fidei quoque & demõstrationis genus esse duplex: vnum quidẽ, quod solam affert persuasionem animis auditorum: alterum verò, quod efficit scientiam. Si quis ergo inceperit ex ijs quæ sunt euidentia sensũ & intelligentia, & deinde conuenientem intulerit conclusionem verè demonstrat: sin autem ex opinabilibus solùm, sed non primis, hoc est, neque sensũ euidentibus nec intelligentia, si conuenientem quidem inferat conclusionem, rationabitur quidem, sed non quæ scientiam constituat efficiet demonstrationem: sin autem non conuenientem, ne omnino quidem ratiocinabitur. Differt autem demonstratio à resolutione. Vnumquodque enim ex ijs quæ demonstrantur, demonstratur per quædam quæ demonstrantur, illis quoq; prius demonstratis ab alijs, donec recurrerimus ad ea quæ sunt per se credibilia, aut ad ea quæ sunt euidẽtia sensũ & intelligẽtia, quod quidem nominatur resolutio. Demonstratio autẽ est, quando à primis venit id quod quæritur, per omnia quæ sunt intermedia. Oportet ergo virum qui est præditus facultate demonstrandi, veritatis quidem propositionum multam curam gerere, nomina aũtẽ non curare, siue quis pronunciata, siue propositiones, siue assumptiones quis malit eas vocare. Similiter autem magna quoque cura est gerenda, quorum nam subiectorum quid concludatur: an autẽ concludentẽ orationem, an syllogisticam quis velit appellare, nõ curare. Dico enim eum qui demonstrat, oportere hæc duo obseruare in omnibus, nempe vt veras quidem assumat propositiones, eis autem consequentem inferat conclusionem, quam quidẽ nonnulli etiam appellant ἐπιφορὰν, hoc est, illationẽ, id scilicet quod in vnaquaque quæstione infertur propositionibus, de eo quod quæritur: atque diuersis quidem opus est propositionibus. Ei autem quod est propositum, id quoque quod est ei propositum ad orationem, conueniens assumere necesse est: & hanc orationem oportet esse apud omnes certam & extra omnẽ controuersiam. Si sumantur autem propositiones quæ quæstioni propositæ non conueniant: non contingit eum aliquid rectè inuenire, cùm ignoretur tota quæstio proposita, quæ etiam quæstio naturæ appellatur. In omnibus ergo quæ quæruntur, est aliquid quod prius quæritur, quod cùm sit omnino ex seipsõ credibile, creditur absque demonstratione, à quo quidem est procedendum ad eorum inquisitionem, statuendumque est id esse iudicem eorũ quæ videntur esse inuenta. Omnis enim quæstio inuenitur ex ea quæ prius consistit cognitione: esse autem cognitionem quæ prius constiterit ante quamcunque rem quæ quæritur, aliquando quidem solummodo essentiæ, cùm eius ignorentur munera & officia, vt verbi causa, lapidum, & omnium animantium, quorũ ignoramus operationes, aut affectionum, aut facultatũ, aut, vt semel dicam, eorũ quæ insunt in ijs quæ sunt. Nonnunquam autem cognosci quidem aliquid ex his facultatibus, vel affectionib*, vel aliqua ex iis, vt animæ cupiditates & affectiones: ignorari autem & quæri essentiam. In multis autem cùm ipsa nostra intelligentia sit sibiipsi subiecta, hæc omnia in quæstione versari cuinam ex substantiis sic insint. Nam cùm vtrorũque, essentiæ scilicet & operationis, notiones cogitatione conceperimus, ita quæstionẽ aggredimur. Sunt autem etiam aliqua, quorum cùm scimus operationes simul cum essentiis, ignoramus affectiones. Est ergo inuentionis ratio & methodus eiusmodi: incipiendum enim est à cognitione earum quæ proponuntur quæstionũ: sæpe enim decipit figura dictionis, & cõfundit ac perturbat cogitationem, vt non facilè inueniat ex qua sit differentia: vt, exempli causa, an non sit animal fœtus qui gestatur in vtero. Nam cùm & animalis & fœtus qui in vtero gestatur aliquam habeamus notionem, quærimus an fœtui qui in vtero gestatur insit esse animal: hoc autem est, an substantiæ quæ gestatur in vtero insit vt tũc possit moueri, & præterea sentire. Quamobrem operationum & affectionum inquisitio est in essentia quæ prius cognoscitur. Statim ergo is qui proponit, prius est interrogandus quidnam vocet animal: hoc enim est maximè faciendum, quando viderimus nomen duci ad diuersos vsus: & perscrutandum est, an de significato dubitetur ex appellatione, an sit apud omnes extra controuersiam. Si enim dixerit se vocare animal, quicquid augetur & alitur rursus eum rogabimus, an plantas quoq; existimet animalia: deinde cùm sic quidẽ dixerit, iam oportet ostendere quid si quod vtero gestatur & alitur. Plato enim plantas quoq; vocat animalia, vt quæ solum tertiam animæ speciẽ, nempe eam quæ cõcupiscit, participent. Aristoteles autem censet plácis & naturalis & nutrientis animæ esse participes, animantia autem non censet esse vocãda: quod enim alterius animæ, nempe sentiẽtis, est particeps, id solũ vult vocari animal. Stoici aũtẽ naturalem seu vegetantem facultatem, nõ nominant animam. Quòd si is qui proposuit, negauerit plantas esse animalia, ostendemus eum secum pugnantia dicere: nam cùm definierit animal ex eo quod alatur & augeatur, & plantam non esse animal pronũciarit, nihil aliud visus est dicere, quàm quòd id quod alitur & augetur, est & animal, & nõ animal. Dicat ergo quid velit discere. Nam an augeatur & nutriatur fœtus qui est in vtero, aut an sit particeps sensus alicuius, an etiam motus qui est ex appetitione. Nam ex sententia quidem Platonis, planta est animata & animal: ex sententia verò Aristotelis, nondum quidem est animal: deest enim ei vis sentiendi, sed iam animata: est ergo, vt ipse vult, animal, essentia animata sentiẽdi potestate prædita. Ex Stoicorũ autem sententia, neque animatum, neque animal est plãta: est enim animal animata essentia. Si ergo animal est animatum, anima aũt est natura vi sentiẽdi prædita:

Universidad de Deusto
Biblioteca

clarum est quòd iam animatum est sentiendi potestate præditum. Si ergo is qui quæsiuit, vicissim fuerit interrogatus, an animal quod est in vtero adhuc vocet animal, quòd alatur & augeatur, habet responsionem. Sin autem dicat esse id quod quærit, vtrum fœtus qui gestatur in vtero sit iam sentiendi vi præditus, an etiam per aliquam appetitionẽ sit se mouendi potestate præditus, sit iam apertè rei perscrutatio, non manente amplius deceptione nominis. Si autem non respondeat ad id quod fuit vicissim rogatus, neque velit dicere quisnam intelligat, aut cuinam rei tribuens nomẽ animalis, fecerit propositionem, iubeat autem nos diuidere, potuerit cognosci eum esse contentiosum. Si autem cùm sint duo modi, vnus quidem qui sit per interrogationem & responsionem, alter autem persequendo & explicando latiùs, negauit alterum: audiat nos omnia persequentes quæ pertinent ad quæstionẽ propositam: deinde postquam perfecerimus, tunc licebit ei vicissim tractare de vnoquoque. Si autem conetur interrogando interrumpere examinationem, planum est eum nihil velle audire. Sed si malit quidẽ respondere, primùm omnium est rogandus, cuinam rei tribuat nomen animalis. Et vbi hoc responderit, rursus est rogandus, quisnam ei significet fœtus qui gestatur in vtero, an quę sunt iam formata & animalia, an etiam semen deiectum vult significare id quod est in vtero, an ea quæ iam sunt membris efficta & expressa, quæ appellantur ἔμβρυα. Cùm autem ad hoc quoq; responderit, oportet deinceps id quod est propositum cõcludere & docere: si autẽ ipse nos velit dicere nõ respondens, audiat: Quoniam tu non vis dicere de quónam significato dicas id quod proposuisti, sic enim fieret vt ego nõ verba facerem de significatis, sed iam de rebus ipsis considerarem, scias te perinde feciſſe, ac si proposuisses an canis sit animal, meritò enim dixissem, de quo cane: ego enim & de terrestri, & marino, & de astro cælesti, quinetiam de Diogene, & de alijs deinceps loquor canibus: non enim diuinauerim vtrum de omnibus interrogas, an de aliquo. Quod ergo postea es facturus, hoc cùm iam didiceris, dic aperte de quónam quæras. Sin autem in excutiendis nominibus lubens verseris, clarũ est quòd ipsum nomen fœtus, neque est animal, neq; planta, sed nomen, & vox, & corpus, & id quod est, & aliquid, & quiduis potius quàm animal. Et si hoc proposuisti, habes responsionẽ. Sed neque quod significatur ex nomine fœtus, est animal: sed illud quidem est incorporeum, & dicendum est id esse & rem & cogitatum, & quiduis potius quàm animal: fuerit autem quædam alia natura animalis. Apertè enim ostensum est, à re ipsa de qua quæritur, natura, inquam, fœtus qui est in vtero, cuiusmodi ea sit: alia est quæ proponitur quæstio de significatis huius nominis animal. Dico ergo, si hoc dicis animal quod potest sentire & moueri ex appetitione, est animal non absolutè, id quod ex appetitione & mouetur & sentit: nam potest etiam dormire, aut si non adsint sensilia, nõ sentire. Quod autem potest vel impelli appetitione, vel etiam sentire, est à natura datum signum quo animal cognoscitur: tale quid enim ex his significatur. Primũ quidem, an fœtus qui in vtero gestatur, ex appetitione non sentire aut moueri possit, quod quidem proponitur considerandum: alterum autem, an fœtus qui gestatur in vtero, aliquando sentire aut moueri potest ex appetitione: in quo significato nullus quærit, cùm sit euidens. Quæsitum autem fuerat, vtrum fœtus iam sit animal, an adhuc planta: deinde nomen animalis traductum est ad definitionem, vt esset manifestum, cùm sensu & motu qui proficiscitur ex appetitione, inuenissemus ipsum differre à non animali. Id rursus distinximus à rebus ei adiunctis, dicentes aliud quidem esse id quod potestate est tale, quod nondum quidem sentit & mouetur, erit autem aliquando tale: alterum autem, quod actu iam est tale. Huius autem est aliud quidem quod iam agit, aliud autem, quod agere quidem potest, quiescit autem vel dormit: hoc est autem id quod quæritur. Non enim ex eo quòd alatur fœtus, dicendum est esse animal, quod quidem est eorũ qui recedunt ab essentia, ijs autem quæ alioqui ácciduntmentem adhibent. In omnibus autem quæ dicuntur inueniri, posita est demonstratio, quæ quidem est oratio quæ probat aliud ex alijs. Ea autem ex quibus probatur id quod quæritur, oportet eum qui discit confiteri & cognoscere: horum autem omnium est principium, id quod est euidens sensu & intelligentia. atque prima quidẽ demõstratio cõstat ex his omnibus. Quæ autẽ ex ijs quæ per hanc prius fuere demonstrata, rursus aliquid aliud cõcludit, & quidẽ nõ minus credibilis quàm prior: nõ potest tamẽ prima quoq; nominari, quoniã neq; ex primis cõcluditur propositionibus. Prima ergo species differẽtiæ eorũ quæ quæruntur, cùm tres sint, est ostensa: dico autẽ cũ cognoscatur essentia, ignorari aliquã eius actionẽ vel affectionem. Secunda autem erat differentia earum quæ proponuntur quæstionum, in qua actiones quidem & affectiones omnes cognoscimus, ignoramus autem essentiam, vt, exempli causa, in quánã parte corporis sita sit pars animæ principalis. Eadem autem demonstrationis pertractatio est etiam in hac quæstione. Dicunt aliqui non contingere esse plura principia vnius animalis: atque vnius quidem generis principia non contingit esse plura vnius animalis: generibus autem diuersa, non est absurdum. Apud Pyrrhonios, inquiunt, est ἐποχή, hoc est, assensionis sustentatio, quæ vult nihil esse firmum ac stabile. Ea si à seipsa inceperit, clarum est, quod primùm seipsam infirmabit. Aut ergo dat aliquid esse verum, & non est de omnibus sustinenda assensio: aut persistit dicẽs nihil esse veri, & clarum est quòd nec ipsa prius verum dicet: aut enim ipsa verum dicit, aut non. Sed si verum quidem dicit, concedit vel inuita, esse aliquid veri: sin autem non verum dicit, vera ea relinquit quę volebat tollere de medio. Nam quatenus falsa ostenditur quæ perimit epoche, seu assensionis sustentatio, eatenus vera esse ostenduntur ea quæ perimuntur, quomodo somnium quod dicit omnia esse falsa: nam cùm seipsam perimat, confirmat alia. Et in summa, si est vera, ducet à seipsa principium, cùm non sit alicuius alterius sustentatio assensionis, sed primùm suiipsius. Deinde si comprehendit quod sit homo, vel quòd sustinet assensionem, clarum est eum non sustinere assensionem. Quomodo autẽ respondit etiã adrogatum? nam clarum est eum de hoc nõ sustinere assensionem. At qui se sustinere assensionem pronunciat, quod sequendo si oporteat nos de rebus omnibus sustinere assensionem, de ipsa assensionis sustentatione assensionem primùm sustinebimus, sitne ei credendum, an non. Præterea si hoc ipsum verum est, eum verũ nescire, neq; omnino veri quicquam ab illo datur: si autem hoc quoque dicet dubitabile verum ignorare, eo ipso dat verũ cognosci posse, quòd suam de ipso assensionis sustentationem videatur non confirmare. Quòd si hæresis est dogmatũ inclinatio, aut, vt quidam dicunt, inclinatio quæ multis dogmatibus præbet consequentiam

tiam inter se & ea quæ videntur, tendens ad rectè viuendum: & dogma quidem est quædam quæ fit ratione comprehensio: comprehensio autem est habitus & assensio animi, nõ solùm ephectici, sed etiam quilibet dogmaticus, id est, qui tradit dogmata, in nonnullis solet sustinere assensionem, aut propter mentis imbecillitatem, aut rerum obscuritatem, aut vires æquales rationum. Ante definitiones autem, demonstrationes, & diuisiones, prius ponendum est quot modis dicatur id quod quæritur: & tractanda sunt homonyma, & synonyma sunt aptè & distinctè ponenda in sua significatione. Deinde quærendum est an ex iis quæ considerantur relata ad alia, sit id quod proponitur, an per seipsum sumatur. Post hæc, an sit, quid sit, quid ei áccidat: aut sic etiam, An sit, quid sit, propter quid sit. Ad hæc autem contemplanda confert singulorum cognitio & vniuersorum, & ea quæ sunt priora, & differentiæ, & earum diuisiones. Atque inductio quidem affert id quod est vniuersum & definitionem: diuisiones autem, species, & quid sit, & indiuiduum. Cõtemplatio autem qua consideratur, quod modis dicatur, affert assumptionem eius quod est proprium: dubitationes autem, eas quæ sunt in ipsis, differentias & demonstrationes: & alioqui augent contemplationem ea quæ ipsam consequuntur: ex omnibus autem ostenditur scientia & veritas. Rursus id quod in summam redigitur ex diuisione, appellatur definitio: sumitur enim prior diuisionis & posterior distinctio: prior quidem, quando concessum vel propositum fuerit: posterior autem, quando demonstratum. Porrò autem per sensum, ex eo quod est singulare, in summam colligitur id quod est vniuersum ac generale: inductionis enim principium est sensus: finis autem, id quod est vniuersum ac generale. Atque inductio quidem non ostendit quid sit, sed quòd sit, vel non sit: diuisio autem quòd sit, & distinctio similiter atq; diuisio, essentiam docet, & quid sit, non autem an sit. Demonstratio autẽ tria, nempe an sit, & quid sit, & propter quid sit aperit. Sunt autem nonnullæ quoque definitiones quæ causam continent. Quoniã autem scire est, quando causam viderimus: sunt autem causæ quatuor, materia, id quod mouet, forma, finis: erit quatuor modis distinctio. Primùm ergo sumendum est genus, in quo sunt ea quæ sunt proxima iis quę sunt suprema: postea propinqua ac continens differentia. Differentiarum autem continuatio quæ scinditur & diuiditur, implet quid sit esse, seu rei essentiam ac definitionem. Non necesse est autem dicere omnes vniuscuiusque differentias, sed eas quæ formam tribuunt. Geometrica resolutio & compositio est diuisioni Dialecticæ & definitioni similis. Et à diuisione quidem recurrimus ad ea quæ sunt simpliciora, & magis principalia. Atque genus quidem rei quæ quæritur diuidimus in eas quæ ei insunt species: vt exempli causa, in homine, animal quod est genus, diuidimus in eas quæ in ipso apparent species, nempe mortale & immortale. Et sic semper genera quæ videntur esse composita, secantes in species simpliciores, accedimus ad id quod non queritur, & nõ amplius suscipit diuisionem. Cùm enim animal diuiserimus in mortale & immortale, deinde verò mortale in terrestre & aquatile, & rursus terrestre in volucre & pedestre, & sic propinquam ei quod quæritur speciem, quæ etiam comprehendit id quod quæritur diuiserimus, secando deueniemus ad simplicissimam speciem, quæ nihil quidem aliud, sed id solum quod quæritur comprehendit. Rursus enim pedestre diuidimus in rationis particeps & expers rationis. Deinde ex iis speciebus quæ sumuntur ex diuisione, eligentes ea quæ sunt magis propinqua homini, cùm ea in vnam composuerimus orationem, efficimus hominis definitionem, quæ est animal mortale, terrestre, pedestre, rationis particeps. Quo sit vt materiæ quidem locum obtineat diuisio, definitioni quærens simplicitatem nominis: artificis autem & opificis definitio, quæ componit & construit, & eius quod est ostendit cognitionem. Non harum autem rerum, nec idearum sunt definitiones, sed rerum quarũ habemus vniuersas & generales in animo notiones. Harum notionum dicimus esse orationes quæ eas interpretantur: harum enim notionum fiũt etiam diuisiones. Ex diuisionibus autem, vna quidem diuidit id quod diuiditur in species, vt genus: altera autẽ in partes, vt totum: alia verò in ea quæ ácciduntAtque totius quidẽ in partes diuisio, vt plurimùm consideratur in magnitudine: quæ fit autem in ea quæ áccidunt, nunquam potest tota accipi, siquidẽ oportet vnicuique etiam omnino inesse eorum quæ sunt essentiam. Vnde etiam reprobantur ambæ hæ diuisiones: sola autem probatur diuisio generis in species, à qua formam characterémque accipit quæ est in genere identitas, & diuersitas quæ est in differentiis specialibus, Species semper in aliqua parte consideratur, non tamen contrà si quid est pars alicuius, hoc erit etiam species: manus enim est pars quidem hominis, non est autem species. Et genus quidem inest in speciebus: animal enim inest in homine & boue. Totum autem non inest in partibus, homo enim non inest in pedibus: quocirca species est parte magis principalis. Et quæcunque de genere prædicantur, ea etiam omnia prædicantur de specie. Atque optimum quidem fuerit contemplari genus in duabus speciebus: sin minus autem, in tribus. Species ergo diuisæ quidem generalius, charactẽrem accipiunt ex eodem & altero. Deinde verò diuisæ, per ea quæ generaliter significãtur charactẽrem accipiunt. Vnaquæque enim species aut est essentia: vt cùm dicimus, ex iis quæ sunt, alia quidem sunt corpora, alia verò incorporea: aut quantum, aut quot refertur ad aliquid, aut vbi, aut quando, aut agere, aut pati. Cuiuscũque ergo rei habet aliquis scientiam, eius etiam dabit definitionem: quemadmodum qui non potest oratione comprehendere & definire quodlibet, eius rei nunquam habuerit scientiam. Ex ignoratione autem definitionis, ácciditvt multæ dubitationes oriantur & deceptiones. Si enim qui rem nouit, habet in animo eius cognitionem: potest autem etiam oratione explicare id quod habet in animo: eius autem quod animo cogitatur explicatio, est definitio: necesse vt qui rem norit, possit eius etiam dare definitionem. Assumitur autem in definitionibus etiam differentia, quæ signi locum obtinet in definitione. Hominis itaque definitioni adiectum, vi ridendi præditũ, facit totum, animal rationis particeps, mortale, terrestre, pedestre, vi ridendi præditum. Quæ enim per differentiam adhibentur definitioni, sunt signa rerum propriarum, ipsarum autem rerum naturam non indicant. Iam verò dicunt differentiam esse proprij redditionem, & quatenus differt ab aliis id quod habet differentiam, quod soli inest, & de re mutuò prædicatur: necesse est in definitionibus primùm genus assumere vt principale, & quod possit consistere. Et in lõgioribus quidem definitionibus, multitudo specierum quæ inueniuntur per decem prædicamenta: in minimis autem, quæ ex propinquis & cõtinentibus specie-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus sumptæ fuerint principales rei essentiam & naturã significant. Quæ est autem minima, constat ex tribus: ex genere, & duab⁹ speciebus maximè necessariis: hoc autem sit propter breuitatem. Dicimus ergo: Homo est animal vi ridendi præditum: tunc assumendum est id quod præcipuè accidit ei quod definitur, aut propria eius virtus, aut proprium eius munus ac officium, aut aliquid aliud eiusmodi. Quare definitio quæ rei exponit essentiam, non potest quidem rei naturam accuratè comprehendere: per præcipuas autem species declarat essentiam. Habet autem definitio propémodum essentiam in qualitate. Quæ efficiunt vt sustineatur assensio, causæ sunt duæ supremæ. Vna quidem, B mens humana quæ est multiplex & instabilis, cui quidem natura est insitum vt generet dissensionem, aut eorum inter se, aut sui ipsorum à seipsis. Secunda autẽ, ea quæ est in rebus discrepantia, quæ etiam maximè efficit vt sustineatur assensio. Nam cùm neque omnibus visis possimus credere propter repugnantiam: neque omnibus fidem non habere, quòd id quod dicit omnia esse incredibilia, cùm sit ex omnibus, in numerum etiam omnium ascribatur: neque aliquibus quidẽ credere, aliquibus verò non credere, propter æqualitatem: eò deducti sumus vt sustineremus assensionẽ. Harum autem principalium causarum, assensionis, sustentationis, cogitationis quidem instabilitas, generat C dissensionem: dissensio autem est propinqua causa sustentationis assensionis. Vnde plena quidem est vita iudiciis & curiis, & in summa, eorũ quæ dicuntur bona & mala, electione, quæ quidem dubiæ mentis & ad oppositarum rerum infirmitatem claudicantis, sunt argumenta. Sunt itaque libris plenæ bibliothecæ, classésque & commentationes iis qui in dogmatibus inter se dissentiũt, & sibi persuaserunt se in rebus tenere veritatem. In voce tria versantur: nempe & nomina quę sunt signa eorum quæ animo cogitãtur principaliter, per consequentiam autem, etiam subiectorum: secundò autem, cogitata quæ res subiectas referunt & exprimunt. Vnde sunt omnibus eadẽ cogitata, propterea quòd ex rebus subiectis eadem forma & typus ingeneretur omnibus: non itidem eriam nomina, propter diuersos sermones. Tertium autem, sunt res subiectæ, ex quibus nobis imprimuntur cogitata. Atque nomina quidem reducit Grammatica in vigintiquatuor vniuersa ac generalia elementa: oportet enim esse elementa definita: eorum enim quæ sunt singularia, cùm sint infinita, non est scientia. Est autem proprium scientiæ vniuersis ac generalibus theorematibus niti & definitis, vnde singularia reducuntur ad vniuersa ac generalia. Philosophorum autem indagatio versatur & in iis quæ animo cogitantur, & in rebus subiectis. Quoniam autem singularia horum sunt infinita, horũ quoque sunt quædam inuenta elementa, ad quæ reducitur quicquid quæritur: & si videatur quidem subire vnum aliquod, vel etiam plura ex elementis, id esse pronunciamus: quod si omnia effugerit, nequaquam esse. Ex iis quæ dicuntur, alia quidem dicuntur absque connexione, vt homo, & vt currit, & quæcunque orationem minimè perficiunt, quæ habet verum vel falsum: alia verò cum connexione. Ex iis autẽ quæ dicuntur absque connexione, alia quidem significant essentiam, alia autem quale, alia verò quãtum, alia autem quæ referuntur ad aliquid, alia autem vbi, alia verò quando, alia autem situm esse, alia autem habere, alia verò agere, alia autem pati: quæ etiam dicimus esse elementa eorum quæ sunt, quæ sunt in materia & post A principia. Cõsiderari enim possunt hæc ratione. Quæ carent autem materia, sola mente possunt apprehendi per primam applicationem. Ex iis autem quæ collocantur sub decem prædicamenta, alia quidem per se dicuntur, vt nouem prædicamenta: alia autem relata ad aliquid. Et rursus ex iis quæ sunt sub his decẽ prædicamentis, alia quidẽ sunt synonyma, quorum & nomen est ambobus commune, vt animal: & ratio eadẽ, hoc est, definitio, hoc est, essentia animata. Heteronyma autem sunt, quæ circa idem subiectum sunt in diuersis nominibus, vt ascensus & descensus: est enim eadem via, siue sursum, siue deorsum. Est autem alia species heteronymorum, vtpote equus, & niger, quæ & nomen & rationem habẽt, alterum ab altero diuersam, & neque habent idem subiectum: sunt ea autem dicenda altera, non heteronyma. Polyonyma autem sunt quæ eandem quidem habent rationem, nomẽ autem diuersum, vt ensis, spatha, gladius. Denominatiua autem sunt, quæ ex aliquo altero sunt nominata, vt à fortitudine fortis. Homonyma autem sunt, quæ vtuntur eodem nomine, non habent autem eandem rationem, vt homo, & qui est animal, & homo pictus. Ex homonymis autem, alia quidem habent idem nomen ex fortuna, vt Aiax Locrus, & Aiax Salaminius: alia autem ex cogitatione. Et ex his, alia quidem per similitudinem, vt homo, & qui est animal, & qui pictus: alia autem per proportionem ac conuenientiam, vt pedes Idæ, & nostri pedes, propterea quòd sint inferiùs: alia autem ex operatione, vt pes nauis, per quem nauis nauigat, & pes noster, per quem mouemur. Dicuntur etiam homonyma ab eodem & ad idem, vt à medico liber & scalpellum medica, & ex medico qui vtitur, & ad rationem medicam. Ex causis, aliæ quidẽ sunt quæ dicuntur procatarcticæ, aliæ verò synecticæ, aliæ autẽ adiuuantes, aliæ sine quibus non. Procatarcticæ, quæ primò dant occasionem ad hoc vt aliquid fiat, quemadmodum pulchritudo dat incontinentibus occasionem amoris: eis enim visa solùm ingenerat affectionẽ D amatoriam, nec tamen necessariò. Synecticæ, quæ etiam per synonymiam seu vniuocè vocantur, per se perfectæ, quandoquidem per se est efficiens effectus. Deinceps autem sunt omnes causæ ostendendæ in eo qui dicit, Pater quidem est causa procatarctica seu primordialis, disciplinæ: magister autem, synectica, id est continens. Eius autem qui discit, ingenium est causa adiuuans: tempus autem obtinet rationem causarum sine quibus non. Causa autem propriè dicitur id quod agendo est aliquid præbens, seu præbendi potestate præditum: sicut etiam ferrum dicimus esse τμητὸν, hoc est, secandi potestate præditum, non solùm in secando, sed etiam in non secando. Sic ergo παρεκτικὸν quoque, id est, præbendi potestate præditum, ambo significat, & id quod iam operatur, & quod nondum quidem operatur, sed vim habet operandi. Porrò autem alij quidem dicunt causas esse ex corporibus: alij verò ex incorporeis: alij autem dicunt corpus quidem esse propriè causam, incorporeum autem per abusionẽ & veluti causaliter. Alij autem conuertunt è contrario, res incorporeas quidem propriè dicentes esse causas: per abusionem autem corpora: vt, verbi causa, sectionem, quæ est operatio, esse incorpoream, & esse causam secandi, cùm sit operatio & incorporea, & quòd secetur similiter gladio & eo qui secat, quæ sunt corpora. Aliquorum autẽ causa dicitur tribus modis, vna quidem quæ est causa, vt statuarius: alia autem, cuius causa est: vt fiat statua: alia verò cui est causa, vt materia:

προκατάρκτικὸν, πρόκειται, προκαταρκτικὰ, τὰ προηγούμενα.

materia: æri enim causa est vt fiat statua. Fieri ergo & A scindi, quæ sunt causæ cuius sunt, cùm sint operationes, sunt incorporea. Qua ratione, categorematum, vel, vt nonnulli dicunt, dictorum (categoremata enim λεκτὰ, hoc est dicta, vocant Cleanthes & Archidemus) sunt causæ: vel, quod potius dicendum est, aliæ quidẽ dicẽtur causæ categorematum, vt huius, scinditur, cuius casus est scindi: aliæ verò, pronunciatorum, vt huius, nauis fit. Cuius rursus casus est, nauem fieri. Aristoteles autem vocat appellationem, nempe eorum quæ sunt huiusmodi, domus, nauis, vstionis, sectionis. Est autem extra controuersiam casum esse incorporeum, quocirca illud quoque sophisma sic soluitur. Quod tu dicis transit per os tuum, quod quidem est B verum: domum autem dicis, domus ergo transit per os tuum, quod quidem est verum. Neque enim domum dicimus quæ est corpus, sed casum qui est incorporeus, quem habet domus. Et ædificatorem dicimus ædificare per eam relationem quæ sit ad id quod futurum est. Sic dicimus texi chlamydem, id enim quod facit, significat operationem. Non est autem alterius quidem, id quod facit, alterius verò, causa, sed eiusdẽ & chlamydis & domus. Quatenus enim causa est vt fiat, ea ratione est etiam efficiens quòd fiat: eadem autem est causa & efficiẽs, & propter quod. Et si aliquid quidem est causa & efficiens, hoc quoque est omnino propter quod: si quid autem est propter quod, non est id omnino quoq; causa. Multa quidem certè concurrunt ad vnũ effectum, propter quæ sit finis, sed nõ sunt omnia causæ. Filios enim non occidisset Medea, nisi fuisset irata: neq; fuisset irata, nisi laborasset zelotypia: neque fuisset zelotypa, nisi amasset: neq; amasset, nisi Iason Colchos nauigasset: neque Colchos nauigasset, nisi Argo fuisset ædificata: neque Argo fuisset ædificata, nisi ligna fuissent scissa ex Pelio. In his enim omnibus cùm sit propter quod, nõ sunt omnia causæ cædis filiorum, sed sola Medea. Quamobrem id quod nõ prohibet, non operatur: quocirca nõ est causa id quod non prohibet, sed id quod prohibet: in aliquid enim agendo & operando causa intelligitur. Præterea quod D nõ prohibet separatum est ab eo quod fit, causa autem refertur ad id quod fit: non fuerit ergo causa id quod non prohibet. Propterea quidẽ certè perficitur, quòd non adfit id quod potest prohibere. Quatuor autem modis dicitur causa: efficiens, vt statuarius: & materia, vt æs: & forma, vt character: & finis, vt honor gymnasiarchæ. Eorum ergo sine quibus non, rationem æs tenet, ad hoc vt fiat statua, & est similiter causa. Nã quicquid est sine quo non contingit fieri effectum, causa est necessariò: causa autem non absolutè, non est enim synectica seu continens causa, id sine quo non, sed adiuuans. Quicquid autẽ operatur, effectum reddit cum eius quod patitur aptitudine: nam afficit quidem cau- E sa, patitur autẽ vnumquodque prout ei fuerit aliquid à natura insitum, cùm sit ea quæ id præbet aptitudo, & eorum sine quibus non, rationem obtineat. Est ergo causa inefficax absque aptitudine: non est autem causa, sed causa adiuuans. Omnis enim causa consideratur in agendo. Seipsam autem non fecerit terra: quare nec fuerit causa sui ipsius. Ridiculũ est autem dicere, non ignem esse causam vstionis, sed ligna: neque gladium, sectionis, sed carnem: neque quòd victus sit Athleta, vires aduersarij, sed suam imbecillitatem. Causa continẽs non opus habet tempore: nam cauterium simul- ac carni fuerit applicatum, præbet dolorem. Ex procatarcticis aliæ quidem tempore opus habent, donec ad finem perductus fuerit effectus: aliæ autem non indigent, vt casus in fractura. Num ergo hæc non dicuntur expertia temporis per eius priuationem, sed per diminutionem, vt etiam repente, quod nec ipsum quidẽ factum est absque tempore? Omnis causa quæ tanquã causa comprehendi potest cogitatione, est alicuius, & versatur in aliquo. Alicuius quidẽ effectus, vt gladius secandi: in aliquo autem versatur, nempe in eo quod est aptum & accommodatum, quemadmodum ignis in ligno, non vret enim Adamantem. Causa est ex iis quæ referuntur ad aliquid: mẽte enim concipitur per eam quæ est ad alterum habitudinem & relationem. Quo fit vt duobus sibi inuicem applicatis, causam vt causam intelligamus. Eadem autem est ratio opificis, effectoris, & patris. Non est aliquid ipsum, suiipsius causa, neque est aliquis pater suus: nam sic primum, futurum esset secundum. Causa quidem certè agit & afficit: quòd à causa factum est, patitur & afficitur. Non potest autem idem à seipso sumptum, operari simul & affici, neque esse filius & pater. Et alio qui id quod est causa eius quod fit ab ipsa, est prius tempore quo ad essentiam, vt gladius incisionis. Non potest autem idẽ simul & tempore esse prius quo ad materiam, quatenus est causa: & tempore esse posterius, quatenus est opus causæ. Et differt esse ab eo quod est factum esse: sic etiam causa quidem eius quod fit, pater verò filij. C Non contingit enim idem per idem & esse simul & fieri: nihil est ergo sua ipsius causa. Causæ non sunt altera alterius inuicem, sed altera alteri. Splenitica enim quæ prius exiſtit affectio, non est causa febris, sed vt fiat febris: & quæ præcedit febris, nõ splenis causa est, sed vt augeatur affectio. Sic etiam virtutes sunt sibi inuicem causæ ne separentur, propter mutuam consequentiam: & qui sunt in fornice lapides, sunt sibi inuicem causæ manendi, non sunt autem sui inuicem causæ. Magister quoque & discipulus sunt sibi inuicem causæ proficiendi. Dicuntur autem alteri alterius inter se causæ, aliquando quidem eorundem, vt mercator & caupo sunt sibi inuicem causæ vt proficiant: aliquando autẽ alterius & alterius, quemadmodum ensis & caro: ille quidem carni, vt scindatur: caro autẽ gladio, vt scindat. Oculũ pro oculo, & animã pro anima. Qui enim alicui vulnꝰ inflixit letale, is ei causa est mortis, aut vt ei mors accidat: qui autẽ ab ipso est vicissim letaliter sauciatus, eum vicissim causam habuit, non quatenus ei fuit causa, sed per aliud: ipsi enim fit causa mortis: non autem mors mortale ipsi vulnus vicissim intulit, sed ipse sauciatus. Quare ipse quidem fuit alterius causa, aliam autem causam habuit. Et qui alij fecit iniuriam, causa quidem est alterius, nempe eius cui facta est iniuria. Lex autem quę contrà iubet eum supplicio affici, non iniuriæ ac maleficij, sed alteri quidem vindictæ, alteri verò disciplinæ causa est. Quamobrẽ non sunt sui inuicẽ causæ vt causæ, si causæ sunt. Præterea quæritur an multa fiant multæ causæ vnius per congressum. Coniuncti enim homines causa sunt vt nauis attrahatur, sed cum aliis, nisi sit etiam aliqua causa adiuuans, quæ concausa dicitur. Alij autem dicunt, si multæ causæ fiũt, seorsum vna vnius causa, eius quidem quod est esse beatum, quod vnum est, causæ sunt virtutes quæ sunt multæ: & eius quod est calefieri, & dolere, multæ sunt causæ similiter. Nũquid ergo multæ virtutes sunt vna potestate, & quæ calefaciunt, & dolore afficiunt: & multitudo virtutum quę est vnum genere, sit causa vnius, nẽpe eius quod est esse beatũ? Reuera autem procatarcticæ quidẽ causæ sunt vnius

Universidad de Deusto
Biblioteca

plures & genere & specie: & genere quidem, vt cuiuslibet morbi, exempli gratia, algor, resolutio, labor, inconcoctio, ebrietas: specie autem febris. Continentes autem causæ, genere solùm, non itidem etiam specie. Eius enim quod est bene olere, quod est vnum genere, multæ sunt causæ specie, vtpote thus, rosa, crocus, styrax, myrrha, vnguentum. Rosa enim non fuerit adeò odorifera, vt myrrha. Idem autem fit causa contrariorum, aliquando quidem ob causæ tum vim, tum magnitudinem, aliquando autem ob eius quod patitur aptitudinem. Ob certam quidem vim, nempe eadem chorda ob intensionem aut remissionem, acutum aut grauem edit sonum: ob aptitudinem autem eorum B quæ patiuntur, mel quidem sanos dulcedine afficit, amarore autem eos qui febre laborãt: & vnum & idem vinum, alios quidem ciet ad iram, alios verò exhilarat: & idem Sol, ceram quidem liquefacit, lutum autem exiccat. Porrò autem ex causis aliæ quidem sunt apertæ, aliæ verò obscuræ: & aliæ quidem consideratione comprehenduntur, aliæ ratiocinatione. Ex obscuris autem, aliæ quidem sunt obscuræ ad tempus, vt quæ aliquo quidem tempore abditæ fuerint, aliquando autem rursus apertè videantur: aliæ autem obscuræ natura, quæ nullo tempore possunt esse apertæ. Et ex his quidem quæ sunt natura, aliæ quidem possunt comprehendi, quas quidem vocabant non obscuras, quæ C per signa sumuntur reputando ac ratiocinãdo, quemadmodum symmetria dubiarum orationum quæ cadunt in contemplationem: aliæ autem quæ cõprehendi nequeunt, quæ nullo modo possunt cadere sub cõprehensionem, quæ etiam omnino dicuntur obscuræ. Et aliæ quidem sunt procatarcticæ seu primordiales, aliæ verò synecticæ, id est, continentes, aliæ autem A concausæ, aliæ verò adiuuantes. Et aliæ quidem, eius quod est secundum naturam, aliæ verò, eius quod est præter naturam. Aliæ autem morbi, & per accidens, aliæ quidem affectionum, aliæ verò earum magnitudinis: aliæ autem temporum & occasionum. Atque si tollantur quidem causæ primordiales, manet tamen effectus. Continens autem causa est, quæ si adsit, manet effectus: & si tollatur, tollitur. Continentem per synonymiam appellant, etiam per se perfectam, quãdoquidẽ est sufficienter per se efficiens effectus. Si autem causa per se, perfectam significat operationem, adiuuans causa significat ministerium, & munus quod obit cum alio. Atque si nihil quidem præbetur, ne dicetur quidem adiuuans: sin autem præbetur, eius fit omnino causa cuius etiã præbetur, hoc est, eius quod fit per ipsam. Est ergo causa adiuuans, quæ cùm adest fit effectus, aperta quidem apertæ, obscura autem obscuræ. Porrò autem concausa quoque est ex genere causarum, quemadmodum cõmilito est miles, & coëphebus est ephebus: atque adiuuãs quidem causa, fert opem causæ continenti, ad intensionem eius quod ab ipsa fit. Concausa autem non ita mente concipitur: potest enim esse concausa, etsi non sit aliqua causa continens. Intelligitur enim concausa cum alio, quod nec ipsum per se potest effectum efficere, vt quæ sit causa cum causa. Differt autem adiuuans causa à concausa, quòd concausa quidem, ei quod seorsum non efficit, præbeat effectum: adiuuãs autem, in eo quòd seorsum quidem non efficiat, alteri autem accedens quæ seorsum efficit, ei ferat opem ad hoc vt sit effectus vehementissimus. Maximè autem ex primordiali causa factam esse causam adiuuantem, ad vim causæ intendendam adducit.

OCTAVI ET VLTIMI LIBRI STROMATVM FINIS.

SCHOLIA IN OBSCVRIORA ALIQVOT CLEMENtis loca.

Pagina 6. C. versu 9. Est autem vetus.) Ἀδὲ est error veteris, res autem noua est salus per Christum.

2. B. 13. Ex columna.) De columna ignis loquitur, quæ Israëlitis exeuntibus ex Ægypto duce Mose apparuit.

8. B. 5. Statue elecromantes.) ἀλεκτρομάντεις in farina, ἀγυρτάς in hordeo diuinat.

8. C. 6. Sive Dardanus.) Dardanus Iouis quidem filius, Phrygum autem Rex, primus dicitur incepisse mysteria Cereris.

Ibidem 7. Ab Odryso.) Odrysus Rex Thracum, cũ quo gens habet idem nomen.

9. A. 2. Et Phallus traditur.) Φαλλὸς ligneũ effórmatum in speciem membri virilis.

9. A. 5. Appellata est Brimo.) Βριμὼ ἀπὸ τῦ βριμᾶσθαι, quod est fremere & irasci.

9. A. 7. Et Cybela.) Rhea dicitur Cybele: Cybela enĩ sunt montes Phrygiæ, in quibus ea colitur.

9. A. 16. Sabaziorum.) Sabazia mysteria quæ fiebant Dionysi, quem ex Iane susceptum Proserpina, quem nominabant Sabazium & Zagreum.

9. B. 2. Collegerit Proserpina.) Proserpina Zagreum Dionysium Taurei formã seu Taurina specie appellauit, propterea quod esset valde agrestis.

9. B. 10. Pinea nux.) κῶνοι καὶ βάλανοι, quæ & nucem pineam & trochum significant: sunt etiam genera salsationis.

9. C. 7. Thesmophoria celebrant.) Thesmophoria est festus dies Cereris, sic appellatus, quoniam vnà cum inuentione fructuum Cereris excogitatæ sunt leges, quæ θεσμοὶ dicuntur, cum prius ferarum instar viuerent.

9. C. 17. Super puteum.) Hunc puteum veteres appellabãt καλλίχορον. Dicit enim Callimachus, καλλιχόρῳ ἐπὶ φρέατι κρήνης παιδὶ ἔκαινεν.

10. B. 8. Dionysi Bassari.) Bassara dicitur indumentũ Bacchicum.

10. C. 6. Et Menagyrtes aliquis.) Menagyrtæ vocabantur Rheæ Sacerdotes, quod pecunias singulis mensibus colligebãt, pãgos, vrbes & domos obeuntes ac mendicantes, & simulachra ferentes in humeris. His etiam vocantur ματραλόῖαι, quòd matrem Deorum ferentes humeris, colligerent pecunias.

10. C. 8. Et fœminineum morbum.) Fœmineum, vt puto, morbum dicit, qui conuenit fœminæ: vel voluptatem, vt quæ emolliat & effœminet corda virorum fortium.

10. C. 9. Euemerum Agrigentinum.) Euemerus est hic, quem quidam dicũt Messenium, cuius meminit Callimachus in Choriambis, dicens, γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βυβλία ψύχων, qui malè audiebat vt ἄθεος.

10. C. 10. Et Diagoram.) Diagoras Philosophus fuit Melius genere, qui cùm esset pius à principio, conuersus est postea ad impietatem. Hac de causa, cùm is qui depositũ acceperat, esset inficiatus, dixit, id quod est præstantius, non respicere res humanas: neque enim tam improbum hominem fuisse passurum. Huius meminit Aristophanes, cùm dicit Socratem Melium, id est, Diagoram. Hipponis autem, qui ipse quoque fuit impius, meminit Cratinus.

11. A. 15. Coniicere est difficile.) Græcè est δυσεικαστόν, id est, coniectu & comprehensu difficilis. Deriuatur autem à τόπος, quod est locus: alludit verò ad id quod dixerat, continet.

11. B. 8. Priscus quoque Epimenides.) Is Epimenides putauit Athenas: erat autem Gortynensis, sapientissimus, cuius meminit Menander in Coz. eanomenis.

11. B. 19. Ad vinum ostenderet.) Ad vinum, ἐν οἴνῳ in cute, id est, propè vel vere. Sic Hieremias, Deus appropinquans ego sum, id est, verus.

12. A. 20. Mensibus is dolis.) Dolium, Græcè κίβωτος. Fuit autem κίβωτος carcer: sic enim vocatur lingua Cypriorum.

12. C. 5. Poëmata Cypriaca.) Cypriaca poëmata quæ sunt dicuntur Cyclica. Continent autem raptum Helenæ. Ignoratur autem scriptor horum Cyclicorum. Cyclici autem dicuntur, qui quæ sunt circa Iliadem vel priora vel posteriora, ex ipsis conscripserunt Homericis.

12. C. 13. Dicæarchus autem gracilem.) ψιλὸς gracilis apud Atticos, vt aut Diogenes, seu tenuis ac subtilis.

12. C. 18. Macar autem.) Meminit etiam Macaris Homerus, cùm dicit, ὄφρα νέοιο ἄνακτος μάκαρος δόμον ἔμμεν ἱκάνῃ.

13. C. 17. In Sagra mysteria.) Sagra vrbs Italiæ, à qua etiam prouerbium. Vertora iis quæ in Sagra.

14. A. 13. Qui Ilotes vocantur à Lacedæmoniis.) Εἵλωτες vocantur Messenij, vel à palude quæ sita est propè Lacedæmonem, vel à verbo ἑλεῖν. Lacedæmonij enim cùm eos cepissent, condemnarunt eos colere paludem, quod est vile & seruile officium. Sicut Penestæ apud Thessalos, & Thetes, id est, mercenarij apud Athenienses. sic apud Lacedæmonios Ilotes.

15. A. 2. Ex quercive petráve.) Petra, vt ex qua natos esse homines fit in fabulis.

15. B. 1. παρλαζόν.) fortè leg. ἀπαζόν Venus, quæ facit ascendere. Scholia interpretantur ἀσχημοσύνῃ, id est, quæ turpes efficit figuras.

15. B. 3. χορὸν φάλλας.) χορὸν φάλλας Dionysus colitur in Sicyone Bœotiæ, vt dicit Polemo in epistola ad Attalum. Accipitur autem χορὸν φάλλον pro τόλμῃ. Est autem χόρος pudendum muliebre, vt testatur Aristoph. in Achar. dicens, χόρος χόρος καὶ τρώγλοις ἀνθρώπων.

15. C. 1. Thebani autem mustelas.) Continet historia quòd cùm in partu laboraret Alcumena, accessit mustela & statim peperit Herculem & ideo eum colunt Thebani.

15. C. 4. Quas ipsi appellant σφίγγας.) Cùm Cretenses expeditionem fecissent aduersus Troianos, & exercitati essent propè Troadem, mures nocturno arrodebãt lora clypeorum. Hinc factum est vt templum extruerent Apollini: sua autẽ Cretensium lingua cum vocarunt Smynthium; mures enim Cretenses appellant Smynthos.

15. C. 15. Colitur autem quidam quoque heros Phaleres in puppi.) Phalereus erat portus Atticæ. Qui autẽ in proris erat Heros, is erat Androgeus filius Minois, sic nominatus, quoniam collocabatur in proris nauium. Et Callimachus meminit in quarto Causarum.

16. A. 2. O Bœotie non te pigeat dicere.) Bœotie, id est, ô Hesiode: erat enim Bœotius genere.

16. A. 19. Ithomete Iou trecentos mactauit.) Ithome est vrbs Lacedæmoniæ, quam etiam dicunt esse Messenem, vel potius vbi est arx Messenæ, sicut olim arx Argorum dicebatur Larissa.

16. B. 7. Et Lesbias Dionysi.) Hæc est libri inscriptio, qui continet reditum eorum qui reuersi sunt ex Troia.

16. C. 11. Prodidit Cræsum.) Super pyram enim cùm esset Cræsus, sic dixit, vt ait Herodotus: Quæ autem mihi acciderunt, ingrata quidem, sed docuerunt verum esse quod dicit Homerus, πολὺ δὴ τὸ πάσσειν ἄριστον, Passus autem stultus cognouit.

17. A. 2. Phoroneus erat genere Argiuus, Merops autem Cous.) Oraculum circa Lebadiam Bœotiæ fuisse primum à Phoronco inuentum, cùm is qui Dij censentur sacrificasset. Scribitur similiter etiam à Merope.

Universidad de Deusto
Biblioteca

17. A. 4. *Inter Deos antiquissimos.*) *Antiquissimum Deorum amorem cum Chaos & Terra fuisse natum dicit Hesiodus cùm dicit,* ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα γαῖα ‹ὐρύστερνος, πάντ' ἕδος.

17. A. 9. *Diceret Philippides.*) *Hic Philippides erat* ἡμερόδρομος, *id est, tabellarius seu veredarius, vt dicit Herodotus. Deinde cùm Xerxes in Græciam fecisset expeditionem, is profectus ad annunciandum Laconibus aduentū Xerxis, in monte Parthenio videt spectrum Panis eo in loco, & audit cuiusnam dæmonis esset visum, & quòd veniret laturus opem Græcis, & ab eo tempore Pan est existimatus Deus ab Athenienſibus: & cū ſpeluncā quæ est ſuper Areopagū ei ædificaſſent, colebatur hircum ei quotannis ſacrificabant.*

17. B. 2. *In Didymæo.*) *Didymæus enim Apollo Mileti colitur, vel propterea quòd ſimul cum ſorore Diana natus ſit, vel quòd ſint illic duplicia eius ſacrificia.*

17. B. 3. *Hic Leucophrynes.*) *Leucophryne vocatur Diana in Magneſia.*

17. B. 4. *Zenonem Myndium.*) *Myndus est vrbs Cariæ, & Telmiſſus vrbs Cariæ, quæ optimos habuit vates: vnde erat Ariſtander, qui cum Alexandro verſabatur, quando ædificauit Alexandriam.*

18. A. 7. *Qui vocatur Phellatæ.*) *Phellatas lapides vocāt quidam à monte Phelleo, lapides aſperos, vt Ariſtophanes Comicus* ἀγρὰς ἐκ φέλλου *capras ex Phelleo, vtpote loco aſpero.*

18. A. 11. *Dianæ Munichiæ.*) *Munichia Diana colitur in Piræo. Vnde etiam pars portus vocata est Munychium.*

19. C. 6. *Minerua Poliadis.*) *Deliæ Minerua colitur Athenis, quæ etiam* πολιοῦχος *id est, præses ciuitatis, est autem posita in arce.*

20. A. 1. *Liberalis autem.*) *Liberalis Dionyſius, qui colebatur Liberi: est autem is locus Bœotiæ.*

20. A. 4. *In Iouis Olympij digito.*) *Alij dicunt in digito Mineruæ, ex quibus est etiam Gregorius Theologus, cum dicit,* καὶ φησὶ τὸ παιδικὸν τῷ δακτύλῳ τῆς παρθένου γράφοντα ἀστεῖόν τι καλλος. *Et Phidias qui pulsionem pingit in digito Pantarces pulcher. Libanius autem Sophiſta dicit Phidiam pinxiſſe in digito Veneris.*

20. A. 10. *Ad Alcibiadem.*) *Alcibiades dux exercitus Athenienſium, vir & forma elegans, & ætate iuuenis, adeò vt multæ fœminæ eum inſanè amauerint.*

20. B. 9. *Demetrium ipſum.*) *Demetrius fuit Rex Macedonum & Græcorum. Quodam autem à ratione alieno æſtro incitatus, Mineruam vxorem ambiit.*

20. B. 13. *Lamiam meretricem.*) *Lamia quidem hæc fuit, propter quam laruæ quæ fiunt appellantur Lamiæ, quæ fuerit terribilis infantibus: nam cùm ſuos perdidiſſet filios, velut quodam inuidiæ æſtro percita, ferebatur in cædem alienorum.*

20. B. 15. *Hipponi inuidendum.*) *Hippo quidam fuit ex veteribus ſapientibus: exiſtimauit autem non eſſe deos, ſed exiſtimari ſolim ab hominibus.*

21. B. 13. *Illexit in barathrum.*) *Barathrum est locus Athenis profundiſſimus, in quem iniiciebantur damnati, quorum ne corpora quidem apparebant amplius. Erant autem alibi quoque loca ſupplicio deputata, quemadmodum Ceadas Lacedæmone, Carcer autem Romæ.*

23. C. 17. *Democritus Abderitanus.*) *Abdera est oppidum Thraciæ, ſic appellatum ab Abdero vno ex ſocijs Herculis, qui fuit illic deuoratus ab equis Diomedis, quos quidem equos interfecit Hercules, & ab Abdero qui ab eo amabatur vocauit oppidum. Eadem etiam ſcribuntur de Perithoo, qui fuit etiam amatus ab Hercule, & ab illo illic mortuo & ſepulto ab Hercule nominata est vrbs Perinthus.*

31. C. 16. *Tertiumdecimum Macedonem.*) *Antiquiſſimi enim apud Græcos, ſi audiēdus est Herodotus Halicarnaſſeus, ex Ægyto comparata fabula, octo primum in Deos relati ſunt. Deinde cùm in ninniam Græci redacti eſſent ſuperſtitionem, duodecim omnes ſunt exiſtimati.*

32. A. 6. *Gorgopin & Ergatin.*) γοργῶπις & ἐργάτις *epitheta Mineruæ, quorum primum ſignificat oculis truculentam, ſecundum quæ delectatur operibus.*

33. C. 10. *Maligni commoda.*) *Maligni commoda dicit cæteros ſenſus, quoniam ingrediens per ſenſus hominem afficit iniuria.*

36. C. 7. *Et verbo incruentum.*) *Non est enim, inquit, nobis pugna aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus, aduerſus poteſtates tenebrarum, aduerſus ſpiritualia nequitiæ.*

51. C. 2. *In inceſta viſceratione.*) *Crudas enim carnes comedebant, qui Dionyſo imitabantur, hoc peragētes indicium dilaniationis Dionyſi, quæ facta est à Mænadibus.*

42. A. 5. *Et cum figura.*) *Illud, in figura, non eſt accipiendum, vt volebant qui inducebant phantaſiam, ſeu viſionem, ſed vt Paulus, qui ipſe quoque dicens: Habitu inuentus vt homo, liberat nos ab errore Docitarum, ſeu phantaſticum errorem in Chriſto ſtatuentium, ſignificat autem Paulus, vt verax fuit homo, veram quoque formam hominis ſuſcepiſſe.*

42. B. 3. *Ea autem ſedem.*) *Ratiocinandi ſiquidem facultas locata est in cerebro, ira in corde, cupiditas in iecore.*

43. A. 7. *Si ergo homo est propter.*) *Quoniam enim ſua qui comprehendi non poteſt ſapientia, præuidit hunc mundum declinare ad interitū, & neceſſario opus habere vt corrigatur: ne tantum opus fruſtrà conſtituiſſet, conſtituit vt non aliter futurum, niſi per ſuæ vnius creaturæ tractationem, ea velut inſtrumento vſus, vt id quod lapſum erat corrigeret. Prius ergo hominem conſtituit, opus dignum ſua reformatione, per quem eius quæ rationem ſuperat œconomiæ peracta est voluntas.*

43. B. 1. *Verbum fidei.*) *Id est, eorum quæ dicuntur confirmatio Dominus.*

44. B. 15. *Neque verò ita.*) *Non ſic habet Euangelium: dicit enim, Generationem hanc cui aſſimilabo? & ſubiungit parabolam puerorum ludentium in foro.*

44. C. 2. *Agnelli ſtant à dextris.*) *Nec hoc ſic habet liber Domini: non dicit enim agnellos ſtetiſſe à dextris, ſed oues.*

45. A. 11. *Et pullum.*) *Ligans ad vitem pullum ſuum, & ad vineæ capreolum pullum aſinæ ſuæ: pullum vocat nouum populum Chriſtianæ reipublicæ. Vitem, Gentem quæ ex lege Moſaica & illius plātatione, ſe iactabat de Dei cognitione. Et quòd ita ſit, Eſaias filius Amos, & Dauid filius teſſe poſſunt eſſe teſtes fide digni ex quibus alter Milech dicit, Vites Domini domus Iſrael: Dauid autem teſſe filius, Vineam ex Ægypto tranſtuliſti. Ad hanc vitem pullum ſuum ligare dicit id quod est in manibus eloquium, illum ipſum qui deficientibus iis quibus ex tribu Iuda obtingebat imperare, ipſe erat præfuturus, futurus quidem expectatio Gentium, nec tamen eum eſſe expectationem Gentium, quæ Veteris teſtamenti confirmatam gloriam alienet & abroget, ſed quia gentilem ſuperſtitionem ſperans fore vt comprimeret, legalium rituum nullum abrogauit. Vnde primi quidem prædicatores fidei in Chriſtum, vt qui adhuc dicerentur eſſe Moſaicæ pædagogiæ, exiſtimabant nihil oportere aboleri Veteris teſtamenti à Nouo, non Circumciſionem, non Sabbatiſmū, non ab aliquibus cibis abſtinentiam, illud ipſum præ ſe ferentes, eſſe pullum ad vitem alligandum. Et hæc quidem ita ſe habuerunt, donec Iacobus frater Domini ſecundum carnem, & Paulus diuinus Apoſtolus, Legi quidem nimiam purgationem & nimis anxiam de cibis curam reſecuerunt: Gentilem autem nauem pauciſſimis agitari permiſerunt, nempe vt ſe abſtinerent à fornicatione, immolatis, & ſuffocato:*

quando

quando prædictus eſſet ad vitis capreolos alligandus, pullus venit ad opus, & qui ex vno ex Moſaicis præceptis, nempe de diuinitate, colligabatur viti, & ex Moſaicis inſtitutionibus velut ab obſtetrice primò eductus fuerat, ex meliori rurſus, nempe Apoſtolica quæ est in Chriſto cognitione ſcilicet, prodit in lucem, liberatus à iugo legis, & in liberam addactus rempublicam. Ac de vite quidem & ad vitis capreolum alligato pullo quod adducit eloquium, ſatis aptam, vt exiſtimo, habuit contemplationem.

47. C. 12. *Gratia, illuminatio.*) *Ex his tractandi rationem ſumpſit Gregorius cognomine Theologus in oratione, quæ inſcribitur* εἰς φῶτα.

48. A. 11. *Ipſi enim vos.*) *Hoc quoque congruit cum prophetia Hieremiæ, quę dicit: Omnes me noſcent à paruo vſque ad magnum eorum.*

50. C. 14. *Sed illud.*) *Quod dictum est ab Apoſtolo de verbis quæ non licet homini loqui, non ita accipiendum eſt, quòd quæ dixit ſint tacenda. Quomodo enim, cùm ipſe in ſuis multa proferat epiſtolis? Quis enim non erat Apoſtolus cum Chriſtus in hac noſtra vita ageret, quomodo dicit: Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis? Et rurſus: De virginibus præceptum Domini non habeo? Non ſignificat itaque, non eſſe enunciandum, ſed, Non licet, ſignificat cum tanta authoritate & dignitate ea dicta eſſe, quanta aſſequi nequeat humana natura. Huius rei fides ſit ex iis quæ dicuntur in Euangelio de doctrina Chriſti, quòd docebat turbas cū poteſtate, ſed non vt Scribæ & Phariſæi, ſcilicet cum adulatione.*

63. A. 4. *Duplex.*) *Duplex eſt metus: vnus quidem qui inchoat, qui etiam conuertit, vt eſt metus eorū qui metu ſupplicium cōuertuntur à peccatis: alter verò perficiens, de quo etiam dicit Dauid: Timete Dominū omnes ſancti eius, quoniam nihil deeſt metuentibus eum.*

64. A. 14. *Et dixeritis, pater.*) *Et quomodo Gregorius Nyſſenus in expoſitione orationis Dominicæ, dicit eos qui tenentur peccatis, ſi dicant, Pater noſter, non bonum Deum vocare patrem, ſed aduerſarium? quòd vel non conuertentur labiis, vt vocent Patrem, vel non ex toto corde.*

69. A. 7. *Caſus eſt.*) *Sicut indignare est charitatem à cœlo detrahere, ita etiam ſumptuoſam cœnam in charitate, nempe agapen conuertere.*

72. A. 7. *Verbi floribus.*) *Florum non meminit intempeſtiuè, ſed quia paulò poſt & plantarum & fontis & irrigationis erat vſum adducturus, imò prius accepit florem qui naſcitur ex plantis.*

77. C. 5. *Theridei calices.*) *Sunt hæc genera poculorum. Theridion eſt quod fundo ſphærico impoſitum habet inſtar infundibuli, ex quo eſt facile bibere. Antigonium, quod abſque fundo ſphærico deſinit in acutum. Cantharus autem eſt peluis quidem ſimile, ſupernè autem tectum operculo, cuius os in medio inſta patet ſymmetria, & in extrema parte circumferentię oſtiolum, ex quo bibere poteſt qui id aperit. Labronium eſt poculum factum in formam aſpidis, ex quo plenus hauſta poteſt ingurgitare qui bibit. Lepaſte eſt in formam ollæ, & vna anſa apprehenditur. Pſycter eſt figuræ cylindricæ ſegmentū, quod ſectionis cylindricæ innititur columellæ, quæ & ſtare & apprehendi poteſt. Prochois, quæ etiam dicitur œnoche, eſt vas quoddam ſphæricum, anſa vna & vno ſaliente inſtructum, ex quibus anſa quidem apprehenditur, ſaliente verò humidum quod eſt intus reconditum effunditur.*

36. A. 4. *Nam neque genu.*) *Per hæc videtur tale quid ſignificare, quòd nec in nominibus membrorum conſideratur turpitudo: neq; enim tibia, nec genu, verbi gratia, turpe quid ſignificant, vt neque os, nec lingua, ſic nec verēdum: ſed ſi rem accuratè oportet perpendere, honeſtas quædam nomini tribuitur, ſignificans verēdum id de quo dicitur. Sic etiam patrem & ſuperiorem aliquem verēdum dicimus, vt etiam Helena apud Homerum ſuum ſocerum.*

84. A. 17. *Sermonem ne iteraueris.*) *Et quomodo Samuelis Anna eadem ſæpe in ſua oratione repetit, & nos ſæpe repetentes Kyrie eleiſon, minimè improbamur? ſed exiſtimo eloquium minimè hoc dicere, ſed quòd quæ Deo vouemus, ea eſſe Deo ſtatim reddenda, nec expectandum vt idem rurſus promittas, perinde ac ſi putaremus verbis adimpleri gratiā, & acceſſione præſtiti promiſſi vellemus noſtrorum morum oſtentare inſolentiam.*

85. B. 19. *Berenthium.*) *A quodam ſuaui genere floris ſic dictum. Metallium, à quodam Metallo qui inuenit.*

Ibid. Plangonium, ab inuentrice Plangone.

85. C. 1. *Et baccari.*) *Baccari genus vnguenti Barbarici.*

96. A. 3. *Crobulo.*) *Huius Crobuli meminit etiam Thucydides in proœmio quarti Peloponneſiaci. Erat genus reticuli e olyſus, ab extremis crines extendens ad verticem, deinde eos deducens in acutum, qui perforata aurea cicada conſtringebantur, ne deorſum diffluerent.*

96. A. 12. *Ipſo mundo.*) κόσμος *mundum & ornatum ſignificat ſicut etiam mulieb, is mundus Latinè dicitur.*

97. B. 11. *Xyſtides. Xyſtis eſt genus veſtis admodum ſubtile, vnde etiam dictum eſt* ἀπὸ τοῦ ξύεσθαι, *quod ſit veluti raſum propter tenuitatem. Ephaptis autem idem eſt quod lena. Eſt enim vtrumque genus veſtis penulæ ſimile, quod indutis veſtibus imponitur. Eſt autem ephaptis lena præcioſior.*

97. C. 12. *Trahere autem veſtes.*) *Vt inſani Nicolaitæ, qui ipſum cacodæmonem ducem imitantur.*

97. C. 13. *Talarem Domini veſtem.*) *Legis dicit veſtē ſacerdotalem: ſed hoc erat ſignum myſticum: ſignificat enim, vt arbitror, nihil eſſe diuinorum myſteriorum prophanis euulgandum; ſiquidem pedes ſignificant tranſitum actionum, ſicut etiam Dauid dicit, obſeruari calcaneum ab improbis. Et alibi dicit. in malo die ſe timere iniquitatem calcanei.*

98. A. 5. *Sicut Lacenæ virgines.*) *Quæ eo quòd femora oſtenderent, vocabantur* Φαινομηρίδες.

98. A. 7. *Pulcher cubitus.*) *Hoc dixit quiſpiam intuitus cubitum mulieris Lacedæmoniæ: quæ reſpondit, Sed non publicus: nam & ſine manicis ſaltabant, adeò vt ab humeris videretur & brachium & corpus, idque adhuc videtur in veteribus ſtatuis. Quæ manicis autem non verebantur, dicebantur* ἀμίτρωτοι: *erant enim Dorienſes Lacedæmonij. Quæ autem vtebantur, ἰωνίζουσι, vt vxores Athenienſium. Vocabantur autem Athenienſes Iones, ob miſſam coloniam. Hoc autem faciebant Lacedæmonij, vt viriles efficerent mulieres, Athenienſes verò vt effœminarent.*

99. A. 3. *Fuſcus aut virides.*) *Fuſcus color dicitur qui non eſt admodum albus: tales autem ſunt qui vocantur Sardonychi, qui quidem ſunt naturales: non habent enim album valde lucidum ſi non ſint artificiales. Quinetiam addantur his Sapphiri, nam illi quoque ad album cum fuſco vergunt. Sunt autem multi quoque virides Iaſpides, & Smaragdi, & alij multi. Quæ ab externis autem maris æſtu expelluntur, ſunt quæ dicuntur margaritæ: enaſcuntur enim ex oſtreis ſinus Perſici. Terræ autem ramenta ſunt omnes gemmæ: tales enim ſunt, Lychnites, & Carbunculi, & Amethyſti. Præterea autem Beryllus & Smaragdi, & Hyacinthi, & omnes ferè gemmæ. Topazij autem, ſi credēdum eſt Agatarchidi, qui ſcripſit de rubro mari, inueniuntur in me dijs quæ in eo ſunt cautibus.*

101. C. 1. *Quæ ergo.*) *Hoc referendum eſt ad id quod ſuperius dictum eſt, vt ſit, Et non erubeſcunt non intelligentes ſpiritaliter ea quæ ſymbolicè dicta ſunt, vtpote quòd mulieres adducerent ea quæ dicta ſunt, creaturas, gemmas, & gemmarum colores.*

180. B. 15. *Ariſtophanes oſtendit.*) *Sunt hæc nomina ornamentorum mulierum apud Ariſtophanem: quæ & cuiuſ-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

medi fuerint ignorantur, nec possunt reddi Latinè.

10.1.A.17. *Si sunt enim.*) *Si sint pulchræ, sufficit natura, ne contendat ars cum natura. Sin autem sint natura turpes, ipsas arguunt, ex eo quòd applicant quod non habent.*

104.B.1. *Deprestior est.* *Est quidem hic locus Græcè corruptus, sed hanc esse existimo sententiam.*

105.A.8. *Mastichen rodentes, vt sordes scilicet ex dentibus emundent.*

106.A.9. *Metoposcopus, qui ex frontis inspectione hominis naturam contectat.*

107.B.2. *Et coxarum.*) *Coxarum, Græcè λοξὸν ἰσχίων, id est, posteriores lumborum partes constringendo, anterius protendere pectus. Id enim significat λοξὸς, quod est contrarium dictioni κύφος, id est, connexus.*

107.C.8. *Muliebria.*) *Scelerata intelligit Tribades, quas vocant etiam Lesbias & Etæristrias.*

109.B.9. *Circulatoribus.*) *Græcè est μητραγύρταις. Sunt autem Mytragyrtæ qui matri Deorum Rheæ dedicati, & præstigias inducunt, & philtra componunt, quos etiam Gallos vocant, qui sibi abscinderũt virilia, & sunt ad turpia patienda paratissimi.*

109.C.18. *Melitæo catello.*) *Melitæus catellus parvus & humilis, quem κάνδυλον vocant, ex eo quòd in altum non assurgat. Est enim κανδύλιον diminutivum à κάνδυ, quod parvum hominem significat. Dicitur autem Melitæus, à Melite insula in mari Tyrrheno.*

111.A.13. *Cynira ditior.*) *Cyniras fuit Cypriorũ Rex longè ditissimus. Is fertur ab irata Venere impulsus, filiæ suæ Myrrhæ stuprum intulisse, ex qua natus est Adonis.*

112.A.11. *Sub rhamno.*) *Scriptura dicit sub iunipero, & panem ἀλυσίτινον: est autem ἄλυσις quod multi vocãt δρόμον.*

115.A.6. *Qui Phœnis dicitur.*) *Phœnis ludus est eiusmodi. Ex ludentibus pueris quis sphæram tenens, deinde eam alij prius ostendenti, eam ad alium mittebat. Ita autem dictus est vel à Phœnicida qui primus inuenit, vel à verbo φοινίσσειν, quod significat decipere. Decipiebat enim, vt qui alij quidem ostenderet, alij verò traderet.*

SCHOLIORVM FINIS.

INDEX SENTENTIAE DE-
CLARATÆ EX SACRIS LITERIS ET CI-
TATÆ IN ORATIONE ADHORTATORIA
aduersus gentes.

Exodi.

NOn facies cuiusuis rei similitudinem eorum quæ sunt in cælo, & quæcunque sunt in terra infra. Exod.20. 13.c1

Leuitici.

NOn erit in tuo marsupio statera magna & parua, sed statera æqua & vera. Leuit.1. 14.B.2

Deuteronomij.

AVdi Israel, Dominus deus tuus, Dominus vnus est. Deu. 6. 16.B2

Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies ibid

Eunuchus & cui excisa virilia, non ingrediatur in Ecclesiam. Deut.23. 5.c1

Videte videte quod ego sum & non est alius Deus præter me. Ego occidam & viuere faciam, percutiam & ego medebor, & non est qui eripiet è meis manibus. Deut.32. 16.d1

Psalmorum.

NVnc ô homines intelligite & apprehendite disciplinã, ne aliquando irascatur dominus & pereatis de via iusta quando exarserit velociter furor eius beati omnes qui confidunt in ipso. Psal.2. 16.B3

Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? Psal. 4. 16.c,d2

Exultent & lætentur inte omnes qui te quærunt, & dicant perpetuo magnificetur dominus. Psal.5. 21.a1

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Psal.21. 22.c1

Domini est terra & plenitudo eius. Psal.23. 20.c1

Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Psal.32. 13.c1

Venite filij audite me: timorem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit videre dies bonos? Psal.33. 41.c2

Ira eius est ad similitudinem serpentis, tanquam aspidis surdæ, & aures suas obturantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. Psal.57. 20.d2

Sperate in eo omnis populi congregatio, effundite coram ipso omnia corda vestra. Psal 61 ibid.

Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto. Psal.84. 17.c1

Prouerb.

DOminus creauit me initium viarum suarum ad opera sua, & dominus dat sapientiam, & à facie eius cognitio, & intelligentia. Quousque piger iaces? Prouer.8. 16.a2

Ecclesiastici.

ECce ante faciem vestram posui mortem & vitam. Eccl. 15. 18.c2

Esaiæ.

NOuit bos possessorem suum & asinus præsepe domini sui. Israel autem me non cognouit. Esa.1. 18.d1

Si me audieritis, & volueritis bona terræ comedetis. Sin autem mihi non obedieritis neque volueritis gladius vos & ignis deuorabit. Esa.1. 18.c2

Ex Sion exibit lex & verbum domini ex Hierusalem. Esa. 2. 1.c2

Quis metietur cœlum palmo & terram omnem pugillo? Esaiæ 40. 16.c1

Cui assimilasti dominum aut cui similitudini assimilastis ipsum? Esa.40. 16.c1

Ego sum dominus, ego sum qui loquor iustitiam & annuntio veritatem. Congregamini & venite simul consulite qui seruamini à Gentibus. Esa.45. 16.d1

Ego Deus, & non est præter me iustus, & seruator non est exceptus me 16.a2

Ædificat quæ parit, erumpat vocem quæ non parturit quod fiat plures filij desertæ quàm eius quæ habet virum. Esaiæ 54. 3.d1

Qui sitis ite ad aquam & quicunque non habetis pecuniam, ite & emite & bibite absque pecunia. Esa.55. 18.c21

A facie tua montes liquescent sicut cera à facie ignis. Esaiæ 64. 16.c1

Quod oculus non vidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit. Esa.64. 18.c2

Traduentur coram Sole & erunt eorum morticinia escæ volucribus cœli & bestiis terræ & putrescent à Sole & Luna. Esaiæ 66. 16.c1

Ipsi amauerunt ea quibus etiam seruierunt & cuius eorum incedetur. Idem ibidem. Terra veterascet, & cælum præteribit: Verbum autem domini manet in æternum. Idem ibi.

Hieremiæ.

DEus appropinquans ego sum & non Deus procul. Si fecerit homo aliquid in occulto & ego non videbo ipsum: Hiere.23. 16.d1

Dominus qui fecit terram in virtute sua. Erexit orbem terræ in sapientia sua, Hier.27. 16.a2

Oseæ.

ECce ego formans tonitruet creans spiritum. Oseæ 16.d1

Zachariæ.

IN te est qui elegit Hierusalem non ne ecce hoc est torris qui eruitur ex igne? Zachar.8. 18.b1

SENTENTIÆ EX NOVO TESTA.

Matthæi.

DOminum Deum tuũ adorabis & illi soli seruies. Matt. 4. 16.b2

potens est Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ. Matth.3. 1.c2

Deum nemo nouit nisi Filius & cui filius reuelauerit. Matt. 11. 3.d1

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos, tollite iugum meum super vos & discite à me quod ego sum mitis et humilis corde & inuenietis requiẽ animabus vestris. Iugum enim meum suaue est & onus meum leue. Matth.11. 23.c2

Ioannis.

IN principio erat verbum. Ioan.1. 2.d1

Lux venit in mundum & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Ioan.3. 20.a1

Ego sum ostium. Ioan.11. 3.d1

Ad Romanos.

QVi cum Deum cognouissent non vt Deum glorificauerunt aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis hominis, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori. Rom.1. 16.c2

1.Corinth.

QVod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. 1.Cor.2. 18.c2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad Ephesios.

Princeps potestatis aëris, qui nunc operatur in filios diffidentiæ. Ephes. 2. 2.c2
Eramus nos quoque aliquando filij iræ, sicut etiam reliqui: Deus autem cum diues esset in misericordia, per multam suam dilectionem quâ dilexit nos, cum iam essemus mortui delictis, cum Christo viuificauit. Ephes. 2. 5.d2
Eratis alieni à testamentis promissionis, spem non habentes et sine Deo in mundo Ephes. 2. 5.c1
Testor in domino ne amplius ambuletis sicut gentes ambulant id vanitate mentis suæ obscuritati cogitatione et alienati à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Qui quidem semetipsos tradiderunt indurati impudicitiæ ad operationē omnis immunditiæ & auaritiæ. Ephes. 4. 17.b1
Expergiscere qui dormis & exurge à mortuis & illuminabit te Christus Dominus. Ephes. 5. Ibid.

Ad Philippenses.

Appropinquauit Dominus: cauete ne vacui deprehendamur. Philip. 4 17.c2
Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Philip. 2. 2.d2

2. Timoth.

Tv autem Timothee ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum. 2. Timoth. 3. 17.b2

Ad Titum.

Gratia Dei salutaris omnibus hominibus apparuit, docens nos vt abnegantes impietatem. Tit. 2. 2.c2

2. Petri.

Nos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta populus peculiaris. 2. Pet. 2. 12.d2

Ad Hebræos.

Ne amplius fili mi negligas disciplinam domini, neque defatigeris cum ab eo carperis. Hebr. 12. 16.d2

INDEX RERVM ET VERBORVM IN PROTERPTICO.

A

Absurdum valde, Deum nos semper adhortari ad virtutem, nos autem negligere 3.a1
Acinacem olim adorabant Scythæ 13.c2
Acrisius vbi sepultus 9.b2
Actium promontorium vbi 8.a2
Actij Apollinis templum vbi ibidem
Adam in Paradiso qualis, qualis autem in terra 21.c2
Adiutor, verbum Dei 23.e2
Adoptauit nos Deus 24.a2
Adorandus solus Deus 16.b2
Adorare non Solem, sed Solis effectorem debemus 13.a2
Adulterium vel sola concupiscentia admittitur 21.d1
Adyta impia non inuestiganda 3.e1
Æsculapius medicus fulmine periit 5.d2, 6.e1
Ægyptij bruta colunt animalia 4.e1
Ægyptij Græcis præstantiores in colendis idolis ibid.
Ægyptiorum adyta 3.a2
Æs Dodonæum 3.e1
ἀιανυλέιρχος quid 7.a1
Aër & iris non est Deus quid ergo? 20.b1
Aërem Deum esse de his qui dixerint 15.b2
Agamemnon Iouis Sparte colitur 8.a1
ἀγνία quid 10.d2
Agnitio veritatis quæ verè dicatur 17.e1
Agnotheta noster Deus vniuersorum 19.c1
ἀλάστωρ quid 5.b2
Alcibiades myneriorum propalator 3.a, B.2
Alexander Macedonum Rex in deorum numerum relatus 19.c1
Amator veritatis Esaias 2.d2
Amici germani Dei qui verè dicantur 24.a1
Amicorum omnia communia 24.a1
Amor nonnullorum in statuas & simulachra describitur 12.a2
ἀμφιθαλὲς quid [15.c2
Amphiō Thebanus & Arion Methymnæus insignes musici 1.a1
Anacharsi Scytharum regi bene præcatur Clemens. quare? 5.c1
Antinous formosissimus in numerum Deorum relatus 10.a2
Antiochus Cyzicenus auro egens quid fecerit 11.c1
Antisthenis de deo sententia 14.d2
ἀπαγχόμενη quid 8.b1
Apelles 19.c1
Apim colunt Memphitani 8.e1
Apim occidens quomodo peccet 11.d1
Apollo, quas corruperit 6.d2
Apollo, quorum filius 6.b2
Apollinis hiantis imago colitur 8.b2
Apollinis obsonatoris imago colitur in Elide ibid.
ἀπαμῦσις quid ibid.
Aquam quidam vt Deum coluerunt 13.c2
Aquilas adulterium arguit Sol 18.a, b2
Aranea cæca & surda, vt vult Nicander 11.a1
Arati de Deo sententia 15.c1
ἄρκτος quid 13.c2
Argiuorum legislator Phoroneus 21.d1
Argus sculptor 10.b1
Atistomenes Messeni* quale sacrificiū obtulerit 8.e2
Armari debemus, quomodo & quibus 22.d2
Arrogantia magna peccatorum arguitur 17.c, d1
Artaxerxes Tanaidis Veneris imaginem erexit in Babylonia 13.d, e2
Assira, cur deos nonnulli censuerint 5.a, B2
Athenienſium legislat. Solon 21.d1
ἄθλος quid 5.d1
Athenienſium mysteria 4.b2
Ati vocatum Dionysium cur, ibid.
Atropos 5.c2
Auro egens Antiochus Cyzicenus, quid fecerit 11.c1
Auxilio Dei priuari miserrimum 20.b2
Auxo 5.c2

B

Bacchus cur dictus Dionys. 7.e1
Baechum irridet Homerus 15.c2
Baubo quis 4.c2
Beati qui dicendi Sibyllæ testimonio 13.c1
Bonum doctrinæ, præfert Clemēs cuiuis bono 20.c2
Bonum relinquere ac cum vitio versari, insanæ mentis est 18.a2
Boni & mali, quodnam præmium cōsequuntur 18.d1
Bona opera hinc nobiscum abeunt 18.a2

Bonorum

Bonorum omnium nobis causa Christus 2.e1
βωμὸς quid 7.B,c1
βέτυλος quid 9.e2

C

Καθάγυιος quid 8.d1
Καμάϊκυλος quid ibid.
Callimachus poëta 8.a1
Caluus Iupit. argis colitur 8.c1
Canem colunt Cynopolit. ibid.
Canem sacrificant Marti Carei. Scythæ asinos 6.d1
Canticum nouum Christus quare 2.e1
Capitolium Romanum crebro exustum 11.e1
Cares marti canes sacrificant Scythæ asinos 6.d1
Castalius fons 3.e1
Castor & Pollux Seruatores cur dicti 5.d2
Causa bonorum omnium est nobis Christus 2.e1
Cæci, infideles 20.c2
Cecrops vbi sepultus 9.b2
Ceres 3.c2, 4.a1
Cereris mysteria 4.a1
Cererem cur frumentum appellarunt Athenienses 5.b2
Certaminis nostri præmium quod? 19.c1
Ceyx filius Æoli 11.b2
χαλίσιον quid 8.c1
χοιροφάλλιον, quid 8.b1
Christus, ambo est & Deus & homo 2.e1
Christus canticum & verbum nouum quare ibid.
Christus non diuiditur 21.e2
Christus omnium bonorum nobis causa 2.c1
Christus ostium quid 3.d1
Christus vult nos saluos fieri 23.a1
Christi opus solum, est hominem saluare 17.c2
Cycada Pythica, quid cui cecinerit 1.a1
Ciconias coluere Thessali & quare 8.e1. Idem & formicas colunt quare ibid.
Circes insula fugienda 13.b1
Cirrhæus tripos 3.e1
Cithara tibia & templum homo quare 2.b1
Citharon quid 1.c1
Citheroniæ Iunonis signum quale 9.d2
Cleanthes Piladæus quid de Deo senserit 15.e1
Clemens quem modum canat 1.e1
Clotho 5.c2
Columnæ flamma & Rubi ignis quid 2.e2
Cometæ dij non sunt 20.c1
Concupiscentia adulterium committitur 21.d1
Consiliorum alia singularia alia generalia 22.a1
Consuetudo quid. & quare fugienda 23.b1
Consuetudines veterum non deferendas qui dicunt, quid respondendum 18.a1
Contumeliæ & impudentiæ Athenis altaria erexit Epimenides 5.c2
Corybantum mysteria 4.c1
Curetes 4.d1
Cymras quis & quid docuerit 3.d2
κοσμικὸν quid 15.c2
Cynopolitani canem colunt 8.e1
Cyzicenorum sacra quæ 5.c1

D

Dardanus quis & quid docuerit 3.d2
Dauid citharœdus 2.b1
Dæmones an reuera sint an verò in ciuitatibus sint indigenæ 8.b2
Dæmones custodes an verè sint & quare ibid.
Dæmones inhumani & odio habentes homines sunt dij Gentium ibid.
Dæmones in terra quot Hesiodo 7.d1
Dæmones varij apud diuersas gentes culti 8.b2
Delphicum templum procella dirutum ibid.
Deserta & sterilis quid 3.b1
Deus esse non potest quod manufactum est 20.d1
Deus & homo Christus 2.e1
Deus intelligentia percipitur non sensu 11.b1
Deus non cauponatur 18.d2
Deus non est aër, & iris, quid ergo? 20.b1
Deus nullo modo iniustus 19.d1
Deus nullius indigus 12.e1, & 12.d1
Deus omnium quæ sunt, principium, medium, & finem continet 2.d1
Deus propter bonitatem aui similatur 18.d1
Deus qualis cantor & quas feras mansuefecerit 1.d2
Deus quando nostri misertus dicatur 2.c1
Deus seruator omnium hominum maximè fidelium 17.c2
Deus sese gratis ostendit 18.d2
Deus solus adorandus 16.b2
Dei imago verbum, verbi vero homo 19.a2
Dei priuari auxilio, miserrimum 20.b2
Dei proprium quod est, nō esse ab eo alienandū 20.e1
Dei voluntas est operatio 13.e1
Deo quis verè similis dicatur 19.a2
Deo similem reddit hominem pietas 17.b2
Deum aërem dixerunt Anaximenes Milesius & Diogenes Apolloniates 13.b2
Deum agnoscere vel in fine vitæ laborandum 21.c1
Deum aliquem Gentilium aut occidens aut spolians quomodo peccet 11.d1
Deum diligere nostrum præcipuum munus 24.a1
Deum peruadere omnem materiam quantumuis vilē voluerunt Stoici 14.b1
quē Deū sibi finxerit Empedocles Agrigētinus 13.b2
quem Deum sibi fingat Eresius Theophrastus 14.b1
Deum quis verè imitetur 3.a1
Deum qui quærit est de salute sua solicitus 21.a1
Deum videre qui vult quid factu opus 3.d1
Deum vnde cognorit Plato 14.c2, d2
de Deo diuersorum diuersæ sententiæ 14.c2, d2.b1
de Deo Euripidis sententia 14. c2. Item Menandri error ibid.
Dij esse non possunt simulachra. quare? 19.b2
Dij ex figuris cognoscuntur 12.d1
Dij Gentium quales 8.b2
Dij Gentium reprehenduntur 15.c2
Dij non sunt mēsis, annus, Sol, Luna. quid ergo? 29.b1
Dij seruitores qui 7.a2
Deorum gentilium templa, non templa, sed sepulchra olim fuere 9.a1
Deorum in numerū relatus Alexāder Macedo 19.c1
Deorum in numerum relatus Antinous 10.b2
Deorum loco qui insensibilia quædā adorarunt 13.e2
Dij Gentium præstātiores Solon & Cyrus cur? 9.d1
Deos adorantes philosophi confutantur 13.e1
Deos esse astra putauit Alcmæon Croniata 14.a1
Deos esse terram & ignem quis dixerit 13.e1
Deos fingendi septem modi 5.a2, c2
Deos gentium irridet Homerus & Euripides 15.c2
Deos non esse lugendos, si dij sint: aut si lugēdi, Deos non esse 5.e2
Deos planetas dicit Xenocrates Carthaginiēsis 14.a1
Deos quur seipsos esse dicebant reges antiqui 11.a2
Deos se esse, qui sibi persuaserint homines 11.e2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diagoras 5.c1
Diana Condylitis in Methymna colitur 8.c1
Diana Munichia vbi colatur. ibid.
Dianæ Ephesiæ templum terræ motu, & hiatu absorptum 10.c2
Dianam Chelytidem qui colant 18.b2
Dianam suffocatam colunt Arcades ibid.
Διαλεκτικὴ quid 20.c1
Dionysius cur Bacchus dictus 7.e1
Dionysius iunior tyrannus auream vestem Ioni detraxit 11.c1
Dionysij membrum quo à quibus deuectum 4.b2
Dionysij membra coquuntur 4.e1
Dionysij Morichi statua ex qua materia constiterit 10.b1
Dionysij mysteria 4.d1
Dionysij templum Athenis exustum 11.e1
Dionysum cur vitem appellarunt Thebani 5.b2
Dionysum Menolem quomodo Orgiis Bacchi celebrant 3.b2
Dionysum quidam Atim cur vocent 4.b2
Dionis facete dictum 12.b1
Dipœnus statuarius Cretensis 10.c1
Diuinatoria fluenta penitus periere 4.b1
Diuinus influxus quum omnibus, tum iis maximè qui litteris versantur instillatus est 14.e1
Doctrinæ bonum cuiuis bono profert Clemẽs 20.c2
Doctrinam humanam non debemus querere ad quos verbum cœlitus venit 21.e2
Dodonæum æs 3.e1
Dorica harmonia Lydia attemperata 2.a1
Draconis mysteria 4.d1
Dydimus Grammaticus 6.b1
Dysaules quis 4.c2

E

Ecclesia primogenita ex quibus constabat 17.c1
Ecyles statuarius Cretensis 10.c1
Etion quis & quid docuerit 3.d2
Elephantinenses Meotem piscem colunt 8.e1
Eleusiniorum mysteriorum signum quod 4.d2
ἐμβατήριος qui 16.b2
Empedocles Agrigentinus poëta idololatras incessit 5.c2
Ephesius Heraclitus 4.e2
Ἐφιάλτης qui 13.d2
Epimenides contumeliæ & impudentiæ Athenis erexit altaria 5.c2
Error duplex, quos teneat 5.b1
Error Menandri de Deo 14.e1
Esaias veritatis amator 2.d2
Ethruscorum necromacitiæ 3.a2
ἑταῖρα quid 8.e1
Eua quid 3.b2
Eubuleus quis 4.c2
Eubulei sues 4.e1
Euclides sculptor 10.b1
Euemerus Agrigentinus 5.e1
Euenitæ piscem Phagrum colunt 8.e1
Eumolpus quis 4.c2
Eunomus Locrensis musicus 1.b1
Eunuchus ecclesiam Dei non intret cur? 5.e1
Euripides dignus Socratica schola, quare 15.d2
Euripides & Homerus Deos irridentibus ibid.
Euripidis de Deo sententia 15.d1
Eurymedusa filia Cletoris Ioui commiscetur 8.a2

F

Fabularum impiarum authores qui 3.c2
Facetia Dionysij erga Iouem 11.c1
Facetia Dionis in Iouem 12.b1
Fide & charitate emitur regnum Dei 17.a2,d2
Fiducia in verbo Dei ponenda 24.a1
Filias suas sacrificarunt Erechtheus Atticus, & Marius Romanus 23.d1
Filij boni qui 21.b1
Filios ex seruis vult nos fieri deus 17.b1
Fluenta diuinatoria penitus periere 3.e1
Fons Castalius ibid.
Fons Colophonis ibid.
Formosissimus Antinous in numerum deorum relatus 10.b2
Fortuna dea non est 20.c1
Fortunam deam existimant Romani 10.e2
Frumentum cur Cererem appellarunt Athenienses 5.b2
Fulminæ ictæ Semeles sorores 23.e1
Fulmine periit Æsculapius 6.e1

G

Ganymedem in numerum deorum consecrauit Iupiter 10.a2
Gerandryon oraculum 3.e1
Gratis Deus ostenditur 18.d2
Græcis præstantiores Ægyptij in colẽdis idolis 8.d1

H

Hæredes regni cœlorum quomodo efficiamur 16.e2
Hæreditas pulchra quæ verè dicatur 18.b2
Hebræorum errones finem acceperunt quomodo? 17.e1
Helicon quid 1.d1
Heracleopolitæ Ichneumonem colunt 8.e2
Herachtus Ephesius 4.e2
Heraclitus Ephesius & Hippasus Metapontinus, ignẽ solum deum existimarunt 13.b2
Ἡρακλεῖτος
Hercules furiosus. 15.c2
Hercules musicarum depulsor à Romanis colitur 8.b1
Hercules vbi & quando obierit 6.b2
Herculis libido 7.a2
Herculis simulachrum ridiculè exussit Diagoras 5.c1
Herculem mortalem fuisse Homerus dicit. Eius habitum describit Hieronymus philosophus 6.a2
Hesiodi de deo sententia 15.c1
Hieremias propheta sanctissimus 16.b1
Hippo quid suo monumento inscripserit 11.d2
Hippon Melius 5.c1
Hireum colunt Mændesij 8.e1
Hodie in Scripturis quid 17.d1
Homerus & Euripides deos irridentibus 16.c2
Homo cur verbi rationisque particeps 19.a2
Homo proprium Dei figmentum 10.e1
Hominis proprium quid 19.c2
Homini naturaliter insitum, vt cum Deo quædam intercedat coniunctio ibid.
Hominem Deo similem facit pietas 17.d2
Hominem saluare solum Christi opus ibid.
Homines omnes ad Dei cognitionem vocantur 19.c2
Homines omnes vocat dominus 23.c2
Hominum primi in terra qui fuerint 2.e1
Hortatio veritatis cui similetur 22.e2
Hortatur Deus omnes ad quæ? 18.e2
Humanitas Dei insignis erga homines prædicat 16.d2

Ichneumo-

I

Ichneumonem colunt Heraclopolitæ 8.e1
Idololatriam detestatur Moses. 16.b.2
Idololatris valde indignatur Deus 16.e.1
Idolorum diuersorum diuersa cultura 8.e.1
Idolis quisquis fiderit peribit 16.d.1
Idolis celendis Ægyptij Græcis præstantiores. 8.d.1
Iesus solus æternus vocat omne genus hominũ. 23.b.2
Ignis rubi, & columnæ flamma quid 2.e.2
Ignem coluit Heraclitus tanquam rerum ortus principium 13.c.2
Ignem coluerunt Persarum Magi & multi Asianorũ, & Macedones. Item Sarmatæ. ibidem
Ignem & terram deos esse dixit Parmenides Eleates. 13.b.2. Ignem solum Deum existimarunt Hippasus Metapontinus & Heraclitus Ephesius. ibidem
Ignorantiæ extrema sunt impietas & superstitio. 5.e.1
Ignorantiam, stultitię genus esse definiũt philosophi. 23.e.2
Imago Dei verbum: Verbi verò homo 19.a.2
Impij & sine Deo qui iure vocentur 5.b.1
Impudentiæ & cõtumeliæ Athenis erexit altaria Epimenides 5.c.2
Indi Solem adorarunt 5.b.2
Infideles quique cæci, surdi, manci quare? 20.c.2
Infinitũ laudarũt Anaximãder Milesius, & Anaxagoras Clazomenius, & Archelaus Athenienſis. 14.a.1
Iniuriæ acceptæ obliuiscitur Deus 18.d.1
Insanire an sapere vtrũ melius non dubitandũ. 23.e.2
Interpres verus sacrorum est Dominus 23.c.2
Iosnes Baptista quid. 3.a.1. Quid clamet ibidem
Iouis libidines describuntur 6.d.2
Iouis Olympij digito cui elogium inscripserit Phidias 11.e.1
Iouis scelera describuntur 4.a.1
Ioui auream vestem detraxit Dionysius 11.c.1
Iouem assimilatum formicæ, cum Eurymedusa Cletoris filia dormisse ferunt Thessali 8.a.2. & dein.
in Iouem siccetia Dionis 12.b.1
Iouem Olympicum quis fecerit 9.e.2
Iouem seipsum appellauit Menecrates medic⁹. 11.b.2
Ioues tres qui 6.b.1
Irascitur Deus si simulachra pluris facimus quàm quę maximi sunt precij 3.e.2
Iræ filij qui 5.e.2
Irridet Deos Theocritus 19.d.1
Irrisiones hominum peruersorũ non æstimandæ. ib.
ἰσχυρὰ quid 7.c.2
Isidis & Sarapidis tẽplũ in Ægypto exustum. 10.c.2
Isthmica mysteria 7.e.2
Ithacensis senex quid in vita desiderarit. 17.a.2
Iupiter depulsor muscarum ab Eleis colitur. 8.b.1
Iupiter Nyctimum filium à Lycaone Arcade hospitio exceptus epulatur 7.d.2
Iupiter pulchrè deridetur à Clemente ibidem
Iupiter caluus Argis colitur 10.b.1
Iupiter factus draco 4.b.1
Iupiter vbi sepultus 8.a.1
Iupiter vltor in Cypro colitur 8.c.1
Iustitia non est Deus 20.b.1
Iustitiæ prædicatio qualis 22.c.2
Iunonis Citharoniæ signum quale 9.d.2
Iunonis Samiæ signum quale ibid. quis illud fecerit. 9.d.2

L

Lachesis. 5.c.2. Lamia meretrix 11.d.2
Lamia quæ 89. & cur sic dicta ibidem
Lapides ex quibus fecitat Deus filios Abrahæ quales. 1.c.2
Lebes Thesprotæus 3.e.1
Leda venusta 7.e.2. & 8.a.1
Leges Dei quæ 21.d.1
Legislatores varij qui ibidem
Libido Apollinis 6.d.2
Libido Herculis ibidem
Libido Iouis ibidem
Libido Neptuni ibidem
in Libidinem declamatio pulchra 18.b.1
Lunam adorarunt Phryges. 5.b.2
Lupum colunt Lycopolitani 8.e.1
Lux communis verbum Dei 18.b.1
Lycaon Arcas Iouem hospitio excepit Nyctimum ei filium epulanda apponens 7.d.2
λοιδορία quid 10.a.1
Lycopolitani lupum colunt 8.e.1
Lycurgus Spartanorum legislator 21.d.1

M

Macar quis 6.b.2
Manci sunt infideles 20.a.1
Mandragoram qui comedunt stulti fiunt 20.d.1
Mars cuias fuerit 6.c.1
Mars Deus non est 10.20.c.1
Mars transfuga 6.c.1
Mars vinctus tredecim mensibus 6 c.1
Martis signum apud Romanos quale olim fuit 9.e.2
Marti canes sacrificant Cares Scythæ asinos 6.d.1
Marti quo pacto olim sacrificarunt Scythæ 13.c.2
Maroten piscem colunt Elephantinenses 8.e.1
Medici boni officia quæ 2.d.2
Melampos filius Mechaonis quid docuerit 3.d.2
Memphitani Apim colunt 8.e.1
Menander comicus de diis quid senserit 15.c.2
Mendacium quid 17.b.1
Mendesij hircum colunt 8.e.1
Menecrates medicus, seipsum Ioue appellauit. 11.b.2
Mens, annus, Sol, Luna, nõ sunt dij, quid ergo? 20.b.1
Mensura æqua & vera solus Deus 14.b.2
Mercedem quam Deo reddere licet non egenti debeamus 22.c.1
Mercurii simulachrum lapicidæ Athenienses ad Alcibiadis formam fingebant 11.c.2
Meretrix Lamia 11.d.2
ex Meretrice quo natus est ecclesiam intrare prohibetur 5.e.1
Metragyrtis mendicantibus quid responderit Antisthenes 15.b.2
Midas Phryx quid docuerit 3.d.2
Mineruæ quinque 6.a.1
Misertus nostri quando dicatur Deus 2 c.1
mors æterna peccatum 22.a.2
mortua corpora viuis alligare quid 2.b.2
moses omnibus sapientiæ numeris absolutus ibidem
mundi homines cœlum soli conscendunt 19.c.2
munus nostrum præcipuum Deum diligere 23.d.2
musæ ab Ioue & Memoria genus ducunt 6.b.2
musas emit Megacle filia Macaris ibidem
musica Thracia quæ 2.a.1
musici insignes qui 1.b 1
mustelas colunt Thebani quare 8 a.2
mysteria Atheniensium 4.b.2
mysteria Cereris 4.a 1
mysteria Draconis 4.e.2
mysteriorum Eleusiniorum signum quod ibidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mysteria Istmica 7.c.1
Mysteria Hemica ibidem
mysteria frigum 4.a.1
mysteria Pythica 7.c.1
mysteria vnde dicta 3.b.2
mysteria veneris 3.c.2
mysteriis sacris initiati quibus cum chorũ ducant 23.a.2

N

necromantiæ Ethruscorum 3.a.2
nemesis non est Deus 20.b.1
nemica mysteria 7.c.1
neptunus quid 13.c.2
neptuni amores 6.d.2
nicanor Cyprius 5.c.2
niniuitarum Pœnitentia 19.c.2
niobe, & vxor Loth in saxum versæ 20.a.2
nisi efficiamini rursus & pueri, & regeneremini in regnum cœlorum non intrabitis 17.a.1

O

oraculorum multorum descriptio 3.c.1
orgia vnde dicta 3.c.2
orpheus OEagri filius de Deo quid senserit 15.c.1
ostiris à quo, & ex quo constructus 10.c.1
ostium Christus quid 3.d.1
ostrea sensu caret viuit tamen 11.a.1
ouem colunt Samij 8.b.11
ouem colunt Saitæ, & Thebani 8.e.1

P

pactolus, auro fluens 17.a.2
pallas vnde dicta 4.d.1
palladium ex quamateria constiterit 10.b.1
palladia duo fuisse inquit Apellas ibidem
pantarces quis ibidem
παντάρκης καλὸς quid. & cur Iouis Olympij digito inscriptum 11.e.1
parca 5.c.2
in parnassum Dionysi membra sepeliuntur 4.e.1
pater Deus, quorum pater esse velit 24.a.2
pater verus, est Deus 18.c.2
patres boni qui 21.b.1
peccatum mors æterna 22.b.2
peccatorum magna arrogantia argui 17.c.1
periculum pulcherrimũ ad Deum trãsmigere 18.b.2
peripatetici quem Deum sibi præfigant 14.b.1
phagrum piscem colunt Euenitæ 9.a.1
phidias 19.c.1 10.a.1
philosophia quid 21.c.2
philosophi Deos adorantes confutantur 13.c.1
philosophi stultos impios æstimant 23.c.2
phoroneus Argiuorum legislator 21.d.1
phtinæ meretrix miræ pulchritudinis 11.a.2
phryges lunam adorarunt 5.b.2
phryges quæ mysteria olim habuerint 4.a.1
pietas hominem Deo assimilas ibidem
pindarus Bœotius 6.c.1
plato à quibus Philosophiam, & reliquam scientiam didicerit 14.d.2
plato quid de Deo senserit 14.c.1
plutus Deus non est 20.b.1
poëtarum multorum de Deo sententia 15.d.1
polycletus 19.c.1
porcis ne efficiamur similes quid faciendum 8.a.2
προσευχὴν quis 13.c.2
prædicatio iustitiæ qualis 22.b.2
praxiteles 19.c.1
primogenita ecclesia ex quibus constat 17.c.1
primogeniti filij qui vere dicantur ibidem
principia duo qui reliquerint 14.b.1
proserpina 4.b.1
proserpina filium parit taurina specie ibidem
προτυπάων qui 5.b.2
pythagoræ de Deo sententia 15.b.1
pythica mysteria 7.c.1

R

Reges antiqui cur se deos esse dicebant 11.a.2
Regnum cœlorum nostrum quomodo 14.c.2
Religiosus Dei amicus 24.a.1
Rubi igni & columnæ flamma quid 2.c.2

S

Sacrificare diis homines qui soliti 23.d.1
Sacrificarunt filias suas Erech theus Atticus, & Marius Romanus ibidem
Sacrificiũ quale obtulerit Aristomenes Messenius ibidem
Sacrorum interpres verus est dominus 23.a.2
Saitæ & Thebani ouem colunt 8.e.1
Saluare hominem solum Christi opus 18.d.2
Saluos fieri vult nos Christus 23.a.1
Salus æterna non venditur 17.c.2
Salutem dare Deus non cessat 17.d.2
Samiæ Iunonis signũ quale, & quis illud fecerit ibi.
Samij ouem colunt 8.b.2
Sanandi modos habet multiplices seruator 2.d.2
Sapere ac insanire vtrũ melius nõ dubitandũ 23.c.1
Sapientia facilè nugas transilit consuetudinũ 21.a.1
Sapientia salutis portus 21.b.1
Sapientię omnibus numeris absolutus Moses 2.c.2
Sarapis quid 10.d.1
Sarapidis, & Isidis templum in Ægypto exustum 10.c.2
Sarapidis templum Alexandriæ exustum 11.e.1
Sarapim Ægyptiorum Deum qualem fuisse, & vnde aduectum multi putent 10.c.1
Scriptura sacra oprimus carcer quomodo 20.d.1
Eadem salutis portus ibidem
Scirophoria quid 4.d.1
Scripturã sacrã notat ab infantia Timothe⁹ 17.b.2
Scythæ olim acinacem adorabant 10.e.2
Scythæ Marti asinos mactant 6.c.1
Scythæ quo pacto olim Marti sacrificarint 13.c.2
Semele formosa 7.e.2
Semeles sorores fulmine ictæ 23.e.1
Sensum non habet ostrea viuit tamen 11.a.1
Sensu carent simulachra ibidem
Sepulchra multorum pro templis habita 9.a.2
Sermones nostri similes esse actionib⁹ debẽt 24.a.2
Serpens allegoricè quid 21.c.2
Serpentis malitia pulchrè describitur 2.c.2
Seruator multiplices habet sanandi modos 2.d.2
Serpentis exuuium, & reliqua eius facta, applicatur ad hominis conuersionem 20.d.2
Seruitores dij enumerantur 7.c.1
Sibylla quid de Deo senserit 16.a.1
Sicon Eupalamus scalptor 10.b.1
Silentium Zachariæ quid 3.d.1
Simulachrũ Mercurij ad Alcibiadis formam effingebant Athenien. 11.a.2
Simulachrum Veneris Cnidię cui similarit Praxiteles ibidem
Simlachra dij esse non possunt quare? 19.b.2
Simulachra cætera inania si plutis facimus, quàm ea quæ maximi pretij sunt irascitur Deus 23.c.2
simulachra nullum sensum habent 11.a.1
simulachrorum cultor Heraclides Ponticus 14.c.2
sinopensibus fame laborantibus frumenta mittit Ptolomæus Philadelphus 10.c.1
Idem beneficium Seleucensibus, qui propter Antiochiam sunt præstitit
sitire quid debeamus 18.e.1
σωκῆς quid 8.a.2
socratica icola dignus Euripides quare 15.d.2
sodomitæ homines impij 20.a.2
sol adulterinos arguit aquilas 18.b.2
sol non adorandus, sed Solis effector 13.a.b.2
sol, & Luna non sunt dij 20.b.1
sol non ostendit verum Deum 14.d.1
solem adorarunt Indi 5.b.2
solis & verbi comparatio 22.b.1
solon Athenienssium legislator 21.d.1
solon & Cyrus diis gentium præstãtiores cur? 9.d.1
sophoclis Sophili filij de Deo sententia 15.d.1
spartanorum legislator Lycurgus 21.d.1
sterilis & deserta quid 3.c.1
stoici quid de Deo senserint 14.b.1
stulti siunt, qui mandragoram comedunt 20.d.1
stultos impios existimant Philosophi 23.c.2
stultitiæ genus esse dicunt ignorantiam Philosophi 23.c.2
sues cœno magis dilectantur, quàm aqua munda 18.a.2
surdi infideles 20.c.2
symbola Themidis 5.a.1
symbola varia initiationis 4.b. & c.1

T

thales milesius aquam Deum existimauit 13.b.2
thallo 5.c.2
thebani, & Saitæ ouem colunt 8.e.1
telesius pictor Athenienssis 10.a.2
themids arcana symbola 5.a.1
templum Actij Apollinis vbi 8.a.2
templum, cithara, & tibia, homo quare 2.a.1
templum Delphicum procella dirutum 11.c.1
templum Dianæ Ephesiæ terræ hiatu absorptum 10.c.2
templum diony, athe. exuctum 11.c.1
templum Isidis, & Sarapidis in Ægypto exustum 10.c.2
templum quod argis erat vnà cum sacerdote Chrysside igne exustum
templum Sarapidis Alexandriæ exustum 11.e.1
templa Deorum non templa olim, sed sepulchra fuere 9.c.1
theocriti de diis sententia 19.d.1
theogoniam cecinit hesio 5.c.2
teopompus rex Lacedæmoniorum ab Aristomene messenio in sacrificio offertur 8.e.2
theophrastus Eresius quem sibi Deum fingat 14.b.1
terra calcanda non adoranda 12.d.1
terra nostra est si Deum reperimus 18.d.2
terrigenæ, seu terræ filij vbi habitarint 4.c.2
thesmophoria celebrantes quibus abstineant 4.c.1
thesprotæus lebes 3.e.1
thessali ciconias coluere, & quare 30. Iidem & formicas colunt quare ibidem
thestiæ filiæ quinquaginta ab Hercule stupratæ 7.a.1
timet Moses audiens verbum Dei 16.d.2
tiresia 23.a.2
titanes 4.d.1
titanes fulmine pereunt ibidem
tripos Cyrrhæus 3.e.1
tripolemus quis 4.c.2
tuba Christi quæ 22.d.2
τυδωνίδης quid 8.c.1

V

vanitas quid 17.b.1
Venus deo non est 20.c.1
veneris Cnidiæ simulacrum cui assimilarit Praxiteles 11.a.2
veneris mysteria 4.a.1
veneris Thespiacæ imaginem ad Phrines meretricis similitudinem depingebant pictores 11.a.2
verbum Dei adiutor 23.e.2
verbum Dei desiderabile super mel & fauũ 22.b.2
verbum Dei, Deus manifestissimus 21.b.2
verbum Dei gubernator 13.c.1
verbum Dei lux est hominibus 17.d.1
verbum Dei nemo despicere debet 17.b.1
verbum Dei nulli celatur 18.a.1
verbum Dei quid sibi in terris velit 2.c.1
verbum Dei quid boni in homine operetur 13.a.1
verbum Dei, seruator noster fons viuificus 21.c.2
verbum Dei semper audiendum 17.d.1
verbum Dei Sol animæ 14.d.1
verbum diuinum qui habent, non debent quærere doctrinam humanam 21.c.2
verbum domini manet in æternum 16.d.1
verbum imago Dei, homo verò verbi 19.a.2
verbum nouum Christus quare 2.d.1
verbu qui auditione non accepit, venia datur contra qui audit 19.d.2
verbum veritatis hominem regenerat 23.a.1
verbi amatores ad quid debeant attendere 18.b.2
verbi & Solis comparatio 22.b.2
verbi rationisque cur particeps homo 19.a.2
sine verbo veritatis qui operantur qui sint similes 15.b.2
veritas deducit in cœlum 21.a.2
veritas in summa tribus completur scilicet 21.a.2
veritas non est aditu difficilis 21.c.1
veritatẽ & Deũ ipsum vnde acceperit Plato 24.a.2
veritati adherendum relictis omnibus 23.a.1.d.2
veritatis adhortatio cui similetur 22.c.2
veritatis cognitio quæ verè dicatur 17.c.1
veritatis amator Etaias 2.d.2
via, est domin⁹, & lata & angusta quomodo 19.d.1
videre Deum quomodo possumus 3.d.1
vipilio quis 17.b.2
virilia cui execta ecclesiam ne ingredito 5.e.1
vita æterna quomodo ematur 17.e.1
vita cum interitu minimè comparanda 24.b.2
vitem cur Dionysium appellarunt Thebani 5.b.2
viuendum est, semper viuamus 22.a.1
vltor Iupiter in Cypro colitur 8.c.1
voces duæ Christum præcurrentes quid 3.b.1
voluntas Dei est mundi creatio 13.e.1
voluptas quantum habeat uitium 21.d.2
voluptas vt meretrix fugienda 23.b.1
vulcanus faber æris 6.d.1

X

ξόανα quid 9.d.2
Xenophontis Athenienssis de Deo sententia 14.e.2

Z

Zachariæ silentium quid 3.c.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

LOCI SACRÆ SCRIPTVRÆ A CLEMENTE IN PÆdagogo vel explicati, vel citati.

Geneſis.

Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Gene. 1. 43.b.2
Omnia erunt vobis in cibum. Geneſ. 1. 48.e.1
Hoc nũc oſ ex oſſibus meis, & caro ex carne mea Geneſ. 2. 62.d.2
Ego ſum dominus Deus tuus, gratus eſto coram me. Gen. 17. 36.b.1
Ecce ego tecum cuſtodiens te in vniuerſa via quocunque ambulaueris & reducam te in terram hanc, quoniam non derelinquam te donec fecerim quæcunque locutus ſum tibi. Geneſ. 28. 36.c.1
Et pullum allegauit vineæ. Geneſ. 49. c. 2.
Qui lauat in vino veſtem ſuam, & in ſanguine vuæ indumentum ſuum. Geneſ. 49. 34.b.2

Exodi.

Inducam vos in terram bonam lacte & melle manantem. Exod. 3. 32.c.1
Vade & dic Pharaoni vt emittat populum. Ego noui quod non emittat populũ. Ego noui quod nõ emittes ipſos. Exo. 3. 39.b.1
Qui reddit peccata patrum in filios, iis qui oderũt: & faciens miſericordiam, iis qui diligunt. Exo. 20. 38.c.2
Non aſſumes nomen Domini in vano. Exo. 20. 82.b.2
Si quis peccauit coram me, deles eũ de libro meo: nunc autem vade, & deduc populum hunc in locum quem dixi tibi. Exo. 32. 36.c.1

Leuitici.

Non prophanabis filiam tuam vt eam facias meretricem. Leuit. 9. 73.a.1
Non comedes leporem, nec hyænam. Leuit. 11. 60.c.2

Numerorum.

Si quis in eo fuerit repentè mortuus, ſtatim polluetur caput voti eius & radetur. Num⁹. 6. 26.d.2

Deuteronomij.

Bono eſto ate animo, vt vos tetet acceſſit Deus, vt ſit timor eius in vobis & non peccetis. Deut. 8. 38.a.1
Non in ſolo pane viuit iuſtus, ſed in verbo Domini. Deut. 8. 2.c.1.
Tanquam colũbã ſimplicẽ & felle carentẽ. Deut. 14. 28.b.2
Non accipies perſonam in iudicio. Dona enim excecant oculos videntium, & corrumpunt verba iuſta vt liberent eos qui faciunt iniuriam. Deut. 16. 84.a.1
Prophetam vobis ſuſcitabit Deus tanquam me de fratribus veſtris. Deuter. 18. 35.d.2
Non erit autem meretrix ex filiabus Iſrael, & nõ erit ſcortum ex filij Iſrael. Deut. 23. 72.c.2
Cibarunt eos germina agrorum, ſuxerunt mel de petra, & oleum ex petra ſolida. Deut. 32. 34.d.1
Sagittæ meæ conficient ipſos, cõſumpti fame & morſu auiũ, & nerorũ in cernicem comuluſio immedicabilis. Deut. 32. 38.d.1
Acuam gladium meum & apprehẽdet iudicium manus mea, & ipſe retribuam iis inimicis meis, & iis qui oderunt retribuam. Deut. 32. 38.d.1
Filij reprehenſibiles, generatio prauа & peruerſa hæc Domino retribuitis? hic populus ſtultus & non ſapiens, non hic ipſe pater poſſedit te? Deut. 32. 40.c.1
Ne reſpexeris ad aſpectam eius & altitudinem magnitudinis eius, quoniam repuli eum. Reg. 4. 71.b.1

Iudicum.

Mel enim à labris mulieris meretricis diſtillat, quæ ad gratiam loquens guttur ſuũ impingat: at id quidẽ certe poſtea felle amarius inuenies, & magis acutum quam gladium ancipitem. Iudic. 16. 80.a.2

Pſalmorum.

Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo & folium eius non defluet. Pſal. 1. 42.e.1
Nouit dominus viã iuſtorũ & via impiorum peribit. Pſ. 1.
In virga ferrea paſce eos. Pſal. 2. 36.e.2
Virum ſanguinum abominabitur dominus. Pſal. 25. 27.c.1
Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem. Pſal. 8. 27.d.1
Filij alieni mẽtiti ſunt mihi, & claudi cauerunt à viis ſuis. Pſal. 17. 40.d.1
Exiit ſonus eorum in fines terræ. Pſal. 25. 56.d.2
Exultate iuſti in domino, rectos decet laudatio. Pſ. 32. 53.c.2
Oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in deprecationem ipſorum. Pſal. 33. 83.b.2
Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis, Myrrha & lacte & caſia à veſtimentis tuis. Pſal. 44. 57.b.2
Quam bonus Iſrael Deus, iis qui recto ſunt corde. Pſal. 72. 26.b.1
Delectauerunt te filiæ regum in honore, aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate. Pſ. 44. 65.b.2
Generatio peruerſa & exacerbans, generatio quæ non direxit cor ſuum, & nõ fuit fidelis cum Deo ſpiritus eius, & Dei teſtamentum non cuſtodierunt, & in lege eius noluerunt ambulare. Pſal. 77. 41.d.1
Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. Pſal. 81. 30.d.2
Ipſe eſt miſericors, medebitur peccatis eorum, & non perdet & implebit, vt auertat iram ſuam, & non intendet omnem indignationem ſuam. Pſal. 84. 41.e.1
Saluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantẽ in te. Miſerere mei domine, quoniã ad te clamabo toto die. Pſal. 85. 27.b.1
Iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ, miſericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Pſal. 88. 41.a.1
Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Pſal. 111. 75.a.1
Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. Pſalm. 112. 28.e.1
Caſtigans caſtigauit me Dominus, & morti nõ tradidit me. Pſal. 117. 36.e.2
Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. Pſal. 119. ibidem.
Increpet me iuſtus & caſtiget, oleum autẽ peccatoris non impinguet caput meum. Pſal. 140. 40.b.1
Sicut vnguentum in capite quod deſcẽdit in barbam, barbam Aaron. Pſal. 132. 79.a.1
Laudent nomen eius in choro, in tympano & pſalterio pſallant ei. Pſal. 149. 53.e.2.
Laudate eum in ſono tubæ, laudate eum in pſalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo. Laudate eum in cymbalis iubilationis. omnis ſpiritus laudet Dominum. Pſal. 150. 53.d.1

Prouerbiorum.

Fili, ne te in errorem abducant peccatores, neque in viis eorum ambulaueris: ſi te hortati fuerint dicentes, Veni nobiſcũ, ſis ſocius innocentis ſanguinis: in terra autem virum iuſtum iniuſtè, abſcondamus, de medio eum tollamus, ſicut infernus viuentem. Prouerb. 1. 42.d.1
Fili mi, diſciplinam Domini ne deſpicias, neque ægrè feras cum ab ipſo corriperis: quem enim diligit Dominus caſtigat. flagellat autem omnem filium quem recipit. Prouer. 3. 40.b.1
Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & mortalis qui inuenit prudentiam. Prouerb. 3. 42.c.1
Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam. Prouerb. 5. 68.c.2
Ego vos ô homines adhortor, & meam vocem edo filiis hominum. Audite me: præclara enim dicam. Prouerb. 45. 42.a.1
Beatus homo qui me audit, & homo qui vias meas cuſtodit vigilans in foribus meis, interdiu obſeruans ſtationem mei ingreſſus. Prouerb. 8. 60.c.1
Accipite diſciplinam & non argentum & cognitionem ſuper aurum probatum. Melior eſt enim ſapientia lapidibus pretioſis. Quicquid eſt autem pretioſum nequaquam eſt ea dignum. Prouerb. 8. 75.e.1
Colligite me ſuper aurum & lapidem pretioſum & argentum. Germina enim mea meliora ſunt argento electo. Prouerb. 8. 46.e.2
Ab aliena aqua abſtine, & ex fonte alieno ne biberis. Prouerb. 9. 42.e.2
Sedit in foribus domus ſuæ apertè ſuper cellam vocans eos qui in via præterebant. Prouer. 9. 80.c.2
Ex multiloquio non effugies peccatum. Prou. 10. 55.c.1
Quemadmodum in auris in nare ſuis, ita improbæ fœminæ pulchritudo. Prouer. 11. 50.d.1
Iuſtus comedens impletur animæ: Ventres autem impiorum egeni. Prouer. 13. 48.a.1
Qui ſuo parcit baculo, odit filium ſuum. Prou. 13. 84.a.1
Fœneratur Deo qui miſeretur pauperis. Prou. 19. 74.a.2
Intemperans res eſt vinũ, et iniuriosa res ebrietas. Prou. 20. 50.d.2
Ex ore inſipientium baculus contumeliæ Prouer. 20. 55.c.1
Tu quidem virga percute filium tuum, animam autem eius à morte libera. Ne parcerĩs caſtigare puerum, virga autem ipſum corrige: non enim morietur. Prou. 23. 40.b.2
Ne ſis vini potor, ne ſtipendia extendas ad emptiones carnium. Prouer. 23. 50.a.1
Cui væ, cui tumultus, cui iudicia, cui incundæ loquelæ, cui contritiones ſuperuacuæ? cuius ſunt liuidi oculi? an non eorum qui inueſtigant vbi ſint potationes? Ne bibite vinum propter ebrietatem. 50.c.1

Eccleſiaſt.

Qui eſt autem ſine timore, nõ poterit iuſtificari. Eccl. 1. 38.c.1
Corona ſapientiæ timor Domini. Eccleſiaſt. 1. ibidem
Cum muliere quæ viro ſubiecta eſt, ne omnino ſedeas, & ne ſuper cubitum cum ea accubueris, neque cum ea in vino concrediaris, nequando inclinet cor tuũ in ipſam, & ſanguine tuo labatur ad interitum. Eccl. 9. 55.b.2
Ne reſpicias in vitis ciuitatis, nec erres in eius ſolitudinibus. Eccleſ. 9. 74.a.1
Viri iuſti ſint tui comitæ, & in timore Domini tua permanebit gloriatio. Eccl. 9. 74.c.1
Auerte oculum à muliere gratioſa, & ne diſcas alienã pulchritudinem. In pulchritudine enim mulierũ multi ſeducti ſunt. Eccl. 9. 82.d.2
Eſt tacens qui inuenitur ſapiens, & eſt qui odio habetur propter multam loquacitatem: qui enim multiplicat ſermonem, odit animam ſuam. Eccleſ. 10. 55.d.1
In amicitia ne glorieris, neque in omni gloria quæ eſt præterleges efferaris. Eccleſ. 11. 65.d.1
Ne introduceas quẽuis hominẽ in domũ tuã. Eccl. 11. 45.b.2
Poſt tua deſideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinũ enim & mulieres faciunt ſapientes deficere: & qui adhæret meretricibus, euadet audacior. Putredo & vermes erũt eius hæredes, & efferetur in maiori ludibrio. Eccleſ. 18. 63.e.2
Qui timet dominum, conuertetur ad cor ſuum. Eccl. 21. 37.b.1
Stultus in riſu extollit vocem ſuam, vir autem aſtutus vix ſenſim ſubridebit. Eccl. 21. 54.e.1
Quaſi teſtam conglutinat qui ſtultũ docet. Eccl. 22. 37.c.2
Homo qui aſcendit ſuper lectũ ſuũ, qui dicit in animo, quis me videt? Circa me ſunt tenebræ, & parietes ſunt tegumẽta mea, quid vereor ne meminerit altiſſimus. Ec. 23. 63.a.2
Mulier meretrix apro ſimilis reputabitur. Quæ autem viro ſubiecta eſt, turris eſt mortis iis q ea vtũtur. Ec. 24. 34.e.2
Ira mulgaea eſt mulier ebria, tanquam ira Dei mulier temulenta. Eccl. 26. 51.a.2
Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadit petulans. Eccleſ. 30. 41.e.1
Vinum quod bibitur multum in irritatione, & omni lapſu repler. Eccleſiaſt. 31. 49.e.2
In vino ne te virum fortem præbeas. multos enim vinũ inutiles reddidit. Eccl. 31. 51.c.1
Comede quæ apponantur, ceſſa autem primus diſciplinæ gratia & ſi in medio multorum ſederis, ne ante ipſos manum porrigas. Eccleſiaſt. 31. 55.d.2
Adoleſcens loquere, ſi te opus ſit vix cum bis interrogatus fueris. Eccleſ. 32. 56.c.1
Odor ſuauitatis Deo eſt, cor quod glorificat eum qui fecit ipſum. Eccl. 35.
Honora medicum propter neceſſitatem: ipſum enim creauit altiſſimus. Eccl. 38. 58.b.1

Sapientiæ.

Sunt tibi filij? caſtiga eos, & inflecte eos à iuuentute ſua: ſunt tibi filiæ attende corpori earum, & ne vultum tuum apud eas exhilaraueris. Sapient. 7. 39.e.1
Diſcant filij tui quos dilexiſti Domine, quod non generationes fructuum nutriant hominem, ſed verbum tuum eos qui credunt conſeruat. Sapien. 16. 43.e.2

Eſaiæ.

Principes tui nõ obediũt ſocij furum, diligẽtes munera perſequentes retributionẽ, orphanis nõ iudicates. Eſa. 1. 40.d.1
Quid mihi multitudo ſacrificiorũ veſtrorum? dicit dominus. Plenus ſum holocauſtis arietum & adipem agnorum, & ſanguinem taurorum & hœdorum nolo, nec veneritis vt à me videamini. Quis enim requiſiuit hæc de manibus veſtris? Atrium meum calcare non adieritis ſi ſimilam afferatis. Mane incenſum abominatio eſt mihi: neomenias veſtras & ſabbata non fero. Eſa. 1. 83.e.2
Audi cœlum & auſculta terra quoniam Dominus locutus eſt, filios genui & exaltaui, ipſi verò me nihili duxerunt, Nouit bos poſſeſſorem, & aſinus præſepe Domini ſui: Iſrael autem me non cognouit. Eſa. 3. 39.e.2
Abluit Dominus ſordes filiorum, & filiorum Iſrael, & mundabit ſanguinem ex medio ipſorũ, ſanguinem iniquitatis & cædes prophetarum. Eſa. 4. 76.d.2
Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus. Eſa. 8. 28.e.1
Puellus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, cuius principatus ſuper humerum eius, & vocatũ eſt nomen eius magni conſilij angelus. Eſa. 9. 30.d.1
Egredietur virga de radice Heſſe. Eſa. 11. 36.e.2
Ipſi autem fecerunt lætitiam occidentes vitulos & oues ſacrificantes, dicentes, Comedamus & bibamus: cras enim moriemur. Eſa. 22. Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Eſa. 29. 39.b.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Væ filij defectores. Hæc dicit dominus: Feciſtis conſiliũ nõ per me,& pacta conuẽta non per ſpiritũ meũ. Eſa.30. 39.e.2
Sicut paſtor paſcet gregem ſuum,& brachio ſuo colliget agnos. Eſa.40. 28.e.2
Dominus tradidit ipſum pro peccatis noſtris. Eſa.43. 8.b.1
Pueli eorum ſuper humeros tollentur,& ſuper genua conſolationem accipient. Perinde ac ſi mater aliquem cõſoletur, ita ego quoque vos conſolabor. Eſa.49.& 66. 29.d.2
Et vidimus ipſum,& non habebat ſpeciem nec pulchritudinem,ſed ſpecies eius vilis diminuta præ hominibus. Eſa.53. 69.a.2
Seruis autem meis,imponetur nomen nouum. Eſa.56 & 65. 44.c.2
Super quem reſpiciam niſi ſuper manſuetum & quietum. Eſa.66. 29.a.2

Hieremiæ.

Ne dicas quod iunior ſim. Antequam formarem in vtero noui te,& antequam egrederetis è matrice, ſanctificaui te. Hierem.1. 36.b.2
Stupuit cœlum propter hoc,& terra multo magis horruit: quoniam duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ,& foderunt lacus contritos qui aquam continere non poterunt. Hierem.2. 40.a.1
Et dedi illi libellum repudij,& non timuit incõpoſitus Iuda. Hierem.3. 40.c.1
Et mœchati ſunt in lignum & lapidem,& ſuffumigarunt Baal. Hierem.3 & 32. 39.e.2
Nam etſi coccino induaris & aureo ornamento orneris, & oculos tuos vngas ſtibio,fruſtra eſt pulchritudo tua. Hie,4. 42.c.2
Equi fœmina inſanientes facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorẽ proximi ſui hinniebat. Hierem.5. 39.c.2
Via Dei ſi ambulaſſes,habitaſſes in pace in ſeculum,Hiere.6. 42.a.2
Si te pœnituerit,expurgabit Dominus cor tuum,& cor ſeminis tui. Hiere.18. 42.b.2
Beati ſumus Iſrael,quod quæ Deo grata ſunt,à nobis cognoſci poſſunt. Hierem.31. 42.d.1
Tanquam vituli lactantes. Hierem.46. 28.b.2
Peccatum peccauit Hieruſalem, propterea in cõmotionem facta eſt. Omnes qui glorificabant eam ſpreuerũt ipſam,quoniam viderunt eius turpitudinem. Hiere.1. 40.a.1
Quo ſedet ſola ciuitas, quæ fuerat plena populis, facta eſt tanquam vidua,quæ imperabat regionibus, facta eſt ſub tributo. Hiere.1. 40.c.1

Ezechielis.

Fili hominis,in medio ſcorpionũ tu habitas. Ezec.2. 39.b.2
Maiult Dominus pœnitentiam peccatoris quàm mortem. Ezech.18. 37.a.2
Si conuerſi fueritis ex toto corde veſtro,& dixeritis: Pater, audiam vos tanquam populum ſanctum. Ezech.18. 9.c.1
Anima quæ peccat,morietur: homo autem erit iuſtus qui facit iuſtitiam. Ezech.18. 42.c.1
Et quod claudum eſt alligabo,& quod ægrum eſt curabo,& quod aberrat reducam,& paſcam ipſos ego ad montẽ ſanctum meum. Ezech.34. 41.a.1

Danielis.

Poſiti ſunt throni,& ſedit ſuper ipſos tanquam vetus dierum,& eius veſtimentũ albũ ſicut nix. Dan.7. 36.c.1

Oſeæ.

Et vindicabo ſuper ipſam dies Baalim, in quibus ei ſacrificauit,et in aures ei apposuit & torques ſuos. Oſ.2. 68.b.1
Non viſitabo ipſos? quoniã ipſi cũ meretricibus cõmiſcebantur,& cũ initiatis ſacrificabant,& populus qui intelligebat coniungebatur cum meretrice. Oſea.4. 39.c.2

Amos.

Euerti vos ſicut Deus euertit Sodomam & Gomorrham,& fuiſtis ſicut torris extractus ab igne:& ne ſic quidẽ conuerſi eſtis ad me, dicit dominus. Amos 4. 38.c.1
Qui bibunt vinum percolatum,& ſedẽt ſuper lectum,eburneum. Amos 6. 51.a.

Micheæ.

Ego dominus Deꝰ tuꝰ qui eduxi te de terra Ægypti. Mich.6 36.b.1

Zachariæ.

Lætare valde filia Sion, annuntia filia Hieruſalẽ: Ecce rex tuus venit tibi iuſtus,mãſuetus & ſeruans,& ipſe mitis, & qui aſcẽdit ſubiugalẽ,& pullũ nouũ. Zach.9. 28.d.2

NOVI TESTAMENTI.

Matthæi.

Tu es filius meus dilectus,ego hodie genui te. Mat.3. 30.e.1
Non in ſolo pane viuit homo, ſed in verbo domini. Matt.4. 76.c.1
Pater Solem ſuũ ſplendere facit ſuper omnes. Mat.5. 38.c.2
Eſtote miſericordes ſicut pater veſter miſericors eſt. Mat.5.ib.
Si te tuus ſcandalizat oculus,exſcinde eum. Mat.5. 80.c.2
Quemadmodum vultis vt vobis faciãt homines, vos quoque eis facite. Mat.5. 83.a.2
Si qui te percutit in maxillam,præbe ei & alterã. Mat.5. 84.c.1
Ne ſitis ſolliciti de craſtino: ſufficit enim diei malitia ſua. Matth.8. 29.b.1
Quærite primum regnum cælorum,& hæc omnia adiicientur vobis. Mat.6. 67.b.1
Ne ſitis ſolliciti animæ veſtræ quid comedatis, neque corpori veſtro quid induamini. Anima enim plus eſt quã cibus, & corpus quàm veſtimentum. Mat.6. 64.b.1
Non eſt arbor bona quæ facit fructus malos,neque arbor mala quæ facit fructus bonos. Matth.7. 54.a.1
Petenti dabitur,& pulſanti aperietur. Mat.7. 47.c.1
Fiat ſecundum fidem tuam. Matt.9. 31.c.1
Ne porteris crumenam, non peram, neque calceamentum. Mat.10. 47.d.1
Tibia vobis cecinimus,& non ſaltaſtis: lamẽtati ſumus,& non plauxiſtis. Mat.11. 28.c.1
Deũ nemo nouit niſi filius & cui filius reuelauerit. Mat.11. 29.c.2
Confiteor tibi Pater Deus cœli & terræ,quod abſcõdiſti hæc à ſapientibus & intelligentibus,& reuelaſti ea paruulis. Matth.11. 31.c.2
Abite,& dicite Ioanni: Cæci vident,ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, & beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. Mat.11. 42.b.1
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos. Matt.11. ibidem
Qui in veſtitu glorioſo & delitiis degunt, ſunt in terreis regiis. Mat.11. 36.d.2
Cùm carpſiſſent,inquit,pueri ramos oleæ vel palmarum,exierunt obuiam Domino,& clamarunt dicentes: Oſanna filio Dauid: Benedictus qui venit in nõe Domini. Matt.21. 28.d.1
Quæ intrant in os,non coinquinant hominem, ſed quæ ex ore exeunt. Mat.15. 28.c.2
Niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut hi pueli, nõ intrabitis in regnum cœlorum. Mat.18. 28.c.1
Qui ſe humiliauerit vt hic puellus,is maior eſt in regno cœlorum. Mat.18. 29.a.1
Vende quæ habes,& da pauperibus, & hue me ſequere. Mat.19. 52.c.1
Quæcunque petieritis in oratione credẽtes,accipietis. Mat.21. 84.c.1
Lætare valde filia Sion,annuntia filia Hieruſalem. Ecce rex hic venit tibi iuſtus, mãſuetus & ſeruans,& ipſe mitis, & qui aſcẽdit ſubiugalẽ & pullũ nouũ. Mat.21. 28.d.2

In hoc ſeculo vxores ducunt & nubunt, in illo autem non amplius. Mat.22. 27.e.2
Diliges Deum tuum in toto corde tuo & in tota anima tua, & proximum tuum ſicut teipſum: ex hoc dependent tota lex & prophetæ. Mat.22. 83.a.1
Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Mat.22. 84.a.1
Quemadmodũ gallina congregat pullos ſub alis ſuis. Mat.23. 82.b.2
Quoties volui congregare filios tuos ſicut gallina congregat pullos ſuos & noluiſtis. Mat.23. 39.a.2
Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis. Mat.23. 77.b.1
Væ vobis quoniam mundatis quod eſt extrinſecus pocali & patinæ,intus autem eſt plenũ mortuis oſſibus & omni immunditia. Munda primùm quod intus eſt poculi, vt ſit etiam mundum quod eſt exterius. Idem. ibidem
Væ vobis Scribæ & Phariſæi,quoniam amatis primos ſedes in ſynagogis & ſalutationes in foro. Mat.23. 84.d.1
Nemo nouit filiũ niſi pater,neque patrẽ niſi filius. Mat.24. 43.d.1
Quatenus vni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis. Matth.25. 74.a.1
Venite ad me omnes benedicti, eſt hereditate regni vobis parati à conſtitutione mundi. Eſurij enim, & dediſtis mihi ad comedendum: ſitiui,& dediſtis mihi potum: peregrinus eram & me collegiſtis: nudus & me operuiſtis: infirmus, & viſitaſtis me: eram in carcere,& ad me veniſtis. Matth.25. 84.d.1
Accipite,bibite,hoc eſt ſanguis meus. Mat.26. 51.d.1
Qui intinxerit mecum in patinam,hic me tradet. Mat.26. 57.a.1

Marci.

Surge,& ſublato grabbato tuo vade domum. Marc.2.
Et adduxerunt ei pueros ad impoſitionem manuum benedictionis. Marc.10. 28
Nemo bonus niſi pater meus qui eſt in cœlis. Marc.10. 38.c.2
Non veni vt mihi miniſtraretur, ſed vt ipſe miniſtrarem. Marc.10. 41.b.1

Lucæ.

Venit filius hominis & dicunt: Ecce homo vorax & potator vini,publicanorum amicus. Luc.7. 51.e.1
Sint lumbi veſtri præcincti & lucernæ ardentes, & vos ſimiles hominibus dominum ſuum expectantibus quando redibit à nuptiis: vt cum venerit & pulſauerit,ſtatim illi aperiant. Luc.12. 60.b.1
Homo quidã erat valde dives, qui induebatur purpura & byſſo, qui oblectabatur quotidie ſplendidè. Mendicus autem quidã nomine Lazarus, abiectus erat in veſtibulo diuitis vlceratus, cupiens repleri iis quæ cadebant de mensa diuitis. Luc.16. 54.a.2

Ioannis.

In principio erat Verbum,& verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum. Ioan.1. 37.e.1
Quod enim factũ eſt,in ipſo vita eſt. Ioã.11. 31.e.1.& 60.e.1
Et erunt omnes vnus grex,& vnus paſtor. Ioan.10. 35.b.2
Qui credit in filium,habet vitam æternam. Ioan.3. 31.d.1
Ego habeo manducare cibum quem vos neſcitis. Cibus meus eſt vt faciam voluntatẽ eius qui miſit me. Ioan.4. 34.d.1
Hæc eſt autem dilectio Dei vt mandata eius ſeruemus. Et mandata eius grauia non ſunt. Ioan.4. 81.c.2
Amen amen dico vobis, qui ſermones meos audit & credit ei qui me miſit,habet vitã æternam,& in iudicium nõ venit,ſed tranſit à morte ad vitam. Ioan.5. 30.c.2
Comedite carnes meas & bibite meum ſanguinem. Ioan.6. 33.a.1.& d.2
Non enim Moſes dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Ioan.6. 34.e.1
Hæc eſt voluntas Patris mei,vt oĩs qui cõtemplatur filiũ & credit in ipſum,habeat vitã æternã,& reſuſcitabo ipſum in nouiſſimo die. Ioan.8 31.d.1
Ego ſum paſtor bonus. Ioan.10. 35.b.2
Puelli adhuc modicum ſum vobiſcum. Ioan.13. 28.e.1
Ego ſum vitis vera,et pater meus agricola eſt. Ioã.15. 37.e.2
Ipſe Pater vos diligit,quia vos me dilexiſtis. Ioan.16.
Et dilexiſti ipſos,quemadmodũ me dilexiſti. Ioan.17. ibid.
Vt omnes vnum ſint,ſicut tu pater in me,& ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint,vt etiam mundus credat quod tu me miſeris. Et ego gloriã quam dediſti mihi, dedi eis, vt vnũ ſint,ſicut nos vnum ſumus. Ego in ipſis,& tu in me,vt ſint perfecti in vnum. Ioan.17. 38.b.2.
Cum in litore ſteriſſet Ieſus,dixit: Puelli, numquid obſonium habetis? Ioan.vlt. 28.c.1

Actuum.

Non eſt bonum nos relicto verbo Dei miniſtrare menſis. Actuum 6. 55.e.2
Et videt cælum apertum & vas quoddam quatuor initijs alligatum ſuper terram, omnes quadrupedes & ſerpentes terræ,& volucres cœli in ipſo. Actuum 10. 48.d.1
Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis, nullum vobis maius onus imponere,præterquam neceſſitatem ab immolatis & ſanguine & ſuffocatis & fornicatione. Act.15. 55.c.2

Ad Romanos.

Videſcientiam & bonitatem Dei. In eos quidẽ qui ceciderunt ſeueritatem: in te autem bonitatem ſi permanſeris in bonitate,hoc eſt fide in Chriſtum. Rom.11. 38.e.1
Prouidentes bona nõ ſolùm coram Domino, ſed etiam coram hominibus. Rom.12. 82.d.2
Induamur arma lucis,vt in die decore ambulantes, nõ in comeſſationibus & ebrietatibus,non in cubilibus & impudicitiis verſantes. Rom.13. 53.b.1
Non eſt regnum Dei eſca & potus. Rom.14. 46.b.1
Qui comedit,eum qui nõ comedit non ſpernat. Qui autem non comedit,eum qui comedit non iudicet. Rom.14. 47.a.1
Volo autem vos ſapientes quidem eſſe ad bonum, ſimplices autem ad malum. Rom.vlt. 29.b.2

Ad Corinthios.

Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & ne glorietur fortis in fortitudine ſua: ſed qui gloriatur, in domino glorietur. 1.Cor.1. 31.e.2
Deo gratia qui nos ſemper facit triumphare in Chriſto, & odorẽ ſuæ cognitionis per nos manifeſtat in omni loco,quoniam domini bonus odor ſum vt Deo in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt. his quidẽ odor ex morte in mortem, illis verò odor ex vita in vitam. 1.Cor.2. 57.c.1
Mulieres ſimpliciter,non implicaturis vel auro, vel mundi gaudijs,vel veſte ſumptuoſa: ſed quæ decet mulieres profitentes pietatẽ,per bona opera ſeipſas ornãtes. 1.Cor.2. 68.c.1
Lac vobis potum dedi tanquam infantibus in Chriſto,non cibum: nondum enim poteratis,ſed neque adhuc nũc poteſtis. 1.Cor.3. 32.d.1.& 61.& 34.c.2
Et ego fratres non potui loqui vobis tanquam ſpiritualibus, ſed tanquam carnalibus. 90.b.1
Quid vultis? in virga veniã ad vos, an in dilectione & ſpiritu lenitatis? 1.Cor.4. 36.e.1
Eſca ventri,& venter eſcis: Deus autem & hunc & hæc deſtruet. 1.Cor.6. 45.b.2
Ne erretis,neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores,neque fures,neque auari, neque ebrioſi, neque maledici regnum Dei poſſidebunt. 1.Cor.6. 81.c.1
Cibus nos non commendat Deo. 1.cor.8. 46.b.2
Si quid eiuſmodi ciborum fratrem offendit,non comedam carnem æternum,ne fratrem meũ offendam. 1.co.8. 47.b.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

an non habemus potestatem comedendi, & bibendi, & mulieres circumducendi? 1. cor. 9. 46.c.2
Nolo vos fieri participes demoniorum. 1.cor..10. ibidem
Siue comeditis, siue bibitis, omnia in gloriam Dei facite. 1.cor.10. 47.c.2
Vnusquisque propriam cœnam præcipit in comedendo, & alius quidem esurit, alius vero est ebrius 1.cor.11. ibidem
Conuentionibus vobis non licet dominicam cœnam edere. 1.cor.11. 51.b.2
Etenim vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus siue Iudæi siue liberi, et omnes ex vno poculo bibimus. 1.cor.12. 31.d.2
Quando eram parvulus cogitabam vt parvulus, loquebar vt parvulus. 1.cor.13. 32.a.1
Charitas omnia sustinet, omnia suffert, omnia sperat charitas nunquam excidit. 1.cor.13 46.a.1
Charitas autem est patiens, benigna, non emulatur, non agit perperā, non inflatur, non indecorè se gerit. 1.cor.13. 41.e
Fratres, ne pueri efficiamini mentibus sed sitis vitio infantes mentibus autem perfecti. 1.cor.14. 32.a.1
Despondi vos vni, virginē castam exhibere christo. 2.cor.11 29.d.1

Ad Galatas.

Priusquam veniret fides custodiebamur sub lege conclusi sub fide quæ erat reuelanda, quare Lex fuit noster pædagogus in Christo vt ex fide iustificemur. Postquam autem venit fides non sumus amplius sub pædagogo. Gal.3. 31.b.2
Omnes filij estis per fidē Dei in Christo Iesu. Quicunque enim in Christum baptizati estis Christum induistis. Non est Iudæus nec Græcus, non est seruus nec liber, non est masculus & fœmina omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu. ibidem
Dico autem quamdiu hæres est infans, nihil differt à seruo cum sit Dominus omnium sed est sub tutoribus vsque ad patris præfinitum tempus, ita & nos quando eramus redacti in seruitutem sub elemētis mundi, quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere &c. Gal. 4. 32.b.1

Ad Ephesios.

Donec occurramus omnes in vnitatē fidei & agnitionis Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi vt non simus amplius infantes, qui fluctibus agitemur & circumferamur omni vento doctrinæ in præstigiis hominum, in versutia ad insidias erroris: veritatem autem dicentes in dilectione, augeamus in ipsū omnia. Ephe. 4. 29.d.1
Eratis aliquando tenebræ nunc autem lux in domino Ephes. 4. 31.b.1
Omnis sermo malus ex ore vestro non procedet, sed si quis bonus. Ephes. 4. 54.d.2
Deposito mendatio loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus alter alterius membra Sol non occidat super iracundiam vestram, neque locum date diabolo Ephes. 4. 84.a.2
Ne inebriemini vino in quo est luxuria Ephes 5. 50.b.2
Fornicatio autem & omnis immunditia vel plura habendi cupiditas, ne nominetur quidem in vobis sicut decet sanctos Ephe. 5. 63.d.1
Sicut decet sanctos non nominetur in vobis turpitudo & stultiloquium vel scurrilis vrbanitas quę ad rem non pertinet, sed potius gratiarum actio. Ephe. 5. 54.d.2

Ad Philipenses.

Non quod iam cepi vel perfectus sim, persequor autē si etiam comprehendam, propter quod comprehensus sum à Christo. Fratres ego meipsum nondum arbitror comprehendisse. Philip. 3. 35.c.1
Quorum Deus venter est & gloria in ignominia ipsorum qui ea quæ sunt terrena cogitant, quorum finis interitus. Philipp.3 48.d.2

Ad Colossenses.

Quicquid feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine domini Iesu gratias agentes Deo & Patri eius. Colos. 3. 53.b.2
Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, cupiditatem malam & auaritiam quæ est idolorum cultus, propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ, Colos. 3. 80.d.2

Ad Thessalonissenses.

Cum possemus oneri esse sicut cæteri Apostoli, fuimus mites in medio vestri, sicut nutrix fouet suos 1. Thessa.2 29.e.1
In regnum vocati, sumus Dei dignè regno ambulemus Deum diligentes & proximum 1.Thessa. 2 82.a.2
Vigilemus & sobrij simus, qui enim dormiunt, noctu dormiunt: & qui ebrij sunt ebrij sunt 1. Thess. 5. 60.c.2

Petri.

Deposito ergo omni vitio & omni dolo & simulatione & inuidia, detractatione, tanquam nuper nati infantes verbale lac concupiscite, vt in ipso crescatis, in salutem, si gustatis quod Christus dominus. 1. Petr.2. 34.a.1
Conuersationem vestram in gentibus habentes honestam vt in quo vobis malè loquuntur tanquam malefici ex honestis operibus suspicientes Deum glorificent 1.Petr. 2 49.d.2
Cum viderint castam vestram quæ est in verbo conuersationem; quorum sit non qui est extrinsecus plicatura vel auri appositionis vel vestrum indumenti ornatus, sed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis & quieti spiritus, qui est coram Deo pretiosus. 1.Pet. 3. 80.d.1
Charitas operit multitudinem peccatorum 1. Pet. 4. 84.a.1

RERVM AC VERBORVM Index in Pædagogo.

Abraham cur Dei amicus appellatus 71.c.1
Abraham Deum quæsiuit vnde Dei amicus dictus 76.b.2
abcessus quid 37.a.2
abstinendum à quibus sit 55.d.2
abydena ostrea optima 45.c.1 accusatio quid 40.d.1
acephalus Mathematicorum quid designet 51.c.2
achillis Pædagogus quis 35.c.2
ἀκροσῶραι quis 40.b.2
admonitio quid 37.b.2.& 39.a.2
adolescētes quatenus, & qualiter exercitādi 77.c.2
adolescentulæ imaginem quomodo designarit Zeno Citieus 81.d.1
adulteris non cohabitandum 12.a.2
adulterium cui comparatur 63.d.1
Ægrotans corpus medico, animus vero Pędagogo opus habet 97.d.2
ægyptij vtuntur tympano in bello 53.a.2
ægyptius attagen optimus 55.b1
æternitatis, seu æui principium quod 44.b.2
æuum & tempus quid discriminis habeant 31.c.1
affectionum animæ, aliæ alio modo curātur 37.b.2
aget mūd° 64.a.2 agnos quosvocet scriptura 28.c.2
agrico Deus quomodo 37.c.2
agricultura matrimonio comparata 60.d.2
alabastris bibere nō prohibemur: quid ergo? 51.d.1
alabastrum vnguenti Mar. Magdalenæ quid 56.d.2
albis vti vestibus honestum 78.b.2
alcibiadis Pædagogus quis 34.c.2
alexandri Pædagogus quis 130 ἀλυσιτελὲς quid 67.d.1
amantium corda volucria 227
amaritudo omnis à nobis euellenda 84.d.1
ἀμάρτυμα quid 44.d.1
amicitiæ pocula quæ 51.c.1
amicus Dei appellatus Abraham, quare 71.c.1
amicus Dei dictus Abraham 76.b.2
amicus & inimicus probrum obiiciens quid differat 37.d.2
amorem puerorum cur repulerit in phædro 61.e.1
amor sui nimius quid mali faciat 71.e.1
anguillæ Meandri 45.e.1
animalia vnguenta abhorrentia quæ 57.b.2
anima quando viuere, aut mori dicenda 60.c.2
anima somno non indiget ibidem
animæ affectionum aliæ alio modo curantur 37.a.2
animæ instabilis indicia quæ 60.b.2
animæ oculum purgare hominis proprium 45.b.1
animæ pulchritudo, pulchritudo optima 79.a.2
animæ substātiam nonnulli ausi sunt dicere sanguinem 33.c.1
animę tenebras qui cibi offundant 47.c.1
animam veram se habere non potest ostendere qui caput habet adulterinum 72.b.1
annulis quæ nam insculpenda signacula 79.d.1
annulus aure° cur detur in nuptiis 78.c.1 & 79.c.1
annulus quo in digito à viris gestandus 79.d.1
ἀνθρωπογραφία quid 77.d.1
antiphanis Delij medici de Varietate ciborum sententia 45.e.1
antiphates Comicus irridet mulieres sese nimium ornantes 70.d.1
ἀπαλλοτριοῦν quid 29.a.2
appellis testōsum ad puerum qui Venerem depinxerat auro multo ornatam 39.e.1
apostoli sunt pedes domini 56.e.2
appetitiones inuenum mammę coercendæ 49.d.1
ἀφροδίσια quid 35.d.2
apposita comedere sine scrupulo, & quicquid in macello vænit iubet Apo. 46.e.2
aqua Choaspia Persarum in potu grata 51.a.1
aquam bibentes laudat Clemens 49.b.1
arabes vtantur cymbalo in bello 53.a.2
arcades vtuntur fistula in bello ibidem
arethusium vinum 50.d.2
arguit liberè quisquis pacificus est 83.b.2
arguendus non est proximus in conuiuio 55.d.1
aristippus 57.c.1
aristippi sententia de vnguentis 58.b.1
ἄρμης quid 28.a.1
aromata & vnguenta ad necessitatem non ad luxuriam facta 59.a.2
arrem sagittandi solam discunt Persarum filij 35.e.2
ascrææ betæ 45.a.2
ἀσωτία athenīensium principum vestitus quis 94.b.2
athletæ veteres pudenda obtegebant 74.e.2
athletarum vita qualis 45.d.e
attagen Aegyptius optimus 45.a.2
atticæ psetæ optimæ ibid.
auditum impedit pix 72.e.2
aureus fluuius Pactolus 70.d.2
auriculæ non perforandæ 78.e.1
aurium defensiones quæ 83.e.1
auro qui se ornari putet, is auro ést inferior 78.d.2
aurum & argentum inuidiosa possessio 51.e.2
aurum gestare quatenus deceat 78.d.1
aurum gestare viris an liceat 72.e.1
aurum quid 57.d.1
αὐτάρκεια quid 64.a.2
auxilium quibus maxime adfert Deus 29.e.2

B

balnéi frequens vsus vires admittit 77.e.1
balnei quatuor causæ quæ ibidem
balneis quomodo vtendum 74.d.2
balneum quanam de causa accipiendum 77.e.1
baptismus cum verbo naturalem habet conuentionem 35.b.1
barbam nouacula radere illiberale 79.a.2
barbam radere viros non decet ibidem
barba virile signum 72.d.1
beati qui verè dicantur 33.e.1
bellica instrumenta ad amorem incendentia 53.e.1
bellum multis eget, pax minimè 43.e.2
benedicendus Deus finito conuiuio 59.e.2
beneficentia, pulchrum baculum 76.b.1
Beneuolentia quid 43.e.1
beneuolentiæ signum reprehēdere non odij 37.e.2
benignitatis diuinæ maximum signū quod 39.a.2
benignitatis fons elargitio 47.a.2
betæ Ascrææ optimæ 45.a.2
bibendi nimium studiū quid damni afferat 24.a.2
bilis in scriptura quid 43.e.1
bolus Mantinicus optimus 45.a.2
bombyx quid 64.e.2
bona omnia bonis 59.b.2
bona terræ, quæ in scripturis 83.e.1
bona vera quæ ibid. bona via sequenda ibid.
ad bonitatem nos vocat dominus 42.e.1
bonitatis Dei est quod requirat pœnitētiam 38.e.1
bonorum omnium & donator & custos dñs 83.d.1
bonū est nō comedere carnes, nó bibere vinū 47.e.1
bonum non est omnibus vti, licet omnia propter hominem facta 47.e.2
bonum quomodo quid dicatur 37.d.1
bonum si sequimur, nemo obesse potest 83.e.1
bon° quis verè dicatur 37.d.1 & e.2 bott° quid 178

C

cæcæ sunt diuitiæ 42.e.2
cœnantes quæ obseruare debeant 47.a.2
cœnaturis quæ opus sint 48.b.1
cęus sophista virtutis & improbitatis depinxit imagines, quomodo 36.d.2
καγχαμός quid 54.d.1
calceis quibus vtēdum honestis mulieribus 66.a.2
calceorum diuersorum descriptio ibidem
calceorū scop° quis ibi. calceos diuin° portabat ib.
calices Theridei quid 51.e.2
canicies vnde nascatur 58.e.1
capilli alieni omnino reiiciendi 79.e.2
capilli capitis nostri numerati 72.a.2
capilli non tingendi 79.d.2
capilli non vellendi 72.a.2
capili soluti quid 56.e.2
caricæ Chelidoniæ optimæ, propter quas cū quinquies mille milibus in Græciam infelix persa profectus est 45.a.2
carnales quos vocet paulus 32.b.2
carnalia opera quæ ibidem
carnes non comedere quomodo bonum 47.e.1
carnes non comedere bonum esse, & Apostolus, & Pythagorici fatentur ibidem
carne suilla vesci cur prohibuerit dominus 81.a.2
castigando Deus nostri similis 39.e.1
castigari à Domino est à morte liberari 36.e.2
castigatio quid 38.a.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

castigatur loquax Therſites ab Vlyſſe 56.e.1
catechesis quid 40.b.1
cathechizare quid 32.a.2
κάθαρσις quid 44.a.2
celtæ ebrietati maxime ſtudent, quare? 50.c.1
cerebrum non refrigerandum 58.e.1
character Pædagogi noſtri quis 42.d.1
charitas operit multitudinem peccatorum 84.c.1
Charus eſt homo Deo quare? 27.c.1
chelidoniæ caricæ optimæ propter quas in Græciam infelix ille Perſa cum quinquies mille millibus profectus eſt 45.a.2
chium vinum 50.d.2
choaſpes quid 50.e.2
χορτασθέντες quid 43.c.1
χόρτασμα quid ibidem
chriſtianorum vita quæ & qualis eſſe debet 44.b.2
chriſto familiares reddimur multis modis 34.d.2
chriſtum qui non ſequitur inutilis 76.c.2
chriſtus eſt liberalis 41.b.1
chriſtus perfectus 30.e.1 & deinde
ex Cibis qui nobis aptiſſimi 48.c.1
cibis variis non omnino abſtinendum 46.e.2
cibo & potu quatenus vtendum 50.d.2
cibum ſumpturi laudare Deum debemus 53.c.2
cibus Ioannis Baptiſtæ qualis 65.d.2
cibus multiplex in ſcriptura 34.c.1
cibus Petri qualis 48.d.1
κιχλισμοὶ quid 54.d.1
cicuta ac petulantia in vino æque fugienda 55.e.2
cithara quid 53.c.1
clamor elatus res inſaniſſima 56.c.1
cœlos vi conſcendere debemus 47.b.2
cognitionem inter & ſanitatem quid ſit diſcriminis 26.e.1
ad Cognitionem nos vocat Dominus 42.d.1
coitum quid eſſe cenſebat Abderites ſophiſta 62.d.2
coitus nimius quid mali inferat ibidem
columbarum pullos cur iuſſerit offerri Deus 28.b.2
comam alienam capiti ſuo imponere impium 79.c.2
comam quæ maximè nutriant gentes 73.c.1
comedendum quicquid apponitur, aut in macello venit ſine curioſa indagatione 46.e.2
comed[illegible], non comedentem ne ſpernat, qui non comedit eum qui comedit ne iudicet ibidem
comedere appoſita & quicquid in macello venit ſine ſcrupulo iubet Apoſtolus ibidem
comedere & bibere ſimul non conuenit 47.c.2
comedere leporem & hyænam cur vetuerit Moſes 60.c.2
comeſſatio & laſciuia à conuiuiis amandanda 53.a.1
conchæ Pelori optimæ 45.e.1
concilia impia reſpuenda 81.d.2
concubitus maſculorum vitandi 61.e.1
concupiſcentias carnis qui depoſuerint omnes ſicut æquales apud Deum 31.b.2
κονιᾶσθαι quid 66.b.2
conſilij dandi tres ſunt partes 42.a.1
cõſuetudo quibuſcũ habenda viro Chriſtiano 73.c.1
conſuetudo ſiue neceſſitudo vera quę 81.a.2
Contemnere debet omnia quiſquis Deum ſequitur 71.c.1
contentio omnino reſecanda 56.d.1
Continentia exigua hominum lucrifacere poſſumus 47.b.1
de Continentia ſcripſit librum Clemens 62.c.2
contumelia quid 55.d.1
conuiuarum ſemper & vbique habenda ratio 56.a.2
conuiuia Græcorum olim qualia 53.d.2
conuiuij finis quis eſſe debeat 55.e.1
in Cõuiuiis quomodo ſe homo recreare debeat 55.a.1
conuiuio finito Deus benedicendus 59.a.2
in Conuiuio proximus non arguendus 55.e.1
corde duro qui 58.b.1
cornu vtuntur Thraces in bello 53.a.2
corona Eccleſiæ Chriſtus 58.b.2
corona qua olim reges vtebãtur q.d deſignarit 57.c.1
coronarunt Chriſtum Iudæi velint nolint regem fatentes 59.a.1 & deinde pulchrè depicta Chriſti paſſio myſticè ibidem
corona Senum quæ 58.b.2
corona vera mulieris quæ ibidem
corona viri quæ ibidem
coronis & vnguentis an vtendum 56.c.2
coronis quatenus vtendum 58.d.1
corpori immobili cibus non adhæreſcit 80.b.1
corporis humani ſubſtantia ſanguis 34.d.2
correctio quid 38.a.2
κραιπάλη quid 50.d.1
crapula quid ibidem
cratetis petra 62.b.2
Cretenſes lyra vtuntur in bello 55.e.1
creticum vinum ſuaue 50.e.2
Crines componere num viros deceat 74.e.2
crœſi filiorum Pædagogus quis 35.e.2
Culpa in Deum conferri non poteſt 38.d.1
cupiditas malorum omnium radix 52.e.2
cupiditas quid 43.c.1
Curatio diuina quæ 39.c.2
cymbalo vtuntur Arabes in bello 53.a.1
cymbalum quid ibidem

D

Daphnij turdij optimi 45.a.2
decorum quum in omni re, tum in cœna maxime ſeruandum 4.d.2
dei amicus cur appellatus Abraham 71.c.1
deum non eſſe bonum arguunt quidam 37.d.1
deum redamare debemus 27.c.2
deus iuſtus 38.b.2
deus nunquam imbecillus 30.e.2
deus per ſeipſum bonus, iuſtus aũt propter nos 41.b.2
deus non iraſcitur 38.c.1
deus pœnitentiam vult nõ mortẽ peccatoris 36.a.2
deus vnum eſt 38.b.2
dilectio non in oſculo cenſetur 82.a.2
diligendi inimici 84.c.1
diligere Deum qui vere dicatur 36.b.2
diligit hominem Deus 37.b.1
diſciplinarum pulcherrima, ſeipſum noſſe 36.b.2
diuitiæ ad quæ vt plurimum incitent 47.e.2
diuitiæ cæcæ ſunt 70.d.1
diuitiæ ſerpenti ſimiles 75.c.1
dives quis vere dicatur 75.b.1 & deinde
diuitiæ veræ quæ 75.a.2
doctrina non minima pars ſunt exempla 76.e.1
doctrinæ perfectio fides 31.d.1
domini mancipiis ſimiles 75.b.1
domina qualis eſt, talis eſt & catella 81.c.1
dominus nobis eſt omnia, quomodo? 34.a.2
dona excæcant oculos videntium 84.a.1
dormientis hominis nullus eſt vſus 60.c.1
dormire tota nocte non decet, quare? 60.d.1

dux optimus Verbum Dei 27.d.2

E.

ebrietas 50.b.1
ebrietas Elpenori quid mali pepererit 51.c.2
ebrietas & ornatus nimius veſtiũ vtrum peius 70.d.2
ebrietas Loth quid mali pepererit 31.e.2
ebrietas mari comparatur 50.b.2
ebrietas Noe 51.c.2
ebrietas nudauit Noe 54.d.1
ebietatem fugere docebantur Lacedæmonij per Ilotarum factum 76.a.2
ebrietate qui maxime vtantur 51.c.1
ebrius pulcherrimè deſcribitur 49.d.2 & deinde.
eccleſiæ corona quæ 58.b.2
eccleſiæ nomen impoſitum tolerantia 30.b.1
eccleſiam accedere quomodo debeamus 82.c.1
ἐκπαιδευτικόν quid 48.d.2
educatio ſeu inſtitutio optima, quæ 83.b.1
effœminatio quorundam deſcribitur 71.e.2
in Effœminatos pulchra exclamatio 72.e.2
egenus quis eſſe non poſſit 75.e.2
elargitio, fons benignitatis ibidem
ἐλευθεριότης quid 64.c.2
ens in tribus temporibus inſcriptura ponitur 38.d.2
ἐπιτελὴς quid 40.b.1.
equum pretij maximi herus tribus obolis vilior 73.b.1
eryphile Argiua meretrix 65.e.1
eſurire nonnullos, nonnullos luxuriari valde abſurdum 67.c.1
ethruſci vtuntur tuba in bello 53.e.1
eunuchus quid, & quis verè dicatur 73.d.2
εὐνουχία quid 46.b.1
exacerbationis Diuinæ cauſæ quæ 41.c.1
exultans ſe humiliabitur humiliatus exaltabitur b.1
exemplum honeſtarum mulierum Sarra 77.d.2
exemplum nobis ſumendum ex veterum factis 61.e.2
exercitia quæ ſunt maxime eligenda 76.e.2
exercitium Pittaci regis Mytelenæorũ quale 77.e.2
exclamatio in effœminatos 72.e.2
expoſtulatio quid 40.d.1
extrema quæque periculoſa media verò bona ſunt 48.e.1

F.

facies Dei quid 36.d.1
facies non ornanda, nec facis deturpanda 64.e.1
familiares Chriſto reddimur multis modis 34.e.2
famulis non vtendum vt iumentis 81.d.1
famulis quatenus vtendum 84.c.1
feneſtra per quam proſpexit dominus quæ 30.b.1
fœnum quid 64.a.2
fidei nihil deeſt 31.d.1
fides doctrinæ perfectio ibidem
fides non claudicat ibidem
fides quomodo doceatur 31.b.2
fides vniuerſa ſalus humanæ naturæ ibidem
fides vniuerſa ſalus humanæ naturæ ibidem
In Figura, quomodo accipiendum ibidem
filiorum maximè amans natura 61.d.1
filius ſolus bonus, iuſtus opifex in Patre 39.b.37.d.1
fiſtula & tibia quibus congruit 53.c.1
fiſtula vtantur Arcades in bello 53.b.1
fiſtulis demulceri ceruos aiunt 53.c.1
flores matrimonij qui 58.a.2
flores propter hominem facti non propter abuſum Deorum 58.b.2
floribus quatenus vtendum ibidem & 59.c.1
floribus vti, aut non vti, vtrum inſit aliqua gratia? 59.e.1
ex floribus vnguenta valde vtilia conficiuntur ibid.
florum pulchritudo flacceſcens, quid deſignet 58.a.2
florum qualitates aliæ vtiles, aliæ noxiæ 58.b.2
fluuius alienus quid 70.c.2
fluuius aureus Pactolus 70.d.2
fœneretur quis deo quomodo 76.b.2
formoſo Narciſſo non bene ceſſit 71.b.2
fornicaria non vicit Ioſeph 80.c.2
fornicationis præcurſor riſus impudicus ibidem
fornicator apud Deum mortuus 63.c.2
fornicatorem iuuenem quomodo corripuerit Dionem 71.e.2
fornicatores & meretrices irrationalia potius quàm rationalia nutriunt animalia 63.d.1
fornicatoribus non cohabitandum 47.c.1
frugalitas amanda ſanctis mulieribus 78.c.2
frugalitas pulchrum viaticum Chriſtiano 75.c.2
frugalitatis exemplum Helias Theſbites ibidem

G.

γαλακτοφάγοι 32.b.2
Galli cur criſtis ornentur 72.d.1
γεγυμνασμένα quid 47.e.1
Gemma ſancta verbum Dei 66.d.2
gemmæ non ſtupendæ ibidem
Gemmas ſtultè ſtupentes quid reſponſi ſoleant dare 66.d.2
gnoſticos quid 35.e.1
gratia & ſalus communis quorum vita communis 27.d.2
gratia nobis facta multiplici nomine apellatur 30.d.2
gratia per Chriſtum facta, lex verò per Moſen data 36.c.2
gratiæ maximæ Pædagogo noſtro agendæ 43.d.2
gratiarũ actio poſt cibum iuſtum nutrimentũ 47.a.1
gratias Deo quando debeamus 53.a.2 & deind.
gratias qui ſemper agit non verſatur in voluptatibus ibidem.
grauem eſſe non triſtem decet Chriſtianum 54.e.1
gryphes aurum cuſtodiunt 265
guloſorum ſpecies pulchrè deſcribitur 47.c.1

H

Hederæ natura quæ 58.b.2
Hædi in Melo optimi 45.e.1
heredes vtri verè dicantur, nos ne, an Iudæi 32.c.1
hæres infans nihil differt à ſeruo 4.b.2
herba quid ibidem
herbarum aliæ noxiæ aliæ vtiles 58.d.2
herbarum nonnullarum effectus deſcribuntur ibid.
hermophroditos negat Clemens 61.d.1
hominem præcipuè diligit dominus 37.c.1
homines dij, dij homines inquit Heraclitus 41.e.2
hominibus probis non improbis cohabitandum 192
homini in ſunt tria, ſcilicet 26.a.1
hominis aut formoſitas, aut pulchritudo, aut altitudo non nimium admiranda 71.b.1
hominis cauſa omnia facta ſunt, non tamen vti omnibus bonum eſt 47.e.2
hominis proprium animæ oculum purgare 45.b.1
hominis pulcherrimum mens 72.c.2
hominis virtus quæ 67.e.1
homo animal licet ſit riſibile, ideo non ſemper ridendum 54.c.1
homo commune nomen & viris & fœminis 28.a.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

homo Dei figmentum 37.b.1
homo Deo charus, quare? ibidem
homo à Deo factus quibus gradibus ad Deum proficiscitur 43.c.2
homo cur à Deo factus 108.& 174
homo iumentis assimilatur, quare? 44.d.1
homo natura excelsum & erectum animal 75.c.2
homo nihil nisi diuina contemplari debet 44.b.1
Item & humana, quomodo? ibidem
homo pacificum instrumentum 53.e.1
homo pulcherrimum animal 37.c.1
homo qui quatenus sit Dei imago 60.e.2
homo quomodo ornandus 69.b.2
homo res per se eligenda 27.e.1
homo solus verbis, cætera quæque alio vinculo ducuntur 85.b.1.c.1
honestè simul viuentes quæ obseruanda 55.b.1
honestas matrimonij à domo propria ostendenda. 82.e.2
honestas quum apud omnes tum maximè apud vxores ostendenda 63.c.1
hortatorium genus enucleatur 41.e.2
hortatorius sermo omnis est duplex 26.c.1
hortatorius sermo quid boni agat 26.b.1
humerus insipientum quid 61.a.2
humilians se exaltabitur, exaltans humiliabitur 84.c.1
hyeme quibus vestibus vtendum 78.c.2
hyæna animal salacissimum 61.d.1
hyænam cur comedendum vetuerit Moses 61.a.1
hyænam mutare naturam incredibile ibidem
hyæna pulchrè describitur ibidem
hymnus Clementis ad Christum seruatorem 86.a.1
hypocrita & proditor Iudas 57.a.1

I

Iacob pascebat oues Laban 77.e.2
Iberi, ebrietati maximè student, quare? 51.c.1
idololarris non cohabitandum 75.c.2
iesus Naue, typus Iesu Christi 36.d.2
iesus verbum quid 53.c.2
ieiunium quale eligerit Dominus 83.d.2
ignorantia parit peccatum 31.e.1
ilotæ quid 76.a.2
illuminationis fructus qui 31.e.1
illum[illegible]tus quis verè dicatur 31.a.1
imaginibus, similitudinibúsque docemur 76.d.2
imago Dei quatenus sit homo 60.d.2
immoderatio semper malum 75.d.2
immutabilis omnium natura 60.e.2
impij qui dicantur 71.d.2
incessus quatenus moderandus 81.c.1
increpatio quid 39.c.2
increpatio quem scopum habere debeat 54.e.2
indicia instabilis animæ quæ? 60.b.2
indignatio quid 40.e.1
infans Dei quis verè dicatur 60.d.1
infantes qui 29.b.2
infantes quos dicat Paulus 31.e.2
infidelibus nihil fidum ait Pindarus 84.c.1
ingluuies quàm sit res immunda 75.c.1
ingluuies vitanda 55.d.2
ingratos Deus etiam bonus 38.d.2
inimici diligendi 55.c.2
inimicus & amicus probrum obiiciens quid differant. 37.b.2
iniuria accepta, non recordanda 84.b.1
inopia laborare non potest vir bonus 76.c.1
infectatio quid 39.e.2
infimulatio quid 37.a.2
insipientis est valde cibos admirari 47.d.1
institutio optima quæ 83.b.1
instrumento musico ludere quomodo non reprehendendum 53.e.1
intelligentia est animæ oculus 39.d.2
intemperantia publica quid doceat 72.b.2
inuitatio in potu quomodo facienda 53.a.2
inutilis quis 76.c.2
ioannis Baptistæ cibus qualis 48.d.2
ioseph non vincitur à fornicaria 80.b.2
ἴσχνος quid 29.e.1
ἰσόδουλον quid 53.c.1
ira à nobis exscindenda 38.d.1
irascitur Deus nunquam ibidem
isaac quid 29.c.2
isaac cum Rebecca ludus interpretatur 30.c.1
italum vinum bene flagrans 50.e.2
iudæorum peccatum quod 36.a.2
Iudas oleum falsum & adulterinum 57.a.1
iunoni consecratum lilium 58.d.2
iupiter quem ludum ludat iuxta Heraclitum 30.a.1
iustificari non potest qui non habet timorem 38.c.1
iustitia quomodo bonum dicatur 37.e.1
iustus verus, typus est iusti noui 34.b.2
iuuenem fornicatorem quom[illegible]o corripuerit Diogenes 71.e.2
iuuenes qui 29.c.2
iuuenum appetitiones maximè coërcendæ 49.d.1

I.

Lac cum aqua naturalé habet cognationem 34.d.2
lac in Scripturis quid 32.d.1.c.2.33.a.1.33.c.2
lac & peperisse & m[illegible]é esse mulierem arguit 34.c.2
lac & sanguis symbola qualia 35.a.1
lac fit ex sanguine ibidem
lac in scriptura quid 34.c.2. & seq.
lacte nihil candidius 33.e.1
lacedæmonij cogunt inebriari Ilotas, quare? 76.a.2
lacedæmonij vtuntur tibia in bello 53.e.1
lacedæmonios laudat Clemens propter vestitum indutum meretricibus 64.b.2
lachrymæ quid 56.e.2
laconica pudicitia quomodo corrupta 71.e.1
λαγνεία quid 62.a.2
λαιμαργία quid 48.b.1
Lapides varij describuntur 66.c.2.& deinde.
lapis preciosus in coronis quid 57.c.1
lasciuia & comessatio à conuiuiis emendenda 53.a.1
lauandum quatenus sit 77.e.1
laudabilis quis secundum Philosophos 42.b.2
laudare factorem omniũ ante cibum debemus 53.c.2
laudatoriæ orationi quid addendum 37.c.2
laudatorium & suasorium genus pulchrè depingitur. 41.d.2
laudatorium & vituperatorium genus hominibus maximè necessarium 42.c.2
laude qui verè ducantur ad bonum ibidem
Lecti qui aptiores ad somnum 59.c.2
lectio quæ alta sit voce exercitium est 78.a.1
leporem non comedendum cur præceperit Moses. 60.e.2
leporis coëundi vehemens desiderium 61.c.2
leporis natura describitur ibidem
lesbium vinum bene spirans 50.e.2
lex metu, verbum dilectione populum docet 36.a.2
lex per Mosen data. Gratia per Christum facta. ibid.
lex Platonis de supellectile 52.c.1
liberalis est Christus 38.b.2
liberi arbitrij pædagogus verbum 31.c.2
liberos nolle procreare, est iniuriam facere naturæ. 62.e.2
libidinem quomodo quis fortiter sustinet 55.b.1
lilia consecrata Iunoni 58.d.2
lipareæ Menæ optimæ 45.e.2
loquacitas odio habenda 55.c.1
loquax Thersites ab Vlysse castigatur 56.e.1
loquendum quo[illegible]odo 54.c.1
loth ebrius & somnolentus filiabus commiscetur. 60.e.1
lucem inter & tenebras nullum medium 31.c.1
luctandum qualiter nobis sit 78.a.1
luctatur cum Iacob quis 36.c.1
ludus diuinus quis 30.a.1
ludus tesserarum prohibendus 81.e.1
luscinia & colore & voce variabilis 61.b.1
luxuria prodigiosa describitur quorundam 32.d.2
Luxuria quarundam mulierum in vnguentis depingitur 57.e.1
luxuriosè quosdam viuere quosdam esurire valde absurdum 67.c.1
luxuriosi Phæaces 58.c.2
luxus quarundam mulierum depingitur. & deinde. 80.e.2
luxus vitandus 47.a.1
luxu vacantibus quis dæmon præsit 48.c.1
lyra ludere vel alio instrumento quomodo non reprehensibile 53.e.1
lyra vtuntur Cretenses in bello 53.c.1

M

Magnificentia ad quid apta 47.a.b.1
maledicere quid 39.c.1
maledictum quid 40.c.1
malorum omnium radix cupiditas 52.e.1
mandata seruanda illi qui vitam æternam cupit 83.a.2
manna quid 33.b.2
mansuetum super & quietum requieuit Dominus. 29.a.2 29.a.2
mantinicus bolus optimus 47.a.2
μαργὸς quid 47.a.2
maria virgo, sola mater & virgo quid significet 33.c.2
mariæ Magdalenæ factum in fractione alabastri pulchrè expenditur 56.c.2
masculorum concubitus vitandi 61.b.2
μαστίωσις quid 34.e.1
mater nostra quæ 29.d.2
matrimonij finis & scopus quis 60.d.2
matrimonij flores qui 58.a.2
matrimonij honestas à domo propria primo ostendenda 82.e.2
matrimonio omnino iungendum aut omnino purum esse oportet 62.b.2
matrimonium agriculturæ comparatur 60.d.2
matrimonium nescire debet meretricios affectus. 63.c.1
matrimonium quid 63.a.1
matrimonium vult Deus sed non libidinem 62.c.2
matthæus Apostolus quo cibo vtebatur 48.d.1
meandri anguillæ 45.e.1
media quæque bona: extrema verò periculosa 45.b.2
medico qui opus habeant, qui verò pædagogo 26.c.1
medicus pauo optimus 45.a.2
medicus Pæonius 27.a.1
μειδίαμα quid 54.d.1
mel bilem generat 43.b.1
meliora sunt, quæ vtilia in supellectile 52.c.2
in Melo hœdi optimi 45.e.1
mellis & sinapis comparatio pulchra. 43.b.1
membra hominis turpia non sunt sed verenda 55.b.1
menæ Lipareæ optimæ 45.e.1
mendacibus minatur Deus 84.b.1
mendesium vinum Ægyptiacum 50.e.2
mens hominis pulcherrimum 72.d.2
mercedem recipimus post resurrectionem 31.e.1
meretrices as affectiones longè à matrimonio arcẽdas. 63.c.1
meretrices Lacedæmoniorũ quomodo vestiebantur. 64.b.2
meretricum & fornicatorum consuetudo 63.d.2
meretrix Argiua Eryphilæ 65.e.1
meretrix & meretricius affectus cui comparatur. ibid.
meretrix vicit Sampsonem 80.a.2
merula auis variabilis colore & voce 61.b.1
methymnæi pectines optimi 45.a.2
metus genus duplex 41.d.1
metus quid 44.c.1
militum præcepta 78.e.2. 84.a.1
miluum cur comedere vetet Lex 81.a.b.2
minæ ac supplicia cur scripturis indita
ministrare venit Dominus non ministrari. 41.a.b.1
miseretur omnibus Dominus 37.b.1
misericordia super omnem carnem 40.a.2
misericordes in alterutrum esse debemus 84.a.2
miserrimus omnium qui oculos hominũ tantùm metuit 63.a.b.2
mitis ac mansuetus quis 29.c.1
modestia in muliere & in virgine pulchrè describitur 55.a.b.2
modus omnibus in rebus attendendus 78.a.1
molere non erubuit rex Pittacus 77.c.1
morborum auxilium propriè medicina 27.a.1
morti similis somnus 37.e.2
mortuos suos sepelire quid 82.e.1
mugiles in Sciatho optimi 45.e.1
muliebres motus, luxus, & delitiæ omnino arcendæ. 80.b.2
muliebria ornamenta pulchrè describuntur ex Aristophane, & Nicostrato Comico 67.a.2
mulier cum tunica simul exuit pudorem 63.d.2
mulier cum veste pudorem exuit 74.d.2
mulier domus custos res pulcherrima 80.e.1
mulier ebria quid 51.a.2
mulierem glabram cur esse Deus voluerit, virum contra hirsutum 72.c.1
mulierem stultam quam vocet Salomon 52.b.2
in Muliere quæ maximè corrigenda 81.e.1
mulieres cum loco mores mutantes, quibus comparantur 82.d.2
mulieres luxui deditæ quibus comparantur 78.e.2
mulieres non externo mundo sed proprio facto artificio ornari debent 80.d.1
mulieres nullam corporis partem denudare debent, quare 51.b.2
mulieres quæ se magis ornari appetant, quibus similes sint 70.e.2
mulieres quatenus & qualiter exercendæ 77.d.2
mulieres quum in omni re tum maximè in cœna honestatem decet 51.e.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

mulieres sese nimis ornantes, quibus comparentur. 69.e.2
de eisdem quid dicat comicus 70.d.1
mulieres subiectæ esse debent propriis maritis. 84.b.2
in Mulieres vanas inuehitur 67.e.2
mulier honesta, marito solo placere studeat 79.a.1
mulieris coma quomodo religanda 79.b.2
mulieris corona quæ 58.d.e.1
mulieris honestæ responsio pulchra 66.b.1
mulieris pudicæ vestis quæ 78.e.1
mulieris pulchritudo multos seducit 54.d.1
mulier pia benedicitur 52.b.1
mulier semper tecta nisi domi esse debet 53.c.2
mulierum quarundam in vnguentis mira luxuries depingitur 57.e.1
mulierum quarundam luxus depingitur 80.e.2
murenæ Siculi maris 45.c.1
musica quæ à Christianis amandanda 53.c.1
musica quatenus admittenda 53.e.2
musico instrumento ludere quomodo non reprehendendum ibidem
μυροθηκοπώλιον quid 58.a.1
myrsinum vnguentum ex quo cõstet, & eius effectus. 59.a.2

N

νάκκυ quid 58.b.2
Narcissinum vnguentum & eius effectus 59.a.2
narcisso formoso non bene cessit 71.b.1
natura mutari non potest 60.e.2
natura omnium genitrix maximè filiorum amans. 61.d.1
naturæ iniuriam facit quisquis in matrimonio constitutus liberos procreare non vult 62.e.2
naxium vinum 50.c.2
necessaria quæque vel ad presentem vel ad futuram vitam pertinent. 44.b.2
necessaria tantùm in cibo sumenda. 46.c.2
necessarias ad res nemo pauper 48.a.1
νεκύδαλον quid 64.e.2
νήπιος quid 29.c.1
νήπιον quid 32.a.1
νήπιος quid
νήπιον [illegible]men quomodo intelligendum 32.a.b.2
νηπιότης [illegible]uid 29.e.1
Nobilitas vera quæ 79.c.1
nomen Domini in vanum non accipiendum 53.b.2
nomen nouum cur & quibus imponendum 28.c.2
nosce seipsum, disciplinarum pulcherrima 69.a.1
nouacula viro tonderi illiberale 79.e.2
noui testamenti doctrina quantũ à veteri distet. 36.a.2
νυθοτρῖν quid 42.d.2
νυθότριος quid ibidem
nucis natura quæ 58.b.2
nudi operiendi 83.c.2
de Nuptiis scripsit librum Clemens 76.e.1

O

Obediendum parentibus 84.b.2
obedientia qua in re fundetur 44.c.2
obtrectatio quid 40.e.1
oculi bene regendi ne per eos labamur 82.c.2
oculi Domini Sole splendidiores 63.b.2
oculis maximè parcendum quomodo? 80.c.2
oculorum disciplinæ quæ 54.d.2
oculos hominum qui tantùm veretur omnium miserrimus 63.a.2
Odij signum non est reprehendere, sed beneuolétiæ. 37.c.2
odio habere non vult aliquem Dominus 37.b.1
officia quæque in quo consistant 44.b.2
officium quid verè dicatur ibidem
oleum quid 57.a.1
oleum apibus & insectis inimicum 57.c.2
ὄνος quid 48.d.2
opes cæcæ sunt 46.a.2
opificem Christus patrem suum appellat 38.b.2
ὀψοφαγία quid 47.e.1
optimus quis 76.b.2
oratio clementis ad verbum 86.a.1
oratio Domino accepta, quæ 83.c.2
orationi suasoriæ & laudatoriæ quid adiungendum. 37.c.2
organum quid 53.c.1
ornamentum verum quid 68.c.2
ornantium sese virorum reprehensio 71.c.2.c.2
ornari quæ se magis appetant mulieres 70.e.2
ornatus Hester 71.d.1
ornatus sui nimius quid mali faciat ibidem
ornatus vestium aut ebrietas vtrum peius 69.c.2
osanna quid 28.d.1
osculo olim in ecclesia vtebantur 81.a.2
ostrea Abydena optima 45.e.1
otiosum esse omnino non dec 78.b.1
oues Laban pascebat Iacob 77.e.2
oues patris sui pascebat Rachel ibidem
oues qui 35.b.2

P

Pacificum genus, qui dicatur 51.c.1
pacificus liberè arguit 83.c.1
pastolus aureus flu 70.d.2
παιδαγωγία quid 28.e.2
pædagogia quid. 103. eadem est multiplex. ibidem
pædagogi boni munus 76.c.2.& deinde.
pædagogi finis quis 26.c.1
pædagogi officio fungitur Verbum 26.a.2
pædagogi officium 35.a.2
pædagogo aut medico qui opus habeant 26.d.1
pædagogo nostro maximæ agẽdæ gratiæ quare. ibid.
pædagogus Achillis quis 35.c.2
pædagogus Alcibiadis quis ibidem
pædagogus Alexandri quis ibidem
pædagogus filiorum Crœsi quis ibidem
pædagogus filiorum Themistoclis quis ibid.
pædagogus hortatur ad vtilia 41.d.2
pædagogus noster quis & qui vocatur 35.c.1.a.2
pædagogus noster Patri Deo similis 26.b.2
pædagogus noster tribus rebus insignitur 43.c.1
pædagogus noster Verbum Patris ibidem
pædagogi nostri præcipuum opus 43.e.2
pædagogus bonus quis & eius opus 26.d.2
pædagogus figuris rhetorum vtitur 41.d.2
pædagogus, lex in Christo 31.b.2
pædagogus liberi arbitrij verbum ibidem
pædagogus omnibus ex æquo communis 27.c.2
pædagogus quid 97.d.2
pædagogus verbum ibidem
παιδάριον quid 28.a.1
παιδεία quid 28.e.2
παιδιακὰ quid 28.a2
παιδιατρία quid ibidem
παιδωνὰγωγὴ quid 27.b.1
Pæonius medicus 28.a.1

Panis natura quæ, & quid significet. 32.e.1
Parentes non prouocent filios 84.b.2
παραινία quid 50.c.1
Participes omnium esse possumus, non tamen omnia expediunt. 47.c.2
Passio Domini quid operata sit 47.b.1
Pastor quis 35.b.2
Pastoris boni præcepta quæ 40.c.2
Pater cœlestis quos libentius videt 29.e.2
Patientiæ præcepta describuntur 83.d.2
Patrem suum Christus opificem appellat 38.e.2
Patres carnales quos libentius vident 29.e.2
Patriam non habemus in terra 76.e.1
Pauperis qui miseretur, domino fœneratur 74.e.1
Pauper nemo ad res necessarias 76.e.1
Pauo Medicus optimus 45.a.2
Pax paucis opus habet, bellum multis 43.c.2
ad Pacem instituimur, non ad bellum ibidem
Peccans seipso fit deterior 63.c.2
Peccantes corrigendi 84.c.1
Peccanti fratri quoties remitteddum 83.e.2
Peccare omnibus innatum ibidem
Peccare quàm minimum adniti debemus 26.c.2
Peccata extendit timor Domini 58.c.1
Peccata solus remittit Deus 37.b.2
Peccator iumentis assimilatur, quare? 44.d.1
Peccatum Iudæorum quod 36.e.1
Peccatum nullum cadit in pædagogum nostrum. 26.b.2
Peccatum quando inducet Dominus super peccatores 36.b.2
Peccatum quid & quid generet 44.d.1
Peccatum solum turpe 55.c.1
Pectines Methymnæi optimi 45.a.2
Pecuniæ cupiditas arx vitij 52.c.2
Pedes Domini Apostoli 56.e.2
Pelori conchæ optimæ 45.c.1
Penelopes telam texere quid 63.b.1
Perfectos se quidam audent dicere 35.d.1
Perfectus quis 56.b.2
Perfectum quod verè dicitur 30.c.2
Perfectum quomodo sese dicat Paulus 35.e.2
Persarum regum pædagogi qui & quot 35.c.2
Petulans quis propriè dicatur 61.e.2
Petulantia in vino fugienda 55.e.2
Phæaces luxuriosi 58.c.2
Philippi pædagogus quis 35.e.2
Philosophia quid 44.d.1
Philosophari quis verè dicatur 53.e.1
Phlegma in scripturis quid 43.c.1
φῶς quid 31.b.1
Pilos tingentes num peccent 71.e.2
Piscis quem Petrus cepit quid significet 47.d.2
Pix an vtilitatem vllam adferat 72.c.2
Plato cur amorem puerorum repulerit in Phædro. 61.e.1
Platonis sententia de iis qui pœnas dabant 38.a.1
Platonis sententia de iis qui rationẽ corrumpunt. 63.d.2
πλεύτης quid 47.d.2
Pocula amicitiæ quæ 51.c.1
Pœnas qui dant benefit secundũ Platonem. 38.a.1
Pœnitentiam mauult Dominus quàm mortem. 36. 2.2. 83.c.1
ad Pœnitentiam nos vocat Dominus nostri causa. 42.b.2
pœnitentiam requirit Deus propter suam bonitatem 38.c.1
pœnitentia vnde proficiscitur 31.d.2
popismata fibili & similia Christianis vitanda. 56.e.1
potu & cibo quatenus vtendum 50.d.2
potus in Scriptura quid 34.c.1
potus temperatura maximè ad sanitatẽ apta. 79.e.2
præcepta boni pastoris quæ 40.c.2
præcepta Dei non timore plena, sed persuasione. 27.d.2
præcepta militum 83.d.2
præcepta omnia in hoc comprehenduntur: quæ vultis vt faciant vobis homines & c. 83.a.2
præceptor noster quis 35.b.2
probrum obiiciens amicus & inimicus quid differant 37.c.2
prodest nobis dominus & tanquam Deus & tanquam homo, quomodo 27.d.1
præditor & hypocrita Iudas 57.a.1
promissionis perfectio est requies 31.e.1
prophetia cur data hominibus 27.a.1
φρονῆσεως quid 44.a.2
proximus in conuiuio non arguendus 55.d.1
prudentes esse debemus 84.b.2
psallere & lyram vel aliud instrumentum 53.b.2
psalmus quid ibidem
psalterium quid 53.d.1
pteræ Atticæ optimæ 45.a.2
pudicæ feminæ vestis quæ 78.e.1
pudicitia Laconica quomodo corrupta 71.e.1
pulchritudo animæ optima pulchritudo 79.e.2
Pulchritudo congenita homini barba 73.b.1
pulchritudo hominis varia 69.c.1
pulchritudo mulierum multos seducit 82.d.2
pudenda cur appellata 62.a.1
pudorem cum tunica simul exuit mulier 63.d.2
pudore vbique affici debemus 74.d.2
pueri Deum cognoscentes qui verè dicantur 29.a.1
pueri qui verè dicantur 35.a.2
pueri vel puelli nomine quid senserit Christ° 29.a.1
puerorum amorem cur repulerit Plato in Phædro 61.e.1
pueros quos vocet Scriptura 56.b.2
pulcher quis verè dicatur 64.d.1
pulcherrimum hominis mens 72.c.2
pulchritudo ædium Ægyptiorum cui similetur 25t
pulli Domini qui 28.b.2
pullus alligatus vineæ quid 28.c.2
puro purum fas est tangere 63.d.2
πύκασας quid 53.e.1

Q

Querela quid 39.d.2
Qualitates ciborum multiplices respuendæ. 45.c.1
Quo cibo vtebatur Matthæus Apostolus 48.c.1

R

Rachel pascebat oues patris sui 77.d.2
Ratiocinandi facultas vbi collocata 51.c.1
Rationalia animantia despiciunt fornicatores & meretrices, irrationalia minimè. 74.e.1
Rationem qui corrũpunt quid de iis sentiat Plato. 63.d.2
Rationis quis verè minimè particeps dicatur. 44.c.1
Ratio optimum medicamentum aduersus intemperantiam 64.a.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rebecca quid 29.c.2
Redargutio quid 47.d.2
Regiæ terrenæ quid 63.d.1
Reprehẽdere beneuolẽtiæ signum non odij 37.c.2
Reprehensio domini valde vtilis 41.c.1
Reprehensionis scopus quis 38.d.2
Reprehensio quid 37.a.2 40.b.2
Reprehensio virorum se nimium ornantium 71.c.2
Risibile licet animal sit homo, non tamen semper est ridendum 54.c.1
Risus impudicus fornicationis præcursor 74.d.1
Risus quatenus admittendus apud Christianos 54.a.1 & d.1
ῥᾳδιος quid 58.c.2
Romani effœminatos odio habebant 73.b.1
Rosaceum vnguentum 59.a.2
Rosarum violarúmque effectus describitur 58.b.2
Rubi effectus describitur 59.d.1
Ructus quomodo transmittendus 56.a.2
Ruminare quid 81.c.2

S

Sacrificia quæ elegerit dominus 83.c.2
Sacrificia quæ acceperet Dominus 84.b.1
Sagitandi artem dicunt solam Persarum filij 35.c.2
Salus & gratia communis quorum vita communis 27.c.2
ad Salutem qui sint aptiores 31.c.2
Sampson victus à meretrice 80.a.2
Sanguinem nonnulli audent dicere substantiam animæ 33.b.1
Sanguis Domini duplex 49 a.1
Sanguis & lac symbola qualia 34.a.2
Sanguis humani corporis est substantia 34.c.2
Sanguis in Scriptura quid 34.a.1
Sanguis maternus an fœtui in cibum cedat? 34.c.2
Sani non opus habent medico 40.b.2
Sanitatem inter & cogitationẽ quid intersit 97.c.1
Sanitatis maxima pars potus cibique temperatura 80.a.1
Sapientes ad bonum, simplices ad malum esse Debemus 29.b.2
Sapientia cunctis rebus præstantior 75.c.1
Sapien æ thesauri inuisibiles Gentibus 83.c.1
Sapientia liberat animã à perturbationibus 27.b.1
Sapientia mundana minime respuenda 83.a.1
Supientia perfecta quæ 50.a.1
Sapientis proprium quid 26.c.2
Sarra exemplum honestarum mulierum 77.d.2
in Sciatho mugiles optimi 45.c.1
σκολιὸν quid 33.d.2
Scopus noster voluptas esse non debet 45.c.1
Scythæ ebrietati maxime student, quare? 51.c.1
Scytharum vita describitur 73.c.1
Semen animalis quid nonnulli statuant 34.d.2
Seminandum vbi sit 60.c.2
Senum corona quæ 58.a.2
Sermo exhortatorius quid boni agat 26.b.1
Sermo, fructus cogitationis 54.a.1
Sermo, in homine longe rerum omnium pretiosissimum 54.b.1
Sermo omnis adhortatorius duplex 26.b.1
Serui obediant dominis 84.b.2
Seruitia multorum describuntur 73.c.2
Sertorum multitudo num deceat Christianos ibi.
Seueritas nonnunquam remittenda 78.c.2
Siccíora & calidiora natura quæ 72.c.1
Sicinnis quid 35.c.2
σίκιννοι qui 74.c.1
Siculi maris murenæ 45.c.1
Signacula qualia anulis insculpenda 79.d.1
Signum virile barba 72.d.1
Silentio prætermittendæ ineptæ nugæ 55.c.1
Simile amicum simili 31.b.1
Similitudinibus & imaginibus docemur 76.c.2
Simplices ad malum. Sapientes ad bonum esse debent 29.b.2
simplicitatis & veritatis fundamentum quod ibi.
simulachrorum cultus omnimo relegãdus 64.c.2
simulachrorum in mundo nihil est 47.b.1
sinapis & mellis comparatio 43.c.1
sinapis grano assimilatur Christus ibidem
sodoma cur exusta 61.c.2
sodomitarum peccatum describitur 76.c.2
sodomorum supplicium iustum ibidem
solitudo vera quæ 73.c.2
sollicitudinem rerum temporalium abiicere debemus. 29.a.1
sollicitos nos esse non vult Christus 45.c.2
sollicitudo superuacanea abiicienda 64.a.2
in Somnio quomodo quisque se habere debeat. 59.b.2
somnolentus Loth filiabus commiscetur. 60.c.1
somnolentus quis 50.b.1
somnus immodicus quid mali pariat 60.c.1
somnus morti similis 37.c.2
somno non indiget anima 60.b.2
somnus publicano comparatur ibidem
specula cur excogitata 70.d.2
spirituales quos vocet Paulus 32.b.2
sternutatio quomodo facienda 56.a.2
stoicorum sententia de viro sapiente 62.a.1
studium in res externas non conferendum 45.b.1
stultam mulierem quam vocet Salomon 80.c.2
stultiloquo quæ pœna debeatur 54.d.2
suasoriæ orationi quid adiungendum 37.c.2
suasorium & laudatorium genus pulchrè & distinguitur & declaratur 41.d.2
substantia humani corporis sanguis 34.c.2
à suibbus abstinebat Petrus 60.d.1
suilla carne vesci cur prohibuerit dominus 81.a.2
superbia & arrogantia exterminanda 52.a.1
de supellectile lex Platonis 52.c.1
in supellectile quæ vtilia, ea & meliora 52.b.2
suppellectilis nimiæ, cura anxia abiicienda 75.c.2
suppellex in domo Christianorum qualis esse debeat 52.c.1
suppellex quæ à Christianorũ vsibus exterminanda 52.b.1
supplicia amicę cur Scripturis indita 77.b.1
supplicium Sodomorum iustum ibidem
sulinum quid & eius effectus 59.c.1
syllogismus Aristippi de vnctione diluitur 57.d.1
Syracusium vinum suaue 50.c.2

T

telam Penelopes texere quid 63.b.1
tempus & Æuum quid discriminis habeant 31.c.1
tenebras inter & lucem nullum medium ibidem
tenebras qui cibi animę offundant 47.d.1
teneri ac molles qui 29.a.2
tenor domini extrudet peccata 38.c.1
thesseraram ludus prohibendus 81.c.1
tibia vtuntur Lacedęmonij in bello 53.c.1

Timor Domini principium sensus 39.c.2
Timorem non habens non potest iustificari 38.c.1
Timor cur iuuentus 38.a.1
Timor, salutaris est 40.c.2
Thasium vinum odoriferum 50.c.2
Themistoclis filiorum pædagogus quis 35.c.2
Therstites loquax ab Vlysse castigatur 56.d.1
Thesauri sapientiæ inuisibiles Gentibus 83.c.1
Thraces ebrietati maximè student quare? 51.c.1
Thraces vtuntur cornu in bello 53.a.2
Tolerantiæ nomen cur impositum ecclesiæ 30.b.1
Tonderi num deceat viros 71.c.2
Tristem non esse sed grauem decet Christianũ. 54.c.1
Tu particula demonstratiuam in Scripturis habet emphasim 38.b.2
Tuba quid 53.b.1
Tuba vtuntur Ethrusci in bello 53.c.1
Turdi Daphnij optimi 45.a.2
à Turpibus omnino mundi esse debemus 54.d.2
Turpiloquis quis vultus obuertendus 54.c.2
Turpiloquium omnino cauendum quare ibidem
Turpiloquium, propriè quid 55.c.1
Turpis, quæ res propriè censenda ibidem
Tympano Ægyptij vtuntur in bello 53.a.2
Tympanum quid 53.b.1

V

Vanà gloria abiicienda 84.c.2
Vasorum preciosorum irritus vsus 51.c.2
Vendendi & emendi consideratio 82.a.1
Venerem vnde dictam censeat Diogenes Apolloniates. 34.d.2
Veneris furtiua cura dulcis iuxta Bœotium Pindarũ. 81.a.1
Verbi nouitas non exprobranda 36.a.2
Verbo Dei omnino obtemperandum 61.d.2
Verbum allegoricè lac 32.a.2
Verbum cum baptismo naturalem habet conuentionem 35.b.1
Verbum Dei dux optimus 27.c.2
Verbum Dei, possellio cui nihil deest 76.b.1
Verbum Dei sancta gemma 66.d.2
Verbum dilectione lex meru populum docet 36.a.2
Verbum Domini sese accommodat omnibus 55.b.2
Verbum duci comparatum. 37.c.2
Verbum dulce cui similatum quid vtilitatis adferat. 35.c.1
Verbum est nobis omnia, pater, mater, pædagogus, altor 33.b.2
Verbum hominum amans pædagogi fungitur officio. 26.b.2
Verbum iudex 37.c.2
Verbum nutrimentum 43.c.2
Verbum pædagogus 36.c.1
Verbum pædagogus liberi arbitrij 31.c.2
Verbum, panis 34.c.1
Verbum patris noster pædagogus 43.c.1
Verbum patris solus est iudex, quare? 26.b.1
Verbum quid doceat 43.c.2
Verbum quisquis sequitur voluptatem abdicabit. 63.a.2
Verecundia mira Æneæ vxoris 29.c.1
Veritatis & simplicitatis fundamentum quod. 29.a.2
Veste candida plerunque visus est Deus 36.b.2
Vestes ætati, personæ, figuris, naturæ studiis debent conuenire 78.d.2
vestibus albis vti honestum 78.b.2
vestibus mollioribus vti quatenus deceat ibidem
vestibus solidis hyeme vtendum 78.c.2
vestimentis quibus, quomodo vtendum. 64.b.1
vestis lacera ebriosi quid significet 50.d.1
vestitus non gloriandum 65.c.1
vestitus Domini 65.d.2
vestitus Esaiæ ibidem
vestitus facilis quis 78.d.2
vestitus Heliæ 65.d.2
vestitus Hieremiæ ibidem
vestitus Ioannis Baptistæ qualis 65.d.2
vestitus Lacedæmoniorũ meretricum qualis. 64.b.2
vestitus Lacænarum virginum 66.b.1
vestitus quatenus homini necessarius 64.c.2
vestium picturæ variæ cur excogitatæ 63.c.1
vestium quis color eligendus 63.b.1
vestium sumptuositas reiicienda 65.a.2
veteris testamenti doctrina quantum à Nouo distet. 63.b.1 63.b.1
veterum facta nobis in exemplum ponenda 61.d.2
via bona sequenda 83.c.1
viæ obliquæ quæ ibidem
vina varia describuntur 50.d.2
vigilandum filiis lucis & multa de vigiliis. 60.c.1
vigiliæ quantæ vtilitatis 60.b.1
vltio quid 38.a.2
vino bibendo ne nos sortes præbeamus 51.a.1
vino quibus & quando vtendum 49.c.1
vinosum esse & nimium sui ornandi studiosum quàm differunt 70.c.2
vinum benedixit Christus in cœna 51.d.1
vinum in Scriptura quid 50.c.2
vinum in stultis quid operetur 54.a.2
vinum non bibentes laudat Clemens 48.d.2
vinum non bibere bonum est 47.c.1
vinum quid operetur 49.b.2
vinum res admodum lubrica & periculosa. 50.c.2
vir bonus laborare inopia non potest 76.c.1
virga triplex Christo pædigogo nostro data 36.c.2
virgo mater, vna est sola 33.c.2
viri caput radere, barbam verò nutrire debent. 79.a.2
viri corona quæ 58.a.2
virile signum barba 72.d.1
viri sese colentes quibus comparentur 73.c.1
virorum nimium sese ornantium pulchra reprehensio. 71.c.2
viros vnguenta olere non decet 57.a.2
viros quos vocet Paulus 32.a.1
vir quis verè dicatur 29.c.1
virtus hominis quæ 67.c.1
virtus, maximi pretij verè æstimatur 75.d.2
virtus quid 44.c.1
virtutis improbitatisq; depictæ imagines 65.c.1
virum hirsutum cur esse Deus voluerit fœminam contra glabram 72.d.1
virum num sè ornare deceat 71.d.2
visibilia omnia temporalia 71.b.1
visitatio quid 40.c.2
vita Christianorum quæ & qualis esse debet 44.b.2
vitæ compositio, à nobis ipsis incipienda 45.c.1
vita est in Christo quicquid factum est 30.c.2
vita ex quibus constituatur 45.c.1
vitam æternam qui habituri 30.c.2
vita otiosa non vita appellanda 50.d.1
vitis syluescit nisi putetur, quid significet 37.c.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vituperatione qui verè dicatur ad bonum 42.c.1
Viuendi ratio, aliis alia 43.b.2
Viuere ex duobus constituitur, scilicet. ibidem
Vlysses loquacem Thersitem castigauit 56.d.1
de Vnctione Aristippi syllogismus diluitur 57.d.2
Vnguenta ad vtilitatem non ad luxuriam facta. 59.a.2
Vnguenta ex floribus ibidem
Vnguenta, quæ abhorreant animalia 57.b.2
Vnguentarios nonnulli à ciuitatibus exegerunt. ibid.
Vnguenta varia describuntur 72.c.1
Vnguenti alabastrum quid 57.a.1
Vnguentis coronisque an vtendum 56.c.2
in Vnguentis mira quarundam mulierũ luxuries depingitur 57.c.1
Vnguentis quatenus mulieribus vtendum ibidem
Vnguentum myrsinum 59.a.2
Vnguentum narcissinum ibidem
Vnguentum rosaceum 57.d.1
Vnguentum susinum ex quibus compositum, & eius effectus 59.c.1
Vngulas bisidas habere quid 81.b.2
Voluntas Dei verè quæ dicatur 30.c.2
Voluntas patris quæ 31.d.1
Voluptas noster scopus esse non debet 45.c.1
Voluptas omnis amanda 57.c.2
Voluptas quid 44.c.1
in Voluptatibus non versatur quisquis semper gratias agit 47.a.1
Vrbanè & lepidè loquendum Christiano 54.c.1
Vrbanè & falsè interdum colloquendum 56.a.1
Vultus in conuiuiis quomodo aptandus 54.d.1
Vxorem arridere famulis non permisit Aristoteles. 82.c.2
Vxores diligere debent mariti 84.b.1
Vxor ne osculanda coram famulis 82.c.2
Vxor virum diligens quomodo componenda. 76.c.1
Vxor Vlyssis quomodo manebat 75.c.1

LOCA VETERIS TESTAMENTI EX STROMATIS.

Geneſis.

In principio fecit Deus cœlum & terram. Geneſ.1. 205.d.2
Hic est liber generationis & eorum quæ in ipsis sunt, quando facta sunt, quo die fecit Deus cœlum & terram. Geneſ.2. 219.c.1
Egressus est Cain à facie Domini, & habitauit in terra Naid contra Edem. Geneſ.4. 123.d.2
Virgo erat pulchra, vir non cognouit ipsam. Gen.24. 173.c.1.

Exodi.

Qui est, misit me. Exod.3. 113.c.2
Si quis lacum aperuerit vel ædificauerit, & ipsum non texerit, vitulus autem vel asinus in eum ceciderit laeus, Dominus soluet pecuniam, & dabit proximo. Quod autem fuerit mortuum eius erit. Exod.21. 183.c.2
Ecce vocaui Beseliel filium Vri filij Or de tribu Iuda, & impleui eum diuino spiritu sapientiæ, vt in omni opere excogitet & architectetur: operetur aurum & argentum, & æs, & hyacinthum, & purpuram, & coccinum, &c. Exod.31. 91.c.2

Leuitici.

Loquere filiis Israël, & dices illis: Ego dominus Deus vester, Secundum studia terræ Ægypti in qua habitastis in ea non facietis, & secundum studia terræ Chanaan in qua vos ego illuc introduco non facietis, &c. Leuit.18. 123.b.c.1

Deuteronomij.

Non ingredietur in sancta meretricis merces meretricis. Deuteron.23. 89.a.2
Ecce, dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam. Deut.30. 173.d.1
Ecce posui ante faciem vestram mortem & vitam, vt eligatis vitam. Deut.30. 204.c.1
Ego æmulatione vos prouocabo in non gente, in populo stulto vos ad iram irritabo. Deut.32. 122.b.2
Videte videte quod ego sum, & nõ est alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego medebor: non est qui de manibus meis eripiat. Deut.33. 195.a.1

Regum.

Et inuocauit Samuel Dominum, & dedit Dominus voces & pluuiam in die messis. 1. Reg.12. 201.d.1

Iob.

Ipse nudus egressus sum ex vtero matris meæ, & nudus illuc reuertar. Iob 1. 173.d.1
Dominus dedit Dominus abstulit. Iob 1. 239.c.2

Psalmorum.

Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit. Psal.1. 180.c.1
Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. psal.2. 170.b.1
Ego dormiui & soporatus sum: excitatus sum, quoniam Dominus me suscepit. psal.3. 192.c.1
Minuisti eum paulominus ab Angelis. psal.8. 154.a.1
Auertantur peccatores in infernum omnes gẽtes quæ obliuiscuntur Dei. Psal.9. 206.c.2
Annunciate inter gentes studia eius, vt non iudicentur, sed conuertantur, qui prius audierint. psalm. 9. 245.a.1
Iustus Dominus & iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius. psal.10. 204.d.2
Ab afflictione inopum & ciulatu pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in salutari, liberè agam cum ipso. psal.11. 157.b.1
Eloquia Domini eloquia casta argentum ignitum probatum terræ, purgatum sepultum. psalmo 11. 206.a.1
Lætatum est cor meum & exultauit lingua mea, caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, implebis me lætitia cum vultu tuo. psalmo 15. 204.a.2
Cum viro innocente eris innocens, & cum electo eris electus, & cum peruerso peruerteris. Psalmo 17. 183.c.2
Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. psal.18. 85.b.2
Tenebrosa aqua in nubibus aëris: à fulgure coram ipso nubes transierũt, grãdo & carbones ignis. psal.18. 214.b.2
Timor Domini castus permanens in seculum seculi. psal.18. 238.b.1
Comedent pauperes & implebuntur, & laudabunt Dominum

Dominum qui quærunt ipsum, viuet cor ipsorum in seculum seculi. Psal.12. 177.b.1
Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto suo? Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, neque iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo seruatore suo. Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob. Psal.23. 235.a.1
Muta fiant labia dolosa & lingua magniloqua. Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis est noster Dominꝰ. Psal.30. 157.a.1
Beati quorum dimissæ sunt iniquitates, texit autem peccata. Psal.31.
Multa flagella peccatorum, sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Psal.31. 166.d.2
Venite filij, audite me timorem Domini. Psal.33. 139.d.2
Domine, in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes. Psal.35. 189.d.2
Vidi impium qui super exaltabitur & efferebatur, & super cedros libani, & transiui, & ecce nõ est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Psal.36. 157.c.2
Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Psal.43. 159.b.1
Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Psal.44. 122.b.1
Circundate Sion & comprehendite eam, narrate in turribus eius. Psal.47. 240.d.1
Iustus vidit in finem, quoniam non videbit interitum quando viderit sapientes morientes. Psalmo 48. 95.c.2
In peccatis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea. Psal.50. 151.a.2
Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lauame ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum in conspectu meo est semper. Tibi soli peccaui, & malũ coram te feci. Psalmo 50. 166.a.2
Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Psal.50. 185.b.c.2
Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulum nouellum cornua producentem & vngulas, videãt pauperes & lætentur. Psal.63. 167.c.1
Notus enim est in Iudæa Deus. Psal.75. 244.c.2
Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum ipso, neque fideles fuerunt in testamento suo. Psalmo 77. 157.a.1
Audite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Psalmo 77. 179.a.1
Aperiet in parabolis os suum, & eructabit quæ sunt absconsa à constitutione mundi. Psalmo 77. 188.d.1
Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat. Psal.81. 133.c.2
Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Sin autem in potentatibus octoginta anni. Psal.89. 219.d.1
Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignẽ ardentem. Psal.103. 189.c.2
Principium sapientiæ timor Domini: intellectus autẽ bonus omnibus facientibus eum. Psal.110.
Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Psal.111. 130.c.1. & 145.d.1
Aperite portas iustitiæ, vt in eas ingressus confitear Domino, &c. Psal.117. 94.c.1
Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Psal.117. 114.c.1
Hæc est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Psal.11. 219.c.1
Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Psal.117. 162.c.2
Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in ipsas, confitebor Domino. Psal.117. 206.b.2
Seruus tuus ego sum, fac vt sim intelligimus. Psal.118. 228.c.1
Beati sunt qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt ipsum. Psal.118. ibidem
Sicut vnguentum quod descendit in barbam barbam Aaron, & in oram vestimenti eius. Psalmo 132. 220.c.2.
Dirigatur oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Psal.140. 232.c.1
Non fecit sic vlli genti, & iudicia sua non manifestauit eis. Psal.147. 206.b.2

Prouerbiorum.

Sapienti loquere & erit sapientior. Prouerb.1. 90.c.1
Quæ tibi obtigit partem pone nobiscum, crumenam vnam possideamus communem, & vnum fiat nobis marsupium. prouerb.1. 152.d.1
Qui me audit, requiescet in pace confidens, & sine metu conquiescet ab omni malo. Prouer.1. 172.a.1
Fili, si susceperis præcepti mei dictionem apud te absconderis, exaudiet sapientiam auris tua. Prouerb.2. 88.c.1
Noli negligere disciplinam Domini, neque defatigeris cùm ab eo argueris. Prouerb.3. 93.b.c.1
Ne effundantur aquæ extra fontem tuum, in tuas autẽ planteas transeant aquæ tuæ. Prouer.5. 117.c.1
Vade ad formicam ô piger, & effice illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimẽtum recondit tempore messis aduersus minas hyemis. Prou.6. 93.c.1
Vade ad formicam ô piger. prouer.6. 154.c.1
Honora Dominum, & eris fortis: præter ipsum autem ne timeas alium. Prouerb.7. 122.b.1
Qui fallis immittitur, is pascit vẽtos & persequitur aues pennatas. Prouerb.10. 103.c.1
Labia iustorum sciunt excelsa. prouerb.10. 124.b.1
Melior est amicus propè, quàm frater lõgè habitans. Prouerb.27. 103.c.1

Ecclesiast.

Sapientia inflauit suos filios. Eccles.4. 244.d.2
Fili, ne sis mendax: deducit enim mendacium ad furtum. Ecclesiast.17. 104.a.1

Sapientiæ.

Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget eos tormentum. Sapient.3. 161.c.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Visi sunt oculis insipientium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus contritio: illi verò sunt in pace. Et in paucis castigati magnis afficientur beneficiis, quoniam Deus tentauit eos, & inuenit eos se dignos. Tanquam aurum in fornace probauit eos, & tanquam solidam sacrificij oblationem excepit eos. Sap. 3. 166.a.1
Clara est & quæ non marcescit sapientia, & facilè cernitur ab iis qui ipsam diligunt, eos qui cupiunt præuenit, vt præcognoscatur. Sapien. 6. 215.c.1
In manu eius, & nos & verba nostra & omnis prudentia & operum scientia: nihil enim diligit Deus, nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Sapien. 7. 211. c.1
Nouit antiqua & coniectat futura, scit strophas orationum & solutiones ænigmatum præscit signa & prodigia temporum euentus. Sapient. 8. 207.a.1. 211.a.1
Et si quis diligit iustitiam, labores eius sunt virtutes. Temperantia enim & iustitia docet Iustitiam, & magni excelsique animi virtutem, quibus nihil est in vita hominibus. Sapien. 8. 211.a.2

Esaiæ.

Et si velitis & me audieritis, bona terræ comedetis. Esa. 1. 102.c.1
Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum & vniuersa victimarum mactatio. Esa. 1. 127.b.2
Cognouit bos possessorem suũ, & asinus præsepe Domini sui: Israël autẽ non me intellexit. Esa. 1. 184.a.1
Quid mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? inquit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum, adipem agnorum & sanguinem taurorum nolo. Esa. 1. 194.a.1
Lauamini, mundi estote, auferte iniquitates ab animabus vestris. Idem. ibidem
Si me audieritis & volueritis, bona terræ comedetis: sin autem non me audieritis neque volueritis, gladius comedet vos. Os enim Domini loquutum est. Esa. 1. 204.a.2
Destruam murum, & erit in conculcationem. Esa. 4. 163.c.2
Nisi credideritis, non intelligetis. Esa. 6. 117.c.1. & 118.a.2
Alius populus me labiis honorat, cor verò eius longè abest à Domino. Esa. 29. 157.a.1
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquã flos fœni. Exiccatum est fœnum & flos cecidit: Verbũ autem Domini manet in æternum. Esa. 40. 173.d.2
Hic est Deus noster, & nõ est præter eum qui seruet. Esa. 45. 174.b.2
Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, vt cognoscant quod ego sum Dominus Deus. Esa. 45. 185.b.2
Quis nouit mentem Domini, aut quis eius consiliarius fuit? Esa. 40. 195.d.1
Sirenes me benedicent & filiæ passerum, & omnes bestiæ agri. Esa. 43. 204.c.2
Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis dedi tibi auxilium: dedi te in testamentum gentium, vt inhabitares terram & possideres hæreditatem, dicens iis qui sunt in vinculis: Egredimini, & cæt. Esa. 49. 203.a.2
Et species eius deficiebat præter omnes filios hominũ. Esa. 53. 119.d.1
Quoniã eius nos liuore sanati sumus. Esa. 53. 125.d.2
Lætare sterilis quæ nõ paris, erumpe & clama quæ nõ parturis: quia multi sunt filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Esa. 54. 120.d.1
Quærite Dominum, & inueniendo inuocate eum. Esa. 55. 135.c.2
Super quem respiciam nisi super mitem & mansuetũ & trementem verba mea. Esa. 66. 130.b.2

Hieremiæ.

Mœchatus est cum ligno & lapide. Ligno dixit: Pater meus es tu, & lapidi: tu me genuisti. Hieremiæ 3. 219.b.2
Hæc dicit Dominus: State in viis & interrogate semitas æternas quænam sit via bona & in ea ambulate, & inuenietis expiationem animabus vestris. Hie. 6. 176.c.1
Ne glorietur sapiens in sapientia sua, & ne glorietur fortis in fortitudine sua. & ne glorietur dines in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur quod intelligat & cognoscat quod ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium & iustitiam super terrã, quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus. Hier. 9. 96.c.1
Deus appropinquans ego sum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis & non videbo ipsum? Hier. 23. 194.b.1

Ezechielis.

Nolo mortem peccatoris, sed eius pœnitentiam. Ezechielis 18. 121.d.1. & 137.b.2
Anima peccans ipsa morietur. Ezech. 18. 135.b.2

Oseæ.

Misericordiam volo, & non sacrificium. Oseæ 6. 157.d.2

Ionæ.

Et accessit ad eum is qui proram gubernabat, & dixit ei: Cur tu stertis? Surge, inuoca Dominum Deum tuum, vt seruet nos & non pereamus. Ionæ 1. 196. b.1.

Abacuc.

Iustus autem meus ex fide viuet. Abac. 2. 117.c.1.

Malachiæ.

Sacrificium non accipiam de manibus vestris, quoniã ab ortu Solis vsque ad occasum, nomen meum glorificatum est in Gentibus, & in omni loco mihi offertur sacrificium. Malach. 1. 196.c.1

NOVI TESTAMENTI LOCA EX STROMATIBVS.

Matthæi.

Nemo accendit lucernam & ponit eã sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui accepti fuerint conuiuio. Matth. 5. 60.a.2
Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorũ. Matth. 5. 142.b.c.2
Audiuistis legem præcipientem: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis: Non concupisces. Matth. 5. 147.d.1
Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiã. Matth. 5. 156.c.1
Beati qui lugent, quoniam ipsi cõsolabuntur. Matt. 5. 157.c.2
Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorũ. Matth. 5. 222.a.2
Ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis, neque corpori quid induamini. Anima enim plus est quam cibus & corpus quàm vestimentũ. Mat. 6. 154.d.1
Nemo enim potest duob⁹ Dominis seruire Deo & Mammonæ. Matthæi. 6. 257.c.2
Vbi est mens alicuius, illic est etiam eius thesaurus. Matth. 6. 239.a.1
Non omnis qui dicit Domine Domine ingredietur in regnum Dei, sed qui facit voluntatem Dei. Matth. 7. 238.a.2
Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me. Matth. 8 141.b.1
Nihil occultum quod non manifestabitur, nihil opertũ quod non reuelabitur. Matth. 10. 90.a.b.1
In viam Gentium ne abieritis & vrbes Samaritanorum ne intraueritis. Matth. 10. 152.c.1
Qui prophetam in nomine prophetæ susceperit, mercedem prophetæ accipiet, &c. Matth. 10. 157.a.2
Dico autem vobis quicunque me confessus fuerit coram hominibus, Filius etiam hominis confitebitur eum coram angelis Dei. Matth. 10. 161.c.2
Venit Ioannes nec comedens nec bibens & dicũt: dæmonium habet. Venit filius hominis & comedens & bibens & dicunt: Ecce homo vorax & vini potor amicus publicanorũ & peccatorum. Matth. 11. 144.c.2
Tollite iugum meum, quoniam benignum est & leue. Matth. 11. 180.b.1
Nemo nouit patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Matth. 11. 189.b.1
Esurini & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere. Quod enim vni horũ minimorum fecistis, mihi fecistis. Matth. 1212.6.c.2
Propterea loquor eis in parabolis quod videntes non vident, & audientes non audiunt. Matth. 13. 88.d.1
Simile est regnum cœlorum fermento, quod cum accepisset mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec totum fuit fermẽtatum. Matth. 13. 188.d.1
Qui prodest si totum lucreris, perdas aũt animam? Matth. 16. 214.a.1
Væ homini illi per quem scandalum venit, bonum esset ei si non esset natus. Matth. 18. 152.a.2
Quod Deus cõiunxit homo nõ separet. Matth. 19. 144.a.2
Vende omnia quæ habes & da pauperibus & veni & sequere me. Matth. 19. 156.a.2
Multi sunt vocati pauci vero electi. Matth. 20. 178.a.1
Ne vocaueritis vobis patrem super terrã Matth. 23. 149.d.2
Qui sustinuerit in finem is saluus erit. Matth. 24. 162.c.2
Esurij, & me pauistis, sitij, & potum mihi dedistis, Hospes eram, & me collegistis, &c. Matth. 25. 145.b.1

Marci.

Ne thesaurizate vobis thesauros in terra, vbi tinea & erugo demolitur & fures effodiunt & furantur. Matth. 6. 154.b.1

Lucæ.

Estote misericordes, sicut pater vester est misericors. Luc. 6. 130.b.2
Diligite inimicos vestros, benedicite iis qui vos execrãtur & orate pro eis qui vos afficiunt contumeliis. Luc. 6. 164.d.2
Quid mihi dicitis Domine, & non facitis voluntatem patris mei. Luc. 6. 245. col. 2. 244.d.2
Abite, dicite vulpi huic: Ecce dæmonia eijcio & curationes efficio hodie & cras, & tertio die consummor. Luc. 9. 156.d.2
Nemo enim ad ea quæ sunt retro respiciens & manum suam mittẽs ad aratrum, est aptus regno Dei. Luc. 9. 242.a.2
Nemo enim cognoscit patrẽ nisi filius, & cui filius reuelauerit. Luc 10. 186.c.2
Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur. Luc. 11 244.c.2
Habes multa bona reposita in multos annos, ede, bibe, lætare, stulte, hac nocte animam tuam à te repetẽt: Quæ ergo parasti, cuius erunt? Lucæ. 12. 145.c.1
Cum autem duxerint vos in Synagogis & ad magistratus & potestates, ne prius soliciti sitis quomodo respondeatis aut quid loquamini: spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. Luc. 12. 161.d.2
Hierusalem Hierusalem quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos. Luc. 13
Nisi odio habueritis patrem & matrem, & nisi signum portaueritis. Luc. 14.
Serue nequam & ignaue oportebat te pecuniam meam dare nummulariis & ego veniẽs meam recepissem. Luc. 19. 88.d.1
Filij illius seculi nec nubũt neq; nubuntur. Luc. 20. 149.c.2

Ioannis.

Deum nemo vidit vnquã, Vnigenitus Deus qui est in sinu patris ille exposuit. Ioan. 1. 188.c.1
Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Ioan. 1. 211.c.1
In propria venit, & sui eum non receperũt. Ioan. 1. 240.d.1
Qui credit habet vitam æternam. Ioan. 3 189.b.1
Operamini cibum non qui perit sed qui manet in vitam æternam. Ioan. 6. 89.a.1
Si non credideritis, in peccatis moriemini. Ioan. 8. 189.b.1
Nemo nouit filium nisi pater, neque Patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Ioan. 10. 115.d.1
Amen amen dico vobis qui non intrat per ostium in ouile sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Ioan. 10. 180.c.1
Non vos amplius dico seruos, sed amicos. Ioan. 15. 239.d.1

Actuum.

In veritate comprehendo quod Dominus non acceptor personarum, sed in omni gente qui timet ipsum & operatur iustitiã est ei acceptus. Act. 10. 206.b.2
Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt: is cum sit dominus omnium non in manufactis templis habitat. Act. 17. 187.a.2
Viri Athenienses per omnia superstitiosiores vos video: præteriens enim & contẽplans quæ colitis simulachra vestra, inueni etiã aram in qua inscriptũ erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum ego vobis annuntio. Act. 17. 188.c.2
Misi te ad gentes aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, &c. Act. 26. 120.a.2

Romanorum.

Iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in finem. Rom. 1. 120.c.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quando Gentes legem non habẽtes, natura quæ sunt legis faciunt:ij legem non habẽtes, sibiipsi sunt lex. Rom.2. 122.d.2
Num Iudæorum Deus tantum? Non etiam Gentiũ? Certè etiam Gentium.Rom.3. 174.b.2
Patientia probationem, probatio verò spem, spes non confuundit:quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.Rom.5. 135.a.2
Et ideo quemadmodum per vnum hominem peccatum ingressum est in mundum : per peccatum quoque mors ad omnes homines peruasit , quatenus omnes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen.Rom.5. 146.c.1
Afflictio patientiam operatur, patiẽtia probationem, probatio autem spem, spes verò pudore non afficit. Rom.5. 171.d.1
Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub lege.Rom.6. 125.c.2
Nunc autem liberati à peccatis: Deo autem seruientes, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem vitam æternam.Rom.6. 135.a.2
Peccatum vestri non dominabitur: non estis enim sub lege, sed sub gratia.Rom.6. 145.c.2
Quando serui eratis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Rom.6. 154.a.2
Infelix ego homo quis me liberabit à corpore mortis huius.Rom.7. 140.d.1
Quid dicemus? lex éstne peccatum? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Concupiscentiam enim non cognouissem, nisi lex diceret: Non concupisces.Rom.7. 147.d.2
In carne cùm simus non secundum carnẽ militamus. Rom.8. 133.c.2
Prudentia carnis mors: quoniam qui ex carne viuunt, ea quæ sunt carnis cogitant.Rom.8. 148.a.1
Persuasum habeo, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus & potestates tenebrarum, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque alia creatura nos poterit separare à charitate Dei.Rom.8. 164.c.2
Quoniã miserans miserebor cuius miserebor. Ro.9. 157.c.1
Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Rom.19. 119.c.2
Finis legis Christus ad iustitiam omni credẽti.Ro.10. 122.a.2
Corde creditur ad iustitiam, ore autẽ fit confessio ad salutem.Rom.10. 165.c.1
Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur. Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quòd si confessus fueris verbũ in ore tuo, quod dominus Iesus, & credideris in corde tuo quod Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris.Rom.10. 165.c.1
Sed eorum delicto salus gentibus ad hoc vt eos æmulatione prouocarent.Rom.11. 122.b.2
Nolite conformari huic seculo, sed transformemini renouatione mentis, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta.Rom.11. 122.c.1
Non mœchaberis, Non furaberis, Non concupisces. Rom.13. 244.c.2
Non est autem regnum Dei cibus & potus.Rom.14. 144.d.1
Qui comedit, eum qui non comedit nõ iudicet: Deus enim ipsum accepit.Rom.14. 144.c.2
Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & cõsolationem scripturarum spem habeamus.Rom.15. 155.c.d
Ad obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christum.Rom.16. 154.b.1

Corinthiorum.

Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo.1.Cor.1. 91.c.d.2
Vbi est scriba? vbi inquisitor huius seculi? Nónne infatuauit Deus stultitiam huius mundi? 1.Corinth.1. 176.d.1
Spiritalis diiudicat omnia, ipse autem à nullo diiudicatur.1.Cor.2.
Loquimur sapientiam inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconsam, &c.1.Cor.2. 179.a.1
Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam non huius seculi, neque principum huius seculi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam.1.Cor.2. 185.e.2
Vnusquisque propriam mercedem accipiet secũdum proprium laborem. Dei enim sumus cooperatores, Dei agricultura, Dei ædificatio estis.1.Corinth.3. 89.b.c.1
Fratres, non potui vobis loqui tanquam spiritalibus: sed tanquam carnalibus, tanquã infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum: nondũ enim enim poteratis, &c.1.Cor.3. 179.c.1
An nescitis quòd templum Dei estis.1. Corinth.3. 240.a.1
Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo & angelis & hominibus, &c.1.Cor.4. 159.a.2
Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio. 1.Cor.5. 152.c.1
Pascha nostrum immolatus est Christus.1.Corinth.5. 186.b.1
Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. 1.Corinth.6. 143.c.1
Scripsi vobis in epistola non conuersari cum fornicatoribus, &c. 1.Cor.6. 152.a.2
Audet aliquis vestrum habens negotium cum alio iudicio contendere apud iniustos & nõ apud sanctos. 1.Cor.6. 240.a.2
Alligatus es vxori, ne quæras solutionem: Solutus es ab vxore, ne quæras vxorem.1.Co.7. 144.d.2
Qui cœlebs est, curat quæ sunt Domini: Qui autem duxit vxorem, quomodo placebit vxori. 1.Cor.7. 149.c.2
Bonum est homini vxorem non tangere: sed propter fornicationem, vnusquisque suam vxorem habeat. 1.Cor.7.
Tribulationem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Volo enim vos non esse solicitos. 1.Cor.6. 155.d.2
Si quis putat se nosce aliquid, nondum nouit sicut nosce oportet.1.Cor.8. 96.c.2
Non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi sicut & reliqui Apostoli? 1.Cor.9. 146. 145.a.1
An non potestatem habemus comedendi & bibendi? nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi? vt etiam reliqui Apostoli & fratres Domini & Cephas? sed non vsi sumus hac potestate.

testate.1.Corinth.9. 165.c.1
Omnia licent, sed nõ omnia expediunt: omnia licent, sed non omnia ædificãt.1.Cor.10. 159.d.2
Nolo enim vos ignorare fratres, quòd omnes sub nube erant, &c.1.Cor.10. 244.c.2
Qui comederit panem & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat & de calice bibat.1.Cor.11. 88.d.2
Iudicati autem à Domino castigamur, ne cum mũdo condemnemur.1.Cor.11. 114.c.1
Vos amplius nõ estis in carne, sed in spiritu.1.Cor.11. 133.c.2
Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientię, alij autem sermo scientiæ, &c.1.Cor.12. 169.d.2
Videmus nunc tanquam per speculum, tunc autẽ facie ad faciem.1.Cor.13. 176.c.1
Videmus nunc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem.1.Cor.13. 186.d.1
Nihil vobis prodero, nisi vobis loquutus fuero aut in reuelatione, aut in cognitione, aut in prophetia, aut in doctrina.1.Cor.14. 235.c.1
Quid mihi prodest si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus: cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 1.Cor.15. 97.c.2
Caro & sanguis regnum Dei non possunt possidere. 1.Cor.15. 152.b.1
Gloriatio nostra hæc est, testimoniũ conscientiæ nostræ quod in sanctitate & sinceritate Deum cognouimus, &c.1.Cor.1. 165.c.1
Animalis homo non suscipit ea quę sunt spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia.2.Cor.2 97.a.1
Quare si qua est in Christo noua creatura, ea non est amplius peccatis dedita: Vetera præterierunt, vitam antiquam exuimus: Ecce enim noua facta sunt. 2.Cor.5. 146.a.1
Scimus quòd si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, domum non manu factam æternam in cœlis, &c. 2.Corin.5. 174.a.1
Semper nos exhibentes vt Dei ministros, vt pauperes: multos autem ditantes, nihil habẽtes, & omnia possidentes. os nostrum apertum est ad vos.2.Corin.6. 88.c.2
Quæ est participatio iustitiæ & iniustitiæ, aut quæ societas luci cũ tenebris? quæ conuentio Christo cum Belial, aut quæ pars fideli cum infideli? 2. Corin.6.
Spem habentes augescente fide vestra fore vt magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, vt in iis quæ sunt supra vos euangelizem.2.Cor.10. 222.b.2
Vereor autem ne sicut serpens Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo.2.Cor.11. 150.b.2

Ad Galatas.

Ego per legem Legi mortuus sum.Galat.2. 152.c.1
Ne simus inanis gloriæ cupidi nos inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.Galat.5. 94.c.2
Adeò stulti estis vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consummamini.Gal.3. 152.b.1
Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.Gal.5. 160.b.2
Dum tempus habemus, operemur bonũ, maximè autem ad domesticos fidei.Gal.6. 89.c.2
In Christo neque circũcisio aliquid valet neque prępputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Galat.6. 135.c.2
Mihi crucifix⁹ est mũdus & ego mũdo Gal.6.154.c.2
Si spiritu viuimus spiritu & ambulemus. Qui seminat in suam carnẽ, ex carne metet corruptionẽ. Gal.6. 158.b.2

Ephesiorum.

Dedit autem Deus Ecclesię alios quidem Apostolos, alios verò prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores ad perfectionem sanctorum ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi.Ephes.4. 90.b.1
Vos autem non sic Christum didicistis, si quidem ipsum audistis & in eo docti estis, quemadmodũ est veritas in Christo Iesu, vt deponatis quæ sunt secundum veterem conuersationem veterem hominem qui corrumpitur secundũ desideria deceptionis. Renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus est secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis. Ephes. 4. 141.a.2
Efficimini ergo Dei imitatores vt filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut Christus quoque dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem & omnis immũditia vel auaritia ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, & turpitudo & stultiloquium. ibidem
Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates, aduersus spiritualia, eorum quæ sunt in cœlis.Ephes.6. 190.d.1

Ad Philippenses.

Sed in omni fiducia, vt semper, nunc quoque Christus magnificabitur in corpore meo, siue per vitam siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum. Si autem viuere in carne, est hoc quoque mihi fructus operis: quid eligam nescio, & coarctor ex duobus, cupiens resolui & esse cum Christo: multo enim melius, manere autem in carne, est magis necessarium propter vos. Philip.1. 146.a.2
Et hoc ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, vt non solùm in ipsum credatis, sed etiam pro eo patiamini. Idem habentes certamen, quale vidistis in me, & nunc auditis in me. Philip.1. 164.c.1
Quod reliquum est fratres quæcunque honesta, quæcunque casta, &c. ea facite: & Deus pacis erit vobiscum.Philip.4. 152.c.2

Ad Colossenses.

Admonentes hominem hominum in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectũ in Christo.Coloss.1. 185.c.1
Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominũ, secundum elementa mundi, & non secundũ Christum.Coloss.2 96.d.e.1
In Christo circuncisi estis, circuncisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, in circuncisione Christi. Coloss.2. 143.c.2
Mulieris subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite vxores, & nolite esse amari in illas, &c. Coloss.2. 161.a.1

Thessalonicenſium.

Nunquam in sermone adulationis fuimus, sicut nouistis, neque in prætextu auaritiæ, Deus testis, neque quærentes gloriam ab hominibus, neque à vobis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

neque ab aliis cùm possemus esse oneri & Christi Apostoli: sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. 1. Thess. 2. 88. a. 2
Omnia probate, quod bonum est tenete. 1. Thess. 2.
Hæc est Dei voluntas, sanctificatio vestra, vt vos abstineatis à fornicatione, & sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore. 1. Thess. 5. 163. c. 2
Ne dormiamus igitur vt reliqui, sed vigilemus & sobrij simus: qui enim dormiunt, noctu dormiũt, &c. 1. Thess. 5. 170. d. 2

Ad Timotheum.

Hoc præceptum cõmendo, tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. 1. Timoth. 1. 120. a. 2
Iusto lex non est posita. 1. Tim. 1. 154. d. 1
Volo iuniores nubere, filios procreare, domui præesse, nullam dare occasionẽ aduersario maledicti gratia. 1. Timoth. 3. 150. b. 1
In nouissimis diebus deficient quidam à fide, attendentes spiritus erroris & doctrinis dæmoniorũ, prohibentium nubere, & abstinere à cibis. 1. Timot. 4. 154. d. 2
Testificor coram Deo & Christo Iesu & electis angelis, vt hæc serues absque præiudicio, nihil faciens secundum prouocationem. 1. Tim. 5. 88. c. 2
Si quis non accedit ad sanos sermones, doctrina autẽ aliqua inflatus est, nihil sciens, sed laborans circa quæstiones & pugnas verborũ, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, suspiciones malæ, concertationes hominum, mente corruptorum, & priuatorum veritate. 1. Tim. 6. 94. a. 2
O Timothee, depositum custodi deuitans prophanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidã promittentes circa fidem exciderunt. 2. Timoth. 1244. a. 1
Tu ergo fortis esto in gratia quę est in Christo Iesu & quæ audisti à me per multos testes, ea cõmitte fidelibus hoibus, qui quidem idonei erunt alios quoque docere. 2. Timoth. 2. 88. c. 1
Stude teipsum probũ Deo exhibere operariũ inconfusibilem rectè tractantem verbum veritatis. ibid.

Ad Titum.

Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Tit. 1. 97. b. 2

Ad Hebræos.

Etenim cùm debueritis esse doctores propter tempus, rursus opus habetis vt doceam vos quæ nam sint elementa initij eloquiorum Dei, & facti estis quibus lacte sit opus non solido cibo. Hebr. 5. 185. c. 1
Cupimus autem vnumquemque vestrum eandem ostendere solicitudinem ad expletionẽ spei. Hebr. 7. 135. d. 2
Voluntariè enim peccantibus nobis, postquam accepimus agnitionem veritatis, nõ amplius relinquitur pro peccatis hostia. Hebr. 10. 124. c. 2
Recordemini pristinos dies in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum: partim quidem opprobriis & afflictionibus facti spectaculum, partim autem socij taliter cõuersantium effecti, &c. Hebr. 10. 165. c. 2
Sine fide impossibile est placere Deo. Heb. 11. 117. d. 1
Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Hebr. 11. 117. d. 2
Quem diligit Dominus castigat. Hebr. 12. 116. b. 2
Iustus meus ex fide viuet. Heb. 20. 120. c. 1

Petri.

Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis. 1. Petri 2. 147. b. 2
Ne vobis noua & aliena videatur quæ ad tentationẽ vobis fit per ignem probatio, sed quatenus communicatis Christi passionibus, gaudete: vt etiam in reuelatione eius gloriæ gaudeatis exultantes, si in nomine Christi probris afficiniui, beati; quòd gloriæ & Dei spiritus super vos requiescit. 1. Pet. 4. 159. a. 1

Ioannis epist.

Qui dicit, Noui Dominum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. 1. Ioan. 1. 143. c. 2.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM IN *Stromatis index.*

A

Abigei animorum qui 94. c. 2
Abrahæ domestici & familiares qui allegoricè. 209. d. 2
Abrahæ & Agaris congressus exponitur 92. d. 2
Abrahæ fides quatenus reputata sit ad iustitiam. 76. c. 1
Abraham cur Saram vocauit sororem. 206. b. 1
Abraham ex tribus vxoribus liberos sustulit. 130. d. 1
Abraham non ex operibus, sed fide iustificatus est.
Abraham trecentis vernaculis vicit maximum hostiũ numerum. 209. d. 2
Abraham quid 176. a. 2
Abraham quid ibidem
Abstinendum cur sit à quibusdam creaturis. 165. b. 1
Abstinẽtia à vino & carnibus quatenus bona. 145. a. 1
Abstinere ab iniustitia principium salutis. 154. a. 1
Academiæ auctor Plato. 98. c. 1
Achillis institutor quis 99. c. 2
Accidentia quæque nos docent quomodo viuendum 157. a. b. 1
Accipitre vesci cur vetuerit Moses 183. a. 2
Actio Deo amica quæ 165. a. 1
Actionis cuiusuis fines tres
Adam quomodo perfectus 172. b. 1
Adam si peccauerit, in Deum non est culpa conferenda ibidem
Adam vtrum perfectus formatus sit 211. b. 2
Adamas igne non consumitur 276
Aditor noster inuictus Christus 159. a. b. 1
Adiuuantes causæ quæ 241. c. 1
Admirari præsentia primus gradus vlterioris cognitionis 122. d. c. 2
Aduena quomodo se gerat & quid designet. 174. a. 1
Aduenæ diligendi 128. c. 2
Aduersarius quid 164. e. 2
Adulationis vitio non laborabat Paulus 88. e. 2
Adulterium & fornicatio tribus modis apud Apostolum sumitur 150. a. 1
Adulterium Iouis deridet Sophocles. Eiusdẽ de Deo sententia. 193. b. 1
Adulterium mysticè interpretatum 219. b. c. 2
Ægyptij cur in sacris suis sphingas ponebant. 180. d. 1
Ægyptij non abominandi 128. c. 2
Ægyptij non permittunt vesci carnibus Sacerdotibus 230. c. 1

Ægyptij qualiter literas docebant. 178. a. 2
Ægyptiorum mysteria 181. e. 2
Ægyptus Symbolum deceptionis 123. b. 1
Æqualis Angelis quomodo quis euadat. 213. a. 1
Æqualitas obseruanda in omnibus. 180. a. 1
Aërem coluit Diogenes 96. b. 2
Ætatum mutatiões per septenariũ cõtingunt. 219. b. 1
Æthiopum sententia de coloribus deorum 227. c. 2
Affectio in Deum non cadit 186. c. d. 2
Affectio quid 122. e. 1
Affectionum multi habent similem cõstitutioni hyemis 153. c. 2
Affectiones carnales, habent voluptatis illecebras. 239. a. 2
affectionis cuiusuis curandæ ratio triplex 243. d. 1
affectibus nullis subiicitur Deus 172. c. d. 1
ἀγαπητὸν quid 122. c. 1
agar quid. 93. b. 1
agere & facere quid differant 189. c. 1
agnitionẽ Dei qui ambiunt quales esse deceat. 157. c. 2
agnosce vultũ pecoris tui elegãter declaratur. 102. a. 1
agrestes arbores plus nutrimenti attrahunt. 214 c. d. 2
agrestium arborum causa quæ ibidem
agricolæ officium varium 93. 94. a. 1
agricultura duplex, quæ 89. a. 1
agricultura Triptolemi 104. b. 2
agrigentinus poëta laudatur 176. a. b. 2
alienigena in scripturis quid 173. a. 1
aliptica bonam corporis habitudinem facit 221. d. 1
altare apud nos quid sit 229. b. 2
amator veri Plato 94. c. 2
amazones mulieres reiicit Clemens, cum & viros vult esse pacificos 160. c. 1
amici qui 122. d. e. 2
amicitiæ genus triplex. 130. d. 2
amicitia non nisi in bonis seruari potest 190. a. 2
amicitia quomodo perficiatur 237. b. 1
amicitias pulchrè describit Hippodamus Pythagoreus 130. c. d. 2
amicus, vide inimicus.
amicus fictus difficulter cognoscitur 199. d. 2
amor Dei ad homines castigatione potissimum demostratur 93. b. c. 1
amores, morbi, & malæ cogitationes totũ hominem perfodiunt 157. b. c. 1
amoris exemplum 168. a. b. 2
amor quos plerunque aduret 199. c. d. 1
amor quomodo capiat incrementum. 200. c. a. 1
amphictyonis regnũ quando initium habuit. 104. a. 2
ἀμφίπυρος Luna vnde dicitur 29. a. 1
amygdalæ inanes quæ 243. b. 2
anaxarchi liber de regno quatenus bonus 93. c. 2
anaxarchus non tunditur, sed sua capsa 160. c. 1
anacharsidis vitę institutio & laus describitur. 109. d. 1
ἀναγωγικαὶ quid 102. a. 1
anaxagoræ error 118. a. b. 1
ancorim trahentium & Deum colentium similitudo 172. d. e. 1
androcydis sententia de carne & vino 230. c. 1
an ei credendum de Deo qui de seipso non potest vera dicere 221. c. d. 2
angeli incontinentes è cœlo huc delapsi sunt. 145. c. 2
angeli in quibus Deo seruiunt 224. a. 2
angelorum bonorum & malorum meminit Phocylides 195. b. 1
angelorum præfecturæ per singulas ciuitates sunt distri butæ 211. a. 2
angelorum primogeniti principes septem 118. e. a. 1
angelus est res præstantissima in cœlo 224. d. 2
angelus vocatus ab Hebræis Malachias 107. a. b. 1
anguillæ excæcatæ capiuntur in aqua turbida. 243. b. 2
angularis lapis quis 211. c. 1
de Anima adnata librum scripsit Isidorus Basilidis filius 132. c. 1
Idem duas animas nobis ponit ibidem hoc ipsum Pythagoræi ibidem
anima cur variè exercenda 237. d. 2
animæ affectiones tres, & quænam 248. d. 1
animæ affectiones per cognitionem obiiciuntur. 241. a. 1
animæ cognoscentes comparãtur sanctificatis. 238. c. 1
animæ medicus præstãtior medico corporis. 114. d. e. 1
animæ natura est à seipsa impelli 211. b. c. 2
animæ mors peccatum 146. d. e. 1
animæ mors quæ secundum Heraclitum 199. b. 2
animæ munus velle, agere verò corporis. 119. 128. a. 2
animæ nutrimenta diuersa quæ 89. a. b. 1
animæ obtusos habens oculos quid facere debeat. 89. a. b. 2
animæ partes cognitio & appetitio 207. d. e. 2
animæ per specula non amplectuntur diuinã contemplationem 226. c. 1
animæ principalis pars vbi locata 190. d. e. 2
animæ purgatio prima quæ 206. a. b. 1
animæ quæ virtute præditæ 210. d. e. 2
animæ sexum nullum habent 206. c. d. 1
animæ sub aspectum non cadunt 222. e. 1
animæ sunt ab improbis dogmatibꝰ purgãdæ. 228. d. 2
animæ virtute præditæ quænam illarum lætitia sit. 226. c. 1
anima è cœlis huc ad deteriora non dimittitur: sed terram cœlo benefaciens commutat 174. c. d. 1
anima immortalis 172. b. 1
anima non natura bonum nec corpus malum. 173. e. 2
anima per allegoriam, cor 177. b. 1
anima quibus disciplinis purgetur & exercitetur. 95. e. a. 2.
animam cui assimilet Valentinus 132. d. 1
animam immortalem dicunt Thraces, vt vult Plato. 98. e. 2
animam nihil affici à corpore aiunt Stoici 155. a. 2
animam perdere aut inuenire quid 156. c. a. 2
animam, quę in alia vita peccauerat, hic pati supplicium aiebat Basilides 163. b. 2
animam quidam inducunt in hunc mundum tãquam in locum supplicij 139. d. 2
anima qua ratiõe sit optima & præstãtissima. 210. c. e. 2
animarum partes non sunt corpora, sed earum instrumenta 222. e. a. 2
animas nemo mortalium vi potest transferre, corpora bene 158. d. e. 2
animas sapiẽtum Deos fieri vult Empedocles. 172. a. 1
animal mutabile homo 198. d. e. 2
animalis definitio secundum Aristotelem 246. e. 2
animalis principia sunt plura 247. c. 2
animalium callidissimum homo 202. c. 2
animantia cur data hominibus 229. e. 2
animi perturbationes quomodo vocent Basilidei. 132. d. 1
animi perturbationes vnde oriantur 131. b. c. 2
animi sanitas omnibus ex æquo quærenda 161. a. 2
ad Animum respicit Deus 125. d. e. 1

Universidad de Deusto
Biblioteca

animus imbecillus in disciplinis ea sola eliget quę sunt præcipua & meliora 222.d.e.1
annæ data est Samuelis conceptio 217.b.2
annullos incantatos habebat duos Phocensium tyrannus 108.a.b.1
annulos non gestandos præcepit Pythagoras, quare? 179.c.2
ἀντιθεσις quid 196.b.2
anticipatio quid secundum Epicurum.
ἄνθρωπος quid 183.e.1
antiphon, quid respondit huic, qui malè præsagiebat ex eo quòd sus porcellos deuorasset 218.d.1
antiquissima ara vbi 229.c.2
antisthenes Phryx fuisse dicitur 98.a.2
ἀντίστοιχα quid. 174.d.2
antitactarum error 142.d.1
antisthenes cur se Venerem velle confodere dixit. 131.e.1
antonius sibi mortem conscisiuit Alexandriæ. 109.d.1
anus quales esse debeant. 169.a.1
ἀφροδίσια quæ 183.e.1
apion Grammaticus dictus. Idem infensus Hebræis. Ibidem scripsit aduersus Hebræos librum. ibidem
apis Ægyptiorum quando ædificarit Memphim. 104.e.2.
Idem quis fuerit.
apollinis epitheta describuntur varia 183.b.1
apollo quid 113.b.1
apostoli artes non norant 95.d.e.1
apostoli pleni fuerunt in omnibus 169.e.2
apostoli perfecti pro ecclesiis quas fundarunt passi sunt 162.d.1
apostoli quando fuerunt electi 209.210.a.1
apostolorum doctrina vsque ad Pauli ministerium, Neronis tempore consummatur 245.b.1
appetitio quid 207.d.1
aptitudo non est virtus, sed ad virtutẽ motus. 211.b.2
aquæ multæ quid 206.b.2
aquam coluit Thales 96.b.2
aquam dicebat primam causam Thales 118.a.1
aquam puriorẽ habent putei ebrius exhausti. 89.d.e.2
aquilla vesci cur vetuerit Moses 182.c.1
ara sanctæ quæ 229.d.2
aras & delubra cur construi vetuerit Moses. 187.d.1
arati de Deo sententia 191.b.2
arbori cur comparatur iustus 167.c.2
arca veteris testamenti describitur 180.c.2
arcæ & tabernaculi mystica descriptio 209.d.2
arcana non cuiuis denudanda 184.b.2
arcana quæque Deus non scripto, sed verbo credidit. 90.a.b.1
arcanum non prodendum multis exemplis, probatur. 160.b.1
archelaus 244.a.1
archilocus & Hipponax turpium rerum scriptores. 88.a.b.1
argolicæ res antiquiores quæ ab Inacho 104.d.1
argumentorũ probabilium & verorum diuersa natura 242.c.1
ἄρχη quid 183.e.1
ἀρίστον ον quid 191.c.2
aristoteles de plantis quid censeat 246.b.2
in Arithmetica quid spectatur 209.c.1
arma lucis in scriptura quid 170.e.2
armaturam Dei induere debemus 89.d.e.2
arpedonaptæ qui 99.a.1
arrogantia quid 130.c.1
ἄρτεμις quid 118.c.1
artes, quæ sine philosophia exitiales 94.d.e.1
artium omnium ferè inuentores Barbari 89.a.1
aruspicinam qui primi obseruarunt 99.c.d.2
asinus ad Lyram 88.d.e.1
asinus in scriptura quid 154.c.2
assentio quid 124.d.2
assensionis sustentatio causas duas habet 137.c.1
assensionis sustẽtationis propinqua causa quę. 248.d.2
assensus in nostra est potestate secundum Platonicos & Stoicos 124.d.2
assimilatio Dei quomodo acquirenda 170.c.2
astra sunt instrumẽta per quæ Deus occultè operatur. 219.d.2
astrologiæ inuentores qui 93.d.e.2
astrorum præscientiæ inuentores qui ibidem
ἄθεος qui 121.a.1
ἄθεος quis 224.c.2
athleta non exercitatus & cõtemptus, quid? 95.a.b.1
athletæ cuiusdam Olympici dictum 133.c.1
athletæ Venere abstinent 144.b.2
athlas cœlum gestans quid designet 181.b.1
athlas quo tempore fuerit 104.a.2
atticæ res recentiores quæ ab Cecrope originem ducunt 104.d.1
auaritia & libido fontes omnium vitiorum 238.c.2
auditores verbi Dei quid considerare decet 89.a.1
auditus quomodo fiat 230.e.2
auersio malorum est species precationis 231.d.1
auguriis qui primi studuerint 99.d.e.2
auium volatus primi obseruauere Phryges ibidem
aures audiendi quid 175.c.1
aures & oculos in simulachris cur ex materia preciosa faciebant Ægyptij 182.c.1
aures hæresis quales 243.d.1
aures puerorum cur interdum vellicamus. 177.c.1
aurum reprobum facilè cognoscitur, at amicus fictus non item 199.d.2
auxilium cur nobis non adferatur dum persequitur quærunt Ethnici 162.d.e.2
auxilium Deus dat laborantibus 198.a.b.2

B

Barbari omnium ferè artium inuentores 99.b.2
Barbari semper maximi fecere suos legislatores, deos ipsos appellant s 98.e.a.2
barnabæ quædam scripta legit Clemens. 121.d.e.1. & 132.c.2. 185.c.1. Item & Basilides 121.e.1
βασιλικὸς quid 118.c.2
basili dianorum error 138.d.1. & 163.b.2
basilidis error 173.a.2
basilidis & Valentini errores exploduntur. 121.a.2
Beata vita quæ 103.b.2
beata quæ sunt 224.b.c.2
beatissimus omnium quis secundũ Moschionem Comicum 199.d.1
beatitudinẽ multi rebus turpibus metiũtur. 184.b.d.2
beatitudinis finis quis secundum Platonem 130.a.2
beatitudo secundum Speusippum 135.d.1
beatos censet Plato pauperes, quare? 119.c.1
beatus esse & felix qui vult, particeps sit veritati oportet 118.a.2
Beatus nemo mortalium 140.e.2
beatus quis 103.b.1 & 134.c d.1
beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c. Psalmistæ locus exponitur 125.126.a.d.1

Bedy quid 182.c.d.1
Bellatricum mulierũ nomina recẽsentur 160.c.d.2
in Bello cæsos cur laudabant Lacædemonij 155.a.1
Bellum contra patriam mouit Hippias 113.a.1
Bellum Eumolpi aduersus Athenienses 104.b.2
Belluas maiores terra ne an mare alat 202.c.d.2
Beneficio afficitur si occidatur qui in immedicabile malum inciderit 114.b.2
Beneficiũ dominus diuisit pro aptitudine 225.b.c.2
Beneficium quod Deus primum in creaturas contulit 220.a.2
Beneuolentia quid 120.d.e.1
Beseel filius Vri, insignis artifex
Bona diuinitùs ad homines perueniunt 221.c.d.2
bona non facit Deus ex necessitate, sed libera voluntate 231.d.2
bona omnia ad vsum nostrum creata 171.a.b.2
bonarum disciplinarum & condimentorum collatio 119.a.b.2
bonarum rerum sabbatum agere nõ iussit dominus 90.a.1
bona triplicia volunt esse Peripatetici 174.a.b.1
boni & vitæ finis quis 190.c.2
boni perfectionẽ non omnes assequuntur 193.d.e.2
bonis priuantur inuiti quidem homines, priuantur tamen, quomodo 94.d.e.2
bonis adherendum iuxta Theognidis sententiam 154.e.1
bõnitatis diuinæ maximum in nos indicium quod 127.a.1
boni viri non natura, sed disciplina fimus 93.a.2
bonorum, aliud bonũ per se, aliud participatione, aliud intermedium 157.158.a.1
bonorum appellatione censentur, & actiones honestæ 211.212.a.1
bonorum & malorum hominum multa sunt commoda communia 221.e.2
bonorum genera tria Peripateticis 121.b.1
bonorum omnium deus est causa 92.c.d.1
bonorum partitio 211.e.2
bonorum mores corrumpunt colloquia 97.b.c.2
bonorum facere quomodo debeamus 134.d.2
Bonum non sine libero animi arbitrio assequimur 176.b.1
bonum perfectissimum quod 114.b.2
bonum propter se solum facit, quisquis nudæ vocationi obedierit 171.d.e.1
bonum quod non est, nec protinus malum 173.e.2
bonum quoduis si non eligant homines Deus culpabilis non est 88.b.c.2
bonum solum quod honestum 191.a.1
bonus malum non operatur, quemadmodum neque lux tenebras inducit 221.c.2
bonus quis verè dicatur 171.e.1
bonus vir quis 197.b.2
bos in scriptura quid 204.b.2
brahmanes neque animatum comedunt neque vinum bibunt 145.d.2
breuitas cum in omni re, tum in oratione longe vtilissima
breuitati maximè studebant veteres 178.a.b.2

C

Cadmea victoria 338
Cadmi Thebas aduentus quando 104.b.2 105.b.1
Cain egressus à facie Dei, quid 123.d.2
Callidissimum omnium homo animal 202.d.2
camelum per foramen, acus transire, facilius, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum
candelabrum veteris testamẽti declaratur 180.d.2
captiua, non contumeliosè tractanda 129.b.1
captiuam, posteaquam displicuerit, cur velit dominus esse liberam ibidem
caput quid 160.c.2
carnales quid, & secundum carnem ambulare 173.d.e.2
carnem suam nemo vnquam odio habuit 161.a.1
carnibus abstinentes multi describuntur 99.d.e.1
carnis opera, omnibus abiicienda 101.d.2
caro hircina confert ad morbũ comitialem 230.b.1
caro imbecilla quomodo possit resistere potestatibus & spiritibus dominationum? 159.a.1
caro in scriptura quid 160.a.b.2
carpocratianorum error 138.c.2
castigat Deus hominem tres ob causas 172.b.2
castigat Dominus eum quem iudicat 114.e.1
castigatione potissimũ Dei ad homines amor colligitur 93.a.b.1
castigationes seu singulares disciplinæ 244.d.1
castigationes sunt necessariæ 226.b.1
castitas quæ non propter Deum parum vtilis 144.c.d.2
castitas vera quæ 177.d.1
castum esse decet qui templum ingreditur, Inscriptio templi Epidaurij ibidem
categorema quid 239.d.2
causa bonorum omnium Deus 92.c.d.1
causa continens non opus habet tempore 240.d.1
causæ adiuuantes quæ 241.c.1
causæ obscuræ ad tempus quæ dicantur 240.e.2
causæ obscuræ quæ 240.e.2
causæ porrectarticæ quæ 239.a.2
causæ quot 248.a.1
causæ synectieæ quæ, & cur sit dictæ 39.d.2 earundem exempla ibidem
causa est prior tempore suo effectu 240.d.1
causa febris quæ ibidem
causa in agendo & operando intelligitur ibidem
causam esse cuiuscunque mali aiunt quidam quæ non prohibet 10.101.a.1
causa non est id quod non prohibet, sed id quod prohibet 240.b.1
causa omnis est alicuius, & versatur in aliquo. 240.d.1
causa proptiè quid dicitur, eiusdem per similitudinem declaratio 239.e.1
causa quare orti sumus 227.b.c.2
causa quatuor modis dicitur 239.a.2
causa refertur ad id quod fit ibidem
causa rerum omnium quatenus Deus 92.c.d.1
causarum diuisio 239.e.1
causa vocationis gentium quæ 122.b.c.2
curatio metui subiicitur 208.d.1
causam primam dicebat Thales esse aquam. 118.a.1
centum viginti, numerus qualis 209.c.2
χίρωσις quid 152.d.1
certamen nostrum duabus, vt vult Leontinus Gorgias, opus habet virtutibus scilicet.
chaldæi ex syderum contemplatione futura prædicunt 218.219.a.1
chaldæorum opinio de septem stellis erraticis. ib.
chanaan symbolum vitiorum 123.b.1
character & typus gloriæ patris est filius 235 b.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Characterem vnde susc ipimus 207.c.2
Charidemus 244.a.1
Charitas adhortatur benefacere 239.d.1
Charitas & fides quid operentur 208.a.2
Charitas finis præcepti 114.c.2
Charitas in Deum moueri tormẽtis nõ potest. 160.c.1
Charitas multis modis intelligitur 128.d.2
Charitas omnia suffert 159.b.c.2
Charitas per cognitionem generatur 235.d.1
Charitas propter se eligenda 236.d.2
Charitas quid 122.c.1
Charitate dei nihil est quod nos queat diuelli 164.a.2
Charitatem exercere debet perfect⁹ qui esse vult. ib.
Charitati adhæret hospitalitas 122.d.e.1
Charitatis basis Fides 164.a.2
Charitatis effectus 166.167.a.1
Cherubim quid 181.b.1
χώρισμὸν quid 187.c.1
Chorda eadem, cur diuersum edat sonum 241.a.1
Christiani ob quam causam subeant martyriũ. 163.a.2
Christiani omnes si essemus, non esset electio. 162.d.2
Christiano non est deserẽdus ordo datus à verbo principe & duce cognitionis & vitæ 243.c.2
Christianos iudex persequitur, quod illos existimet errare 162.d.2
Christianus non est impius 234.e.1
Christi imitator esse debet omnis doctor 89.a.b.2
Christi typus Isaac 92.e.2
Christus cur voluit vti vili & humili forma corporis 220.e.1
Christus est humiliũ non superborũ dominus 157.b.1
Christus fundamentum & ædificium 234.d.1
Christus impatibilis quomodo 207.a.b.2
Christus quare comedebat ibidem
Christus quid 118.b.c.2
Christus vide seruator
Chrysippus 244.a.1
χεῖρ quid 182.e.2
Circa cognitionem sunt omnes sensus 222.b.2
Cithara mystice quid 210.e.1
Cleanthi & Archedemo categorema quid 239.a.1
Cleanthis sententia de suibus 230.b.1
Clemens multa penes se retinuit quæ non edidit scripto, quare 90.b.c.1
Clemens quid de suis sentiat commentariis 90.c.1
Clemens quid his commentariis profiteatur. 90.a.b.2
Clemens quos habuerit magistros 89.e.2
Clemens Siculæ api se comparat ibidem
Clementis sententia de Sophistica 94.d.1
Clemens Romanus pontifex ad Corinthios scripsit epistolam ibidem
Cnaachzbi quid 183.b.1
κνίσαν quid ibidem
Cœli multi secundum Platonem 188.a.b.1
Cœna peracta dulcis placentula, ait Pindarus: quid? 104.a.1
Cogitatione sola etiam oramus 212.e.a.2
Cogitationes bonæ diuina fiũt inspiratione. 221.d.e.1
Cognitio, vide scientia & ignorantia.
Cognitio affectiones animæ abiicit 241.a.1
Cognitio bonum perfectissimum 212.a.b.1
Cognitio, cibus rationalis 186.b.2
Cognitio Christi vera sapientia 206.c.d.1
Cognitio duplex quæ 197.c.1
Cognitio est Dei perfectio 222.b.2
Cognitio est principalis animę partis purgatio. 157.e.2
Cognitio & scientia vnde 205.b.2
Cognitio Euangelij, & in Christum fides, est adimpletio, & veteris testamenti cognitio 169.c.2
Cognitio exercitationem efficit 208.c.1
Cognitio hoc est in mente quod oculus in corde. 143.d.e.2
Cognitio mors quædam rationalis est 237.d.2
Cognitio Patris & filij vnde differant 175.a.b.1
Cognitio perfectissima est in sola veritate & ecclesia antiqua 242.c.1
Cognitio quid 127.b.1. & 207.c.1
Cognitio quid 234.a.2
Quid differat à sapientia quæ per doctrinam est. ibidem
Cognitio quid præbeat.
Cognitio triplicem ostendit euentum 124.c.d.1
Cognitio vera & lux Dominus 197.e.1
Cognitio vera multo labore superanda 211.c.2
Cognitio vnde accedit 227.c.a.2
Cognitione maiori quo quisque præditus, hoc magis subit periculum si negligat 166.d.e.2
Cognitionem Dei, aut vitam æternam si quis cui proponat, vtra eligenda? 170.b.c.1
Cognitionem Dei habere non potest quicunque vitiis agitur 143.b.2
Cognitione præditi Apostoli 207.d.1
Cognitione præditi Martyris anima quæ 165.a.2
Cognitione præditi vita describitur 235.c.d.1
Cognitione præditus Deus euadit, quomodo? 171.d.2
Cognitione præditus in quo finem ponit. 160.a.b.1
Cognitione præditus qualis esse debeat 165.a.2
Cognitione præditus quid precatur 231.c.d.2
Cognitione præditus quis 245.a.2
Cognitione præditus quorúmnam bonorum particeps 208.d.e.1
Cognitione præditus rectè vti potest omnibus. 155.b.2
Cognitione præditus trium in se virtutum consequentiam habet 173.c.2
Cognitione vera præditus quid agat 150.d.2
Cognitionis excellentiam quomodo prophetæ ostendant 230.d.e.2
Cognitionis fideiq; differentia 175.a.b.1
Cognitionis finis quis 196.d.2
Cognitionis habitus quid efficiat 211.212.a.1
Cognitionis monadicæ princeps quis 158.b.2
Cognitionis munus 234.e.2
Cognitionis verè stabilitas 235.a.b.2
Cognoscendi potestas effecta tria sunt 224.c.2
Cognoscere, plus est quàm credere 213.a.2
Colere Deum verè quid 208.c.2
Colere & honorare quémnam iubemur 230.c.1
Columna ignis præcedens Hebræos quid 113.c.1
Columnas cur veteres erigebant ibidem
Commentaria Clemẽtis qualia, & quibus conueniãt. 153.a.b.2
Commentariis quid maximè conueniat 90.a.2
Communionem sacram quidam olim interpretabantur in coniunctionem veneream 141.d.e.1. & vnde hunc errorem sumpserunt ibidem
Comparatio in quibus consistat 174.c.1
Comparatio nulla vtrum sit melius Dei consortium, an dæmonum tenebras eligere 161.a.2
Concausa 250.d.2
Concausæ quæ dicantur 251.d.1
Concludere quid 245.d.2
Conclusio ibidem

Concordia ducit nos ad beatitudinem 129.d.1
Condimẽtorum & bonarum disciplinarum collatio. 90.b.2
Confessio generalis & singularis quæ 161.e.2
Confidentiam vt non amittamus opus habemus confidentia 165.c.2
Confitentes verè Dominum, qui? 161.c.d.2
Congregati in nomine Domini duo vel tres, qui? 146.b.2. & 147.b.1
Congressus Abrahæ & Agaris pulchrè enucleatur. 92.d.2
Congressus Iudæ & Thamaris exponitur 93.a.b.1
Coniugalem coniunctionem qui despiciant, indocti & impij sunt 145.d.2
Coniugem habuit Paulus 144.e.2
Coniunx bona, optima hominis possessio: mala, pessima 199.a.b.1
Consensio quid 122.c.1
Consilium Domini quisnam nouit 221.a.1
Consilium quid 126.e.1
Consummatus per charitatem non delectatur humilibus & abiectis 208.d.1
Contemnentes legem, legislatorem contemnant necesse est 120.d.2
Contemplatio ad quid vtilis 248.a.b.1
Contemplatio à quibus comprehendi potest. 226. c.d.1
Contemplatio Domini quæ 227.b.c.2
Contentio excitat odium 93.b.2
Continens causa quæ 248.a.1
Continens non est propriè Deus 227.d.e.2
Continens quis dicatur 237.a.b.2
Continens verè quis 145.c.2
Continentes causæ 240.e.2
Continentes multi describuntur 99.e.1
Continentia æquè bonum, vt incontinentia malum. 154.a.1
Continentia fundamentum virtutum 131.b.c.1
Continentiæ fructus 237.a.2
Continentia in quibus consistat 145.b.2
Continentia quid 127.d.2
Conuersari quibuscum prohibeat Apostolus. 152.e.1
Conuiuium quale vel admittendum, vel repudiandũ 230.d.e.2
Cor à fastu alienum est holocaustum Dei 226.b.2
Corporis cura cur habenda 155.e.2
Corpus allegoricè quid 241.c.1
Corpus qui insectantur ac vituperant reprehẽduntur. 173.e.2
Corui vocem humanam quidem imitãtur, verùm rei quam dicunt notitiam non habent 220.a.b.2
non Credens, intelligere non potest 89.c.1
non Credentes vituperat Heraclitus 117.c.1
Credere opinionibus absque mente & scientia reprehensibile 94.d.e.2
Credere vel non credere in nostra situm est potestate 172.e.1
non Credere summa prudentia 154.a.1
Cretenses optimis legibus vti solitos dicit Clemens. 97.d.2
Critici dies qui, & quare sic appellati 219.d.1
Criticus quis primus appellatus 100.b.2
Crobylus 244.a.1
Crocodylus apud Ægyptios quid designet. 181.e.2
Crucem suam tollere quid 131.b.2
Cuique licet vesci carnibus
Culpa in Deum non est conferenda si Adam peccauerit 172.b.1
Culpa vacat Deus, si homo quod optimum est non elegerit 88.a.2
Cultorem verum Dei, & religiosum quem putat Clemens 231.e.a.2
Cultores Dei qui 190.a.b.2
Cultus maximè regalis quis 232.a.1
Cultus qui versatur circa res hominum est duplex. 224.b.2
Cupiditas 143.d.e.1
Cupiditates & alia peccata dicta sunt tribulli & valli. 238.d.1
Cupiditates in animi perturbationibus regnant. 208. e.a.2
Cupiditati non obsequendum 143.e.1
Cupiditatis opera destruxit Christus 146.c.1
Cupiditatis valli fossæq; nos circundant 154.b.2
Currum qui primi excogitarunt 100.c.1
Cynicæ sectæ quis auctor fuerit 97.b.c.1
Cyrenaici philosophi non existimabant orandum. 231.b.2
κυρικακγάλη quid 178.a.2

D

Dactyli sapientes qui 99.b.2
Dæmoniacus quomodo fiat homo 221.e.2
Dæmoniorum multæ species 199.c.1
Dæmonibus quidam incitati futura prædicunt. 108. d.e.2
de Dæmoniis Platonis sententia 190.c.d.1
Danai quando in Peloponnesum aduentus 104.a.2
Daniel quando prophetauit 107.a.b.1
Danielis locus de hebdomadibus elucidatur 110.b.2
Dardaniæ ædificatio quando 104.a.2
Decalogus cœlis naturalis quis 217.d.e.1
Decalogus terræ naturalis quis 217.e.a.2
Decimæ reddendæ 128.b.c.2
Decimus numerus perfectissimus 209.d.e.2
Declinantium à veritate quidam seipsos, alij propinquos etiam fallunt 241.c.d.1
Definitio 247.c.d.2
δεκαπλάσιον quis 224.c.2
δεκαπλασιασμὸς quid 221.b.1
Delitiæ quid 133.b.c.1
in Delo est ara antiquissima 229.c.d.2
Demonstrare verè quomodo quis poterit 246.b.1
Demonstratio an dicatur solummodo duobus modis. 246.d.e.2
Demonstratio erit rationi consentanea ibidem
Demonstratio ex quibus constat 247.a.b.2
Demonstrationis definitio 247
Demonstrationis & resolutionis differẽtia. 246.d.e.2
Demonstratio quid 247.d.1
Demonstratio tria ostendit 248.a.b.1
Demonstratio vbi posita 247.d.e.1
Denarius quid in scriptura 166.d.1
Denominatiua 249.a.1
δεῖν quid 122.b.1
Dei amicus quis 127.e.1
Dei bona communiter vtilia 131.d.1
Dei cognitio, res maxima 232.e.2
Dei cultores & serui quales 232.a.b.1
Dei cultus quid sit 224.b.2
Dei imaginem in rebus genitis nihil referre potest. 222.e.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dei intelligentiam non potest adire sensus quinarius. 186.c.2
Dei habuerunt notitiam mortales omnes, quomodo. 195.d.c.2
Dei notitiam in animantibus esse dicit Xenocrates Carthaginiensis 189.e.2
Hoc & Democritus ibidem
Dei sententia non potest falli 227.b.2
Dei solum opus bene facere 221.d.e.2
Dei vim, essentiã, opera nemo potest dicere. 222.d.e.2
Dei vna voluntas in vna identitate 218.a.2
Deo nihil aduersatur, aut est contrarium 101.b.2
Deo non res singulæ, sed innumerabiles attribuuntur 220.d.e.1
De Deo Orphei sententia 194.a.2. 195.c.2
De Deo Parmenidis sententia 193.c.d.1
Item Euripidis ibidem
Item Æschyni 193.a.2
Item Heraclíti ibidem
Item Xenocratis ibidem
Item Epicuri 193.d.2
Item epicharmi ibidem
Deo perinde est facere ac dicere 200.e.2
de Deo Pindari sententia 195.c.d.1
Item Hesiodi ibidem
Item Solonis ibidem
Item Homeri ibidem
Item Æschyli ibidem
Item Diphili 195.c.2
Deo quare credimus.
de Deorum moribus Barbarorũ sentẽtia. 197.198.a.1
Deos appellarunt suos legislatores Barbari 98.c.2
Deos fieri animas sapientũ vult Empedocles. 172.a.1
de Deo Solonis sententia. Item Agrigentini poëtæ. 188.c.1
Deos ponunt obnoxios Græci 227.c.2
De re quæsita ad quod principium oratio deducenda 245.1
Deum à Gentibus cognitum per prophetas probatur 196.c.d.1
Deum cui assimilet Plato 135.b.1
Deum imitari debem' quoad eius fieri potest. 130.b.1
Deum inter homines dicebat Plato qui Ideas contemplaretur 172.c.2
Deum nemo vidit vnquam quomodo intelligendum 176.c.d.1
in Deum non cadunt affectiones 229.b.2
Deum patibilem dicere nephas 178.d.c.2
Deum Patrem & Filium agnouit Euripides Philosophus 186.b.2
Deum, quidam vocauerũt profundũ quare? 188.e.a.2
Deum verè colere quid 208.c.d.2
Deum vnum esse probat Xenophanes Colophonius. 192.c.2
Deum quendam impudentem sibi quidam finxerũt. 142.c.2
Deum totum dici non decet 188.a.b.2
Deus à mortali capi non potest 193.c.2
Deus an curam gerat hominum 225.b.2
Deus an poni & collocari ab hoibus potest. 228.c.2
Deus certis ac definitis locis non est conclusus, sed vbique 230.b.2
Deus cognitor est cordium 212.e.1
Deus dimensionem & distantiã nõ suscipit. 188.e.a.2
Deus etiam hominum cogitationes nouit 231.a.1
Deus est agonotheta 227.b.2
Deus est alienus à reprehensione 227.b.c.2
Deus est alienus à superstitione 132.a.2
Deus est causa bonorum & non malorum. 220.a.1
Deus & in vniuersis & in singularibus adiuuat. 221.c.a.2
Deus & quæ sunt de Deo multum inter se differunt. 220.d.e.1
Deus expers principij 173.b.2
Deus incircunscriptibilis, nec loco tenetur. 186.d.2 & 187.c.a.2
Deus impatibilis 172.d.1
Deus iniustitiæ non est auctor 174.b.2
Deus in templis manufactis non habitat 245.2
Deus nemini similatur 192.c.2
Deus neque sacrificiis, neque donaris, inuocatur. 226.a.b.2
Deus non est in loco. 116. d.2. nec in caligine, nec in parte ibidem
Deus non delectatur holocaustomatis 230.a.2
Deus non est causa malorum 196.d.1
Deus non est humana forma præditus 230.e.2
Deus non solùm præsentia, sed etiam futura nouit. 219.c.d.1
Deus nullius indiget 120.d.1
Deus nunq̃ relinquit hominũ curationem. 225.d.e.1
Deus omnia in omnibus 177.c.1
Deus omnia intuetur vna applicatione 221.b.1
Deus prædicatur per legem Prophetas & Euangeliũ. 164.d.1
Deus quid secundum Thaletem 190.d.2
Deus quod est, nõ cognoscimus: sed quod non est cognoscere possumus 186.d.2
Deus rerum omnium mensura 190.c.2
Deus solus natura sapiens 122.d.e.2
Deus solus sapiens secundum Pythagoram 154.b.1
Deus stetit in synagoga Deorum, quid 135.e.2
Deus vbique est 202.a.1
Deus videri nõ potest nedum verbis explicari. 188.a.1
Deus vnus est & Gentium, & Hebræorum. 171.d.e.2
Deus vnus & idem per prophetas Euangelium & Apostolos prædicatur 147.c.d.2
Diabolus cur impudens dictus 142.d.e.2
Diabolus fur & latro, quare? 101.c.1
Diabolus liberum habuit arbitrium 101.c.1
Diabolus tentator 163.e.1
Diaconus Ecclesiæ verus quis 213.d.e.1
Diætæ tenui assuefactus est cognitione præditus. 209.b.1
Dialectica ars quæ Platoni 115.a.1
Dialecticæ finis quis 94.a.2
Dialecticam vilipendit Apostolus ibidem
Dialectica quatenus acquirenda 115.a.1
Dialectica quomodo vtitur prudens 209.c.d.1
Dialectica tanq̃ vallus opponitur Sophistis. 209.d.e.1
Dialectica vera quæ. 115.c.1
Dialectus, quid. 228.a.b.1. & quot numero apud Græcos ibidem
Diana quare irata fuit Ætolis 228.b.1
διαφέρον quid 183.b.1
διαφορὰ quid 120.c.1
διάθεσις quid 115.d.2
διαπόσων conuenit Phrygiæ harmoniæ. 210.e.1. Idem vehemens acutum ibidem
Dictio & vox ad quid nobis data 232.a.1
Diebus selectis non iubemur colere Deum, sed continenter per totam vitam ibidem

Diem septimum sacrum esse, non solùm Hebræi; sed & Græci asserunt 192.a.2
Dies in scriptura quid 107.b.c.1
Dies tres in quibus ambulabat Abraham ad montem quid 187.b.c.1
Differentia locũ signi obtinet in definitione. 240.c.2
Digitus Dei quid significet 212.a.b.1
Dij an lædantur ab hominibus 228.b.1
Dij estis, & filij altissimi omnes quid 213.d.e.1
Dilectio quid 122.b.1
Diligendus quiuis mortalium 129.b.1
Diligens ex cognitione manet in vno immutabili habitu 208.b.c.1
Diligentiæ exemplar formica 93.e.1
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 158.d.2
Diliges Dominum Deum tuum, & proximum tuum quomodo intelligendum 154.e.1
Diligite inimicos vestros quomodo intelligendum. 164.b.2
Diogenis coluit aërem 96.b.2
Diogenis respõsio ad eum qui admirabatur quod inuenisset pistillum à serpẽte in gyrum circundatum. 228.a.2
διος qui dicatur 174.b.2
Diphilus comicus deridet præstigiatores 228.b.2
Discere antiquius quàm agere 207.d.e.1
Discernere & distinguere cõmodè quàm vim habeat in oratione 209.d.e.1
Disciplinæ adiuuant Philosophiam 210.d.e.2
Disciplinarum & Philosophiæ, atque Sacræ & Agaris collatio pulcherrima 92.d.1
Disciplinarum fons manat à sapientia 211.b.1
in Disputationibus quę prauorũ cõsuetudo. 178.a.b.1
Distinctio & diuisio magnam lucem adfert in scripturis 209.a.2
Dives difficilè intrat in regnum cœlorum 118.b.2
Dives quis verè dicatur 119.b.1
Diuina effigies vbi 229.c.1
Diuinæ sapientiæ & virtutis officium quod 101.b.2
Diuina virtus bona præbet per angelos 221.a.1
Diuinus est is qui est cognitione præditus 239.e.2
Diuisio homonymorum 249.a.2
Diuisione recurrendum ad ea quæ sunt simpliciora. 248.a.1
Diuisionum genera 248.d.1
Diuisio quæ probatur ibidem
Diuisio totius in partes consideratur in magnitudine. ibidem
Diuitem esse non prohibuit Dominus 145.e.d.1
Diuitiæ & sanitas cur retinendæ 155.b.c.2
Diuitiæ, plus aliis videntes, cæcos facit 155.d.e.2
Diuitiæ veræ quæ 212.b.1
Docitarum secta quæ, & illius princeps 150.d.1
Docti à Deo qui 103.c.1
doctor alios docturus quid considerare debet 88.c.2
Doctor aut scribens, aut docens, angelicum agit officium 88.e.1
Doctor docens alios, ac sæpe dicens sit doctior. 89.e.2
Doctores beati, qui 88.e.2
Doctores quæstui seruire non debent 89.c.1
Doctores populum alloquuturi quid faciant. 90.b.2
Doctores quos habuerit Clemens 89.c.2
Doctores sese ipsos probare debeant, audiendi sint nécne? 88.c.2
Doctoris emolumenta quæ 88.b.2
Doctor omnis Christum imitari debet 89.a.2
Doctor omnibus omnia fieri debet: Iudæus Iudæis, Græcis Græcus, vt omnes lucrifaciat 90.a.2
Doctor populi quomodo sese gerere debeat 88.c.1
Doctor scribens quid à loquente differat, & vtriusq; officium 89.c.1
Doctorum quisque propriã mercedẽ accipiet. 89.b.1
Doctrina Dei quod patietur persecutionem est prædictum 213.a.2
à Doctrina dependent omnes fontes sapiẽtiæ. 222.e.2
Doctrina duarum viarũ iuxta Parmenidem Eleatem describitur 184.e.2
Doctrinæ exempla in mulieribus 168.c.d.1
Doctrinæ quando vtilitas 119.d.2
Doctrina est à Deo tradita 222.e.2
Doctrinæ Græcorum & Christi differẽtia. 214.c.d.2
Doctrinam Christi à prima prædicatione prohibuerunt reges, tyranni, duces: tamen non periit. 223.a.1
Doctrinam & Naturam rem similem dicebat Democritus, quare? 171.e.2
Doctrinarum variarum inuentores qui 99.b.2
Doctrina seculari vti quidem, sed non frui permisit Dominus 92.e.1
Doctrina Seruatoris nullius indiga 103.e.2
Dogmata verè quædam habere Græcos probatur. 102.e.1
Dogmatum variorum conflictu, veritas conciliatur. 91.d.1
Dolia duo bonorum & malorum 185.c.2
Dolori adiuncta mœstitia 208.d.1
Dolorũ alios toleramus, alios fugim', quare? 155.d.e.2
Dolor vbi vtilis 227.b.1
Domini doctrina cœpit sub Augusto, & medio tempore Tiberij consummatur 245.a.b.1
Dominicum diem quando quis verè facit 238.c.2
Dominus cur neminem salutẽ ab ipso accipere cogit. 215.a.b.1
Dominus est a & ω 218.c.d.2
Dominus loquutus est Apostolis sine parabolis nihil. 216.a.1
Dominus principium doctrinæ 241.c.2
Dominus qua ratione orauit 231.c.2
Dominus vult cognitione præditos auxilium à se petere 239.e.2
Donum proprium habet vnusquisque à Deo 169.c.2
Dona hostium dona non sunt 198.d.e.1
δοξόσοφοι 241.c.1
Drachma vna pro ratione expositionis vario nomine vocatur 103.d.1
Drops quid 183.c.1
Durij equi similitudinem habet homo, vt vult Basilides 132.c.1

E

Ecclesia 219.b.c.2
Ecclesia alij non iungitur matrimonio habens sponsum Christum 147.a.b.2
Ecclesiæ antiquæ & catholicæ pulchra descriptio. 245.col.2.
Ecclesia vera & antiqua quæ, & qui in eius catalogũ referuntur ibidem
Ecclesia vera versatur in scientia 243.e.2
Egredimini è medio ipsorum & separamini, & cætera quomodo intelligendum 147.a.1
ἔθνικοι quid 117.b.c.1
Electio cur sæpe praua 237.d.e.2
Electio & fuga ex scientia fit 155.e.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

electio nō esset, si omnes essemus Christiani. 162.d.e.2
electorum aliqui magis electi 213.b.1
eleemosynis & fide purgantur peccata 126.a.b.2
elephantorum mutua beneuolentia 109.e.2
eligere ex cognitione quid differat ab eo qui elegit ex imitatione 156.c.d.2
eloquentia non magnifacienda, modò intelligatur quod significetur 95.d.2
eloquia Domini eloquia casta argentum igne examinatum, &c. Pulchrè exponitur 206.a.1
ἔμβριον quid 248.c.1
empedoclis de Philosophis Græciæ sententia 220.a.1
encyclopedia quid 102.e.2
ἐναρμόνιον conuenit Doricæ harmoniæ 210.e.1
epicharmi de Deo sententia 191.b.2
epicharmi dictum 228.c.2
epicharmi error 174.c.1
epicuri error 170.b.c.2. 192.b.c.2
epicuri impium dictum quod 154.b.1
epicurus autor impietatis 88.b.1
epicurus quæ à Demetrio surripuerit 20.1.b.1
ἐπιλήσμονες ἀρετῶν 210.c.1
epimenides Cretensis septimus Græcorum Sapientū æstimatus 97.b.2
epimetheus quo tempore fuit 104.a.2
ἐπιφάνεια quid 205.a.2
episcopi vnde & quales constituendi 148.e.a.2
ἐπίσημοι quid 171.a.1
epistolas scribere quando & vbi & à quibus primùm institutum 108.c.1
ἐπιστολογραφικὴ quid 178.a.2
ἐπιστύνειν quid 122.c.d.1
ἐπωδὴ quid 247.c.a.2
equum & ascensorem deiecit in mare exponitur. 283.d.2
error Anaxagoræ 118.a.1
error Antitactarum 142.d.1
error Basilidis 163.a.b.1
error Basilidis. 172.a.2. Item eius filij, & discipuli Isidori ibidem
error Carpocratianorum 138.b.2.& 139.d.1
error Docitarum 150.c.1
errorem suum vnde hauserit Marcion 140.c.2
error [illegible]harmi 174.c.1
error epicuri 118.e.1
error Heracleonis 161.d.2
error Marcionis 158.d.2
error Marcionistarum 122.a.1
error Nestorij vnde 130.a.1
error Nicolai vnde 141.c.1
error Origenis vnde 101.c.1
error Platonis 139.e.1. & 139.c.2
error poëtæ Lyrici 171.d.1
error Pythagoræ 189.c.2
error Pythagoreorum 174.c.2
error Stoicorum
error Valentini 175.a.2. & 164.a.1
error Valentinianorum. Item Basilideorum. 117.a.2
error Valentini & Basilidis exploditur 121.e.1
eruditum quem verè existimet Clemens. 95.b.1
esaias quando prophetauit 106.a.2
Ischomachus 244.a.1
ἰσοτιμικὰ quid 184.b.2
ἰσοτιμικὰ quid ibidem
ἰσχίον quid. 122.c.1
eua quid 148.a.2
euander cuius filius 105.d.1
euangelij cognitio & in Christum fides, est adimpletio & veteris testamenti expositio 169.c.2
euangelium & lex vnum & idem & ab eodē auctore. 149.b.1
euangelium etiam apud inferos prædicatum. 203.d.2. & 204.e.1
euangelium secundum Ægyptios legit Clemens. 146.c.1
euangelium secundum Ægyptios 150.c.1
euangelium secundum Hebræos 122.c.2
eucharistiam alij aliter consecrant 103.d.1
eucharistiam sumpturus sese ipsum probare debet. 117.c.2
eucharistiam tempore Clementis mos erat etiam diuidere, ac in populo distribuere ibidem
εὐβουλία quid 126.c.1
eubulus comicus 229.e.1.
εὐδαιμονία quid 135.a.2
eudoxus Cnidius cuius discipulus 98.c.2
eugamen Cyrenæus, Musæi librū integrum de Thesprotis suff[illegible]tus pro suo ædidit 200.d.2
εὐλάβεια quid 120.e.2
eunuchi beati & non beati qui 151.c.1
eunuchi qui castrati sunt, & eunuchi qui castrati sunt sunt ab hominibus, & cætera pulchrè exponitur. 144.b.2
eunuchorum alij ab ortu, alij [illegible] necessitate quomodo intelligendum 138.a.1
εὐφρόνη quid 170.d.2
euripidis sententia de mala oratione 94.b.2
examinatores verbi qui esse debeant, qui minimè. 89.c.1
exempla doctrinæ in mulieribus 168.c.1
exempla fidei 165.e.2
exempla fortitudinis 160.b.1
exempla glorioſæ conuersationis sunt martyria. 155.b.2
exempla honestatis 166.a.2
exempla hospitalitalitatis 166.c.1
exempla humilitatis ibidem
exemplar diligentiæ formica & apis 93.c.1
exemplum amoris in maritum 168.c.1
exemplum castitatis & fortitudinis in muliere. 168.a.1
exemplum fortitudinis & taciturnitatis in muliere. 168.e.1
exemplum fortitudinis in muliere. Indorum Philosophis 168.a,1.& 167.e.1
exemplum modestiæ 167.c.2
exemplum pudicitiæ 168.e.1
exemplum velocitatis in venando in muliere ibidem
exercitatio facit habitum 208.c.1
exercitatio salubrem ingenerat habitum 89.d.2
exercitatio valde vtilis ad inueniendā veritatē 93.c.1
exercitus ducendi peritus Milciades. 113.a.1
exercitus ducendi ratio tribus continetur speciebus. 112.c.2
ex ignoratione definitionis quæ oriuntur 248.c.2
experientiam facere quis dicitur 221.b.1
expurgandos igne, qui malè vixerint dicit Ephesius. 176.b.2
expurgari terram igne & aqua dicit Plato ibidem
exultatio quid 211.e.2
ezechielus Iudaicarum tragœdiarum poëta 111.c.2
ezechiel quando prophetauit 107.a.1
ezechiel quis à multis æstimatus 99.b.1

F

Fabarum esus steriles reddit mulieres 141.a.2
Fabularum compositores Theopompus & Timæus. 88.b.1
Facere quicquam desistimus propter tria 127.d.1
Facies Dei Iacob, quis 235.b.1
Facies humana sensuum instrumenta septem cōtinet. 219.b.1
Fames cataplasma rerum verum venerearum. 133.e.1
Fœlix quis 198.c.1
Fœminæ opera destruxit Christus secundum Euangelium Ægyptiorum, quid 146.c.1
ferrum Martem vocant Græci 234.a.1
ferrum qui & vbi inuenerint. 100.a.1. & eius temperaturam ibidem
ferrum vsus reddit purius, non vsum rubigini obnoxium sit 89.e.2
festum diem per totam vitam agere quomodo oportet 230.b.2
fide & eleemosynis purgantur peccata 126.b.2
fidei cognitionisq; differentia 175.b.1
fidei & demonstrationis genus duplex 246.d.1
fidei effectus describuntur 165.e.2
fidei & pacis templum primus Romanorum Numa Pompilius posuit 176.e.1
fidei exempla 151.e.1
fidei filiæ quæ 114.e.1
fidei nostræ coadiutores qui 120.b.2
fidei officium quod 120.a.1
fidei principium quod 117.c.1
fidei timoris & dilectionis pulchra distinctio 124.a.2
fideles à charitate & fide 120.b.2
fidelis proprium quid 220.a.2
fidelis quis 110 b.1. & 118.b.2
fidelis vel sine literis quinis esse potest 95.b.2
fidelis verè, pulchrè describitur 154
fidelis vitam conuenit esse talem, quale est verbum. 243.c.2
fidem duplicem annunciare videtur Paulus 176.d.1
fidem quia esse putet Epicurus 118.e.1
fides à charitate 120.b.2
fidere nobis ipsis non debemus 96.c.1
fides duplex 124.c.1.& 123.d.1
fides est species orationis 231.c.2
fides & charitas quid efficiant 208.b.2
fides ex auditu 119.c.2
fides in Christum, & Euangelii cognitio, est adimpletio & expositio veteris testamenti 170.a.1
fides non beata per demonstrationem 117.e.1
fides nostra in quo debeat consistere 175.b.2
fides nostra non in hominū sapientia, sed in Deo collocanda 96.c.1
fides quid 117.c.1.e.2.& 114.b.1
fides quomodo quem s[illegible]uum facit 213.e.1
fides scientia præstantior 117.e.2
fides siue à charitate siue à timore, semper est diuina. 120.b.2
fides basis charitatis ibidem
fides tempore Pauli abundauit in Achaia 221.b.2
fide vbique opus est. secundum Platonem 119.e.1
fide viuere quomodo intelligendum 120.d.2
fide viuit iustus 117.c.1
fiduciam cur in Deo habeamus 120.c.1
fiducia quid ibidem
filij Dei quomodo efficiamur 114.c.2
filius cur sit virtus Dei 225.d.1
filius Dei cur nūquam à suo exceſſerit seculo. 224.d.2
filius Patris & omnia in omnibus, quomodo intelligendum 170.e.2
filius quis verè dicatur 88.c.1
finem duplicem statuit Plato 134.c.2
finis Christiano homini quis 135.b.2
flos fœni quid 173.d.2
de Fœlicitate variæ Philosophorum sententiæ. 134.c.1
fœnerator, quis 128.e.1
fœtū & matrē cur vno die occidere vetat lex. 129.b.2
fœtus bestiarū cur à matre separari prohibuerit Deus 129.e.1
fœtus sex mensium spatio perficitur 218.d.1
fœtus viperarū cur vocarit Iudæos Dominus. 165.a.2
forma vniuscuiusque est mens 207.e.2
formica exemplar diligentiæ 93.e.1
fornicari in ecclesia quid 241.c.1
fornicatio diabolicum vitium. 148.c.2
fornicatio non est matrimonium 152.a.2
fornicatio quid 150.a.1
fornicationis tres supremæ differentiæ quæ 91.d.1
fortis nemo sine ratione 236.b.2
fortiter ferenda quæcunque occurrunt 161.b.1
fortitudinis exemplar 167.e.2
fortitudinis exemplum in muliere. 160.c.1. in Indorū Philosophis. fortitudinis signum Leo. 182.a.1
fortitudinis perfectio augetur ex vitæ exercitatione. 236.c.2
fortitudinis species 227.c.1
fortitudo vbi vtenda ibidem
Fortunæ incommoda viro bono non sunt formidabilia 236.e.1
frater, quis 128.a.2
fratres qui verè sint 238.d.2
fratres quos vocarit Plato 191.b.1
fundamentum in scriptura quid 179.c.1
funiculum trahere quid in scriptura 94.c.2
fures & latrones qui 108.d.2.& 176.d.2
fures in scriptura qui 101.c.1 104.a.1
fur & latro diabolus, quare 101.e.1
furti Græcos arguit Clemens. 197.c.2. 200.c.2. & 202.a.1
furti non accusandus Hebræos qui Ægyptiorum res asportarunt 112.c.1
furti per collationem explicatio 219.d.2
furtum Græcorum in philosophia prodit Clemens. 189.b.2.
futura ex iis quæ facta sunt coniectanda 199.d.2

G

Gallinarum carnes quando suauissimæ 116.e.1
Gaudendum in tribulationibus pro Christo 159.a.1
gaudium quid secundum quosdam 126.b.2
generare duplici modo dicitur 177.e.1
generatio quærentium Dominum quæ 235.c.1
generationem quidam malam dicunt 139.d.2
generationes omnes præterierunt 170.a.1
generatio quid 130.b.2
gentes versantur in ignoratione 243.e.2
gentium vocationis causa quæ 122.b.2
geometriæ inuentores qui 99.d.2
in Geometria quid spectetur 209.c.1
geometrica resolutio cui similis 248.a.1
germanè compar adiuua illas, &c. exponitur 145.a.1
gloriæ desiderio qui tenentur 244.a.2
gloria sequitur laborem 159.a.2
Gomor quid 123.a.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

ὀφρυόπυργος quid 183.e.1
Gradus triplex in corpore scilicet 159.c.2
Græcæ disciplinæ quatenus adhibendæ 210.a.2
Græca lingua multo tempore Hebraæ posterior. 216.c.2
Græca philosophia cui assimilata 179.e.2
Græca philosophia citò potest perire 223.a.1
Græci gloriantur abs se comprehẽsam esse veritatem. 222.c.d.2
Græci philosophi Deum quidem nominant, sed non cognoscunt 220.a.1
Græci ponunt Deos obnoxios ex sententia Xenophanis 218
Græci pulcherrima quæque & honestissima à nobis acceperunt 178.d.1
Græci putant in Deos esse motus & perturbationes. 227.e.2
Græcorum chronographia colligitur 108.d.2
Græcorum furtum in Philosophia prodit Clemens. 169.b.2
Græcorum in mysteriis quænam primũ locũ obtinẽt. 186.c.2
Græcorum multi olim responsa dabant 108.c.1
Græcorum eruditissimi cur fructum mali punici Mercurio consecrent 117.b.1
Græcorum libri quomodo legendi 196.d.2
Græcorum nullus senex quid 115.a.2
Græcorum Philosophia vnde 102. c.2
Græcorum poëmatibus vsus est Paulus 97.b.2
Græcorum tẽpora quomodo scribat Erathosthenes. 109.c.1
Græcos furti arguit Clemens 200.c.2
Græcos habere quædam vera dogmata probatur. 102.d.1
Græcos solos posse philosophari existimabat Epicurus 98 b.2
Grammatica reducit nomina in vigintiquatuor elementa 240 b.1
Grammatica vnde primùm cœpta 111.b.2
Gratia peruenimus ad cognitionem 222.c.2
Gratiæ nõ possũt referri pro dignitate salutis. 227.d.2
Gratiæ præcipua relatio, quæ ibidem
Gratiarum actio commendatur 231.c.2
Gratias agere debem⁹ iis qui nos persequũtur. 162.d.2
Gratias agere debet & castus & matrimonio iunctus. 152.c.1
Grati animi significatio quid 227.d.2
Gratuitatem quomodo ostendit cognitione præditus 230.a.2
Gubernator laudandus quis, & q[illegible] designet. 95.c.1
Gymnosophistarum duplex genus, & eorum vita ac mores 99.e.1

H

Hæreditas perfecta quorúmnam est 214.d.1
Hæreses non debent nos à credẽdo deterrere. 241.b.2
vnde eorum ortum habuere ibidem
Hæreses quàm variis nominibus appellatæ, & vnde. 245.a.1
Hæreses quid in veram ecclesiam moliantur. 245.e.1
Hæreses quo tempore primùm excogitatæ 156.c.2
Hæreses semper in omnibus disciplinis fuerũt. 241.b.2
Hæresim constituentes quid faciant 244.e.1
Hæresum sectatores versantur in opinione. 243.e.2
Hæretici cur pertinaces. 243.a.1. & eorundẽmos. ib.
Hæretici non probant epistolas ad Timotheũ, quare? 124.a.1
Hæretici qua ratione dicãtur consiliorum Dei & Christi traditorum inanes 243.b.2
Hæreticorum in scripturarum explanatione imbecillitas. 245.e.1. aduersus tales quid dicat Dominus. ibidem
Hebomades septuaginta duæ Danielis locus pulchrè exponitur 107.d.1
Hebræis quædam tradebantur sine scriptis 185.d.1
Hebræorum chronographia ab Adam 109.d.1
Item à Mose 110.d.2
Hebræorum post Mosis decessum catalogus describitur 105.d.1
hebræorum reges quando finem acceperint. 106.d.2
hellenes Iouis filius Deucalion cognominat⁹. 216.e.2
Idem Græci sermonis autor ibidem
heracleonis error 161.d.2
heraclitus Bausonis filius quo tẽpore floruerit. 98.e.1
herculis duodecim certamina quæ 192.b.1
Herculis præceptor Linus 105.b.1
hercules vates & physicus Atlantis discipulus 99.c.2
hermippus Berytius 219.d.1
Idem de septenario librum conscripsit ibidem
hesiodi carmina in solutam transinu ata orationẽ pro suis ædiderunt Eumulus & Acusilaus historiographi 200.c.2
hesiodus quando 105.b.1
heteronyma 76.d.1
hieremiæ prophetæ pater quis 106.c.2
hieremias quando prophetauit 106.c.2
hierusalem diruta à Vespasiano 107.a.2
hierusalem quid 92.a.2
hilaritatem quomodo ostendit cognitione præditus. 230.b.2
hipparchus Pythagoricus cur accusatus, ac demum schola expulsus 184.a.2
hippasus coluit ignem 96.b.2
hippocentauri filia, quid Achillem docuerit. 216.e.2
hipponax, & Archilochus turpium rerum scriptores. 88.b.1
hirundinem domi nõn habere quid 179.e.1
holocausta excoriari cur præceperit Moses 186.c.1
holocaustomata & sacrificia æquè vt Esaias condemnat Menander Comicus 194.a.1
homerus fuit Ægyptius 98.a.2
homerus, quando 105.b.1
homerus quos versus ab Orpheo suffurat⁹ sit. 200.d.2
homicidij ex Decalogo intepretatio 219.b.2
hominem dupliciter nominat scriptura 146.d.1
hominem formatũ à diuersis potestatibus aiu[illegible] quidam 14[illegible].c.1
hominem oportere fieri vnum Pythagoreum dictum quid? 172.d.1
homines natura saluari voluit Basilides atque Valentinus 164.a.1
homines omnes mali, vel plurimi hominum mali, cuius dictum 97.e.2
homines omnes, vnius sunt Dei imago & opus. 240. c.2
homines qui dicunt non esse Deum 226.c.2
homines, qui sunt virtute præditi coniunguntur. 215.c.2
homini pe[illegible]em scandalum venit væ 152.d.1
hominis corpus ex diuersis quidem, sed non contrariis constat 175.c.2
hominis officium quod 228.a.1
hominis omnis mutatio voluntaria 95.a.b.1

Hominis optimum quid primo secundum Aristotelem quid secundum ibidem quid terium ibid.
Hominum primus quis, vt vult Acusilaus 104.c.1
Hominum pater, atque Deorum, qua ratione ab Hõmero prolatum 220.a.2
Homo animal mutabile 199.b.1
Homo an perfectus esse potest dubitat Clemens 169.c.1
Homo callidissimum animal 202.d.2
Homo cognitione præditus trium in seruitutum consequentiam habet 173.c.2
Homo cur sexto tandem die creatus 218.c.2
Homo est res præstantissima in terra 224.d.2
Homo habet similitudinem equi durij vt vult Basilides 132.c.1
Homo homini non est maior quatenus natus est 126.d.2
Homo non potest pro dignitate deDeo vera dicere 220.c.2
Homo verè regales nullis detinetur voluptatibus 171.d.1
Homonyma 249.c.1
Honestatis exempla 166.b.2
Honestum, & pulchrũ difficulter inuenitur 153.b.2
Honestum & pulchrum quid Clementi 88.b.1
horarum definitarum preces à nonnullis constitutæ 231.e.1
hordeum frumento citius matureſcit 211.d.1
hospes & peregrin⁹ in tota vita quis dicatur 238.c.2
hospitalitas quid
hospites qui dicantur ibidem
hostias mũdas & Deo acceptas quas vocet scriptura 245.a.2 earundem allegorica interpretatio ibi.
humanitas quædam habet necessaria quædam naturalia 138.d.1
humilibus dat gratiam Deus 166.c.1
humilitatis exempla ibidem

I

Iacob quid 95.a.1
Idæi Dactyli qui 99 b.2
Idea quid 177 c.2
Ideas qui contemplatur, inter homines Deum esse cur dixerit Plato 171.c.2
Idololatræ quibus comparati 213.c.1
Idololatria fornicationis species ab Apostolo vocata 219.b.2
Idololatria reprehenditur 192.a.1
Idolum, vide Simulachrum
Iehoua quid, & quib⁹ præcipuè imponebatur 18.c.2
ἱερογλυφικὰ quid 178.a.2
Ieiunium propriè quid 212.a.2
Ieiunium cum oratione bonum ibidem
Ieiunij dies quinam habiti 238.c.1
ἱερογραμματεῖς quid 178.a.1
ἱερογραμματεὺς quid 202.c.1
Igne expurgandos qui malè vixerint dicit Ephelius 176.b.2
Ignem coluit Hippasus 96.b.2
Igne purgari terram dicit Plato 176.c.2
Ignorãs omnis quibus ad veritatẽ viis accedat 177.d.2
Ignorans omnis peccato est obnoxius & terra & cinis 174.d.1
Ignorantiæ multiplex diuisio 125.
Ignorantia, vide cognitio.
Ignoratio an impediat ad salutem humanũ genus 125.a.1
Ignorationem, nulli præbet dominus 88.d.1
Ignoratio & imbecillitas sunt in nostra potestate 244.b.1
in Ignoratione qui versentur 244.b.1
Ilium quando captum 104.b.2
Ignorantiæ finis quis 196.d.2
Imagines deorum vetuit fieri Plato quare? 187.b.2
Imagines quãdo primum cœptæ fieri apud Romanos in templis 99.c.d.1
Imaginem omnem cur reiecerit Moses 179.c.2
Imaginis quæ causa 193.c.1
Imago quæ simlis sit Deo 226.c.2
Immundo mundum tangere nephas Platoni videbatur 178.e.1
Immutabile non concrescit in eo quod mutatur 208 d 2
Impietatis princeps & autbor Epicurus 88.b.1
Impij qui verè dicantur 121.b.1
Impius Basilides quare 165.b.2
Incantatos habebat annulos duos Phocẽsius tyrannus 108.b.2
Incontinens à bestiis nihil differt 154.a.1
Indemonstrabile quid 245.a.2. Iudicatio 245.a.1
Indicatio differt à syllogismo ibidem
Inductionis finis 248.a.1
Inductio non ostendit quid sit ibidem
Inductionis principium quod ibidem
Inexcusabiles quare sunt qui nõ crediderũt 225.c.2
Infidelis quis 118.b.2
Infidelitas quæ 120.a.1
Inflauit dictio, quid in scripturis 245.2
ad Inferos viam vnam ac simplicem aiebat Thelephus apud Æschylum 159.d.1
Infortunium quid 125.c.2
Ingratus quid 118.b.2
Inimicum facilius cauere quàm amicum 199.a.2
Iniuriæ acceptæ obliuisci debemus 240.b.2
Iniuriam qui facit, recipiet id quod iniquè gessit 161.c.1
Iniusti regnum Dei non possidebunt 241.a.1
Iniustitia apud Deum non est 102.c.1
Iniustitiæ non est auctor Deus 174.b.2
Iniustitia quid 125.c.2
Innumerabiles fuerunt qui significauerunt & annunciauerunt aduentum Domini 222.e.2
Inoculatio quid in insitione 214.c.2
Inquisitio quid 215.e.1 eiusdem effectus atque finis ibidem
Insanire potius quàm voluptate affici vult. Antisthenes. & Crates Thebanus 153.d.1
Instrumenta quid faciat 2 4.e.2 quatuor sit modis ibid.
Instituto Molaica in quo potissimũ constat 113.d.2
Intelligentiæ autor Deus 221.c.1
Intelligentiam Dei non potest adire sensus quinarius 180.c.2
intelligere non potest qui non credit 117.b.1
inuentos si quæreris, vnde sumptum 152.c.2
inuentio dulcis & memoria sequitur laborẽ 241 c.2
inuentio propriè quid 215.c.1
inuentionem querit iustus quæ ex charitate oritur 177.c.2
inuentores rerum diuisarum 99.b.2 per totum
Inuoluntarium duplex 126.b.2
Iob, pulchrè describitur vt exemplar insignis constantiæ 155.a.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iob qualis fuerit 239.c.2
Ioseph continentia 235.b.2
Ioseph historia enarratur & elucidatur. 183.d.2
ἰῶτα elementum quid significet 219.a.2
ἰῶτα & ῥῶ quid significent 209.d.2
Iouis in Cretam traductio quando 104.a.2
Isaac Christi typus 92.c.2
Isidori Basilidis & filij discipuli error 205.
Isis quando & quæ fuerit 104.c.2
Israëlitæ qui nam verè sint 213.a.2
Iudæa quid significet 244.c.2
Iudæi quare abstineant à carne suilla 229.c.2
Iudæis lex, Græcis philosophia data est vsque ad aduentum 221.d.2
Iudæorum regum tempora aliter quàm Ptolomæus descripsit Philo. 228.b.1
Iudicio contendere apud iniustos quid. 232.b.2. & apud Sanctos quid ibidem
Iudicare pulcha in tumultu non decet 178.a.1
Iudas quid 92.b.1
de Iudicio Diphilli comici sententia 194.c.1
Item Orphei 194.a.2
Iupiter deceptus à Prometheo 219.a.2
Iurandum nullo pacto 233.b.2
Iusiurandum quid ibidem
iustè posse dirimaleficos cùm concedant hæretici, vel in uti confitentur iustitiam diuinum 162.c.2
iustæ quique obseruantissimus Iosias 106.c.2
iustitiæ descriptio 237.c.1
iustitiæ fructus maximus quis 200.c.2
Iustus enim Dei in eo reuelatur, pulchrè enucleatur. 130.c.1
iustitiæ salutaris officium 216.b.1
iustitiam qui esuriunt quomodo beatos dixit Dominus 156.c.1
iustitia perfecti quæ 165.c.1
iustitia quadrata 212.b.2
Iustitia quid 173.c.1
iusto non est lex lata 225.d.2
iustum ab vtili qui separant impiè facere dicet Socrates 134.c.1
iustus à iusto non differt quomodo 204.b.1
iustus boni comparatur quare 167.d.2
iustus, qui non videri, sed esse vultu quid considerare debeat 88.c.2
iustus quis verè dicendus. 212.b.2. & quomodo ad summam hæreditatem transmittitur ibidem
iustus verus quis 171.b.1
iuueni non conuenit vxor vetula 199.d.1

L

Laborem sequitur gloria 159.c.1
Labor em sequitur inuctio dulcis & memoria. 241.c.2
Lac & solidus cibus apud Apostolum 180.b.1
Lacedæmonij maximè breuitati studebant 97.d.2
Lacedæmonij veteres vnguentum respuebant & purpuram 95.c.2
Lacum tegere quid 183.c.1
Lætitia voluptati adiuncta 208.d.1
Laidem habere se Aristippus non haberi, dicebat. 132.c.2
Lampades 244.a.1
Lapicidinæ inuentor quis 100.a.1
Lapis angularis quis 244
Lapis Lydius quid 95.c.1
Latona quando fuerit 105.a.1
Latro & fur diabolus, quare? 10
Laudabantur olim apud Græcos qui in bello cecidérant, quare? 155.a.1
laudatio multorum cur parum differat à maledicto. 231.b.1
lectum qui primi excogitarunt 100.c.1
legem accusantes corripiuntur 129.b.2
legem bonam esse pulchrè asseritur 142.a.2
legem contemnens, contemnit & legislatorem oportet 120.d.2
legem malam asserunt Græcorum quidam 133.d.1
legem, quid quidam esse dicant 125.d.1
legem infectantibus quid respondendum 154.d.1
legem qui recusat, impius 121.b.1
leges ciuiles reprimunt malas actiones 227.a.2
leges suas vnde acceperit Minos. 114.c.1. Item Lycurgus, item Plato Ephorus, Chamæleo Heracleotes. Item Aristoteles, item Zaleuchus Locrus. ibidem
legis adimpletio & expositio est in Christum fides & cognitio Euangelij 169.c.2
legis beneficentiam declarat Apostolus 114.b.2
legis & rectæ rationis proprium quid 221.b.2
legis ferendæ peritus quis 114.b.1
legis finis Christus 122.a.2
legislatores Græcorum quando fuerunt 105.b.1
legislatores maximi fuerunt semper Barbari 98.c.2
legislatores primi qui 100.c.1
legislator verus quis 114.b.1
legis significatio 226.a.2
legum confirmatio quid 215.d.1
leo signum fortitudinis 182.a.1
lepidè dictum Diogenis 228.a.2
λῆκυθος qui 183.d.1
lex bona & magistra iustitia. 128.c.2. Lex data Mosi diuinitus 114.c.1
lex & prophetæ tulerunt testimonium de Domino. 224.a.1
lex mala à quibusdam hæresibus æstimata 121.b.1
lex non mala, sed bona declaratur ibidem
lex non sponte interficientes hominem aut profluuio seminis laborantes puniens, declaratur 125.d.1
lex ob quam causam ab alto est data 225.d.2
lex peccatum? absit. Sed peccatum non noui, nisi per legem, & c. pulchrè hinc exponitur 147.d.2
lex peccatum non habet nec fecit, sed ostēdit. 121.b.1
lex Platonis elucidatur 113.c.1
lex propter bonos non facta secundū Socratē. 154.d.1
lex quibus partibus humani corporis videtur imperare 159.c.1
Lex, quæ annunciat timenda consideratur 120.d.2
lex quid 119.a.1
lex quid secundum Scripturam, quid Pindaro, quid Platoni 115.c.2
lex quibus & quare vesci prohibuerit 131.d.1
lex sancta & spiritualis 154.c.1
liberales disciplinæ & philosophia diuinitus eueniunt ad homines 93.d.2
liberales disciplinæ viis comparatæ 92.c.1
liberum arbitrium 114.a.1
liberum arbitrium habuit diabolus 101.c.1
liberum arbitrium in omni afflictione seruare studeamus 169.c.1
liberum arbitrium Plato probat 196.d.1
liberum arbitrium si non sit, nō erit & iustitia. 101.c.1
sine Libero animi arbitrio bonum non assequimur. 176.a.1
libido & auaritia fontes omnium vitiorum. 238.b.2

Libido nephanda quorundam describitur 137.c.1
Librum scribere quis & apud quos & quando cœptum 100.c.1
Ligna quadrata in arca quid denotant 210.b.1
Linus præceptor Herculis 105.b.1
Literarum inuentor quis 99.c.2
Loth captiuo succurrit Abraham 209.d.2
Locus sacer quis verè 232.b.1
λοιδορία quid 178.c.2
Lucerna ad quid accendatur 89.c.2
Lucernas primi accendere docuere Ægyptij. 99.d.2
Lucis arma in scriptura quid
Lucrum iniustum quod 214.a.1
Luna quanto temporis interuallo figuram suam commutat 219.a.1
Lupi rapaces qui 94.c.2
Lupis in Scriptura quid 154.c.2
Lux & vera cognitio Dominus 197.c.1
Lux potestatis profundum cuiusuis animæ elucescere facit 230.c.2
Luxuria, vide Petulantia Insolentia
Lyra apud veteres septem chordarum fuit 219.b.1

M

Macedonum regnum quot annis durarit 107.c.2
in Macello quicquid vænierit, quid 165.b.1
Magister Deus in cauſa non est si ad doctrinas humanas declinauerimus. 206.a.1
Magister mortalium omnium Deus 205.d.2
Magistri veterum philosophorum describuntur ibid.
Magi dæmones & angelos colentes vino & venereis abstinent 144.d.1
Magistratum gerere non licet, vxorem qui non duxerit 136.b.2
Magnanimitatis exemplum 168.c.1
Mala omnia parit venter malus 198.c.2
Mali quare incidunt in malum habitum 225.d.2
Malorum depulsio est species precationis 231.d.1
in Malum immedicabile si quis incidat, beneficio afficitur si occidatur 114.b.2
Malum nemo eligit quatenus malum 101.c.1
Malus natura quis 211.c.2
Mandata diuina quomodo nobis tradita 119.c.2
Marcion hæreticus 244.a.2
Marcionistarum error. 139.b.2. 122.a.1. 158.d.2. 161.d.1 175.b.2
Mare ne an terra maiores alat bestias 202.c.2
Margaritas porcis non obiiciendas quid 155.b.2
μάθαι quid 183.d.1
Martyr nō patitur ob anteactam iniustè vitam. 163.d.2
Martyr quid 155.c.2
Martyres cur laudamus 155.a.1
Martyres qui 158.b.2
Martyria, sunt exēpla gloriosæ conuersationis. 155.c.2
Martyrium ob quam causam subeant Christiani. 163.a.2
Martyrium quid 154.c.2
Mathematicos non esse Philosophos vult Plato 102.d.2
Matrimonio bene & male vti licet 152.a.1
Matrimonio copulauit filias suas Philippus 102.c.2
Matrimonio iunctus & castus æquè gratias agere debet 152.a.2
Matrimonio quidam detrahunt 144.b.1.c.1
Matrimonium quomodo conseruandum 136.d.2
Matrimonium recipientes corripit Paulus 144.d.2
Matrimonium à malo Deo esse qui dicunt, reprehenduntur. 146.c.2
Matrimonium approbant Valentiniani. 138.a.1
Matrimonium cui comparatum 136.d.2
Matrimonium despicientes impij sunt 145.d.2
Matrimonium sine continētia non ex necessitate. 146.c.2
Matrimonium non est fornicatio 151.a.2
Matrimonium non omnibus necessarium 136.a.1
Matrimonium non prohibuit Dominus in illo: Filij illius seculi non nubant 149.c.2
matrimonium nunquā prohibuerūt Apostoli. 149.a.2
matrimonium perinde vt castitas habet suo munera 148.d.1
matrimonium quid 152.b.2. 136.c.2
matrimonium qui malum dicit, & legem & Dominum maledictis impetit 150.a.1
matrimonium qui repudiarint 136.b.1
matrimonium sanctum 149.a.2
matrimonium sanctum & generatio 151.c.2
matrimonium sanctum esse probatur sanctorum exēplis 144.c.2
matthiæ Apostoli dictum expenditur. 240.a.1
matthiæ documentum 141.d.1
matthias se præbuit dignū vt fieret Apostolus. 210.c.1
maximas res aggredienti quid spectandum 242.b.2
medicinæ inuentor quis 158.c.2
medicus animæ præstat medico corporis 114.d.1
medicus quis 210.a.2
meditatio diligens omnia vincit. Cuius dictum. 97.c.2
mel quibus dulce, & quibus amarum 77.c.1
melchisedec quid 173.c.2
menander domino sperandum esse ait 104.b.1
menander scripsit comediā quæ inscribitur Ἀνδρόγυνος 228.d.1
mendacium non dicit cognitione præditus. 134.b.1. 233.d.2
menelaus quando venerit in Phœniciam 105.c.2
mens est forma vniuscuiusque 207.c.2
mens illic est vbi thesaurus 239.a.1
mens videt & audit 119.b.2
mensa in templo quot erat cubitorum, 210.d.1. atque huius mistica explanatio ibidem.
mentem diuina forte venire ad homines inquit Pythagoras. 157.b.1. hoc fatetur & Plato & Aristoteles. ib.
mentem quare accepimus 227
mentis imago est ratio Dei intelligens 207.c.2
merces omnibus reddenda 128.a.2
meretricis & amoris de mercede conuentio & iustæ iudicis sententiæ pulchra narratio 167.a.2
meretricis merces, non ingredietur sancta quid. 59.a.2
μέτρον & γάμος Aristoteli & Pythagoreis quid significet 218.c.1
militi non est deferendus ordo datus ab Imperatore 243.c.2
minos cur à Græcis obseruatus 118.c.2
miracula gentium nostra esse arguit Clemens. 201.d.2 201.c.1
miraculo per Mosen & Prophetas & Apostolo, & Christo facta, non falsa esse concedunt Græci, si sua dogmata vera esse contenderint 201.d.1
miseretur nostri solus Deus 126.d.2
miseretur proprie maior minoris ibidem
misericordia quid 157.d.2
Misericordia qualiter exhibenda 170.d.1
Misericordia diuinæ nullus locus vacat 157.d.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Misericordiæ pulchra diuisio ibidem
Mites, quos laudet Christus 157.a.2
Mitis quis ibidem
μῦθος quid 183.d.1
Modestia Dauid 166.e.1
Modus optimus cuius dictum 97.c.2
μοῖρα quid 183.d.1
Momus sequitur pulchra 241.b.2
Monadicæ cognitionis princeps quis 138.c.2
Montes miraculosi in Persia 202.b.1
Morbus aliquando vtilis 239.e.2
Moriuntur celerius quos amat Deus 199.c.2
Mors animæ peccatum 146.d.1
Mors, non malum 92.d.2
Mors est animæ separatio à corpore 237.d.2
Mors & Vita quid 154.a.2
Mors omnibus ex æquo communis 200.e.1
Mors omnibus fortiter ferenda 161.e.1
Mors quid Paulo 111.d.1
Mors, vitæ principium 158.b.2
Mortales omnes licet tenuem aliquam tamen & sub velamine de Deo notionem habuerunt 196.c.1
mortis meditatio 131.c.2
mortis seruus, quisquis timet 159.e.1
mortuorum an viuorum maior sit numerus 202.c.2
mortuos cur tangere vetitum in lege 173.b.1
mortuos quos vocabant Barbari 184.a.2
mosaica philosophia quadripartito diuiditur. 114.e.2
μωσεοφαγικὰ quid 22.a.2
moses antea Ioachim vocatus 111.a.2
moses ante Inachum floruit 104.e.1
moses fuit, antequam Bacchus referretur in Deos 104.c.2
moses qualis fuerit describitur 118.d.2
moses quibus artibus instructus 111.a.2
moses quo tempore mouit ab Ægypto 104.d.1
mosi succellit Iesus Naue 105.d.1
mosis expositio in vasculo papyratio 111.e.1
mosis laus & peritia rerum gerendarum 112.d.1
mosis origo describitur 111.b.1
in Mosis vultu erat glorificata quædam coloris species 210.b.1
motus maxime generales, per quos fertur omnis generatio quot 28.e.1
moy quid apud Ægyptios 111.e.1
muliebrem vestem cur non permiserit portare virum lex 128.a.1
mulier etiam fortiter ferre potest aduersa quæque 101.c.1
mulier & seruus philosophari potest 161.d.1
mulier quatenus obtemperare debeat marito 162.e.1
mulierem qui viderit ad concupiscendum iam mœchatus est eam, quomodo intelligẽdum 168.b.1
mulierem virum pudice amantem describit Euripides 168.b.2
mulieres communes non admittebantur apud Hebræos 150.c.1
mulieres doctæ variis doctrinis recensentur 168.e.1
mulieres esse communes, inquit Plato & Euripides 200.b.2
mulieres varicinantes in Germania. 99.d.1
mulierum prima quæ philosophata fuerit 100.d.2
munda sunt omnia, mundis 152.c.2
mundani qui dicantur 122.d.1
mundi ortus sex diebus finitus 218.c
Mundi partes tametsi inter sese differunt tamen in toto conueniunt 97.d.1
munditia in quo consistat 171.a.1
mundum genitum esse confitentur Philosophi. 190.b.1
mundum tangere immundus apud Platonem non permittebatur 178.a.2
mundus quis 228.c.2
munus astronomiæ 210.c.2
musæus & Linus quando fuerunt 105.b.1
musa quando quæstuosa 371
musas Sirenibus putare iucundiores docuit Pythagoras, quid ita? 96.a.1
musica consonantia ecclesiastica quæ 210.a.2
musica instrumenta qui primi excogitarunt 100.e.1
musica superuacanea respuenda cur 210.a.2
musicæ inuentores qui & quando 105.b.1
mutatio omnis in homine voluntaria 95.a.1
mutationem vniuersorum per ignem asserit Empedocles 192.b.1
in mysteriis Græcorum quænam primum locum obtinent 186.c.2
mysteriis non initiatos, quos dicebat Plato, & eosdem cur reiiciendos curabat 182.b.2

N

Nabuchodonosor quando regnarit 106.c.2
Naid quid 129.d.2
Natura, nec corpus malum nec anima bona 173.c.2
Natura nihil in formæ & figuræ expers creauit. 172.a.1
Natura nos saluos fieri voluit Basilides atque Valentinus 164.a.1
Naturam duplicem qui habuerint 104.b.2
Naturam & doctrinam rem similem dicebat Democritus quare 171.e.7
Naturas treis ponit Plato 191.c.1
Nauem primus fabricatus est Atlas 99.e.2
Nauigandum non esse super terram quid 179.e.2
Naum quando prophetauit 107.a.1
Necessaria sola velle debemus 145.c.2
Negantes Deum qui 162.a.1
Ne quid nimis cuius fuerit 97.d.2
Nestorij error vnde 130.a.1
Nicolai error vnde 141.c.1
Nix æstate ad voluptatem quæsita 231.a.2
Nobilissimus iis, cuius pater Deus 119.e.1
Nomen demonstrationis quid 846
Nomen Deum, quibus sit commune nomine 222.d.2
Nosce teipsum vnde sumptum 116.a.2
Notionem Dei habuerunt mortales omnes quomodo 195.e.2
Nouum testamentum & vetus vnum sunt 120.c.1
Nox cur ἀφροδίκτα dicta 170.c.2
Nox & somnium quid differant ibidem
Nubere melius quam vri quid 138.b.1
Nudum quomodo se regressurum dicit Iob 173.c.1
Nullum Dei donum est imbecilum 223.a.2
Numa rex Romanorũ Pythagoreus quid, Mosis doctrina adductus suos docuerit 99.c.1
Nutrimenta animæ diuersa quæ 89.a.2
Nutrimentum per cibos sumitur & per verba 89.a.1

O

Obscura indiciis deprehenduntur 199.c.2
Obscuræ causæ duplices 240.c.2
Obstupefactio quid 121.c.2
Obstupefactio & timor an in Deo? ibidem
Occasionem nosce cuius dictum 97.c.2
Occidens seipsum quis 137.
Occidentes seipsos num martyres vel laude digni? 155.d.1
Octo in numeris quid, & dimensionibus 209.d.2
Octonarius idem propriè qui septenarius 218.d.1
Oculos obtusos habens animæ quid facere debeat 89.a.2
Odisse patrem & matrem & vxorem quomodo intelligendum 151.a.1
Odoriferæ contexurę per sensum animam effœminant 171.c.1
Oeconomia non ad domum spectat solum, sed ad animam 93.d.1
Oeconomiæ & diuino consilio omnia posthabenda 240.c.1
Officium eius, qui proximorum spectat salutem, quale 234.b.1
Oleaster quomodo inseratur & nascatur coronat eos qui in Olympicis vincunt ibidem
Ollæ in cinere confunde vestigium quid 179.a.2
Olympia quando inuenta 106.a.2
ὁμοπροωμασίνη quid 122.c.1
ὀνηματομάχοι quos vocet Critolaus Phaselites 120.c.2
Operari quid Paulo 102.d.1
Opera sequuntur cognitionem 240.c.2
Operatio non est habitus 232.b.2
Operationis Domini finis 219.c.2
ex Opibus nimiis nascitur petulantia 198.c.1
Opinionem deponere maximum est 239.c.1
in Opinione qui versentur 243.c.2
Opinionis curandæ ratio triplex 243.c.1
Optimos quosq; celerius è vita tollit Deus 199.c.2
Oratio bona quæ plus iuuat, quàm delectat auditorem 96.a.1
Oratio dominans stimulus pugnæ ibidem
Oratio est imbecilla natura humana 222.d.2
Oratio, fœtus animæ 88.b.1
Oratio seu definitio suo nomine non debet esse obscurior 245.e.1
de Oratione mala Euripidis sententia 94.b.2
Oratio qualis cõuertat illi qui verã vitã elegit 96.a.1
ad Orationem & sacrificium qualiter eundum 230.d.1
Orationem omnem vocalem esse debere contendebant Pythagorei 233.d.2
Orationem veterem non apud omnes aperiendam voluit Pindarus 96.b.1
Orationis breuitas longe vtilissima 97.d.2
Orationis genᵃ duplex apud Peripateticos 244.a.2
Oriens natalis imago dici 230.a.b.1
Origenis error vnde 101.c.1
Orgia quid & quam ad nos habent speciem 233.a.1
Orpheus Thrax fuit & quãdo vixerit 98.a.2 105.b.1
Ouem non eodem modo contemplatur coquus & pastor 90.d.2

P

pacificatio vera quæ & in quo consistat 158.b.1
pacificus quis 157.a.1
pacis & Fidei templum primus Romanorũ Numa posuit 176.c.1
Pædagogus Clementis quid profitetur 197.b.1
παιδεύτικὸς quid 202.a.2
Pandora 191.a.1
Panes azimi quid 188.d.1
Panyasis Helicarnasseus à Cleophylo Samio Oechaliæ captiuitatem suffuratus pro suo edidit 200.d.2
Parabola cõmissorum talentorũ exponitur. 88.d.1
Parabola sementis exponitur 93.c.2
Parabolę descriptio 216.d.1
Parabolas domini intelligere qui vult fidelis sit oportet 206.d.2
Parabolicum scripturæ genus antiquissimũ 238.c.2
in parabolis cur Iudęis dominus loquebatur 88.d.1
παραπόμπους quid 165.c.2
Parce tempori antiquum dictum 178.d.2
παρηγορικὸν propriè quid 249.c.2
Passus est Christus, non voluntate patris 163.b.2
παράφρων qui 202.b.2
Pastor angelus pœnitentiæ scripsit ad Hermetem de Pseudopropheta 101.a.2
Pastoris quædam recensentur 122.c.2
Pater & mater quid 156.d.1
Patientia opus habemus vt non amittamus confidentiam 165.d.2
de Patre & filio Platonis sententia 191.c.1
à Patre trahi, quid 170.c.1
Patrem & matrem & vxorem odisse, quomodo intelligendum 151.a.1
Patrem ne vocetis vobis super terram, quid 149.d.2
Patres, qui vere dicantur 88.c.1
Paulus cęteris Apostolis & si recensior, tamen eius scripta ex Veteri pendent testamento 169.c.2
Paulus cur circunciderit Timotheum 234.b.1
Paulus docens qualis fuerit 88.c.2
Pauperem quinis fugit 198.c.1
Pauperes, quos beatos dixerit Dominus 156.b.1
Pauperes Plato beatos censet 122.a.1
Paupertas quid 210.b.1
Paupertas, morbus, & tentationes aliquando vtiles 239.e.2
paupertas quare fugienda 155.b.2
Paupertas quæ verè dicatur 116.c.1
peccare inter actiones, non inter substantias ponitur 164.c.1
peccat quis cogitatione verbo & opere 123.b.2
peccata ante Baptismum dimittũtur, post baptismũ facta expurgantur 172.c.2
peccati principia duo 244.b.1
Peccatores quibus cõparabat Aristophanes. 42.d.1
peccatum quid 38.d.2
peccatum Adæ non in Deum transferendũ 124.e.2
peccatum, mors animæ 146..d.1
peccatum originis non satis cognitum Clementi fuisse videtur 151.c.1
peccatum tribus modis accipitur 126.c.1
peccauit quis peccatum non ad mortem, & cætera Ioannis locus exponitur 39.b.1
pedestris diuisio 248.d.1
pelliceas tunicas quomodo intelligant quidam 150.c.1
pelopis ex Phrygia transitus quando 104.b.2
peltam qui primi inuenerunt 100.a.1
penetralia scrutatur lux veritatis 231.a.1
περίστασις quid 245..2
perdices 244.a.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Perfecta scientia qua ratione firma dicatur. 150.d.2.
hac præditus de omnibus accepit cognitionem. ibi.
Perfectionis particeps potest esse æque mulier ac vir 168.c.2
Perfectionem eius qui est præditus cognitione quomodo describat Paulus 240.b.2
ad Perfectionem qui tendunt quid necessarium 159.d.2
Perfectum multis modis accipitur 169.c.1
Perfectus quis 169.c.2
Perfectus propter charitatem omnia suffert 237.a.2
perfectus quomodo dictus Adam 231.a.2
Periander Corinthius septimus septem Græcorum sapientum à multis æstimatus 97.b.2
Periculis & persecutioni seipsos obiicientes reprehenduntur 162.b.2
paripateticæ sectæ auctor Aristoteles 98.c.1
peripatetici triplicia bona esse volunt 174.a.1
peritia regnandi quadruplex 112.d.1
persarum reges quot annis regnarunt 107.b.2
persequitur Christianos iudex quòd illos iniuriâ reipubli. facere existimet. 162.a.2
persequuti si vos fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam quomodo intelligendum 162.c.1
persequutionem non patimur Dei voluntate, quur ergo? 163.b.2
persequutoribus gratias agere debemus 162.d.2
persuasio fide digna quæ 91.a.1
pertractatio quæ non sit in tempore est superuacanea Et quid in eo considerare oporteat 224.b.1
perturbationes non cadunt in cognitione præditum 208.b.1
petenda à Deo quæ homini iusto 238.c.1
petere à Deo quid & quomodo 231.a.2
petitio nunquam superflua etiam bona habentibus ibidem
petitio præditi cognitione qualis 239.e.1
petitiones cur aliquando peccatoribus concedantur. 238.b.1
D. Petrus vxorem suam vidit duci ad mortem. 236.a.1
petulantia ex opibus nimiis nascitur 198.d.1
φάσις quid 205.a.2
pherecr[illegible] comicus fecit Deos de sacris cum hominibus expostulare 229.e.1
φλαυρία causâ peccatorum omnium 205.a.2
Philemon comicus ridet illos qui obseruant præsagia 228.e.1
philosophandi exempla in mulieribus 168.c.1
philosophandum omnibus. 152.e.2. tam mulieribus quàm viris ibidem
philosophandum ex æquo omnibus: vt vult Epicurus 161.b.2
philosophari optimũ. quare? 115.c.1
philosophari quis verè dicatur 102.c.1
philosophari solos Græcos posse existimauit Epicurus 98.b.2
philosophari vel non philosophari in nostra situm potestate 172.e.1
philosophari vulgus non potest 178.a.1
philosophata prima quæ fuerit inter mulieres. 100.d.2
philosophi dei qui 213.d.1
philosophi finem posuit Epicurus voluptatem. 133.b.1
Philosophi mundani quid norunt 199.c.1
philosophi quidam sibi inuicem succedentes, pulchre recensentur 97.e.2
philosophi, quem verè sapientem prædicent 113.c.2
philosophi quibus placuerunt 223.a.1
philosophi Græci sunt deducti ad nugas inutiles 244.d.2
philosophi veri qui 177.b.2. & 205.d.1
philosophia à quo inuenta 206.c.1
philosophia ad tractandum de veritate iuuat 210.d.2
philosophia diuina prouidentia ad homines peruenit 220.c.2
philosophia & liberales disciplinæ diuinitus veniunt ad homines 93.d.2
philosophia græca cui assimilata 179.c.2
philosophia Græcorum vnde 104.b.1
philosophia Hebræorum, quauis antiquior. 104.b.1
philosophia Italica, Ionica, Eleatica, quæ & à quo profecta 98.a.1
philosophia nihil maius ad homines venisse aut venturum esse putat Plato 98.b.2
philosophia Hebræorum qualis 97.d.2
philosophia Hebræorum longe antiquissima 98.e.1
philosophia non mala, sed mali, qui ea malè vtuntur 207.a.1
philosophia Græca quatenus discenda 209.c.2
philosophia etiam sua habet vitia 207.a.1
philosophia Græca ad quid conducit 227.a.2
philosophia mansit in Græcia 223.a.1
philosophia quatenus vtilis 101.c.2
philosophia Mosaica quadripartito diuiditur 114.c.2
philosophia non adulatur 92.b.2
philosophia Peripatetica ex lege Mosaica pendere probatur 141.c.2
philosophia quatenus necessaria 103.b.2
philosophia quatenus vtilis aut inutilis 91.a.1
philosophia quibus quatenus necessaria 92.d.1
philosophia quid 92.c.1
philosophia quid conferat 103.c.1
philosophia quid operetur 92.c.1
philosophia sese iubentes omnibus communicat 88.b.1
philosophia reddit homines virtute præditos 221.d.2
philosophia valde vtilis 202.c.1
philosophia vera quæ Clementi 91.a.1
philosophia via quæ[illegible]n ad doctrinam Christi 100.d.2
philosophia vide doctrina & scientia.
philosophiæ finis secundum Stoicos quis 190.b.2
philosophiæ & aliarum disciplinarum, atque Dominæ & ancillæ pulchra collatio 92.d.2
philosophiæ tres successiones 97.e.2
philosophiæ veræ arcana propalare obstreperi hominibus magnum periculum 91.e.1
philosophiam non absolute omnem suscipit Clemens 102.
Philosophiam à Deo profectam esse rationibus probat Clemens 221.b.1
philosophiam Ægyptiam describit 202.d.1
philosophiam Epicuream reiicit Paulus quare? 96.d.1
philosophiam Iudicam prosequitur 202.c.2
philosophiam Iudæorum omnium esse antiquissimam ostendit Philo Pythagoreus. 99.a.2
philosophiã Paulus non reprehẽdit quid ergo? 106.d.1
philosophiam quæ gentes maxime sectatæ 99.d.1
philosophi[illegible]quam docuerit Zeno Stoicus 133.e.1
philosophiam quo pacto nonnulli conantur apprehendere 95.a.1
philosophiam reiicientes increpat Clemens 92.d.2
Philosophorum Indorum ad Alexandrum forte responsum. 159.e.1
Philosophum se primũ nominauit Pythagoras. 97.e.1
Philosophum vndecunque iuuari posse inquit Plato 98.b.2
Philosophus agresti oleæ assimilatur 214.e.2
Philosophus rerum multarum peritus esse debet. 196.d.2
philosophus verus tria sibi vindicat 123.a.1
phorbantis tempore Actæus 104.a.2
φιλαλογία quid 153.d.1
Pileus aureus sacerdotalis quid 184.a.1
Pisander Camireus, Pilmi Lydij Heracleam suffuratus pro suo edidit 200.d.2
pisces duo & panes quinque hordeacei quid 211.d.1
piscium natura captorum qui euaserint 110.a.1
pius quis 224.a.2.& 226.c.2
placere deo & hominibus nemo simul potest 237.d.2
plagiarij qui 94.c.1
plantatio spiritualis quæ 88.c.1
plantationis mutatio confert ad bonitatem fructuum 197.d.1
plato cuius discipulus in Ægypto 98.e.2
platonis error 134.e.1.& 140.b.1
plato ex Hebræis philosophus 89.b.2
plato quid à Pythagoras, is verò quid ab Ægyptiis suffuratus pro suo edidit 200.e.2
plato quid de Sophistica senserit 94.e.1
plato veri amator 94.e.2
platonis sententia de plantis 246.b.1
Pleiades & Vrsæ quod stellis constent earúmque inter mortales quàm magna vtilitas 219.a.1
πλάνητες quid 182.e.2
pœnarum quæ igne luuntur meminit Plato 189.c.2
pœnitentia & Remissio peccatorũ differunt. 114.a.2.
pœnitentiæ duplex modus 137.b.2
pœnitentia firma ac stabilis quæ 171.a.1
pœnitentia quid 210.a.1
pœnitentia triplex 114.b.2
pœnitentia vnde 121.d.1
pœmata quis primo excogitarit 100 d.2
poëmatibus Græcis vsus est Paulus 97.b.2
[illegible]ëta Agrigentinus laudatur 176.b.2
poëta cum Dei afflatu & sacro spiritu scribit. 223.a.2
Poëta res quędam leuis & sacra est, ex auctoritate Platonis & Democriti ibidem
poëtæ Lyrici errant 233.a.2
poëticis exemplis vsus est Paulus 120.e.1
porco cur vesci vetuerit Moses 189.e.1
politici duæ species, quæ? 113.e.2.1
polyonyma 249.b.2
polybus medicus 218.e.1
possidere diuitias quatenus malum vel bonum. 157.e.1
præcepta Domini facienda sunt, vt vnũquodque suo tempore ordinauit 168.e.2
præcepti quinti in Decalogo allegorica interpretatio 160.e.2
prædicauit Dominus iis qui erãt apud inferos. 203.c.2
præditus cognitione cur nulla potest affici iniuria. 240.d.2
præditus cognitione propius Deo iungitur 230.a.2
præditus cognitione vitiis non subiicitur 227.c.1
præmium fidei 225.c.1
præmium legis quodnam sit 225.d.2
præstigiatores deriduntur à Diphilo comico 228.b.2
precari & appetere quorsum tendant 231.c.1
precatio quid 231.a.2
precatio boni qualis esse debeat 212.a.2
precatio etiam nobis tacentibus fit 231.b.2
precibus Deum honoramus 219.b.2
presbyter Ecclesiæ verus quis 213.b.1
principalis animæ facultatis propria quæ 217.d.2
principia quædam quæ demonstrari nequeant. 188.a.1
principij expers Deus 175.b.2
principium vnum asseritur 121.e.1
προκαταφάσεις quid 202.c.2
probati qui dicantur 241.c.2
probatione non eget Dei prouidentia 176.a.1
procatarcticæ causæ 251.a.1
prodicus hæreticus 244.a.2
prodici hæretici & sectatorum opinio 231.a.2
progressiones in Ecclesia, quid denotant 213.c.1
prometheus, quo tempore fuit 191.e.1
promissio quid 212.a.1
promptitudo multum confert ad inueniendum quæ per exercitationem perquiruntur 93.c.2
prophetæ duodecim quando prophetarunt 107.a.1
prophetæ fuere instrumenta diuinæ vocis 223.a.2
prophetæ non sunt fures 101.c.2
prophetia plena cognitione 207.d.2
prophetia quare non vtatur figuris in dictionibus. 216.d.2
prophetia quare sit obscura ac veluti ænigmatis quibusdam inuoluta 216.d.1
prophetias curarent à sua ecclesia hæretici 243.b.2
proportio mulica 210.c.1
propositiones quæstionibus cõuenire debent. 246.e.1
propter quam causam non sacrificamus Deo 226.a.2
proserpinæ raptus 104.a.2
in Protreptico egit de falsa religione Clemẽs. 227.e.2
prouerbium: Non vna Myconis, quid 115.d.2
prouerbium, Nosce teipsum cuius fuerit 97.d.2
prouidentia Dei tam manifesta, vt probatione non egeat 176.a.1
prouidentia si tollatur fabula, erit tota Christi œconomia 96.a.2
prouidentiæ diuinæ maximum argumentum 101.b.2
prouidentiæ doctrinæ & rerum sublimium reuelatio vnde fluxerit 174.e.2
ex Prouidẽtia Dei vtrũ fiat remuneratio, an minimè? 163.c.2
prouidentiam asserit Moses 158.a.2
prouidentiam diuinam tollebat Basilides 163.d.1
prouidentiam negantes pulchrè constringuntur Syllogismo 163.e.2
prudentia quid, & qua maximè ad ipsam pertineant. 221.d.2
prudentia pro rerum in quibus elaborat qualitatibus aliud atque aliud nomen accipit 221.a.1
prudentia summa in non credendo 153.e.2
prudentia principium quod 212.c.2
prudentum virginum lampades quid 177.e.2
psalterij harmonia antiquissima modorũ honestatem & grauitatem ostendit 210.e.1
ptolemæus Mendesius regum Ægyptiorum res gestas tribus libris conscripsit 104.c.1
publicani difficulter salutẽ assequentur quare? 176.d.2
pudor hominem multum & lædit & iuuat 198.b.2
pueris nisi similes effecti fueritis, &c. exponitur. 173.c.1
puero gladium præbere, prouerbium quid 90.e.1
purgatio ac emundatio perfecta quæ? 173.b.1
purgatio prima animæ quæ? 206.c.1.
Puritas. 228.c.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulcherrima quæque & honesta à nobis ad Græcos peruenerunt 178
pulcherrimum id quod sapientissimum. 190.c.2.d.1
pulchritudo mulierum quid pariat 131.d.1
pulchritudinem & honestatem internam optabant sibi à diis philosophi 190.e.2
pulchrum & honestum difficilè inuenitur 153.a.b.1
pulchrum & honestum quid Clementi 88.b.1
pueros esse decet qui Euangelium nunciant. 165.b.1
putei quo crebrius exhauriuntur, hoc lympidiorem habent aquam. contrà, qui non attinguntur. 89.c.2
pyrrhoniis nihil est stabile 247.a.2
pythagoras cuius discipulus 98.c.2
pythagoras in Delo accessit ad aram. 224.b.1
pythagoras quando vixerit 107.e.2
pythagoras quo tempore floruit 98.e.1
pythagoras Tuscus fuisse dicitur ibidem
pythagoræ error 189.c.2
pythagoreorum error 233.d.2

Q

Quadragintaquinque numerus 210.c.1
Quadriremem qui primi construxerint 100.b.1
Quæ per differentiam adhibentur rerum naturâ non iudicant 248.b.2
Quæ sustinenda 225.c.2
Quærere de Deo non ad litem, sed ad inuétionem salutare 177.b.1
Quæruntur omnia studio & solicitudine 117.b.2
Quæstionis generalia quæ sunt 215.a.2
Quæstionum aliæ sensu indigent, aliæ admonitione, Aliæ increpatione, aliæ punitione, quomodo? 175.c.2
Quæstui seruire doctor omnis non debet 89.c.1
Quæstuosa olim non erat musa 180.b.1
Quare non nascimur natura virtute præditi 227.e.1
Quatuor virtutum fontes dati Græcis ab Hebræis. 211.a.2
Qui est cognitione præditus à Domini consuetudine non potest auelli 226.c.1
Qui est constitutus in magistratu sequendus est illi Mose 216.d.2
Qui versatur in rebus diuinis quid primùm considerare debeat 22 a.1
Quibus rationibus vtendum sit apud philosophos. 224.b.1
Quibus virtutibus vtemur ad parandam sapientiam. 227.b.1
Quid deceat eum, qui veritatis sit amator. 245.1
Quid proponendum illis, qui se ad diuinas applicant scripturas ibidem
Quid vtilitatis adferant 153.d.2
Quinquaginta numerus quid 210.c.1
Quinque panes hordeacei & pisces duo quid denotant 211.d.1
Quis re vera vir apparet inter alios homines 227.c.1
Quis sit magni pretij apud Deum 229.b.1
Quod principium doctrinæ constituendum 245.1
Quot modis dicitur id quod quæritur 247.e.2

R

Ratio quos non expugnat mansuefacit metus 121.b.2
Rationem à Deo qui quærit impius 235.c.1
Rationi solùm non alij vnquam credit Plato. 94.e.2
Rationis humanæ beneficio multæ res initium acceperunt 222.b.2
Ratiocinari quid 245.a.2
Rebecca quid 93.a.1
Regnandi peritia quadruplex 112.c.1
Regnum cœlorum violenti possidebũt quomodo intelligendum 220.b.1
Regnum violenti diripiunt cœlorum 177.d.2
Regula Ecclesiastica quæ 216.b.1
Reipublicæ administrandæ ratio bona, quæ? 113.d.2
Relinquere patrem & matrem & omnia quæ possidemus quomodo intelligendum 155.c.1
Remissio peccatorum 132.c.2
Remissio peccatorum & pœnitentia quomodo differunt 124.b.2
Remuneratio um fiat à prouidentia an minimè? 158.e.2
Rerum cognitio verborum studio præferẽda. 220.d.1
Res, verbis semper præstantiores 94.d.2
Responsa olim multi Græcorum dabant 108.d.1
Resurrectionem mortuorum asseruit Plato 192.d.1
Reuelatio re n sublimium & prouidentiæ doctrina vnde fluxerit 176.d.2
Rex dicitur sapiens 119.e.1
Rex quis verè dicatur & est 112.b.2
Romanorum chronographia supputatur 110.b.1

S

Sacer locus quis verè 232.a.1
Sacerdotale ministerium cur intra operimentum abditum 180.c.2
Sacerdoti ad quos mortuos ingredi permissum. 173.b.1
Sacra scriptura com ittenda idoneis hominibus. 88.e.1
Sacrificia eius qui est cognitione præditus qualia. 233.c.1
Sacrificium ecclesiæ quid est 229.d.2
Sacrum duobus modis accipitur 229.b.1
Saluari homines natura voluit Basilides atque Valentinus 164.b.1
Salutem non facilè as quuntur publicani, quare? 179.e.2
Salutem per quæ & quo autore adipiscimur. 156.b.1
Salutis datio vna immutabilis 213.c.1
ad Salutis perfectionem quæ ducunt duæ viæ 158.a.1
Salutis principium abstinere ab iniustitia 154.a.1
Salutis viam, alios alio modo docuit Deus 201.c.1
Samaritani quando suos liberos comederunt. 206.b.1
Sancti sermones abditi 214.b.2
Sanctorum cogitata totum secant mundum 231.a.1
Sanctus & pius qui Deum nouit 242.e.1
Sapiens pulcher 118.b.1
Sapiens quis secundum Pythagoram 154.b.1
Sapientem quem verè prædicent Philosophi. 113.e.2
Sapientes G orum porrò infra Mosis ætatem fuisse pulchrè probatur 97.b.2
Sapientes Græcorũ qui & quot numero æstimantur. 97.a.2
Sapientes quos appellet Homerus ibidem
Sapientes quosnam vocabat Isocrates 186.a.2
Sapientes os vocet Apostolus, quod verò Scribas. 101.d.2
Sapientibus quod satis est sufficit 200.c.2
Sapientũ animas Deos fieri vult Empedocles. 175.a.1
Sapientum Græcorum septimus æstimatus Periander Corin-

Corinthius. 97.b.2. Item Epimenides Cretensis. ibidem. Item Acusilaus Argiuus. ibidem. Itẽ Pherecydes Syrus. ibidem. Item Myson Heneus. ibid.
Sapientia & prudentia quid differant 119.a.2
Sapientia huius seculi secundum Apostolum, quæ? 207.b.1
Sapientia inuisa nihil prodest 89.e.2
Sapientia omnibus rebus præstat 97.e.1
Sapientia mundi, stultitia apud Deum 96.b.1
Sapientia vera quæ 115.c.1
Sapientia vera Christi cognitio 206.c.1
Sapientiæ definitio 215.c.1
Sapientiæ desiderium ad regnum attollit 215.d.1
Sapientiæ diuinæ officium quod 101.e.2
Sapientiæ diuisio multiplex 91.c.2
Sapientiæ finis quis 93.b.2
Sapientiæ principium quod 215.d.1
Sapientiæ principium timor Domini 121.a.1
Sapientiæ veræ effectus 206.d.1
Sapientiam Sapientum perdam: exponitur 102.b.1
Sardanapali Epitaphium 133.a.1
Sarræ & Agaris, atque Philosophi & disciplinarum aliarum collatio 93.b.1
Sarræ risus qualis 212.d.1
Scandalum per quem venerit væ 152.a.2
Sceleratorum oratio semper perniciosa 233.c.1
Scientia quid 127.b.1
Scientia non gene ur simul cum hominibus. 208.d.2
Scientia quo pacto acquiratur ibidem
in Scientia qui versentur 243.c.2
σκοτισμὸς quid 73.b.1
Scorpionum natura in Libya 110.a.1
Scortatorem qui cõfodit pius habetur à Deo. 142.a.1
Scr s quos vocet Apostolus, quos verò sapiens. 101.d.
Scribere vtrum ne omnino quidem an aliquibus permittendum? 88.a.1
scripta quæq; elabuntur tẽpore si non ædãtur 90.e.1
scriptura eadem sæpe adduci potest in testimonium. 161.b.1
scriptura sacra ad nostram vtilitatem scripta 155.c.2
scriptura sacra ad sui explicationem exigit disciplinas liberales 95.e.1
scriptura sacra committẽda idoneis hominibus. 88.e.1
scriptura sacra fere tota ænigmatica 180.d.1
scriptura sacra quando in Græcam linguam translata. 110.e.2
scriptura sacra quibus offerenda 117.c.1
scriptura sacra sese accommodat ad nostram imbecillitatem 126.c.2
scripturæ propter quas causas sententiam occultent. 216.d.1
scripturarum nulla tam felix cui non contradicatur. Verùm ea optima, cui nemo iure cõtradicit. 93.e.2
scripturas sacras Es s restituit 93.a.1
scripturis sacris credendum pulch guit. 188.c.2
sectæ Cynicæ quis auctor fuerit 98.b.1
sedechias excæcatus Babylonem traducitur 111.e.2
seleuchus Mathematicus septies Lunam figuram mutare tradit 218.e.2
sementis parabola quid 245.e.2
σημεῖα quid ibidem
σημεῖα quid 115.a.2
senex nullus Græcorum quid 230.e.2
sensibus non indiget Deus
sensus communes hominum iudices 242.d.1
sensus quinarius non potest adire Dei intelligentiam. 180.c.2
septem diebus quæ fiebat emundatio in lege quid 175.b.1
septenarij & octonarij mysticam rationem Dauid in Psalmis tradit 222.b.1
septenarius totus mundus circumagitur 218.c.2
septenarium numerum esse sine matre & prole haud immeritò existimatum est.
septimus dies ad quietem hominum datus 218.b.1
septuagiesies septies remittere quid 240.c.2
serpens in scriptura qui 152.a.1
serpens prudens appellari vnde meruit 220.e.2
seruari qui cupiunt opem ferre lõgè optimum. 95.e.1
de Seruatore Pindari sententia 196.d.1
seruatoris opus saluare homines 203.e.2
seruo scisciranti, quid agens Domino sit placiturus, quid responderit Pythia 153.b.2
seruus quis 119.c.1
seruus & mulier philosophari potest 33.c.2
sibylla Orpheo antiquior 161.c.1
sibyllarum nomina recensentur 108.c.1
sibyllas non humanas, sed diuinas fuisse dicit Heraclitus 99.b.1
signa Seruatorem nostrum filium Dei demonstrantia quæ 215.e.1
signum portare quid 239.a.2
silentium quinquennale Pythagoræ, quid 186.c.1
silentium sermone interdum præstantius 126.c.1
σῆμα quid 140.b.1
ad Similitudinem Dei creatum hominem quomodo intelligendum 135.a.1
simon 244.a.1
simplex & prima oratio non est syllogismus 245.c.2
simulachrorum cultũ exscindit Philæmon Comicus. 195.b.1
smaragdi in superhumerali sacerdotis quid 181.e.1
socordes qui 244.a.2
sol quid 245.a.2
solon quo tempore floruerit 98.e.1
solonis elegia de Mutatione ætatis humanæ 219.b.
somniorum differentia 167.e.1
somnum & nox quid differunt 170.c.2
sophistæ qui nugis castam fidem incestarunt quibus comparati 177.a.1
sophistæ reprehenduntur 91.c.2
sophistarum nonnullorum professio 242. .1
sophistica ars quæ, & qui eam sequuti 94.d.1
sophistica penitus repudianda, quare? 95.c.2
sophisticam quid esse senserit Plato, quid item Aristoteles, quid verò Clemens noster 94.c.1
soror Abrahæ quomodo fuit Sarra 136.a.1
species differẽtię eorũ quæ quęrũtur tres sunt. 100.d.1
spelunca miraculosa in Britannia 202.a.1
spem alterius vitæ habuisse Socrates videtur 177.e.1
spem remunerationis post mortem, Ethnici & Barbari confitentur 171.c.1
sperandum esse in Deo Menander Comicus arguit. 94.b.1
spes consistit ex fide 130.b.2
spes duplex 129.b.2
sphingas in sacris suis cur ponebant Ægyptij 180.d.1
sphingi respondere sufficit qui syrenas præteruectus est 95.c.1
spiritualis plantatio quæ 88.c.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Spiritus in scriptura quid 160.b.1
Spiritus sensus à Deo datus est artificibus. 220.d.2.
eiusdem descriptio ibidem
Sponde, noxa præsto est, antiquum dictum vnde sumptum 97.e.2. & 126.e.1. & 200.d.1
Stateram non transilire quid. 127.b.2. & 180.a.1
Sterilitatem inducit fabarum esus 141.a.1
Stipula in scriptura quid 179.c.1
στόμωσις quid 183.d.1
Stoici de anima quid censeant 247.c.1
Stoici in quo errarint 96.d.1
Stoicorum impia opinio taxatur 241.e.1
Stoicorum sententia de Sole 245.a.2
συμπαθῆ orationes quæ 90.e.2
Stromatum libri ordinem & dictionem non curant. 245.d.2
Stromatum libri similes non sunt hortis magna cura excultis, sed plantis fertilium simul & sterilium arborum in montoso loco commistis ibidem
Subcinericij panes quid 188.c.1
Sues luto magis quàm aqua delectantur 88.d.1
Sufficientia res omnium ditissima 290.c.2
Superbis resistit, humilibus autem dat gratiam Deus.
Superstitiosi omnia quæ eueniunt esse signa & causas malorum putant 228.c.1
Superstitiosi sunt proclines ad iram ibidem
Supplices non dandi ad supplicium 129.d.1
Suppliciorum post mortem meminit Plato 189.e.2
Supplicium cuius rei exitit causa 212.a.1
Surgens è cubili, conturba stragulam, quid 179.a.2
Syllogismus quibus constat propositionibus 245.2
Symbola quædam gentilium pulchrè & narrantur & exponuntur 182.a.1
Symbolicæ interpretationis genus ad multa vtile. 182.b.2
Symbolicum genus loquendi quibus commune. 197.b.2
συνηφέστατον quid 102.e.2
Synecticæ causæ quæ 250.d.2
σύνοιδα quid 127.c.1
Synonyma 249.d.1

T

Tabernaculi & arcæ mystica descriptio 222.e.1
Tatianus Syrus 148.b.2
Temperantia maximum Dei donum 134.a.1
Temperantiæ vsus quando 208.a.2
Templa ædificare vetuit Plato quare 187.b.2
Templa antiquissima respiciebant ad Occidentem. 232.a.b
Templi Eleusini extructio 104.b.2
Templi Epidaurij inscriptio: esse decet castum sancti qui limina templi ingreditur 177.d.1
Templum Dei tribus fundatur fundamentis. ibidem
Templum Panos qui Romæ construxerit 105.c.1
Tentationes aliquando vtiles 239.e.2
Terra in scripturis quid 174.e.1
Terra ne an mare maiores alat bestias 202.c.2
Terræ imaginem significabat mensa in templo. 210.d.1
Terpander in Dorica harmonia Iouem laudans vsus est Psaltrio ibidem
Testamentum salutare vnum 233.b.1
Testamentum vetus & nouum vnum sunt. 120.e.1
Thales Græcorum sapientum antiquissimus. 107.e.2
Thales quando floruerit 98.e.1
Theano Pythagorica quid sentiat de voluptatibus morientibus 158.b.2
Themistocles quo tempore floruerit 98.e.1
Theodadus Pauli familiaribus 245.b.1
θεοπλαῖα quid 178.d.2
Theognidis dictum ad Megarenses 245.d.2
Theopompus & Timæus fabularū maledictorumq; compositores 78.b.1
θεοσεβεῖα 124.b.2
θεοσεβὴς quid 165.c.1
θεὸς quid 165.d.2
Thesaurus noster quis 151.b.1
θέσμιον quid 113.c.2
Thraces putant deos esse filios coloribus præditos. 227.e.2
θρυλλεῖν quid 183.b.1
Tibiæ inuentores qui 99.e.2
Timens abstinentiam à malis operatur 239.e.1
Timidus, mortis seruus 159.d.1
Timor quid secundum aduersarios 120.d.2
Timor Domini viuificat 128.d.1
Timor legis ad quid deducat 122.a.1
Timor multis causa ne peccent 212.a.1
Timor non est in charitate 224.d.2
Timor principium dilectionis 124.c.1
Timor qui ex lege non solùm iustus, verùm & bonus 122.a.1
Timor sapientiæ principium 120.e.2
Timori non subiicitur Dei amicus 208.a.2
Timoris, contra eos qui legem accusant, assertio. 120.e.2
Timotheum circuncidit Paulus 234.b.1
Tintinnabula quot habebat vestis pontificis, & quid designabant 181.d.1
τμητικὸν ferrum qua ratione dicitur 239.e.1
Tormentis restitit Zeno Eleates linguam expuens in tyrannum 190.b.1
Traditiones sanctæ non facilè inueniri possunt ab iis qui mysteriis non sunt initiati 245.d.2
Tribulationes omnes fortiter ferendas exemplo fœminæ in tragœdia 159.b.1
Triginta numerus quid denotet 210.c.1
Trigintaquinque numerus quid 210.a.1
Trinitatem agnouit Plato 191.e.2
Triopas, quando fuit 104.e.2
Tubam qui primi excogitarunt 99.e.2
Typus gloriæ patris est 233.b.1

V

Valentini & Basilidis figmenta exploduntur. 121.e.1
Valentinianorum error 117.a.b.2
Vatum Hebræorum nomina recensentur. 108. 109. a.1
Vatum quorundam Græcorum nomina recensentur. 108.c.1
Vatum quorundam post Christi ortum nomina. 108.109.a.1
Vectigalibus meis nolite obesse, ne equi mei aquâ vestram bibant. Atticæ Scytharum regis dictum quid 180.d.1
Velle munus est animæ, agere verò corporis. 119.e.2

Velocitatis exemplum in venando in muliere. 268.c.1
Velum Hebræorum quadruplici colore variegatum quid portendebat 180.e.1
Venatoris & doctoris collatio 91.d.e.1
Vende quæ habes & da pauperibus, quomodo intelligendum 156.a.2
Venere abstinent athletæ 144.b.2
Venere abstinent Pythagorei 140.e.2
Venereatum rerum cataplasma fames 133.e.1
Venerem cur se velle confodere dixit Antisthenes 131.e.1
Venia est melior supplicatio antiquum dictum vnde sumptum 126.e.1
Venia in quo consistat ibidem
Venter malus, mala omnia parit 198.e.2
in Verbis non multum versandum 95.c.2
Verbum Dei audientium multa diuersitas 94 c.d.2
Verbum domipi diffusum est, per totum orbem terræ 222.e.2
Verbum Domini multos philosophos traduxit ad veritatem ibidem
Verbum nomina etiam respicit, probatio est sumpta à similitudine Solis 217.e.2
Verbum princeps & dux cognitionis & vitæ 243.c.2
Verbum qui tradendum examinandum 89.c.1
Verbum, quo suis vocat, verum inuictum solum coronat 96.e.a.2
ad Verbum salutare quomodo accedendum 156.a.2
Veritas ardua & difficilis 241.e.2
Veritas conciliatur dogmatum variorum conflictu 91.d.e.1
Veritas cui comparatur
Veritas est insuperabilis 209.d.1
Veritas ex imitatione non docetur, sed ex disciplina 22.a.1
Veritas nunquam adulteranda 243.d.1
Veritas quomodo in scripturis eruenda 241.e.2
Veritas regina, magnæ virtutis principium est. 209.c.2
Veritas vbique gentium in adytis reposita quibusdam velaminibus tegebatur. 42.d.1
Veritas circa quæ versetur 241.e.2
Veritas vna est, multa tamen quæ conferunt ad eius inquisitionem 103.e.1
Veritas vniuersalis non particularis cura & studio est indaganda 220.d.1
à Veritate aberrasse malum 94.c.2
Veritatem amat philosophus, quare 122.e.2
Veritatem cur vulgus non libenter amplectatur 243.b.2
Veritatem non facit potentiorem philosophia, sed debilem sophisticam 103.e.2
Veritati prætulit voluptatem Epicurus 118.e.1
Veritatis amatori opus est animi robore 247.b.2
Veritatis calumniatores reprehenduntur 91.e.1
Veritatis curam qui gerit quid facere debeat 116.a.2
Veritatis Ideæ seu species sunt duæ 210.e.1
Veritatis partitio 210.e.2
Veritatis persona quis dicitur 215.a.2
Veritatis spectaculum paucis datum 176.c.1
Verum in quatuor consistit 117.e.2
Vestes Byssinæ, quando & apud quos primum inuentæ 91.d.1
Vestis linea sacerdotis quid 181.d.2
Vestitus non nimia adhibenda cura 95.e.2
Via ad inferos non est vna, ac simplex, vt vult Telephus apud Æschylum 154.c.2
Via ad interitū lata, & quales eam ingredientes. 157.e.1
Viæ ad veritatem multæ 92.e.1
Viæ duæ ducunt ad salutis perfectionem 157.e.2
Viæ multæ & variæ ducentes ad portam vnicam domini 94.c.1
Via regia ingrediendum 189.a.2
Victoria in deorum arbitrio sita 198.a.1.
Viduam, nonnulli virgini præferunt 151.c.2
Vigilare cur præceperit dominus 170.b.2
Viginti quinque numeri symbolum 209.e.2
Vinum Bacchum vocant Græci 234.a.1
Vinum modicum, bonum nimiū, malum dicit Theognis 198.d.2
Vinum non bibunt Brachmanes 145.d.2
Vir bonus qua ratione sit Deo similis 207.d.2
Vir qua in re vere ostenditur 237.c.2
Vires hominum sunt sufficientes ad obediendum mādatis 225.c.2
Virtus à diuitiis male docetur 156.b.1
Virtus domini nunquam imbecilla 158.a.1
Virtus & temperantia omnes decet & viros & mulieres & seruos & liberos 159.b.2
Virtus habitat in altis rupibus secundum Simonidem 159.d.1
Virtus in nobis non in aliis sita est 168.b.2
Virtus non ægrotat nec patitur 155.c.2
Virtus non tenetur amore iuuenum inquit Plato 125.c.1
Virtus potestate vna est multæ tamen ad eam causæ 103 c.1
pro Virtute qualiter decertandum 102.b.2
Virtutem ab ortu non habemus, sed sumus apti ad eam acquirendam 211.b.2
ad Virtutem alij aliis aptiores 93.a.2
Virtutum cognoscendi munus quis vere assequutus dicatur 97.c.1
Virtutem inter & vitium media quæ 121.a.1
Virtutes animi habitus & affectiones & scientiæ à Philosophis 208.d.2
Virtutum trium consequentia in homine cognitione prædito inuenitur 173.c.2
Vis diuina occupat totam animam 230.e.2
Vis habitus quando non conseruatur 208.d.2
Visu omnes vtimur, sed alij alio modo 90.c.2
de Vita æterna Parmenidis sententia. 682. Ite Metrodori ibidem
Vita prædita cognitione qualis 244.b.2
Vitæ & Boni finis quis 248.e.2
Vitam quæ ex cognitione instituitur persequi nos iubet Christus 157.e.1
Vitis cultura quid requirat & quid significet 95.b.
Vitiis qui agitur Dei cognitionem non assequitur 143.b.2
Vitium vnde ingeneratur 217.e.1
Viuorum an mortuorum maior sit numerus 202.c.2
Vixêre nonnulli citra vllum lapsum 126.d.1
Vndulæ tortiles & inflexæ in mensa quid significant 210.d.1
Vocamur omnes ad Christum 102.c.1
Vocationi nudæ quisquis obedit, bonum omne propter se facit 171.e.1
Vocationis Gentium causa 122.b.2
Volucres in Scriptura quid 156.e.2
Voluntaria electio magnum affert ad cognitionem momentum 117.d.1
Voluntaria omnis in homine mutatio 95.a.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Voluntas Dei tribus modis nobis accipienda 115.d.1
Voluntate patris non est passus Christus, neque persequutionem patimur dei voluntate, quid ergo? 163.b.2
Voluntatis nostræ est vel continere vel matrimonio iungi 146.b.2
Voluptarios bestiis comparat scriptura quibus? 149.a.1
Voluptarios increpat Apostolus 147.d.2
Voluptas quatenus necessaria 133.a.1
Voluptas quibus comparata ibidem
Voluptas quomodo rescindenda 131.d.1
Voluptate abstinere non magnum qui eam non sit expertus 132.d.2
Voluptatem Epicurus posuit Philosophi finem 133.b.1
Voluptatibus non subiicitur Dei amicus 208.a.2
Vox & dictio ad quid nobis data 232.a.1
Vsus reddit ferrum purius 89.e.2
Vtilitas quæ à Deo ad homines peruenit quomodo cognoscitur 222.a.1
Vtilitatis modi tres ibidem
Vtres inflatos, homines esse aiebat Epicharmus. 158.c.2
Vulgus philosophari non potest, quare 177.e.2
Vulgus sibi similibus delectatur 178.d.1
Vxor & virgo ambæ sunt sanctæ in Domino. 149.c.2
Vxor Loth cur in statuam salis conuersa 125.c.1
Vxor quo loco habenda cognitionis præsidio. 212.c.1
Vxor vetula non conuenit iuueni 199.d.
Vxorem cur Dominus non duxerit multæ causæ 144.c.1
Vxorem dimittere nisi fornicationis causa, quomodo intelligendum 137.b.1
Vxorem prægnantem cognouisse vllum veterum ostendi ex scriptura non potest 147.d.1
Vxorem propinqui tui non concupisces quid 138.c.1
Vxorem qui non duxerit Magistratum gerere non permittitur 136.b.2
Vxores communes esse debere qui censeant 138.b.2
Vxores habent Carpocratiani communes 140.c.1
Vxorem habuit Petrus & Philippus 144.c.2
Vxorem suam, cum ad mortem duceretur, cohortatus est beatus Petr 236.b.1

Z

Zaleucus Locrus, vnde leges suas acceperit 114.c.1
Zaps quid 182.d.2
Zoroaster mortuus reuixit 192.a.1
Zorobabel aduersariis sapientia victis Hierusalem ædificat 107.b.1
ζωγραφία quid 183.c.1

FINIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca